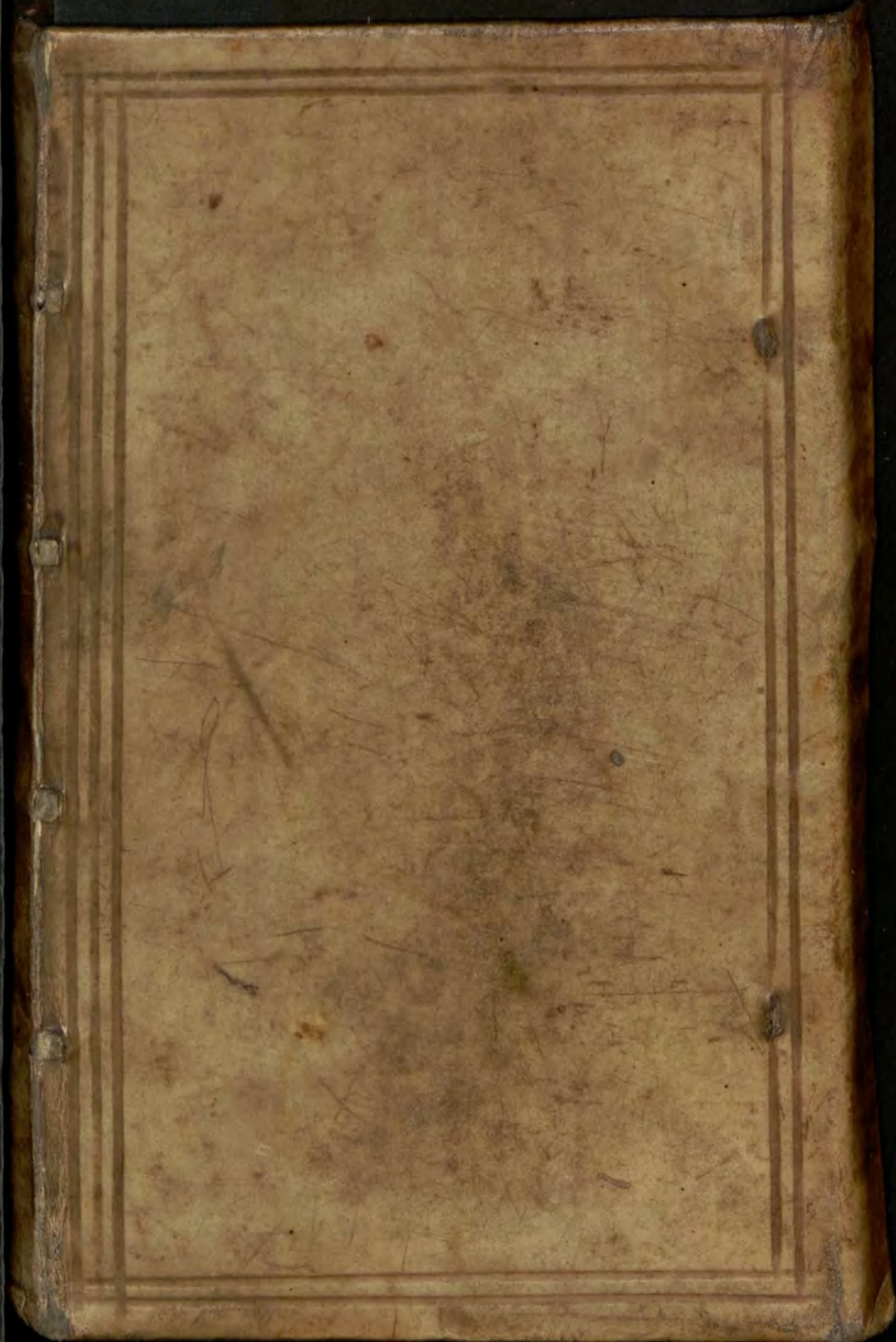

Gallus Poloniæ valedicens.

Tetra vale tellus, tu tetra Polonia tantum
Desertis sylvis, et plena palustribus undis,
Æterno damnata gelu, nivibusque perennis
Mole sepulta vale: tantum cælumque solumque
Et mores plaudere tui, prius omnia nostris
Ut fieri possint et erant contraria votis,
Quam fuerint, quæ me rustican tibi tempora sistunt.
Tetra vale tellus, et vos miranda domorum
Tecta valete, et vos hypocausta calentia semper,
Claustra hominum pecudumque simul, discrimine nullo
Mixta iacet pueris tibi fœmina, scrophaque frementes
Pone parit, stabulant vituli simul, omnis in illo
Grexque domus septo est; dices optata redisse
Aurea secla, quibus perhibent communia cunctis
Cuncta fuisse, lupis coiisse immitibus agnos.
Audieram agrestes animos, mores habitusque
Vobis et casas humiles, atque oppida facta
Mentes Sarmaticas fastu et levitate tumentes,
Audieram: sed nulla fides fuit addita vobis
Creditaque est nostrum nulli damnantia vestra
Ut certam faciunt oculi; certissima rerum
Argumenta mei: coram vidi: omnia vidi,
Barbara gens: et vana cum vis omnis in una est
Ventosa lingua, iactandaque inania fortis.
Noctes atque dies clausis fetentibus antris
Seria cuncta, iocique omnes sunt pocula vasta
Perpoti in stertunt mensis, nisi pondere victi
Ridicula mensas subter cecidere ruina.

Bellica vis illis hæc est: his clara nepotes
Nomina et liberi ciant gratissimum in plena patrem,
Non virtus, non vestra, Poloni, et laurea, non sunt
Arma ea, quæ phaleris gemmisque oneratis: Equorum
Non numerus, non Sertorum, equitumque superum
Dextera non bello fortis, celeresque sagittæ,
Ostentatores quæ vos præstant, et iura tuentur
Paupertas hæc vestra facit quam despicit hostis.
Si vobis urbes, si culta novalia, si qui
Fontibus irrigui fundi, aut clementia cæli
Ulla foret, si quod vobis mare, si qua metalla
Vestra daret tellus, quæ dum vicina subisset
Iam iuga libertas, et Sarmata iura iacerent,
Arma hominum terror Turcus sua dicta contra
Exereret bella; nec vult Minoia, nec vult
Cypria, quam vestra hæc vacua et glacialia regna,
Tanto quod armorum semper cupidissimus ille
Vos aspernatus, per Belgica rura cohortes
Ducitat, bellorumque petit sua præmia victor.
Septima complevit iam sese Cynthia, dum me
Henrici cælo geniti inter sydera ductum
Imperiis deserta tenent, dumque exul ab oris
Gallorum longis animum consumo querelis,
Et medicina mero reperitur nulla dolori
Præterquam vultum Regis cum lumine fixo,
Dii faciant propere sic, Princeps fortissime, tempus
Dites opum quo te gens altera, et urbibus altis
Ornata accipiat Regem, faciatque suum te
Imperii concors Germania tota potentem.
Denique quod erit, prohibete ne tristia diri
Huccine terrarum referant me tempora quæ his
Principis ardens vultus atque ora tueri:

Responsio Poloniae

Adversus maledicos cuiusdam Galli Poloniae valedicentis versus.

Quodnam dira malum? quae tanta iniuria [illegible]
In casus tibi tela dedit Fortuna? per omnes
Tot numero terras, adeone ego sola videbar
Digna tibi, nova qua profugis exempla parares
Regibus? Henricus bino bis mense reliquit
Imperium, sceptrumque meum, sua nocte silenti
Terga dedit fugae. Nocte (mirabile dictu)
Ut venit sic nocte abijt, tenebrasque per omnes
Imperij semper dies mea facta, fuitque
Hoc tempus species quam tristissima noctis.
Mirabar, nec enim soles intercipit altos
Mons mihi, densa adeo mihi nec caligine nubes
Inducunt tenebras. Sed si bene suspicor umbras
Quas decepta querer, Nox lucis abstulit astra,
Non secus ac glomerans subeuntia nubila ventus
Nunc sperare diem lucis primordia adest
Me facit ingratus, qui diros edidit hostes
Ore sonans, lacerans titulos, probrisque perennes
Esse meos, quos si gradibus mea pignora somnis
Excutiunt, spes certa mea est, Phoebusque redibit.
Sed ne nostra cui, quae iactas crimina, toto
Orbe fidem faciant, reddam pariter tibi Galle,
Voce, vale: ex meliis quae falsa opprobria dixti,
Mente vale, et posthac sit censura manebit
Hic sine labe viri. Nam si aequa crimina lance
Cum veris mea facta tuis conferre licebit
Ut tua lapsa cadent, mea sic sublata resurgent,

Reliqua in calce libri [illegible]

Opusculi praestantis editio rarissima
Bauer bibl. libror. rarior. 2. T. 64. S.
Engel bibl. libror. rariss. 1. p. 68. qui Mattheum
Strykowsky Osostewiz autorem huius opu-
sculi asserit.
Uterque habet annum editionis 1583.
Menkenio incognita est

RERVM POLONICARVM
Tomi tres:

QVORVM PRIMVS OMNIVM POLONIÆ REGVM, A LECHO PRIMO GENTIS DVCE, AD STEPHANVM BATHOREVM, etiamnum Regem: tum Principum Lituaniæ, chronologicam recensionem, ac singulorum res gestas complectitur:

ADIECTA RECENS HISTORIARVM IN NOSTRAM ætatem incidentium continua narratione.

II. PROVINCIARVM, QVÆ VNO SARMATIÆ Europææ nomine vulgò veniunt, chorographicam descriptionem continet.

III. RES SINGVLARITER A POLONIS IN Valachia gestas, Orationes item & Epistolas sceptri Polonici negocia concernentes habet.

ALEXANDRO GVAGNINO, EQVITE AVrato peditumque præfecto authore.

Andreæ Reineccÿ Wüsterhausani Mar: 1607.

15 84.

FRANCOFVRTI
Excudebat Ioann. Wechelus, impensis Sigis. Feyerabendij.

EPISTOLA NVNCVPATORIA,

AD

ILLVSTREM, AC GENEROSVM DOMINVM, DN. MARCVM FVGGERVM, DOMINVM IN KIRCHberg,& Weiſſenhorn,&c. atque vrbi Imperiali Auguſtę Vindelic. Præfectum in Repub. ſpectatiſſimum: Dominum, & Mecœnatem ſuum clementem.

IRTVTEM omnes admirari, illuſtris, & generoſe vir: etiam homines ab ea planè alienos, conſtat: tum mirabiles ſui amores excitantem, tum verò maleuolos ſtupore percellētem. Quæ qui-

dem, ſi non priuatis modò parietibus delitescat: verùm publicã vtilitatem potiùs tueatur, quàm in proprio cõmodo acquiescat: vera demum, & genuina virtus dici meretur. Cõmunẽ enim generis humani, ac potiſsimùm patriæ ſalutẽ cõſiderans, in conſtituendo quarumlibet Rerumpublicarum ſtatu ſingularem ſapientiam: in adminiſtrando moderatam prudentiam: in conſeruando grauem cõſtantiam: nec non interdum erga ciues intra officij ſui limites retinendos iuſtã ſeueritatem: denique eam animi, morumq; compoſitionem amplectitur, quæ publicè, priuatimq; prodeſſe omnibus velit, obeſſe nulli. O rarã virtutem! ideoq; beata felicitate florentiſsimas Reſpublicas, quibus ea potiri datum eſt. Neq; verò quiſquam exiſtimet, vario, & ineuitabili (ſi dijs placet) philoſophorum fato eam quoque ſubijci: itaque modò huic, modò illi magiſtratui vel caſu obuenire, vel eripi. Impia hæc, & à Chri-

Chriſtianis hominibus reiecta eſt opinio: diuinitus eam & concedi, & negari piè aſſerentibus. Teſtis eſt Daniel, propheta luculentiſsimus, qui rerũ principatus prouidenti DEI OPT. MAX. nutu ſtabiliri, & trãsferri edocet: imperantium effrenem quidvis audendi tyrannidem: & huic ſeſe aſsimilantem populi proteruiam politiarum periodum ſtatuens. Quemadmodum enim, inquit Demoſthenes, ex erratis, quæ inter nauigandum cõtingunt, ſi quis nauta peccet, leue & paruum adfertur damnum: verùm ſi gubernator aberret, omnibus ſimul nauigantibus cõmune infortunium, ac periculũ creatur: ſic priuatorum hominum delicta non in plebis, ſed in ipſorum capita recidunt: magiſtratuum autem, & Remp. adminiſtrantium peccata in omnes ciues deriuãtur. Nónne ſumma Monarcharum poteſtas, vna extirpata familia ad alterã proſapiam: imò de natione in nationem: mutatis ſubinde

personis, & regnis: hac ratione deuoluta est: donec Romani (quorum virtus maximè emicuit) inuersa Reipub. forma, ad Monarchiæ tãdem fastigium euecti fuêrint: penes quos hodie quoq;, quamuis suis debilitata viribus, consistit? Nónne continua historiarum tam sacrarum, quàm prophanarum series ostẽdit, quàm miranda semper, & exitiosa plerunq; tyrannidem, impietatem, seditiones, libidines, & alia eiusdem generis nefaria scelera vbiq; locorum, & in quibusuis imperijs sequatur conuersio? Memorabile, proh dolor, exemplum sese offert, calamitosus regni Constantinopolitani, atq; cæterarum gentium immani Turcarũ furori cedẽtium, status. Luget Græcia, luget Asia, & Africa: nec non plures Europæ prouinciæ: sub Christi Iesu seruatoris nostri protectione olim potentissimæ regiones. Nónne etiam nostra hæc secula eiusmodi Rerump. vices nobis exhibent, dum quædã in pristinam se li-

se libertatem vendicarunt: quædam præter ius, & æquum seruitutis iugo premuntur: quædam verò inter spem, & metũ anxiæ, quò se inclinent, dubitant? Concedis ergò, ni fallor, principes suo exemplo vel cõmodare vel nocere ciuibus: eaq; re vitæ probitatem, res, & fortunas tũ suas, tũ ciuium: adeoq; administrationẽ, ius, & iurisdictionẽ omnem vel penitus euertere: vel, ne quid detrimẽti capiat Resp. inprimis curare posse. Concedis etiã, solam virtutẽ efficere, vt princeps non solùm sui amore dicto audientes ciues habeat: sed etiam diuino DEI omnia moderãtis fauore, & auxilio nixus, incolumẽ imperij sedem conseruet. Quænam autem illa virtus sit, quídve operetur, haud difficile est cõijcere: si quoddam benè cõstitutæ Reip. regimen cum exquisita historiarum lectione cõtulerimus: prudẽtia nanq;, fortitudine, iustitia, & clementia opus est: quæ nimirum fulcra sunt stabiliendi regni, & colu-

*mnæ. Hac siquidē suis viribus vnita vir-
tute parcitur ciuibus: iure, & legibus vi-
uitur: virtus priuata præmium consequi-
tur: vitium pœnis coërcetur: in aduersis
rebus fortunæ nō facile ceditur, nec in se-
cūdis superbitur: sed insidijs, seditionibus,
atq; periculis patriæ vndiquaq; imminē-
tibus imperterritè obuiam itur: ac deniq;
ratione, & iudicio cōstituitur, & guber-
natur Respublica. Atqui nō cuiuis eò aspi-
rare licet, heroicæ indolis, atq; excelsi ani-
mi munus est: cui præterea longus rerū v-
sus, & multarū literarum, præsertim hi-
storiarū, cognitio pulcrè respōdeat. Nam
eruditio, & plurimarū rerum scientia in-
sitā à natura: seu, vt melius dicam, à Ma-
ioribus iure quasi hæreditario acceptā in-
genij vim magis accendit: &, quod ma-
ximū est, vehementem animi generosi im-
petū absq; vllius iniuria temperat: qua si
destituatur, persæpe in perniciosam Reip.
tyrannidem, & exitium desinit. Exempla*

huius

*huius rei apud fide dignos rerū gestarum
autores passim obuia sunt, tū eorum, qui
ob literarum imperitiam Respublicas per
ferocientis spiritus vehementiam tyran-
norum more pessundederūt, fœdeq; perie-
runt: tum verò illorum, quibus de patria
sua optimè meritis per gloriam virtutis,
& eruditionis in perpetuum viuere cōti-
git, innumera: vnum saltem è millibus po-
nā, Carolum V. diuæ memoriæ: Impera-
torē non minus literatum, & prudentem,
quàm iustum, & magnanimū. Qui me-
mor illius Iustiniani, Imperatoriā Maie-
statem nō solùm armis decoratam, sed et-
iam legibus oportere esse armatam: vt v-
trunq; tēpus & bellorū, & pacis rectè pos-
sit gubernari: & princeps Romanus non
solùm in hostilibus prælijs victor existat:
sed etiam per legitimos tramites calumni-
antium iniquitates expellat: & fiat tam
iuris religiosissimus, quàm victis hostibus
triumphator magnificus: heroicā, & verè*

Imperatoriam mentem frequenti literarum lectione in tantum oblectabat, & informabat, vt iuris, & historiarũ maximè scriptores, nec in medio quidem armorum strepitu è manibus deposuisse perhibeatur: Imperij Romani acris defensor, & pacis restaurator: nec nõ multis regnis ob excellentẽ cum felicitate iunctã virtutem terror ingens, & formidabilis. Eiusmodi Heroas hoc rerum Polonicarum quoq; chronicon plures repræsentat, fortibus ausis, & magnis victorijs insignes: atque sua virtute eò progressos, vt Imperij sui fines longè, lateq́ue extenderent: Boleslaum quoque huius nominis primum Ottho tertius Romanorum Imperator axiomate regio dignißimum arbitraretur. Reliquum est, vt (quod more obseruatur) quæram, cuius patrocinio chronicon hoc, ex recensione tot, tantarumq; heroicarum virtutum per se amabile: viris doctis, & bonis cognitu dignius etiam & iucundius fiat: te videlicet, illustris, & generose vir, præcipuum Fuggeranæ familiæ decus, & ornamentum, operi huic multis modis conueniens. Quis enim negarit, quin Fuggerorum familia generoso virtutis stimulo eousque peruenerit, vt iam prorsus ad Reipubl. administrationem nata: prudentia, & omnis generis disciplina instructa: atque vsu diuturno assuefacta esse videatur. Illud certum est, eo primùm tempore cognitam & perspectam eiusdem virtutem fuisse, quo non vllo clariore, & oportuniore vnquam potuisset: patria scilicet sub D. Carolo V. in extremo discrimine constituta. Cùm enim Tribunitijs, vt tum tempus & res ferebat publica, aliquandiu furoribus exagitaretur: atque plebs inquieta Tribunorum manu contra Magistratum armaretur: eamq; ob caussam graue Imperatoris, alioquin clemẽtißimi, odium, et indignationẽ iustam pateretur: mirũ est,

quantus in iuuanda patria, & reconciliandis ciuibus Antonij parentis: nec nō Ioannis Iacobi, & Georgij patruorum tuorum ardor, & indefessa animi constantia apparuerit: ut à DEO OPT. MAX. horũ trium fratrum, Antonij præsertim virtute, ex faucibus Hispanorum prædã spirantium, & quæuis atrocia minantium, Augustam ereptam esse, haud obscurè pateat. Hinc proculdubio nemine repugnãte, de Antonio Fuggero verè dixerim, quod Xenophon Agesilao suo tribuit: inquiens, eundem, vbi existimasset patriæ profuturum, neq; labores fugisse: neq; à periculis abductũ esse: neq; pecunijs pepercisse: neq; corporis, neq; senectutis imbecillitatẽ obtendisse: patriæ deberi ratum, vt ciues saluis aris, & focis tutò viuerent. Designati me hercule magistratuum honores à D. Carolo V. in Rep. Augustana septemvirales Antonio: consulares Ioanni Iacobo: atq; senatorij Georgio publicæ amoris in patriam

patriam approbationis instar sunt: eò certè laudabilioris, secundum Imp. Theodosium: quòd nec prece, nec precio illos ambiuerint: sed ob merita, & vitæ integritatem vltrò oblatos, absq; vlla tergiuersatione, subierint: atq; summa cum laude iustitiæ, & fidei ita gesserint, vt amarentur à plurimis, timerentur à paucis: nō priuatim modò admirabiles, sed & publicè apud omnes. Encomium eruditionis, prudentiæ, mãsuetudinis, grauitatis, & in omnes, præsertim pauperes, beneficentiæ: quæ peculiaris huic familiæ esse solet: quis nō videt tam Imperatorum, regum, principum, & magnatum gratiam, & amicitias haud pœnitendas: quàm virorũ tum doctorum, tum bonorum animos: imò exterarum quoq; nationum: quibus eadem virtus innotuit: fauorẽ singularem Fuggeris conciliasse. Equidem vt, quanti familiam hanc faciam, quámve te Maioribus tuis omninò similem mirer, & admi-

rer: licet forsitan non pro rei dignitate, attamen ex animi mei affectione, declarem: idcircò præsens hoc opusculum, ducum, & regum Polonorum, atq; rerum ab his gestarum conspicuum ordinem continens, illustri, & generoso tuo nomini offero, dedico, consecro: ea lege, & conditione, vt non solùm ipse sereno, & clementi vultu dicatum suscipias: sed lectum etiam, & comprobatum tua cōmendatione gratum magis, & acceptum reddas: quæ quãtum ponderis apud quosuis habitura sit, minimè me fallit. Quò enim doctior quisque, & apertior fuerit, eò æquius & honorificentius de tuo iudicio senserit: non ignarus, te Maiorum tuorum vestigijs inhærentem, nullum simulationi, nullum affectibus locum relinquere: sed candidè omnia, & solerter agere: vtpote historiarum quotquot sunt omnium peritißimum, & multa multarum rerum experientia edoctum. Accedit Reipublicæ admi-

administratio: cui præfectus, tantus es, quantum te tua in capessenda illa virtus ostendit, magnus merito, & clarus: eo maximè statu, quo nisi animus præsens & fortis prudentiæ, & vigilantiæ opituletur: verendum sit, ne paruo momento res magnæ subuertantur: & cum ciuibus Respublica simul ipsa concidat: id, quod DEI OPTIMI MAXIMI clementia in Christiani sanguinis hostes redundet, votis supplicibus precor. Gratuletur igitur sibi Augusta de te, collegisque tuis rerum iam potiuntibus: viris sapientia, & fide spectatißimis: quibus nihil religiosius, nihil antiquius esse ducitur patriæ, ciuiumque suorum salute: atque vestrum sequuta consilium, & ductum: fugata Ate, quæ nullibi non suo nomini unquam magis respondit, atque hoc deploratißimo seculo: tranquilla pace, & concordia animorum perpetua

fruatur. Quæ quidem, tanquã Rerump. incrementum, lucro cuilibet longè præferenda: vera tamen pietate, & aßidua ad DEVM OPT. MAX. *oratione expetenda est: qui solus, & vnus politias constituit, & florentes tuetur: Nanque,*

Te penes, alme DEVS, rerum est disponere summam:
Te duce, ciuilis iussa capessit homo.

Vale, illustris vir, cum tota Fuggerana familia, cõiuge ac sobole generosa: qui perpensis animi dotibus, excellens: corporis bonis, omnibus amabilis: fortunæ succeßibus dignus esse videris: meq; tibi, meosq; commendatos habere digneris. Datæ Francofurti ad Mœnum, Calend. Aprilis, anno reparatæ salutis humanæ M. D. LXXXIIII.

Tuæ Illustri generositati
devotissimus
Sigismundus Feyerabenius
typographus.

PANEGYRICVS, AD STEPHANVM I. POLONORVM regem potentissimum, CHRISTOPHORI WARSEVICII Equitis Poloni.

INCREDIBILEM lætitiam, STEPHANE rex, quam ex tot, tantisque rebus præclarè abs te gestis omnes concipimus, vix aliquis non dicam verbis ornare, sed ne enarrare potest. Neq; enim solùm calamitatem nobis detraxisti, verùm etiam dignitatem auxisti, & noua insignia honoris, & adiumenta felicitatis comparasti. Quo nomine quantum debetur virtuti & fortunæ tuæ, vtinam mihi esset tantundem eloquentiæ? Quis enim dubitaret, & admiratione audientium, & voluptate legentium, & eorum qui commemorantur gratia, nullum mihi dari posse maius argumentum, præstantiusque dicendi? Sed ego quò tibi deberi plura video, & quò minus præstare possim, meum ipse recognosco; eò fugit & reformidat id magis animus, & in angustum mea redigitur oratio. Dicendum enim est de summi & amplissimi REGIS laudibus, dicendum de tot tantisq; rebus gestis & victorijs ipsius, quas, sicuti difficile est explicare omnes, sic

nefas vel aliquas præterire: quo magis summo ingenio & eloquentia opus est, & nihil nisi eximium solertia, excultum diligentia, debet afferri. Verùm dum temeritatis notam cuncti vitamus, ne ingrati animi reprehensionem potius incurramus, audendum aliquid esse puto, & præstare vt si minus diserti & sapientes, at saltem non ingrati videamur. Ac primùm verba facienda sunt de caussis belli; demum de progressu & cursu ipsius, & cùm hostis in inferendis iniurijs libido animiq; impotentia, in omni turpitudinis genere incredibilis luxuria; tum verò summa æquitas in decernendo; considerata tarditas in suscipiendo; admirabilis celeritas & felicitas tua in gerendo bello; & in victoria præclara moderatio, & mansuetudo summatim est exponenda. Qua in re ita me, REX, geram, ne aut veram detraxisse, aut falsam affixisse laudem tibi videar; & ad accusandum eum hostem descendisse, studio aliquo maledicendi vel calumniandi. Quamquam quod facere alicui videtur non turpe, id mihi factum ab eo referre, cur sit turpissimum, & si in mortuorum laudationibus, nisi simul cum virtutibus notentur & vitia, suspecta est omnis oratio: in commemorandis viuis id fieri (vt mea fert opinio) quanto magis debet: partim vt à turpitudine ad honestatem; ab inhonorata & ingloria vita, ad decus & gloriam auocentur; partim ne cum laruis tantùm certare & viuorum vitia dissimulare potius videamur: nisi fortè metus nos impediat aliquis, qui tamen ingenuis & in libertate hominibus natis, nec mentem opprimere, neq; linguam obstringere debet, quò minus velint rebus sua nomina dare, & vt ille inquit, Scapham scapham appellare.

pellare. Nemini ergo est dubium hoc bellum contra Moschum tuum, voluntate serum, necessitate iustum, beneficio erga rempub. gratum, fama gloriosum, exitu maximè vtile & salutare extitisse. Etenim cùm omnia bella, quæ pro aris & focis, pro patria, pro tuendis finibus, pro conseruandis libertatibus suscipiuntur & geruntur, iusta sunt, tum contra Moschum iustissima; qui non princeps sed tyrannus, non homo sed bellua ex fœdissimorum flagitiorum colluuione conflata, potius diceretur. Legimus olim veteres, inter deos locum Herculi non aliunde tribuisse, nisi quòd contra Diomedem regem Thracum, qui carnibus hospitum equos pascebat, arma sumserat, & in frusta dissectum patibulo affixerat. Legimus Phylantum non alia de caussa celebrari, nisi quòd Dryopum regem Apollinis Delphici fanum violare ausum, regno exuerat, illudq; incolendum Melitensibus præbuerat. Legimus deniq; quos honores, quos hymnos, quos cantus, quas & quales statuas, ijs, qui tyrannos occiderant, homines Græci tribuere consueuerãt; vt exstaret ad memoriam posteritatis ara virtutis. At enim Ioanne Basiliade magno Moschorum duce, quis vnquam immanior fuit aut esse potuit? plures ille homines sua manu interfecit quàm alij iusserunt, plura genera mortis alijs attulit, quàm omnes tyranni excogitauerunt. Non Dionysius, non Claudianus, non Nero, non Caligula, non omnes ij quorum aliquando nobilitata est crudelitas, non dicam superiores, sed pares isti fuerunt. Nam quid ego immanitatẽ, quid ferociam, quid libidines, quid stupra, quid scelera & flagitia ipsius omnia commemorem? Quis ita se & fortunas abdi-

dit, quis domum clausit, quis vitam obsepiuit, quis pudicitiam permuniuit, vt ab istius portenti vi & rabie tuta maneret? Quę vnquam fuit, est, aut erit barbaria quam non istius deterrima crudelitas superaret? Et erit qui dubitet ad hunc tantum & tam inauditum tyrannum, suæ parricidã patriæ, hostem ipsius naturæ, expertem omnis humanitatis, prædonem alieni iuris, vindicandum datum & destinatum diuinitus te fuisse. A quo tot & tantis iniurijs & contumelijs prouocatus, quanta moderatione & patientia fueris vsus, quãquam omnibus cognitum & perspectum est, tamen & ego id tacitus præterire nullo modo possum. Summum enim studium, summa fuit cura & sollicitudo tua, vt omnia prius quàm armis cum eo experire, & vt intentatum nihil relinquere viderere, quod ad Christiani sanguinis profusionem vitandam, & ad pacem concordiamq; ex æquo cum eo constituendam, pertineret. Huc tui toties ad eum missi internũcij, huc literæ, huc legationes, huc mandata legatis data, huc postulata semper tendebant. Quibus rebus omnibus profectum est apud eum nihil, & tantum abfuit vt superbus & crudelis hostis, ea moderatione animi, & postulatorum tuorum æquitate, à libidine ad pudorem, ab audacia ad timorem, ab amentia ad rationem auocaretur: quod etiam illa ipsa inflammari libidine, ardere amentia, efferri superbia tantò magis cœpit, & ea quæ ad pacem & mutuam subiectorum tranquillitatem vergere iam cœperant, turpiter nefarieq; violauit. Nam vt illa quę Sigismundi Augusti temporibus fecit silentio prætercam, vt insidiosę pacis iniecta spe Polociam occupatam, vt legatos regis & reip. nomine ad eum missos,

sos, viros graues & præstantes indignissimè tractatos; vt Pernauiam sub Henrico rege, ab eo captã non commemorem; enimuero ignoratur quàm crudelis & perfidus hostis Moschus erga te fuerit. Cùm enim legatis tuis, ad se veniendi potestatem fecisset, securitatemq; promisisset, repẽte vt Prussicis tumultibus sedandis occupari & longius abesse te intellexit, an Liuoniam prouinciam, sepimentum Lituaniæ, sociam reipub. antiquæ pietatis vestigium, Balthici maris præsidium non inuasit, & crudelissimè diripuit? Est autem Liuonia non (vt ipse ait) ipsius hæreditaria, sed Marianorum militum, Teutonici ordinis vetus domicilium, quam ante annos quatuor & viginti inter Guilhelmum Furstenbergium ordinis illius principem, & inter Guilhelmum Marchionem Brandenburgicum, & Rigensem archiepiscopum, bello & dissensione orta, cum religione & libertatem simul amisit. Siquidem perfidiam & leuitatem semper manet pœna, & mutatio religionis statum cõmutat libertatis. Quod quomodo euenerit paulo altius repetere me, & auram clementiæ ac benignitatis tuę ad hunc demissum orationis meæ cursum in altum prouehendum, implorare oportebit. ERAT Liuonia in duas diuisa partes, quarum altera magistratui ecclesiastico, hoc autem est archiepiscopo Rigensi, & quatuor alijs episcopis, magistro Teutonici ordinis altera subiacebat. Itaque cùm antea semper Cruciferorum magistri, archiepiscoporum Rigensium, quibus cùm Rigam primariam Liuoniæ ciuitatem imperio tenebant, & omnium adeò ecclesiarum patrimonio inhiarent; tum verò Furstenbergius Guilhelmum archiepiscopum in arce Cocen-

hausen aperta vi inuasit, & captiuum fecit: qui, quoniam Sigismundi Augusti regis Poloniæ & magni Ducis Lituaniæ cõsobrinus fuerat, & Rigensium archiepiscoporum patrocinium ad magnos Lituaniæ duces, more maiorum pertinebat, missus est Gasparus Lancius à rege internuncius eo nomine in Liuoniam: quem cùm Liuones occidissent, bellũ est contra eos motum, & florentissimus exercitus ab ipso Sigismundo Augusto ductus in expeditionem. Cui cùm se impares viribus & potẽtia Liuones animaduertissent, pacem repente petere, supplicesque fieri omnes ei non dubitauerunt, quam facilè interponente se pro ijs Ferdinãdo Cæsare ad Pozuolum obtinuerunt. Huius verò expeditionis contra Liuones exitum, magnus Moschouiæ dux apud se admiratus, & eadem se præstare posse cõtra Liuones ratus; Derpatensibus, tanquam viciniorib⁹, maiorũ suorum ius in hac parte causatus, pecuniam imperat, & nisi ea vel quamprimum ab ijs solueretur, cunctæ Liuoniæ bellum & exitium denunciat. Fit ea de re inter Liuones consultatio; communicantur cõsilia; dimittuntur in Moschouiam legati: qui cùm initio (vt ferunt) pecuniam se attulisse affirmassent, demũ verò ad rem cùm esset ventum, eam non reposuissent, barbarus & immanis hostis, tantò magis irritatus, legatis redire iussis, cum centum & triginta hominum millibus eos insecutus est, ac subitam in Liuoniam irruptionem fecit; vsq; adeò, vt mox Wissemburgam & Naruam, deinde verò Derpatum, à cuius ciuitatis episcopo in spem futuræ gratiæ adiutus fuisse dicitur: tandem & Mariemburgam occuparet, & incredibilem captiuorum numerum in Moschouiam secum

cum abduceret. Sic Liuones magnam cladem & vastitatem à Moscho passi, & in rerum suarum desperationem pene abducti, ad Ferdinandum Cæsarem & ante, & tum cùm post inaugurationẽ suam Francoforti Augustæ comitia celebraret, legatos mittunt; & tam ab eo quàm à cunctis Romani imperij ordinibus auxilium efflagitãt, & nisi celerrimè auxilium eis feratur, sub iugum barbari & crudelis hostis se necessariò ituros esse, nec aliter facere posse testantur. Neq; verò Imperatorem tantùm, sed & Daniç & Suetiæ reges & multos alios principes eo nomine adeunt & implorant. Sed rarò fit, vt ij, qui sua cõmoda & rationes spectant, alienis difficultatibus & periculis subueniant. Quapropter desperatis omnium auxilijs, ad Sigismundum Augustum Poloniç regem, postremò Liuones confugiunt; apud quem cùm semel & iterũ coràm, per legatos quàm sæpissime auxilium postulassent, cumque & propter Lituaniæ vicinum malum atq; incẽdium, & propter regis ipsius gloriam & amplitudinem eam Liuoniæ prouinciæ tutelam vtilem & necessariam ei esse, semperq; fore docuissent; tandem in fidem & clientelam recipiuntur, certis pactis & condicionibus, Liuonibus quidem ipsis quam rei aut reipub. commodioribus; quç durarunt certo temporis spatio, & Liuones variam & instabilem fortunam experti sunt, mutationemq; rerum suarum grauissimam pertulerunt. At verò Sigismundus Augustus rex, cùm per annos aliquot maximis sumtibus Liuoniam defendisset, & Ericum eius nominis quartum decimũ Sueciæ regem, præter omnem expectationem arma cõtra Liuones cepisse, & hostes deniq; alios eius prouinciæ auctos es-

ſe cognouiſſet, pactis prioribus ſtare nec poſſe, neq; debere ſe dixit. Sed Nicolaum Radiuilum in Olica & Nieſuies ducem ac Palatinum Vilnenſem, ſummæ auctoritatis & amplitudinis virum, ad Liuones ea de cauſa ablegauit; qui in re tanti momēti præſtare cùm nihil poſſet, illud quidem impetrauit, vt Guilhelmus archiepiſcopus & Gotthardus Kethlerus magiſter, quem ætate ingraueſcente Furſtembergius non ita multo pòſt à Moſcho captus, ibidemque mortuus, in locum ſuum ſuffecerat, ad regem ſe venturos eſſe, Vilnam reciperent, & cum Palatini Vilnenſis auctoritate, tum verò arce Terues munitiſſima & Liuonibus infeſtiſſima à Nicolao Radiuilo, tum Trocenſi, nunc Vilnenſi Palatino, ſub Moſcho expugnata, ad eam rem magis adducerentur. His ergo Vilnam aduenientibus, cùm poſt lōgas & multiplices diſceptationes, euidentiſſimis rationibus declaratum fuiſſet, niſi communibus tam Polonorum quàm Lituanorum viribus Liuonię defenſio ſuſciperetur, à tot tantorumq; hoſtium rabie & interitu non poſſe eam prohiberi. Polonorum verò auxilia, niſi deditione, non Lituaniæ tantùm, verùm etiam Poloniæ facta adduci non poſſe. Tandem ad extremum, cùm perditis Liuonum rebus nemo ſuccurreret, & vt fortunæ ſuæ præſidia aliunde quærerent, cùm tam Cæſar ipſe, quàm imperium non obſcurè annueret, Poloniæ Lituaniæq; pariter deditioné fecerunt, & ea pacta cōuenta Grodnæ primùm, deinde verò & Lublini, in maximis totius regni comitijs, quibus Lituania cum Polonia eſt vnita, per legatos ſuos iureiurando ſanxerunt & confirmauerunt. Ad eum modum magiſtri Liuoniæ ſtatu, in ducis Curlandiæ permutato, huic

huic regno adhæſit, & eſt aſſociata Liuonia, quę Deo opt. max. ſic permittente, non ſecus ac ſedes quędam belli & diſſidiorum facta, graues ſubinde & varios motus, multiplicesq; dominatus experta eſt, & pecunias quàm maximas exorbuit, & immenſis laboribus ac periculis regi & defendi neceſſe habuit, quoad tu, STEPHANE rex, in regem eligerêre. Quem, vt ſuprà dixi, Pruſſicis tumultibus ſedandis occupatum, cùm Moſchus animaduertiſſet, Liuoniam quā ſpe & cupiditate iampridem deuorauerat, aperta vi & crudelitate inuadere non dubitauit. Atque id quidem eò fecit libētius, quò certis auctoribus Germanici magiſtratus ſpe & expectatione iniecta, multos ad defectionem, & res nouas ſpectare in Liuonia intellexit. Fit enim vt homines ſpe fallaci & opinione ducti, ſæpe melioribus noua imperia anteponant. Verùm poſteaquā Moſchus graſſari in Liuonia cœpit, & nihil minus quàm de Germanico magiſtratu cōſtituendo cogitare, imò etiam odio Germani nominis flagrare, & in ſanguine totiusq; Liuoniæ cinere exultare. Liuones ſanè facti mox pœnituit. At verò hoſtis nihil prius habuit quàm vt ſine vlla ſexus, ætatis & conditionis differentia, tot hominum millia immaniſſimè trucidaret, & inauditam crudelitatem atq; tyrannidem ſuam in Liuonia paſſim & vbique exerceret. Iam verò legatis tuis ad eum venientibus, quàm ſuperbus, quàm contumax fuerit, quàm multa arrogāter de ſe, quàm leuiter de alijs coram eis dixerit, longum eſſet commemorare. Principiò genus ſuum explicare eſt orſus, & à Pruſſo quodam nunquam aliàs lecto vel audito, quem Octauij Cæſaris fratrem, & ſe ab eo progeniem quartamdeci-

mam dixit esse, originē suam deriuauit. Quem cùm in Prussia & Liuonia ciuitates multas exædificasse affirmasset, in aliquot huius reip. prouincias ius se habere asseruit. Neq; verò hac & tanta verborū vanitate cōtentus fuit, verumetiam apertam vim & crudelitatem statim adhibuit. Nam cùm legati tui in ijs pacificationis literis, quas Moscho dederant, nullam mentionē Liuoniæ facerent, totā Liuoniam & Curlandiam vsq; ad fines Prussię sibi reddi confestim ille postulauit; & nō ad similitudinē literarū legatorum tuorum, sed ad arbitrium suum perscriptas literas superbè & minaciter eis obstrusit: tandem verò legationem, qua illas pactas, ne dicam coactas formulas, infirmare, quàm cōfirmare potius voluerat, in Poloniam amandauit. At enim nihil incōsideratius committitur, nihil periculosius suscipitur, nihil difficilius peragitur, quàm legatio. Cùm enim legati Moschi legationē exponere suam secus nollent, nisi detecto capite, & in pedes erectus, de tyranni valetudine tu prius interrogares. Postquā id negatum, & legationem vt exponerent suam imperatum eis fuisset, ira perciti & indignati, nō modò nō perfecta, sed ne quidem affecta legatione Cracouia exire, & ad Moschū sese referre maluerūt. Qui immisso in Liouniā exercitu, Vendenā principū Teutonici ordinis olim domicilium, præter tuam & omnium opinionē oppugnabat. Quod cùm per insignē faceret iniuriam, effectū est præpotentis Dei ope & benignitate, & tua, tuorumq; ducū felicitate, REX, vt ille exercitus ipsius tam magnus, paruis à tuis copijs, Sueticis cum auxiliis cōiunctis, Andrea Sapiha, nobili & egregio duce profligaret, & amplius viginti tormēta bellica prægrandia,

dia, & admirabilis artificij, tuam in potestatē peruenirent. Ita tu demum, cùm bello vniuersa arderet Liuonia, & de quiete sua sollicita esset Lituania, cōsumtis tot studiis & laboribus tuis, quæ cum magno Moschouiæ duce in cōstituenda pace frustra susceperas: habito Grodnę cōuentu, & amplissimis Lituanorum auxiliis imperatis, non tua tuorumque tecta contra eum amplius defendere, sed armis hostē aggredi apud te constituisti, cùm iam illud bellum omnibus omnium ordinum sententiis, Warsauiensibus comitiis antè decretum, & grandi tributo imperato, ad exteras etiam gētes & nationes perlatū fuisset: quod antequā gereres, Wenceslaum Lopatinscium cum literis, quibus caussas & rationes suscepti contra Moschum belli explicabas, in Moschouiam ad eū dimisisti, demū verò grauem & maturā consultationem cum Senatu alijsq; militarib. viris inire placuit, quonam armorū tuorū vim conuertere potissimū debeeres. Quo loco, multa te in vtramq; partē versare animo, & mentis oculis collustrare oportuit, vt ea quæ cōtra eum hostem eras gesturus, non tam impetu & fortuna, quàm consilio & prudētia gessisse magis videretere. Est enim patefacto aditu & vestibulo, felicior res dimidio, & bella gerunt armis & cōsilio. Erat fateor nō nemo, qui, relictis arcium & munitionū oppugnationib. in ipsa veluti penetralia hostilis ditiōis ꝓficisci operępretiū iudicabat; ꝓpterea quòd exercitui tuo à pręlij & dimicatiōis fortuna, quā ille vitaret, periculū esset nullū, & cùm oīs bellorū gerēdorū ratio ꝓgressum habeat arduū, tū verò arces & munitiones capere esset, fuissetq; semp difficillimum; adeoq; Polonis & Lituanis maximè, quorum nō peręquè in

expugnandis munitionibus, quàm in vincendis prę-lio hoſtibus, aliàs viguiſſet induſtria: & deniq; quod ijs, qui nouis imperijs ſtuderent, eumq; tyrannum è medio tolli inprimis cuperent, aduētantis exercitus fama, animum & quaſi anſam præbitum iri videretur. Polocia verò, quæ oppugnanda ante alias arces ſeſe offerret, manu & natura munitiſſima, & omni apparatu belli inſtructiſſima, vel diuturnā obſidionem ferre poſſet. Atq; hæc quidem cùm eſſent per ſe magna, tum illud longè maius atq; grauius, quòd Polocia magno Ducatui Lituaniæ, atq; adeò ipſi Vilnæ, nulla alia firmiore munitione interiecta, periculoſiſſimè impenderet; ex qua dum in alijs remotioribus regni partibus verſaris, non modò affligendę Lituaniæ; verùm etiam diripiendæ Vilnæ, poteſtatem eſſet hoſtis habiturus. Et cùm non modò rerum recuperandarū communis reipub. cauſſa, ſed quoad eius fieri longiſſimè poſſet, remouendi hoſtis gratia bellum illud ſuſciperetur; haud abs re videbatur fore expeditionibus bellicis, propinquiorem ſedem aliquam & quaſi officinam comparare, ex qua integri & recētes milites, in hoſtile ſolum penitus ducerentur, & inſtrumenta impedimentaq; belli ad res cum maiori celeritate & felicitate gerendas, tranſportarentur. Poſtremò, Polocia (qua munitiorem arcem hoſtis non haberet) expugnata, Moſchos, de alijs retinendis diffidere; tuos verò ſpem concipere oportere: tantumq; abeſſe, vt id, quod locus ille permunitus diceretur, tibi, tuisq; deberet adeò terrori eſſe, vt etiam in primis in tanto militum ardore, oppugnandus videretur; & vel hęc reliqua gloria capiendarum expugnandarumq; arcium, Polono & Lituano nomini,

mini, duce & auſpice te, adiungenda: præſertim cùm munitiones à tergo relinquere nullis vnquam bellis geſtis, fuerit obſeruatum; & commeatu, milite, auxilijs, receptu deniq; ipſo vltro ſe excludere, admodum ſit inconſultum. Hæc cùm viciſſet ſententia, extrema Iulij die, Vilna Suirum eſt itum ad luſtrandas percenſendasque copias. Deinde per Hlubokie & Poſtaui, Dziſnam, ac demū & Polociam. Quo in itinere quantam & quàm incredibilem difficultatem, quantam viarum aſperitatem expertus ſis, quantum incommodorum moleſtiarumq; pertuleris, non facilè dicendo explicari poteſt; & properat mea ad ipſam oppugnationem oratio, quæ, qualis, & quàm ardua fuerit, vix alicui qui rem oculis non ſubiecit eſſet credibile. Fuit certè talis vt & propter defenſorum fortitudinem, & propter loci naturam, & propter artem apparatumq; belli, & propter iniurias ac tempeſtates ipſius cæli, cum difficillimis arcum oppugnationibus poſſit non immerito comparari. Etenim cùm aliàs ſemper, tum eo maximè tempore, palam omnibus fieri Deus opt. max. voluit, & ab eo cunctas peti & ad eum ſolùm referri debere victorias. Ac per multos continuos dies, tantū pluuiarum cælitus demiſit, vt & militum operæ impediri, & ducum induſtria langueſcere & vis ipſa parum aut nihil proficere videretur: Eo accedebat ſumma prę-ſidiariorum cum incredibili mortis contemtu, in defendenda arce obſtinatio; vſq; eo, vt non manifeſti interitus metus, ad aliquam vel minimā animi conſternationem; non ſublata auxiliorum ſpes ad deſperationem, non deniq; regiæ clementiæ & manſuetudinis fiducia, ad deditionem eos adduceret. Con-

ſtabat exercitus tuus, ex tribus quatuor ve nationibus, eratque & viris, & armis, & equis, & omni apparatu ornatuque belli inſtructiſſimus. Eſt autem opinio, quo inter ſe plures nationes coeunt, eò virtutis æmulationem, in eis magis excitari. Sed & Polonorum virtus, & Lituanorum celeritas, & Vngarorum audacia, & Germanorum conſtantia ſui diſſimiles fieri iam quodammodo cœperant; & cùm hoſtium peruicacia, tum tempeſtatum iniuria, expugnandæ arcis rationes omnes maximè retardabat. Quibus in anguſtijs angoribusque animi, cùm diu multumque eſſes verſatus, tandem Auguſti dies nona & vigeſima, ſimul cum ſerenitate initia etiam attulit victoriæ, non magna adeò Chriſtiani ſanguinis profuſione, & exiguo tuorum interitu parte, ſumma verò moderationis tuæ laude & admiratione, quæ talis atque tanta fuerat, quòd hoſtis ipſius præfecti, & perquam plurimi milites, tua vexilla ſequi, & tuæ dextræ non modò in prælijs, verumetiam in ſeruandis promiſſis firmiſſimè ſe committere non dubitauerunt. Erat porrò eiuſdem hoſtis vicina Polociæ arx, Socolum nuncupata, cui præter vetus pręſidium ei arci impoſitum, inerant ſex millia militum, ex ipſis Prætorianis magni Ducis, ſelectiſſimorum. Hanc tu, ſi non expugnatam relinqueres, nec ex belli ſuſcepti conſilio, neque ex dignitate tua, neque ex rei abs te geſtæ fortuna, futurum iudicauiſti. Itaque miſſo ad eam Nicolao Mielecio Podoliæ Palatino, & ſummo copiarum Polonicarum præfecto, viro præſtanti virtute, ingenio & felicitate prędito, tam citò, tamque facilè in poteſtatem tuam eam redegiſti, vt arx incendio ſubito orto conflagraſſe; hoſtium vltra quatuor

quatuor millia cæſa fuiſſe vna die memorentur. Iam interea Sythno, Craſno, & Touroulia, hoſtiles munitiones tres, tuis à militibus occupatæ erant. Iam Philo Cmite capitaneus Orſchanenſis in magni Ducis Moſchouiæ ditiones, longius excurrerat, & duobus millibus hoſtilium pagorum incenſis, Smolenſcique ſuburbijs ambuſtis, totam illam regionem quoquo verſus depopulatus fuerat. Iam Conſtantinus Oſtrogiæ dux, cum Michaele Viſnieuiecio, Braczlauienſi Caſtellano, & Ianuſio filio, Boryſthenem tranſgreſſus, & in hoſtilem ditionem turmis Tartarorum aliquot miſſis, longè lateque omnia peruaſtarat, & vſque ad Starodubum Radohóſtiam, & Podczepouiam, populationibus prolatis, ingenti cum præda domum redierat. Iam denique armorum tuorum, non dicam fama, ſed terror vniuerſam Moſchouiam ſic peruaſerat, vt non ex rumore bellum, ſed ex clade nuncium Moſchus expectaret. Reſtabat Suſſà, quæ quoniam in medio captarum erat poſita, eam quoque breui eſſe futuram tuam, haud vana coniectura prædixiſti, eiusque deditione Poſeſſe, nuntium, Vilnam antequam attigiſſes, accepiſti. Ad eum modum hoſtilibus arcibus ſex occupatis, nec multo pòſt duabus etiam alijs Nieſczerda, & Coziani captis, & multis hoſtium millibus occiſis, neque adeò multis ex tuis deſideratis, cùm anni tempus alienum à gerendo bello te excluderet, Vilnam es reuerſus, & bello quod media hieme apparatum, ineunte æſtate ſuſceptum, exacta confectum, dici poteſt; tuis te amabilem, hoſtibus formidabilem, exteris gentibus nationibusque admirabilem reddidiſti.

Erat tum cùm hæc gereres magnus Dux ad Plescouiam, quæ olim libera, sub imperium nunc eius cessit, & arcium oppugnationem, militumque suorum cædem à longe audiebat: & vt tyranni natura superbi & timidi sunt, vtque in prospera fortuna superbos & cõtumaces, in aduersa humiles & abiectos se adeò præstant, cùm Lopatinscium internuncium tuum initiò arctius detinuisset, capta demũ Polocia, ad se eum accersiuit, & humanius multò habuit. Tandem verò consiliarios suos (si consiliarij & non mancipia ipsius dici potius debent) ad senatores tuos, per Lopatinscium mittere literas voluit, quibus illi vt ad pacem & concordiam hortarentur te impensissime flagitabant. Quorum tu postulatis intellectis, ad comitia quæ iampridem indixeras, Warsauiam profectus es, & interim dum iter facis, Grodneę; subsistis, Gasparum Bekeschium ex maximo & diuturno labore, quem in expugnanda Polocia susceperat, repentino morbo correptum, virum admirabili ingenio, & rerum vsu præstantem amisisti. At verò Warschauiam postquam esset ventum, & res in deliberationem posita, vtrum bellum prosequi, an secus præstaret: mirum est quàm varię & multiplices sententiæ, non modò ordinum, sed hominum fuerint. Docebat nomine tuo Ioãnes Zamoscius, regni cancellarius, quid ea victoria fructus, quid gloriæ, quid emolumenti reipub. attulisset, & quo est ingenio, facultateq; dicendi, ad prosequendum eum felicitatis & laudis communis cursum vniuersos hortabatur. Moschum eum esse, qui Cazonios & Astracanios Tartaros sub imperium suum subiugasset: qui Selymi Turcarum imperatoris per magnum exercitum

tum decennio ante, aut paulo amplius dissipasset: qui Sueuos, qui Liuones, qui Tartaros sæpius fugasset atque profligasset. Hæc omnia ornamenta illi esse ademta, & nobis haud dubiè restituta: simulque & expugnandarum arcium, qua antea carebamus, gloriam, vel hac sola expeditione cõparatam. Pollociam totius propugnaculum Lituaniæ, matrem negociatorum, receptaculum fortissimorum militum, patriam fidelissimorũ ciuium, perfido hosti ereptam, & in pristinam positam libertatem. Sed est huius sæculi labes quædam & veluti macula, vt præsentibus nequaquam saciari, & semper requirere aliquid, sitireq; nouitates homines magis videantur. Sic enim præclarè abs te gestis & confectis rebus, aderat nihilominus inuidia comes fortunæ, & virtutis perpetua; multique vt à bello desisteretur, & pax atq; tranquillitas reipub. potius restitueretur, non tam ipsius caussa reipub. quàm priuata nescio qua cupiditate ducti videri volebant auctores. Rem cum eo hoste aiebant esse, qui in vastis & remotissimis regionibus habitaret, & prælij ac dimicationis fortunã nunquã esset experturus, & bellum trahendo, aduentitium exercitum facilè victurus, & in angustias redacturus. Fortunam vagam esse volubilemque deam, quam, ne sedes mutet reuerenter habere, & pressis manibus tenere oportere. Multorum principum casum ad misericordiam, & ferendam illis opem excitasse quàmplurimos, & vnam esse victis ad salutem viam, omnem spem salutis & incolumitatis amittere, & in armis atque dextris eam collocare, neque temere à prudentissimis bellatoribus, fugienti hosti aureum pontem sternendum esse sermonibus vsurpari. Po-

ſtremò in tanta caritate annonæ, ſterilitateque agrorum, bellum ſuſtineri amplius non poſſe, & in aliud tempus magis opportunum differri potius debere; nedum aliena quęrimus, noſtra exinanire & peſſundare videamur. Lituania & Ruſſia nihil eſſe miſerius, quæ à viginti amplius continuis annis, tot bellorum calamitates pertuliſſet. Sufficere hoſtem eſſe longius reiectum, & vt timeat nihilq; in poſterum eiuſmodi audeat coërcitum: belli immenſum eſſe pabulum, & eius neruo pecunia, hoſtem magis abundare. Summam ſubditorum illius obediendi promtitudinem eſſe, eos denique arces & munitiones, prę omnibus alijs gentibus & nationibus fortiter tueri & defendere cõſueuiſſe; nec aliquid eſſe ſperandum minus, quàm vt proditorum & trãsfugarum opera, in hoc bello adiuuemur: propterea quòd vt non diuturnus eſſet magiſter officij metus: ita coniugum & liberorum cariſſima pignora, quæ omnium ſubiectorum ipſius, cùm vel minima belli ſuſpicio increbruit, in Tyranni manu reſtricta & incluſa tenerentur. Atque hæc quidem eorum, quibus aut non geri, aut differre bellum placebat, ſententia opinioque fuerat. Verum enimuero maior & potior hominum pars ijs argumentis & rationibus ad ſuadẽdum bellum, & perſequendam victoriam ducebatur. Primùm, quòd veteri maiorũm ſuorum exemplo & inſtituto, magnus Moſchouiæ Dux cum Polonię regibus, per magna verborum & fidei vanitate perpetuò laboraret, nec aliquid niſi coactus faceret: & promiſſis ſuis credi facilè non debere, plurimis & euidentiſſimis rationibus iampridem demonſtraſſet. Hìc inducias eas quas poſtularet non aliò pertinere, nere, niſi vt arcibus & munitionibus ſuis ad omnem obſidionis vim erectis & cõfirmatis demum in longioribus regni partibus, occupato rege, Liuoniam diripiat, & arcibus ciuitatibusque, quas in ea habet ſecurè potiatur: Liuonibus verò ſocijs & clientibus reipub. deeſſe, qui fidem & auxilium noſtrum perpetuò implorarent, videri indigniſſimum, ſimul & periculoſiſſimum. Siquidem vna alteram inuitaret iniuria, & cùm incommodis ijs quæ facta ſunt, tum verò illis, quæ infieri ei poſſunt, prudens quiſque & cordatus homo maximè moueatur. Iamque eos qui vincunt, & cur, aut quomodo vicerint non intelligunt, vincique rurſus ab hoſte ſe turpiter paterentur, indignos haberi, quibus Deus opt. max. aliquid opis & benignitatis ſuæ largiatur, & quorum calamitate ac exitio, ad miſericordiam aliquis moueatur. Moſchum ferum & crudelem hoſtem, ſatis ſuperque eſſe, etiam ſi verbis quàm reipſa Chriſtianum magis ſe profiteatur. Hunc ſi non Chriſtiano, at certè Romano nomini infeſtiſſimum, & eum qui loco & occaſione nacta inimico peperciſſet, eſſe, fuiſſeque ſemper imprudentiſſimum. Dandam ergo operam, vt non tã de continuando & proſequendo contra eum bello, quàm de continuandi & proſequendi rationibus, haberentur conſilia. Etenim non modò bello, ſed vel belli metu ac ſuſpicione affligi rempublicam, nemo ſanus in dubium vocat. r Tributum & priuatarum rerum iacturam, grauem futuram nunquam, cuius eſſet merces, ſpes gloriæ & immortalitatis ſempiterna, & quam vt pluuias & tempeſtates ſplendor & ſerenitas; ſic tranquillitas & ocium & voluptas peracto bello, ſequeretur. Pecu-

niam denique neruum belli dici quàm esse potius existimandum, & ex Alexandro Magno contra Darium, aut ex Romanis contra Græcos, exemplum documentumque capiendum. His in vtramque partem sententijs cùm diu multumque disputatum, & bellum tandem esset decretum, tu, quæ tua prudentia, & in gerendis rebus cura & sollicitudo est, protinus illud apparare, tu militem conscribere, tu arma, tu commeatus disquirere cœpisti. Erat autem superioris belli, non admodum grata & iucunda omnibus memoria. Sic enim fit vt admirari quàm tractare arma sit longè facilius, & cùm domi, tum militiæ multa experiri & perferre miseros mortales oporteat. Itaque præteritarum rerum recordatione vix parem, ne dicam superiorem anni proximi exercitum collecturum esse te aliquis iudicabat: quas tu difficultates & hominum opiniones omnes, addo etiam fraudes & proditiones in te, & in rempub. factas, ita omnino peruicisti, vt diuina ope & benignitate fretus, ad expeditionem eam quam susceperas, expeditus ires, & nulla cuiusquam fraude aut machinatione retardatus viderere. Iam Moschus cùm aperta vi minus posset, arte & cuniculis fortunam tuam subuertere volebat, & suis ad te non tam oratoribus quàm exploratoribus subinde dimissis, quorundam animos ad proditionem spe & precio sollicitabat. Et cùm multo antè id fecisset, tum verò per Nasczekinum quendam suum internuncium longè diligentius fecit. Qui vt erat mente non obtusa præditus, Gregorium Oscikum, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem; quo cum clandestina haberet consilia, reperit, & cùm

& cùm legatos pacificationis gratia ad Moschum vt mitteres frustra postulasset, literis & respõsione statim accepta, denuo audientiam abs te petijt, ac insequenti die Vilna ne discederes, vtq; legatos sui principis præstolarere, postulauit. Fuit id admirationi omnibus, vt meritò esse potuit, venia discedendi accepta internũcium hostis ad te redire, & noua mandata exponere, omniaque hæc technarum & fallaciarum plena, & extrahendi temporis caussa comparata videbantur. Quæ tu nihil magis quàm ferẽda dissimulantissimè, & Nasczekinum speculatoris quàm oratoris partibus potius fungentem, sine vlla acerbitate dimittendum, & vel hosti ipsi tempus aliquod certum assignandum, quo legatos ad te pacis gratia, si vellet mitteret, & interim metueret abs te nihil iudicauisti. At Oscikum tanquam putidum aliquod, & sanguine, hoc est, dilectione patriæ carens membrum, cùm nec inficiandi ratio, neque defendendi facultas amplius ei esset, instante senatu, iubentibus legibus, clamante patria, iustitia socia, vindice pœna è medio sustulisti. Atque ita demum rebus omnibus quę ad hanc tantam expeditionem pertinebant maturè & diligenter prouisis, teque & tuis Deo opt. max. suppliciter commendatis, & à Gregorio XIII. pont. max. per Paulum Vchanium eximia industria & animo virum, sacrato ense & galea accepta, quintadecima Iulij die Vilna egressus es, & Wczasnikos versus, milliaribus quinquaginta inde distantes, vbi copiæ omnes tuæ debuerant confluxisse, per Minsko, & Borissouo, respectans identidem, & operiens alios lentis itineribus contendisti. Quo vt peruentum erat, habita est deliberatio, quonam belligeran-

di institutum tuum, vim suam & potestatem exerere ante omnia deberet; & vt improuisum nisi esset, antequam magni Ducis fines & ditiones attingeres. Neque id iniuria. Cùm enim in omnibus alijs rebus, tum maximè in ijs, quæ ferro peraguntur, nefas est dicere, non putaram. Volabat iam pridem fama, te ad oppugnandum Smolenscum, sicuti superiori anno ad Polociam profecturum; quòd ea via tormenta bellica secundo flumine Caspla, ad aliquot saltem à Smolensko milliaria vehi possent: & quod æquum magis esset, recuperare Smolenskum, quod antea erat Lituanorum, quàm appetere alienum, si quid aliud esset quod dici deberet tuũ, tenebris antiquitatis admodum esse inuolutum, & quod ibi hostem quærere, multò esset melius, vbi & munitionem extruxisse (qua expugnata omnia essent peruia) & exercitum collegisse quàm maximum diceretur. Neque verò Smolensko Moscho ademta, Seueriensem ditionem vniuersam, potestatis tuæ esse futuram aliquis dubitaret; & hostem ea capta animum vel maximè desponsurum omnes crederent, cùm eius titulo inter alios se insignire, & illam arcem, tanquam propugnaculi loco suarum ditionum habere videretur. Sed enim in consilijs bellicis prima & maxima virtus est silentium. Iam enim augurantibus sic de te cunctis, & ipso Moscho, Smolenscum oppugnatum ne ires, vehementius suspicante, tu Magnam Lukam versus ingressus es iter, quod & senatorum penè omnium magna esset eam ad rem consensio, & prouinciæ Liuoniæ atque adeò Lituaniæ, si diuertere bellum hostis vellet defendendæ ratio, & vel minima in eam partem Moschi suspicio, ita suaderet, &

quod

quod credibile maximè esset, hostem eò, quò exercitum iturum coniecturam faceret, deiectis roboribus, alijsque artibus omnem aditum præclusisse, aut impediturum certè esse: & quod parum interesset, tuum ne quod hostis possedisset, an hostile aggredere; & quod denique Magnæ Lucæ agris & regione esset ferax, & opimum magis in tota Moschouia nihil, ad quam defendendam hostis venturus, &, quod in votis maximè omnium fuerat, prælij fortunam tecum experturus, ab ipso Seremeto captiuo tuo, qui apud eum exercitus ductasset, omnibusque alijs diceretur. Neque verò vlla in re est lubricum & fallax magis, quàm de futuris euentibus iudicium. Attamen non tam consilia felici exitu comprobata delectare, quàm veritas in disputatione limata erudire nos consueuit. Stante ergo sententia, vt Magnæ Lucæ oppugnatio potissimum institueretur, lustratis veteranorum militum ad Lukomlam copijs & Georgio Farensbeko, egregio & militari viro, regis Daniæ Marschalco, cum certa equitum Germanorum manu eò loci veniente: itum est primũ Vitepscum, vbi Lituanorum copiæ ornatissimæ obuiam tibi sunt progressæ: demum Surasum, apud quam arcem tanquam in confinio hostilis ditionis positam, rapidissimum & maximum flumen, Dhuna, stratis pontib. superandum erat. Tu interea Ioannem Zamoscium regni cancellarium, summi animi & consilij virũ, ad expugnandũ Vielisum Vitepsko dimisisti. Distabat illud 16. à Vitepsko mill. & vniuersę eius regionis ceruicibus, impositum, ac natura & arte permunitum, à forti etiam prę́sidio hostili tenebatur. Quã ille arcem vt hosti carissimã, ita Russię infestissimam, tor-

mentis admotis, diebus quàm paucissimis per deditionem cepit, & quasi à dextro latere, tibi, & tuis copijs excubiarum loco factus, Magnam Lukam contendit. Tu ipse Vsuiatum profectus es, & eam magni Ducis munitionem, Lituaniæ ademtam, ac Olgerdi magni Ducis Lituanorũ olim sedem, Nicolao Radiuilo, amplitudine familiæ, & rebus gestis clarissimo imperatore, cum alijs senatoribus & nobilitate Lituanica, eorumque voluntarijs & prętantibus copijs præmissis, potestatis tuæ effecisti. Mittere tum hostis ad te literas, & internuncios, & dimissæ iampridem legationis spe distinere te, & ab itinere cœpto, te trahere instituit; & suis adeò literis illis iusserit versus Dauidis, quibus à profusione Christiani sanguinis homo videlicet patiens & moderatus te dehortatur. Tu mihi his mouebare, eius artibus & fallacijs, sed quasi ex composito, & veluti quadam lite damni & iniurię cõtestata, cùm ad VI. Augusti diem, sicuti per Nasczekinum assignaras oratores, Moschi non venissent, insequenti die Vielisum possedisti, & breui post Vsuiatum, die eiusdem mensis sextadecima, cùm neq; tunc vt literis suis denuo missis pollicebatur, legati ipsius aduenissent per deditionem accepisti: dimissis omnibus cum fortunis & facultatibus qui in præsidio fuerant, saluis, quòd hac clementię & mansuetudinis tuæ fama alios quoq; ad deditionem, faciliores esse futuros iudicares. Sed in barbaris & in seruitute hominibus natis, seueritas quàm placabilitas, multò magis potest. Iam verò dũ Surazo, Vsuiatum, & inde Magnam Lukam proficiscebâre, quot & quanta incommoda ferre, & quantas viarum ac siluarũ difficultates superare fuerit te necesse (quamquam

quam secura molestiarũ recordatio habet aliquando voluptatem) longum esset percensere. Summa quod ego quidem sciam fuerunt incõmoda omnia, immensa itineris longitudo, siluarum densitas tanta, per quam via aperiri ferro vix poterat, paludes & torrentes transitu difficiles, regiones ob vastitatem superatu incredibiles, ita, vt hæc expeditio tua, cum longissimis & difficillimis omnium regũ & ætatum expeditionibus iure ac meritò conferatur. Nõ Turcæ in Persidem, non Hispanorum ex vltimis Hispaniæ oris, in Germaniæ inferioris prouincias, non illa in Syriam quingentos ante annos Christianorum expeditio, longior & difficilior fuerat, non denique Christianorum regum & principum alius post Vitoudum, sua contra Moschum arma longius protulerat. Interea rerum Moschouitica illa tandiu expectata superuenit legatio, verbis & barbaro fastu quàm rebus magis instructa, cuius ego ineptias si percensere vellem, dies ipsa me deficeret. Principiò negabant legati se mãdata sui principis expositu ros, nisi tu etiam ab oppugnanda arce prius recederes, teque in Lituaniam referres; id cùm nec licere, neq; decere vt postulabant, responsum eis fuisset, in tentoria sua se receperunt, tanquam in viam planè se daturi. Demum verò, cùm dies aliquot silentio transegissent, & ardere arcem ex rumore accepissent, audientiam repente postulant, & legationem expositu ros se esse pollicentur. Iam dubitabat nemo, Moschos illos non tam oratores quàm licitatores censeri potius debere, & sui dissimiles non esse futuros, quò minus plaustra verborum tantum afferant, & ad extrahendum tempus disquirant tendiculas. Sed

tamen, ne vel in hac parte desiderasse aliquid iure viderentur, denuo ad te honorificè (vt semper aliàs) deducuntur. Fit summum silentium, adest maxima frequentia virorum præstantissimorum, simul verò & illius (si dijs placet) orationis eorum, & tormentorum ad arcem tuorum exauditur sonus. Tum illi nõ tam ea quæ ad pacem spectarent, sed quæ animum tuum magis irritarent proferunt: longa serie Principis sui ad te legationes, & rursus ad illum tuas commemorant: damna & iniurias abs te ei factas exaggerant: & nequid tale in posterum fiat, postulant: & omnem iracundiam siue indignationem principem suum, deposuisse erga te testantur, quod etiam si secus fuisset, & ipse legatorum loco venisset, tu ferre non inuitus poteras. Est porrò in more positum & consuetudine Moschorum, vt cùm primã quasi partem legationis suæ absoluerint, reliquum exponant senatui, & de fœderibus conditionibusq; pacis cum ijs tractent. Disceditur ergo ex tuo, in aliud tentorium; assident legatis consiliarij; fit de conditionibus disceptatio, quæ erant perquam ridiculæ, nempe Polociam & alias captas per te arces, vt Moscho restitueres, fœdus perpetuum cum eo (si placeret) iceres, & id genus alia. Quæ cùm eis non successisset, mox aliam ingrediuntur viam: neque renuunt vt Polociam habeas, & in Liuonia arces eas, quæ ab ipsius perfidia tibi erant relictæ retineas, vtque arce Iezierzysczc & Vsuiata iam possessa pro captiuis illius, potiare. Mouere ista stomachum poterant, & oratores vel licitatores illos potius, tot tantisq; cum ineptijs in conspectum tuum admitti amplius videbatur indignissimum: tu tamen nec publicè neque priua-

priuatim, ne verbo quidem vllo violari eos permisisti: sed cùm dicerent se habere in mandatis, vt si quæ essent, de quibus conuenire tecum minus posset, per literas vel internuncium, ad magnum Ducem referrent: cum illorum tuum etiam internuncium in Moschouiam dimisisti, ad magnum Ducem literis datis, quibus perpetuam voluntatem tuam ergo Christianam rempub. declarare, & te pacis atque tranquillitatis custodem esse significare voluisti. Interim die ac noctu arcis durabat oppugnatio, & vix vnius diei itinere aberant internuncij, cùm magnitudinem ignis conspicati, captam iam arcem esse facilè iudicauerunt. Erat ea in aperto campo, & post tantam siluarum magnitudinem in amœna quadam planicie posita, in quam exusta per ipsosmet hostes, prægrandi & pulcrè extructa ciuitate magnus sese ciuium & agrestium numerus intulerat. Fit ergo ea qua capitur die cędes quàm maxima, vix cum aliquo sexus vel ætatis vel etiam conditionis alicuius discrimine, & quamquam pueris & fœminis, & viris adultis aliquibus vita fuerit seruata, tamen maxima hostium pars furore militari & impetu cadit. Præfecti arcis quos Palatinos vulgò dicunt, in munitiones cancellarij captiui deducuntur. Vieiko, qui tanquam præses & custos omnium, nuper missus à Moscho fuerat, homo nequissimus & administer voluptatum, tyrannidisque ipsius trucidatur; omnia denique fletu, eiulatu & cædibus complentur. Admonueras eos tu, vt regiæ clementiæ fidere, quæ nulli vnquam defuisset, quàm supremum diei exitum expectare potius vellent: sed nihil est spe vitæ maius, & nihil fallacius, quæ si vix destituit morientes, quid

destituat armis pro victoria contendentes? Quo loco venit mihi in mentem diei illius quo tu electo castrorum loco cum vniuersis copijs tuis sub arcem descendisti. Præibant tot equitum hastatorum millia instructis ordinibus, sequebantur selectissimi pedites suis agminibus, ingens erat equorum fremitus, splendorque armorum, & tubarum sonus, tot arcium & pugnarum victrices bombardæ, & infinita curruum, quadrigarum, & impedimentorum millia, terga claudebant: omnes denique copiæ, viris, equis, armis, gemmis, auro & argento ornatæ, & terris quodammodo graues, suis inauratis & pictis vexillis distinctæ spectabantur: sic vt terra mugire, torrentes sisti, montes & arbores gestire præ admiratione earum viderentur. Quas summum arcis excipit silentium, quale aut deditionis spem facere, aut vero hostium in extremis difficultatibus & periculis perferendis obfirmatum animum prænunciare cōsueuit. Qui certè talis ac tantus exstitit, vt haud scio an obstinatio hostium admiratione, an verò peditum tuorum, maximeque, Vngarorum veteranorum virtus prædicatione digna magis fuerit: quorum fortitudo in periculis, labor in operibus, patientia in laboribus, industria in aggrediendo, constantia in persequendo hoste, maxima enituit. Quos vtiq; crudelitatis & immanitatis damnari ab aliquibus audio: nec verò & ipse illius diei victoriam secus terminari potuisse & debuisse existimo, & illud certè contendo omnes eos qui interfecti sunt, furore Martis occidisse, non ira tuæ victoriæ: & Vngaros dignos esse laude magis quàm conuitio. Qui cùm à ducentis penè annis, cōtra Turcas Christiani nominis hostes bella gesse-

Hyperbol. Poëtica non conueniens oratori.

rint, tamen non modò supersint aliqui, sed in his tam longinquis regionibus militent, & pro principis sui, atque huius reipub. gloria à Danubio, à Tibisco, à Saua, à Draua, à Marossa procul, vix non ad Mæotidem lacum, & in vltimas Aquilonis latebras, armorum suorum vim, terroremque extendant. Nō Vngari crudeles sed perfidi Moschi, non illi feroces, sed isti ingrati & immemores beneficiorum sunt censendi. Quod enim est maius beneficium quàm huius lucis vsuram alicui dare? vita & facultatib. cùm iure & meritò possis non eum priuare? At Moschos ista expertos esse omnia nemo est qui negare possit. Vita est ijs data, non latronum more, sed victoriæ lege: non sicuti quidā structis insidijs gloriantur, vitam se dedisse ijs quibus nō ademerint, sed iustè ac legitimè bello denūciato & suscepto, & eo iure habito, quod diuina Nemesi armis & victori datur. Facultates postremò eorum sunt ijs restitutæ, si eorum & non tyranni debent potius appellari. Testis est eius rei Polocia, testis Sussa, testis Vielizium, testis Vsuiatum, ex quibus arcibus ij qui in præsidio erant cuncti dimissi sunt, & quò volebant cum liberis, coniugibus fortunisq; suis tutò sese receperunt. Agè porrò, quid est minus hominis quàm ingratū esse beneficiorum, etiam minimorum? Aliter enim exsoluitur gratia, & aliter pecunia. Pecuniam qui retinet non dissoluit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit habet, & qui habet dissoluit. At verò in Moschis tam ingrati significatio animi, tam immemor mens beneficij, tam nulla ratio humanitatis & officij deprehensa est quam vix credi potest. Siquidem ij quos dimittere placuit non solùm Lucam ingressi sunt, sed

hortatores etiam auctoresque ad obstinationem alijs fuerunt. Qui tamen omnes sic dederunt manus, vt cùm aliàs, tum verò id temporis maximè verum fuerit illud quod dicitur, fatis volentes duci, nolentes trahi ad interitum. His ita gestis, tu arcem reparare quam ferè vniuersam flamma absumserat aggressus es, quod in eius restauratione totius illius expeditionis fructus positus esse videretur. Quod dum facis, duo etiam alia, mea quidem sententia es assecutus. Primum, quod tantum tamque maximum exercitum, qui centum hominum & centum equorum millibus amplius constabat, mirum in modum refecisti: res omnes non modò ad necessitatem, verùm etiam ad voluptatem loco illo subministrante. Alterum quòd non modò arces & munitiones hosti eripere, sed & ipsum si egredi & prælio experiri fortunam tecum voluisset, vno in loco diu multumq; expectare es visus. Sed profugerat iampridem ille Slobodam vltra Moschouiam, & vt homines cupiditate aliqua perditi, siue fanatici, ægritudini animi sui, vino & somno medicinam quærunt: sic & Moschus, vt quasi exultare suis in illa calamitate videretur, vxorem tunc (vt feruut) & ipse duxerat, & filij maioris natu sponsalicia celebrabat: copias tamen suas varijs in locis habebat distributas, quas, vt ex literis eius apud captiuos inuentis patet, vt nō tam aperto Marte quàm furtim & à lōge exercitum tuum carperent & infestarent, ille tam strenuus & gloriosus imperator identidem admonebat. Has cùm ante etiam milites tui fudissent, ita vt nunquam ex nostris, quos pabulatum profectos aliquando ceperant, impune Moschi triumpharent: tum verò ad Turopczum vt con-

vt confluxisse aliquot eorum turmas audiuisti, vt non armorum tuorum vim & formidinem, eò quoque proferres, facere non potuisti. Primùm ergo Georgius Barbi Vngarus, veteranus & industrius præfectus, mox & Stephanus Zbarascius, Braczalauiensis Palatinus, vigilantissimus & animosissimus dux, cum aliquot equitum millibus est abs te missus. Et distat quidem Turopczum sedecim à Magna Luka milliaribus, ob summamque viarum asperitatem, & siluarum densitatem aditum habet perdifficilem; ita vt non minus in faciendo itinere laboris quàm in confligendo cum hoste periculi inesse videatur. Eò post infinitas molestias & difficultates cùm miles tuus peruenisset, ab ipsis hostibus ciuitas exusta est. Moschorum verò & Tartarorum copiæ, tuos, quos longè pauciores fuisse suspicabantur, sub ipsis quasi arcis propugnaculis in planicie expectabant. At verò vsque eò est terribilis victor exercitus, vt vel sine armis geminet sæpius victoriam. Iam enim stante aduersa acie, & militum tuorum ordinibus instructis, armisque prælucentibus, persequente adhuc nemine, hostes terga vertunt, & nullo virtutis argumento edito, repente omnes fugere incipiunt; quos miles tuus insecutus trucidat, & capit quamplurimos: sic, vt inter illustriores captiuos alios Demeczin quidam, cognomine Czeremissa, fauore & gratia sui principis, apud suos clarus, & Naszczekin alter, qui postremò Vilnę hostis ipsius internuncius apud te fuerat, tuam in potestatē peruenerint. Nusquā autē tam dicaces homines reperiūtur quàm sunt Moschi, & nunquā tam fit eis malè quin remittant animum, & liberius loquantur, pro vt in hac re,

Viderat Nicolaum Olesnicium, familiarem tuum, cùm esset internuncius Nasczekin Vilnę, quem cùm illo in loco, sed dispari fortuna rursus vidisset, quàm varia diuersaq;, inquit, sunt Olesznici tempora. Nuper cui obuiam progredi cuncti nō dubitabatis eum nunc demum vinctum & captiuum ducitis. Idem abs te Vilna, cùm in Moschouiam proficisceretur quendam, qui pro ductore datus ei fuerat ad magnū Ducem vi secum rapuerat, & miris tormentis vt subijceretur caussa & auctor extiterat, vt consilia tua si quæ sciret, omnino explicaret. At enim faciendum nō est vt decoro & honestati remittamus nuncium impunitans spe & fiducia. Homines quamlibet locis & regionibus disiuncti, præter voluntatem & opinionem suam aliquando conueniunt, & sui quenque sceleris sua manet pœna. His ita præclarè gestis & confectis rebus, nōdum quiescebat regalis mens & animus tuus. Oppugnabatur Neuelia à Ioanne Drohostaiscio, Polocensi Palatino, vix nō ex eo tempore quo Magnæ Lucæ oppugnationem tu etiam fueras aggressus, quòd eam arcem inter Polociam & Lukam relinquere hosti esset inconsultissimum; & quòd arx siue munitio altera, Iezerzisceze nuncupata, perinde atq; anno superiore Sussa sese deditura, capta Neuelia crederetur, vt mox opinionem euentus comprobauit. Verùm ea Neuelij oppugnatio paulo erat languidior & propter præsidium quod ei arci inerat fortissimum, & propter tormentorum, & deniq; propter militum tuorū à quibus oppugnari cœpta fuerat paucitatem. Non Palatinorum hortatu qui in Luca capti, & ad Neuelienses vt se dederent missi fuerant, non minis non terroribus, non vitæ & gratiæ

gratię pollicitationibus profectū fuit aliquid: summa erat hostium obstinatio, mira quidē in conquirendis & iaciendis telis in tuos inuentio, incredibiliter insultare tuis, suis verò qui sese dedidissent, perfidiam exprobrare, & præfidere sibi videbantur. Itaque Ioannem Bornemissam, Bornemissæ illius clarissimi viri filium, qui contra immensum Solymanni Turcę exercitum sub Ferdinando Cæsare Agriam defendit cum certo Vngarorū peditum numero & tormentis ad eam arcem expugnandam denuo misisti. Sed omnino est mirabile, quantos tyrannidis metus in animis hominum relinquat aculeos. Iam enim siue fide in principem, siue verò crudelitatis & sæuitiæ ipsius metu in defendendis strenuè arcibus sic peruicaces Moschi fuerant, vt periculi nullius vi, nullo metu mortis, nulla gratiæ spe ab instituto dimoueri possent. Erupit simul atq; Bornemissa venit, nō parua eorum manus, & cùm in munitionibus liberius vagantes, & nihil tale suspicantes, tuos esset aggressa, non paucos vulnerauit, aliquos etiam interfecit. Bornemissa quidē ipse, & strenui militis, & vigilantis ducis tulit eo die nomen. Nec multo pòst, suis inustam ab hoste maculam, subdita arci flamma, eademque per deditionem occupata, egregiè abstersit. Ex qua arce, vt & alibi fecisti, omnes eos qui in præsidio fuerāt, vita & facultatibus eorum saluis dimisisti. Supererat Zauolocia, & Siebiezum, & Opoczka, tria hostilia propugnacula, quibus hosti ademptis, per immensa terrarum spacia, imperium tuum prolatum iri, & Russia Lituaniaque tuta futura esse videbatur. Et quantum à Luka, Neuelia, tantum ab vtraq; Zauolocia, veluti in triangulo posita pene di-

ſtabat. Hanc ad Zauolociam cancellarium mittere, & te ipſum Neuelium proficiſci quaſi in reditu placet. Philo interim Cmita, poſt captam Polociam, Palatinatu Smolenſcenſi auctus, qui certis militum auxilijs coadunatis, primùm quidem flãte, mox reflante fortuna contra Moſchos ad Smolenſcum dimicauerat, & à te demum accerſitus eò venerat, arci præficitur. Curantur omnia quæ tum ad impetum hoſtis propulſandum, tum ad obſidionis difficultatem perferendam ſpectant: miles, tormenta, & id genus alia relinquuntur, & quod antè poſuiſſe debueram, tua cura, tuo ſtudio, tuo diurno nocturnoq; labore, arx ipſa perficitur. At tandem Neuelium iter ſuſcipitur, in qua dum de locorum & temporum rationibus in quibus miles hiemaret habetur conſilium, Iezierziſcum ſeſe dedidit. Palatini Vilnenſis cuius eſt ſumma apud hoſtes fidei & auctoritatis opinio, & aliorum ſenatorum Lituaniæ interuentu. Quæ arx ſiue munitio vt loco & natura munita eſt, ita arte & ſtructura omnino admiranda. Eò etiam ij, qui ad magnum Ducem ierant reuertuntur internuncij. Iam paulo loqui cœpit Moſchus ciuilius, & Dhunam flumen, cuius argenteas ripas, aureum fundum, apud ſe eſſe olim dicebat, cum arcibus cunctis quæ ei adiacent reſtituturum ſe eſſe tibi promiſit. Quam deliberationem omnem, tu ad comitia reiecisti. Et quia iam ſæuire hiems cœperat, & tam viris quàm equis alimenta defecerant, domum quiſque reuerti, & ex horrida regione referre vel quàm primùm pedem, nemo non habebat conſtitutum. Tua vnius in tot tantiſq; incommodis ad omnia perferenda incredibilis percalluerat patientia: ſed dandum nihilominus

nus fuerat precibus aliquid, neceſſitatiq; communi. Quocirca miſſis ad cãcellarium equitum & peditum nouis auxilijs, per maximam, & non ſolùm tranſitu difficilem, verùm etiam aſpectu ipſo horribilem ſiluam, Polociam es profectus, eamque vnius aut alterius diei itinere mira celeritate ſuperaſti: cùm reliqui omnes plures dies in ea hæſiſſent, & aliqui cùm nec regredi, neque progredi poſſent, currus, equos, arma & ſupellectilem abieciſſent, ſuſpenſos iam tenere cœperat multos Zauolociæ oppugnatio, quæ arx vndiquaq; circũfuſa aquis, & in colle poſita, erat perquam difficilis expugnatu, apud quam militum tuorum caſum, de quo incerto auctore allatus rumor Polociam fuerat, dolere videbare. Sed tamen quæ tua prudentia & in gerendis rebus experientia eſt, ſine cæde & ſanguine illa non fieri poſſe affirmabas. Imperatoris eſſe quàm pauciſſimorum, ſolius Dei opt. max. interitu nullius conſtituere victoriam. Ac ſic demum Polocia Dziſnam profectus, Zauolociam captam eſſe audiuiſti. Quæ perdiderit ſanè aliquos, ſed tamen & ipſa hoſti tuo perijt. At verò hæc nimirum laudanda quæ claudit opus eſt victoria: & cùm apud arces alias non fruſtra tentaſſe fortunam fuerit pulcrum, tũ apud Zauolociam pulcerrimum. Quamuis non tantum equorum & fortunarum, ſed etiam multorum virorum bonorum iactura, hæ tot expugnationes arcium conſtiterint. Quorum mors naturæ debita, patriç eſt potiſſimùm reddita, & quorum vitæ virtus ſocia, interitus comes gloria fuit. Amiſimus quippe ſuperiori anno ad Polociam Michaelem Vadas, peditum Vngarorum prçfectum, & Ioannem Curoſſium equitem Polonum, omni po-

ſteritatis memoria dignos,& præſtantes viros. Amiſimus ad Sokolum Kamienſcium, Viſſocium, & Iacobum Suiecinium, & Iacobum Borukouium & Nicolaum Cloczeuium, vt paucos in multis cõmemorem. Hoc verò anno, Procouitium ad Vſuiatum, ad Lukam Petrum Cloczeuium Caſtellanum Zauichoſtenſem, & capitaneum Malogoſtenſem, ſtudio in remp. & obeundis legationibus, ad exteros commẽdatum: Ruſſinium, Drohobuzium, Petrum Gergel Leski amiſimus: ad Neueliam Bernhardum Golubicium,& Staniſlaum Rucium, nobiles centutiones deſiderauimus. Tandem verò & ad Zauolociam Chriſtophorum comitem Rozrazeuium, genere, virtute, induſtria & rerum vſu præditum, & Martinum Veierum, Erneſti illius Veieri, nepotem (qui omnibus ferè bellis, quę quadraginta annis ſunt in Europa geſta, interfuit, & aliquibus præfuit, & qui nunc etiam comitem ſe tibi prębuerat) eripuit nobis fortuna. Verùm ita ſe res habet, vt magnę & memorabiles res nõ fiant ſine magno & memorabili plurium interitu. Non poteſt non acerbiſſimus eſſe caſus illorũ, qui ſua morte victoriã nobis pepererunt: ſed enim pericula vitari queunt, mortem effugit nemo. Maxima incommoda & detrimenta paſſi & experti ſumus: at vel ſummarum voluptatum capit nos obliuio, niſi amaritudo dulcedini miſceatur. Denique danda eſt opera vt non tam mortẽ eorum qui eam timuerunt nunquam, lugere & deplorare, quàm virtutẽ imitari videamur. Tu ſaluus & incolumis rediјſti, in quo noſtra omnium ſpes eſt repoſita; quem conſeruatorem patriæ, firmamentum ſalutis & libertatis, vindicẽ libertatis ſuæ cuncti agnoſcunt, & bello

& bello fatentur eximium, & præſtantem ducem. Cuius ego in rebus geſtis enarrandis nõ abutor conſcientia, cui nullas mea aut veras adimit, aut falſas annectit laudes oratio: & ad quem pręedicandum ſumma induſtra aliquem, non ſecus ac olim Appellem ad pigendum, aut Lyſippum ad fingendum Alexandrum Magnum accedere oporteret: & de cuius excellenti virtute, magnitudine animi, conſilio, grauitate, moderatione, clementia, non Græcæ, nõ Latinæ, non barbaræ literæ conticeſcent. Quæ cùm ita ſint STEPHANE REX, fruere gaudio & lætitia ea, quam tibi præſtãs regiaq; virtus & felicitas tua comparauit: retine nomen quod habes, bellatoris optimi, moderatiſſimique victoris, & te maiora indies manentem ſumma cum alacritate diuinitus præſtolare. Dei opt. max. idem qui fuit ſemper mos & natura eſt, vt in dandis beneficiјs non ſit cõtentus vno, ſed cui largiri ſua munera cœpit, ſi gratus fuerit, potiri vel pluribus atq; maioribus cum patiatur. Quo per omnes honorum gradus aſcenderis noſti, quæ verò in hoc ſolio fortuna te maneat, quam tum, cùm ad illud nondum aſcenderas, faciliorem (vt mea fert opinio) coniecturam capis. Atq; ita velim ſtatuas antitheſin illam eſſe, ſemperq; fuiſſe veriſſimam: Maieſtatem regum à ſummis ad media difficilius detrahi, quàm à mediјs ad ima præcipitari: & rurſus à mediјs ad ſumma, quàm ab imis ad media deduci eſſe facilius, virtutiſq; quàm ætatis curſum multò celeriorem. Si modò & illa ima, & hæc media dici in te potetũt & debebũt. Et ſi in rebus tuis fortuna aliquando multum, non minus certè prudentia potuit. Siquidem res abs te geſtæ vt à conſtituto ducuntur ini-

tio;sic etiam certo terminantur fine,sempérq; tu habes vt incipiendi rationem,sic & desinendi modum: & imperium tuum Oceano, & gloriam nõ terminas astris (vt ingeniosus cecinit Poëta) sed pace, cõcordia atq; ocio regni tui, neq; ad immortalitatẽ & laudem tui nominis sanguine hominũ,& corporibus occisorũ sternis tibi viam: sed cõseruata Dei opt. max. religione,ciuiumq; tuorũ ac reip. libertate,pro qua cùm bellum geras, & in eo victor & triumphator semper euadas:tamẽ nemo est qui te alio vultu in bellũ euntẽ,quàm ex bello redeuntẽ cernat. Sic in te nec prudẽtia cedit fortunę, neq; ipsa fortuna tumet & effertur secũdo rerũ & prospero flatu. Quę in rebus modum tenere nõ posses,nisi hic sensus, hæc mens, hæc ratio armorum tuorũ semper fuisset, vt nõ tuum sed Christi imperium, nõ tuam,sed Dei immortalis gloriam astris terminares. At verò si C. Iulius Cæsar,qui nõ minus moderati animi laudes, quàm triumphos, & imperia quæsijt, vt eas gentes quas Cn. Pompeius paulo antè domuerat, paruo negotio se subiugasse demõstraret, dicere de se veritus nõ est, veni, vidi, vici, quid ni tu etiã simile aliquid dicere de tã superbo & crudeli hoste parta victoria possis? Et quisquã dubitabit, eo, qui Cazanios & Astracanios Scythas sibi subiecit, qui Austrũ versus ad mare vsq; Caspium,ad Aquilonẽ, ad fluuiũ Obbi,& ad extremos Lappones imperiũ suum ꝓtulit,qui Danorũ,qui Suecorũ regibus,qui Liuonibus, qui Tartaris, qui Turcis denique ipsis formidabilis, & toto terrarum orbi admirabilis fuit, coercito, plusculum aliquanto laudis posse te iure ac merito sibi vendicare? Perfectis profectò id quod ante te nemo, vt maius hoc & grauius cũ Moscho

bellum,quàm ferè illæ cunctæ,quæ Constantino Ostrogio ad Orscham, Ioanne Tarnouio ad Starodubum, Nicolao Radiuilo ad Iuanskum, Stanislao Lesniouolio ad Neuelium, Romano Sienguszko ad Sussàm Ducibus, initæ sunt cum eodem pugnæ videatur. Pacem abs te Moschus petit quam semper contempserat; conditiones eius accipit, quas dare aliàs didicerat;legatos ad te suos mittit quos expectare consueuerat.Hic cùm ad Cazanios & Astracanios Scythas subigendos iturus, semel Polociam oppugnaturus, iterum Sigismundi Augusti ad Radoszkouicze contra eum exercitum educentis bellum à se propulsaturus tertiò iurasset, & subditis suis omnia libertatis iura, sarta tecta semper fore falso promisisset.idem & nunc fecit(vt aiunt)aduentantis exercitus tui terrore, & malefactorum suorum permotus conscientia:neque factu aliquid prius habuit, quàm vt & subiectorum suorum beneuolentię pręsidia,& tuorum,si qua fraude posset auxilia contra te sibi compararet. Videt siquidem nobilium & præfectorum suorum numerũ in potestatem tuam quàm maximum esse redactum. Videt Cyprianum Magnæ Lukę archiepiscopum, à quo & Polociæ archiepiscopatũ administrari cõiunctim voluit. Videt Basilium Iuanouicz Mikulinski, TelatoWski, Demetrium Michaylouicz, Szczerbaty Obolinski, Matthæum Iuanouiz RzoWski,Ioannem Hrehorouicz Sussin, Petrum Iuanouicz Volinski, Lukianũ TrzeciakoW, occupata Polocia, in potestatẽ tuam peruenisse. Videt Seremetũ ad Sokolum captũ, qui tot & tantis rebus contra Scythas gerẽdis, exercitibus in expeditionem ducendis apud eum pręfuerat. Videt in Vieliza Paro-

lin BruczoW,& Basilium BasmakoW,in Vsuiata Michaelem VieldzeminoW,Ioannem AscaroW,in Magna Luka Theodorum LikoW, Michaelem Kassin, Georgium AtissakoW, Basilium Ismaelis filium: in Neuelia Ioãnem Cramissa,Mindzanum KoliczoW, Ioannem BibikoW, Stephanum Bobron: in Zauolocia Basilium SoboroW,qui Astracaniorum & Cazaniorum Tartarorum subigendorum dux auctorq; fuerat; Ioannem Slobin & Basilium Nazimor qui peditatui præerat, captos & detentos esse. Videt Demeczin Ceremissam, omnium libidinũ & consiliorũ suorum cõscium,& Naszczekinum,non pacificationis, sed molitionis nunciũ, prodromũ perfidię, tyrannidis satellitem suæ,in militum tuorum manus ad Turopczum incidisse,vt Borisseium Seinum, Andream Palecium, Michaelem Licium, Basilium Kriuoborscium, Ignatium BludoW, & Voieico magni nominis duces & pręfectos ipsius,multosq; alios occisos, & penè infinitos captos, ac in potestatẽ tuam, tuorumque redactos; tormenta bellica amplius ducenta illi erepta, magnam commeatus, maximã apparatus bellici vim & copiam ablatam,non commemorem. Horum ergo morte, illorum captiuitate,& cùm tot arcium,tum virorum interitu,cùm opum & facultatum, tum nominis & existimationis suæ iactura, vehementer commouetur: harum rerum lacerat,harum cruciat eum recordatio: hunc denique eundemq; exitum, qualis & alios tyrannos semper mansit,cum metu & horrore circumspectat. Liuoniam quomodo restituat atq; reddat tibi, nunc reuoluit secum, nunc hæret animo, & acerba eius rei cognitione penè totus contabescit; nunc cũ spe, nũc cum

cum metu confligit; nunc imperij augẽdi cupiditate nunc amittendi formidine cruciatur. Turpe esse ducit ea quæ tantis latebris & tenebris obscuritatis suæ lucem attulit, quæ nauigationem in varias orbis terrarum partes, quæ cum exteris gentibus nationibusque cõmerita illi aperuit prouincia sese priuare: sed rursus quibus dolis & fraudibus eam quęsierit, quàm perfide tecũ, quàm insidiosè cum tuis ciuibus, quàm immaniter & tyrannicè cum omnibus egerit recordatur. Hæc ita abire nõ posse diuturnitatis custodem metum infidum esse, semperq; fuisse, genium tuum fortiorem illius videri, fortunam superiorem indies euadere cogitat,atq; considerat: tot deniq; fraudes & periuria, tot mortes & supplicia, non iam adultis, sed pueris & infantibus omnium consiliorum expertibus, per se illatas tacitus secum recognoscit, & conscientię angoribus, scelerumq; cruciatibus, tanquam furiarum tædis ardentib. dies noctesq; terretur. Postremò præterlapsa illa tempora cernit in quibus nõ bello, sed belli metu calamitatem reipub. afferebat, & quib. maximas clades & spoliationes oppidorum, vastitates agrorum, interitum legum, cædẽ ciuium apparabat: reuixisse Vitoudum intuetur, qui non in suorum tectis, ruinis & incendijs, sed in alienis agris, fortunis, domicilijs, cum eo non dicam hoste quod leuius nomen est, sed cum violatore fidei, cum contemtore pacis, cum auctore inauditæ crudelitatis, cum patrono nequitiæ, cum labe & dedecore pudicitiæ bella gerit. Quem quidem Vitoudũ adesse iam, & tecum sic loqui videre mihi videor. Salue heroum præstantissimè, decus & præsidium istius reipub. Bathorei generis & nominis gloria, cuius eximiam vir-

Prosopopæia donati Regis Vitoudi.

tutem & in gerendis bellis felicitatem, quam antè laudari audiebamus, nunc re ipſa experimur. Tibi ego non ſtatuas auro vel argento nitentes, nō triumphos areſcentibus laureis, ſed longè his maiora & auguſtiora inſignia, honoris & ornamenta dignitatis decerno, atque tribuo. Te non inter minorum gentium populi, rectores aliquos, ſed inter ſummos reges & monarchas, qui reſpub. gubernarunt, ornarunt, propagarunt, iure ac meritò collocandum puto. Tibi fert acceptam ſuam Tranſyluania libertatem, Lituania pacem, Polonia dignitatem: te tui ciues amant, hoſtes timent, ſocij venerantur, exteræ gentes & nationes admirantur. Suſcepiſti bellum, fama & opinione magnum, neceſſitate iuſtum, beneficio erga rempub. gratum, progreſſu & conſecutione glorioſum: perfregiſti hoſtem natura barbarum, voluntate perditum, fide & religione vanum, ſuperiorum temporum iniuria clarum, tuis regnis & prouincijs infeſtum, inaudita crudelitate memorandum: cuius impotentia animi in ſupplicijs, libido in ſtupris, cupiditas in rapinis, ſuperbia in contumelijs tanta eſt, ſemperque fuit, vt nemo non modò augere vel exaggerare eam oratione, ſed ne enumerare aut conſequi poſſit. Quo cum eum qui tibi reſtat actus, ſolito animi viriumque robore proſequaris. Temeritatem eius conſilio, malitiam candore regio, fallendi & ſimulandi artificia perſpicaci prudentia, furorem potentia tua ſuperato. Nihil tibi eorum deeſt, quibus imperia & regum opes continentur. Eſt felicitas, quæ diuina quadam ſorte datur, eſt prudentia quæ bono, neſcio quo naturæ comparatur. Quæ quantò maiora & auguſtiora

ſunt,

ſunt, tantò ſibi ſedem eodē in loco rarius quærunt, & vix aliquando ſociantur. At vtrumque illud quod diuinus Plato ad ſummam perfectionem pertinere ait, in te eſt vno, ſumma videlicet potentia & ſapientia. Quid enim te ſolertius? quid felicius? quid admirabilius dici aut fingi poteſt? Sit mirum C. Iulium Cæſarem, oppreſſa republica ab imis ad ſuprema adſcendiſſe, te non oppreſſa, ſed expreſſa ipſius libertate regno eſſe potitum, quanto eſt magis admirandum? Sit glorioſum Matthiæ Coruino Hunniadis filio, à Georgio Podebracio Bohemiæ rege, ex carcere & vinculis extracto, vna die & regnum & libertatem, obueniſſe: tibi non vnius Regis ſtudio, ſed multorum hominum iudicio, poſt tot pericula, diſcriminaque vitæ, delatum etiam regnum eſſe quanto eſt, eritque ſemper glorioſius? præſertim cùm non te locus, quàm tu locum magis exornes, neque tibi ſplendoris plus regnum, quàm & tu regno afferas & concilies: & cùm in adminiſtratione gubernationeque reipub. nihil tam arduum & difficile inueniatur, quod tu & labore vincere, & fortitudine animi tueri, & felicitate ſuperare, & celeritate tua non poſſis conficere. Nam vt ea quæ in Tranſyluania geſſiſti tacitus prætercam, vt quāta omnium cōſenſione electus, quanta conſtantia defenſus ſis, quot, quantasq; difficultates, æmulos, pericula ſuperaris, quàm fortiter & feliciter res contra eos geſſeris non cōmemorem, vt de ijs quæ ad Lubieſcheuium lacum, contra Gedanen: Ioāne Zborouio Caſtellano Cneſnēſi aut ad Vendenā cōtra Moſchos, Andrea Sapiha, ſtrenuiſſimis fortunatiſſimisq; ducib. victorias retuleris non loquar:

vt ista, inquam, omnia quæ fuerunt, sunt, & erunt semper maxima, silentio trãseam: quid hoc Moschouitico bello, cui nõ modò interfuisti, verùm etiã præfuisti maius & admirabilius fuit, aut esse potuit? Quę post hominũ memoriam, oppugnatio ancipiti contentione, duces, & milites districtos, arctius Polocia tenuit? Quæ arx siue munitio maius præsidium Socolo habuit? quid ToroWlia, quid Crasno, quid Sythno, quid Niesczerda, quid Caziani, ditionibus tuis magis infestum, & quasi ceruicibus eorũ impositum fuit? quę superiori anno cuncta, armis tuis cesserunt, & sub tuum ac huius regni imperium potestatemq; peruenerunt, quid verò de huius anni rebus abs te gestis & victorijs tuis loquar? quid Vielizium, quid Vsuiatum deditione captũ, quid Lukam, totius Moschouiæ horreum, belli armamẽtarium, exercituum hostilium diuerticulum, occupatam proferam? aut quid deniq; Neueliam, quid Iezierzisczе, quid Zauolatiam possessam? quid hostis copias ad Turopczum fusas, quid tot tantosque duces & præfectos eius captos, quid tot tormẽta bellica, quid tantũ commeatum & apparatum belli ei ereptum commemorem? Et erit cuiusquam tanta dicendi vis, tantaq; copia, aut tantũ flumẽ lectissimorũ verborũ & sententiarum, quibus aliquis nõ modò complecti orando, sed percensere numerando hæc omnia queat? Memorẽtur omnium ætatum, regum, gentium, & nationum expeditiones, prædicentur tot, tantique alij bellatores, terra mariq; res gestæ eorum celebrentur, erit inter horũ laudes aliquid loci tuo etiam nomini, & maximas copias, longissimas & difficillimas expeditiones, & admirabiles victorias, audientes & legentes tuas, posteri

posteri obstupescent. Quæ cùm in omnium opinione magna, tũ illa certè maxima, ac omni laude & prędicatione dignissima, magnitudo consilij, dicẽdi grauitas & copia tua, literæ, cura, cogitatio, magnarũ rerum vsus & cognitio, omnes denique artes, tam belli quàm pacis. Gessi & ego res varietate sua magnas, locis diuersas, regionibus infinitas, rara celeritate admirandas, Moschi huius maiores perdomui, Cruciferos in Prussia & in Liuonia vici, cũ Scythis sæpius, cum Temeriano ęorum duce semel (quo habuit maiores copias mortalium nemo) ad flumen Vorkla, licèt non feliciter, fortiter tamen signa cõtuli; exhorruit ad tubarum mearum sonum, sæpenumero Scythia, sensit me virum esse Moschouia, vidit Polonia, audiuit Germania. Verùm vt, quod res est, fatear, ea, quæ in te admiror & suspicio, ad perennem immortalitatis, & gloriæ viam mihi defuerunt: nec tam ornamenta pacis, quàm adiumenta belli curę mihi fuerunt. Tibi verò non modò castrense munus sordet nullum, non solùm operibus militum adesse, speculatum egredi, castra & stationes obire, in sole, in puluere quotidie versari, primus inire prælium, postremus ex prælio excedere didicisti, verũetiam multas alias habes huius bellicę socias, & beneuolentiæ subiectorum tuorum effectrices, regales eximiasq; virtutes. Iam humanitas tua ea est, vt quantò te altius effert fortuna, tãtò te geras summissius: & qui omnib. dignitate es superior, facilitate rursus & comitate anteire te, vel ab infimis non permittis: mansuetudine & placabilitate es tanta, vt non fortuna inflãmare indignationem victoris, sed bonitas lenire videatur: & nõ minus hostes victi, summa cũ animi sui vo-

luptate te victorem intuentur, quàm interim dum
vincuntur, fortunam fortitudinemque tuam exti-
meſcunt. Opes & facultates regni non ad tuum
compendium, ſed ad reipubl. commodum & orna-
mentum, non vt auaritiæ prædam, ſed vt inſtru-
menta bonitatis conuertis. Ius ita dicis, vt æquitate
non precio illud definias; & nec odio, neque gratia
in aliquem moueare, neque tenuioribus potenti-
am, neque potentioribus inuidiam apud te ſinis
obeſſe. Quòd ſi duabus maximè rebus fortitudine
& iuſtitia regale ſolium firmatur, & ipſa reſpublica
continetur. Quid Polonia felicius? quid Lituania
beatius te regnante & imperante dici vel haberi
poteſt? cùm vtra virtutum earum magis præſtes
non facilè dixerim, & an fortitudine, quæ ſtabile
iudicium conſeruare, quæ labores ſuſcipere, quæ
adire pericula, quæ deſpicere mortem docet: an iu-
ſtitia regina virtutum omnium, fidei & æquabili-
tatis patrona, nominis & laudis auctrice, verecun-
diæ ſocia, magiſtra officij potius antecellas. Quæ,
quoniam non modò in caſtigandis malis, verùm
etiam remunerandis bonis conſiſtit iuſtitia, viden-
dum eſt, ne in illam quam in hanc partem magis
prolabare. Quòd ſi in alterutrum vitiorum eorum
quæ cum hac virtute pugnant incurrere deberes,
neque illam mediam virtutis viam retinere poſſes
(nolle enim te nunquam dixero) non tam ſeuerus
quàm benignus, neque tam in congerendis quàm
in bene collocandis facultatibus reipubl. diligens
& attentus videri; &, vt facis, diligi quàm metui ma-
lis. Quòd ſi ipſum talem non fuiſſe me aliquis di-
cat

eat vel ſentiat, næ haud ille poſteriores quàm prio-
res cogitationes prudentiores eſſe intelligit, & ar-
tem gubernandæ reipubl. eſſe vnã, cuius perfectam
expletamque cognitionem nemo fuerit aſſecutus.
Tu certè debes eſſe is, qui & ſapientibus ratione,
& rudioribus exemplo, de barbaris documento,
virtutem tuam probes, & in ſumma poteſtate, ſum-
ma moderatione animi, prudentiaque vtare. Pro-
pterea quòd, vt apum, ſic & hominum reges de-
bent carere aculeo, & quod non tam eſt regium
malè meritis quàm optimè de ſe meritis referre
quod debeas: & quod à parſimonia, à frugalitate,
& ab aliquibus virtutibus generis eiuſdem œcono-
mi & patres familias commendantur. Reges cer-
tè & principes, à liberalitate, à ſplendore & magni-
ficentia in primis laudantur, linguis & literis omni-
um celebrantur, æternitati conſecrantur, & quo
denique nihil habet vis animi tui ſapientius, nihil
amplitudo maius, nihil fortuna præclarius, quàm
ſcire & velle beneficia collocare. Sed quid verbis
hoc loco opus eſt multis? quid currentem incitare
neceſſe eſt? aut cur hæc tenuis & impolita oratio,
laudibus tuis celebrandis non potius finitur & ter-
minatur mea? O felicem Lituaniam patriam, Sa-
mogitiam altricem, Ruſſiam adiutricem meam, quę
abs te non dicam rege, ſed patre, non domino ſed
patrono gubernatur. Per te eſt ciuibus meis pax
data, per te calamitas detracta, per te dignitas re-
ſtituta: Tu dum es in negotio, illi fruuntur ocio:
tu dum teneris difficultate, illi lætantur tran-

quillitate & pace:tuis postremò occupationibus, laboribus & periculis, illorum rationibus, commodis & ornamentis prouidetur. Tu quemadmodum istas disiunctissimas terras, non tam passibus, quàm cursibus, nō tam hostium sternendis cadaueribus, quàm occupandis arcibus superasti, ita vtinam ad hunc plenum siderum & quietis locum, posteaquam & naturæ, & gloriæ, & reipub. satis diu vixeris citius peruoles; & sicuti imperij & instituti nostri sors similis fuit, ita sempiterno æuo vna fruamur. Atque hæc quidem rex Vitoudus tecum. Iam verò ego eiusdem insistens vestigijs, te Deus opt. max. quem omnium regnorum conditorem, regiæ auctorem amplitudinis, victoriarum & triumphorum datorem, summa fide & constantia REX STEPHANVS colit, semperque coluit; oro & obtestor, vt quemadmodum hęc resp. tuis auspicijs creuit, sicuti ipse ad gubernacula eius nutu & voluntate tua peruenit, ita illam integram religione vera, stabilitam libertate, opibus firmam, copijs auctam, ocio & tranquillitate florentem efficias. Rei verò nostro vitam quā maximè diuturnam, constantem, æquabilemq; fortunam & victoriam, & denique pro hac caduca & mortali conditione regnandi, in illo animorum concilio & cœtu perpetuum & immortale imperium largiare.

FINIS.

COMPENDIVM CHRONICORVM POLONIÆ SECVNDVM SERIEM

& successiones omnium principum regumq; gentis, à Lecho primo duce authoreq; Polonorum, vsq; ad modernum regem Henricum Valesium ordine seruato.

LECHVS PRIMVS DVX ET AVTOR Polonorum.

Quæ modò Sarmatia est, quondā deserta fuerunt
Omnia, post magnas Deucalionis aquas.
Primus in hac Lechus populum deduxit agrestem,
De patria pulsus seditione domo:
Dalmata vir, Pharijs claro patre natus in agris,
Quos rapidus curuis Crupa pererrat aquis.
Colle super pulcro properata mœnia Gneznæ
Struxit, & à nidis nomen habere dedit.
Omine permotus: multas ibi namq; videbat
Per vicinum aquilas nidificasse nemus.
Exule patre sumus, sed plurima regna per orbem
Principia exulibus dant sua, Roma notho.

D

Lechus & Cechus fratres germani.

EX hac gente bellicosa Slauonica, siue Sarmatica, cuius deductionem copiosè descripsimus, duo illustres magnanimique principes ortum duxerunt, quorũ vnus Cechus, alter Lechus appellatur, fratres germani, hi exantlatis superatisque multis & difficillimis laboribus, miserisq; bellicis temporibus illis turbulentis, in Illyrico & Dalmatia, domesticæ seditionis (quę ex pace cõpositis bellis oriebatur) pertæsi, vegetiora nobilioraq; nacti ingenia, viuendi aliam rationẽ elegerunt, cum exercitibusque suis à castris suæ tribus Slauonicæ, ciuili bello dissidente, ex Croatia Illyrici regione sese subduxerunt. Occidentem versus in Germaniæ ditiones contendentes, regiones sitas inter fluuios celeberrimos Albim & Veseram occupauerunt, ciuitatemq; cum arce munitam in ripa Veseræ condiderunt, cui nomen Bremiæ indiderunt, vt significarent se in ea onus miseriæ deposuisse. *Bremia* enim Slauis, onus sonat, & hucusque hæc ciuitas Bremen à Germanis appellatur, illicq; multa & præclara bella cum Germanis de sedibus decertantes gesserunt, multęq; ciuitates & arces terrore eorum perculsæ, libenter se illis dediderunt. Atq; ita Cechus ad Danubiũ & Albim fluuios in Boëmia antiqua Germanorũ colonia, quæ nunc Boëmia dicitur, primum domicilium habuit, incolis regionis priorib. partim expulsis, partim inter suos connumeratis. Deinde Austriam, Lussatiam, Morauiam, Misniã ditioni suæ subegit. Lechus verò frater suus magnanimus heros vlterius cum suo exercitu, anno quo diuina potestas humana in specie ad salutem nostram cælitus sese

Lechus cum Cechofratre in Germaniæ ditionibus Bremen ædificant.

Cechus in Boëmia cõsedit.

Lechus primus Polonorum dux & autor.

sese demisit 550. processit, inuestigandi eligẽdiq; pro sui arbitrio caussa sedes cultiores, primoq; ab Occidente in septentrionalẽ plagam se conferens, hos in campos, vbi nunc Polonia, peruenit, ad Vistulamq; fluuium, vnde Vandali Sarmatica gens surrexerat, consedit: ibique cum suis requieuit. Deinde à Vistula ad Oderam vsque fluuium Orientem & Septẽtrionem versus, omnes has prouincias, vbi nunc est Silesia, Marchinoatus Brandẽburgensis, Prussia, Mekelburga, Pomerania, Holsatia, Saxoniaq; armis imperio suo subegit, quibusdam incolis earum partim cæsis, partim expulsis, cæteris verò in gratiam susceptis. Cùm igit' imperiũ suum strenuo Marte sic dilataret, Regulus quidam Germanorum Lechũ ad duellum euocauit, vt secũ de imperio ferro decertaret, cui id fortuna obtulerit. In primoque congressu Lechus Germanum trucidauit, regnumq; illius cum omnibus maritimis regionibus, quę nunc Pomeranię nomen retinent, Marte concedente, occupauit. Pacato itaq; imperio suo, deserta Poloniæ peragrans, loca munitiora ciuitatibus, arcibusque erigendis idonea circumlustrabat, forteq; reperit locũ inter lacus paludesq; lutosas natura & opportunitate loci munitum, vbi primam omnium Poloniæ ciuitatem & arcem fundauit, quam Gneznam à nidificantium multitudine aquilarum appellauit: Nidus enim auium Slauis *Gniazdo* dicitur. Ariolorumque & aruspicum consilio aquilam albam cum expansis ad volandum alis pro insigni stemmateq; patrio sibi elegit, qua in vexillis cæterisque signis bellicis vtebatur, & ab hoc tempore hoc celebre stemma à regibus Poloniæ gestatur. Itaque à Lecho primo duce autoreq; Polono-

Quidam de tempore aduẽtus eorũ dubitant.

Imperij Lechij promotio.

Lechus Regulum Germaniæ duello vicit.

Gnezna prima Poloniæ ciuitas.

Insigne Polonorum regum aquila alba.

rum Poloni, à Ruthenis cæterisq; Slauis Lechitę, Bohemi verò à Czecho, Czechi appellantur. Hoc verò nomen quo Poloni vocantur, à regionis planicie campisque quos incolunt apertis retinent. Campus enim, vt diximus, Pole significat. Multis itaq; præclaris gestis exactis, rebusq; in Polonia omnibus rectè constitutis; extremum diem feliciter clausit.

Poloni vnde dicti.

Post mortem Lechij nihil certi de legitimis hæredibus successoribusq; eius reperitur, magnaque hac de re historiographorum Polonorum lis est, sed hic testamento moriens legauerat, vt aliquem dignum virũ ex sua gente de patria & rebus bellicis bene meritum, summæ rerum præficerent, cui in omnibus obtemperarent.

VISIMIRVS ex nepotibus Lechij, princeps Polonorum, cùm ad Danorum fines vsque imperium suum extenderat, & ob vicinitatem à rege eorum Syuardo varijs excursionibus infestaretur, vndecunque potuit auxilia coëgit, nauesque adornauit, & armato milite compleuit, ex quibus vnam ingẽtem fabricâsse dicitur, cuius solo aspectu Dani perterriti fuere. Nauali itaque prælio fortuna auspicante, Syuardum regem cum ingenti classe Danorum occurrentem strenuè fudit, fugauitq;, & ad interiora terræ hostes persequens, has insulas in Dania, Rugiam, Hemeriam, Feondiam, Salendiamque occupauit, plurimasq; ciuitates & castra in eis Polonorum præsidijs munita, extruxit, vbi ad hæc vsque tempora hæ omnes ciuitates nomina à Polonis Slauonico idiomate indita retinent, vtpote Wisimer, à Wisimiro, Lubeca vrbs opulentissima & populosa, Danezik siue

Poloni Danos nauali prælio superant, insulasq; eorum occupant.

Ciuitates à Polonis fundatæ.

siue Gedanum ciuitas celeberrima, ad mare Germanicum à Polonis contra Danorum excursiones arcendas inprimis condita. Prædictum itaq; Danorum regem filio eius in obsidem sumpto, Wisimirus vectigalem sibi efficiens, & rebus in Dania rectè dispositis, multimodis spolijs onustus classem in Poloniam reduxit. Hocque primo nauali prælio Poloni quasi quodam tyrocinio instructi cum inimicis nauali prælio bella gerere animosiores effecti sunt. Tandẽ aliquot annis exactis, Syuardus Polonorum iugũ ægrè ferens, conspiratione cum Holsatis, Suetijs, Danisque aduersus Polonos facta, exercitum numerosum contra eos eduxit, sed secundò maiori clade cum tota suorum manu in Scania à Polonis prostratus est, ipse verò pernici fuga elapsus mœrore & dolore ob amissum exercitũ deploratumque rerum suarum casum consumptus, spiritum exhalauit. Wisimirus verò magnam Daniæ partem imperio suo subegit. Postea multis præclaris gestis editis, finibusque imperij Polonici prolatis absque posteritate decessit.

Dani iterũ à Polonis prosternuntur.

Syuardus moritur.

DVODECIM PALATINI.

CVM itaq; tota domus Lechij decessisset, Poloni libertatem strenuè asserentes, neminemq; extraneorum principum sibi imperare patientes, duodecim Palatinos (vt dicitur) viros præcipuos ex sua gente solenni conuentu Gneznæ celebrato, ad rempublicam gubernandam subornant, quam viginti annis administrabant. Sed multis & diuersis imperantibus discordiæ & ambitionis impulsu, bellis ciuilibus cladibusque mutuis & intestinis sese afficiebant. Finitimæ verò gẽtes præcipuè Germani discor-

Multorum imperium dãnosum.

dia Polonorum conſiderata rebellare cœperunt, iugoq́; excuſſo ſuas prouincias ab eis occupatas recuperauerunt. Hoc detrimentum & diminutionē imperij ſui Poloni ex pluralitate gubernatorū animaduertētes, comitijs generalibus celebratis, ad Cracum quendā ſiue Crocum, virū tunc temporis inſignē de genere Cechij oriundum, ſceptra deferunt.

CRACVS PRINCEPS POLONORVM.

Eluctata iugo multorum patria, CRACVM
Præfecit rebus læta lubensq́; ſuis.
Finibus hic pepulit Gallos, qui noſtra ruebant
In rura, exuſtæ poſt mala Pannoniæ.
Inuitus regni tenuit quoque ſceptra Bohëmi,
Et rexit geminum, carus vtriq́;, ſolum.
Tunc habitaſſe draco fertur ſub rupe Vaneli,
Dirus vicini depopulator agri.
Sulphure farcit ouem CRACVS, monſtro obijcit: illo
Interijt ingens bellua victa cibo.
Conditur a CRACO CRACOVIA: fabula Grachi
Friuola Romani iam mihi, quæſo, tace.

Cracus nepos Cechij Boëmorum principis, ad imperij Polonici faſces communibus omnium ſuffragijs euectus, finitimas gentes iam Polonis rebellantes, iugumq́; excutientes coërcuit, fineſque regni ab omni inſultu hoſtium tutauit. Gallorū copias proſtrauit, quæ Hūgaria deuaſtata in Poloniam excurrebant. Tandem pacato armis imperio, deſerta loca ſolitudineſq́; agricolis adornauit, ciuitatem celebrem cum arce in ſcopulo Vanel dicto ad Viſtulam fluuium condidit, quam à ſuo nomine Craco-uiam appellauit. In hoc autem ſcopulo draco ingens tunc

Cracouia Poloniæ metropolis à Craco fundatur.

tunc temporis deliteſcebat, qui ſordido ſuo anhelitu cùm eſuriret, de antro prorepēs multos velut peſte quadā inficiebat, per ciuitatemq́; & loca circūiacētia graſſando, omnia obuia deuorabat. Quā ob cauſſam incolę ciuitatis ordine tria iumēta per diem ei ad antrū offerre cogebātur. Cracus igit. Princeps ſuorū deploratū ſtatū videns, cùm iam omnibus iumētis expilarent, pellē vituli excoriati, ſulphure, nitro, pice infarcire iuſſit. Quod vbi hora cōſueta ad antrum draconis opponeretur, beſtia prorepens, famelica, iumentū putans, venaculum illud deglutijt. Cumq́; in eo illa materia igne ſulphureo accedente accenſa eſſet, de antro ſeſe proripiens in Viſtula aquam tamdiu ſorbebat, quouſq; medio creparetur. Cracus tandē princeps rebus imperij rectè diſpoſitis, Cracoque & Lecho filijs, filiaq́; Vanda relictis è vita ſublatus eſt.

Draco in Cracouia.

Draco artificioſè peremtus.

Iuſtis Craco gentili ritu perſolutis, Poloni cōuentu celebrato, Cracū ſecundum, natu maiorē Craci filium, in ſolium paternū ſubſtituūt, ſed Lechus frater iunior ambitione tumens, inuidensq́; illi imperium, inter venandū eum occidit, dixitq́; falsò lacrymas addens, eum equi lapſu, dum temere perſequitur ferā, dilaniatū, ſtrangulatumq́; eſſe, atq; hac arte callidus imperium aſſecutus eſt: ſed paulò poſt dolo in lucem prodeunte regno pulſus, fugatusq́; eſt.

Lechus fratrē Cracum trucidat.

VANDA VIRAGO.

Connubij ob crebram virgo formoſa repulſam
Teutonici bello VANDA petita ducis.
Hoſti congreditur: vincit. Magno ille pudore
Incumbit gladio, ſe peremitq́; ſuo.
At victrix: mea virginitas ſit victima vobis
O ſuperi, per quos eſt mihi ſoſpes, ait.

Rotogari effugi thalamos: sic fata, sub alti
Se fluuij rapidas præcipitauit aquas:
Bactra Semiramidē, Tomyrin Scythaq; ornet, vtriq;
Quam meus anteferat laude POLONVS *habet.*
Æquentur regnis, æquentur Marte, licebit,
Æquari VANDÆ *quæ, rogo, morte potest?*

ANNO à nato Christo 730. Vanda filia Craci in ordine ducum Poloniæ quarta, vnica legitimaque hæres regni, omnium acclamatione ad imperij fasces euehitur. Hæc summa prudentia, & rara fortitudine rempublicam (virginalem cœlibemque vitam ducens) strenuè gubernabat, non aliter atq; illa Penthesilea, Orithiaque. Erat autem formosa & pulcerrima nimis, vt pulcritudine sua plurimos principes ad se alliceret, & veluti hamo pisces caperet, vnde *Vanda* vel *Venda* quæ dictio Slauis hamum quo pisces capiuntur sonat, appellata est. Ritagoras igitur princeps Germanorum virtute illius, prudētia, atq; pulcritudine commotus, procos ad illam destinauit, solicitans vt sibi nuberet, illa verò obstinatè connubium repugnando procos vacuos sæpius dimisit. Quapropter Ritagoras putans se ab ea contēptum, Poloniæ bellum indixit, terroreq; & vi ad cōiugium eam cogi sperabat. Illa è contra impauida celeriter vndecunq; auxilijs coactis, eum in conflictu bis capitali & cruenta clade fudit: ipse autem pernici fuga elapsus, præ pudore quòd virginis manu fusus fugatusque fuerit, nolens testē sui dedecoris Solem amplius esse, gladio proprio sese interemit. Vanda verò memorabili victoria Polonis relicta, prout dijs virginitatem deuouerat, volens voti compos esse de ponte

Vanda Ritagorā Germanorum Principem fudit.

Vanda in Vistulam de pōte triumphās desilijt.

ponte in Vistulam sese præcipitauit, sicq; aquis obruta interijt. Cadauer illius repertū est in ostijs Dlubnę vbi Vistulam influit, atque in scopulo vno milliari à Cracouia in Mogila gentili ritu sepulta est.

Demum post Vandam nullo successore legitimo existente, iterum duodecim Palatinos, vt vnusquisq; prouinciæ suæ præesset, Poloni elegerunt, vnde magnum detrimentum diminutioque regni, velut & prius subsecuta sunt. Quæ enim in inimicos arma essent conuertenda, in se conuertebant: ambitioneq; flagrantes, mutuis cladibus inter se dissidebant, qua de caussa Marcomanni, Hunni, & Germani, Poloniam vndiq; angustabant.

Duodecim Palatini iterum.

PREMISLAVS SIVE LESKO primus.

Restituit patriæ magna virtute ruinam
LESCO *sua, miris vsus in hoste dolis.*
Sub nemore hostis erat: Lesko sub nocte silenti
Appendi galeas per nemus omne iubet.
Sed oritur, galeas accendit: id obuius hostis
In nemus, instructi militis arma putans.
Nil reperit: species quia Lesco remouerat illas,
Sic nostros Morauis terga dedisse putat.
Castra mero celebrat, belli securus: in antris
Lesco venit tenebris: castra sopita capit.
Æternumq; hosti dat somnum: longa Polonis
Otia: finitimis fœdera, iura, metum.

ANNO Virginei partus 750. ex his bissenis Palatinis intestina bella mutuò mouētibus, vnus Premislaus Lesko, non sua, sed patriæ commoda quærebat. Cumq; Morauj Poloniam vastarent, ille ꝑ tem-

pore coacto instructoq; exercitu, hostes iam spolijs & exuuijs onustos ad sua reuertentes, insecutus est: in quos ad montem, vt dicitur Caluũ, vbi nunc templum sanctæ Crucis conditũ est, sub altis nemoribus castrametatos impetũ fecit: statimq; se in abdita syluarum cum suis subduxit. Hostes verò armis arreptis, in ea loca vbi Lesco eis se apparuerat venientes, neminem inuenerunt, perterritumq; exercitũ Polonorum fugere credentes ad sua castra reuersi sunt. Cumq; iam tutissimè omnia agerent Baccho indulgentes, Premislaus nacta occasione ex abditis syluarum cum suo exercitu, intempestiua nocte inopinatos, somnoq; oppressos Morauios, magna vi, à frõte, & à tergo inuasit: omnesq; ad vnũ cruento prælio funditus trucidauit, & spolia captiuosq; recuperauit. Qua insigni victoria clarus, omniũ suffragijs, spreta pluralitate gubernatorum, regni habenis præficitur, multisq; egregiè gestis editis, ruinisq; patriæ magna virtute restauratis, absq; posteris è viuis decessit.

Premislaus Morauios prostrauit.

LESCO SECVNDVS.

Attulit huic regnum variorum cursus equorum,
Et præter morem, Sors oculata suum.
Dignus erat regno, quamuis patre natus agresti
Rusticus, & modici iustus arator agri.
Non bello quàm pace minor: mireris in illo
Hoc, qui nulla vnquam nouerat arma, viro.
Ante oculos voluit monumentum vile prioris
Fortunæ, sagulum, semper habere suos,
Et tamen illius non legerat ille poëta,
Sarmatico dignum carmen in orbe legi.
Fortunam reuerenter habe, quicunq; repente
Diues ab exili progrediêre loco.

Anno

ANno à Christo nobis cælitus misso 780. Premislao Lescone absq; posteris decedente, de electione monarchæ voces communes, & sententiæ senatorum discrepabant: communiq; omnium consensu, post multas litigationes, hunc modum eligendi principis constituerunt: ~~columnam ante Cracouiam statuerunt, desuperq; diadema & sceptrum regale posuerunt, ac palam omnibus & singulis præconis proclamatione notum fecerunt, vt quicunque à flumine Pradnik dicto, equi sui celeriori cursu ad columnam subordinatam cæteros anteuerteret, monarcha designaretur.~~ Quidam igitur iuuenis infimæ familiæ, sed astutus & callidus, re diligenter considerata, ~~clauos ferreos in via qua currendum erat occul~~tè infixit, terraq; occuluit, præsignita sibi ad currendum via. Inter currendum autem equi omnium ferro subordinato saucij substiterunt, nemoq; ad columnã ex illa multitudine, solummodo ille peruenit: & sic principatu dolo acquisito, potitus est. Sed occulta fraus illico innotuit. ~~Paulò enim pòst duo iuuenes ex plebe ludentes simbolo iacto, per illa loca cursu pedestri à fluuio Pradnik ad columnam prædi~~ctam decertabant, ambobusque saucijs effectis vnus leuius claudicans primus columnam attigit, socius verò suus clauos in terra considerans brauium ei denegabat: caussamque ad senatum detulit: vbi patefacta est peruersa astutia Lescij: qui dolo supradicto, ad regni fasces euectus erat. Omnes igitur nobiles & magnates de iniuria coram senatu expostulantes, ~~Lesconem folio deiectum tractu equorum membratim dilaniari, dilacerarique fecerunt.~~ Ille verò qui ludendo pedester ad columnam venerat,

Theatrum historicum Loneri p. 737.

Modus electionis certare equis.

Equorũ cursu de imperio decertatur.

Dolus Lescij.

Dolus aperitur.

Præmium fraudis.

Lesco plebeius ad regnũ euehitur. Lesco secundus appellatus, communi omnium acclamatione regno præponitur. Hic quamuis plebeius esset, attamen talem se præbuit, ac si regali ortus esset prosapia: idque totis diebus vitæ suæ diligenter obseruabat, quod ornamentis regijs solenniter induturus, vestes quas olim ex vili lana gerebat, desuper indueret; pro monumento prioris vitæ id habens: vtque fortunam instabilem, quæ sursum eleuatos ad ima deijcit, eluderet. *Mos Lescij.* Quam cõsuetudinem multi principes Polonorum solenniter obseruabãt. Tandem Lesco plurimis heroicis gestis exactis, filioque huius nominis tertio relicto, vitam cum morte commutauit.

LESCO TERTIVS.

Qvàm fuerit belli cupidus, quàm Martis amicus
Iste, vel hoc signo discere quisq; potest:
Cùm sub eo patriæ pax arma quieta teneret,
Bellandi fieret nullaq; caussa domi:
Impatiens otij, Græcos contra, atq; Latinos,
Pannonibus toties auxiliaris erat.
Viginti genitor varia de matre nothorum:
Infamat quantum tanta libido virum?
Sæpe licèt magna, post multa trophæa legantur
Et Cypriæ studijs incubuisse diuos.
Quod si defendi exemplo non possit Achillis
Lesco, & Alexandri, Mars quoque mœchus erat.

FVnebribus exequijs Lesconi gentiliter persolutis, Lesco filius eius, huius nominis tertius in ordine Principum Poloniæ septimus, monarcha salutatur. Hic à moribus paternis minimè degenerauit, omnes finitimos hostes sedauit. Imperiique sui fines in pace & securitate cicurauit. Postea otij impatiens, Hungaris, Saxonibusq;, aduersus Carolum Magnum Romanorum imperatorem auxilia suppeditabat. Tandem anno Domini 801. cum Boëmis, Pomeranis, Prutenisque à Carolo in Silesia cruento prælio ad Oderam fluuium prostratus est. Cui filius Popilius ex legitimo thoro natus (viginti enim illegitimos natos ex concubinis, Pomeraniæ duces generarat) successit.

POPELVS PRIMVS.

AN ne tibi lectum tantum, lasciue, reliquit,
Non etiam clypeos, armaq; dura pater?
Et Veneri tantùm iussit seruire? Gradiuo
Non etiam, ô noster Sardanapale, suo?
Quandoquidem in fratrum tam multa gente tuorum,
Legitima solus coniuge natus eras.
Successisse etiam patrijs te laudibus æquum
Non tantùm vitijs, imperioq; fuit.
At genitore tuo felicior, ipse fuisti,
Hac in tam rari parte, POPELE, boni:
Quòd tibi tu similem genuisti; quiq; putaret
A cuculo cuculum degenerare, nefas.

POpelus huius nominis primus Lescij tertij filius, qui à Germanis Osserich dicebatur: patre decedente, regni habenas regendas suscepit, anno Domini 815. Hic à virtute paterna degenerauit: in vrbe Cracouiensi sede spreta, eam in Gneznam, demum in Crusphiciam transtulit: ibiq; arcem in lacu Goplo condidit. *Sedis translatio.* *Arx Goplo.* Nil amplius de eo scribendum restat: cùm nulla egregia gesta memoriæ digna ediderit; semper enim libidinibus delicijsque indulgebat.

Mos execrãdi sese Popeli.

Hac verò execrandi particula sæpissime vtebatur, dicens: O vtinam à muribus corroderer, quod quamuis non ipsi sed filio eius prout inferius dicetur contigit.

POPELVS SECVNDVS.

Dum timet hic regno pelli, vir inutilis, & cum
Coniuge consultat, quid malè tutis agat.
Vim morbi simulat: patruos accersit, & illis
(Viginti fuerant) toxica mista dedit.
Orta cadaueribus vis murum erupit: & illum,
Vxorem, natos, vndiq; dente petit:
Dilaniat, frustra medios fugiebat in ignes,
Frustra in Gopleas perfidus hospes aquas.
Discite iustitiam, qui propter lucra paratas
Fertis & exertas ad scelus omne manus.
Est Deus, est scelerum vindicta, est pœna malorum,
Vnde putes minimè posse venire, venit.

ANno salutiferi Virginis partus 830. Popelus secundus, patri in regno succedens, à moribus eius libidinosis minimè degenerauit: postpositisque negotijs reipub. vanis otijs, choreisque, & delitijs domesticis indulsit. Insuper nō ille sed vxor eius, quam insano amore prosequebatur, pro sui peruerso arbitrio imperabat. Quapropter magnates & equites regni, eum vt hominem nihili, Sardanapalum Poloniæ appellantes, spreuerunt. Popelus verò re considerata, veritus ne Poloni aliquem ex patruis suis in locum suum substituerent: vxoris astuto consilio infirmitatem simulauit; patruosque omnes qui viginti numero erant, principes Pomeraniæ accersiuit, & decumbens in lecto, obnixè ab eis rogauit, vt

Astuta simulatio infirmitatis.

vnum filium suum ex duobus, regno se decedente præficerent, quod libenter patrui se facturos sponderunt, si magnates regni consenserint. Regina verò interea poculum cum veneno mixto adornauit, & vnicuique bibendum pro sanitate regis obtulit. Egressi illi à rege, maxima corrosione ex veneno hausto excruciati, omnes pariter expirauerunt. Regina autem cum lætitia dixit: deos in eos quod malum regi, domino suo machinati fuerint, iustè animaduertisse. Ideo cadauera eorum inhumata quasi perfidorum, in lacum Goplo reginæ iussu, proiecta sunt. Statimque Deus iustus vindex & vltor nefandi homicidij, murium vim numerosam, dictuque horrendam, ex illis cadaueribus mira quadam metamorphosi, excitauit, quæ regem in arce lautè conuiuantem, vxoremq; & filios eius cum terribili strepitu vndiq; inuaserunt: & neq; armis, neq; igne se arceri passæ sunt. Rex metu inauditi inusitatiq; periculi perturbatus, in arcem quæ est hucusque in lacu Goplo, iuxta Crusphiciam oppidum, cum vxore & filijs profugit: mures verò adhuc plures terram & aquas cooperientes, cum horridis sibilis eum persequebantur: Nautæ præsens præ oculis exitium videntes, timentes ne in medio lacus nauem corroderent, ad ripam otiùs appropinquantes, aufugerunt. Popilius quoque in turrim natura loci munitam, & aquis opportunè circumfluam cum suis se recepit: vbi cum vxore & liberis à muribus corrosus, consumtusque est, vt ne monumentum quidem eorum relictum fuerit.

Grande turpeque facinus.

Vide infra tomo 2. p: 36

Mira iustaque vindicta diuina.

Ex cadaueribus mures.

Popelus à muribus cū vxore & liberis corroditur.

PYASTVS CRVSPHICENSIS.

O Priscos hominum mores, ô nescia fastus
Simplicitas, ingens ô probitas, & amor!
Non puduit proceres homini dare sceptra Polonos
Qui modò cultor agri Crusphiciensis erat.
Ob solas virtutis opes, virtutis honorem,
Qua vir in exigua floruit ille casa.
Hoc orti de fonte duces, regesq; Poloni
Durauêre dies, ad Ludouice tuos.
Compita Crusphiciæ veterum, nostro estis in orbe
Euentu gemini nobilitata ducis.
Regnum ruricolæ deferri: à mure vorari
Regem: res æquè prodigiosa fuit.

ANno incarnationis diuinæ 842. Popilio secundo à muribus portētosè absumpto, multæ controuersiæ in Chrusphiciensi conuentu de electione principis exortæ sunt. Erat autem tunc temporis in Crusphicia Pyastus quidam vir simplex, virtute tamen & pietate præstans. Huic eodem conuentus tempore filius natus est, cui ad nomen solenniter gentili ritu imponendum, mellis mulsati duo vasa præparauit, propter conuiuas tractandos, porcumq; mactauit. Interdum aiunt ad eum duos viros ignotos venisse peregrino habitu (quos Paulum & Ioannem martyres Romanos ferunt esse:) Hi in palatium vbi electio celebrabatur non sunt admissi, à Pyasto verò humaniter hospitio excepti fuêre, infantemque natum gentili more subraserunt, nomenque ei Semouiti imposuerunt, & tandem discesserunt. Tunc temporis autem in Crusphicia ob magnum confluxum populi ad comitia electionis plurimi commeatus, pabuliq́ue penuria laborantes, ad Pyastum vt sibi aliquid pro victu venderet, veniebant, qui singulis gratis necessaria suppeditabat, quantum cuique opus fuerat, carnis autem suillæ & mollis, panisq; copia, apud eum non deficiebat: nam incrementa omnium rerum à Deo copiosissimo largitore & remuneratore illi procedebāt. Omnes igitur manum diuinam cum Pyasto esse videntes, cōmunibus suffragijs & vocibus, monarcham eum salutant, regnumq́ue oblatum, quamuis agresti familia natus, strenuè cum summa fortitudine, & dexteritate viginti annis gubernauit, Postea 120. annis ætatis suæ exactis, relicto filio Semouito extremum diem clausit. Ex huius sanguine duces regesq́ue Polonorum ad Ludouicum Hungarum vsq;, genus duxerunt.

Hospitalitas largaremuneratur.

Pyastus ruricula regni fasces obtinet.

SEMOVITVS.

SIc & Alexander iuuenis vix illa suarum
Ingressus rerum limina magna perijt:
Vt SEMOVITE *peris patriæq; relinquis acerbos*
Mœrores, iustam mortuus ante diem.
Ense tuo eiecti de nostro turpiter agro
Vltra Carpathium, Pannones vsq; iugum.
Tota tibi soluit Pomerania victa tributum:
Fluctibus & nostris accola quisquis erat.
Quattuor annorum sunt, hæc omnia, quid si
Non abrupta tibi tam citò vita foret?
Quamuis, quantumuis modicæ sub tempore vitæ
Maxima qui gessit, vixit abundè diu.

ANno humanæ redemptionis 895. Semouitus patri gentili ritu iustis persolutis, ad regni fasces euehitur. Hic insigni prudentia, fortitudineque, &

Virtus Semouiti.

prouidentia, populum sibi commissum regebat, omnesque hostes à finibus imperij sui sæpissime fugabat, Hungaros, Boëmos, Cassubios, Pomeranosque ad tributum sibi pendendum compulit, multisque præclaris gestis editis, quatuor in regno duntaxat annis exactis. Patria in pace relicta, immatura morte peremptus est, relicto filio Lescone quarto.

LESCO QVARTVS.

QVam pater inuictis Semouitus fecerat armis
Pacem, Sauromatis attuleratq; suis:
Filius est illam miro complexus amore,
Et vitæ summam fouit ad vsq; diem:
Vir cuius mores nemo reprehendere possit,
Aut nisi quem pugnæ classica bella iuuant.
Sed cur bella geras, frueris qui pace? quid pies,
Contentus proprio qui potes esse, meum?
Gloria ad arma vocat multos, laudumq; cupido,
Spes prædæ multos diues ad arma vocat.
Vtraq; bellandi caussa iniustissima solam
Quæ pacem quærunt prælia, iusta voca.

ANno Virginei partus 902. Lesco quartus patri Semouito iuuenili ętate, in principatu successit, sub tutoribusque ad annos competentes erat. Postea imperium à patre pacificatum relictum, in pace à nemine lacessitus regebat, patrijs & auitis virtutibus correspondens, relictoque filio Semomislao immatura ætate è viuis decessit.

SEMOMISLAVS,

VLtimus iste fuit nostrorum ex ordine regum,
Ignari falsos qui coluêre deos.

Huis

Huic peperit coniunx oculorum luce carentem
Hæredem: sterilis cùm foret antè diu.
Mos erat infanti, vitæ vt compleuerat annum,
Ludere, quod vellet nomen habere pater.
Ergo dies venit simul illa, recepit ocellos,
Ostentum dubia plebe stupente, puer.
Res ea signabat, discussa nocte POLONOS
Visuros lucis lumina vera noua:
Visuros illo CHRISTVM sub rege negemus,
Quòd bona præstituat quæque futura DEVS.

ANno à Christo nato 921. Semomislaus patre è viuis decedéte regni habenis præficitur. Hic etiam ex auitis moribus minimè degenerauit, filium vix in senectute & ipsum cæcum obtinuit, cumque in Gnezniam primates & equites regni ad subradendum nomenq; imponendum filio gentili ritu conuocaret, Miesconem eum appellârunt. Postea conuiuio indulgentibus in primo mense accubitu, nunciatum est patri, filium cæcum visum recepisse, omnibusque conuiuis attonitis, cum claris apertisq; oculis infans affertur. Cumque rex ab ariolis sciscitaretur quid hoc sibi velit: responderunt, sicut hic infans gratia deorum est illuminatus, sic per eum Polonia in breui illuminabitur, quod & factum est. Tandem Semomislaus finibus imperij in pace relictis vitam cum morte transmutauit.

Semomislao filius cæcus nascitur qui postea illuminatur, figuram illuminandæ Poloniæ per Euāgelium præsagiens.

MIESCO PRIMVS

CHriste, sub hoc ad nos venisti principe, ab hoste
Possessas Stygio commiseratus oues.
Cesserunt idola tibi: Mars, Læda, Gemelli,
Cynthia, Pluto, Ceres, Jupiter, Aura, Venus.

Fœmina te nobis ostendit prima, Bohemo
Sanguine: prima crucem nos docuitq; tuam.
Sic tu prima quidem nobis es caussa salutis,
Ipse DEVS, *mulier, caussa secunda fuit.*
Illa tuo tingi Mesconem fonte maritum
Fecit: terra suum est tota secuta ducem.
Plurima tūc data sunt tibi templa, nouemq; cathedræ,
Et, quas sacrifici dilapidamus, opes.

ANno domini 962. Miesco qui erat cæcus natus, patri ex more funebribus exequijs peractis; communi omnium acclamatione in monarcham Poloniæ eligitur. Hic concubinas septem habuit, nullam tamen ex illis fœcundauit, quamobrem maximo mœrore discruciabatur. Quapropter frequenter à quibusdam Christianis solicitabatur, vt Christo cum sua gente nomina daret, si velit caram sobolem à Deo obtinere. Christianorum itaq; persuasionibus adductus, procos ad regem Bohemię Boleslaum, qui fratrem germanū diuum Venceslaum nefariè occiderat, destinauit, matrimonium filię eius expetens: cui rei Boleslaus libenter annuit, hac conditione si sacrum baptisma cum suis susciperet. Miesco itaque cum vniuersa gente sua alacriter baptisatus est anno Domini 965. Miesconisq; priori nomine immutato, *Mieczslaus* appellatus est, quasi gladio nomen acquirens clarum. Mandauitque confestim omnibus & singulis suo imperio subiacentibus, die septima Martij, idola omnia vanorum deorum comminuere, demolire, igneq; cōsumere. Nam antea quaslibet vanas creaturas Solem, Lunā, Auram, quam *Pogwisd* appellabant, cultu diuino prosequebantur.

Poloni fidē Christi amplexantur.

Idola demoliuntur.

Quintum volunt hac factum in Dominica Laetare ... Strigonij: ... pag 42. b.

bantur. Præterea Iouem quem illi *Iessam*, Plutonem quem *Lacton*, siue Lactonem, Cererem quā *Niam*, cuius templum Gneznæ celeberrimum erat, Venerem quam *Marzanam*, & Dianā quam *Zieuoniam* gentili lingua appellabant, Lælum quoque & Poletum Romanis Castorem & Pollucē appellatos, pro dijs colebant. Et adhuc in compotationibus illa gens nomine eorum vtitur, Lælum Poletum vociferantes. Solebant autem viri, mulieres, iuuenes, & senes horum deorū suorum, diebus festis ad lusus & choreas pariter conuenire, maximè verò 25. die Maij, & 25. Iunij. Quam congregationem populi *Stado*, id est, agmen appellabant, quod adhuc apud Ruthenos & Lituanos passim in villis obseruari videtur. Post dominicam enim conductus Paschæ ad diui vsq; Ioannis Baptistæ festum, mulieres & virgines diebus festis ad choreas turmatim conuenire solent; Ladonemq; canentes, & *Lado Lado* frequentius ingeminatis manibus, complaudētes in gyrum choreas ducunt. In Silesia quoque confini Poloniæ 17. die Martij, quo videlicet tempore hæc idola demolita sunt, pueri in villis & oppidis ex more recepto simulacrū quoddam, ad similitudinem mulieris conficiunt, oppidoque turmatim egressi quandam cantionem ingeminantes simulacrum illud de Ponte in flumen præcipitant. Expurgata itaque ab idolis Polonia Mieczslaus princeps, ad euidentius signum Christianitatis instituit, vt infra officium Missæ, dum Euangelium prælegeretur, singuli virorū ad medium gladijs è vaginis depromerent, quo se testarētur propter Euangelium Christi ad mortem vsque decertare paratos esse. Multas ecclesias, parœcias & episcopatus

Ritus religionis gentilis Polonorum.

Mos Silesiacus

Mos Polonorū antiquus infra lectionem Euangelij.

fundauit,copiosisque prouentibus ditauit. Ex vxore Bohema *DambroWka* dicta,filium Boleslaum Chabri suscepit, quæ post partum paulò pòst decessit, Gneznæ sepulta est, alteram verò Mieczslaus in matrimonium accepit, Iuditham filiam Iessæ principis Hungarorum, quæ ei filium Mieczslaum genuit. Tandem multis Christianitatis monumentis in Polonia relictis,è viuis feliciter migrauit. Destinauerat quoq; legatos ad summum pontificẽ Benedictum, diadema regium ab eo postulans, quod illi denegatum est, suspicabantur enim nondũ eum perfectum Christianum esse.

BOLESLAVS CHABRI, PRIMVS rex Poloniæ.

Vici,deuictos cepi cum rege Bohemos,
Subieci Morauos, Saxoniosq; mihi.
Cassubios,populosq; freti cis littora nostri,
Et Prussos,dubia teq;, Ruthene,fide.
Imperij fines positis ex ære columnis
Signaui,Herculeum sic imitatus opus.
Nec mihi templa minus curæ,quàm castra fuerunt:
Hac quoq; laude patri cedere nolo meo.
Regia ab egrègio sortitus stemmata Othone
Sum Gneznæ (Gneznæ,tunc meus hospes erat)
Quæ quicunq; fac sis hoc dignus honore,
Quo tunc,magno iudice, dignus eram.

ANNO à Christo nato 999. Boleslaus huius nominis primus ab heroicis gestis Chabri appellatus, Mieczslai filius natu primus, communi omnium acclamatione in fasces regni euehitur. Corpus diui Alberti episcopi Pragensis, ex Prussia in

Diui Alberti corpus è

Gne-

Gneznam magno cum labore honorificè transtulit,quem gẽtiles Pruteni, iuxta Sauũm fluuium prope oppidum maritimum Feschaus, salutifera pabula animæ ferentem,crudeliter occiderunt,ad cuius busta Gneznæ plurima miracula, virtute diuina edita sunt.

Prußia in Gnez,am trãsfertur.

Eodem tempore Otto tertius, Romanorum imperator, acerba infirmitate pressus, iamq́ue animam agens, audiens tanta miracula ad sepulcrum diui Alberti in Polonia fieri, voto voluit se busta illius, si de infirmitate leuaretur, accessurum, atq; statim post votum promissum, sanitatem integram diuina benignitate recepit.

Otto imperator ex voto diuo Alberto facto, sanatur.

Cumq; vota persoluturus religiosus imperator ad Posnaniam vrbem maioris Poloniæ appropinquaret,Boleslaus splendido equitatu nobilium & magnatum Poloniæ cinctus, obuiam ei processit,honoremq; vt Cæsari hospiti exhibens, varij coloris pãnos preciosos,sericeos quoq; & id genus alios in via,per 7. milliaria Polonica, à Posnania in Gneznam vsque sternere fecit, & vltro citroque data salute, illa insigniter strata via vterque manibus iunctis, multa inter se cõferentes,pedestri itinere ad Gneznam vsq; peruenerunt.

Otto imperator in Poloniam venit.

Boleslaus Cæsari splendidè & lautè honorem exhibet.

Ingressus itaque deuotus imperator limina templi, pronus prouolutus ad sepulcrum diui Alberti, ardẽti corde Deo omnipotenti, quod mirabilis sit in sanctis suis, gratias agit,votoq́ue persoluit. Tandem honorificentissimè sumptuosissimeque per aliquot dies,à Boleslao tractatus, multisque & splendidis muneribus ab eo donatus est, quibus hospitalitatis officijs Otto in se exhibitis consideratis, Boleslaum eodem in templo Gneznæ imperiali diademate solenniter coronauit, eumque regem Poloniæ declarauit, & in

Otto Boleslaũ Poloniæ regẽ creat, suoq; diademate coronat.

NB Romanorum Imperio polonia quoq; olim addita fuit.

æternū authoritate imperiali confirmauit, ab omnibusque tributis & obsequijs Romanis imperatoribus pendēdis, posteros eius omnes in regno sibi succedētes immunes fecit. Deinde in digressu quo euidentius vinculum societatis inter se cōciperent. Otto imperator Boleslao nouo regi lanceā sancti Mauricij, clauumque de cruce Christi donauit. Boleslaus verò vicissim illi brachium sancti Adalberti pro munere hospitalitatis dedit, quod Romæ in templo diui Bartholomæi imperator posuit. Insuper vinculo consanguinitatis sibi iuncti sunt. Otto enim neptam suam, filiam Palatini Rheni, nomine Rischā, in matrimonium locauit. Tandem imperatorem ad sua reuertentem Boleslaus cum insigni pompa, splendidoq; equitum & magnatum Poloniæ agmine, ad terminos vsq; regni sui, honorificè deduxit.

Hic primus rex Poloniæ omnia, summa cum prouidētia & fortitudine administrauit, supra modumque bellicosus extitit. Marte enim felici omnes finitimos hostes frequenter strauit, regnaq; eorum sæpius, nullo repugnāte, peruastauit; Bohemiæ regem Boleslaum cum innumeroso exercitu fudit, regnūq; eius, nullo repugnāte infestis armis vastauit; & ipsum captum excæcare fecit. Iaroslaum quoq; ducem præcipuum Russiæ validissimo exercitu fretum insidiosè contra se procedentem, memorabili, cruentaque clade, prostrauit; Kiouiam vrbem Russiæ metropolim cepit, indeque thesauros ingentes asportauit, & omnes principes Russiæ tributarios sibi effecit. Prutenos, Saxones, Cassubiosque, & Pomeranos debellauit; cum Ruthenis ad fluuium vsque Tyram, & Borysthenē fines suos posuit; cum Prutenis, Cassubijsque,

Boleslaus Bohemos, Russos, Prutenos & Pomeranos sternit.

que,

que, & Saxonibus ad fluuium Albim, vsque ad mare Germanicum siue Balticū imperij sui terminos constituit, Herculemq; imitatus, ad perpetuam rei memoriam columnas æreas illic collocauit. Sicque imperio suo amplissimè dilatato, relicto Miescone filio è viuis decessit.

Boleslaus fines imperij sui prolatat.

MIESCO SECVNDVS.

Degener, imbellis, gula, crapula, sordibus vxor
Vxoris totus fœmina, lurco nihil.
Hic erat: vxor erat, rex, princeps, omnia, nostrum
Asperius quouis angue perosa genus,
Teutonibus tantùm æqua suis: quam credis ab illa
Tractata est miseris terra Polona modis?
Tunc Boleslai nobis periēre labores,
Ruperunt nostrum regna subacta iugum.
Vt rapuit tantùm mors fausta phrenitide regem,
Pellitur è regno, rixa fugitq; suo.
Dant pœnas scelerum: furor hunc, dolor abstulit illam,
At longo fato dignus vterq; fuit.

ANno Virginei partus 1025. Miesco II. patre defuncto, ad regni habenas moderādas euehitur. Hic ex moribus patrijs degenerat: postpositisq; negotijs reipublicę cōiugis consilio vtebatur, & imperium à patre amplissimum relictum, suis libidinibus diminuit, debilitauit, laboresque patrios perdidit. Tandem ab omnibus spretus, infirmitate correptus, relicto Casimiro filio, è viuis decessit.

Mortuo igitur Miescone, multæ controuersiæ circa electionem principis exortæ sunt. Quidā enim ad Casimirū filium eius sceptra deferenda volebant: cæteri verò timentes ne mores paternos peruersos

Miesco degeneratur.

sequeretur, huic sententiæ acerrimè repugnabant. Tandē regina Miesconis regis relicta, vidēs se à Polonis spretam, ad fratrē Cęsarem in Saxoniam, accepto Casimiro filio, coronaque regni & ingentibus thesauris regalibus sublatis profecta est. Interim filium Casimirum studendi gratia Parisios misit: vbi tandem in monasterium Cluniacense ingressus, sacris initiatus est. Poloni verò multis annis hærede legitimo orbati, cum sui & reipublicæ ingenti detrimento, in Gallia eum quærere coacti sunt, qui eis multis de caussis denegabatur ab Abbate Monasterij. Tandem vix magno cum labore impensisque Polonorum, per Benedictū, nonum pontificem à professione absolutus est, pœnitentia Polonis indicta, pro eo quod dominum suum heredemq; legitimum expulerint, vt ab vna quaque persona quotannis obulum vnum Romano pontifici penderent, quod vocatur debitum sancti Petri. Item vt singuli viri crines supra aures tonderent. Deinde vt præcipuis festis diebus linteo albo pro cingulo vterentur.

Regina cum filio Casimiro exulat.

Debitum S. Petri.

CAZIMIRVS PRIMVS.

Innocuus cum matre puer CASIMIRVS *eodem*
Exilio, matris crimine, pulsus erat.
Cluniaci placuit sibi vita monastica: seruus
Quam cuiusquam hominis, maluit esse Dei:
Nos sumus interea sine principe, subdita cunctis
Terra, dolor fuerit, quæ numerare malis.
Reddimus eiecto regnum, multa ille reuersus
Restituit melior vix patre, dignus auo.
Maslaum domuit ciuili Marte furentem,
In reliquos mansit pax sibi grata dies.

Quòd

Quòd Deus innocuis adsit, quòd corruat insons,
Maiori vt surgat laude: videre potes.

ANno Domini 1041. CAZIMIRVS huius nominis primus, è monasterio acceptus, Miesconis secundi filius, tertius rex Poloniæ, Gneznæ cōmuni omnium applausu sacro diademate coronatur. Hic primum in latrones deprędatoresque qui tunc temporis in regno passim latrocinabantur animaduertit. Demum regiones tributarias à regno deficientes ad iugum pristinum redegit. Maslaum ducem Massouiæ bello furentem intestino, cum Prutenis & Piecingis conspirantem, ad Vistulam fluuium cruento prælio prostrauit, iuxta Plocsko ciuitatem. Tandem Maslaus exercitum coëgit: sed iterum à Casimiro funditus fusus, desperatis suis rebus ad Prutenos profugit, vbi varijs tormentis examinatus laqueo vitam finiuit. Ab hoc Maslao Massouia appellata est. Postea Casimirus pacato vndique regno, relictisq; tribus filijs, Boleslao, Vladislao, Miescone, & filia Suuatochna, extremum diem feliciter clausit. Monasterium in Tyniec eius Regulæ quam ipse olim profitebatur, regalibus, sumptuosissimisque immunitatibus & bonis opimis fundatum dotauit.

Casimirus Maslaum cum Prutenis bello vicit.

Massouiæ denominatio.

BOLESLAVS AVDAX.

QVam bello magnus, quàm magnis strenuus ausis
Boleslaus erat, tam truculentus erat.
Vastauit Morauos, Hunnos, te Russe, Bohemos,
Vastauit patria nec minus arua sua.

Cuncta libidinibus complebat, cuncta rapinis,
Cuncta ignominiis, sanguine, cuncta metu.
~~*Pontificem secuit frustratim recta monentem:*~~
Vrbis pontificem, maxime Crace, tuæ.
O scelus, ô portentum, ô nostri infamia regni,
Non tibi sacrilegæ tunc cecidêre manus?
Vnde, & vbi perijt, ne iam dubitate Poloni,
Raptum sub Stygijs obruit orcus aquis.

ANno salutiferi Virginei partus 1068. Casimiro Boleslaus filius ab heroico animo Audax appellatus, communibus omnium suffragijs, rex declaratur. Huic statim Vratislaus Bohemię rex bellum indixit: infestisque armis in Silesiam vastaturus excurrit. Boleslaus re comperta, armato milite cinctus, celeriter contra eum contendit: cuius aduentu Vratislaus perterritus, relictis castris terga pudenda dedit. Boleslaus verò eum in meditullium Bohemiæ persequens, eam vndique peruastauit: spolijsq; multimodis onustus, ad sua nullo repugnante reuersus est.

Boleslaus Bohemiam vastat.

Postea anno sequenti, Boleslaus validioribus copijs coactis, Morauiam, Bohemiamque iterum infestis armis peruastauit: donec eũ Vratislaus Bohemiæ rex, maius periculum timens reconciliauit. Perdomitis igitur ab vna parte Bohemis, & Morauis, à Prutenis tandem & Pomeranis infestatur: quos Boleslaus ad fluuium Ossa vndiq; circumuentos, ad internecionem prostrauit, & deleuit: Pomeraniamq; & plurimas munitiones Prussiæ, ditioni suæ subegit: & ipsos Prutenos sub iugum compulit, anno domini 1059. Interea Bela hæres regni Hungariæ, ad Boleslaum

Iterum Bohemiam infestat.

Pruteni cũ Pomeranis victi vectigales Boleslao fiunt.

leslaum exulans profugit: auxilium contra fratrem Andream (à quo regno pulsus erat) implorans. Boleslaus itaque infestis armis in Hungariam cum Bela cõtendit: Henriciq; imperatoris copias, Bohemosque & Teutones, partes Andreæ defendentes profligauit: vbi & ipse Andreas rex interemptus est. Sicque Bela auxilio Boleslai ad regnum peruenit. Boleslaus verò rex in Poloniam reuersus, vnicam heredem ducum Russiæ, Viseslauam nomine, in matrimonium accepit, iureq; dotis Ducatus quosdã Russiæ acquisiuit. Kiouiam quoque metropolim Russiæ vi cepit, vbi hybernum tempus transegit, vniuersamque Russiam terrore suo compleuit, & cõcussit, adeò vt complures duces (parum se tutos in Russia putantes) fugã in Græciam adornauerint. ciuitates omnes oppidaq; & munitiones plurimæ, vltro se ei dediderunt. Postea Præmisliam ciuitatem celebrem, vnam ex Ducatibus Russiæ expugnauit, & exussit, sed arcem propter exundationem fluuiorum, capere non potuit: quæ ei postea certis sub conditionibus dedita est. Tandem in Hungariam cum exercitu profectus, inimicitias inter Belæ hæredes, & Salomonem Hungariæ regem composuit: exinde rectà in Russiam reuersus, Volodimiriam & Chelmiam ciuitates cum suis prouincijs occupauit: postea totum Ducatum Volhinię cepit. Inde rectà in Kiouiam exercitum duxit, vbi Suuatoslaum principem Russiæ cum ingentibus copijs sibi insidiantem cruento prelio profligauit, fugauitq;, ac omnes vires Russorum prorsus debilitauit, multumq; temporis in Kiouia transegit, vbi in delicias libidinesq; venereos, & cætera vitia prolapsus est. Postea septennio in castris exacto in Polo-

Boleslaus in Hungaria triumphat.

Russiã vastat Kiouiãque capit.

Præmislia dedita.

Hungariam petit.

Volhiniam expugnat.

Suuatoslaũ fugat, funditque.

Episcopum Cracouiæ diuum Stanislaū occidit.

niam reuersus, diuum Stanislaum episcopum Cracouiensem occidit, membratimque dissecare fecit: cuius postea corpus diuina prouidētia insimul compactum coactumque, & honorificè sepultum, multis miraculis claret, prout latius in Polonorū Chronicis patet. Conscius itaque Boleslaus perpetrati facinoris pœnitentia adactus, cum filio Mieczslao regno relicto in ignotas regiones profectus est: vbi in habitu peregrino vitam clausit. Filius verò Mieczslaus postea in patriam reuersus est.

Boleslaus exulat voluntariè.

VLADISLAVS HERMANNVS.

Plurima rescidit fratris decreta tyranni
Hermannus, Latio par pietate Numæ.
Hunc spurius vetitis vexauit filius armis,
Sed pius arma tulit pro pietate Deus.
Vincitur impietas Gopleæ ad stagna paludis,
Induit inq; feras debita vincla manus.
Dic, qui multa legis, quot dignos laude, piosq;
Legeris, historiæ per genus omne nothos?
Telogonus, qui pisce patrem obtruncauit Vlyssem,
De turpi Circes natus amore fuit.
Proditor Æneas patriæ est, ne crede Maroni:
Romulus occisor fratris: vterq; nothus.

ANno à Christo nato 1082. Vladislaus Hermannus fratri Boleslao in regno successit. Hic ex Iuditha Vratislai regis Bohemorum filia, filium Boleslaum tertium suscepit, Krziuuousti ab ore recuruo appellatum. Ex secunda verò vxore, Henrici 4. Romanorum imperatoris filia, tres filias produxit: multas ecclesias monasteriaque construxit & ditauit. Prussos, Pomeranosq; rebelles cruento prælio penes fluuium

fluuium Druuācza profligauit, ad deditionemq; coëgit. Interea Bratislaus, Bohemorū princeps vidēs regē bello in Prussia occupatū, magna damna Poloniæ intulit. Rex itaq; Sieczięchum Palatinū Cracouiensem cum filio suo Boleslao nouē annos habēte, contra hostes destinauit, quos vnà cū principe Bratislao strenuè fuderunt: & Morauiam vndiq; ferro & igne vastātes peragrarunt: spolijsq; multis onusti, in pace ad regē reuersi sunt. Tandem nunciatū est Hermanno regi, Pomeranos fœdifragos Miedzirzecze arcē munitissimā in finibus Saxonię intercepisse. Boleslaus igitur 12. annorū iuuenis patrē obnixè cum lacrymis solicitat, vt sibi copias propter recuperandam arcem cōmitteret, cuius audacię, prouidētię, animositatiq; rex admirās, legionem vnā cum certis rectoribus illi cōmisit. cętero exercitui Sieczięchū Palatinū Cracouiensem præfecit. Arcem itaq; obsessam fortiter oppugnarūt: sed quia in loco natura munitissimo sita erat, ideo incassum laborabāt. Qua de caussa dux exercitus obsidionē soluere suadebat: sed Boleslaus regius filius à proposito eū retraxit, & militibus confirmatis domos & tuguriola circa arcem, hyemis tempore imminente, erigere iussit, vt videretur arcem se per hyemem oppugnare velle. Qua re conspecta, Pomerani obsessi ad Boleslaum cum muneribus supplices veniunt, se & sua ei offerentes: Quos ille liberos dimittens, arcem recuperat: prudentiaque sua omnia damna à Pomeranis illata resarcijt; ad patremque ingenti cùm præda ouans, reuertitur. Postea Hermannus senio confectus, multis fortibus, prçclarisque gestis exactis, vitam cum morte feliciter commutauit.

Prussos Hermannus & Pomeranos domat.

Bohemia à Polonis vastatur.

Miedzirzecze intercepta.

Astutia oppugnationis.

Miedzirzecze à Polonis recuperatur prudentia Boleslai.

BOLESLAVS KRZIVOVSTI.

HIc quinquaginta pugnauit prælia, ſignis
Collatis, caſu non variante fidem.
Pugnauit quoties, toties & vicit: eorum
Nomina quos vicit, quod breue claudat opus?
Cæſaris Henrici magnas fudiſſe cohortes,
Sat ſibi, ſi deeſſent cætera, laudis erat.
Mœrore interijt: quòd prorſus inermis ab hoſte
Fœdifrago victus fraude, doloq́ ſemel.
I, modò Pompeij numera mihi Roma, triumphos,
Nos Boleslai prælia: maior vter?
Pompeium Cæſar bello proſtrauit aperto:
Fraus potuit noſtrum vincere ſola ducem.

ANno domini 1103. Boleſlaus Krziuouſti ab ore recuruo ſiue retorto (quod ex morbo contraxerat) appellatus, patre è viuis ſublato, communi omnium applauſu, regni habenis præficitur. Hunc Zbigneuius monachus, frater illegitimus ſceptra ſibi inuidens, in primis laceſſiuit: Boriuoiumque Bohemiæ regem, & Suatopolkum ducem Morauiæ, contra eum commouit: quos Boleslaus egregiè per Zeliſlaum ducem exercitus ſui profligauit. Anno deinde ſequenti validioribus copijs coactis, in Morauiam excurrit, quam nullo repugnante, ferro, & igne, peruaſtauit. Tertiò Boleſlaus exercitum in Bohemiam & Morauiam duxit: dumque agrum hoſtilem vndique armis & flamma peragraret, Bohemi ex inſidijs in loco arctiſſimo in eum impreſſionem fecerunt. Rex verò ſtrenui militis & imperatoris officium agens, vnum ex hoſtibus primus gladio interemit. Derſniak quoque eques Polonus, ſecundum haſta tranſ-

Zbigneuius monachus.

Zeliſlaus Bohemos Morauosq́ profligauit.

Boleſlaus Morauiam Bohemiãq́ vaſtat.

tranſfixit. cæteri Poloni animoſiores effecti, Bohemos fugientes inſigni clade profligârunt. Tandem Boleſlaus Pomeraniã armato milite aggreſſus, eam vndiq; peruaſtauit: plurimiſque oppidis & munitionibus occupatis, ſpolijs onuſtus, ad ſuos reuerſus eſt. Accidit autem dum, poſt hãc inſignem victoriam, in feſto dedicationis templi apud quendam nobilem conuiuium celebraret, recreationis gratia, centum duntaxat equitibus cinctus, venatum proceſſit: vbi tria millia Pomeranorum inſidiantium incidit, in quos ipſe rex veluti leo rugiẽs, primã impreſſionem fecit: tribuſque interfectis, ſuos animoſiores reddidit. Quidam verò Pomeranus in ipſum regem collimans, equũ ſub eo transfixit: attamen à perſequendis hoſtibus equo altero nacto, haud deſtitit: donec multo cum labore à tanta obſtinata audacia vix retractus fuerit: victorque ad ſuos conuiuantes, profligatis hoſtibus redijt. Interea Boriuogius rex Bohemiæ exulans ad eum venit, auxilium contra Siuatopolgum nepotem ſuum implorans, quem Boleſlaus in regnum reduxit, Boemiamque peruaſtauit. Tandem in Pomeraniam expeditionem adornauit, qua vndiq; peruaſtata, Bielgradũ arcem munitiſſimam cum ciuitate, & multitudine Pomeranorum, expugnauit: cætera autem ciuitates & munitiones, vtpote Camenecia, Golimberg, Vielim, Czarnkouia, libenter ſeſe ei dedidêrunt. Poſtea Boleſlaus irritatus Bohemiam deuaſtauit: Zbigneuiumque & Gueuonirum Pomeraniæ Duces rebelles, & fœdifragos, fudit cepitque.

Bohemi profligantur.

Pomerania vaſtatur à Boleſlao.

Boleſlaus ſtrenuè dimicat.

Bohemus auxilium impetrat.

Expeditio Boleſlai in Pomeraniam.

Henricus 4. Romanorum imperator, Boleſlao ob damna Bohemis ſæpiſſime illata infenſus, cõiun-

Henricus 4. Cæſar in Boleſlaum arma extollit.

ctis viribus cum Suuatopolgo rege Boemiæ, validissimas copias contra eum in Silesiam duxit, Lubusaque ciuitate expugnata, Glogouiam vrbem Glogouiensis Ducatus sedem, acerrimè, frustra tamen oppugnauit: magna & crudeli strage in militibus accepta. Boleslaus quoque valida Polonorum manu stipatus, contra imperatorem & Bohemos processit: & in exercitu suo proclamari fecit, vt quicunque se talem virum præbuerit, qui Suuatopolgum Bohemiæ regem occiderit, ille dono insigni in sempiternum cum posteris suis remuneraretur. Vnus igitur Bohemus in castris Polonicis militans conditionem datam accepit, explorataq; habens castra Bohemorum ad tentorium vsq; regium peruenit, & horribiliter in vocē prorupit dicens, Fuge, fuge ô rex. Multitudo enim Polonorum nos vndique inuasit: regem itaque ex tentorio prosilientem lancea transfixit, & ad Polonos frustra insecutus aufugit, ac munera promissa stemmaque Oxa dictum securim videlicet accepit, & in magnam familiam Poloniæ excreuit. Henricus tamen imperator magna damna Polonis in Silesia exercuit, quem cùm Boleslaus ad amicitiam iustis conditionibus perducere non posset, armato Polonorum milite accinctus, in aurora impetum in Cæsarianos fecit, distantia vnius milliaris à Vratislauia vrbe Silesiæ, sicque ad vesperam vsque acriter decertabant. Boleslaus autem cum fortiori agmine Polonorum & Silesianorum in acies Cęsarianas à latere irruit, totumq; exercitum dispersit, fugauit & ad internitionem prostrauit, vt ipse imperator fuga sibi consulens vno duntaxat seruo comitatus vix euaserit. Poloni verò spolijs exuuijsque occi-

Boleslaus repugnat.

Conditiones dātur à Boleslao, si quis Bohemiæ regē occiderit.

Bohemiæ rex occiditur.

Arma Oxa.

Acre & memorabile certamē Boleslai cum Henrico Cæsare.

Henricus Cæsar funditur & fugatur.

occisorum ditati victoriæ palmam obtinuerunt, adhuc locus in quo conflictus erat Polonicè, *Psie pole*, id est, caninus campus appellatur: nam illic multitudo canum ad cadauera humana confluxerat, vt multo tempore vix prætereuntes tuti transire possint. Tandem anno sequenti Henricus imperator expeditionem Romam versus obuiam summo pontifici adornabat, timensque ne Boleslaus se absente prouincias suas vastaret, legatos ad eum destinauit, rogans eum sub certis conditionibus habita dignitate imperatoria, vt ad se Bambergum veniret, promittens illum huius conditionis nequaquam pœnituisse. Vbi Boleslaus veniens imperatori omnia obsequia ad quæ præstanda attrahebatur, in perpetuum renunciauit, abdixitque & consanguinitatis vinculo (vt fit inter pacificantes principes) sibi iuncti sunt. Boleslaus enim sororem imperatoris Adchleydam nomine, Vladislaus verò filius eius Christinā filiam eiusdem imperatoris in matrimonium accepit, sicq; pace composita captiuos vtrinq; restituerunt.

Anno deinde Christi 1113. Pomerani & Pruteni postposito iuramento inopinate in Massouiæ Ducatum excurrerunt, regionemque totam infestis armis peruastauerunt, sed eius oræ præfectus hostes cum spolijs reuertentes inopinate aggressus, omnes trucidauit & spolia abegit. Hac perfidia Pomeranorum Boleslaus exacerbatus, instructis copijs contra eos processit, Nakloque arcem in qua erant 10000. Pomeranorum graui obsidione cinxit, sed obsessi ad quindecim dies inducias impetrauerunt, hac conditione, vt si intra concessum tempus nullum auxilium à suis haberent. Interea verò nunciatur Bole-

Psie pole.

Poloni triumphant.

Henricus cū Boleslao amicitiam inire optat.

Pruteni & Pomerani fœdifragi trucidātur.

Naklo obsidetur.

ſlao, Pomeranorum & Prutenorum quinquaginta millia in ſubſidium obſeſſis clanculum per ſyluas aduentare. Quorum caſtra Boleſlaus explorata habēs, à fronte & à tergo in eos impetum fecit, omnesque inopinatos funditus proſtrauit, quorum 4000. cæſa ſunt, cæteri capti & fugati. Naklocenſes verò ſe & arcem cum cæteris ciuitatibus regni vltro dediderunt. Poſtea Pomerani cū Prutenis vires magnas inſimul coniunxerunt, omnes tamen à Boleſlao velut à leone fortiſſimo iugulati, princepsq; eorum perpetuis carceribus mancipatus eſt. Rex itaque rebus in Pomerania & Pruſſia rectè conſtitutis, expeditionem in Daniam regionem trāſmarinam nauali claſſe adornauit, anno Domini 1124. vnde theſauros ingentes abſtulit, regnum verò vltro oblatum reſpuit, & theſaurarium regni Danici cum tota familia in Poloniam tranſtulit, cuius poſteri hucuſque in Polonia & Pruſſia celebres reſtant. Duniniq; à Dania vocantur. Boleſlaum itaque è Dania in Poloniam reuertentem principes Ruſſię ſeditioſi bello appetierunt, & quo magis eum irritarent, principem Halicienſem conſanguineum regis expulerunt. Quos Boleſlaus egregiè vltus eſt, Præmiſlienſemque ducem cum ingenti exercitu proſtrauit, vbi tres duces Ruſſiæ in conflictu occubuerunt. Poſtea Iaropolhi ducis Kiouiæ conſilio aſtuto omnes principes Ruſſiæ aduerſus Boleſlaum regem conſpirauerunt, vtq; eum facilius ſub prætextu amicitiæ obruere poſſent, legatos ad eum deſtinauerunt, obſtringentes ſe omnes tributarios, ac ſubditos Poloniæ regno fore, vtque ducem Halicienſem in locum priſtinum reduceret optabant. Rex igitur nihil mali ſuſpicans expeditionem

Pomerani vincuntur.

Iterum Pomerani ſternuntur.

Boleslaus in Daniam nauigat.

Rutheni in Boleslaum concitātur.

Inſidiæ Boleslao parantur.

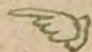
nem in Ruſſiā paruis copijs cinctus adornauit, cumque ad Halaciam ciuitatem appropinquaret, ecce principes Ruſſię cum auxiliarijs copijs Hungarorum quaſi congratulantes ei ex inſidijs eruperūt, regemque vndiquaque circumdederunt. Rex autem aſtutiam Ruthenorum cōſiderans, milites ſuos qui pauci erant, ad reſiſtendum hoſti fœdifrago fœcunda oratione confirmauit. Sed Palatinus Cracouienſis admonitione regia minimè motus cum præcipua ala equitum, cui præfectus erat, inter primū tumultum aufugit. Rex verò rem aliter non poſſe fieri videns, ſtrenui militis & imperatoris officium agens, primo cum ſuę aulę equitatu Hungaros aggreſſus eſt, quos ſtrenuè repreſſit & proſtrauit. Viribusque reſumptis cum validis Ruthenorū copijs manus acriter conſeruit, iamque Ruthenorum acies inclinabantur, dum recentes legiones auxiliares validiores, Polonos vndique circumderunt, viresque eorum perfregerunt, equus ſub rege ipſo confoſſus vt inteſtina ex eo profluxerint, alium tamen eques ei ſuppeditauit, ſicque vix à ſuis ad fugiendum cōpulſus illeſus euaſit. Quapropter mœſtus animo angebatur, non tam Ruthenorum fœdifragorum inſidias, ſed Palatini Cracouienſis perfidiam turpiſſimā execrans, cui pelliceum leporinum, & colum inſtrumentum quo mulieres fuſo fila ducunt, linique faſciculum, & cordam miſit, indicans eum lepori in fugiendo ſimilē eſſe, & quod indignus ſit vir, ſed mulier haberi: resque muliebres & non viriles potius tractare, ſuſpendique dignum. Palatinus itaq; ille, in deſperatione adactus, in campanili oratorij ſui fune campanæ ſeſe ſuſpendit, cuius nomē propter poſterorum dedecorem in Chroni-

Boleslaus circumuenitur.

Palatinus fugit conflictum.

Boleslaus ſtrenue ſeſe defendit.

Donum Palatino profugo à Boleſlao dignum mittitur.

Castellanus Palatino Cracouiensi dignior titulo.

cis reticetur, ab hocq; tempore Castellanus Cracouiensis, Palatinum autoritate dignitateq; antecellit. Boleslaus autem quotidie aduersam fortunam execrando tristitia consumptus, sumptis sacrosanctis Sacramentis extremum diem clausit, annos ætatis suæ 54. regno 36. annos præfuit, in ecclesia cathedrali Plocensi sepultus. Porrò nullus rex Poloniæ ad hæc vsq; tempora illo felicior bellicosiorque extitit. Omnes enim reges & monarchæ finitimi vndiq; in eum irruebant: ille verò eos strenuè casu non variante, fidem propugnabat, & regna eorum secundum arbitrium suum militis strenui & imperatoris mœnia obiens peragrabat. Conflictus cum hostibus principales & memorabiles ac publicos 47. commisit, exceptis congressibus excursionibusq; paruis, qui sæpissime eueniebant, excepto quoq; hoc vltimo certamine, quod cum eo Rutheni astutè commiserant, ex quo ille nō secus atq; ille Hector Troianus, Hannibalque Carthaginensis suo Marte sese strenuè defendens, aciesq; hostiū instructas fortitudine, dispergens euasit. Adhuc vitæ superstes filijs suis imperium disposuit, Vladislao natu maiori Cracouiensem, Siradiensem, Silesiæq; & Pomeraniæ Ducatus legauit. Boleslao Crispo Massouiam, Dobrīniam Cuiauiamque. Mieslao Gnesnensem, Posnaniensem, Calisiensemq;. Henrico verò Lublinēsem, Casimiriensemq; tractum testamento ordinauit. Casimiro autem omnium iuniori quicquam reliquit. Admonentibusque se de eius sorte senatoribus, respondit: An ignoratis, inquit, quod in curru quatuor rotæ currentes necesse habent, vt aliquis eis insideret, quod & factum est, vt inferius dicetur.

47. cōflictus Boleslaus victor abijt.

VLA-

VLADISLAVS SECVNDVS.

QVattuor in natos regnum diuiserat æquis
Partibus, egregia cum ratione, pater.
Ladislae, tibi cessit Cracouia natu
Maxime: auaritia maxime, Marte nihil.
Fratribus eiectis, solus dum quæris habere
Omnia, possessis pelleris ipse bonis,
Coniuge cumq; tua, quæ rem tibi suasit iniquam,
Victus in externam profugis exul humum.
Ignorata tibi fuit alea? discere in illa,
Contentus proprio viuere quisq; potest.
Namq; aliena petens perdit sua lusor, & aurum
Dum cupit, amisso flens abit ære domum.

ANno Domini 1140. Vladislaus secundus, Boleslao patri in regno successit. Hic ex moribus patrijs degenerauit, vxorisq; impulsu sorte sua nō contentus, fratres suos Ducatibus exuendos proposuit, eosque bello appetijt, auxiliaribus copijs à principe Russiæ acceptis. Henricus itaque, Boleslaus & Crispus, cum Mieczlao in arcem Posnaniensem fratris metu sese receperunt: quos Vladislaus oblitus fraternæ caritatis, grauiter obsedit. Iamq; obsessi penuria victus coacti deditionē moliebantur: sed veteranorū militū persuasione confirmati, aleam belli tentare proposuerunt: nactaque occasione, cùm hostes choreis temulenti indulgerent, intempesta nocte ex arce cum ingenti vociferatione vnusquisque facem accensam manibus gestando, eruperunt, castraque hostium incenderunt, & ipsos hostes ferro protriuerunt. Vladislaus vix turpi fuga elapsus est: quem fratres victores Cracouiam vsque insequuti sunt.

Vladislaus degener.

Vladislaus fratres oppugnās ipse fugatur regnoq; exuitur.

Sed postea in Germaniam ad cognatos vxoris suæ aufugit: quem postea vxor cum filijs secuta est. sicque proprio viuere non contentus, alienis inhians, sua amisit.

BOLESLAVS QVARTVS Crispus.

DVm cogit Prussos ad Christi dogma Polonos,
Amisso euertit milite Crispus, opes.
Transfuga ducebat nostros malefidus, iniquum
Transgressos Ossam pertrahit inq; locum,
In conuestitum viridanti cespite cœnum,
(A tergo in siluis abditus hostis erat)
Insilit: inclusos cœno suffocat in illo,
Vix pauci incolumes se eripuêre fuga.
Mens generosa dolo, quia nil agit, ipsa malignis
Opportuna dolis, insidijsq; capi est.
Et quia metitur proprijs virtutibus omnes
Est in perniciem credula sæpe suam.

ANno domini 1146. Boleslaus Crispus, à capillis contortis dictus, fratre Vladislao seditioso expulso, habenas regni suscepit. A Conrado imperatore frequenter solicitabatur, vt aliquam regionem exulanti fratri concederet, quod ille strenuè repugnabat. qua de caussa imperator in Silesiam exercitum duxit: sed pluribus damnis à Polonis affectus, re infecta discessit. Eadem de caussa cum Friderico Barbarossa imperatore, Boleslaus bella gessit. Inimicitijsque vtrinque compositis, Vladislaum fratrem ex Germania reuocatum, in gratiam accepit: qui postquam aduenit, in Ploczko ciuitate non sine veneni suspitione, spiritum exhalauit. Tandem anno Domini

Cum Conrado imperatore & Friderico Barbarossa belligeratur.

Vladislaus in Poloniã reuertitur.

mini 1164. rex cum fratribus triplici exercitu instructus, in Prussiam descendit, quam ferro & igne latè peruastauit, ad Christianismum Prutenos solicitans, donec se baptisari spoponderent: sed demum baptismo spreto, contra Polonos in Massouiam excurrerunt: contra quos denuo Boleslaus cum fratribus exercitum duxit. Interea verò, ad Polonos duo Pruteni, sub prætextu exulũ astutè defecerũt, qui se totius Prussiæ sitũ exploratissimè nosse affirmabant: ideo eos Poloni, duces bellisibi delegerũt: qui exercitum perfidè inter densissimas palustrosasq; syluas induxerunt, vbi in palude quadam cespite viridanti contecta, tanquam muscæ in pice hæserunt: vt nec vlterius progredi, nec retrogredi potuerint. Pruteni autem ex insidijs prorepentes, Polonos ingenti clade affecerunt, vbi Henricus Lublinensis, & Sendomiriensis dux, frater Boleslai, strenuè dimicando occubuit. Princeps verò Boleslaus in Poloniam reuersus est, qui postea multis gestis extrenuè peractis, extremum diem clausit. Anno Domini 1171. ætatis suæ 29. in arcis ecclesiæ templo, Cracouiæ sepultus.

Pruteni à Boleslao oppugnantur.

Profugi è Prussia fraudulenti.

Profugis nõ credendum.

Poloni funduntur.

MIECZLAVS SIVE MIESCO tertius.

SÆpe dies oritur nitida face, nec tamen illi
Credideris: subitò nubilus esse potest:
Grandine messores lapidare: tonitribus orbem
Concutere: & rapidis frangere fulminibus.
Ecce senex noster, regni cum cepit habenas,
Vir bonus, & placidi fratris imago fuit.
Mox sobole ingenti generis, affinibus, auro
Inflatus: cœptam destitit ire viam.

Nil illo peius, nil & crudelius illo,
(Audace excepto) patria nostra tulit.
Sed tamen est pulsus: Nunquam impunita tyrannis
Sarmaticis feritas scilicet vlla fuit.

ANno Domini 1174. Mieczslaus senex, fratri Boleslao Crispo in monarchia successit. Hic rapax, crudelis, seuerusq; in subditos extitit, & tyrannidem ingentem exercuit: qua propter ab omnibus diris execrationibus maledicebatur. Episcopus itaq; Cracouiensis Gedeon nomine, cum cæteris senatoribus consilium occultè inijt, de Casimiro in locum eius substituẽdo: & nacta occasione temporis, cum Mieczslaus rex in maiorem Poloniam discessisset, ad Casimirum fratrẽ eius iuniorem, quamuis inuitum, sceptra detulerunt.

Mieczlaus tyrannus regno exuitur.

CASIMIRVS SECVNDVS IVSTVS cognominatus.

TRactus ad imperiũ precibus, lacrymisq; suorum,
Imperij fractas surgere fecit opes.
Percussit scelerum fratris iusto ense ministros,
Sacrificis pacem, ruricolisq; dedit.
Qui modò calcati sub direptore iacebant,
Inq; suis rebus nil habuêre sui.
Intulit in patriam corpus, Roma vsq; petitum,
Diui qui floris nobile nomen habet.
Mista dedit domino scelerati aconita ministri,
Inter solennes perfida dextra dapes.
Trusit & in subitum, patria plangente, sepulcrum,
Delicias hominum, deliciasq; deûm.

Anno

ANno salutiferi Virginei partus 1164. Casimirus facinus fratris aboleuit, in comitijsq; generalibus Lancitiæ celebratis, omnes qui erant caussa intestinæ dissensionis dignis supplicijs affecit. Fratrem postea Mieczslaum in gratiam accepit, Gnesnensemq; tractum & Posnaniensem ei concessit. Tandem Pruteni & Pomerani Casimiri regis clementia considerata, vltro se ei obtulerunt. Interea verò Lituaniæ ciuitas Brestia, à Polonis defecit. Eò itaq; rex cum exercitu profectus, ciuitatem cum arce cepit: eosq; qui erant caussa defectionis, dignis supplicijs affecit. Inde rectà in Russiam profectus, Seuoldũ & Volodimirũ duces rebelles, cruento prælio fudit. Rege autem in Russia militãte, Mieczslaus senex priorem dignitatem affectans, Cracouia potitus est, arcem tamen capere non potuit, ciuitate verò suis præsidijs firmata, ad comparandum maiorẽ exercitum, profectus est. Casimirus autem ex Russia exercitum reducens Cracouiam libenter intromissus, de seditionis seminatoribus, dignas accepit pœnas. Postea non oblitus cædis Henrici fratris cladisque Polonorum, in Prussiam exercitum duxit: quam vndique armis peragrauit, Prutenosq; & Pomeranos tributarios sibi effecit: Cracouiamq; reuersus, anno Domini 1194. extremũ diem clausit: non sine veneni suspicione. Eius cura & impensis corpus sancti Floriani Roma Cracouiam allatum est, anno Domini 1184.

LESCO QVARTVS.

CVm sene beuaui patruo, sed an impius iste
Sit facto, iusti discutitote viri.

Esset vter rerum dominus, certauimus: at me
Id velle in patriam, nudus adegit amor.
Ne paterer regnare lupum, maiore petentem,
A quo pulsus erat, cum feritate gregem.
Dum labo: inuadit Pomeranus balnea, inermem,
Dat non speratæ, meq; meosq; neci.
Quanto igitur rerum dominis securius æuum
(Quod quidam scripsit) cernite pauper agit?
Tempora sunt, loca sunt quæuis metuenda potenti,
Quod viuit, totum est cura, pericla, metus.

IVstis Casimiro persolutis, Lesco filius eius à crinibus Albus cognominatus, ab omnibus rex salutatur; anno Domini 1194. Mieczslaus tamen senex, patruus eius monarchiam regebat: pro qua postea, vario Marte cum eo Lesco bella gessit. Tandem comitia generalia in Zueyman ciuitate celebrauit, ad quæ plurimi magnates, & principes Poloniæ conuenerunt, vbi citatus est mandato regio Suantopolus, capitaneus Pomeraniæ, qui tributum 10000. marcarum argenti per aliquot annos iuxta pacta regi non pendebat, qui, occasione per exploratores nacta, armata manu ad ciuitatem prædictam inopinatè accelerauit, diuersoriaque obruens, qui se defendere volebant, interfecit. Regi statim tumultus caussa qui in balneo tunc temporis erat, significatur. Ex balneo itaq; exiliens, cum paucis famulis equis conscensis, aufugit. Suantopolus verò eum insequutus, vt fœdifragus, & nequissimus sine vlla dignitatis ratione, trucidauit. Henricum quoq; Vratislauię principem, letali vulnere affecit, & plures alios trucidauit: anno Domini 1227. Cadauer Lesconis per suos relatum, in Basilica Cracouiensi cum maximo luctu terræ mandatum est.

Lesco cum Mieslao patruo de monarchia certat.

Lesco nefariè occiditur à Pomerano fœdifrago.

BOLESLAVS QVINTVS Pudicus.

TArtaricus furor, in cineres regnante Pudico,
Sarmatiæ totæ penè redegit opes:
In flammas abijt Cracouia quicquid & agris,
Porrigitur ripas, Odera, ad vsq; tuas.
Fugerat ad Ingros princeps, quia viribus impar
Ad confligendum cum subito hoste fuit:
Stanislae, tuos cineres tellure leuauit:
Et sacrum in fastis fecit habere locum.
Coniuge consenuit cum virgine, virgo maritus:
Addictus studijs, casta Diana tuis.
Bochnenses reperit thesauros primus: & inde
Sarcijt à diris damna recepta Getis.

ANno Domini 1243. Boleslaus Pudicus, patri crudeliter occiso, in regimine succedit. Eo regnante multa mala Poloniam premebant: id verò ob principũ pluralitatem, qui tunc temporis 24. erãt. Quod malum tãdem peius redintegratum est. Tartarorum enim 100000. Poloniam Russiamq; populabundi venientes, vtramque regionem crudeliter vastabant: ciuitatibus, villisque succensis, captiuos educebant. Rex igitur Boleslaus cum Henrico duce maioris Poloniæ, cæterisque principibus cõtra Tartaros vnanimiter progressi, prœlium cũ eis acre commiserunt. Iamq; Tartari inclinabantur: sed quidam vexillifer Tartarorum, cum vexillo, in quo erat scripta litera Græca tali modo, X, processit, superius verò in cuspide hastæ, erat caput quoddam terribile in-

Tartari in Polonia crudeliter grassantur.

Poloni cum Tartaris dimicant.

fixum, arte magica confectum, ore fumū vaporemq; sordidum in Polonos euomēs: quo velut peste quadam infecti, & incantationum vi fascinati, vires amiserunt. Sicq; funditus à Tartaris nō secus, atq; à grandinibus frumenta, prostrati sunt. Cupientesq; Barbari numerum occisorum peruestigare, auriculam vnicuique dextram amputantes, nouem saccos magnos eis impleuerunt, vbi diminuta est multitudo principum Poloniæ, Silesiæ, atq; Russiæ. Tunc temporis Tartari totā ferè Russiam, & Poloniam, Hungariæq; & Germaniæ partem, flamma ferroque peruastauerūt, terroreq; inaudito omnia cōpleuerunt.

Incantationis vis. *Poloni à Tartaris funduntur.* *Auricularum nouem facci implentur.*

Anno Domini 1269. visus est in cælo exercitus equestris, inter se acerrimè confligens.

Eodem anno mulier quædā nobilis, in terra Cracouiensi triginta sex pueros vno partu edidit.

Miracula, monstraq; in Polonia.

Eodem anno in Calissia ciuitate vitulus duo capita, septemque pedes habens enixus est, cuius cadauer nec à canibus, nec auibus commestum, permansit.

Boleslaus postea rex exactis in regno 37. annis, è viuis decessit absq; prole: cælibem enim vitam (vnde Pudicus appellatus est) duxisse fertur.

LESCO SEXTVS NIGER.

QVanta locustarum, quo nos hæc scripsimus anno,
Appulit in nostros agmina, ventus, agros:
Agmina tanta ferunt in nos venisse Getarum
Sub Nigro, & primum congeminasse malum.
Jis cessit solis, alioqui semper in hoste
Cum quocunq; inijt prælia, victor erat.
Arma Ruthenorum, ductore superba Leone
Et magna, exigua contudit ille manu.
Obtriuit quoties Lituanum & Iazygas (hoc iam
Interijt nostro funditus ense genus.)
Multa in Christicolas nil laudum habitura fuerunt
Bella: lacessitus sed quia vicit, habent.

ANno Domini 1279. Lesco Niger dux Siradiensis, mortuo fratre Boleslao Pudico, habenis regni præficitur. Quem statim pericula insecuta sunt. Tartari enim validis copijs Russiam, & Poloniā iterum crudeliter peruastauerunt.

Tartari Poloniam vastant.

Tandem anno Domini 1280. Lesco rex meliori fortuna vsus, Leonem principem Russiæ superbum, cum ingenti exercitu Tartarorum & Russorū cruenta clade prostrauit, Russiæque prouincias fugato hoste, infestis armis peruastauit, ex quibus multis trucidatis, sex millia captiuorum abduxit.

Lesco Niger Leonē Russia ducem prostrauit.

Postea anno à Christo nato 1282. Lituani in terram Lublinensem valida manu excurrerunt, ingentemq; captiuitatem hominum eduxerunt: quos Lesco collectis vndecunque pro tempore copijs persequutus, ad Nemen & NareW fluuios insecutos, clade cruenta prostrauit, captiuosq; liberauit. Cæsa sunt tunc temporis 14000. Lituanorum infidelium.

Lituanorū 14000. caduntur.

Demum anno Domini 1285. Lituani collectis maioribus copijs, per abdita syluarum in Lucouiensem tractum excurrerunt: quos Lesco simili modo assecutos fudit, & fugauit, spoliaque & captiuos ademit. Tandem multis gestis strenuè editis è viuis decessit: Cracouiæ terræ mandatus est.

Iterum Lituani funduntur.

HENRICVS PROBVS.

Teutonibus solis claues permiserat vrbis,
Quæ regni titulum possidet vna, Niger:
Illi Silesium furtim sub nocte silenti
Mœnibus accipiunt, cui studuêre, ducem:
Nobilium contra, contra decreta senatus,
Nam cui legitimè sceptra darentur, erat.
Perfida pars vicit: regnat Probus, exulat hæres,
Sed res parta dolo non diuturna fuit.
Silesij Henricum dubio rapuêre veneno:
Quòd factis alter, nomine & alter erat.
Qui fraudem in vita coluit, rem fraude parauit,
Qua perijt: dignus fraude perire fuit.

ANno à Christo nato 1290. Henricus Probus dux Vratislauię, Lesconi Nigro in regimine successit. Episcopus quoq; Cracouiensis cum cæteris proceribus, Boleslaum, Massouiæ ducem ad regnum vocauerant: sed ab Henrico eiectus est. Tandem Vladislaus Cubitalis (ad quem etiam monarchia iure naturali competebat) dux Siradiensis, adiunctis sibi in auxilium maioris Poloniæ equitibus, cũ Henrico de regno acriter contendebat, exercitumque eius cruenta clade in Silesia ad Sieuieram ciuitatem, prostrauit: vbi ducis Glogouiensis filium, & Sprotauiæ principem occidit. Vnusquisque eodem tempore ex Silesijs insignem victoriam reportauit: & victor Cracouiam vltro deditam occupauit. Sed Henricus denuo ad expugnandam Cracouiam, exercitum duxit: quem Teutones ciues clandestino noctu in ciuitatem immiserunt: adeò vt Vladislaus vix cuculla monastica indutus, effugerit. Et sic Hẽricus regno

Discordia principum Poloniæ de monarchia.

Cracouia bis capitur.

potitus est. Sed paulo pòst, anno in regimine nõ exacto, è viuis decessit: non sine veneni suspicione: Vratislauiæ terræ mandatus.

PREMISLAVS SECVNDVS.

OBscelus Audacis, raptum diadema Polonis,
Rettulit istius gloria, luxq; viri.
Magnus erat, tantum peperit qui primus honorem
Nobis: munus & hic qui reuocauit, erat.
Splendidus, antiquis certans heroibus omni
Virtute, in summo quam decet esse viro.
Cæditur insidijs, celebrans solenne Lyci,
Inuidiam virtus dat sibi, & illa necem.
Et cautè, & timidè, genio seruite potentes:
Exitio multis lux genialis erat.
Hac Cyrus interijt, Macedo interijtq; Philippus,
Hac est Argolicis, Troia cremata, rogis.

ANno Domini 1295. Premislaus princeps maioris Poloniæ & Pomeraniæ, regni habenis præficitur. Hic omnibus principibus finitimis terrorem incusserat: ideo Marchiones Brandenburgenses, impulsu regis Bohemię Venceslai, nacta occasione, cùm rex ipse die S. Dorotheæ cum suis conuiuaret, ex improuiso in eum irruerunt: multisq; vulneribus affectum (quamuis sese strenuè cum suis aulicis defenderet) occiderunt. Septem tantum menses regno præfuit.

Premislaus rex occiditur.

VENCESLAVS BOHEMIÆ REX.

AD Venceslai vsq; dies, Auguste, Bohemi,
Scortea Sauromatis tota moneta fuit.
Nummus erat pellis, detracta animantibus illis,
Quas aspergillos patria nostra vocat.

Hoc ego dum cuidam narro, qui strangulat amplo
Arcas argento, semper egenus ait:
Ergo putrescebant tunc nummi? O dura priorum
Tempora: tunc nasci res miseranda fuit.
Gratia magna Deo, quòd homo sum natus in isto
Seclo: cum pelles non nisi sutor habet.
Quòd si quando Deus mala vult sæcla illa reuerti,
Tunc ego, tunc superi, miluius esse precor.

ANno Virginei partus 1300. Vladislaus rex Bohemiæ ad regnum Poloniæ vocatur. Cum Vladislao Cubitali de regno acriter contendebat, omnesque possessiones & arces ei ademit, quibus non Polonos sed Bohemos præfecit. Vladislaus verò omnibus spoliatus (ad quem monarchia iustè competebat) in Hungariam exulans perrexit, inde Romam petijt. Demum Roma in Hungariam reuersus, sumptis ab Hungaris auxiliaribus copijs, varijs excursionibus Bohemos in Polonia infestabat. Postea Pelcen, Visliciam, &ললouiam arces occupauit. Tandem post nebulam (vt dicitur) Phœbo illucescente, Venceslao Bohemo è viuis sublato, Vladislaus Cubitalis regno multis ab annis expectato potitur. Hic Venceslaus Bohemus, primus monetam argenteam, grossos videlicet Bohemicos, in Poloniam intulit: qui adhuc in vsu Cracouiæ passim habentur. Primò verò frustulis quibusdam argenti, pellibusque aspreolorum, & cæterarum rerum transmutatione, necessaria comparabant. Eo quoque regnante, Cracouia muro cincta est.

Peregrinatio Vladislai exulis.

Vladislaus regno potitur.

Argentea moneta in Polonia.

VLADI-

VLADISLAVS CVBITALIS VVLGO Lokietek.

COrpore paruus eram, cubito vix altior vno:
Sed tamen in paruo corpore magnus eram.
Non ego Prussorumq́;, Bohemorumq́; cruorem
Iactabo, cladem nec Gedimine tuam:
Fortunam vici, cum qua mihi bella fuerunt,
Vt niger è terris triste volârat iter.
Ter cecidi regno: per te Rhamnusia semper
Post lapsum erexi maius ad arma caput.
Corde viris opus est magno, non corpore: magnum
Qui strauit Goliam, nonne pusillus erat?
Ingentem paruus Polyphemum vicit Vlysses.
Sed tamen ille hominem: tam graue numen ego?

ANno Domini 1306. Vladislaus Cubitalis, post multa pericula perpessa, frequētibusq́; repulsis exantlatis, monarcham Polonię se gerere cœpit. Hic eodem anno, collecto exercitu, contra Henricum ducem Glogouiæ, in Silesiam processit: quā flamma, ferroq́; nullo repugnante peruastauit. Postea anno Domini 1320. Vladislaus prędfatus dux, in verum regem & monarchā Poloniæ coronatur cum Heduigi consorte sua: ab eoq́; tempore ecclesia Cracouiensis iure coronādi Poloniæ reges primùm dotata, & priuilegiata est. Primò enim in loco minimè tuto Gnesnæ coronabantur. Demum anno Domini 1326. validioribus copijs ex Lituanis, Ruthenis, & Polonis conscriptis, rex Vladislaus, cædem fratris Præmislai vlturus, in prouincias Marchionum Brandeburgensium infestis armis excurrit: omniaq́; ab Odera fluuio & à Brandeburga, Francofordiam vsque

Vladislaus Silesiam vastat.

Cracouia pro coronatione regum delecta.

In Marchiā vastabūdus contendit.

in latitudinem & longitudinem igne, & gladio peruastauit: multisque spolijs onustus, cum sex millibus captiuorum, ad sua in pace reuersus est. Cum Crucigeris Prussiensibus plurima bella gessit. Postea cùm præfati Crucigeri iniustè in Polonia grassarentur, eorum iniuria rex prouocatus, exercitum in Prussiam duxit, cum validissimisq; Teutonicis copijs, anno Domini 1331. mense Septembri, ingenti armorum fragore acerrimè conflixit, ac primas acies Polono milite protriuit, fugauit & dispersit. Postea viribus recentes phalanges Teutonicorum (quibus præerant Commendatores Russer de Plauno Comes, & Otto magnus de Brunsdorff) contra Polonos processerunt, bellumque redintegrauerunt: omnes tamen à Polonis prostrati sunt. Cæsa sunt in eo cõflictu 4000. Crucigerorum Prussiensium, cum pluribus Commendatoribus. Postea Vladislaus Cubitalis infirmitate correptus, extremum diem vitæ Cracouiæ clausit, anno Domini 1333.

Cum Crucigeris acre certamen.

Crucigeri prostratur.

CASIMIRVS MAGNVS.

Nil hoc splendidius, nil magnificentius vno est,
Quodcunq; illius respiciatur opus.
Legibus armauit patriam placidumq; sub illo
Libertas ad nos protulit alma caput.
Oppida tot cinxit muris, quot pæne per omne
Hoc regnum muris oppida cincta vides.
Tres simul hospitio excepit cum Cæsare reges,
Cum tibi dat neptem, Carole quarte suam.
Rex ingens opibus, bello, pietate: quid illum,
Quid premis infami Cypria sola notha?

Hunc

Hunc dici Magnum, est iniuria magna Poloni,
Iure suum nomen, Maximus, esse potest.

ANno Domini 1333. Casimirus Magnus, patri iustis persolutis, rex cõmuni omnium acclamatione salutatur. Regnum oblatum ex omni parte inprimis pacificatur: in seditiososque, & passim latrocinantes animaduertit. Postea anno Domini 1339. Ludouicum nepotem ex sorore, Caroli regis Hungariæ filium, successorem post se in regno Poloniæ assignauit, & declarauit, constituitq;. Tandem 1340. Casimirus armata manu in Russiam progressus Leopolim regionis metropolim cepit: vnde thesauros ingentes asportauit. Deinde ad Volodimiriam contendit: qua expugnata, Cracouiam triumphãs exercitum reduxit. Denuo in Russiam validioribus copijs cinctus descendit: hasq; prouincias, cum ciuitatibus ad deditionẽ compulit, Premisliam, Haliciam, Leopolim, Sanociam, Lucouiam, Volodimiriam, Lubaczouiam, Treblouiam, Tustaniam, & complures alias, quæ hucusque à regno Poloniæ non separantur. Tertiò Casimirus anno Domini 1349. exercitum in Russiam duxit, arcesque quas nondum possederat, suæ ditioni subegit.

Casimirus Leopolim cepit.

Volodimiriam expugnauit.

Casimirus Russiæ prouincias tributarias reddidit subiugauitq;.

Postea anno Domini 1363. Casimirus rex Carolo 4. Romanorum imperatori, neptim suam Elisabetham, ducis Stolpensis filiam in matrimonium dedit: ad nuptiarumque solennia ipse Carolus imperator, Ludouicus quoque Hungariæ, Petrus Cypriæ, Sigismundus Daniæ reges, Otto Bauariæ, Semouitus Massouiæ, Boleslaus Suidniciæ, Vladislaus Opoliæ duces, satis splendido apparatu Cracouiam con-

Ad nuptiarum solẽnia tres reges imperator, & multi principes à Casimiro inuitantur.

uenerunt, absolutoq; nuptiarum conuiuio, quidam ciuis Cracouiensis, Vierinok nomine, à Rheno oriundus, thesaurarius regius, hos omnes reges & principes cum imperatore, lautissimo conuiuio aliquot diebus excepit, muneraq; insignia singulis obtulit.

Casimirus à pedis fractura mortuus. Anno tandem Domini 1370. Casimirus rex, iuxta Przedboriam ciuitatem, inter venandum, ceruum insequens, equo succumbente pedem fregit: à quo vulnere spiritum exhalauit Cracouiæ: ibidemque sepultus. Hic omnes ferè ciuitates & arces, in Polonia muro cinxit: plurimasq; arces & Basilicas condidit. Legibus quoque tàm equestribus, quàm ciuilibus patriam locupletauit, quæ hucusq; vigent; & omnes reges antecessores suos, summa dexteritate in promouendis thesauris & prouentibus regni superauit: ideo Magnus iure appellatus est. *Casimirus bonus pater familias.*

LVDOVICVS HVNGARVS.

NOn quia vir fuerit, nequaquã Ludouicus, & vltor
Crudelis nostras non bene rexit opes.
Sed quia Pannoniæ, dum plus amat arua paternæ,
Linquebat sæuis istud ouile lupis.
Qui nouit quid agant famuli, si longius absit
(Præsertim fuerit qui minus asper) herus.
Hic videt ærumnas, quas multa absentia veri
Pastoris nostrum tum cumulabat auis.
Illo rege quidem leges creuêre: sed illo
Rege tamen, robur non habuêre suum.
Lex nisi tutores habeat, contra arma potentum:
Est quod araneolus sub trabe nectit opus.

DEcedente Casimiro Magno absq; hærede masculino legitimo Ludouicus rex Hungariæ nepos

pos eius, anno Domini 1370. sacrum diadema Polonicum suscepit. Eo in Polonia regnante nihil memoria dignum gerebatur: sed homicidia, latrociniaque passim exercebantur, propter absentiam illius. Qui verò de iniuria sibi illata in Hungariam ad regẽ proficiscebantur, hi à rege ad reginã: à regina verò ad factores regios, & à factoribus ad gubernatores in Poloniã cum literis relegabantur, plurimisq; iniurijs, & angustijs Polonia tunc temporis, premebatur.

Postea anno Domini 1381. Ludouicus filiã suam Mariam, Sigismundo Marchioni Caroli quarti Romanorum imperatoris regis Bohemiæ filio, desponsauit, regémque Poloniæ post se futurum declarauit. Qui in Poloniam armata manu veniens, quasdam rebelles puniuit: rectaque contra Massouię ducem exercitum duxit, qui etiam sceptra iure propinquitatis affectabat. Massouia itaque flamma & ferro peruastata Posnaniam maioris Poloniæ metropolim profectus, ab omnibus honorificè pro monarcha agnoscitur. Interea verò Ludouicus Hungariæ & Poloniæ rex è viuis decedens, Albæ regiæ sepelitur, anno à Christo nato 1382. Regno Polonię 12. annis præfuit. Poloni itaque Ludouici regis morte audita, consilium clandestinum inierunt, vt Sigismundo relicto pro hærede regni, Ludouici regis filiam ad se reciperent: eamque in matrimonium tali principi, qui rempub. rectè gubernaret, ab hostibusque vindicaret, locarent. Regina itaque Hungariæ Ludouici coniunx, filiam Heduigim in Poloniam misit, quæ honorificentissimè à Polonis proceribus accepta, sacro diademate solenniter Cracouiæ ex more coronata est.

Sigismũdus Caroli filius regnum Poloniæ sibi obtinere tentat.

Poloni Sigismundo spreto pro hærede regni filiam Ludouici accipiunt.

Iagielo Lituanus. Heduigim Poloniæ hæredem cum regno sub conditionibus petit.

Anno igitur Domini 1385. Iagielo magnus Dux Lituaniæ certior factus de Heduigis reginæ ex Hungaria in Poloniam aduentu, pulcritudine, moribusque eius honestis commotus, oratores ad eam fratres suos, Skiergielonem, & Borissum cum peramplis muneribus destinauit: coniugium regnumq; dotale expetens, promittens se cum vniuersa gente sua baptisaturum, omnesque ciuitates & arces cum suis prouincijs, quas Lituani à regno abstraxerunt, & etiam captiuos liberaturum: insuper etiam Magnum ducatum Lituaniæ cum regno Poloniæ vniturum, & incorporaturũ; Silesiam, Prussiam, Pomeraniam armis recuperaturum, thesaurosque omnes in vsum regni Poloniæ conuersurum; omnia denique quæ ad amplitudinem reipub. Poloniæ, & ad incrementum totius Christianitatis spectarent, acturum curaturumque. Hæc legatio Lituanorum, grata periucundaque Polonis erat: sed regina eam detractabat: à barbari enim matrimonio abhorrebat. Nam adhuc patre viuente, Wilhelmo Austriæ duci desponsata erat: ideo illum priorem sponsum ardenti animo complectebatur. Qua de caussa oratores Polonorum legationem Iagielonis Lituani, ad reginã Helisabetham in Hungariam detulerunt, quæ in omnibus se contentam esse respondit, quidcunque boni proceres regni constituerint. Legati igitur Polonorum in Lituaniam profecti, vt Iagielonem in Poloniam cum promissis muneribus, Heduigi reginæ maritum, adduxerunt. Interea verò Wilhelmus Austriæ dux, certior rerum Polonicarum factus, Cracouiam splendido aulicorum equitatu stipatus cum ingentibus muneribus, ad præcipiendum matrimonium venit, à reginaq; alacriter acceptus, multa conuiuia quotidie alterutrum celebrabant, choreisque honestè tamẽ & modestè indulgebant: qua de caussa proceres Poloni Wilhelmum Austriacum apud reginam videntes acceptum, gratumque hospitem, & propensam vtriusq; erga se voluntatem animaduertentes, in arcem eum deducunt: cum regina desiderato matrimonio copulant. Sed Iagielonem aduenisse audientes Wilhelmum ex arce propellunt, portasque post eum obserant. Cuius expulsionem regina animo ęgrè ferens, suis manibus seras portę frangere, & contundere cœpit: optatis cum eo nuptijs in ciuitate fruitura. Sed per cõsiliarios longa dissuasione à proposito retracta est. Wilhelmus verò videns sibi proceres Poloniæ apertè & obstinatè aduersari, de aduentuque Iagielonis audiens, è Cracouia cum suis (relictis thesauris) clandestinè discessit.

Oratores in Lituaniam pro Iagielone.

Wilhelmus Austriacus Cracouiam venit.

Wilhelmus Austriæ dux, Cracouia eijcitur.

IAGIELO SIVE VLADISLAVS Lituanus.

Hic gentilis erat Lituanus de stirpe Jagello,
Vir bonus, & tantas inter honestus opes.
Mox est cælesti princeps baptismate tinctus,
Quem subitò est dominum gens imitata suum.
Hinc dotale capit pulcra cum coniuge regnum,
Et tribuit Lituauis signa Polona suis.
Rege sub hoc memorem suscepit Prussia cladem,
Sæpius & rigidus concidit ense Getes.
Quam multa in regno struxit delubra Polono,
Monstrat Gymnasium sat puto Croca tuum.
Et linquens gratos ex iusta coniuge natos,
Lucida fulgentis scandit ad astra poli.

Lituanus in regnum Poloniæ acceptus.

ANno à Christo nato 1386. Iagielo magnus Dux Lituaniæ (cuius genealogia in Lituaniæ descriptione latius patet) cum fratribus suis Borisso, Suidrigielone, & Vitoldo, Cracouiam satis splendidè 12. Februarij venit: vbi ab omnibus ingenti cum lætitia acceptus & in arcē honorificè deductus est. Itaq; 14. die Februarij, cum fratribus in fide Christiana instructus, sacro baptismi fonte abluitur, & Vladislaus appellatur. Eadem die baptismo absoluto matrimonium cum regina Heduigi contraxit, magnumque Ducatum Lituaniæ, Samogitiæ, Russiæ, sicut promiserat regno Poloniæ incorporauit, vniuit, diplomatibusque, & iureiurando cōfirmauit. Tandem hebdomada elapsa in regem Poloniæ solenniter constituitur, & sacro diademate coronatur. Postea nuptiarum solennis peractis, Iagielo cum regina in maiorem Poloniam sub Quadragesimæ tempore profectus est, propter pacificandas seditiones, quæ per Domaratum capitaneum generalem maioris Poloniæ, & Vincentium Palatinum, excitabantur. Rebus itaque in Polonia maiori compositis, in Lituaniam expeditionem adornauit, nolens eam amplius cultui idolorum & dæmonum vacari: in Comitatu suo magnam procerum, & equitum Poloniæ cateruam habens. Archiepiscopus quoque Gnesnensis, plurimisque ecclesiasticorum, & Semouitus Massouiæ, Conradusque Olensniciæ duces cum secuti sunt. Vilnæque solenniter conuentu indicto, sub initium Quadragesimæ, de vano idolorum cultu abolendo tractare cœperunt, sicque illa gens barbara Lituaniæ, & Samogitiæ sacro baptismi fonte lauata est. Porrò turmatim stantes aqua lustrali (nomine vnicuiq; turmæ, Stanislai vel Petri, &c. imposito) aspergebātur, prout latius in descriptione Lituaniæ patet.

Lituania Poloniæ adiuncta.

Expeditio in Lituaniā Iagielonis.

Lituania & Samogitia ad fidem Christi conuertitur.

Rebus in Lituania pius rex rectè dispositis, Vitoldum patruelem summæ rerum præfecit, in Poloniamq; reuersus rectà in Silesiam exercitum duxit, arcesque & ciuitates sub Vladislao duce Opoliensi rebelli cepit: Krzepice, Bobolicze, Olstin, Brzeznice, Ostreseuo, & Grabouo dictas, Boleslauiecz arx septem annis obsidebatur, quam postea Ofka ducissa vidua, penuria cōmeatus coacta regi subdidit. Dux igitur Opoliensis reliquas arces quadraginta millibus florenorum, videns se eas non posse defendere, Cruciferis Prussiensibus vendidit, quas illi suis præsidijs munierunt: sed rex destinato exercitu cæteras arces ditioni suæ subegit.

Iagielo arces in Silesia recuperat.

Opoliensis dux arces vendit.

Moritur anno Domini 1399. Heduigis regina, de cuius vitę sanctimonia testātur annales Polonorum. Postea anno 1400. regi Ciliciensis Comitis de Hungaria filia Anna Cracouiam allata est.

Heduigis moritur.

Tandem anno Domini 1410. rex armatis copijs cinctus contra Prussienses Crucigeros profectus, superato Vistula fluuio ad Ciernienskо oppidum castra metatus ēst, vbi etiam Vitoldus patruelis regius cum suis Lituanis & Tartaris venit. Semouitus quoque & Ianusius Massouiæ duces, suas cohortes adduxerunt, viribus itaque coniunctis castra ad Tanebrigum & Grimoaldum oppida mouerunt. Interea verò rege officium missæ manè in tentorio audiente, duo nuncij alterutrum sese anteuertentes venerunt, nūciantes iam iam imminere sibi Prutenos. Attamen rex pius à diuino officio quin prius absolueretur discedere noluit: quo absoluto mili-

Expeditio cōtra Prussienses Crucigeros.

Iagielonis deuotio.

tem in acies celeriter instruxit, quinquagintaque vexilla Polonorum ordine suo distribuit. Vitoldus similiter copias suas contra hostem rectè direxit, quadragintaque vexilla Lituanorum iusto ordine disposuit: quibus Tartarorum manum ingentem adiunxit. Interea verò magister Crucigerorum Prussiensium, Vlricus Iungingen illudens regi, duos gladios euaginatos, totidemq; clypeos ei dono misit, dicens: Quid remoraris prælium ô rex, si tibi desunt gladij, en tibi vnum, fratrique tuo Vitoldo alterum mitto: si verò campum ad ordinandum exercitum arctum habes, ego tibi suo cedam. Rex igitur pius gladios oblatos humiliter accipiens ingemuit dicés: Quamuis armis omni generis abundo, attamē hoc munus per quod mihi signum victoriæ (Deo fauente) datur, libenti animo accipiam. his dictis, signa vtrinque canuntur, inde maximo clamore infestis signis concurritur: Tartari & Lituani arcubus & sagittis assueti, creberrimo telorum iactu æthera obumbrant, à Teutonibus tamen in primo conflictu fugati sunt, in quorū locū Poloni armis & viribus recentes, cum ingenti sonitu, armorumque fragore successerunt, Prutenasq; acies perfregerunt; & vndique circumdatas, ad internecionem funditus prostrauerunt. In hoc cōflictu magister Crucigerorum Prussiensium, Vlricus cum suis Comēdatoribus (quos Siluius 300. recenset) occubuit: Duces quoque Stetinensis & Olesniciensis capti, cum multis alijs præcipuis Germanis equitibus. Cæsa sunt tunc temporis 50000. Prutenorum, Teutonicorum. Siluius verò 40000 testatur. Ingentes exuuias ex castris Prutenorum Poloni tulerunt: victoriamque insignem obtinuerunt, & vexilla

Superbia Crucigerorum.

Humilitas Iagelonis.

Certamen acre initur.

Magister Crucigerorum cæsus omnisq; exercitus suus profligatus.

Ordinis cōmendatores erant quasi Palatini prouincijs cōmendatis præsidentes.

& vexilla hostium præcipua 50. ad perpetuam rei memoriam Cracouiæ in Basilica arcis posuerunt.

Poloni triūphant.

Denuo crucigeri auxiliares copias ex Saxonia, & à Sigismundo Romanorū rege corraserunt, quibus Poloni pro temporis necessitate exercitu conscripto occurrerunt: manusque cum eis conseruerunt. Interea quidam eques Polonus Ioannes Missai exercitum Crucigerorum strenuè dimicando, ad vexillum vsque principale pertransiuit. Vexilliferoque trucidato vexillum arripuit, & post tergum sibi infixit, ad suosque acies disuerberans incolumis redijt. Crucigeri itaq; vexillo orbati, ordinibus solutis, terga verterunt, quos Poloni insequentes per agros & syluas pallantes passim trucidabant, in quo conflictu 10000. Teutonicorum cæsa sunt.

Alius cōflictus Polonorū cum Crucigeris.

Poloni palmam victoriæ è Crucigeris obtinent.

Eodem anno Hungarorum copias duodecim vexilla habentes, in Poloniam excurrentes, Poloni fuderunt. Postea anno Domini 1414. rex cum Vitoldo ingentem in Prussiam exercitum Polonorum & Lituanorum: (quod Crucigeri promissis non starent) duxit, plurimasque ciuitates & munitiones expugnauit. Militibus autem & equitibus Lituanorum in bello bene meritis insignia stemmataque nobilitatis Poloniæ pro donarijs distribuit.

Poloni Hungaros trucidant.

Poloni cum Lituanis Prussiam diripiunt.

Tandem anno Domini 1432. rex Iagielo senio confectus multis gestis strenuè editis, Vladislao & Casimiro hæredibus relictis, vitam cum morte feliciter cōmutauit. Cracouiæ in Basilica arcis sub marmoreo sacrophago vbi sua imago expressa est, terræ mandatur.

Lituani insignia nobilitatis Polonorum accipiunt.

Iagielo moritur.

VLADISLAVS QVINTVS.

Ladislae tibi regale Polonia sceptrum
Contulit, ob proprij splendida facta patris.
Hinc quoq; & Vngaricus defert diadema senatus,
Et quæ sunt lati iugera multa soli.
Egregia verò tu præditus indole regnas,
Ac regis imperio subdita regna tuo.
Nec piguit Macedum fines vastare remotos,
Nominis vt foret gloria nota tui.
Donec inire petit tecum trux fœdera Turca,
Quod facis: at latius frangere Papa iubet.
Cui tu dum pares, te ad Varnam Marte paludem
Fudit Amurates, & tua castra capit.

Polonus Hungariæ rex coronatur.

Iagielone Vladislao è viuis decedente, Vladislaus filius eius, anno Domini 1434. habenas regni moderandas suscepit. Tandem anno 1437. Sigismundo imperatore Romanorum, rege Hungariæ & Bohemiæ fatis concedente, Vladislaus, Hungariæ procerum assiduis precibus, ad regnum Hungariæ suscipiendum vocatus est. Itaq; anno 1440. in eo profectus, Budæ coronatur.

Vladislaus arces Rasciæ recuperat à Turcis.
Vladislaus Turcas profligat.

Anno Domini 1443. Vladislaus expeditionem bellicam contra Turcas suscepit, arcesque in Rascia ab eis occupatis recuperauit. Audiens tandem Turcas cōtra se processisse, Ioānem Hunniadem Palatinum Transsiluaniæ, cum armatis copijs Polonorum & Hungarorum aduersus eos destinauit, qui absque rumore in Turcas irruens omnes funditus prostrauit & dispersit. 4000. captiuorum & nouem vexilla abduxit, omnesque Slauonicas prouincias Macedoniam vsq;, Hungari cum Polonis peragrarunt. Turcarum

carum verò imperator exercitum propter Romaniam & Macedoniam defendendam in montibus collocauit. Bassa itaque Turcicus numeroso exercitu fretus, victoriam sperans cum Polonis & Hungaris conflixit, sed spe frustratus cum Turcarum viribus ingenti clade à Christianis prostratus est: adeò vt Turcarum imperator Amurates ad regem Vladislaum legatos pro pace impetranda mittere cogeretur, omnes possessiones, arces & ciuitates in Rascia occupatas restituendo, quibus restitutis, ad decem annos fœdus vtrinque iecerunt, & iureiurando confirmârunt. Interea verò Iulianus cardinalis, legatus Apostolicus ad regem venit: multisque & varijs persuasionibus hoc fœdus irritum fecit, regemque summi pontificis potestate à iuramento, quo se Turcis obstrinxerat, absoluit: vtque expeditionem aduersus Turcam Christiani nominis hostem cum vniuersitate Christianorum susciperet, persuasit.

Turcæ profligantur.
Turca pacem petit.
Papa fœdus frangere suadet.

Anno igitur 1444. armatis copijs Rex contra Turcarum imperatorem Amuratē processit. Amurates verò re comperta inconstantiæ, leuitatique Christianorum admirabatur, quod Dei sui nomen flocci penderent. exercitu itaq; validissimo ex Asia conscripto, ad Varnam paludem iuxta littus ponti Euxini, prælium acre cum Christianis cōmisit, quos vndiq; circundatos cruenta clade prostrauit, vbi & rex inclitus strenui militis, & imperatoris officium adimplens occubuit cum multitudine Polonorum, quæ clades ingentis mœroris planctusque toto orbi Christiano caussa extitit.

Vladislaus contra Turcas.
Hungari & Poloni cum rege suo à Turcis ob fœdus fractum profligati.

Præfuit Vladislaus Poloniæ regno decem, Hun-

gariæ verò quatuor annis. Anno verò ætatis suæ vigesimo primo, ad Varnam à Turcis occisus est, consilio summi pontificis parens, qui eum ad frangendum fœdus barbaro hosti impulerat.

CASIMIRVS QVARTVS.

Post fratrē Casimirus adest, quem Turca peremit.
Sarmaticas iustus qui regit vltor opes.
Eripit & captas Marianis fratribus vrbes,
Æthera terribili discutiente modo.
Hoc duce sacrificij magnas sensêre repulsas,
Hic vbi Castaliam Vistula voluit aquam.
Hinc repetit Mariæ non vi, sed munere castrum,
Prussiaci quod tunc incoluêre duces.
Hunc quoq; Choynitium multis licèt inde peremptiś,
Sensit, & illius quæ ditionis erant.
Ducentem reliquæ felicia tempora vitæ,
Fata grauem nobis eripuêre ducem.

ANno humanæ redemptionis 1447. Casimirus magnus dux Lituaniæ, fratri Vladislao Poloniæ & Hungariæ regi, à Turcis perempto in regimine succedit.

Homagium Palatini Valachiæ. Valachi funduntur.

Anno Domini 1448. Petrus Valachiæ Palatinus in verba regis iurauit: tributumque debitum & obedientiam se præstiturum obstrinxit, quem Bochdamus frater ex illegitimo toro natus dominatu propulsare nitebatur: sed ipse à Polonis cum exercitu pulsus, fugatusque & trucidatus est. Tandem anno Domini 1454. legati à nobilibus, ciuibusque Prutenorum venientes, regi sese in clientelam & patrocinium subijcientes venerant. Crucigeri enim intolerabili

lerabili onere adinuentitijsq; eos exactionibus premebant, vxores à viris, virginesque teneras vi tollebant, possessiones, iumenta colonis abstrahebant, vulgum in seruitutem redigentes, eorum opera velut iumentorum in arcibus, mœnibusque erigendis vtebantur, quos rex certo tributo indicto in clientelam suscepit, & sicut pro temporis breuitate potuit, exercitu conscripto, in Prussiam contra Ludouicum Crucigerorum magistrum infestis armis contendit. Ludouicus quoque ingentem exercitum Teutonicum opposuit, prælium itaque ad ciuitatem Choynicze atrox oboritur. Primam alam Crucigerorum Poloni perfregerunt, funditusque profligauerunt; & Baltazarem ducem Zeganensem occiderunt, Bernardumque Stumbarg ducem exercitus ceperunt: vbi verò ad vnam cohortem Polonorum malè ordinatam peruentum est, Poloni Prutenorum vim sustinere non valentes, solutis ordinibus terga verterunt, quos rex frustra tamen vt conuerterentur admonebat: parumq; abfuit quin ipse hostium manus effugerit, multi Poloni cæsi, 300. verò captiuorum abducti sunt.

Prussi à Crucigeris ad regem Poloniæ deficiunt.

Tyrānis Crucigerorum.

Expeditio in Prussiā.

Dux Zeganensis occisus.

Clades Polonorum à Crucigeris.

Rex tandem nouis copijs cōscriptis Prussiam infestis armis aggreditur, plurimasque munitiones & ciuitates expugnauit, & occupauit. Prussiæ autē magister non habens vnde stipendium suis militibus persolueret, Marienburgam arcem prestantissimam eis in potestatem dedit, quousq; illis stipendium persolueretur. Qui arcem Casimiro regi pro summa 476000. florenorum, anno Domini 1457. vendiderunt, eamque cum omnibus tormentis, instrumentisque bellicis dediderunt. Postea magister Prussiæ

Rex Prussiam vastat.

Marienburga Polonis venditur.

iniuriam à rege sibi illatam vlturus, quasdam munitiones regis in Prussia expugnauit: qua de caussa rex armata manu egressus, Crucigeros cum validis copijs cruenta clade ad internitionem prostrauit: ipse verò Ludouicus magister vix elapsus est: sicque Poloni (quamuis magna cum difficultate) omnibus arcibus Crucigeros exuerunt.

Crucigeri funditus profligati.

Tandem anno Domini 1466. Casimirus rex ciuitate arceque Choynici vi expugnata, concordiam fœdusque perpetuum, suffragijs multorum principum adductus, cum magistro Prussię & ordine Teutonico inijt. Ab hocque tempore Pomeraniæ Ducatus, Michlouiensis quoque & Culmensis terra, regno Poloniæ adiuncta est, pro quibus Poloni 180. annis, armis cum Crucigeris decertabant.

Pax cum Crucigeris.

Pomerania recuperata.

Tandem anno Domini 1490. Casimirus rex multis egregijs gestis exactis, vitam cum morte feliciter Grodnæ in Lituania commutauit, filios sex Vladislaum, Casimirum, Albertum, Sigismundum, Fridericum, Alexandrum: filias verò septem, Heduigim, Zophiam, Annam, Barbaram, Helisabetham, &c. genuit. Vladislaus post mortem Matthiæ communibus Hungarorum suffragijs, in regnum Hungariæ euehitur, qui etiam postea regnum Bohemiæ in tutelam suscepit. Albertus verò patri in solio successit, Alexander magnum Ducatum Lituaniæ, Sigismundus Glogouiæ, sorte acceperunt. Fridericus episcopatum Cracouiensem & Posnaniensem accepit, postea inter Romanos patres cardinales scilicet connumeratus.

Casimirus moritur.

Casimiri proles.

IOAN-

IOANNES ALBERTVS.

DVcis Ioannes Alberte binominis agmen
Sarmaticum matre id perhibente tua.
Instaurasq́ue nouo, sed frustra Marte tumultum,
Vlturus patrui funera mœsta sui.
Nam Dacus variat primo quod dixerat ore,
Te contra Turcam velle iuuare ferum.
Instruit horrendos te contra perfidus hostes,
Et fudit populos Marte iuuante tuos.
Vnde nemus nostris patuli memorabile fagi,
Dum sol syderico tramite currit, erit.
Sic igitur multis non faustis obrutus actis,
Te rapuit iuuenem Parca seuera ducem.

ANno à Christo nato 1492. Casimiro rege è viuis ad superos commigrante, Ioannes Albertus filius in locum eius substituitur: sacroque diademate solenniter insignitur. Ad quem oratores Venetorum venerunt: cuncta prospera, fortunamque contra hostem Christianum propitiam illi exoptantes. Postea Turcarum legati inducias petẽtes venerunt: cum quibus rex fœdus ad certum tempus pepigit.

Legatio Venetorum.

Oratores Turcarum inducias petunt.

Tandem anno 1494. Albertus rex cum fratre Vladislao Bohemiæ & Hungariæ rege, in Liuocza conuentum habuit: consultantes quomodo cõiunctis viribus, cædem crudelissimam Vladislai patrui sui, vlcisci possint, propositumque constitutum nemini reuelabant. Sed Turcarum imperator omnium exploratissimus erat: qua de caussa legatum magnum ad regem Albertum propter confirmandum fœdus destinauit. Interea verò Stephanus Palatinus

Conuentus Alberti regis cum Vladislao rege Hungariæ fratre cõtra Turcam.

Turca inducias petit.

Valachiæ, vt feudalis, à rege auxilium contra Turcas implorauit: qua de caussa rex apertam occasioné vlciscendi barbari hostis nactus, ingenté validissimumque exercitum ex Polonis, Lituanis, Massouitis, Ruthenis, Prutenisque & Silesijs conscripsit: expeditionemque in Moldauiam contra Turcas celeriter adornauit.

Expeditio Alberti contra Turcarum imperatorem infelix.

Signa aduersa.

Vbi statim signa aduersæ fortunæ apparuerunt, equus enim generosus in quodam paruo torrente, iuxta Leopolim Russiæ sub rege succubuit, pauculoque aquę obrutus est. Leopolię etiam eques quidam Polonus Sropski dictus, insanæ mentis clamabat dicens: Nostri in suum malum proficiscũtur. Fulmen quoq; quendam equitem in tentorio cum duodecim equis interemit. Palatinus autem Moldauiæ regi commeatum pabuliq; necessaria & vniuerso exercitui, se suppeditaturum promisit. Rex itaque falsis eius promissis fidem adhibẽs, vbi in Valachiam exercitum induxit, ad Palatinum, vt promissis staret, contra Turcasque expeditionem secum adornaret, misit.

Perfidia Palatini Valachiæ.

Ille verò perfidus respondit: Caueat sibi rex à Turcis vel ab alijs, quod ausus sit in ditiones meas, me inscio venire. Rex verò secũdò & tertiò eum admonuit, vt promissa persolueret: sed Palatinus hæc flocci pendebat: qua de caussa Poloni iniustè exacerbati arma quæ in Turcas parauerant in suos conuerterunt.

Arma in Turcas parata in Valachos conuertuntur.

Soczauamque Valachiæ metropolim obsederunt: quam grandioribus machinis bellicis admotis oppugnarunt. Sed Vladislaus rex Hungariæ inter regem fratrem suum, & Palatinum inimicitias per legatos composuit. Fœdere itaq; alterutrum firmato: rex infirmitate, partim ex aduersa fortuna, partim ex nimijs curis correptus, in Poloniam cum vniuerso

uerso exercitu reuertitur. Cumque in meditullium syluæ amplissimæ (quæ Bukouia, à faginis arboribus dicitur) penetrarent: vbi arbores succisæ erant, Stephanus Palatinus Valachiæ fœdifragus, contra ius diuinum & humanum, à fronte & à tergo armata manu in regis copias irruit, ingentiq; & cruẽta clade Polonos inopinatos oppressit, captiuorumq; multitudinem abduxit.

Valachus Polonos fœdere fracto sternit.

Inter quos insigniores erant, Nicolaus Palatinus Russię, Gabriel Comes à Tenczin, Ioãnes Zpigneuius Capitanei Marienburgensis filius, & alij complures qui sanguine suo vitam regis redimerunt. Vbi adhuc signa huius cladis infelicis ossa videlicet albentia in hac sylua ipsemet vidi, cùm magnificus dominus à Lasko, Palatinus Siradiæ, Despotam Heraclidem in occupanda Valachia iuuaret, in cuius castris ego peditum præfectus fui: anno Domini 1562. Sed ad rem redeo.

Calor insuetus.

Anno Domini 1493. mense Ianuario, & Februario tantus calor, quod in illis regionibus mirum est, in Polonia extiterat, vt pomeria florerent, aues nidificarent, gramĩnaq; pulcerrimè virescerent. Postea mense Martio tanta frigora subsequuta sunt, vt hæc omnia gelu arefacta marcescerint.

Monstra nata in Polonia.

Anno sequenti iuxta Cracouiam in villa Czarna dicta, mulier quædam puerum cum leporino collo, & auribus peperit: qui ore aperto hiabat.

Aliud monstrum.

Non multum pòst altera mulier serpentem cum puero edidit: qui serpens puerum ad intestina vsq; corrosit.

Tertiũ monstrum inter Iudæos natum.

Anno Domini 1499. Cracouiæ Iudæa mulier vitulum bicipitem peperit, qui vnum caput in cauda, aliud verò in principio habebat: cauda verò in tergo sita erat, pedes septẽ in dextro latere, in sinistro ve-

rò nullum habebat: multo tempore extra Craco-uiam hoc monstrum, vt ab hominibus videretur ex-positum erat.

Ioannis Alberti regis mors.

Anno Domini 1501. Albertus rex Cracouia in Prussiam profectus, Toruniæ apoplexia correptus extremum diem clausit. Ætatis suæ 41. anno. regnauit octo annis totidemq; mensibus.

ALEXANDER.

MVlta laborati hoc recinunt de rege libelli,
Quàm duri promptus Martis ad arma fuit.
Nil illum morbi, nil frigora sæua mouebant,
Vt non incœptum perficeretur opus.
Sæpius insano compressit Iazygas arcu,
Et dedit horrendæ millia multa neci.
Indigna vlciscens sæui periuria Moschi,
Illius constans abstulit vltor opes.
Nec tantùm bello studuit, sed legibus æquis,
Subiectam patiens est moderatus humum.
Illa ducis laus est certò verissima magni,
Qui sacra, qui iustum cum pietate colit.

Perfidia Valachorũ vlciscitur.

ANno à Christo nato 1501. Alexander Magnus dux Lituaniæ, fratri Alberto in regimine successit. Postea anno Domini 1506. expeditionem in Valachiam adornauit, multasq; arces ad Tyram fluuium sitas sub Valachis expugnauit. Eodem anno in Lituaniam profectus, Vilnæ infirmitate correptus est. Interea verò Tartarorum 20000. populabundi in Lituaniam excurrerunt, contra quos rex Stanislaus Kiskam Lituanum cum armata manu destinauit: ipseq; sua persona semiuiuus ferè exercitum sequutus est, recensitisq; copijs in Lida arce remansit. Lituani

Tartarorũ à Lituanis fusa 20000

Lituani igitur inopinatè in Tartaros securos, ad Kleczo oppidum ingenti impetu irruerunt, quos ad vnum cruenta clade fuderunt, & spolia, captiuosque abegerunt. Quæ victoria cùm regi iam iam animam agenti nunciaretur, ille, quamuis beneficio linguæ priuatus, manus tamen in altum extollens, suspirásque cum lacrymis Deo gratias egit, omnibusque circumstantibus manum porrigens, ad superos commigrauit: anno ætatis suæ 45. Vilnæ vbi & sepultus quiescit: quatuor annis, & mensibus octo Poloniæ regni sceptra tenebat. Magno verò Ducatui Lituaniæ 14. annis præfuit.

Alexander moritur.

SIGISMVNDVS PRIMVS.

CVm iurârat atrox deuicto Glinscius hoste
Suspectam, pulsa suspitione fidem.
Qui caperet regni post mortem fratris habenas,
Tota Sigismundum terra Polona cupit.
Hoc, qui magnatum tunc nemo tenacior æqui,
Maior consilijs, & pietate foret.
Dos regum decorabat eum clementia, solus
Deq; Iagelona stirpe superstes erat.
Prostrauit fretum numeroso milite Moschum,
Millia quo bello bis cecidere decem.
Quantus amor populoq; suo, externisq; monarchis,
Tantus erat Turcis, & tibi Theuto, tremor.

ANno Domini 1507. curato sumptuosè funere Alexandri regis, Sigismundus frater eius dux Glogouiæ, & Opauiæ Capitaneus generalis, magnus dux Lituaniæ regni gubernacula suscepit. Hic lapsam ferè rempub. Polonam humeris suis e-

rexit, qua rectè constituta, & vndique pacata aduersus Moschouiæ principem Basilium armatas copias duxit Tartaris Præcopensibus in auxilium sibi acceptis: arcesque plurimas expugnauit, & suorum præsidijs muniuit.

Moschouia depredatur.

Eodem anno Tartari in prouincias Russiæ excurrerunt, contra quos Castellanus Leopoliensis, cum quingentis equitibus Polonorum profectus, gentem barbaram auspice Deo inopinatè oppressit, & profligauit, spoliaq; abegit.

Tartari profligati.

Anno 1509. Palatinus Valachiæ fœdifragus in Russiam armata manu excurrit: Leopolimque spoliauit, vnde thesauros plurimos abstulit, Rohatiniam arcem deditione cepit, de Polonorumque contra se expeditione audiens, in Valachiam aufugit, quem Poloni insequuti, damna in Valachia ferro & igne nullo obstante (ipse enim Palatinus in abditis syluarum latitabat) maxima intulerunt. Hasque munitiones, Dorochiniam, Sczepanouice, Czarnouicze, Botusaniam, Chocimiam ceperunt, Soczauam metropolim regionis grauiter oppugnarunt: sed re infecta multimodis spolijs onusti, vniuersa regione peruastata, ad sua reuertuntur. Cumque Tyram siue Nestrum fluuium traijcerent, Valachij nacta occasione è syluis ad pugnandum instructi erumpunt, cum quibus equitatus aulæ regiæ qui adhuc in hostili ripa remanserant, manus acriter commiserunt, à tergoque hostium aliquot cohortibus Polonorum clandestino trāsmissis, omnem exercitum Valachiorum fuderunt.

Valachus Poloniam infestat.

Poloni vlciscuntur, Valachos egregiè.

Valachi cæduntur à Polonis.

Postea anno Domini 1512. Tartari Præcopenses stipendiarij regis, in 24000. equitum in Russiam excurrerunt, ad Visniouiciumq; in Podolia castrametati sunt, ad quorum vim reprimendam Poloni & Lituani expeditionem susceperunt: certamenque acre cum eis commiserunt, & dum vna ala Polonorum ad castra hostium vbi captiui Polonorum Lituanorumque erant, penetrârunt: captiuos soluentes, ad arma excitarunt. Statim igitur captiui soluti à tergo, illi à fronte in Tartarorum ordines solutos irruerunt: quos paruo negocio fuderunt, & celebrem victoriam impari Marte obtinuerunt.

Tartari in Russia grassantur.

Poloni triūphant de Tartaris.

Anno 1514. Sigismundus rex audiens Smolensko arcem munitissimam in ditione Lituanorum à Moschouiæ duce Basilio captam, exercitum ad vlciscendum hostem duxit. Moschus verò 8000. equitum contra regem destinauit: Polonorum autem, & Lituanorum copiæ 35000. non excedebant. Constātinus itaq; Ostrouuski dux exercitus, strato ponte pedites vltra Borysthenē iuxta Orsham oppidum transfert. Equitatus verò augustum vallum sub ipso castro Orshæ superat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borysthenem transiret, nunciatur Ioanni Andreæ Celadin, cui summa rerum à Moscho commissa erat, vt hanc exercitus partem inuaderet. At ille respondit: si partem hanc exercitus oppresserimus, quid postea faciemus: cùm cæteri metu perculsi terga vertent, expectemus tantisper dum totus exercitus transferatur: tantę enim sunt vires nostræ, vt circumuentos hostes Moschouiam vsque velut iumenta agere possimus: tandem quod vnicum restat totam occupemus Lituaniam. signa itaque vtrinq; canuntur, Moschouitæ primi in Lituanos impetum faciunt: illi haud timidi strenuè resistunt. Postremò

Expeditio regis contra Moschorum ducem.

Cōstātinus Ostrouski.

Andreas Celadin.

Certamen acre cum Moschouitis.

maxima vi certatur; Lituani studio cedentes ad collem vbi tormenta collocata erant, ea in Moschos insequentes exonerant: extremamq; aciem eorum in subsidijs collocatã feriunt, turbãt, dirimũtq;: hoc nouo belli genere Moschi perterriti terga vertũt, quos Lituani cum Polonis conuersi omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, confodiunt, cæduntq;, bellum sola nox diremit. Est inter Orsham & Dubrounam, fluuius Cropiuna dictus: in cuius dubijs & altis ripis Moschi fugientes, tot submersi, vt cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo conflictũ omnes militiæ præfecti, & consiliarij, qui ad regẽ missi sunt. Ioannes verò Celadin supremus dux exercitus, cum duobus præcipuis viris, Vilnæ in compedibus ferreis detinebatur. Cæsa sunt tunc temporis Moschorum 42000. capti 2000. exceptis ijs qui in fuga aquis obruti sunt. Ex Polonis & Lituanis 300. duntaxat occubuere, ab hoc tempore Moschouię dux campestre prœlium nõ audet regi Poloniæ opponere. Moschouiæ principes accepta suorũ clade, Smolensko continuò relinquens in Moschouiam fugit: Lituanicus verò exercitus Smolensko obsedit: sed eam capere non potuit, bene enim firmatã Moschus reliquerat: tribusq; alijs castris citra Smolensko occupatis, quibusdam peruastatis præda onusti ad sua reuersi sunt.

Moschouitæ crudeliter profligũtur.

Numerus Moschorum occisorum.

Moschus fugit.

Smolensko obsidetur.

Anno Domini 1515. mense Iulio, Sigismundus Poloniæ, & Vladislaus Hungariæ Bohemiæq; reges, fratres germani, cum Maximiliano imperatore Viennæ Austrię conuentum insigni splendidoq; apparatu habuerunt.

Conuentus regum Poloniæ & Hũgariæ cum imperatore.

Tandem anno Domini 1518. Bona Ioãnis Sfortiæ ducis Mediolanẽsis filia, Sigismundo regi Cracouiam allata est: cui episcopi, magnates, equitesq; Polonorum, insigni ac splẽdido apparatu obuiam processerunt. Hæc anno Domini 1520. filium Sigismundum Augustum Cracouiæ in absentia regis peperit.

Bona ducis Mediolani filia Sigismundo nupta.

Anno 1525. Albertus Marchio Brandenburgensis, magister in Prussia ordinis Teutonici, post plurima bella & simultates cum Polonis susceptas, videns frustra contra stimulum calcitrare, regni Polonię Sigismundo iuramentum Cracouiæ solenniter præstitit, habituq; ordinis abiecto in ducem sæcularem Prussiæ creatus est.

Magister Prussiæ ordinis Teutonici regis iugum subit.

Postea anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate Stanislao & Ioanne ducibus Massouiæ: Ducatus Massouiæ regi Poloniæ cessit.

Massouia Polono regi cessit.

Anno Domini 1530. Sigismundus secundus Augustus, patre viuente sacro diademate solenniter Cracouiæ coronatur, decem duntaxat ætatis suę annos habens.

Sigismũdus Augustus coronatur.

Anno 1531. Petrilo Palatinus Valachiæ infestis armis in Pokuciam irruit, Snijatinq; & coloniã cum adiacentibus pagis exussit. Rex itaq; sex millibus militum pro stipendio conscriptis, Ioannem de Tarnouia Comitem eis præfecit, contra Valachiosq; destinauit. Poloni igitur ad Obertinã castra metati sunt, in loco munitissimo. Petrilo verò Palatinus Valachię cum quinquaginta millibus Valachiorum, & Turcarum atque Hungarorum in colle editiori sese apparuit: tormentaq; bellica aliquot in Polonos direxit: nihil tamen effecit. Postea vtrinque tormenta exonerantur, plurimosque Valachiorum Poloni globis glandibusque ferreis trucidant. Inde infestis armis maximo clamore vtrinque concurrunt, gladijs, lan-

Valachus Poloniam infestat.

ceis, omniq; telorum genere res geritur. Poloni fortitudine, Valachij multitudine superabant. Postea Poloni tormenta, bombardasque in Valachos exonerant, exercitumque eorũ fudunt, dissipant, & vndiq; affligunt. Sicque Valachij ordinibus solutis terga vertunt, quos Poloni omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, cædunt, turbant, trucidantque. Itaque omnis generis rerum copia ex castris eorum onusti, quinquaginta maioribus tormentis ablatis, milleq; captiuis insignioribus abductis, ad regem reuersi sunt cum insigni victoria.

Acer conflictus.

Poloni Valachos profligant.

Anno Domini 1532. in Morauia supra Olomunciam tres soles apparuerunt.

Tres soles.

Anno 1535. Ouczina tutor, gubernatorque moderni ducis Moschouiæ, valida manu in Lituaniam excurrit, quam igne & ferro peruastauit, quindecim milliaribus à Vilna reuersus est. Rex itaque Poloniæ milites stipendiarios, voluntariosque, quibus Ioannem de Tarnou præfecit, in Moschouiam destinauit, cum quibus Lituani vires suas coniunxerunt, finesq; hostiles ingressi arcem Homel expugnarunt, suisque præsidijs munierunt. Inde rectà ad Starodub arcem munitissimam, in qua OWczina, Suyski, & KoluczoW cæterique proceres Moschorum erant, contendunt: eamque grauiter tormentis bellicis adactis oppugnant. Moschouitæ quoque quorum numerosa multitudo in arce fuit strenuè sese defendũt. Arx ex roboribus ædificata terraq; & lapidibus propugnacula, & parietes impletæ erant: ideo tormenta incassum exonerabantur. Postea puluentibus, bombardarijs suppositis, arcem incenderunt: thesaurosq; ingentes quibusdam flamma absumptis asportauerunt.

Moschouitæ Lituaniam vastant.
Poloni in Moschouiã cõtendunt.

runt. OWczina gubernator totius Moschouiæ, Suijski, KoluczoW, cæteriq; magnates & proceres Moschouiæ capti sunt. Vulgi verò multitudo exercitum regium numero 60000. superabat: qua de caussa Ioannes Comes de TarnoW, supremus dux exercitus, omnes senes, plebeios, & parum idoneos decollari iussit, iuuenibus, nobilibusque & virginibus relictis.

Starodub capta.

Anno Domini 1548. Sigismundus rex multis gestis præclaris summa cum laude strenuè editis, imperioq; in pace relicto, & reipub. rebus rectè dispositis, vitam cum morte feliciter commutauit, ipso die solenni Pasche, ætatis suę 81. annos, menses duos, & dies septem peregit, Cracouiæ in Basilica arcis honorificè 26. die Iulij sepultus:

Sigismũdus moritur.

Martinus Bielski Polonus, qui annales Polonorum vulgari lingua conscripsit, facit mentionem, in principio imperij huius Sigismundi primi: nobilem quendam Iacobum Molstinski, prætorem de Brezinij ciuitate, ex leuitate quadam animi, seu potius desperatione, nomen autoritatemque Christi sibi asciuisse, Petrumq; Zatorski ciuem Cracouiensem, cęterosque sibi similes latrones duodecim, secundum numerum apostolorum elegisse: singulisque nomina apostolorum imposuisse: se verò Iesum Christum appellasse. Qui per villas vbique ambulantes, prodigia morionum, & pręstigiatorum more exercebant: sicophantasq; alios, & latrones velut mortuos subornantes suscitabant: pisces in paludes lutosas primò impositos, vbi nunquam eos nasci possibile erat, in nomine Christi sui manibus capiebant: panes in fornaces imponebant: in nomine Christi cum illic an-

Similis farinae homo fuit David Georg

Molstinski se Christum fore finxit.

tè non essent, depromebant, cum ingenti simplicis vulgi admiratione. Quodam tempore ad Cestochouiam monasterium diuæ Virginis imagine celebre, prædictus Christus cũ suis apostolis vbi adhuc ignotus erat, venit, cumque illic aliquot diebus morarentur, vnum ex suis quasi obsessum à dæmone subornauerunt, cuius opera victum acquirebant, cum sua coquina carerent: ille enim quasi dęmiophoretus per hospitia, diuersoriaque ambulans, carnes de coquinis rapiebat, in suosq; proijciebat, qui cruce illas munientes carnes comedebant. Illic autem ingens erat confluxus populi tũc temporis ad diuę Virginis imaginem, quæ ibi perinde, vt apud nos in Loreto miraculis celebris est. Prædicti itaq; sicophantę, illum obsessum suum, ad altare diuæ Virginis ducunt: duplici veste ad id studiò præparata indutum, in cuius intercapedinem necessaria imponere possit: lapillos verò intra indusium à corpore ei imposuerunt, cumq; ad altare duceretur, ille è manibus ducentium furibundus, sese proripiens, in altare oblationibus pecuniarijs onustum irruit, pecuniasq; de altare rapiens in vestis duplicatæ intercapedinem eas imponebat. Monachus verò ab altari diuino officio intermisso aufugit: cæteri monachi stupidi accurrentes cingulũ illius resoluunt, putantes eum pecuniam intra indusium posuisse: sed lapilli duntaxat quos antè studiò imposuerat, in terram exciderunt: pecunia verò in veste duplicata remansit. Monachi igitur mœsti pecuniam arte dæmonis in lapillos transformatam putantes, exorcismos, orationesque supra lapillos sine intermissione fundunt: vt deinde in pristinam formam transformarentur: sed cum lapilli immutati in sua

Latrociniũ insigne.

Exorcismi supra lapillos.

sua forma perseuerarent, monachus librum Agendam (vt dicitur) indignabundus in terram proiecit dicens: adhuc talem dæmonem nunquam experti sumus: abite cum eo ad omnes dæmones. Hoc latrocinio prædicti sicophantę perpetrato, cum illa pecunia rectà in Silesiam vicinam Poloniæ perrexerunt, simplicem vulgum suis præstigiationibus seducentes, vbi ad quandam matronam nobilem, in quodam pago diuertentes, dicunt ad illam: Christus te cum suis apostolis visitat ô mulier, ideo te offer illi, & saluabitur anima tua. Illa verò virum domi non adesse, in cuius absentia id sibi non licere, respondit. Cui Apostoli dixerunt: Habesne mappas vel telam ad sacrificandum: mulier verò ligaturam telæ illis obtulit. Qui dixerunt, hanc nobiscum accipiemus, Christusque tibi benedicet, vt tibi linum abundantius crescat, ostende aliam si habes telam: quam cùm similiter accipere volebant, mulier dixit: non dabo vobis hanc: maritum enim timeo. Illi autem frustulum fomitis cum in igne telam inuoluentes mulieri reddiderunt: quam illa nihil suspicans in cistam reposuit. Itaque cista à tela, à cista verò domus accensa in flammam abijt. Vir igitur illius vxoris reuersus, domum conflagrantem inueniens: caussam sciscitatur, cui vxor se malè Christum cum suis Apostolis tractasse respondit: ideo hanc plagam iniustè in se permisisse. Vir autem ira excandescens, latro hic inquit nequissimus, & non Christus fuit. Ideo cum vicinis malefactores persequitur, quos in quadã villa insequuti sunt. Ille itaq; pseudochristus re animaduersa ad illum qui vocabatur Petrus dixit: Petre, iam mea passio, calixq; quẽ bibiturus sum appropinquat.

Aliud latrociniũ pseudochristi.

Fuga pseudochristi. Cui Petrus: Et mihi vt video Domine imminet. Christus verò dixit: Petre, ego aliter non possum, nisi per fenestram hinc euadere. Ad quem Petrus: Et ego te quoad viuam non derelinquam Domine, sed quocunque tu fugeris, sequar te. Sicque ille Christus per fenestram, Petro sequente, aufugit: cæteri quoque Apostoli quà potuerunt euaserunt. Quos villani vnà cum suo Christo insecutos, & vndique circumuentos baculis, fustibusque præustis cædunt, dicentes: Prophetisa nobis Christe cum tuis Apostolis, qua in sylua hi baculi creuerint. Sicque plagis emendati vitam suam pœnitentiam agentes, postea emendarunt, dicentes: Difficile est nobis Christi passionem, Apostolorumq; tormenta subire. *Pseudochristus cum Apostolis baculatur.*

SIGISMVNDVS AVGVSTVS.

Sigismundus 2. Augustus. ANno salutiferi Virginis partus 1548. iustis Sigismundo primo honorificè sumptuoseq; persolutis, Sigismundus Augustus, filius eius magnus Dux Lituaniæ, regni habenas moderandas suscepit, quas summa cum prudentia & fortitudine in pace gubernauit.

Prima Vxor Augusti. Hic anno Domini 1543. Ferdinandi Romanorum Hungariæque & Bohemiæ regis filiam Helisabetham, matrimonio sibi copulauit, quæ Cracouiam honorificè allata est. Postea immatura ætate & sine prole anno Domini 1545. decimaquinta lunij è viuis decessit.

Secunda vxor. Deinde Barbaram Lituanam ex domo Radiuilorum, quę antè Gastoldo Lituano nupta fuerat, duxit. Inuita matre regina Bona, proceribusq; Poloniæ repugnantibus, hocque matrimonium indignè ferentibus,

tibus, & parum abfuit quin rebellio eorum cœpta, in perniciosam seditionem abijsset. Hæc quoq; non multo post è viuis sublata est sterilis: non sine veneni suspitione, quam rex Cracouia, Vilnam vsq; metropolim Lituaniæ deduxit, ibidemque in Basilica arcis diuo Stanislao sacrata, honorificè tumulauit.

Hac mortua ad redintegrãdam cum Ferdinando amicitiam, & affinitatem conuersus, alteram filiam eius Catharinam, quam Franciscus dux Mantuæ viduam reliquerat, germanam sororem Helisabethæ duxit. Nuptiarum solennia celebrata sunt Cracouiæ 31. Iulij, anno Domini 1553. quam postea sterilitate causata repudiauit: Maximilianoque fratri, Romanorum imperatori, in Germaniam honorificè remisit. *3. Vxor.*

Tandem anno Domini 1557. iustissimũ bellum aduersus Guilhelmum Furstemberk, magistrum Liuoniæ ordinis Teutonici suscepit: centenisque millibus equitum & peditum electorum, tam Polonorum quàm Lituanorum Ruthenorumq; accinctus, in Liuoniam sua persona contendit. Sed Liuoniæ magister difficilè contra stimulum calcitrare videns, supplex pacem efflagitat, præliumq; deprecatur, & secum vniuerso ordine, & tota ditione in fidẽ & clientelam regis submittit, prout latius in Liuoniæ descriptione patet. *Augustus contra Liuones cõtẽdit.*

Tandem princeps Moschouiæ anno Domini 1558. hæreditarij cuiusdam iuris & denegati tributi prætextu numeroso cum exercitu in Derptensem Liuoniæ prouinciam excurrit, Derptamq; ciuitatem episcopalem cum arce cepit, ac plures munitiones temporis successu expugnauit. Itaque Sigi- *Bellũ cum Moschorum duce.*

simundus Augustus rex, Liuones feudales & clientes suos strenuè propugnando bellū (pio dolore stimulante) cum Moschouiæ magno Duce suscepit, quod vario Marte tam in Liuonia quàm in Russia alba, diu durauit, & in hunc diem fœdere intercedente perseuerat.

Dux Moschouiæ Poloczkam capit.

Anno Domini 1562. sub tēpore Carnispriuij Februarij 23. die, Ioannes Basiliades, magnus Dux Moschouię, trecentenis millibus armatorū coadunatis in sua persona Poloczkam dura oppugnatione cepit, vnde thesauros dictu incredibiles, captiuorumq; octuaginta millia quibusdam cæsis, in Moschouiam abduxit. Iudeos verò omnes baptismū abhorrentes, aquis DWinę fluuij submergere fecit. Solummodo Polonos stipēdiarios remuneratos, liberos dimisit.

Moschouitæ funduntur.

Soiski occisus.

Postea anno Domini 1564. magnus Dux Moschouiæ, detētis oratoribus Lituanorum, diutius in Moschouia, exercitum celeriter conscripsit, quem absolutis oratoribus in Lituaniam populabūdū destinauit. Hic exercitus in duas partes diuisus vnus à Smolensko duce Srebrnij, alter à Poloczka duce Soiski cōtendebat, qui in campis Czasnicienſibus ad Vlam fluuiū castrametatus est, Nicolaus verò Radiuil Palatinus Vilnensis, dux exercitus Lituanię supremus, & Gregorius ChodkieWicz campiductor, rem certam ab exploratoribus de illis tenētes, parua manu hostes aggrediuntur, securosq; & inopinatos cędūt, trucidāt, cōfodiunt, fugātq; : qui per syluas & agros, paludes, partim à colonis cęsi, partim aquis submersi sunt, quorū 30. mil. occisa esse cōpertū est. Ibidē Petrus Soiski suprem⁹ dux exercitus Moschouitici vulneratus fuga euadens, à rustico securi (cū magno dolore Lituanorum, quòd viuus nō caperetur) occiditur, Vilnā delatus honorificè in Ruthenorū Basilica sepelitur. Alius verò exercitus, qui à Smolensko ad Orshā cum duce Srebrnij cōtendebat, audita suorū cruēta, infelicíq; clade, metu perterriti, omni bellica ipsaq; copiosissima supellectili abiecta, in pedes sese coniecerunt; turpiq; fuga saluti suæ consuluerunt.

Srebrnij fugatur.

Moschouitæ sternuntur.

Anno Domini 1564. ipso festo diuæ Margaretę, magnificus dominus Stanislaus Pacz Archidapifer sacræ regiæ maiestatis magni Ducatus Lituaniæ, ac locum tenens tunc temporis Palatinus Vitebliensis, collecto ex Vitebliensi Palatinatu exercitu, adiuncta curia sua, & duobus centurionibus, alijsque cohortibus, quibus præfecerat duces, Isidorum signiferum Vitebliensem, & Ioannem Snieporod tenutarium Vitebliensem, hi in armatura leui duorum millium, cōtra hostem Moschum, qui tūc temporis arcē Iezeiriſcza tredecim millibus armatorum grauiter oppugnabat, processerunt, manusq; acriter cōseruerunt, & hostium perrupta acie tormenta obtinuerunt: vlterioremq; exercitum qui fugam cœperat, insequuntur, trucidant, verberant, confodiunt, nonnullos captiuant: octoq; millia Moschorum cæsa, cæteri armis abiectis quoquo potuerunt fuga saluti suæ consuluerunt. Nostri verò omnem supellectilem bellicam, & vniuersa hostium arma, tormētumq; magnum, tela ignea, vexilla, bombardas, & id genus alia abstulerunt, & ipsi Dei benignitate sani & incolumes spolijs onusti paucis in cōflictu desideratis, ad Witepskam redierunt. Georgium autem ToWmak dux exercitus hostilis vix euasit, qui postea viribus resumptis, eandē arcē Iezeiriſcza

acerrima oppugnatione, & igneis telis expugnauit.

Poſtea aliquot annis vario Marte vtrinq; certatum eſt, magnis & paruis congreſſibus, arces quoq; alterutrum tentatæ & dux Romanus Sangusko campiductor exercitus Lituanici vires Moſchorum debilitauit; paruaque manu magnas copias hoſtiles ſæpius fudit. Suſſam & Vlam arces Moſchouiticas ſæpius tentauit.

Dux Romanus.

Anno Domini 1567. 16. Septembris, noſtrates ex Witebska in Sitno lacu Moſchorum trecentos occiderunt, bombardas 120. pulueris, globorumque multitudinem, & ſpolia abſtulerunt. Eodem anno pedites noſtri ex Witebska 12. Decembris, ſub arce Wieliſs multos Moſchos proſtrauerunt, cæteri ex ijs fugientes in Duna fluuio ſubmerſi ſunt. Duo nobiles Alexius SimiczoW, & Bachdanus Hreori cum multis alijs captiui abducti.

Sitno lacus.

Moſchouitæ cæſi.

Tandem anno Domini 1568. Sigiſmundus Auguſtus rex, conſcripto validiſſimo exercitu, ipſoque electiſſimo pluſquã centum millium cum tormentis, & omni ſupellectili bellica ſufficienti ſumptuoſaque, in Moſchouiam ſua perſona tendere propoſuerat, ad RodoskoWiczeque à Vilna 24. milliaribus progreſſus, ibidem caſtrametatus, aliquot hebdomadis trãſactis, re infecta exercitus parte dimiſſa, ipſe Gronam reuerſus eſt. Stipendiariorum militum, equitum, & peditum copias, cum tormentis magnis muralibus, ad Vlam arcem Moſchorum expugnandam, deſtinauit, quibus illuſtrem dominum Ioannem ChotkieWicz, capitaneum generalem Samogitiæ, virũ militiæ peritum, & in bellis de Carolo quinto optimè meritum, præfecit: ſed quamuis

Expeditio in Raskouice regia.

Vla obſeſſa.

uis arcem grauiter ſtrenueque oppugnarent, auxilio obſeſſis adueniente, re infecta obſidionem ſoluere coacti ſunt, quam poſtea dux Romanus Sangusko inopinata irruptione cepit & exuſſit, anno Domini 1568. 28. die Septembris. Hoſtium maior pars cæſa, cæteri combuſti, quidam in Duna & Vla fluuijs, qui eam præterfluunt, fugientes naufragio perierũt: pauci captiui abducti, ex noſtris aliqui vulnerati, ſpolia magna, exuuias, pecunię argẽteæ multitudinem, & tormenta aliquot abſtulerunt, & cætera multa inſtrumenta bellica. Victus maior pars combuſta, arcem ipſam noſtri occupauerunt, quam & nunc ſuis præſidijs tenent, attamen longè à priori ſtructura, (vt eam Moſchouitæ firmauerant) differentem. Hanc nos anno Domini 1564. cùm eam in primis Moſchouitæ ædificare cœperunt obſideramus, nihil tamen neſcio cuius cauſſa (alter iudicet) effecimus, quamuis in ſtrenua peditum oppugnatione quidquam defuerit. Ibi Nicolaus Venetianus Rotmagiſter peditum in Leplo, glande bombardæ ictus ſtrenuè officium ſuum adimplens, hebdomada elapſa in Vitebſca occubuit. Ego quoque cum peditibus Rotæ meæ tormenta defendens, vndique hoſtili manu ex arce erumpente circumdatus, vim impetuoſam ſuſtinere non valens, vix de manibus ferè hoſtium, armata manu euaſi.

Vla capta.

Venetianus occiſus.

Eodem anno 1568. noſtri pedites Viteblienſes nocturna irruptione inopinata iuxta Vieliſam arcem Moſchouiticam ciuitatem exuſſerunt, hoſtiumq; 300. occiderunt, & ſpolia magna abegerunt, Ianuarij 5. die.

Vieliſ exuſtio.

Poſtea 17. Ianuarij, ijdem pedites noſtri ſub arce

VſWiat direpta.

Moſchouitica VsWiat, ciuitatem ſeptis penetratis, perfractisq; exuſſerunt, multis occiſis bombardas & ſpolia exuuiasq; multas abſtulerunt, parum abfuit, quin arcem ipſam caperent.

Kozacy. Corſari. Freibuteri.

Eodem tempore Ianuarij 18. Birula cum ſuis peditibus (qui vulgò *Kozacy* dicuntur,) id eſt, qui hoſtem furtiuè & inopinatè adoriri ſolent, Italicè Corſari, Germanicè *Freibuteri* dicuntur, qui in mari latrocinantur: ſed Rüthenis huiuſmodi *Kozacy* dicuntur, qui vias hoſtium circūſident, & furtiuè inopinatè q; interdum decem *Kozacy* prædicti, ad centum Moſchos ex inſidijs irruunt, inopinatosq; trucidant, ex Moſchouię terra à Ducatu Biela magnis ſpolijs onuſtus, cum captiuorū multitudine Vitebskam redijt.

Vielis exuſta.

Tandem 28. Ianuarij noſtrates pedites ex Viteb-ska & Suraſa arcibus, cum equitibus domini Palatini Viteblienſis Paczi, Vieliſam circumuſſerunt, erumpentes hoſtes ex arce cum Rotmagiſtro eorum Poluiato occiderunt. Aulicos quoque magni Ducis præcipuos triginta, cum trecentis equitibus ad præſidium arcis ferendū eadem nocte venientes, inopinatos in ciuitate fuderunt, cæteris fuga dilapſis, nondum enim in arcem quod intempeſtiuè venerint, intromiſſi erant, Ioānem Michaelis Holouinū

Captiui inſignes.

inſignem virum, magni ducis pincernam, captiuum multis ſpolijs onuſti Vitebskam adduxerunt.

Eodem anno 27. Maij die, in feſto Aſcēſionis Domini, noſtrates ex Moſchouia cum magnis ſpolijs & exuuijs venerunt. Rotmagiſtrum cum vxore & ſeptem nobiles, cum multis alijs captiuos adduxerūt.

VſWiat exuſta.

Eodem tempore 29. Auguſti Viteblienſes noſtri, ciuitatem ſub arce VſWiat exuſſerunt, captiuisq; & exuuijs

exuuijs onuſti, Vitebskam redierunt. Huiuſmodi autem excurſiones innumeras noſtri pedites Viteblienſes cum maximo damno hoſtili quotidie, dies noctesq; exercebant, propter ſuam vtilitatem, videlicet: ſpolia enim magna referebant. Arcium reliquarum finitimarum excurſiones taceo, niſi huius mentionem facio, cuius ipſe præſidia egi.

Tartari Nahaicenſes cum Seremiet Vitebskam oppugnant.

Anno ſupradicto 1568. Septembris 29. die, in feſto diui Michaelis archangeli noctu diem Veneris præcedente, Moſchouitarum cum Tartaris Nahaicenſis Hordę, ſex millia numero, ſub Vitebskam venerunt, quibus præerant tres Palatini præcipui, Seremiet, Baſilius Buturlin, & Hreori SzoboroW, duobus diebus ſub arce exactis, ciuitate in duobus locis ſuccenſa nocte tertia ſequente diſceſſerunt.

Poſtea per legatos, oratoresq; generales, magnus Dux Moſchouię & rex Polonię, fœdus ad tres annos vtrinq; percuſſerunt. Legati noſtri anno Domini 1571. Varſouiam ad regem ex Moſchouia fœdere cōfirmato redierunt, ex Polonia Palatinus InoWladiſlauienſis, ex Lituania Caſtellanus Samogitiæ.

Sigiſmūdus Auguſtus rex moritur.

In hoc fœdere anno Domini 1572. ſereniſſimus, inuictiſſimusq; rex Polonię Sigiſmundus Auguſtus, magnus Dux Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſſouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, &c. dominus & hæres, pacis in tota vita ſua amantiſſimus, vereq; Chriſtianiſſimus appellandus obdormiuit in Chriſto, Iulij 18. die Knyſſinię, in confinibus Lituanię, & Podlaſſiæ, Maſſouiæq;. Interregnum per integrum annum pacificum, & diuina ferè protectione cōmunitum, contra ſpem omnium, nullo finitimorum hoſtium ne quidem muſſitante durauit.

Interregna regni Poloniæ fuêre nouem à Lecho primo authore & propagatore gentis, ab anno Domini, vt quibusdam placet 550. vsq; ad hunc annum currentem 1572. in quo naturæ debitum persoluit prædictus inuictissimus princeps Sigismundus Augustus.

Interregna nouem. Primum interregnum post Lechij deficientem progeniẽ in Polonia extitit, cui postea incerto tempore Visimirus, secundum quosdam, Visimiro autem Cracus successit.

Secundum interregnum post Vandam Craci filiam, quæ de dijs virginitatem deuouens, victo tribus cruentis prælijs, Ritagora duce Germanorum, in Vistulam sese præcipitauit, postquam duodecim Palatini prouincias distributas rexerunt.

Tertium interregnum cum equorũ cursu Præmislao sterili decedente, de principatu decertarent, dum Lesconi infimæ familiæ iuueni sceptrum obueniret.

Quartum interregnum post Popelum secũdum, Crusphiciæ à muribus deuoratum, quando Piastus ille Crusphiciẽsis ciuis, & agricola simplex, sed probitate pollens, communi omnium cõsensu monarcha designatus est. Supra pag: 63 Et tomo eodem infra pag: 36.

Quintum interregnũ post Mieczslaum siue Misconem 2. quando Rixa vxor sua senatus consensu, imperium aliquot annis, cum detrimento regni administrauit, quæ postea ob suam peruersitatem à Polonis iustè in Saxoniam ad fratrẽ imperatorem Romanorum, cum Casimiro hærede innocuo exclusa est.

Sextum interregnum post Prẹmislaum occisum ab Othone Lango, & Marchionibus Brandemburgensibus, quando Venceslaum Bohemorũ regem, ad sceptra regenda vocauerunt.

Septimum interregnum post Casimirum Magnum Vladislai Lokietkonis filium, quando Ludouico Hungariæ regi habenas regni obtulerunt.

Octauum interregnum post Ludouicum Hungariæ & Poloniæ regem quando Iagielonem Lituanum, ad reginæ Heduigis filiæ Ludouici cõnubium vocauerunt, cui & regnum obtulerũt. Huius posteritas ad hoc vsq; nonum modernum interregnum durauit. Sed ad rem vnde digressus sum redeo.

Conuentus de electione regis. Anno eodem 1572. statim post mortem regis multi conuentus particulares, nobilium & procerũ regni, magniq; Ducatus Lituaniæ celebrati sunt, de pacificãdis finibus tam Podoliæ à Tartaris, quàm Lituaniæ, Russiæque à Moschouitis, & de electione regis tractantes. Subinde multi legati & oratores, tam à summo pontifice imperatoreq; Romanorũ Maximiliano, quàm à rege Franciæ & fratre suo Henrico Andegauensium, & Borboniorum duce, à rege Suetiæ, alijsq; monarchis, ducibus, & principibus circũiacentibus, adueniebant. Omnia tamen in pace diuina protegente clementia, contra spem omnium agebantur.

Tartari prostrati. Tandem anno Domini 1573. in Sabbato magno Paschæ præcedente Tartarorum mille octingenti, cum ducibus Baca & Sieoza, in Podoliam sub Baram arcem excurrerunt, vicisque aliquot & prædijs circumiacentibus succensis, cum spolijs reuertentes ab aulicis & seruitoribus Buczacij capitanei Camienecensis, inopinata irruptione trucidantur,

confodiuntur,& ſpolijs abiectis cæteri in fugã conuertuntur.

Electio regis.

Electio incœpta eſt celebrari extra Viſtulam Orientem verſus apud Varſouiam in tentorio magno 7. Aprilis die, vbi omnis ſenatus regni, & magni Ducatus Lituaniæ de eligendo nouo rege cõſultabant. Interea Machmet Baſſa ſupremus Conſtantinopoli, litteras interceſſorias per oratorem ſuum ad ſenatum deſtinauit, intercedendo nomine imperatoris ſui pro Henrico Andegauenſium, Borboniorum duce, regis Galliæ fratre, in regem eligendo, multis conditionibus vtilibus regno propoſuit. Hic legatus retentus erat à Buczacio Capitaneo Camienecenſi, tandiu donec innoteſceretur ſenatui. Venit itaque Varſouiam 12. Maij, auditus 17. abſolutus, 21. Poſtea ab ipſo imperatore Sultano Zelim orator Achmet Czaus venit, imperatoris ſui gratiam, amicitiam & beneuolentiam omnem ſenatui denuncians, rogando ſinceriterq; optando, quatenus aliquem ex ſuis dignum virum, in regem eligere dignarentur, ex hijs præcipuos propoſuit, Iacobum Vchanski archipræſulem Gneſnenſem, primatem regni, Ioannem Fierlei de Dambrouicza Palatinum Cracouienſem, regni Marſchalcum, Georgium Iazlo Wieczi Palatinum Ruſſiæ, Nicolaum Mieleczki Palatinum Podoliæ, quod ſi id facere tenuerint, obnixè rogauit, vt huiuſmodi regẽ ab extraneis quærerent, qui fœdus & amicitiam cum imperatoribus Turcarum & Tartarorũ auxiliares copias, ad quemuis hoſtem eorum ſi oporteret reprimendum. Pro quo beneuolenti auxilio ſenatores ei gratias egerunt: dicentes, ſibi benignitate diuina ad quemlibet hoſtem

Orator à Baſſa Turcarum.

Orator imperatoris Turcarum.

Legatio Turcica.

hoſtem propulſandum vires proprias ſufficere, huiuſmodiq; auxilijs minimè egere.

Itaq; poſt multas conſultationes, Henricum Andegauenſium, Borboniorumq; ducem, eligendum cenſuerunt, aliquot Palatinatibus Cracouiæ videlicet, Sendomiriæ, & Podoliæ non conſentientibus, priuſquam ſententiæ de religione in ſuo ſtatu concluderentur, & iura, ac leges cum immunitatibus nobilium rectè conſtituerentur: ſed in eundem regem in quem cæteri conſentiebant.

Henricus Andegavensis REX POLONIÆ declaratur.

Archiepiſcopus itaque Gneſnenſis, primas regni, Henricum prædictum Andegauenſium ducem, regem electum eſſe denunciauit. Quamobrem commoti ſunt domini Marſchalci, & cæteri ordines ad quos hoc officium pertinebat, multiquere incontinuata, domos ſuas repetere propoſuerant. Poſtea diuina affulgente gratia, diſſidijs vtrinque compoſitis, inſimul conuenerunt: Maijq; 13. & 14. diebus, pacta & conditiones ad libertatem, immunitates, leges & iura regni, magnique Ducatus Lituaniæ, cum legatis Francicis Henrici ducis ſtatuerunt. quæ omnia iuramento ſolenniter (cuius formam epiſcopus Cracouienſis tradebat) prædicti legati confirmauerunt, & firmiter tenenda, adminiſtranda, augendaq; ſemper à duce ſuo, rege futuro promiſerũt. His ſolenniter peractis, omnes & ſinguli, tam Poloni quàm Lituani vnanimiter cõcordibus vocibus, & ſuffragijs electum & confirmatum regem Poloniæ, magnumque Ducem Lituaniæ, &c. ſupranominatum ducem Andegauenſium Henricum Caroli regis Galliæ fratrem, denunciauerunt, ſolenniterque confirmauerunt. Quem Ioannes Fierlei de

Dambrouicza Palatinus Cracouienſis, Marſchalcus regni Poloniæ, & Ioãnes Chodkie Wicz, capitaneus Samogitiæ, Marſchalcus generalis magni Ducatus Lituaniæ, Lituanis proclamauerunt. Sicq; rebus omnibus concluſis, Varſchouiæ in eccleſiam diui Ioannis: tam catholici quàm euangelici conuenerunt: concordibusq; vocibus vnanimiter, Te Deum laudamus, & alia ſecundum ritum eccleſiæ Romanæ decantauerunt: bombardas & tormenta grandia, ad lætitiam exprimedam explodentes.

Concilio nondum dimiſſo tabulę electionis confectæ ſunt. Ad eas in Galliam perferendas, & ſalutandum regem electum, delecti tam à ſenatu Poloniæ, & Lituaniæ, quàm ab equeſtri ordine, tredecim oratores magno nati loco, & ſingularis prudentiæ viri. Legationis principem locum obtinebat Adamus Conarski epiſcopus Poſnaniæ, eius collegæ Albertus à Lasko Palatinus Syradienſis: Ioãnes Comes à Tenczin Caſtellanus Voinicienſis: Ioannes Tomiczki cum Nicolao filio, Gneznenſis Caſtellanus, Andreas Comes à Gorka: Ioannes Herbortus Caſtellanus Sanocenſis, Staniſlaus Criski Caſtellanus Raciaznenſis: Nicolaus Chriſtophorus dux in Olika & Nieſ Wiez, Ioãnes Zamoiski Belſenſis præfectus: Ioãnes Zboro Wski Odalanouiẽſis: Nicolaus Fierlei Caſimiriẽſis: Alexãder Prunski Palatinides Kiouienſis: qui petita quidẽ facultate, nondũ tamen impetrata per Germaniam tranſeundi, accelerantes in Galliam ſalui peruenerunt. Pariſijs 14. Calendas Septembris feliciter appulerunt, nullo ſuorum in itinere relicto, quorum præter legationis principes & complures nobiliſſimos adoleſcentes, in comitatu erant

Legati in Galliam.

tu erant

tu erant amplius ducenti quinquaginta: omnesque à rege Carolo & ſuis procuratoribus comiter qua cum decebat reuerentia ſuſcepti, omnibus officijs blandè hoſpitalitatis tractabantur.

Concluſionibus autem & conditionibus vltro citroq; alterutrũ abſolutis & compoſitis, frequentibus conuiuijs lautiſſimè apparatis interuenientibus, rex electus Henricus omnibus rebus ad tantum iter cõparatis, Pariſijs valedixit. 4. Calen. Octobris. Abeuntem vniuerſa Gallica nobilitas, ciuium omnium turmæ fauſtis omnibus ſunt proſecuti.

Henrici regis Pariſiis diſceſſus.

Rex Carolus propoſuerat cum vniuerſo comitatu ad vltimos regni fines cum fratre amantiſſimo progredi, nec prius diuelli, quàm ad Germaniæ limites ventum eſſet: verùm in ipſo itinere morbo correptus propoſitum mutare coactus eſt: animo & corpore fratris diſceſſum ægrè ferens. Rex electus, fratre Carolo amantiſſimo infirmo relicto, à Catalonorũ finibus Nanſium peruenit: vbi à duce Lotharingiæ ſororio, cum omni comitatu, lautiſſimo hoſpitalitatis apparatu exceptus eſt. Tunc temporis verò duplex gaudium accidit: nã Claudia cõiunx ducis filiã recẽs enixa erat: cui in ſacroſancto baptiſmo, Poſnanienſem epiſcopum, & collegas, Chriſtiano ritu ſponſores eſſe voluit.

Itinera Henrici regis.

Poſtea valedictione ſororio data, Henricus ad imperium citato curſu pergens Blamontum peruenit, vbi cum Catharina cariſſima matre, & Franciſco duce Alenconiorum fratre dilectiſſimo, cum Margaritaq; ſorore amantiſſima, & alijs proceribus Galliæ vltimò amplexus eſt. Eum in Poloniam vſque ſedis Romanæ nuncius epiſcopus Montiſregalis, &

magna nobilitatis Gallicæ caterua, duces & comites magnoq; in illis regionibus natali loco viri ſexcenti ferè, cum ſuo comitatu Gallico, præter Polonos ſecuti ſunt. Germaniæ principes Blamontum vſque regi obuiam venerunt, vtpote Chriſtophorus Friderici Comitis Palatini filius, princeps Paruæpetræ cum Ludouico fratre, per quos velut itineris duces rex Tabernas oppidum deducitur, vbi ab epiſcopo Argentorati ſuſceptus eſt incredibili hoſpitalitatis officio, cum vniuerſo comitatu. A Tabernis per Nemetes & Vangiones ad Rhenum fluuium celeberrimum venit, quo ſuperato, ad Fridericum Comitem Heidelbergæ agentem diuertit, qui etiam regem & inſperatum hoſpitem, ſumma hoſpitalitate proſecutus eſt. Trãſito poſtea Rheno, ad Vangiones reuertitur, & Moguntiam peruenit, à cuius vrbis antiſtite cum ſexcentis equitibus Germanis, honorificè exceptus eſt: Rhenoq; fluuio tertiò ſuperato Francofordiam ad Mœnum ſitam contendit, vbi etiam à ciuibus ſumma cum obſeruantia tractatus fuit. Francofordia mouens Fuldam oppidum in vigilia natalis Domini peruenit, vbi feſtis tranſactis, Vahicum appulit, vbi etiam à Wilhelmo Lãdgrauio cum tribus equitum Teutonicorum millibus occurrente, maximo hoſpitalitatis honore ſuſceptus eſt. Poſtea ſuperatis Viſurgi & Albi fluuijs in Saxoniam intrauit, ibiq; à Caſimiro Saxonię principis genero, cum duobus millibus equitum, nobilitatis Saxonicę armatorum ſalutatus eſt, & ad fines ipſos regionis honorificè perductus. Locris poſtea à legato Maximiliani imperatoris mille quingentis equitibus cincto ſuſceptus, & ſalutatus ad Marchiæ Brandeburgenſis principis Poloniæ Vaſſalli, fines perductus, à cuius quoq; aulicis nullo officio hoſpitalitatis prętermiſſo honorificentiſſimè exceptus, Francfordiam Oderæ fluuio qui Poloniæ fines cum Germanis dirimit contiguam perducitur. Poloni itaque fines ſuos vltra Oderam iam læti conſiderantes, Deo omnipotenti vota perſoluebant. Rex etiam Henricus imperatori omnibusque Germanię principibus, per quorum regiones iter habebat, pro fide publicè data, & ſincerè conſeruata, gratias immenſas per facundum oratorem, ſuoq; ore proprio confirmatas egit. Tandem feliciter Miedzirzece oppidum Polonicum peruenerunt, vbi maximo cum gaudio à nobilitate gentis Poloniæ, proceribusq; & magnatibus ſummo apparatu, pompis, copijsq; inſtructiſſimis ſuſceptus eſt. Poſt hoc in maioris Poloniæ metropolim Poſnaniam honorificẽtiſſimè deductus, magnificentiſſimeque acceptus plures dies in ea tranſegit, & Cracouiam contendens, ad ſepulturam Sigiſmundi Auguſti prædeceſſoris ſui ſolenniter honeſtandam, Albertum Marſchalcũ Francię, Comitem Radeſiarum præmiſit. Quę tunc temporis ante aduentum ſuum ſolito more peragebatur, ea nunc nobis breuiter deſcribenda videntur: nam cùm de ſereniſſimi & potentiſſimi regis diui Sigiſmundi Auguſti vitæ curriculo, rebusq; feliciter geſtis, tum placida & beata ex hac mũdi colluuiæ emigratione, interregniq; feliciſſima trãquillitate multa ſuperius cõmemorata ſint, id vnum te humaniſſime Lector, deſiderare amplius velle exiſtimaui, qua is funeris pompa, & honore ad ſepulturam latus, quoque ſplendore, & qua magnificentia, iuſta ei fa-

Henrici regis in Germaniam ingressus.

In Saxoniã ingressus.

Ingressus Marchiam.

Ingressus in Poloniam.

cta essent, de qua re, quoniam ea quoque vt reliqua, honorificentissima ipsi meritò contigerunt, quàm potero paucis dicam.

Exequiæ Sigismundi Augusti Regis Poloniæ.

Cùm enim iam annos 50. exegisset, & arduis curis ijsq; frequẽtibus regni debilitatus, & lenta morbi diuturni tabe confectus esset, integris planè vniuersis, & immotis animi sensibus, de ærumnosa hac vita, obitu sanè per quàm tranquillo, & pio discessisset, Knysiniæ quo se Varsouia Lituaniam inuisurus contulerat. De Knysinia postea Tikocinam arcem quam ipse ędificauerat munitissimam, duobus milliaribus distantem, funus deductum, tandem Varsouiã vno quasi anno exacto, Varsouia Cracouiam cum magna senatorum pompa, regina sorore sequente, deducitur ad sepulturam, cùm iam felix aduentus regis electi Miedzirzeciam nunciaretur, ante Cracouiam aduectũ, Pradnik Curia depositum, triduoque exacto, omnibus pro iustis persoluendis tanto principe dignis præparatis, 15. Februarij die omnes senatores, & episcopi, ac equites qui ad id funus cohonestandum & expectationem futuri regis vndiquaque confluxerant, lugubri vestiti habitu, ad serenissimã reginulam Annam infantem, prudentissimam, pijssimamq́ue & honoratissimam virginem, in arcem omnes sese conferunt. Similiter matronæ illustres tetris velamentis capita obuolutæ confluunt, quæ principem mœstam, atque adeò exanimatam ferè largifluisq; confectam lachrimis, amanter & diligenter consolabantur. Hæc dum fierent, interim æreæ campanæ, in ædibus sacris vrbis omnibus, & circumquaque in pagis vicinis parœcialibus, nuspiam cessabant, quibus & vrbs ipsa, & omnis

circumuicinia latè personuit: sic omnes senatores reginulam Pradnik vsque prosequuntur. Inde funus plumbeo loculo depositum serico viloso nigro obductum, stemmatibus & insignijs regni ornatum, octo equis absolutæ nigredinis deducitur, aulicis circumquaque serici vilosi tegumenta longè per terram errantia tenentibus. Sequebatur verò longè honestissimus illustrium & ornatissimorum virorum comitatus, quibus omnibus vnus habitus atratus & lugubris erat. In his nobilissimi, grauissimiq; viri legati externorũ principum, archiepiscopusq; & episcopi cum abbatibus conspiciebantur. Infans mœstissima à legato summi pontificis & Venetorum oratore pedetentim deducebatur.

Hinc 32. pheretra serico viloso, & pannis aureis, holosericoq; preciosè tecta præferuntur cum insignijs regijs. Equi 33. similiter omnis generis sericei coloris tecti velamine, vtrunq; latus armis regni ornati deducuntur. Demum singularũ prouinciarum vexilliferi, vexilla terrestria, armati equites insidentes generosi præferunt.

Vexilla:

Primò vexillum nigrum aulæ regiæ, aquila alba coronata cũ expansis ad volandum alis in campo rubeo præferebatur: aquilam verò omnia insignia prouinciarum regni cingebant. I

Postea magni Ducatus Lituaniæ vexillũ rubeum equo currẽti cum equite armato gladium supra caput tenẽti, ex alia parte quatuor columnis insigniebatur, in campo rubeo. Postea vexillum Goncza dictum cruce duplici in campo lasurino insignitum. II

Cracouiensis terræ vexillum rubeum, aquila alba similiter insignitum. III

IIII Sendomirienſis terræ vexillum rubeum inſignitur, clypeo ſiue ſcuto diuiſo, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas, in altera campum laſurini coloris cum tribus ordinibus ſtellarum portante.

V Kaliſſienſis terræ vexillum capite biſontis inter cornua coronam auream geſtante, per nareſq; circulum aureum habente, in campo more ſchachorum diſtincto albo & rubro inſignitur.

VI. Poſnanienſis terra aquilam albam ſimplicem in campo rubeo geſtat.

VII Siradienſis terra leonis rubei & aquilę nigrę medietate, corona inſigniti.

VIII Cuiauienſis leonis nigri, & aquilæ rubeæ coronatorum medietate.

IX Lancicienſis aquilæ albæ & leonis nigri coronatorum medietate.

X Rauenſis terræ vexillum aquila nigra R, in pectore aureum geſtante inſignitur. Similiter Plocenſis littera P, in pectore ad differentiam ornata.

XI Belzenſis Grifone albo in campo rubeo inſignitur.

XII Lublinenſis terra ceruum in collo coronatum geſtat in campo rubeo.

XIII Podolienſis terrę vexillum, Sole radianti in campo albo.

XIV Leopolienſis, leone petram aſcendente in campo laſurino.

XV Premiſlienſis aquila aurea bicipiti coronata in campo laſurino.

XVI Chelmenſis vrſo inter tres arbores gradienti in campo glauco.

Dobri-

XVII Dobrinenſis capite humano coronato ex corona cornibus eminentibus.

XVIII Vielunenſis agno Dei cum vexillo cruce inſignito, & calice, in campo rubeo.

XIX Sadecenſis ſcuto diuiſo, in cuius medietate, tres lineæ rubeæ & glaucæ, in altera nouē ſtellas in campo rubeo geſtat.

XX Liuenſis aquilæ rubeæ & vrſi albi medietate coronati.

XXI Drohicinenſis ſtemmate magni Ducatus Lituaniæ, ex alia parte aquila alba inſignitur in campo rubeo.

XXII Kiouienſis ſancto Georgio draconem lancea feriente in campo laſurino, ex alia parte vrſo albo in campo viridi ornatur.

XXIII Ducatus Pruſſiæ aquila nigra, ex alis manu armata cum gladio prominente, vexillum rubeum ornabatur.

XXIIII Ducatus Sileſiæ Grifone albo in campo rubeo vexillum inſignitur.

XXV Palatinatus Valachiæ vexillum capite biſontis inter cornua ſtella & latere dextro luna defectuoſa ornatum, cum circulo per nares tranſducto, in campo cæleſtino.

XXVI Zatorienſis Ducatus vexillum cæleſtini coloris, aquila alba literam Z, in pectore ornata inſignitum.

XXVII Oſwiecimenſis aquila nigra O, literam in pectore ornata in campo lazurino.

XXVIII Maſſouiæ Ducatus aquila alba cum Ducali pileo in campo rubeo.

XXIX Slupcenſis Ducatus Grifone rubeo in campo al-

XXX

bo, vexillum insignitur. Similiter Pomeraniæ Ducatus ijsdem armis vtitur.

Ante funus regium magnificus dominus N. Maczieiowski integra armatura cum equo tam affabrè facta subtilissimeque, tum argento, tum coloribus distincta, vt omnium oculos in admirationem conuerteret armatus, in manu gladium auratū punctura ad latus conuersum gestabat. Hunc sequebatur armiger atra veste circundatus hasta cuspide in terram conuerso cum vexillo, scutoque à lęua cum insignijs regijs armatus. Ensifer quoque regni gladium punctura cōuersum ad latus præferebat. Tum pomum typum mundi repræsentans, sceptrum, corona aurea à senatoribus, quibus id competebat, portabantur. Legati autem singularū prouinciarum antecedebant. Post nobilitatem succedebat vrbis senatus & populus longo ordine. Omnes quoque processiones omnium ecclesiarum præibant, longo honoratissimoque & præcedentium & comitantium agmine. Ex ludis deinde literarijs pueri de more antecedebant cum cantoribus, lugubres cantiones decantantes, hos almæ vniuersitatis doctores, & magistri, omnisq; studiosorum ordo insequebatur. Hinc plusquam 4. millia obscuro, & tristi habitu vestiti vulgus, cum funalibus & candelis vndique collucentibus ibat. Vbi iam in arcem ventum est, in ædem cathedralem, quæ vndiquaque defixis cereis collucentibus ardebat, funus honorificentissimè deponitur, regalibus supra impositis. Exinde finitis cantionibus visitatis & solennibus, orationē funebrem habuit abbas Magilensis, pietate & doctrina venerabilis; postea conuenientissimis decentissimisque cere-

ceremonijs exequiarum absolutis, in tumulū maiorum suorum deponitur. Postera die in omnibus ecclesijs episcopi omnes sacra celebrabāt, ad omnes sanctos, ad sanctum Franciscum, apud sanctam Annam, Stephanum, Marcum, apud sanctam & indiuiduam Trinitatem, & in arce apud diuū Stanislaum. Vexilliferi quoque singuli cum suis vexillis, & turba vulgus cum cęteris eadem vt prius processione cum equis totidem, & pheretris prædictis vrbem lustrabant, eques quoque ad funeris pheretrum catafractus vndique cassidem pro plumis cereis ardentibus circumuolutus, equo delabitur, hasta confracta, & gladio proiecto, cumque cantaretur Agnus Dei, cancellarius, & vicecancellarius sigilla regis mortui confregerunt: cæteri autem senatores sua sceptra posuerunt in altari. Ciues quoq; vrbis suas exequias funebres in ecclesia parochiali apud sanctam Mariam celebrabant.

DE CELEBERRIMO INGRESSV *Cracouiam, & coronatione præclarissimi Henrici Valesij, potentissimi & inuictissimi Poloniæ regis.*

ANno quo diuina potestas humana in specie salutis nostræ restaurandæ gratia cælitus sese demisit 1574. curato solenniter sumptuoso funere diui Sigismundi Augusti, & depositis atris lugubribusque vestimentis, & pullis integumentis, omnes ordines regni, & magni ducatus Lituaniæ, Russiæ, Massouiæ, ac cæterarum regionum Sarmatiæ, in noui regis desideratissimum aspectum anhelantes, tædioque visendi illius expectatissimi vultus, nō secus

ac patres in lymbo ardentes, animos affectionatissimos ad honores illius adiecerunt, nullisque sumptibus quamuis profusissimis ad cohonestandum tantum principem pepercerunt. Longum esset hic referre incredibilem, inæstimabilemq; vestitum, apparatum, quibus inter se cùm pomposi Poloni, tum magnifici & profusi Lituani, & vinci impatientes cum Massouitis Rutheni, magnificẽtissimis sumptibus concertabãt, & quisq; quibus potuit quàm maximo sumptu cõparatis, suum præ cæteris in regem affectum ostentare nitebatur. Hi aureis, isti argenteis, illi holosericeis, alij polymitis, alij planis, alij villosis, tum infectis purpura, & tinctis murice & cocco, tum Attalica Semiramidaq; textura, & Phrygio opere elaboratis, insertisque cum vnionibus variarum gemmarum lapillis, resplẽdebant. Equi omnibus tales, quales Vergilius Turno fuisse describit, & Homerus ad Troiam narrat venisse Menonis, Euripidesque Rhesi Thracum principis. Ea erat pomparum solennitas, cui nihil adijci ad gloriæ magnitudinem potuisset. Cracouia quoq; vrbs regni caput & metropolis nihil ad tanti principis aduentum expectatissimum omisit, non sumptibus, non continuis laboribus quicquam pepercit. quid referam publicos, priuatosq; apparatus, quacunque ingressurus erat rex, expurgatæ plateæ, frondibusq; abiectum, ac pinearum semper virentium exornatæ, parietes peripetasmatibus auro purpuraq; distinctis, & hinc longè pendentibus, in arce vbique radiabant, affixa longis tractibus in palatijs aurea balthea: tum aurea & argentea vasa instar scalarum per gradus exposita, crebris repercussi Solis radijs fulgurabãt, illa quoque

que olim pulueribus squalentia ob diuturnam regis mortui absentiam inaurata pauimenta, aurea lacunaria optimè extersa, excussa, & expolita resplendebant. Plebs quoq; passim portas, ac fenestras virentibus sertis coronabat, alij ad nocturna lumina funabula parabant, alij lignorũ strues congerebant, tormenta bellica in vallo & propugnaculis arcis, & vrbis disponebãtur, nullus aut ætate, aut valetudine tam imbecillis, qui otio detineretur, qui nõ aliquid ad publicum gaudium pari lætitia, diligentiaque, aut excogitaret, aut operaretur. Cumq; iam omnia apprime & plusquam perfectè apparata optatam diem expectarent, rex electus ad Balicias sesquimiliari à Cracouia distantẽ villam Palatini Cracouiensis hæreditariam aduenit, innumerata Gallorum, & Polonorum multitudine stipatus: ibi noctem ineffabili sua & omnium cum lætitia feliciter trãsegit. Die verò illa optatissima, & niueo calculo signanda illucescente, quę erat 18. Februarij. Cum discursu triũphali nobilium turmæ plateas vrbis complent, tantaque hilaritate cuncta gaudebant, & serena facie gestiebant, vt præter peculiarẽ morem, etiam equi & canes, & quęq; domestica hominibus animalia, iucundis gestibus, vocibusque exultare sentirentur, canoræque auiculæ suauissimos concentus, vltra consuetum adsonarent, exultantiumq; vocibus ipsum cælum reboaret. Phœbus pater, qui caput suum atris olim (ob regem mortuum mœrorẽ exprimens) nubibus occuluerat, obscura caligine pariter cum hominibus disiecta, igniuomis radijs corruscãs, propriæq; lucis candore resplendens gratissimus apparuit. Interque & post coronationem aliquot hebdomadis

assiduè lætus permāsit, vt non bruma, sed ver ipsum appareret. Antequam se autem è Balicijs rex mouisset, de repēte vndarum violenter altis de montibus cadentium in speciem effusa senatorum, equitum, populi, & totius vulgi, vtriusque sexus inæstimabilis multitudo, in occursum eius, magnifico ornatu, spectabiles, Xerxisque exercitum referentes, omnes campos extra vrbem, omnes montes, colles, aggeres, omnes vias, ac villarū tecta, & summa arborum oppleuerunt, densissimisq; turbarum globis, principi suo quàm longissimè obuiam procedere gestiebant. Primus autem senatorū archiepiscopus Gnesnensis Hungarico habitu ducentos hastatos equites fulgentes, holoserico auro intertexto, produxit, quos ipse insequitur rubea rheda, quam sex equi serico rubeo ornati trahebant, vectus in qua cum eo episcopi Posnaniensis, Adamus Conarski, & Plocensis, Petrus Miscobski sedebant. Crux autem præferebatur. Hos Leopoliēsis archiepiscopus Stanislaus SlomoWski, cū Camenecēsi episcopo, subsequuntur, qui etiam splendenti equitatu roboreque militum magnum triumpho supplementū addiderunt. Cracouiensis episcopus Frācișcus Crassinski, proximus fuit, quem Italico ornatu ducenti equites, holoserico vestiti, marturibus subducto & argento affabrè depicto, aureis torquibus insigniti, præcedebant. Eius vestigijs Cuiauiensis Stanislaus Carncouski cum Chelmensi episcopo, & Lanciciensi Palatino viris & equis illustres insistebant. Castellanus Cracouiensis Hūgarico ornatu, primus post episcopos, ducentos hastatos equites auro & argento conspicuos, clypeisque & vexillis fulgentes produxit. Hinc

Hinc Palatini summa grauitate insignes procedunt, quorum primus Cracouiensis, cum fratre Sandomiriensi Capitaneo generali, trecentos viros, auro argento iuxta, ac equos Hungarico more, & Scythico supra modum exornatos producunt. Sandomiriensis quoque Palatinus, cum fratre Ensifero regni, ducentis quinquaginta equitibus tam ad pompam, quàm ad pugnam perfectè instructis holoserico auro & argēto fulgenti Hungarico more pariter cum equis vestitis commitati prodeunt. Hos Oswieciмensis, Bresinensisq; Castellani subsequuntur, qui numero & apparatu hoc triumphale cumulabant agmen. Tandem Calissiensis Palatinus Hunnorum habitu instructam turmam clenodijs, monilibusq; corruscantem, & equis auro ornatis superbam ducebat. Hunc lumen patriæ, & firmum virtutum omnium propugnaculum Albertus à Lasko Palatinus Siradiensis visendo apparatu, cum quadringentis equitibus Hungarico, & centum Scythico more instructis procedit, qui omnium consensu facilè tulit in hoc triumpho partes priores, tanta enim cura suas apparauerat turmas, vt neque virum alio equo, neq; equū alio viro indigere diceres. Postea Podoliæ Palatinus huic triumphi agmini 150. equitibus armatis decora quasi addidit corollaria. Deniq; Lituaniæ & Russiæ proceres promiscui, sumptuosè & profusè pomposi, acies tam ad bellum quàm ad triumphum instructas producunt, Quorum primus Nicolaus Georgius Radiuilus dux, Palatinus Vilnēsis, decoris patriæ, & senatoris eruditi, ac solertis planeq; diuini ingenij equitatus, Polonorum adæquat laudem. Hunc Castellanus Trocensis decenter tam

viris quàm equis inſtructus commitatur. Hinc Io-
annes Chodkieuicius Samogitiæ generalis capita-
neus,&c. bello ac pace clariſſimus, & ad res magnas
gerendas natus procedit. Deinde eiuſdem Ducatus
theſaurarius ſupremus, & Minſcenſis Caſtellanus
equis & viris auro corruſcantibus ſuperbi ſequun-
tur. Poſtea Nicolaus Chriſtophorus Radiuilus dux,
curiæ Marſchalcus, Italico eoque ſumptuoſiſſimo e-
quitatu cinctus. Tandem exercitum campiductor,
inciſor, dapifer, pocillator, hij Hungarico, illi Italico,
iſti Scythico, Moſchouiticoque habitu & ornatu ſu-
perbè inſtructi inſequuntur, & alij innumeri quos
recenſere longum eſſet. Dies me deficeret, ſi ordine
perſequar ſingulos, qui viri, qui heroes, qui duces,
ad illam celebritatem cohoneſtandam vndiq; con-
fluxerunt. Apparebat Lituanorum equitatum tria
millia ſuperare, holoſetico, gemmis, vnionibus, cor-
ruſcantē. Poſt Lituanos proceres dux Cōſtantinus,
Kiouię Palatinus cum duobus filijs, vno Italico, alte-
ro Moſchouitico habitu ornato, pręcedentibus tre-
centis equitibus ſuperbè auro & argento rigentibus
ſtipatus occurrebat. Braſlauienſis quoque Palatinus
Wolinios ſuos Scythico more pulcerrimè & ſum-
ptuoſiſſimè veſtitos ducētos produxit, pharetris, &
arcubus auro corruſcantibus. Tandem Culmenſis,
Mariemburgenſis, & Pomeraniæ Palatini Germa-
nico ritu ſuperbas producunt acies. Dulſcius quoq;
Prutenus 36. equites loricis indutos & auro fulgen-
tes adiunxit, eiſdem. Hinc Comites à Tekin, Ioan-
nes Woinicenſis, & Andreas Belzenſis Caſtellani,
familia antiqua, & reb. inſigniter geſtis illuſtres 250.
Hungarico more haſtatos equites, clypeis, vexilliſq;
ac ve-

ac veſtibus & equis auro micantibus, educunt. Eos
Herbortones, ingenio & prudentia, libriſq; à ſe e-
ditis clari, cum ducentis. Camenecenſis, Sauich Wo-
ſtenſiſq; Caſtellani cum cētum quinquaginta equi-
tibus cincti. Andreas WapoWski cū centum, & Bie-
cēſis ac Radomienſis cum octuaginta bene armatis
egrediuntur. Poſt hos Staniſlaus Comes TarnoW
Caſtellanus Cechouienſis 200. equitibus, clypeis
haſtiſq;, & vexillis auro redimitis, murice tincta coc-
co & marturibus ſubducta veſtitis, cum tormentis
duorum curruum affabrè inſtructis progreditur.

Caſtellani quoque cæteri quos ſigillatim nume-
rare infiniti laboris eſſet, bene in acies inſtructi, &
ad triumphum cohoneſtādum tanti principis con-
uenientes, ſubſequuntur. Cancellarius quoq; cum
theſaurario regni Hieronymo Buzinski omni vir-
tute & patriæ amore ſenatores venerandi, ſuas co-
pias inſigniter adornatas præſentant: Poſt hos Mar-
ſchalcus curię, Andreas Opalinski vndequaq; virtu-
tibus abſolutus vir, cum 75. equitibus Italico more e-
gregiè exornatis. Deinde vltimum agmē claudebāt
capitanei ciuitatumq; & officiorum regiorum præ-
fecti, qui etiam ſuas in acies pomposè inſtructi in-
gentem exercitum exprimebant, aliorumque aut
adæquabant, aut ſuperabant laudem: & vereor ne
tantorum illuſtrium virorum ſplendore captus ob-
uias imprudēs alios prætercam, alios verò abſq; diſ-
crimine ponam. Lublinenſis verò Palatinus Macie-
oWski cū filio, & nepotib. inſigni virtute præſtan-
tibus 200. equitibus cum vulturinis alis & clypeis
ac vexillis Hungaricè terribilibus. Hos Dzialini, Se-
cignieuiorum, Camieneciorū, Ocieſcij, Coſcielecij,

TomicijCastellani Gnesnensis cum filio,Padnieuij, Barsi,Bonaronum,Miscouij,Droieuij,LesnioWolij, Staskouij, Nemstæ, Reiorum cum oloribus in tergis coronatis & lilijs in pectore super clypeos ad similitudinem cãdidarum aquilarum insignitis, Noscouij, Belzẽsis præfecti Zamoiscij,alijq; innumerabiles & inestimabiles equitũ exercitus, vt ita dicã, omnib. portis,&suburbiorũ latebris sese effundebãt. Aulici quoq; regis mortui officia sua minimè neglexerũt,equi quoq; singulorũ senatorum,& equitum ducticij, magnã triũpho præbebant amplitudinem, Cubicularij etiã regis mortui , hi Italica, illi Hungarica specie auro & argento, vesteq; prætexta fulgidi, cæteros claudebant, quibus nihil neque dici, neque fingi speciosius potest. Post senatorum & equitum turmas, ciues cum plebe, subsequebantur, quorum equites Germanico habitu erant 120. pedites 4000. adæquabant,omnes fulgidis armaturis splendidi, ac discolori vestitu & vexillis secundũ opificum cõtubernia, corruscantes, similiter Cleparianæ, Casimirianæ, & Stradomianæ gentes. Exercitu omni per hunc modum disposito, iuxta LobzoWium & Bronouice vicos ciuitatis. Rex suis Gallis, Guasconibus, & magna nostrorũ turba stipatus aduenit, tormenta autem vbique horribiliter interdum explodun-tur, & taratantara, taratantara acriter resonant, ibi episcopus Plocensis Miscouius facunda & Ciceroniana oratione, regem omnium ordinum nomine salutauit. Bibracus postea regio nomine affabiliter ad omnia respondit. Dehinc ciues Casimirienses, Cracouienses, & Clepardienses, cum salute humiliter impertiunt, qui etiam placida, & optimè spei plena

plena respõsa retulerunt. Absolutis salutationibus, rex singulos exercitus, agmina cõstricta, oculis perlustrat auidè, quę tanta erant hominum bene armata congeries, vt plerique vsu rerum bellicarum periti, eandem etiam valido hosti opponi potuisse affirmarent, tormentorum magistri & scloppetarij tonitrua crebra iterant, resonant, & concutitur sonitu æther. Tandem rex circiter primam noctis horam vrbem ardentibus facibus resplendentem diui Floriani portam ingreditur, albo equo & sublimi altitudine illustri magnificentissimè epiphiato, phaleratoq; auro vndiq; refulgente vectus, cui insidens altior omnibus eminebat, vt à cunctis cõspiceretur. Consules autem vrbis vmbellam auream vsque in arcem super illum portauerunt, veste nigra pellibus pãtherinis suffulta indutus erat, Vascones scloppetarij 40. & Heluetij cũ alabardis 60. duobus cum tympano & fistulo præeuntibus latera eius muniebãt, quibus holosericæ virides vestes, croceo colore distinctæ erant, in primo loco circa regem Niuernensis, & Dumeneius duces, Marchio Elbensis, Duca de GWisa, alij primores Galli, & aulici regij, singuli honoris caussa inter binos Palatinos deducebãtur, sequebantur & anteibant tympanistarum, tibicinum, cornicum, multitudo, singuli suum taratantara resonantes. Succedebant quoque diuersorum principum, & populorum, oratores & legati, populus promiscuus per varias turmas & cuneos egrediens regem suum videre gestiens, quo ille procedebat ferebatur, omnes sui ordinis & decoris obliti quem sors cuique locũ obtulisset, occupabat. Conscendunt alij tecta, & summis pendent tegulis, alij

trabibus inſident, alij columnis implexi, alij muris
hærent, omnes feneſtræ, omnes rimulæ ſuis ſpecta-
toribus refertæ, perforati parietes, diruptæ mace-
ries, quo oculos ſuos tam expectati regis ſpectaculo
populus expleret, nullus locus non occupatus, ne
ijs quidem qui non niſi ruinoſum & periculoſum
caperet veſtigium. Cùm ad forum fuiſſet peruen-
tum, tandem omnium aures tubarum clangore, &
ſcloppetariorum bombardariorumque tonitribus
obſurduerant: in ipſo autem Caſtrenſis portæ ve-
ſtibulo, arcus affabrè extructus erat triumphalis, ta-
petis exornatus aureis, in quo tibicines officium
ſuum ſtrenuè adimplebant, in ſummitate verò tur-
ris aquila alba ſubtiliter & artificiosè facta lilijs in
pectore inſignita, in omnes partes quo rex ibat cir-
cumuoluebatur, ſtridentibus alis, & capitis inflexio-
ne, ac quodam ſtrepitu lætitiam quaſi præſeferens.
Cumque rex arcē ingrederetur, ſcloppetæ omnes,
tum & maiores machinæ tanto ſtrepitu, fulgoreq;
exonerabantur, ac ſi Iupiter ipſe quidquid vſpiam,
in theſauris ſuis fulminum, tonitruumque conclu-
ſum habuerit, id totum pariter, ſimulque nunc cæ-
lo demiſiſſet, tum verò genere, tympanorum, ty-
biarum, tubarumque ſonis nubes perſtrepebant.
Arcem ingreſſus vbi etiam ſupra, aquila affabrè fa-
cta alis applaudebat, in eccleſia diui Staniſlai cathe-
drali, à canonicis ſalutatur, & poſtquam Te Deum
laudamus, ſuaui melodia decātaretur, ad reginalem
maieſtatem rectà deducitur, vbi vltro citroque data
ſalute in palatium auro ſplendidum cœnaturus, &
acquieturus pergit. Poſtridie verò rex in ſenatuſ-
cōſultum veniens per Bibracum cancellarium pri-
uatum,

uatum, omnibus ordinibus regni gratias egit: quod
ſibi integrum atque floridum tantum regnum di-
uinitus adminiſtrandum præſtiterint, Deumque
omnipotentem precatur, vt is ipſis, atque adeò toti
Reipub. Chriſtianæ ſit ſalutaris, polliceturque da-
turum ſe ſedulè operam, vt conceptæ de ſe apud il-
los opinioni cumulatè ſatisfaciat, & vt coronatio
properaretur obſecrabat. Ad hæc ſequenti die San-
diuoius Carncouius Refferendarius regni maieſta-
tem regiam à nobilitate affabili oratione ſalutauit,
in qua & Reipub. incolumitatem, & regiam digni-
tatem ſufficienter deduxit, explanauitque, vt omni-
bus ſatisfactum videretur. Regio quoque nomine
ſimiliter reſponſum eſt, omnibus eum ſatisfacere, &
ſalua omnia ſibi cōcredita conſeruare velle, & non
tantummodo literis approbare, verùm etiam ſan-
guine obſignare paratum eſſe. Eadem die ſole occi-
dente cum magna epiſcoporum caterua, & legato
ſummi pontificis in rupeculam Caſimiriæ, diui Sta-
niſlai (vbi occiſus fuit,) ædem Polonorum patroni,
deducitur, vbi Deo deuotiſſimè ſupplicauit, & ſacris
de more exoſculatis, in arcem redijt. Quam viſita-
tionem ſancti Staniſlai in Rupella omnes re-
ges ante coronationem obire de-
biti ſunt, ex more re-
cepto.

EXEMPLAR QVARVNDAM LITERARVM SVPER DISCESSV CHRISTIANISSIMI AC SERENISSIMI HENRICI III. GALLIArum ac Poloniæ regis: itemq́; illustrissimi senatus Poloniæ ad eundem regem.

INCERTO AVTHORE.

ORATIO

DANZÆ AD SENATVM REGNI *Poloniæ Cracouiæ congregatum habita.*

ENRICVS Christianissimus & Serenissimus Franciæ & Poloniæ rex, dominus meus clementissimus, me die 18. huiusce mensis Iunij, hora nona pomeridiana, aut circiter ad se vocauit, qui primùm agnouit me fideliter, & diligenter Christianissimis regibus, aui, patri, & duobus ipsius fratribus inseruijsse, eademq́; se à me obsequia certè expectare significauit. Et cùm ille de suo discessu mentionem fecisset, ingenuè fateor, me magnitudine periculi vehementer perculsum, perturbatumq́; esse. Postea honorificè multa de regno Poloniæ loquutus, tandē testatus est, cùm ordines regni Poloniæ eum regem agnouissent, satis scire, illos se, vxores, liberos, fortunasque omnes vnà cum regno fidei ipsius commisisse, eam ob caussam, se probi, digniq́; regis officio nunquam defuturum, affirmabatq́;, se nec eos nunc deserere, nec vnquam

quam deserturum. Ad hæc, referebat, se amplissimum regni Poloniæ senatum, qui tunc hîc aderat, de obitu Christianissimi regis ipsius fratris certiorem reddidisse, & quanto desiderio regni Franciæ ordines eius in patriam reditum expeterent, declarasse. Præterea, reginam ipsius Serenitatis dominam matrem iam sæpius & scripsisse, quòd si maturè in regnum non rediret, eam tot hostium viribus, quibus vrgebatur, diutius resistere non posse, ab eoque summis viribus contendere, vt patriæ in tanto periculo consuleret sua præsentia, cum ipso absente id effici posse non speraret, dictum regni Poloniæ senatum illam quidem profectionem probasse. Verùm reliquos regni senatores prius conueniendos esse respondisse. Cùm verò regni Franciæ negotia eam moram non paterentur, sibi vel vitæ periculo patriæ necessitati esse subueniendum, statum regni Franciæ perturbatissimum, afflictissimumque esse narrabat, cùm prouinciȩ omnes in armis essent, bellumq́; nūc illic maioribus viribus, maioriq́; animorum exacerbatione, quàm antea vnquam, gereretur. Adhæc, aduersarios ingenti classe littus Gallicum infestare, & principem Condæum cum sex millibus Germanorum equitum in Franciam proficisci, maioresq́; copias per Germaniam, vicinaque loca cogi, quæ illum esse subsecuturæ, eam ob rem se non posse, nec etiam velle patriam in tanto periculo deserere, pro qua sanguinem fundere illi esset iucundissimum: scire eum, sibi moriendum esse, honestam verò mortem nunquam fugiendam, sed potius optandam. Hęc cùm fortissimi principis, magniq́; animi officia sint, non dubium est, quin is ve-

rus, ſincerusq́; amor, quo reuerendiſſimæ, illuſtriſ-
ſimæq́; dominationes veſtræ ſint amplexæ, & con-
firmabitur, & augebitur, cùm illæ eum in pace mo-
deratiſſimum, æquiſſimumq́ue: in bello verò con-
ſtantiſſimum, acerrimumq́ue defenſorem eſſent
habituræ: Interim verò nobis Francis triſtiſſimũ &
quauis morte grauius. Et cùm reges Christianiſſimi
hactenus, quacunque ire voluerint armis, & vera
virtute ſibi iter aperuerunt. Nunc videre hunc re-
gem noſtrum ea qua eſt ætate, vagum & in peregri-
na terra errantem omnibus ſupplicem eſſe: nec iam
ſua culpa, ſed noſtra cauſſa, & vero in patriã amore.
Et quoniam ipſius Serenitas facilè prouidebat, do-
minationes veſtras reuerendiſſimas & illuſtriſſimas
inopinatũ iſtum ſuum diſceſſum moleſtiſſimè latu-
ras, ille mihi ſæpius iniunxit, vt graues, æquiſſimas-
q́ue cauſſas, quæ illum tot, tantisq́ue periculis ſe ex-
ponere cogant, dominationibus veſtris reuerẽn-
diſſimis & illuſtriſſimis declararem. Quibus intel-
lectis ſperabat, ea ſibi nihil de ipſarum in illum be-
neuolentia remiſſuras eſſe: ſed conſtanter in data fi-
de perſeueraturas. Hæc autem vt ille conſequeretur
facilius, ſignificauit mihi, ſe ad quoſdam regni iſtius
ſenatores literas dediſſe, & à me petebat, vt ipſis
redderem, eosq́ue ſuis verbis diligenter rogarem,
ne illi hoc ſuo diſceſſu offenderentur, ſed iuſtiſſima,
neceſſariaque cauſſa perſpecta, illum haberent ex-
cuſatum etiam apud cęteros regni ſenatores & pro-
ceres excuſarent, illum omnia ipſis clemẽtiſſi. Prin-
cipis officia polliceri, & cum ipſius Serenitas literas
illas in ſuo cubiculo eſſe putaret, vni ſoli cubicula-
rio qui tunc adfuit, iniunxit, vt mihi illas daret: qui
reſpon-

reſpondit, nullas ibi literas eſſe, tunc ille promiſit, ſe
curaturum, vt mihi altera die traderentur, & quoni-
am heri ampliſſimus ſenatus à me ſeriò petijt, vt ſi
ipſius Serenitas mihi alia mandata, vel priuatim, vel
publicè quibuſdam deferenda demandaſſet, illa ego
apertè declararem. Ego ſanctè iuro & affirmo, ipſius
Serenitatem nihil mihi iniunxiſſe, cuiquam dicen-
dum, proponendum, & promittendum, quàm ea,
quę expoſui, videlicet, vt eius diſceſſum apud omnes
declarata vera cauſſa excuſarem: eos, quibus ſcribe-
bat, hortari, vt in veteri in eum fide & beneuolen-
tia perſeuerarent, ab ijsq́ue obnixè peterem, vt eum
quoque apud cæteros regni ſenatores, proceres
excuſarent, & omnibus clementiſs. & optimi re-
gis officia promitterent: vt autem ipſius Serenitas
propenſiſſimum ſuum in hoc regnum ſtudium, ſo-
licitudinemq́ue teſtaretur, mihi quoque demanda-
bat, vt dominationibus veſtris reuerendiſs. & illu-
ſtriſs. ſignificarem, ſibi conſultum videri, vt in primis
idonei legati ad ipſius Serenitatem eligerentur, qui
magnis itineribus in Franciam contenderent: hac
enim ratione fore, vt omnes facilius in officio ve-
ſtris prudentiſſimis conſilijs & authoritate conti-
nerentur. Nam vbi illi intellexerint, ipſius Serenita-
tem mortuo rege fratre pro motibus regni Fran-
ciæ ſedandis, paceq́ue ſua præſentia conficienda à
regni illius ordinibus ſupplicibus precibus, magna
contentione euocari, & eam ob cauſſam militum
regni Poloniæ ſenatum legatos miſiſſe, vt eorum
conſilijs & interceſſione pax æquiſſimis conditio-
nibus faciliùs conſtituatur, ſperandum eſt, quòd in-
terim omnes regni Poloniæ legatis decernetur,

sunt expectaturi, & certè legatorum præsentia ad Francorum animos flectendos, & negotia publica ad optatum finem perducenda, profutura. Ego Carolus Danzæus, à Danzij, Christianiss. & sereniss. Franciæ & Poloniæ regis consiliarius hæc quæ hoc scripto nomine ipsius Serenitatis declaraui, & confessus sum, vera esse testor & affirmo. Cracouiæ 22. Iunij, anno 1574.

Carolus Danzæus manu propria subscripsi.

LITERÆ SENATVS REGNI POloniæ ad imperatorem Romanum.

Sacra Cæsarea maiestas domine, D. clementiss. faciendum putauimus, vt sacram Cæs. maiest. vestram pro ratione vicinitatis & officij nostri certiorem faceremus de ijs, quæ proximè præteritis diebus apud nos acciderunt. Quanquam ea minimè ignota sunt S. C. maiest. vestræ, quin imò certò scimus, sereniss. regem nostrum ditiones S. maiest. vestræ intrasse non satis pro regia dignitate, paucis duntaxat comitum. Qua ex re S. C. M. vestra facilè intelligere potest, sereniss. regem nostrum præter scitum & opinionem nostram è regno discessisse: nam C. M. V. non ignorat, qua fide & obseruantia nos principes nostros prosequi soleamus, neque hunc sereniss. regem nostrum debito honore priuaremus, si cum scitu & consilio nostro eam profectionem instituisset. Subsecuti sunt & officiales regni, & insequendo Plezinam vltra oppidum domini Premniz ditionis Maiest. vestræ processerunt: sed ab instituto suo nulla ratio-

la ratione se reuocari passus est. Reliquit quidem sua maiest. literas ad nos, quibus hoc regnum nobis commendat, & caussas explicat, quam ob rem nos celauerit de profectione sua: nimirũ, vt sereniss. matrem, patriam, & regnum illud florentiss. ab interitu vidicaret. Sanè vt primùm de morte Christianissimi regis Galliarum, fama apud nos increbuit, & successionem ad sereniss. regem nostrum deuolutam esse, ne in eo quidem, quod illi naturaliter & hæreditatiue obtigit, sereniss. regi nostro obesse voluimus: nam & de periculis omnibus, de salute & commodis regni illius non minus quàm de nobis ipsis cogitationem susceperamus, communicatisque consilijs de rebus omnibus statueramus prouidendum, adeò vt nullum sereniss. rex noster fidelium subditorum officium in nobis desideraret. Sed eius rei culpa hæret non tam penes excelsum, & verè regalem ipsius animum, sed penes eos, qui eum priuato consilio ad hoc factum impulerunt. Ex quibus omnibus Sacra C. M. V. pro sua prudentia iudicare poterit, discessum hunc sereniss. regis nostri his temporibus accidisse, quibus maximè ab hostibus Christiani nominis ex minima occasione metuenda sit omnis periculi suspicio in hoc regno potissimum, quod est quasi pro aliquo præsidio Christianis prouincijs collocatum, quæ quidem pluribus verbis S. C. M. vestræ scribimus, primùm ad remouendam prætermissi officij erga sereniss. regem nostrum culpam, ne quis in eo nos deliquisse arbitraretur: deinde verò vt S. C. M. V. ad eam fœderum & pactorum communionem, quæ M. V. cum regno Poloniæ intercedit, inuitaremus, rogãtes, vt quem-

admodum sanctè, & inuiolatè hactenus ea coluit, ita & nunc ea obseruare non desinat. Porrò negocium hoc omne S. C. Maiestati V. ita commendamus, vt nulli magis vnquam commēdare possimus. Nam vt nollemus inuitum quenquam nobis imperare, ita non libenter videremus, nos tales existimari, qui nesciamus officio nostro vti, & voluntates principum moderari. Non deest nobis animus pro dignitate, & libertate nostra quęuis consilia habere: sed Polonorum semper fuit reges, & principes suos colere, reuereri & honestis potiùs, quàm externis studijs & officijs eos prosequi. Quod reliquum est, nos, studiaq; nostra S. C. Maiestati vestræ commendamus. Data Cracouiæ, 21. Iunij, 1574.

Eiusdem S. C. Maiestati vestræ addictiss. seruitores, senatus regni Poloniæ, Cracouiæ congregatus.

REVERENDISSIMIS, ILLVSTRIbus & magnificis dominis, senatoribus, nobilibus, & generosis equitibus regni nostri Poloniæ, & magni Ducatus Lituaniæ, Henricus Dei gratia Poloniæ rex, magnus Dux Lituaniæ, &c.

Reuerendissimi, illustres, & magnifici domini, senatores syncerè nobis dilecti, vosq; generosi, & nobilissimi Equites, dici non potest, quanto cum doloris sensu in animum nostrum induxerimus, vt non expectatis incliti huius regni comitijs, in Franciæ regnum, quod nobis nuper legibus, iureq; hæreditario obuenit, properandum statuerimus. Siquidē in merita vestra erga nos, in caritatem, & beneuolentiam, qua nos complectamini, intuentes, non potuimus sanè sine lacrymis ac firmo dolore de hac nostra in Franciam profectione cogitare. Multa ante oculos obuersabantur, quę commemorare longum esset, idque planè vinceret recordatio beneficiorum vestrorum, ita vt omnino nobis certum & constitutum esset, Franciæ regnum administratione sanctæ reginæ matronæ concessa, & demandata, hîc non modò comitia expectare, verùm etiam si ita nobis videretur, integram ferè ætatē degere. Testis mihi Deus est, testes quoq; non pauci ex senatoribus, cum quibus simul atq; de morte Christianissimi regis fratris mei indicatum vobis est, copiosè de hac re egimus, atq; ex illorum sententia sub huius regni nostri sigillo ad serenissimam matrem meam, mandatum amplissimum, quod *Regentiam* Galli vocant, misimus, priuatis etiam nostris literis illustrem principem Alanconium, Henricū Nauarræ regem, & omnes Galliæ principes ac proceres sedulò monuimus, vt nostri desiderium ęquo animo ferrent, nec aduentū nostrum frustra expectarent. Ita profectò res se habent, mutādi verò huius cōsilij, aut potiùs sententiæ nostræ, quæ penitus insederat animo, hęc fuit caussa, quę vobis, hoc est, prudētibus ac sapiētib. viris spero probabitur. Hesterna die sub noctē ferè allatæ sunt nobis literæ à serenissima regina matre, & multis Galliæ proceribus, & primarijs viris, in quibus scriptum erat, necessarium omnino esse, vt quàm primùm dispositis equis ad celeritatē istuc aduolarem⁹, in summo esse discrimine res Gallicas, actū prorsus aliter videri de vetustissimo, nobilissimoque totius Europæ regno, nec vllam aliam

rationem esse tuendi, & cõseruandi nobis illius imperij, quàm si intra dies viginti ad summum Lutetiæ Parisiorum, vel saltẽ in finibus regni nos sisteremus. Multa erant alia diligenter perscripta in illis literis, sed ex quibus non modò periti rerum Gallicarum, sed etiam exteri non ignari rerum humanarum facilè possent intelligere, ilico & sine cunctatione nobis discedendum esse. Quamobrem lectis illis literis, apud me necessariò constitui, quanta possem maxima celeritate in Galliam proficisci. Cùm autem si de profectione mea cognitũ esset, multa imminere videbantur, quæ celeritatem, in qua omnia posita essent, retardarent, faciendum nobis putauimus, vt tacitè proficisceremur. Itineris Gallici ratio nobis non est ignota, nec ignorantur studia, & mores illarum gentium, per quas nobis transeundum est. Itaq; nihil opportunius, nihil securius visum, quàm vt omnes de profectione nostra celaremus, & subita ac festina abitione discessus nostri famam anteuerteremus. Habetis paucis rationem consilij nostri. Reliquum est, sic vobis persuadeatis, nihil quicquã hoc facto de pristino nostro erga vos, totumq; hoc nostræ Poloniæ regnum amore decessisse. Vos quoq; nobis illam summam, qua hactenus nos prosecuti estis, beneuolentiam, & obseruantiam integrã conseruabitis. Nullam certè nos vestri tuendi, ornandi, & augendi huius regni nostri occasionem labi, aut diffluere permittemus. Dignitatem nostram, & Poloniæ regni tantisper dũ absumus (aberimus autem, quàm minimũ poterimus) fidei, integritati, prudentiæ, & sapientiæ vestræ commendamus. Cupimus insuper & hortamur vos, vt primo quoq; tempore egregios

egregios viros ex omnibus ordinibus lectos, ad nos in Galliam mittatis, cum quibus seriò, & diligenter de omnibus, quę ad vtilitatem, & ornamentum huius nostri regni pertinent, tractabimus. Iterum atq; iterum salutem, concordiam, incolumitatem regni nostri, & existimationem nostram vobis quàm obnixè fieri potest commendamus. Benè valete. Cracouiæ, 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria subscrip.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO *patri, domino episcopo Ciuaniensi, sincerè nobis dilecto Henricus Galliarum, & Poloniæ rex.*

REuerendissime domine sincere nobis dilecte, pro mutatione rerum, & temporum mutanda quoq; esse consilia, paternitas vestra non ignorat. Quod ipsum viri prudentes fecère semper, & nobis nunc quoque necessariò faciendum est. Constitueram quidem superioribus diebus quemadmodum vestra paternitas de me bis intellexit, apud vos manere, saltem donec comitia indicta, coacta, & peracta fuissent. Nunc verò, cum ex literis serenissimæ reginæ matris meæ, quas hodie sub tẽpus cœnæ accepi, intelligam regnum Galliæ in eo esse statu, vt de toto illo amplissimo & nobilissimo regno nostro planè actum sit, nisi quàm primùm incredibili celeritate illuc peruenero, celare discessum meum æquum est propter multas causas, quas paternitas vestra cognoscet à nobili & generoso viro D. Danzæo

consiliario nostro, cui vt fidem adhibeat in omnibus rogo. Ego nihil magis cupio, quàm vtrumque regnum retinere: neque enim id nouum est, neque legibus vestris aduersatur, & erit Polonicæ genti perhonorificum & tutissimum, eum habere regem, qui Galliæ simul imperet. Verùm, de toto isto negocio, quod grauissimum esse puto, mihi magnopere curæ est, vt debet esse, cum paternitate vestra copiosè ex animi mei sententia dictus Do. Danzæus communicabit. Puto me à vobis amari plurimùm, quemadmodum quoq; vicissim nihil est certè, quod non vestra caussa velim. Noui ingenium tuum, noui fidem, & integritatem. Hoc tandem peto, & à prudentia tua, ingenio & dexteritate illud expecto, quò contendat, & efficiat paternitas vestra, vt incliti senatus Poloniæ, & alterius quoque ordinis studia erga nos eadem maneant, quæ hactenus fuêre. Incumbe quæso totis viribus in eam curam, & solicitudinem, nihil nobis gratius quicquam posset accidere. Faciam autem, vt tu nec immemorem amasse, nec ingratum principem dilexisse videare. Bene valeat paternitas tua, sincerè nobis dilecta. Regnum nostrum vobis commendamus. Datæ Cracouiæ, 18. die Iunij, anno 1574. sub nocte.

Henricus manu propria subscrip.

ILLV-

ILLVSTRIBVS AC MAGNIFICIS dominis, domino Palatino Cracouiensi, & domino ZberoWio Maresc. curiæ, sincerè nobis dilectis, & reuerendo D. Wolki Vicecancellario nostro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex, magnus Dux Lituaniæ, &c.

MAgnifici domini sincerè nobis dilecti, cogimur in Galliam nunc proficisci cõtinuato dierum, noctiumq; itinere. Nam ex literis serenis. reginæ matris nostræ, quas hodie sub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, regnum Galliarum in eo statu esse, vt nisi incredibili celeritate illuc peruenerimus, regnum nostrum omnino pereat. Quo quidem nuncio valde commoti sumus: nec enim quicquam minus expectabamus, & motus Gallicos, aut leues esse arbitrabamur, aut eiusmodi, qui me absente, authoritate serenissimæ reginæ matris meæ sedari possent. Sed postquam aliter esse video, nolo nũc ipse deesse. Itaq; nũc maxima celeritate in Franciam proficiscor: necessariò me id factur ũ homines prudentes, qui Gallica norunt, statuent. Discessum meum celare operæprecium fuit propter eas caussas, quas Magnificẽtię vestrę à nobili, & generoso viro D. Danzęo consiliario nostro intelligẽt. Ego vos, totamq; familiam vestram amaui semper, & quantùm animo licuit, libẽter ornaui, à vobis nũc omnia beneuolentiæ ac sinceræ amicitię officia expectans. Illud oro in primis, vt authoritate vestra, quantùm fieri poterit, omnia cõtendatis, vt incliti senatus studia eadem erga me absentẽ maneant, quę hactenus

fuêre. Verùm de hac tota re, alijsq; grauiſſimis multis rebus dictus dominus Danzæus meo nomine vobiſcum aget copiosè, cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Datæ Crocauiæ, die 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOmino à Tienſzin Caſtellano Weinicenſi ſubcamerario noſtro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex, &c.

ILluſtris, & magnifice domine, ſincerè nobis dilecte. Non ſpontè quidem, ſed coactè, & cogente rerum omnium neceſſitate in Franciam nunc maxima celeritate proficiſcimur. Ex literis enim ſereniſſimæ reginæ matris noſtræ, quas hodie ſub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, eo ſtatu eſſe res Gallicas, vt niſi expeditis equis illuc aduolauero, omnino de illo regno actum ſit. Id quoque ſcriptum eſt ad me ab omnibus Galliæ proceribus ac primarijs viris. Quamobrem cunctandum mihi minimè putaui, ne mihi ipſi in tanto momento deeſſe videar. Diſceſſum verò noſtrum tacitum eſſe, operæprecium fuit propter incommoda itineris. Nouit enim ſinceritas veſtra, ingenia Germanorũ, & quanto odio proſequantur catholicos homines. Quid autem nunc à ſinceritate veſtra expetam, & expectem, nobilis & generoſus vir Danzæus conſiliarius meus exponet vobis: cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Hoc vnum tantùm addam, hac poſteriore epiſtolę parte, te eum eſſe, quem ego ſummopere

pere amaui, quem plurimi feci, & cuius viciſſim amicitiam, & beneuolentiam erga me ſempiternam eſſe cupio. Bene valeat illuſtris ſinceritas veſtra. Datæ Cracouiæ, die 18. Iunij, anno 1574.

Rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOmino RadlWiel duci in Olira, Mareſchalc. curiæ Lituaniæ, ſincerè nobis dilecto, Henricus Dei gratia Galliarum, & Poloniæ rex.

ILluſtris & magnifice domine, ſincerè nobis dilecte. Hæc ad te ſcribens, neceſſario itinere in Galliam ingredi cogor. Intellexi. n. ex literis ſereniſſimę matris meæ, ſcriptis in eo ſtatu eſſe res Gallicas, vt niſi intra 15. dies ad fines Franciæ appulero, actum eſſe videatur de toto illo regno. Id quoq; ſcripſerunt ad nos omnes proceres, & primarij viri, fidẽ meam implorantes. Quamobrem cunctandum, & procraſtinandum minimè putaui. Sed diſceſſum meum diſſimulandum exiſtimaui, vt ſecuriùs tranſeam per Germaniam. Noui enim ingenia Germanorum, & quanto odio catholicos homines proſequantur. Quid verò nũcà ſinceritate veſtra expectem, & expetam, nobilis & generoſus vir dominus Danzæus cõſiliarius noſter exponet meo nomine copiosè, qui has literas ſinceritati veſtræ reddet: cui vt fidem adhibeat, omnino cupio. Bene valeat ſinceritas V. & me, vt hactenus fecit, diligat. Datæ Crocauiæ, die 18. Iunij, 1575.

Henricus rex manu propria.

LITERÆ AD SACRAM MAIESTAtem regiam à ſenatoribus regni Poloniæ ſcriptæ, cum quibus cubicularius maieſtatis ſuæ, Viennam xx. Junij, Cracouia in expeditis equis delectatus eſt.

SErenißime rex, & domine, domine clementißime. Obſequia noſtra cum teſtificatione fideliſſima ſubiectionis noſtræ S. maieſtati veſtrę cõmendamus. Itáne meriti ſumus de ſacra maieſtate veſtra, vt preter ſpem omnem, & expectationem noſtram, hinc diſcedere nobis inſcijs, ſacræ maieſtati veſtræ placuerit? Graues impulerunt cauſæ, S. M. V. & iſſ duxerunt ad hoc tam graue, & periculoſum iter. Sed grauius illud exiſtimamus eſſe, quod ſacra maieſtas veſtra inconſultis nobis, hoc fecerit, quaſi fidem fidelium ſubditorum ſuorum dubium faciens, neque res ſuas concedens illis, qui ſe, ſalutem, facultatesq; ſuas omnes, fidei ſacræ maieſtati veſtræ concrediderunt. Non deerat animus, non defuit facultas, nulla nobis ad aras vſq; (quod dicitur) S. M. V. ſequẽtibus. Sed neque S. M. V. bene apud ſe examinauit, quam eſt aggreſſa, neq; committere debuit, vt vltro ſe tot periculis obijceret. Precamur S. M. V. omnia feliciter ex animi ſententia euenire: ſed ita tamen, ~~vt priùs illi Deus mentem inſpiret, ad nos, regnumque ſuum reuertend~~i. Vbi ſalua & incolumis Viennam S. M. V. peruenerit: rogamus ſacram maieſtatem veſtram, ne vlterius procedat, ne ſe maioribus diſcriminibus exponat, ne cum periculo ſuo maiores, & excellentiores hominum gradus appetat. Hic enim honos, in quo maieſtatem veſtram Deus max. collocauit, eo eſt excellentior, quò proceſſit non à fortuna

fortuna, ſed à diuina voluntate, & proborum, & de maieſtate veſtra bene meritorum iudicio. Conſideret maieſtas veſtra, regnum ſe reliquiſſe planè periculis omnibus expoſitum, nullis fœderũ, & pactionum renouationibus confirmatum. Niſi dominus cuſtodierit, actum eſt de nobis, nulla nobis diligentia, nulla prudentia proderit. Nihil enim ſine ſacræ maieſtatis veſtrę præſentia ſtabile & firmum ſtatuere poſſumus. ~~Petimus igitur à S. M. V. vt maieſtas veſtra memor ſit fidei ſuæ ac iuraméti regno huic pręſtiti, memor expectationis ſuæ, quam ſemel de maieſtate veſtra conceptam eò vſq; retineremus:~~ memor ad extremum ſalutis, & incolumitatis noſtræ, quam Deus max. maieſtatis veſtrę fidei commiſit, & poteſtati. ~~Nos ſi deſeret maieſtas veſtra, vindicabit Dominus iniuriam populi ſui~~, neq; formidabit maieſtatis veſtræ actiones, noſtris malis, & periculis fortè grauatas. Hoc ſi impetrabimus è maieſtate veſtra, dabimus operam, vt in reducẽda maieſtate veſtra omne ſtudium, officium, & operam noſtram ſacræ maieſtati veſtræ comprobemus. Deum rogamus, vt ſacram maieſtatem veſtram ſacram & incolumen aſpiciamus. Datum Cracouiæ, die 20. menſis Iunij, Anno 1574.

Sacræ maieſtatis veſtræ ſubditi & conſiliarij.

Senatores regni Poloniæ Cracouiæ congregati.

EXEMPLVM LITERARVM A SAcra Cæsarea maiestate ad senatores regni Poloniæ datarum.

MAximilianus reuerendissimis,&c. Accepimus dominum, & vestras literas die 21. mensis Iunij iam elapsi datas, quæque ijsdem, pro solita vestra erga nos beneuolentia de serenissimi principis domini Henrici regis Franciæ,& Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, consanguinei,& fratris nostri carissimi istinc discessu nobis significanda duxistis. Cognouimus dominationes itaq; vestras, & vos celare non possumus, eundem serenissimum regem vestrum hisce diebus instituti itineris sui ratione ita ducente, huc venisse, tanta quidem celeritate, vt non modò planè nobis inscijs, ditiones nostras intrârit, sed, parum etiam abfuerit, quin aduentus sui nuncium anteuerteret. Nos verò serenitatē suam eo pacto huc delatam, ita excepimus, vt ex mutua vicinitate, quæ cum Poloniæ regno nobis intercedit, dignū & fraternæ, arctissimæq; necessitudini, qua serenissimis & Christianissimis Franciæ regibus iuncti fuimus, conuenire existimauimus. Sicque serenitas sua iter suum quàm citissimè peragendi desiderio hinc festinans, nudiustertius in Galliam perrexit. Porrò velim dominationes vestras, & vos vobis in mentem reuocetis, antiqua fœdera, & pacta, quæ ab antecessoribus nostris accepta cum inclito Poloniæ regno nobis intercedunt. Dominationibus V. & vobis sic persuasum cupimus, nos, qui hactenus nihil magis curæ, vel etiam in nobis habuimus, quàm vt huiusmodi fœdera, atq; pacta firma, inuiolataque conseruarentur: adeoque omnibus, quæ huc pertinere visa sunt, nunquam defuimus, nec in posterum hac in parte fore dissimiles. Quod vt de vobis pollicemur, ita nihil diffidimus, quin, qua estis erga nos, regna, dominiaque nostra præclara, integerrimaq; voluntate, vestrū vicissim in ijsdem fœderibus sanctè obseruandis, officium haud vspiam desiderari passuri sitis. De cætero, D. V. & vos, quibus mutuæ beneuolentiæ, & bonæ vicinitatis studia deferimus, rectè valere cupimus. Datum Viennæ, 1. Mensis Iulij, anno 1574.

EXEMPLAR LITERARVM AD HENRICVM ANDEGAVENSEM A Senatu, & Ordinibus regni Poloniæ.

SACRA CHRISTIANISSIMA, ET serenissima maiestas regia, domine nobis clementissime.

STudia obseruantiam nostram S. regiæ maiestati vestræ commendamus, à Deoque max. S. maiestati vestrę precamur optimam salutem, felicissimos rerum successus, vt S. maiestas vestra diu sana & incolumis sit, & lōgissimè ac felicissimè populis à Deo suæ fidei & gubernationi concreditis, imperet cum summa laude sua, & eorum, quibus præest, felicitate. Quæ fuerit vniuersi regni Poloniæ erga maiestatem vestram propensio, cùm rex à nobis electus, & ex remotissimis orbis partibus in Poloniam excitus esses, non est opus longioribus verbis maiestati

vestræ cõmemorare. Siquidem in memoria tua esse existimamus inter clarissimos principes, & orbis monarchas, te omnibus à nobis cõpetitoribus prælatum, in Poloniam ex Gallijs honorificè exceptum, sacro deinceps diademate corõnatũ, & ita apud nos habitum, vt tibi libentissimè vitam, salutem, iura, libertates, & carissima quæq; in patriam nostra pignora concredere, & in potestatem tuam tradere non dubitauerimus. Et sperabamus quidem, nos imperij tui moderatione post interregni tempus illud luctuosum & difficile, quasi sole post obscurissimas tenebras elucente, regnũ Poloniæ splendorẽ suum recuperare posse, fecissetq; vtinã Deus max. vt expectationi de te nostræ exitus respõdisset; nec ea felicitas, quã ex imperio tuo cõceperamus, intersecta fuisset tristi reip. nostræ casu & perturbatione. Discessisti à nobis, sereniss. rex, patriæ nostræ, imò quoque verò tuæ, corpus integrũ tuo hinc discessu reliquisti mancum, ita vt quasi per te capite diminuto, patria nostra sine rege suo vitam ducat ægram, & nõ mediocri dolore sese conficiat. Auget etiam dolorẽ nostrum, quòd consilium discessus tui, & teipsum, vitam, dignitatem, maiestatemq; tuam his concredidisti, qui priuata magis apud nos obseruantia, quàm vlla fide publica se tibi esse obstrictos, agnoscere debuerunt. Nos tibi fidem nostram, nos obseruantiam, nos cultum, nos in prosperis & aduersis constantiam, sacramento oblato, obstrinximus. Nobis propterea, te, tuaq; cõsilia, tuas res cõcredere debuisti. Nos enim pro tua dignitate, pro gloria, pro salute, pro acquirẽdo non modò paterno regno, quod à Deo, naturaq; datum, amittere nullo modo potuisti, sed etiam pro alio

alio quouis imperio cõsequendo, fidem, studium, operam, vitã deniq; deuouissemus, te, tuamq; fortunam comitando. Legis annales nostros, fidem Poloni erga reges suos deseruêre nunquã. Polonorum nomen contra principes suos sinistra machinatione contaminatũ non esse. Reuocãdum est illud in animum tibi, quàm primũ de obitu Christianissimi regis Caroli IX. fratris tui desideratissimi, fama in Polonia peruulgata fuit, tuaq; fraterna viscera morte ipsius non mediocriter cõmota vidissemus, tute scis, non magis te, quàm senatũ, & vniuersam Poloniam acerbissimo casu mortis illius perturbatam extitisse, quasi rex noster mortuus esset, ita mortem illius indoluit Polonia. Quid actũ est? quod erat officij tui, rem ad senatũ tibi tũc assistentem retulisti, deliberatum est, dictæ sunt sententiæ, dies luctus publici per vniuersum Poloniæ regnum constitutus & indictus est. Summa totius deliberationis erat, quid tibi faciendum, quomodo Galliæ tumultuanti succurrendũ: qua ratione regnũ ad te naturali successione deuolutũ, retinendum. Hæc omnia, quæ erãt grauissima, nec ab vna parte reip. sed ab omnibus ordinib. constitui & finiri poterãt, in maiora regni comitia, te consulente, te annuente, te applaudente, reiecta sunt. In hac expectatione comitiorum quid actum sit, proh dolor, cõmemorare quid amplius opus est? Rege caremus in Polonia, at quomodo? neque hoc sine dolore reticeri potest: ita à nobis discessisti, vt vix impressum abitum discessus tui videre potuerimus. Sed dolorem & orbitatẽ nostram amplificare nolumus. Deus maximus, qui corda regum gestat in manibus suis, ille iudicet hoc factum tuum, ac be-

ne vertat hoc non modò Galliæ, quę te à nobis euocauit: sed patriæ quoq;, quę tuam fidem secuta, nunc de statu & felicitate sua laborare cogitur. Cuius quidem saluti prospectum esse volétes, quò nos patrię amor, quò necessitas ipsa, quò periculorum metrię amor, quò necessitas ipsa, quò periculorum metus, & consueta cõsiliorum ratio vocabat, Warschauiam conuenimns omnes, vt orbitati patriæ, paci, & securitati publicæ consuleremus. Et caput quidem deliberationis nostræ hoc fuit vnum, vt regem haberemus in Polonia, cuius authoritate pax interna, & externa tranquillitas retineretur. Omnes te hîc regem optabamus, requirebamus: sed quẽ intueri, quem alloqui, quo cum agere potuissemus, habuimus neminem. Est certè verum, quod scribimus, serenis s. rex, non defuisse nobis animos, non occasiones, nõ commoditates, nõ etiam caussas, vt patriam seruaremus, liberas voces ad eligendum nobis regem alium cõuertere, & spretæ patrię ignominiam, periculaq; imminentia noua regis electione detergere: sed natura, constantiaq; nostra vincit necessitatem eam, nec id quidem sine periculo, ne sequamur prius, donec à te sciremus, an ad nos redire, nobis semper imperare, sceptraq; Poloniæ gestare velis. Voluntatem tibi esse quidem quis dubitet? regia virtus & natura tua non Septentrionis fortasse modo: sed regnorum aliorum quoq; imperium animis cogitat: sed voluntatem istam multis fortasse cogitationibus occupatam, aut temporum necessitate distractam, non vult Polonia magno cum suo malo experiri, te longum tempus expectando. Vis igitur rex noster esse? Venias quamprimum in regnum hoc, cape sceptra semel tibi data, accipe gladiũ regalem, quo nos defendas à vicinis hostibus, quorũ arma iam personant in auribus, micãt in oculis ex Walachia, Scythia, & Moschouia. Veniendum est autem maturè, ne consilia & machinationes hostium, longa tua expectatione maturescant, & nos, regnumq; istud pessundent. Rege diu carere nõ possumus propter grauissima pericula, in quibus, tanquam in lubrico, versamur, quæ talia sunt etiam, vt à nobis nequeant, nisi præsente rege, tolli. Propter discessum enim tuum multis domi incõmodis affectũ est: bona regalia à militibus occupata, stipendia per se promissa, & non soluta, priuatorum in publica bona inuasiones, direptiones, occupationes. Non commemoramus licẽtiam, iniuriam, cædes, audaciam, quorundam perditorum, quidlibet faciendi. Nec vindicari absente rege, silente lege, cõuersis omnium ad extrema pericula oculis, vix facilè possunt. Ne igitur longa, irrita ve tui aduẽtus expectatione nos suspensos reddas, & cunctatione tua regnũ maioribus periculis inuoluas, non ægrè feres, quod pro salute patriæ nostræ facimus, & tibi tempus in Poloniam veniendi assignamus. Hoc autem est, serenis s. rex, quatenus adhuc humeris nostris, pondus periculi huius sustinere posse, nos arbitramur, & tę ad nos cõmodè ex Gallia in Poloniam peruenire, nobiscumque esse posse iudicamus: diem duodecimã mensis Maij proximè venturam, pro quo etiam tempore comitia magna, decreta & instituta esse scito, ad quod quidem tempus assignatum, ad ea quoq; comitia tę vniuersa quoq; Polonia expectat, vt venias in regnum hoc, in comitia illa, quæ sunt instituta, vt deliberationes cum senatu, & ordinibus regni iuxta

morem & consuetudinem præscriptarum legũ absoluas, & pericula imminentia vnà nobiscum amoueas: tum etiam conditiones ab oratoribus tuis in conuentu electionis receptas, & iuramento firmatas, atq; cõditiones & articulos per legatos tibi oblatos, ac hos per teipsum Parisijs, illas verò per serenissimum Carolum olim Galliç regẽ fratrẽ tuum desideratissimum, sacramento roboratas, confirmes, expleas, & re ipsa præstes, ac in posterum Rempub. nostram præsens semper gubernes. Hoc ad officium tuum regale, & sponsionẽ factam, fidemq; datã, pertinere, maximè intelligimus, vt nõ dubitemus, te nõ magis curaturum esse, vt huc venias, quàm vt promissa expleas. Si verò, quòd à nobis vtiq; longè abesse cupemus, ad nos venire nõ potueris, tardaueris, cum nostro summo dolore tibi dictum, nunciatumq; volumus esse, omnes nõ posse ampliùs, quod cũ gratia tua dicere licebit, sine rege, sine lege viuere in Reipub. nostra, conuersisq; nostris animis ad Deum, id faciemus, quod ad incolumitatem & salutem patriæ nostræ pertinere videmus, eamq; ab illo tempore, si nõ veneris, salua tua gratia, honoreq; nostro, obedientiam, & fidem datã tibi renũciamus, & noui regis, electionisq; cõuentũ indiximus, statuimus, promulgauimus, atq; id quidem ita certè, ita firmè, summa necessitate constricti, apud nos statuimus, vt nullis excusationibus, nullis modis, nullis ad extremũ rationibus, ab instituto nostro nos abduci patiamur. Non debes autẽ æstimare, serenissime rex, id nos animo erga te sinistro, aut consilio præpropero facere. Abest longè à nobis ea cogitatio: sed iudicare debes in primis, Poloniam ita esse constitutã, vt barbaris hostibus ad eam solam pateat aditus, ipsaque sola ad omnia Christiani orbis regna, sit quasi porta, quę nisi firmissimis claudatur præsidijs, non ipsa modò, sed multæ Christiani orbis prouinciæ, certum est, de salute sua periclitabuntur. Nos igitur hic pro omnibus quasi excubias agimus, & vt securè dormiãt alij, nos insomnes oportet peragere noctes. Tale igitur regnum, quomodo sine rege, sine duce, sine capite esse posse existimas? Nosti potentiam Moschouiticam. Non est incognita tibi Scythica ferocitas, quæ cum Turcica potentia mixta, his diebus vicinam nobis Walachiam solo æquauit. Est regnum hoc cinctum & circumuallatum hostibus Christianorum Catholico nomini infensis, nostro verò infensissimis, quòd veteres ex se ductos triũphos, tunc maximè vindicare cupiant, cùm remp. hanc capite è rege suo videant orbatam, & tanti casus nouitate tumultuantur. Occasionem igitur oppugnandi nos & Rempublicam nostram habent illi percommodam. At dices fortasse, vires nobis esse tantas, modò velimus, posse nos etiam defendere patriam nostram, eamq; tibi seruare saluam & incolumem, hostium insultibus ab ea pellendis. Est ita serenissime rex, pro patria nos nullis etiam extraneorũ adiutos auxilijs fortiter pugnauisse, pręclarisq; triũphis latè & lõgè fines illius protendisse, paratos etiã esse, pro his tuendis & conseruandis, sanguinem nostrum effundere: sed istius optimæ voluntatis impedimenta tuo discessu tãta sunt effecta, quãta vix vllo vnquam tempore in Polonia fuerunt. Inimicitias cum barbaris gentibus, non vnas sed multas, & graues, pro gloria, & libertate Christiana habemus, amicitias

quoque cum Christianis, vicinisque principibus, nullis per te fœderum & pactorum vinculis colligatas, ita retinemus, vt dubia potiùs, quàm certa sit eorum possessio existimanda. Quid horum quisque moliatur, quò adspiret, quid nectat, non videmus: tu verò considerare potes. Simus etiam superiores hostibus nostris, at eorum conatibus hinc inde irrumpentibus, quomodo sine capite, sine rege resistemus? Quomodò vires cõiunctas cõtra diuersos hostes habebimus? maximè, cùm regni huius pax, cum vicinis nulla per te pactorum renouatione firmata consistat. Bellum in Polonia, publico etiam edicto sancitum, sine rege, tanquam summo belli duce, ex præscripta lege fieri non consueuit, neque potest. ~~Erit-ne amplius sine rege Polonia salua? Minimè gētium, serenissime rex, regem oportet habeamus, aut te, aut alium, quem nobis Deus & fata prospexerunt.~~ Durum est telum necessitas, qua abducimur, vt ~~si rex præsens nobis noster semper nolis esse, alium, qui nobis imperet, eligamus oportet, te id minimè ægrè ferente, imò collaudante studia nostra~~ seruandæ patriæ cupiditate tantopere incensa. Non dubitamus autem, serenissime rex, si ita tibi, & Deo videtur, vt rex noster ampliùs futurus esse non possis, quin nos & regnum hoc in tua gratia, & fauore, & beneuolentia perpetuò retineas, & in primis gratum, & memorem te studij, & obseruantiæ nostræ erga te præstes, quam tibi etiam omni studio, opera & diligentia comprobare studebimus, vt intelligas, erga te apud nos etiam nõ regnantem, non destitisse studia, beneuolentiam, obseruantiam nostram, quinimo duratura hæc esse omnia, quandiu in ani-

in animis residebit tuæ erga nos gratiæ, & beneuolentiæ memoria. Quod superest, commendamus nos in gratiam maiestatis vestræ, Deumque maximum precamur, vt S. M. V. clementissimè seruet sanam & incolumem ad perpetuam Christiani nominis gloriam, & salutem obseruandam. Datæ Warschauiæ ex congregatione ordinum Poloniæ regni generali, die 18. Septembris, 1574.

Sacræ Christianiß. & sereniſsimæ Maiestatis V.

Seruitores addictiſsimi

Senatus, equestris ordo regni Poloniæ, & magni Ducatus Lituaniæ.

Verba Regis Poloniae ad nuncios terrestres Thoruniae facta. 14 9bris 1576.

Non sum in caula sed hos liber natus, neque ante in has terras veni, dicti et amicti mihi defuit: Amo ego libertatem meam et eam conservabo Deo volente: per vos in regem vestrum sum electus vobis postulantibus et instantibus huc veni, per vos Corona capiti meo est imposita. Sum igitur rex vester, non fictus neque pictus, volo regnare et imperare, non ut vos mihi imperetis: Custodes libertatis vestrae estis non [illegible] vos paedagogos meos fieri volo: sitis itaque libertatum vestrarum custodes ne libertas vestra in abusum vertatur.

Clades DANTISCANORVM, ANNO M. D. LXXVII. *17. Aprilis.*

A IOANNE LASICIO POLONO DESCRIPTA: IN QVA CAVSSÆ BELli à sereniſſimo rege Poloniæ Stephano contra Gedanenſes ſuſcepti, referuntur.

MAGNIFICO VIRO, DN. IOANNI Zborowski, Caſtellano Gneſnenſi, duci copiarum aulico sereniſſimi regis Poloniæ Stephani, Odolanouienſi, Kieskenſi, Volpienſiq́; præfecto, ſenatori integerrimo, ſalutem & felicitatem.

MITTO ad te, *ſtrenue imperator, hanc belli abs te, angelis Dei iuuantibus, confecti, deſcriptionem: vt geſta tua, tuorumq́; fortium militum, quæ iam literis mandari incipiunt, nunquam eſſe moritura, niſi cũ hac vniuerſitate rerum, cognoſcas: & eò maiorẽ inde voluptatem percipias, ad maiora tãtò magis inflammeris. Qua in deſcriptione, tute noſti, quale meũ fuerit ſtudium, ne quid falſi eſſet. Si quæ præterij, ea ſupplere licet alijs. Dolenda eſt ſanè iſthæc Chriſtianorum calamitas: at quid aliud magiſtratus ageret, imperata facere nolentibus? etſi nondum hic magiſtratus noſter, ſuo vſus eſſe gladio, quem à Deo ad coërcendos malos accepit, videtur: id tantùm apparuit, quemadmodum pro eo regum illi rex ac defenſor pugnauerit: quum hoſtes non contenti eo, ſe vt intra mœnia continerent, defenderentq́; foras etiam, regẽ ſuum oppugnaturi prodicrint. Quorum conſilia quem finem ſortita ſint, tu ipſe vidiſti, ego deſcripſi. Faxit igitur Deus, quandoquidem perduelles ne nunc quidem reſipiſcunt, vt de te, milite eodem tuo, & rege noſtro fortiſſimo, ſimilia ſcribere liceat. Attamen magis illud à Deo precor, vt, qua Gedanenſes ob peccata affecit cæcitate, eam poſt hanc cladem, animis illorum adimat: ne forte accenſa magis vncti Dei ira, funditus euertantur: quod vt Ioannes Dantiſcus, ciuis illorum, ſupra annos XL. prædixit: ita & ego mihi videre iam videor. Vale, & pugna feliciter, decus ampliſſimæ Zborouiorum familiæ: hanc autem meam lucubratiunculã eodem animo, quo me miles, annis abhinc 19. in Gallia cõplexus es, quæſo te, accipe. Barcini, anno* M. D. LXXVII. *20. Maij.*

Tuæ dignitatis obſeruantiſſimus
Ioannes Laſiczki.

CLADES DANTISCANORVM, ANNO CHRISTI M. D. LXXVII. 17. die Aprilis.

A Ioanne Lasicio descripta.

Ntequam ad funesti Gedanensium suo cum rege belli descriptionem accedam, illud mihi præfandum esse videtur, ipsosmet Gedanēses tanti sui mali caussam fuisse: quod quidem preter hunc miserabilis pugnę euentum, ab irato proculdubio Deo profectum: ex conditionibus quoque à clementi rege ipsis non semel oblatis apparet. Nam quum rex Stephanus, quinto vt regnare cœpit, mense, (qui erat anni superioris September) firmandi regni sui caussa, Cracouia Marieburgum venisset, opinatus tantò faciliùs, quantò Gedanum propius omne negocium transactum iri: factum necessariò est, senatu, qui cum rege fuit consulto, vt Gedanenses, rebelles pronunciarētur: quòd à Cossobucio secretario, Andrea Sborouio curię Marschalco, & ab alijs duobus senatoribus ad ipsos missis officij admoniti, nihil de sua obstinatione remitterent: quodq; ad caussę suę dictionem, fide bona vocati: quamuis commodè potuerint, tamen non venerint: quæ nota insontibus grauis, nihil quidquam illorum animos permouit: nullum in illis seriò placandi regis, contumacia offensi, studium apparuit: quinimo regi legem imponentes, vt antea, ita pòst, liberari ab eo fide Cæsari Maximiliano, à

no, à paucis appellato Poloniæ regi, præcipitanter data, volebant: triginta alijs conditionibus (quarum primæ, vt à quibusdam oneribns ab Augusto rege ipsis impositis liberi essent, & portorio ipsimet fruerentur) cum illo paciscebantur: militem in Germania, inconsulto rege, & regni senatu, conscribebant: portas interdiu, nullum habentes hostem, claudebant: non contenti generali regis iureiurando, legibus publicis, priuatisq; suis singulari quoque (regem hac ratione infidi animi arguentes) caueri postulabant: cōtumeliosis, & ab omni veritate alienis de rege laudatissimo, & regno, officinę Iacobi Rothi scriptis Germaniam implebant: Grebino, territorij sui capiti, in ipso regis conspectu, præsidia imponebant: vrbem suam tam milite mercenario, quàm validis propugnaculis, magis ac magis muniebant. Quibus eorum facinoribus benignus rex irritatus, arcem Grebinensem, 26. die Septembris occupat, præsidia cædit, & fugat, multos pagos, quos ZulaWa illorum habuit, euastat. Perciti inopinatis cladibus, damnisque, impetrant quatridui commeatum, vt vrbe tutò exire liceret. Egressi suburbium, pagumq; ditionis episcopi Vladislauiensis, senatoris regni Polonię, igni comburunt: ac paulò pòst cœnobium, iuris eiusdem antistitis, intra sua mœnia, ac itē aliud extra, quod Oliuense vocatur, antiquis principum Pomeraniæ sepulcris clarum, euertunt: imbelles monachos, alios contrucidant, alios ludibrio habent: misère tamen ad regem cum certis postulatis octo viros: ad quæ eiusmodi responsum, primis Octobris diebus, accipiunt. Rege copias suas ex agris illorum abducturo, ipsi quoq; suos milites dimitterent, ius-

iurandum darent, exteros iurare nolentes vrbe mouerent, supplices veniam peterent, cõfirmationem iurium habituri, ad comitia regni venirent: tum decretũ ob contumaciam contra ipsos latum, & quæ vocarẽt grauamina iniustè sibi imposita, suo modo tollerentur. Acceptis his conditionib. nõ omnes illis probatæ: oblatas deinde alias, eodẽ modo aspernati sunt. Rursus impetrata 17. Nouembris, suis internuncijs, Constantino Ferbero, & Georgio Rosenbergio, vltro citroq; commeandi hisce legibus securitate, Calendis quoque Decembribus vlterius propagata, vt pacata ciuitate, dimissoque milite, ad regem venirent, delicti veniam petituri: rescribunt quædam à regis voluntate aliena: & quoniam conditionibus non satisfecerunt, retenti sunt à rege legati. Aliud semper, quàm par erat, & rex iustus volebat, respondentibus, humilibusque verbis superba scribentibus: extracta res est ad comitia Toronensia mensibus Octobri atque Nouembri, anni 1576. Gedanensium potissimè caussà celebrata. In quibus regia de ipsis sententia, ab omnibus prouincijs, ordinibusque comprobata est: deliquisse Gedanenses, & crimen contra maiestatem commisisse, inuenti. Quò, hoc cum responso, illi ijdẽ reuerterunt, quamuis rex exercitum abducatè Sula Wa suum, ipsos tamen non esse id facturos: nec ad commune concilium, quum ad illud non pertineant, venturos. Mirabantur nostri hæc ab illis scribi, quum anno 1569. rex Augustus Lublini, aui sui Casimiri quarti, de cõcilijs, conuentibusq; Prutenicis illam legem, *Omnes caussas notabiles, ad terras Prussiæ pertinentes, cum communi consiliariorum earundem terrarum consilio tractabimus*: ita commodè interpretatus sit, vt ostenderit, non esse certum locum hisce caussis tractandis definitum: nec hinc senatum regni, sine quo nihil magni rex cõstituat, excludi: sed ex indiuiduo Poloniæ cum Prussia vinculo, anno 1454. opera eiusdem regis facto, omnia communia sequi: non tamen leges harũ gentium confundi: ideoq; tali iurisiurandi formula, fidem suam regibus, & regno Poloniæ, consules ciuitatum Prussiæ atq; nobiles obstringere: *Ego N. iuro, quod serenissimo D. Sigismundo regi Poloniæ, & suis successoribus regibus Poloniæ, eiusq; regno fidelis ero: eiusq; maiestatis honorem, statum regium, & commodum Reipubl. regni, & terrarum Prussiæ pro virili procurabo: suamq; maiestatem de omnibus damnis, quæ sciuero, certiorem faciam: & ea manifestabo fideliter: sic me Deus adiuuet.* Non destitêre porrò tempus terere varijs effugijs, clàm in Germania auxilia, conquerentes, rege prudenti futura prouidente, ac quę iam acciderunt, prædicente. Ad quem vbi Rosenbergius cum Henrico Lempka Iurisconsulto, vltimum ipsorum, ad ea quę 25. Ianuarij acceperũt respõsum, multò aliud, quàm sperabatur, Bidgostiam attulissent: statutũ est, post diu tentatam, tandem etiam contemptam mitis regis patientiam, debellare superbos, & vi cogere ad officium ciuitatem, quæ potestati à Deo institutæ nollet subijci. Nam quid aliud, bonum regem facere oportuit? Adducam huc, quæ tum etiam illis gratificabatur. *Responsum sacræ maiestatis regiæ, internuncijs ciuitatis regiæ Gedanensis a maiestate regia ad eorũ supplicationẽ datum.* Sacra regia maiestas satis abundè omnia intellexit, quæ ciuitatis Gedanensis

nomine ab ipsius maiestate petebantur. Existimat autem, ad frequentes ciuitatis suæ Gedanensis supplicationes, satis, superq; sensum esse cleméntia, conniuentia sua regali: ita vt ampliùs vtendum sibi esse nō putet tam diuturna procrastinatione, rerumq; & negotiorum propositorum dilatione. Verti ea in re iudicat dignitatem suam, expedireque rebus & consilijs suis censet, vt ista tractatio iam pridem instituta, nunc tandem finem suum sortiatur, modo & ratione infrà scriptis. In primis concedit maiestas regia, vt pro concludendis, vltimoq; fine terminandis conditionibus, à regia maiestate ciuitati oblatis, isto modo, quo regia maiestas cōclusit ac determinauit, in spacio sex dierum maiestati regiæ satisfiat, pleneque de his omnibus ciuitas regiæ maiestati respondeat. Hi verò dies per reliquos mensis Ianuarij dies anni præsentis, ciuitati concessi esse censeantur. Primò quidem ducenta millia florenorum, numeri, & monetæ Polonicalis, regiæ maiestati ciuitas persoluere debet. Prima quidem, in spacio vnius mensis: alia verò cētum millia, prima die Martij, anni futuri 1578. regiæ maiestati reponet. Et nunc etiam oblationi statuum Prussię innitendo, duplicem accisam ciuitas iustè & integrè contribuet, eamq; in thesaurum regiæ maiestatis inferet, prout id melius & vtilius ipsius maiestati fore videbitur: de quibus omnibus obligationem forma concepta, quæ mittitur, faciat. Illa quæ merè regalia sunt, quæ ex priuilegijs ciuitas Gedanensis regiæ maiestati pendere debet: ea quotannis exoluantur: ista enim obligationibus aut exemptionibus vllis subijci non vult. De 4. tormentis bellicis, vnà cum puluere, globisq; bene præparatis,

paratis, ad vsum belli præstandis, ciuitas regiæ maiestatis voluntati satisfaciat: in eoque regiæ maiestati morem gerat. De prorogatione temporis ad Palatium, aliaque ædificia regalia in ciuitate Gedanensi extruenda, permittit regia maiestas ex gratia, clementiaque sua, tempus competens ciuitati se cōcessurā esse. De portorio maris, negocium ad futurum regni cōuentū reijcit: ita tamen, vt regiæ maiestatis scriba peculiaris ibi adsit, iuxta priorem declarationem. Grauamina, quæ authoritate sua citra consensum ordinum regni tollere potest, ea tollit: reliqua ad conuentum regni generalem differt, vt de illis ex sententia ordinum decernatur. Quæ tamen regiæ maiestatis de grauaminibus istis sententia sit, eam peculiari priuilegio super his cōscripto declarauit. Si verò vult, aut magis cupit ciuitas, non abnuit regia maiestas, vt omnes articuli, & omnia grauamina, ac omnes actus commissariales, inter quos & portorij negotium est, ita vt etiam scriba ad id non adhibeatur, ad futurum regni conuentum reijciantur. Reliqua tamen placationis capita, ac declaratio religionis conseruandæ, stare debent loco, & tempore suo. Confirmationem iurium, & libertatum, iuxta formam præscriptam, quæ mittitur, regia maiestas ciuitati dabit: omniaq; priuilegia, iuxta illius contenta, conseruabit, eamque authenticè nunc extradet. Si fortè ciuitati placeat grauamina omnia, articulosque (placationis conditionibus & capitibus, tum etiam religionis conseruatione, de quo specialibus literis cauebitur, exceptis) ad futurum regni conuentum reijcere: literas reuersales, prioribus nō absimiles, ciuitati dabit: quibus promittet, authoritatem

N

ſuam apud ordines regni interpoſituram eſſe, vt
ciuitatis ratio habeatur, grauaminaque ipſius illegi-
timè irrogata diſcernantur, & abrogentur. Ante o-
mnia ciuitas militem dimittat, regiam maieſtatem
forma concepta deprecetur, cõuentis ſe ſtare obli-
get: fidelitatis iuramentum præſtet: omniaq; faciat,
quæ ad ſubiectionis, fidelitatisq; officium ſpectant,
& pertinent. In quorum omnium fidẽ ſigillum no-
ſtrum apprimi iuſſimus. Datum Bidgoſtię 25. Ianua-
rij, anno Christi 1577. regni verò noſtri primo. His
ſubſcriptio manus regiæ acceſſit. Dedit ijſdem die
eodem priuilegium de grauaminibus, eodem quo
dictum eſt modo, abrogandis, vſu Auguſtanæ reli-
gionis cõſeruãdo, omnibus priuilegijs legitimè im-
petratis cõfirmandis, deq; cæteris rebus, quadragin-
ta capitibus cõprehenſis. Quę omnia quo animo ac-
ceperint, mœnibus confiſi ſuis, id ex ijs liquet verbis,
quæ de Gedanenſibus regia maieſtas ſenatorib. ab-
ſentib. vndecima Februarij Bidgoſtiæ perſcripſit. In
primis, inquit, declarationem conditionum à nobis
oblaturum illis dedimus: grauamina, quæ ipſi ſoli
poteramus abrogare, dato priuilegio abrogauimus.
Commiſſionis negotium, ad futurum regni cõuen-
tum reiecimus: vt de eo ex omnium regni ordinum
conſenſu decernatur, exemplum cõfirmationis iu-
rium, ampliſſima forma, citra omniũ exceptionem,
illis dedimus: vt nihil ſupereſſet, quod eorũ animos
obſtinatos à præſtanda fidelitate, ac relinquenda te-
meritate, retrahere poſſe videretur. His ita conſti-
tutis, ſex dierum ſpatium datũ eſt, vt ſenatui & com-
munitati ea omnia videnda mitterentur. Expectati
ſunt ad 12. dies: quibus cunctationem hanc, certam
pacem

pacem pariturā eſſe credebamus. Ecce autem Ro-
ſembergius cum ſyndico aduenit: reſponſum nobis
attulit, in quo nõ modò ea, quæ pacta & reſpõſo no-
ſtro cõcluſa fuerant, inuerſa ſunt: verùm etiam mul-
ta alia adiecta, quæ non modo dignitatem noſtram,
verùm etiam iura publica perſtringere videbantur.
Etenim ducenta millia florenorum, quæ nos non
placationis, ſed debitorum retentorum nomine, ab
illis pacti eramus, quæ ipſi etiam tempore conſtitu-
to ſoluere promiſerant, in tempus poſtea longiſſi-
mum & incertum tranſtulerunt. Contributionem
accifæ abiecerunt: regalia noſtra, quæ nobis à ciuita-
te ſingulis annis pendi ſolent, in dubium vocarunt.
Commiſſionem abrogare autoritate ſolummodo
noſtra, extra conuentum, voluerunt: cum regno ni-
hil ſe habere commune. Item alia, quę non comme-
moramus, ſcripſerunt. Quid ſaluo conductu duran-
te fecerint, omnibus notum eſt: internuncijſq; pa-
cis prætextu ablegatis, nihil minùs, quàm pacem in
ciuitate tractarunt: hanc propugnaculis, & antemu-
ralibus extructis munierũt: militem, qui dimitti de-
buit, auxerunt: eruptiones multas fecerunt: ex villis,
& domibus nobilium prædas egerunt: villas incen-
derũt: euẽtus vt demõſtrauerit, illos nõ pacificatio-
nis, ſed ludificationis cauſſam nobiſcũ egiſſe. Tace-
mus eorũ innumera in nos & remp. cõmiſſa delicta.
Iam videmus eorũ animos obcæcatos, in perniciem
ſuam ruere. Sed nobis Deus teſtis eſt, quod lenis &
clemẽtis principis officio hactenus vſi ſumus, atq; cu
rauimus, vt illos ad ſanã, rationiq; obſequẽtẽ mẽtem
reduceremus. Nihil profecerunt hortationes, lega-
tiones, perſuaſiões, cũctatiões noſtrę. Expectatũ diu

est,cum summa nostra,& Reipub. indignitate:nihil est intermissum, quod ad quietem publicā retinendam pertineret. Quid igitur aliud restat faciendum, quàm ne nobis & Reipub.desimus: atque vt sequamur,& suscipiamus ea cōsilia,quę ratio suadet, & iustus dolor exprimit? Hęc rex Stephanus animi erga suos paterni.Porrò quod respōsum ad illorū postrema verba, eodem tempore à tribunali regiæ maiestatis profectum sit,operæprecium est his addere:vt cuiuis notū sit, nihil regē temerè, nihil iniquè, nihil præcipitāter egisse, quo cū missis in custodiam Lenciciensem Ferbero, & Rosembergio cōsulibus,post decretū contra omnes latum, remissus Lempka est. Prospiciebat animo sacra regia maiestas, dominus noster clementissimus,hæc omnia quæ agerentur à Gedanensibus impetrandis toties salui conductus prorogationibus, non aliò spectasse, quàm vt rem extraherēt ad hoc ipsum tempus, quod ad detegenda apertè nefaria sua consilia magis idoneum arbitrabantur. Cuius illorum instituti cùm antè nō parua indicia hæc essent, quod in tractationibus, à leuioribus postulatis orsi,grauiora,quoties legatos ad sacram regiam maiestatem remitterent, indies adderent:quibus tantum abest,vt pro patrato crimine omnium grauissimo, regiæ maiestati satisfacerent: vt etiam iam propè gloriādo de crimine hoc admisso,magis,magisque offenderent, quod tamen sacra regia maiestas patienti ac paterno animo ferebat,ac ea, quæ ad iura illorum, & libertates augendas spectarent,illis concędebat,quę non rebellibus,verùm bene meritis de principe suo subditis deberentur:vt hac sua clementia eos ad officium reuocare posset: nihil

nihil tamen,vt videt,eos hęc benignitas mouit:cùm ad superiora postulata iniqua, hæc posteriora impia ac nefaria prorsus adiecerint,ita cōcepta,vt iam medicatum scelus prorsus detegant,& tam regiæ maiestati,quàm Reipub. communi regni Poloniæ, contra iusiurandum maiorum suorum, diuo Casimiro regi,eiusque successoribus ac regno datum,valedicant: nec publicis regni consilijs ac ipso regno, in cuius titulum ac ius, vt maiores ipsorum iurarunt, concessissent, quidquam commune habere, impudenter,& nefariè scribant. Iam verò sacra maiestas regia non solùm iniquitate,& insolentia postulatorum in dies lædebatur: verùm etiam alio genere iniuriarum, non modò ciuitate non exonerata (iuxta formulam salui cōductus, mittendorum ad regiam maiestatem oratorum dati) externo milite, verùm etiam maioribus conductis copijs,& nobilium ac aliorum subditorum sacræ regiæ maiestatis vrbi vicinorum pagis ac ædibus spoliatis, direptis, ac etiam exustis. Quamobrem,cùm iam apertè constet,obfirmatas in scelere perduellium Gedanēsium mentes, humanitate sacræ regiæ maiestatis ac alijs lenioribus rationibus ad officium reduci non posse: alijs grauioribus sacra regia maiestas vti, pœnasq; meritas de illis sumere necesse habet.Itaq; decretū suum, quo illos perduellionis damnauit,iam iamq; publicat,& promulgat: omnem securitatem terra, maririque illis adimit: & tanquam impijs in principem & patriam hominibus,aqua,& igni interdicit.

Bello sic indicto, & cura illius Ioanni Zborouio, vni ex ordine senatorio, demandata: posteaquam Gedanenses cognouissent,quàm paucos milites rex

Stephanus, Grebino capto, & Sulaua depopulata, in agro ipsorum reliquisset: quasi nõdum satis tot malis, damnisq;, quæ illis rebellio attulit, afflicti: accersenda plura esse potiùs, quàm aliquid regi cõcedendum, qui illis nihil, nisi Batori esset: & si fortuna faueret, opprimendos esse paucos antè quàm plures confluerent, animis obfirmatis statuerunt. Iam verò ab illis, qui ad regem ventitabant, voces illæ audiebantur, posse ipsos, si modò vellent, nullo negotio nostros obruere milites: rati idem esse, velle quid & facere posse. Rei igitur huius auspicato aggrediundæ diu expectabant occasionem. Visum est Pascha percommodum, (septima Aprilis fuit) quũ omnes vbiuis Christiani cultui diuino maximè incumbere solent. Confisi ergo viribus suis, & Ioannis Coloniẽsis, ducis sui magno præmio ex Germania euocati, experientię: ad hæc omnibus necessarijs ad euertenda, diruendaque oppida bene instructi: hoc consilio vrbem egrediuntur crepusculo vespertino, vt oppresso milite nostro, & Derssauia, (Czceuum nos vocamus) in quam se tempore hyberno ex agro receperat, expugnata: ad Gnieuum, Nouum, Staragardum, cæteraque regia oppida procederent vastanda. Verùm nondum vrbe omnibus egressis, ea tempestas exorta est, (Deo profanatæ augustæ diei, & regis contemptus vindice) ijque cæli tonantis sonitus, & fulminis ictus auditi, vt vnius propugnaculi pars auulsa, in fossàm corruerit: equus ductoris, fulgore atque fragore attonitus, succubuerit: ipse sessor à satellitibus, quibus stipatus erat, suffultus: duo equites è ponte fossæ imposito, in aquam profundam delapsi sint, nec sine labore alter extractus, alter

aquis obrutus. Reducto itaque in vrbem exercitu, idem postera die, alijsque deinceps ab illis tentatum. Sed hæc ipsorum aduersus summum Prussiæ magistratum suscepta consilia, semper pluuia impediebantur. Ea tamen cæcitas hominum fuit, vt adeò aperta futuræ stragis omina, non Deo, à cœpeis eos, quæ oderit dehortanti, sed sagarum veneficijs tribuerint: duasque eam ob caussam in carcerem compegerint: suspicati, à nostris conductas procellam incantamentis excitasse. Armant interim duas naues vectorias, totidemque minores, duplici via regios milites inuasuri. Tandem 16. die mensis eiusdem, sole ad occasum vergente, aduerso flumine Vistula sed ventis iuuantibus, Czeuum primùm oppugnatum contendunt: parte ab altera, tam equestres, quàm pedestres cohortes emittunt: de quorum lento progressu Zborouius, insignis virtutis imperator, à velitibus Strussij, qui tum in excubijs erant, certior factus, & quos sæpe ad pugnam prouocasset, mœniaq; illorum penè attigisset, nunc primùm prodire miratus: procedit illis cum suis obuiam: locum pugnæ commodum ad pagum Rokitki prope aquas deligit, &, donec propiùs accederẽt, locaque aquosa præterirent, ordinatis aciebus expectat. Substitẽre Dantiscani ad villam LangnaW, quæ paulò plus vno milliari distat Derszauia, præmissa ad excubias ea exercitus sui manu, quæ maior fuit omnibus Zborouij copijs. Hic Zborouius memor circumspecta celeritate nihil in bello melius esse: inuadendi securos, lætosq; consilium capit. Sed timens oppido, ne interea ab hoste nauibus egresso occuparetur, néve bono mutato loco, incõmodio-

re agenda res foret: prudenter illud mutat: nec ta-
mē in oppidum redit, veritus ciuium proditionem:
nam cum Gedanenſibus facere videbantur. Diſpo-
ſitis igitur quaquauerſum, vigilibus, & miſſo cum
60. Tartaris, qui nauibus imminerent, forti viro An-
drea Carcho Wſcio: noctem in equis cum ſuis tranſi-
git. Oriente ſole, ſeptima decima Aprilis die, hoſtis
appropinquare viſus, noſtris nonnihil multitudine
illius perculſis. Conſpexit & Colonienſis noſtros,
non abſque ſtupore: quòd pauci, quos ad ſui cōſpe-
ctum fugituros putabat, tātis cum copijs venientem
expectarēt. Illis ergo vltra fluuiolum, & lacum edi-
tiore loco conſtitutis, noſtris ex aduerſo ſtantibus,
néve ab illa vi hominum magna circumdarentur
cauentibus: incipit velitatio, duabus ferme horis ab
ortu Solis, grauis noſtris Coſakis (quos ferentarios,
licet, ſeu velites vocemus) Germanus eques fuit,
vndique armis tectus. Quibus confeſtim miſit im-
perator in auxilium 20. Vngaros generoſiſſimos, &
Staniſlaum Iordanum manu promptum iuuenem,
cum 50. equitibus. Deſcēdebat in arenam ipſe quo-
que Coloniēſis, veluti quidam ſuorum moderator.
Ciebatur ergo pręlium magna animorum alacrita-
te, ſed Germani ita curſitare, vt impetus haſtatorum
vitarent, idq́ue vnum facerent, quo noſtros illo per-
traherent, vbi tormēta ænea collocata erant. Quod
vbi animaduertit Zborouius, datis de vitando peri-
culo præceptis, miſcuit haſtatis equites è peditatu
ſumptos, cum tormentis longioribus. Defatigatis
pugna, & curſu vtriſque, ſucceſsêre integri. E noſtris
Zolkieuius cum turma Ioānis Zamoiski, regni Po-
loniæ Vicecancellarij, nō minus, quàm priores ala-
cer pro-

cer prodit. Vulnerati aliquot Germani: vnus equo
detruſus, equus alterius transfixus corruit: iam et-
iam duo à ferētarijs anteuenientes currentibus oc-
ciſi fuerant, noſtris ſaluis. Felix prælij principium
incendit ſpectatores ad audenda facinora maiora:
equis noſtrum, ad clangorem tubarum, tympano-
rumq́ue ſonum, adeò geſtientibus, vt ab ſeſſoribus
ægrè tenerentur. Quum tali pugnæ præludio deti-
nentur noſtri, Colonienſis miſſo illo pergendi vl-
teriùs ad oppidum obſidendum conſilio, poſtquam
vidit Zborouium pugnandi copiam haud impigrè
facturum: ſuis vt conſuleret, ſępimentum è fiſſis tra-
bibus, quas ſecum, vt alia omnia, vehebat, facit: ni-
hilominus tamen ferme ducentos, ad noſtros in a-
cie deſtinendos mittit, aſtutè omnia: vt cuius rei bel-
licæ ſcientia, celebris in Germania ſit ob defenſam
Magdeburgū. Igitur collocata intra illud munimen
tum ſuorum bona parte, ipſe interim cum tormen-
tis, & lectiſſimis quibusq; viris, ab altero montium
latere, noſtros à tergo aggreſſurus, ad lacum Libiſ-
ſeuienſem ſuis fatalem, iter intendit: ratus vndique
comprehenſos, niſi fugerent, ſua in poteſtate facilè
futuros: vbi iuſſus properare centurio Rauſauius,
reſpōdiſſe fertur, lentè feſtinādum eſſe: videri enim
ſibi Polonos ad certamē magis, quàm ad fugam eſ-
ſe paratiores. Erat autem ibi in excubijs Temrukus,
expertæ virtutis miles, cum 50. velitibus. Qui hoſti-
lem vim imparem eſſe ſuis viribus ſentiens, maturè
ſibi ſubueniri petijt: laborantibus miſſum eueſtigiò
ſubſidium. Zborouius, aſtu hoſtis deprehenſo, quid
facto opus foret (fugere enim ignominioſum eſſe
ducebat) protinus init cum ſuis conſilium. Vrgente

vndiq; periculo, non longa consultationi mora data, placet illuc omnem equitum, peditumq; globum conuertere, vbi ipsum caput hostium foret. Quum verò nostri vidissent, mutatum esse ab hostibus aptum ad pugnam locum, (nam & alij, qui munitione continebantur, ijsdem tramitibus ducem sequebantur) adducti sunt in spē victoriæ. Proinde extemplo disijciunt ponticulum fluuiolo impositum, ne ab velitationi deditis, & intra sepimenta latentibus, à tergo inuaderentur. Itaq; quum in illa potissimùm parte, quò properè tendebat Coloniensis, omnis belli vis sita esse videretur: nec periculum ab nauib. vi brachiorū vento aduerso tardè tractis, oppido incūberet: Zborouius suis præcipit, vt velitationi finē imponerēt: præterea ciuium magistrum dubię fidei confirmat, vt, si quæ vis hostilis ingrueret, saltem aliquot horas bona fide obsidionem sustineret: cuius rei caussa quinquaginta pedites Polonos cum tormētis manuarijs ei reliquisset, ipse breui, hoste, Deo adiuuante, superato, cum pluribus affuturus. Tum admonitus ab Haidonum ductoribus, quorum tres in acie cecidēre, vt prælium antè iniret, quàm hostis suos ordines planè explicaret, tormenta iam disposita, terra congesta muniret: ficta oratione addit suis animos, spe iam iam Vistulam traijciētis mille equitum, peditumq; auxilij: orat præterea omnes, vt alij alijs offensas condonent, pœnitentia placato Deo, suppliciter opem illius implorent, morti gloriam anteferant, hostes non numerent sed inuadant: néve eorum conspectu terreantur, qui breui tempore futuri sint in ipsorum potestate: quòd superbi, maledici, rebelles, cōtumacesq; sint: paucis antè mensibus

Oratio Zborouij ad milites.

bus ad Grebinum, GloWam, & alibi ab illis profligati: olim verò ab ipsorū auis atq; proauis ad quinquaginta millia cæsi, capti, fugati: omnino absq; bōbardis & munitionibus imbelles ac timidi: quod illico ipsimet experturi sint, modò pristinę virtutis, nominisq; sui, à cāpestri prælio accepti, memores pugnēt viriliter pro Christiano magistratu: Deo freti, vltore rebellionis, quem ducem habeant propitium, quiq; paruis copijs, tam iusto quàm hoc sit bello, ingentes superare soleat. His alijsq; istiusmodi dictis, mirum in modum recreati sunt omnes, & ad impar prælium accensi. Dehinc Haidones, velut in rabiem versi, (erat à meridie hora ferme prima) ab dextro latere, equites à sinistro, in hostem, vbi torméta fuêre, irruunt: suos contra ipsum sclopos quinquageni exonerant: hastati sarissas, ferētarij venabula in oppositos vibrant: alij arcus manu certa tendunt. Centuria verò Strussij, sublato clamore terrorem Germanis à tergo incutit. Nascitur pro formidine gaudium, multis ex aduersa parte cadentibus. At ab hoste emissa è tormentis iacula, perpaucis nocuerunt, hastas nō paucas cōfregerunt: quippe quòd equites incōmodo loco cederent, pedites autem, conspecto ardente puluere tormentario, supini caderent, pro mortuis ab hostib. habiti: rursusq; sclopis instructis, resurgerent. Damnosa hæc Germanis fuit carnis resurrectio. Quibus aliquātisper resistentibus, monet Haidones moribundus ductor ipsorū, vt si vincere vellent, abiectis sclopis victoriā retardantibus, acinacibus, tecti capita securibus, rem cominus agerēt. Obsequuti monitori, manus cū hoste acriter cōserūt, & adiuuātibus equitib. ordines cōturbāt ferreo-

rum hominum poplites ſuccidunt. Cæteri haſtis & gladijs nunc pectora tranſuerberant, nũc capita petunt. Par gentis vtriuſq; virtus & gloria: par hoſtium diuerſarum gentium debilitas & formido. Aduolãt & turmæ aliquot equitum, quæ ad ſuccurrendum laſſis, à prouido imperatore in proximo collocatæ erãt, nequaquam alijs ſegniores. Paulò plus vna hora incerto euentu dimicatum. Vrgẽtibus noſtris ferro, equis, clamore, cadunt primores Germani, denique & alij, viri proceri ac lacertoſi, tormentis, in quibus illis omnis ſpes victoriæ fuit, & priuati, & fruſtrati. Dein magis ac magis inſtantibus noſtris, terga vertunt reliqui, tanta feſtinatione, ac ita confertim, vt alius alium ponte detruderet. Magna pars feſtinè arma exuentes (miſeram ſpem ſalutis) ad proximum lacum tranandum conuerſi. Nimirum ea vis metus eſt, vt homo à quouis potiùs alio, quàm ab homine irato abſumi malit. Quare magnus numerus in lacu demerſorum viſus. Pars ſuo cum glorioſo duce, in lacum etiam impulſo, vertit ſe in fugam: noſtris eos ad tertiũ à prælio miliare (Pruſiecz ruri nomen) ſumma contentione perſequentibus, & magnas illorum ſtrages edentibus. Non pauci montes, alij ſyluas Caſſubicas & Pomeranicas, effuſo curſu petierunt. Tunc illud eueniſſe viſum, quod Moſes malis prædixit: Efficiet (inquit) Iehoua vt corruas ante hoſtes tuos, & in quos vna via exieris, eoſdem ſeptem vijs fugias: quibus in rerum omnium penuria ſeruietis: illi verò imponent ceruicibus veſtris iugum ferreum, vſque ad veſtrũ exitium. Intacti illi, equis currus trahentibus conſcenſis, profugerunt, qui extremum agmen claudebant. Permulti è montibus & ſyl-

& ſyluis à regio milite extracti, ad imperatorem trepidi adducebantur. Poſt victoriam aiunt Haidones Zborouio, ab inclementia illos auocanti, hiſce verbis reſpondiſſe: Si nos hoſti parceremus, ille victor eodem modo quo nos nunc (quæ dicentes, hos è captiuis detruncabant, illos mutilabant) in te ſæuijſſet. Fugientes perſequentium tantus erat ardor, vt ad ſignum inclinata die receptui datum, non niſi ducenti equites, bene cruentati, ad ducem oppido opem laturi redierint: alij pòſt, cum præda ſequuti. Vbi Haidonum ductores orauit Zborouius, vt ſuos ad alterum hoſtem adoriendum conuocarent. Qui licèt non minùs quàm equites cædendo defeſſi, noctiſque præteritæ vigilia atque diei inedia fracti forent, tamen ſimul omnes præeunte Zborouio, illos qui è nauibus iam ad alteram ripam ſtantes, & nuncios de victoria ſuorum opperientes, globos machinarum muralium aduerſus oppidum incaſſum eiaculabantur, inuadere, aggrediq; cupiebant. At hi caſu ſuorum, ex aduẽtu noſtrorum, & globis tormentarijs contra ſe eiaculatis, cognito: domo, vbi traiectus eſt, incenſa, & omni quæ in ea fuit cereuiſia epota, ſupellectile direpta, fugere incipiunt: paululúmque prouecti, (nam ventus aduerſabatur) ſe poſt inſulã abdunt. Interim Mariæburgo, ad preces Zborouij, noſtris ſubſidio venit Staniſlaus, filius Ioannis Koſtkæ, pręfecti Mariæburgenſis, cum ſuorum globo, & quatuor tormentis telorum: cui perſequendi hoſtem ab illa eadem ripa, datum negotium: quod bene cœptum, non minori fortuna peregiſſet, ni & nox obſcura, & ventus ſecundus, fugientibus opem tuliſſet. Quàm autem ſalui hi quoq; domum reuer-

terint, parum liquet: illud certũ, multoties à nostris fuisse globis tormẽtarijs petitos. Qui cladi superfuerũt, capti mille, prȩter illos quos vicina nobilitas fugientes cõprehendit: aliquot ita opulenti, vt vitam multis nũmûm aureûm millibus redimere cupiant: Vidisses decẽ, plus minus, Germanos ab vno vincti, vel Polono, vel Hungaro: vinxit & quædã mulier duos: (tantus pauor pectora illorum occuparat) ac quodã è nostris vincula quȩrẽte, protulit sua spõte è sinu captiuus: En (inquit) habes: colliga manus, vitæ parce. Occubuêre in acie 4427. viri: id ex illis qui iussu imperatoris occisos humabant, cognitum. In fuga cæsorum, & aquis obrutorum, quum hæc scriberem, nondũ erat collectus omnis numerus: non paruus, opinor, si modò victus verũ fateri vellet. Tȩdebat iam tot cadauera, quorũ lacus atq; viæ plenæ erant, terra obruere: à feris & alitibus multa depasta. Inuẽti à vespillonib. seu duo seu tres, qui ad tertiam vsq; à pugna diem, denudati vti omnes alij, morte simulata, inter occisos latuerũt: rogati verò cur nõ interea temporis fuga vitæ consuluissent, responderunt, metu Haiducorũ inclementium, qui sibi instare visi semper essent, assurgere ausos nõ fuisse. Signa pedestria quinq; adempta, vnum equestre: idq; erat maximũ, & AVREA LIBERTAS, aureis literis scriptum habebat. Scilicet rex eam illis eripere voluit: qui se omnium iura, publica & priuata, & quam quis profiteretur religionem, incorruptè seruaturum, semel ad aram sanctè promisit, idq; adhuc præstitit. Tormenta ænea magna septem: parua triginta, tribus vecta curribus, ablata: currus 150. relicti: armaturæ ter mille quingentæ, è spoliatis ad ducem comportatæ,

VIX, Nam Propria laus sordet.

portatæ, & tormenta manuaria permulta: quibus iacturæ militum compensatæ sunt. Largitus est alia quoq; dona Zborouius cuiq; fortissimo: adeò municè, vt ipse nihil planè è præda sibi reliquerit, contentus sua gloria, quæ illi ex re bene gesta nata est: tametsi hanc etiam ab sese amouens, soli Deo, à quo profectam manifestè videbat victoriam, & felicitati regis sui, triplici iam triumpho insigni, libenter tribuat. Quis enim, nisi impius, hoc solius Dei beneficio factum esse nõ fateretur, vt bis mille viri, 12000. siue 14000. hostium, profligarint, maiorię; ex parte cæciderint? Fassus est hoc & agnouit pius rex cùm illo loci veniens vbi pugna peracta est, hæc proferret: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Regij verò milites (quod mirêre) solùm duo de sexaginta occisi, centum triginta vulnerati: hos inter nõnulli, dum tormentis potirentur, fœdè ambusti, quòd magister tormẽtorum, viso extremo discrimine, dolio pulueris nitrati ignem iniecerit: quo ipse vnà interijt. Horũ nomina, ni pigeret possem referre: sed breuitatis habenda est ratio. Equi 38. cȩsi, 65. saucij ac lȩsi. Reperta apud plerosque omnes Germanos, varij generis vincula, nostris ligãdis parata, quȩ ipsorummet brachia senserũt. Ita illud verè dictũ à Solomone: Parari equum ad pugnȩ diem, sed Dei esse victoriam. Illud immanius, cõfectas ab illis fuisse glandes venenatas, quæ sursum è tormentis breuioribus (quȩ duo fuêre) eiectȩ, mortem illis adferrent, quoscunq; earum scintillæ attingerent. Fastũ porrò illorum, & ante victoriam triumphũ, illud arguebat, quũ sui generis vicinos prȩmonerẽt, maturè migrarent aliò cũ preciosa, quaq; supellectile,

f: 115.

ne quid hostile à milite experirentur: quorum dictis quidam oppidani territi, sua Grudzadzum, alij aliò auehebant. Quinetiam in ipso procinctu, alter præbibens alteri, hic tres, quinque ille, alius decem Polonos vinctos, vir vxori, miles amicæ, adducturum se promittebat, & pro vno capone pingui tres se captiuos daturum spondebat. Præter hæc, vrbe exituri, spectatores alloquebantur, eos ipsi quoque comitarentur ad pugnam breuem quidem, sed longæ, opimæque prædæ: (perrecturos se vltra Derszauiam opinati) vel saltem extra vrbem opperirentur reduces cum spolijs Polonicis atque Vngaricis. (ita paucitas nostrorum despecta ab illis fuit) Stabat ergo populus in montibus belli euentum expectans. Primum, eumq; certum, irati numinis ciuitati nuntium carnifex attulisse dicitur. Non credita res diu, mutilis cursim carnificem sequentibus, fidem meruit: & posse abs rege vinci superbos subiectos, vt antè Lanscorona, Grebinum: ita Derszauia declarauit. Constãs fama est, paulo minùs sexcentis mulieribus Dantiscanis hoc prælium viduitatem, nõ paucioribus reor orbitatem attulisse. Cumque Coloniensis in vrbem anhelus refugisset, hisce illas cum eo verbis expostulasse: Redde nobis, scelesté, viros: redde filios, redde cognatos, quos tu non eduxisti, sed seduxisti: victuros, si intra portas se cõtinuissent. Is Zborouio denuntiasse fertur, se de integro fortunam belli experturum, sumptis secum vrbis clauibus, si superetur, victori tradendis. Quod an credam, ambigo, quum tanta sit ciuium consternatio, tantus mulierum & natis orborum parentum dolor atque plangor. Addere animos possunt Danica, ciuita-

ciuitatumque maritimarum auxilia. Et Gedanenses quidem ita attriti sunt, die, menséq; eodem, sed anni alterius, quo Stephanus Batorius, primùm ex Hungaria Cracouiam (quæ regum sedes est) ingressus, regnum inijt. Afflicti autem, non ob solam diu meditatam rebellionem, (non enim temerè vrbem suam magno sumptu & studio, muris, propugnaculisque aliquot annos firmabant) sed etiam propter tetra de bono rege, regnoque ipsius, à quo Gedanum alitur, scriptis prodita mendacia, & in ipsa vrbe iactata in regem conuitia: quum regi, qualis qualis est, nefas sit maledicere: crimen, de altero falsum dicere. Adeò infelix prælium, tantum terrorem permultis incussit, vt clàm cum ijs quę facilè auferri possunt, emigrẽt ex vrbe, (metum illis aduentu in Prussiam fortunati, animosiq; regis, quotidie augente) nec vlturi ignominiam, ad tympani, aucto stipendio, trium dierum pulsum, dare nomen militiæ alia lege quisquam voluerit, quàm ne pugnatum foras educatur. Ij missum ad se à Zborouio cum literis tubicinem, quibus eos ad deponendam rebellionem, cuius pœnas luissent, inuitabat, interemerunt. Quibus Zborouius iratus per obscurum quendam libertate donatum captiuum, denuntiari iussit, se 50. ex illustrioribus captiuis, in ipsorum cõspectu palis infixurum, ni sibi parricidas traderent. Ad hæc illi, ab irato suis peccatis Deo se punitos esse cõfessi, tradituros se homicidas rescripserunt, & ad colloquium cum imperatore & Ioanne Kostka, Voiuoda Sendomiriensi, se admitti petierunt.

Habuit Zborouius, Gnesnensis Castellanus, non plures milites 2027. Prima equestris centuria, ipsius-

O

met erat: altera, Andreę Fierlei, Castellani Lublinē-
sis: tertia, Ossolinij Krzessouiensis Præfecti: quarta,
Kasanouij: qnta, Nicolai Gostōski: sexta, Adami Bali-
nij: septima, Zebrzydouij: octaua, Lesniouolscij: no-
na, Gnieuosij. Stanislai Iordani 50. solùm eqtes fuē-
re. Ex voluntarijs, Ioannes Zamoyscius, Procācella-
rius, 37. Hieronymus Gostonskius, 10. Stanislaus
Przyienskius, 16. ex aulicis autē regijs Ioannes Ten-
cinius comes, Castellanus Voynicensis, 50. equites
habuit. (sunt Castellani secundi à rege ordinis sena-
tores: Voiuodæ, quos Palatinos vocamus, primi)
Zlostouius 7. Iacobus Pilchouius totidem, Malicius,
5. BielaWskius, 4. Procopius Pieniazek, eques Mal-
tensis, 6. Hungari 40. quorū cognomina ignota mi-
hi sunt: nota virtus & fortitudo. Hi omnes, nu. 1132.
hastas prælōgas, scuta, breues sclopos, & gladios du-
plices gerebānt. Hussarorum nomen habent. Veli-
tes 215. fuerūt: quibus, præter acinaces, venabula, ar-
cus, loricæ, arma sunt: 100. Strussij, Pręfecti Bratisla-
uiēsis: 50. Tenturki: 30. Scythæ regij: totidem Andreæ
Comitis Gorkani, Castellani Miedzyrzecensis: 5.
Andreæ KarchoWskij. Hos appellāt Kolakos: equi-
tes celerrimi. Regios Stanislaus Gizitzki etiam tum
(opinor) ducebat, miles celeberrimus. Pedites verò
regij, generis Hungarici & Slauonici, stupendæ au-
dacię atq; agilitatis, 600. Haiduci patrio sermone vo-
cati: imperatoris, 30. Fierlei, 100. è quibus 50. oppidi
defensio iniuncta erat. Tormēta cāpestria duo tan-
tùm: his multò minora, Haken Germanis dicta, 27.
Contrà, Gedanensium cohortes pedestres sex fue-
runt. Quæ erat imperatoris, viri cætera egregij, ni o-
peram suam rebellibus nauasset, 600. viros cōple-
ctebatur:

ctebatur: centurionis Kleuneri, 500. Lemkæ, 600.
Esterreicheri, 600. RansaWi, 500. Vetsteinij, 300. E-
quites mercenarij, 400. ciuiles totidem. At ciuium
numerus, omnibus quasi ad certam victoriam cupi-
dè ruentibus, cōfessione captiuorū, vel 8. vel 10000.
superabat. Vt enim diues opum, ita populosa est ci-
uitas Gedanensis: cuius portu nullus alius in Ocea-
no Germanico nobilior: aqua profunda, muris &
aggere præalto, ita munita, vt inexpugnabilis esse
videatur. Si igitur 8. tantùm millia oppidanorum, ad
excutiendum iugum regium egressorum posueri-
mus, numerus omnium militū 12000. minus 100.
efficit: si duobus plus, (nam captiui variant) 14. sunt
millia. 12. igitur viri vnum militem regium fugie-
bant. Hæ fuerunt Gedanensium copię, sanè magnę:
quibus freti, Magistratui, toti Prussiæ diuinitus da-
to, resistere voluerunt; nolle se vnctum Dei oscula-
ri, quem ille præ cæteris septem competitoribus de-
legit, ostenderunt. Regem prudentem, pium, cle-
mentem, quem alij omnes reuerentur & amant: so-
li infeliciter oppugnauerunt: & (quod illi molestis-
simum est) à ferendo Russis contra Tartaros auxi-
lio, qui eodem tempore in Russiam irruerant,
auocauerunt: cuius caussa, vt æquior
est, ita fortuna superior
futura.

SVPPLEMENTVM DE REBVS GESTIS INTER REGEM POLONIÆ, Stephanum, & magnum Ducem Moſchouiæ: anno Domini 1579. in Auguſto.

CONſtat ex lectione hiſtoriarum, inter Polonos & Moſchos, diuturna bella extitiſſe. Dum vel maximè Moſchus Lituaniæ aliquot prĩcipatus & prouincias ſibi vſurpare voluit. Poloni verò vbi Iagellonem magnum ducem Lituaniæ, qui Wenceſlaus dictus, in regẽ aſſumpſerunt, regnum cum Lituanico principatu cõiunctum, & armis Polonorum defenſum. Hoc videre eſt locupletiſſimè apud Cromerum hiſtoriographum Polonum. Et licèt multis præclaris victorijs Sigiſmũdus primus, Poloniæ rex de hoſte Moſcho potitus eſt: tamẽ ſub Auguſto Sigiſmũdi filio cœpit dux Moſchorũ, valde eſſe infeſtus Polonis, & toti Lituaniæ. Atq; prætẽdere cœpit ſibi neſcio ꝙ ius in Liuoniã, quæ ante aliquot annos dedit ſe in fidẽ & clientelam regis regniq; Poloniæ. Quare occupato rege Polono: & etiã oſcitãte, impetũ fecit in Liuoniã, eam eſt depopulatus: arces & oppida multa occupauit: Et deinde in Februario ante annos viginti, arcẽ Polosko in Lituania, minus diligenter munitã obſedit, & per deditionẽ capit. Paulo pòſt alias arces & ditionẽ Polokenſem, quæ ſatis ampla eſt, in Lituania accepit. Sic res illi ſucceſſere Moſcho

feliciter: quamuis Poloni collectis copijs ſæpius vnà cũ Lituanis, voluerint recuperare amiſſa: ſed hæc nõ potuere ſuã ſortiri effectũ, ob varios Reip. Poloniæ caſus aduerſos. Nimirum ꝓpter interregna, cũ Sigiſmũdus Auguſtus obijt, & Henricus Valeſius electus: Deinde cũ Hẽricus Valeſius inde diſcederet, & Poloni de noua electione ſoliciti, Stephanũ Battori principẽ Trãſſyluaniæ elegerũt. Quocirca poſtquam in locũ Henrici Valeſij, Stephanus Battori eſt ſuffectus, dedit operam, vt ea quæ ad dignitatẽ regni pertinerent, perſequeretur. Et cùm iam induciæ cũ Moſcho propter Lituaniæ principatum æſtate ſuperiori finiẽdæ eſſent: haberetq; rex Polonus apud ſe legatos principis Moſchorũ: qui ſatis ſuperbè pro more gentis legationẽ ſuam obire voluerãt: exiſtimauit è re totius regni eſſe, ſi armis aperiret nomẽ famamq; Polonicam, & repeteret poſſeſſiones à Moſcho iniuſtè acceptas. Indicitur itaq; bellum aduerſus Moſchũ: conſcribitur vndiq; à rege Polono miles, ſiue Polonus, ſiue Germanus, ſiue Hungarus fuerit. Vnde factũ eſt, vt à vere vſq; ad ipſam æſtatẽ rex tantũ laboris impẽderit: ꝙ expeditiõe publica facta, exercitũ mouerit in ipſo Aug. mẽſis principio aduerſus Moſchũ: Quod quàm illi fortunatum fuerit, ex edicto regisꝙ iuſſit fieri ꝓ re feliciter geſta aduerſus Moſchũ videre eſt: illud edictũ, vt eſt Cracouiæ typis expreſſũ, hic ſubijciemus.

EDICTVM REGIVM DE SVPPLICATIONIBVS OB *rem bene aduerſus Moſchum geſtam.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus
Dux Lituaniæ,Ruſſiæ,Pruſſiæ, Maſſouiæ, Samo-
gitiæ, Liuoniæ, Kijouiæ, Volhyniæ, Podlachiæq́ue,
&c.princeps Tranſyluaniæ.

Vniuerſis & ſingulis, reuerendiſſimis, reueren-
dis,magnificis,generoſis regni noſtri conſiliarijs,di-
gnitarijs, officialibus, nobilibus, atque alijs ordini-
bus omnibus ſyncerè & fideles nobis dilecti. Quod
ſuperioribus proximis omnium reipubl. ordinum
comitijs decretum fuit, vt bellum hoc anno contra
magnum Moſchorum Ducẽ adminiſtraremus, cu-
ræ nobis pro regio noſtro munere, noſtroq́ue in
rempub. ſtudio eſſe ſiuimus: & contractis exerciti-
bus noſtris,comparatoq́ue aliquo partim contribu-
tionum pecunijs, partim (quod cõtributionum pe-
cuniȩ minimè ſatisfacerent)alijs rationibus belli ap-
paratu,extrema Iunij die Vilna ad copias noſtras re-
cenſendas luſtrandasq́ue Suirum diſceſſimus. Quo
quidem in loco, multa nos diligensq́ue deliberatio
tenuit, quorſum nos potiſſimum cum exercitibus
noſtris in hoſtem conferremus,quidque rectiſſimè
& quàm maxima cum vtilitate reipubl. nobis ante
omnia, bello aggrediendum eſſet. Rebus verò o-
mnibus in accuratam conſiderationem vocatis, ex
iudicio & ſenatorum noſtrorum & aliorum milita-
rium virorum, qui nobis aderant, eam tandem in
ſenten-

ſententiam deſcendimus, vt primam noſtrorum ar-
morum vim ad Polociam oppugnandam conferri
oportere concluderemus: quod quidem ea arx cer-
uicibus magni Ducatus noſtri Lituaniæ, atque adeò
ipſi ciuitati noſtræ Vilnenſi, nulla alia firmiore mu-
nitione interiecta immineret, ex qua nobis in alijs
remotioribus regni locis occupatis, oblata occaſio-
ne ſummam non modò Lituaniæ diripiendæ, ſed
Vilnæ etiam adoriendæ facultatem hoſtis habitu-
rus videretur. Faciendum preterea neceſſariò nobis
viſum eſt, vt cùm bellum hoc non modò rerum
communis reipub. recuperandarum cauſſa, ſed ho-
ſtem quàm longiſſimè remouendi, grauiusq́ue co-
ercendi gratia ſuſceptum habeamus, expeditioni-
bus noſtris in his potiſſimum regionibus maxi-
ma anni parte, aut frigoribus grauiſſimis, aut imbri-
bus aſſiduis militię infeſtis, tum quoq; ob vaſtitatem
difficillimis: propinquiorem aliquã ſedem & quaſi
officinam, quam ipſa Vilna eſſet compararemus, ex
qua quidem officina, quam maximè integrũ recen-
temq; penitius in ſolum hoſtile ducere militem, &
belli inſtrumenta impedimentaq; minore cum ne-
gocio ad res cũ celeritate felicitateq́; gerẽdas tranſ-
ferre poſſemus. Quãta enim cũ difficultate ac detri-
mẽto Vilnę illud facturi eſſemus, breui hoc itinere,
quò cũ exercitu noſtro ꝓgreſſi ſumus, magna noſtra
cũ moleſtia cognouimus. Acceſſit & illud, quod hac
arce qua firmiorẽ maioremq; hoſtis nullã habet, ex-
pugnata de alijs retinẽdis hoſtem eò magis diffidere,
& occupãdis militẽ noſtrũ ſperare doceremus. Tan-
tum verò abfuit, vt nos eò deterreri oportere iudica-
remus, ꝙ locus ille ab omni opere belliq́ue appara-

tu firmiſſimus eſſe, perhiberetur: vt hoc potius de principio nobis recentibus militum noſtrorum viribus animiſque, quàm ijs militiæ diuturnitate afflictis tentandum exiſtimauerimus. Cùm igitur nihil factu potius vtiliuſque iudicatum eſſet, nos factis ab inuocatione opis diuinæ auſpicijs, Suiro primùm illuſtrem Nicolaum Radziuil Palatinũ Vilnenſem, cum aliquibus equitum peditumque Lituanorum copijs, & certo Vngarorum numero, cum generoſo Gaſparo Bekkieſz Polociam præmiſimus itinerum claudendorũ cauſſa, ne quid à magno Moſchorum duce præſidij accederet, quo & ſi maioribus in magna etiam viæ difficultate itineribus perueniſſet, tamen cùm iam antè noſtras ad hoſtem literas miſiſſemus, quibus bellum ei diligenti cum explicatione cauſſarum denunciauimus, biduo antequam noſtræ illæ copiæ ad Polociam acceſſiſſent, equitum & peditum aliquid ab hoſte in arcem immiſſum eſt: adhibita verò à Palatino Vilnenſi, poſteaquam propinquo ad arcẽ loco conſediſſet, ea diligentia eſt, vt pòſt nullius ſubſidij hoſtilis acceſſio facta ſit. Nos cum exercitu noſtro & tormẽtis impedimentiſq; bellicis, in ſumma viarũ iniquitate quã pluuiarũ aſſidua magnitudo, & horũ agrorũ natura effecit, minorib. itinerib. ſubſequuti fuimus, interea à copijs noſtris quæ præceſſerant, arces tres, Koſiana, Kraſne, & Sithno per excurſionẽ celeriter occupatæ, & incẽdio deletæ ſunt. Vndecima Auguſti die proximè Polociam cum copijs omnibus noſtris mouimus, & propinquo ad mœnia loco caſtra metati ſumus, arcem ciuitatemq; tribus locis obſidione cinximus, eademque die locis omnibus munitiones, foſſaſq; propius hoſtem

hoſtem agere iuſſimus. Poſtridie ciuitatem nõ mediocriter foſſis & aggere, & propugnaculis & parietibus denſiſſimis, tum quoq; præſidio firmã ea maximè de cauſſa, quòd illo loco nos à propinquiore ad arcem acceſſu prohiberet, incẽdimus, ac totam paucis horis deleuimus. Tum longius munitionibus noſtris ad ipſas arcis portas promotis, omni conatu in arcem expugnandam incubuimus. Oſtenderat vi ſua præpotens Deus, in manu ſua rerum gerendarum poteſtatẽ eſſe, & aſſiduas pluuias pluribus diebus ita immiſerat, vt & operæ militum maiorem in modum impedirentur, & oppugnandi ratio etiam atque etiam retardaretur. conſtitit tamen militi noſtro maximis etiam in incommodis ſingularis animorum ad omnia obeunda tolerandaque ardor, ſic vt in ſumma pluuiarium iniquitate, altiſſimoque luto nihil prætermitterent, quæ ad oppugnandum pertinere poſſent, hoſtibus contra omnes noſtros conatus acerrimis animis, & incredibili tormentorum vi, ita dies noctesque propugnantibus tanta peruicacia, & flammas à noſtris illatas extinguentibus, & vim omnem depellentibus, vt ſe tormentorum telorumque noſtrorum iniurijs certatim offerent, & ſuccumbentibus alijs alij cõfertim ſuccederent, oſtenderentq; Moſchos arcium defendendarum vi atq; ardore cæteris omnibus gentibus antecellere. Reſpexit verò tandem nos ſua benignitate clementiſſi. Deus, conceſſitque, vt quæ prima nobis paulò ſerenior dies viceſima nona Auguſti illuxit, ea incendium à milite noſtro arci illatum ſit, ſumma cum contentione atque diſcrimine, cùm ſe miles noſter in foſſas dimittere, & Polottam flumen ſu-

perare, deniq; arduum cliuum cui impositum propugnaculũ erat subire, & manibus materiã ignemq; inter infestissima creberrimaq; hostium tela inferre necesse haberent, quod incendiũ cùm vehemẽtius exarsisset, & munitionis anterioris, in quo sclopetariorum domicilium fuit, aditum aliquem patefecisset, teneri militũ nostrorum ardor non potuit, quin per ipsam flammã irrumperet, atq; hostem feriret, à quo tamen cœpto cùm propugnatione hostili, tum maximè flammæ vi reiectus est, paruo cum nostrorum neque amplius viginti septem pluribus tamen vulneratis, hostium tamen ad ducentorum interitu. Dederat aliquam hostis eadem die deditionis significationem, quam nõ seriam fuisse animaduersum fuit, cum nouis se munitionibus flammæ altitudine nostris conspectum eripiente circumdare deinceps cognitum esset. Nulla igitur cum intermissione oppugnationis vim omnem adhibendam, nullumq; hosti quiescendi, aut se firmius muniendi spacium concedendum iudicauimus, posteroq; die ignem in alias munitionis partes miles in quo equites etiam erant, qui misso equo in pedes descendebant, intulit, quo cum iterum aliqua muri pars deleta esset, & cliuũ in quo propugnaculum antea igne absumptum erat tenuisset, ac inde ad latus hostilium fossarum ac munitionũ illa parte deleta tumultuario opere factarum fossas ac munitiones ducendo præsidiarios circuire ferè cœpisset, atq; sic in potestate hostis esset, nos & sanguini Christiano parcendũ & operam dandã rati, vt arce quàm maximè integra cũ tormẽtorum aliorumq; belli instrumentorũ apparatu potiremur, quæ hostis ipse ad extremum

mum iniecto igne delere posset, facta omnibus vitę gratia permisimus, vt qui nobis militare vellent (quorum qui velint magnus sanè est numerus) fortunas omnes suas incolumes conseruarent, atq; stipendia nostra mererent, quibus redeundi in Moschouiam animus esset id nobis permittentibus atq; omnem securitatem præstãtibus facerent. Palatini, Basilius Iuanouicz, Mikolinski TelakoWski, Demetrius Michalouicz Sczerbati Obolinski, Matthæus IWanouicz RzoWski, IWan Hrehorouicz Susin. Petrus Iuanouicz Volinski, Lukian TretiakoW Rakou filius scriba, qui partim præfuere, partim in arce fuere cum se spõte dedere, ac gratię nostrę permittere nollẽt, captos in custodijs habemus, & arcẽ ipsam pręsidio nostro immisso iã obtinemus. In qua quidẽ arce, q̃ eam defendissent, & arma tulissent vltra sex millia fuisse cõpertũ est. Nostri cũ ingressi essent, passim magnã cadauerũ insepultorũ numerũ repererũt, tum tormentorũ ae pulueris tormẽtarij globorumq; tantã vim deprehenderũt, quãta in arce aliqua Christiani orbis his rebus instructissima posset reperiri. Quos quidem rei gestæ successus vt in primis ad Deum præpotentem referimus, ita illi summa animi pietate agimus gratias, ac sync: & fid: vestras hortamur, vt easdẽ pro bene gesta re publica agant simul etiam cõprecentur, vt quæ gerenda supersunt, quæq; in hostẽ hunc deinceps etiã suscipiemus itidẽ clementissimè fortunare dignetur. Quod illũ pro sua benignitate, & causę quę hęc nobis arma induit bonitate facturum confidimus. Nos quidem ad res pro communi republ. gerendas, omne animi studium curam, laborem, operam, sanguinem,

adeoq; vitam nostram cupidè semper prompteque afferemus. Datum ex arce nostra Polocensi die vltima mēsis Augusti. Anno Domini M. D. LXXIX. regni vero nostri anno IIII.

Stephanus rex ſſzt.

Ex hoc edicto videre est, quàm fausta & fortunater fuerit hæc prima regis Poloni expeditio, quæ hanc inclementissimè anni tempore suscepta fuerat: Nam intemperies tanta aëris & pluuię continuę videbantur prænunciare infelicem & irritam fore illam expeditionem: At regis strenua virtus, hæc coram impedimenta superauit, præterque spem & opinionem hostis castra metatus est ante arcem Polosko: qua, vt suprà dictum, capta non substitit, donec totam illam prouinciam recuperaret. Magna vis, iumentorum & equorum ob pabuli defectum, & corruptam annonam propterea pluuias perijt: nihilominus rex non conquieuit, donec quod volebat, perficeret. Nam hac arce Polosko sic feliciter capta, progreditur vlterius, & diuiso exercitu, Polonorum, Hungarorum, Lituanorum, alias arces obsidet, capitque partim vi, partim deditione. Lituani miro stratagemate arcem TuroWla ceperunt, dum scilicet vnam partem arcis versus planitiem sitam defendit hostis: milites aliquot Lituani collem noctu conscendunt, & ingressi aliquot per foramen, qua tormenta eiaculantur, clamant, impetum faciunt in Moschos, per scalas alij ascendunt: & sic illa arce potiti. Sokol arx tertia, quę accipiter Latinè dici potest, fortissima & bene munita, obsessa fuit à Polonis,

lonis, quibus præest imperator Milecius, vir summus, animosus, & gloria maiorum clarus, Podoliæ Palatinus: hæc defendebatur à bellicosis viris Moschouitis, qui tam viriliter repugnarant, vt non sine vtriusque gentis & Polonorum & Moschorum clade capta sit: ferunt enim ad tria millia Moschorum ibi interfecta: Atque istud est feritatis & immanitatis barbaræ indicium, quod Moschouitæ quotiescunque Germanum militem capere poterant, tum illum dilaniatum & dissectum, ac puluere bombardico infartum, ita extra arcis mœnia eiaculabantur; vt odium suum in gentem Germanicam re ipsa testarentur. Inter deditios captus est præfectus militum Fedor Wasslelouicius Seremiczius, qui erat ipsi magno duci Moschorum ob suam fortitudinē pergratus & amabilis: cuius viri iacturam grauiter tulit magnus dux. Milecius cum Polonorum exercitu, ne quid deesset, ad perfectum victoriæ triumphum, castra mouet, & grauiter iudicat arcem vnā residuam esse, quæ nisi capiatur: futurum sit, vt perpetuis incursionibus Plocensis agere recuperatus infestetur. Est autem arx illa Susa, in summa planitie & palustri loco posita: cuius accessus est perdifficilis ob profundas paludes. Tamē cùm obsessi viderunt Polonū imperatorem nihil remittere de sua diligentia, lapsi animis: tandem se dedunt & veniunt in potestatem Polonorum, certis legibus & conditionibus præscriptis. Vbi arx illa Susa tradita fuit, ibique magna vis tormentorum & commeatus bellici inuentus fuisset: de consilio regis arx illa deturbata & euersa, ne & hosti amplius esset vtilis: neue in ea seruandaà Polono multum cōsumeretur. Sunt postea ab exer-

citu regio aliquot arces captę & euersæ: veluti Krasno, Sithno, & Kosiani: id quod prudẽter à Polono factum, ne tot arcibus muniendis, vires exercitus diminuere cogeretur. Itaque rebus sic perbene & laudabiliter, Dei auspicio, peractis, Rex disposuit in hybernis militem cùm equites tum pedites: Et deinde indicit comitia regni, vt incœptum bellum cum hoste potenti, ad salutem totius regni perficiat. Celebrata sunt comitia Calendis Decembris, vbi ab omnibus Ordinibus assensum est, vt rex fortunã belli sequatur, & occasionem datam recipiendi omnia amissa à maioribus arripiat, ratioque nerui bellici, tam tributisque alio pacto regi est concessa. Sic speratur quod in Februario anni istius, & toto hoc anno perget rex Polonus aduersus Moschum: Quod vtinam felix faustumque sit, ad salutem & incolumitatem illius potentissimi regni, quod est Germaniæ maceria & propugnaculum aduersus feros hostes & barbaros.

Amen.

EDI-

EDICTVM REGIVM SVIRENSE AD MILITES.

EX QVO CAVSSÆ SVSCEPTI in magnum Moschouiæ Ducem belli cognoscentur.

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, & princeps Transyluaniæ, exercitus sui cuiuscunque nationis, atque ordinis militibus. Etsi tanta & tam nota omnibus iniuriarum magnitudo est, quas magnus Moschouiæ Dux regno nostro Poloniæ, magnoque Lituaniæ Ducatui adhuc attulit, vt arma hæc, in quibus hoc tempore versamur, sera potius cunctis, quàm vel præpropera, vel non satis iusta cuiquam visum iri arbitremur: tamen cùm studium nostrum satis expleri non possit, quo desideramus, vt quæ suscipimus gerimusque, cum æquitate iustitiaque nos suscepisse, ij penitius intelligant, ad quos caussa quæq; attinere videatur: faciendum nobis hoc in bello existimauimus, vt exercitus nostri, cùm eos nõ tantùm ex regni nostri Poloniæ, magnique Ducatus Lituaniæ, verùm etiam Hungariæ atq; Germaniæ, alijsq; nationibus exteris compositos habeamus: certius vel recẽtiora cognoscant, quæ inter nos, posteaquam regni huius nostri principatum gerendũ suscepissemus, & magnũ Moschorũ Ducem intercessissent: quę quidẽ istiusmodi sunt, vt facilè pateat, nihil à nobis pt̃ermissum esse, ꝙ

ad principis Christiani officium, ad vitandum Christiani sanguinis discrimen, ad constituendũ ex ęquitate cum eo hoste concordiam, pertinere posset: ab illo autem, quæ suscepta actaq; sunt, omnia cum hostilibus iniuriis coniuncta, & ad arcium, ciuitatum, ditionumq́ue nostrarum circumuentionem & detrimentum, nostriq́ue nominis dedecus comparata fuisse. Nos quidem simul ac in regnũ hoc nostrum peruenissemus, vt cæteros principes Christianos, partim ordinum regni nomine, ita etiam magnum Moschouiæ Ducem de accessione dignitatis potentiæq́ue nostræ, deq́ue optima nostra cum eo etiam pacis constituendæ colendæq́ue voluntate, fecimus per internuntios nostros certiorem. Et dederat verbis, non nullam tum significationem mutuę voluntatis atq; studij sui erga nomen sanguinemq́; Christianum, & literas addidit, quibus ampliori alicui legationi nostræ securitatem accommodabat, & peculiari epistola, quæ etiamnum nostra in potestate est, confirmabat, se imperasse suis, vt dum mutuo inter nos per legatos res agerentur, ab omni iniuria maleficioq́ue in nostros se abstinerent, exposcens vt eadem ad nostros mandata daremus. Etsi verò tam callidè hæc simulare non enim posset, quin se etiam tum proderet, verbis in nomen nostrum valde iniuriosis, infestus illius erga nos animus, tamen cum eo se vsque tantùm iactaturam eius esse superbiam, in posterum verò illum ad mentẽ meliorem, & publicæ pacis, & suorum salutis curam aliquam reuocatum iri existimaremus: habita à nobis eius literarum confirmationi fides est: pro qua quidem fiducia, & mandata nostris dedimus, vt cum Moschis indu-

inducias diligẽter cõseruarent, & ad ipsum Moschouiæ ducem, legatos quàm amplissimos, magnificum Stanislaum Kryski Massouiæ Palatinum, Nicolaum Sapiha, Palatinum Minscensem, ac Theodorũ Skumin curiæ nostræ Lituaniæ thesaurarium misimus. Quæ dũ à nobis fiunt, ille violata promissi fide (qua nos inducti, tantùm abest, vt ab eo, dum nostri ad illum legati proficiscerentur, hostile aliquid pertimescendum putaremus, vt tuta nobis atq; amica omnia pollicemur) subitò nulla, aut renuntiatione induciarum, aut belli denuntiatione adhibita, cum exercitu ipse, adeoq́; vnà filius natu maior Liuoniam inuasit, ac fraude potissimum. & conspiratione adductis in potestatẽ subditis nostris, in libertatem, liberos, coniuges, vitam, ac sanguinem Christianorum hominum crudelissimè flamma ferroq́; grassatus est: arcibus nonnullis ditionis nostræ, dum extremis in finibus regni nostri necessariò versamur, insidiosè occupatis: quo tempore, quæ illius in trucidãdis per acerbissimos cruciatus captiuis truculentia, quæ flagitiosa in vexandis honestissimis nobilissimisq́; feminis turpitudo, quàm inexplebilis in hauriendo sanguine Christiano sitis, & in omni genere iniuriarum immanitas fuerit, cõmemorari satis non potest: & qui supersunt crudelitati, & modis aliquibus se ex illa acerbitate liberarunt, satis ista testãtur. Accesserant iam tum oratores nostri ad ipsos Moschouię fines, cùm inexpectatum de his Moschi cœptis accipiunt nuncium, quo quidem permoti, ad fines Moschouiæ subsistunt: nosq́; faciunt de violata pace, de qua literis suis magnus Moschouię Dux nobis confirmauerat, diligenter certiores. Etsi verò ab

illo hæc fieri indignissimè perspiceremus, tamen ad-
ducti, studio consulendi Christiano sanguini, atque
hęc sine maiori Christianarum vtrinque prouincia-
rum vastitate, atque incendio ad tranquillitatem
& pacem reuocādi: mandata nostris oratoribus de-
dimus, vt se nihilominus ad ipsum magnū Moscho-
uiæ Ducem conferre pergerent, & penitius, quis il-
li pacis nobiscum colendæ sensus esset, explorarent:
ablatas verò à Moscho eo tempore res, contra lite-
rarum fidem, vt repeterent, & quæ subditis nostris
ab illo calamitas proximè illata esset: eam modis o-
mnibus sarciri postularēt. Quid tum verò? cùm per-
uenissent oratores nostri, ac Moschus agere cum il-
lis per homines certos suos cœpisset, subitò ad omnē
superbiam, atq; animi impotentiam descēdit. Liuo-
niam non modò ab omni pacificatione, verùm et-
iam mentione facienda exclusit: nos dignitatemq;
nostram regiam, ijs verbis atq; scriptis, à quibus non
modò principem virum, eumq; Christianū, verùm
quemuis etiam cuiussuis ordinis abhorrere quàm
maximè decet, acerbè violauit, in regnum nostrum
Poloniæ, magnumque Lituaniæ Ducatū ius sibi ar-
rogauit, idq; vanissimis modis asseruit, dum à Prus-
so nūquam inter mortales cognito aut nato (quem
Octauij Cæsaris fratrem, generis verò sui auctorem
fuisse contendit) orsus, ab eo se esse propaginē quar-
tam decimam significauit: quibus quidem generis
sui vanissimis deliramētis, sibi ius per quam absurdè
in vniuersum Poloniæ regnum, magnumq; Litua-
niæ Ducatum, aliasque prouincias vendicare insti-
tuit. Ac hæc omnia, cùm post multas variasq; actio-
nes, nostrorum oratorum, cum consiliarijs magni
Moscho-

Moschouiæ Ducis, quos eam ad rem designarat, de
certa induciarum ratione cōuenisset, nostrique pro
eo ac vtrinque conuenerat, suas de eo literas per-
scripsissent, & magno Moschouiæ Duci tradidissent:
ille suas, quas è conuerso daret, non (vt facere par
erat) ad similitudinem literarum earum, quas ora-
tores nostri obtulissent, veritatemque mutuæ inter
legatos nostros eiusque consiliarios conuentionis:
sed ad arbitrium libidinemque suam ita perscripsit,
vt inducias ad Liuoniam pertinere nollet, quinimo
non modò eam sibi cum Curlandiæ Ducatu, ve-
rùm etiam quicquid nobis vsque ad Prussiæ fines
ditionum est: (interest autem ipsius Lituaniæ pars)
credi à nobis oportere significaret: quas suas literas
ita perscriptas, cùm in eas iusiurandum dedisset,
nostris oratoribus per vim superbè obtrusit. Qua
de re cùm nos oratores nostri ante suum è Moscho-
uia discessum, facerēt certiores, ad magnū Moscho-
uiæ Ducem, ex aulicis nostris, internuntium misi-
mus, nobilem Petrum Haraburdam, iterata cum
testificatione propensionis nostræ, colendę cum eo
pacis atq; concordiæ, idq; rei Christianæ consulendi
caussa, qua quidem in testificatione luculenter o-
stendimus, si cōmune idemq; vtriusq; nostrum iu-
ramentum esse deberet, cōmunem eo iuramento
inter nos atque omnes prouincias nostras pacem
comprehendi oportere. Neq; enim honestati atq;
rationi cōgruere, si iusiurandum, de pace inter duos
susceptum, bellum quacunque de prouincia inter
eos ipsos consequatur, quodq; sanctissimum cōcor-
diæ vinculum sit, in eo locus hostilitati relinquatur.
Conuenire præterea nobis, tanquam principibus

Christianis, nos vt dictis factisq; omnibus, ita maximè religiosæ isti iurisiurãdi affirmationi, cõstantiam adhibere. Curandũ igitur esse, vt ne qua inter nos fidei, recteq; factorum nostrorum conscientię, vis afferatur. Quæ nostra æquitatis optimiq; studij plena cohortatio, tantùm abest vt ponderis aliquid apud Moschũ habuerit, vt internũtium nostrum, posteaquam admisisset audissetq; à se longè remouerit, & in modũ captiui diu inuitum retinuerit: cumq; suos ad nos legatos misisset, in Liuonia missis iam ad nos legatis suis, arces nostras, ac sigillatim Vendam bis oppugnauerit. quod cùm per insignem faceret iniuriam, effectum Dei præpotentis beneficio est, vt & exercitus ille à nostris copijs, cùm ad eas Suetica auxilia accessissent, deletus sit, & in potestatẽ nostram tormenta, aliaq; quibus nostra oppugnabat, cuncta peruenerint. Sub id ipsum tempus legatos Moschicos ad nos Cracouiam, in ipsum regni nostri quasi domicilium atque sedem admisimus, cum eo tum loco, permagna propè vndiq; gentium Christianarum, frequentia hominum versaretur, legati externorum regum, principum, atq; nationum adessent: eorum in oculis, cùm eos audiendi caussa ad nos in senatum nostrum perhonorificè, vt fieri inter principes par est, introduci curassemus, à fastu suo, nostræque dignitatis contemptione orsi, ad explicanda, quæ haberent mandata, nulla cohortatione se passi sunt adduci: quod à magno suo Duce præscriptum sibi esse significarent, ne quæ apud nos verba facerent, nisi nos antè, quæ à nobis superbè atq; ad derogandum dignitati nostræ, in quodam genere habẽdi sibi honoris flagitarẽt, præstitissemus. Quod cùm

cùm nobis minimè committendum iudicassemus, neq; illi à fastuosa pertinacia se deduci sinerent, etsi iterum atq; iterum ab illis, vt dicerent, contenderetur, indictis rebus è senatu nostro, atq; adeò Cracouia discesserunt, atq; ita re vlla non modò non confecta, sed ne affecta quidem dicive ab ijs cœpta, permisimus vt se in Moschouiam referrẽt. Quæ omnia, vt perspicuè testãtur, quale nostrum extiterit suscipiendæ cum hoste illo concordiæ pacisq; studium, quod consulendi sanguini ac trãquillitati Christianæ desiderium, ita ostendunt planissimè, magnum Moschouiæ Ducem eò potissimum incumbere, hoc agere, huc omnes sensus conatusq; suos conferre, vt nobiscum hostilibus iniurijs perpetuò dissideat: & cùm ditionibus nostris, tum nomini amplitudiniq; nostræ modis omnibus derogatum velit. Misit ad nos postea per nuncium suum literas, quibus à nobis postulat, vt in ea induciarũ verba, quę citra oratorum nostrorũ assensionẽ perscripta ostendimus, iusiurãdum daremus, legatis suis redeundi ad se potestas fieret, & si visum nobis esset, oratores ad se iterum mitteremus, qui de Liuonia secum agerent. Quàm autem & ab æquitate, & ab officio dignitateque nostra alienum sit, ad ea nos iureiurãdo descendere, quibus non modò assensum nullum vnquam accõmodauimus, sed de quibus nos cogitationem aliquam suscipere non oportere intelligimus, quis non perspiciat? Quî enim nos eius crudelitati Liuoniam, Curlandiæ Ducatum, ditionesque alias nostras, quæ Lituanici iuris intermediæ inter Liuoniam & Prussiæ fines sunt, permittere possimus, quę nobis pro regio nostro sacramento, quod in nostra

regni inauguratione verbis ſolennibus dedimus, o-
mni fide, cura, conatu tuenda, & ab aliena poteſta-
te, vitæ etiam noſtræ diſcrimine defendenda intel-
ligimus? quod quidem officium noſtrum, vt nobis
antiquiſſimum commendatiſſimumq; ſemper fuit,
ita alienæ ab eo voluntatis ſignificationem nullam
vnquam dedimus, neq; de ea oratores noſtri quic-
quam polliceri potuerunt, atque adeò conſtat, mi-
nimè pollicitos eſſe. Nam quę illi in verba cautionis
ſuę de inducijs perſcriptę iurarunt ea ab omni iſtiuſ-
modi conceſſione longè remota ſunt. Quæ verò
non modò pacis inter principes feriendæ, ſed inter
priuatos etiam cõuentionis alicuius ineundæ ratio,
quæ vis, quæ neceſſitudo eſſe poſſit, vbi res alterius
non modò nulla conſenſio voluntasq;, ſed ne qui-
dem ſuſcepta aliqua cogitatio accedat? non vtrin-
que voluntatibus ad conſenſionem adductis, & li-
teris non tantùm ſententiarum, ſed propè verbo-
rum omnium ſimilitudine perſcriptis, negotium
adminiſtretur? Quod quidem ita adminiſtrari & ſo-
lere & oportere, hunc ipſum hoſtem noſtrum fu-
gere haudquaquam poteſt, vt non iuris æquitatiſq;
memorem, at ea tantùm recordantem, quæ in ſan-
ciendis inducijs, & pace ferienda, inter ſereniſſimos
prædeceſſores noſtros, atque eius maiores, adeoque
cum illo ipſo, ante hac ſuſcepta atque vſurpata fue-
runt. Neque verò minus, quàm ſuperiora illa & hoc
iniquum eſt, quod magnus Moſchouiæ Dux, nos in
literarum ſuarum verba iurare voluit. Quæ quidem
literæ, etſi ex voluntate atq; conſenſione vtriuſque
noſtrûm, ac literis oratorum noſtrorũ congruenter
ſcriptæ fuiſſent, tamẽ vt ille in cautionis ſuæ formu-
lam

lam iuraſſet, ita nos in noſtram iurare conueniret:
tantum abeſt, vt à nobis in eas literas iuſiurandum
rectè poſſit exigere, quæ ab ipſo pro arbitratu ſuo
perſcriptæ, ab animi noſtri ſententia, mandatisque
noſtris, & legatorum noſtrorum aſſenſu, plurimum
diſſidẽt. Quæ omnia quàm plena iniuriæ doliq; fue-
rint, quis nõ facillimè perſpiciat? cuius quidem doli
ſtudia, ex eo ſe etiam oſtendere, quod quæ commu-
nicata, geſta, actaque inter oratores noſtros, & eos,
quibus agendi cũ noſtris Moſchouię Dux negocium
dederat, quæque ab ipſo Duce conſtituta fuerant.
Legati eius, cùm ad nos Cracouiam veniſſent, profi-
teri atque explicare minimè voluerunt. Ad has ve-
rò omnes fraudum technas, mox armata vis, aper-
tæque iniuriæ acceſſerunt, cùm non modò Liuo-
niam aſſiduis direptionibus ac bello infeſtam habe-
re Moſchouiæ Dux non deſineret, verùm etiam in
finibus Vitepſcẽſibus, in ipſa magni Ducatus Litua-
niæ ditione, propugnaculum nuper collocaret, ac
per ſuos rei militaris præfectos, illis etiam locis ſub-
ditos noſtros trucidaret, alios crudeliſſimè diripe-
ret, ſe deniq; maximis delectibus habitis, magis ma-
giſq; contra nos armaret: qua quidẽ de re, cùm non
modò ad nos illuſtris Curlandiæ ducis, & Rigẽſium,
ſimul etiã noſtrorũ in Liuonia præſidiariorũ quoti-
diani nuncij ac litteræ peruenirẽt: ſed ſumma etiam
imploratio opis defenſioniſque noſtræ accederet,
nullo modo debuit potuitque belli adminiſtratio
diutius à nobis differri. Proinde iuſtiſſimis iſtis gra-
uiſſimiſq; cauſſis adducti, repudiandas minimeque
iuramento noſtro confirmandas Moſchi literas, de
inducijs ab ipſo arbitratu ſuo præſcriptas nobis eſſe

iudicauimus:quinimo ipſas in Moſchouiam ad ma-
gnū Ducem, expoſitis quibus id faceremus de cauſ-
ſis, per internuncium noſtrum remiſimus, ac hoſti
illi bellum iuſtum legitimumq́ue indiximus, cùm
iam tum ille maximas contra nos copias ad Pleſco-
uiam coactas haberet. Quod ad oratores attinet,
quos remitti poſtulauit: etſi qui neq; literas, quibus
fidē legationis ſuæ facerent, nobis reddiderint, neq;
vllam legationis partem explicarint, exploratorum
potius quàm oratorum loco haberi à nobis meritò
potuiſſent, tamen quod oratoribus noſtris in Mo-
ſchouia ſignificatum intellexiſſemus, legatos eos ad
nos miſſum iri, nihil illis in omni genere & honoris
habēdi, & laucia conferendi vllo loco ditionum no-
ſtrarum deeſſe ſiuimus, permiſimusq;, vt quod face-
re obſtinauerant, nullis rebus apud nos expoſitis, ſe
in Moſchouiam referrent. Quod verò poſtulabat,
vt noſtros oratores, qui de Liuonia agerent, iure-
iurando prius in eius literas de inducijs dato, iterum
ad ſe mitteremus, non perſpicimus, quid agi de Li-
uonia per oratores poſſit, ſi antè iurati in eius con-
ditiones (quod expoſcit) non tantùm de Liuonia at-
que Curlandia, verùm etiam parte noſtrarum Li-
tuaniæ ditionum, quæ mediæ Curlandiam ac Pruſ-
ſiam dirimunt, decederemus. Minimè igitur nobis
committendum eſſe intelligimus, vt noua legatio-
ne, nihil aliud, quàm prouinciarum noſtrarum ia-
cturam, ac nominis noſtri indignitatem aliquam in-
curramus. Intelligi atq; adeò cerni arbitramur, qua-
le noſtrum fuerit ſtudium, vitādi omnem Chriſtia-
ni ſanguinis profuſionem, quod noſtrū pacis tran-
quillitatisq; deſiderium, pro quo quidem nos, ijs ra-
tionibus,

tionibus, quæ ſuprà expoſitæ ſunt: experiri pacis cō-
ciliationem cum hoſte illo cōtendimus, atq; omnia
indignitatum genera, quæ maieſtati noſtræ regiæ
ab magno Moſchorum Duce allatæ eſſent, libenter
tranquillitati publicæ atq; ſaluti, ſanguini, fortuniſ-
q́ue hominum Chriſtianorum condonauimus: ve-
rùm his noſtris omnibus ſtudijs ad concordiam pa-
cemq́; propenſis, tantum abeſt, vt quidquam ab eo
æqui bonique conſecuti ſimus, vt ille hoc magis ef-
frenatę ſuperbię atque impotentiæ animi ſui indul-
ſerit, & quæ ad contumeliam noſtram, noſtriq́; re-
gni & magni Ducatus Lituaniæ detrimentum per-
tinere poſſent, ſuſceperit. Cui quidē rei, vt modum
aliquando finemq́ue ſponte ſua facturum illum de-
ſperemus, facit inueterata iam perpetuaq́; eius cum
ſereniſſimis prædeceſſoribus noſtris ſimili genere
agendi ratio, quam quidem ex ea iniuria æſtimare
licebit, qua diuum Sigiſmundum Auguſtum ſere-
niſſimum prędeceſſorem noſtrum affecit, cùm miſ-
ſos ad ſe ex ordine ſenatorio ſplēdidos oratores Pa-
latinum Inouladiſlauiēſem, & Caſtellanum Samo-
gitienſem cōtumelioſè tractauit, & modis indigniſ-
ſimis contra gentium iura violauit, hominem nobi-
lē ex ſereniſſimi prædeceſſoris noſtri aulicis ſpolia-
uit, & cùm res quaſdam precioſiores inſpiciēdi cauſ-
ſa accepiſſet, ſuperbè retinuit: mercatoribus qui vnà
veniſſent, magnam mercium vim eripuit, equos in
oratorum illorum conſpectu productos ferro diſ-
ſecari curauit: à qua indignitate vindicanda, cum di-
uum illum anteceſſorem noſtrum mors (quę breui
ſubſecuta eſt) excluſiſſet, nos per oratores noſtros
poſtulauimus, vt iniurias eas id temporis illatas, ſar-

cire ſtuderet, cui quidem poſtulationi noſtræ nullum animus eius, iniuriç pertinaciſſimus, reliquit omnino locum. Quid illa, quæ ſereniſſimo anteceſſori noſtro Henrico regi per litteras de pace vtrinq; retinenda promiſerat? & contempta promiſſi fide, non ita multò poſt capta Pernauia, alijsque Liuoniæ arcibus in poteſtatem ſuam redactis violauit? Qua quidem fidei vanitate, maiores etiam eius erga ſereniſſimos prædeceſſores noſtros propè omnes vſos eſſe perſpicimus. Neque enim obſcura eſt plurium qui iſta verè memoriæ prodidere conſenſio, & maiorum iſtius Ducis Moſchouiæ literis, quç in tabulario magni Ducatus noſtri Lituaniæ ſeruantur, comprobari poteſt, quàm ſæpe magni Moſchorum duces ſereniſſimis Poloniæ regibus, pace ſuſcepta, ac iuriſiurandi religione ſancita, ad tranquillitatis fiduciam adductis, & contra barbaros nominiq; Chriſtiano infeſtos populos bella regentibus fidem impiè fregerint, pacta omnia violauerint, & redintegrato bello, vel à neceſſaria prædeceſſores noſtros cõtra Ethnicos defenſione, vel pulcerrimis pro Rep. Chriſtiana cœptis reuocarint, & obſiſtere ſuis iniurijs coegerint. Quorum maiorum in dictis factisq; inconſtantiam, fraudem & inſidias, hic Ioannes Baſilij filius, hoſtis noſter, non modò omnem in ſe admiſit, verùm etiam auxit, idq; tum maximè egit, cùm litteris miſſis ad diuũ Sigiſmundum Auguſtum ſereniſſimum anteceſſorem noſtrum, de ſecuritate oratoribus præſtanda, qui ad ſe de pace concilianda mitterentur ſcriptis, ſubitò Polotiam inuaſit occupauitq;, conſimili fraude erga nos vſus, cùm poſtea quàm nobis fiduciam pacis attuliſſet, repente Liuoniam

niam armis oppugnauit, & tamen nos, regnum noſtrum Poloniæ, magnum Lituaniæ Ducatum à defenſione eius prouinciæ excludere inſtituit. Quandoquidẽ igitur ſpes nulla nos tenere amplius poteſt, ad mentem fidemq; meliorem magnum Moſchorum Ducem ſe vnquam recepturum eſſe, quinimo iniurias veteres recentioresq; nouis quotidie magis magisq; accumulet, certæ pacis fiduciam nullam afferat, omnia ad nos circumueniendũ derogandumque cùm nomini, tum ditionibus noſtris ſuſcipiat, nos adhibitis atq; adeò conſumptis omnibus ſtudijs noſtris, quibus fida atq; æqua inter nos pax conciliari, & rei ſanguiniq; Chriſtiano conſuli poſſet, expleto iam omni officio regis Chriſtiani, hanc rẽ & Deo præpotenti, oculis hæc ſuis iuſtiſſimis aſpicienti, & legitimç vindicationi permittendã iudicamus. Quo nomine remiſſis illis inſidioſis induciarum literis, bellum iuſtum legitimumque, Ioanni Baſilij filio, magno Moſchorum Duci denunciauimus: quo bello multiplicem nobis, cùm ab ipſo magno Moſchorum Duce verbis literisq;, tum ab eius legatis factam contumeliam, allatasque ſubditis noſtris acerbiſſimas multis iam annis iniurias, & detrimenta omnia, quæ regnum noſtrum magnusque Lituaniæ Ducatus accepit, armis propulſare & vindicare in animo habemus. Vt verò perſpicuum ſit omnibus, nos ad eorum, qui magno Moſchorum Duci parent, hominum Chriſtianorum calamitatem aut ſanguinis profuſionem minimè ferri, declaramus nos ita armis noſtris moderaturos eſſe, vt ne ijs (quanta maxima cura ac ſtudio caueri poterit) quiſquam violetur, qui non aut in præſidijs, aut acie ſuo periculo

propugnandas hostis nostri partes susceperit. Nam vt ab vno magno Duce caussas omnes, quibus in arma hæc impellimur, profectas esse intelligimus, ab vno nos honorem dignitatemq; nostrã oppugnari, ac prouincias nostras illius vnius libidine appeti ac sitiri perspicimus: ita in vno illo vindicare omnia, vnius refrenata audacia grassandique atrocitate, in posterum tranquillitati publicæ pacique Christianæ (si fieri vlla ratione posset) consulere desideramus. Quæ cùm ita sint, spe vel potius fiducia magna sumus, & DEVM OPTIMVM MAXIMVM quod bellum grauissimis iustissimisque atque adeò pernecessarijs de caussis iniuimus, nobis, exercitibus nostris, ac Reipub. vniuersę, quam obtinemus, bene & feliciter fortunaturum esse, & principes Christianos, adeoque omnes homines, qui ista accipient, facilè arbitraturos nos ad bellum hoc permagnum nõ temere neq; vlla profundendi sanguinem Christianum (cui prodesse, consulere, cauere semper studuimus) cupiditate ferri, sed ad ea hostilib. tot temporum per summam atrocitatem crudelitatemque exercitis iniurijs impelli, nostra dignitate, & regni nostri magnique Lituaniæ Ducatus cæterarumque prouinciarum nostrarum statu, & subditorum nostrorum salute, fortunis, vita, sanguine, quem hostis ille truculentissimus iam nimium diu immaniter hausit, necessariò commoueri, consilio iudicioque omnium regni nostri magniq; Lituaniæ Ducatus ordinum duci, dignique nos fidam stabilemq; tranquillitatem, & publicam inter populos Christiani nominis pacẽ concordiamq; spectare. Quæ quidem belli nostri caussæ, quæq; animi consilijq; nostri ratio,

tio, etsi de militum nostrorũ studijs, alacritate, fortitudine, fide, nobis dubitationẽ nullam relinquit: hortamur tamen vt animum ad res nostro ductu in hostem hunc nostrum gerendas magnum fortemque adferant, existimentque & gloriæ & felicitatis summam in eo potissimum versari, si pro tam iusta honestaque caussa dimicetur: subditi nostri diuturnas grauesque iniurias hostiles, vel à se vel ciuibus suis adhuc perpessas, hoc tempore pro more, virtute, rebusque gestis maiorum suorum & vindicandas & in omne tempus sibi depellendas statuant: extranei pro vicinorum salute, suam in discrimen vocare, fortissimeq; armis cõtendere pulcerrimum, necessitudini quę vicino ad vicinum est conuenientissimum, & delere proximi parietis incendium, suę suorumque securitati vtile existiment: omnes sibi tam iusto in bello summa fortium factorum studia esse adhibenda iudicent: quorum hoc maior laus atque gloria quemque consequetur, quò in grauiore hoc maioreque bello cõtra crudelem vniuersi propè generis humani hostem nobiscum versabitur. Nos profectò cuiusque militum nostrorum virtutem, fidem, operam, conatum in omni genere præclarè factorum, ea beneuolentia, gratia, munificentia prosequemur, vt neminem gestæ abs se fortiter rei pœniteat, omnes intelligant, nos cuiusque industriæ, fidei, fortitudini sua præmia ornamentaq; libenter tribuisse. Suiri, die duodecima Iulij, ANNO DOMINI, M. D. LXXIX. REGNI verò nostri anno QVARTO.

RERVM POST CAPTAM POLOtiam contra Moschum gestarum narratio.

CApta Polotia, & iam antè in vicino arcibus tribus, Cosiana, Crasna & Sithna deletis, tres omnino arces, Turoulia, Socolum & Sussa in Polocensi ditione hostiles supererant, quas hosti relinquere, neque ex belli suscepti consilio, neque dignitate sua, neque rei abs se gestæ fortuna rex esse iudicauit. Turoulia quatuor supra Polotiam arcem milliaribus, ad Dhunā flumen, quo loco illud Turoulia amnis illabitur, sita est, sic vt duorum amnium confluxu maxima parte cōprehendatur, quaq; in continentem patet, inter vtriusque præterlabentis fluuij ripas, lacum transuersum, tanquam obicem, obiectum habeat. Quod inter Polocensem arcem, atque inter Vlam, Vitepscium, aliásq; arces & ciuitates, altius in Dhunæ ripis sitas, quæ semper in potestate regum Poloniæ retentæ sunt, media Turoulia interesset, facilè à regijs castris ad Polotiam positis, commeatum exclusit, qui commodè ex locis superioribus poterat importari: quæ res non mediocriter in exercitu annonę caritatem atq; adeò inopiam auxerat. Qua de caussa, circūsessa primùm Polocia, Franciscus Zucus à Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi, tentādæ certis cum copijs per celeritatem rei caussa ad arcem Turoulam missus est. Verùm quod & præsidio firmo, & defensioni diligenter intente locus teneretur, & pauca minoraq; belli tormenta Zucus secū traxerat, effici ex sententia nihil potuit. Socolam ab arce Polocensi quinque milliaribus ea via distātem, quæ Septentrionem versus rectissima Plesco-

Plescouiam ducit, duorum itidem concurrentium fluminum, Dryssę & Niscię, cōplexus continet: ea in arce pręter vetus pręsidium, quod tuendi Polotiam aditus caussà firmū semper inerat, Theodorus Basilij F. Seremetus, & Borissus Basilij F. Seinus, Andreas Pelecius, Michael Georgij F. Lycus, Basilius Criuoborsius Palatini, clari cū propinquitate Moschouiæ Ducis, alijtum rebus antea gestis omnes copiarum pręfecti, cū magno Moschouiticę nobilitatis ac sclopetariorū numero cōsederant, postea quā se ab aditu Polocensis arcis, primùm à Palatino Vilnensi obsessis itineribus, mox ipsa obsidione regia exclusos esse intelligerēt. Accesserat huc etiam Georgius Bullahacus cum duobus millib. sclopetariorum, partim Dunensium, partim Voliensium, qui ad Dhunę & Volhię fontium paludes ob perpetuas cum Tartaris dimicationes, cæteris belli vsu ac iaculandi peritia facilè præstāt. Quod hi omnes magno discrimine nostrorum ex propinquo castris imminerēt, dū oppugnatur Polotia, Lituanicę quedā copiæ primùm Ioāne Voliminscio, deinde Christophoro Radiuilo, qui in Lituania regi à poculis est, dimicandi studio Socolam excurrunt: sed q hostis arce & munitionibus prope arcem extructis, aut propinquo tormentis suis spacio in tuto se teneret, velitationibus tantùm, nonnullis vtrinq; desideratis, res gesta est. Vtramq; arcem rex occupata Polotia iustis copijs oppugnandā ratus, Nicolaum Mielecium Podolię Palatinum, summum copiarum Polonicarum præfectum, cum equitatu Polonico stipendia merente, cumq; peditatu Polonorum, ac Germanorum cohortibus Socolam mouere; Vngarorū copias Turouilā accede-

re iubet: ipse vt medio loco omnem in partem ca-
sumq; intētus esse posset, motis trans Polotiā castris,
ijsque secundum flumen Dhunam metatis (quòd
pristinum castrorum locum, obsidioni quidem op-
portunum, cùm ad cingendum maxima ex parte
arcem, tum ad prompta munitionibus omnibus, ex
quibus miles oppugnabat, auxilia afferendum, assi-
dui imbres iam antè iniquissimum, & valde quàm
cœnosum effecerant) ad Polotiam permanet, cu-
ratq; quod ad arcem Polocensem, qua munitiones
aut flamma conflagrant, aut tormentis verberatæ
vitium fecerant, instaurandum pertineret: simul et-
iam arci Palatinum pręfecit Nicolaum Derohostai-
scium, in quem iam antè, regno primùm inito, non
inani omine ius nomenq; eius magistratus contu-
lerat: hunc ipse in possessionem mittit, præsidium
iustum imponit, & quibus circum locis miles fini-
bus tuendis rectè collocetur constituit: templi et-
iam, quod monumentum diuinæ ad victoriam opis
esset, ædificationem decernit. Interea dum quæ o-
pus erant ad Socolæ & Turouliæ oppugnationem
expediuntur, & miles vasa colligit, visum est Palati-
no Vilnēsi, de Turoulia leuioribus copijs experiri, &
quid hostibus in recenti consternatione fiduciæ es-
set tentare. Mittitur cum aliquo numero equitū ex-
peditiorum armaturæ leuioris quos Cosacos nomi-
nant, Constantinus Lucomscius Vlensis præfectus,
quem Turoulienses præsidiarij conspicati, cùm pa-
uor maiorem quàm pro numero militum speciem
copiarum obiecisset, exercitum vniuersum adesse
rati, per auersam portam se properè omnes eij-
ciunt, ac fuga euadūt, Palatinis suis desertis: qui cùm
arcem

arcem sibi non deserendā putarent, ac soli in ea per-
manerent, ad quartam Septembris diem cum arce
& belli apparatu ac commeatu omni regiam in po-
testatem peruenerunt. Arci ita occupatæ miles ille,
qui ceperat, præsidio relinquitur. Is dū inter ligneas
munitiones ac domos tæda ædificatas indiligenter
ignem habet, tormentisque maioribus gratulatio-
nis & lætitiæ caussa iaculatur, temere incendio caus-
sam præbuit: quod sublatū paucis post diebus, quàm
capta esset, arcem deleuit, vt non minore celeritate,
quā occupauerat, Turouliam miles amiserit. Quod
quidem hoc iniquiore animo à rege acceptum est,
quò præsidio hostili Sussam etiam tum obtinenti,
Turoulia nostræ potestatis facta, omnem subsidij
aditum & commeatus accipiendi spem, certius eri-
pere potuisset. Interea rerum Palatinus Podoliæ So-
colam (à qua Dunenses cohortes fama aduentantis
exercitus permoti contra imperium præfectorum,
vt est genus illud militū leue, & insolens disciplinæ,
iam antè in Moschouiam redierant) cum copijs pro-
greditur, & Drissam flumen imbribus proximis ad-
modum redundans ponte subitario opere effecto,
transmittit, hoste quod facere in procliui erat, nihil
repugnante, qui in aduersa ripa ociosè tantùm ine-
quitans, inani metus faciendi studio, clarè vt exaudi-
rià nostris facilè possent, subinde inter se sciscitaban
tur, adessent apud se Astracanorum, adessent Casa-
norum copiæ, quas alter adesse magna itidem voce
respondebat. Flumine superato Palatinus nulla
cum mora propius hostem mouet. Qua accesserat
inter vtrumq; flumen non ita magno ab arce inter-
uallo sylua est, in qua maximam equitatus partem
Q

tendere iubet, peditatui imperat, vt munitiones, in quibus verſarentur, & tormenta dirigerent, foſſa atq; aggere ſubitò efficiant: quas Poloni ſecundum Niſſam, Germani iuxta Driſſam ita ad arcem perducunt, vt cùm iuſto iam ab ea ſpacio abeſſent, trāſuerſæ ab Niſſia Dryſſam, itidemq́ue ab Dryſſia Niſſam verſus promouerentur, atq; opera vtriuſque nationis committerentur: vltra Niſſiam amnem minorem, qua promptum hoſti effugium patebat, Ioānes Zabaꝛaſius Palatinus Braſlauienſis cōſiſtere & curare iubetur. Munitionibus perfectis, ac tormentis, vt viſum erat, collocatis, cùm iam tum in veſperū dies vergeret, qui tormēta adminiſtrant, periclitari rem globis candentibus inſtituunt, tribus tantùm in hoſtiles ditiones perlatis, cùm alij alijs locis periculum incendij afferrent, & ijs reſtinguendis hoſtis detineretur, tertius eo loco, quo naſcens primùm fumus, mox flamma ab hoſte nō facilè potuit deprehendi, vires cepit. Ab hoc incēdium ortum, cùm magnam hoſtilium munitionum partem ſubitò complexum eſſet, hoſti ſummam defenſionis deſperationem attulit. Quocirca vt perditis trepidiſq́ue rebus, & flamma ſe iam longius latiuſq́ue fundente, pars magna hoſtium globo temere facto, porta, quę meridiē verſus ad Niſſam vnà patebat, cōfertim erumpunt: quibus ex proximis munitionibus Poloni impigrè occurrunt, & obſiſtunt. Perducitur eodem properè ſigno ſublato Germanorū ſclopetariorum cohors: ſic hoſtis in arcem flammamq́ue reijcitur; quem dum noſtri magna vi premunt, ſe, atq; ſigna portę arciq́; inferunt. Dabat mox hoſtis intra arcem deſperatis rebus magnas cùm armis tum verbis de-
dendi

dendi ſignificationes, quas cùm miles Germanicus Ruſſicę linguę neſciens, pręterea Polocenſis pręſidij crudelitate, qua immaniſſima in captiuos omnes ac potiſſimū Germanos fuerant, irritati, minimè acciperet, cædemq́; acerrimè miſceret, ille deſperata ſalute totis viribus cōtrà dimicat, quæq́; ſupra portam cuſtodię erant, cataractā è turri portę imminentem in irrumpentes deijciunt, ſic noſtros receptu alios, alios aditu ſubſidioq́; excludunt. Atrox inde vtrinq; pugna fuit, æquata vtrorūq; deſperatione ob incendij vim, ꝙ vndiq; ſe circūfuderat ac pluribus locis dimicātes inter ſe pari interitu victi ac vincētis extinguebat. Ad dexterá arcis parté per munitiones oſtiū fuit, ad quod qui noſtrorū errādo perlati ſunt, integri euaſere. Interea foris milites, quanta vi maxima poſſunt cataractā moliuntur, atq; opere magno perſtringūt: patefacta via, qui noſtrorū ſupererāt, ſaucij propè omnes atq; ambuſti, pariter cū hoſte erumpunt, inferūt ſe integri alij prædæ ex ipſa flamma rapiendæ cauſſa. Pars magna hoſtium aut in munitiones aut ſtationes Germanorum incidit, qui omnes per irá militarem & linguæ ignorantiam interfecti ſunt, in his Boriſſus Seinus, Andreas Palecius, Michaël Lycus, Baſilius Criuoborſcius Palatini cæcidêre. Quib. in Polonorū poteſtatē peruenire cōtigit, plęriq; omnes, cùm qui aliquo aut munere aut numero fuiſſent, pro ſe quiſq; nomē ederet ſuum, facilè apud linguæ intelligentes ſeruati ſunt, ac captiui habentur: quorū in numero Seremetus eſt, vt rerū geſtarum fama, ita & corporis ſpecie vultuq; & animi ſermoniſq; cultu cæteris præſtantior, & Meſoiadus Dunenſium aliquot cohortium præfectus, qui poſt

militum etiam ſuorum diſceſſum, cum cæteris præ-
ſidiarijs in arce permanſerat. Arx ipſa cùm iam in-
cendio occurri non poſſet, conflagrauit. Hoſtium
ad quatuor millia cæſa, quos ex lectiſſimo, & quidē
prætoriano milite magni Ducis fuiſſe, & ſi ex capti-
uis cognitum eſt, tamen etiam ex ipſa corporū ſtra-
torum forma & proceritate, animisq; perditis in re-
bus adhibitis, tum prædæ ratione potuit intelligi. In
qua quidem præda maior & pecuniæ, & veſtis pre-
cioſę, & aliorum ornamentorū numerus fuit, quàm
vt gregarij militis fuiſſe videri poſſet. Captiuorū ea
multitudo eſt, vt & penes præfectos copiarum per-
multi ſint, & Polonorum militum propè ſint nulli,
qui in poteſtate non ſingulos, alij plures habeant.
Suſſæ oppugnatione, quàm ſuſcipere difficilem &
ſpacioſi lacus, & paluſtria circum loca, & autumni
ipſius tempeſtas redditura erant, temereq́ue mili-
tem iam antè maximis incommodis affectum nouis
periculis obijcere, regi viſum non eſt: cùm potiſſi-
mùm arcem eam, penitius Lituaniam verſus ſitam,
& ab omni ſuorum ſubſidio, & commeatus conſe-
quēdi poteſtate excluſam, (vt vis nulla adhiberetur)
ſponte dedituram ſeſe non dubitanter exiſtimaret.
Itaq; præſidia tantùm militum ſtipendiariorum cir-
cūquaq; in ſtatiuis diſponit, quæ Moſchos ab aditu
ad Suſſanos arcerent. Neq; fefellit ea regem exiſti-
matio: nam & ipſe Moſchouiæ Dux, diffidens Suſ-
ſam amiſſa Polotia retineri poſſe, ſexta primùm, tum
iterum decima ſeptima Septembris die, mandata ad
Petrum Theodori F. Coliceum, Palatinum Suſſen-
ſem ac pręſidiarios omnes dederat, vt templi imagi-
nibus & libris, omniq́ue apparatu ſacro in terra de-
foſſis,

foſſis, aut quacunq; alia cura adhibita, ne in hoſtium
poteſtatem peruenirent, arcem incenderent: belli-
ca tormenta, ac puluerem tormentorum omnem
igne delerent: tum operam, qua euadere poſſent,
diligenter darent, ac ſaluti ſuę cōſulerent. Hęc man-
dāta cùm (quò certius perferrentur) per plures nun-
cios Suſſam miſiſſet, nonnulli eorum in arcem per-
ueniunt: vnus à regio milite interceptus, ad Palati-
num Podoliæ çum literis perducitur. Sub idipſum
tempus, Palatinus Polocenſis dat Suſſa literas, qui-
bus ſignificat, ſe Polotiæ cū parte exercitus, à rege ijs
cum mandatis relictum, vt quicquid ea in prouincia
hoſtile ſupereſſet, modis omnibus tollere conten-
deret: Regē ſumma placabilitate & clementia prin-
cipem, quam ſuæ voluntatis ſignificationem dediſ-
ſet, cùm primum magno Moſchouiæ Duci bellum
indiceret, ea in voluntate etiamnum permanere: e-
orum, qui magno Duci parerent, hominum Chri-
ſtianorum cædem & ſanguinis profuſionem haud-
quaquam expetere. quinimo illi parcitum ac con-
ſultum velle: acceptas iniurias in autore ipſo magno
ipſorum Duce vindicandas ſtatuere, niſi verò eſ-
ſent, qui iſtas iniurias ſuo diſcrimine ꝓpugnare vel-
lent. quod vt illi ne ſuſcipiāt, illorum maximè refer-
re, hortari ſe, arce ſponte ſua potius abſcederent, im-
petrabili venia & ſalute, quàm vim atque oppugna-
tionem experirentur. Palatinus Podoliæ Moſchi
literas ad Palatinum Suſſenſem, ac præſidiarios, qui
dedi arcem poſtularent: illi ſalutem, & rerum quæ
cuiuſque eſſent auferendarum poteſtatem, atque
in Moſchouiam tutò ſe referendi conceſſionem ia-
cti, arcem cum omni bellico apparatu commeatu;

Palatino Polocensi militibusq; à Palatino Podoliæ
missis, sexta die Octobris dedunt. Iam antè Philo
Kmita capitaneus Orsanensis, cui aliquot turmæ e-
quitum, & peditum stipendiariorũ cohortes, erant
in eam rem assignatæ, coacta non mediocri finiti-
mis in locis ex nobilitate alijsque incolis militum
manu, in Moschi ditiones excurrit, magnamque o-
mnia populando vastitatem affert: ad duo millia pa-
gorum incendit, & Smolensciæ suburbijs ambustis,
magnum ex eo agro hominum, magnũ pecudum
numerum agit: suosq; nullo detrimẽto accepto, in-
tra fines reducit. Idem non multò pòst Constanti-
nus Ostrogiæ dux, cum Michaële Visniouecio Ca-
stellano Braslauiense, & filio Ianusio Borysthenem
transgressus, facit, expeditissimas quasque Tartaro-
rum aliorumq; turmas præmittit, has longè lateque
populari, & terrorem vastitatemque in hostico cir-
cumferre iubet: ipse cum reliquis copijs Czeniho-
uiam progreditur, castrisq; ad arcem metatis, oppu-
gnationem suscipit, ipsaq; ciuitate incendio deleta,
vim omnem arci expugnandæ adhibet, sed quod ea
præsidio firmo, cui nihil ad omnẽ propugnandi ap-
paratum deesset, teneretur: acerrimeq; locum Mo-
schi defenderẽt, in castris paucæ peditum cohortes
essent, afflictæ maximis tempestatum iniurijs, missa
obsidione, vicina circum loca omnia diripit, totaq;
Sueriensi ditione vastata, ac populationibus ad Sta-
rodubam, Radohostiam, ac Podczpouiam vsq;, per
leuiores equitum turmas factis, præda ingenti acta,
discessit. Simili successu Mecislauiensis præfectus la-
tissimam oppidũ, pagosq; quàm plurimos euertit.
Rex posteaquam dierum quinquaginta spacio, sex
arcibus

arcibus captis, ad quas Sussa non ita multo pòst se-
ptima accessit, prouinciam omnem Polocẽsem mi-
ra agrorum fertilitate, magna fluminum opportu-
nitate præditam, octauo decimo pòst anno, quàm
esset ab hoste occupata, bello Reipub. recuperasset,
Polotiam præsidijs, fines copijs firmasset, decima se-
ptima Septẽbris die, illo de loco discedit. Vehemen-
ti quidem studio ferebatur, vt cœptũ felicitatis cur-
sum vrgeret, & cùm magna hostes locis omnibus
consternatio ingensq; pauor teneret, longius arma
sua in hostiles ditiones proferret. Sed cùm & prete-
riti temporis iniurię, (quibus miles admodum affli-
ctus, equorum ingens numerus enectus fuerat) &
grauiores autumni tẽpestates, indies ingrauescen-
tes, isti voluntati & studio planè repugnarent, omni
cura in comitia omnium Reip. ordinum habẽda in-
cumbit, cumq; iam antè ex castris de ea deliberatio-
ne literas ad regni senatores dedisset, rediens in Li-
tuaniam, ea ad diem vigesimam secundam Nouem-
bris Varsauiæ habita iri edicit, in quibus consilia de
bello diutius administrando suscipiantur. Dum Vil-
na rex ad comitia proficiscitur, è Moschouia per nũ-
cium Moschicum literæ afferuntur, à duobus lega-
tis Nouogrodiæ duce Ioanne Theodori, F. Mscisla-
uiensi, & Mikita Georgij F. Romanouicio Sachari-
no, ad Nicolaum Radiuilum Palatinum Vilnẽsem,
& Eustathium Volouicium Castellanum Trocen-
sem, Plescouiæ die trigesima octaua Septẽbris scri-
ptæ, hoc omnino argumẽto. Cùm offensæ duorum
summorum principum eò progressæ sint, vt arma
vterq; sumpserit, quib. Poloniæ rex Polotiam expu-
gnarit, magnus Moschouiæ Dux vindicare vicissim

id factum in animo habuerit: ſe cum reliqua nobilitate Moſchouitica ad principis ſui pedes ſe abieciſſe, obſecraſſeq; vt ſanguini Chriſtiano conſultum atq; parcitum vellet. Iſtis precibus principem ſuum reliquiſſe locum, & belli expeditionem repreſſiſſe, nũc mutuo ſtudio ipſis atque alijs regis Poloniæ conſiliariis, apud regem ſuum elaborandum eſſe, vt ad ſimilem voluntatem & ſiſtendi curſus ſui bellici, & pacis cum magno Moſchouiæ Duce locis omnibus, tam regni Poloniæ, quàm magni Ducatus Lituaniæ, atque etiam Liuoniæ cauſſa ſuſcipiendæ adducant; in primis verò ab eo impetrent, vt in regiam ſuam ſe referat, ac copijs ſuis omnibus tam in Lituaniæ quàm Liuoniæ finibus imperet, ſe ab omni in Moſchos maleficio atque iniurijs abſtineant. Hæc eadem magnum ſuum Ducem diligenter facturum, rediturum ad ſedes ſuas, ſuosq; à vi atq; iniuria, cohibiturum. Interea temporis dandam vtrinque operam, vt principes miſſis inter ſe oratoribus rem veram, & perneceſſariam pacem ac concordiam ſuſcipiant. In extremo literarum excuſant, cur Baſilius Lopatinſcius, quem rex ad magnum Moſchouiæ Ducem ante expeditionem ſuam cum literis miſerat, quibus ſe bellum illi facturum iuſtũ legitimumque denunciabat, adhuc in Moſchouia detineatur: promittuntq;, ſimul vt principum ſe vterque ad ſedes ſuas retulerit, ſe operam daturos, vt cum mandatis ſui principis de pace conſilianda ad regem ocyus remittatur. Sub idem tempus Philo Kmitha, Orſacenſis præfectus ad regem literas mittit, quas à Palatino Smolenſciano acceperat. Ijs Philonem Palatinus certiorem facit, ſe à magno ſuo Duce mandata

data accepiſſe, ne quam regijs finibus atque ditionibus vim aut iniuriam adferat. Monere igitur, vt mutua etiam Philo præſtet: neque permittat, vt ſui fines tranſgreſſi, hoſtile aliquid in magni Ducis Moſchouiæ ditionibus committant. Allatis lectisque vtriſque literis rex omnem eius deliberationem ad comitia referendam eſſe iudicauit.

EDICTVM DE SVPPLICATIONIBVS, A SERENISSIMO POLONIÆ REGE STEPHANO, *Wielicoluco ex Moſchouia miſſum, die 5. menſis Septembris, anno Domini, M. D. LXXX.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſſouiæ, Samogitiæ, Liuoniæque, &c. princeps Tranſyluaniæ, &c. reuerendiſſimis, reuerendis, magnificis, generoſis, nobilibus, famatis, archiepiſcopis, epiſcopis, Palatinis, Caſtellanis, regni noſtri ſenatoribus, præterea cuiuſuis ordinis ſubditis noſtris, ſyncerè fidelibus nobis dilectis, gratiam noſtram regiam, reuerendiſſimi, reuerendi, magnifici, generoſi, nobiles, famati, ſyncerè fideles nobis dilecti. Vtrumq; facimus quàm libenter, vt & ea quæ decernuntur, communibus Reipub. comitijs geramus, & de rebus à nobis geſtis, ſynce: & fidelita: veſtras faciamus certiores. Cùm ſuperioribus proximis Reipub. comitijs placuiſſet, bellum cõtra magnum Moſchouiæ Ducem ſuſceptum continuari, nihil prætermiſimus, quod

posset ad illud rectè atq; ordine administrãdum, & in primis ad exercitus cùm veteres retinendum, tum nouos conscribendum pertinere: quib. omnibus, postquã vt ad Czasniciam (quo loco nos & Russiæ contra iniurias Moschi præsidio esse posse: & ad primarias alias atque alias arces hostiles peropportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenirent, edixissemus, nos Vilna profecti, eodem ad octauam Iulij mensis diem peruenimus: ac inprimis frequentiore, & senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione, & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus: in quo & si variæ initiò dictę sentētię fuissent, eò tamē descensum postea est, vt Vielicolucum nobis cum exercitu antè omnia mouendum, eamq; arcem omni conatu oppugnandum concluserimus: secuti quàm maximè, cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerũ, qui nos ex locis, anno superiore proximo expugnatis & receptis Vielicolucum vocare & ducere visus est: tum Russię defensione, quàm vniuersam eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus: præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate, qua exercitus nostri sine ditionum nostrarũ detrimento ali ac sustineri possent, opportunitate deniq; ad signa nostra penitius in hostilia loca inferendum, eoque hostem ad aliquam prælij dimicationē eliciendum: cæteraque deinceps ex Vielicoluco facilius promptiusq; administrãdum adducti. Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Czasniciensi Vitepscũ profecti sumus: quo in itinere, cùm arces duas

hostiles,

hostiles, Vielisium vnam, in Dhunæ ripa, Vitepscio ex superiore fluminis loco oppositam, atq; alteram VsWiatum, quæ ad amnem cognominem in Dhunam fluuium illabentem, & propius Lucum versus ferentem, sita est: exclusuras nos tormentorum & cõmeatus ad exercitus nostros supportandi commoditate accepissemus, & cætero quum studium nobis esset Dhunam flumen magis magisq; ab hoste in potestatem nostram vindicãdi, quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Zamoscie regni nostri cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis Vielisium oppugnandi caussa præmisimus, qua ex arce, cùm vnius diei oppugnatione præsidiũ hostile feliciter deiecisset, nos ea potiti, pręmissis primo agmine copijs Lituanicis VsWiatum cum exercitu accessimus: locumq;, munitionibus oppugnandi caussa iam actis, metu potius admodo tantũ quàm ipsa adhibita deditione cepimus. Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarũ istarum arcium oppugnatio diuiserat, mouimus, ac superata locorum inde ab Czasnicia incredibili vastitudine, itinere summo cum labore militum ac ingenti difficultate, quà VsWiatum, qua Vielisium exercitus iuēre, per assiduas densissimasq; syluas facto, Vielicolucum progressi, ad arcem XXVI. mensis Augusti die castra metati sumus, quæ in castra cùm id temporis oratores ab magno Moschouiæ Duce ad nos venissent, eos nulla interposita mora audiuimus. Verùm cùm à nobis contra omnes nostras rerum gerendarum rationes, contraq; dignitatem nostram postularent, vt nos in Lituaniam cũ exercitu referremus,

negarétq; nisi id ante omnia fecissemus, se per principis sui mandata quicquam de ipsa legationis caussa dicere posse: nos, repudiata & postulationis indignitate, & insidiosa tergiuersatione non cessandum rati, eundem Ioannem de Zamoscie cancellarium, cum copijs suis attractis, cæterisq; quas ad Vielisium habuerat, & maxima parte omnis peditatus trans flumen propius arcem castra alia facere, ibique curare iussimus, illaque ex parte nulla mora munitionibus, quibus visum est locis actis, & quo oportebat perductis, ipsis Kalend. Septemb. oppugnationem maiore apparatu ac conatu suscepimus: nihilque aut lenitatis, aut terroris prætermisimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quo integra arce potiremur. Verùm cùm & præsidiariorum summa loci retinendi pertinacia esset, & vltima sibi expectanda coniurassent: & arx non modò loci natura, in edito planissimis circũ locis, partim intra fluminis Louati, partim intra lacuum cõplexus sita, nec tantũmodo consuetis ante hac Moschis parietum dẽsissimorum cõtignationibus firma, sed aggere etiam densissimo ac latissimo ex cespite extrinsecus obducto, tũ qua flumen aut lacus non ambiunt: fossa maiore munitissima esset, ac omnino Polotiam omni genere firmitatis superaret. ad hæc præsidium validum & Polotiæ aliarumque arcium propugnatione è quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant, exercitatius inesset, vt omnino sine maiore militum nostrorũ interitu, ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, necessario res nobis incendio experienda fuit, quod cum magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vngarorum

garorum peditum munitionibus allatum, & hoste incredibilem in modum restinguente, sæpius triduum repetitum atque diutius altum esset; ac deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum, & attractas illas cohortes aggere ad propugnaculum maius, ad ligneas vsq; substructiones suffosso, in nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur, præsidium verò, quoad igni iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili nõ discederet, factum est, vt & arcem flamma, & ferrũ quidquid propè hominum in arce fuit, per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum qui Polotia ac cæteris ex arcibus iam antè occupatis impune dimissi fuerant: hunc in locum ad hostilia reditu irritatam, quinta istius mensis die prima luce deleuerit. Dum hac in oppugnatione versati sumus, oratores magni Moschouiæ Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata cùm ea exponerent, quæ honestæ nobis & Reipub. paci & sarciendis incommodis, quæ ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuioraque omnia quàm nostra dignitas & iura Reipub. paterentur proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere non posse: cumque illi alia mandata se hoc tempore non habere dixissent, & à nobis peterent, dare ad magnum suum Moschouiæ Ducem literas liceret, quibus cum de nostra voluntate atque conditionibus redderent certiorem, ne quid prætermisisse videremur, quod facere ad spem iustæ honestæque pacificationis posset, & nostras dedimus ad Moschum literas, & oratores dare suas permisimus: ad

quas cum responderit, qua voluntate sit, certius fortasse cognoscemus.

Nos hęc Sinc. & fide. vestras scire voluimus: cumque ea quæ adhuc bene feliciterque gesta sunt, vni Deo grata, cum animi pietate acceptum referamus, parq; sit, vt illi volenti, & propitio, & nos & omnes in Repub. nostra, ad cuius hæc vtilitatem, amplitudinem, laudem in primis redundant, gratias agamus: hortamur sinc. & fid. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus alijsq; rebus, quoties bene gesta est res publica, suscipi cōsueuerunt. Quemadmodum hîc res porrò administranda, & hic locus nobis tuendus sit, de eo hoc tempore consilia cepimus: quæ deinceps è Repub. geri à nobis hoc bello posse, videbuntur, in ijs studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeant sinceritates & fidelitates vestræ.

Datum ex castris nostris ad arcem nostram Vielicolucum die 6. Septembris, anno Domini, M. D. LXXX. regni verò nostri anno quinto.

Stephanus rex ss.

ORATIO

Oratio

CHRISTOPHORI WARSEVICII, AD SERENISSIMVM STEPHANVM, REGEM POLONIÆ:

QVA, EXPOSITO TOTO BELLI negotio, cum Ioanne, magno Moschorum Duce, XV. Ianuarij ad Zapolsciam confectam pacem gratulatur.

PAcis nuncium, Stephane rex, habes, quam Christo opt. M. de Virgine nato cælitus Angeli venerant olim nunciatum. Perfectum est tandem summi Dei benignitate erga nos, & tua quadam veluti vigilia regali, eximiaque virtute vt contra magnum Moschouiæ Ducem, iustè & legitimè bello abs te suscepto, & prosperè fortiterque gesto, in tot annis & bellatoribus, quibus cum bella gessit, penè omnium solus, ad pacis conditiones quas volebas acceptandas adegisse cum videare. Quo equidem nomine & tibi & Reipubl. in primis gratulor, & præstanti virtuti felicitatique tuæ, omnia præmia & insignia honoris, & ornamenta laudis ac gloriæ, iure optimo deberi, agnosco & profiteor. Quid enim aut beneficio carius, aut fama & opinione maius accidere potuit, quàm quod vt diuturnam quietem, prænunciam tempestatis, maximum & grauissimum bellum, sic demum instar solis, post

densiſſimas tenebras, optatiſſima pax, terrorem
belli eſt ſubſecuta? Et verò iucundũ eſt ſemper no-
men pacis, & res ipſa ſalutaris, qua & deſiderio expe-
ctantium, & voluptate exultantium, & eorum, qui
ſunt eius ſeruatores gloria, vix admirabilius aliquid
dixeris. Sed nimirum fert hoc humanarum & diui-
narum ius legum, conſuetudo gentium, ratio ipſa
muneris & dignitatis regum, vt ſuæ ſubiectos pote-
ſtati, omni iniuria & calamitate, prohibeant & de-
fendant. Res porrò bello geſtas, plus quàm pacem
admiremur. verùm ſi caſu non conſilio, temeritate,
non neceſſitate, bella ſuſcipiantur & gerantur, vel
maxima quæq; vis expers rationis & conſilij, mole
ſua ruit, nec ſine viciſſitudine aliquid poteſt eſſe diu-
turnum. Quo magis venerari & ſuſpicere te cuncti
debemus qui vt ocium metiris dignitate, ita bella ge-
ris & adminiſtras neceſſitate: & vt armorũ capien-
dorum certam tenes rationem, ſic deponendorum
modum. Quippe cùm non ea mens inſtitutumque
tuum ſit vel fuerit, vt in luctu & ſanguine eorum,
quos ex præſcriptione diuinæ legis non minus ac te
ipſum diligere debes, nominis & imperij tui titulos
proferas, & per omnia diuina, & humana iura im-
potenter graſsêre, ſed armorum tuorum vis & ratio
tota eò ſpectauit, vt imbelli multitudini ſacerdoti-
busque & religioſis viris, alijsque id genus ſubiectis
tuis, digna profeſſione pax nõ deſit, & vt ea quæ per
manus tradita accepiſti, non tantùm ſarta tectaque
conſeruare, verùm etiam quoad eius fieri maximè
poſſit, ornare, & augere videâre. Hoc animo & con-
ſilio ductus, Polotiam primùm, deinde Velicolucũ
atque ita & Pleſcouiam, demnm oppugnare aggreſ-
ſus es.

ſus es. poſteaquam, tot literis, legationibus & ad-
monitionibus tuis cũ grauiſſima teſtificatione de-
ſiderij pacis, apud magnum Moſchouiæ Ducem ni-
hil eſſet profectum. Quæ omnia & quale initium ac
progreſſum habuerint, & quo exitu terminata ſint,
nullus eſt, vt opinor, in orientis & obeuntis ſolis &
Aquilonis, Auſtríve partibus locus, ad quem fama,
& lætitia earum rerum non peruenerit. Nam & Po-
lociam, quam ſub Sigiſmundo Auguſto rege, certa
ſpe induciarum per literas facta, magnus Dux à Li-
tuania auulſerat, in priſtinum ſtatum libertatemq;
poſuiſti: & aliquot millibus hoſtium ad Socolum
cæſis, orbi terrarũ teſtatus es, illud eſſe bellũ iuſtum,
quod eſſet neceſſarium: illa arma glorioſa, quæ non
ad innocẽtis ſanguinis profuſionem, ſed ad ſui ſuo-
rumq; defenſionem: non ad inuidioſas opes mini-
meq; ferendã potentiã, ſed ad Dei opt. max. cultum,
gloriamq; propagandam, reges & principes cape-
rent atq; conuerterent. Quod tum vel maximè pa-
tuit, cùm ad eius victoriæ monimentum, non ſtatu-
as vel trophæa, non mutum aut tacitum aliquid, ſed
domum orationis, ſacrarium pacis, templum Deo
opt. max. Societatis Ieſu extruxiſſes: vt cuius eſſet vi-
ctoria, eidẽ daretur & honos, & à quo profectũ, ei-
dem ferri acceptum beneficium videatur. Etenim
multa multis, ſoli Deo opt. max. cũcta debẽtur. Tan-
dem verò in ſequenti anno, contra hunc eundem
Moſchum, ſubſecuta eſt expeditio tua altera Velico-
lucenſis, & multarum aliarum arcium expugnatio-
ne clariſſima, in qua quàm longum & difficile iter
emenſus fueris, quomdo te erga captiuos geſſeris,
& quid potiſſimum in eo ſpectaueris longum eſſet

In expeditione prima anno 1579. Seren. regis Poloniæ cõtra Moſchũ. Literæ pacis & legationes M. ſuæ regiæ à Moſcho non ſuſcipiũtur. Polotia capitur. Moſchus circa Socolum caditur.

Arcus triũphalis Deo extruitur Polotiæ.

In expeditione ſecunda anno 1580. Velicolucum & cæteræ arces expugnantur.

commemorare. Illud quidē non pręteribo, etiam in
medio cursu, & quasi ardore belli, à fide pacis cōdi-
tionibus alienum te non fuisse: & magni Ducis ora-
tores (si oratores & non speculatores potius appel-
landi fuerant) in ipsa castra ad te admisisse. Sed diem
illos de die ducere, & nihil nō simulatè agere cogni-
tum est. Itaq; capta & expugnata Velicoluco hostili-
bus copijs eis Turopeciā fusis & fugatis, Velisia, Ne-
uelia, Zauclotia, Iezeriscia in potestatē tuam reda-
cta, Vilnam reuersus, & mox Varsouiam ad comitia
profectus es. Quo vel legatos quoq; illos ducere pla-
cuit, vt quid & illi postularent, & tu velles, & Reip.
expediret ab ordinib. regni cognosceretur & decer-
neretur. Sed vix in illa tāta, non dicā ordinū, sed ho-
minum multitudine aliquis reperiebatur, qui ijs,
quas illi offerebant conditionibus acquiescendum,
& à bello desistendum arbitraretur. Non obscurè
præseferebant omnes Liuoniam prouinciam, pro
qua bellum susceptum & gestum esset, sub Moscho
recuperari oportere: & vel grauissimas quasq; diffi-
cultates, iacturas atq; detrimenta potius subeunda
quàm vt nomine insidiosę pacis, pactio seruitutis Li-
uoniæ afferretur. Nec nō tot præstantium virorum
militumq; casus in bello, cum gemitu & lacrymis
notabatur: siquidem omnium iacturarum iactura
maxima hominum est, & videri debet. Quocirca in
eam curā potissimum incubuisti, vt tertiam belli ex-
peditionem contra Moschum, vel quàm primùm
apparare potuisses, neq; aut tenuitas ærarij, aut an-
gustia tēporis, aut tædium & satietas belli, aut itine-
ris longitudo, à persequēdi hostis celeritate te retar-
dauit. Duxisti exercitū, haud scio, an etiā quàm antè
floren-

Oratores vel potius ex speculatores Moschi in castra regia admittuntur.

Rex Varsouiam ad comitia reuertitur: vbi vnanimi consensu omniū ordinū rex iterum in Moschouiā proficiscitur.

In expeditione tertia anni, 1581.

florentiorem, copiarum numero, varietatè gētium
& nationū, vsu & exercitatione bellandi planè mi-
randum: ita vt Plescouia, ad quam vis & ratio armo-
rum tuorū conuerti in primis debuerat, postquam
Ostrouia paucis horis oppugnata, per deditionem
esset capta, breui etiam in potestatem tuam redigi
posse videretur, & hac demum occupata, nō modò
Liuonia hosti eripi, verùm etiam ad maiora audēda
& molienda occasio & materia præberi posset. Su-
stine sustine rex, si Deus opt. max. ab imminenti in-
teritu multitudinem cōseruauit eam, quā nec con-
suetudo benignitatis, neq; iudicium clementię tuę,
contra furorem Martis, superbiamq; victorię serua-
re fortasse potuisset. Hoc quidem tibi ademptū est
nihil, quinetiam id, quod quæsieras, habes, & Liuo-
nia pro qua bellū susceptū gestumq; abs te fuerat,
potire. Nemoq; sapiens culpę potius, quàm fortunę,
id iudicabit telum. Moschis verò, quę vnquam lętior
illuxisset, dies quàm ea, qua præter suam omniumq;
opinionem sunt diuinitus ab interitu conseruati? si-
quidem vitę lætitia, quem nascendi conditio certior
sit, semperq; fuerit. Oppugnauit olim terror ille gen-
tium, tot molitor cladium, Aquileiam per triēnium
Solymānus Turca cum innumerabilibus copijs Vi-
ennā: Carolus Quintus Cæsar Mettim frustra ten-
tauit. Quid? num quod conatibus eorū euentus non
respōderint in eo quo tempori necessitatiq; parue-
rant, & fortitudinis laudem secuti fuerant protinus
honorem & existimationē concoxerunt suam? Mi-
nimè gētium. Magnorum enim hominū gestas res,
exitu metiri par non est, sed iustitia & æquitate. Et
quanquam prosper & ęquabilis sine vlla offensione

Ostrouia capitur.

Plescouia oppugnatur.

bellorum cursus in primis delectat, tamen nescio quo modo aduersis interdum casibus in bello etiam illustramur: & nō semper cùm volumus oblata, aliquãdo etiã desiderata res magis nos recreat atq; reficit. Quo magis hoc tuum Plescouiēse bellum gloriosum est, & videri potest, in quo nec tentatæ irruptionis infestus casus, neque alienum anni tempus, neque multa alia incommoda de statu mentis solitaque constantia animi te deturbauerunt. Quin etiam virtute & fortitudine tua talem exitum sortitū est, qualibus iustitiæ & æquitatis radicibus, vel inde ab initio innixum fuerat. Petijt tandem is abs te pacem, qui intra quadraginta annos nullas ad te literas daturumse, missurúmve internuntium, paulo antè minabatur. Cessit Liuonia is, qui ne Liuonia inferretur literis pacis, mētióve vlla de ea fieret, à legatis tuis ante omnia postulauit. Denique, is qui tam gloriosè & magnificè & loqui, & sentire de se multa ausus fuerat: quiq; diffidens suæ, alienæ virtuti & amplitudini frustra inuiderat, supplex tibi est factus: & eas conditiones pacis postremò accepit, quas tot latebris fallaciarum, & missione legationum subterfugere videbatur. At quomodo id non faceret? tua rex, & celeritate apparandi, & scientia administrandi, & fortitudine continuandi belli, tuiq; exercitus famis, frigoris, difficultatumq; omnium, incredibili tolerantia adactus & compulsus? Quid enim per Deum immortalem exercitu illo laboriosum? Quid ad omnes difficultates & discrimina vitæ ferenda, obfirmatum magis fuit aut esse potuit. Equidē quoad per ætatē grauissimasq; occupationes licuit legi, & vidi aliquid, nec nō meminisse possum ducum & exer-

Moschi elatus & tumidus animus ad petēdam pacem impellitur.

exercituum multorum, quorum in omni genere belli gerendi, nobilitata est patientia, ita tamen statuo, nec pabuli vel commeatus quærendi difficultate, nec longitudine viarum, nec intensissimi frigoris magnitudine, nec ferocia & crudelitate hostium erga captiuos, vllius exercitus labores & pericula, cum tuo posse cōferri. Memorabilis illa est eritq; semper, Alexandri Magni militum perseuerantia, quorū opulentos Persas inopia Græcos, luxuriosos continentia, Indos desides, vigilantia, Caucasum postremò ipsum, siti, labore, inedia superauit. Ac ne vetera memoria repetere videamur: quàm graue & difficile bellum Caroli V. Cæsaris ad Alligerium, quàm molesta & exitialis Metensis obsidio fuerit, quis ignorat, vt tot tantorumq; aliorū bellatorum, eorumq; exercituum incommoda silentio trāseam. Sed inter horum gestas res, erit etiam, vt opinor, aliquid loci tuo, tuorūq; nomini: & haud scio, an exercitus fortitudinem & constantiam legens & audiens tui, non aliquis obstupescat. Quis enim media hyeme in media Moschouia in castris vnquam permansit? Mansit miles tuus. Quis in præduro & immensis frigoribus cōcreto solo vallum tulit, corbes vimineos contexuit, munitiones exstruxit? cuncta hæc miles fecit & perfecit tuus. Quis adeò totis & tam lōgis, tamq; intempestis noctibus hybernis excubias egit? egit miles tuus. Quis nō modò cū hostibus, sed etiam cum elementis ipsis pugnam sibi desumpsit? sumpsit miles tuus. Ac breuiter, nullum difficultatum, nullū laboris, nullum tædij & patientiæ est genus, in quo non exercuerit exercitū tuum hæc bellorum abs te gestorum ratio aut conditio, si-

ue quęrendi victus & pabuli gratia longiſſimas pro-
fectiones ſuſceptas: ſiue tot manifeſta mortis & for-
tunarum pericula adita à tuis, quis conſideret: ſiue
cum ferociſſima gente, varia eorum certamina, le-
uioraq́; prælia, & excurſiones hoſtium infinitas in-
tueatur, in quibus milites tui duce & authore te, fe-
rè ſemper victoriam reportarunt. Ceſſit malitia iu-
ſtitię, fraus & dolus veritati, temeritas rationi, furor
virtuti: vis deniq; ipſa vi victa eſt, nec quo ſe contra
te Moſchus iactet vel excuſet, habet. Fac Pleſcouiam
irruptione tentatam, in poteſtatem tuam non ve-
niſſe. Quid tum poſtea? Enimuero ignoramus opta-
bilius eſſe, ſemperq́; fuiſſe, in hoſtili ditione armorũ
ſuorum vim, & terrorẽ longè lateq́; proferre, quàm
vnius vel alterius expugnatæ ciuitatis mœnibus in-
cludi & mancipari: ita, vt ſi optio eligendi detur, ca-
piendæ vrbis ſpe, nonnunquam excidere, quàm ca-
pta & poſſeſſa aduentui hoſtium opponere ſe non
poſſe, malle videres non neminem, & quidẽ omnis
belli gerendi & adminiſtrandi ratio difficilis eſt, ca-
piendarum arcium & ciuitatum difficillima. Quid?
& erit qui neſciat, in quanta trepidatione Moſchus
fuerat, cùm tu hac eadẽ in bellum expeditione Ple-
ſcouiam ipſe profectus, aliquã exercitus tui partem
in penitiora Moſchouiæ Polotia dimiſiſſes. Quæ ſa-
nè pars cũ Chriſtophoro Radiuilo Caſtellano Tro-
cen. duce, imitatore auitæ & patriæ virtutis ſingula-
ris, maximis & difficilimis itineribus Staricíam pro-
pè veniſſet, incredibilè dictu eſt, in quantã deſpera-
tionem Moſchus adductus fuerit, ſi quidẽ in fugam
verſum biduo triduóve latuiſſe, ſunt qui aſſeuerent,
ſuam certè filiorumq́; ſuorum coniuges, & ancilla-
rum

Dux ipſe Moſchouiæ præ nimio terrore in abdita ſpeluncarum loca detruditur.

rum greges, eum amandauiſſe Staricia cõſtat: quan-
doquidem nõ ſolùm de vaſtitate agrorum, tantiſq́;
ſuorũ cædibus, ad ipſius aures conſtans & perpetua
fama quotidie peruolaret: ſed adeò flãmas & incen-
dia à tuis excitata è feneſtra ipſe intueretur, & ſingu-
lis momentis ijs adhuc deteriora cum metu & hor-
rore expectaret. Hęc ſimiliaq́; vulnera, ac (quod ho-
rum nõ poſtremũ eſt) perpetua illa cõſcientię carni-
ficina magno Duci de pace cogitationẽ iniecerunt,
cùm videret, ne ei quidẽ exercitus tui parti reſiſtere
ſe potuiſſe: & in quo ſpem ponebat maximam, men-
ſes aliquot effluxiſſe, quibus vel maximis illis frigo-
ribus durantibus, vtiq; obſidio Pleſcouię non ſolue-
batur. Quid de ſe futurum eſſet, ſi aut Pleſcouia ca-
peretur, aut ea relicta in penitiora Moſchouię ingre
deretur hoſtis, proſpiciebat animo: & tũ externum,
tum & internum malum magnopere verebatur:
nempe morbi ij, qui in venis & viſceribus incluſi la-
tent, quã qui apparent, ægrius curãtur. Dimiſit ergo
ad te internuntium, & vt pacificationis cum eo gra-
tia, legatos Zapolſciam mitteres, quo propediẽ eſ-
ſent venturi ſui, magnopere contendebat. Cuius tu
poſtulatis, ne tui ipſius diſſimilis viderere, qui ſem-
per honeſtam pacem, vel exploratæ victoriæ, ante-
ferre te velle teſtatus es, refragari nec potuiſti, neq;
debuiſti: præſertim cùm adeò Pont. Max. authoritas
eo quoque acceſſiſſet, qui à Moſcho literis & legato
habitis, Antonium Poſſeuinũ Societatis Ieſu ſacer-
dotem, maximis quibuſq; & grauiſſimis rebus rectè
& ſcienter tractandis, in primis probatum, ad te, &
Moſchus ſuo nomine ablegauerat, & ad Chriſtianã
pacem paternè vtrumq; hortabatur. Proinde biduo

Internuncius ad regẽ de pace tractanda mittitur.

Ad quã acceſsit authoritas ſummi põtificis, per legatum ſuæ ſanctitatis.

Rex legatos Zapolciam mittit.

ante, quàm ipſe ex caſtris diſceſſiſſet, miſiſti Zapolciam legationem ampliſſimam cum mandatis, non obſcurè prȩſeferẽs, ſi cauſſa belli, quę eſſet Liuoniæ à magno Duce è medio non tolleretur, bellum etiam ipſum ceſſare non poſſe nec debere. Diſtat verò Zapolzia viginti propè à Pleſcouia milliaribus: via, qua magni Ducis inſtituto, equi ad celeritatem Nouogardia, Zauolociam & Velicolucum, aliàs diſponebantur. Cuius circumuicinam regionem omnem, magno & incredibili metu, hoſtibus incuſſo, miles tuus ita occupauerat, vt neſcio quo modo in media Polonia ſeu Lituania quàm in Moſchouia ipſa verſari ſecurius potuiſſet. Quo quidem ipſo magni Ducis legati, non nihil de ſe ſolliciti, ad locum tractandæ paci deſtinatum aliquãto poſterius, quàm tui aduenerant, & Poſſeuinus, qua ſpe & cupiditate conſtituendæ pacis exarſerat, ad eos profectus fuerat, vt nulla interpoſita mora, pacis tractatio ſequeretur.

Tractatur de pace.

Id adeò cùm eſſet factum & varijs ſermonibus, atq; diſceptationibus, dies quamplurimi dati, tandem de Liuonia tibi reſtituenda, quæ ante omnia ab ijs poſtulabatur, mandata habere Moſchi legati conſeſſi ſunt, & vt viciſſim arces aliquot, eo bello abs te occupatæ magno Duci concederentur, efflagitauerunt. Eſt Moſchis fides Græca, ſiue ritum & doctrinam, ſiue mores eorum ſpectes. Itaque quicquid in quæſtionẽ diſceptationemq; ab eis veniebat, id diligenter verſare animo & circumſpicere cogitatione oportuit. Turpe namq; labi & decipi in ijs, quæ mutare nunquam poſſis. Erat præterea memoriæ proditũ, Ioannẽ magni iſtius Ducis auum, ſub Caſimiro Poloniæ rege, & magno Lituaniæ Duce præter fœdus

dus ictum, Magnam Nouogardiam poſſediſſe. Quæ aliàs libera & immunis per ſe ex pactione fœderis, à neutro eorum infeſtari, & ſubigi debuerat. Huius verò filium, & iſtius patrem Baſilium, ſub Alexandro, Starodubum, ſub Sigiſmundo I. Regibus Smolenſcum, iuriſiurandi religione violata occupauiſſe memorabant, nec non & ipſum hunc ſub Sigiſmundo Auguſto Polotiam, ſub Henrico Peruauiam, ijſdem artibus poſſediſſe. Quibus veſtigijs & quaſi impreſſis ſignis improbitatis atque fraudis territus, vel legationis illius fidem ſuſpectam habere aliquis potuiſſet, ſed timidi & ſuſpitioſi cogitatio impedit ſeipſam, cùm maximè diſpicit & prouidet cũcta. Dandum erat temporibus aliquid, dandum rationi moriq; communi, cùm verũ ſit illud, quod dicitur, millies licèt homo fraudetur ab homine, vtiq; hominẽ cum homine viuere debere: dandus Pont. Max. ſuus authoritati & poſtulatis locus, qui diuino nutu & poteſtate, in altiſſima ſpecula paſtoralis vigilię poſitus, per longiſſimam ætatem qua vixiſſet, maximarum rerum momentis, ad certam rationis normam toties ponderatis, ampliſſimis legationibus pro eccleſia obitis, & tot deniq; regnorum cladibus & mutationibus cognitis & perſpectis, nunc in hanc, nunc in illam partẽ Chriſtianę Reipub. inferet oculos: & tanquam ſolers quidã prouidusq; nauarchus, Chriſtianos reges & principes in his procellis & tempeſtate, ad concordiam hortaretur. Neq; verò & fletu ipſo lacrymisq; legatorum magni Ducis vel ferreus aliquis commoueri nõ potuiſſet. Qui de cæde & interitu ſuorum, cùm aliquid inaudiſſent, (inaudiebant autem quotidie) aut cùm ſuos captiuos duci &

longè à patria auehi cernerent (quod cernebant sæ-
pissime) supplices manus in cælum tēdere, & ad no-
mē pacis suspiria geminare videbantur. Et horū qui-
dē(vt opinio mea fert) fictè aut simulatè nihil. Quin
etiā si quis risus fuerat, fuerat à cordolio. Quis enim
non ingemisceret, tāta vastitate agrorum, exitio fa-
cultatum, direptionibus arcium, cæde & interitu ci-
uium, euersione patrię, cōmotus & excitatus. Graue
erat Moschis Polocense bellū: nemo eorū nō indo-
luit clade suorū ad Socolum. Velicolucensi excidio
quid miserabilius fuit aut esse potuit? ad Turopeciū
suorū copias fusas & fugatas, pręcipuos viros captos,
tot arcium præfectos, tantā commeatus & appara-
tus bellici, omnis generis vim interceptā memine-
rant. Harum rerū excruciabat & torquebat eos re-
cordatio. Hoc aut casu grauius, aut cōditione peius,
aut iactura famæ & hominum, maius nihil eis vide-
batur. Quid verò de bello isto Plescouiēsi loquebar?
dies me deficeret, si quot Moschi in excursionibus
ab vrbe cæsi: quot dum suis opem ferre conātur, per
agros interfecti: quot capti, quot in seruitutē abdu-
cti sint, vel fuerint, cōmemorare velim. Nā & tum,
cùm in castris manebas, ferè singuli dies hostib. aut
captis aut interfectis nouis gratulationibus celebra-
bātur. Post discessum tuum Ioānes Zamoscius regni
cancellarius, & exercituum tuorum imperator, vir
perpetuæ laudi & maximis muneribus obeundis in
Rep. natus, tot hostibus captis, tot interfectis, tot cō-
tinuis vigilijs fameq; fatigatis, suam & exercitus tui
perseuerantiam ita probauerat, vt non modò lega-
tis Moschouiticis ad conficiendam pacem stimulo
fuisse, verùm etiam vniuersæ Moschouię maximum
terro-

terrorem iniecisse, & dici & videri queat: præsertim
cum Spitkone Iordano præfecto, vetustate generis,
spectata virtute, cōmendato certo militū numero,
in penitiora Moschouiæ immisso, agrisq; vastatis, &
hostium occisis plurimis, armorum suorum vim &
terrorem in ipsam Nouogardiam intulisset. Nō igi-
tur mirum est, aut videri debet, si vel legati magni
Ducis tanto desiderio pacis & quietis, vt diximus te-
nebantur: & ipse magnus Dux, cōditiones eas, quas
subterfugere aliàs visus est, tandem aliquando acce-
ptauit. Non mirum si in Liuonia triginta quatuor
arces, quas possidebat, tibi concessit. Non mirum si
Derpatū sibi & ditionibus suis adeò adiunctū, quæ
prima belli Liuonici eius materia & quoddam velu-
ti integumentum fraudis fuerat, post tot suas suo-
rumq; legatorum inficiationes, tergiuersationesq;
interpositas, reddidit. Non mirum si in Derpato se-
ptuaginta & octo maiora tormenta bellica, & in o-
mnibus arcibus, penè trecenta, & deniq; infinitum
minorum bombardarum, apparatusque bellici vim
& numerum, volens nolens, reliquit. Non mirum
si tot & tam magni momenti captiuorum suorū li-
berationem conditionibus pacis non inseruit, sed
quoad eius fieri melius citiusq; posset, vt quisq; eorū
redimeretur nō recusauit. Non mirū si Velicoluca,
Zauolotia, Neueliaq; abs te redditis, & Plescouien.
castellis quibusdā relictis, decennalem ferire pacem
tecū non dubitauit. Non mirū si primi belli trophęa
& monimēta tuæ victoriæ, Polotiam Niesczerdam,
Cozianam, Socolum, Turouliam, Sithno, Sussam
Crasnum: si secundi Vsuiatam, Velisiam, & Iezieri-
scum, quas antea tenebat, cūctas in potestate tua re-

Moschus cedit Liuonia, relictis 34. arcibus cum tormentis maiorib. & minoribus, alijsque instrumentis bellicis, & apparatu.

Captiui redimuntur.

Pax decennalis certarum arcium caussa feritur.

Arces præcipua per nostros capta circa regem relinquuntur.

liquit. Non mirum ſi ſolitas illas licitationes & po-
ſtulationes ſuas, de Liuonicæ hæreditatis, de Caza-
nij & Aſtracanij imperiorum titulis, tandem poſt-
habuit & neglexit. Non mirum ſi legatos ſuos (vt ex
verbis eorum, cùm quid intemperantiùs loqui cœ-
piſſent, multò ſeſe admonētium, elici potuit) in di-
ctis & factis ad moderationem eſt præter morem
adhortatus. Non deniq; mirum, Græci ritus cùm ſit,
atque adeò, cùm rex ſacrorum quidam, ſimulq; Im-
perator videri velit: & cùm pluſquã regiam, & pon-
tificiam maieſtatem, in veſtitu, conſeſſu, & reliquis
præſeferens, admirabilis neſcio cuius poteſtatis &
intelligentiæ rerum, diuinitus ſibi datæ & concre-
ditæ, apud ſuos exiſtimationem certa quadam arte
& diligentia tueatur: ſi à Pont. Max. cuius nominis
& gloriæ æmuli, leues & temerarij Græci ſemper
ſunt & fuerunt, ad conſequendam à te pacem, fauo-
rem & authoritatem, implorauit: & Antonium Poſ-
ſeuinum Pont. Max. nomine miſſum, tanquam
quēdam arbitrum, iſtius pacificationis fieri permiſit.
Quid enim illo ſtimulis conſcientiæ compunctum?
Quid infelicitate miſerum? Quid voluntate perdi-
tum? Quid metu abiectum magis dici aut cogitari
poteſt? vetus eſt prouerbium: Nullam eſſe calamita-
tem ſolam. At hæ non vna aut altera: ſed conſpira-
runt in Moſchum infinitæ. Vidit ille domi ſuæ pro-
ditorem: in caſtris deſertorem: ſociam thori repudi-
auit, liberos in omni turpitudine & ocio educauit.
Sentit ſe eſſe ſuſpectum & odioſum ſuis, cùm & ipſe
fuerit ſemper hoſtis ſuorum. Grauiſſimas habet in-
ſidias eas, quæ latent in ſimulatione officij, & aliquo
vinculo ſanguinis vel propinquitatis. Præceps in fu-
rorem

rorem agitur, & nuper mortis filij eſt cauſſa ſui. Re-
ſtituit tandem vel inuitus Liuoniam: & cum Pruſſo
neſcio quo, gentis ſuæ authore excogitato & confi-
cto, Pruſſiæ ipſi adeò inhiaſſet, de qua ne verbum
quidem apud ſe vllum fieri voluit: amiſit & Liuoni-
am Dei opt. max. iuſto iudicio, omninoq; admirãdo:
quippe qui appetit aliena, perdit ſæpe ea quæ æſti-
mat ſua: ſicuti tu etiam hanc tam nobilem prouin-
ciam, quam ille ſemper dixit & duxit ſuam, ſepimen-
tum Lituaniæ, decus & ornamentum regni tui, tot
diſtinctã caſtellis, refertam portubus, exaggeratam
bonis omnibus, ex faucibus ipſius eripuiſti. Quæ ſi
loqui poſſet, ita haud dubiè ad te verba faceret. Gra-
tes tibi ago rex optime, quòd poſt tertium & vigeſi-
mum annum, ex quo Moſchus libidine dominandi
incitatus, me meaq; aggreſſus eſt, dextera tua forti,
& non magis in bellis ac prælijs, quàm in pactis &
promiſſis ſeruãdis firma & laudata, ſublato metu &
formidine belli, in priſtinã quandã dignitatis ſpem
me reuocare dignatus es. Multa ego multis debeo.
Sed vni tibi poſt Deum opt. max. acceptam fero li-
bertatem. Præclarè olim Meinardus, & poſt eum
Albertus epiſcopus, Chriſtianæ religionis & pieta-
tis noſtræ authores, non deterius Bremem: hoc eo-
dem nomine de me meriti ſunt & fuerunt. Grata
Guilhelmi Cardinalis Mutinen. ex cõcilio apud Lu-
gdunũ habito, in has oras miſſi, apud me viget me-
moria. Sed enim decora & ornamenta omnium, ſi-
tu iampridem obſita, ſqualore ſordida, tenebris ve-
tuſtatis inuoluta, tu in priſtinam lucẽ & dignitatem
poſuiſti: vt cùm multa illis plurima Cruciferis, tibi
demum cuncta iure optimo debeamus. & ſicuti eſt

Moſchus præ nimio furore filium necat, facitq; inuitus finẽ belli.

iucundior valetudo ijs, qui graui aliqua infirmitate
impediti & lecto affixi diu admodum iacuerunt, sic
& nos tãtopere desiderata, per te verò libertate par-
ta vehementiùs recreamur. Sit clara & commemo-
rabilis Platembergij apud nos: sit Hasencãpij virtus
qui ordinis Teutonici magistri hîc aliquando fue-
runt, & maxima grauissimaque bella pro communi
salute & dignitate confecerunt. Enimuero ea, quæ
tu pro nobis suscipere & gerere voluisti, & initijs læ-
ta, & progressu gloriosa, & exitu salutaria magis cen-
sentur, literis monimentisque nostris inserentur, ad
memoriam posteritatis transmittentur: quãdoqui-
dem vt & pater benignissimus, & bellator sapientis-
simus à meis tectis & domicilijs, in hostiles agros ar-
mis cõuersis & prolatis, quod iampridem sequutus,
id assequutus es: vt ego à tot continuis bellis & cala-
mitatibus respirare, & tandem nullam non gratiam
à me tibi debitam, si nõ referre, attestari erga te pos-
sim. Sic olim vt virtus Mosis illustris & peruagata
magis videretur, populum Israeliticum seruire ser-
uitutem in Ægypto Deus opt. max. voluit. sic vt ma-
gnitudo animi Cyri esset clarior, Persas à Medis gra-
ui dominatu opprimi contigit: sic ad ostendendam
virtutis præstantiam Thesei dispergi aliquando A-
thenien. opportuit: sic deniq; (vt ad me ipse veniam)
maximis & grauissimis malis affligi Liuoniam neces-
se fuerat: vt de tua præstabili virtute, fortitudine,
moderatione, iustitia, nulla vnquam vetustas ob-
mutescat. Vicit nempe is, qui non insolenter efferri
victoria sua, sed cuncta æquitate metiri videatur: ne-
que cum Moscho immanitate sibi certandum, sed
omni genere benignitatis, seipsum superandum po-
tiùs

tiùs arbitraretur. En verò tibi bone vir superbia &
tyrannis tua: qua tumens & inflatus, nescio quẽ non
despicere præ te nuper videbâre. Quin nec vides
ipse, tãquam alicui Polyphemo oculo vno, Liuonia,
quo in diuersas orbis terrarum partes prospectabas,
tibi adempto & euulso: nimirum intelligis, quantas
vires virtus habeat, & quàm longè melius fuerit,
Hyeroni Syracusano, cùm priuatus esset, quàm Per-
seo Macedoni, cùm rex diceretur, esse similiorem.
Hic enim præter regnum, regale in se habuit nihil:
ille non tam regno, quàm regnum eo, indigere vi-
debatur. Cogita quãtum intersit, inter veram & fu-
catã gloriam, & quomodo diligi, quàm metui præ-
stet: neq; suorum tantùm, verùm etiam & externo-
rum beneuolẽtia ad incertos temporũ casus, & bel-
lorum exitus expediat obsepiri. terrẽt apud te vesti-
gia multos (vt aliquando dixit poëta ille: intro spe-
ctantia nulla retro) & ferro geri rem, non semper
aurũ & argentũ neruum belli esse, malo tuo experi-
re. Deniq; si sapis, cur non potiùs Agesilaum, Tymo-
leonem, Dionem, quàm Nabidim, quàm Phalarim,
quàm Dionysium imitandum putes? satiusq; esse vi-
uere vitam Scipionis, quàm desiderare principatum
Cæsaris. Quorum enim aliquis imitatur mores, eo-
rum & exitum expectare debet. Vide quomodo Ti-
tus, Nerua, Traianus, Adrianus, Antonius, & Marcus
apparitoribus, & doryphoris non egebant Romæ.
& rursus, quomodo Caligulę, Neroni, Vitellio, neq;
Orientis, neque Occidentis exercitus, opẽ ferre po-
tuerint. Animaduerte tyrannorum vim & poten-
tiam corporibus nostris esse persimilem, quę quoad
bona vtuntur valetudine, latent in ijs incommoda

ſingula: nec facilè morbum ægritudinemq́; depre-
hendas: ſtatim verò vt grauior morbus aliquis in-
currerit, & corpus aduerſa valetudine vexari incipit,
omnia etiam minima cum doloris ſenſu maximo,
repente commouentur & excitantur. Ad eum mo-
dum tyrannorum iniuriæ & contumeliæ, proſperi-
tate veluti velo obductæ, deliteſcunt: ſimul atq; in-
crepuit bellũ, aut ſeditio tyrãnus corruit: neq; quic-
quam violentũ poteſt eſſe diuturnum. Sed quid ego
te admoneam? & num humanitatẽ ab hominũ ho-
ſte, ab immoderato modũ, ab effreni diſciplinam, à
barbaro expectẽ doctrinã? cur non potius ad te mea
vnde initium cœpit ſe conuertit oratio? Ego te Ste-
phane rex, pro eo ac debeo, veneror & colo, neque
vllum præmium virtutis, vllum inſigne honoris, vl-
lum monimentum laudis eſſe fieriq́; poſſe exiſtimo,
quod tibi à nobis iure & meritò non debeatur. Tu
ex ſeruitute in libertatem, ex profundiſſimis tene-
bris in lucem, à morte (vt ita dicam) in vitam me re-
duxiſti; tu calamitatem omnem & ſqualorem mihi
ademiſti; tu & ſubſidia belli & ornamenta pacis at-
tuliſti. Paruit olim orbis terrarum Romanis, ſer-
uiuit Aſſyrijs, ſubiectus fuit Perſis: at enim & Per-
ſarum diſciplina dignitate Aſſyriorum, & huma-
nitate Romanorum videbatur tolerabilior con-
ditio ſeruitutis. Huic verò tam fœdo & impotenti
domino ſubiecta ſi fuiſſem, quam lucem ſolatij,
quod perfugium pacis, quem portum quietis ſpera-
re poteram vel debebam, in cuius regno, nihil aliud
quàm flagitioſiſſima luxuria, quàm deterrima cru-
delitas, quàm contumelioſiſſima ſuperbia, nihil a-
liud, quàm dolor & gemitus perpetuus audiuntur.
Ergo

Ergo quàm maximas poſſum gratias tibi ago, rex,
maiores etiam habeo, eiusque beneficij tui, memo-
riam erga me, nulla vnquam inobſcurabit obliuio.
Tu fac, vt ſicuti ſperamus & optamus fore, pace con
cordia, tranquillitate, & ocio per te & in te perfrua-
mur. Hæc Liuonia, ſi poſſet, apud te hodie diceret.
Quæ quoniam non poteſt, id à nobis tacita requirit,
vt prꝑſtanti virtute, rebusq́; abs te geſtis optimorum
olim regum & principum memoriam in Polonia in
animum nobis reuocemus & Lechos fortes, ſoler-
tes Gracchos, Leſcones ſtrenuos, ſapientes Cazimi-
ros, audaces Boleſlaos, moderatos Iagellones in te
vno contemplemur: Deumq́; opt. max. cuncti pre-
cemur, vt eum, quem per omnes omnium hono-
rum gradus, ad regiam dignitatem extulit, quem
poteſtatis ſuæ participem in terris, adminiſtrum iu-
ſtitiæ, authorem pacis exteris admirabilem, ſuis ve-
nerabilem, hoſtibus fecit formidabilem, bonis o-
mnibus auctum, & florentem, & quàm ma-
ximè diuturnum, & in omnes partes
victorem eſſe, perpetuoq́; fie-
ri, patiatur.

FINIS.

ORDO QVALITER SERENISSIMVS REX POLONIÆ IVXTA VETEREM CONSVETVDINEM CORONATVR, ET QVÆ SOlennitas & cerimoniæ circa id seruari sint solitæ.

IN primis congregantur episcopi & consiliarij re-
gni, aliiq; officiales, item abbates infulati, ad mi-
nus ex Diœcesi Cracouiensi, qui omnes conuenire te-
nentur, pro die statuto coronationis.

Rex itaq; electus parabit se vt dignè accedat men-
sam diuinam corpus Christi sumpturus in die corona-
tionis, vnde ieiunio, eleemosyna, & confessione expia-
bit peccata sua. Sequenti autem die quæ erit Domini-
ca, qua rex est benedicendus. Archiepiscopus & suf-
fraganei, Abbates infulati, aliiq; Prælati omnes con-
ueniunt mane in Cathedralem ecclesiam, omnes ami-
cti stolis, piuialibus, mitris, infulis, superpliciis, & id
genere sacerdotalium. senatores quoque omnes, & e-
questris ordo congregatur, quibus sic peractis, proces-
sione ordinata per magistrum cerimoniarum, cum
turibulo & aqua benedicta aliisq; episcopalibus de
ecclesia in palatium eunt, schola cum sacerdotibus &
abbatibus ad scalas palatij remanentibus, soli episcopi
cum archiepiscopo palatium ascendunt, ad deducen-
dum principem in ecclesiam Cathedralem, qui antea
induitur per supremum regni Marschalcum, vel per
magistrum cerimoniarum sandaliis, tunica chirote-
cis, alba dalmetica & pallio siue cappa, quem sic orna-
tum

tum & inter barones primoresq; regni stantem, archi-
episcopus aqua benedicta aspergit, post hoc collectam
dicit:

Deus humilium institutor, qui nos Sancti spiritus illustratione consolaris, prætende super hunc famulum tuum Henricum gratiam tuam, vt per eum tuum in nobis adesse sentiamus aduentum.

Hinc rex in ecclesiam per Cracouiensem, & Cu-
iauiensem episcopos deducitur, à dextra leuaq; appre-
hensa, præferentibus Castellano Cracouiensi coronam,
Palatino sceptrum, Vilnensi item Palatino pomum
aureum, & Andrea à Zborow gladium euaginatũ,
episcopi cum archiepiscopo cruce præcedente, abbates
infulati, & cæteri principes suo ordine quilibet succe-
debant. similiter duces Franciæ, & externorum prin-
cipum legati. Regalia supradicta à senatoribus qui
ea portabant accepta in altare deposita sunt, rex in so-
lio sistitur, ante quem archiepiscopus certas orationes
pronunciat.

Antequam autem rex coronaretur, orta est ma-
gna controuersia, ratione confœderationis, inter quos-
dam Catholicorum, & Euangelicos sub interregno
facta, episcopis eandem, vti diuinis pariter, ac Eccle-
siasticis contrariam legibus, ipsisq; inuitis, & recla-
mantibus factam, improbantibus, Euangelicis con-
tra, propter rerum suarum securitatem, omnino fir-
mam haberi contendentibus, sed postea omnis illa
contentio, inuento medio Deo volente sedata fuit, &
pace facta vnus episcoporum dicit subsequentem O-
rationem.

OMnipotens sempiterne Deus; cæleſtium ac terreſtrium moderator, qui famulum tuum ad regni faſtigium, dignitatemque dignatus es prouehere, concede quæſumus vt à cunctis aduerſitatibus liberatus, & eccleſiaſticæ pacis dono muniatur, & ad æternæ pacis gaudium, te donante peruenire mereatur, per Chriſtum Dominũ noſtrum, Amen.

Finita oratione admonet diligenter regem, de fide, de pietate in Deum, & de alijs virtutibus regiis dicens:

Cùm hodie per manus noſtras optimè princeps, qui Chriſti ſaluatoris noſtri vices in hac re fungimur, quamuis indigni ſacram vnctionem, & regni inſignia ſis ſuſcepturus, bene eſt, vt te prius de onere, ad quod deſtinaris aliquantulum moneamus. Regiam hodie ſuſcipis dignitatem, & regendi fideles populos tibi commiſſos curam ſumis: prǽclarum ſanè inter mortales locum, ſed diſcriminis, laboris, atque anxietatis plenum: verùm ſi conſideraueris, quod omnis poteſtas à Domino Deo eſt, per quem regnant reges, & legum cõditores iuſta decernunt, quodq; de grege tibi commiſſo, ipſi Deo rationem redditurus, primùm pietatem ſeruabis, Dominum Deum tuum tota mente ac puro corde coles, Chriſtianam religionem ac fidem Catholicam, quam ab incunabulis profeſſus es, ad finem vſque inuiolatam retinebis, eamque contra omnes aduerſantes, pro viribus defendes. Eccleſiarum prælatis ac reliquis ſacerdotibus, condignam reuerentiam exhibebis, eccleſiaſticam libertatem non conculcabis, iuſtitiam ſine qua nulla ſocietas diu cõſiſtere poteſt, erga omnes inconcuſsè adminiſtrabis, bonis præmia, noxijs debitas pœnas imponendo, viduas, pupillos, pauperes, ac debiles, ab omni oppreſſione defendens, omnibus te adeuntibus benignum, manſuetum, atq; affabilem pro regia tua dignitate præbebis, & ita te geres, vt non ad tuam, ſed ad totius populi vtilitatem regnare, præmiumq; benefactorum tuorum, non in terris, ſed in cælo expectare videatis, quod ipſe tibi præſtare dignetur, qui viuit & regnat Deus, in ſæcula ſæculorum.

Abſoluta oratione interrogat illum epiſcopus hijs verbis:

Vis fidem ſanctam, à Catholicis viris traditam tenere, & operibus iuſtis ſeruire? R. Volo.

Vis eccleſijs eccleſiarumq; miniſtris tutor & defenſor eſſe? R. Volo.

Vis regnum à Deo tibi commiſſum, ſecundum iuſtitiam patrum tenere, regere, & defendere? R. Volo.

Et in quantum diuino fultus ſuffragio, ac ſolatio omnium fidelium ſuorum valuero, ita me fideliter per omnia acturum eſſe promitto.

Finita interrogatione, rex coram archiepiſcopo genuflexus capite adaperto, dicit in hæc verba: Ego Henricus, Deo annuente futurus rex Polonorum, profiteor & promitto coram Deo, & Angelis eius, deinceps legem & iuſtitiam, & pacem eccleſiæ Dei, populoq; mihi ſubiecto, pro poſſe & noſſe facere atq; ſeruare, ſaluo condigno miſericordiæ Dei reſpectu, ſicut in conſilio fidelium meorum, melius potero inuenire. Pontificibus quoque eccleſiarum Dei, condignum & canonicum honorem exhibere, atque ea quæ ab imperatoribus & regibus eccleſiæ collata, & reddita ſunt, inuiolabiliter obſeruare: abbatibus, comitibus, & vaſallis meis con-

grauum honorem, secundum consilium fidelium meorum præstare.

Post hoc, vtramque manum ponit supra Euangelia dicens: Sic me Deus adiuuet, & hæc sancta Euangelia.

POSTEA DICIT ARCHIEPISCOPUS Collectam.

Omnipotens sempiterne Deus, creator omnium, imperator angelorum, Rex regum, & Dominus dominãtium, qui Abraham fidelem seruum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi & Iosuæ populo tuo prælatis, victoriam multiplicem tribuisti, humilemque Dauid seruum tuum regni fastigio sublimasti, & Salomonem sapientiæ pacisque ineffabili munere ditasti, respice quæsumus Domine, ad preces humilitatis nostræ, & super hunc famulum tuum Henricum, quem supplici deuotione veneramur, & in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eumq; dextera potentiæ tuæ, semper hîc & vbique circunda: quatenus prædicti Abrahæ fidelitate, Moysi mansuetudine fretus, Iosuæ fortitudine fultus, Dauid humilitate exaltatus, Salomonis sapiẽtia decoratus, tibi in omnibus complaceat, & per tramitem iusticiæ inoffenso gressu semper incedat. Tuæ quoque protectionis galea munitus, & scuto insuperabili iugiter protectus, armisque cælestibus circumdatus, optabilem de hostibus crucis Christi victoriam fideliter obtineat, & triumphum feliciter capiat, terroremq; suæ potentiæ illis inferat, & pacem sibi militantibus lætanter reportet, per Christum Dominũ nostrum, qui virtute

tute crucis tartara destruxit, regnoq; Diaboli superato, ad cælos victor ascendit: in quo potestas omnis regniq; consistit victoria: qui est gloria humilium, & vita salusq; populorum: qui tecum viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

ALIA ORATIO.

Te inuocamus Domine, sancte Pater, omnipotens sempiterne Deus, vt hunc famulum tuum Henricum, quem tuæ diuinæ dispensationis prouidentia in primordio plasmatum, vsq; ad hunc præsentem diem iuuenili flore lætantem crescere concessisti: eum tuæ pietatis dono ditatum, plenumque gratia & veritate, de die in diem coram Deo & hominibus ad meliora semper proficere facias: vt summi regiminis solium gratia supernæ largitatis gaudens suscipiat, & misericordiæ tuæ muro, ab hostium aduersitate vndiq; munitus plebem sibi cõmissam cum pace propiciationis, & virtute victoriæ feliciter regere mereatur, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Post hæc archiepiscopus genua flectit, & rex in faciem prouoluitur: Cantores autem canunt, choro correspondente, & cum cantant hunc versum: Et obsequium seruitutis nostræ tibi rationabile facias. R. *Te rogamus audi nos. Archiepiscopus stans ad regem prouolutum, cum cruce dicit: Et hunc electum in regem: Coronandum, benedicere digneris.* R. *Te rogamus audi nos.*

Iterum canit: Et hunc electum in regem coronandum benedicere & consecrare digneris. R. *Te rogamus audi nos.*

Post hoc episcopi omnes cum abbatibus genua flectentes, lætaniam prosequuntur supra regem prouolutum, quam cum finierint, archiepiscopus orationem Dominicam exorditur: Pater noster, &c. Et ne nos inducas in tentationē. R. *Sed libera nos à malo.* V. *Saluum fac seruum tuum Domine.* R. *Deus meus sperantem in te.* V. *Esto ei Domine turris fortitudinis.* R. *A facie inimici.* V. *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* V. *Dominus vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS.

DEVS qui populis tuis virtute consulis, & amore dominaris, da famulo tuo Henrico sapientię spiritum, cum regimine disciplinæ, vt tibi toto corde deuotus, in regni regimine maneat semper idoneus, tuoque munere ipsius temporibus, securitas ecclesię dirigatur, & in tranquillitate deuotio Christiana permaneat, vt in operibus suis bonis perseuerans, ad æternum regnum te duce peruenire valeat, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Benedic Domine hunc regem Henricum, qui regna omnia moderaris à sæculo, & tali eum benedictione glorifica, vt Dauidicæ teneat benedictionis & sublimitatis sceptrum; & glorificatus in eius protinus rapiatur merita: da ei tuo spiramine cum mãsuetudine, ita regere populum tuum, sicut fecisti Salomonem tuum continere regnum pacificum, sit tibi semper cum timore subditus, tibique militet cum quiete, sit tuo clypeo protectus, cum proceribus, & vbique tua gratia victor existat: honorifica eum

eum prę cunctis regibus gentium, vt feliciter populis tuis dominetur, & feliciter eum nationes adoret, viuat inter gentium cateruas magnificus, sit in iudicijs æquitatis singularis, locupletet eum tua perdiues dextera, frugiferam obtineat patriam, & eius liberis tribuas profuturam. Protella ei prolixitatem vitæ, & in diebus eius oriatur iustitia, à te robustum teneat regiminis solium, & cum iucunditate & iustitia, æterno glorietur in regno, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Postea archiepiscopus sedet, rex verò genua ante eum prouolutus, Dalmatica & piuiali exuitur. Archiepiscopus autē intincto pollice dextro in oleo sacro vngit illi dextram à palma, ad cubitum, & inter scapulas, & in brachio dextro, dicens:

Vngo te in regem ex oleo sanctificato in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, Amen.

Pax tecum. R. *Et cum spiritu tuo.*

ORATIO.

VNgo te in regem ex oleo sanctificato Spiritus sancti gratia humilitatis nostræ officio in te copiosa descendat, vt sicut manibus nostris indignis, oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius inuisibili vnctione delibutus, impinguari merearis interius, eius quoq; perfectissima spirituali vnctione semper imbutus, & illicita declinare tota mente discas seu valeas, & vtilia animæ tuæ, iugiter cogitare, optare, atque operari queas, auxiliante Domino Iesu Christo, qui tecum viuit & regnat, Deus Dei fi-

lius Iesus Christus Dominus noster, qui à Patre oleo exultationis vnctus est, prę participibus suis, ipse per præsentem sanctæ vnctionis infusionem Spiritus Paraclyti, super te benedictionem infundat, eundemque vsque ad interiora cordis tui penetrare faciat. Quatenus hoc visibili & tractabili oleo dona inuisibilia percipere, & temporali regno, iustis moderationibus executo, æternaliter corregnare ei merearis, qui solus sine peccato rex regum, viuit & gloriatur, cum Deo Patre in vnitate Spiritus sancti Deus, pro omnia sæcula sæculorum, Amen.

OREMVS.

OMnipotens sempiterne Deus, qui Azachiel super Syriam & Iehu super Israel per Heliam, Dauidem quoq; & Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti, tribue quæsumus, manib. nostris opem tuæ benedictionis, & huic famulo tuo Henrico, quem hodie licèt indignis in sacro vnguine delingimus, dignam delibutionis huius efficaciam, & virtutem concede. Constitue Domine, principatum super humerum eius, vt sit fortis, iustus, prouidus, & indefessus regni huius, & populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiæ cultor, meritorum remunerator, ecclesiæ tuæ sanctæ, & fidei Christianæ defensor ad decus, & laudem tui nominis gloriosi, per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Christe perunge hunc regem in regimen, qui vnxisti

xisti sacerdotes, & prophetas, reges, & martyres, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, atque adepti sunt repromissiones, tua sanctissima vnctio super caput eius defluat, atq; ad interiora descēdat, & cordis illius intima penetret, & promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia tua, dignus efficiatur, quatenus in præsenti sæculo feliciter regnet, & ad eorum consortium in cælesti regno perueniat, per Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum viuit & regnat, &c. Vnctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis, & virtute sanctæ crucis potestates aëreas debellauit, tartara destruxit, regnum Diaboli superauit, & ad cælos victor ascendit, in cuius manu victoria, virtus & potestas consistunt, & tecum viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Deus qui es iustorum gloria, & misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum vt pretiosissimo sanguine suo genus humanum redimeret, qui conteris bella, & es propugnator in te sperantium, & sub cuius arbitrio, omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, vt præsentem famulum tuum Henricum in tua misericordia confidentem, in præsenti regali sede benedicas, eique protinus adesse digneris. & qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostib. fortior, fac eum Domine beatum, & victorē de inimicis suis, corona eū corona iustitiæ & pietatis, vt ex toto corde, & tota mente in te credens, tibi deseruiat, sanctam tuam Ecclesiam defendat & sublimet, populumque à te commissum iustè regat, nullum ius insidiantibus malis iniustitiam vertat. Accende Domine cor eius,

ad amorem gratiæ tuæ, per hoc vnctionis oleum, vnde vnxisti reges & prophetas, quatenus iustitiam diligens, per tramitem iustitiæ familiariter populum ducens, post peracta & disposita in regalia excellentia annorū curricula, ad te peruenire mereatur, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Prospice omnipotens Deus serenis optatibus hūc gloriosum regem Henricum, & sicut benedixisti Abraham, Isaac, & Iacob, sic illum larga benedictionis spiritualis gratia, cum omni plenitudine potentiæ irrigare, atque perfundere dignare, tribue ei de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini, & olei, & omnium frugum opulentiam, ex largitate diuini muneris, longa per tempora, vt illo regnante sit sanitas corporum in patria, & pax inuiolata in regno, & dignitas gloriosa regalis palatij, maximo splendore regiæ potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima clarescat, atque splendore, quasi splendidissimo, fulgore maximo perfusus lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, vt sit fortissimus protector patriæ, & consolator ecclesiarum, atque cœnobiorū sanctorum, maxima cum pietate munificentiæ, atque sit fortissimus regum, triumphator hostium, ad opprimendos rebelles & paganas nationes, sitq; suis inimicis, satis terribilis, præ maxima fortitudine regalis potētię. Optimatibus quoque & præcelsis proceribus, ac fidelibus sui regni sit magnificus, & amabilis ac pius, vt ab omnibus timeatur & diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum, futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum, & post gloriosa tempora, atque felicia præsentis vitæ gaudia

gaudia æterna in perpetua benedictione habere mereantur. Quod ipse præstare dignetur qui viuit & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

Postea episcopus aliquis, cotum manu gestans, inuncta loca detergit, dicens:

Deus, Rex regum, & Dominus dominantium, per quem reges regnant, & legum conditores iura decernunt, dignare propitius benedicere hoc regale ornamentum, & præsta vt famulus tuus rex noster Henricus, qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum, & sanctarum actionū, in cōspectu tuo fulgeat & post temporalem vitam, ęternam gloriam quę temporis non habeat finem, sine fine possideat, per Dominum, &c.

Deinum induit regem piuiali, & Dalmatica, dicens:

Accipe pallium, quatuor initijs formatum, per quod intelligas, quatuor mundi partes, diuinæ potestati esse subiectas, nec quenquam posse feliciter regere in terris, nisi sibi potestas fuerit collata de cælis.

His absolutis archiepiscopus manus abluit, & deposita infula dicit confessionem. Rex verò deductus in solium orat, & post alleluia in Missa, orationes pro rege aliquis episcoporum dicit. Postea regi genu flexo, archiepiscopus gladium porrigit, dicens:

Accipe gladium desuper altari sumptum per nostras manus licèt indignas, vice tamen, & auctoritate sanctorum apostolorum consecratum, regaliter tibi concessum, nostroque benedictionis officio, in defensionem sanctę Dei ecclesiæ, diuinitus ordinatum, ad vindictam malefactorum, laudem verò bo-

norum, & memor esto eius, de quo Psalmista prophetauit dicens: Accingere gladio tuo, super femur tuum potentissime, vt in hoc per eandem vim ęquitatis exerceas, molemq; iniquitatis, potenter destruas. Et sanctam Dei ecclesiam, eiusq; fideles propugnes, atq; protegas, neq; minus sub fide falsos, quàm Christiani nominis hostes execres, ac disperdas, viduas atq; pupillos, clementer adiuues, & defendas, desolata restaures, restaurata conserues, vlciscaris iniusta, cōfirmes bene disposita. Quatenus in hoc agendo virtutum triumpho, gloriosus iustitiæq; cultor egregius, cum mundi Saluatore, cuius typum geris, in nomine eius, sine fine regnare merearis, qui cum Deo Patre, & Filio, & Spiritu sancto, viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Ibidem vlterius in Missa proceditur, & accingens illi gladium archiepiscopus, dicit:

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, & attende, quod sancti, nō in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Postea ei diadema imponens dicit:

Accipe coronam regni, quæ licèt ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quā sanctitatis gloriam & honorem, & opus fortitudinis intelligas significare, & per hanc te participem ministerij nostri, non ignores ita vt sicut nos in interioribus, pastores rectoresq; animarum intelligimur, ita & tu contra omnes aduersitates ecclesię Christi defensor assistas, regniq; tibi à Deo dati, & per officiū nostrę benedictionis in vice apostolorū, omniumq; sanctorū regimini tuo cōmissi, vtilis executor, per-

spicuusq;

spicuúsq; regnator semper appareas, vt inter gloriosos atletas virtutū gēmis ornatus, & pręmio sempiternę felicitatis coronatus, cū redēptore & saluatore nostro Iesu Christo, cuius nomē vicéq; gestare crederis, sine fine glorieris: Qui viuit & imperat Deus cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum.

Demum pomum typū mundi referens in sinistram & sceptrum in dextram ei dedit, dicens:

Accipe virgam virtutis atq; veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errātes viam docere, lapsis manū porrigere, disperdere superbos, & releuare humiles, & aperiat tibi ostiū Iesus Christus Dominus noster, qui de semetipso ait: Ego sum ostiū, per me si quis introierit saluabitur, qui est clauis Dauid, & sceptrū domus Israël, qui aperit, & nemo claudit: claudit & nemo aperit, sitq; tibi auctor qui eduxit vinctū de domo carceris, sedentē in tenebris, & vmbra mortis, vt in omnibus sequi eum merearis, de quo Dauid propheta cecinit: Sedes tua Deus in sęculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui, & imitando ipsum diligas iustitiam, & odio habeas iniquitatem, qui propterea vnxit te Deus: Deus tuus ad exemplum illius, quē ante sæcula vnxerat, oleo exultationis, præ participibus suis, Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum eo viuit, & regnat Deus in sæcula sæculorum.

Inter offertorium, rex panem & vinum in altara offert, pacemq; (vt dicitur) exosculat, & sacrosanctum corpus diuinum accipit. Post hoc gladius ei discinditur. Absoluto sacro in thronū medio templo ordinatū deducitur, vbi ab archiepiscopo intronisatur & gubernaculis regni præficitur, dicente:

Sede & retine amodo locum tibi à Deo delegatum, per auctoritaté omnipotentis Dei, & per præsentem traditionem nostram omnium, scilicet episcoporum, cæterorumq; Dei seruorum, & quanto clerum sacris altaribus propinquiorem aspicis, tanto ei potentiorem in locis congruis honorem, impendere memineris, quatenus Mediator Dei & hominum, te mediatorem cleri & plebis, in hoc regni solio confirmet, & in regno æterno, secum regnare faciat, Iesus Christus Dominus noster, Rex regum & Dominus dominantium, qui cum Patre & Spiritu sancto, viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum.

Tandem archiepiscopus exorditur, Te Deum laudamus, quo absoluto stans à dextris regis dicit: Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua. R. *Iusticia & iudicium præparatio sedis tuæ.* V. *Domine exaudi orationem meam.* R. *Et clamor meus ad te veniat.* V. *Dominus vobiscum.* R. *Et cum spiritu tuo.*

OREMVS.

DEVS qui victrices Moysi manus, in oratione firmasti, qui quamuis ætate lãguesceret infatigabili, sanctitate pugnabat, vt dũ Amalech iniquus vincitur, dum prophanus nationum populus subiugatur, exterminatis alienigenis, hæreditati tuæ possessio copiosa seruiret, opus manuum tuarum à nostræ orationis exauditione confirma: habemus & nos apud te sancte Pater Dominum Saluatorem, qui pro nobis manus suas extẽdit in cruce, perquem etiam precamur altissime, vt tua potentia suffragante, vniuersorum hostium, frangatur impietas, populusq; tuus cessanti formidine, te solum timere condiscat, per eundem Christum Dominum nostrum. R. Amen.

OREMVS.

DEVS inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, cõfirmator regni, qui ex lumbis fidelis amici tui, patriarchæ nostri, Abrahæ præelegisti regem sæculis profuturum, tu præsentem insignem regem hunc, cum exercitu suo, per intercessionem omnium sanctorum vberi benedictione locupletã, & in solium regni firma, stabilitate cõnecte, visita eum per interuẽtum omnium sanctorum, sicut visitasti Moysem in rubo, Iosue in castris, Gedeonem in agro, Samuelem crinitum in templo, & illa eum promissione, & syderea benedictione, ac sapientiæ tuæ rore perfundere digneris, quam Dauid in Psalterio, Salomon filius eius te remunerante percepit de cælo. Sis ei contra acies inimicorum, lorica in aduersis, galea in prosperis, sapiẽtia in protectione, clypeus sempiternus, & præsta vt gentes illi teneant fidem. Proceres atq; optimates sui habeant pacem, diligant charitatem, abstineant à cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem, & ita populus iste pullulet, coalitus benedictione Trinitatis, vt semper maneant tripudiantes, armis gaudentes & in pace victores, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Tunc rex accepto in manus sacro gladio, aliquos tum nobiles, tum consiliares viros, habita cæ-

rimoniæ dignitate, ad equestris ordinis dignitatem præcinctos prouexit. His peractis rex in palatium deducitur cibum capessurus, vbi instructis mensis, accumbebat summum thronum ipse ac deinde per ordinem cæteri principes suas mensas accumbunt, tunc primores barones & senatores loca sua occupant. Marschalcis cæterisq; officiarijs munia regalia obeuntibus, Dapiferis Architricliniisq; præeuntibus cum suis scipionibus, argenteis canistris panem, & auratis patinis varia tuceta, leucophaga, frictellas, tortas, & quicquid præclarum ars apetitia exquisitissimas sumptuosissimasq; per ordinem epulas copiosè apponunt, assa, elixa, iusculenta, frixa, pastillia, promulsidaria, pultaria, crustulenta, aliaq; lautissimorum edulorum genera sapidissimis succorum, multiiugis condimentis suffusa, quæ L. Luculli Romani mensas superabant. Tandem die Lunæ sequenti ijsdem quibus antea insignia præferentibus, in forum summa cum celeritate deducta, à ciuibus in edito solio ad id pulcerrimè iuxta prætorium facto, iusiurandum & argenti ingentia peramplaq; munera accepit. Ibi etiam assumens in manum aureum pomum, tum euaginatum gladium aliquot strenuos & benemeritos viros equestri ordini asciuit, ac aurata militia condonauit. His peractis ad Andreæ Zborouij nuptias pedes, omnibus

plateis

plateis & tectorum summitatibus, multitudine oppletis, iuit. Peracto prandio hastiludia rege inspiciente exercebantur extra muros, ibidem & postera die sacra regia maiestas liberalißimè tractabatur. Samuel autem Zborowski qui ad coronationẽ neglexerat venire, centũ viginti equites sumptuosissimo ornatu Hungarico ei ostenderat. Plurimi postea dies in audiendis gratulantium principum externorũ legationibus & in quibusdã caußis decidendis transacti sunt. Atque hanc veram coronationis augustißimi Poloniæ principis descriptionem, Lector candide, boni consule. Vale, & nos redama.

T ÿ

COMPENDIVM CHRONICORVM LITVANIÆ, SECVNDVM SERIEM ET SVCCESSIONES DVCVM GENTIS A PRIMO HORVM CONDITORE AD NOVISSIMUM ORDINE SERVATO.

PTOLEMÆVS ille vniuersi orbis geographus curiosissimus, his in regionibus quæ hodie à Lituanis coluntur, & quæ eorum ditioni vtpote Russia, Podolia, Volhinia, Podlassia, Samogitiaq; subsunt, hos populos colonias suas, (quorum hodie ne vestigium quidem apparet) antiquitus habuere recenset, Galindos, Bodinos, Geninos, Sudinos, Cariones, Amaxobios, Stabanos, Sturnos, Nascios, Asubios, Wibiones, Ombrones, inter Lublinam & Brestiam, Sargatiosque. Quos omnes ex Cimbris, Gothisq;, & Sarmatis ortum sumpsisse idem Ptolemæus asserit. Sarmatorum autem deductio cùm latius à nobis descripta pateat, Cimbrorum nomen, & successiones mihi explanandæ videntur. Cimbros itaq; à Gomero nepote Nohæ ex maximo natu filio Iapheto ortos esse, nomenq; ab eo per tot sęcula paululum immutatū trahere con-

Lituaniæ populi.

Cimbri vnde prognati.

sentiens

sentiens omnium historicorum opinio est. Hæc posteritas Iapheti, cùm maiorem orbis terrarum partem, in Europa, Asiaq; minori occupauerit, quod ipsi cùm etymon nominis dilationem significantis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant, pars eorum à Gomero orti, ad Bosphorum Cimerum Mæotidis paludibus proximum, (qui de illis Cimmerius est appellatus) vltra fontes Tanais fluuij, vbi in Ducatu Rhesanensi Moschouiæ principi subiecto oritur, sedes suas habuerunt. Postea successu temporis, quod haud difficile illis fuit, per regiones propinquas, Russiam, Lituaniam, Liuoniam, & Borussiam, nūc Prussiam appellatam, & Cimbricam chersonesum vbi Sueci, Dani, Holandi progressi, toto eo littore se passim diffundentes latè dominati sunt, & castrato paululum nomine, litteraq; interiecta Cimbri nuncupati. Quando verò & qua occasione hæc migratio contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quib. id constare possit, ignotum est. Cæterum fuerunt semper Cimbri gens bellicosa, strenua, manu prompta, id enim res ab ipsis fortissimè audacissimeq; gestæ testantur. Hijs namq; colonijs septentrionalibus relictis in numero trecentorum millium, per Germanorum regiones in Heluetiam, Galliamq; inprimis penetrarunt. Deinde Hispanias populabūdi vastauerunt. Inde annū circiter centesimū decimum, ante natum Christum in Italiam excurrerūt, quam vastabundi passim deprædarunt, Romanorumque consulem Papyrium Carbonem, cū vniuerso exercitu fuderunt. Postea ab eisdem M. Iunius Siluanus, & ipse Consul contracta infeliciter pugna, supera-

Tanais fluuius.

Cimbrorum patria.

Cimbri Galliam & Hispaniam ingressi.

Cimbrorum in Italia bella.

tur. Aurelius deinde Scaurus Consulis legatus amissis copijs Romanis, in manus eorum viuus perueniens, à Bolo rege Cimbrorum occiditur. Id Tacito affirmante actum est, anno sexcentesimo quadragesimo post vrbem conditam. Tandem Romani maioribus copijs collectis in aditu Alpium contra Cimbros exercitum opponunt, fusi tamen & ad internitionem prostrati, vbi C. Manlius in pugna interfectus, occubuit. Octuaginta verò millia Romanorum militum cęsa. Q. Seruilius Cœpio imperator exercitus, ex conflictu funesto vix cum denis elapsus, Romam tantæ cladis nuncius perueniens, bonis omnibus publicatis, ex decreto senatus, quod temeritate sua exercitum perdiderit, iugulatur. Aiunt Romanos vno in prælio maiori clade & detrimento vnquam affectos esse, quamobrem suspensis metu animis, de exitu imperij sui magnopere soliciti, præsentique rerum suarum periculo vehementer conturbati, cùm hostes exitium, vbi minitâtes propediem aduentare nũciarentur. Caium Marium ex Lybia vbi Iugurtham deuicerat, ducem bellicosissimum, & fortunatum vocauerunt, duobusque annis ab illa clade Romanorum elapsis, Marius, Cimbrorum & Teutonum, ad aquas Sextias crueto prælio ducenta millia fudit, tantaq; fertur cæsorũ multitudo, vt Massilienses congestis defunctorum ossibus, vineas eisdem obsepserint, sanguineque humano agri quasi stercore multo pinguescentes vberrimi, feracissimique redditi sint. Itaque Cimbri attenuati & numero virib. sed animo minimè fracti, in vnum conglobati, Q. Catuli proconsulis exercitum in fugam verterunt, ad fluuiumq; Athesin castrametati sunt.

Infelix cum Cimbris Romanorum conflictus. eorũ strages.

Quò Marius summa celeritate aduolans, coniunctis copijs suis, cum exercitu Catuli, inito prælio 29. die Iulij centum quadraginta millia Cimbrorum occidit. Qua clade ad extrema redacti Italia egressi, patrias oras, vtpote Daniam, Prussiam, Suetiam, Liuoniam, Lituaniamq; petierunt, ex quibus illi qui Lituaniam occupauerant Gepidæ nũcupati fuere. Hac verò in regione vbi Samogitia, Æneas Syluius Massagetas, gentem Plinio celebrem consedisse testatur. Lituanorum verò gentem, qui antiquitus Gepidi vocabantur ex Gothis oriundam. Erasmus Stella pulcris rationibus affirmat cum duce Litalano, siue LitWone, Vedenuti Prussię regis filio, anno Domini 573. in has regiones vicinas patris imperio quas olim Alani incolebant, venisse. Lituaniæque nomen à sui denominatione eiusdem indidisse. Samogitiam verò à fratre eiusdem Lituonis Saimone principe appellatam, idem Erasmus Stella in Prussia historia testatur, quę tunc temporis longè in Prussiam, & Liuoniam vsque extendebatur. Similiter Lotialos, siue LotWonos, qui nunc Liuones post Germanorum ingressum Latinis dicuntur, ab eodem LitWone cum LitWania pariter nomen traxisse. Hæ autem gentes, vtpote Pruteni, PoloWci, Samogitæ, Gepidæ, Lituani, Liuones, Curlandi, IatWingi siue Iazyges & IaczWingi appellati, vt vnum idioma, ita eosdem mores, consuetudines, legesq; & bellorũ expeditiones in Christianos concordi Marte, semper habebant, nisi singulæ singulis principibus finibusq; certis dirimebãtur. IaczWingi autem fuerunt populi crudelissimi, in finibus Lituaniæ iuxta Massouiam, vbi hodie Podlassia colonias

Marius Cimbros fudit.

Cimbri in Italia.

Lituani à Cimbris orti.

Lituania, Samogitia & Liuonia denominatio.

IaczWingi, siue Iazyges gens crudelis.

suas habebant, qui in bello non referebant pedem,
quin vincerent, aut vincerentur: ideo bellis assiduis
interierunt; reliqui eorũ in Lituanos Russos, & Mal
souitas ob vicinitatem abierunt. Opinantur alij Li-
Lituania à Lituo.
tuanos, à *Lituo* quod cornu venatorium significat,
dictos esse, quorum opinio, vt anilis & stulta iure ab
omnibus irridetur. Matthias autem Miechouiensis,
& Dlugosus Polonicæ historiæ indagatores, ac an-
Itali Lituaniæ gentis propagatores.
nales Ruthenorum testantur, Italos duce Palæmo-
ne, vel ob tyrannidem Neronis, vel promeritum ex-
ilium, aut ab Attila Hunnorum reges crudelissi-
mas patriæ vastationes fugientes, has regiones, lon-
ga nauigatione superata, ex sinu maris Baltici, quod
Prussiam, Samogitiam, Liuoniamque alluit, per Nẽnam
fluuium *Crononem* Ptolemæo dictũ, classe ingre
ssos fuisse, quod & ipsa gens Lituanica strenuè asserit.
Quamplures enim dictiones Latinę, & Italicæ idio-
mati eorum intermixtæ habentur. Aiuntque hũc Pa-
læmonem (quem ipsum nomen Latinum, Italumque
esse prodit) cum certa comitiua ex nobilibus pro-
pinquitate iunctis collecta, quorum præcipuos, Vr-
Vulgus Lituanorum ex Gothis nobiles ex Italis orti.
sinos, Columnas, Iulianos, Cæsarianos, Gastaldos
recensent, Lituanię nobilibus familijs & stemmati-
bus principia dedisse; vulgum verò Lituanorum vt-
pote colonos, & agrestes ex Gothis natos asserunt;
in hancque sententiam plurimi Polonicæ & Germa-
nicæ, ac Russorum historiæ scriptores astipulantur,
quorum iudicio & autoritati, nos quoque acquiescen-
tes cum eisdem sentire volumus.

Polæmon Italus primus dux Lituanorum.
Hic itaque Polæmon ob innatam industriam, à
gente barbara princeps salutatus, eam coram nomi-
ne patriæ suæ Italiæ (præposito articulo Italis in fæ-
mini-

minini generis nominibus efferendis consueto) *La Italia appellasse* creditur, quæ postea longo tempo-
ris successu Italicis moribus, idiomateque in barba-
riem populi cõmutatis, Lituania dicta est. Quidam
etiam eosdẽ Italos à littore maris Baltici, quod Prus-
siam, Liuoniam, ac Lituaniæ, Samogitiæ extrema al-
luit, eò quòd ibi prius consederint, Lituaniam co-
Lituania ab Italia cognominata.
gnominasse putant. Succedente postea Palæmoni
quodam ex eadem gente principe, Itali recens Lati-
Lituania à Litore.
norũ nomen non modo deposuerunt, sed ignatam
quoque & peregrinam eorum incolarum lingua-
rum, apud quos principatum arripuerant addiscen-
tes, in suam cooptarunt, viuendique normam & mo-
dum cum eiusdem barbaribus susceperunt. Cæte-
Lituani olim obscuri, Russis tributarij.
rum hæc gens Lituana longo tempore à sui imperij
primordijs obscura fuit, Ruthenorumque iugo sub
iecta, vt princeps Kiouiensis Russiæ quondam mo-
narcha, ab eis periomata, suberaque ob egestatem &
soli sterilitatem, in signum tantummodo subiectio-
nis exigeret: donec Mendolphus siue Mendog, &
Witenen, Gediminusque duces illustres heroica ma-
gnanimitate illa innata, dudumque segnitia rei mili-
taris oppressa excitata, rebellionem contra Ruthe-
nos, ab antecessoribus suis incœptam continuantes,
vnus post alium in Lituaniæ imperio succedentes,
Russiæ principibus partim strenuo marte, partim a-
stu frequentius aggressis, & quasi debellatis, sensim
adeò viribus creuerunt, vt iugo Ruthenis omnibus
Lituani iugum Ruthenorum excutiunt.
iniecto, etiam ad tributa sibi pendenda eos compel-
lerent, quæ pluribus ab annis Ruthenis ipsi pende-
bant, ac pro periomatibus & subere aurum, argen-
tumque exigunt. Nunc Lituanorũ successus & seriem

à primis principatus,incremẽtis, secundum Ruthenorum opiniones aggrediar, à tribus fratribus Palæmonis nepotibus,initio sumpto.

ORDO, GENEALOGIAQVE Ducum Lituaniæ.

Palæmonis nepotes.

PAlæmoni ex Romanis patritijs genus suum ducenti, fatisq; in Lituania multis periculis exantlatis commigranti, tres nepotes (quos Rutheni filios eiusdem contra veritatem historiæ legitimos scribunt) in imperio Lituanico successerunt, Borcus, Cunossus, & Spera nominati.

Borcus. Kunos. Spera.

Borcusq; arce ad Iuriam fluuium vbi in Cronone siue Nemnam exoneratur, in Samogitia erecta, à sui nominis & fluuij cõposita denominatione, eam *Iurborg* quæ hucusq; durat, appellauit, imperiumq; in Samogitas exercuit.

KunossoW arx.

Cunos, verò vlterius procedens eadẽ in regione castrum KunossoW fundauit à suo nomine appellatum, ad quod regio subiacens pertineret.

Kiernus. Gybus. Kiernou arx, & sedes magni Ducatus Lituaniæ.

Spera quoque Vilkomir arce ad fluenta SWentæ ædificata, ibidem dominari cœpit. Tandem Borco & Spera fatis concedentibus, Cunos in vtriusque partes successit, duosque filios Kiernum & Gybutum procreauit. Mortuo Kunosso, Kiernus filius in Lituania principatu ex vtraque ripa Wiliæ fluuij arrepto, KiernoW arcem Ducatus sedem erexit. Hunc Lituaniam à littore & tuba siue lituo cornu venatorio, appellasse Rutheni & ipsa gens Lituanica nulla certa, probabilique ratione fulti autumant. Gybutus etiam KiernoWij Germanus Samogitiæ habenis præfuit, manuque coniuncta cum Kierno Rus-

Lituania à Litus tuba.

siam apud BraslaW & Poloczko longè lateque vastauerunt. Cumque exuuijs onusti reuerterentur, Samogitiam à Liuonibus vicinis spoliatam inuenerunt, quam vlciscẽtes Liuoniam vicissim igne, & armis, vastatam diripuerunt.

Kierno è viuis decedente Ziuibundus filius in Lituania succedit, Gybuto verò in Samogitia MũtWil, hi quoque fraterna synceritate sese prosequentes, pacificè gentium suarum habenis præfuerunt. Russiæ principibus tributa persoluentes, periomata videlicet ad balnea & conturnos de subere more gentis contextos. MuntWilo deinde Parcis vocantibus, non diu regnanti, Vikint filius in Samogitiæ principatum, euectus est.

Ziuibundus dux Lituaniæ. MuntWil Samogitiæ dux.

Vikint.

Interea verò cùm Batti Tartarorum imperator, Russiam magna ex parte deuastasset, potentiamq; ducum eius diminuisset, & debilitasset, Ziuibundus Lituaniæ dux nacta occasione ad iugum Ruthenorum excutiendum, & libertatem vindicandam, fratris Wikinti ErdziWilum filium in Russiam infestandam armata manu destinauit. Itaque ErdziWil tranato Vilia fluuio, NoWogrodek arcem & ciuitatem Ruthenorum occupauit, ibidemq; sedẽ Ducatus sui posuit. Vlteriusq; castra mouendo ad Nemnam fluuium, scopulo, natura loci munitissimo reperto, castrum quod *Grodno* appellatur ibidem erexit. Tandem in Podlassiam cum exercitu penetrans Brzestiam, Mielnicum, Drohicinum per Batti Tartarorũ desolatas arces Ruthenorũ occupauit, muniuitq;, & omnẽ eam oram suam in ditionẽ paruo negotio redegit. In Lituania verò bene meritis exercitus ductoribus prouincias, vnicuiq; pro sua di-

Batti Russiam vastauit.

Grodno ædificata. Podlassia ab Erdziuilo occupata.

Eixis. Granſis. Campa. Lituaniæ proceres. Erdziuilus Tartaros ſtern it.

gnitate, diſtribuit, Eixio ex quo Douoinorum familia creuit, regionem hanc vbi ab eo nunc Eixiski oppidum nuncupatur. Granſo vbi Granſiski; Campæ verò ex quo Gaſtaldorum nomen in Lituania Oſmianam dedit.

Erdziuil igitur viribus in Ruſſia & Lituania auctis, Tartarorum ZaWolhenſium regem Kurdaſſum nomine cum ſuis copijs Ruthenorum regiones ex conſuetudine deprędantem apud Mozeram oppidum, in fluuio OkunioWka dicto proſtrauit, fugauitq;. Multis geſtis heroicis exactis, fatis conceſſit. Mingailum verò & Algimuntum filios imperij ſucceſſores reliquit. Algimuntus Samogitię pręfuit:

Mingailo dux Lituaniæ.

Mingailo verò Polocenſibus Ruthenis liberè abſq; iugo cuiuſquam viuentibus bellum intulit, quibus apud Grodzecz arcem eorũdem quam exuſſit debellatis, Poloczkam cepit, imperiumq; in Polocenſes, ac Nouogrodenſes latiſſimè exercuit, Ginuilo, & Skirmunto filijs, patriæ dominis relictis, è viuis deceſſit.

Skirmunt.

Skirmunt itaq; perſolutis patri funebribus exequijs, Nouogrodecenſium & Lituanorum habenas moderauit.

Ginuil.

Ginuil verò Poloczkam iure naturali deuolutã adminiſtrauit, qui ducta in matrimonium Maria TWerenſium ducis filia baptizatus eſt, atque Georgius cognominatus, cum Pskouienſibus, & Smolenſcijs acerrimum bellum pro patria geſſit, Boriſſo filio in Polocenſi Ducatu relicto, ſpiritum exhalauit.

Boris.

Boris ex more patri iuſtis perſolutis, Poloczkam ſumma cum dexteritate moderauit, Baſilicam ſub titulo ſanctæ Sophiæ in arce de lateribus coctis pulcerri-

cerrimè ſumptuoſeq; erexit. Item aliam Saluatoris Ieſu Chriſti, qui *Spes* Ruthenis dicitur, & monaſterium virginum medium milliari à Poloczka, (vbi modernus dux Moſchouiæ in oppugnatione Poloſcæ, domicilium ſuum habuit) Boriſiiq; & Hlebi diuorum Ruthenici ritus eccleſias inſtaurauit ac dotauit. BoriſſoWo arcem & oppidum ad Bereſinam fluuium, à ſui nomine appellatam fundauit, ad quã vſque magnus Dux Moſchouiæ fines ſuos pertinere contendit. Boriſſo decedenti Baſilius RechWold filius in Polocenſi principatu ſucceſſit, qui ætatis plenus ad ſuperos migrauit, relicta filia Poroskauia & Hlebo filio. Hlebus paucis annis in Poloczka exactis, fatis conceſſit. Poroskauia verò ſoror ſua cælibem virginalemq; vitam ducens, in monaſterio Ruthenici ritus vixit, poſtea deuotionis cauſſà cum quibuſdam monachis Græcis, Romam petijt, ibidemq; mortua, ob vitæ ſanctimoniam canoniſata & catalogo ſanctorum ſcripta Paraxidiſq; Latinis ſecundum Ruthenorum opinionem appellata. Nunc à Polocenſibus Ducibus, ad Lituaniæ principes redeo.

BoriſſoW fundata. Baſilius RechWold.

Poroskauia Poloczkia Ducißa.

Skiermunt filius Mingaili & frater Ginuili, Lituaniæ habenas viriliter moderans, Mſciſlaum ducem Lucenſium cum copijs Ruſſorum ſibi occurrentem proſtrauit, arceſq; Pinskam, & TuroWiam eiſdem eripuit. Poſtea Balaklaium Tartarorum ZaWolhenſium regem apud KeidanoW Ruſſiam vaſtantem cum vniuerſo exercitu fudit, fugauitq;.

Skiermunt Ruthenos proſtrauit.

Tandem Ruſſiæ principibus bellum intulit, eò quòd illum Lituania pellere niterentur. Mortiſque ſucceſſu copijs Ruſſorũ debellatis, Mozeram, Cer-

nihouiam,Karasouiam arces cum suis prouincijs ex-
pugnauit, imperioq; suo subiugauit, ac tribus filijs,
Stroinato,Lauborto,& Pissimonto in hæreditatem
concessit.

Kukouoitus patruus Skiermonti in Lituaniæ &
Samogitiæ principatu multis annis exactis, naturæ
Giedrus. debitum soluit. Giedrusso verò genero, qui filiam
suam Poiatam matrimonio copulauerat, principa-
tum commisit, qui Lituaniæ & Samogitiæ habenis
summa cum dexteritate administrans moritur,
Ringolto filio relicto.

Ringolt patri funebribus exequijs more gentili
persolutis, Lituaniæ & Samogitiæ præficitur. In hūc
principes Russiæ inuidia ducti, ob tributa non per-
soluta exacerbati conspirauerunt,quatenus Ducatu
paterno exueretur. Itaque exercitibus conscriptis,
in Lituaniam valida manu cum Tartarorum auxilia-
Ringolt principes Russiæ sternit. ribus copijs excurrunt, quibus Ringolt viribus Li-
tuanicis & Samogitiæ accinctus occurrit, acrique
commisso prælio ad Nemnam fluuium iuxta Mo-
hilnam, Tartarorum sex millia Ruthenorumq; in-
gentes copias prostrauit. In quo conflictu ex duci-
bus Russiæ, Demetrius Drucensis, SWetoslaus Kio-
uiensis, Leoq; Wolodimerensis occubuerunt. Rin-
goltus hac victoria & alijs multis clarus, rebus hu-
manis excessit, cui Mindog filius in principatu suc-
cessit, anno Domini 1340.

MEndog siue Mindog dux Lituaniæ, Samogitiç-
que, cōmunibus suorū acclamationibus crea-
tus, cum Prussiensibus Crucigeris & Liuonien-
sibus multa præclara bella gessit, Smolenskam &
Wolhiniæ duces imperio suo post varios conflictus
subiecit.

subiecit. Boleslaum Pudicum regem Poloniæ 1243.
anno à Christo nato, Danielemq; Russiç monarchā
& regē coronatum 1246. sæpius excursorijs pugnis,
cruenta cum clade Christianorū molestauit. Masso-
uiam, Dobriniam, Kuiauiā, igne ferroq; multis spo-
lijs onustus frequēter peragrauit. Postea anno Do-
mini 1252. à Cruciferis Prussiæ, Liuoniæq; inductus,
fidem Christianā cum nōnullis Lituanis & Prutenis
suscepit, deditq; literas Cruciferis Prussiç (Magistro
Henrico de Zalcza in ordine tunc temporis quarto
præsidente) quibus astruit, & recognoscit, se ab illis
multipliciter honoratū & adiutū, & ideo terras suæ
ditionis, videlicet Samogitarum, IaczWingorum,
CuroWiensium, Weizēsium, & totā terrā Lituaniæ
perpetua & irreuocabili donatione ipsis donasse &
inscripsisse. Consilioq; fratrū Cruciferorum Prussiç
nuncios suos, nūcijs Magistri & Cruciferorū adiun-
ctos, ad Innocentium papam quartū misit, profitēs
se puritatem Christianam suscepisse, & coronā su-
per Lituanos regnandi petens. In cuius fauorem In-
nocētius papa fratrem Heindericum olim prouin-
cialem Poloniæ, & episcopū Armacanum, cum alijs
episcopis de Riga Liuoniæ misit, qui Mendognem
in regem Lituaniæ inunxerunt, sub eodē tamen an- *Mandog coronatur. baptisatur.*
no, cum omnibus baptisatis ad pristinos idololatriæ
feces, prioribus peiores redijt, siue dolore & pœni- *Mendog Christianā fidē spernit.*
tentia amissarum terrarum, quas Cruciferis inscri-
pserat, siue alia caussa commotus. Postea anno Do-
mini 1260. Mendog, siue Mendolphus princeps Li-
tuaniæ ordinatione Crucigerorū regē se gerens ex
Lituanis, Prutenis, IaczWingis, Samogitijsq; trigin-
ta millium exercitu coadunato, Massouiç oram cru- *Massouia vastata.*

Pruſſia à Mendog vaſtatur.

deliſſimè depopulatus eſt, caſtrum Poloczko cum ciuitate exuſſit, deinde Pruſſiam inuadens, Cruciferis tantummodo caſtra tuentibus, ciuitates quas Cruciferi extruxerant flamma, & exciſione deleuit, omnesq; Chriſtianos illic repertos trucidauit, opimisq; ſpolijs onuſtus in Lituaniam redijt. Item eodem anno Magiſtro & Cruciferis Pruſſiæ, erigentibus caſtrum CarſoWin, in monte ſancti Georgij, à Lituanis, & Prutenis barbaris proſtrati ſunt, vbi Henricus de Horshuſen Magiſter Liuoniæ, & Henricus Marſchalcus Pruſſię cum multis alijs occubuerũt. Lituani autem caſtrum CarſoWin & Heizburg, maceratis fame defenſoribus conquiſiuerunt. Ad caſtrum deinde Konigsberg obſidione promota à Crucigeris repulſi ſunt.

Maſſouiæ clades, & vbi Semouitus obtrũcatur.

Tandem Mendog valido collecto exercitu cum SWarnone Pruſſiæ principe, anno 1262. in Maſſouiam irrupit, vbi in vigilia ſancti Ioannis Baptiſtę Semouitum ducem Maſſouiæ incautũ in curia IaſdoW cum filio Conrado, & alijs militibus, occupauerunt. SWarno dux Ruſſiæ Semouitum ipſum crudeliter decollauit. Conradum verò filium ipſius, Mendog, & Lituani cõſeruauerunt, & eodem anno ab eis redemptus eſt. Lituani itaque & Rutheni, vniuerſa Maſſouiæ ora & Cuiauiæ parte peruaſtata, cum immenſa præda hominum & pecorum, ſuccenſis opidis & villis in ſuas terras redierunt. Sequente deinde anno Lituani & Rutheni non contenti prima deuaſtatione in Maſſouiam iterum remearunt, & in ea propter deſolationem nihil reperientes, Caſtellaniam Louicienſem ad archiepiſcopum Gneſnenſem pertinẽtem, igne & multiplicibus prædis conſum-

Louicz. exuſta.

ſumpſerunt: nemineq; defenſionem opponente, in terras ſuas ſuperbiendo diſceſſerunt.

Mẽdog. cum filijs occiſus à Stroinate.

Tandem Deus miſericors Polonis, Maſſouitisq; Chriſtianis propiciaturus, diſſenſiones ciuiles inter Ruthenos & Lituanos immiſit. Nam Mẽdolphum, aliàs Mendog regem Lituanorum, nepos eius Stroinat cum DoWmanto genero eiuſdem, principatum Lituanicum ambiens, quieſcentẽ obtruncat, & duos filios eius, Ruklam, & Rzepicaſſam, ſicq; principatum arripuit, anno 1263. in quo & fratrem ToWciuilum Polocenſium ducem ambitione commotus trucidauit. Woiſalk autem monachus tonſus Ruthenicum ritum primò profeſſus, filius Mendolphi, patri occiſo parentando Stroinatum exprobrando illi nepharíam cædem, anno Domini 1264. occidit. Itaq; Woiſalk monachus ducem Lituanorum ſe gerere cœpit, Poloniamq;, & Maſſouiam, ac Cruciferos crebris irruptionibus infeſtauit.

Towciuilus trucidatur.

Stroinat obtruncatur.

Voieſelk iugulatur.

Anno autem Domini 1267. prædictus Woiſalk propter ſimultates & odia pro terris Ruſſię, quas ſibi appropriare nitebatur, in WroWsko monaſterio Ruthenorum ſancti Michaelis circumuẽtus à Leone duce Ruſſiæ, qui & Leopolim fundauit, filio Danielis olim regis Ruſſiæ, occiſus eſt.

Vtenus.

Sublatis per huiuſmodi ſeditiones ducibus Lituaniæ, Vtenus ſiue Vcienus ex principum Lituanię proſapia familia Kitaurorum communi omnium acclamatione in magnum Lituaniæ Samogitiæque ducem ſubſtituitur, qui pluribus bellis cum Ruthenis, Cruciferisq; Pruſſiæ exantlatis SWintoroho filio relicto è viuis deceſſit.

SWintorohus.

SWintorohus paucis annis in imperio exactis,

Reipublicæ tamen negotijs optimè communitis, constitutisque, ex hac luce commigrauit, cui Germontus filius succedens, & ipse non multo tempore imperans, relictis Trabuso & Aligino filijs, in fata cōcessit. Trabus magni Ducatus Lituaniæ, Samogitiæ, & quibusdam regionibus Russiæ iure hæreditario ad se deuolutis imperans, bello & pace clarus oppidum à suo nomine cum castro hucusq; Traby appellatum condidit, & quinq; filios legitimos Narimundum, DoWmantum, Holsanum, Giedrutum, Troidenum, procreauit, pluribusque egregijs gestis exactis, fatis interceptus est.

Giermotus.

Trabus.

Persolutis gentiliter patri funebribus exequijs, eiusdem in magno Ducatu Narimuntus natu maior filius successit, sedemq; suam de Nouogrodek Kiernouam transtulit. DoWmant verò Vcianam castrum cum suo districtu tenuit. Giedrotus siue Giedrus, arcem ad lacum quendam à suo nomine Giedrote appellatam, condidit, in qua sedem sui principatus habuit, ex eo ad hæc vsq; tempora innumerabilis progenies extat propagata, ducum Giedrocensium titulo gaudentes, ac pro ducibus sese gerentes, & à Vilna Lituaniæ metropoli, quatuor milliaribus incipiendo, in Lituaniam vsque ditiones eorum extenduntur per 26. milliaria Polonica, plurimiq; eorum pauperrimi vix colonorum conditionem adæquantes, cæteris dominis inseruientes nihilominus tamen titulo ducum sese priuari permittunt, atque aliter appellati ægrè ferunt: verè enim ex ducum Lituaniæ prosapia, genus suum ducunt, & armis Ducatus Lituaniæ antiquis, quas à Romanis importatas, ferunt Kijtauro videlicet secundum

Sedes de Nouogrodek in Kiernouam translata.

Duces Giedrotenses.

dum illorum opinionem vtuntur. Sed ad rem redeo. Holsam quartus Trabussi filius vltra fluuium Viliam versus Orientem procedendo, & Korablam amnem arcem sui Ducatus sedem, à sui denominatione Holsani appellatam condidit. Horum ducum Holsanensium Paulus episcopus Vilnensis moderni, verè reuerendissimi, domini Valeriani episcopi antecessor familiam terminauit. Ducatus verò ipse in ditionem regis cessit. Quintus Troidenus lat Wingorum, vbi nunc Podlassia, & DoinoWiorum principatum vltro sibi oblatum accepit, vbi Rayrodam arcem hucusque manentem condidit, ad Biebram fluuium.

His quatuor fratribus, Narimuntus secundum prærogatiuam natiuitatis, in magno Ducatu præpositus, coniunctis eorum viribus Poloniam, Russiam, Massouiamq; & Prussiam infestabant, Cruciferos quoq; sępius, tam Liuonienses, quàm Prussienses oppugnabant. Postea Narimūtus cū DoWmanto fratre bellum ciuile, quòd sibi vxorem rapuerat mouit: Vczianaq; quo se DoWmātus receperat obsessa, vxorem recuperauit, & arcem conquisiuit. DoWmantum verò Ducatu exuit, fugauitque, qui Pskouiam fugiens in principatum à Pskouiensibus promotus est, quorum armis Polocenses Ruthenos Poloczka conquisita, suam in ditionem subiugauit.

Porrò Ruthenorum annales Narimuntum magnū Ducem Lituaniæ primū autorem stēmatis siue insignij Lituanici, viri videlicet armati quo insidentis albo, gladium extensum super caput tenentis, in modum persequentis fugientes, vnde vulgariter *Pogonia* dicitur. Fatis tandem obtemperatis, Nari-

Insignia Lituania.

Troidenus Lituaniæ princeps.

munto, Troidenus frater in magno Ducatu Lituaniæ & Samogitiæ succeßit, qui rebus omnibus imperij bene compositis, finibusq; ab incursu Ruthenorum & Crucigerorum vndique tutatis, summo cum terrore finitimis gentibus principatum gubernauit, filius verò suus Rimuntus, quem ex Massouiæ ducis filia susceperat baptisatus, monasticam vitam ex præscripto Ruthenorum professus est.

Prussiam Troidenus vastat.

Postea anno Domini 1278. Troidenus coadunatis Lituanorum, & Prutenorum, barbarorum copijs, quæ 30. millia pugnatorum excedebant, eas trifariam diuisit, vnam partem in Massouiam, duas verò in terram Culmensem contra Crucigeros destinauit, maximaq; parte Prussiæ ditionis Crucigerorum peruastata, castris BargelaW, LubaW, Chelm, expugnatis, maximam captiuitatem hominum & iumentorum in Lituaniam abduxit. Eodem anno terra Cuiauiensis circa oppidum KoWale, & Lancicensis ciuitas à Lituanis, subita incursione spoliata est. Postea DoWmantus Pskouiensium, & Polocensium princeps, Troidenum natu minorem fratrem, magno Ducatui Lituanico dominari ægrè ferens, tres rusticos subordinauit, pretio corruptos, qui eũ de balneo euntem incautum obtruncarunt. DoWmantus itaq; copijs cõscriptis validißimo cum exercitu, ad Lituaniam occupandam progressus, à Ricimunto filio Troideni, ex monacho principe facto, viribus Lituanicis profligatur, trucidaturq;, qui eius sanguine parenti, victoriosè parentauit. Facta in KiernoWa conuentione omne ius hæreditarium in magno Ducatu abdicauit, sęculariq; principatu spreto, vitam monasticam cõtinuare delegit. Vithenen verò

Troidenus trucidatur.

verò Samogitam de familia Kitaurorum ex Romanis principibus oriundum, virum strenuum & magnanimum, in magnum Ducem Lituaniæ constituit: quamuis enim superessent patrueles sui duo, Giedrocensis, & Holsanensis duces, ad quos magnus Ducatus iure hæreditario pertineret, sed quòd erant puerili ætate ad imperium minus habili, ideo principatum ad eos deferri dissuasit, dicẽs: patruum suum Narimuntum felicis memoriæ, arma siue insigne magni Ducatus sibi fabricasse, virũ armatum cum gladio equo insidẽtem, ideo oportere, vt princeps, armis bellicosis, strenuè corresponderet.

VITHENES PRINCEPS Lituaniæ.

ANno quo verbum Diuinum salutiferum, humana in carne, mundo cælitus apparuit 1279. Vithenes communi omnium suffragio, princeps salutatus in Lituania, & magnę parti Russiæ, latè imperauit, frequenterq; bella cum Polonis finitimis, Russiæq; ducibus gessit.

Lituani profligantur.

Annoq; Domini 1282. cũ Lituanis & IaczWingis 24. die Septembris in terram Lublinensem deuenit, & 15. diebus eam vastando, magnam prædam in Lituaniam referebat, Lesko autem niger rex Poloniæ, Lublini ex visione angelica cõsolatus, ad persequendosq; barbaros animatus est, quos cum parua manu Polonorũ militum inter NareW, & Nemen cõsequutos, securè agentes, facilè prostrauit, ad decemq; millia barbarorum trucidauit, & spolia abegit, ac in signum victoriæ Lublini ecclesiam parro-

chialem sub titulo sancti Michaelis Archangeli fundauit.

Anno Domini 1286. Pelusa vnus ex ducibus Lituaniæ suas iniurias in Lituanos vlturus, ad Albertũ de Missen, commendatorem in Konigsberg, secretò confugiens, viginti viros militares Teutonicos armatos sibi dari petijt, quorum principales erát Martinus de Golin, & Conradus TWil Crucigeri, cum his ad locum vbi principes Lituaniæ conuiuabant perueniens, nocte incautos oppressit, 70. principales Lituanos dormientes, plurimamque multitudinem vtriusq; sexus trucidauit, sponsum & sponsam, cum matronis & virginibus, spolijs, clenodijs, vnionibusq; onustus in Konigsberg deduxit.

Lituani in nuptiis trucidantur.

Anno Domini 1287. Lituani, Pruteni, & Samogitæ, furtiuo & silenti agmine, in terrá Dobrzinensem venientes, principalem ciuitatem Dobrzin, die Dominico, ciuibus sacris occupatis comprehenderunt, & trucidatis senibus atque lactantibus cęteros, spoliatis villis & oppidis, in miseram seruitutem abduxerunt.

Dobrzensis terra vastatur.

Anno Domini 1289. exercitus Lituanorum, in numero octò millium armatorum, in terram Sambiensem Prussiæ, descendens, flammis, cædibus, & spolijs eam vastauit, & exuuijs onustus in propria redijt, Cruciferi decernere cum hostibus non audentes, 50. duntaxat Lituanos interceperunt.

Prussia vastatur.

Anno Domini 1291. Lituaniam Cruciferi Prussienses, vastauerunt, multisq; occisis septingentos captiuos abduxerunt. Postea & Mederabe castrum Lituanicum, commendator de Konigsberg côquisiuit. Magister quoq; Prussię Memer, cum forti exercitu

Lituania vastatur.

citu Lituaniã aggressus, duos districtus, PastonoW, & GerssoW, in cinerem redegit, & cùm multa præda captiuorum reuersus est. Paucis post diebus Witenes Lituanorum dux terram Cuiauiæ hostiliter ingressus, cędibus & spolijs, circa ciuitatem Brzescie patratis, hominum & rerum prædam ingentem secum abduxit, & licèt Vladislaus Loktek & Casimirus, Cuiauiæ, & Lanciciæ duces, cum militibus suis, Magister quoq; Prussię Meinhardus tempestiuè eos fuissent insequuti, re tamẽ nulla memorabili edita, omnes abiere retrorsum.

Cuiauia vastatur.

Anno Domini 1293. Conradus Stange cõmendator de Ragneta circa festum S. Iacobi castrũ Mindege in Lituania expugnauit, & magnam multitudinem Lituanorum, pluribus cæsis in Prussiam abduxit. Witenes autem cum multitudine Lituanorum, & Ruthenorum, Prussiam 80. diebus vastauit.

Lituania vastatur.

Prussia vastatur.

Postea anno Domini 1294. cum mille octingentis equitibus, per syluas & nemora, silenti agmine Witenen, in terram Lancicien sem post festum Pentecostes ingressus, primũ in ecclesiam collegiatam Lanciciensem impetum fecit, & frequentiam populi, quæ illuc confluxerat trucidauit, alios verò captiuauit; prælatos, canonicos, & sacerdotes in seruitutem accepit; vestes sacras, & vasa diripuit, & qui supra ecclesiam cõfugerant, domibus ecclesiam circumstantibus accensis, suffocauit. At rura, deinde & vicos discurrendo, magnam prædam abigebat, redeuntemq; Casimirus dux Lanciciensis, cum militibus suis prope Sobaczouu, ciuitatem, in villa Troianouu consequutum, impari marte prælium cum eo commisit, vbi à multitudine Lituanorum con-

Casimirus à Lituanis occisus.

fossus strenuè dimicando, occubuit. Peracto prælio cuilibet Lituano 20. Christiani Poloni in sortem cesserunt.

Lituania vastatur.

Anno Domini 1294. Meinhardus Prussiæ magister, binos districtus Lituanorum PastoW & GierschoW vastauit. Eodem quoq; tempore cōmendator de Rugneta Lituanorum castrum Kijmel conquisiuit, & succendit.

Prussia vastatur.

Anno Domini 1296. Witenē, ingressus terram Culmensem, & districtum Colubiensem spolijs, & cædibus eas afflixit, deinde in Liuoniam vastatrices suas copias duxit, eamq; igne & ferro protriuit.

Anno Domini 1298. Lituani oppidum Strasburg in Culinensi terra vastauerunt, quos Cruciferi assequentes, partem prædæ abegerunt.

Postea anno Domini 1299. sexcenti Lituani Prussiam igne & ferro protriuerunt. Natangiamque districtum deprædati 300. captiuauerunt Teutones, plurimos verò occiderunt.

Vithenes à Gedimino obtrūcatur.

Hic Vithenes habuit magistrum stabuli, Gediminum nomine, virum ambitiosum & excelsi animi, qui imperium ambigens prædictum Vithenem dominum suum nacta occasione temporis obtruncauit, statimque magno Ducatu, & vxore domini occisi (quæ etiam in necem mariti consenserat) potitus est, atque hunc exitum Vithenes habuit. Chronica verò Ruthenorum hunc Gediminum legitimum filium Vithenis testantur, & legitimè eundem patri successisse, sed cæteri historici probabiliores ab eorum sententia discrepant.

GEDI-

GEDIMINVS MAGNVS DVX *Lituaniæ.*

ANno à Christo nato 1300. Gediminus imperio industriosè inter suos arrepto, latè illud propagauit, nonnulla parte Russiæ partim vi & armis, partim pactis occupata. Dum autem Lituaniæ habenas strenuè Gediminus gubernaret, à Ruthenisque & Polonis fines suos felici marte pacaret, Crucigeri, Prussienses, & Liuonienses armata manu, & conscriptis ex Germania validis copijs, Samogitiam hostiliter ingressi, quæq; obuia vastauerūt, KunossoW arcem obsederunt, machinis eam quatientes, quam violenti irruptione ceperunt, & Gastaldum campiductorem Lituaniæ in ea captiuauerūt, vniuersamque terram Samogitiæ occupauerunt. Sequente anno Gediminus ad vlciscendas iniurias sibi illatas, in inuasa & violenter occupata Samogitia, Lituanorum copiis conscriptis, & Russiæ principum auxilijs, ac Tartarorum accinctus, contra Prusienses, Crucigeros & Lituanienses expeditionem egit, & ordinatis vtrinque aciebus à mane vsq; ad meridiem durissimo Marte, ad Okmienam fluuium pugnauerunt, donec Samogitarum exercitus, in ipso furore belli à Crucigeris ad Lituanos deficiens, Gedimini vires augerent, qui fortiter ordinē Teutonicorum dirupit, copiasq; eorum in fugam vertit, pleriq; ergo Almanorum, cum suis commendatoribus interfecti, alij in fuga capti, Gedimino præsentati sunt, quam victoriam prosperè, nactam persequens, in Prussiam contendit, duobusque castris Ragneta & Cilza conquisitis, ciuitatibus & villis circumquaque

Samogitia à Crucigeris occupatur.

Crucigerorum strages.

Victoria Gedimini. ferro & igne deuastatis, magna spolia in Lituaniam triumphator abduxit, & Samogitiam totam recuperauit, præsidijs & incastellationibus Crucigerorum eradicatis. Hoc bello feliciter continuato, anno Domini 1304. in Russiæ principes expeditionem parabat, Volodimirum Ducem Volhiniæ cum exercitu Russorum trucidauit, Volodimiriamque cepit. Postea contra Leonem Lucensem ducem *Gediminus principes Russiæ profligat.* armata manu contendit, quo fugato Luczkum occupauit, & totam Volhiniam in suam ditionem redegit, Brestiam exercitum reducens ibidem hibernauit. Tandem otij pertæsus maioribus copijs conscriptis, contra Kiouiæ principem Stanislaum processit, Wruczaiumque, & Zitomiram, castra expugnauit, ipsum Stanislaum Kiouiæ, & cæteros principes Russiæ, Leonem Lucensem, Romanum Branscensem, Olham Præslauiensem, coniunctis viribus sibi occurrentes, felici Marte profligauit, vbi Leo Lucensis, & Olha Præslauiensis occubuerūt, Stanislaus verò Kiouiensis cum Romano Branscensi, fuga saluti consulentes Branskam fugerunt. Gediminus autem victoria hac elatus, Bialygrodek, postea Kiouiam ipsam tunc temporis Russiæ metropolim, Cercassos, KanioWiam, PutWilam sexaginta mil- *Kiouia principatū cum suis adhærentijs occupat.* liaria vltra Kiouiam, Slepouurotum, Branskum, Peresłauiam, fauente Marte, partim vi partim deditione expugnauit, & totius ferè Russię, Seueriæ, & Volhiniæ princeps facili negotio factus, in Lituaniam triumphantia castra reduxit.

Postea Gediminus de Kiernouua ad venandas feras caussa solatij, quinque milliaribus vltra Viliam fluuium emēsis, nacto loco natura & opportunitate apprime munito, arcem ibidem erexit in lacu, ciuitatemq; eidem adiecit, quam vocauit Troki, in eam *Stare Troki erecta in sedē ducis Lituaniæ.* sedē magni Ducatus de Kiernoua transtulit. Postea anno Domini 1305. Orientem versus caussa venationis exercendę progressus, in quatuor milliaribus, *Caluus mons.* vbi Vilna Viliç fluuio cōmiscetur, plurimas feras nactus est, ibidemq; in monte Krzyuuagora tūc temporis dicto, qui modò Turzagoria, vel Lissa, id est, Calua vocatur, Vrū feram grandē, sua manu trucidauit, venationeq; lassatus vespera imminēte in eo mōte pernoctauit, dormiensq; per somnium vidit, lupum ferreū rugientē, in cuius vētre alij centū lupi rugiebāt, experrefactus somniū aulicis & stipatorib. expo- *Somnium Gedimini de Lupo ferreo.* nit, quod varijs variè exponētib. Ledzieiko, sacerdos suus gentilis (quē dicunt in nido Aquilę repertū) qui etiā auguria, & futura p̄sagire solebat, huius somnij *Vilna condita.* arcana exposuit, Lupū ferreum rugientē, vrbē fortem, insignē, & celebrē significare, lupos verò in eo *Lezdzeiko ex quo Radziuilones.* rugiētes, multitudinē populorū portēdere. Qua de caussa Gedimino principi suasit ciuitatē & arcē ibidem erigendam, & ideo Lezdzieko sacerdos plurimis beneficijs, ob singularē virtutū excellentiā auctus Radiwil, quasi cōsiliarius Vilnę ędificādę, vocatus est, de cuius familia p̄stantissimi heroes semper fluūt, q̄ belli pacisq; munia, maxima animi ingeniiq; vi præclarè in Reipublicæ Christianæ emolumentum obeunt. Itaque Gediminus persuasione Lezdziekonis ductus, illico arces duas, vnam in monte excelso, alteram in planicie inferiorem erigere muniręq; fecit, ciuitatē etiā populosam ædificare iuxta mandauit, quam Vilnam à Vilna fluuio præterlabente appellauit, & sedem suam de Troki in eam *Vilna condita.*

transtulit, ac feliciter principatus finibus prolatatis imperauit.

Anno à Christo nato 1306. audientes Lituani, dissidia in regno Poloniæ, per nemora, & inuia, in terras maioris Poloniæ, irruperūt, & oppida Kalis & Stauissino, villasq; in vicinijs eorū exusserunt, deprædarunt, senes, & impuberes trucidarunt, pluraq; millia promiscui sexus, in Lituaniam abduxerunt. Eodem anno Henricus de Pleczko Saxo, magister Prussiæ, castrum Gartin in Samogitia præsidio Lituanorum munitam, sub tempore nebulæ apertum, cum Teutonicis inopinatè cepit, & omnes Lituanos trucidauit. Multis demum peregrinis, ex Germania in Prussiam aduenientibus aliud bellum Lituanis illatum est, & districtu Karsso Win spoliato, in Prussiam cum captiuis redierunt.

Polonia maior à Lituanis vastatur.

Anno Domini 1307. Lituani in die S. Galli, terras Syradiæ & Kalissiensem subitò irrūpentes, plurimam rapientes prædam, cædeque & igne plurima loca vastantes, concito gressu in Lituaniā redierunt.

Siradia à Lituanis vastata.

Anno Domini 1308. Olgerdus filius Gedimini cum Lituanis Prussiam ingressus eam ferro, & igne protriuit, prædamque ingentem abduxit. Hanc autem sibi Lituani, & Pruteni, Crucigeri vicissitudinem sæpissime alterutrum reddebant.

Anno quoque 1311. idem Olgerdus cum omnibus suis copijs, terras Prussiæ sub carnis priuio ingressus, per cædes & flammas magnam partem terræ in fauillam, & desolationem redegit, in Lituaniam cum quingentis captiuis reuersus, dijs suis libamina obtulit, quam cladem Cruciferi vlciscentes, vicissim terrā Samogitiæ vastauerunt. Lituani quoque similiter eorum regiones deprædauerunt.

Lituani Prussiam, Crucigeri Lituaniam vastant.

Prussia vastatur.

Anno Domini 1315. Samagitæ numeroso exercitu, Ragnetam cinxerant, & cùm longum tempus in obsidendo castro non expugnato consumpserāt, conculcatis segetibus & omnibus in circuitu vastatis, in Samagitiam redierunt. Olgerdus autem Samagitarū cœptum continuans cum frequenti exercitu, castrum Trismemel obsidione vallauit, proiectioneq; machinarum 17. diebus, expugnabat. Ducentos milites ab Henrico magistro Prussiæ missos, ad obsessos ingredi contendentes, ad vnum omnes profligauit. Anno Domini 1320. Henricus Marschalcus Prussiæ, cum bene instructo exercitu Lituaniam vastauit, circa Vornianij, interim verò Lituani, & Samogitæ, nihil ea vastatione deterriti; angustias vnius saltus, quem Crucigeri in redeundo transituri erant, occupant, & arboribus magnis succisis vias obstruunt, insidias parandas, dumq; Marschalcus cum exercitu ignarus insidiarum, syluam ingrederetur, à Lituanis & ipse, & exercitus vniuersus omnes ad vnum trucidantur.

Lituania vastatur.

Crucigeri profligātur.

Eodem anno Lituani terram Dobrzinensem inopinatè excursione vastauerunt, & Dobrzin ciuitate exusta cum præda, ad sua reuersi sunt.

Dobrzin vastata.

Anno Domini 1322. Lituani Derptensem episcopatum in Liuonia vastauerunt, & quinque millia captiuorum abduxerunt. Eodem anno hyemis tempore Dauid Capitaneus de Gartin Lituanus, frigore non torpens, ad Raualiam vsque Liuoniam vastauit. Ecclesias incendit, & sacra vasa recepit, & sex millia captiuorum cum ingentibus spolijs de Germanis, in Lituaniam abduxit.

Liuonia vastata Prussiæ castra expugnantur.

Henricus de Capiou profligatur Massouia vastatur.

Deinde sub eadem hyeme Lituani & Samagitæ ciuitatem Memel, & tria castra in eius vicinio expugnauerunt, post hæc, districtum Vilouu in Prussia adeuntes, strage magna edita, commendatorem de Capiouu, cũ exercitu Teutonicorum occurrẽtem, occiderũt. Massouiam quoq; Dauid de Gartin, multis villis & oppidis succensis, vastauit.

Anno Domini 1323. Lituani clandestinis itineribus, in Dobrzinensem terrã Poloniæ, subitò irrumpentes, ipsam ciuitatem exusserunt, & captiuorum nouem millia eduxerunt.

Polousko exusta.

Dauid Capitaneus de Gartin, anno Domini 1324. Massouiam circa Polouusko, iussu Gedimini, deuastauit, & centum triginta villis exustis, trigintaque ecclesijs parochialibus deuastatis, quatuor millia captiuorum in Lituaniam deduxit. Alius quoque exercitus Lituanorum in Liuoniam descẽdens, eam pluribus in locis deuastauit. Sequenti autem anno 1325. Anna filia Gedimini principis Lituanorum, in coniugem duci Casimiro, filio Vladislai regis Poloniæ, cum omnium captiuorum ex regionibus Polonorum, per Lituanos receptorum redditione, pro dotalibus data, & pax Polonis carissima & desiderabilis, per hanc affinitatem à Lituanis data est.

Liuonia vastatur.

Filia Gedimini Casimiro filio regis Poloniæ nupta. Pax Polonorum cum Lituanis.

Gediminus occiditur. Gedimini proles.

Gediminus postea in oppugnatione castri Fridburg, quod Cruciger in Samogitia erexerãt, à quodam Crucifero sagittandi perito, sagitta ignea per dorsum transfixus est, à quo vulnere spiritum exhalauit.

Hic princeps septem filios ex vxore Vithenenis, domini sui occisi, suscepit, Montiuidum, siue Moniuidum,

uidum, Narimũdum, Olgerdum, Iaunutum, Keijstutum, Koriatum, & Lubarum, filias item aliquot, ex quibus vnam Casimiro regi Poloniæ datam diximus. Imperium viuens inter filios diuisit, vt Muniuido natu maiori Kiernouia & Slonimum, ciuitates cum suis prouincijs. Narimundo Pinskum cum suo tractu de Russis, vel bello partum, vel pactis quibusdã acquisitum. Olgerdo KreWo, Keijstuto Troki, Koriato Nouogrodek ciuitas cum suo territorio. Iaunuto verò (quem pater impẽsius diligebat) Vilna metropolis Lituaniæ, & summa rerũ obuenit. Lubartus Wolodimiriensem Ducatum Russiæ obtinuit. Nam cum Russam vxorem Wolodimiriensium Ducis filiam duxisset, ac socero hæres factus esset, nullam inter fratres sortem accepit. Ex his Olgerdus & Keijstutus coniunctissimè inter se vixere, & vegetiora nacti ingenia molestè tulerunt penes Iaunutum nihili hominẽ principatum esse. Itaque hi duo decedente è viuis patre Gedimino, Iaunuti de Vilna eijciendi, & principatu exuendi, consilium inierunt, diemque certam conatus perficiendi inter se constituerunt. Habebat etiam Olgerdus in Russia Vitepscensem Ducatum cùm vnicam eius oræ principis filiam vxorem duxisset. Itaque cùm eo profectus esset, non venit ad constitutam cum Keijstuto diem. Keijstutus verò vt voti compos foret, cum armatis copijs inopinatè Vilnã adueniens, arcem vtramque occupauit, Iaunutus autem inter primum tumultum elapsus in sylua à Keijstutanis perquisitus, captus & Vilnam adductus, in vinculaq; à fratre cõiectus est, paulo post Olgerdus ex Russia aduenit. Ibi præclarum inter coniunctissimos fra-

Sortes ex diuisa ducum Lituaniæ.

Iaunutus Gedimino patri in magno Ducatu successit.

Vilna capitur à Keijstuto.

tres de magno Ducatu suscipiendo, certamē extitit, Keijstutús enim Olgerdo velut natu maiori illud concedebat, Olgerdus vicissim Keijstutum sibi eum habere iubebat, quem ei fortuna, virtusq; obtulisset. Tandem sic inter eos euenit, vt Iauunutij portionem æqua lance diuiderent. Vilna tamen cum principatu penes Olgerdum maneret, neuter alterius ditionem inuaderet, sed vterq; alterius bona perinde ac sua curaret, si quid vel bello, vel quauis alia ratione deinceps vteruis acquisiuisset, ex æquo vt inter se partirentur. Atq; his conditionibus fœdus inter se iecerunt, & iureiurando vtrinq; confirmarunt. Iauunuto verò Zaslauiensem Ducatum in Russia, fraterna misericordia concesserunt.

OLGERDVS PRINCEPS Lituaniæ.

OLgerdus principatu sub Iauunuto, per Keijstutum potitus, plurima bella cum Liuoniensibus & Prussiensibus Cruciferis finitimis, vario Marte gessit.

Olgerdus patrem in Crucigeros vlciscitur. Anno à Christo nato 1327. Olgerdus Lituanorum, Ruthenorumque copijs conscriptis Prussiam hostiliter ingressus eam crudeliter vastauit, Crucigeris decernere cum eo, non audentibus, pluribusque munitionibus expugnatis, exercitum præda onustum in Lituaniam reduxit, de Teutonibus captiuis trucidatis, Gedimino patri nuper occiso à Crucigeris parentauit. *Marchia vastatur.* Marchiam quoque nouam, eodem anno silenti agmine, adortus Francofordiam vsque & omnem oram circa Oderam fluuium, depopulatus est.

Tarta-

Tartarorum Regulos fratres Germanos Kutlubachum, Kaczbeium, & Dmeitrum profligauit, Podoliaq; eiecit. *Tartari ex Podolia eiecti.*

Postea Dux Moschoui̜ę Demetrius IWano Wizpotentia sua elatus, promisit se armata manu, vno mense elapso ditiones illius vastaturum, & Olgerdum in Vilna, cum gladio & igne sub Paschalis tempore visitaturum. Olgerdus autem tunc temporis Vitebskæ agens volnitem accensum, illi misit. *Olgerdus in Moschouia triumphat.* Moschouiæ antequam extinguatur adfuturus, arciqúe eius hastam illisurus. Confestim ergo collecto exercitu in Moschouiam breui itinere contendit, qua obsessa inopinatè tyrannum compulit, ad se exire, ibi pacis conditionibus ex voto firmatis, hastam ipsemet quemadmodum promiserat, ad arcem fregit, finibusque Lituaniæ vltra Mozaiskum sex milliaribus ex vna parte promotis à Moschouia vrbe duodecim milliaribus, ex alia ad Vhram fluuium, in Lituaniam triū̃phator rediјt. Vniuersam ferè Russiam ditioni suæ subiugauit, cuius principibus olim Lituani tributa soluere cogebantur.

Suscepit autem ex Maria vxore ThWerensium ducis filia, duodecim filios, Iagielonem, (qui postea ad regnum Poloniæ vocatus erat) Skiergelonem, Borisum, Coributum, Vigundum, Korigelonem, Narimundum, Languinū, Lubartum, Andream, & Butauum. *Filij Olgerdi.* Ex his omnibus Iagielonem natu maiorem dilexit pater, quod is & effigie, & virtutibus, vigoreq; animi expressius, patrem referebat, huncq; successorem sibi in magno Ducatu annuente fratre Keijstuto designauit. Keijstutus quoque sex filios habuit, Vitoldum, Patricium, Totiuilum, Sigismun- *Keijstuti filij.*

dum, Voijdatum, atq; DoWgotum, Vitoldum verò
præ cæteris impensius diligebat, ingenio enim ani-
moq; excelso pollebat, eumq; successorem sibi desi-
gnauit. Inter hos duos Iagielonem scilicet & Vitol-
dum patrueles summa erat animorum, & volunta-
tum coniunctio.

IAGIELO PRINCEPS LI-tuanorum.

ANno Domini 1381. Olgerdo è viuis deceden-
te, Iagielo paterno principatu fauente Keijstu-
to patruo potitus est. Multa bella vario euentu cum
Ruthenis, Polonisque & Crucigeris Liuoniẽsibus,
ac Prussiensibus gessit. Erat apud eum Voijdilo qui-
dam rusticanæ & obscuræ familiæ homo, callidus &
vafricia pollens, qui cùm primum pistrinam apud
Olgerdum exercuisset, & industriam suam principi
probasset, cubicularius, ac deinde pocillator fauente
fortuna ei factus est, fuitque postea intimus secreta-
rius Olgerdi quoaduixit, neque Iagielo quicquam
de paterna beneuolentia in eum diminuit, quin so-
rorem ei suam in matrimonium collocauit, quæ res
non leuiter Keijstutum patruum Iagielonis offen-
dit. Id vbi animaduertit Voijdilo veritus ne ei au-
thoritate honoris & gratiæ periculum adiret, apud
Iagielonem, Keijstutum, per contumeliam crimina-
ri cœpit, eoque cõsilijs suis iuuenem principem ad-
duxit, vt is clàm fœdus cum Crucigeris Prussiensi-
bus, aduersus patruum iniret. De eo fœdere Keijstu-
tus Hosterodensis Commendatoris Crucigeri (qui
filiam eius Ioanni Massouię duci nuptam baptisarat)
proditione certior factus est, tamen Vitoldo filio Ia-
gielonis

Voidilo ex rustico principis gener.

Peruersum Voijdilonis consilium.

gielonis patruelis caussam diluente quieuit, donec
Iagielo bellum cõtra Polocenses Ruthenos, quibus
Keijstuti filius Andreas Harbati pręfuit, suscepit, quo
ei etiã magister Liuoniensium auxilia ferebat. Inter-
ea verò Keystutus sublata omni dubitatione, armata
manu Vilnam inuasit, eamq; in potestatẽ suam re-
degit, filioq; Vitoldo accersito: (nam ille arma cõtra
patruelem carum nõ sumpserat) deprehensa fœde-
rum cum Prussiensibus Iagielonis munimenta ei
ostendit, sed ab eo tamen exoratus Vilnam solum-
modo ademit Iagieloni. Kreuam verò paternam &
Vitepskam maternam sortem retinere eum passus
est. Woidilonem autem perfidiosè inter se inimici-
tias seminantem, laqueo vitam finire fecit. Paulo
pòst, dum Keijstutus Nouogrodiam Seueriensem
in Russia oppugnat, Coributũ rebellem perdomã-
do. Iagielo non modò Vilna per proditionem poti-
tus est, verùm etiam Troki arcem oppugnatam de-
ditione occupauit; deinde contra se vterq; cõpara-
uerunt exercitus, Keijstutus è Samogitis & Ruthe-
nis, Iagielo verò è Prussis & Liuonibus Crucigeris,
ille vt recuperaret Trokos, hic vt defenderet. Sed
cùm in conspectum venissent antequam infestis si-
gnis concurrerent, Iagielo per fratrẽ Skergelonem,
Keistutum, & Vitoldum filium eius sub specie col-
loquij ad se vocatos, cepit, Keijstutumq; catenis vin-
ctum, Kreuam missum in carcere suffocare ordina-
uit. Vitoldum verò patruelem Vilnæ in custodia diu-
tius detinuit, neque Lituanorum procerum, neque
magistri Prussiensium, Crucigerorum, neque fra-
trum & patruum deprecationibus, liberari potuit.
Postea Creuam missus & morti destinatus, nocte

Keijstutus magnus dux Lituaniæ.

Vilna capitur à Keijstuto.

Vodilo suspẽditur.

Vilna recuperatur à Iagielone.

Troki capta.

Bellum Iagielonis cũ Keijstuto.

Keijstutus in vinculis trucidatur.

Vitoldus incarceratus.

Vitoldus è vinculis aufugit. quadam vxoris misericordia, doloque liberatus est: nam ea cùm liberam habuerit adeundi ad eum potestatem, commutato cum vna de duabus pedissequis habitu, veste muliebri indutum eduxit: imberbis enim erat, emissus ille in Massouiam ad Ioánem ducem affinem suum, atq; inde in Prussiam ad Crucigeros cõfugit, à quibus obiurgatus, primùm quod aduerso demum tempore suo societatem ipsorum expeteret: deinde benigne recreatus & bene sperare iussus est. Statimq; Crucigeri cum Samogitis, qui Vitoldo immensè fauebant, impetum in Lituaniam fecerunt, Trokique arcem expugnauerunt, & præsidijs impositis munierunt, sed eos postea illinc, reuersus ex Russia eiecit. *Vitoldus cũ Crucigeris Lituaniam vastat.* Tandem Iagielo Vitoldum ex Prussia per internũcios reuocauit, Grodnensemque tractum, Brestiam, Drohicinum, Mielnikum, Bielsko, Surasum. Camenecciam & Wolkouuisko oppida, cum suis territorijs concessit, fidemque & obsequium eius sibi conciliauit, ita vt is ne legatos quidem quoquam se inscio mitteret. *Vitoldus ex Prussia reuocatur.* Lituanorum annales, etiam Voliniam, & Podoliam ducatus Russiæ, Vitoldo tunc datam à Iagielone esse testantur. Paulo post hærede legitimo Polonorum regnum post Ludouicum Hungarorum, deficiente, Iagielo ex magno Ducatu Lituaniæ, à Polonis ad regnũ certis sub cõditionibus (prout latius in descriptione regum Poloniæ patet) vocatus est: cum fratribusque & patruelibus Cracouiæ (quæ est Poloniæ Metropolis.) *Iagielo ad regnum Poloniæ vocatur.*

Anno Domini 1386. decimaquarta Februarij sacro fonte ablutus, & fidei Christianę præceptis initiatus, eademq; die solenni ritu cum Heduigi vnica regni

regni hærede Hungariæ regis Ludouici, & Poloniæ filia, matrimonium cõtraxit. Indultumque est conuiuijs choreis & lusibus Cracouiæ complures dies, *Iagielo baptisatus & coronatus.* per quos dies Magister Crucigerorũ, Prussiensium, Conradus Zelner, Lituanorum ducibus vacuam videns, (omnes enim in Poloniam cum Iagielone discesserant,) hostiliter eam duplici agmine, coniunctis viribus cum Magistro Liuoniæ aggressus est: *Zelner Magister Prussis Lituaniam vastat.* quam longè, lateque ferro, & igne depopulauit, Lucomliam arcem in Russia vi cepit, & Andream Iagielonis fratrem apud Russos religionem Christianam professum, (quo authore expeditio illa suscepta erat) cum præsidio in ea reliquit, cui se quoque Polocenses, Rutheni dediderunt. Sub idem tempus Swetoslaus, Smolensciorum dux in Russia circum Vitepscum, & Orsha, arces depopulauit, & Msciflauiam vi cepit. *Suetoslaus Russiam vastat.* Iagielo in Polonia re audita, confestim Skiergelonem, & Vitoldũ cum Polonis voluntarijs, & Lituanis, in Lituaniam misit, qui festinantes cum Crucigerorum exercitum Lituania discessisse comperissent, Lucomliam arcem receperunt, inde Msczislauiam profecti, paruo negocio omnem eam oram, in potestatem suam redegerunt, *Iagielo arces recuperat.* Swatoslaumq; qui eam occuparat, occiderunt. Poloczkam etiam recuperauerunt, de authoribusque defectionis, pœnas sumpserunt. Andreas autem dux regis frater, cuius authoritate hæc agebantur captus, integro triennio in arce Theczinensi Poloniæ squalido carcere detentus, postea suffragijs Vitoldi patruelis, & cæterorum fratrum, liberatus est. *Suatoslaus occiditur. Andreas incarceratur.* Nunc quomodo fidei Christianæ præceptis gens Lituanica cum suis Ducibus iniciata & sacro baptismo fon-

te lauata fuerit, pauca quæ ad rem pertinent nobis dicenda restant.

DE PRISCA RELIGIONE *Lituanorum.*

AD Iagielonis Vladislai regis Poloniæ ex ducibus Lituaniæ tempora, de quo in Polonorum regum descriptione copiosius diximus, tota gens Lituanica, & Samagitica priscæ multorum deorum, seu potius Dæmonum superstitioni dedita erat, inprimisq; ignem, (quem sua lingua *Znicz*, vt rem sacram appellabant:) cultu diuino prosequebantur, eumq; in celebrioribus locis, atque oppidis perpetuum obseruabant, & sacerdotes cum ministris ad hoc munus obeundum adhibebant, quòd si incuria ministrorum ignis extingueretur capite plectebantur. Huiusque modi ignis Vilnæ mettropoli Lituaniæ in arcis medio (vbi nunc Basilica diuo Stanislao dicata, erecta est,) perpetuò asseruabatur. Fulmen quoq; quod *Perunum* Slauonica lingua appellabant, pro deo colebât. Lucos prætérea & eximias procerasque arbores, in syluis singuli sacrosanctas habebant, easq; cultu latriæ venerabantur, ita vt violare eas ferro iniuriave aliqua nefas esset. quòd si Lituanus eiusdem fidei perpetraret, vt videlicet aliquam arborem, vel ignem quolibet modo dehonestaret, statim vel dæmonum violentia interibât, vel membro aliquo arrepti priuabâtur. Solem fortè nubibus obscuratum credebant sibi succenseri, ideo sese illi quo placaretur, deuouebant. Viperas item atque serpentes deos esse credebant, eisque cultum præcipuum exhibebant, & singuli patres-familias,

Ignis Lituanorum idolum.

Fulmē idolum.

Arbores venerabantur.

Sol colebatur.

familias, ciues, coloni, & nobiles singulos, serpentes domi asseruare solebant, quos pro penatibus, & laribus familiaribus adorabant, lacq; & gallos gallinaceos, eis immolabant, eratque inauspicatum & exitiabile toti familiæ, quempiam ex eis violasse dehonorasseve, aut domi non fouisse: tales enim, vel bonis omnibus priuabantur, vel crudeliter lacerati interibant. Erat autem apud eos quotannis solenne sacrificium, sub initiũ mensis Octobris post collectas fruges, ad quod frequentes, cum vxoribus & liberis seruisque, conueniebant: ac toto triduo opipare epulabantur, de hijs quæ dijs ad offerendum mactarant. Quod & nunc in Samogitia, Lituania & quibusdam locis Russiæ, ab agrestibus obseruatur, prout inferius suo loco dicetur. Ex bellis reuertentes manubias & vnum aliquem de captiuis præcipuum, & insignem virum victimæ loco igni consecrabant. Corpora mortuorum cum pretiosissima supellectili, qua viui maximè vtebantur, cum equis, armis, & duobus venatorijs canibus, falconeq; cremabant, seruum etiam fideliorem viuum cum domino mortuo, præcipuè verò magno viro, cremare solebant, amicosq; serui, & consanguineos, pro hac re maximè donabant. Ad busta propinquorũ lacte melle mulsato, & ceruisia parentabant, choreasque ibidem ducere solebant, tubas inflantes, & tympana percutientes. Hic mos adhuc hodie in partibus Samogitiæ cõfinibus Curlandiæ ab agrestibus quibusdã obseruatur. Quos omnes errores & vanas superstitiones, Iagielo postquã cum HedWigi hærede regni Poloniæ vnica, vt suprà in serie regũ Poloniæ patet, matrimonium contraxit, abstulit, sedauit, &

Serpentum cultus.

Solennes epulæ.

Victima.

Sepultura.

Serui cremabantur.

Christianũ nomen Lituanis baptiſmi lauacro ablutis, indidit. Rebus enim in Polonia rectè constitutis, volens ne Lituania patria ſua vlterius Dæmonum cultui vacaret, comitia generalia Vilnæ Lituaniæ metropoli, anno Domini 1387. ad initium quadragenarij ieiunij indixit, ad quas ingenti procerum & equitum Polonorum caterua ſtipatus, vnà cum regina in Lituaniam ſe contulit, archiepiſcopum Gneſnenſem, & multos ſacerdotes, ac pios homines, ſecum duxit. Semouitus quoq; & Ioannes Maſſouiæ, Conradusque Oleſniciæ, duces, eum comitati ſunt. Conuenerunt quoque Vilnam, Skergelo Trocenſium, Vitoldus Grodnenſium, Volodimirus Kiouienſium, & Koributus Nouogrodenſium duces, fratres principis, & infinita equitum plebisque multitudo. Ibi de religione Christiana populariter ſuſcipienda, ac de exterminando cultu falſorũ deorum, & omni ſuperſtitione diligenter actum, ipſo rege, maximam ei rei operam nauante, non ſolùm hortando, & præmijs alliciendo, ſed etiam docẽdo, cùm Polonici ſacerdotes linguę gẽtilis ignari eſſent. Porrò gens barbara maiorum ſuorum, religiones ægrè relinquebat, ſed cum mandato regis ignis ſacer extinctus, templum araque eius vnde oracula à ſacerdote edebantur, euerſum eſſet Vilnæ, vbi nunc diui Staniſlai templum, necatique ſerpentes, & ſuccisi luci, arboresque ſacræ, abſque cuiuſquam læſione, Lituani admirantes ſtupidique dicebant, quomodo dij noſtri iſtis peruerſis Polonis Christianis, hanc iniuriam diſſimulant, ſeque lædi ſceleſtis manibus ſinunt, quod ſi hoc aliquis noſtrum perpetraret, cõfeſtim ira deorum interiret. Sed cùm Poloni præter opinio-

Iagielonis in Lituaniã ad baptiſandã gentem expeditio.

Idola Lituanorum demolita.

opinionem barbarorum, idola euerterent, tum verò Lituani vanitate ſua agnita, alacriores, ad principum ſuorum religionem facti ſunt, plurimam ex his multitudinem rex aduectis ex Polonia pannis laneis albis, ad baptiſmum perduxit. Porrò cùm immenſi laboris eſſet, ſingulos ſa…ofonte tingere, nobilioribus tantùm hic honor tributus eſt: reliquum verò vulgus turmatim diſtributum, aqua ſacra à ſacerdotibus aſpergebatur, vnumque nomen ſingulis turmis, tam virorum quàm mulierum, in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, inditum erat, atque vna die triginta millia barbarorũ baptiſati ſunt, exceptis nobilioribus, & illis qui antè ſacro fonte, in Polonia lauati erant, atq; ab eo tempore Lituani in fide Christi permanent.

Lituani baptiſantur.

SKERGELO PRINCEPS Lituaniæ.

IAgielo rex Poloniæ poſt baptiſatam gentem patriam, in Poloniam reuerſus, Skergelonẽ fratrem pro ſe, magno Ducatu Lituaniæ inueſtiuit. Vitoldus verò excelſi animi vir, indignum ducebat deteriori, & nihili viro ſubeſſe, ideo Grodna, & Brzeſte arcibus ſuis, valido præſidio firmatis, in Maſſouiam ad Ioannem ducem generum ſuum, cum vxore Anna, profugit, indeque in Pruſſiam ad Crucigeros contendit, à quibus humaniter acceptus eſt, quod ij per eũ facilè ſe Lituania, & Samogitia potituros eſſe ſperarent. Itaque Vitoldus Pruſſienſium, & Liuonienſium Crucigerorum armis Lituaniam vexauit, ſed cùm ſibi fidem ſuſpectam Crucigerorum videret, fratrem Iagielonem regem Poloniæ, per internun-

Vitoldus in Maſſouiam fugit poſtea ad Crucigeros.

tios reconciliauit, & accepta ab eo spe adipiscendi magni Ducatus Lituanici, inscientibus Crucigeris in Lituaniam, vestitus habitu Crucigerorum profugit, & vt aliquo cum munere ab hostibus

Vitoldus à Crucigeris fugit.

reuerteretur, tres arces Crucigerorū Samogitis confines, Iurgēburgum, Mergenburgum, & Neginhasun, fortè cùm velut socius & amicus intromitteretur, cepit, & exussit, præfectosq; cum præsidiarijs militibus Crucigerorum partim trucidauit, partim in seruitutem abduxit. Cùm autem spem sibi à rege datam de magno Ducatu diutius differri videret,

Vitoldus astu Vilnam capere tentat.

consilium cepit Vilnæ, per proditionem capiendæ, hoc modo: rumores sparsit quasi sorori nuptiarum solennia Vilnæ facturus esset, currusq; centum ingentes præparauit, quos armato & delecto milite compleuit, & desuper stramine texit, eosque quasi carnes, & conuiuij necessaria, in arcem Vilnensem duxit, verùm fraude intempestiuè detecta, ad arcem non est admissus. Sicque spe frustratus, in Prussiam reconciliatis sibi deinde per internuncios Crucigeris

Vitoldus ad Prussiam fugit.

profugit, indeq; biennio cum auxilijs eorum Lituaniam infestauit. Postea anno Domini 1390. Iagielo rex è Polonia ad reprimendas incursiones Vitoldi in Lituaniam, armata manu venit, Cameneciam cepit: Grodnoq; arcem ad Nemmem fluuium sitam Vitoldi præsidijs munitam, post quinquagesi-

Iagielo Vitoldo obstat.

mum diem obsidionis cepit, Vitoldo suis varijs technis, frustra tamen, cum Crucigeris auxilia ferente. Eodem anno maturescentibus segetibus, triplici agmine Crucigeri in Lituaniam descenderunt, Vitoldi vindicandi restituendiq; prætextu: re vera autem vt Lituaniam sibi subiugarent, vnum agmē Vi-

toldus

Crucigeri in Lituaniam tendunt.

toldus ducebat, alterū magister Liuoniensium Crucigerorū, tertiū ipse dux belli magister Prussiēsium Conradus Valerodus, hostiliterq; regionē vastabāt, Troki oppidum igni cremarunt, hinc Vilnā, castra mota, arx verò Vilnensis inferior, vix obsessa, à pro-

Lituania vastatur.

ditoribus Russis & Lituanis succensa est, è quo incendio cùm sese Corigelo frater regis & patruelis Vitoldi subduceret, ab hostibus captus & capite plexus est, cętera multitudo in ea arce, partim igne, par-

Vilna obsidetur capiturq;.

tim ferro hostili cæsa est, quatuordecimq; millia hominum ibi perijsse aiunt. Superiorē arcem Poloni

Polonorum strenua repugnatio.

cum Nicolao Moscorouio præfecto tenebant, nec aut clade suorum, & conflagratione arcis inferioris, aut minis hostiū, & ostētatione capitis Corigelonis, ac ne acerrima quidē oppugnatione, quamuis pars muri maior deiecta erat, ad deditionē compelli poterant, loca deiecti muri ad extremū corrigijs pecudum, (fimo terraq; deficiente) laxè prętendebant, & sic tormentorū ictus illudebant: deniq; corporibus suis aditū hostibus irrumpere conantibus obstruebant. Skergelo quoq; regius frater cū suis Lituanis, & Russis erumpens magnis cladibus hostes debilitabat. Demū Octobris diebus, Prussienses Crucigeri cum Vitoldo ingēti strage in Lituania ędita ab obsidione discesserunt. Æstate sequenti rursus Vitoldus

Crucigeri iterum Lituaniam inuadunt.

cum Crucigeris exercitū ad Vilnā duxit, quā frustra resistentib. strennè Polonis aliquot diebus obsidēs, re infecta reliquit. Et ne quicq̄ agere viderētur Crucigeri, reuertētes Vilcomeriā & Nouogrodū castra vi ceperūt, interfectisq; pręsidijs Skergelonis exusserūt.

Lituania iterum vastatur.

Deinde alij duab. excursionib. Crucigeri eadē ęstate Lituaniā depopulati sunt, apud CoWnamq; tres mu

nitiones extruxerunt Menuerderum, Metenburgum, & Riteuerderum, vnamque Vitoldo concesserunt, reliquas verò duas suis præsidijs munierunt, ex quibus circumiacentem regionem infestabant. Tandem Iagielo rex Poloniæ Lituanorum calamitatis pertæsus, Henricum Semouiti Massouiæ ducis filium, ad Vitoldum in Prussiam, vt cum eo clandestino de pace ageret, & in Lituaniæ magnum Ducatũ reuocaret, destinauit. Hocque modo inter regem & Vitoldum de pace conuenit, cùm rex ei magnum Ducatũ Lituaniæ, posthabitis fratribus germanis superstitibus, pollicitus esset. Vitoldus itaq; rebus suis cum Iagielone patruele, ex animi sententia compositis, Crucigeros atque Germanos mercatores Riteuerdero castro secum commorantes inopinatos comprehendit, incensaque arce, vinctos in Lituaniã abduxit, abeuntem, Crucigeri relictis duobus castris, persequuti, sed paruo negocio fusi prostratiq; sunt, & castella à Vitoldo vi capta & exusta. Veniens autem Vilnam Vitoldus cum captiuis & ingenti præda parta de Crucigeris, honorificè à Iagielone rege clementerq; susceptus est.

Vitoldus à Crucigeris fugit, damno illato.

VITOLDVS MAGNVS DVX *Lituaniæ.*

Vitoldus reuocatus ex Prussia, anno Domini 1392 à Iagielone patruele rege Poloniæ, apud Lituanos atque Ruthenos, summæ rerum præfectus & magno Ducatu solenniter inuestitus est, iureiurandoque, & litteris consignatis, se in fide regi Poloniæ semper futurum spopondit.

Postea

Postea Swidrigelo & Skergelo indignè tulerũt, quod Germani fratres Vitoldo patrueli à rege posthabiti essent, bellaq; intestina aduersus Vitoldum commouerunt. Sed Swidrigelo cùm minus animi & virium haberet, ad Crucigeros in Prussiam profugit, & Lituaniam cum eis vltro in Vitoldum incitatis, crebris populationibus diuexauit, Surasumq;, Gartenam, & Stramelam arces Crucigeri in Lituania ceperunt. Skiergelo verò maiore animo & opibus præditus, armatis copijs ex suis corrasis, collectisque cum Vitoldo ad inimicitias deuenit. Quorum malorum sedandorum caussa, rex Iagielo rursus in Lituaniam venit, Skergelonemq; adiecto ei Cremenẽsi, Starodubẽsi, & Trocensi tractu placauit. Postea Coributus Vitoldo fratri rebellans ab eodẽ in conflictu victus est. Tandem Vitoldus Orshan arcem Russiæ, iussu regis expugnauit, Vitebscumq; per deditionem sub Swidrigelone recepit, deinde duces Odrucenses, & princeps Smolenscensis Russi ad Vitoldum in Vitebscum supplices venerunt, & omnes se in potestate eius semper fore spopõderũt. Postea Vitoldus Zithomiriam, & Kiouiam metropolim Russiæ in potestatem suam redegit, expulsoq; Volodimiro duce Russo Skiergeloni fratri eam sicuti promisit, tradidit. Skiergelo tandem vltra Kiouiam Circassos, & Swinigrodum arces ad Borysthenẽ sitas cepit, nec multo post ipse Skiergelo ad venationem profectus à monacho quodam Russo, Humeno Metropolitæ vicario ad villam inuitatus, venenato poculo intoxicatus de medio sublatus est. Kiouiæque in cauernis subterraneis quæ Petzari dicũtur sepultus. Sunt autem Petzari specus

Swidrigelo fugit ad Crucigeros.

Lituania vastatur.

Skiergelo contra Vitoldũ bellũ mouit.

Vitoldus Coributũ vicit

Vitoldus Viteskam, Orsham, & Kiouiam capit.

Skiergelo veneno moritur.

vastissimus, apud Kiouiam, illustrium ducum Russiæ sepultura clarus. Deinde Vitoldus Kiouiensibus præfecit ducem quendam Olgemundi filium. Rhesanensem autem ducatum Russiæ per Simonē ducem quendā, magna ex parte vastauit. Smolenskum deinde ipse contendit, & Glebum ducem eius orę iugum excutientem expulit, & alium Smolenscijs præfecit, eoq; ad Vitoldum Basilius dux Moschouię, inuitatus venit, postea honorificè, & liberaliter dimissus. Tandem Vitoldus per legatum suum Algerdum, ducem exercitus, Tartaros profligauit, tresq; eorum duces trucidauit.

Resanensiū Ducatū Vitoldus expugnat.

Vitoldus Tartaros fudit.

Vitol. Podolia ducem sternit.

Deinde Coriati filium Podolię ducem rebellantem, Theodorum nomine Vitoldus fudit, ipsumq; cepit, & Bratislauiam, Cameneciam, Smotriciam, Scalam, Ceruonigrodum, & omnem Podoliam in potestatem suam redegit, quam postea regi Poloniæ Iagieloni concessit. Interea verò Crucigeri Prussiensis, incitante SWidrigelone, qui ad eos profugerat, Lituaniam crebris incursionibus longè lateq; vexarunt. Castella quædam expugnarunt, Vilnamque caput gentis tentauerunt, à qua re infecta discesserunt. Lituani verò cum Polonis similiter in Prussiam excurrerunt, damnaque Crucigeris, tanta quanta illi in Lituania intulerunt.

Crucigeri Lituaniam vastant.

Postea Vitoldus, anno Domini 1396. expeditionem in Tartaros adornauit, ac tribum vnam, quam illi Hordam vocant, cum liberis abegit, exercitu eorum profligato, partemque captiuorum regi, & proceribus Polonis dono misit, reliquos in medio Lituanię supra Vaccam amnem, duobus milliaribus à Vilna, agris attributis, collocauit, qui illic manet vsque

Vitoldus Tartaros profligat, & in Lituaniā eos collocat.

vsque in hodiernum diem, boni ac diligētes patresfamilias & virtutis priscæ, armorumque non immemores, ritus patrios Machometicæ superstitiones seruant, & liberi legibus suis viuentes & ex ęquo cum Lituanis, regis Poloniæ, magni Ducis Lituanię, imperium cognoscunt, vexillumque proprium, Arabicis litteris inscriptum, quo in bello vtuntur, habent.

In sequenti deinde anno Vitoldus frustra dissuadentibus Iagielone rege, & regina, alteram expeditionem maioribus copijs, in Tartaros fecit, ad quam permulti illustres de Polonica, & Germanica nobilitate viri gloriæ cupidi profecti sunt. Fuerūt autem in ea expeditione de Polonis maximè insignes & principes viri. Recensitis itaq; apud Kiouiam Vitoldus copijs, bonę spei plenus longo itinere, Tartarorum campestria inuasit, tunc temporis apud Tartaros, Tamerlane in Scythia magna regnante, humiliquidē loco nato, verùm scientia rei militaris, fortunæ beneficio, eo potentię prouectus erat, vt duodecies centena millia hominum haberet in exercitu, ac Turcis profligatis imperatorem eorum Baiazethem, (qui tunc temporis Cōstātinopolim obsidebat) captum in ferrea cauea, aureis catenis vinctum per totam Asiam circumuehebant: cæsa sunt tunc temporis Turcarum 200. millia. Anno Domini 1397. Hiberiā deniq; hic Tamerlanes, Albaniam, Armeniam, Persiam, Mesopotamiam, Asiam, & Ægyptū, incredibili celeritate vastauit, & occupauit, orbemq; terrarum sui nominis terrore impleuerat. Iamq; transmissis Sula, & Psola fluminibus ad Campestria Tartariæ, Vitoldus cum suis, nullo repu-

Vitoldi expeditio in Tartaros.

gnante, peruenerat, cum Ædigam vnum ex ducibus Tartarorum potentiſsimum, Tamerlanis legatum cum innumerabilibus copijs, obuiam habuit. Vbi ad conflictum venit, Tartari vicerunt, non incruenta tamen victoria, quod niſi multitudine abundaſſent, virtute Vitoldianorum ſuperati fuiſſent. cecidere ibi inſignes viri, ex his fuere Iagielonis regis fratres, Andreas, & Demetrius, Coributus, & alij nouem duces Lituani, & Ruſſi pauci viui capti. Vitoldus cum SWidrigelone patruele, Oſtrorogoq; & Samotulio Polonis, pernici fuga euaſerunt, Melſtinius Polonus, cum fuga ſaluus eſſe poſſet, inter confertiſſimos hoſtes ſeſe coniecit, ſtrenueque dimicando honeſtiſſimè occumbere maluit.

Vitoldiani profligantur.

Tandem anno Domini 1403. Vitoldus magnus dux Lituaniæ, cum Smolenſcijs rurſus rebellibus, bellum geſsit, fretusq; Polonorum auxilijs arcem Smolenskam, in quam ciues, & nobiliores vxores, liberos opesq; ſuas contulerant, poſt diutinam oppugnationem, vi cepit: magnasq opes in ea repertas partim Iagieloni regi in Poloniam tranſmiſit, partim militibus, vt quiſque meritus erat diſtribuit, cæteras arces deditione accepit, & principatum in prouinciæ formam redegit.

Vitoldus Smolenſcam capit.

Vitoldus Liuones vlciſcitur.

Deinde Crucigeri Liuonienſes, in Lituaniam excurrerunt, quos Vitoldus cum præda reuertentes, veſtigijs clàm inſecutus, cùm ij domos diuersè abijſſent, regionem illorum viciſſim longè lateque vaſtauit, pagos & vicos incendit, oppidum cum arce munitum à Germanis Dunemburgum appellatum, ad DWinam fluuium conditum, vi cepit, quibus in, cenſis in Lituaniam, ſe cum ingenti præda recepit

Nec multo pòſt rurſus Lituania hinc à Pruſsienſienſibus, illinc à Liuonienſibus Crucigeris, SWidrigelonis profugi, opera peruaſtata eſt. Tandem Iagielo rex, & Vitoldus, patriæ afflictæ vicem miſerati, SWidrigelonem fratrem exulem è Pruſſia euocauerunt, Podoliæq; Ducatum in poſſeſſionem ei conceſſerunt. Poſtea SWidrigelo hac liberalitate regia minimè ſanatus, homo ambitioſus & peruerſus, nō habens receptaculum apud Pruſſienſes Crucigeros: (nam certis ſub conditionibus, propinquos regis exules, ex Lituania ſuſcipere, nequaquā Pruſſienſes ſeſe obſtrinxerant,) ad Moſchouiæ ducem Baſilium profugit, arcibus quas in Ruſſia tenebat ſuccenſis.

SWidrigelo ad Moſchouiam fugit.

Eodem anno 1406. Vitoldus pace nacta cum Crucigeris, tranſmiſſo Hugra flumine, primam expeditionē in Moſchos adornauit, à genero duce gentis iniuria prouocatus, peruaſtataque longè lateque Moſchouitica regione, præda onuſtus, in Lituaniam redijt. Poſtea maiori vi in id bellum, anno vno intermiſſo ſeſe expediuit, fretus maioribus auxilijs Polonorum, & Crucigerorum, & vſq; ad Occam fluuium permagnum, Moſchouia deuaſtata, populabundus peruenit, quominus autem fluuium tranſmitteret, SWidrigelonis patruelis nuper profugi (qui Moſchouitis operā ſuā nauabat) armis prohibitus eſt: Impetrauit tandem à Vitoldo, Baſilius Moſchouiæ dux pacem, æquis ſub conditionibus.

Vitoldus Moſchouiā vaſtat.

Dum hæc aguntur Sigiſmundus Coributus Vitoldi frater, nihil de inducijs cum Crucigeris Pruſſienſibus compertum habens, abſente Vitoldo cum Lituanis in Pruſſiam excurſionem fecit, & tribus oppidis, plurimisque pagis direptis, & ſuccenſis in-

Vitoldus Pruſsiam vaſtat.

Cruciferi Lituaniam vastant. Vitoldus latet.

gentem prædam asportauit. Quos vt Crucigeri vl-
ciscerentur, nullam excusationē ignorantiæ admit-
tentes, simili modo in Lituaniam per auias solitudi-
nes excurrerunt, in Wolkouisko oppidū improuisè
impetum fecerunt, quo succenso multitudinē ho-
minum, qui ad rem diuinam, festo die cōuenerant,
captiuam abduxerunt. Vitoldus verò cùm septem
milliaribus ab eo loco abesset, raptim in interiores
syluas cum vxore sese abdidit, donec hostes discessis-
se cognouit, nunquam enim hostibus regiones suas
vastantibus, occurrere ausus erat, sed illis disceden-
tibus vicissim regiones eorum vastabat.

Deinde Vitoldus, anno Domini 1415. cōducto in-
genti exercitu de Polonia, contra Pskouienses Rus-
sos expeditionem fecit, qui pacem magna vi auri, &
argenti redemerunt.

Vitoldus Nouogrodenses capit.

Postea Nouogrodensibus Russis liberè viuenti-
bus, Pskouiensium vicinis bellum intulit, quibus et-
iam supplicibus, & ingentia dona afferentibus pa-
cem dedit.

Sigismūdus imper. cum Vitoldo gratiam inijt, & diadema ei pollicetur

Tandem Sigismundus Romanorū rex, inimici-
tias inter Iagielonem regē Poloniæ, & Vitoldū dis-
seminaturus, societatem cum Vitoldo secretò inijt.
Diademaq; regium, in iniuriam Polonorum ei dare
pollicitus est, cupiebat id Vitoldus homo ambitio-
sus, & ingētis animi, sed ei obnixè Iagielo frater cum
Polonis, ne voti cōpos foret obluctabatur, denega-
batq;, vnde variæ controuersiæ vtrinq; intercesse-
runt. Postea à Sigismundo rege Romanorum draco
aureus affabrè factus, pignus societatis, per legatos
ei allatus est, expetitumq; ab eo iusiurandum de so-
cietate vtrinq; seruanda. Sed Vitoldus dracone pro
hospi-

hospitali munere accepto, iusiurandum nullum de-
dit, nec tamē à cœpto de ambitione diadematis re-
gij destitit, legatiq; regis Romanorum de eo afferen-
do, certū tempus præscripserunt, ad decimū sextum
Calendas Septembris. Hoc vbi rex Poloniæ Iagielo
rescijt, Ioanni Czarnkouio Subcamerario Posnani-
ensi, viro impigro, negotium dedit, vt ad confinia
Poloniæ, & Saxoniæ, legatos Romanorum regis, &
Vitoldi, vltro citroq; comeantes obseruaret, inter-
ciperetq;. Statimq; Baptistam Cigalam Italum iuris-
consultum Genuensem, & Sigismundum Rotum
Germanum à Cæsare ad Vitoldum proficiscentes
intercepit, excussosq; incōsultè dimisit. Litteras ve-
rò ab eis ablatas ad regem attulit. Missi autem hij e-
rant, vt Vitoldo dubitationem omnem eximerent,
diademaque ad tempus allatum iri, ab alijs legatis
promitterent. Præterea vt confœderationes & so-
cietatem Prussiensium, atq; Liuoniensium Cruci-
gerorum, Hungarorumq;, & Germanorum, cum
Lituanis aduersus Polonos confirmarent.

Legati Cæsaris intercipiuntur.

His cognitis Poloni nemine iubente, quasi sub-
latis signis, armata manu apud Turagoram insede-
runt, pro patriæ tranquillitate & honore ad extre-
mum Oceanū Germanicum, decernere parati. Iam
legati cum diademate Prussiæ appropinquabāt, per
quam profecturi erant, cum didicerunt à Polonis
vias obsideri, & non ausi periculo sese committere,
cùm duos menses frustra exspectassent, ad Cæsa-
rem in Hungariā reuersi sunt. Nec multo pòst Vitol-
dus voto frustratus ex angore animi, anno Domini
1430. mense Septembri in Troki ciuitate spiritum
exhalauit, cum octuagesimum annum excessisset.

Vitoldus moritur.

Vitoldi mores. Princeps impiger & vegeto ingenio, abstemius in omni vita nihil præter aquam bibere solitus, in victu temperãs, temporis perparcus, ita vt supra mensam iudicaret, & responsa legatis daret. Cæterum in Venerem procliuior, confecto enim felicissimè bello semper solebat relictis copijs in hostico, domum transmutatis equis, ad vxorem otius præcurrere. In externos liberalis erat, suos verò metu magis quàm beneficio, in officio continebat. Statura fuit mediocri, gracili corpore, radere barbam & genas solitus.

SWIDRIGELO PRINCEPS Lituaniæ.

IVstis Vitoldo, Vilnæ in arce persolutis, Iagielo rex Poloniæ, SWidrigelonem fratrem germanum, patruelem Vitoldi, hominem nihili, & ebriosum, summæ rerum apud Lituanos præfecit. *Poloni magnam Podoliæ partem occupant.* Poloni verò primores, patriæ vtilitati consulentes, re animaduersa Daugertum Palatinum Vilnensem, qui Podoliam Vitoldi nomine administrabat, rerum omnium adhuc ignarum, euocatum ad colloquium ceperunt, arcemq; Kameneciam, Smotriciam, Skalam, & Ceruonigrodum occuparunt, & magnam partem Podoliæ facilè in potestatem suam redegerunt, ne in ditione Lituanorum deinceps esset. Vbi factũ hoc rescíuit SWidrigelo, homo violentus & in iracũdiam præceps, beneficiorum regis fratris oblitus, in eum (tunc temporis exequias funebres Vitoldi celebrantem Vilnæ) fremere, maledictisq; lacessere, palamq; vincula & necem regi, Polonisq; qui cum eo aderãt minitare, cœpit: *Iagielo rex cum Polonis in periculis.* ita vt Poloni, die noctéq; circa regẽ excubare cogerentur. Rex verò siue quod sibi metuebat, siue quod SWidrigelonis incrementis impẽsius fauebat, Podoliam ei restituere assensus est, eaq; de re Tarlonẽ in Podoliam cũ literis & mãdatis misit, qui eam Michaëli BabęRusso, SWidrigelonis nomine recipiendam & obtinendã traderet. Andreas verò Tencinius, & Nicolaus Dreuicius, iuuenes ex nobilitate Polonica, qui annulũ signatorium habebant, amore patriæ ducti, litteras ad Michaëlem Buczacium, qui Cameneciam Podoliæ obtinebat, scripserunt, regem extrema necessitate adactum, Podolia SWidrigeloni cedere, nunciantes, sed vt non modò, non parceret mandatis regijs, verùm Tarlonem & Babam pariter comprehenderet. Eas litteras quoniam palàm ferri nequibant (SWidrigelo enim omnes iter in Poloniam capescentes excutiebat) cera obuoluerunt, & cõtexerunt, vt speciem & similitudinem cerei præ se ferrent. Tarloniq; legato dederunt, vt is cùm primùm Cameneciam venisset, cereum illum Buczacio redderet, atq; hæc verba adderet, vt si errare ille nollet, ex eo cereo vnà cum magistratu vrbano, lumẽ quæreret. *Lumen ex cereo quæritur.* Quę omnia Tarlo iuuenis omnium rerũ ignarus, bona fide perfecit. Buczacius præfectus cereum acceptum refringit, litterasq; inuenit. Tarlonem legatum & Babam comprehendit, in arcesq; Podoliæ intromissionem non admisit. Poloni quoq; casum regis sui animaduertentes, exercitum sine mora conscripserunt. SWidrigelo autem Polonos, arma parare ad vindicandum regem audiens, confestim eum sibi reconciliatum, auroq; & argento liberaliter donatum liberum dimisit. Tandem SWidrigelo

exercitũ in Podoliam duxit, cui Iagielo rex cum armatis copiis Polonorum, anno Domini 1431. ad diem S. Margaretæ apud Luczkum ciuitatem occurrit, excursorijs pugnis vtrinq; collatis, fœdus ad purificationis diuæ Mariæ festum inierunt. Interea verò Palatinus Valachię tributarius Polonorum, infestis armis in Poloniam descendit, cuius exercitum Poloni & Podoliani dissipatum, & per agros, syluasque pallantem, cruenta clade prostrauerunt. Postea rex Iagielo in SWidrigelonem fratrem seditiosum, & ad sanam mentẽ redire nolentem, Lituanos concitauit, Sigismundumq; patruelem, Vitoldi fratrem germanum, Starodubensem ducem, ad inuadendum principatum Lituaniæ animauit. Statimque proceres Lituaniæ cognita voluntate regis, cum Sigismundo aduersus SWidrigelonem ducem suum, ob nimiam crudelitatem conspirauerunt, in eumque apud Osmanam, tunc temporis agentem, impetum fecerunt, qui de insidijs à Ioanne Muniuido præmonitus, pernici fuga in Russiam euasit, ideoq; postea adiun ctis sibi Liuoniensibus Crucigeris, Lituaniam vexauit.

Valachi funduntur.

SIGISMVNDVS PRINCEPS *Lituaniæ.*

ANno Domini 1432. Sigismundus Keystuti principis Lituaniæ filius, dux Starodubensis, in Russia, regis Iagielonis patruelis, beneficentia & fauore Lituaniæ procerum, expulso iusta de caussa SWidrigelone seditioso, rerum in Lituania potitur, & magno Ducatu solẽniter in verba regis Iagielonis & procerum Polonię, Lituaniæq; iurans inuestitur. Ideo

Ideò tertio magni Ducatus Lituanię cum regno Poloniæ vnio, incorporatioq; celebrata est.

Eodem anno rex Poloniæ Iagielo, vltima mensis Maij vitam cum morte feliciter commutauit, cui Vladislaus filius in regno, anno Domini 1434. successit, qui postea rex Hungariæ creatus est, quo ex Polonia in Hungariam, anno Domini 1440. ad suscipiendum regnum discedente, Czartoriensis dux Russus, Sigismundum magnum Ducem Lituaniæ, dolosè, perfidioseque necauit Troki. Atq; post hũc magnus Ducatus Lituaniæ ad secundo genitos regnum Poloniæ translatus est. Quapropter proceres Poloniæ cum ducibus Massouiæ Casimirum hæredem regni Poloniæ, cum ducibus Massouiæ Casimirum hæredem regni Poloniæ, Iagielonis regis filium, in magnum Ducatum Lituaniæ duxerunt, quem Lituani cum ingenti lætitia, susceptum, communibus suffragijs, summæ rerum apud se præfecerũt. Qui postea Vladislao fratri, anno Domini 1447. in regno successit. Magno verò Ducatu Lituaniæ Alexander filius eius ardentibus suffragijs Lituanorum, præpositus est.

Iagielo rex moritur.

Sigismundus dux occiditur.

Casimirus magnus Dux Lituaniæ.

ALEXANDER PRINCEPS *Lituaniæ.*

ALexander Iagielonis nepos, Casimiri regis Poloniæ filius, magno Ducatu Lituanię potitus, apud Ioannem magnũ Ducẽ Moschouiæ, filiam Helenam, in matrimonium accepit, in sponsalibusque conclusum erat, vt templum Ruthenico ritu, in castro Vilnensi destinato loco, exædificaretur, eique certæ matronæ, ac virgines eiusdem ritus iungeren-

tur. Quæ cùm aliquanto tempore negligerentur, ſumit ſocer cauſſam belli contra Alexandrum, & triplici exercitu inſtructo, contra eum progreditur, primum, verſus prouinciam Seueram, in Meridiem, ſecundum verò, in Occidentem contra Toropiec & Biela inſtituit, tertium in medio, verſus Drohobus & Smolensko collocat, ab ijs exercitum in ſubditis retinet, quo ei maximè, contra quem Lituanos pugnaturos animaduerteret, ſuccurrere poſſet. Poſtquam autem ad fluuium quendam Wedraſcb, vterque exercitus conueniſſet, Lituani duce Conſtantino Oſtroſki, maxima procerum, & nobilium frequentia ſepto, ex quibuſdam captiuis, numerum hoſtium ac ducum quoque cùm cognouiſſent, magnam ſpem profligandi hoſtem concipiunt, porrò cùm fluuiolus cõflictum impediret, ab vtriſq; tranſitus ſeu vadum quæritur. Primi autem Moſchi aliquot ſuperata ripa, Lituanos ad pugnam laceſſunt, atque illi haud timidi reſiſtunt, eoſq; inſequuntur, fugant, vltraque fluuiolum pellunt, mox vtrinque acies committuntur, præliumq; atrox oritur. Interea dum vtrinque eodem ardore animorum, acriter certarent, exercitus Moſchorum in inſidijs collocatus, eo latere in medios hoſtes inducitur, Lituani metu perculſi dilabuntur. Imperator exercitus, vnà cum pleriſque capitur, reliqui perterriti, caſtra hoſti concedunt, ſe & arces Drohobus, Toropiec, & Biela pariter ſeſe dediderunt: exercitus verò, qui Meridiem verſus proceſſerat, cui præerat Machmetemin Tartarus rex Cazanenſis, fortè Bransko, ciuitatis præfectum comprehendit, Branskoque ciuitate potitur. Paulo pòſt duo Germani fratres, Seueriæ

Moſchus in Alexandrũ Lituaniæ Ducem inſurgit.

Lituani funduntur.

Arces à Moſchis capiuntur.

ueriæ principes, Semetcici dicti, alioqui ducibus Lituaniæ obedientes, imperio Moſchorum principis ſe tradunt. ſic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moſchus, quæ Vitoldus magnus Dux Lituaniæ multis annis, maximiſque laboribus, obtinuerat. Porrò Moſchorum dux cum hiſce captiuis Lituanis crudelius egit, Conſtantinumque ducem exercitus præfectum, crudeliſſimis vinculis, pollicitationibuſque ſolicitabat, vt relicto domino naturali, ſibi ſeruiret, qui cùm aliam ſpem elabendi non haberet, conditionem oblatam accepit, in verbaque Moſchorum principis iurauit. Et quamuis prædia, poſſeſſioneſq; ampliſſimas, pro ſtatus ſui cõditione habebat attributas, à principeq; ſummo amore proſequeretur, tamen aliquot ibi annis exactis, nacta occaſione, per inuias ſyluas, in Lituaniam cum ingentibus theſauris profugit. Qui poſtea, anno Domini 1514. cum exercitu Polonorum & Lituanorum ſtrenui militis, & imperatoris officium adimplens, ſub Sigiſmũdo rege Poloniæ, octuaginta millia Moſchorũ ſtrauit, prout ſuperius, in geſtis Sigiſmundi regis Poloniæ patet. Sed ad rem redeo.

Duces Seueriæ Moſcho ſe dedunt.

Octuaginta millia Moſchorũ cæſa.

Alexander magnus dux Lituaniæ, poſtea decedẽte Ioãne Alberto fratre, Poloniæ rex creatus, liberatione captiuorum, cõtentus cũ ſocero Moſchorũ principe Ioanne, ad ſex annos fœdus inijt, anno Domini 1503. Poſtea anno Domini 1506. Vilnæ mortuus eſt, ibidemq; ſepultus, ætatis ſuæ 45. annos habens. Præfuit magno Ducatui Lituaniæ 14. annis, regnum Poloniæ 4. annis & 8. mẽſib. adminiſtrabat, huic in magno Ducatu Lituaniæ, & regno Poloniæ Sigiſmũdus frater Germanus, huius nominis primus ſucceſſit.

Alexander moritur.

Nouæ Gubernationis LIVONIÆ FORMA, RECENS A STEPHANO REGE POLONIÆ INSTITVTA, ANNO M. D. LXXXIII.

STEPHANVS DEI GRATIA REX POLONIÆ, MAGNVS DVX LItuaniæ, *Russiæ, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Kijouiæ, Volhiniæ, Podlachiæq́, necnon princeps Transyluaniæ, &c.*

Significamus tenore præsentium, quibus expedit vniuersis, prçsentibus & futuris harum notitiam habituris. Quia nos per Dei gratiam recuperata de potestate Moschi prouincia Liuonia, eius statui ac bono ordini prospicientes, ac defensionis & iustitiç rationem habentes, atq; exemplum in primis terrarum Prussiæ nos accommodantes, infra scriptas leges & constitutiones ei prouinciæ, de consilio consiliariorum nostrorum dandas, & promulgādas esse duximus, damusq; & promulgamus præsentibus. Iura tamen nostra regalia integra nobis in omnibus reseruando.

Episcopatus Vendensis.

In primis Deo optimo gratias pro victoria concessa agentes, ad eiusq; cultum actiones nostras referentes, fundauimus episcopatum in eadem prouincia in locum archiepiscopatus, & episcopatuum, qui fuerūt superioribus temporib. primùm discordia interna, deinde verò hostili gladio exterminati: cuius sedes Vendæ futura est. Vbi etiam canonicorum collegium instituimus, ac item per ciuitates, oppida, & villas nostras regales, parochias, & scholas ritus Catholici ereximus.

De dissidentibus in Religione.

Annuimus petitionibus prouincialium prouinciæ Liuoniæ, Rigæ & hîc ad nos factis, vt Augustanæ cōfessionis, quæ vnica post religionem Catholicam illam in prouinciam introducta erat, liberum vsum illis permittamus.

Tres præsidatus in Liuonia.

Prouinciam Liuoniam, quæ adhuc à nobis parta est, in tres diuidimus partes, tum iurisdicundi, tū defensionis caussa: quarū prima erit Vendensis, atq; id quicquid inter flumen Dunam, & Gouiam, & inde ad fines Moschouiæ versus Opoczkam, supra Marienhausen situm est, ad præsidatū Vendēsem spectabit, inclusis etiam arcibus Marienhausen, Ludzen, & Rozythen: Derpatensis, quæ à flumine Gouia ad fines vsq; Moschouiæ extendetur, & versus Felinum Vilscher lacu terminabitur: Tertia Pernauiēsis, quæ Felinum, Pernauiam, & cæteras arces, inter Gouiam flumen, & mare, & lacum Vilscher continebit.

Præsides Liuoniæ.

Quibus quidem in partibus singuli præsides Vendēsis scilicet, Derpatēsis & Pernauiēsis præerunt eo iure & authoritate in illa prouincia, qua Palatini in Prussia sunt, cū quibus etiam, necessitate exposcente, ad bellum mouere debebunt, postquam prędicti præsides à nobis, vel gubernatore Liuoniæ, vel locū tenente, vel commissario nostro admoniti fuerint.

Succamerarij.

Statuimus, vt in eadem prouincia tres itidem Succamerarij sint: Vendensis, Derpatensis, Pernauiensis, eadem authoritate & functione, qua Succamerarij sunt in terris Prussiæ. Ijdem finibus inter nobilitatem regundis præerunt.

Vexilliferi.

Tres itidem prædictæ Liuoniæ prouinciæ regiones, tres suos vexilliferos habebunt, subque signis à nobis illis attributis, necessitate exposcente vt suprà scriptum est, dictæ prouinciæ nobiles & incolæ, ad bellum & defensionem progredientur.

Iudicia terrestria.

Iudicia terrestria in singulis presidatibus, quotannis bis celebrentur, ita vt in presidatu Vendensi, prima iudicia feria tertia post Dominicam Quasimodo geniti: secunda, feria tertia post Lamperti in Pernauiensi, duabus post hebdomadibus. In Derpatēsi duabus post alijs obseruentur. Ex quibus quidem iudicijs terrestribus appellationes ordinariæ fient ad conuentum Liuoniæ.

Iudices, Scabini, & Notarij terrestres, ac Tabelliones.

Iudicia terrestria iudicabuntur ab iudice. Iudex autē cuiuis præsidatui, ex quatuor à nobilitate propositis, vnus per nos assignari debet, cui assidebunt sex scabini, ex duodecim à nobilitate propositis à nobis designati. Notarium verò terrestrem ex quatuor à nobilitate electis, vnum itidem designabimus qui acta ac decreta iudicij terrestris conscribet & edet. Pro incidentibus verò passim necessitatibus publici tabelliones in conuentibus Liuoniæ modo infrascri-

ptò habendis, qui fuerint testatæ probitatis ac fidei, ex conuentus illius sententia, creari poterunt.

De appellatione.

Vt autem friuolæ & temerariæ appellationes nonnihil cohibeantur, quisquis in iudicio terrestri ad conuentum appellauerit, octodecim marcas Rigēses in iudicium reponat. Et si appellans succubuerit, in vsum publicum iudicij in quo erant repositæ, cedant, alioquin parti restituantur.

Iudicia Præsidum, & sanguinis, ac facti recentis.

Nec præsides caussas ad ius terrestre spectantes, nisi de consensu partium iudicent, & prouocantes ad iudicium terrestre remittant, exceptis caussis leuioribus, quæ videlicet valorem triginta marcarum Rigensium, non excedant. hæ quidem sine strepitu iudicij, de simplici & plano ab eis componi possunt. In caussis autem sanguinis, & facti recētis indilatam iustitiam ministrent, nec partes contendentes ad componendam amicè inter se controuersiam cogant, nec vllas pœnas exigant, nisi per iudicium decretas. Quarum pœnarum tertia pars iudicio terrestri, reliquæ duæ partes præsidi loci cedant.

Præsides & Capitanei cæteriq; omnes iudicio terrestri subsint.

Præsides & capitanei, ac quiuis incolæ Liuoniæ, siue Poloni, siue Lituani, alijq; omnes citati: tam in iudicio terrestri, quàm cōuentuum publicorum, respōdere sint obligati, exceptis obligationibus super bonis nostris regalibus emergentibus. Ciuitatibus etiam iudicia iuxta priuilegia ipsorum relinquimus.

De Commissionibus.

Vt autem temerariæ lites amputentur, commis-

sarios siue iudices delegatos non deputabimus in caussis ad iudicium terrestre spectantibus, & minus in eo iam pendentibus, nisi per rationē ordinariam, de qua infrà dicetur, à sentētia definitiua, seu interlocutoria iam lata, ad nos remissæ fuerint, exceptis caussis limitum bonorum nostrorum regalium & diuisionis fratrum, & proximorum. Nec iudices delegatos seu cōmissarios, à quibus semel appellatum est, in eadem caussa denuo deputabimus, aut caussam ad ipsos remittemus. Non enim verisimile aut honestum videtur, quòd iudex suam pristinam sententiam retractet aut aliter postea iudicet quàm antea iudicauerat.

De Conuentibus publicis iudicialibus.

Conuentus autem publici iudiciorum caussa in Liuonia Vendæ quotannis bis celebrentur, verno videlicet tempore, ad diem S. Stanislai: tempore autem autumni ad diem S. Michaelis. ad prædictos conuentus publicos omnes caussæ, tam ex ciuitatibus, quàm ex iudicijs terrestribus, per appellationem deuoluantur, ac etiam ex Feudis ducalibus. eæ verò appellationes cognoscentur, in dicto conuentu, ab episcopo, tribus præsidibus, capitaneo Vendensi, quæstore prouinciali, tribusque Succamerarijs, ciuitatumque, Rigensis duobus, Derpatensis vno, Pernauiensis vno, Vendensis vno, deputatis. Præsidebit verò gubernator Liuoniæ, vel locum tenens, aut commissarius noster, à nobis pro tempore designandus, atque ibi omnes caussæ finientur, sine vlteriori prouocatione, exceptis caussis amissionis

sionis hæreditatis bonorum, in quibus si quæ pars à conuentu se grauatam putauerit, vtriusque partis allegationes diligenter conscribi, & ad nos obsignatæ sigillis omnium suprascriptorum per gubernatorem, aut locum tenentem, vel commissarium nostrum remitti debent, de quibus nos sententiam nostram itidem scripto nostro declarabimus: ac item exceptis caussis famæ, in quibus hoc idem, nisi sint sanguinis & facti recentis, obseruari volumus. Decreta verò prædicta conuentionalia, à notario terrestri Vendensi conscribentur, sub sigilloque eiusdem terræ edentur.

De iure municipali Liuonico.

Tam in iudicijs terrestribus, quàm conuentionalibus, iustitia administrabitur ex præscripto iuris prouincialis in Liuonia recepti, cuius quidem iuris municipalis exemplum prouinciales ad nos mittere debent intra quadrimestre, vt à nobis recognoscatur, & authoritate nostra publicetur. Præteritas omnes iniurias facti inter priuatos perpetua obliuione delendas censemus. De caussis autem pecuniarum creditarum, & bonorum ademptorum, inter se iure experiri poterunt. Neq; tamen ab ijs qui tempore belli vsuras in bonis suis inscripserunt exigi eæ debent. In posterum autem non nisi mediocres inscribi & accipi poterunt.

Conuentus necessitatis publicæ caussa.

Quando opus fuerit cōuentu pro necessitate publica, quē nos & successores nostri, arbitrio nostro, loco & die, quo nobis videbitur, indicemus, prius in singulis præsidatibus, Venden. Derpaten. Pernauien.

fiat nobilitatis cõuentio particularis,quam prę́sides in suis præsidatibus ad aliquē locum conuenientem literis suis de mandato nostro conuocent, vt nuncij ad huiusmodi conuentum eligantur. qui autem vocatus non comparuerit, pœnam sex marcarum Rigensium pendet, cuius medietas præsidij, altera verò fisco Liuonico proueniat. Mittent etiam ad eundem conuentum nuncios duos ciuitas Rigensis, vnum Derpatensis, vnum Pernauien. vnum Venden. ac item Curlandiæ dux, cuius nuncio locus dignus ac conueniens in consessu, attribui debet.

De executione rei iudicatæ.

At quum frustra sententiæ ferantur, nisi legitimę executioni demandentur, volumus, & irrefragabili constitutione sancimus, vt deinceps vnusquisq; cuiusuis conditionis aut eminentiæ fuerit, rei iudicatæ sine omni contradictione cum effectu pareat, & obsequatur, alioqui locorum præsides nullo alio à nobis mādato expectato, legitimam executionem faciant, adiuncto sibi, vbi caussæ conditio id postulauerit capitaneo, & nobilibus illius districtus, aut etiam, si necessitas exegerit, omnibus & singulis vasallis nostris seu nobilibus illius præsidatus, quos ad assistendum illi sub iurisiurandi debito & amissione bonorum obligatos esse decernimus. Si verò maiori potentia sit opus, negocium ad nos referri volumus, vt opportunis rationibus rebus prouideamus. Prę́sides similiter ad huiusmodi executiones faciendas, iustitiamq́ue oppressis ministrandam iusiurandum nobis prę́stitum adigat, quos etiam, si remissiores fuerint, quinquaginta florenorū Vngaricalium pœna plecti volumus, cuius mulctæ medietas parti, cui

cui iustitia denegata est, altera verò medietas fisco cedat. Vbi autem quis exequutioni voluerit resistere, aut iam factam violare conuictus fuerit, pœna banni siue proscriptionis, ac bonorum confiscatione, irremissibiliter puniatur. Ex quibus bonis parti læsæ primum satisfiat, quod reliquum fuerit, prædicto fisco applicetur.

De violentijs ac vijs publicis.

Statuimus præterea, vt nullus capitaneus, nobilis, ciuis, aut quiuis alius, cuiuscunq; conditionis existat, qui personis, castris, domibus, aut possessionibus alicuius vllam violentiam inferre, incursiones facere, in publicis stratis insidias ponere præsumat. super his conuictus, capitali pœna puniatur.

De captiuatione, criminibus ac contractibus.

Et cùm aliquis nobilis decreto publici conuentus, iudicio præsidum aut terrestri capitur, quod sub certis pœnis in potestatem aut carcerem ciuilem non tradatur, sed in manus præsidum. Si quis autem in ciuitate, vbi nulla arx est capitur, & authoritate conuentus præsidis, aut iudicij in carcerem ciuilem conijcitur, in potestate eorundem & non ciuitatis permaneat. Fideiussoria autem cautione à carcere huiusmodi liberetur, nisi caussa fuerit criminalis, & vt sub pœna viginti florenorum Vngaricalium, quorum medietas præsidi, altera parti læsæ cedat, absque vlla remissione persoluenda, nobiles & eorum subditi, authoritate seu potestate ciuili non capiantur, detineantur, aut arestentur, nec nobiles authoritate propria capient, aut detineant ciues vel eorum subditos, sed vnusquisque coram iudice suo

ordinario conueniatur, & iustitiam requirat, nisi in casibus recentibus, & actionibus criminalibus. nam delinquens in loco delicti deprehensus, & contrahens de contractu recenti, in loco contractus poterit conueniri.

De fluminibus.

Præterea ne in fluminibus terrarum nostrarum Liuoniç quibuscunq; ab antiquo nauigabilibus obstacula fiant, vt tam piscibus, quàm nauibus, & lignis liber transitus permittatur, bonis ac iuribus nostris regalibus, & quorumcunque priuilegijs antiquis, & prçscripta consuetudine saluis.

De bonis terrestribus ciuium, & nobilium ciuilibus.

Ciuibus bona terrestria, & nobilibus ciuilia bona liberum sit deinceps emere: ita tamen, quod ad paria onera vtrinque ferenda sint obligati. Quod scilicet ciues ratione bonorum terrestrium omnia nobilitatis onera, & nobiles ratione ciuilium bonorum omnia ciuilia onera, æquis passibus ferant, & eidem iuri subsint.

De Prædonibus.

Statuimus, vt præsides & capitanei, quisq; in suo præsidatu, & capitaneatu diligenter fines terrarum obseruent, ne prædones & grassatores ingrediendo impunè grassentur.

Rustici arma non ferant.

Et præterea ne rustici cum bombardis, cuspidibus, lanceis, gladijs aut similibus armis, publicè aut priuatim incedant atq; ea deferant, nisi ad venationem, aut publicam pacem tuendam, à dominis & potestatibus suis euocati fuerint. Sculteris etiam exceptis, quibus ob publicam functionem, armatos esse liceat.

De mercimonijs, & rusticis.

Ne etiam mercatores & præsertim peregrini siue exotici homines, in nobilitatis ac ciuitatum iniuriam, merces in villis ac pagis clàm & publicè coëmere, & negociationes exercere audeant, authoritate nostra regia firmiter prohibemus. Statuentes vt deinceps subditi dominorum merces & res suas vendibiles in ciuitatem ducant, & in foro publico venales exhibeant. Cum verò suprà actis temporibus, plebem rusticam miris modis pressam in Liuonia fuisse audiamus eam ad tolerabilem statum reducendam, eiusque rei rationes aliquas in conuentu prouinciali ineundas censemus, ad quā nos quoque authoritatem nostram, & ordinationem, communicato cum prouincialibus in eodem conuentu consilio, abhibebimus.

De mercimonijs Moschouiticis.

Mandamus locum tenenti nostro, præsidibus, capitaneis ac alijs prouinciæ ac ciuitatum magistratibus, vt merces omnes Moschouiticas, Plescouia, & aliunde perditiones nostras, Rigam, aut Pernauiam, quo ad diuersum aliquid pro ratione temporis statuerimus, dirigant. Riga verò & Pernauia trans mare, tum in Lituaniam Poloniamque: nec ijs mercimonijs vti, nisi subiectos nobis patiantur sub graui animaduersione.

De constitutionibus in posterum faciendis aut emendandis.

Si quid postea de statu Liuoniæ, eiusq; bono ordine statuendum sit, aut in suprascriptis constitutionibus emendandum, mutandum, addendum, id prout res ac necessitas tempusq; exigit, matura ac bona deliberatione faciemus. Quæ omnia & singula vt suprà scripta sunt sancimus ac decernimus robur debitæ firmitatis habere debere, ac ab omnibus in eadem prouincia obseruari, ab ijs verò quorum interest manu teneri, & exequi. Harum quibus sigillum nostrum appressum est, testimonio literarum. Actum & datum Varsauiæ, die quarta Decembris correctionis. Anno M.D.LXXXII. Regni nostri, anno septimo.

Per manus illustris, & magnifici Ioannis de Zamosczie, regni nostri supremi Cancellarij, & exercituum regni generalis. Cracouiensisque ac Mariaeburgen. Miedzyrzecen. Knyschynen. Krzeszouiensis, &c. Capitanei. Sincerè nobis dilecti.

STEPHA-

STEPHANI POLONIÆ REGIS LITERÆ AD ORDINES REGNI POLONICI, DE *rebus à se in bello aduersus Moschos superiori æstate gestis.*

Anno 1580. Die 6. Septembr. ad Vielikolukum scriptæ.

STEPHANVS *Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituaniæ, Rußiæ, Prußiæ, Samogitiæ, Liuoniæq;, Transyluaniæ princeps. Reuerendiß. Reuerendis, Magnificis, Nobilibus, Famatis, Archiepiscopis, Episcopis, Palatinis, Castellanis, Regni nostri Senatoribus: præterea cuiusuis ordinis subditis nostris sincerè fidelibus nobis dilectis Gratiam nostram Regiam. Reuerendißimi, Reuerendi, Magnifici, Generosi, Nobiles, Famati, sincerè fideles nobis dilecti.*

Notum facimus, quàm libenter & decreta communibus Reipublicæ comitijs geramus, & de rebus à nobis gestis, Sinc. & Fidel. vestras faciamus certiores.

Cùm superioribus proximis Reipublicæ comitijs placuisset bellum contra Moschouiæ ducem susceptum continuari: nihil prætermisimus, quod posset ad illud rectè atque ordine administrandum, & in primis ad exercitus cùm veteres retinendos, tum nouos conscribendos pertinere, quibus omnibus postquam, vt ad Ciusaciam (quo loco nos, & Russiæ, contra iniurias Moschi, præsidio esse posse, & ad primarias alias atque alias arces hostiles, peropportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenirent, edixissemus: Nos Vilna profecti, eòdem ad octauum Iulij mensis diem peruenimus, ac in primis frequentiore & Senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus. in quo, etsi variæ initio dictæ sententiæ fuissent: eò tamen descensum postea est, vt Vielikolukum nobis cum exercitu ante omnia mouendum, eámque arcem omni conatu oppugnãdam conclus erimus: secuti quàm maximè cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerum, qui nos ex locis anno superiore proximo expugnatis, re recenti, Vielikolukum vocare & ducere visus est, tum Russiæ defensionem, quam vniuersam, eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus.

Præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate (qua exercitus nostri sine ditionum nostrarum detrimento ali ac sustineri possent) opportunitate denique ad signa nostra penitius in hostilia loca inferenda, hostémque ad aliquam prælij dimicationem eliciendum, caeteráque deinceps ex Vielikoluko facilius promtiúsque administranda adducti.

Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Ciusniciensi, Vitepscium profecti sumus: quo in itinere cùm arces duas hostiles (Vielescium vnam, in Dunæ ripa Vitepscio ex superiore fluminis loco oppositam: atque alteram Vsuiatum, quæ ad amnem cognominem in Dunam fluuium illabentem, & propius Lukum versus ferentem, sita est) exclusuras nos tormentorum & commeatus ad exercitus nostros supportandi commoditate accepissemus, & cætero cùm studium nobis esset Du-

nam flumen magis magísque ab hoste in potestatem nostram vindicare: quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Samayſczie Regni nostri Cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis, Vieleſcium oppugnandi cauſſa præmiſimus. qua ex arce cùm vnius diei oppugnatione præſidium hostile feliciter deieciſſet, nos ea potiti (præmiſſa primo agmine Lituanicarum copiarum parte) Vſuiatum cum exercitu acceſſimus, locúmque munitionibus oppugnandi cauſſa iam actis, metu potius admoto quàm vi adhibita, deditione cepimus.

Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarum iſtarum arcium oppugnatio diuiſerat, mouimus, & ſuperata locorum inde ab Ciuſnicia incredibili vaſtitudine itinere (ſummo cum labore militum ac ingenti difficultate, qua Vſuiatum, quà Vieleſcium exercitus iuêre, & per aſſiduas denſiſſimáſque ſyluas) facto, Vielikolukum progreſſi, ad arcem vigeſima ſexta menſis Auguſti die caſtra metati ſumus. quæ in caſtra cùm id temporis ab magno Moſchouiæ duce legati ad nos veniſſent, nulla interpoſita mora eos audiuimus.

Verùm cùm à nobis, contra omnes noſtras rerum

gerendarum rationes, contráque dignitatem noſtram, poſtularent, vt nos in Lituaniam cum exercitu referremus, negaréntque, niſi id ante omnia feciſſemus, ſe per Principis ſui mandata quidquam de iſta legationis cauſſa dicere poſſe: nos repudiata & poſtulationis indignitate & inſidioſa tergiuerſatione, non ceſſandum rati, eundē Ioannem de Samoyſczie Cancellarium cum copijs ſuis atratis, ceteríſque, quas ad Vieleſcium habuerat, tum omni noſtro peditatu Polonico atque Vngarico, trans flumen propius arcem caſtra alia facere, atque ibi curare iuſſimus: illáque ex parte nulla mora munitionibus, quibus viſum eſt locis, actis, & quo oportebat perductis: ipſis Kalendis Septembris oppugnationem maiore apparatu ac conatu ſuſcepimus, nihilque aut lenitatis aut terroris prætermiſimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quò integra arce potiremur.

Verùm cùm & præſidiariorum ſumma eſſet loci retinendi pertinacia, & vltima ſibi expectanda coniuraſſent, & arx (non modo loci natura in edito, planiſſimis circum locis, partim intra fluminis Louatij, partim intra lacuum complexus ſita: nec tantummodò conſuetis antehac Moſchis parietum denſiſſimorum contignationibus firma: ſed aggere etiam denſiſſimo ac latiſſimo &

cespite extrinsecus obducto: tum, quà flumen aut lacus non ambiunt, fossa maiore munitissima) omnino Polociam omni genere firmitatis superaret: adhæc præsidium validum, & Polociæ aliarúmque arcium propugnatione (è quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant) exercitatum inesset, vt omnino sine maiore militum nostrorum interitu ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, expugnari non posse videretur: necessariò res nobis incendio experiunda fuit, quod cùm magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vngarorum peditum munitionibus illatum & hoste incredibilem in modum restinguente, sæpius per triduum repetitum atque diutius altum esset, vt deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum & atratas illas cohortes (aggere ad propugnaculum maius ad ligneas vsque substructiones suffosso) nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur: præsidium verò, quoad igni iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili non discederet: factum est, vt & arcem flamma, & quicquid propè hominum in arce fuit, (per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum, qui Polocia ac cæteris ex arcibus iam antea occupatis

patis impunè dimissi fuerant, hoc in loco ad hostilia reditu irritatam) quinta istius mensis die prima luce deleuerit.

Dum hac in oppugnatione versati sumus, Oratores magni Moschouiæ Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata, cùm ea exponerent, quæ honestè nobis & Reip. paci, & sarciendis incommodis, quæ ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuioráque omnia, quàm nostra dignitas & iura Reipub. paterentur, proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere nõ posse, cúmque illi alia mandata se hoc tempore non habere dixissent, & à nobis peterent, vt dare ad magnum suum Ducem Moschouiæ literas liceret, quibus eum de nostra voluntate atq; conditionibus redderent certiorem: ne quid prætermisisse videremur, quod ad spem iustæ honestæq; pacificationis facere posset, & nostras dedimus ad Moschum literas & oratores dare suas permisimus: ad quas cùm responderit, qua voluntate sit, certius fortasse cognoscemus. Nos hæc Sinc. & Fidel. vestras scire voluimus.

Cumq; ea, quæ adhuc bene & feliciter gesta sunt, vni Deo, grata cum animi pietate, accepta referamus, parq; sit, vt illi beneuolenti & propitio & nos & omnes in Repub. nostra (ad cuius hæc vti-

litatem & laudem inprimis redundant) gratias agamus: hortamur Sinc. & fidel. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus, alijsq́; rebus, quoties bene gesta est Resp. suscipi consueuerunt.

Quemadmodum hæc res porrò administranda, & hic locus nobis tuendus & retinendus sit, de hoc pro tempore consilium capimus.

Quæ deinceps è Republ. geri à nobis hoc bello poterunt, in ijs studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeant Sincer. & Fidel. vestræ. Datum ex castris nostris, ad arcem nostram Vielikolukum, die sexta mensis Septembris.

Anno Domini M. D. LXXX.

Regni nostri Quinto.

EX

EX LITERIS DECIMO OCTAVO OCTOBRIS, REGIOMONTE BORVSSIÆ DATIS.

REgem Poloni nacti sunt virtute, sapientia, eruditione, magnitudine animi, & artibus belli præstantem: iustitiæ amantem: cædibus, libidinibus & alijs flagitijs infensissimum. Is cùm hostem petiturus Vilnam veniret, proditorem ex Lituanicis magnatibus quendam deprehensum, iudicio Lituanicorum & Polonicorum Senatorum damnatum, capitis pœna affecit. Vilna egressus in hostem, mirabilem DEI *præsentiam & tutelam expertus est.*

Nam cùm in Lituanici cuiusdam principis villa pernoctaturus esset, & is Regi exitium puluere bombardico struxisset, eumque vnà cum ædibus perdere cogitasset: fraudem nidor pulueris detexit: & Regem præsenti periculo liberauit, & proditori meritas pœnas attulit. Cætera quæ consequuta sunt, malo te ex Regijs, quàm meis, cognoscere.

Unum addo de clade quorundam Polonorum. Cum victoriam Regis, præfectus Orsensis audisset, collecta suorum manu ad 2500. Schmolenciam vsque excurrit. Hostes arbitrantes integrum regium esse exercitum, non ausi sunt contra prodire. Interim Poloni, missa à Moschorum Principe auxilia adoriuntur, fundũt, & præda magna potiti Orsam repetunt. Verùm Moschi ex captiuo, cognita nostrorum paucitate, insequuntur, & nihil tale timentes opprimunt, ita vt de toto exercitu vix 500. cum Ducibus fuga Orsam elapsi sint.

RERVM POLON. TOM. II.

POLONIAE, LITVANIÆ, SAMOGITIÆ, RVSSIÆ, MASSOVIÆ, PRVSSIÆ, LIVONIÆ, MOSCHOuiæ, *Tartariæ, quæ generali vulgò Sarmatiæ Europææ nomine veniunt, Chorographicam descriptionem; tum verò Palatinatuum, districtuum, ciuitatum, arciumq́ singulis subiectarum, accuratam recensionem complectens.*

Sauromatiæ Europææ situs.

SAVROMATIÆ Europææ gentes, regionumq; quas complectitur situm descripturus, operępretium me facturum, & rem non iniucundam Lectori existimaui: Si in primis Europæ, ipsius fines, quibus ab Asia & Africa disterminatur, præponerem. Europa itaque pars mundi tertia, ab Europa Agenoris regis Libyæ & Syriæ filia denominationem traxit, cuius insigni

Europæ denominatio ab Europa Agenoris regis filia.

pulcritudine Iupiter(vt poëtæ fabulātur)captus,nullam aliam occasionem ad effectum insani amoris habens,in bouem niueum sese transfigurauit, in litoreque maris viridifero, vbi virgines cæteræ cum Europa reginula ludebant,armentis boum se interiunxit. Europa vitulum præ omnibus pulcerrimum videns tergo eius insedit, qui confestim in mare cum ea insiliens, in Cretam insulam, siue Candiam, dicitur eam transtulisse.

Europæ termini.

Porrò Europam ab Oriente Tanais fluuius celeberrimus disterminat,à Meridie mare Mediterraneum, à Septentrione Anglicus siue Britannicus Oceanus, ab Occidente verò Oceano Atlantico finitur. Hæc pars mundi cæteris duabus, vtpote Asiæ & Africæ, minima est, sed ad habitandum habilior, conuenientiorque & moderatior. nam neque calida torridave, nec etiam frigida nimis, ideo habitatoribus copiosior, frequentior, pleniorque est, exceptis regionibus septentrionalibus Oceano glaciali contiguis: quæ aliqua ex parte ob intensa frigora inhabitabiles sunt. Religione quoque Christiana, moribus, & viuendi consuetudine,incolarum,vrbiumque frequentia, & rerum commestibilium fertilitate,cæliq; & aëris temperie, Asiæ & Africæ,quamuis longè amplioribus facilè anteponitur.

Quot milliaribus pateat Europa.

Intellige hic milliaria Polonica siue Germanica, quæ Italica 5. & Moschonica totidem cōplectuntur.

Ducentis quadraginta quinq; milliaribus Germanicis in latitudinem patet, à mari Ægæo siue Ionio ad Oceanum vsque Hybernicum. In longitudinem verò septingentis sexaginta milliaribus extenditur, à Portugalia videlicet regno Hispaniæ,ad Tanaim vsq; fluuium, qui Sarmatiam ab Asia disterminat. Inchoatur autem Europa ab Oriente à fluuio Tanai, à Meridie verò ab Ægæo mari Græciæ.

In

In hac parte orbis tertia, Sauromatia regio amplissima, multas nationes regnaque, eiusdem generis complectens(de qua nobis res agitur)sita est.

Sauromatia duplex.

Est autem duplex Sauromatia, vna Scythica siue Asiatica, in vlteriori orientalive ripa Tanais & Volgæ fluuiorum, quam incolunt Tartari siue Scythæ ZaWolhenses, & plures alij in Hordas, id est tribus certas diuisi. Altera Europæa Sauromatia dicitur: cuius coloni sunt Poloni,Russi siue Rutheni,Lituani, Massouitæ,Pruteni, Pomerani, Liuones, Moschouitæ, Gothi,Alani, Walachi, & Tartari qui in hac ripa Tanais fluuij occidentali, iuxta Pontum Euxinum degunt.

Sauromatia Europeæ situs finesq;.

Hanc ab Oriente Tanais fluuius, palusque Mæotis ab Asia dislimitat, ab Occidente verò Vistula,vel secundum quosdam Odera fluuius, à Meridie montibus Vngaricis *Beskid* gentiliter dictis terminatur, ab æquinoctio mari Germanico siue Sarmatico fines suos à Germania dirimit.

Ptolemæus verò libro 3.cap.5. Sarmatiam Europæam, à Septentrione Oceano Sarmatico terminari scribit,iuxta sinum Venedicum,ad fines vsque Engroneland terræ incognitæ vltra Nortuegiæ regnū longè patentis. Ab Occasu Vistula fluuio & parte Germaniæ,quæ est inter caput ipsius & montes Sarmatarum. A Meridie Iazygis Metanastis,quę est gens Hungarica, ab Oriente Isthmo eam ambiri refert, à Carcinito fluuio per Bicen paludē, & latere paludis Męotidis,vsq; ad Tanais fluuium in prouincia Resanensi Moschouiæ fontes habenti, hic autem fluuius Asiam Scythicam ab Europa dislimitat. Ab australi deinde plaga Sarmaticorum montium iugis ad Carpatum vsque montem, Tatri siue *Beskid* vulgò

appellatum, Sarmatia Europæa finitur, denique per Walachiam Moldauiamq; ad Borysthenis vsq; ostia, vbi in pontum ingenti aquarum colluuie influit, & per littora ponti ad Carcinitum vsque fluuium ex montibus Circassorum Quinquemontarum defluentem extenditur Sarmatia Europæa, secundũ Prolemæi cosmographorum principis opinionem. Qui etiam hos fluuios ætate sua celebriores Sarmatiam præterfluere asserit. Vistulam qui & Vandalus, Istula siue Iustula varijs nominibus apud veteres enunciatur, hic ex montibus Sarmaticis emergit, Silesiaq; & Polonia, Massouia, Prussia præterlapsis multis fluuijs exhaustis apud Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum, in mare Sarmaticum siue Balticum exoneratur. Cronon quoque fluuius insignis in Russia non longè à TuroW oppido ortus, Russiæ regiones & Lituaniæ ac Prussiæ percurrens, post Vistulæ ostia ad Septentrionem reflectendo, in Germanicũ quoque mare (quod Cronium inde fortè dicitur) influit, vulgò *Niemen* appellatur. Rubon quoq; fluuius, qui nunc *DZWina* vulgò, Latinis & Germanis *Duna* dicitur, in Russia Moschouiæ fontes suos habet, & magna parte Russiæ, Lituaniæ, & Liuoniæ præterlapsis in prædictum mare, à Riga Liuoniæ metropoli duobus milliaribus, amplissimis ostijs postquam centum triginta milliaria Polonici à fontibus suis emensus fuerit, ingreditur. Ternutis quoq; & Chersinus fluuij secundum Ptolemæum ex Ripheis montibus nascentes, in prædictum mare exonerari dicuntur, qui mihi *NareW* & *Bug* vulgò dici videntur. Præterea Sarmatia Europæa multos alios fluuios celeberrimos habet, vtpote Borysthenem *Neper* vulgò dictum,

Celebriores fluuij Sarmatiæ Europææ.

ctum, in Pontum Euxinum influentem, Hypanin, qui hodie *Bog* (non Bug, qui Vistulæ commiscetur) dicitur, Tyran qui Dnester propriè à *tirando* Italico verbo, quasi sagittando dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Insuper Viliam, Disnam, Peripetum, Sluczam, Naruam in Liuonia, & alios complures nauigabiles fluuios, quos recensere longum esset. Hoc itaq; in imperio Sarmatico, cuius modò limites ex Ptolemæo & nostra propria experiẽtia descripsimus, rex Poloniæ à maioribus suis belli vel pacis iure acquisito rerum potitur, & modernis temporibus Sarmatia Poloniæ regis potentissimi & inuictissimi Monarchæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis, & Transsyluaniæ palatinatu, ad Vistulæ fontes, vbi incipit ducatus Tessinensis, inde per Silesiam ad Oderam fluuium, & vsq; ad Marchiam Brandeburgensem, ac Francfordiam, per Pomeraniam quoque longo tractu ad littus Oceani Germanici, sinumq; Codanum siue Balticum, per latus demum septentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Liuoniæque amplissimum dominium, ad Phinlãdiam vsq; vltimam ferè orbis regionem Suecorum regi subiectam, Orientem versus per multas regiones Russię ad Moschorum principis imperium vsque extenditur. A Germanico verbo Oceano ad Alexandri Macedonis aras per campestria deserta ad paludes Mæotidis longissimo tractu vltra Borysthenem procedendo, deinde à Ponto Euxino per campos Podolienses, & per Moldauos ac Walachos redeundo Iazygis Metanastis vel Transsyluanis & Hungaris, montibusq; qui hodie Scepusienses dicuntur, à Meridie imperium monarchæ Polonię disiungitur.

Sauromatia vtriusq; denominatio.

Dicta est autem Sauromatia Græcis, similitudine sumta ab hominibus viperinos oculos habentibus, terribilibus scilicet & crudelibus: nam σαῦρος Græcis viperam, ὄμμα verò oculum sonat. Atque nunc in primis de Polonis præcipua gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

DEDVCTIO ET ORIGO ANTIquæ bellicosæq; gentis Sauromaticæ, ex qua Poloni ortum genusq; suum ducunt.

Eductionem originemq; Polonorum ac regum, eorundem gesta secundum ordinem descripturus; paucis obiter Lectorem admonendum volo, ne quid me in principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet: consequens enim est, vt antiquissimæ gentis Sauromaticæ siue Slauonicæ originem, & mores priscos, altius in primis inuestigaremus, quod pro rei ipsius faciliori intellectu fortasse vtilius erit. Liquet apertè ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium historicorum consentiens opinio est: Iaphet filium natu maximum Nohæ, post illud totius mundi diluuium, Orientem & Septentrionem versus in Europa & in Asia minori primùm consedisse, illicque cooperante diuina voluntate in maximam gentem excreuisse, quod ei cùm etymon nominis dilationem significantis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant. Sic etiam Nohæ ille patriarcha præfigurans necessariè futuram esse trinam conditionem vitæ humanæ, filijs suis dixisse, singulisque singula officia administranda iniunxisse & demãdasse fertur, vt vnusquisque

Iaphet Nohæ Patriarchæ filius vbi consederit post diluuium.

Etymon Iapheti.

Nohæ filijs singulis singula munia obeũda demandat.

quisque suæ vocationi prædefinitæ corresponderet in hæc verba: Tu Sem, ora velut sacerdos, munus diuinum obiens: tu Cham, labora agros colens, & artes mechanicas exercens: tu Iaphet, rege & protege velut rex & miles arma exerce, cæterosque certis propositis legibus in officio retine. Quod mandatum & testamentum Nohæ hæc vsque in tempora durare videmus: vnaquæque etenim natio ex illis filijs eius propagata, suam vocationem ex quadam prædestinatione, & paterna imprecatione exercet. Posteritas igitur Iapheti, cùm maiorem orbis terrarum partem in Europa Asiaque minore occupauerat, testamento patris sui, & faustæ imprecationi Nohæ patriarchæ correspondentes, statim ad arma exercenda animum adiecerunt, & in numerosam gentem temporis successu sub duce Gomero Iapheti filio in orientali, vbi Armenia, & septentrionali plaga excreuerunt, ad Bosphorumque Mæotidi paludi proximum, qui nunc Cimmerius dicitur, & ad fontes ostiaque Tanais longo tractu sedes suas habuerunt. Postea potestatem & prælaturam, sub qua cæteri regantur, necessariam esse considerantes ad Tuisconem siue Ascenam Gomeri filium imperium detulerunt, qui Beroso teste latissimè à fontibus Tanais ad Rhenum vsque fluuium Germaniæ imperauit. Hunc Tuisconem prædictus Berosus historiographus Germanorum omnium, Sauromatarumque pariter conditorem esse asserit. quo testimonio satis rectè probaretur Sarmatas siue Slauos cum Germanis vnum esse, cùm ab eodem autore & propagatore processerint. Crantzius quoque ratiocinatur Polonos Bohemosque

Ora, labora, rege, protege.

Iapheti posteritas.

Gomer Iapheti filius.

Tuiscones Gomeri filius.

Berosi testimonium.

Crantzij opinio. Germanis congeneros esse, eò quòd frequens Germanicæ linguæ apud hos populos vsus fuerit, & vestibus Germanicis multi eorum vtantur. Qua ratione quoque probaretur eos Latinos, vel Italos, Hungarosq; esse: nam hæ quoque linguæ, idemq; habitus apud Polonos nunc ex magna parte in vsu esse cœperunt, & Latina lingua omnes ferè nationes vincunt. Non rectè igitur Crantzius hîc ratiocinari videtur, si enim Slaui vel Sauromatæ ex Germanis oriundi essent, eademq; cum eis antiquitus lingua vterentur, vnde igitur Sarmaticæ siue Slauonicæ linguę apud Sarmatas vsus ortus esset? qua hæ gentes passim & vulgariter vtpote innata vtuntur, habitu quoque, moribus, & vitæ consuetudine Sarmatæ à Germanis penitus diuersi sunt, quod etiam Plinius approbat, dicens: Sarmatæ quidem certè Germani nō sunt, sed ab ijs Vandalo siue Vistula fluuio ad ortum Solis vergentes dirimuntur, cui sententiæ probati antiquitatis indagatores Cornelius Tacitus, Strabo, & Ptolemæus adstipulantur. Sed ad rem vnde digressus sum redeo. Illa posteritas Iapheti impigra, strenua, manuq; promta & bellicosa extitit, quod res ipsæ ab illis strenuè audacissimeque gestæ abunde testantur, toto enim orbi terrarum tunc temporis terrori dicuntur esse, vnde à Græcis Sauromatæ in primis appellati sunt, deducto nomine à σαῦρος, quod est vipera, & ὄμμα oculus, quasi dicas gens terribilis cum viperinis oculis. Ab hoc itaque tempore hæc gens regionesq; eorum, quas incolunt, Sauromatię nomen retinent. Hi postea tempore succedēte, & indies magis ac magis numero populi accrescente, videntes illas sedes patrias propter se progeniemq; paulò arctiores esse, à

Plinij de Sarmatis assertio.

Sauromatæ vnde dicti.

se, à Tanais fluuij ostijs & paludibus Mæotidis Meridiem versus vlterius processerunt, per regionesque propinquas, Daciam, Russiam, Lituaniam, Borussiam, quæ nunc Prussia dicitur, Liuoniamq; longè & latè diffusi sunt. Quorum maior pars in has prouincias campestres, quæ hodie à Polonis coluntur, commigrauit, fluuijque Vistulæ (quæ antiquis Vandalus dicebatur) vtraq; ripas occupauerunt, & statim cum antiqua gente Teutonum, quæ etiam ad Vistulam fluuium in tuguriolis antiquitus degebat, societatem atque amicitiam velut aduenæ contraxerunt, propter communem prædam & rapinas, cùm adhuc minimè assueti essent sudore proprio vel agricultura, artificijsque, victum acquirere. Manu itaque coniuncta frequentes irruptiones in Prussiam, Saxoniam & Pomeraniam exercebant, prouinciasque maritimas assiduis excursionibus diuexabant, & mare Balticum siue Germanicum propter res sibi necessarias acquirendas piratarum more remigijs tentabant. Quando verò & qua occasione hæc migratio Sauromatarum à fontibus ostijsque Tanais fluuij & paludibus Mæotidis in has regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id cōstare possit, ignotum est. Si enim literarum cultura æquè ac res militaris apud Sauromatas tunc tēporis floruisset, certiora de suo in hæc loca aduentu, alijsq; rebus præclarè gestis monumēta reliquissent, sed ipsi animosè viriliterque agere, & bella exercere, quàm eleganter & ornatè scribere maluerunt. Sabellicus tamen & Herodotus scribunt Sauromatas & Cymbros à Lydorum rege Aliate ex Asia eiectos esse. Quidam etiam opinantur eos vi à

Sarmatarū prima commigratio.

Sarmatæ ad Vistulæ fluuium venerūt, & cum Teutonibus amicitiam contraxerunt.

Sauromatæ olim literarum ignari, bellis armisq; assidue studentes.

Sabellici & Herodoti de Sarmatis opinio.

Gothis expulsos sedibus patrijs emigrasse, quod verisimile non videtur, sed potius suapte sponte, ac voluntate, siue fato quodam impulsos, siue opū alienarum cupiditate accensos, cultiora loca appetisse eos existimauerim. Neque verò soli Sauromatæ, sed & aliæ quædam gentes ipsis conterminæ sedibus patrijs relictis, in alias terras cultiores migrantes transierunt, inter hos Cimmerij siue Cimbri, Gothæ, Daci, Sueui siue Tuiscones, & Sacæ qui nunc Saxones dicuntur. Hi etiam in hæc vsque tempora Sarmatis sunt conterminі. Neq; verò vniuersam gentem illinc sese simul effudisse constat, sed remansisse nonnullos, qui relicta ab alijs loca colerent, quod moderni incolæ istius oræ, iuxta Tanaim fluuium degētes, apertè testantur, vtpote Tartari Campestres, qui longo tractu iuxta Tanaim fluuiū & paludes Mæotidis, Pontumq; Euxinum viuunt. Hi enim à veteribus Sarmatis moribus & institutis haud dissimiles sunt. Sed ad rem redeo. Illi Sauromatæ qui ad Vistulam fluuium consederant, cum Teutonibus cōmilitonibus suis omnes prouincias circumiacentes & colonias suas frequentibus diuexationibus depopulatas ad nihilum redegerunt, & victum amplius acquirere non potuerūt; agros enim non colebant, sed paratis & raptis viuebant. Ideo sterilitate soli per ignauiam suam caussata, adiunctis sibi in societatem vicinis Teutonibus vlterius (inquirentes fertiliores prouincias) processerunt, quorum multitudo trecenta millia virorum excessisse fertur, & à fluuio Vandalo, nunc Vistula dicto, quem accolebant Vandaliæ (Sarmatorum nomine abolito) appellati sunt. Primò itaque hi Vandalitæ populabundi in Pannoniam excurrerunt Constantini

Caussa aduētus in hæc loca Sarmatarum.

Sarmatarū cum Teutonibus à Vistula fluuio, à qua Vandalitæ dicti sunt, in Pannoniam cōmigratio.

stantini Magni temporibus, eamque 40. annis (expulsis primis eius incolis) occupatam tenuerunt. Deinde Hungaricis historiographis testātibus à Gothis illinc eiecti expulsique sunt. Polonorum verò annales testantur Vandalitas ex Pannoniæ finibus eductos per Stillicum ducem suum in Italiam, quam armis vndiquaque crudeliter peruastarunt. Postea in Hispaniam cum eodem duce suo Stillico commigrarunt, ex Hispanijs verò per mare Herculēum nauigantes in Africam deuenerunt, vbi annos ducentos in pace & abundantia omnium rerum peregerunt, Romanumque imperium nauali & terrestri bello varijs excursionibus debilitarūt, ac ipsam Romam sub Sixto Papa, vt quidam volunt, anno Christi 429. crudeliter vastauerunt. Tandem anno Domini 538. Iustinianus Imperator per ducem celeberrimū exercitus sui Belisarium, virum insignem, & rebus gestis clarum, eos cruento prælio profligauit, ex Africaque funditus exterminauit, rexque eorum Gilimerus captiuus Constantinopolim abductus est. Aiuntque nonnulli hoc prælio Belisarij, Vandalitas ad internecionem vsque gentis cæsos deletosque fuisse, sed id à vero esse alienum non vno argumento liquet. Etsi enim vires eorum adeò fractæ attritæque essent, vt robur vetus & potentiam pristinam recuperare pòst nunquam potuerint, reliquiæ tamen eorum ita fuga dispersæ sunt, vt quidam in Poloniam ad Vistulam fluuium natale videlicet solum vnde ortum duxerant regressi, nonnulli in Græciam & Pannoniam, Germaniamque, nouis quærendis sedibus dilapsi sint. Horum reliquiæ vltra Albim

Vandalitarum in Italiam Hispaniamq; eruptio.

Vandalitæ in Africa.

Vandalitæ Romam ceperunt.

Vandalitæ ex Africa pulsi.

Vandalia ducatus.

fluuium in Septentrionem ſparſim habitantes Slauonico idiomate maiori ex parte vtuntur,& ducatus quem incolunt,confinis Pruſſiæ Vandalia nuncupatur, cuius dux, Pruſſiæ Polonorum feudalis titulum ſibi vſurpat.Porrò omnes Germani denominatione à Vandalis ſumta, omnes Sarmatas Slauonica lingua vtentes,*Wenden*, ſiue *Winden*, & *Vindis* promiſcuè appellant,mareque quod Sarmatiam alluit,Venedicum vocant.

Mare Venedicum.

Cætera horum Vandalicorū geſta breuitati conſulens omitto,nihil etenim de eis ſcribitur, ſolūmodo barbara atrocitas & immanitas, qua crudeliter in omnes ſæuiebant,adhucque hodie in Litanijs catholicæ Eccleſiæ Romanæ canitur,à Vandalis libera nos Domine,&c. Poſt hos Vandalitas ex iiſdem Sauromatiæ ſedibus,alia à fluuio Tanai,& paludibus Mæotidis gens crudelis, priori non diſſimilis, ortum duxit,qui Roxolani ſiue Roſſani, & Rutheni Ruſſiq́; cognominati ſunt,Procopio hiſtoriographo id atteſtante.

Roxolani ſiue Rutheni gens Sarmatica secūda.

Volgari.

Volga fluuius.

Volgari quoque ſiue Volhinij populi, ex iiſdem ſedibus à Volga fluuio ampliſſimo cognominati, moribus & idiomate Slauonico cum Roxolanis concordantes ortum duxerunt. Volga autem fluuius celeberrimus(quem plurimi Tanaim eſſe falſa opinione ducti exiſtimabant)Ptolemęo Rha, Tartaris Edel dicitur, Moſchouitaſque certis limitibus cum Tartaris Campeſtribus diſterminat. Illi itaque Roxolani ſiue Ruſſi cum Volgaris ob ſimilitudinem & vnitatem conſuetudinis vitæ amicitiam & ſocietatem contraxerunt, coniunctiſque viribus in Tauricæ regionem (quæ nunc à Tartaris Præcopenſibus occupata eſt)penetrarunt,inibique locum domicilio ſibi delegerunt: quādiu illic degerint, vel quo tempore

Roxolani in Taurica.

pore aduenerint,incertum eſt.nullus enim inter eos inuentus erat,qui temporum rerumq́; à ſe geſtarum vices literis mādando poſterorum memoriæ factorumque æternitati conſuleret. Audientes tandem diſcordiam pullulare inter principes Chriſtianorum in Græcia, quidam eorum cum duce ſuo Chrunno Danubio traiecto, rectà in Thraciam populabundi perrexerunt,vbi Imperatorem Conſtantinopolitanum cum exercitu cruento prælio fuderunt, Nicephorum quoque & Michaëlem Curoplatum Imperatores ad Adrianopolim occiderunt.

Volgari Sauromatæ cū Roxolanis tres Cōſtantinopolitanos Imperatores occiderunt.

Tandem Myſia vtraque occupata eam Volgariam à ſui denominatione,quæ nunc Bulgaria dicitur,vocauerunt. Alij eorum Ruſſiæ regionem occupauerunt, quam Woliniam (quæ hucuſq; hoc cognomen retinet) appellauerunt. Cæteri quoq; Podoliam,Lituaniam, Podlaſiam, Maſſouiamque regiones occupauerunt. Hij omnes loca ſemel occupata hæc vſque in tempora non mutarunt,exceptis illis qui in Myſia conſederāt.

Bulgaria.

Volinia.

Gentes Ruſſia.

Varijs autem nominibus ab hiſtoriographis appellabantur.Græci enim eos Sporios,id eſt diſperſos, Sauromataſque,id eſt crudeles, ſumta à viperis ſimilitudine appellabant,cæteri eos Roxolanos,Beſos,Guados,Bodinos,à fluuio Boryſthene,Bolgaros à Volga, Morauos à Moraua flumine,vel à Morato rege, Antos, Baſnos, Carnios, Serbos, Raſcios, à Ruſſia, Dalmatas,Slauos,Illyricos,Iſtrios ab Iſtro ſiue Danubio, Bohemos à regione Boëmia, Polonos, à campeſtri planaque regione,vel à venatione. *Pole* enim,venationem & planitiem Slauis ſignificat, hæcque gens planam ferè apertamque regionem incolit,& apprime venandi ſtudio tenetur. Hæ gentes Sarmatiæ vt

Sarmatarū Roxolanorumq́; varia appellationes.

Poloni vnde dicti.

in plures diuersasque prouincias diuiduntur, varijsq;
nominibus appellantur, sic etiam diuersa variaque
idiomata præ se ferunt, secundum terrarum & re-

Varietas sermonis Slauorum.

gionum distantias, quamuis omnes vnius gentis &
idiomatis Slauonicę fuerint: nam Moschouitæ à Ru-
thenis aliquantulum, Rutheni quoque à Polonis &
Massouitis, sic etiam Bohemi, Croatæ, ab inuicem
idiomatis expressione, accẽtibus & prolatione, ver-
borumque immutatione differunt, ita vt sese intelli-
gere difficile possint, nisi mutuo familiaritatis vsu

Caussa immutationis Slauorum idiomatis.

alter alterius linguæ assuetus fuerit. Nam quia Sar-
matæ siue Slauones, bellicosi pugnacesque extite-
runt, pacem odio prosequentes, varias mundi partes
peragrabant, & pro suo arbitrio occupabant, pere-
grinorum quoque vocabulorum vsu idioma Slauo-

Antiquitas Slauorum.

nicum immutarunt. Apparet autem ex antiquorum
historiographorum scriptis, gentem Slauinorum
vel Slauorum in Paphlagonia regione Asiæ mino-

Historiographorũ opiniones de Slauis.

ris, tempore belli Troianorum floruisse. Procopius
etiam Cęsariensis ante mille & quinquaginta annos
de bello Gothico, Iustiniani Imperatoris tempori-
bus scribens, mentionem quoque Slauinorum facit.
Blondus verò, qui ante centum decemque annos hi-
storiam ab inclinatione Romani imperij conscripsit,
antiquiora Arcadij & Honorij tempora persequens,
Slauorum meminit. Iornandes autem Alanus in suis
Chronicis dicit, id nomen Slauorum suo tempore
nouum extitisse, idioma autem hoc, quo nunc Sla-
uones vtuntur, antiquum fuisse. Scribitque hic Ior-

Diui Gregorij de Slauis assertio.

nandes & diuus Gregorius primus huius nominis
Romanus pontifex, Slauos ad Istrum seu Danubium
Septentrionem versus habitasse, traiectoque Danu-
bio

bio Mysiam vtramque, Pannoniam, Macedoniam,
Thraciam, Istriam, diuexasse, inter Drauumque &
Sauum flumina, in Illyrico & Dalmatia cõsedisse, eis
regionibus Slauoniæ nomen indidisse, Romanumq;
imperium penitus debilitasse.

Iidem Slaui ne Germaniæ quidem pepercerunt,
ac ad eam amplitudinem peruenerunt, vt propè di-
midiam Europæ & Asiæ partem teneant, etenim in
ea natione connumerantur non solùm ij qui Dal-
matiam, Illyricum, Carpatum, & Hungariæ monta-
na tenent, sed aliæ omnes orientales & septentrio-

Gentes Slauonicæ quãtæ & quot.

nales maximæ & fortissimæ gentes, quæcunque Sla-
uonico idiomate vtũtur, vtpote Bulgari, Bosnæ, Ser-
bij, Croatæ, Carnij, Rascianij, Dalmatæ, Istrij, (Bur-
gundi iam Slauorum linguam amiserunt) Styrij, Po-
loni, Massouitæ, Pomerani, Lusatij, Podolij, Volinij,
Rutheni, Moldaui, Moschouitæ latissimè imperan-

Slauorum termini.

tes, Cassubij, Vandali, Silesij, Moraui, Bohemi, &c. In
omnibusque his prouincijs ab Oceano glaciali, qui
vltra Moschorum principis ditiones longissimo tra-
ctu Septentrionem versus extenditur, ad mare vsq;
Mediterraneum, & Adriaticum populi idiomatis
Slauonici reperiuntur. Sic quoque à Ponto Euxi-
no Moldaui, Valachiique & cæteræ Ruthenorum
gentes ad mare vsque Germanicum colonias suas

Slauorum cõmutatio, metamorphosisq́;.

habent. Quamuis plurimi eorum patrium viuen-
di modum in peregrinos mores commutarint. Bul-
gari enim, Bosnæ, Rascij, Dalmatæ, cum Turcis &
Hungaris, Burgundi, Mysij, Pomerani & Silesij cum
Germanis: Lituani, Rutheni, Massouitæ cum Po-
lonis: Istrij, Carniolani, Carinthij cum Italis senti-
unt. Attamen omnes hi quamuis inter peregrinas

gentes diffusi dispersique sunt, patrio idiomate Slauonico (diuerso modo licèt) vtuntur. Plurima & præclara gesta hi Sauromatæ exercebant, præcipuè verò cùm Roxolani (quorum posteri nunc Rutheni siue Russi dicuntur) strenuè cum Mithridate rege Parthorum & Ponti belligerarẽt, qui has regiones, quas hodie Turca, possidebat. Cum Romanis quoque & cæteris finitimis regibus longas acies vario Marte tenuerunt, sed quia gentiliter viuebant, literasque ignorabant, ideo etiam præterita recordare, & antiqua gesta ad posteritatem transmittere flocci pendebant. Porrò qui diligentius rem ipsam considerare velit, nullam gẽtem olim Sarmatis bellicosiorem extitisse videbit: hi enim omnes miserias bellicas, frigora, intempestates, & id genus alios casus facilè sustinebant, & propter nomen æternum nulla vetustate aboliturum vitam flocci pendentes, mortis impauidi varijs periculis opponebant, de quorũ insigni fortitudine audacique animo Ouidius ille Naso, è Roma ad Pontum in regnum Tauricæ relegatus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in hæc verba, libr. 1. de Ponto, Elegia 2. ad Maximum:

Roxolani cũ Mithridate Ponti rege bellabant.

Sarmatis nulla olim gens bellicosior.

Hostibus in medijs interq́; pericula versor,
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi,
Qui mortis sæuo geminent, vt vulnere caussas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
Hic eques instructus perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq́; vix firma summouet arma sera.

Ad eun-

Ad eundem Elegia tertia.

Aut quid Sauromatæ faciant, quid Iasyges acres,
Cultaq́; Oresteæ Taurica terra deæ.
Quæq́; aliæ gentes vbi frigore constitit Ister,
Dura meant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcerrima curat,
Roma, nec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenæq́; pharetræ,
Quamq́; libet longis cursibus aptus equus.
Quodq́; sitim didicere diu tolerare famemq́;,
Quodq́; sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem ad Vestalem Eleg. 7. lib. 4.

Ipse vides onerata ferox vt ducat Iasis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.
Aspicis & mitti sub adunco toxica ferro,
Ac telum caussas mortis habere duas.

Ad Seuerum Elegiá 19.

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe,
Tinctaq́; mortifera tela sagitta madet.

Ex hoc igitur testimonio Ouidij Sarmatas bellicosos, imperioq; Romano minimè subactos esse apparet, cùm dicit:

--nec te pulcerrima curat, Roma, &c.

Porrò quæ de antiquissimis eius gentis moribus, & institutis proferri possint, hæc ferè sunt. Vtebantur primis temporibus vetustissimi illi Sarmatæ siue Slauones, & qui in

Antiquorũ Slauorum siue Sauromatarum mores.

Polonia Russiaque regionibus postea sedes habuerunt, eorũ posteri prisca illa Slauonica lingua, quæ Sarmatis Ruthenisque genuina est. Regem aut principem secundum genus agnoscebant neminem, sed exortis subinde bellis ex suis fortissimum quenq;, & factis illustribus spectatum ducem sibi eligebãt, nec diuturnius cuiusquam erat imperium, quàm ipsum bellum, cuius gerendi dux esset declaratus. Vnde & nunc Polonis rex non nascitur, sed cõsensu senatorum, qui dignus videretur, per sortem eligitur. Ad bella singuli viritim proficiscebantur, arcubusq;, frameis & lanceis oblongioribus vtebantur. Vxores secum ducebant, quę incantationum magicarumque artium gnaræ, augurijs & vaticinijs operam nauabãt, de præliorumq; euentibus scienter præsagiebant. Fugere in bello res insolens illis erat, quique id fecisset, ei nullus ad suos reditus patebat, neq; grauiorem vllam turpitudinẽ aut ignominiam nouerãt. Summa apud eos dignitas erat post electos belli duces equitum, quos ab ornamentis Auratos vocamus, ad quam nemini aditus patebat, nisi qui virtute bellica, factisq; in hostem patratis id assequeretur. Martem, Lunam, Solem, aliosque vanæ religionis deos adorabant,

Rex in Polonia non nascitur.

Expeditio in bellũ antiquorum Sarmatarum.

Fuga in bello Sauromatis turpissima.

Equitũ militũq; apud Sarmatas antiquos dignitas.

Idola Sarmatarum.

bant, eosque diuersis & certis locis colere, & sacra ipsis facere solebant: de animarum tamen immortalitate rectè sentiebant. Sepulturæ eorum erant in siluis & agris, tumulosq; aggestis lapidibus vestientes eminenter muniebant, quod genus in Russiæ regionib. passim adhuc visuntur. Nonnulli quoq; more Romano, cadauera cremare, cineresq; collectos in vrnas recondere solebant, in victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria vtrinq; comparabant. Nihil proprium absq; arcu, framea, & lancea possidebant. Vestibus vilibus, ex corijs ferarum, pellibusq; vtebantur, ad talos demissis, thesauros, possessiones, prædia, vestesque preciosas non comparabant. Caussas omnes & controuersias publico in loco Marte iudice armis dirimebant. Hæc planè sunt, quæ de antiquissimis Sarmaticæ Slauonicæq; linguæ, institutis & moribus extant, quorum potissima pars in hunc vsq; diem apud posteros eorum quibusdam in locis viget.

Sepultura Sarmatarũ.

Victus.

Cõmercia.

Possessiones Sarmatarum arma.

Vestitus.

Iudicia.

REGNI POLONICI CVM SVIS PALATINATIBVS DISTRICTIBVSQ; *siue prouincijs, ciuitatibusq; & arcibus principalibus compendiosa descriptio.*

Regnum Poloniæ in Sarmatia Europæa amplissimum & nobilissimum, ab Oriẽte non-nihil in Septentrionem reflectendo, Massouiæ, Lituaniæq; contiguum est. A Septentrione Prussiæ, mariq; Germanico siue Venedico adhæret. A Meridie & Oriente simul Russia, Podolia, Valachiaq;, & montibus Hungariæ, Beskid dictis terminatur, ab Occidente Silesia, Saxoniaq;, & Albi fluuio fines suos terminat.

Fines regni Poloniæ.

Porrò Polonia bipartita est, maior & minor. Maior ideo dicitur, quòd in ea Lechus autor Polonorum in primis consederit, ibidemq; Gnesnã ciuitatem, regni sedem, fundauerit. Sed postea sedes regia Cracouiam minoris Poloniæ metropolim translata est, vbi in hunc vsq; diem perseuerat, atq; hanc ob caussam minor Polonia maiori anteponitur, quam in primis describendam aggrediemur.

Polonia duplex.

CRACOVIENSIS TERRA.

Cracouia vrbs celeberrima, minoris Poloniæ metropolis, in planitie insigniter ad Vistulam fluuiũ nauigabilem, quo merces omnis generis Gedanũ emporium Prussiæ deportantur, condita, muro duplici, valloq; inexcusso, & fossa muro præcincta cingitur. Arx verò in scopulo eminenti, Vauel dicto, ad eundem fluuium sita, sede regum Poloniæ vbi coronantur & sepeliuntur celebris, gymnasioq; & Vniuersitate clara. Eidẽ aliẹ tres ciuitates, Clepardia, Stradomia, Casimiria contiguè adhærent, hanc Rudawka amnis, illas verò Vistula fluuius interfluit. Porrò Cracouienses aduocato supremo carent, ea de caussa, quòd anno Domini 1312. regnante Vladislao cubitali, quidam aduocatus Cracouiensis Germanus autorem se perfidiæ in deditione vrbis Boleslao duci Opoliensi prębuerit, qui postea perfidię dignas

Aduocatus Cracouiæ. pœnas, cum ſuis complicibus dedit. Ab hoc tempore rex ipſe prætura Cracouienſi potitur. Caſtellanus quoq; Cracouienſis Palatinum in ſenatus conſenſu accubitu, locoq́ue ſuperat: nam cùm Boleſlaus Krziuouſti, rex Poloniæ (de quo ſuprà) bellicoſiſſimus à Ruthenis dolo circumuentus eſſet. *Palatinus & Caſtellanus.* Palatinus honore poſtpoſito, cum maiori parte exercitus aufugit, rege in medio hoſtiū relicto. Ab hocq; tempore Caſtellanus primas obtinet, in cæteris verò illius regni prouincijs, Palatinus Caſtellanum dignitate antecellit.

CIVITATES DISTRICTVALES in terra Cracouienſi.

HAs ciuitates diſtrictuales p̃cipuas vbi iudicia, cauſſæq; nobiliū diſceptãtur, cõtinet: Palatinatus Cracouiẽſis, quib. capitanei, iudices, & alij regia munia obeuntes p̃ſunt.

BIECZ ciuitas muro circũdata, in planitie ſita, eam Rapa fluuius præterfluit, in quo ſpumæ, ex quibus ſulphur conficitur, colliguntur, à Cracouia 15. mil. abeſt.

WOYNICZ ciuitas lignea, ad Dunaiecz fluuium ſita, à Cracouia 9. mil. diſtat.

SANDECZ ciuitas murata in planitie condita: quam Dunaiecz fluuius præterlabitur, à Cracouia 11. mil. diſtat.

LELOVIA ciuitas murata, in colle ſita, arcem inferius conditam habet, quam Biala fluuius alluit, à Cracouia 11. mil. abeſt.

KZYAZ ciuitas lignea, à Cracouia 7. mil. diſtat.

PROSZOVICE ciuitas lignea in planitie ſita, in qua curia regia ad Sozeniaua fluuium cõdita eſt, à Cracouia 4. mil. diſtat, in qua cõuentiones terreſtres nobiliū celebrari ſolent.

Sunt etiam aliæ multæ ciuitates & oppida nobilium & magnatum in terra Cracouienſi: ſed hîc niſi eorum, in quibus terreſtria officia celebrantur, mentionem facimus.

In eadem terra Cracouiẽſi tres ſunt fodinæ inſignes, quæ magnis prouẽtibus theſaurum regium adaugent. Prima in Olkuſſia 5. mil. à Cracouia, vbi plũbi copia, argentumq; effoditur. Secunda in Bochnia ciuitate, quæ 5. mil. à Cracouia diſtat, vbi ſal glaciei ſimile p̃ſpicuum grãdib. maſſis effoditur. Tertia in Wieliczka, 2. mil. à Cracouia, vbi etiã ſal glaciale, ſed vilius Bochnenſi copioſè effoditur.

SENATVS PRINCIPALIS terræ Cracouienſis.

Epiſcopus Caſtellanus Palatinus	Cracouienſis.

Sulphur Fodinæ Sale

Caſtellanus { Sandecenſis. Woynicenſis. Byecenſis. Oſwiccimenſis.

VEXILLVM TERRESTRE BELlicum, aquila alba coronata in campo rubeo, per alas linea aurea protenſa, inſignitur.

DIſtrictus Sandecēſis vexillum peculiare habet, clypeo diuiſo bicolori inſignitū.

In eadem terra Cracouienſi duo ducatus cōtinentur, qui iure naturali in ditionem regni ceſſerunt, Zatorienſis & Oſwiecimēſis.

OSWIECIM ciuitas principalis prædicti ducatus lignea, in planitie ſita, arcem quoq; ligneam argilla circumlinitam habet, quam fluuius quidam præterlabitur, 7. mil. à Cracouia. Vexillum aquila nigra, O, in pectore habente, inſignitur.

ZATOR ciuitas lignea cum arce, à Cracouia 5. mil. in planitie Viſtulam fluuium ſita, quæ ducatus caput erat, cuius vexillum aquila laſurini coloris, Z, in pectore geſtante inſignitur.

Huius ducatus Zatorienſis princeps à Spitkowe Myskowski equite Polono, dolosè, oc-

sè, occiſus eſt, ab hoc tempore in regis Poloniæ ditionem ceſſit.

SANDOMIRIENSIS TERRA.

SANDOMIRIA ciuitas principalis, muro circumdata, in colle ad Viſtulam fluuium condita, à Cracouia 22. mil. diſtat. Arcem muratam à Meridie Viſtula, prẹterfluam habet. Hæ ciuitates diſtrictuales præcipuè ad eam pertinent.

CHECINY ciuitas in loco plano ſita, arx verò murata in eminenti ſcopulo cōdita eſt, à Cracouia 13. mil. abeſt. Fodinis laſuli clara, vbi & argentum reperitur.

KORCZIN ciuitas noua lignea, arcem muratam ad Viſlok fluuium ſitam, habet, quam vndiq; paludes circumdederunt.

WISLICIA ciuitas lignea, quam Nida fluuius circumfluit, muroq́; circumdata inter lutoſas paludes in ſcopulo ſita, in quibus ingens colluuies reptilium omni generorum graſſatur.

PILZNO ciuitas lignea, ad Viſlok fluuium ſita.

OPOZNO ciuitas murata in planitie, quam Pilcza fluuius præterlabitur.

Radomia ciuitas muro valloque circumſepta, in planitie ſita.

Poloviec ciuitas lignea inter colles conſtructa.

Zawichost ciuitas lignea, ad Viſtulam fluuium ſita, arcem muratam in vlteriori Viſtulæ ripa habet.

Zarnow oppidum ligneum.

Malogost ciuitas lignea.

SENATORES TERRÆ Sandomirienſis.

Palatinus & Caſtellanus Sandomirienſis.

Caſtellanus { Viſlicenſis. Radomienſis. Zawichoſtenſis. Zarnouienſis. Malogoſtenſis. Polanecenſis. }

Vexillum terreſtre geſtat pro ſtemmate, clypeũ diuiſum, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas: in altera campum laſurini colores, tribus ordinibus ſtellarum inſignitur.

LVBLINENSIS TERRA.

Lvblin ciuitas murata, foſſa ſtagniſq; ingẽtibus circumdata. Arx in colle eminentiori ad ſtagnum amplum condita, muro validiſſimo foſſaq; profunda cingitur. In hac ciuitate triplices per annum nundinæ, quatuor hebdomadas durantes, celebrãtur. Primò pro feſto Pentecoſtes. Secundò, pro ferijs apoſtolorum, Simonis & Iudæ. Tertiò pro feſto purificationis Mariæ. Ad eas ex remotiſſimis regionibus negociatores, Turcæ, Armeni, Græci, Germani, Moſchouitæ, Lituani, & cæteri ex circumiacentibus regionibus, conuenire ſolent. Iudæi maximam ſuburbiorum partem occupant, ibiq; ſynagogam habent præcipuam. Arcem Byſtrzica fluuius alluit. Diſtat autem Lublina à Sandomiria 14. mil. à Cracouia 36. à Wilna 70. à Warſouia 24. Has ciuitates diſtrictuales terra Lublinenſis complectitur.

Vrzendow ciuitas lignea ampla, ad ſtagnum ſita, à Lublina 7. mil. abeſt.

Lvlow ciuitas lignea, in planitie ſita, ex vna parte palude lutuoſa, ex alia vallo munitur, à Lublinia 14. mil. abeſt, diſtrictum ſatis amplum complectitur.

Parcow ciuitas lignea, in planitie ad ſtagnum ingens ſita, à Lublina 9. miliaribus abeſt.

CASIMIRIA ciuitas lignea, inter ſcopulos ad Viſtulam condita, quę tempore exundationis Viſtulæ media ferè aquis obruitur, à Lublin 7. mil. diſtat.

Senatores duos præcipuos terra Lublinenſis habet, Palatinum videlicet & Caſtellanum.

Vexillū terreſtre ceruo albo, in collo coronam geſtante, in campo rubeo inſignitur.

DE TERRIS DISTRICTIbusq́, maioris Poloniæ.

POSNANIA ciuitas inſignis, maioris Poloniæ metropolis, ad Vartham fluuium nauigabilem, & Proſna amnem, inter colles condita, muro duplici, foſſaq́; profunda cingitur, ædes in ea pulcerrimæ, inſigniterq́; ex lapidibus ſectis conſtructæ. Arx murata in eminētiori colle, inter Vartham & Proſnam fluuios ſita. In vlteriori ripa Varthæ ſuburbia ſunt ampliſſima, ſtagno ingenti paludibusq́; circumdata, quæ frequenter cum circumadiacentibus pagis exundatione Varthæ obruuntur, adeò, vt aliquando ſolūmodo ſummitates ædificiorū ex aquis appareant: ipſaq́; ciuitas in muro aliquando inundatur, vt in foro plateisque paſſim nauigetur, ſed tamen hæ exundationes duobus tribúſve interdum diebus graſſantur. Nundinæ in Poſnania celeberrimæ ter in anno exercentur. Primæ in principio Quadrageſimę, quæ quatuor hebdomadis durant. Secundæ pro feſto diui Ioannis Baptiſtæ, quinq; hebdomadis durantes. Tertiæ pro feſto ſancti Michaelis, quæ quinq; integris hebdomadis celebrantur.

CIVITATES DISTRICTVALES in terra Poſnanienſi.

KOSCIEN ciuitas in planitie inter paludes lutuoſas ſita, duplici muro, valloq́; & foſſa munitur, à Poſnania 7. mil. diſtat.

MIEDZYRZECZE ciuitas lignea, in planitie inter flumina paludeſq́; lutuoſas (vnde & nomen habet) ſita, finitima Sileſiæ, Pomeraniæ, arcem muratam natura & opportunitate loci munitiſſimam, muro valloq́; in excuſſo & foſſis profundis circumſepta, nullo modo expugnari ſeſe, niſi fame patitur. Eam duces Germaniæ aliquot annis graui obſidione premebant: attamen re infecta cum dedecore diſcedere coacti ſunt. A Poſnania 15. mil. diſtat. A Francofurto ad Oderā 9 mil:

OSTRESOW ciuitas lignea, finitima Sileſiæ, in planitie latiſſima ſita, quam ſiluæ vndiq; circumdederunt.

WSCHOW ciuitas murata, in planitie sita, à Posnonia 11. mil. abest.

SREMSK, Præmecz, Rogozno, ciuitates ligneæ, ad officium Posnaniense pertinētes, in quibus iudicia terrestria celebrantur.

SENATORES TERRÆ Posnaniensis.

Episcopus Palatinus Castellanus	Posnaniensis.
Sremscensis Miedzirzecensis Præmecensis Rogosiensis	Castellanus.

Vexillum terræ Posnaniensis aquila alba cum expansis ad volandum alis.

CALISIENSIS TERRA.

CALIS ciuitas muro circumdata, inter paludes sita, quam Prosna fluuius præterlabitur. Arcis muratæ ruinæ restant, per Crucigeros Prussienses desolatæ.

Has ciuitates districtuales hæc terra complectitur.

GNESNA ciuitas muro circumdata, in planitie inter lacus collesq; sita, archiepiscopali sede clara. Hæc prima omnium ciuitas in Polonia à Lecho autore Polonorum condita, vbi in primis sedes regia habebatur. Ibique princeps Poloniæ Boleslaus Chabri, ab Ottone Romanorū imperatore regium diadema accepit, quo hucusque reges Poloniæ vtuntur. In hac ciuitate est ecclesia Cathedralis metropolitana, in qua corpus diui Adalberti episcopi Pragēsis depositū est. Distat autem à Calis 14. mil. à Posnania 7. In ea nundinæ insignes, præcipuè verò pro festo sancti Adalberti celebrantur.

Prima ciuitas in Polon:

XB

PYZDRY ciuitas murata, in planitie ad fluuium Varta inter siluas sita, à Calis 9. mil. distat.

WARTHA ciuitas ampla, ad eiusdem nominis fluuium sita.

NAKLO ciuitas lignea, ad fluuium Notesiam ex Goplo lacu emergentem, arx murata inter lutosas paludes sita.

LAND ciuitas ad Wartham fluuium, à Gnesna 4. mil. abest.

KONIN ciuitas murata, Warthaq; fluuio vnà cū arce in gyrum circūducta, & nisi pontibus ad eā peruenitur, 8. mil. à Calisia abest.

SLVPCZA ciuitas muro fortissimo, propugnaculisq; munita, ad Wartham fluuium.

KOLO ciuitas lignea circūsepta, Warthaq;

fluuio in gyrum vnà cum arce aliquoties circumluitur, 8. mil. à Calisia distat.

LAND & Camenecia ciuitates in Pomeraniæ finibus.

SENATORES PRÆCIPVI terræ Calisiensis.

Archiepiscopus Gnesnensis.
Palatinus Calisiensis.
Castellanus Calisiensis.

Gnesnensis, Nakyelcensis, Camenensis, Landensis } Castellanus.

Vexillum terrestre capite Bisontis, inter cornua coronam auream gestante, per naresq; circulum aureum habente, in campo in modum latrunculariorum siue scachorum albo & rubro insignitur.

SIRADIENSIS TERRA.

SIRADIA ciuitas lignea, muro circumducta, in planitie sita. Arx murata ad Wartham fluuium condita. Hæc prouincia olim pro ducatu amplissimo computabatur, secúdoq; genitis regum Poloniæ attributa erat. Has ciuitates districtuales complectitur,

VIELV-

VIELVNIA ciuitas muro forti propugnaculisq; & fossa profunda circũsepta, eam vnà cum arce Prosna fluuius præterlabitur.

SADEK ciuitas lignea, in planitie ad stagnum sita, à Siradia 5. mil. abest.

PETRICOVIA ciuitas murata, inter loca palustrosa condita, vbi comitia generalia cõmuni approbatione omniũ regum senatorumq; Poloniæ celebrari constitutũ est. In suburbio curia regia & turris, in qua caussæ iudiciales celebrantur, sita est, quã fossa profunda ambit. Curiæ quoq; episcoporũ, magnatumq; Poloniæ frequẽtes ibidem extructæ sunt. Deinde extra ciuitatẽ curia ingenti sumtu ex lignis lenigatis insigniter sub nemore amœnissimo extructa est, quam rex cũ omni comitatu suo tẽpore comitiorũ ꝓpter salubriorem auram incolit, Bugey appellata.

ROSPRZA ciuitas lignea, in planitie paludibus circumflua.

SPICIMIRIA ciuitas lignea.

In hac Siradiensi terra, nobiles id regum priuilegijs concessum habent, cera rubea in obsignandis literis vti, cùm id in illis prouincijs nemini nobilium, solummodo magnatibus, & in officio regio, siue terrestri præfectis concedatur. Id verò inde promouerunt,

C

cùm Pruteni cum Polonis in acie acriter confligerent, Lancicienſes à Prutenis, Cruцigeribus ſuperati, vexillum ſui Palatinatus amiſerunt, quibus Siradienſes in auxiliū venientes, vexillū ab hoſtibus recuperauerunt.

SENATORES SIRADIENSIS terræ.

Palatinus } Siradienſis.
Caſtellanus }

Roſpirienſis }
Spicimirienſis } Caſtellanus.
Vielunenſis }

Vexillum terreſtre medietate leonis rubei, & medietate aquilæ nigræ in campo laſurino inſignitur.

Wielunenſis quoq; diſtrictus ſuum vexillum proprium habet, agnum Dei, cum vexillo cruce inſignito, in campo rubeo.

LANCICIENSIS TERRA.

LANCICIA ciuitas muro foſſaq; obducta, in planitie vndique paludibus lutoſis circumdata. Arx murata in ſcopulo, foſſaq; profunda obſtructa, eam Bſura fluuius præterlabitur. Ibidem in villa Koſciol dicta, eccleſia Cathedralis ex lapidibus ſectis conſtructa

ſtructa eſt, ſatiſque ſumtuosè prouiſa.

ORLOVIA ciuitas lignea, ex vna partium fluuio lutuoſo, & peramplo, ex altera lacunis paluſtroſis munitur, 4. mil. à Lancicia diſtat. In eodem diſtrictu ciuitas Piatek inter lutoſas paludes Bſuram fluuium ſita, cereuiſia boni ſaporis, quæ in ea coquitur, per totam Poloniam celebris habetur.

Cereuiſia Polonorum optima

BRESINIA ciuitas lignea ſatis ampla, inter ſtagna ſita, à Lancicia 7. mil. abeſt. Konarzew, Inowlodz, Biechow, & aliæ multæ plurimæq; ciuitates & oppida lignea ad Lancicienſem iuriſdictionem pertinent.

SENATORES TERRÆ Lancicienſis.

Palatinus } Lancicienſis.
Caſtellanus }

Breſinienſis }
Konarienſis }
Inowlodienſis } Caſtellanus.
Biechouienſis }

Vexillum terreſtre medietate aquilæ albæ, & leonis nigri, aurea corona inſigniti exornatur, in campo rubeo.

CVIAVIÆ SIVE VLAdiſlauiæ terra.

VLadiſlauia ciuitas ampla, ſede epiſcopali clara, inter ſtagna ad Viſtulam fluuium condita. Regio hæc magna ex parte paluſtroſa eſt, ſiluæq; in ea rariſſimæ, ideo incolæ inopiam lignorum patiuntur.

Bidgostia ciuitas murata, in planitie ſita, eam Barda fluuius nauigabilis, quo merces ex maiori Polonia in Viſtulam fluuiū deportantur, alluit, à Vladiſlauia 6. mil. diſtat.

Senatores tres præcipuos terra Vladiſlauienſis habet, Palatinum & Caſtellanum, Bydgoſtiæq; Caſtellanum.

BRESTIENSIS TERRA.

BRestia ciuitas murata, propugnaculis vallo, foſſaq; munitæ, in planitie inter lutuoſas paludes condita.

Hos diſtrictus complectitur.

Radzieiow ciuitas lignea, in campo aprico ad lacum ingentem ſita.

Crvsphicia ciuitas lignea antiquitus cōdita, & prima poſt Gneznam, arx murata ad lacum ingentem, Gopla dictum, ſita, ex quo lacu mures olim prodierant, qui Popelum principem Poloniæ ibidem in arce deuorauerant, prout latius in geſtis regum Poloniæ diximus. In hac ciuitate ſedes regia olim habebatur, ſed poſtea Cracouiam trāſlata eſt.

Supra tomo I. pag: 62. 63. 136.

Kowalow oppidum ligneum, in locis paluſtroſis conditum.

SENATORES TERRÆ Breſtienſis.

Palatinus } Breſtienſis.
Caſtellanus }

Cruſphicienſis } Caſtellanus.
Coualouienſis }

Cuiauienſis terrę vexillum, quo Vladiſlauienſis & Breſtenſis palatinatus inſimul vtitur, aquilæ rubeæ, leoniſq; nigri medietate, in campo aureo.

RAVENSIS TERRA.

RAva ciuitas lignea, in planitie ſita, arcem muratam in ſcopulo ad Rauam fluuium habet.

Sochaczovia ciuitas lignea, ſeptis ex vna partium circumdata, arx verò in ſcopulo eminenti murata, quam fluuius Bſura præterlabitur.

Gostinin ciuitas lignea, in planitie in-

ter paludes lutuosas, arx in scopulo murata, fossaq; paludibus obducta.

GAMBIN ciuitas lignea ampla, in planitie sita, senatores tres principales habet terra Rauensis, Palatinũ, & Castellanum Rauensem, Sochaczouiensem, & Gostinensem.

Vexillum terrestre aquila nigra in campo rubeo, litera R, in pectore insignitur.

PLOCENSIS TERRA.

PLOCZKO ciuitas murata, ad Vistulam fluuium condita, sede episcopali clara, arcem quoque muratam in colle eminenti sitam habet.

BIELSKO ciuitas lignea in planitie sita, à Ploczko 2. mil. abest.

RACZYAYAS ciuitas lignea, inter lutuosas paludes, à Ploczko 8. mil. distat.

SIEPRCZ ciuitas lignea, in collo eminenti, inter paludes, à Ploczko mil. 5. distat.

SRENSKO ciuitas lignea, in planitie sita, arx murata inter stagna paludesq; ingentes, à Ploczko mil. 10.

MLAWA ciuitas lignea Prussiæ finitima, eam eiusdem nominis fluuius præterlabitur, à Ploczko 11. mil. distat.

PLONSKO oppidum ligneum, à Ploczko 7. mil.

RAD-

RADZANOW ciuitas lignea, ad Vkra fluuium sita, arx murata in scopulo inter lacunas palustrosas, à Ploczko 8. mil. distat.

SENATORES TERRÆ Plocensis.

Episcopus, Palatinus, Castellanus } Plocensis.

Raczyasensis, Syeprcensis } Castellanus.

Vexillum terræ Plocensis, Rauensi simile, nisi quòd aquila P, litera in pectore insignitur.

DOBRINENSIS TERRA.

DOBRINIA ciuitas lignea, septis circumdata, in scopulo ad Vistulam sita, arx à Crucigeris demolita.

SLONSK ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam à Dobrinia 2. mil. abest.

RIPIN oppidum ligneum, in planitie ad Odlekam fluuium conditum, à Dobrinia 5. mil abest.

GORZNO ciuitas lignea, inter siluas in colle, vallo, fossaq; aquis repleta obducta, à Dobrinia 6. mil.

Pro hac prouincia Poloni cum Crucigeris Prussiensibus frequenter digladiabantur.

Tres senatores præcipuos terra Dobrinensis habet, Castellanum Dobrinensem, Ripinensem, & Slonscensem.

Vexillum terræ Dobrinēsis caput humanum cornutū, duabus coronis redimitum, fronte & collo in campo rubeo gestat.

DVCATVS MASSOVIÆ.

MAssouia regio amplissima Polonię coniuncta, Prussiam à Septentrione, Lituaniam ab Oriente, & Russiam nōnihil in Meridiem reflectendo, in vicinia habet. Quondam sui iuris principes habebat, secundoq; genitis regum Poloniæ attributa erat, sed anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate, Ioanne & Stanislao ducibus, vnicis regionibus hæredibus, ducatus Massouiæ in ius regis Poloniæ cessit. Incolæ eodem idiomate, nisi sibilis quibusdam differenti, habituq;, moribus & religione cum Polonis vtūtur. Viri sunt strenui & bellicosi, in Martemque cruentum proni.

Has præcipuas ciuitates Massouia complectitur.

VARSCHOVIÆ DISTRICTVS.

VARSCHOVIA ciuitas insignis murata, totius Massouiæ metropolis, duplici muro, fossaq; obducta, in planitie ad Vistulam condita, arx quoq; murata ciuitati contigua Vistulæ impēdet. Pons ibi amplissimus ligneus ingenti sumtu in Vistula fabricatur. Has ciuitates districtuales præcipuas habet.

CZERSKO ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam fluuium sita, arcem muratā in scopulo eminentibus altis conspicuam habet, à Varschouia 5. mil. abest.

WYSSEGROD ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam, arx in colle murata, Varschouia 12. mil. distat.

ZAKROCZIM ciuitas lignea, ad Vistulam fluuium, arx in colle murata, 8. miliar. à Varchouia abest.

CZIECHANOW ciuitas in planitie sita, valloq; circūsepta, arx inter lutosas paludes, fossa ꝓfunda munitur, à Varschouia 12. mil.

CZERNIENSK ciuitas lignea ampla, arcem & monasterium Augustinorum adiunctum habet.

PVLTOWSKO ciuitas murata, ad Narew fluuium vnà cum arce sita.

ROSAN ciuitas in planitie, arx verò in scopulo ad fluuium Narew condita.

VARKA ciuitas ampla lignea, in plani-

tie ad Pilczam fluuium sita, à Varsch. 8. mil.

BLONYE ciuitas lignea ampla, à Varsouia 4. mil.

TARCIN ciuitas lignea, à Varschouia 5. mil. abest.

GRODZYEC ciuitas lignea, à Varschouia mil. 7. à Tarcin 2. distat.

Prasnis ciuitas ampla, lapideis ædificijs ornata.

Lomza ciuitas ampla, ad Narew fluuium nauigabilem sita, in ea ædificia pulcerrimè murata, à Varschouia 20. mil. distat.

SENATORES PRIMARII ducatus Massouiæ.

Palatinus Massouiæ Generalis.

Varschouiensis, Cerscensis, Vysegrodiensis, Zakrocimensis, Cziechanouiensis — Castellanus.

Vexillum Massouiæ aquila alba, cum expansis ad volandum alis, in campo rubeo insignitur.

LIVENSIS TERRA.

LIWO ciuitas lignea, arx murata ad Liwijecz fluuium condita.

WEGROW

WEGROW oppidum ligneum, à Liwo medio miliari distans.

WIZNA ciuitas in planitie ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta.

NVR ciuitas lignea ampla, ad fluuium eiusdem nominis sita.

CAMENYEC ciuitas lignea, in planitie ad Bug fluuium, à Liwo 8. mil. sita.

Senatores hos duos præcipuos terra Liuensis habet, Liwensem & Wiznensem castellanos. Vexillum terrestre aquilæ medietate rubeæ, & vrsi albi coronati insignitur.

PODLASSIÆ TERRA.

PODLASSIA regio ampla, Massouiæ ab Occidente, Lituanię ab Oriente cōtigua, olim sub potestate & imperio Lituanorum erat, sed nunc anno Domini 1569. per Sigismundum Augustū, regem Poloniæ, & magnum Ducem Lituaniæ, regno Poloniæ adiuncta & appropriata est. Incolæ eius Massouitæ Rutheni, atque Poloni. Has ciuitates districtuales præcipuas complectitur.

BYELSKO ciuitas lignea amplissima, Podlassiæ principalis, ad Byala fluuium sita, Lituaniæ contermina. Arx lignea fulminis ictu in præsentia regis incensa, penitusq; exusta est, à Narew 4. mil.

BRANSKO ciuitas lignea, ad Nur fluuium, à Byelsko 3. mil. sita, in ea curia regia iudicialis, in qua caussæ nobilium disceptatur.

SVRAS ciuitas lignea, inter colles ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta, à Byelsko 3. mil.

TYKOCZIN ciuitas lignea, in planitie ad Narew fluuium sita. Arx natura & opportunitate loci munitissima, propugnaculis valloq; forti proportionaliter circumsepta, Narewq; fluuio & paludibus circumdata, vt ad eam nusquam aditus pateat, machinis tormentisq; bellicis bene prouisa. Thesaurus enim regius in ea asseruatur. Rex Sigismundus Augustus eam magnis impensis restaurari fecit, monetaq; ibidē cuditur, à Byelsko 10. mil. distat, à Wilna 42.

KNYSSYN ciuitas lignea, à Tikoczin 2. mil. in planitie inter stagna, siluas, paludesq; lutosas sita, ibidem curia regia extructa est. Hortus quoq; regius amplissimus, vario genere animalium, piscinisq; diuersis refertus. Venationes enim illic omnium ferarum copiosè exercentur. 12. mil. à Byelsko distat.

NAREW ciuitas lignea, inter siluas ad fluuium eiusdem nominis, à Bielsko 4. mil. condita.

WASIL-

WASILKOW oppidum ligneū, ad Narew fluuiū, in quo capitaneus regius residet.

AVGVSTOW ciuitas noua amplissima, à rege Sigismundo Augusto, à quo & nomen habet fundata, 20. mil. à Bielsko distat.

DROHICINENSIS DIStrictus.

DROHICIN ciuitas lignea, ad Bug fluuium cōdita, in colle curiam regiam, in qua caussæ nobiliū disceptantur, habet, à Byelsko ciuitate 10. mil. à Warschouia 30. distat.

MYELNIK oppidum ligneum, ad Bug fluuium cōditum, arx verò in colle eminenti, à Drohicin 5. mil.

LOSICZE ciuitas lignea, ad stagnū amplissimum sita, à Drohicin 3. mil.

MORDI oppidum ligneum, in planitie ad stagnum situm, à Drohicin 5. mil.

Ex his duobus districtibus Podlassiæ Bielscensi & Drohicinensi, pro expeditione bellica 20000. nobilium statuuntur.

Huius terræ duo sunt præcipui senatores, Palatinus & Castellanus.

Vexillū terrestre Podlassiæ bicorne crocei coloris stemmate, magni ducatus Lituaniæ, in campo albo insignitur, viro videlicet armato, gladium tenente equo insidente, ex

alia verò parte aquilam albam in campo rubeo gestat, postquā regno Poloniæ est incorporata. Similiter Bielscensis, & Drohiciensis districtuum vexilla vnicornia insignitur.

DE TERRIS ET DISTRICTIbus Russiæ, regno Poloniæ incorporatis.

DE gentis Roxolanorum, siue Ruthenorum, vel Russorum origine, varij varia sentiūt, quos Sauromatas Slauonesq́; ex posteritate Iapheti (prout latius in deductione Sarmatarum Polonorumq́; diximus) cōstat esse. Quidam eos à fusco gentis colore Russos dici autumant, alij à disseminatione, siue dispersione, Rozsieia enim Slauis disseminationem significat, quod meliùs ad veritatem quadrat, cùm totam Sarmatiam Europęam, & Asiaticæ partem occuparēt, ab Oceanoq́; glaciali ad mediterraneum vsq; mare, & sinum Adriaticum, à Pontoq́; Euxino ad Balticum Oceanum vsque eorum coloniæ extenduntur, vnde & Græcis Sporij, id est dispersi dicuntur.

Qui in primis Ruthenis imperauerint, incertum est, cùm literarum prorsus ignari essent, donec anno Domini 796. Michael Curopalatus, imperator Constantinopolitanus, characteres ad scribendum Bulgaris misisset, quos etiam Rutheni omnes susceperunt, & ab hoc tempore illa quæ poterant ante & pòst gesta recordari, literis mandabant. Regionibus Russiæ duo pręcipui principes præsunt, vtpote Magnus dux Moschouiæ, qui se imperatorem totius Russiæ appellat, plures enim in ea ducatus possidet. Secundus rex Poloniæ, qui etiam Magno ducatui Lituaniæ præest, Russiæ ducatus Lituaniæ incorporatos, vtpote Vitebscensem, Kiouiensem, Msczislauiēsem, &c. possidet, quos vnà cum Lituania descripsimus.

Nunc cæteras regiones Russiæ, Poloniæ adhærentes, cum præcipuis ciuitatibus describemus, in quibus magna ex parte Poloni colonias suas habent, proceresq́; & equites ferè omnes Poloni sunt, ac maior pars religionem Romani ritus amplectitur, vtpote ciues & nobiles, exceptis colonis & agrestibus, qui Gręcorum dogmata in religione sequuntur, de quorum religione & ritibus latius in Moschouiæ descriptione patet.

LEOPOLIENSIS ET HALIciensis terra.

LEopolis ciuitas insignis Russiæ, Polono regi subiectæ, metropolis, à Leone Russ-

sorum principe condita, duplici muro propugnaculisq; fortissimis, vallo & fossa profunda, tormentisq; & supellectili bellica expeditissimè prouisa. Arx vna in ciuitate, alia verò in eminentissimo scopulo ciuitati impendente munitissimè cõdita est, cuius aspectus 10. mil. patet. Emporio, sedeq; archiepiscopali clara. Metropolitanus quoq; Russiæ ibidem sedem suam retinet. Ecclesiæ in ea Romanæ & Græcorũ obedientiæ plurimæ. Armeni quoque ibidem Basilicam suæ religionis, antistitemq; & sacerdotes habent.

HALICIA ciuitas lignea amplissima, antiquitus cõdita, vna ex ducatib. Russiæ. Eam à Moldauia Prud fluuius, ex alia parte Tyras, Nester vulgò dictus, præterlabitur. Arcem ligneam in colle eminenti adiunctam habet.

Has ciuitates precipuas districtuales, Leopoliensis & Haliciensis terra complectitur.

ZIDACOW in Pokutia, ciuitas lignea, in planitie ad Striy fluuium sita, arx in colle eminenti vallo circumsepta.

GRODEK ciuitas circumsepta, vnà cum arce in planitie stagnis circumuallata, à Leopoli 4. miliar.

BVSKO ciuitas inter lutosas paludes, ex quibus Bug fluuius oritur, sita, quo merces variæ ex Vollhynia in Vistulam deportantur, à Leopoli 5. mil. distat.

STRIY ciuitas lignea, ad fluuium eiusdem nominis condita.

WIZNA ciuitas in planicie inter paludes ad fluuium sui nominis extructa.

SNIATIN ciuitas lignea septis circumdata, confinis Moldauiæ, cum Prud fluuius præterlabitur, à Leopoli 12. mil. distat.

COLOMIA ciuitas lignea sub monte ad Prud fluuium sita, ibidem sal decoquitur.

ROHATIN ciuitas lignea septis circundata in planicie, eam Rohatinka fluuius præterlabitur. Arcem inter stagna & paludes in colle sitam habet, à Leopoli 10. mil. distat.

DOLINIA oppidum ligneum inter colles situm.

LVBACZOW ciuitas lignea in planicie sita, castrum inter paludes stagnantes conditum.

SENATORES PRÆCIPVI HARVM terrarum.

Archiepiscopus Leopoliensis.
Palatinus Russiæ Generalis.
Leopoliensis, Haliciensis, Lubaczouiensis } Castellanus.

Vexillum Leopolienſis terrę, Leonem fuluum coronatum petram aſcendentem in campo laſurino geſtat.

Halicienſe verò vexillum Monedulam coronatã cum expanſis alis in campo rubeo pro ſtemmate geſtat.

BELZENSIS TERRA.

BELZ ciuitas lignea, ampla in planicie ſita. Arcem ligneam lutoſis paludibus latè ſtagnantibus circumductam habet, quam nequaquam Tartarica ſagitta attingit.

SOKAL ciuitas circumſepta in planicie ad Bug fluuium ſita. Arx in colle eminenti lignea.

HRVBYESOW oppidum cum caſtro in colle ſitum.

HRODLO ciuitas ſtipitibus præacutis circumſepta, arcem in colle Bugo præterfluam habet.

GRABOWYEC ciuitas lignea in planicie ſita, arx in colle eminentiſſimo natura & oportunitate loci munitiſſima acceſſuque ardua.

THYSSOWICE ciuitas lignea, arcem in colle habet.

Sena-

Senatores præcipuos duos terra Belzenſis habet, Palatinum videlicet & Caſtellanum.

Vexillum terreſtre Griphonem album coronatum, in cãpo rubeo pro ſtẽmate geſtat.

CHELMENSIS TERRA.

CHELM ciuitas ſeptis circumdata, ſede epiſcopali clara, arx in eminentiori colle ſita, lignea, argilla oblinita 4. mil. aſpectus illius patet.

CRASNISTAW ciuitas murata ad ſtagnum ampliſſimum ſita, arx in planicie murata, quam Viepr fluuius nauigabilis præterlabitur, à Lublina 7. mil. In ea Capitaneus generalis regius reſidet.

RATNO ciuitas lignea ampla inter paludes latiſſimè ſtagnantes ſita, a Chelmiaque 24. ferè mil. pontibus ſtratis ad eam peruenitur. Arx in colle eminẽti ad Perepetum fluuium nauigabilem condita, quam Tur fluuius alia ex parte paludeſque lutoſæ muniunt, acceſſuſque omni ex parte difficilis.

LYVBOWLYA ciuitas ad Bug fluuium ſita, arcem in colle eminenti habet.

Senatores duos principales epiſcopum videlicet & Caſtellanũ, terra Chelmẽſis habet.

Vexillum terreſtre Vrſo albo inter tres arbores in campo aureo gradiante inſignitur.

PREMISLIENSIS TERRA.

PREMISLIA ciuitas murata ad San fluuium nauigabilem ſita, ſede epiſcopali clara. Arx in colle in vlteriori ripa eiuſdem fluuij condita, propugnaculisq́; apprime munitiſſima. Ibidem hortus ingens regius omni genere ferarum refertus.

SAMBOR ciuitas ſeptis circumdata ad Tyram fluuium, vnà cum arce ſita Hungarię finitima.

DROHOBYCZ ciuitas ſtipitibus præacutis in planicie munita, ſalis fodinis clara.

SANOK ciuitas lignea inter colles ad San fluuium extructa, arx in colle murata.

PRZEWORSK ciuitas in colle muro circumdata, ad Mleczka fluuium ſita.

KROSNO ciuitas murata Iaſiolda fluuio circumdata. Viſlok verò fluuius eam mediam interfluit. Ibidem medio miliari Camyeniecz arx in eminenti ſcopulo murata, natura & oportunitate loci & propugnaculis munita.

SENATORES TRES PRÆCIPVOS terra Præmiſlienſis habet.

Epiſcopus } Premiſlienſis.
Caſtellanus }
Caſtellanus } Sanocenſis.

Vexil-

Vexillum terreſtre aquilam auream bicipitem coronatã in campo laſurino pro ſtemmate geſtat.

PODOLIÆ REGIO.

PODOLIA regio ampliſſima Moldauiæ & Valachiæ à meridie finitima eſt, ab oriente verò vaſtiſſima campeſtria deſolata, ad Tanaim fluuium paludesq́; Mæotidis, & Pontum Euxinum vſque, Tartarosq́ue Præcopenſes habet. Omnium rerum ex terra naſcentium fertiliſſima, adeò vt colonus, quamuis quomodocunque in agrum ſemen iniecerit, centuplum fructuum referat. Prata quoque mirum in modum luxuriantia, adeò vt bouis cornua vix è gramine appareant: terra tamen dura & petroſa nimis, adeò vt biſſenos boues coloni araturi, aratro iungere cogantur. Attamen intolerabile pondus boues anhelantes teſtantur. Mellis ſiluæ paſſim abundantiſſimæ, ſtipitibus enim cauatis vbiq; mella roſſida depromuntur. Armentis gregibusq́ue, & feris omni generis redundans. Eam antiquitus Alani, Goti, Getæ, Cumani, Polowcij, & Roxolani incolebant. Circaſſorum reliquiæ adhuc extant, ad Boryſthenem fluuium.

Podolia omnium feraciſſima.

Has pręcipuas ciuitates, arcesq; hæc regio complectitur.

CAMYENIEC ciuitas Moldauiæ finitima, diuinaq; ferè manu inter arduas cliuosasq; rupes condita, portas solummodo duas habet. Arx quoq; natura & oportunitate loci rupe petrosa, vndiq; cincta, quã vna cum ciuitate Smotricz fluuius pręterlabitur, fossaq; profundissima naturali cingitur. Arx ipsa muro propugnaculisq; munita. Ciuitatẽ verò rupes altissima, saxosa, accessuq; ardua inexpugnabilem facit, quam ita suo ambitu includit, vt minimè ædium quamuis eminentiorum tecta apparent. Sæpius ab ea Tartari, Valachiq; & Turcæ cum ingenti strage & dedecore repulsi & fugati sunt. Achocimia Moldauiæ arce duobus mil. distat.

Arx inexpugnabilis

BAR ciuitas septis circumdata in planicie à Bona Ioannis Sfortiæ ducis Mediolani filia, Sigismundi regis Poloniæ condita, quam à Baro patria appellauit. Arx in colle murata, paludibus latè stagnantibus circundata.

MYEDZIBOSZ ciuitas & arx ampla lignea, inter paludes latissimè stagnantes sita, ad quam nisi pontibus peruenitur, à Tartaris sæpissime infestatur.

BRE-

BREZANIA oppidum ligneum, arcem in colle muratam habet.

TREBOWLA ciuitas sub monte altissimo sita, arcem in colle eminenti habet.

CHMIELNIK ciuitas lignea stipitibus circummunita, arx lignea in planicie ad Bog fluuium (Herodoto Hypanis dictum,) sita, à Camyeniec 20. mil.

BRASLAW ciuitas & arx lignea vallo fossaq; circummunita, eam Bog fluuius præterlabitur.

VINNICZA ciuitas lignea vnà cum arce vallo circumsepta, ad Bog fluuium sita. Hæ duæ arces præter cæteras à Tartaris Pręcopensibus sæpissime infestantur, districtusque amplissimos qui pro Palatinatibus computantur, & vexillum peculiare bellicum cinericei coloris, stemmate magni Ducatus Lituaniæ insignitum habent.

SVINIGROD arx cum ciuitate lignea in campestribus sita, ibidem munitiones sunt plurimæ in campestribus desolatis sitæ, cõtra Tartaros latrocinantes arcendos. Tandem vltra Bog fluuium (qui Herodoto Hypanis dicitur) Circassorum & Canowciorum reliquiæ, longo tractu ad Borysthenem extant in campestribus desolatis, quæ 200. Circassi. Canowcij.

miliaribus Polonicis nullis siluis collibúsve & munitionibus conspicua, ad Tanaim paludesque Mȩotidis, & Pontum Euxinum Tartarosque Præcopenses, & Crimscenses vsq; extenduntur.

Senatores Podolia præcipuos tres duntaxat habet, episcopum Camenecensem, Palatinū Podoliæ generalem, & Castellanum Camenecensem.

Vexillum terrestre Solem stellis duodecenis, in campo albo circumdatum pro stemmate gestat.

LECTO-

LECTORI.

NE te tua opinio fallat, lector candide, me hic vniuersum regnum Poloniæ absolutè descripsisse. Ego enim hic Prouincias principales, quæ olim pro ducatibus habebantur, nunc verò in Palatinatus redactæ sunt, descripsi, ciuitatesque & arces præcipuas regias, in quibus caussæ iudiciales nobilium celebrantur enumeraui. Hæ verò prouinciæ plurimas frequentissimasq; ciuitates, arces, & oppida, tam regis quàm nobilium, magnatum, episcoporumq; complectuntur. In singulis autem terris & ciuitatibus districtualib. superius enumeratis administratores caussarum iudicialium, à rege substituuntur: vtpote Capitanei generales, qui vices regias supplent. Iudex & Subiudex, Notarius, Subcamerarius, Camerarius terrestris. Hij omnes caussas

nobilium absoluunt, exceptis capitibus criminalibúsve caußis, quæ ad regis edictum in comitia generalia relegantur. Sunt quoque plures alij terrestria regiáque munia obeuntes, quos hic recensere longum esset. Sunt quoque in Poloniæ regno comitatus plurimi, vtpote comitatus in TarnoW, in Gorka, in Tenczin, in Melstin, in SidloWiecz, & id genus alij.

REGNI

REGNI POLONIÆ, MAGNIQVE DVCATVS LITVANIÆ, REGIS CVM SENATORIBUS *suis, in senatu ordo.*

POLONIÆ regnum in Sarmatia Europæa vt diximus amplissimum, potentissimumque, cum alijs multis præclaris rebus, tum modo gubernationis à cæteris omnibus regnis differt, in quibus reges sine senatus consilio & equitum consensu, ex voto priuato legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem facilè prolabuntur. In Polonia autem vt reges non nascuntur, sed communibus senatus & equitum suffragijs eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamuis sint potentissimi, & militibus voluntarijs superbissimos quosq; reges superátes. Soli enim Poloniæ principes inuictissimi reperiuntur, ex solis voluntarijs nobilibus ducentorum millium quotiescunque opus fuerit, exercitum fortissimum ex omni genere armorũ promptissimum sine vllis stipendijs contra hostem educere possunt. Nobilitas namq; vniuersa omnibus soluta vectigalibus,

bellica tantummodo munera obire pro aris & focis tenentur, quod si voluntarij milites non sufficerent, de suis proprijs gentibus trecenta millia mercenariorum conscribere possunt. Ita cùm sit potentissimus rex Poloniæ, tamen secundum legum, & senatus pręscripta viuere tenetur, sicq; regnum amplissimũ, regio imperio, regia verò maiestas & potestas vicissim senatus & nobilium libertate temperatur, intra ęquitatisq; terminos omnes ordines regni cum ipso rege continentur, quod si rex quandoque ab officio suo deflecteret, & publicas libertates suorum opprimere aspiraret, authoritate senatoria, qui ad hoc attentandum iuramento sunt obligati, prohibetur, & ita rex Poloniæ grauissimis senatorum consilijs nititur. Senatores verò ipsi, & vniuersi equites vicissim regiam maiestatem reuerentur, amant, honorant, & vitam ac possessiones priuatas vniuersas funditus pro sanitate & bono illius effundere parati sunt. Senatores autem voto regis (penes quem est summa & maxima iuris dicendi authoritas) ex præcipua & illustri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione delecti, exacto fidei sacramento, in senatum eliguntur. Principes autem & præcipui regni senatores, sunt archiepiscopi, & episcopi, propter venerandam ecclesiastici ordinis maiestatem autoritatemque, & opes quibus affluunt, præstantissimas. Hij in senatu in vtrumq; regis latus circumsident, archiepiscopi autem duo sunt in vniuerso regis Poloniæ imperio, Gnesnensis regni primas, & legatus natus Romani pontificis in Sarmatia vicem tenens, qui ad vetusta superiorum temporum memoria, coronandi regis ius

ius habet. In Russia verò nigra, secundus archiepiscopus est Leopoliensis, vbi sedes Metropolitana Cracouia translata est, anno Domini 1075. in curia Lamperti Zulæ sancti Stanislai prædecessoris. Episcopi tredecim nõ secus ac principes maximi, omni rerum copia excellẽtes, in tota Polonię Monarchia reperiuntur, Cracouiensis minoris, Posnaniẽsis maioris Poloniarum, Vladislauiensis qui & Cuiauiæ, Pomeraniæq;, Vilnensis Lituanię, Plocensis Massouiæ, Warmiensis, Culmensis, Prussiæ, Præmisliensis, Lucæoriensis, Chelmẽsis, Kiouiensis Russię, Samogitiæ, vltimus Camenecensis. Hij ordine omnes regi assident, nisi quod Posnaniensis, cum Vladislauiensi, antiquam dignitatis litem teneăt, ideo alternatim locum mutant. Episcopos ex veteri priuilegio Castellanus Cracouiensis subsequitur, militarium procerum princeps, deinde Palatini quorum maior Cracouiensis & Vilnensis, palatinos verò quidã Castellani pręcipui intermixti. Tunc demum alij Castellani maiores & minores quos recensere longum esset ordine loca sua occupant, qui non castris vt ipsa vocis Etymologia sonat, sed minoribus Prouincijs senatorio iure & nomine regio pręsunt, extraq; ipsam autoritatẽ dignitatemq; (queę est prima post Palatinos) paruum sui officij quæstum reportant, quamuis illius cui præsunt prouinciæ Domini appellantur, nihil enim præter Reipublicæ (quod verè senatorum est) commoda quærũt. Castellanos Archimarschalci Marschalciq; supremi totius regni officiarij sequuntur, qui sunt Poloniæ & Lituaniæ de vtroq; imperio bini, terrestres videlicet & Curiales. Marschalcorum officium est, curare totius aulæ

& omnium conuentionis tranquillitatem, inter proceres & aulicos regios partiri ædes vrbium, regi quocunq; eunti, baculos erectos singuli præferunt, & vtquisque officio suo apud regem fungatur prouident. In senatus consessu omnia animaduertunt, quod si supremi Marschalci absuerint, Curiales eorum officium adimplent. Cancellarij & Vicecancellarij Marschalcos ordine sequuntur, vtriusq; gentis qui sunt similiter bini & bina sigilla, horum officium est priuilegia, immunitates, prærogatiuas à rege alicui datas, litteras similiter regias conscribere, scriptas regi oblatas pronunciant, quibus à rege subscriptis illi sigillum affigunt. Omnes autem litteræ ac priuilegia in magni Lituaniæ Ducatus Cancellaria, Ruthenicis characterib. absoluuntur, apud Polonos verò Latinè (cuius linguæ sunt peritissimi) omnes causlę describuntur. Pręcipua quoq; est dignitas in senatu summorum generaliumque militiæ ducum, quorum in Polonia vnus, in Lituaniæ magno Ducatu secundus, rerum potiuntur, penes hos summa omnium exercituum imperij sita est, in qua autoritate regia plenipotenter vtuntur. Hos demū Campiductores de vtroq; imperio singuli, qui sunt campestris militię duces. Est etiam summus maioris Polonię præfectus siue generalis, similiter Samogitiæ, & terrarum Russiæ pręfecti, quo honorum gradu non nisi principes viri, & de patria optimè meriti à rege donantur. Cooptantur quoque in senatus classem prouinciarum de vtroq; imperio officiarij, vtpote iudices qui caussas nobilium munere regio diiudicant, Pincernę, Succamerarij, Dapiferi, Secretarij, Vexilliferi, Scribę, Tribuni militum, Exactores, The-

Thesaurarij, & cæteri qui singuli singula officia in prouincijs assignatis exequuntur, & pariter cum iudicibus prouincialibus particularia, certis temporibus anni, assignata iudicia, qui termini siue Roki vulgo dicuntur, exercent. Ensifer quoq; regni, & vexillifer curię regię, qui curiale vexillum in bello defert, non postrema dignitate funguntur. Non etiam autoritatis frustrantur honore ipsi secretarij, scribæq; siue protonotarij regij. Insuper cubiculi, stabuli, culinæq; magistri, suis dignitatibus in senatus consultu gaudent. Ciuitatum, oppidorum, arcium, regiarum, prouinciarumq; præfecti, referendarij supplices libellos & subditorum querelas ad regem & senatum deferētes, summusq; regis secretarius & referendarius, salinarum fodinarum & metallorum præfecti nō ignobili certè dignitate potiuntur. Legati quoque prouinciarum & ciuitatum præcipuarum, ab vniuersis ordinibus de singulis prouincijs nomine totius nobilitatis electi, suas in senatu partes occupant. Equites quoque & Patricij viri iuuenes virtutibus & genere præstantes aulici, qui in aula regia seruientes in præstandis quotidianis officijs regi operam nauant, stipendiaque merentur. Insuper cubicularij siue veredarij, qui cum epistolis regijs per omnes prouincias, amandati velocissimè discurrunt. Demum stipendiarij, & satellites siue collaterones regiæ vitæ custodes, postremum autoritatis locum obtinent. Omnibus autem senatoribus sub fidei iuramento, & amore patriæ eadem est perpetua & constans tuendæ publicæ libertatis, & propagandi imperij, voluntas. In senatu cum de Republica deliberant liberè, & sæpiùs

arcerrimè ſententias dicunt, regem imprudentius regnantem obiurgant, atq; vno conſenſu ſanctiſſima maiorum inſtituta, & communis patriæ cariſſimas leges ad extremum vitæ defendunt.

CAPITANEI generales in minori Polonia 40. in maiori 30. in ducatu Maſſouiæ 12. quæ officia nulla ſucceſſione, ſed ex regis gratia in benemeritos de Republ. conferuntur: hij enim prouincijs præſunt, & nobilitatem, regia authoritate, pro tribunali iudicant, omnesq; prouentus regios exigunt, & in theſaurum referunt.

REGNO Poloniæ ſaluberrima aura fauet, omnium q; rerum ex terra naſcentium fertiliſſima eſt, cuius vbertatem cæteræ regiones tranſmarinæ affatim perſentiunt, ad quas frumentum grandi copia, de Polonia nauibus aduehitur. Pecoribus quoq; omnigeneris, venationibusq; abundat, ita vt Saxonia, cæteræq; gentes Germanorum, Polonicis bouibus victitent. Incolę habitum variarum diuerſarumq; nationum more geſtant, præcipuè verò, Italicum, Hiſpanicum, & Hungaricum, qui illis peculiaris eſt. Alij Germanico, Turcico, Moſchouitico, Bohemicoq; more veſtiūtur, diuerſas enim & repoſtiſſimas prouincias peragrāt, vnde varios mores in patriam inferunt. Viri ſunt excellentiſſima induſtria prędi ti, variarumque gentium idiomata callent: imprimis verò linguæ Latinæ peritiſſimi, qua vt vulgari maiori ex parte in ciuitatibus & pagis paſſim vtuntur, idq; omnibus diuitibus, ac pauperibus peculiare eſt, quod in primis pueros litteris imbuēdos apprimeq; ad conſumptionem, ſedecim plúſve annorum in pulueribus ſcholaſticis committunt, ſumptibus pro magi-

magiſtris minimè indulgendo, vnde linguam Latinam omnes ferè congruè callent, idque ea de re maximè obſeruatum crediderim, quòd vulgaribus literis vel ſcripturis, in ſacris ac profanis rebus nunquam vtantur, omnesq; leges tam ciuiles, quàm nobilium, ac villanorum, & ipſa Cancelaria regni ac caſtrenſis, Latinis literis omnia expedit, atque ideo factum eſt, vt paſſim docti omnes euaderent. Habent præterea Poloni & Lituani linguæ Latinæ inflectionem propriam & perfectiſſimam, vt Latinarum dictionum ſonum propriè ad iuſtum accētum expreſſionemq; ſecundum literas ipſas, quadam cum gratia & dulcedine, inflectere ac proferre queant. Qua de re Polonia omnium ferè gentiū ſtudia viciſſe videtur, quòd rarus eſſet, qui Latinas literas non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac paſſim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hiſpanicumq; extra vulgare ſuum Sarmaticum idiomata neſciret. Equites in ornamentis equorum, armorum, veſtibusq; præſumtuoſis plurimùm delectantur, campeſtri prælio alacrius hoſtem quemlibet paruis & magnis copijs adoriuntur. Caſtra etiam artificiosè collocant curribus in gyrum arctè diſpoſitis, adeò vt in illis tuti non aliter atque in arce firmiſſima includuntur. Viri ſunt bellicoſi, ſtrenui, hoſtisque quamuis validiſſimi impauidi. Armatura maiori ex parte Hungarorum moreVtuntur, clypeosque, qui totum hominem equo inſidentem tegunt, & haſtas oblongas geſtant, pluresque inter eos tantæ animoſitatis reperiuntur, vt vnus alium quamuis toto exercitu ſuorum profligato, ad mortem vſque non deſeruerit, ſed vterq; ſtrenuè dimicando honeſtè occumbere, quàm turpiter

Poloni ſtudiorum amantiſſimi.

fugere mauult. Prout in Moldauia duobus fratribus germanis, Strusouiczij dictis, Polonis equitibus euenit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta cõmilitonibus, inscij in multitudinem Valachiorum inciderunt, à quibus vndiq; circumuenti, in primo congressu vnus occubuit: alter verò strenuè dimicando euasit: sed cædis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conuersus, acies eorum fortiter disuerberabat, & quãuis euadendi facultas iterum ei pateret, tamen honestius cum fratre occumbere, quàm euadere maluit. Melstinius quoque, cùm Vitoldus dux Lituaniæ multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conuersus, in confertissimas hostium acies sese cõiecit, multisq; hostium trucidatis, tamdiu strenuè dimicauit, donec prorsus telis confoderetur, equoque deijceretur, 1397. vt latius patet in Lituaniæ ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere infiniti laboris esset. Id verò illic maximè non solùm inter fratres, sed inter socios fideles reperitur, prout nuper Vilnæ in Lituania me præsente euenit, duobus adolescentibus, per plateam ciuitatis pergentibus intempesta nocte, duo alij armata manu occurrerunt, vbi inter defendendum vnus aduersarium suum interemit, aufugitque. Socius verò illius captus, cædisq; damnatus, in locum decollandi postridie ducitur, cumque iam carnifex gladio euaginato staret, ille reus cædis, qui profugerat, accurrens dixit: finite hunc innocentem abire, ego enim hanc cædem perpetraui, itaque ille genua flectens à spiculatore decollatus est, innocens verò liberatus.

Nobiles

Nobiles humilioris fortunæ, iniurias à Magnatibus illatas non patiuntur, nam quamuis pauperrimus nobilis extiterit, amicis cognatisque suis collectis, quàm maximum magnatem debellare potest: non solùm enim possessiones pro necessitate amici exponunt, sed etiam vitam suam pro eo morti varijsque periculis obijciunt, qua de re magnates in Polonia, non parui, sibi pauperem vulgum nobilium ducunt, in Lituania econtra, Nobiles humilis fortunæ magnatum sunt serui. Accidit in Polonia me præsente, quòd quidam magnæ autoritatis vir, Dominus Ioannes Luthomirski, thesaurarius regius supremus, Capitaneus Lanciciensis, & Radomiensis, Castellanusque Siradiensis, quosdam pauperes nobiles, Mikolaie Wsczi dictos iniuria affecerat, qui collecta manu consanguineorum, cum magno comitatu proficiscentem occiderunt, in frustaque dissecarunt. Cumque hic nobilis aut honore priuandus, aut capite plectendus pro prædicto facinore esset, honorem vitæ præferens citatus ad comitia Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique honore integro ex sententia regis, decollatus est. Quod si huic genti nimiæ comessationes, & diuitiarum plusquam liberales prodigæ profusiones, inebriationes non obfuerint, omnes ferè gentes virtute innata & ingenijs heroicis superarent, sed vnus pro sanitate alterius, (prout illis mos est) bibens, poculum magnum funditus exsiccat, quamuis natura interdum repugnante, sicque hæc eorum mutua charitas, quam illi maximè in cõuiuijs celebrant, eos multoties sanitate priuat, multisque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripiuntur. Cùm enim vnus alteri pro sanitate

prębibit, non solùm poculum vitreum, sed ligneum, vel figulinum, capiti illidit, tandem postridie surgens infirmitate correptus, vinum incusat, amphoræ oblitus, quam ad caput colliserat. Multi quoque inter eos præcipuè in Ducatu Massouiæ reperiuntur, qui sese alterutrum bibere vi complectant, dicentes: aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato, interim verò alius arma quàm poculum, quem natura recusat, alacrius eligit.

Aulicorum ministrorum, seruitorumque tantas vniuersi Sarmatæ, præsertim Poloni, Massouitæ, Lituani & Rutheni, fouent turmas, vt nunquam speraresres eos educari posse, qui nullū aliud officium agunt, nisi dominum aliquò migrantem comitari, vel aliquò amandati munus iniunctum obire, à cęteris seruitiis prorsus liberi immunesq;. Mechanicum opus nobilis seruitori ingenuo, quamuis pauperrimo obire non patitur, nec demandat: quòd si aliquis minus discretus seruitori negotium minus honestum mechanicumve iniunxerit, rusticum sibi ad id muneris inueniendum oportere, se verò honesto seruitio minimè abdicaturum, respondit. Et ideo nobiles nobilibus, paresq; genere ac virtutibus, paribus plerunq; inseruiunt, cùm honesta & nobilia seruitia obeunt, contra occidentalium gentium cōsuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpè inseruiri putant, quòd mechanica seruitia, quicquid dominus demandauerit, obire cogantur. Apud Sarmatas verò qui melius bibit pro sanitate domini, ille melior censetur minister, & postquam dominus mensę accubuerit, & seruitores statim ordine seruato accumbunt, aliquandoque tres quatuorve mensas occupabunt, quibus libe-

liberaliter fercula opipara apponuntur, vt quilibet aulicorum tres seruitores sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero à tergo stanti, in quadra lautè porrigit. Aulicus enim quilibet seruitores aliquot, & pueros habere solet, & illi seruitores, alios seruitores, pueri, pueros, ad quartum vsque ordinem, ad mensam eiusdem domini omnes cibaria sumentes, & salaria recipientes, & plerunque maiori ex parte, nisi ad mensam inseruiunt: peracto prandio vel cœna, saturati inclinatis de more gentis coram domino genubus, capitibusq; adapertis, quò volunt discurrunt, & quandoque triduo quatriduove, vel integra hebdomada dominus seruum in tabernis, vel in comitiua occupatum non videbit: rarò tamen vbi fuerit interrogatur, & si interrogatur, respondit, se pro sanitate domini hilariter bibisse, ad quem dominus subridens gratias agit, & plerunque liberaliter huiusmodi remunerantur. Quodam tempore accidit, dum quidam episcopus per thesaurarium suum aulicis & seruitoribus salaria siue stipendia, secūdum consuetudinem ad vnamquamque partem anni, persolueret, astantibusque omnibus ordine suo, quidam latrunculus (qui eadem in aula nemini seruiens versabatur, bibens & comedens quotidie ad mensam episcopi) cæteris seruitoribus salaria expetentibus se intermiscuit, quibus aduersus eum murmurantibus, quòd nemini seruiens stipēdium expectaret, episcopus illum interrogat, cuinam inseruiret, & quid negotij obiret? Qui respondit: tibi reuerendissime domine inseruio, & id quod alij strenuus adimpleo. Quale nam sit seruitium episcopo interrogante, dixit: quotidie bis in die lautè ad mensam

tuam comedo & bibo. Cui episcopus subridens stipendium persoluit.

Nobiles legibus castrensibus, & terrestribus à regibus suis constitutis, vtuntur, ad ciuitatesque prouinciales & districtuales, quas superius enumerauimus, citantur, nomine capitanei illius regia munia obeuntis, qui arci prouinciæque præest, hosque terminos castrenses appellant. Ad terrestres verò terminos, qui rarius celebrantur, in anno sex inter quatuor vicibus, nomine regis in eandem arcem citantur, vbi à iudice terrestri vices regias adimplente iudicantur. Ciues verò in ciuitatibus imperatorijs legibus, quas Magdeburgenses appellant, vtuntur.

Conclusio. Atq; hæc nobis de regno Poloniæ breuiter dicta sufficiant: quod multis de caussis toti reipubl. Christianæ vtilissimum est, à gentibusque varijs crudelissimis Tartaris, & Turcis videlicet, munitissimum propugnaculum Germaniæ præsertim regionibus.

MAGNI

MAGNI DVCATVS LITVANIÆ CVM SVIS PROVINCIIS, PALATINATIBVS, CIVITATIBVS & castris præcipuis, compendiosa descriptio.

LITVANIA ab Oriente Russię, Moschouiæ duci subiectæ, contermina est, ab Occidente Podlassiæ, Massouiæ, Poloniæq;, & Prussiæ nonnihil in Septentrionem reflectẽdo adhæret, à Septentrione Liuoniæ, Samogitiæque, à Meridie Podoliæ, Woliniæque Russiæ regionibus adiacet. Porrò Lituania regio est amplissima, plurimos ducatus regionesque & prouincias diuersis nominibus appellatas, suo nomine complectens, & Vitoldi Magni Ducis temporibus, à Ponto Euxino, Tauricaque cher soneso ad sinum vsque maris Baltici, pelagumque Curlandiæ, Liuones, & Prutenos versus fines suos longo tractu extendebat. Omnis autem Magnus Ducatus Lituaniæ in Palatinatus & districtus certos, siue prouincias, vbi iudicia particularia, & terrestria, pro nobilibus exercentur, non secus, ac Polonia diuisus est. *Amplitudo Lituaniæ.*

Hij verò districtus & Palatinatus pro ducatibus (vt quondam temporibus plurimorum ducum erant) computari possunt, & vnusquisq; Palatinatus suum vexillum, quo in bello vtitur, habet. Eundem quoq; colorem & signum omnes districtus, siue prouinciæ, qui in eodem Palatinatu continentur, in vexillis suis repræsentant, nisi quòd Palatinatus vexillum maius est, cum duobus cornibus, districtuale verò minus simpliciter protensum cum vno cornu.

Lituania in Palatinatus diuiditur.

Primò itaque vexillum Magni Ducatus Lituaniæ peculiare & quadriangulare, ad differentiam cęterorum, sexaginta vlnas sericeæ telæ rubeæ continet, in medio insigne proprium, hominem videlicet armatum, equo albo velociter currenti, insidentem, gladiumq; super caput manu extensa tenentem gestat, desuper stemmatis pileus ducalis, ex altera verò parte vexilli pro insigni, imaginem diuæ virginis Mariæ in Sole cum puero, habet.

Vexillum Ducatus Lituaniæ.

Vexillum supremi ducis exercitus eiusdem amplitudinis, quadriangulare quoque, coloris lasurini eodem stemmate Magni Ducatus, ex vna partium in campo rubeo, (campus hic locus stemmatis intelligitur) ex altera diui Stanislai episcopi Cracouiensis imaginem gestat.

PALATINATVS VILNENSIS.

Vilnæ descriptio.

Vilna vrbs, caput & metropolis totius Lituaniæ, intra colles ad confluxum Vilnæ, (à quo nomen habet) & Viliæ fluuiorum sita, muroq; circumducta, ipsa quoq; murata. Arces duas insigniter muratas adiunctas sibi habet, quarũ vna inferior, (hæcq; ampla & sumtuosissimè extructa) altera superior, in colle eminentissimo condita, eas enim ex vna parte Vilna, ex Oriente fluens, ex altera Vilia fluuij ibidem concurrentes, præterlabuntur. Porrò Vilna, quæ nomen vrbi indidit, minor est, Vilia verò est amplior & nauigabilis, quo merces ex Vilna nauibus, Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum, deportantur. In hac vrbe plurima templa Romanæ obedientiæ, & Ruthenorum ritus magnis sumtibus extructa. Episcopalis sedes in Basilica arcis cathedrali diuo Stanislao dicata. Metropolitanus quoque Russiæ ibidem sedem suam in Basilica Ruthenici ritus præcipua, titulo diuæ virginis Mariæ insignita retinet. Porrò in toto Lituaniæ Magno Ducatu, quinque sunt Romanæ obedientiæ episcopatus, vtpote Vilnẽsis, Samogitiensis, Kiouiensis, Lucẽsis, & Ianouiensis. Septem præterea præpositurę siue parœciæ insigniores, à Vladislao Iagielone, (qui primus Lituanos baptizauit) fundatæ & dotatæ, vtpote Vilkomeriensis, Misogoliensis, Nemenciensis, Mednicensis, Kreuensis, Obolcensis, & Haynensis. Archiepiscopus, qui suprà dictis episcopis Lituaniæ præest, Leopoli in vrbe Russiæ sedem suam habet. Ruthenici verò ritus in Lituania & Russia, Polono regi subiecta, septem sunt. Metropolitanus, siue Archiepiscopus Vilnæ, sedem suam habet. Episcopi verò, quos *Vladicas* Rutheni appellant, hi sunt Polocensis, Volodimiriensis, Lucensis, Pinscensis, Kiouiensis, Præmisliensisque, & Leopoliẽsis, qui etiam metropolitæ titulo vtitur, horum mores, habitum, religionem in Moschouiæ descriptione de religione Russiæ videbis.

Vilna fluuius.

Vilia fluuius.

Episcopi Lituaniæ Romani.

Episcopi Rutheni.

Vilnensis Palatinatus vexillum rubeum est, & bicorne, 35. vlnas telæ sericeæ continens, ex vna parte

in campo albo Magni Ducatus insigne gestat, ex altera columnarum, antiquo gentis stemmate insignitur.

In hoc Palatinatu tres sunt ingentes districtus, siue prouinciæ, Osmianensis, Bratislauiensis. & Vilcomeriensis, horum quilibet proprium vexillum (quo nobilitas districtualis in bello vtitur) habet.

Osmiana oppidum ligneum à Vilna 7. mil. abest, territorium ad se pertinens satis amplum habet, in quo sunt complura oppida regia & nobilium. Vexillum rubeum simile Vilnensi, sed cum vno cornu, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat.

Vilkomeria oppidum ligneum ad Swienta fluuium situm. Curia est in ea iudicialis, in qua caussæ nobilium disceptantur. Arx per Crucigeros Prussienses exusta, nunc in scopulo vestigia eius apparent. Prouinciam amplissimam, ad 25. mil. patentem habet, in qua sunt oppida complura regia, nobilium, spiritualiumque. Vexillum quoque rubeum, stemmate Magni Ducis ex vna parte ornatum, ex altera diui Michaelis imagine insignitum defert.

Bratislavia ciuitas lignea, arcem sibi adiunctam in scopulo ad lacum amplissimum conditam habet. Vexillo rubeo, nobilitas districtus Bratislauiensis, cum stemmate Magni Ducatus in bello vtitur. A Vilna viginti milliaribus distat. Ikaznia arx murata, & ciuitas lignea ad fluuium eiusdem nominis, à Bratislauia 2. milliaribus distat. DrisWiat arx ad lacum amplissimum eiusdem nominis sita, à Bratislauia 5. mil. abest.

PALA-

PALATINATVS TROKENSIS.

Troki ciuitas lignea, muro, cuius adhuc ruinæ apparent, quondam circumdata, sed à Crucigeris Prussiensibus cum munitione deuastata. A Vilna sex milliarib. distat, arcem habet in lacu satis opportunitate loci munitam, ad quam nisi nauibus peruenitur. In ea olim sedes ducum Lituaniæ erat, postea in Vilnam translata. Est quoque aliud oppidum eiusdem nominis quatuor à Vilna milliaribus, ad Vacam fluuium, quod ad differentiam huius, nouæ Troki dicitur. In hoc Palatinatu quatuor sunt ingentes districtus, Grodnensis, CoWnensis, Lidensis, & Vpitiensis.

Districtus Trocensis.

Grodno ciuitas lignea, arcem muratam in scopulo sitam habet, quam Nemen siue Cronon fluuius celebris & nauigabilis præterfluit, vnà cum ciuitate. Eò merces Gedanum ex regionibus Lituaniæ, nauibus deferuntur. Territorium Grodnense satis amplum est, quod pro ducatu olim habebatur. Vexillo lasurini coloris vnicorni correspondens Palatinali, stemmate Magni Ducatus insignito vtitur.

CoWno ciuitas lignea insignis, plures tamen in ea domus reperiuntur lapideæ, ad confluxum Nemenis & Viliæ fluuiorum nauigabilium sita, arcem muratam antiquitus in scopulo conditam habet. Vexillum quoque lasurini coloris in bello nobilitas districtualis gestat.

Lida oppidum ligneum, districtuale arcem muratam, in qua iudicia nobilium celebrantur, habet, districtus Lidensis. Vexillum quoque lasurini coloris in bello gestat.

Vpita ciuitas lignea prouincialis, districtum amplissimum cum multis oppidis complectitur. Vexillo cæteris sui Palatinatus districtibus simili in bello vtitur.

Vexillum Palatinatus Trocẽsis bicorne, 35. vlnas telæ sericeæ lasurini coloris continet, stemmate Magni Ducatus in campo rubeo insignitur.

PALATINATVS MINSCENSIS.

Minsko ciuitas lignea amplissima, arx ex roboribus extructa, natura & opportunitate loci munitissima, fossa profunda circumducta, eam fluuius quidam molendinis frequens præterlabitur. Vexillũ huius Palatinatus purpurei coloris bicorne, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitur. Districtus quoque eius Recicensis, quem vnum complectitur, simile vexillum, sed vnicorne gestat.

Keidanow arx cum oppido à Vilna 25. milliaribus.

Radoskowice castrum cum ciuitate. Hic rex Poloniæ Sigismundus augustus copias armatas numerosas centum millia superantes recensuit, anno Domini 1568.

Borissow ciuitas lignea, arx ex roboribus extructa, munitissimeque propugnaculis, parietibus quaternis intrinsecus terra lapidibusq; impletis firmata, fluuio Beresina opportunè circumducta. A Vilna 40. milliaribus distat. Vexillo prouinciali caret, sed in ea milites pręsidiarij, contra incursum Moschorũ continuò asseruantur, ad eam enim Moschus fines suos pertinere contendit.

Lohoisko ciuitas cum arce lignea, à Borissow 8. mil. distat.

Swislocz castrum cum oppido ad fluuium eiusdem nominis.

Bobroisko arx cum ciuitate, ad Beresinam fluuium.

Odruczko arx in colle eminenti lignea, olim pro ducatu computabatur, nuncque plures nobiles Russi titulo huius ducatus vtuntur.

NOVOGRODENSIS PAlatinatus.

Nouogrodek ciuitas ampla lignea, quondam secundis genitis principum Lituaniæ attributa erat, nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum bicorne rubei coloris stemmate Magni Ducatus, in campo albo insignitum in bello gestat. Districtus duos Slonimensem, & Wolkouiscensem complectitur.

Slonim ciuitas & munitio lignea, olim secũdo genitorum Magnorum Ducum Lituaniæ erat, & pro ducatu cum suo territorio cõputabatur, postea in prouinciam redacta est. Vexillo rubeo vnicorni stemmate Magni Ducatus insignito prouincialis nobilitas vtitur.

Wolkovisko ciuitas ampla, curia in ea iudicialis, vbi caussæ nobilium disceptantur. Vexillum quoque rubeum Slonimensi simile habet.

Msczibow oppidum & arx lignea in stagno natura loci munita, planitie circumdante, à Wolkouisko 2. mil.

Oppida plurima hic Nouogrodensis tam regia,

quàm nobilium cum suis districtibus prædictis complectitur.

PALATINATVS BRESTIENSIS.

Brestia ciuitas ampla lignea, in finibus Lituaniæ sita, contermina Podlassiæ. Arcem ligneam amplam sibi adiunctam habet, natura opportunitateque loci munitam, & duobus fluuijs, quorum vnus MuchaWiecz, alter verò Bug vocatur, opportunè circundatam.

Vexillum bicorne lasurini coloris, in campo rubeo, stemma Magni Ducatus insignitū gestat, vnum duntaxat amplissimum, tamen districtum Pinscensem videlicet complectitur.

PINSCO ciuitas lignea satis ampla, ad fluuium Pereperum sita, qui multis oppidis Russiæ præterlapsis, in Borysthenem fluuium amplissimū defertur.

Hæc ciuitas cum suo territorio quondam inter principatus Russiæ computabatur, à Gediminoque Magno Lituaniæ duce subacta, secundo genitorum principum Lituaniæ erat, nunc in prouinciam est redacta. Nobilitas prouincialis vexillo lasurini coloris, stemmate Magni Ducatus insignito vtitur.

Perepetus arx & ciuitas ad fluuium eiusdem nominis sita.

VOLINIA REGIO.

Volinia inter cæteros Russiæ principatus, gentem bellicosiorem habet. Est autem regio amplissima, frugum omnigenarum abundans, syluis ferigenis, stagnisque piscosis referta, ad Magnum Ducatum Lituaniæ pertinebat, sed nunc regno Poloniæ adiuncta est. Hij verò populi à Walga fluuio amplissimo, qui Moschouitas à Tartaris disterminat, (prout in deductione Polonorum latius dictum est) in hanc regionem venerunt, quam à suo nomine, (Volgari enim à Volga dicebantur) Valgariam, postea successu temporis, Voliniam nuncupauerunt. Viri sunt strenui & bellicosi, Ruthenico idiomate, moribusque & religione vtuntur. In tres districtus siue prouincias hæc regio diuiditur, Lucensem, Volodimiriensem, & Cremenecensem. Vexillum huius regionis bellicum principale bicorne est, purpurei coloris in campo albo stemmate Magni Ducatus Lituaniæ insignitum. Prouincialia quoque vexilla eundem colorem & stemma referunt, nisi quòd vnicornia sunt simpliciter protensa. *Volinia denominatio.*

LVCZKO ciuitas prouincialis lignea, sede episcopali Ruthenorum, & Romanæ obedientiæ clara, arces muratas duas in colle eminenti habet.

WOLODIMIRIA oppidum ligneum, munitionem quoque ligneam ad paludes sitam habet, quondam pro ducatu habebatur.

KRZEMENEC ciuitas ampla lignea, castrum quoq; ligneum, argilla circumlinitum habet.

Hæ autem ciuitates prouinciales, complura oppida & munitiones ad se pertinentes complectuntur.

CHABNO arx & oppidum ad Vssam fluuium situm.

OWRVCZI castrum & ciuitas ampla in colle.

OLEWSKO arx & ciuitas ad Huberczia fluuiū.

ZITHOMIR arx lignea in colle condita.

KOREC arx & ciuitas lignea, pro ducatu olim cum suo territorio computabatur.

KAMIENIEC munitio,in colle ſita.

ZBARASZ arx & ciuitas olim ſui iuris erat,cum ſuo territorio, & pro Ducatu nunc etiam computatur,pluresque nobiles & domini huius regionis ducum titulo à ſuis ciuitatibus vtuntur.

PALATINATVS KIOuienſis.

Kiouia vetuſtiſſima, ampliſſimaque vrbs ligneis ſeptis circumdata,olim totius Ruſſiæ metropolis, ad fluuium celeberrimum Boryſthenem ſita, à Vilna centum viginti milliaribus Polonicis diſtat. Eam quondam magnificam,& planè regiam fuiſſe, ipſæ ciuitatis ruinæ,& monumenta,quæ ſex milliaribus patent,indicant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus & collibus eccleſiarum, monaſteriorumque,& ædificiorum deſolatorum veſtigia. Præterea cauernæ quædam ſubterraneæ vaſtiſſimæ,longo tractu ſubtus terras extenſæ, quas quidem octuaginta milliaribus protendi dicunt, in his plurima antiqua ſepulcra, corporaque illuſtrium quorundam Ruſſiæ virorum, (quamuis antiquitus poſita) carie tantùm conſumta, integra tamen apparent, præcipuè verò duorum quorundam principum cadauera, in veſtibus gentili more, prout viui ambulabant, integra veluti recèns poſita apparent.Sicque inſepulta in ſpecu iacent, quæ peregrinis & aduenis à monachis Ruthenici ritus oſtēduntur. Iuxta hanc vrbem, arx ſatis munita, ex roboribus & lapidibus, terraque ad Boryſthenem conſtructa eſt. Porrò Kiouienſis tractus ampliſſimus eſt, quinquaginta milliaribus Polonicis,pluſve patens,olim ſui iuris principem habebat,

bebat, nunc in Palatinatus formam redacta eſt. A Kiouia in meridem reflectēdo.Circaſs ciuitas lignea ad Boryſthenem ſita occurrit, eius incolæ Circaſſi dicuntur, longoque tractu, iuxta Boryſthenem degunt. Rutheni ſunt, (alij tamen ab his,qui ad Pōtum Euxinum in mōtibus habitant.) viri bellicoſi & ſtrenui, cum Tartaris Præcopenſibus, ſibi in vicinio adhærentibus,frequenter belligerant, in prouinciasq; eorum excurrunt, & prædas, iumenta videlicet,abigunt. diſtat autem ciuitas Circaſs à Kiouia, viginti quinque milliaribus Polonicis. Supra Circaſſos ſeptem milliaribus per Boryſthenem aſcendendo.KanioW oppidum viris bellicoſis circumquaque habitantibus clarum occurrit, 17. milliaribus à Kiouia abeſt. Infra Circaſſos & Kanioujenſes nullæ habitationes Chriſtianorum ſunt. Campeſtria enim deſolata colonis vacua, ipſis ſolummodo feris domiciliū præbentia,quadraginta milliaribus ad OczakoW vſque caſtrum & ciuitatem in oſtijs Boryſthenis ſitam, patent.In OcyakoW autem ciuitate,& circumquaq; in campeſtribus Tartari Præcopenſes degunt, ipſa verò ciuitas cum arce Turcicis præſidijs (quāuis Tartari eam incolant)tenetur,& huc vſque Lituanorum colonia, Vitoldi temporibus erat: ſed ad rem, vnde digreſſus ſum, redeo.

Circaſſi bel licoſi.

Ruſſi.

KanioW.

Kiouienſis Palatinatus vexillum bellicum viride bicorne,ſtemmate Magni Ducatus in campo rubeo, ex alia verò parte vrſo in campo albo inſignitum geſtat. Diſtrictum vnum duntaxat Moſerenſem, ampliſſimum tamen, habet.

MOSER ciuitas prouincialis, ampla lignea, ad fluuium Perepetum condita,qui duodecim milliari-

bus supra Kiouiam hausto fluuio piscoso, *Tur* dicto, Borysthenem influit. A Kiouia triginta milliaribus Polonicis distat, à Bobransko totidem, à MohiloW viginti, ab Orsha viginti sex. Vexillo Mozerensis districtus viridi prout suus Palatinatus vtitur.

MSCZISLAVIENSIS PALATINATVS.

Msczislauia ciuitas lignea, ad fluuium Sosam dictum sita, arcem quoq; ex roboribus apprimè munitam habet. In ipsis finib. Moschouiæ iacet, ideo præsidiarij milites in ea continuò asseruantur. Vexillum huius Palatinatus crocei coloris est, Magni Ducatus stemmate in campo rubeo insignitum, districtualibus ciuitatibus caret, plurima tamen oppida & arces complectitur, quōdam sui iuris principem habebat, sed nunc in prouinciæ formam redacta est.

Nunc castra ad Borysthenem sita breuiter recensebimus.

DAMBROWNA prima arx à Moschouiæ finibus ad Borysthenem cum oppido sita, à Smolensko decemquatuor milliaribus abest, ab Orsha quatuor.

ORSHAM in Witebliensi Palatinatu describemus.

KOPYSZ castrum cū oppido ad Borysthenem, ab Orsha quatuor milliaribus distat.

SKLOW arx cū ciuitate ad Borysthenem, à Kopisz duobus milliaribus distat, pro comitatu computatur. Vnde se illustris ac magnificus Dominus, Ioannes ChodkieWic comitem scribit.

MOHILOW arx cum ciuitate ad Borysthenem sita, sex milliaribus à SkloW.

BYCHOW

BYCHOW castrum cum oppido ad Borysthenem situm, à MohiloW duodecim milliaribus.

RECZYCZA arx cum oppido ad Borysthenem sita.

STRISSIN arx cum ciuitate ad Borysthenem.

LVBETZ arx ad Borysthenem sita.

VISZEHOROD arx ad Borysthenem, à Kiouia tribus milliaribus abest.

VITEBSCIENSIS SIVE VITEBLIENSIS Palatinatus.

Vitebsk ciuitas satis ampla lignea, ad DWinam fluuium insignem & nauigabilem, quo merces omnigenæ Rigam Liuoniæ metropolim deportantur, sita. Arces duas amplissimas natura, & opportunitate loci munitissimas habet, quarum vna inferior in planitie sita, ciuitatis formam amplitudine referens dicitur. Altera superior in colle eminentiori condita, vtraque propugnaculis, & parietibus ex roboribus extructis, terraque & lapidibus impletis, supellectilique bellica tormentis & bombardis apprimè munita. Eas vnà cum ciuitate ab Oriente fluuius DWina oportunè præterlabitur, in quam sub ipsa arce ex altera parte Viczba fluuius exoneratur. Hæc arx omnium arcium finitimarum, totiusque Lituaniæ, est fortissimum propugnaculum contra incursum Moschorum, in ipsis enim finibus hostium iacet. Sæpius ab ea Moschouitæ cum suo ingenti damno fugati repulsique sunt. Quatuor in ea præfecti siue ductores militum pedestrium asseruantur, in quorū ego numero cum patre meo Ambrosio Guagnino, quincentenariæ cohortis decem annis præfe-

ctus eram. A Vilna octuaginta milliaribus distat, quondam sui iuris principem habebat,& pro ducatu computabatur,nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum viridi coloris bicorne, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat. Districtum siue prouinciam vnam duntaxat complectitur, Orshensem videlicet.

ORSHA ciuitas lignea ampla, ex vna parte stipitibus præacutis munita, ex altera Borysthene fluuio alluitur,arcem munitam muratam sibi adiunctã habet,quam ab vna parte Borysthenes,ab altera Orshicza fluuius(qui nomen ciuitati indidit) præterfluit, à Witebska 18.milliaribus abest. Vexillo viridi prout suus Palatinatus in bello vtitur.

SVRAS castrum inter Dunam, Casplam, & Surascam situm, à Witebska octo milliaribus superius Orientem,ad Moschouiam versus procedendo:tandem Occidentem versus à Witebska 14. milliaribus occurrit.

VLA arx in conflictu Vlæ(à qua nomen habet)& Dunæ fluuiorum, à Moschouitis olim fundata possessaque, & à nostris sæpius, frustra tamen tentata: postea à duce Romano Sangusko Wicz inopinata irruptione capta, exustaque, & à nostris restaurata.

TVROWLA castrum Moschorum ad fluuium eiusdem nominis,& Dunam munitissimè sita, à Poloczka tribus milliaribus abest.

SVSZA arx Moschorum,ad lacum eiusdem nominis, Moschouitis *Copia* dicitur.

CZASNIKI castrum & oppidum ligneum, ad Vlam fluuium situm, à Susza quatuor milliaribus abest.

SIEN-

SIENNO arx cum oppido à Czasniki sex milliaribus distat.

LEPLO arx & ciuitas bene munita,in lacu quasi peninsula condita, à Czasniki septem milliaribus abest.

CIOTCZA munitio ad lacũ eiusdem nominis.

CRASSNE arx Moschouitica, à Ciotcza vno milliari sita.

WORONIEC castrũ cum oppido ad Vsaczam fluuium situm,à Poloczka tribus milliaribus abest.

STRZYZOW munitio ad lacum ingentem sita.

PALATINATVS POlocensis.

Poloczko olim ciuitas lignea amplissima, stipitibus septisque ligneis circũdata, ad DWinam fluuium condita,arcem ligneam natura & oportunitate loci munitissimam, turribus & propugnaculis firmatam habet, quam ab vna parte DWina, ab altera Polota, à qua ciuitas nomen sortitur, præterfluit. Milites in ea præsidiarij à rege Poloniæ frequenter asseruabantur, ciues & mercatores in ea ditissimi erant,sed anno Domini 1562. Ioannes Basiliades Magnus Dux Moschouiæ, eam vi tormentis bellicis admotis, strenua oppugnatione, obsidium verò indiligenti & oscitãti defensione, in ditionem suam redegit,Polonisq; præsidiarijs liberè dimissis,Lituanos & Ruthenos ciuitatis incolas, cæterosq; qui illuc velut ad asylum confugerant, in Moschouiam vinctos abduxit, prædamque dictu incredibilem auri & argenti illinc asportauit: hæc ciuitas cum arce & suo territorio,in Moschouiæ principis ditione permanet, vs-

que ad ann. 1579. mense Aug. quo tempore Steph. Bator rex Polon. strenuè (vt postea dicetur) cum toto territorio recuperauit. Habebat olim sui iuris principem, & pro Ducatu amplissimo cõputabatur, purpurei coloris stemmate Magni Ducatus insignitum in campo albo nobilitas prouincialis, quæ regi Poloniæ, Magno Duci Lituaniæ subest, in bello gestat.

VSACZA munitio ad fluuiũ eiusdem nominis, & Dunam sita, à Poloczka tribus milliaribus distat.

DISNA arx ampla, vallo forti & inexcusso circundata, rebusque bellicis apprimè munita, Disna, & Duna fluuio opportunè circumluitur; ciuitas quoq; inter eosdem fluuios vallo stipitibusque præacutis & propugnaculis munita, à Poloczka sex, à Vilna quadraginta milliaribus distat.

DRISSA arx cum oppido circumsepto, ad fluuium eiusdem nominis & Dunam, sex milliaribus à Disna sita.

DRVHA munitio cum oppido, ad eiusdem nominis fluuium, & Dunam à Drissa sex milliaribus abest.

Ab hac arce Liuoniæ fines, & arces ad Dunã sitæ, incipiuntur, quas suo loco descripsimus. Lituaniæ quoque & Samogitiæ ditio in occidentali ripa Dunæ iacet. Samogitiam itaque describendam ordiemur, quæ moribus, vitæque consuetudine, & idiomate Lituaniæ similis est, eiusdemq; principatus.

DVCATVS SAMOGITIÆ.

SAmogitia regio satis ampla, proxima Lituaniæ, à Septentrione Liuoniæ contermina est, marique Balteo siue Germanico ab Occidente, nonnihil in Septen-

Septentrionem reflectendo adiacet. Prussiam quoque in vicinia habet. Nullo castro munito insignis est, ciuitates tamen in ea cum pagis tam regiæ, quàm nobilium complures sunt. Huic regioni præfectus siue capitaneus supremus, à rege Poloniæ Magno Duce Lituaniæ præponitur, neque temere is nisi grauissimas ob caussas officio mouetur, sed quoad viuit perpetuò manet. Episcopum habet Romanæ obedientiæ. Agrestis turba in humilibus casis, ijsque oblongioribus vitam ducit, in quibus ignis in medio accensus ardet, ad ignem verò paterfamilias cum domesticis, seruisque sedit, iumentaque & totam supellectilem domesticam cernit. Solent enim sub eodem quo ipsi habitant tecto, sine vllo interstitio pecora habere. Maiores eorundem cornibus animalium, vrorum videlicet, pro poculis vtuntur. Audaces sunt & strenui homines, & ad bellum promti, loricis alijsque plurimis armis, præcipuè autem cuspide venatorum vtuntur. equos adeò paruos habent, vt vix credibile sit ad tantos labores eos posse sufficere, quibus foris in bello, domique in colendis agris vtuntur. Terram non ferro sed ligno procindunt, quod eò magis mirandum, cùm terra eorum tenax & non arenosa sit. Araturi ligna complura quibus vomeris loco vtuntur secum portare solent, scilicet vt vno fracto, aliud atque aliud ne quid in mora sit, in promtu habeant. Quidam ex prouinciæ præfectis quo prouinciales grauiore labore leuaret, multos ferreos vomeres fabricare fecerat, cùm autem eo, sequentibusque aliquot annis segetes quadam cæli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem

Habitationes Samogitarum.

Mos arandi agros.

ferreo vomeri pertinaciter adſcribebat, nec aliud quicquam in cauſſa eſſe putabat. Præfectus eorum vulgi ſeditionem timens amoto ferro, ſuo eos more agros colere permiſit.

Samogitia ſyluoſa.

Prouincia hæc nemoribus ſyluiſque abundat, in quibus horrendæ quandoque viſiones fieri dicũtur. Mel nuſquam melius nobiliuſve, quodq; minus ceræ habeat, albumque ſit, quàm in Samogitia reperitur. Syluæq; illic ſummas diuitias ferunt; ſtipitibus enim cauatis mella paſſim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agreſtes, idololatræ complures, qui ſerpentes quoſdam quatuor breuibus lacertarũ inſtar pedibus, nigro obeſoque corpore *Giuoijtos* patria lingua dictos, tanquam penates domi ſuæ nutriunt, eosque domo luſtrata certis diebus ad appoſitum cibum prorepentes, cum tota familia quoad ſaturati in locum ſuum reuertantur, timore quodam circumſtantes venerantur. Quod ſi aduerſi illis quid acciderit, ſerpentem deum domeſticum malè acceptum ac aturatum eſſe credunt.

Samogitæ idololatræ.

Miraculũ.

Accidit hoc nuper in Lituania, ſex à Vilna milliaribus in pago quodã iuxta ciuitatem Troki, quòd quidam Chriſtianus ab eiuſmodi ſerpentis cultore, aliquot aluearia apum emit, quem cùm ad verũ Chriſti cultum multo labore adduxiſſet, vtque ſerpentem, quem colebat, occidere perſuaſiſſet, aliquantò pòſt, cùm ad viſendas apes ſuas eò reuerſus fuiſſet, hominem facie deformatum, ore aures tenus, miſerabilem in modum diducto offendit: tanti mali cauſſam interrogatus, reſpondit ſe quòd ſerpenti deo ſuo domeſtico manus nefarias inieciſſet, ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque grauiora, ſi ad prio-

ad priores ritus ſuos non rediret, eum pati oportere. Eſt etiam quatuor à Vilna milliaribus, Lauariski villa regia, in qua à multis adhuc ſerpentes coluntur. Hæc quamuis nõ in Samogitia, ſed in Lituania geſta ſunt, pro exemplo tamen adduxi.

Ritus gentilis Samogitarum.

Agreſtis turba in Samogitia ſacrificium quoddã, ſolennesque epulas gentili more ſub finem menſis Octobris, collectis frugibus, quotannis celebrãt hoc modo. Ad locum conuiuio, epuliſq; ſacris delectum, omnes cum vxoribus, liberis & ſeruis conueniunt, menſam feno ſuperſternunt, deſuper panes apponunt, & ex vtraque panis parte duo ceruiſiæ vaſa ſtatuunt. Poſtea adducunt vitulum, porcum & porcam, gallum & gallinam, & cætera domeſtica iumenta, ex ordine mares & femellas. Hæc mactant gentili more, ad ſacrificandum hoc modo: in primis augur ſiue incantator quiſpiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur, deindè omnes qui adſunt, iumentum per caput pedeſque, baculis verberant, poſtea tergũ, ventrem, & cætera membra concutiunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik deus, (ſic enim illum dæmonem agreſtis turba appellat) offerimus, gratiaſque tibi agimus, quòd nos hoc anno incolumes, & omnibus abundantes, conſeruare dignatus es, nunc verò te rogamus, vt nos quoque hoc anno præſenti fauere, tueri ab igne, ferro, peſte, & inimicis quibuſlibet, defendere digneris. Poſtea carnes iumentorum ad ſacrificium mactatorum comedunt, & ab vnoquoq; ferculo, antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram omneſq; angulos domus proijciunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik, noſtra holocauſta ſuſcipe, & comede beni-

gnus: omnesque tunc temporis lautissimè solenniter & opiparè epulantur. Hic verò ritus gentilis & in Lituania, Russiaq; ab agrestibus, quibusdam in locis obseruatur. *Mare Samogiticum.* Mare quod Samogitiam alluit Balteum, à quibusdam Germanicum, ab alijs Prutenicum dicitur, sinus Balticus propriè nūcupatur. Interluit enim Cimbricam chersonesum, quæ Germanis *Jutland*, Latinis *Jutia* vocatur. Alluit quoque Germaniam, & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Liuoniam, Curlandiam, regionesque quasdam Moschorum principis, Suetiam, Phinlandiam, Daniamque circumluit. Huius regionis Samogitiæ, rex Polonus, magnus Dux Lituaniæ titulo vtitur, vexillum album bicorne stemmate Magni Ducatus Lituaniæ, in campo rubeo insignitum, Samogitia in bello gestat. Incolæ regionis, omnibus ferè cum Lituanis vestiuntur habitu cinericio, moribus, regione, idiomate paucula differentia interiecta, vtuntur. Ideo nunc ad describendos mores Lituanorum orationem dirigemus.

Lituania admodum syluosa est, prout & Samogitia, paludes lacusque ingentes, & amplissimos in quibusdam locis maris, formam referentes, habet. Præterea multos fluuios nauigabiles, quorum alij Orientem versus, vtpote *Bog* (Herodoto Hipanis dictus) Perepetus, Tur, SWislocz, & Beresina, in Borysthenem vulgò *Dnepr*, dictum exonerantur. *Fluuij Lituaniæ.* Borysthenes verò pluribus fluuijs haustis in Oriente, tandem in Meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabitur. Alij verò Cronon, vulgò *Niemen* dictus, Vilia, KareW, Bug, in Occidentem nonnihil in Septentrionem reflectendo decurrunt, in mareque Germanicum

cum iuxta Gedanum celeberrimū emporium Prussiæ exonerantur, DzWina autem Ptolemæo Rubon ex Moschouia ortus, à Riga duobus milliaribus eidem mari commiscetur.

Animalia in Lituania omnis generis parua sunt, gens misera maximè in villis & pagis graui seruitute oppressa, nam vt quisque famulorum caterua stipatus, domum coloni alicuius ingressus, impunè quiduis facere, res ad vitæ vsum necessarias capere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare potest. Colonis quauis de caussa, ad dominos suos absq; muneribus, aditus non patet, quod si etiam admittantur, ad præfectos & officiales relegātur, qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt, & vnumquodque verbum iudicis in Lituania, aurum est. Coloni quinque dies, aliquando sex, dominis suis laborant, dies verò Lunæ priuato labori conceditur, atque vt plurimum diebus Dominicis (nulla enim diuorum festa agrestes obseruant) quoduis opus absoluunt, agriculturam exercent, segetes prataque metunt, triturant, & id genus alia. Hoc verò & in Russia peculiare est: quod si interrogaueris, quare Dominico die laboras? respondere solent, nonne & die Dominico comedere oportet? Imperatam pecuniam quotannis ter quaterq; pro defendendis regni finibus pendunt, à dominis quoque tributis adinuentitijs grauiter onerantur, *Tributis Lituani onerantur.* pane atro & vilissimo, siligine vnà cū spicis commolita vtuntur, molendina siue pistrina manualia, *Molendina Lituanorū.* agrestes in pagis trina quinave domi habent, eisq; ad commoliendas fruges vtuntur, dumq; hæc molendina manibus vertunt, patrio more, agrestem quendam concentum edere solent, dicentes,

melior, hocque verbum frequentius ad cantilenę similitudinē repetunt, id verò est, tam viris quàm mulieribus peculiare, quòd de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoq; ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirū quendam & dissonum concentum edunt, aliquandoque vnus duas insimul tubas, harmonia quadam correspondente inflat.

Omnes ferè Lituani, & Samogitæ, Liuonesq; vestitu vili cinericio, communiter vtuntur, vt cùm turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutū videbis, cothurnosq; ex tiliæ libro, vel ex pellibus iumentorum, vnà cum setis detractis conficiunt. Currus leues absque vllo ferri ministerio conficiunt, & omnia compangunt, arboreis gomphis & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex vno ligno, in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi insimul vehuntur, mirus quidam cōcentus querulorum axium longè auditur. Versus:

Neq; linunt Rutheni querulos pinguedine currus,
Haud picis auxilium stridulus axis habet.
Auditur veniens longè crepitare Colassa,
Sic fragiles currus, Russe, vocare soles.
Nam faciunt habiles, vno vectore quadrigas
Inuectas Rutheni, quas equus vnus agit.
Nec facile inuenies ferrato hærentia clauo
Plaustra, facit ligni cuncta ministerium,
Et sine ferri iussu pangunt sua plaustra terebris,
Et lignum ligno consolidare solent.

Frumenta omnis generis, primò in calidissima cassa,

ARTICVLI CONSTITVTIONVM BELLICARVM MAGNI DVCATVS LITVANIÆ, IN

comitijs generalibus constituti, à supremoq; & generali copiarum imperatore fortissimo, & heroe perpetua memoria dignissimo, illustri domino Gregorio ChodkieWizio, Castellano Vilnensi confirmata, & militibus imperata.

OMnis qui se obligauerit seruitio sacræ regiæ maiestatis, debet in eo ad tempus præscriptum perseuerare. Si verò longius seruitium militare indictum protractumq; fuerit. Miles autem seruire amplius nolens in primo quartuali non indicauerit, tunc indictum seruitium sequentis quartualis adimplere tenebitur. Articulus primus.

2 *In alterius armis nemo audeat seruire, sub pœna amissionis honoris.*

3 *Si quis è castris discesserit, seruitio non finito nobilis ille si fuerit, honoris, plebeius verò capitis pœna puniatur. Ille autem qui eiusmodi hominem occiderit, præsertim non habentem litteras à campiductore siue rotmagistro suo, iustè ab eo factum censabitur.*

4 *Lites, discordiasq; milites alterutrum seminare non audeant, sub graui pœna.*

5 *Quod si aliquis ex militibus, præcipuè verò pedestribus, arma sua stipendiaria quibus hostilis impetus arceatur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiæ destinatum perluserit, tam lucrator, quàm amissor vterq; suspensionis pœna puniatur.*

6 Quicunq; in campiductorem, siue rotmagistrum suum, decurionémve, vel etiam seruus in dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commouerit, capitis pœna plectatur.

7 Si quis in custodes castrorum impetum fecerit, vel custodiam demādatā obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate campiductoris abierit, capite puniatur, excepto si excubiæ ordinariæ illum præuenerint.

8 Quicunq; vulnerauerit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, pœna honoris & capitis puniatur.

9 Quicunq; pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut caussa alicuius suæ necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei excubijsve obdormierit, vel officium iniunctum indiligenter oscitanterq; obierit, circumspectori excubiarum liberum erit talem interficere. Si autem campiductori oblatus fuerit, capitis pœna puniatur, honoreq; priuetur.

10 Si quis in custodiam campestrem destinatus, siue ex muro cum hoste collocutus fuerit, sine voluntate campiductoris, conuictus testimonio, pro huiusmodi facinore capitis pœna punitur.

11 Si aliquis miles ex thesauro sacræ regiæ maiestatis de tormentis puluerem globosve, quàm de alijs bonis sacræ regiæ maiestatis aliquid in vsum suum conuertere ausus fuerit, sine quauis misericordia turpi, & vituperoso mortis genere puniatur.

12 Si quis speculatorem ab hostibus missum, in domo sua fouerit, vel de illo notitiā habuerit, talis omni misericordia semota in quatuor partes dilaniatur.

13 Quicunq; tempore necessitatis, siue conflictu à vexillo

vexillo in fugam sese dederit, aut verbo aliquo fugiendi caussam alicui præbuerit, caput & honorem amittit, similiter qui tempore periculi, non conseruerit manus cum hoste puniatur.

14 Si aliquis temerariè in terram hostilem irruerit, vel occasionē hostibus dederit, sine voluntate campiductoris, caput amittit.

15 Tempore nominis dati, quod Polonicè Hasto dicitur, vnusquisq; miles in ordine suo pacificè permaneat. Quod si post hoc extra ordinem comprehensus fuerit, vel si nomen indictum interroganti proferre nescierit, capitis pœna puniatur.

16 Dato signo requiei per vocem tubæ, nullos clamores, & strepitus in castris aliquis facere audeat sub graui pœna.

17 Si quis litem aliquam tempore distributionis nominum excitauerit, vel bombardam in hostem exonerauerit, capite plectatur.

18 Tabernæ & nocturnæ comessationes prohibitæ & vetitæ tunc temporis sint, sub graui pœna.

19 Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub pœna suspensionis. quod si aliquid acceperit præter victum, quod vnius grossi pretio constaret, sine quauis misericordia iuguletur.

20 Nemo militum victus acquirendi caussa absq; seruo campiductoris in villas audeat discurrere, neue alicui iniuria inferatur, sub pœna graui.

21 Hominem alienigenam, aduenam & ignotum nemo in seruitium militare suscipere audeat sine licentia campiductoris, sub graui pœna.

22 Seruitorem alterius commilitonis, siue decurio-

nis, nullius ad se persuasionibus & promissis allicere audeat, sub graui pœna.

23 *Nemo militum equos stipendiarios currui iungat, neq; caussa necessitatis priuatæ quamuis opportunæ illis vti, vel alicui in vsum dare audeat, sine licentia campiductoris.*

24 *Aduehentibus victum in castra, si aliquid per vim raperetur, suspensione pœna esto.*

25 *Si quis in viam publicam mercandi, præripiendiq; victus caussa extra castra abierit, turpe ob lucrũ, grauiter puniatur.*

26 *De emptione & venditione cibi & potus, campiductor æstimationem faciat.*

27 *Quicunq; ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecunijs, vẽditor mercibus priuetur, similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quàm cãpiductor cõstituerit, aliquid vendere ausus fuerit.*

28 *Satellites à campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub graui pœna. Similiter administratori iustitiæ carnifici, nemo illudere audeat, sub pœna honoris.*

29 *Militum præfecti sub pœna honoris tenetur indicare, quot milites in legione sua desiderarentur. Arcis verò siue ciuitatis cuius præsidia agit, incolam aut ciuem ad militiam nemo suscipere audeat, sine licentia campiductoris, sub graui pœna.*

30 *Vnusquisque militum præfectus diligenter animaduertat, ne arcem fidei suæ concreditam ad vltimum vsq; periculum vitæ tradere præsumat, sub honoris & capitis pœna.*

31 *Decuriones, commilitonesq; si rotmagister, (quod absit,) per signa aliqua castrum hostibus tradere eniterit, illum captum campiductori præsentare tenentur.*

32 *Rotmagister, siue militum præfectus, ad reserationem, & occlusionem portarum castri, quotidie præsens tenetur adesse, neminiq; castrum tempore incongruo aperire audeat. Noctu verò omnes milites congregatos habere in arce tenetur.*

33 *Nemo in Castrum intromittatur, nisi certa noticia de illo haberetur, cuias sit, vel ob quam caussam venerit, & si iustam caussam dixerit, solus in castrum absq; famulis intromittatur, qui absq; campiductoris licentia intromitti non possunt.*

34 *Quicunq; militum, maximè autem pedestrium deprædationis caussa in terram hostilem furtiuolus abierit, talis pœna capitis puniatur.*

35 *Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præsens custodi non adfuerit, capitis pœna esto.*

36 *Si quis custodiæ munus obiens, sequentis custodiæ adeuntem non expectando abierit temerariè, caput amittit.*

37 *Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idq; muneris temerariè per ebrietatem, alearumq; lusum neglexerit, caput & honorem amittit.*

38 *Nemo rotmagistrum, commilitonúmve extra arcem discedant, milites q; suos ad quamuis legationem negotiorum suorum destinare non audeant, sine licentia campiductoris, maximè verò campiductore ibidem præsente, sub graui pœna.*

39 *Rem fortè inuentam nemo apud se pernoctare sinat, sed rotmagistro, siue campiductori eam indicet, sub pœna patibuli.*

40 *Quicunq; militum absq; armis ad quæ ſtipendia accepit, ambulauerit, vinculis corrigatur.*

41 *Nemo rixas, motusq; aliquos in arce exercere audeat, ſub pœna atroci, quod ſi quis aliquem vulnerauerit caput, & pro friuola gladij extractione manum amittit.*

42 *Ad quamuis iuſtam emendationem arcis, maximè obſidionis tempore, nemo militum eorum, qui in ea præſidia agentes manent, propter ſeipſos laborare detractent.*

43 *Rotmagiſtri & decuriones, ſinguli ſuos milites ſemper inſtruant, doceantq; quomodo vnuſquiſq; in acie legitimè, ordinateq; ſtare, & armis ſuis competentibus commodè vti poſſit, quod ſi ex ordine aliquis foras exceſſerit, caput amittit.*

44 *Commilitones, ſiue decuriones honeſtè ſeſe obſeruent erga rotmagiſtrum ſuum, non ſolummodo manu, verùm etiam verbis, ſimiliter & rotmagiſter erga eoſdem, neminem dehoneſtando, verberandóve, ſed ſi quid aliquis peccauerit, in corona omnium decurionum, ſociorumq; eum iudicet & puniat, rebellem verò campiductori indicet.*

45 *Quod ſi aliquis commilitonum ſociorúmve, ſiue ipſe vices gerens, Articulos ſuprà ſcriptos, honoris & capitis pœna præmunitos iuſtè & legitimè non obſeruauerit, eum rotmagiſter ſuus, campiductori ſub fideiuſſione, & nobilitatis honore, ordinatè tranſmittat.*

Articulorum militarium magni Ducatus Lituaniæ finis eſto.

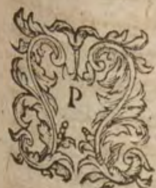
PRVS-

PRVSSIÆ CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS OMNIVMQVE MAGISTRORVM

Crucigerorum Teutonici ordinis, iuxta ſeriem compendioſa deſcriptio.

DE PRVSSIÆ DEDVCTIONE

doctorum opiniones.

PRÆCLARVS ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos principes celeberrimus, Æneas Syluius, qui in Pruſſia legationem frequenter obibat, ſcribit in ſuis Chronicis, quòd Pruſſia rectius & conuenientius, Vlmigauia appellanda ſit, & hoc non ſine cauſſa: nam populus qui hanc regionem primò incolebat, Vlmigauus nuncupabatur. Ioannes autem Boëmus ſcribit ab ortu ſolis in hanc regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gothos, Venetosque, ſiue Vandalitas commigraſſe. Matthias verò Miechouienſis, Polonorum chronographiæ ſcriptor lib. 2. cap. 8. refert, regem Bithyniæ Pruſſam nomine ab Hannibale Carthaginenſi admonitum, vt Romanis bellum inferret, quod cùm ille ſuſcepiſſet, malè ei ceſſit. Longè enim plus Romani totius orbis domini quàm Pruſſa rex Bithyniæ copijs valebant, quocirca ab illis adeò cum vniuerſo exercitu profligatus eſt, vt Bithyniam regio-

Syluij de Pruſſia appellatione opinio.

Vlmigaui.

Ioannis Boemi opinio de Pruſſia.

Miechouitæ opinio de Pruſſia.

Pruſſia à Pruſſa rege Bithyniæ.

nem propriam relinquere cogeretur, & in Vlmigauiam longa peregrinatione venire, quam à suo nomine Prussiam appellauit. Commemorat, & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechouiensis, multos Romanos in terram istam propter atrocia bella, Romæ exorta migrasse, seque partim in Prussiam, partim Lituaniam, Liuoniamque & Samogitiam diffudisse. Erasmus verò Stella asserit in hanc regionem gentiles quosdam populos Sargatianos, Gelidanos, Alanos, Venedosque venisse, qui omnes in Vlmigauia, non diu tamen domicilium habuerunt. Sebastianus autem Brand Germanorum chronographiarum scriptor, sic de Prutenis eorumque sedibus inquit: Pruteni proximi sunt Vistulæ, siue Vandalo fluuio, qui Poloniam à Germania disterminat, hic fluit ex Silesia, Poloniaque minori & Massouia præterlapsa per Prussiam Gedanum vsque decurrit, ibique in salsum mare exoneratur.

Romani in Prussia.

Erasmi Stellæ opinio.

Sebastiani Brand opin.

Ab æquinoctio itaq; Prussiam Saxonia attingit, ab Occidente Pomerania, & mare Balticum siue Germanicum, ab ortu Solis Lituaniæ, à Meridie Poloniæ regno, & Massouiæ ducatui contermina est, à Septentrione Curlandia, Liuoniaque terminatur. Regio est fertilissima frugum pecorisq; abundans, incoluerunt illam, (maximè autem iuxta Vistulam fluuium) Vlmigaui, Alani, Amaxobij, Gothique, vt testis est locupletissimus Ptolemæus. Hæ gentes, in primis immundos spiritus, & prophanas creaturas adorauerunt, vsq; ad tempora Friderici Cæsaris huius nominis secundi, cuius consensu & approbatione à Teutonici ordinis Crucigeris, qui primò Mariani vel Pauperiani nuncupabátur perdomiti sunt, & ad fidem Christianam conuersi, anno Domini 1216. de his fusius chronica Pontificum de ordine fratrum Teutonicorum eorumq; origine legi possunt, poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiæ suæ videri.

Fines Prussiæ.

Prussiæ gentiles.

PRISCA ANTIQVORVM PRVTENORVM RELIGIO.

ANno Domini 503. gentilibus Prutenis, siue Vlmigauis rex quidam Bruteno dictus imperauit, qui cùm iustos annos ætatis consecutus esset, regium sceptrum diutius tenere resignauit, quietam vitam ducere instituens, quocirca fratrem Veijdenutum successorem sibi in regno elegit, traditoque fratri sceptro, ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei dignitatis inditum fuit, *Kirie Kirieito*, quasi dicas proximus noster dominus. Huic pontifici suo Pruteni & idolis, præclaram sanè & cum maximo sumptu habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo vlnarum in latitudinem, & altitudinem tela optima sericea extensa fuit, in quam habitationem nemo præter patriarcham eorum, *Kirie Kirieito* dictum, & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes intrare poterat. Si autem aliquis inuisendi, honorandi, adorandi vel offerendi gratia ad idola venisset, tunc constituti deorum ministri telam, vt idola viderentur, à quercu remouebant. Quercus hæc tripartita fuit inter cæte-

Ab eodem Bruteno Prussia appellatā quidam autumant.

Kirie Kirieito nomina Græcorū ex Bithynia idioma per sonant.

Processus religionis Prussorum.

ras ſiluas quercinas delectiſſima in loco, (vbi nunc oppidum Heyligen beil, id eſt, ſancta ſecuris conſtructum eſt,) ſita erat, ex vna parte Prutenorum deum qui *Petuno*, id eſt, fulmen dicebatur, habebāt: in huius laudem & honorem ignis ex quercubus conſtruebatur, qui die nocteque perpetuò ardebat & nunquam extinguebatur, quod ſi negligentia miniſtrorum ad hoc officium præſtandum deputatorum ignem extingui contingeret, capitali ſupplicio afficiebantur. Ex altera parte collocatum erat *Patrimpo* idolum, cuius cultus erat in ſerpente viuo retinendo, qui lacte vt eò commodius viueret alebatur. Tertia ex parte dęmoniacum idolum *Patelo* nomine, ſitum fuit, huius honor in retinendo alicuius mortui hominis capite conſiſtebat. Habuerunt præterea alios multos deos quos adorabant, cultuque diuino proſequebantur, ſemper tamen inter querceta holocauſta eis offerre ſolebant, & quot ferè res habebant, tot præſides & deos conſtituebant. Fuit igitur deus ſingularis *Wrſchayto* gentiliter dictus, quem magno honore venerabantur, & pro lare ſiue deo domeſtico ſuper omnia mobilia, iumentaque vtpote, equos, boues, oues, capras, ſues, &c. eum præponebant. Alter deus fuit *Schneybrato* dictus, hunc ſuper anſeres, gallinas, anates, columbos, pauones, &c. conſtituebant. Tertium deum domeſticum, *Gurcho* dictum habebant, is omnibus eſculentis cibarijſque præponebatur.

Perum idolum.

Patrimpo idolum.

Tertium idolum Patelo.

Wrſchayto idolum.

Schneytbrato idolum.

Gurcho idolum.

Præterea tonitruis, lunæ, ſtellis, ſerpentibus, bubonibus, & omnibus penè creaturis, diuinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus & incultus, nec vllam ſcripturam nouerat, propterea nec fidem adhibebant, ſi quiſpiam diceret hominem, homini per litteras animum & voluntatem aperire poſſe. Potus illorum aqua melli commixta, & lac equinum erat, liberales valde & hoſpitales aduenis ſe exhibebant.

DIVISIO PRVSSIÆ IN DVOdecim ducatus.

ANNO diuinæ incarnationis 573. Vedenuto princeps Pruſſiæ, (qui Bruteno fratri voluntarie ſceptra deponenti ſucceſſit) duodecim filios procreauit, quorum hæc nomina fuere, Saymo, Neydro, Sudo, Slauo, Natango, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumq; iam Vedenuto princeps, centeſimum decimumſextum annum attigiſſet, regiones Pruſſiæ inter filios diuiſit, Saymonemque natu maiorem ſummæ rerum præfecit. Atque ita Pruſſia in duodecim ducatus, ſecundum filiorum principis Vedenuti, numerum diuiſa eſt, & vnuſquiſque à ſuo principe nomen accepit. Quos hic ſecundum ordinem cum ſua diſpoſitione, caſtriſque & ciuitatibus, annorumq; numero, quādo videlicet à Crucigeris potiſſimum erectæ ſint, deſcribemus.

Nomina filiorum Vedenuti.

Pruſſia in duodecim ducatus diuiſa.

SVDAVIA DVCATVS I.

PRimus & præcipuus Pruſſiæ ducatus Sudauia olim erat, qui à Sudauo Vedenuti filio principe ſuo nomen ſortitus eſt. Hic ducatus omnes alios &

præstantia, & fertilitate antecellebat: nam quocunque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui nobiles & proceres totius Prussiæ priscorum tempore sedes suas habebant, nunc autem paludibus & syluis maximis obsitus scatet, nec vllum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, preter septem pagos, quos coloni possident, in Luptauensi territorio, tota enim est deuastata à Crucigeris ordinis Teutonici, non aliam ob caussam, quam propter inobedientiam & infidelitatem. Distinguit Sudauiam à Sambia regione palus quidam, à ducatu verò Nadrauiensi fluuius LaWo appellatus.

SAMBIA DVCATVS II.

SAmbia nunc Szamland appellata, regio Prussiæ à principe Saymo nomen accepit. Hæc priori cùm potentia, tum fertilitate non multum cedere videtur, poterat enim eo illa 4000. equitũ & 4000. peditum congregari. A Natangia regione fluuio Prægel dicto disterminatur.

Sequuntur castra & ciuitates ad Sambiensem ducatum pertinentes.

Lebenicht	vnaquæque earum condita anno Domini	1256.
Kneypach		1380.
Regiomontum cum castro & antiqua, (vt illi appellant) ciuitate.		1260.
Fischusia		1269.
Lechstet		1289.
Mulmelburgia.		1279.

Girma-

Girmauia, Rudauia, Neuhusia, Wargia, Ceilgarbia, Bobetia, Lubtauia, Schaccia, Chremetia, Waldouia, Tyremburgia, Bonundia, Rositta, Caymen.

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis ciuitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & fossis cinctæ extiterunt, nunc quædam arces in curias iudiciales redactę sunt, quarumdam etiam magna pars, humi prostrata iacet.

NATANGIA DVCATVS. III.

NAtangia regio à principe Natango nomen ducit, quæ à Bartia regione flumine, Alla nominato, secernitur, à Pomesania Passaria fluuio, disterminatur. Regio est optima, arces & ciuitates plurimas, prout inferius ordine descriptæ sunt, habet.

Waldouia ciuitas	conditę sunt anno Domini	1256.
Girdauia ciuitas		1326.
Cintia oppidum		1313.
Creneburga ciuitas cum arce		1253.
Heiligenbeil oppidum		1301.
Fridlandia ciuitas		1312.
Schippenbeilia ciuitas		1319.
Brandẽburga oppidũ cum arce		1362.
Balga arx		1239.
Damnouia ciuitas		1400.

NADROVIA PROVINCIA IIII.

REgio Nadrouia à principe Nadro denominata est, eam à Natangia fluuius Pregiel distermi- nat, è Slauonia Nara amne distinguitur. Hæc maiori ex parte à fratribus ordinis Teutonici, propter infidelitatem incolarum deuastata est, reliquiæ eius & vestigia reperiuntur, casæ & tuguria in quibus piscatores habitant.

SLAVONIA DVCATVS V.

SLauonia regio quondam priscorum Prutenorum temporibus, pro ducatu computabatur, à principe Slauo nomine denominationem accepit, ex maiore parte à Lituanis, Crucigerisq; depopulata est, eam à Lituania Memula fluuius distermi- nat. Has infrascriptas munitiones & arces complectitur cum ciuitatibus & oppidis.

Ragneta	1253.
Tilsa	1289.
Renum	1276.
Liccouia.	1273.
Salauia.	1385.
Labia	1258.
Tapia	1255.
Vintburgia	1409.
Christouerder	1253.

His annis incarnationis diuinæ, à Crucigeris fratribus constructæ sunt.

Boytia	
Cestia	1338.
Norbeitia	1185.
Vonsdorfa	1381.
Angerburgia	1391.
Dringofortia	1412.
	1403.

BARTONIA DVCATVS. 6.

BArtonia à Barto principe nominis etymologiam ducit, cum Lituanis, & Moschouitis terminis disceptat, à Lituania 70. stagnis & solitudine, à Galindia verò flumine quodam finitur, nunc magna ex parte à Lituanis & Crucigeris peruastata est. Arces has cũ oppidis, à Crucigeris correctas complectitur.

Nordemburga	1505.
Iohansburga	1268.
Gurgburga	1259.
Insterburga	1342.
Rihteuerder	1396.
Bartouia	1365.
Rhenum	1375.

His annis hæ munitiones, à Crucigeris erectæ sunt.

GALINDIA REGIO. 7.

HÆc regio à Galindo principe Galindia nuncupata est, cuius Massouiæ silua ingens à Meridie fines excipit, quondam tam populosa fuit, vt successu temporis, populus in ea progenitus, locum nõ haberet. Vnde præpositi regionis obstetricibus seuerè mandarunt, vt nullam fœminei sexus, post partum prolem, hac luce frui permitterent, quam rem cùm minus obseruatam animaduerterent, mamillas fœ- *Grande facinus.*

minis ne amplius prolem educarent, amputarunt, quod facinus mulieribus summæ tristitiæ, & miseriæ caussa fuit. Erat autem in illa regione mulier quædam authoritate, nomine & potentia clara, quæ pro prophetissa habebatur: oracula enim interrogantibus dabat. Huic cùm mulieres calamitates suas exposuerunt, prophetissa illa, miseræ sorti fœmineæ cōdolens, dolos quibus viros circumueniret, & perpetratum facinus vlcisceretur, expiaretque, indagare, cogitareque cœpit, conuocatisque omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindiæ, monuit eos, vt Christianis bellum, sine vllo armorum genere (euentus enim rerum prædicere solita erat) quàm celerrimè inferrent, hanc enim voluntatem deorum esse seriò affirmabat: quibus Galindæ auditis, sine vlla mora, (certum enim esse credebant,) iuuenes, senesque valida manu inermes in Polonorum, & Massouiorum Christianorum prouincias, cum impetu excurrunt, nactaq; ingenti hominum, & iumentorum præda, ad sua proficiscuntur. Interim verò captorum Christianorum aliquot aufugiunt, continuoque reliquis Christianis nunciāt, quomodo Galindi sine armis, in terram eruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos assecutos, maxima cruentaque strage profligant, prædamque repetunt, bellumque continuantes, fugientes hostes in regionem vsq; eorum persequuntur, quam armis & igne euertunt, reliquias tam matronarum, ancillarum, & iuuenum, in captiuitatem abducunt. Has ciuitates & munitiones Galindia complectitur.

Fraus mulieris.

Pruteni in Massouiam excurrunt.

Massouii Prutenos profligant.

Ortele-

Orteleburgum castellum	Anni instaurationis eorum	1266.
Rastemburgum oppidum		1329.
Neyburgum arx & oppidū		1238.
Passenhumia oppidum		1388.
Dreschlouia arx & oppidū		1338.
Lucia castellum		1348.
Lucemburgia oppidum		1349.

VARMIA REGIO 8.

VArmia siue Wermelandia regio à Warmo principe, nomen sortita est; à Pomesania prouincia stagno, & flumine Passaria discernitur, à Natangia paruis quibusdam fluuiis, has arces cum ciuitatibus complectitur.

Ressel arx & ciuitas	His annis sunt extructæ.	1337.
Sreburg arx		1348.
Bichofstein ciuitas		1325.
Wartemburga ciuitas		1325.
Allenstein arx & ciuitas		1367.
Melsatia arx & ciuitas		1336.
Helsberga arx & ciuitas		1320.
Wermeditum arx & ciuitas		1316.
Gulstadia ciuitas		1326.

HOGKERLANDIA PROuincia. 9.

HOgkerlandia siue Pomesania, à principis nomine Hogo appellata est, eam à Natangia, Passaria fluuius separat, à Pomesania duo fluuij Melsink & Drasen appellati, hasque arces cum oppidis complectitur.

Brandenburgum castrum & oppidum	His annis extructa sunt	1258.
Frauemburgum oppidum		1279.
Tolkiemit oppidum		1365.
Munhusia castellum		1365.
Scharpouia prædium		1400.

Elbingense castrum constructum anno 1237.
Ciuitas verò ipsa Elbinga celebris & populosa emporio clara instaurata est, anno 1239.

CVLMENSIS DVCATVS 10.

Culmia regio Prussiæ, à Culmo principe denominationẽ trahit. A Polonia & Pomerania Vistula fluuio secernitur, à Pomesania flumine Ossa, à Michlouia verò & Dobrinia territoriis Drebnicz fluuio, fines suos dirimit, has ciuitates & munitiones habet.

Culmina ciuitas ampla	erectæ sunt annis hisce	1223.
Wentslauia arx		1215.
Aldusia castrum		1238.
Grandentz arx & ciuitas		1299.
Gugeleburga ciuitas		1230.
Schonse arx cum ciuitate		1305.
Strasburga arx & ciuitas		1285.
Bartonia arx		1346.
Neumarckt ciuitas		1325.
Rogosna arx		1293.
Culmense ciuitas		1251.
Torunia arx cum ciuitate amplissima, emporio clara ad Vistulam condita		1235.

Papauia

Papauia arx	1375.
Frideck arx	1331.
Lipno arx	1319.
Lesna ciuitas	1328.
Golba arx & ciuitas	1300.

Luben arx cum ciuitate	hisce annis extuctæ.	1233.
Reden ciuitas cũ arce		1233.
Bergelauia arx		1305.
Lautergurgia arx.		1301.

Huius ducatus titulo rex Poloniæ vtitur.

POMESANIA PROVINCIA.

Pomesania à Pomesa principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, Drusno, Drobnicz, Wessera, multæ in ea præclaræ arces & ciuitates, vt sequitur, habentur.

Mariemburga ciuitas ampla, anno Domini 1302. extructa est, arx verò anno 1281. à fratribus Teutonicis erecta sub magistro ordinis Hartmãno Comite Heldrouiẽsi, natura loci munitissima, valloq; fortissimo & fossa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac cõmeatu copioso, apprimè firmata, regis Poloniæ præsidiis tenetur.

Neutichia oppidum	1329.
Stum arx cum ciuitate	1249.
Cristburga arx & ciuitas	1258.
Preusmarck arx	1329.
Salfeld ciuitas	1328.
Merinck arx cum ciuitate	1290.
Holand arx & ciuitas	1329.

Lubstadia ciuitas	Hæ ciuitates cũ suis munitionibus his annis extructę sunt.	1302.
Osterrade arx & ciuitas		1270.
Rosenburga arx cũ ciuitate		1289.
Mariẽuerder arx cũ ciuitate		1311.
Garnesia ciuitas		1328.
Germanica Eilouia arx cum ciuitate		1337.
Lebmulia ciuitas		1337.
Hohenstein ciuitas		1301.
Schonembergia arx		1319.
Rosembergia ciuitas		1315.
Eilemburga ciuitas		1299.
Neumburga ciuitas cũ arce		1289.
Salauia ciuitas cum arce.		1306.

MICHLOVIA PROVINCIA. 12.

Michlouia admodum angusta terra est, inter Brodnã & Drebnicz fluuios iacet. Huius caussa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fouebant, nullam arcem præter vnam ciuitatẽ Strasburgam, & tres munitiones, Berklij, Dornik, & Michlouiam habet.

Pomeraniæ regionem amplissimam, longo tractu mari adiacentem, vnde & nomen habet, in Poloniæ regionum descriptione, latius indicabimus. De qua multa bella Poloni cum Prutenis gentilibus, & Crucigeris habebant, in hac sita est celeberrima vrbs Gedanum, siue Dantiscum appellata, à mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimũ in ea totius Pomeraniæ, & Prussiæ emporium est, regi Poloniæ subiecta, anno Domini 1285. translata.

Dantiscum. Infrà pag: 139

Pruteni

Pruteni gentiles barbarie indomita rigẽtes, peruersi & infideles erant, vanas creaturas quaslibet pro diis colebant, nec se ad fidẽ Christianam cõuerti patiebantur. Idiomate ꝓprio à Liuonico nõ dissimili vtebantur, Polonis & Massouitis tributarij erant, sed frequenter nacta occasione iugum excutiebãt, ideo multa bella longo tẽpore Poloni cum eis tenuerũt. Postea an. Dom. 1211. Cõradus Massouiæ princeps ex regibus Polonorũ genus ducẽs, à Prutenis gentilibus sæpius variis excursionibus infestatus, ad imperatorẽ Fridericum huius nominis II. legatos destinauit, implorãs auxilia aduersus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros à Sarracenis tũc tẽporis Hierosolyma pulsos, in Prussiã 20000. misit, quibus princeps Massouiæ Culmẽsem terram in primis donauit, cum arce Dobrzinensi, hac conditione, vt tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiamq́; subiugatã insimul partirentur. Hîc quædam de origine Crucigerorum Teutonici ordinis subiiciemus.

Crucigeri in Prussiam veniunt. XB.

ORIGO ET PRINCIPIVM TEVtonici ordinis.

Anno Domini 1188. cùm Balduinus rex Christianꝰ Hierosolymis regnaret, Sarraceni & barbari ex arce nomine Ptolomaida, Latinè Acona, Germanicè Acris dicta, variis excursionibus sanctã terram infestare solebant. Quamobrem rex cõtra barbaros Sarracenos auxilium petiit à Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeras, & in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi piæ peregrinationis caussà, in terram sanctam profecti sunt. Horum nu-

Expeditio Christianorum in terram sanctã.

merus erat 500. partim ex Saxonia, partim ex aliis prouinciis Germaniæ, qui omnes in vnã nauem congregati, Aconam vsque peruenerunt, vbi per integrum annum, cum infinita multitudine Christianorum, Aconam antequam caperetur, oppugnauerũt, in oppugnatione multi Christianorum telis barbarorum læsi erant, vnde in morbum inciderunt, passimque sparsi, cùm neminem in terra aliena qui subleuaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pij viri Teutones, qui cùm viderẽt Christianos tam miserè interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi conualuerunt. Postea xenodochium, siue hospitale sub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt, primusque xenodochij præfectus, Henricus de Valpoth electus est, ex Germania oriundus: hic maximã diligentiam, in fouendis infirmis & egenis adhibuit, vltimum diem Aconæ peregit, ibidemque sepultus est, an. Domini 1190. Postea Balduinus rex, Hierosolymis templũ, & xenodochiũ, pro pauperib. & pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconiensi læsi erant, extruxit, sub titulo beatæ virginis Mariæ.

Hospitale beatæ Mariæ Virginis Hierosolymis.

Tandem anno 1191. Clemens papa huius nominis III. hunc ordinem confirmauit, & intitulationem dedit fratribus Teutonicis, xenodochij Hierosolymitani beatæ virginis Mariæ. Præterea diui Augustini, regulam illis seruandam imposuit, stemmateque cum cruce nigra eos insigniuit.

1 POSTEA patriarcha Hierosolymitanus singulos fratres Teutonici ordinis à pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde ex vtraq; parte crucem nigram

nigram habente ornauit, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui vestiti sunt 24. fratres laici, & 7. sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat, nullus barbã tondebat, & super saccum stramine impletum, regula iubente, dormiebant, sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Habitus Crucigerorum Teutonicorum.

SECVNDVS Henrico de Valpoth, primo ma- 2
gistro xenodochij Hierosolymitani, Otto de Karpen nobilis Germanus in magisterio successit, anno Domini 1200. sub imperatore Romanorum Philippo huius nominis II. & Innocentio summo pontifice, hic in humilitate, & cordis simplicitate Deo & fratribus seruiuit. Sexto anno officium absoluit; Aconæque sepultus est.

TERTIVS ordinis magister Hermanus Brand 3
Olsacensis, electus est, sub pontifice Innocentio III. & Philippo II. in ordine Germanorum imperatorum XII. anno 1206. præfuit officio quatuor annis, pauperibus quantum potuit satisfecit, Aconæ sepultus est.

QVARTVS Hermanus à Salicen, nobilis Mi- 4
snensis, Ottonis, & Friderici secundi, imperatorũ Innocentij III. & Honorij Gregorijque IX. pontificũ temporibus, anno Domini 1210. electus est. Hic omnium præclarissima priuilegia ordini à pontifice, & Friderico secundo, Cæsare consecutus est. Nam cùm simultates, & odia inter pontificem Romanum, & Fridericum Cæsarem exortæ essent. Ille huiusmodi cladem prudẽtia sua è medio sustulit, sub eo Conradus Marchio Turingensis habitum suscepit, duo millia nobiles, & auratos equites Germanos in ordi-

Poloni & Massouitæ Prussiam Crucigeris concedunt.

ne habuit, quos 30. continuis annis rexit, eius temporibus fratribus ordinis à Sarracenis Hierosolyma pulsis, Prussia concessa est, regnum Poloniæ, Conradiq́; ducis Massouiæ, & imperatoris Friderici II. concessu. Quorum 20000. in Prussiam venerunt, Prussosque Gentiles auxilio Polonorum, ex terra Culmensi eiecerunt.

5 QVINTVS magister Cõradus Turingorum & Catthorum Marchio, sub Cælestino IIII. pontifice, & Friderico II. imperatore, anno 1240. electus est, habitum Mariemburgæ, in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximiis, ac prudentibus, cum Prussis Gentilibus, multa bella gessit, magnoq́; labore fines regionum ordinis dilatauit, & si quæ ruinam minarentur, illas resarciens optimè conseruauit. Postea è viuis excessit, Mariemburgæ sepultus.

6 SEXTVS ordinis magister Poppa ab Osterling, electus est Conradi IIII. imperatoris, & Innocentij IIII. pontificis temporibus, anno 1252. Multa præclara bella cum Prutenis, Liuoniensibus, & SWantopolo duce Pomeranorum gessit, postea ante Ligniciam ciuitatem cum Conrado Silesiæ duce, sanctæ Heduigis marito, à Tartaris totam ferè Sarmatiam vastantibus, interemptus est, à Christianis verò Vratislauiam delatus, ibique in Basilica diui Alberti, terræ mandatus est, huius magistri tẽpore Regiomontum constructum est.

7 SEPTIMVS magister, Ioannes Sangerhausensis officium suscepit tẽpore Wilhelmi comitis Flandriæ, Romanorum imperatoris, & Alexandri IIII. pontificis, anno 1263. Infidelium Prutenorum vires mirabi-

liter diminuit, ordoq́; eo præsidente, plurimum profecit, Dominicanorum monasterium Toruniæ fundauit, Brandemburga quoque ciuitas cum arce eius tẽporibus ædificata est, anno Domini 1266. Tapia quoq; munitio erecta. Annis 12. præfuit, Treueris sepultus est.

OCTAVVS magister, Hartmannus comes Heldringensis constituitur, sub Rodolpho XXVII. imperatore, Habsburgẽsi comite, & Clemente IIII. põtifice, anno Domini 1275. vir pius & industrius extitit, Nadrauiam, Sudauiamq́; regiones Prussiæ debellauit, cum cæterisq́; finitimis longas acies tenuit. Eo præsidente, anno 1279. Mœnia ciuitas ædificata est. Anno verò Domini 1281. Mariemburgẽse castrum erectum est. Venetiis vltimum diem clausit, ibidemq́ue sepultus est. 8

NONVS magister Burchardus à SWenden, sub Rodolpho Cæsare XXVII. & pontifice Ioanne XXI. electus est, anno 1283. eo præsidente fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosq́; in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea 7. annis in officio expletis, magistratu se abdicauit, mortuus est Rhodiis, ibidẽq́; ad Basilicam S. Ioannis sepultus. 9

Pruteni gẽtiles funditus debellantur.

DECIMVS magister, Conradus de Feuchtuangen, munus magisterij suscepit, sub Adolpho XXVIII. imperatore, & Nicolao IIII. pontifice, anno 1290. eo præsidente ordo multum profecit, 7. annis fratres in officio continuit, Pragæ Bohemiæ metropoli spiritum exhalauit, Trebniciæq́; sepultus est. 10

VNDECIMVS magister Gotfridus, comes de Oloch electus est, sub Cæsare Adolpho 28. Germano- 11

norum imperatore, & pontifice Cælestino 5. anno Dom. 1297. Hic Venetia cũ multis fratribus in Prussiam profectus est. 10. annis officium gessit. Postea comitiis celebratis, magisterium resignauit, in Germaniamq; profectus, è viuis excessit.

12 DVODECIMVS magister Sofridus de Feuchtuangen, anno 1307. creatus est, Alberti imperatoris Austriæ ducis, & Clementis pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis, Prussiæ castrum Mariemburgam transtulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia sedes suas, & præclara ædificia propter quasdã simultates amiserant. Duobus annis officio præfuit, Mariemburgæ mortuus est.

13 DECIMVS tertius magister, Carolus Treuirensis susceptus est, sub Henrico VII. imperatore, & Clemente V. pontifice, anno 1309. erat insignis vir prudens, & industrius, anno Domini 1312. eo præsidente, Memula arx, in Curlãdia regione Prussię fundata est, ad propulsandos Lituanorum incursus. Tandem prędictus magister à pontifice Romam citatus, adeò crimen obiectum auxilio Dei diluit, vt in aduersariorum caput redundaret. Romaq; discedens, in itinere, Viennæ morbo oppressus, exspirauit, ibiq; tumulatus est. Huius tempore pestis per integrum annum tantopere grassauit, vt omnia frumenta penuria hominum in agris manerent.

14 DECIMVS quartus, magister Wernerus Vrselensis, temporibus Cæsaris Ludouici XXXIII. & Ioannis pontificis XXII. suscepit officium suum, anno 1322. ordini cum summa laude præfuit, citò pòst interemptus est à fratre ordinis Ioanne Bunsdorfio, in vigilia

vigilia sanctæ Elisabeth, cùm ex vespertinis precibus egrederetur.

DECIMVS quintus, magister Ludolphus dux 15
Tulisucgẽsis, siue Brusuicẽsis, sub Ludouico XXXIII.
Cæsare, & Ioanne pontifice XXII. magisterij celsitudinem suscepit, anno 1325. vir pius & sapiens extitit. Fratres ad cultum diuinum summopere compulit, largeque illis omnia ministrauit, ideo eos liberalitate obedientes sibi effecit. Iustitiam magnopere administrauit.

DECIMVS sextus, magister Dictrichus, comes 16
Aldemburgensis, octogenarius iam electus est, temporibus Ludouici XXXIII. imperatoris, & Ioannis XXII. pontificis, anno Domini 1329. eloquentia validus, authoritate grauis, iustitiaque rigidus extitit, gentilibus terrori fuit, templum beatæ Mariæ virginis Mariemburgæ extruxit, Toruniæ obiit, translatus Mariemburgam, in templo S. Annæ sepultus est.

DECIMVS septimus, magister Rodolphus dux
Saxoniæ, Ludouici XXXIII. imperatoris, ac Benedi- 17
cti XI. pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini 1339. Hic anno Domini 1341. magnas copias conscripsit, Neumarcouiamque oppugnauit. Interim verò Lituani Prussiam inuaserunt, eamque ferè totam igne, & cædibus consumpserunt, multos captiuos abducentes, quæ caussa illi tantum mœrorem attulisse creditur, vt mente captus ab officioque depositus, pre mœrore vitam terminarit, in Marienuerderque ciuitate sepultus est.

Lituani Prussiam vastant.

OCTODECIMVS magister Henricus Dusma- 18
riensis, Clementis VI. pontificis tempore, officij dignitatem consecutus est, 6. annos in regendo ordine

consumpsit, cum Lituanis & Ruthenis bellum egregium, in die purificationis beatæ Mariæ gessit, auxilioque diuino 10000. inimicorum prostrauit. E viuis postea decessit, Mariemburgæque humatus est. Hic virginum cœnobium, Lebenich dictum, Regiomonti erexit.

Lituani prostrātur.

19 DECIMVS nonus magister Henricus Kimpradiensis, Carolo Cæsare XXXII. & Clemente VI. imperantibus, ad dignitatē magisterij accessit, an. 1348. Eo præsidente ordo doctis viris abundauit, fratres in timore & amore Dei instruxit, annis 31. officio præfuit, Mariemburgæ vitam terminauit, ibidemque sepultus est.

20 VIGESIMVS magister Conradus Zolner, tēporibus Wenceslai XXXIII. imperatoris Romani, & Vrbani VI. pontificis ad officium vocatus est, anno Domini 1379. multa egregia bella & facinora contra Gentiles, Lithuanos, & Samogitas temporibus Keystudi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis ducum Lituaniæ gessit. Ordinē in potestate octo annis tenuit, Mariemburgæ naturæ debitum persoluit.

21 VIGESIMVS primus Cōradus Valērodensis, Wenceslai 33. imperatoris, & Bonifacij pontificis tempore magnus magisterij oblatū suscepit, an. 1388. vehemēs, & iracundus extitit, totis viribus bello incumbebat, monachos, sacerdotes, & omnes ecclesiasticos furore percitus, odio persequebatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1391. fratres ordinis, armata manu, per fluuiū Cronone Lituanis *Nemen* dictū, ad arcem Caunensem, in Lituaniam nauibus, terraq; peruenerūt, ibiq; tres munitiones celerrimè erexerūt, Neuuerder, Riteuerder, & Metēburg appella-

appellatas, ex his Crucigeri Lituanis magna damna inferebant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

VIGESIMVS secundus magister Cōradus Iungingen, ad munus obeundū vocatus est, Wenceslao XXXIII. imperatore, & Bonifacio pōtifice presidentibus. Hic propter morū probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisq; obseruantissimus erat, ideo ab ordinis fratribus eum multa pati oportebat. Annis 12. officio præfuit. Postea ex carceribus corporis liberatus Mariemburgæ in diuæ Annę templo humatus est. 22

VIGESIMVS tertius magister Vlricus de Iungingen, Cōradi frater, Ruperto 34. Cæsare, & Gregorio 12. pontifice, munia obeuntibus officiū suscepit. An. 1404. Strenuus & bellicosus vir extitit, regulas ordinis non admodū obseruauit, cōsanguineos odio persequebatur, illorumque arces partim eripuit, partim destruxit. Cū Lituanis & Polonis plurima bella gessit, hunc postea Iagielo rex Poloniæ & Lituaniæ magnus dux Vitoldus, cruento prælio profligauit, vbi & ipse cum plurimis cōmendatoribus quorū 200. recēsentur, cecidit; dux quoq; Stetinēsis & Olesnicensis, Kerczdorffq; dux exercitus Crucigerorum, à Polonis capti, 5000. Crucigerorū à Polonis cæsa sunt, Lituanorū tamen in castris Polonorū militantium septem millia trucidata fugataque in primo conflictu. 23

Crucigeri profligātur.

VIGESIMVS quartus magister Henricus comes Plauensis, sub Sigismūdo XXXV. imperatore, & Ioanne XXIII. pontifice electus est. Hic volebat vlcisci iniuriam, quæ à Polonis Crucigeris illata erat, sed antequam quicquam inciperet, ab officio deiectus est, 24

& Engelsburgæ in carceres coniectus, deinde ad Leksteg missus, vbi septimo anno in vinculis peracto, fatis concessit. sepultus Mariemburgæ.

25 Vigesimvs quintus Michael Sterbergensis, imperatoriæ culinæ magister, Sigismundo XXXV. sceptrum tenente, & Ioanne XXIII. Romano pontifice, ordini præpositus est, anno Domini 1410. Prisco anno cùm suscepisset officium Iagielo rex Poloniæ, & Vitoldus dux Lituaniæ, Osterrodam Helsburgensemq; episcopatum, Resenburgam, Elbingam, & Christburgam ciuitates, depopulati sunt. Argentoratum obsederunt, re tamen infecta discesserunt, nouem annis ordinis curam gessit, postea vt deponeretur, precibus obtinuit, Gedani vitã finiuit, Mariemburgæ verò sepultus est.

Poloni cum Lituanis Prussiam vastant.

26 Vigesimvs sextus Paulus Rudolfiensis, Sigismundi XXXV. imperatoris, & Martini pontificis tẽpore, magisterij celsitudinem consecutus est, anno Domini 1419. Huius tempore prouinciæ & ciuitates Prussiæ ad regem Poloniæ Casimirum defecerunt, & iugum Crucigerorum excusserunt, officium nouem annis hic magister retinuit, mortuus tandem Mariemburgæque sepultus.

Ad Polonos Pruteni deficiunt Crucigeros spernentes.

27 Vigesimvs septimus Conradus Erlihusius, Alberti XXXIX. Romani imperatoris tempore officium suscepit, anno 1438. Hic à bello quoad vixit abstinuit, nimio dolore ob fratrum peruersitatem cõsumptus est, Mariemburgæ mortuus ibidemque sepultus.

28 Vigesimvs octauus Ludouicus Herlihusius sub Cæsare Friderico huius nominis III. fratres regere cœpit anno 1450. Huius tempore Prussia ab ordine desci-

Pruteni Crucigerorum iugum excutiunt.

desciuit, ad regemque Poloniæ Casimirum maior pars eorum defecit. Milites quoque ordinis presidiarij, Marienburgam regi anno Domini 1457. pro summa 476000. florenorum vendiderunt, cum aliis castris & ciuitatibus. Postea rex Poloniæ capta arce Choijnicze, pacem cum Crucigeris iniit, atq; ab hoc tempore Pomerania regno Poloniæ adiuncta est, pro qua Poloni 150. annis perpetuò cum Crucigeris belligerabant.

Mariëburga venditur.

Pomerania Poloniæ adiungitur.

Vigesimvs nonus Henricus Rheus, comes Plauensis, dignitatem magisterij assecutus est, sub Friderico huius nominis III. imperatore, anno Domini 1467. Vndecim hebdomadis officio præfuit, Regiomonti in cathedrali ecclesia terræ mandatus est. 29

Trigesimvs magister Henricus comes Rihterbergensis, anno 1470. officium suscepit, præsidentibus Friderico III. imperatore, & Sixto pontifice huius nominis IIII. Fuit vir rigidus, furibundusque, Theodorum episcopum Prussię captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis 7. præfuit, Regiomonti sepultus est, huius tempore bellum sacerdotum in Germania fuit. 30

Bellum sacerdotum.

Trigesimvs primus Martinus Truchses Weczhausensis, sub Friderico III. imperatore, & Sixto IIII. pontifice ordini præfectus est, 12. annis præfuit, Casimiro regi Poloniæ obedientiam præstitit, Regiomonti mortuus, ibidemque sepultus est. 31

Trigesimvs secũdus magister Ioannes de Tiefen ex Heluetia, celebri familia oriundus, Maximiliano sceptrum tenente, & Iulio pontifice præsidente, ordinem in tutelam suscepit, anno 1489. Eodem anno Polonia regi iuramentum præstitit. Postea ei- 32

dem regi Ioanni Alberto, auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est, Regiomontum delatus, ibidem terræ mãdatur.

53 TRIGESIMVS tertius Fridericus dux Saxoniæ, Turingorum, & Hermandurorum Marchio, Maximiliani imperatoris, & Iulij pontificis temporibus, anno Domini 1468. In festo diui Michaelis Regiomonti magistratum suscepit. Nunquam regi Poloniæ iuramento se obstringere voluit, qua de caussa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suã Hermanduriã profectus, vbi 12. annis extra ordinis fines exactis mortuus est. Huius tempore Ioannes Albertus rex Poloniæ è viuis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

54 TRIGESIMVS quartus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Casimiri regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæsaris, & Iulij pontificis temporibus ordini solenniter cum ingenti pompa Regiomonti præfectus est, anno Domini 1512. Sigismundo regi Poloniæ auunculo suo iuramentum præstare noluit, sed arces necessariis omnibus muniuit, vt se contra Polonorum incursum defenderet, magnum & diuturnum bellum cum rege Poloniæ habuit, in quo ex vtraq; parte multi ceciderunt, eam ob caussam, quòd iuramento se obstringere regi noluisset.

GESTA HVIVS MAGISTRI tempore præcipua.

Anno Domini 1519. in autumno, inter Sigismundum regem Poloniæ, & magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est anno 1520. Albertus Marchio, die festo Circumcisionis Christi,

Christi, Bransbergã inopinatè occupauit. Eodem anno, Mielzak, Milimlijn, regi traditæ sunt cũ aliis plurimis ciuitatibus, castrisq;. Quadragesimali tempore mense Aprili copiæ regis Oland, ciuitatem & arcem sub magistro ceperunt, eodem anno Brandemburga arx & ciuitas à Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520. Wolfgangus dux Schonemburgensis cum exercitu ordinis decem millibus peditum, & 4000. equitum cõiungens, Gedanum oppugnauit, ex episcopique monte, (vt vulgò vocant,) ciuitati imminenti 4000. globos tormentorum bellicorum, in ciuitatem frustra tamen exonerauit, nullum enim hominem læsit, sibi verò ingẽs damnum in tormentis, & globulis intulit: nam ex muro ciuitatis tormentum vnũ præstantissimum in mille frusta concussum est, & si aliquis ex exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus ciuitatis exonerabantur, tantaque miseria & penuria omnium Crucigerorum milites afflicti erant, vt multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obsidione consulere cogerentur. *Crucigeri à Gedano fugantur.* Interea verò Poloniæ rex, in subsidium Gedanensibus 12000. equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum à Gedani obsidione discedentes, insecuti sunt, plurimosque ex eis trucidauerunt, quosdam captiuos abduxerunt, multi etiam à Cassubiis & Pomeranis iugulati sunt. Postea regius exercitus Dirschouiam & Stargerdũ arces occupauit, Choijnicz quoque arx cum ciuitate capta est, postea cæteræ ciuitates & arces vltro se regi Poloniæ obtulerunt, & milites ordinis vnà cum Crucigeris ex Prussia sunt eiecti. *Crucigeri ex Prussia eijciuntur.*

Anno Domini 1525. die octaua Aprilis, Prussia
quam primùm religiosi Crucigeri videlicet tenue-
runt, in mundanam politiam & principatum secula-
rem cessit. Albertus enim Marchio Brandẽburgen-
Magister Prussiæ iuramentum regi præstat.
sis in ordine 34. & vltimus magister Crucigerorum,
belli cum rege Poloniæ pertæsus, difficileque contra
stimulum calcitrare vidẽs, regem sibi per internun-
cios fratres & affines suos reconciliauit, Cracouiam-
que veniens iuramentum solenniter regi Poloniæ
Sigismundo, in maiestate regia ad id fabricata, in me-
dio foro Cracouiensi sedenti, regalibusque induto
præstitit, multis principibus. Ibique prædictum Al-
bertum Marchionem Brandenburgensem, post iu-
ramentum solenniter præstitum, Sigismundus rex,
principem sæcularem, equitemque vt vocant aura-
tum creauit. Terrasq; omnes Prussiæ certis sub con-
ditionibus, eidem vt feudali, clientiq;, & subdito suo
concessit, vexillumque illi suum sub insigniis Polo-
nicis dedit. Atque hic finem ordo ille vt vocant Teu-
tonicorum Crucigerorum, in Prussia anno Domini
1526. Alberto Prussiæ duci, soror regis Daniç, in ma-
trimonium data est, ex qua suscepit filiũ, Albertum
Fridericum modernum ducem Prussiæ, qui etiã post
mortem patris, regi Poloniæ iuramentum, homa-
giumq; solenniter præstitit, nunc quo ordine & qui-
bus ceremoniis hoc iuramentum pręstitum sit, quo-
niam ipse præsens rerũ spectator fui, breuiter dicam.
Anno Domini 1569. mense Iulio in comitiis regni
generalibus, Lublini celebratis, Albertus Fridericus
Marchio Brandenburgensis, Alberti ducis Prussiæ
prædicti filius, patri in principatu succedens, iura-
mentum regi Poloniæ præstitit, hoc modo. *Decima*
nona

nona die Iulij, amplissimum suggestum (siue maie-
stas vt dicitur regia) tectum, sericeis & stragulis tape-
tisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuosè
erigitur, vbi rex sessurus esset. Concursus fit ad fo-
rum immensæ hominum multitudinis, opplentur
viæ omnesque plateæ, quacunque incessus erat, sat-
agit pro se quisque vel ornatus splendido vestitu, vel
armis instructus apparere. Interim maiestas regia ex
arce in thronum proficiscitur, cingitur ingenti &
splendida senatorum procerumque vniuersi regni
corona, præcedentibus principibus viris, ac omnis
ordinis consiliariis, & aulicis. Vexillumque pulcerri-
mum & amplissimum album, nouo duci, de more,
cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, can-
cellarij regni filius, pręferebat: postea rex in domum
quandam suggesto oppositam diuertitur, ibique or-
natu regali induitur, Sandalis videlicet aureis, alba
Dalmatica, & chlamyde, siue piuiali ex panno aureo
confecta, & corona regia aurea, gemmis lapidibusq;
pretiosis concinnè affabreque ornata, chirothecas
quoque annulis gemmisque ornatas manibus im-
posuit. Induta maiestas regia ornamentis regalibus,
de modo illa in suggestum procedit media, inter re-
uerendissimos dominum Iacobum Vchanski archi-
episcopum Gnesnensem primatem regni, ac domi-
num PadnieWski episcopum Cracouiẽsem, præce-
dentibus & subsequentibus contiguè primariis do-
minis, consiliariis, spiritualibusque; gladium euagi-
natum ancipitẽ dominus Andreas ZboroWski gla-
diator (vt dicitur) regni, præferebat; pomum aureum
cruce insignitum Petrus ZboroWki Palatinus Sen-
domiriensis portabat; sceptrum Stanislaus Mysko-

Mos homagiorũ regni Polon.

Vestitus solennis regis Polon.

Wski,Palatinus Cracouienſis anteferebat. Cùm itaque ſacra regia maieſtas in ſolio ſedit, quatuor Germani proceres Pruſſiæ, nomine ducis ſui, ſupplices venerunt, & genubus flexis vnus eorum orationem facundo lepôre,ad S.R.M.recitauit: Oratione finita, regia maieſtas quatuor cõſiliarios ſuos cum illis quatuor Germanis ad ducem Pruſſiæ accerſendum miſit. Veniens itaque illuſtriſſimus princeps Albertus Fridericus, diſertiſſima facundia, orationem fecit ad S.R.M. ſingularem fidem, ſupplicitatẽ & ſubiectionem teſtantem. Reſponſum eſt poſtea ipſi principi conſiliariiſque eius Latinis verbis, nomine regis, ſacram R.M.tam ipſum principem,quàm omnes ſubditos,& optimates eius, omni fauore & gratia complecti, defendereque velle. His finitis acceſſit princeps ad ſoliũ, & pedes regios genu flexus cum ſumma reuerentia accepit, accepitq; de ſacra regia maieſtate manibus, vexillum album inſignitum Aquila nigra,cum literis S.&A.colligatis in pectore,cum inſtitutione ore regio facta his verbis: Nos Sigiſmundus Auguſtus Rex , annuentes veſtris & veſtrorum ſubditorum precibus, tradimus & concedimus illuſtritati tuæ,prout parenti tuo illuſtriſſimo tradideramus, in feudum terras, ciuitates, oppida, & arces in Pruſſia, & ad eas illuſtritatem tuam inueſtimus, per huius vexilli traditionẽ, ac inſtituimus gratia & benignitate noſtra, qua illuſtritatem tuã vti nepotem noſtrum cariſſimum complectimur, ſperamuſque, quòd eius beneficentiæ noſtræ, & memor, & grata, fidelisque illuſtritas tua ſit futura. Deinde princeps Pruſſiæ caudam vexilli tenens, ſuper libro Euangeliorum in hæc verba iuramentum præſtitit.

Verba regis ad ducem Pruſſia.

Ego

Iuramentum.

Ego Albertus Fridericus, Marchio Brandenburgenſis in Pruſſia, Stetinenſis,Pomeraniæ,Slauorum, Caſſubiorum dux, princeps Rugiæ, & Burggrauius Norimburgenſis, promitto,& iuro, quòd ſereniſſimo principi ac Domino, Domino Sigiſmundo Auguſto Regi Poloniæ inuictiſſimo, Magno duci Lituaniæ, Ruſſiæque ac omnium terrarum Pruſſiæ domino & hæredi, ſicut meo naturali hæreditarioque domino, & eius ſacræ maieſtatis hæredibus, & ſucceſſoribus regibus, & regno Poloniæ ero fidelis & obſequens, eiuſque maieſtatis ac hæredum & totius regni Poloniæ bonum procurabo, & damnum præcauebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vaſſallũ feudalemq; pertinet, ita me Deus adiuuet, & hoc ſanctum Dei Euangelium. Accepto huiuſmodi iuramento maieſtas regia, gladium ancipitem, à gladiatore regni,domino Andrea ZboroWski accepit, nouumq; ducem ter præcinxit,inclinatum de more dicens: Accingere gladio tuo ſuper femur tuum, potentiſſime. Poſtea ei torquem auream,regio munere non indignam impoſuit. Mox omnis ordinis nobiles, qui ad equeſtre munus contendebant (in quorum ego numero, eodem more præcinctus fui) præcincti ſunt. Quibus omnibus ex ordine ſolenniter peractis, ac depoſitis regalibus indumentis, cum toto illo comitatu, duceq; Pruſſiæ cum ſuis præcedente, in arcem rediit.

HÆC autem Pruſſiæ regio, pleriſque ſinuoſis flexibus eſt vbiq; amœna, & opportunis portubus maris Baltici, maximè commoda, vrbium illuſtrium, oppidorum, arciumque frequentia & opimis incolarum diuitiis, opibuſque ac terræ vbertate, ſupra

Commẽdatio Pruſſia.

modum claret. Pecoris omnigeni inæstimabili copia, piscationibus, venationibusq;, & siluis fructuosissimis, aërisque temperie, cum amœnitate coniuncta prædita est, & postquã fidem Christianam Prussia suscepit, 72. arces præcipuas & 62. ciuitates principales habuit, à Crucigeris domus Teutonicæ erectas, quarum numerus nunc temporis successu, plurimum creuit; multæ enim & frequentes ciuitates ac oppida, munitionesque, tam à Polonis, quàm Crucigeris vario Marte vtrinque decertantibus extructæ sunt. Longitudo eius ex Aquilone in Austrum, à Toruniavrbe confini Massouiæ vsque ad Memulam castrum cum oppido, quinquaginta octo milliaribus extẽditur. In latitudinem verò quinquaginta milliaribus, Lituanos & Massouitas contingens patet.

Ciuitates in Prussia.

Flumina Prussiæ.

Flumina pręcipua & principalia, in Prussia duodecim reperiuntur, Istula siue Vistula, quæ Silesiam, Poloniam, Massouiam, & Prussiam præterlabitur, similiter Cronon siue Nemen ex Lituania decurrens, Nogat, Elbinga, Wesera, Passaria, Alla, Prægel, Ossa, Drebnicz, Lica, Lauia. Extant quoque alia plura flumina omni genere piscium abundantia, minus tamen hominibus pręcipuè externis cognita. Lacubus plurimis aliquando septem milliaribus Polonicis patentibus, piscibusque omnis generis exundantibus vndique scatet. Gummi quoq; genus lucidissimum, quod succinum siue *Glessum* vulgariter *Bursztin* vocatur, in littore maris Baltici copiosè colligitur. Cùm autem Prussia vt copiosè superius descripsimus, Barbarorum colonia antiquitus fuerit, Polonorum ac Teutonicorum armis subactam, sacrisque initiatam se agnoscit, qui in eam colonias suas barbaris, penitus ferè

ferè extirpatis deduxerunt, nuncque tam Polonis, quàm Germanis equitibus, pariter ciuibus, agricolisque frequens est. Barbarorum tamen reliquiæ, ad Curlandicum lacum hucusque supersunt, qui, cum Liuonibus & Lituanis vicinis, idiomate, moribus, habituque concordant. Porrò nulla in vniuerso Poloniæ regis dominio, regio reperitur, quæ tam frequentibus ciuitatibus, arcibus, & oppidis, vt Prussia abundet.

Hæc autem Prussiæ regio amplissima, omniumq; fructuum tam ex terra, quàm aqua nascentium abundantissima, duplex est, Ducalis & Regalis: nam Dux gratia regis Poloniæ, in suis ciuitatibus & arcibus integrè rerum potitur, vt vasallus & feudalis, ac beneficiarius regni. Regiomontique, quæ est ciuitas maritima, sedem suã habet, in qua est collegiũ communis studij, ab Alberto prefato primo, ex magistro duce creato fundatum. Est autem Regiusmons emporio clara, ad eam enim merces ex Septentrionis regionibus copiosè apportãtur, in hanc sedem suam magistri transtulerunt Mariemburga nobilissima, eaque munitissima arce, ac totius Prussię propugnaculo, quę cùm se expugnari non pateretur, Casimiro regi Polonię, vt diximus, pro certa stipendiorum militibus ordinis persolutione, dedita est, in ea assiduè milites præsidiarij à rege Poloniæ asseruantur, victu & omnibus ad bellum necessariis tam apprimè prouisa, vt sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim regalis Prussiæ, (id est, illarum arcium & ciuitatum, quas rex electas extra ducem, armis maiorum suorum, acquisitas possidet,) caput & metropolis à Gedano septem milliaribus distat. Plurimas nobiles

Prussia duplex.

Regiomontum.

Mariemburga.

ciuitates & arces, quas superius enumerauimus, Prussia complectitur.

Episcopatus verò quatuor Catholicos, postquam fidem Christianam suscepit, Prussia habebat. Warmiensem, Culmensem, Sambiensem, & Pomesaniensem, nunc Sambiensis Warmiẽsi, Pomesaniensis autem Culmensi adiuncti. Warmiensem episcopatum, qui est præcipuus reuerendissimus dominus Stanislaus Hosius Polonus, sacræ Romanæ ecclesiæ cardinalis dignissimus, singulari pietate, & vitæ sanctitate, ac doctrina cælesti & scriptis diuinis corruscans administrat, qui malleus hæreticorum indefessus, & catholicæ ecclesiæ propugnator strenuus, iure cẽsendus est. Culmensem episcopatum, reuerendissimus dominus N. Costca virtutum & doctrinæ speculum insigne. Nunc de Pomerania regione amplissima dicendum nobis occurrit, quæ etiam Polonorum armis antiquitus, perdomita imperio paret: nam Boleslaus rex bellicosissimus anno Domini 1003. Russiæ principibus debellatis, strenuoque Marte contusis, perpetuum victoriæ monimentum Herculeũ imitatus opus, tres ferreas columnas in Borysthene fluuio collocauit. Deinde anno Domini 1008. Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albim, & Salam fluuios, chersonesũmque Cimbricam, quæ hodie Dania appellatur, summa belli dexteritate ditioni suæ subiugauit. Vrbes earum regionum maximas, partim solo æquauit, partim suis Polonis muniuit, gentemque vniuersam Pomeranorum, barbaram & incultam, ad fidem Christianam suscipiendam, armis coëgit, & vt sempiterna memoria victoriæ felicissimæ

Episcopatus Prussia.

Gades Boleslai.

cissimæ apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ossáq; fluuiis, columnas æreas inclitus triumphator locauit, totam Prussiam ac Pomeraniam Christianis infestissimas, perdomuit.

DVCATVS POMERANIÆ.

Pomerania regio amplissima, ab Holsatia ad Liuoniam vsque, longo tractu, iuxta mare Germanicum extenditur, vnde & nomen habet. *Pomorze* enim Slauis mari adiacentem regionem significat. In hac regione natio Slauonica, antiquitus consederat, sed nunc Germani magna ex parte eam incolũt. Has præcipuas ciuitates à mari procul sitas complectitur, Stetiniam, vnde ducatus Stetinẽsis dicitur, Neugardiam, Lemburgam, Stargardiam, Bergradum, Camenetiam, Publinam, Grifenborgam, & alias cõplures. Quæ verò mari impendũt Colberg, Camin, Coslin, Gribswald, Sund, Pũczka, Reuecol, Louẽburg, Hechel, &c. Iulinum in hac regione vrbs erat celeberrima, nunc ruinis deformis iacet, pro hac regione Poloni cum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris longo tempore acriter decertabant, nunc titulo eius rex Poloniæ, qui in ea maiori ex parte rerũ potitur, duxque Prussiæ feudalis regis Poloniæ vtuntur.

Iulinum.

GEDANVM, siue Dantiscum huius regionis metropolis, vrbs amplissima, & insignis à mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur, in ea totius Pomeraniæ & Prussiæ celeberrimũ emporium est: ex vltramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hispania, Suetia, Dania, & Noruegia, naues

Suprà pag: 118.

ad eam appellunt. Ex Lituania quoque Russia, Volinia, Poloniaq; variæ merces, fluuiis nauigabilibus in eam deferuntur, præcipuè verò siliginis, & frumenti, ingens copia ex suprà nominatis regionibus aduehitur. Regi Poloniæ subiecta est, castellanumq; à rege præfectum habet. Ex mari in vrbem perducta est fossa, qua naues maximæ intra mœnia veniunt. Burgrabius cum proconsulibus, & consulibus, regio nomine, ciuitatẽ administrant. Ciues omnes ferè Germani sunt, mercatoresque ditissimi, ita vt Gedanum ædificiorum pulcerrima dispositione, commerciorum varietate, maris, Vistulæque opportunitate, incolarum, & externorum incredibili multitudine, ciuium diuitiis, & instrumẽtorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum æncarum numero, cum præcipuis Europę vrbibus, meo iudicio conferenda sit. Prætorium maximo sumptu eoque regio exædificatum cum superba turri, ædesque sacræ, cum priuatis ingenti auri pondere, artificiosè erectę, Geldaque publicum vrbis palatium, ac horologium diuinis ferè manibus elaboratum, cuius cāpanę mirabilem quendam & suauissimum concentũ edunt, secundum artificis voluntatem, & temporis conuenientiam, in admirabilem omnium gentium aduenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis machinis armatis militibus custoditur.

Vexillum totius Pomeraniæ aquilam nigram in collo coronatam, gladium euaginatum manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat similem Prussiæ, quam in eius principio expressimus.

ELBIN-

ELBINGA ciuitas insignis ad ostia Albis fluuij, in littore maris magnificentissimè, & sumptuosè extructa, splendidis ciuium opibus, & mercatorum diuitum frequentia claram, spectabilemque se reddit. Eius titulo rex Poloniæ scribens, se dominum terræ Elbingensis maximè in priuilegiis vtitur. Districtum enim amplissimum circumiacentem habet. Atque hæc de Prussia breuiter dicta sufficiant.

LIVONIÆ TOTIVS CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS, CASTRIS, ET COMMENDATURIS, siue Palatinatibus, &c. succincta descriptio.

Addita est quoque breuis narratio, quomodo hæc regio in ius inuictissimi regis Poloniæ Sigismundi Augusti, Magni Ducis Lituaniæ cesserit, & quo pacto a Moschorum principe & Suetiæ rege diminuta fuerit.

LIVONIA siue Lieflandia, regio amplissima, ab Oriẽte, Russiæ, Moschorum principi subiectæ, contigua est, Neruaq; fluuius nauigabilis, (in cuius vtraq; ripa, duæ arces eiusdẽ nominis, vni Liuoniensium, altera Moschorum sibi ex aduerso sitæ sunt,) imperium Moschouiticum, à Liuoniensi dislimitabat. Sed moder-

nus Moſchorũ monarcha Ioannes Baſiliades, Derpt inſigni vrbe epiſcopali, cum ſibi adiacente prouincia occupata, vlterius fines ſuos (prout inferius dicitur) promouit. A Septentrione cũ Suetiæ regno, & Philandiæ ducatu fines ſuos, ſinu maris Baltici diſterminat: ab Occidente mari Balteo (quod Germanicum & Prutenicum appellatur) conterminа eſt: à Meridie Samogitiæ & Lituaniæ, nonnihilque in Occidentem vergens, Pruſſiæ adhæret. Nonaginta milliaribus Germanicis in longitudinem, & quinquaginta in latitudinem, cum ſinu maris Baltici adiacenti extenditur. Sed nunc bellis ſæuientibus, pluribus in locis vaſtata, & diminuta eſt. Continet autem in ſe plurima territoria, quæ pro ducatibus computari poſſunt, horum ſingula cum ſuis ciuitatibus & caſtris ſuccinctè deſcribere curabo. Sed primò quomodo & quando regionis incolæ nomina Chriſto dederint, paucis aperiam.

Fines Liuoniæ.

Totum penè orbem terrarum, poſt maximum illud vniuerſæ terræ diluuium, fallacium dæmonum fraude ſeductum, veram vnius Dei religionem, impio multorum & falſorum deorum cultu, vanaque ſuperſtitione commutaſſe conſtat. Quidam enim mortuos homines, propter merita beneficia & egregia geſta, cultu diuino venerabantur: alij malignos dæmones, ementitis miraculis, & prodigiis hominum oculis ſeſe inſinuante, adorabant: denique beluis atque ſerpentibus & ſculptis, pictiſque arte humana ſimulacris, gloriam veri Dei exhibebant, donec Ieſu Chriſti, veri Dei hominiſque benignitas, & Euangelij eius claritas, poſt multa ſecula, quaſi lux clariſſima, mundo cælitus affulgens, has terras terribileſque

leſque tenebras diſcuſſit. Sed regiones ſeptentrionales, & omnes gentes ad Aquilonem vergentes, Chriſtianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui diutius ſubiugatæ fuerunt: difficilis enim ad eos externis gentibus erat aditus, propter efferam barbariem, & crudelitatem populi. Romani etiam & Græci, qui primò fidem Chriſtianam amplexi ſunt, ſeptentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: vnde factum eſt, vt Liuonia cum cæteris, ad Aquilonem vergentibus regionibus, nouiſſimè omnium, ſacro baptiſmi fonte lauata fuerit. Demum, Friderici primi ex ducibus Germaniæ, Romanorum imperatoris temporibus, mercatores rem familiarem ex Germania, per mare Balticum in Liuoniam appulerunt, & gentis barbaræ ſimpliciſſimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ ſimplicitatis, opumque parandarum & rei familiaris iuſto negligentior: melle enim expreſſo (quo maximè regio abundat) ceram velut alias quiſquilias, & purgamenta domibus euerrebãt. Poſtea ſuccedente quæſtu, & mercatoribus occidentalibus, eò loci cõfluentibus, ſacerdotes paulatim ſe illis immiſcere, adiungereq́; piæ peregrinationis cauſſâ, cœperunt, vt mercatoribus, videlicet theſauros Liuonum acquirentibus, ipſi animas gentis Chriſto, per verbum Euangelij ſalutiferum lucrifacerent. Erat igitur ea tempeſtate, vir quidam Meinhardus nomine in Lubeca, ciuitate celeberrima, pietate & ſanctimonia vitæ inſignis, hic vnà cum mercatoribus conſcenſa naui in Liuoniam, anno partæ per Chriſtum ſalutis, milleſimo ducenteſimo traijcit, & cõſpiciens in tam inſigni

Fridericus Imperator.

Germani in Liuoniam veniunt.

Meinhardus pius vir, primus in Liuoniam venit.

& præmatura messe, nullos operarios extare, continuò ibi vnius famuli conuictu contentus, ętatē trāsigere constituit; casámque sibi ex arbustis propter imbres arcendos construxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem captare, & tædio superato, habita iam mutui conuictus, & contractæ notitiæ cum incolis regionis opportunitate, religionibus & rerū diuinarū eos admonere cœpit, sensimq; à vano idolorum cultu, ad Christianæ fidei obseruantiam adducere, auspicanteq; Deo, & pium viri religiosi conatum secundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam concesserunt, quorum crescēte numero, multorumq; animis (vt fit) rei nouæ & insitatæ religionis studio, flagrantibus, Basilica instauratur. Nec multò pòst, Meinhardus à Bremēsi archiepiscopo, in Liuoniæ episcopum consecratur, qui in messe Christi strenui operarij munus adimplēs, rem Christianam multū adauxit, & magnam gentis partem ad Christum conuertit, postea vitam cum morte feliciter commutauit. Huic ex vita decedenti Bertholdus Cisterciensium abbas successit, qui contra irruentes hostes fidei Christianæ, vnà cum peregrinis militibus, qui pietatis ergò ad militiam Christo exercendam, ex Germania cōfluxerant, pugnare instituit. Vbi verò ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam Barbarorum aciem proiectus, confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sacræ se militię deuouerunt, ordinisq; fratrum Teutonicorū habitu suscepto, ensiferos fratres sese nuncupauerunt. Sed cùm rebus gerendis superesse non possent, hostiumq; barbarorum vis vndiquaque inualesceret, Teutonicorum fratrum ordini, in Prussia se con-

Meinhardus Liuones in fide Christi instruit.
Meinhardus episcopus creatur Liuoniæ primus.
Vos a: non sic:
Bertoldus episcopus occiditur.

se coniunxerunt. Cùm enim audiuissent, quòd ordo Teutonicus Cruciferorum, in tota Germania proficeret, Volquinus præpositus eorum à quinto in ordine, magistro Prussiæ Conrado olim comite Tutingensi, in ordinem Teutonicum susceptus est, anno Domini 1234. suffragiisq; eiusdem magistri Prussiæ Conradi, Gregorius summus pontifex Romanus huius nominis nonus, iussit vbique, & præcipuè apud infideles Prutenos, Liuonesque proclamari, quòd ordo fratrum à gladio in Liuonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Prussia vnitus, incorporatus adscriptusque esset. Susceperunt itaque fratres à gladio Liuonienses, crucem, habitumque more fratrum Teutonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tēpore magistri Prussiæ à Liuoniensibus magistris tributa certa, & obedientiam exigebant, vsque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgēsis, magistri Prussiæ, qui anno Domini supra millesimum quingētesimum, decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam accipere maluit. Itaque Liuonienses data, præscripta ingenti summa pecuniæ, in posterum ab obedientia Prutenicis magistris exhibenda, liberati sunt. Hanc tamen libertatē paulò pòst per insolentiam suam amiserunt. Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus, eos in potestatem suam, prout inferius dicetur, redegit. Sed ad rem accedo. Liuonienses cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Prussia assumpto, grauissimis bellorum laboribus, cum barbaris fortiter exantlatis, hactenus rerum in Liuonia potiti sunt, magistrumque sibi elegerūt, qui cum commendatoribus, seu etiam præfectis totam regionem gubernabat. Erant præ-

Ordo Teutonicorū in Liuonia.
Volquinus primus Liuoniæ magister.
Ordo Liuonicus à Gregorio nono pōtifice confirmatur.
Crucigeri Liuoniensium, Prussiensium tributarij, & cum illis vniti.
Liuoniēses se redemerunt à Prussiensibus.

Episcopi Liuoniæ.

ter hunc in Liuonia episcopi quinque, vtpote archiepiscopus Rigensis, Derptensis, Habscelensis, Oseliæ, Curlandiæ, Reualiæque episcopi. Hi sua munia strenuè & magnificè vt principes obibant: sed anno Domini 1558. Moschorum dux Derpta, siue Torpato, insigni vrbe episcopali potitus, episcopatū Derptensem penitus aboleuit, rex quoque Poloniæ archiepiscopatum Rigensem, cum omnibus arcibus & ciuitatibus (rerū enim in Liuonia potitur) tenet. Reualiensem episcopatum, Suecię rex vrbe Reualia capta administrat. Oselensem episcopatum & Abselensem fratres regis Daniæ, Magnus nomine, vnà cum insula Osilia possidet.

Episcopatus Liuoniæ decepti à multis principibus.

KB Tunica Christi dividitur.

Ordinis Teutonici magister, vnà cum suis commēdatoribus, plurima oppida & arces munitas possidebat, & primò quidem ordinis magister & archiepiscopus Rigensis simul, & coniunctim Rigā vrbem metropolim regionis occupabāt, monetamq; vterque propriam, qua adhuc incolæ regionis vtuntur, cudebat. Verùm magister præter dominiis, & possessionis consortium, arcem quoque ibi habebat. Hic iam ordinē, territoria arces & ciuitates, tam magistro ordinis, quàm episcopis, & commendatoribus subiectas, describere pergam. Hæc verò sunt territoria siue prouinciæ, in Liuoniensi dominio, quæ pro ducatibus valent: vtpote, Leitlandia, Vikeclandia, Curlandia, Semigalia, Estlandia, Virlandia, Haria, Geruendiaque.

Prouincia Liuoniæ.

LEITLANDIA SIVE RIGENSIS PROVINCIA.

Leitlandia regio Liuoniæ, præcipuè has arces, & ciuitates regi Poloniæ subiectas habet.

RIGA

RIGA vrbs celeberrima, totius Liuoniæ metropolis, muro fortissimo, propugnaculisque & turribus densis, tormentis bellicis, apprimè munitis, valloque inexcusso tribus ordinibus tormentorum, vndiquaque munita, fossis duabus, ex vtraque vallis parte circumducta, & stipitibus acutis circumsepta, rebus bellicis tormentis, & commeatu copioso, militibusque stipendiariis, pacis & belli tempore, bene prouisa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus necessariis prouisam, sibi adiunctam habet, in qua olim magistri sedem suam habebant, eam nunc Gothardus Kietler dux Curlandiæ, regis Poloniæ feudalis, nomine regio administrat, in ciuitatem tamen ipsam, ius nullum habet. Administratorem enim siue capitaneum aliquem, ciues sibi dominari (libertatem asserentes) non patiuntur, sed obedientiam, & tributa regi Poloniæ fideliter exhibent, ipsique ciuilibus legibus vrbem administrant. Hanc vrbem fluuius DWina amplissimus, (ex Seuera regione Russiæ, Moschouitæ duci subiecta, ortus) vnà cum arce alluit, & duobus à Riga in mare amplissimis ostiis exoneratur. Per hunc naues ex mari, de vltramarinis regionibus, vtpote Suetia, Dania, Holsatia, & cæteris repostis prouinciis appellunt. Ex Russia quoque & Lituania cineres, asseres, ligna cæsa, & leuigata, omnis generis ad naues fabricandas, frumentum quoque grandi copia, & cætera importantur. Magnumque hac in vrbe & celeberrimum est emporium, quamuis enim duobus milliaribus à mari distat, naues tamen omnigenæ, facillimè de mari, sub ipsa mœnia vrbis veniunt & redeunt.

Gothardus Kietler.

Duina fluuius.

Emporium Rigense.

Hæ verò arces, ciuitates, & præfecturæ, capitaneatusq; in hac Leitlandiæ siue Rigensi prouincia continentur, videlicet,

DVNAMVNT arx inexpugnabilis natura, opportunitateque loci, mari adiacet, in ostiis DWinæ fluuij, duobus à Riga milliaribus sita, præsidiisq; Polonicis munita, in ea omnes naues ex vltramarinis regionibus, ad Rigam veniētes, merces indicare, teloniaque persoluere coguntur.

BLOKAVS munitio inter Rigam, & Dunamūt, ad DWinam condita, in ea quoque omnes naues excutiuntur. Hæ autem duæ arces Rigensibus maximè inuisæ sunt.

KIRCHOLM arx murata, ad DWinam fluuium, duobus milliarib. à Riga sita, in Orientē procedēdo.

Hæ quoque arces DWinæ impendent.

VXVL arx desolata, curia tamen in ea, vbi præfectus manet, extructa, à Kircholm duobus milliaribus abest. Crudelem illic quondam conflictum, & hominum stragem insignem, cumulus ossium ingens congestus testatur.

LENVARD arx ab Vxul quatuor milliaribus ad DWinam sita.

ASCHERAD olim Palatinatus: arx ad DWinam munita, Moschouitæq; ab ea aliquoties repulsi sunt, quatuor milliaribus à Lenuard abest.

NITAW Sesuegen, Georgenburk, LeWborg, Rossiten, Lucen, Luden, Neuenhul, arces muratæ absque ciuitatibus.

DVNEMBORG arx ad DWinam munitissimè sita, commendator siue palatinus, ei olim magistri nomine præsidebat.

SEGE-

SEGEVOLT arx & ciuitas, olim ordinis Marschalci primi, à magistro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet LeWburg, Nitaw, Georgenburg, & Choen castris.

ARIES arx, Wolmer ciuitas & castrum. Hermes arx, quatuor milliaribus à Parnawa, & Phelin.

Has supradictas omnes arces, & ciuitates, cū suis palatinatibus, & præfecturis, inuictissimus rex Poloniæ possidet, excepto Mariēburga castro quod Moschouiæ princeps occupauit. Adzel autē & Rodempeus, à Moschouitis exustæ, & desolatæ sunt.

ARCHIEPISCOPATVS RIGENSIS.

IN eodem territorio Rigensi, rex quoque Poloniæ omnes arces, ciuitates, capitaneatus, & præfecturas, archiepiscopales possidet.

KOKENHAVS arx, & ciuitas, natura & opportunitate loci munitissima, ad DWinam fluuium sita, cæterarum archiepiscopi, arcium, principalis.

VXVL Lenuard, suprà nominatæ arces, KreWburg, Landon, Sesuegen, Schancborg, Serben, Conemburg, arx cum ciuitate, Salis, Vansel, Dalen, Iencel, Treyden.

SMILTEN arx à Moschouitis desolata, Cremon castrum olim Capituli metropolitanæ ecclesiæ Rigensis.

SANCEL arx apprimè munitissima, mari adhærens, ad archidiaconatum Rigensem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & ciuitates enumeratæ regi Poloniæ subsunt.

Arces nobilium in prædicto archiepiscopatu hæ sunt, Nochrosen, Rosemberg, Mayan, Pierkiel,

Roppe, Nabbe, Elner, & Bersen. Earum domini, Polono regi obtemperant.

EPISCOPATVS DERPTENSIS.

DERPT, siue Torpatū, siue Derbet, insignis vrbs episcopalis, & arx in colle munitissima, vrbi impendens. Hæc anno Domini 1558. ab exercitu Moschorum ducis, violēta oppugnatione, cum tota circumiacenti prouincia capta est. Hæ verò arces ad hunc episcopatum pertinebant. FalcanaW, castrum, & monasterium insigne, Neinhaus 18. milliaribus à Derpt sita, Ruthenis contermina, Werbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc episcopatu, quatuor præcipuè erant, videlicet, Olsen, Kanelicht, Raden, Cunctal, siue Regental, omnesque à Moschorum duce cum episcopatu subiugatæ sunt.

EPISCOPATVS HABSELENsis & Ozelensis.

VIkechzlandia regio ad Habselensem episcopatum cum suis arcibus & ciuitatibus pertinebat, quæ quatuordecim milliaribus in longitudinē, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Sueciæ rex vnà cum regione possidet.

HABSEL arx principalis cum ciuitate, in qua est ecclesia cathedralis, eam rex Sueciæ vi ad deditionem coegit.

LODE arx munita, quam dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Suetensium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat, sed postea ab eisdem capta est.

LEHAL castrum, & ciuitas, in qua est insigne virginum monasterium, nunc præsidiis Suetensium tenetur.

FICZKEL & Felix arces à Moschouitis exustæ & desolatæ sunt.

VERDER arx munitissima ad fluuium Zundam sita ab ipsis Cruciferis Liuoniēsibus destructa & demolita est.

OZILIA insula in mari Germanico, aliquot à littore milliaribus sita est, ad Ozelensem episcopatum pertinebat, arces & ciuitates duas munitissimas habet, eas Cruciferi regi Daniæ prodiderunt, quas nunc Magnus eiusdem regis Daniæ frater possidet, episcopatusq; titulo vtitur. Harum arciū vna Arnczburg, altera Sonemburg appellatur.

CVRLANDIA REGIO.

HÆc regio in Liuonia sita à Septentrione maris Baltici sinu, ab Occidente verò vbi Prussiam cōtingit, pelago qui Curlandicus appellatur, alluitur: à Meridie Samogitiæ confinis est, regiq; Poloniæ subest, sed eam Gothardus Kietler, regis gratia & benignitate tenet, tituloq; eius vtitur. Has ciuitates & arces complectitur.

VINDA arx cum ciuitate & Palatinatu, Polonis Kiess dicitur, in ea magistri sedem suam habuerunt, & comitia, conuentionesque celebrare soliti erant, nunc Polonicis præsidiis tenetur, administrantem illustri & magnifico Domino Ioanne Chodkie Wiez, generali Samogitiæ, & supremo gubernatori Liuoniæ, ac magno marschalco magni Lituaniæ ducatus.

GOLDINGEN arx & ciuitas cū districtu amplo.

GRVBIN, & Candaph arces cum præfecturis ditissimis.

TVEZKON, Sabel, Durbin, Asempoth, Shruden, Frauemburg, Alfangen, arces. NeWburg castrū in finibus Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septē arces continet, quas Magnus regis Daniæ frater possidet, episcopatusque titulum sibi vsurpat, hisque nominibus, hæ arces nominantur, EdWalen, Pilthen, Hasempot, Angermunde, Dondangen, Neinhaus, & Ambothen.

SEMIGALIA DVCATVS.

Hic ducatus Curlandiæ adhæret, à Meridie Lituaniæ contiguus est. Hasque arces continet, Soleburg, arx & præfectura, Basemborg, Doblin, Nithaw, arces cum districtibus, ciuitates nullas habent, totumq; territorium vnà cum arcibus enumeratis, Curlandiæ dux prædictus regis Poloniæ gratia & benignitate commissum tenet.

ESTLANDIA DVCATVS.

Estlandiæ, siue Estoniæ ducatus mari Sueciæ à Septentrione adiacet: has arces præcipuas cum ciuitatibus & præfecturis complectitur.

Felin cum magistro capta.

FELIN arx & ciuitas munitissima, vnà cum vltimo magistro Liuoniæ Wilhelmo Furstemberg feudali regis Poloniæ, à propriis militibus stipendiariis Germanis Moschorū duci dolosè prodita est. Ciuitas ipsa exusta, arx verò præsidiis Moschouiticis munita, vnaque cum districtu, siue Palatinatu Moschorum duci subest. Magister verò in ea captus, Moschouiam

uiam abductus, in vinculis spiritum exhalauit. Atq; hunc extremum exitum magistri Liuonienses habuere. *Exitus magistrorum Liuoniæ.*

LAIS & Talczhofen arces, à Moscho quoq; occupatæ sunt.

TARNEST, siue Taurus, arx munitissima præsidiisque Moschouiticis prouisa, à Lituanis duce exercitus illustri & magnifico Domino Nicolao RadziWil Palatino Vilnensi, pulueribus bōbardariis suppositis eiecta, & cum Moschouitis, à vi & impetu pulueris volantibus euersa est. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce expugnata & exusta, Lituani quibusdam Moschorū abductis, quibusdam occisis, velut Tartari, arce desolata relicta, & non occupata, nec munita, (quæ facilè instaurari potuit,) cum spoliis, tormentisque, & cętera supellectili bellica ablata, discesserunt, anno Domini 1561. Iulij vltima. *Taurus capta.*

OPERPAL arcem exercitus regis Poloniæ exussit & desolauit.

Has aūt in hoc ducatu arces rex Poloniæ possidet.

KARXHAVS, Helmeth, Rugen, Parnauam arcem insignem & munitam cum ciuitate mari adiacentem. Hæc à Sueciæ rege primùm occupata erat, sed postea à Polonis inopinatè capta in ditionem regis Poloniæ cessit. *Parnaua recuperata.*

VIRLANDIA.

Territorium hoc Liuoniæ inter orientalem, & septentrionalem plagam positum, à Septētrione Baltici maris sinu terminatur, ab Oriente Nerua fluuio celebri ex lacu Peijbas emergenti, & in mare Balticum ingredienti alluitur. A Meridie Estlandiæ

ab Occaſu Hariæ contermina eſt, & octo milliaribus in longitudinem, à Nerua fluuio ad ReWaliam vſque extenditur, hasque arces complectitur.

Nerva arx & ciuitas inſignis, munitiſſimaq́; ad fluuium eiuſdem nominis ſita. Ex aduerſo in altera ripa arcem à Moſcho erectã IuanoW Gorod dictam habet, atq; fluuius prædictus Nerua, has arces interfluens Moſchorum & Liuoniẽſium imperium olim diſlimitabat.

Tolczburg arx ad ſinum maris Baltici inter Neruam & Reualiam ciuitates æquali diſtantia ſita.

Wesenburg arx & capitaneatus.

Bercholm olim arx epiſcopi Reualienſis erat. Aſs quoque, & Eſt, duæ arces nobilium Liuoniæ vna Roberti à Gilſen, alia Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum ſuo territorio Moſchorum princeps occupauit.

HARIA PROVINCIA.

Haria iuxta mare Suetiæ ſita, in lõgitudinem ſedecim milliaribus, & octo in latitudinem extenditur, cum Virlandiæq́ue territorio pro ducatu computatur.

Hæ arces in ea ſitæ ſunt.

Revalia vrbs celebris cum arce munitiſſima ad ſinũ maris Baltici condita eſt. Sede epiſcopali clara, ſub rege Poloniæ à Suetiæ regis exercitu occupata. Monetam Reualienſes propriam quadrangularem cudunt. Reualienſis epiſcopus arces aliquot ſibi ſubiectas poſſidebat, in ciuitatem tamen nullum ius imperiúmve habebat, ſed magiſter ordinis eam adminiſtrabat.

Badis

Badis caſtrũ & monaſterium inſigne, Suetenſes inopinata irruptione ceperunt.

Fegvevr arx olim epiſcopi Reualienſis à Moſchorum duce expugnata nunc tenetur.

GERVENLANDIA DVCATVS.

Gervenlandia regio mari adiacens, ſeptem milliaribus in longitudinem, ſex in latitudinem patet. Frumenti & cæterarum rerum ex terra naſcentium feraciſſima, vnam arcem, Vitenſtein dictã principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium habebat. Eam ſub rege Poloniæ, Suetenſium rex occupauit, *Bialykamien*, id eſt albus lapis Polonis dicta. In his territoriis, ſiue prouinciis Liuoniæ prædictis, (quæ etiam pro ducatibus computari poſſunt,) variæ ſunt multarum gentium linguæ: plebs ipſa Liuonica tribus ferè linguis, (nõ multum tamen à ſe differentibus) vtitur, ad Lituanicumq; idioma, magna ex parte alludunt, barbarie & moribus incultis rigent, Lituanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus perſimiles ſunt. Veſtitu vili, eoque vt plurimum cinericio, ad Germanicum habitum alludenti vtuntur, ex tiliæ libro more Lituanorum, & Ruthenorum cothurnos, connectere ſolent, vel ex iumentorum pellibus vnà cum ſetis detractis. Fœmineus ſexus in pagis more gentis Cyganorum, (vel vt quidam volunt Cyrenæorum) vagabundæ veſtiuntur, veſtitumq́ue quibuſdã globulis plumbi, cupreis & electuariis exornant, induſia quoque circa collum præcipuè annulis, intertexturisq́ue variis ornant.

Gernerlandia. *Bialykamien arx.* *Liuonum agreſtiũ habitus, mores & idioma.* *Mulierum Liuonicarũ habitus.*

Crinibus paſſis, mulieres vetulæ, & virgines omnes promiſcuè incedũt, capitis ornaméta quædam

mirè,ex globulis quibusdam,confecta ad similitudinem vnionum, gemmarúmve, varij coloris gestant, omnes ferè matronæ sagæ & incantatrices peritissimæ sunt,artibus magicis supra modum deditæ. Pane vilissimo teterrimoque, & cibariis simplicissimis, vtuntur. Frumenta omnis generis trituranda excutiendaq; perinde,vt Lituani, primò in calidissima casa,ad id præparata fumo exsiccant, & postea in horreo coràm extructo excutiunt. In ollis figulinæ artis nusquam,nisi in lebetibus æris, cupreísve, in pagis & ciuitatibus coquunt, neque tibi ollam argileam aliquo, per totam Liuoniam videre licebit. Paleis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina siliginis mixtis vtitur. Et quāuis miserrima gens fuerit,supra modū tamē callida,fallax, tumida,atrox & ad cædes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Ruthenos, cæterosq; extraneos regi Poloniæ militantes,(extra Germanos,quorum sub iugo olim fuerunt,)maximè inuident,eosq; deprędatores,& comestores bonorum, fundiq; sui calamitatem appellāt, & vbi possunt quoscunq; milites astu circumuentos, & incautos opprimunt. Vni vel duobus viris transitus difficilis est, præcipuè si apud agrestes pernoctauerint:nam somno oppressos,magna ex parte trucidant, suffocantque. Diuersoria in hac regione rara, vel penitus nulla reperiuntur,sed ad curias,& prædia viatores diuertere,ibidemq; pernoctare solēt. Templa quoque rarissimè, nisi in arcibus visuntur.

Victus Liuonum miserrimus.

Peruersitas Liuonum.

Ciues & nobiles omnes Germani sunt, Germanisque moribus & idiomate vtuntur. Fœmineus sexus pallia rubea, communiter capiti imposita, ad talos cum frequentissimis plicis gerit. Vittas mulieres in capitibus non gerūt, sed contricatos crines, (quos maximè nutriūt,vel ad id præparatos adaptant, (tam matronæ, quàm virgines capiti circumnectunt. Pileos siue biretos quadrangulares, more cardinalium Romanorum gestant, quædam verò palliis cum velamine velut tecto,frontē & caput tegente vtuntur.

Ciues & nobiles in Liuonia Germani.

Matronarū Rigensium habitus.

Sponsa cùm ad matrimonium contrahendū deducitur, corona argentea deaurata rotunda, & in altum prominente ornatur, omnisque virginalis, & matrimonarū chorus, rubeis palliis vestitus, longo ordine præit, & sequitur. Ceruisia ex hordeo & lupulo passim in pagis & ciuitatibus gustu amarissima, maximè differenti à cæterarum regionum ceruisia vtuntur,attamen gens illa & omnes germani regionis incolæ hunc potum suauiter præbibunt.

Siliginis & frumenti Liuonia diues est,adeò vt exteræ quoque & transmarinæ nationes Lubeca, Amsterdam, Olandia, Dania, Suetiaque eius vbertatem præsentiant, ad quas grandi copia frumenta è Liuonia deportātur.In Liuoniam quoq; ipsam ex Russiæ, Lituaniæque regionibus,fluuio Dwina & Nerua, siligo & id genus rerum plurimum aduehitur. Pecoribus & iumentis domesticis omnis generis abūdat, lacubus, fluuiisque piscosis, & siluis ad venationem idoneis referta, in quibus habet vrsos, alces, vulpes, linces, vros, castores, & omnis generis animalia. Lepores in Liuonia mutant æstate & hyeme colorem,perinde vt Heluetiis in alpibus, hyeme sunt albi,& æstate cincricei.Inferunt & Moschouitæ pelles vrsarum albas in Liuoniam, quas ex frigidissimis septentrionalibus regionibus,maximè ex Dwina prouincia Oceano glaciali adhærenti acquirunt. Reli-

Liuonia ferax.

Religio Liuonum. giosissima gens Liuonica post susceptã Christianam fidem, Romanæ ecclesiæ ritum ardenter obseruans erat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipse magister, priusquam ad Lutheranismum desciscerent, religiosa pietate diligenter, ordinis regulas, in moribusq; & habitu cultum decentem obseruabant. Diuorum delubra, pietate & pulcritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis penè demolita & desolata videntur, ditionemq; suam ab omni incursu Barbarorũ strenuè, summa cũ laude vindicabant, omnia denique illis ex voto, (benignitate diuina propter religionis antiquæ obseruantiã prosperante,) cedebant: & Moschum barbarum potentem hostem, à finibus suis sępissimè summa cum victoria propulsabãt, prout ex his duobus præclaris & victoriosissimis certaminibus, (quos mihi explanare Lectori haud ingratum visum est,) apparebit.

Moschus Nenhuis in Liuonia oppugnat. Anno quo lux diuina, humana in specie cælitus mũdo affulsit, 1381. magnus Moschouiæ dux Liuoniensium castrum Nenhuis, in prouincia Derptensi acerrimè oppugnabat, cui oppugnationi ipse sua persona, cum trecentis millibus armatorum intererat. Demùm post diutinam, & acrem obsidionẽ, crebrasque irruptiones, mœnia & propugnacula diruta, labefacere inceptabant: obsessi etiam defatigati, & viribus exhausti ac destituti, diuinæ propugnationi & tutelæ humiliter sese submittunt, ipse etiã præfectus arcis nocte Veneris diem antecedente, insomnis ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabat, vt Deus in tam deplorato rerum statu, sibi suisque auxiliari dignaretur, felicemque grauis obsidionis liberationẽ elargiretur. Sole igitur tenebras noctis

noctis discutiente cùm Moschouitæ certam iam arcis expugnationem sibi promitterent. Præfectus ille è precibus exurgit, arcuq; arrepto, telum cum cuspide præacuta, è fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschouiticum iaculatur, & aspirante conatibus Deo, ipsius magni principis cor lethaliter transfigit: concurrunt trepidi Moschouitæ, dominumq; exanimatum leuant, & cum magno vlulatu deplorantes funestissimum casum domini sui, relictis castris, & arrepto cadauere, in Moschouiam fuga sibi consulentes, pergunt: Liuones ex arce sese proripientes, hostes fugientes persequuntur, per agrosq; siluas, & pagos, pallantes assecutos trucidant, obruũt, telisq; transfigunt, & videntes mirabili memorabilique modo numinis auspicio se liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam, Deo dicatum, in Basilica arcis ad altare appendunt, solebatque in eo templo cultus diuinus, magna pietate & deuotione peragi, sed postea anno Domini 1551. Lutheranis dogmatibus assumptis, nullum pristinæ pietatis vestigium conspiciebatur, arcus tamen prædictus immotus ad altare pendebat, donec tandem anno Domini 1558. Ioannes Basiliades modernus dux Moschouiæ eadem arce potitus, religionem quoque Lutheranam immutauit. *Insignis victoria Moschorũ duce occiso.*

Aliud celebre, & perpetua memoria dignum pręlium Liuones contra Moschouiæ ducem gesserunt, anno 1500. sub ordinis Teutonici magistro, domino Woltero à Pletenburg, qui cum Moschis enim statuisset, publica ieiunia & solennes lętanias secundum morem ecclesiæ Romanæ instituit, nondum enim eos Lutherana doctrina à Catholicismo trans- *Wolter Plenburg magister Liuoniæ.*

uersos egerat, mensēq; Septembri paulò post natiuitatem Mariæ virginis, exercitum ordinat. Rigensis quoq; archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Torpatensis episcopus quingentos, Reualiensis & Habselensis itidem quingētos simul, ita vt magister Liuonicus septem haberet, Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium (qui populi sunt Liuoniæ, in regione quę Curlandia dicitur.) Hoc cum exercitu magister Russiam finitimam Moschouiæ ducis inuadit; arcesque & oppida quædam expugnat, inde ipso exaltationis sanctæ crucis die, ad vrbem Pscouiam exercitum ducit, iuxta hanc sita est planicies, duorum milliarium latitudine patens, in quam cùm deuenerunt, obuiam illis procedit Moschouiticus exercitus, centum millia armatorū (in duodecim acies distributus) continens. His adiunctæ erant Tartarorum copiæ barbarie feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo, aduersus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem procedendum videt, nihil de victoriæ spe remittens, aleam belli tentare cōstituit, & animis suorum confirmatis, classicum canere iussit, Moschouitæ quoq; ex aduerso signa tollere, patrioque more tubas inflare & timpanulas, (quas paruas singuli præfectorum habere solēt) pulsare cœperunt: magister Teutonicus globos tormētarios scloppetariosque, velut crebra continuaque tonitrua in Tartaros cōtorquet. Tandē maximo clamore, strepitu, armorūq; corruscatione, vtrinq; cōcurrunt, Tartari & Moschouitæ arcubus, & sagittis assueti, densissimo creberrimoq; telorū iactu, ęthera obum-

Liuones Moschouiā inuadunt.

Conflictus Moschorum cum Teutonicis acerrimus.

Moschouitarū cētum millia, Teutonicorum dūtaxat Vnus occubuit.

obumbrant, quæ tamen emissa aërem irrita, verberabant. Tartari vbi prælio, à Teutonicis fusi fugatiq; fuere, duodecim Moschorum acies, centum millia conficientes, viribus animisq; recentes succedunt. Teutones cæsis Tartaris, vbi bellum recrudescere sentiunt, quanto maiorem hostium vim prioribus, succedere vident, tanto maioribus animis in hostes irruere, & velut ab integro noua virtute resumpta, ingenti cū fremitu cæsim, punctimq; vergente iam ad vesperam die, confligunt. Ex Moschouitis qui supererant, fuga sibi consulentes in Pscouiam se recipiunt; prælio itaque dirempto, compertum est ex Teutonicis, vnum duntaxat desideratum, complu-resque, sed non lethaliter vulneratos, Moschouitarum verò & Tartarorum, circiter centena millia trucidata, ita vt duobus milliaribus, cadauera passim prostrata iacerent, triginta verò millia fuga elapsi sunt. Memorabilis sanè triumphus, & sempiterna memoria dignum, singularis virtutis & fortitudinis exemplum. Hac igitur clade suorum Moschorum dux Basilius Iohannes, audiens, cum summo stupore admiratus, tantum exercitum, tam exigua, turpiter cæsum, & prostratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias confestim firmauit, Rutheni-que, & Moschouitæ, ab eo tempore, Teutonicos ferreos viros appellabant.

Moschus petit fœdus à Liuonibus.

Liuones ferrei Vocati à Moschis.

Ex his igitur felicissimis, & victoriosissimis duobus, Liuonorum cum Moschouitis prælijs, (quamuis multa varij euentus prælia, inter eos vtrinque eueniebant) apparet, quod Liuonienses, ordoq; Teutonicus, priusquam à Catholicismo deficiscerent, manu diuina, contra quosuis incursus hostium pro-

pugnabantur, omnibusque rebus ex terra nascentibus, & cæteris fortunis, copiosè affluebant. Vbi verò Lutherana dogmata amplecti anno Domini 1527. cœperunt, pietatem & religionem auitam, cũ omnibus virtutibus vnà excusserunt. Postea vario omnibus virtutibus vnà excusserunt. Postea variis & diuersis plagis, omnes passim grauissimè afflicti sunt, adeò vt vniuersa elemẽta in vindictá eorum conspiraste viderentur. Terra enim regionis quæ omnium frugũ & fructuũ leguminumq; feracissima erat, victum (nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam lacusq; olim piscosi nullos pisces dabant, Aër quõdam saluberrimus hominum saluti à Deo concessus, in venenum & contagium conuersus erat. Igne etiam & ferro Moschouitæ vniuersam Derptensem prouinciam, crudeliter vastabát. Sed Teutonici fratres nobiles, & ciues, huius afflictionis culpam, & numinis offensam, Catholicis imputabant.

DE INTESTINO ET CIVILI LIuonensium bello, & caussa expeditionis regis Poloniæ, contra magistrum Liuonensem.

MAgister Liuoniæ, cum omnibus Teutonici ordinis fratribus & equestri ordine, post Lutheranismum susceptum archiepiscopo Rigensi collegæ suo, ob non susceptum dogma Lutheri aduersabatur. Hic autem archiepiscopus ex illustri prosapia, Marchionum Brandemburgensium genus ducebat, frater Alberti Marchionis Brandemburgensis, olim magistri Teutonici ordinis, & postea ducis in Prussia, neposq; regis Poloniæ.

Magister itaq; comitijs generalibus celebratis, conclusit & constituit archiepiscopum bello appetendum esse, in quod totus ordo & nobiles cum omnium suffragijs consenserunt. Episcopus quoque Torpatensis Hermanus, vt erat inconstantis animi, facilè ad oppugnandum archiepiscopum indutus est. Reualiensis etiam & Habselensis episcopi, magistrum metuentes, facilè in castra eius concesserunt, & ita vniuersa Liuonia in Rigensem archiepiscopum, hostiliter cõspirauit. Anno itaq; 1557. paulò post natalem diui Ioannis Baptistæ, ordinis Teutonici magister, Wilhelmus Furstemberg, exercitum cum commẽdatoribus coscribit, tres quoq; episcopi prædicti, copias suas eidem coniungunt. Sicq; instructissimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem prouinciam hostiliter inuadunt. Achiepiscopus Rigensis tametsi defensionem meditaretur, & magnam nobilium partem sibi adiunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, vt tanti exercitus vim sustinere & propulsare neutiquam posset. In arcem itaq; Cokenhusen natura loci munitissimam, in edita rupe cõstructam, cum suis profugit. Magister verò eum cum vniuerso exercitu ibidem, graui obsidione oppugnabat, tormentis machinisque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neq; validos hostium impetus muros labefacere poterant, sola fames & inedia obsessos ad deditionem compulit, octauo itaq; obsidionis die portis adapertis archiepiscopo iubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici magister archiepiscopum, nõ vt vnius prouinciæ & vrbis Rigensis consortem, non vt claræ

prosapiæ Brandenburgensium Marchionum principem, non vt prçsulem & primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumelijs & probris ludificatur, omnibusque oppidis, arcibus & pagis mulctatum, carceri mancipauit, totoque anno vinctum detinuit.

Rex Poloniç Sigismundus Augustus, vbi id ordinis marschalco, (quem magister bonis omnibus spoliatum, eò quòd bellum contra archiepiscopum suscipiendum dissuadebat expulerat) rescijsset, tanti principis nepotis suis, seruilem captiuitatem ægrè tulit, reiq; indignitate commotus, episcopum quendam in Liuoniam ad magistrum ordinis, hac in caussa destinauit. Qui cum multis rationibus, deliberando archiepiscopo nomine regis, coram magistro ageret, magister neque exarcerandi archiepiscopi, nec componendorum dissidiorum spem præbuit.

Legatus regis Poloniæ in Liuoniā.

Itaque legatus re infecta ad regem reuertitur. Rex Poloniæ, vt operam suam irritam cognouit, ordinis magistro, omnibusque eius auxiliarijs, bellum denunciat, quo nuncio accepto, confestim magister ingentem thesaurum, in Germaniam ad exercitum ibidem conscribendum, mittit, adductaque sunt aliquot millia equitum, & sex vexilla peditum Germanorum in Liuoniam.

Caussa belli Liuonici. Rex Polon. armata manu in Liuoniam cōtendit.

Rex Poloniæ haud diu moram trahens, infestis signis in Liuoniam contendit, equitum simul & peditum armatorum virorumque electissimorum, centena millia, cum tormentis, amplissimaq; bellica supellectili procedūt, ordinis magister vniuersos quos habebat præfectos & commendatores regi opponit, episcopi quoque tres, Derptensis, Reualiensis, & Hablelensis, copias suas

suas eidem coniungunt. Itaq; ordinis magister tunc temporis habebat Germanorum equitum septem millia & sex peditum vexilla, bene armati. Præterea enim agrestium aliquot millia Liuonorum, sed magister Polonorum validissima lectissimaque manu conspecta, victoriæ spem prorsus abiecit, legatumque ad regem qui præsens in armis erat otius destinauit, prælium deprecando, & pacem humillimè efflagitando.

Magister Liuoniæ pacem efflagitat.

Rex clementer & benignè respondit, nisi viduas, pupillos, orphanos, & inopes, innocentesque colonos misereretur, nullo pacto pacem se cum magistro initurum, sed vt magister ordinis agnoscat, (inquit) me sanguinis aut belli sitientem non esse, ipse si pacem expetit, huc ad nos intra octodecim horarum spacium accedat, principemq; & archiepiscopum Rigensem vnà adducat, dein pacis & concordiæ rationem inibimus. Teutonicus magister hoc responso accepto, confestim archiepiscopum qui non longè aberat, custodia liberari, & è vinculis educi iubet: ambo itaque trecenti equitibus inermibus stipati, ad regem veniunt. Ibi cùm vltro citroque de pace ageretur, tandem concluditur, vt magister ordinis archiepiscopū in pristinum statum restitueret, omneque damnum & detrimentum eidem illatum resarciret. Præterea regi Poloniæ stipendia in milites erogata persolueret. Graues hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones, attamen magister metu grauioris periculi vrgente consensit, & secundum pacta omnia præstitit.

Pax sub cōditionibus magistro Liuoniæ conceditur.

Postea archiepiscopo prædicto, è viuis decedente, rex omnes arces ciuitatesque, pagos, & curias, ad archiepiscopatum pertinentes, iure propinquitatis

in Liuonia occupauit. Magistro quoq; prædicto, à Moschouitis in arce Felin per proditionem militum suorũ capto, & in Moschouia in vinculis mortuo, tota Liuonia cum suis prouincijs in ius regis Poloniæ cessit. Atq; hic vltimus Magister ordinis, Wilhelmus Furstemberg, magisterium Teutonicorumq; fratrum Crucigerorum in Liuonia, ordinem terminauit, absoluit, finemq; extremum imposuit.

TABVLA ET SVMMA ARCIVM CASTRORVMQVE LIVONIÆ CVIVS DOMINIO SINgulæ subsint, exceptis curijs, prædijs, & præfecturis.

Regis Poloniæ arces in Liuonia & ciuitates.

1. Dunamunt.
2. Blokhaus.
3. Riga.
4. Karxhaus.
5. Helmet.
6. Rugen.
7. Parnaua.
8. Ermes.
9. Burtnich.
10. Wolmer.
11. Aries.
12. Segenuol.
13. Neuenhul.
14. Kircholm.
15. Vxul.
16. Lenuard.
17. Ascherad.
18. Kokenhaus.
19. Zelborg.
20. Kreczborg.
21. Dunenborg.
22. Rodenpeus.
23. NitaW.
24. Sesuegen.
25. Georgenborg.
26. LeWborg.
27. Sossiten.
28. Ludsen.
29. Luden.
30. Landon.
31. Schanczborg.
32. Filac vel Marienhausen.
33. Rodenpeus.

34. Serben.
35. Konnenburg.
36. Smilten.
37. Lemzel.
38. Treiden.
39. Cremon.
40. Sancel.
41. Dalen.
42. Wansel.
43. Salis.
44. Nochrosen.
45. Rossenbek.
46. Maian.
47. Pierkiel.
48. Roppe.
49. Nabbe.
50. Erle.
51. Bersen.

Ducis Curlandiæ feudalis & vassalli regis Poloniæ arces.

1. Seleborg
2. Bassenburg.
3. Doblin.
4. MittaW.
5. NeWburg.
6. Frauenburg.
7. Schroden.
8. Hasenpot.
9. Durbin.
10. Hrubrin.
11. Alfangen.
12. Winda.
13. Goldingen.
14. Sabel.
15. CandaW.
16. Tuczkum.

Ducis Moschouiæ castra.

1. Derp.
2. FalkenaW.
3. Werpech.
4. Kirempe.
5. Ollentorn.
6. NeWhaus.
7. Odenpel.
8. Holsen.
9. Kanelicht.
10. Raden.
11. Lais.
12. Operpal.
13. Felin.
14. Tarneck.
15. Talckofen.
16. Fegfeor.
17. Nerua.
18. IWangorod.
19. NeWburg.
20. Tolsburg.
21. Wessenberg.
22. Bercholm.
23. Ass.
24. Est.
25. Cunctal.

Regi Swe- cię ar- ces.
1. Reuel.
2. Wittenstein.
3. Badis.
4. Hapsel.
5. Leal.
6. Ficzkel.
7. Verder.
8. Fœlix.

Magni fratris regis Daniæ arces.
1. Arnsborg.
2. Sonemburg.
3. Lode.
4. Pilren.
5. Edualen.
6. Hasempot.
7. Angermude.
8. Dendangen.
9. NeWdaus.
10. Samboten.

OMNIVM REGIONVM MOSCHOVIÆ MONARCHÆ SVBIECTARVM, TARTARORVMQVE

campestrium, arcium, ciuitatum præcipuarum, morum deniq; gentis, religionis, & consuetudinis vitæ, sufficiens, & vera descriptio.

Adiuncta præterea gesta præcipua, tyrannisque ingens moderni Monarchæ Moschouiæ, Ioannis Basiliadis, nuper perpetrata, vera fide descripta.

CAN-

CANDIDO LECTORI ALEXANder Guagninus Veronensis, peditum in arce Vitebska finitima Moschouiæ præfectus. S. D.

MOschouiam terminosque eius quibus interclusa sit, candide lector descripturus, primùm vnde nomen traxerit, operæpretium mihi dicendum esse censeo. Hæc autem est, quædam regio in meditullio Russiæ, (vt dicitur) Albæ, ad Septentrionem, Orientemque porrecta, à qua cæteræ omnes Russiæ circumiacentes regiones, (quamuis varijs & diuersis nominibus appellatæ,) Moschouiæ nomen sortiuntur, incolæque earundem vulgò Moschouitæ appellantur, & ipse Monarcha Russiæ regionum Moschouiæ, magnus Dux nuncupatur. Porrò parua & obscura initio gens Russorum fuerunt, Moschouiæ, sed iam nunc accessione plurimorum principatuum Russię, partim successionibus iustis adiunctorum, partim vi vel fraude subactorum, præterea finitimorum gentium, regionibus expugnatis, & occupatis, maxima incrementa cepit, adeò vt pro imperio amplissimo computari possit. Hic itaque, qua potuimus diligentia, Moschouiæ imperium, cum suis regionibus, (doctorum virorum cosmographorumque, & peregrinorum diuersorum lucubrationibus adhibitis, propriaque experientia, & præsentia nostra magnam partem rerum assecuti,) ducatibus, prouincijs, castris, oppidis, & vrbibus precipuis, fontibus, lacubus, fluminibusque, quibus hæc regio vbique scatet, mores denique, religionem, habitum, & vitæ consuetudinem, titulique

ipsius principis quo gaudet, normam & rationem descripsimus. Gesta etiam præcipua, siue potius tyrannidem hisce temporibus, ab eodem principe, paruo temporis interuallo editam, & crudeliter perpetratam, bona fide subiecimus. Tartarorum præterea Campestrium, in Hordas, (vt dicitur) siue regiones quasdam, diuisorum situm, mores, & viuendi modum exaranimus. Tu interim Lector beneuole hanc nostram qualemcunque operam, boni consule, nosque redama & vale.

ARMA MAGNI DVCIS MOSCHOVIÆ.

DE MOSCHOVIA REGIONE, VRbeq́ eiusdem nominis præcipua.

Caput I.

Moschoniæ denominatio. MoskWa fluuius.

MOSCHOVIA, *MoskWa vulgò dicta*, vrbs amplissima, caput & metropolis totius Russiæ albæ, Magno Moschorum Duci subiectæ, vnà cùm regione, siue ducatu, à fluuio gentili MoskWa, dicto, præterlabente, nomen sortita est. Hic autem fluuius in TWerensi regione, iuxta oppidum Olesco dictum, fontes suos habet, indeque octuaginta, verst (quorum quinque in Polonico miliari clauduntur,) emensis, ad Moschouiam ciuitatem decurrit, qua præterlapsa receptis aliquot fluuijs Orientem versus fertur, in regioneq́; Rezanensi, Occæ fluuio commiscetur. *Occa fluui.*

Ciui-

Ciuitas Moschouia Orientem versus, multum porrecta est, tota lignea, satisque ampla, quæ procul spectātibus amplior, quam re ipsa sit, apparet. Nam horti areæq́; in qualibet domo, & plateæ spaciosæ, magnā ciuitati amplitudinem, dilatationemq́; præbent. Insuper omnium opificum, igne vtentium, extra ciuitatem longo ordine, ædes protensæ amplas plateas, (inter quas sunt prata, & agri) habentes. Hocq́; modo ciuitas ingens, & supra modum ampla videtur. Deniq; trans fluuium, Basilius pater moderni principis, pro satellitibus suis, cæterisq; extraneis, Polonis videlicet, Germanis & Lituanis, (qui à natura Bacchum sequuntur) oppidum NeleWki dictum, quod cognomen ab infundendis poculis habet, extruxit. Illic verò omnibus extraneis militibus, & aduenis satellitibusque principis, inebriandi vario potus genere, facultas concessa est, quod Moschouitis graui sub pœna prohibetur. Exceptis aliquot diebus in anno, videlicet tempore natiuitatis, & resurrectionis Dominicæ, pro festo Pētecostes, & in quibusdā solennioribus festis diuorum, præcipuè verò Nicolai, quem diuino ferè cultu prosequuntur, & beatæ virginis Mariæ, Petri & Ioannis festis, interea verò velut vinculis emissi, Bacchum, & non festū illius diui (cuius diem tūc temporis celebrant) aduenisse gratulantur, & sacris nondū peractis, velut sues vario potus genere obruti, temulenti ebrijq́; identidem vociferantes, seq; velut obsessi, mutuò cædentes, & contumelijs varijs afficientes vagantur. Si autem huic genti quotidie, inebriandi facultas concessa esset, sese mutuis cædibus funditus exterminarent. Ebrij etenim mentem, rationemque

Moschonia ciuitas.

Moschonitis inebriari prohibitum. Moschouita certa habēt temporaim ebriandi.

velut bruta animalia, prorsus amittunt, & in se vicissim cultellis, pugionibus, & id genus fraudulentis telis, sæuiunt. Sed ad rem redeo. Huius vrbis prędictæ tam vasta magnitudo facit, vt nullo certo termino, muro fossa, propugnaculisve muniri possit; plateæ tamen, quibusdam in locis, trabibus transuersim positis obstruuntur; adhibitisque custodibus ad primam noctis facem, ita obfirmantur, vt nemini aditus in eam pateat. Tamque ad modum lutosa & cœnosa est, vt in plateis pontes passim, necessariò extructi sint, nunc tamen vallo de terra, vt audiui, circumducitur.

Arces muratæ duæ amplissimæ, insimul ciuitatis formam referentes; quarum vna Kitaigorod, altera Bolsigorod, gentiliter appellatur, quas ab vna parte MoskWa fluuius, ab altera Neglinna, in qua molendina plurima sunt, præterfluit: ecclesiæ diuorum lapideæ, & ligneæ, ædesq; nobilium & magnatum, in ea frequentes sunt. Vltra Neglin, nam verò, in agro *Nerbat* dicto, ab arce ad sagittæ iactū, modernus princeps Ioannes Basiliades, curiam amplissimam anno Domini 1565. extruxit, quæ *Opriczna*, id est, seorsiua habitatio dicitur, vbi ipse princeps cum satellitum suorum, virorum ex robustissimis delectorū, numerosa manu moratur, quos ille ad tutelam sui, perinde vt Turca Ianiczaros fouet, vigintique ferè millia superant; ex hijs maior pars sclopetariorum, cum bombardis longioribus; reliqui cum frameis arcubusque & lanceis loricis armati incedunt. Nuperque eos Modernus princeps adinuenit, pro explenda sua tyrannide, prout inferius in gestis illius patebit.

Cæte-

Cæterùm vrbem ipsam MoskWam, cum vtraque arce Tartari Præcopenses, funditus exusserunt, anno Domini 1571. mense Maio ipso die ascensionis Dominicæ, vbi ingens & innumerabilis multitudo populi, in vrbe & arce flamma fumoque suffocati, & combusta est, paucis fuga elapsis, & vna duntaxat arx Kitaigorod vix defensa est; magnamque captiuitatem Tartari inde abduxerunt. Sed ad rem redeo.

Moschouia à Tartaris exusta.

Omnes merces, quæcunque ab extraneis in Moschouiam afferuntur, continuo apud telonij præfectos profiteri, ac indicare coguntur, quæ hora constituta conspiciuntur, & æstimantur, æstimatas verò nemo nec emere, nec vendere audet, nisi prius fuerint magno Duci ostensæ. Quò fit vt mercatores interdum diutius quàm conuenit, cùm suo damno detineantur. Quando verò ex Lituania in Moschouiam legati, à rege Poloniæ proficiscuntur, tum omnes cuiuscunque nationis mercatores, in legatorum fidem, & clientelam suscepti, in Moschouiam sine telonijs ire possunt, & victum sufficientem, ex thesauro magni Moschouiæ Ducis habent. Hæ autem præcipuæ sunt merces, quæ ex Lituania, Russia, & Polonia, & à cæterarum regionum mercatoribus in Moschouiam importātur, pannum omnis generis, atque coloris; item sericum, vestesque sericeas, & auro siue argento intertextas, lapides pretiosi, aurum filatum, gemmæ, & id genus alia metalla pretiosa. Insuper, piper, crocus, zingiber & cætera. Interdumque viles quasdam res suo tempore illuc important, ex quibus aliquando lucrum afferunt. Sæpe etiam euenit vt rei alicuius desiderio, o-

Mercatores, modus & mercandi in Moschouia.

Merces, quales in Moschouiam importātur.

mnes Moſchouitæ teneantur, quam qui mercatorum primus attulerit, plus iuſto in ea lucratur. Dein cùm plures mercatores earundem rerum, magnam copiam aduexerint, tanta nonnunquam vilitas earum cõſequitur, vt is qui res ſuas primò magno vendiderat, eaſdem rurſus vileſcente pretio redimat, magnoq; ſuo commodo in patriam reducat. Merces verò quæ inde aſportantur ſunt pelles variorum animalium diuerſæ, cera quoque & id genus mercimoniorum. In Tartariam autem ſellę equorum, frena, veſtes, corrigia, arma autem & ferrum non niſi furtim apportantur, cultellos tamen, ſecures, acus, ſpecula, marſupia, & id genus alia ducere licitum eſt. Hæc autem gens Moſchouitica, circa mercimonia fallaciſſimè verſatur, præcipuè verò cum extraneis; nam dum aliquid vendunt, rem minoris conſtantem dimidio pretio (quod & Lituanis nunc peculiare eſt) in fraudem emptoris auctam æſtimant, & quamprimum iurare incipiunt, aut obreſtari, ſcias ilico dolum ibi latere, animo enim fallendi ac decipiendi iurant. Sed externi quoq; in rerum permutatione, hoc maximè obſeruant, vt dum Moſchi pelles alioqui vili pretio cõſtantes, plurimi æſtimant; illi viciſſim illorum exemplo merces ſuas parui conſtantes, carius indicant, ſicq; ars deluditur arte. Pellium magna eſt apud eos diuerſitas; Zebellinorum enim nigredo, longitudo & denſitas pilorum, maturitatem ſignificat. Hęq; pretium augent. In Vſtingienſi, aut & DiWnenſi, Petzoræq; prouincijs, præſtantiores reperiuntur. Madauricæ pelles, ex diuerſis partibus afferuntur. Ex SWetiæ verò regno optimæ aduehuntur; circa Moſchouiam verò maior eſt eorum

eorum copia. Hermellinorum etiam pelliculæ, ex pluribus pariter locis inuerſæ, in faſciculis afferuntur; habentq; ſigna quædam circa caput & caudam, ex quibus cognoſcuntur, an congruo, vel incõgruo tempore ſint captæ. Caſtorum quoque, & vulpium nigrarum pelles, in magno pretio ſunt.

Prouincia ipſa Moſchouitica, nec lata nimis nec fertilis eſt, cuius fertilitati ager vbiq; arenoſus plurimũ obeſt. Accidit ad hæc immoderata aſperaq; nimis, aëris intemperies, nam ob hyemis rigorem, ſata ad maturitatem peruenire non poſſunt, etenim tam intenſa ibi nõnunquam ſunt frigora, vt quemadmodum apud nos æſtatis tempore, prę nimio ſolis ardore, ſic ibi præ frigore aſperrimo, terra in hiatum diſrumpatur. Inſuper etiam aqua in aëremeffuſa, ſputumq; ex ore proiectum, antequã terram attingat cõgelatur; rami etiam fructiferarũ arborum frigore hyemis, aliquando prorſus pereunt. Homines quoq; gelu cõcreti, mortui ſub dio, in vehiculis frequenter reperiuntur: quin & vrſi etiam ſylueſtres, fame ſtimulati, relictis ſyluis per vicinas villas paſſim diſcurrunt, & in domos colonorum irruunt, quorum impetum atq; vim cùm ruſtica turba fugit, frigore aſpero foris miſerè perit. Atq; tanto nimio frigori, æſtus quoq; torridus quãdoq; reſpõdet, vt aliquando ſtagna & flumina ęſtu, nimioq; ardore ſolis, prorſus exſiccarentur. Prata quoq; & cætera frumenta veluti flamma aliquando exuruntur. Hic autem nimius æſtus ſolis, per ſeptem dies tantùm, non plus durare ſolet. Hæc prouincia melle ferisq; caret, leporibus tantùm exceptis, quibus ſupra modũ abundat. Frumento oleribusq; communibus affluit,

Moſchouia ipſa ſterilis & frigida. (handwritten marginal note)

cerasa in tota regione nunquam reperiũtur, aliarũ arborum quamuis fructus habeant, verũ insuaues. Huius regionis cælum adeò salubre est, vt ibi vltra Tanais fontes, præsertim Septentrionem, ac etiam Orientem, magna ex parte versus, nulla pestis vnquam sæuierit; habent tamen interdum, intestinorum, & capitis omniumq; membrorũ morbũ quendam, pesti haud dissimilem, quẽ nos febrim calidam siue acutam appellamus; eorum verò idiomate hic morbus, *Ognyo*W*a*, quasi ignitus dicitur, quòd homines velut ignis calefaciat, vt quemadmodũ vicina domo igne ardente, & alia domus sibi adhærẽs, eodem igne inflammatur: sic quoq; hoc morbo infecti velut peste, cęteros nisi caueantur inficiunt, hoc morbo qui corripiuntur pauci sani euadunt. Hæc gens Moschouitica, cęteris omnibus Ruthenis, astutior, & fallacior est. Si autem cum externis aliquando cõmercia habent, tunc se non Moschouitas quò maiorem fidem obtineant, sed aduenas, id est, Nouogardenses, vel Plescouienses esse simulant.

Moschouia pestilentia expers.

Moneta in toto Moschorum ducis imperio, est quadruplex, Moschouitica, Nouogardensis, Twerensis, & Pleskouiensis. Moschouiticus nũmus non rotũdus est, sed oblongus & ouali quodã modo formę similis, idiomate eorum *Dzienga* dicitur. Dupliciautem modo cuduntur; primus in vna parte hominis nudi equo insidentis, & draconem hasta feriẽtis, imaginem habet, in altera verò parte nomen magni Ducis exprimitur. Secundus ex vtraq; parte literis, nomẽ magni Ducis & titulum exprimẽtibus insignitur. Horũm autẽ sexaginta, vnũ ducatũ siue aureum Vngaricalem valent. Nouogrodẽsis numus

Moneta Moschouitica.

mus in vna parte principis, in solio sedentis imaginẽ, hominisque ex aduerso sese inclinantis, habet; ex altera parte scriptura insignitur, vocaturque *Ne*W*ogrodka*, & Moschouiticum nummum valore in duplo superat. TWerensis nummus vtrinque scripturam habet, valore Moschouiticum refert. Pskouiẽsis in vna parte caput bouis coronatum, in altera verò scripturam habet. Est quoque in Moschouia cuprea siue ærea moneta, quæ propter pauperes tãtùm cuditur, & *Pula* vulgò vocatur, horum 40. *dengam* Moschouiticam efficiunt. Omnis autem moneta Moschouitica, ex puro & bono argento cuditur, & omnes ferè aurifabri in Moschouia, Nouogradia, TWeria, & Pskouia nummos cudunt, & quicunque affert massas argenteas, puras, nummos ab aurifabro transmutare volens, tum nummi & argentũ appenduntur, atque æqua lance librantur: mercedem autem laboris exiguam aurifabri reportant. Porrò in omni imperio Moschi, aurum & argẽtum nusquam reperitur, nisi adductitio, & importatorio, omnes earum regionum incolæ, & ipse princeps vtuntur. Qua de re Magnus Dux, aurum & argentum, graui sub pœna, ex suis regionibus efferre prohibet, atque ideo permutationem rerum facere, & alia, vt pelles, quibus abundant, aut quid aliud eiusmodi pro alijs rebus dare iubet, quo argentum & aurum in suis regionibus obtineat, atque ideo hunc principem auri & argenti ditissimum esse dicunt. Vix autem cẽtum anni elapsi sunt, cùm Moschouitæ moneta argentea, præsertim apud illos cusa vtuntur. Primùm etenim cùm argẽtum ab externis ad eos importari cœptum est, tum fundebantur portiunculæ oblongæ argen-

Moneta Nouogrodensium.

Moneta TWerensis. Pskouensis moneta.

Pula.

Argenti & auri Moschouia sterilis.

Argẽti Moschus diues.

teæ ſine imagine & ſcriptura, valoris vnius Rubli; Rubl autem Dengas Moſchouiticas 100. totidemque groſſos Polonicales habet. Ante vſum verò monetæ aſpreolorum aliorumque animalium pellibus vtebantur, iiſque vitæ neceſſaria ceu pecunia comparabantur.

Monetam quoque auream Moſchorum princeps non cudit, ſed Hungaricis aureis & Rhenanis aduectitijs abundat.

Moſchouia quæ eſt caput & metropolis cæterarum regionum & ciuitatum Moſchouiæ Duci ſubiectarum, loco principali deſcripta, reliquas prouincias & ciuitates præcipuas, in Moſchi imperio ſitas, deſcribere contendemus, ordine primùm Orientem verſus ſeruato, tandem ad Meridiem, & Occidentem, atque Septentrionem procedendo in Orientem æquinoctialem deueniemus.

DVCATVS VOLODImiriæ.

VOlodimiria ciuitas magna, cum ſuo ducatu, cuius titulum princeps Moſchouiæ ſibi vendicat, primùm occurrit, quæ caſtrum ligneum ſibi coniunctum habet, diſtatque 36. milliaribus Polonicis à Moſchouia, Orientem verſus. Huius prouinciæ ager adeò fertilis eſt, vt ex vno tritici modio, ſæpe 20. modij, interdum 25. proueniant. Hæc Volodimiria à tempore Volodimiri, Monarchæ totius Ruſſiæ, qui eam condidit, & à nomine ſuo appellauit, totius Ruſſiæ metropolis erat, ad Ioannem vſque Danielis filium, magnum Moſchouiæ ducem, qui inde ſedem in Moſchouiam tranſtulit.

DVCA-

DVCATVS NOVOGRODIæ inferioris.

A Volodimiria in Orientem vlterius procedendo, Nouogrodiæ inferioris ducatus occurrit, qui Volodimiriæ fertilitate, rerumque copia ex altera naſcentium æquatur. In hoc ducatu eſt ciuitas ampla & lignea, Nouogradia inferior dicta, à qua & regio ipſa nomen accepit. Sita autem eſt ad Volgæ & Occæ fluuiorum celeberrimorum confluxum: Caſtrum quoque huic ciuitati adhæret, quod Baſilius dux Moſchouiæ ex lapide in ſcopulo conſtruxit, diſtat verò Nouogrodia inferior à Moſchouia 100. milliaribus Polonicis.

Hæc autem ciuitas terminũ religionis Chriſtianæ facit. Nam licèt princeps Moſchouiæ vltra Nouogrodiam hanc, caſtrum quod Sura à fluuio eiuſdẽ nominis appellatur, habeat, tamen intermixtæ ſunt gentes quæ Cæremiſſi appellantur. Hi autem non Chriſtianum ſed Mahometi dogma amplectuntur. Sunt ibi quoq; aliæ gentes, MordWa dictæ, Cęremiſſis intermixtæ. Huius ducatus Nouogrodiæ inferioris princeps Moſchouiæ titulo vtitur.

Terminus religionis Christianæ.

Cæremiſſi. Infra pag. 210.

Mahometani.

MordWa populi.

DVCATVS RHEZANENSIS.

A Nouogrodiæ inferioris ducatu, ad Occidentem nonnihil reflectendo, Rhezam prouincia inter Occam & Tanaim fluuios ſita eſt. Hic Principatus cæteris omnibus Moſchouiæ prouincijs, fertilior eſt, in quo ſingula grana frumenti binas pluresve ſpicas proferre ſolent, quarum culmi tam densè accreſcunt, vt nec equi facilè tranſire, nec coturnices inde euolare poſſint, mellis, piſcium, auium, fera-

rumq́ue ibi magna copia, ac arborum fructus, longè Moſchouiæ fructibus nobiliores. Gens audaciſſima bellicoſiſſimaq́ue.

Occa fluuius. *Strup inſula.* *Rhezan ciuitas.*

Ciuitas lignea in hac prouincia eiuſdem nominis, ad ripam Occæ fluuij ſita eſt, & non procul ab hac ciuitate Occa fluuius inſulam facit, quæ *Strup* dicitur, magnus Ducatus olim circa hanc inſulam erat, cuius princeps nemini obtemperabat, ſed nunc hic ducatus funditus extinctus eſt. Hic etiam ducatus Rhezanenſis titulum magni Moſchouiæ Ducis auget.

Corſira.

CORSIRA in ripa Occæ fluminis, oppidum ligneum à Rhezan 28. milliarib. diſtans, habebat olim dominum ſui iuris, ſed nunc in ditionem magni Moſchouiæ Ducis redactum eſt.

Tulla arx & fluuius. *Vppa fluuius.* *Tulla olim ducatus.*

TVLLA oppidum ligneum, 40. ferè milliaribus Polonicis à Rhezā diſtat, à Moſchouia verò in Meridiem 36. eſtq́ue hoc vltimum oppidum ad Campeſtria deſerta, in quo Baſilius Ioannis, caſtrum ex lapide conſtruxit, quod fluuius eiuſdem nominis prǽterlabitur. Vppa verò alius fluuius ab Ortu caſtrum alluit, Tullæq́ue fluuio iunctus Occæ, ſupra Vorotin 20. ferè milliaribus commiſcetur. Hoc autem oppidum Tulla cum ſuo territorio ad Baſilij vſque tempora, patris moderni ducis Moſchouiæ, Ioannis Baſiliadis proprium principem hæreditarium habebat.

Mſczenek olim arx.

ODOIOW caſtrum ad Tullæ & Vppæ fluuiorum oſtia, vbi in Occam exonerantur, ſitū eſt. Tandem à caſtro prædicto, nonnihil in Meridiem reflectendo Mſczenek locus paluſtroſus eſt, in quo olim arx eiuſdem nominis (cuius etiam nunc ruinę apparent) condita erat. Circa hanc arcem quidam homines in tuguriolis habitant, qui à Tartaris infeſtati, in

illam

illam aream paluſtroſam quaſi ad aſylum confugere ſolent. Diſtat autem Mſczenek à Moſchouia 60. milliaribus Polonicis, à fontibus verò Occæ fluuij, ad partem ſiniſtram reflectendo 18. milliaribus. Hæcq́; oppida Occa fluuius præterlabitur: Vorotiniā, Collugam, Cerpachum, Corſiram, Columnam, Rhezaniam, Cazigorodiam, Muriniamq́ue. Et inde curſu ad Septentrionem nonnihil reflexo, infra Nouogrodiam inferiorem in Volgam exoneratur. Syluis vtrinq; ripæ huius fluminis claudūtur, quæ aſpreolis, hermellis, caſtoribusq́; & melle plurimùm abundat.

Ciuitates ad Occam condita.

Campi etiam omnes quos præterfluit irrigatione eius, fertiliſſimi ſunt. Piſcium copiam qui cæteris fluminibus Moſchouiæ præferuntur, habet. Oriuntur quoque ex huius Occæ fontibus alij duo fluuij, Sem videlicet & Soſna; Semq́ue rectà in Meridiem, & nonnihil tandem in Orientem curſum dirigens, Seuerenſem ducatum præterfluit; oppidumq́ue Potiuolo alluens in Diſnam fluuiū illabitur, iuxta CzernigoW oppidum. Deſna autem infra Kijouiam in Boryſthenem exoneratur. Porrò Soſna curſu in Orientem directo per Campeſtria Tartarorum in Tanaim fluuium defertur.

Sem & Soſna fluuij.

COLVGA oppidum, & caſtrū ligneum, ad Occam fluuium 36. milliaribus Polonicis à Moſchouia abeſt, ibi quotannis prę́ſidia contra incurſiones Tartarorum ſtatuere ſolet magnus Dux Moſchouiæ.

VOROTINENSIS DVCATVS.

DVcatus Vorotinenſis, tribus à Colluga mil. cum ciuitate & caſtro eiuſdem nominis ad Occam fluuium ſito, diſtat.

DE TANAIS FLVVII *fontibus.*

TAnais fluuij fontes (qui Europam ab Asia disterminat) quidam sub Riphæis montibus falsa opinione ducti ponebant. Hic autem in Rhezania Russiæ regione magno Moschouiæ Duci subiecta, oritur ex lacu quodā IWanoWo Iezioro gentili lingua dicto, qui in latitudinem ad 500. Werst secundum distantias Moschouiticas, quæ 100. milliaria Polonica efficiunt, extenditur. Ex hoc autem lacu alius fluuius magnus, minor tamen Tanai emergit, *Schad* dictus, qui in Occidentem cursu directo, Huppaque fluuio hausto, Occam influit. Tanais autem quam Moschi *Don* appellant, ex eodem lacu ortus, rectà in Orientem fluit, atque inter Cazan & Astrahan Tartarorum regna (quæ Moschorum dux, anno Domini 1554. suæ ditioni subegit) sex vel septem milliaribus à Volga fluuio, cursu nonnihil Septentrionem versus incuruato, labitur; demum in Meridiem cursu sinuoso reflectens, in paludes Mæotidis exoneratur, ad cuius ostia Azoph ciuitas Turcis tributaria sita est. Azoph autem quinque dierum nauigatione ab isthmo Tauricæ, quæ nunc *Præcop* vocatur, distat. In ea multarum ex diuersis partibus orbis gentium, celeberrimum est emporium. In his autem partibus præcipuè circa paludes Mæotidis, non milliaria, sed dierum itinera obseruantur.

Fontes Tanais Moschouitis Don.

Schad fluuius.

Tanais ostia.

Azoph ciuitas.

Est etiam alter Tanais minor, qui in Seueriensi ducatu fontes suos habet, (vnde Dunecz Seuerski vocatur) & supra Azoph, in Tanaim magnum, exoneratur. Circa ostia autem huius minoris Tanais, quatuor dietis ab Azoph ciuitate, in montibus quos sanctos

Tanais minor.

sanctos

sanctos appellant, dicunt statuas imaginesque quasdam antiquitatis signa, extare.

Columnas etiam Alexandri Magni Macedonum regis, in his partibus quidam posuere. At nūc nullum vestigium earum apparere, illi qui ea loca sæpius peragrarunt, perhibent, atque ideo nihil certi de ruinis & situ earum assequi datur.

Alexandri Magni columna.

Hæc igitur de Tanais fluuio breuiter dicta sufficiant. Nunc rursus ad describendas cæteras Moschorum ducis prouincias pergam, atq; à Moschouia Meridiem versus, dextrorsum procedendo, Seueriensem ducatum attingam.

DE MAGNO SEVERIENSI DUCATU.

SEueriensis ducatus est ingens, & rebus omnibus abfluēs, cuius latitudo à Borysthene vsq; ad Mscenek castrum dirutū, supradictum extēditur, vastosq; & desertos passim campos possidet. Primò duces Seuerienses sui iuris erant, sed postea magnis Lituaniæ Ducibus permultos annos parebant. Tādem quoq;, (cùm magnus Ducatus Iagielone baptizato ad Polonos peruenit) regibus Poloniæ tributa persoluebāt. Deinde à Casimiro rege Polo. magnoq; Duce Lituaniæ, Iagielonis filio, ad Ioannem, magnum Moschouiæ ducem, defecerunt. Sedes autem huius principatus in Nouogrodek sita erat. Sed tādem hi principes (prout alijs multis Moschouiæ duci subiectis cōtigit) perfidiæ innocenter accusati, à Basilio patre moderni principis Ioannis Basiliadis, principatu exuti sunt. Hi autem Seuerienses principes, genus suum à Demetrio magno duce Moschouiæ, duxerunt.

Arces & ciuitates in hoc ducatu complures sunt, inter quas Nouogrod, Sieuierski dictus, Starodub, Potiuolu, CzernigoW, & Bransko, celebriores. Syluæ hermelis, aspreolis, melleque plurimùm redundant, agros quoque hæc regio fertilissimos habet.

NOVOGROD SieWierski dictus, ciuitas & arx lignea, in qua olim sedes ducum Seueriensium erat, distat à Potiuolu & Starodub ciuitatibus, ab vna 18. ab altera 14. milliaribus, ad hanc ciuitatem, à Moschouia dextrorsum Meridiem versus per Colugam, Vorotiniam, Seresko, & Bransko 150. milliaribus peruenitur.

CZERNIGOW arx & oppidum 30. milliaribus à Kiouia distat.

POTIVOLVM arx & ciuitas lignea, à Moschouia 140. milliaribus Polonicis, à Kiouia verò 60. distat. Hæc vltra syluam magnam, quæ 24. milliaribus in latitudinem protenditur, sita est. Huius ducatus titulo Magnus Dux Moscho. vtitur, & Seueriensem se imperatorem appellat.

DVCATVS SMOLENscensis.

SMolensko ciuitas ingens, & insignis, ad Borysthenem fluuium sita, arcem ex roboribus ędificatam in vlteriori fluminis ripa habet, in qua plurima ædificia lignea in formam ciuitatis extructa sunt. Hanc ex vna parte Borysthenes fluuius alluit, ex altera verò *Borysthenes fluuius.* fossis profundis, stipitibusque acutis munitur; in medio autem arcis templum diuæ Virginis, in scopulo conditum est. Hanc ciuitatem & arcem Basilius magnus Moschouiæ dux, sępius & grauissimè oppugnabat,

bat, nunquam tamen vi eam capere potuit, donec Michael Glinski, ex principum Russiæ nobili stemmate & familia ortus, qui quondam summam rerũ, apud Alexandrum regem Poloniæ, in magno ducatu tenebat, ad prædictum Basilium (seditione in Lituania excitata, regnante Sigismundo rege Poloniæ) profugit, & arcem Smolensko denuo cum ingentibus Moschorum copijs, acerrimè obsedit, quam tormentis bellicis obstinatè, sed frustra oppugnabat, & cùm eam vi capere nõ posset, præfectis militum largitionibus corruptis, per deditionem arce cum ciuitate potitus est, atque ab hoc tempore in potestate Magni Ducis Moschouiæ perseuerat.

Michael Glinski profugit occiso videlicet Zabrz. e Zinscio propè Grodnam, Palatino Trocensi.

Smolenska proditione capta.

Ciuitas ipsa in vallo sita est, collibus vndique & syluis vastissimis, quibus pellium diuersarum multitudo prouenit, cingitur: distat autem Smolensko à Moschouia 80. milliaribus Polonicis.

DROHOBVS à Moschouia 72. mill. à Smolensko 18. distat, ad Borysthenem cum oppido eiusdem nominis sita est.

HVGRA fluuius profundus & lutosus, non longè à Drohobus in sylua quadam oritur, & inter Collugam, & Vorotiniam Occam influit. Hic autem fluuius Moschorum & Lituanorum dominiũ quondam dislimitabat.

Antiquum limes Lituanorum.

WYEZMA castrum & oppidum ligneum, ad fluuium eiusdem nominis extructum est, qui haud procul inde in Borysthenem ingreditur, distatque à Moschouia 46. milliaribus, à Mosaysko 26. à Drohobus 18. Sed quia hîc frequenter Borysthenis fluuij præclari mentio intercidit, pauca de fontibus eius subijciam.

Borysthenes fluuius Ruthenis Dnepr.

Borysthenes, fluuius iuxta pagum quendam, *Dneperske* dictum, fontes suos habet, vnde ab incolis Moschouitis, & cæteris Ruthenis, *Dnepr* siue *Dneper* appellatur. Sic autem cursum suum Borysthenes dirigit: Primùm Wiezman Meridiem versus alluit, indeque cursu in Orientem verso, Drobobus, Smolensko, Orssa Dubrowna, & Mohilow præterlabitur. Inde tandem in Meridiem tendens, Kiouiam Russiæ olim metropolim, Circassos, & tandem per Campestria deserta fluens Oczakow, castrum & ciuitatem Tartarorum Præcopensium, 40. milliaribus à Circas, attingit; indeque in Pontum Euxinum exoneratur, cuius tam vasta ostia sunt, vt procul spectantibus maris formam præferant. An autem *Dnepr* fluuius prædictus, à Latinis congruo nomine Borysthenes appellatur, absurdum mihi videtur: nam hic à fontibus suis Dnepersko dictis, *Dnepr* vulgò à Moschis, Ruthenis, Lituanis, Polonis, & cæteris omnibus Sauromatis vocatur. Vocabulum quoque Dnepr, à Borysthene multum discrepat, sed mihi videtur Berezinam fluuium (qui Borisow arcem & alias plures alluens in fluuium supradictum Dnepr exoneratur) Borysthenem antiquitus appellatum esse. Nam id vocabuli sonus, & ipsa congruentia vocis indicet.

Berezina fluuius.

Mozaysko castrum & oppidum ligneum, à Moschouia octodecim milliaribus Meridiem versus distat, à Wiezma 26. ibi Princeps nonnunquam oratores diuersorum principum excipere solet, venationemque ibidem quotannis exercet. Nam ibi supra modum leporum præcipuè alborum, magna copia est. Olgerdus ille, & Vitoldus magni duces Lituaniæ (quibus non exstitit ex Lituaniæ ducibus bellicosior alter) fines Lituaniæ 6. milliaribus vltra Mozaysko posuerant.

Vetus limes Lituaniæ.

BYELSKIA DVCATVS.

Byelskia principatus Russiæ, quondam sui iuris principem habebat, qui magnis Ducibus Lituaniæ Iagielonis filijs (à quibus Basilius princeps Byelskiæ, ad Basilium ducem Moschouiæ defecit, ducatumque totum illi subdidit) tributarius erat. In hoc principatu Biela ciuitas cum castro ad fluuium Obscha in vastis syluis sita est, itaque à Moschouia 60. milliaribus Polonicis, à Smolensko verò 36. Hunc ducatum Moschouiæ dux titulo suo adscribit, & se ducem Bayelski appellat.

RSCHOVIÆ DVCATVS.

In territorio Rschouiensi ciuitas & arx lignea eiusdem nominis, RsheWa appellata, ad Volgæ ripam sita est. Distat autem à Moschouia Occidentem versus 23. mill. vltra hanc ciuitatem aliquot millia. Occidentem versus procedendo, est sylua Wolkowskilesś dicta, in qua est palus Wronowap pellata, ex hac palude fluuius quidam emergit, qui 2. milliaribus Polonicis emensis, in lacum quendam, Volgo dictum, influit, vnde rursus aquarum multitudine adauctus, egreditur, Volgaque à lacu ex quo oritur, vocatur. Hic fluuius multis fluminibus in se receptis, totam Moschorum principis ditionem; Item Cazanense & Astrachanense regnum, nonnullaque Tartarorum deserta campestria perfluit, & tandem 70. ostijs in mare Caspiū (Ruthenis ChWalinskoie mare dictum) exoneratur. Hunc fluuium

Volga fluuius celebris.

Moſchouiæ Volgam, à Volgo lacu, ex quo emergit, appellant. Tartaris verò Edel, Ptolemæo & Græcis *Rha* dicitur. Hic ducatus Rſchouiæ, in quo prædictus fluuius fontes ſuos habet, latiſſimè extenditur, ab hocq; dux Moſchouiæ titulum ſibi vſurpat, & ducem Rſchouiæ ſe appellat.

WOLOCZK ciuitas & arx lignea, occidentem æquinoctialem verſus 24. mil. à Moſchouia diſtat, à Mozaysko 12. à TWeria 20. Leporibus albis hęc prouincia abundat, ibique Magnus Dux ſæpe venationem exercere ſolet.

WYELIKYELVKI, arx & ciuitas magna lignea, à Moſchouia 140. milliaribus, à Nouogrodia magna 60. à Poloſczko 36. diſtat, eam Louat fluuius præterfluit, indeque Septentrionem verſus fluens, in Ilmen lacum iuxta Nouogrodiam magnam ingreditur.

TOROPYECZ arx & ciuitas, à Wyelikie Luki decem & octo milliaribus diſtat, ad cõfinia Lituaniæ ducatum Smolenſcienſem attingens, ſita.

Seueria à Lituanis defecit.

Hæc autem arx Toropyecz cum cæteris ſibi adiacentibus, videlicet Drohobus, Biela, & Brensko, cum bona Seueriẽſis ducatus parte, vno tempore per deditionem in Magni Ducis Moſchouiæ poteſtatem Ioannis Baſilij deuenerunt, ſub Alexandro rege Poloniæ, magnoque Duce Lituaniæ, prout latius in deſcriptione regni Polonici dictum eſt.

DVCATVS TWERENSIS.

TWerenſis ducatus, cuius titulum magnus Dux Moſchouiæ ſibi vſurpat, ampliſſima olim ditio erat, vna ex magnis Ruſſiæ principatibus, ad Volgam fluuium

fluuium ſita, 36. mil. diſtat à Moſchouia. In ea eſt ciuitas occidentem æſtiualem verſus, TWer dicta, quam Volga fluuius interlabitur. In altera autem Volgæ ripa caſtrum ligneum ſibi coniunctum habet, ex cuius oppoſito TWercza fluuius Volgam influit. Hæc ciuitas monetam argenteam propriam habet, quæ valore Moſchouiticæ æquatur.

TWerenſis moneta.

TERSAK oppidum 10. mil. Polonicis à TWeria abeſt. Huius olim pars dimidia Nouogrodienſi, altera TWerenſi ducatui ſubiacebat. Porrò hic ducatus TWerenſis à Ioanne Baſilij, Moſchouię principe, auo moderni ducis occupatus eſt.

TWerenſis ducatus.

DVCATVS PSKOVIENSIS.

Pskouia capta.

PSkouia principatus, olim ampliſſima ſui iuris ditio erat, ſed à Ioanne Baſilij, anno Domini 1509. occupatus eſt. In eo eſt ciuitas celebris totius regionis metropolis, Peskouia, gentiliter *PskoW* dicta, ad lacum PskoWa dictum, ſita, ex quo eiuſdem nominis fluuius emergit, ac mediam ciuitatem interfluit, indeque ſex milliaribus emenſis in lacum Czuczko, vel Czudzin dictum ingreditur. Sola autem Pskouia in toto Moſchi imperio muro cincta eſt, quæ in quatuor partes diuiditur, & earum ſingulæ ſuis mœnibus clauduntur. Diſtatque hæc ciuitas Occidentem verſus à Nouogrodia magna 36. mill. à Wyelikie Luki, & à Regia Liuoniæ metropoli 60. Facilis ex Pskouia in mare Balticum eſſet nauigatio, ſed ſcopuli quidam non longè ab IWanoW Gorod, & Nerua caſtris, in finibus Liuoniæ impedimento ſunt, vbi 2. mil. emenſis Nerua fluuius pluribus fluuijs hauſtis in mare exoneratur. Hanc ciuitatem anno ſuprà dicto

Pskouia proditione sacerdotum capta.

Moſchouiæ dux proditione ſacerdotum occupauit, ciuibusq́; in Moſchouiam abductis, & in eorum locum Moſchouitis ſubſtitutis libertatem Pskouienſium, quam ſtrenuè multis annis propugnabát, prorſus diminuit, eiusque titulum ſibi vſurpat.

DVCATVS NOVOGRODIÆ *magnæ.*

Nouogrodiæ magnæ principatus ampliſſimus olim ex totius Ruſſiæ ducatibus erat; cuius imperium Rurik Varegus ſorte ſibi oblatum, in primis adminiſtrabat, & tandem poſt eum ſucceſſores eius latiſſimè ad Græciam vſque imperium ſuum extendebant. Et tunc temporis ampliſſimam ditionem in quinque partes diſtributam habebat. Imperiumq́; ſuum Orientem, Meridiem, & Septétrionem verſus, magna ex parte extendens, Lituaniam, Phinlãdiam, Suetiam & NordWegiam ipſam attingebat.

Rurik Nouogrodiæ princeps.

Eſt autem in hoc principatu ciuitas ingens & ampla, Nouogrodia magna appellata gentiliter Nouogrod Wielki dicitur; eam WolchoW fluuius nauigabilis interfluit, qui ex Ilmen lacu duobus Werſt ſupra ciuitatem emergens in alium locum, (Nouogrodia magna interlapſa) Ladoga dictum, exoneratur: triginta ſex Polonicis milliaribus emenſis.

WolchoW fluuius.

Porrò Ilmen lacus ſupra Nouogrodiam duobus Werſt ſitus, in longitudinem decem & octo milliaribus Polonicis, in latitudinem verò duodecim patet, duosque præter alios celebriores fluuios excipit, LoWat, & Scholona dictos, vnum verò emittit Volcho dictum, qui Nouogrodiam interfluit. Diſtat autem Nouogrodia occidentem æſtiualem verſus, à Moſcho-

Ilmen lacus.

Moſchouia centum viginti milliaribus, à Pskouia triginta ſex, ab IWanoW Gorod, & Wyelikie Luki quadraginta. In hac ciuitate erat olim quoddam idolum *Perun* appellatũ, hoc in loco, quo nunc eſt monaſterium, Perunski monaſter, ab idolo eodem dictum. Hoc idolum à Nouogrodenſibus præcipuè cultu latriç adorabatur: habebat autem formam hominis lapidem ignitum, manu tenentis, ſimilem fulmini. Nam *Perun* Ruthenis, & Polonis fulmen ſignificat. In huius laudem & honorem ignis ex quercubus, qui perpetuò die nocteq́; arderet, conſtruebatur. Quod ſi negligentia miniſtrorum, ad hoc officium obeundum deſignatorũ, ignem extingui contingeret, tunc capitis pœna plectebantur.

Perun idolum.

Ignis perpetuus ſacroſanctus.

Currente anno Domini 1470. cùm Theophilus archiepiſcopus Nouogrodiæ, ſua autoritate totam ditionem Nouogrodienſem gubernaret, regi Poloniæ Caſimiro, tunc temporis magno Duci Lituaniæ perſoluens, Ioannes Baſilij Moſchorum dux Nouogrodienſem principatum, graui acerrimoque bello per ſeptem perpetuos annos preſſit, ipſamque ciuitatem Nouogrodiam ſæpius obſtinatè oppugnabat. Tandem anno Domini 1477. ad fluuium Scholona dictum, Nouogrodenſes bello ſuperauit, eosque ad deditionem ciuitatis & totius regionis compulit, & locum tenentem ſuum illis conſtituit. Cùm autem nondum abſolutum ſe imperium in Nouogardienſes habere intellexiſſet, auxilio prædicti Theophili archiepiſcopi, in Nouogardiam armata manu venit, ſub prætextu religionis conſeruãdæ, quaſi ciues quoſdam à Ruthenico ritu, ad Romanam Eccleſiam deficere volentes, cohibere pro-

Nouogrodẽſes ſuperati bello, iugoq́; Ioannis Baſilij ſubacti.

posuisset, hacq; simulatione Nouogrodiam ingressus, incolas ad miserrimam seruitutem redegit, ciues, mercatoresque omnes, bonis omnibus (parte vnicuique quarta relicta) spoliauit, ipsumque archiepiscopum prouentibus omnique auro & argento priuauit, & alium episcopum, (parua duntaxat reddituum portione illi concessa,) in locum eius cõstituit.

Sal coctum.

RVSSA, oppidulum vetustissimum, olim antiqua Russia dictum, à Nouogrodia 12. mil. distat, quod fluuius salsus præterfluit, quem incolæ fossa ampla in modum lacus coërcent, indeque aquam per canales vnusquisque ad suas ædes deducunt, & ex ea sal coquunt.

Limes Liuonici & Moschouitici imperij.

Nerua fluuius nauigabilis.

IWANOW Gorod arx, quam Ioannes Basiliades Moschouiæ dux, à quo & nomen accepit ad ripam Neruæ fluuij ex lapidibus sectis extruxit, distat à Nouogrodia magna 40. milliaribus, à Pskouia totidem. Iuxta hanc arcem est ciuitas lignea Nerua, à fluuio appellata, vbi Nouogrodenses & Pskouienses merces suas deponere solent. Est ibi quoque ex aduerso in altera ripa Liuoniensium castrum & ciuitas, quod etiam ab eodem fluuio Nerua appellatur, atque hæc duo castra Nerua fluuius interfluens, Moschouiæ olim imperium à Liuoniensi dislimitabat: sed nunc Ioannes Basiliades modernus princeps Moschouiæ, Nerua arce Liuoniensium cum cæteris potitus, vlterius fines suos promouit. Nerua autem fluuius ex lacu Czudzko dicto, oritur, duobusque in se receptis fluuijs, PskoWa, & Vielika Reka dictis, ex Meridie venientibus, IWanoW Gorod, & Neruam ciuitatem interfluit, indeque in mare Liuonicum exoneratur. Hoc fluuio ex Moschouia merces in mare deportantur,

tantur, præcipuè ex Pskouiæ & Nouogrodię magnæ regionibus.

IAMMA castrum, 12. mil. ab IWanoW Gorod, & Nerua situm est, ad Plussæ fluuij ostia Septẽtrionem versus. Deinde spacio 4. mil. à Iamma, castrum & ciuitas Coporogia dicta, ad fluuium eiusdem nominis occurrit. Hinc Septentrionem versus 25. mill. per Oressek, & Correllam ciuitates, ad fluuium Polna peruenitur, qui imperium Moschorũ à Phinlandia Suetiæ regi subiecta dislimitat.

VODZKA REGIO.

HÆc regio à Nouogrodia magna, triginta milliaribus distans, inter Occidentem & Septentrionem sita est, cuius incolæ proprium idioma habent, aliquantulum à Ruthenico differens, in eam animalia cuiuscunque generis si aliunde inducta fuerint, colorem suum in albedinem mutare perhibentur.

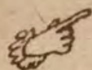
Animalia colorem mutant.

CORRELLA PROuincia.

HÆc prouincia suum proprium idioma habet, à Nouogrodia Septentrionem versus, sexaginta milliaribus Polonicis distat, cuius incolæ Moschorum duci, & Suetensium regi, propter vtriusque vicinitatem tributa pendunt. Huius prouinciæ fines ad mare vsque glaciale protenduntur.

SOLOWKI insula Septentrionem versus, inter Dwinam & Correllam prouincias, octo milliaribus Polonicis à terra in mari sita est, Moschouię duci subiecta. Estque ibi monasterium Ruthenicum insigne, in quod mulieribus ingressus graui sub pœna prohi-

betur. Distat autem hæc insula à Moschouia trecentis milliaribus, à Bielleiezioro 200. millia. Polonicis. Sal ibi copiosius decoquitur. Solem illic in æstiuali

solstitio perpetuò, duabus tantùm horis exceptis, splendere affirmant.

DWINA PROVINCIA.

HÆc prouincia in ipso Septentrione sita est, Nouogardensiumq; olim ditionis erat, & à fluuio præterlabente DWina dicto, nomen sortita est. Fluuius autem ipse ab Iug, & Suchana fluuiorum duorũ confluxu DWinæ nomen accepit. DWina enim Ruthenis binos significat. Hic fluuius postquam Iug, & Suchana confluxerunt, DWinæ nomine assumto, emensis cẽtum milliaribus, Oceanum septentrionalem, qui Suetiam & NordWegiam alluit, sex ostijs ingreditur. Numerantur autem à Moschouia ciuitate trecenta milliaria Polonica ad ostia eius. Hæc prouincia quamuis centum milliaribus pateat, præter Colmogoram tamen castrũ, & DWinam ciuitatem, quæ in medio regionis sita est, castrumque Pinega in ipsis DWinæ ostijs conditum, oppidis & castris prorsus vacua est. Pagis tamen compluribus abundat, qui propter terræ sterilitatem magno tractu, longè lateq; ab inuicem distant. Incolæ verò ex piscibus ferisque omnis generis victum, ex pellibus verò amictum acquirunt; panis enim vsum prorsus ignorant. In maritimis huius regionis locis, vrsi albi maiori ex parte in mari degentes reperiuntur, quorum pelles cum cæteris varij generis animalium pellibus, incolæ magno Duci pro tributo dant, atq; ita in Moschouiam sæpius deferuntur. Regio ipsa tota salsifera est, ex qua

ex qua cæterarum regionum circumadiacentium incolæ sal habere solent.

VSTIVGA REGIO.

ADWina ex Septentrione in Meridiem procedẽdo Vstiug ciuitas & arx, à qua & regio nomen accepit, occurrit, ad fluuium Suchana condita, distatque à Wolochda ciuitate centum mil. à Bieleiezioro centum quadraginta. Dicitur autem Vstiug, ab Vstiæ, quod ostium Latinis sonat, & Iug fluuio ex Meridie in Septentrionem currente, ad cuius ostia primò sita erat, sed postea propter loci opportunitatem, ad dimidium milliare supra ostia eius, vbi in Suchanam ingreditur, translata est, & antiquo nomine Vstiug hucvsque appellatur. Hæc regio olim Nouogardensibus tributaria erat, in qua nullus propemodum panis vsus habetur. Quapropter incolæ ex piscibus & feris victum quæritant. Idioma proprium quamuis Ruthenico magis vtantur, habent. Sal ex DWina regione supradicta eis aduehitur. Omnis generis ferarum pellibus abundant, præcipuè vulpinis nigris, quæ interdum Zebellinis æquiparantur. Zebellinorum pelles illic nec multæ, nec admodum bonæ reperiuntur.

Vstiug denominatio.

VOLOCHDA PROuincia.

HÆc prouincia inter Orientem & Septẽtrionem sita est, habetq; ciuitatem eiusdem nominis & arcem, natura loci munitissimã, in qua magnus Dux Moschouię thesauri sui partem tempore necessitatis cõdere solet. Abest autem à IarosláW 50. milliaribus

Wolochda fluuius & ciuitas. Polonicis, à Bieleiezioro 40. eam fluuius Wolochda in Septentrionem ex Occidente fluens, præterlabitur, à quo ciuitas ipsa & prouincia denominata est. In hac regione viatores certã itineris rationem, propter crebras paludes, & fluuiorum anfractus obseruare non possunt: tota enim palustrosa & syluestris est, & quò vlterius progreditur, eò plures & inuiæ paludes, fluuijque occurrunt, quondam sub Nouogardiæ magnæ ditione erat.

Waga fluuius, piscibus omnis generis abundans, inter Bieleiezioro & Wolochdam in paludibus, densissimisque syluis oritur, ac in DWinam fluuium illabitur. Accolæ autem huius fluuij panis vsum penitus ignorant, ferisque venatione partim victitant; pellibus vulpinis nigris & coloris cinericei abundant.

BIELEIEZIORO DVCATVS.

BIeleiezioro, quasi dicas albus lacus, est regio ampla, vna ex ducatibus Russiæ, in Septentrione sita iuxta lacum ingentem, à quo nomen ipsa regio & arx, ciuitasque traxit. Huius ducatus titulo magnus Dux Moschouiæ vtitur. Hic autem lacus 13. mil. Polonicis in longitudinem, totidemque in latitudinem stagnat, & triginta sex fluuios excipit, vnũ verò duntaxat Sosna emittit, qui 15. mil. supra IaroslaW, & 4. mil. infra Mologam ciuitates emensis, fluuio Volgæ celebri commiscetur. In hoc lacu est arx natura loci munitissima, inexpugnabilisq;, in qua princeps Moschouiæ thesaurum suum recõdere solet, illicq; tempore necessitatis hostibus vrgentibus, velut ad asylum quoddam confugit. Abest autem Bieleiezioro à Moscho- *Thesauros Moschus in albo lacu recondit.*

Moschouia 100. mil. à Nouogardia magna totidem. Regio penè tota palustrosa syluosaq; est, ideo viatoribus difficilem transitum præbet, & haud cõmodè ad eam, nisi stratis pontibus, concretisq; glacie aquis peruenitur. Huius loci incolæ proprio idiomate vtuntur, sed nunc ferè omnes Ruthenicè loquuntur. A lacu Bieleiezioro ad sagittæ iactum est, alius lacus sulphur copiosè proferens, quod fluuius quidã ex eo emergens, ceu spumas supranatãtes secum defert. In hoc ducatu Sinaus Varegus sorte sibi è Ruthenis cõcesso, primus consederat, cuius etiam fratres vnus in Pskouia Truuor nomine, alter in Nouogradia magna Ruriczk dictus, (de quibus suprà) imperabant. *Sulphureus lacus.* *Tres duces Russiæ antiqui.*

IAROSLAVIÆ DVCATVS.

IAroslaW ciuitas & arx lignea ampla, ad Volgã fluuium sita, 46. mill. à Moschouia distat. Regio ei adiacens fertilissima est, præsertim ea parte qua ad Volgam vergit. Hæc olim secundo genitis magnorum Ducum Moschouiæ attributa erat, quos Ioannes Basiliades Moschouiæ monarcha, principatu expulsos in seruitutem redegit, ex quorum progenie adhuc supersunt, qui Knesi (id est duces) IaroslaWsci dicuntur, sed paruam in regione redituum partem retinent. Ipse enim dux Moschouiæ & titulum & ducatum sibi vendicat.

ROSTHOVIÆ DVCATVS.

HIc ducatus inter præcipuos & antiquiores Russiæ principatus, post Nouogardiam magnam olim habebatur, & secundo genitis magnorum ducum Russiæ, attributus erat; quorum posteri per lo-

annem Basilij, auum moderni ducis Ioãnis Basiliadis eo exuti sunt. In hoc ducatu est ciuitas & arx lignea, RostoW dicta regionis caput, in qua archiepiscopus sedem suam habet, à Moschouia 34. mil. distat. Sita autem est ad lacum quendã, ex quo Cotorea fluuius emergit, & Iaroslauia ciuitate præterlapsa in Volgam illabitur. Huius ducatus titulo Moschouiæ dux vtitur, nouissimumq; huius regionis hæredem, ex progenie ducum Russiæ, anno Domini 1565. Ioannes Basiliades Moschouię dux, tyrannicè trucidauit, progeniemq; eius funditus deleuit.

RostoW ciuitas.

VGLITZ ciuitas cum castro, ad Volgam fluuium condita, distat à Moschouia 24. mil. à Iaroslauia triginta.

CHLOPIGROD ciuitas duobus milliaribus distat ab Vglitz, in ea celeberrimæ frequenter fiunt nundinæ, ad quas Suetenses, Liuonienses, Rutheni, Lituani, Tartari, & aliæ quamplurimæ gentes confluunt, omnes verò tantùm permutatione rerum vtuntur.

Nũdinæ celeberrimæ.

PEREASLAW ciuitas & castrum, ad lacum quendam à Septentrione in Orientem reflectendo sita est, à Moschouia 24. à RostoW decem milliaribus distat. Iuxta hanc est lacus quidam, ex quo sal copiosè decoquitur.

SVSDALIENSIS DVCATVS.

DVcatus Susdali, cum eiusdem nominis castro & ciuitate, in qua sedes episcopalis est, Rostouiæ & Volodimiriæ adiacet, inter præcipuos olim Russiæ principatus numerabatur, ac reliquarum Russiæ partium metropolis erat. Hunc Ducatum secundo geniti

geniti ducum Moschouiæ iure hæreditario possidebant, quorum tandem posteri per Ioannem Basilij, auum moderni ducis Moschouiæ, eo expulsi & spoliati sunt.

CASTROMOWGOROD, ciuitas cum castro, in confluxu Costromæ & Volgæ fluuiorum sita est, viginti milliaribus à Iaroslauia orientem æstiualem versus distat.

GALICZ prouincia cum ciuitate & castro eiusdem nominis ex Moschouia in Orientem, per CastromoWgorod euntibus occurrit. In ea propter crebras paludes, fluuios, & syluas densissimas ratio vera itinerum obseruari non potest.

VIATHKA REGIO.

HÆc regio ab eiusdem nominis fluuio denominata est, in cuius littore hæ ciuitates sitæ sunt. Chilinoua, Orlo, Cotelnicz, & Sloboda. Orlo 4. mil. infra Chilinouam sita est, deinde 6. mil. Occidentem versus procedendo, Sloboda & Cotelnicz ciuitates, ad Rheczicza fluuium sitæ, qui ex Oriente fluens in Viatkam influit, occurrunt. Hæc regio in orientem æstiualem porrecta, 150. mil. à Moschouia distat. Tota ferè palustris & sterilis est, melle, feris, piscibus, a-spreolisq; abundans, in ea Ceremissæ populi passim vagantes latrocinantur. Hæc olim sub Tartarorum imperio erat, sed monarcha Moschouię Basilius, Tartaris expulsis eam sibi subiugauit, tituloq; eius (ducem se Viathkiæ appellans) vtitur. Attamen Tartari vltra, citraque, Viathkam fluuium, adhuc in campestribus habitant, maximè verò in ostijs Viathkæ, vbi in Camam fluuium ingentem exoneratur.

Viathka fluuius.

PERMIA REGIO.

PErmia magna & ampla regio, à Moſchouia 250. mill. diſtat. In ea eſt ciuitas eiuſdem nominis, ad Viſchoram fluuium ſita, qui 10. mill. inde emenſis in Camam fluuium exoneratur. Incolæ huius regionis pane rariſſimè vtuntur, & ceruina plerunque carne, aliarumque ferarum victitant. Idioma proprium, literas quoque à Ruthenicis differentes habent, quas Stephanus epiſcopus (qui eos ad fidem Chriſti rebelles conuertit) adinuenit, q poſtea apud Ruthenos catalogo Sanctorum adſcriptus eſt. Quendam verò epiſcopum, Stephani huius anteceſſorem, Permiani, cùm eos ad fidem Chriſti conuertere nitebatur, excoriauerunt. Superſunt adhuc plurimi ex ijs idololatræ, paſſim in ſyluis degentes. Hyeme per niues trahis itinera faciunt, quas vel canes vel cerui albi, (quos in hunc vſum pro iumentis habent) trahere ſolent. Pedites autem in nartis (quemadmodum in plurimis Ruſſiæ locis mos eſt) celeriter per niuem iter conficiunt. Hæ autem nartæ ſunt ligneæ quædam, & oblongæ ſoleæ duorum triumve cubitorum longitudine, quibus in pedes inductis baculo oblongo cum cuſpide ſuffulti, celerrimè feruntur, adeò vt nullo modo equi quamuis agiliſſimi curſu inſequi poſſint; nam equo currenti aſperitas niuis, montes, cæteraque viæ obſtacula, impedimento ſunt: in nartarum autem inſtrumentis currentes, colles, truncos, foueaſque, facillimè tranſiliunt; hocque modo feras omnis generis apprehendere & capere telis tranſfigendo ſolent. Huic regioni Tumen regnum, cuius Princeps Tartarus, conterminum eſt.

Litera Permiorum.

Narta.

Mirabilis curſus in nartis.

Tumen regnum.

SIBIOR

SIBIOR PROVINCIA.

HÆc prouincia ad Camam fluuium inter Permiam & Viatkam regiones ſita eſt, quæ caſtris & ciuitatibus vacua prorſus eſt. In ea Iaijczk fluuius ingens oritur, qui Tartarorum campeſtribus præterlapſis, in Caſpium mare influit. Incolæ eius proprio idiomate vtuntur, panis vſum neſciunt, ſed ferina carne victitant. Mercimonia ex aſpreolorum pellibus (qui apud eos præſtantiſſimi reperiuntur) exercent, pro tributoque eaſdem magno Moſchouiæ Duci pendunt.

Iaijczk fluuius.

Regio ipſa tota ferè paluſtris & ſylueſtris eſt, & propter Tartarorum vicinitatem magna ex parte deſerta dicitur.

IVGRA REGIO.

IVgra ſiue Iuhra regio, cuius incolæ Iuhri vel Iugrici appellantur, ad Oceanum ſeptentrionalem ſita eſt, ex ea Hũgaros ſterilitate regionis cauſſata olim prodijſſe, & Pannoniam occupaſſe ferunt, aiuntque eos patrijs locis egreſſos, primò ad paludes Mæotidis conſediſſe, deinde ad Danubium fluuium Pannoniam verſus conceſſiſſe, à ſuique denominatione Panoniam Iuhariam, deinde Vngariam nominaſſe, & duce Attila multas prouincias Aſiæ & Europæ debellaſſe. Hinc ergo Moſchouitæ plurimùm gloriantur, dicentes ſubditos ſuos quondam Germaniæ, Italiæ, Græciæque fines vaſtaſſe, totoque mundo terribiles eſſe. Indigenæ huius regionis, vectigal magno Moſchorum Principi ſoluunt, eodemque idiomate cum Vngaris vtuntur.

Hungarorũ ortus.

Hungariæ denominatio.

PETZORA REGIO.

Petzora fluuius.

PEtzora magni Ducis Moschorum ditio, longo tractu in septentrionalem & orientalem plagam fines suos iuxta mare glaciale extendit. Denominata est à fluuio eiusdem nominis, *Petzora* dicto, qui à Meridie fluens in Oceanum glacialem, iuxta oppidum & castrum Pusteoziero dictum, sex amplis ostijs exoneratur. Circa hunc fluuium sunt montes, rupesque in altum prominentes, *Ziemnoi Poias* Ruthenis, id est cingulus terræ dicti, quorum vertices ob continuos ventorum flatus, nudi absque gramine sunt, niuibus frequenter rigentes. Crescunt autem illic arbores cedri, circa quas nigerrimi Zebeli reperiuntur, aues etiam rapaces varij generis in his montibus nidificant, præcipuè verò falcones albi ad venandas aues promtissimi, qui inde in Moschouiam afferuntur, eisque magnus Dux in venatione vti solet. Atq; in principis Moschouiæ imperio hij montes, quos veteres Rhiphæos siue Hyperboreos (varijs in locis situm eorum ponentes) vocabant, existunt. Hij autem montes perpetuis niuibus gelu concretis albent, difficilemq; transitum iter carpentibus præbent. Tantæ enim altitudinis dicuntur, vt quidam à Moschorum principe ad id destinati, decem septem dies in ascendendo quodam monte transigerint, attamen nequaquam verticem montis attingere potuerunt. Qui autem ex Moschouia ad Petzoram proficiscere volunt, per Vstiugam & DWinam prouincias transeuntes, rectà in Permiam regionem, quæ à Moschouia ducentis quinquaginta milliaribus distat, perueniunt, indeque vsitato magis itinere Petzoram attingunt. Incolæ huius regionis simplicissimi

Montes cingulus terræ.

Arbores cedri.

Iter in Petzoram.

Incolæ Petzoræ.

cissimi sunt, idioma proprium habent, panis apud eos nullus vsus habetur. Anno Domini supra millesimum quingentesimum decimo octauo, Ruthenico ritu sacro baptismi fonte abluti sunt. Pelles ferarum varias magno Moschorum Duci pro tributo pendunt. In ostijs Petzoræ fluuij est castrum & oppidum Pusteiezioro dictum, vltra quod in littore Oceani septentrionalis variæ gentes sunt, quæ communiter Ruthenis *Samogedz* (id est seipsos comedentes) appellantur. Hæ gentes in Moschouiam non veniunt, aliorum enim hominum cœtum, vitæque societatem maximè refugiunt. Auium diuersarumque ferarum copia supra modum abundant, vtpote Zebellibus, castoribus, hermelis, aspreolis, vrsis albis, lupis, leporibus, & id genus alijs animalibus. Præterea in Oceano eis adiacenti pisces diuersi generis & equi marini crescunt, in eodem Oceano varia magnaque animalia dicuntur esse, inter alia autem belua quædam magnitudine bouis, quam Moschouitæ *Mors* appellant. Hæc belua in mari, aliquando verò in terra degit; boatus terrificos edit; breues instar Castoris pedes habet; pectore prominenti latoq;, dentibus superioribus in longum prominentibus; dumque Oceano relicto in terram prædæ capiendæ gratia exire cupit, tum dentibus (quos longos habet) per promontoria mari impendentia affixa, vertices montium ascendit: tandem posterioribus pedibus, dentibus admotis, summa cum celeritate in terram delabitur, omniaque obuia aliquando per decem vel amplius milliaria deuorans, mactansque grassatur, & tandem in Oceanum reuertitur; multoties autem ab incolis superiora

1518

Gẽs seipsam mutuò comedens.

Mors belua.

montium occupantibus, telis & lapidibus, priusquam montes ascendat, prohibetur, hocque modo frequenter opprimitur. Ex harum autem beluarum dentibus, Moschouitæ, Turcæ, Tartarique, manubria pugionum, cultellorumque; præstantiores etiam framearum subtiliter conficiunt, solùm autem propter dentes capiuntur, magno enim pretio, apud Turcas & Tartaros veneunt. Ad eundem Petzoram fluuium, est castrum & oppidum Papino Wgorod dictum, huius accolæ Papini dicuntur, diuersumque à Ruthenico idioma habent, & Duci Moschorum tributa soluunt.

Dētes Mors beluæ.

Papini gēs.

OBDORIA REGIO.

Obdoria à fluuio præterlabente Obbi dicto denominationem accepit, qui ex lacu quodam amplissimo Kitaijsko nominato emergit, ab Orienteque in Septentrionem fluens, sex ostijs in Oceanum septentrionalem exoneratur, ad oppidum autem Obbi dictum, est tam vastæ amplitudinis, vt sedecim milliarium Polonicorum, octuaginta autem Werst Moschouiticarum in latitudinem pateat; vixque duobus diebus nauigio, quamvis ventis vela impellentibus tranatur; sicque abundat piscibus, vt nauigantium remigijs premantur. Huic quoque fluuio Vogulici & Hugritzchi populi accolunt, multa ibi varijque generis animalia capiuntur, quibus regionis incolæ (panis enim vsum nesciunt) victitant, pellibusque Moschorum Principi tributa persoluunt.

Obbi fluuius amplissimus.

Vogulici gens.

DE

DE IDOLO AVREÆ anus.

IN hac Obdoriæ regione, ad ostia Obdi fluuij, est quoddam antiquissimum idolum de lapide excisum, quod Moschouitis *Zolota Baba*, id est aurea anus dicitur. Est autem similitudo mulieris vetulæ, infantem in gremio tenentis, & alterum iuxta se infantem habentis, quem nepotem illius esse incolæ dicunt. Hoc idolum ab Obdorianis Iuhriscis & Vohuliscis, alijsque conterminis gentibus cultu latriæ veneratur, præstantissimasque & maximi precij pelles Zebellinas idolo offerunt, vnà cum reliquarum ferarum preciosis pellibus: ceruos quoque selectiores ad sacrificium peragendum mactant, quorũ sanguine os, oculus, & reliqua simulacri membra perungunt. Intestina autem cruda sacrificij deuorant, & inter sacrificandum sacerdos idolum cõsulit, quid ipsis faciendum, quóve migrandum sit. Ipsum autem (dictu mirum) certa consulẽtibus responsa dare, certosque rerum euentus prædicere solet. Dicuntur etiam in montibus vicinis huic idolo, sonitus boatusque quidam audiri, qui perpetuò sonitum in modum clangoris tubarum edunt. Hoc autem nihil aliud esse dicerem, nisi instrumenta quædam illic antiquitus posita, vel canales subterraneos, sic natura ipsa effectos, qui ventorum perpetuò flatu sonum, boatumque & clangorem continuò efficiunt.

Similitudo idoli.

Sacrificiũ.

Boatus quidam.

Ab Obbi fluuio à parte sinistra ascendendo, Calami populi dicti in campestribus degentes occurrunt Moschorum Ducis tributarij.

Calami gens.

Infra Obbi fluuij ostia & auream anum sunt com-

Fluuij. plures ingentes fluuij, Irtischæ, BeresWa, Sosa, Tachnim, Danadim, & cæteri multi ex montibus cingulus terræ dictis emergentes. Horum fluuiorum accolæ ad Auream anum vsq;, & Oceanum septentrionalem habitantes, magno Moschorum Duci tributa persoluere dicuntur.

CONDORA REGIO.

HÆc regio ad Oceanum septentrionalem sita, Obdoræ regioni vicina est, tota ferè syluis fluminibusque obsita, eius indigenæ proprio idiomate vtuntur, & Aureæ anus idolum cum Obdoranis colunt, ferarum carnibus, quibus omnis generis copiosè affluunt, pro cibo vtuntur, pelles verò varias Moschorum Principi pro tributo pendunt; regio ciuitatibus, castris, pagisque prorsus vacua est. Huius titulo Moschorum Dux, (Ducem se appellans Condoriæ) vtitur.

LVCOMORIA REGIO.

LVcomoria regio longo tractu iuxta mare Septentrionale extenditur, ab incolisque sine vllis ædibus in syluis & campis habitatur. Huic regioni confines sunt Grustintzi, & SerponoWtzi populi à castro Grustina ad lacum Kitaijsko sito, dicti, vbi Obbi fluuius supradictus fontes suos habet. Ab hoc lacu homines nigri, communis sermonis expertes, ad Grustinam arcem venire solent, secum adferentes varias merces, præcipuè autem vniones, gemmas, lapidesque preciosos, quas Grustinsi & SerponoWtzi, rerum transmutatione facta ab eis mercantur. Hæ autem gentes Lucomoriæ, item Grustintzi,

Grustintzi & SerponoWtzi populi.

stintzi, & SerponoWtzi, & quæcunque infra Obbi fluuium, & lacum Kistaijsko dictum, iuxtaque flumina Sosa, BeresWa, Danadim, & Tachmin habitantes, ad Oceanum glacialem vsque magno Moschorum Duci, vectigales dicuntur. Porrò de quibusdam populis in Lucomoria habitantibus, portentosum & dictu incredibile quiddam refertur, quasi illi quotannis vigesimaseptima mensis Nouembris die, velut hirundines & ranæ, præ intenso frigore brumali moriantur; postea redeunte vere, vigesimaquarta Aprilis die, eos denuò reuiuiscere aiunt. Hi autem hoc modo commercia cum Grustentzijs & SerponoWtzijs populis sibi vicinis habere dicuntur, cùm iam futuram mortem sibi imminere sentiunt, tunc merces suas certis in locis deponunt, quas Grustintzi & SerponoWtzi suis mercibus interim æquiualentibus eodem loco relictis, auferunt. Illi autem reuiuiscentes, illas merces, si æqua commutatione sibi placuerint, pro suis accipiunt: sin minus iustæ fuerint, à Grustintzijs & SerponoWtzijs suas repetunt, vnde lites & bella hac de caussa inter eos sæpissimè oriri dicuntur. Ex Lucomoriæ montibus Cossin fluuius dictus, ingens oritur, qui Lucomoria præterlapsa, in magnum fluuium Tachmin dictum, exoneratur. In Tachmin autem fluuio pisces quidam nasci dicuntur, qui capite, oculis, naso, ore, manibus, pedibusque hominem referunt, sed absque vllæ vocis expressione. Aiunt quoque vltra hunc fluuium prodigiosæ formæ homines habitare, quorum alij ferarum more pilis rigent, alij caninis cum capitibus in speluncis subterraneis victitant.

Mirabile quiddam.

Sigism: ab Herberstein, in Moscovia pag: 91. editionis germanicae.

Mirus mercādi modus.

Cossin fluuius.

Pisces mirabiles.

Gens mirabilis.

LOPPIA REGIO.

Victus, vestitus, habitatioq; Loppiorum.

A Lucomoria vlterius ad Oceanum glacialem procedendo Loppi populi, barbarie & feritate rigentes in campestribus & syluis degentes occurrunt. Hi nusquam certas sedes habent, sed vno in loco feris piscibusque, quibus victitant (panis enim vsum nesciunt) de pastis aliò commigrant. Tuguriola sua, in quibus habitant, corticibus arborum, cespitibusque tegunt, vestibus ex diuersis ferarum pellibus Zebellinis, hermelinis, ceruinis, & id genus alijs insimul consutis vtuntur, eorumque huiusmodi vestitus interdum in Moschouiam à mercatoribus defertur, pileis etiam & caligis ex ceruinis pellibus cōfectis vtuntur. Tributi autem loco pelles & pisces, quorum copia affluunt, magno Moschorum Duci pendunt. Idioma suum proprium habent, quod ab alijs non intelligitur, ideo apud exteros propemodum muti esse videtur. Sagittarij autem omnes sunt peritissimi, adeò, vt si quas in venatione præstantiores feras nanciscantur, eas (vt pelles eorum integræ & intactæ sint) missa sagitta in nasum oculosve interficiunt. Hi etiam feras in nartis hyeme per niues insequuntur, insecutasq; sagittis conficiunt, mercatores ad se ex varijs regionibus quæstus gratia venientes, libenter excipiunt, quos in tuguriolis suis cum vxoribus relinquunt, ipsi verò interim venatum abeunt; reuersi, si vxores hospitum concubitu consuetudineque lætiores & hilariores inuenerint, munere aliquo hospitem donant, sin minus, turpiter conuitijs lacessitum expellunt.

Loppi sagittarij optimi.

Hospitum acceptio.

ad fuit Narthe vide supra p. 200.

Monetæ pecuniariæ nullus apud eos vsus, sed cū mercatoribus aduētitijs rerum permutatione vtuntur, &

tur, & pro panno crasso villosoque, item pro securibus, acubus, cochlearibus, cultris, poculis, speculis, & id genus alijs rebus, pelles ferarū varij generis mercatoribus dant. Regio quam inhabitant frigidissima est, solem ibi æstiualis solstitij tempore, quadraginta diebus perpetuò splendere (tribus noctis horis exceptis) perhibēt, quibus Sol velut quadam caligine obducitur, vt radij illius non appareāt, nihilominus tamen laborātes ab opere suo excludūtur. In his quoq; partib. montes in altū eminentissimi dicuntur esse, qui ad Æthnæ (montis in Sicilia) similitudinem, flammas semper eructant, in quib. Salamandræ, animalia quædam, lacertarum similitudine, quæ in igne non secus ac pisces in aquis viuunt, crescere perhibentur.

Montes ignei.

Salamandræ.

Vltra Oceanum etiam glacialem regionem quādam, Engroneland dictam, quasi incognitam aiunt esse, hæc tum ob altos montes, qui perpetuis semper niuibus rigent, tum etiam ob perpetuā glaciem mari innatātem (quæ periculosam nauigationem facit) à commercio conuersationeq; cæterarum gentium aliena seiunctaq; est, ideo incognita dicitur. Iam dudum facta & cognita, ita Regi Daniæ tributaria, qui religionem Christianam in illa plantavit

Engronelād regio.

Moschouitæ se plurimùm iactant, quòd princeps eorum ex hac quoque remotissima & ferè vltima orbis regione tributa exigat. Hoc quamuis verisimile non sit, tolerari tamen aliquo modo potest, cùm alios vicinos principes, qui ab ipsis tributa exigerent, non habeant.

Atque hic finis regionum septentrionalium, glacialique mari adiacentium (quæ Moschorum principis sunt tributariæ) esto. Nunc ad cæteras regiones describendas Meridiem Orientemque versus sitas, Moschouitis confines reuertar.

O

CEREMISSI POPVLI.

CEremiſſi,Mordouotes, & Vachines, inter Viat-
kam & Volochdam prouincias, quarum ſuprà
mentionem fecimus,longè lateq; in vaſtis ſyluis,ſine
vllis ædibus habitant. Proprium idioma habent,Ma-
hometiſq; ſectam amplectũtur, quidam etiam gen-
tiliter,nullam Dei notitiam habẽtes,viuunt. Omnes
autem furtis &latrocinijs intenti,& carminibus ma-
gicis exorciſmiſq; maximè dediti ſunt. Aduerſus ſa-
gittarum telorumq; iactus intrepidi. Ferina carne &
melle (cuius aluearijs abundant) magna ex parte vi-
ctitant. Pane enim raro vtuntur. Omnes tam viri
quàm feminæ curſu velociſſimi ſunt,ſagittarijſq; pe-
ritiſſimi; arcum nunquã de manibus deponunt,quo
adeò oblectãtur,vt etiam filijs cibum obſtinatiſſimè
prohibeant, niſi prius ſignum præſignatum ex arcu
ſagitta ferirent. Artificium laborq; eorum feras ve-
nari, & ſagittis figere, quorum carne veſcuntur, pel-
libuſq; veſtiũtur,ac eaſdem pro tributo magno Duci
Moſchorum pendunt.Inter venandum autem,nar-
tarum inſtrumento pedibus inducto,(cuius in Per-
miæ deſcriptione ſuprà memorauimus) vtuntur, in
quo agiliſſimè velociſſimeq; feras inſequendo ferũ-
tur. Quia verò harum nartarũ inſtrumento velociſ-
ſimi curſus,omnes ferè Septentrionales gẽtes,& ipſi
Moſchouitæ,Rutheniq; communiter vtuntur, ima-
ginem vſus earum ſubijciemus. Sunt autem longæ
quædam ligneæ ſoleæ;longitudinem triũ cubitorum
adæquantes,in anteriori parte in modum traharum
erectæ,quidam verò hoc inſtrumentum ad ſuæ pro-
portionis ſtaturam in longitudinem cõficiunt, quo
in vtramque pedem inducto velociſſimè feruntur.

Ceremiſſi ſagittarij excellentes.

pag: 200

Nartarum vſus.

MORD-

MORDWA POPVLI.

A Nouogrodia inferiore, quam ſuperius deſcri-
pſimus Orientem,& Meridiem verſus,vaſtę in-
gentesque occurrunt ſyluæ, quas MordWa po-
puli ſic dicti, magno iuxta Volgã fluuium inſignem
tractu,inhabitant. Idioma proprium habent, in pa-
gis paſſim degunt,agriculturamque exercent. Mel-
le, diuerſisque animaliũm pellibus precioſis abun-
dant. Homines ſunt duri & bellicoſi, Tartarosque
latrocinantes, (quos in vicinio habent) à finibus ſuis
fortiter propulſant, omnes ferè pedites incedunt,
arcubus oblongis vtuntur,ſagittandique peritia pol-
lent, feras præſtantiores,vt pellibus eorum integris
& intactis potirentur,in naſum ſagitta miſſa interfi-
ciunt. Eorum quidam Mahometi ſectam ample-
ctuntur,quidam verò in idololatria perſeuerant. Ve-
ctigal annuum magno Moſchorum Principi pelli-
bus diuerſarum ferarum ſoluunt. Mulieres eorum
decoris cauſſa vngues nigro colore artificialiter infi-
ciunt, apertoque capite & crinibus paſſis ſemper in-
cedunt. His aliæ gentes Ceremiſſi intermixtæ ſunt,
qui ad differentiam Ceremiſſorum ſeptentrionali-
um,de quibus ſuprà ſuperiores Ceremiſſi,ſiue mon-
tani,à collibus quos inhabitant, appellantur. Hîc de
vicinis conterminisque Moſchouitico imperio, Tar-
taris Cazanenſibus,cæterisque campeſtribus in hor-
das diſtributis nobis dicendum eſſet: ſed ne ordo rei
interrumperetur,de moribus,religione,& vitæ con-
ſuetudine Moſchouitarum, pauca ſubijcienda no-
bis,non abs re videntur. His autem abſolutis, Tarta-
rorum fines, gentisque mores breuiter attingemus.

MordWa gens bellicoſa.

DE RELIGIONE MOSCHOVItarum, omniumq́; Ruthenorum.

Caput II.

Rutheni Chriſtiani.

RVtheni omnes poſtquam ſemel fidem Chriſtianam Græcorum ritu, anno reſtitutæ per Chriſtum ſalutis 924. ſuſceperunt, ſub Olha Ducißa & Volodimiro filio eius monarcha Ruſſiæ, in ea ad hunc vſque diem vnanimiter fortiterque perſeuerant. Quamuis quidam proceres Ruſſiæ Polono regi ſubiectæ, doctrinam Lutheranam & Zuinglianam ſequantur, ſed vulgus omne, maiorque pars magnatum, & nobilium, fidem antiquitus Græcorum ritu ſuſceptam, firmiter retinent. Sic quoque omnes regiones Ruſſiæ, quæ alba dicitur, Moſchorum principi ſubiectæ, Chriſtianæ fidei, quam à Græcis ſuſceperunt, veſtigijs firmiter vnanimiterque inſiſtunt. Vnus autem totius Ruſſiæ metropolitanus olim erat tam Moſchorum, Lituanorumque ducibus, regiq́ue Polonorum tributarius, qui ſedem ſuam primò in Kiouia Ruſſiæ Lituanorum metropoli ciuitate retinebat, tandem in Volodimiriam, poſtremò in Moſchouiam tranſlata eſt. Cùm autem metropolitanus Moſchouiæ ſeptimo vnoquoque anno Ruſſiam Lituanis ſubiacentem, cauſſa exigẽdarum pecuniarum inuiſeret, ablataq́; magna pecuniarum ſumma diſcederet, Vitoldus magnus Lituaniæ Dux re conſiderata, prouincijs ſuis, ne theſauris exhaurirentur, conſulere volens, epiſcopis, abbatibusq́; Ruſſiæ conuocatis, iudicio eorum metropolitam in ſua Ruſſia elegit, qui ſedem ſuam Vilnæ (quæ eſt Lituaniȩ metropolis) habet, in Baſilica diuæ virginis, quæ Ruthenis, Preczista, id eſt caſtiſſima dicitur. Hic autem metropolita

Metropolitanus Ruſſia.

Metropolitanus Ruſſia in Lituania eligitur.

rarò

rarò Vilnæ commoratur. Eſt verò epiſcopus Vilnenſis præcipuus, ſecundum ordinem eccleſiæ Romanæ, ipſa enim Vilna Romanum ritum ſequitur: ſed media pars Ruthenorum eam incolit, pluresq́ue eccleſiæ in ea Ruthenicæ quàm Romanæ conſpiciuntur. Porrò omnes metropolitæ Ruthenorum à patriarcha Conſtãtinopolitano autoritatem ſuam habent, & primò omnium epiſcoporum, abbatum, & totius ordinis ſpiritualis iudicio, & conſenſu metropolita eligebatur, ſed nũc hanc autoritatem magnus Dux Moſchouitarum ſibi aſſciuit, ſuoq́; iudicio metropolitam in Moſchouia conſtituit.

A ſancto Andrea apoſtolo Rutheni ſe fidẽ Chriſtianam ſuſcepiſſe iactant, adhuc ante Olham, & Volodimirum, quem ex Græcia per Pontum Euxinum ad oſtia Boryſthenis fluuij, gentiliter *Dnepr* dicta, appuliſſe annales eorum teſtantur, & indȩ ad Kiouiam, tunctemporis metropolim Ruſſiæ, aduerſo fluuio perueniſſe, atque ibi omnem terram Ruſſiæ benedixiſſe, & baptizaſſe, ſignumq́; crucis eum illic cõſtituiſſe. Ex Kiouia tandem aiunt eum ad fontes Boryſthenis Dneprisko dictos, perueniſſe. Indeq́ue in Nouogrodiã magnam, deinde per mare Germanicũ Romã vſq; nauigaſſe. Poſtremò in Peloponeſò Grȩciæ, ſub Ago huius nominis rege, propter Chriſtum crucifixum fuiſſe. Archiepiſcopi in toto imperio Moſchorum duo ſunt, vnus in Nouogardia magna, qui habet prærogatiuam infulam albam bicornem noſtrorũ epiſcoporum more geſtandi. Secundus in Roſtouia. Epiſcopi ſunt multi, videlicet Permiæ, Suſdaliæ, Twerenſis, Columniæ, Cernigouiæ, Rheſanenſis, Smolenſtẽſis, Pleskouienſis, &c. Veſtes eorũ ſunt

S. Andreas in Rußia eſſe dicitur.

Archiepiſcopi Moſchouiæ & epiſcopi.

Veſtitus epiſcoporum.

Vestitus episcoporum. sicut aliorum monachorũ, nigræ, nisi quòd aliquando sericeas ferũt, & præsertim pallium nigrum, quod habet à pectore tres fimbrias albas, ad similitudinem riuuli fluentis inflexas, quod significat, ex cordibus eorum riuulos doctrinæ fidei, & bonorum exemplorũ scatere. Metropolita autem, archiepiscopi, & episcopi, abbates, monachi, carnibus perpetuò abstinent. Prouentus necessarios ex prædijs & alijs extraordinarijs accidentibus & beneficijs habent. Arces verò vel ciuitates, & omnes administrationes seculares eis ademtæ sunt. Sed metropolita Russiæ Polono regi subiectæ, & alij episcopi villas ciuitatesque possident.

Monachi. Abbates qui Igonomei, priores qui Archimendritæ dicuntur, & omnes monachi durissimas molestissimasq; leges, & regulas præscriptas habent, nullo solatij genere recreari eis conceditur. Omnes non solùm Principis, sed cæterorum nobilium mandatis parent: plures eorum ex monasterijs in eremum se conferunt, ibique in arctis tuguriolis, aut soli, aut cum socijs manent, victum de radicibus arborum, & varijs terræ herbis acquirunt.

Sacerdotũ regulæ. In sacerdotij gradus hi tantùm promouentur, qui diu apud ecclesias seruierunt. In diaconum autem nemo consecratur, nisi vxorem habuerit, vnde interdum & matrimonio copulantur, & in diaconatum consecrantur. Præterea qui virgini stuprum aliquando obtulerit, aut vxorem suam primo concubitu vitiatam animaduerterit, in diaconatum non ordinatur. Mortua vxore sacerdos à sacris prorsus suspenditur, nisi monasterium ingressus iuxta regulam viuat, officijs etiam diuinis peragendis si castè viduus vixerit, velut minister cum cæteris ecclesiæ ministris choro interesse potest. Si autem viduus sacerdos aliam vxorem (quod eis liberum est) duxerit, is munere sacerdotali priuatur, nihilque commune cum clero habet. Nullus sacerdotum monachorumve horas canonicas dicit, nisi habeat imaginem alicuius diui præsentem, quam etiam nemo nisi cum magna veneratione attingit. Qui autem eam in publicum profert, manu eam in altum extollit, quam omnes prætereuntes cruce se signantes, inclinando plurimùm venerãtur. Libros euangelij maxima veneratione prosequuntur, neq; eos manibus tangũt, nisi prius capur multoties inclinando, cruce se munierint. Omnes sacerdotes ex cõtributione quadam certa sustentantur. Assignantur etiam eis domunculæ cum agris & pratis, vnde victum suis vel famulorum manibus, more agricolarum acquirunt.

Sacerdotes Romanos confundunt, qui cælibem vitam ducere sese iuramento obstringunt, cùm sancta synodus quæ fuit in Gangra, scribat in quarto canone: Qui spernit sacerdotem secundum legem vxorem habentem, dicens quòd non liceat de manibus eius sacramentũ sumere, anathema sit, id eadem synodus dicit, Omnis sacerdos & diaconus propriam vxorem dimittens, sacerdotio priuetur.

Habitu haud dissimili à secularibus vestiuntur, solummodo pileolum nigrum rotũdum, quo rasuram tegunt, gestant. Commam ad brachia protẽsam nutriunt, omnes baculos *Posoch* dictos, quibus innituntur, cum manubrijs incuruatis gestant.

Rutheni secundũ calẽdarium suum, plurima festa diuorum, non his diebus quibus Romani, celebrant.

Festa Ruthenorum. Trinitatis festum celebrant feria secunda Pentecostes, in octaua autem Pentecostes festũ omnium sanctorum obeunt. Festum verò corporis Christi more Romanæ ecclesiæ non venerantur. Viri præstantiores peractis sacris, ebrietate & comessationibus festos dies consumunt. Ciues artificesq; diuinis peragendis interesse solent, quibus peractis laborib. domesticis, cæterisq; negocijs incumbunt, dicentes feriari & à labore abstinere, dominorum esse.

Nicolaum sanctum inter cæteros diuos præcipuè venerantur, eumq; diuino ferè cultu prosequuntur, templaque præcipua nomini eius dicata erigunt, de cuius plurimis miraculis frequenter prædicant.

Habent etiam in catalogo sanctorum Romanos quosdam pontifices, quos inter sanctos venerantur. Cæteros verò qui post eorum schisma fuerunt (quãdo à Romanis disiuncti sunt) execrantur, & pro hæreticis grauissimis eos habent, eosque schismaticos appellant.

Concilium sub Adriano papa. In septimo enim generali cõcilio, quod sub Adriano papa celebratum est, conclusum esse dicunt, vt ea quæ in præcedentibus synodis constituta conclusaq; fuerint, in posterum quoque solida rata, acceptaque & perpetua teneantur, nec posthac cuiquã sub graui anathematis pœna aliud concilium celebrare aut accedere licere. In his autem septem concilijs hos pontifices Romanos fuisse constat, quos Rutheni inter sanctos venerantur, dignosque cathedra sancti Petri dicunt, ideo quòd secum sentirent. in prima synodo, papam Syluestrum, in secunda Damasum, in tertia Celestinum, in quarta Leonem, in quinta Vigilium, in sexta Orphanium, in septima Adrianum, omniaq; concilia & synodos, post hos septem prędictos synodos celebrata, maledicta, peruersa, & hæresi turpiter deprauata esse dicunt. Erat quidem metropolitanus Russiæ Isidorus nomine, qui sedem suam in Kiouia retinebat, is ad cõcilium Florentium, quod celebratum est sub Eugenio papa, venerat, vbi ecclesias Ruthenicas, abiectis Græcorum ritibus, cum Romana ecclesia vniuerat, tandem in Russiam reuersus, cùm propositum suum & rem iam conclusam Ruthenis proponeret, illosquę ex verbo Dei ad vnitatem & concordiam fidei instrueret: captus omnibusq; bonis spoliatus, in carceres coniectus est. *Isidorus metropolitanus.*

Doctores Ruthenorum. Doctores quorum dogmata Rutheni sequuntur, sunt hi: Basilius magnus, Gregorius Nazianzenus, & Ioãnes Chrysostomus, quem illi Zloto vsti, id est aureum os habentem, appellunt. Gregorij etiam pontificis Romani libros de moralibus scriptos habent.

Sacrum. Sacrũ siue missa Sclauonica lingua apud illos peragitur, intermixtis etiam aliquando cantionib. Græcis, epistola & euangelium, quo magis à populo percipiãtur, extra chorum in medio ecclesiæ astanti populo clara voce recitantur. Concionatoribus carent, satis enim esse putant sacris interfuisse, ac euangelij epistolarumque verbaque vernacula lingua recitat sacrificulus audiuisse, concionarique in suis ecclesijs obstinatissimè prohibent, dicunt enim se hoc modo varias hæreses, & diuersas de fide opiniones effugere, quæ ex concionibus & subtilibus argumentis, sophisticisque quæstionibus oriuntur. *Concionatoribus abstinent.*

Panem ad sacrificandum hoc modo sacrificant: vnus eorum præparatum panem ad sacrificãdum in patena super capite, per minorem portã de sacrario

Consecratio panis. egressus portat, alter verò coopertum calicem vino repletum, cæteris diaconis vel sacerdotibus imagines sanctorum, Petri, Pauli, Nicolai, vel Michaelis archangeli, magna populi circumstantis acclamatione & veneratione preferunt, quidam ex circumstantibus acclamant vulgari oratione, Domine miserere, alij fronte terram gentili more percutiunt, quidã se signo crucis frequentius caput inclinando muniunt, varia denique veneratione ac cultu circumlata signa venerantur. Postea finito circuitu per mediam chori portam sacerdotes in sacrarium ingrediuntur, sacrumque peragunt. Quoties se signo crucis muniunt, id manu dextra sic faciunt, vt frontem primùm, deinde pectus, mox dextram, ac demum sinistram pectoris partem punctis in formam crucis tangant. Quod si quis aliter se signo crucis munierit, hunc velut hæreticum obiurgant.

Gloriantur Rutheni se solos cum Græcis veros Christianos esse, Romanos verò & alios Christianos damnant & execrantur, tanquam primitiuæ ecclesiæ desertores, & septem sanctarum synodorum præuaricatores.

Baptismi sacramento Rutheni hoc modo vtuntur: nato infante sacerdos statim accersitur, qui ante fores puerperæ habitationis, certas orationes dicere solet, infantique nomine imposito domum reuertitur. Postea puer in templum defertur, hocque modo baptizatur, in aquam immersus, chrismate quod in hebdomada, feria sexta Pascham precedente, consecratum est, vngitur, deinde myrrha; postea capillos infanti sacerdos abscindit, eosque ceræ intricatos in ecclesia certo loco deponit. Sal autem & saliuam Romano more, cum puluere mixtam, inter baptizandum non adhibent, aquam verò baptismatis pro singulis infantibus consecrant, & continuò post baptismum in foueam ad id præparatam, eam effundunt. Fideiussores verò vel susceptores infantis, quoties circa baptismum sacerdoti interroganti, an Diabolo infans renunciaret, correspondent, toties in terram expuunt.

Confirmationis seu inunctionis sacramentum maximè abhorrent, hocque argumento vanam & damnabilem cõfirmationem esse ap̃pbant, quòd in synodis omnibus ferè dictum sit, præcipuè verò in Nicena, confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum, cùm autem vnum sit baptisma, vnum etiam esse chrisma, & virtutem eandem sacerdotis & episcopi circa sacramenta distribuenda, dicunt esse.

Opinio de animabus. Purgatorium Græci & Rutheni negant, sed dicunt vnumquenque secundum opera sua, post mortem locum designatum habere, vbi diem iudicij extremi expectaret, pios quidem cum Angelis placidis in lucidis & amœnissimis Elisij viridiferis campis recumbere; impijs autem in obscuris, cæcis, nigrisque caligine obductis voraginibus, cum Angelis terribilibus destinatam esse mansionem, ad expectandam iudicij diem, vnde illæ animæ quæ in locis amœnissimis & splendidis, cum angelis placidis, benignisque collocatæ sunt, gratiam Dei sibi futuram cognoscunt, assidueque iudicium extremum fieri petunt. Aliæ contrà condẽnationem sibi imminere, & pœnas terribiles in caliginosis voraginibus sitæ præsagiunt, idque eò maximè allegant, quòd animæ post

mortem in cælum ſtatim non aſcendunt, neq; in infernum. Quibus enim illud verbum à Chriſto in nouiſſimo die diceretur: Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum cælorum, &c. cùm iam omnes antea in cælo ſint: & cõtrà, ite maledicti in ignem æternum, cùm iam olim in inferno condemnati fuerint. Neq; etiam animam à corpore ſeparatam pœnis obnoxiam eſſe credunt, nam cùm anima ſe vitijs cum corpore ſimul contaminauerit, cum corpore etiam expiandam putant, quod ego Theologis diſcutiendũ relinquo. Funebre autem ſacrum pro defunctis ideo faciunt, quòd ijs ſuffragijs tolerabiliorem animabus locum impetrari ſperãt, vbi facilius extremum diem iudicij expectare poſſint. Imò etiam cùm aliquis magnæ autoritatis vir moritur, tunc Metropolitanus ſiue epiſcopus, epiſtolam ad ſanctum Petrum ſcribit, ſigillo ſuo & manu ſubſcriptione munitam, quam ſuper pectus defuncti ponit, dans teſtimoniũ de bonis pijsque operibus eius; vtque in cælum facilius poſt diem iudicij admitteretur, & Chriſtianę religionis Catholicæ agnoſcatur, ſubſcribunt. Præterea agreſte vulgus circa mortuorum ſepulturam, varijs ceremonijs, & ſuperſtitioſis plerunque vtitur. Sepulturæ eorum in ſyluis, & vbi agris tumulos aggeſtis, lapidibus muniunt, ſignumq; crucis ſuper imponũt. Loca pro ſepeliendis defunctis non cõſecrant, aiunt enim corporibus baptizatis, ſacramentisque Chriſti dicatis, & conſecratis, terram ipſam, & non corpora terra conſecrari.

Matthæi 25.

Mortuorũ ceremoniæ.

Spiritum quoque ſanctum à Patre tãtùm, & non à Filio procedere confitentur, ac Romanos dicentes credo in Spiritum ſanctum, qui à Patre & Filio procedit, confundunt, eosq; conformes hęreſi Macedoniæ & Arianæ dicunt, hac de cauſſa, quòd duo principia, duasq; voluntates de Spiritu ſancto, & duas virtutes adducerent, & honori Spiritus ſancti detraherent. Hic autem Rutheni non intelligunt vnam eſſe diuinitatis voluntatem, poteſtatem, gloriam, & honorem. Sicq; ſecundum concilium Nicenum, contra Arium & Conſtantinopolitanum, contra Macedonium celebratum dicunt: Credo in Deum Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, Dominum verum & viuificantem, à Patre procedentem, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur & conglorificatur.

IEIVNANDI MOS apud Ruthenos.

RVtheni in ieiunio, prout in cæteris ceremonijs, à Romanis diſcrepant, quatuorque ieiunia magna, quibus carnibus abſtinent, habent. Primùm in quadrageſima ſeptem integris hebdomadis ab eſu carnium abſtinent. In prima aũt hebdomada, quam nos vltimam Bacchanalium dicimus, illi lactarijs & butyraceis cibis vtuntur, eamq; Maſlna, quaſi butytaceam appellãt, reliquis verò ſeptem integris ſeptimanis ad Paſcha vſque etiam piſcibus abſtinent, oleribus, cauliculis, raphano, fungisq; cõtenti. Quidam etiam deuotiores Dominicis tantùm & Sabbatiuis diebus (quibus ieiunare peccatum putant) cibum ſumunt, reliquis diebus niſi fruſtulo panis in meridie confortati ab omni cibo abſtinent. Alij die Dominico, feria tertia, quinta & ſeptima, cibis coctis veſcuntur, reliquis fruſtulo panis, cum aqua fermentata ſumto, totis diebus inediam tolerant.

Ieiunium Petri. Secundò ieiunant post octauam Pentecostes vsq; ad ferias Petri & Pauli apostolorum, appellantque hoc ieiunium diui Petri.

Ieiuniū diuæ Virginis. Tertiò à prima Augusti vsque ad assumtionem beatissimæ virginis Mariæ, ieiunio se macerāt. Quartò sex septimanis in aduentu Domini carnem & butyrum abhorrent, vocaturque hoc ieiunium Philippi, inchoatur enim sub festum Philippi secundū Ruthenicum calendarium. *Ieiunium Philippi.* Omnibus verò diebus sabbatiuis (exceptis temporibus ieiunij) carne vescuntur. Sed feria quarta & feria sexta grande peccatum carnibus vti credunt, ita, vt si Petri & Pauli, assumtionisque Mariæ festum feria quarta vel sexta contigerit, tum ea quoq; die carnibus nō vesci peccatum putant, Romanosq; hac de caussa maximè redarguunt, argumento Clementis pontificis Romani id comprobantes, qui dicit in statutis Apostolorum canone LXIIII. Si ecclesiasticus die Sabbato vel Dominico ieiunans inuentus fuerit, exceptis ieiunij Sabbatis ab ecclesia præscriptis, sacerdotio degradetur, si autem secularis homo fuerit, excommunicetur, & ab ecclesia seiungatur. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerantur, præter sancti Ioannis Baptistæ, quam vigesima nona Augusti die (ex præscripto calendarij sui) celebrant.

Monachi grauioribus ieiunijs præ cæteris onerātur, qui aqua fermentata cum frustulo panis semel in die sumta, contenti esse coguntur.

CONFITENDI MOS.

Circa Paschatis festum Rutheni præcipuè confiteri solent, hoc modo: Confessor vnà cum confitente in medio templi stat, magna cordis cum deuotione, contritioneque ad imaginem alicuius diui vultu reuerenter conuerso, postea confitenti secundum peccati grauitatem iniuncta pœnitentia, ante ipsam imaginem confessor & confitens magna cum deuotione reuerenter sese inclinant, signoque crucis frequentius frontem pectusque & brachia munientes, alto cum gemitu cōsuetam orationem proferunt: Iesu Christe Fili Dei viui miserere nostri. Quosdam etiam qui grauius aliquid deliquerint, aqua sacrata abluunt, quam in Epiphania Domini toto fluuio vel stagno (secundum morem) consecrato *Aqua consecratio.* hauriunt, & pro abstergēdis noxialibus delictis, per integrum annum in templo reseruant. Quibusdam verò pro pœnitentia ieiunia & breues facilesq; orationes iniunguntur. Dominicam enim orationem perpauci ex vulgo sciunt, dicuntque orationem Dominicam scire, dominorum & sacerdotum, qui nullis laboribus occupantur, opus esse. Confessionem etiam quamuis ex præscripto habeāt, eam tamen ad dominos pertinere, agrestes dicūt, sibi autem in Deum, & filium eius Iesum Christum, & Spiritum sanctum simpliciter credere, satis esse. Hacque oratione omnes Rutheni promiscuè & peculiariter vtuntur: Iesu Christe Fili Dei viui miserere nobis.

SACROSANCTÆ EVCHARISTIÆ vsus.

Sacramento Eucharistiæ Rutheni sub vtraq; specie vtuntur, aliud autem pro infirmis, & aliud pro communicantibus, secundum consuetudinem habent. Pro infirmis sacramentum in hebdomada

magna ante Paſcha, die Iouis conſecratum, in vaſe mundo per integrum annum ſeruatur. Dum autem id ſacerdos pro infirmo daturus eſt, tum parum vini & aquæ tepidæ addit, portiunculamq; bene humectatam ægroto cochleari de calice porrigit. Si autem puer infirmus fuerit, adeò vt non poſſit de pane ſumere, tunc infunditur ei gutta vini conſecrati in os de calice. Pro communicantibus verò ſecundum conſuetudinem, ſacramentum dum ſacrum ſiue lyturgia peragitur, cōſecratur, quod ſacerdos cochleari ex calice in portiunculas minutas redactum, & vino commixtum, communicantibus diſtribuit. Præſcriptum communicandi tempus ante feſtum Paſchæ, (vel quotieſcunque aliquis voluerit modò confeſſus ſit) habent. Pueros qui ſeptem annos tranſigerint, ad ſacramētum admittunt, dicuntq; hominem ſeptennio tranſacto contra Deum peccare incipere.

Duplex apud Ruthenos Eucharistia.

Porrò omnes Rutheni pane fermentato, & non azymo (prout Romanæ eccleſiæ mos eſt) vtuntur, idque hac ratione approbant, quia Iudæi in memoriam liberationis ſuæ ex Ægypto, ſecundum mandatū diuinum azymis vtuntur, ſe verò ſemel Chriſtianos factos nunquam in labore Ægyptiorum fuiſſe; ideo de huiuſmodi Iudæorum azymis, Sabbato & circūciſione obſeruandis, ſe liberos eſſe dicunt, ſi enim aliquis ſequatur vnum ex illis (Paulo atteſtāte) totam legem adimplere tenetur. Eundemque Apoſtolum dicentem: Fratres, ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis; quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, &c. de pane fermentato & non azymo dixiſſe intelligunt. Eo enim tempore nec azyma nec Paſcha eſſe, cùm Dominus cœnaret,

Nō azymis Rutheni, ſed fermentato pane vtuntur.

cœnaret, dicunt. Idque hoc argumento maximè approbant, quia Iudæorum paſcha ſtando fit, & comeditur ſecundū legis præſcriptum, hoc autem in cœna Chriſti non erat (vt Euangeliſta dicit) recumbentibus eis duodecim, &c.

Item & diſcipulus recubuit ſuper pectus ipſius in cœna, &c. Quod etiam Chriſtus dicit ibidem: Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum, non de Iudæorum Paſcha eum dixiſſe ſentiūt, quod antea ſemper comedebat cum Apoſtolis. Neq; azyma Chriſtum Apoſtolis dediſſe, ſed panem fermentatum credunt, cùm dicit: ecce panis quem ego do vobis. Similiter ad Iudam: cui ego dabo panem intinctum, ipſe traditurus eſt me.

Romanos autem in azymis communicantes cōfundunt, dicētes eos Iudaicos ritus obſeruare, in hæreſiq; Iuliani Apolinaris Laodicēſis, & Pauli Syrij Samoſatenſis, Machometi, Eutychij, & Diaſterij ambulare, qui erant in ſexta ſynodo deprauatiſſimi hæretici, & ſpiritu diabolico repleti.

Mulieres autem apud Ruthenos panem ad ſacrificandum Proskura dictum cōficere ſolent. Seliguntur autem ad id mulieres prouectæ ætatis, quæ menſibus patiendis amplius non ſunt obnoxiæ, præcipuè verò viduæ ſacerdotum relictæ, id muneris obire ſolent.

DE MATRIMONIO.

ITa Rutheni matrimonium contrahunt, vt quartum cōſanguinitatis gradum non attingant. Tertiam ducere vxorem viro vix concedunt, & non admodum legitimum matrimonium eſſe putāt. Quartam verò nec concedunt, neque etiam Chriſtianum

P

esse iudicant. Pro adulterio non computāt, si vir habens vxorem cum soluta concubuerit, excepta vxore alterius.

DIVORTIA inter se frequenter celebrant episcopis permittentibus, literasq; repudij dantibus.

Quidam etiam agrestiū, quibus ad episcopos propter longam itineris distantiam aditus difficilis est, diuortium tali modo (more gētili antiquitus obseruato) peragunt, cùm sibi vir & vxor vtrinque displicent, tunc extra pagum in triuium ambo prodire solent, mantili accepto, quod inter se manibus vtrinq; tenendo per medium discindunt, hocq; inter se diuiso, matrimonium etiam inter se diuisum esse putant, & vxori repudiatæ vir dicere solet, vade tu hâc, ego illac pergam. Sed hic peruersus diuortij modus nunc prorsus abolitus est.

Diuortium.

Hoc autem ritu matrimonium inter sponsam & sponsum contrahitur. In primis mēsa in medio templi adornatur, ingredientibusq; templum sacerdos præcedens certas recitat orationes, deinde pro patriarcha metropolitano, episcopis, & toto clero, pro monarchaque suo, & omni ordine equestri, & plebeio, qui ritus suæ fidei sequuntur sigillatim sacerdos cum diacono clara voce orant. His peractis sponsus & sponsa mensam præparatam accedunt, in linteoq; secundum morem pedibus substrato vterque stat. Postea sacerdos ex præscripto an alicui olim nō spopondérent interrogat, stolaque manus vtriusq; annulos commutans, colligat. Deinde coronas ligneas vel ex tiliæ libro pictas ad id muneris in ecclesia reseruatas capiti vtriusque imponit, dicens: Posuisti Domine coronam super caput eius de lapide pretioso,

Sponsalium ritus.

tioso, &c. Euangeliumque de nuptiis in Cana Galilææ celebratis, recitat. Deinde panem & ceruisiam consecratam desponsatis ad prægustandum porrigit, postea stolam (qua sacerdotes collo appensa vti videmus) sponsus & sponsa ab vna parte, & sacerdos ab altera tenent, sacerdotemque præeuntem sequuntur, hæc verba dicentem: Circuite populi Sion, & date gloriam nomini Dei altissimi, terque mensam circumeuntes loca sua occupant, & sacerdos psalmum Miserere nostri Domine secundum magnam misericordiam tuam, &c. recitat; suffragiisque pro omnibus, tam spiritualibus, quàm secularibus Deo persolutis de templo egrediuntur.

DE EXPEDITIONE BELLICA. Caput III.

MAgnus Moschorum Dux ingentem exercitum longo tempore sustentare potest, neque enim militibus suis stipendia largitur, sed agros illis exiguo pretio elocat, quo beneficio operam militum demeretur. Conscripti autem milites coram magno Duce singuli cōparent, & nummum vnum, quem patrio nomine Denga vocant, estimatione vnius grossi Polonici principi dant, reuersiq; ex bello eundē nummū repetunt, occisorū verò nūmismata princeps retinere solet, atq; ita occisorum numerum cognoscit.

Numerus occisorum quomodo cognoscitur.

Nobiles autem omnes, magnates & cōsiliarij adeò dura seruitute premuntur, vt quemcunque apud se in aula esse velit, vel in bellum ire, aut legationem aliquam obire iusserit, id sumptibus suis facere cogitur. Quando autem aliquem magni nominis virum ad bellum proficisci iubet, literas suas ad illum mandatorias mittit, si autem vel prandens, vel cœnans,

dormiénſve præuentus fuerit à tabellatore Magni Ducis, literasque quibus ad bellum proficiſci iubetur acceperit, continuò à prandio lectóve ſurgens, equum tabellatore inſpiciente armatus aſcẽdit, mandatumque principis ſe exequuturum præbet, atque ſic omnes qui per facultates rei familiaris poſſunt, ſumptibus propriis militant.

Obedietia.

Per ſingulas quoque prouincias magnus Dux filios nobilium tenuioris fortunæ conſcribere ſolet, vt numerum illorum & quot quiſque equos ac ſeruitores habeat, cognoſcere poſſit, is ſingulis exiguum ſtipendium annuum concedit, & in bellum proficiſci iubet.

Frequenter Moſchi belligerant.

Omnibus autem nobilibus propriis ſumptibus militantibus raròquies datur. nam frequenter bella aut cum Lituanis, Liuonibus, Suetenſibus, vel Tartaris Præcopenſibus, Turcis aliiſque finitimis gentibus gerit, in arcibus quoque campeſtribus Tartaris finitimis, qui Crimſci, Præcopſci, Noheyſcique dicuntur viginti millia hominum, vel plus ſingulis annis locare ſolet. Omnes denique & ſinguli tam ſtipendiarij, quàm principis gratiam expectantes in bellum propriis ſumptibus ire coguntur. Non huiuſmodi autem ſumptibus prout apud nos Moſchouitæ in bellum expediuntur, nam quicunque nobilium habet ſex equos & totidem ſeruos, vnũ equum, qui vitæ neceſſaria fert, ex iis habet, in primis verò milium ſiue pultes contritas in ſacculo habet, deinde ſuillæ carnis aliquot fruſta, & ſal in ſacculo, ſi verò ditior fuerit ſal commixtum pipere ſolet habere, hos autem ſacculos cum leguminibus ſuper equum ad id delectum circumligat. prętерea vnuſquiſque ſecum fert lebetes, ollas cupreas ſiue æreas, ciſtellaſq; ephippio alligatas, cumque neceſſe eſt ignem accendunt, ollamque magnam aqua replent, in quam milij tantùm vnum cochlear, vel pultium imponũt, ſaleque conditum coquunt. Aliquando autem cùm lautius aliquis eorum epulari vult, tum fruſtulũ paruum carnis ſuillæ inijcit, hocq; cibo dominus interdum cum ſex ſeruis contentus viuit. quòd ſi dominus famelicus nimiùm fuerit, totum conſumit, ſerui autem aliquando ad totũ biduum triduúmve ieiunant. Farinam etiam de auena ſubtiliter commolitam habere ſolent, cuius aliquot cochlearia pranſuri in ciſtellam imponunt, modicoque aquæ diſtillatam cõedunt. Cùm autem habent allium & cepas, tum facilè cæteris leguminibus carerę poſſunt. Duces verò exercitus, & cæteri militiæ præfecti lautius epulantur, tenuiorisque fortunæ nobiles ad prandium inuitare ſolent.

Victus bellicus Moſchorum.

Moſchouitæ tormentis bellicis, & bombardis peditatuque nunquam olim ante annos 40. vtebantur, nunc autem frequentiſſimè & peritiſſimè bombardis & tormentis vtuntur, à profugis quibuſdam Italis, Germanis, Lituaniſque inſtructi, arceſque egregiè (dictu mirum) propugnant. Campeſtri verò certamine cũ Polonis & Lituanis raro confligunt, ſemper enim ab eis fundũtur, ſolaq; agilitate & induſtria externi Moſchouitas vincere ſolent. nam omnes ferè dimicare, armiſq; artificialiter decertare imperiti ſunt, exceptis quibuſdam magnatibus, iiſq; perpaucis. Cauendum aũt eſt cum Moſcho congredienti, vt armis ſcitè vtatur, ne in manus eius incidat: brachiis enim lacertis, & toto corpore robuſtiſſimi ſunt, ſed

Quomodo cũ Moſchis dimicandũ.

arte dimicandi plurimum vincuntur. Tam aũt robusti sunt, vt cum vrsis indomitis & efferis absque vllo genere armorum, solis viribus confici sæpius cõgredi audeant, vrsumq; per aures arreptum tamdiu fatigant, donec prorsus debilitatum prosternant.

Arma Moschorum.

Hæc præcipua arma sunt, quibus Moschouitæ in bello vtuntur, pharetra sagittis referta, arcus, securis, framea, cæstus, cultelli oblongi, quibus frequenter pro pugionibus vtuntur. Multi quoq; lanceis prȩcipuè pedites, equites autẽ aliqui hostilibus breuioribus vtuntur, ab Vngaricis & Polonicis dissimilibus. Armantur autem loricis oblongis aliquando duplicibus, armillis, thoracibus, galeisq;. Equos paruos castratos soleis carẽtes habent, frena leuissima, ephippiis quoque in eum vsum accommodatis vtuntur, vt se in omnes partes absque impedimento vertere, arcumque intendere facilè possint. Pedibus curtè attractis equis insidere solent, adeò vt nullum hastæ lanceæve impetum sustinere queant. Flagello plerique & cõmuniter, calcaribus verò paucissimi vtuntur. Communiter vestibus oblongis ad talos vsque protractis bombyce, lanáve suffertis vtuntur.

Castra Moschorum.

Collocandis castris amplissimum locum eligunt, vbi fortè locus natura sit munitus ea non curribus, sed vepribus, sentibus, arbustisque circumtexunt, in muri similitudinem, præstantiores in medio tentoria sua erigunt, reliquæ verò multitudinis vulgus ex arbustis casas conficiunt, quidam etiam arbusculas siue arborum frondes, in modum arcus incuruant, desuperq; pennulis tegunt, equos ad pascua pellunt, quorum caussa tam latè disiuncta castra collocant. Tempore conflictus tubicines multos habent, ij dum gentili more omnes insimul dissonante melodia tubas inflant, mirus ac inusitatus quidam clangor auditur; cõmissuri cum hostibus certamen plus spei in multitudine, quàm robore militum ponunt, semperq; eminus hostes à tergo adorire & circumuenire student, sed campestre certamen rarissimè eis prospeiratur, plurimis enim & diuersis armis se verius onerant, quàm armant; externi verò cõsilio magis, quàm armis tecti paruis copiis cum eis congrediuntur.

Arces & omnes munitiones strenuè & obstinacissimè propugnant.

DE CONSVETVDINE MOribusq; Moschouitarum. Caput IIII.

Hæc omnis gens Moschouitica siue Ruthena, magis seruitute quàm libertate gaudet, cuius egregium executorem principem proprium habent. Omnes enim passim cuiuscunque conditionis sint, (nullo respectu personarum habito) grauissima seruitute premuntur, prout inferius in gestis moderni principis dicetur. Nobiles, magnates, præfecti, primoresq; & consiliarij omnes *Chlopos* se, id est abiectissimos & vilissimos seruos magni Ducis fatentur, & bona sua omnia mobilia & immobilia, quæ propriè possident, non sua, sed magni Ducis esse dicunt.

Seruitus Moschouitarum.

Vt autem equester ordo à magno Duce, sic etiã plebeius ciuilisq; à nobilibus & magnatibus grauissimè premitur: colonorum enim bona & ciuium, militũ, & nobilium prædæ exposita sunt, & per contemptum nigri homines, siue Christiani cõmuniter appellantur. Sex dies coloni in septimana dominis

ſuis laborant, ſeptimus verò dies priuato labori conceditur, neq; hi ſtrenuè laborant, niſi bene verberati. Habēt autem à dominis ſuis certos attributos agros, & prata, ex quibus viuunt, tributaq; annua ſoluunt. Artifices ſecundum præſcriptum paruo laborem ſuum vendunt. Cumque annonę caritas in pretiū concedit, tunc artifices exiliori tenuioriq; in pretio ſunt, adeò vt vix panē ipſum pro labore vnius diei (quamuis ſtrenuo) acquirere poſſint. Ciues quoq; & mercatores grauiſſimis & intolerabilibus tributis, & exactionibus adinuentitiis onerantur, quas hîc recenſere longum eſſet. Quòd ſi magnus Dux aliquem mercatorum argenti aurive paulo ditiorem à delatoribus (quorū plena curia eſt) reſciuerit, tunc eum ſibi præſentari iubet, & crimine falſo commentito dicit; delatum eſt ad nos tuum ſceleſte facinus, ideo vt criminoſus punieris. ſi autem accuſatus obteſtaretur ſe innocenter accuſatum, tum magnus Dux reſpondere ſolet anima teſtium, qui te accuſauerunt, ſciant, mea verò nihil refert. Confeſtim ergo iuſſu principis arripitur, & tamdiu verberatur, donec pręſcriptam ſummam monetæ argenteæ, magno Duci numeret.

Debita exigendi mos. Eſt aūt hic mos apud Moſchouitas receptus, quòd omnes debitores, qui alienum æs conflauerunt, non habentes vnde creditoribus ſuis redderent, ex legis præſcripto in locum certum & publicum, ad id ordinatum ducuntur, ibique à ſeruis prætorianis flagris, baculiſque per ſuras & crura pedum, grauiter abſq; vlla miſericordia cęduntur, tam diu donec vndecunque accipiēdum ſit, creditoribus ſua reddere cogantur, quòd ſi ſoluendo non ſufficerent, tunc verberibus

bus multotiens exagitati creditoribus ſecūdum valorem debiti ſeruire coguntur. In hunc quoque locum omnes coram magno Duce, per contumeliam accuſati ducuntur, & ſi ditiores fuerint, cuiuſcunque conditionis, tam diu verberantur, donec imperatam pecuniam (quamuis vnquam debitam) magno Duci ſoluant. Omnes communiter ſeruos emptos aut captiuos habere ſolent, quos morituri frequenter manumittunt. Illi tamen continuò ſeruituti aſſueti, aliis dominis pecunia accepta in ſeruitutem ſe vendunt.

Liberi etiam ſerui, qui dominis ſuis pro pretio ſeruiunt, non poſſunt quando velint à dominis ſe abdicare: ſi enim abſque domini voluntate aliquis abierit, ab alio domino in famulatum non aſſumitur, niſi fuerit à domino, cui primò ſeruiuit, vel ab amicis ſe pro fidelitate eius obſtringentibus commendatus.

Pater etiam habet poteſtatem filium quater vendendi, ita vt ſemel venditum quocunq; tandem modo liberatum, vel manumiſſum, rurſus atque iterum iure paterno eum vendere poſſit. Poſt quartam autem vēditionem nihil iuris amplius in filium habet. *Ius patris in filium.*

Seruitores in dominos ſuos plerumque conqueruntur, quòd ab eis probè non eſſent verberati: credunt enim ſe dominis diſplicere, ſignumq; indignationis eſſe, ſi non frequentius verberentur, obiurgarenturque. *Verbera ſeruis cara.*

Prout autem viri à magno Principe ſeruitute aggrauantur, ſic etiam apud viros ſuos mulierum conditio miſerrima eſt: nulla enim honeſta & pudica creditur, niſi domi concluſa viuat, adeò vt nuſquam exeat, domi autem manentes telam fabricant, & fila nent, nihil prorſus iuris authoritati ſuæ in ædibus ha- *Mulierum conditio.*

bent, omnes enim labores domesticos serui absoluunt, non verberatæ à maritis plerunq; conqueruntur, & odiosè prosecutas dicunt, verberaque signum amoris putant. Basilicas rarò, rarius etiam ad amicorum colloquia, commessationesque, nisi omni suspicione carerent, vtpote effectæ admittuntur. Certis tamen & festiuis æstate diebus, hanc prærogatiuam exhilarandi animi gratia habent: Omnes communiter cum filiabus in campis viridiferis deambulãt, ibique super quadam trabe, duabus fines trabis occupantibus, alternatim sursum ac deorsum mouentur, aut frequẽtius funem in medij circuli modum duobus stipitibus appendũt, desuperque insidentes hinc & inde impulsæ feruntur. Postea quibusdam certis cantilenis manibus pedibusque complodentes, capitibusq; frequentius mouentes sese oblectant, vel manibus se inuicem tenentes, & simili modo canentes choreas in gyrum ducunt. Hæc autem consuetudo pręcipuè circa festum Petri & Pauli apostolorum aliquot hebdomadis, ab omnibus Ruthenis promiscuè obseruatur.

Ædificia. Ædes ferè omnes apud Moschouitas, tam in pagis quàm in ciuitatibus insubædificatis prõptuariis cellariisq; supernè locantur, ad quas per gradus ascenditur. Quamuis autem vestibula ædium satis ampla & alta habeant, fores tamen habitationum humillimas faciunt, ita vt ingressurus quispiam inclinare & demittere se cogatur. *Imagines domesticæ.* In singulis habitationibus imagines diuorum in tabulis pictas loco honorificẽtiore sitas, habent; præcipuè autem diui Nicolai, passionis Christi, Mariæ virginis, & S. Petri: hasq; maximo honore prosequuntur, & pro penatibus venerãtur. Cùm autem vnus alium accedit, ingressus habitaculum non statim dominum domus salutat, sed continuò caput aperiens, vbi imago sit diligenter circumspicit, qua visa, cum magna reuerentia, ter se crucis signo caput inclinando munit, dicens: Iesu Christe Fili Dei viui, miserere nostri. Postea porrectis sibi manibus alterutrum sese inuicem salutãtes deosculantur, capitaque more patrio frequentius inclinãt, *Hospitalitas.* id autem tam viris quàm mulieribus peculiare est, in congressu de omni consanguinitatis familia alterutrum percontari, an rectè pater, mater, vxor, filij, fratres, &c. valeant, post vnamquamque interrogationem, & responsionem caput multoties inclinantes, maximeque mutuò se inspicientes obseruant, vter magis se inclinaret, & ita frequentius caput alternatim inclinando de honore concertant: hospes tandem discessurus ter se signat cruce priora verba reuerenter proferens, salute alterutrum data, abit. In honore captando venandoq; mirabilibus & superstitiosis ceremoniis vtuntur. *Honoris cupiditas.* Tenuioris etiam fortunæ hominibus intra portam alicuius præstantioris viri equitare nõ licet. Insigniores domini & consiliarij, vulgares etiam nobiles intra priuatos parietes quotidie delitescunt, & in publicum rarius prodeunt, eò quò maiorem authoritatem suique obseruantiam apud populum captarent, nullusque nobilium ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, (quod & Lituani quidam assuescere cœperunt) nisi equus subsequatur, idque non propter vsum, sed ostentationis caussa faciunt. Nobilis quamuis egenus & pauper fuerit, tamen ignominiosum sibi putat, si manu laboraret.

Prçfectorum pauci authoritatem habent, vltimo ſupplicio reos plectendi, omnes enim cauſſę & controuerſiæ in Moſchouiam ad magnum Ducem conſiliariosque ſuos deferuntur. Ex ſubditis nemo aliquem torquere audet, cuiuſuis enim cōditionis malefactores magnus Dux vel conſiliarij principales morti adiudicare ſolent. Pauperibus non ſemper patet ad magnum Ducem aditus, ſed ad conſiliarios, iſque difficillimus, vnde omnis iuſtitia magna ex parte tenuioribus venalis fit.

Malefactorū iudicia.

Conſul ſiue prætor, qui perſonam iudicis obtinet, à magno Principe in vnaquaque principali ciuitate ordinatur, gentiliter *Ocolnik* dictus.

Habitus Moſchorū.

Veſtibus omnes oblongis abſque plicis ad talos demiſſis vtuntur, præcipuè verò lazurini vel albi coloris. Pileos albos apicatos cruſtatosque ex lana coacta geſtant, ocreis omnes ferè rubeis, iisque breuioribus, quæ genua non attingunt, vtuntur, quarum ſoleas in digitis paululum erectas clauiculis ferreis muniunt: induſia variis coloribus ſericeis circa collum exornata apud præcipuos, auro intertexta geſtant, eaque monilibus, gemmis, vnionibus, ſeu globulis argenteis, aut cupreis deauratis exornāt. Cruces argenteas, vel aureas lapidibus pretioſis exornatas præſtātiores; vulgus verò ferreas, vel cupreas pro ſacramento quodam collo appenſas geſtant.

Omnes autem & ſinguli ſuæ conditioni veſtibus conuenientibus ex præſcripto mandatoque magni Ducis vtuntur: nam tenuioris fortunæ vulgarisque familiæ hominibus veſtes pretioſiores elegantioresque, ſub graui pœna prohibentur. Si autem aliquem humilioris familię virum elegantius veſtitum conſpi-

conſpiciunt, proditorem perfidumque eum appellant, & ſuſpicionis notam ei inurunt, dicentes: perfide vnde tibi talis veſtitus, more dominorum (Polonos enim & Lituanos dominos appellant) veſtiris, & ad eos deficere perfidiosè moliris, tu enim pro huius veſtis pretio non ſufficis. Statim ergo accuſatus grauiſſimè vt ſuſpicioſus punitur. Alius itaq; tenuioribus nobilibus, alius conſiliaribus & magnatibus, alius ciuibus & colonis habitus eſt præſcriptus, ſecundum vniuſcuiuſque dignitatem, conditionem & rei familiaris opulentiam.

Secundum conditionē perſonarum habitus.

In theſauro etiam magni Ducis veſtes plurimæ elegantes, ad id ſunt repoſitæ & confectæ, vt cùm aliquando triumphus celebratur; vel cùm legatus alicuius principis excipitur, tunc omnibus & ſingulis aulicis ſuis magnus Dux illas veſtes ad tēpus accommodat. Cæteri quoque nobiles ad conuiuia amicorum nuptiaſve celebrandas profecturi, vel ſi alicuius diui feſtum ſolenne occurrerit, tunc volentes ſolennius elegantiusque veſtiri, de magni Ducis theſauro veſtes ſibi accommodant, certo pretio ſecundum temporis ſpacium pro vſura veſtis attributo, & deinde eaſdem abſque detrimento cum vſura præſcripta theſaurario reſtituunt. quòd ſi aliquantulum veſtis commaculata fuerit, tunc vſurpator ſecundum æſtimationem pecuniam pro ea numerare cogitur, verberibusque ne id in poſterum admitteret, corrigitur. Ad regem Poloniæ etiam, vel ad alios exteros principes, Moſchouię princeps oratores miſſurus, omnibus aulicis & nobilibus cum legatis proficiſcentibus, veſtes ſolenniores, arma, & id genus ornamentorum ex theſauro ſuo ad vſurpandum ſub prætextu

Veſtes magnus Dux copioſas habet pro ſuis aulicis.

Legatorum expeditio.

ſoluendæ vſuræ accommodare ſolet, adminiſtratorque horum ſubſtituitur, qui omnia ornamenta vnicuique ſecundum ordinem, quotiens opus fuerit, diſtribuit, rurſuſque ea ab eiſdem recipit & reſeruat: ex legatione tandem reuerſi certam pecuniam pro vſurpatione veſtium & cæterorum ornamentorum ſecundum pactum magno Duci numerant, veſteſq; reſtituunt: quòd ſi aliquis ornamentum accommodatum commaculauerit, tunc verberibus emendatus, illud ſoluere cogitur.

Hic mos apud omnes Ruthenos & Moſchouitas, quotānis certis diebus obſeruatur, adoleſcētes, pueri, plurimique viri vxorati, extra ciuitatem pagúmve in locum amplum & eminentiorem confluunt, vnde ab hominum congregatione videantur, ibiq; quibuſdam ſibilis & vociferationibus (ſecundum gentis morem) ſigno dato, concurrunt, manusque abſque vllo armorum genere conferunt certamen, pugnis, pedibus, magno cum impetu faciem, pectus, ventrem, & genitalia vtrinque quatientes, ineunt, ſæpeque inde ſemiuiui plerunq; etiam mortui exportantur. Hoc autem certaminis genus ideo inſtitutum dicunt, vt adoleſcētes aſſueſcant verbera pati, & quoſcunque impetus perferre.

DE MAGNI MOSCHOVIÆ DVcis, Joannis Baſiliadis tyrannide. Caput V.

ABſoluto breuiter ſitu regionum Ruſſiæ, magno Moſchouiæ principi ſubiectarū, religione, moribus denique, & conſuetudine gentis, de moderno principe Moſchouiæ Ioanne Baſiliade, eiusq; tyrannide quædam dicenda nobis reſtant. Sed antequam rem ipſam aggrediemur, pauca de titulo illius quo vtitur, lectori haud aſpernanda præponemus.

A tempore Ruriczk primi Nouogrodiæ magnæ Ducis, de quo ſuperius dictum eſt, omnes ferè principes Ruſſiæ non alio titulo quàm magnorum ducatuum, Wolodimiriæ vel Nouogrodiæ magnæ, vel Moſchouiæ vtebantur, vſq; ad Baſilium Ioannis Magni, patrem moderni principis Ioannis Baſiliadis, de quo hoc noſtrum propoſitum eſt. Hic enim Baſilius rebus ſuis feliciter procedentibus, & filius eius poſt eum modernus princeps titulum & nomen regium plurimorumq; magnorum ducatuum ſibi vendicare cœperunt, in hunc modum: Nos magnus Dominus, Rex, & magnus Dux totius Ruſſiæ, Ioannes Baſiliades, magnus Dux Wolodimiriæ, Nouogrodiæ magnæ, Moſchouiæ, Pskouiæ, Smolenskiæ, ThWetiæ, Iugariæ, Permiæ, Viatkiæ, Bulgariæ, Rex Caſanię, Aſtrahaniæ, dominus & magnus Dux Nouogrodiæ inferioris, Czernihouiæ, Rezaniæ, Wolochdiæ, Rſouiæ, Bielloiæ, Roſtouiæ, Iaroſlauiæ, Poloczkiæ, Bielozierię, Vdoriæ, Obdoriæ, Condimiæ, dominus Seueriæ, Liuoniæque, & magnarum regionum, Orientem, Meridiem, Septentrionem, & Occidētem verſus, dominus legitimus, hæres & ſucceſſor. *Titulus Moſchouiæ ducis.*

Nunc autem multi eum imperatoris titulo, præcipuè verò Germani venerantur, qui deductionem verbi *Czar* Slauonicæ linguæ ignorantes, pro rege imperatorem ponūt. Quid igitur hoc nomen (*zar* in Slauonico ſonaret, breuiter exponemus. *Czar*, hoc verbum in Ruthenico idiomate, regem, *Czarſtuo* verò, regnum ſignificat, & hoc nomine Mo- *Czar dictionis regē ſignificantis expoſitio.*

ſchouitæ principem ſuum, regem totius Ruſſiæ appellant. Cæteri autem Slauones, vtpote Poloni, Bohemi, Lituani, & cæteri, qui ab idiomate Ruthenico diuerſi ſunt, alio nomine regem appellant, ſcilicet Krol, alij Korol, & Kral, hoc verò nomine Czar ſolùm imperatorem appellari exiſtimant, vnde & Rutheni ipſi Moſchouitæque, audientes ab externis nationibus hoc nomine imperatorem ſignificari, & ipſi principem ſuum imperatorem Ruſſię appellare cœperunt, nomen Czar dignius eſſe, quàm regis (licèt idem ſonet) putantes. Sed in omnibus Ruthenorum tam ſacris, quàm prophanis literis, Czar regis, Keſar verò imperatoris nomen repræſentat. Sic quoque rex Thauricæ Tartarus, Præcopenſis Czar, id eſt rex nuncupatur, & omnes reges Tartarorum hoc nomine efferuntur, ſed plurimi ignorantia huius vocis decepti, omnes reges hoc nomine Czar vocatos, Cæſares, hoc eſt imperatores eſſe putant. Alij quoque principem Moſchouiæ album Cæſarem, præcipuè verò ſubditi ſui appellant, id eſt regem vel imperatorem Ruſſiæ Albæ. Ruſſia etenim, vt ſuprà dictum eſt, Moſchorum duci ſubiecta, Alba dicitur, ea verò cui Polonorum rex præeſt (quamuis & Albæ partem poſſideat) Nigra appellatur Ruſſia. Vel etiam ideo dictum eſſe regem Album Moſchorum principem exiſtimo, quòd incolę omnium regionum ipſius imperio ſubiectarum, veſtibus albis & pileis plerumq; vtantur. Porrò Baſilius moderni principis parens, ad Romanum pōtificem & imperatorem, ad reges itidem Daniæ & Sueciæ, magiſtrumque Liuonię, & ad Turcam ſcribens, regis titulo vtebatur. Ad regem autem Poloniæ nunquam regis, niſi magni Ducis titulum

lum præſumebat. Nunc verò præſens magnus Dux Moſchouiæ, & ad regem Poloniæ (quod pater nō faciebat) regis titulo vtitur, ſed à Polono nūquam, niſi magni Ducis titulo honoratur.

Hic princeps Moſchouiæ Ioannes Baſiliades imperio quod in ſuos exercet, omnes facilè vniuerſi orbis monarchas ſuperat: nam authoritate ſua (vel potius tyrannide) tā in ſpirituales, quàm in ſeculares, & cuiuſuis conditionis homines vtitur, liberè & ex voluntate ſua de omnium & vita & bonis (nemine obſtrepente) conſtituit. Conſiliariorum enim nullus eſt apud eum tantæ authoritatis, qui diſſuadere, aut ſibi in re aliqua quamuis iniuſtiſſima reſiſtere audeat. Omnes denique tam proceres, quàm conſiliarij, & totus equeſtris & ſpiritualis ordo, fatentur publicè voluntatem ſui principis, voluntatem Dei eſſe, & quicquid princeps quamuis perperam egerit, ex voluntate Dei agere. Ob id etiam clauigerum & cubicularium executoremque voluntatis diuinæ eum credunt eſſe. Vnde & princeps ipſe ſi quando preces conſiliariorū interponuntur ad ſe pro re aliqua idonea, reſpondere ſolet, cùm Deo placuerit, vel ſi Deus iuſſerit, faciam. Ita quoque ſi de re aliqua incerta & dubia Moſchouitas interrogaueris, communiter ſecundum conſuetudinem reſpondent, Deus nouit & magnus Dux, vel, Deus ſic voluit & magnus Princeps. Deniq; in compotationibus vnus ad alium prębibens, primò ſalutem magno Duci, omniaq; fauſta & felicia nomine proprio eum appellantes, & titulos regionum enumerantes, exoptant: idem ante & poſt prandium omnes & ſinguli optare ſolent. Et ſi aliquid peruersè peſſimeque, & cum Reipublicæ

Authoritas magni Ducis.

dispendio princeps fecerit, ab omnibus tanquam res felicissimas & vtilissimas gesserit, laudatur. Affinibus cognatisque suis nec arces ad legitimè possidendum permittit, nec confidit, solummodo aliquos secundum arbitrium suum, qui sibi placuerint, arcibus & possessionibus certis proponit, & tádem illis qualibet de caussa infensus, omnia vt sua, adimit. Ex plebeis equites, palatinos, & consiliarios plerunque secundum voluntatem suam nullo repugnante facit: ex cõsiliariis deinde siue equestris ordinis hominib. plebeios, omnibus bonis illis ademptis & publicatis, reddit. Eodem modo metropolitas, episcopos, abbates, prioresque monasteriorum suo iudicio eligit, & deponit, omnes iuxta durissima seruitute premit, prout suprà in expeditione bellica, consuetudineq; gentis latius diximus.

Seruitus Moschouitarum.

Sed cùm hæc tota gens Moschorum duci subiecta magis seruitute, quàm libertate gaudeat, incertũ est, an suis moribus conformem tantũ tyrannũ exigant, à quo insolentia eorũ domaretur. Nam hoc plerunque in illis regionibus obseruatur, quòd serui apud dominos, & vxores apud viros gratiam, si ab eis frequentius verberentur, habere, & amore se prosecutos dicũt. Contra si in eos non animaduertitur, nullũ signum amoris in se exhibitũ conquiruntur, & non solùm serui, sed & pleriq; nobiles, magni viri & consiliarij, frequenter à magno Duce absq; vlla dedecoris nota publicè siue priuatim baculis verberantur. Illi verò tunc tẽporis amoris signum principem in se exhibuisse gloriantur, verberatiq; gratias principi agunt, dicentes: Sanus tu sis & incolumis domine, rex & Dux magne, quòd me seruum rusticumque tuum verbe-

verberibus emendare dignatus sis. Qua ratione probatur, eos suis moribus conformem dominũ (velut quondam ranæ regem ciconiam) necessariò exigere. Sed his Moschorum princeps Ioannes Basiliades leges huius tyrãnidis supra modum (iustitia iudice) excedere videtur, qua non solùm prædecessores suos, (qui id secundum morem & consuetudinem gentis faciebant) superauit: sed illos omnes tyrannos, qui ante & post Christum ad hæc vsque tempora fuerunt, vtpote Neronem, Valerianum, Dionysiũ, Decium, Maximinum, Iulianumque, & cæteros omnes.

Amplificatio tyrannidis Moschorum ducis.

Hi etenim quamuis etiam sępius tyrannidem nefandam exercuerint, attamen aliquantò tolerabiliorem, sed in hoc principe tantam tyrannidem dictu miram, breuiq; temporis interuallo crudeliter perpetratam videre licebit, quam nos bona fide cõscriptam Lectori benigno offerimus.

INITIVM TYRANNIDIS MOSCHORUM principis Ioannis Basiliadis.

ANno partæ humano generi per Christum salutis, supra millesimum quingentesimum sexagesimo, Ioannes Basiliades magnus Moschorum dux, postquam Poloczko arcem & ciuitatem celebrem Lituanis ademisset, rei prosperè gestę successu elatus, in quandam insolentiam prolapsus est. In primisque ad ea quæ pater, auusque suus inceperant cõtinuanda & perficiẽda, animum apposuit: omnes nimirum principes & alios quosuis magnates castris, possessionibus & munitionibus exuere. Postea omnes magnarum & antiquarum familiarum viros, quos suæ tyrannidi contrarios cernebat trucidare, de medioq;

tollere cœpit. Huius igitur cædis & tyrannidis à magno viro OWczinino, Demetrio nomine (filio illius OWczinæ olim tutoris sui, qui in Starodub arce captus, Vilnæ Lituaniæ metropoli in vinculis mortuus est) exordium sumpsit hoc modo: Inuitauit eum sub amicitiæ prætextu ad cœnandum secum, ibique inter compotandum ipse magnus Dux vas quoddam ingentis capedinis impletũ mellis liquore, illi OWczinino pro sanitate sua, (prout gentis mos est) vno haustu iam temulento ebibendum obtulit, qui iam ferè potu oppressus, ne mediũ quidem ebibere potuit, qua de caussa magnus Dux perfidiam ei exprobrauit, dicens: Siccine mihi domino tuo cuncta bona exoptas? Siccine me principem tuum clemẽtem diligis? Sed quia hîc præbibere pro salute mea noluisti, ad cellarium meum vbi varij potus reconduntur, vade, illicq; pro incolumitate mea præbibes. Ille miseriam ebrius, verbis placidis magni Ducis, quasi fidelibus deceptus, ad cellarium cum his, qui ad eum occidendum erant subornati, perrexit, à quibus ibidem crudeliter suffocatus est. Postridie verò ad domũ prędicti OWczinini magnus Dux (quasi rei ignarus) misit, mandans vt ad se veniret, vxor verò sua respondit, maritum hesterna die ad magnum Ducem cœnatum profectum esse, & ab hoc tempore adhuc domum non rediisse, sic igitur res vbi fuerit, vel quò abierit prædictus Demetrius OWczininus, in dubio stabat. Hæc autem præcipua caussa necis eius erat: Fouebat quendam iuuenem magnus Dux Theodorum nomine, Bosmani cuiusdam nobilis filium, cum quo Sodomiam contra opus naturæ (dictu nefandum) explebat, cum isto prædictus OWczininus quadam

Initium tyrannidis.

quadam die ad iurgia deuenit, inter iurgandum autem (vt fit) hoc nefandum facinus ei exprobrauit, dicens: tu Sodomia turpi principi inseruis, ego verò ex magna prosapia ortus, semper cum prædecessoribus magna cũ laude & Reipubl. vtilitate principi seruio. Ille igitur iuuenis tali ignominia affectus, ad magnũ Ducem flens venit, OWczininumque talia sibi exprobrasse accusauit. Et ab hoc tempore magnus Dux insidias struere cœpit, quomodo OWczininus de vita tolleretur, donec voti compos effectus est.

Porrò hoc clanculario furtiuoque mortis genere, plurimos magni nominis viros iugulare suffocareq; procurauit, nemine contra talia ne quidem mussitare audẽte, donec metropolitanus ipse re considerata, episcopiq; & omnes equestres viri ad eum conuenerunt, expostulantes & interrogantes, quamobrem sic innocenter populum suum, insignesque viros, absque vlla criminis nota de medio tolleret, quorum conuentu & persuasionibus per semestre anni spatium humanior, & quasi mansuetior effectus erat. Interea tamen cogitare & moliri cœpit, quo pacto suæ tyrannidi conformes seruos & aulicos, quorum opera in expléda crudelitate vteretur, conduceret & conscriberet. Finxit igitur se iam velle imperium abdicaturum, & monasticam vitam religiosè in pace transacturum, filiosque imperio præpositurum. Conuentu itaq; generali celebrato, nobilibus & proceribus imperij dixit: Ecce habetis duos filios meos legitimos hæredes, qui vniuerso imperio nostro præerunt, vos verò omnes obedientiã suam & operam illis in iuuando regimine, & defendendis finibus imperij præstabitis, si autem aliquid grauius

Moschus tyrannidem molitur.

Moschus imperium malitiose abdicat.

acciderit, ad me consilium deferte, cùm non longè à vobis in monasterio abfuerim. Confestim ergo peramplam aream extra ciuitatem Moschouiam delegit, & curiam in ea amplissimam cum innumeris ædificiis muro cinctam erigere fecit. Qua extructa arces præstantiores cum opimis annuis reditibus, ex vniuerso imperio delectu habito sibi specialiter (sub prætextu monasticæ vitæ ducendæ) appropriauit. Cùm itaque in curia prædicta omnibus necessariis munita & prouisa, quasi imperio abdicato filiisque concesso, seorsimve maneret ingentem facinorosorum manum qui suas partes sequerentur satellitumque coegit, & ad pristinum propositum quod nuper statuerat de excidẽdis, è medio tollẽdis antiquarum familiarum principibus viris rediit, ad omnesque & singulas arces, quarum prefectos, magni nominis viros occidere proposuit, sexaginta plusve aliquando ex suæ factionis satellitibus, equites, quasi præsidiarios cum literis misit, qui in arce tam diu sub prætextu prẹsidij manebant, donec eius prẹfectum à principe neci designatũ inopinatè opprimerẽt, & membratim dissecarent. Et cùm iam aliquem ex iis principibus viris occidit, tunc & omnes cognatos, affines, fratres, & omnem denique progeniem, occidere & funditus extirpare facit. Et hoc modo plurimas principales familias, monasticam vitam ducens, exterminauit, & postea imperium vt & prius administrare cœpit.

Moschus satellites malitiosos conscribit.

DE ROSTOVIENSIS DVcis nece.

DVcatus Rostouiensis, cuius superius mentionem fecimus secundo genitis, magnorum ducum

cum

cum Russię, attributus erat. Hunc etiam Basilius magnus Dux vt & cæteros sibi appropriauit, hæredibus subiugatis parua redituum portione concessa. Ex his ducibus vltimus erat relictus hæres Petrus nomine, præfectus Nouogrodiæ inferioris, quem modernus magnus Moschorum dux cum progenie sua de medio sustulit hoc modo. Quadraginta equites factionis suæ in Nouogrodiam inferiorem destinauit, quibus vt sibi caput præfecti prædicti ducis Rostouiensis abscissum, attulerint, mandauit. Illi igitur equites prædictum ducem in ecclesia orantem præuenientes, sic allocuti sunt: Domine RostoWski mandato magni Ducis à nobis nunc capieris. Ille confestim mandato audito baculum, quem manu gestabat, in terram abiecit, innuens se officium cui prępositus erat, iam abdicare: nam princeps Moschouiæ cùm aliquem nobilium in officio præponit, tunc illi in manum baculum dare solet, quo significatur, vt ei in omnibus velut principi obtemperaretur. Tandem cùm aliquis officio degradatur, tum baculum illum in manus principis, vel eius vices gerentis reddere solet. Cùm itaque in ecclesia prædictus dux Rostouiensis caperetur, vestibus spoliatus est, vt nudus velut matris aluo egressus staret, postea in trahæas vinctus positus & alligatus est. Cumque iam tribus milliaribus à Nouogrodia auectus esset, illi qui eum vehebant ad flumen Volgam, substiterunt: Dux verò vinctus quare starent, caussam percontabatur, qui se equos velle adaquasse dicunt: ille contra, non equis hanc aquã, sed mihi (quasi mortis præscius) bibere, & nunquam ebibere, respondit. Confestim ergo præfectus equitũ ei iacenti

RostoWiki capitur.

caput securi amputauit,cadauer verò in flumen gelu concretũ mersum est. Cùm autem caput illius principi allatum est,ipse princeps manu & capite nutans, dixit, ach caput caput,multum sanguinis viuum existens effudisti, (bellicosissimus enim extitit)& nunc mortuum eundem effundes,his dictis fremens pede illud trusit, & in profluente abijcere iussit: postea omnes amicos & totam progeniem quinquaginta hominum funditus eradicare excindereque(possessionibus omnibus eorum publicatis) fecit, seruosque eius præcipuos quaterdenos vinctos in carcerem intrusit,

Tyrannis ingens.

Moschicorũ contumelia innata.

Hæc tota gens Moschouitica id à natura ipsa inditum habet, vt sese alterutrum qualibet de caussa per fas siue nefas accusarent, contumeliisque variis se inuicem afficiunt, & res suas vnus in alterius domum clanculum frequenter iniit siue importat,easdemque furto sibi ablatas dicit. Magnus verò Dux cùm vnus alium qualibet de re accusat, libenter audit,iam etenim occasionem occidendi illius, qui accusatur,habet.In curia autem illius quando conuentum, vel aliquid tale celebrat, vel morti aliquem adjudicat destinatve, neque submissa neque clara voce aliquid cum socio mussites, nec rideas,nec festiuum hilaremque vultum præ te feras,confestim enim interrogaberis, cur rides? cur hilaris es? &c. sentis tu aliquid cum inimicis magni principis: continuò igitur à delatoribus coram magno Duce accusatur; accusatus verò iussu principis, nulla purgatione criminis obiecti cõcessa à satellitibus arripitur, atq; membratim dissecatur, aut in aquas capite auulso projicitur.

DE

DE IOANNIS PIOTROVICZ, Palatini supremi Moschouiæ falsò accusati, crudeli nece.

ANno virginei salutiferi partus supra millesimũ quingentesimum sexagesimooctauo, cùm rex Poloniæ Sigismũdus Augustus, magnus Dux Lituaniæ, ad campos Radoscouicenses cum vniuersis Lituaniæ viribus in castris esset, fines Moschouiticos inuasurus: Magnus Moschouiæ Dux in Wielikieluki ciuitate cum præsidiariis copiis tunc temporis excubabat, postea cùm rex Poloniæ ex castris re infecta & intẽtata discessisset, magnus Dux in Moschouiam ciuitatem reuersus est, & ibi progressum quendam nobilium suorum sibi contrarium offendit. Præcipuè verò quidam magni nominis vir Ioannes Piotrouicz, palatinus principalis, & vices gerens Moschouiæ apud eum, per delatores falsò & contumeliosè accusatus est, quasi ille magnum ducatum ambiret, quem magnus Dux confestim nulla purgatione criminis obiecti audita, omnibus bonis, mobilibus & immobilibus spoliare fecit, ipsumque in bellum contra Tartaros proficisci iussit. Ille miser omni supellectili spoliatus ne equum quidem, in quo ad id præscriptum bellum proficisceretur, relictum habuit: Monachus tamen quidam eius miseriæ condolens, equum ei accommodauit, in quo contra Tartaros mandatũ principis adimplens, solus tantùm (qui nuper caterua seruorum comitabatur) profectus est. Ex bello tandem reuersus, ad magnum Ducem citatur, omnesque nobiles & cæteri magnates ad tempus designatum in Moschouiam conuocantur. Prędictus igitur Ioannes Piotrouicz ad tribunal citatus,

vxori,liberis, cæterisque affinibus, valedicens, necis futuræ præscius, magno Duci se præsentauit. Statim ergo ab ipso principe ornamentis ducalibus, diademate, & sceptro, solenniter insignitus in sede siue maiestate regia ad id erecta collocatur, cumque iam sic insignitus & ornatus sederet, omni conuentu nobilium & magnatū circumstante, ipse magnus Dux coram eo stans, capite adaperto, quasi honorem exhibens, caput & genua (secundum morem gentis) inclinabat, dicens: Aue magne Dux & monarcha Russiæ, en obtinuisti quod affectabas, en habes quod ambiebas: voluisti enim in locum meum magnum monarchatum Russiæ (sic enim falsò accusatus erat) succedere, en ego ipse te iam magnum Ducem solenniter creaui, sed sicut habui potestatem, te magnum Ducem creandi, ita etiam potens sum te hac de sede & dignitate degradādi: his dictis cultellū oblōgum, siue pugionem ipse in cor eius aliquoties infixit, omnisque turba nobilium circumstantium in eum sic crudeliter pugionibus & cultellis sæuiebat, quoadusque omnia viscera & præcordia ex eo in terram profluerent. Cadauer tandem crudeliter vulneribus confectum, ex arce in forum extractum est. Deinde omnes seruos eius præcipuos laqueis iugulare, trucidare, & aquis obruere mandauit. Tandem in arcē Columna, quam prædicto Ioanni cum omnibus prouētibus, olim concesserat, profectus, omnes quotquot in ea arce & ciuitate ad trecēta plúsve hominum inuenit, aquis immergere, trucidareque fecit, dicens: Occidite, iugulate, aquis obruite hos malefactores: sentiebant enim cum inimico meo periuro & perfido. Postea per integrum ferè anni spatium

Iudiciū tyranni.

Crudelitas tyranni.

tium possessionis prædicti Ioannis ciuitates, & villas vastabundus igne & ferro peragrabat, vbi verò nobiles subditos huius Ioānis, siue Boiarones, (erat enim magnus homo habens sub sua ditione alios nobiles) offendit, hos omnes in vnam habitationem coactos & occlusos succendere iussit, pulueribus tormentariis suppositis, omnesque vi accensi pulueris in aërem velut aues volantes eijciebantur. Iumenta insuper omnis generis ad canem & felē vsq;, in frusta membratim dissecare, proterere, & in nihilum conuertere, villas & prædia igne succendere, cineribusq; commiscere fecit: vxores verò horum nobilium, & virgines coram se turpiter constuprandas satellitibus exposuit, postea easdem in frusta dissecare mandauit. Colonorum autem & infimæ conditionis coniuges vestibus spoliatas, in siluam nudas perinde vt matris aluo egressas, vel vt brutum pecus agere iussit: in siluis autem satellites latentes subordinati erāt. Cumq; illæ miserrimæ mulierculæ siluæ appropinquarent, satellites cum impetu in eas irruerunt, cædentes & variis plagis afficiētes: illæ timidæ per campos & syluas pallantes & identidem discurrentes omnia fletibus & eiulatu complebant. Sic itaque omnibus possessionibus prædicti Ioannis Piotrouicz olim Palatini Moschouiæ deuastatis, & funditus extirpatis vxorem eius in monasterium intrusit: progeniem autem eius, totam denique familiam à paruo ad minimum eradicauit.

CANCELLARIO SVO QVID fecerit.

EOdem supradicto anno trucidato tam insigni viro cum tota familia sua, cancellarium suum

Kozarin DubroWski dictum, falsò accusatum (quasi ille subditis nobilium siue Boiaronum, largitionibus corruptus tormenta bellica in suis curribus & equis ducere non iuberet, prout mos est, & quod solummodo magni Ducis id munus obirêt) crudeliter hoc modo trucidauit: Satellitibus suis mandauit, vt in domum prædicti cancellarij impetum facerent, ipsumque membratim (quamuis criminis non côuictum) dissecarent, quod & dicto otius executum est: nam satellites inopinatè ipsum cancellarium cũ filiis duobus membratim securibus ad mẽsam sedentem crudeliter dissecarunt, dissecatosque in puteum, qui in medio eiusdem curiæ erat, proiecerunt. Superfuit autem adhuc huius cancellarij filius tertius, qui hoc die, quo pater suus occisus est, ad conuiuium quoddam inuitatus profectus erat, cumque de patris tam crudeli fratrumq; nece audisset, in domum amplius redire non audebat, sed per integrum ferè annum, identidem præ timore vagabundus circumambulabat. Cùm verò nunciatum esset magno Duci adhuc vnum filiũ cancellarij Kozarini superesse, iussit eum per omnes regiones & ciuitates tam diu inquirere, donec inueniretur, quem captũ, & in Moschouiam adductum, magnus Dux quatuor ingentibus rotis ad id excogitatis, in quatuor partes disrumpere fecit. Est autem hoc instrumentum quatuor rotarum ab hoc magno Duce moderno pro cruciandis hominibus adinuentum, ad primam rotam vna manus, ad secundam altera, eodem modo vterque pes ad cæteras duas rotas alligatur. Singulas verò rotas quindecim viri trahunt, tunc ibi & si ferreus vel adamantinus homo fuerit, à sexaginta viris transuersim crudeliter tractus disrumpitur, & membratim dilaceratur. Ipse autem præsens ad hoc supplicij genus spectare solet, cumque iam aliquis eo inspiciente sic disrumpitur, gentili voce saltando *hoyda, hoyda*, proferens vociferare solet, quasi aliquod opus egregium perfecerit. Omnis quoque nobilium & plebeiorum circumstans turba, eadem voce principi suo correspondere manibus complaudendo solent. Nam si aliquem lugubri tristiq; vultu sub id temporis côspexerit, vel si aliquis illi *hoyda hoyda* vociferanti exhilarãdi particula nõ corresponderet, statim satellitibus eum arripere & dissecare mandat, dicens: perfide, & tu sentiebas cum hoc inimico meo, cur ei condoles? quare de nece eius contristraris? &c.

Cancellarius cũ duobus filijs occiditur.

Tertius cãcellarij fili⁹ rotis distrahitur.

Instrumentum mortis crudele.

SALES ET IOCI MAGNI DVcis circa mensam.

QVicunque nobilium vel magnatum apud magnum Ducem inter prandendum turpius spurciusque iocatur, ille egregius peroptimusque & facundissimus aulicus censetur. Tales iocatores duo præcipui in aula eius germani fratres Knesi GWozdoWie dicti erant, qui semper sales nefandos circa mensam exercebant, vnus erat Andreas nomine Marschalcus, siue palatij magister, qui peste infectus vitam exhalauit. Alter verò minor natu cubicularij munus obibat: hic quadam die turpissimè cum magno Duce inter prandendum iocabatur, adeò vt magnus Dux nefandis dictis exacerbatus, à mensa ei discedere iusserit, interdum verò eo discedente caulis calidissima peneq; bulliens de coquina ad mensam allata est, vocans igitur prædictum cubiculariũ, iussit

Cubicularium trucidat.

se ei inclinari, & caulem illam calidam inclinato à collo post tergum infusit, qui penè combustus dolore vrgente vociferari cœpit, dicens: Miserere, miserere celeberrime imperator. Postea discedere volentẽ, magnus Dux arripuit, cultelloq; quo ad mensam vtebatur, eum crudeliter in collum transfixit, à quo vulnere continuò in terram prolapsus, extractus est in atrium. Postea ei condolens magnus Dux, Italum doctorem medicinæ otius accersiri iubet, eique venienti assurgens dixit: Dilecte Arnolphe doctor (hoc enim nomen habebat) vade auxiliare aliquid huic cubiculario meo, quem in iocãdo læsi. Doctor egressus exanimatum offendit, reuersusque dixit: Rex & Dux magne, vtinam tu sanus sis, ille verò iam de vita ad mortem translatus est, Deus autem, & tu magne Domine potens animam ei eripere, ego autem eam restituere nequaquam possum. Ad hæc magnus Dux manu conniuens dixit, valeat ergo canis cùm viuere noluit.

QVALI MVNERE MAGNVS DVX suos honorauit.

QVodam tempore Boris TitoW magni nominis vir, Palatinus Staricienſis, ad magnum Ducem post prandium mensæ cubito innixum assidentem venit, honoremque secundum morem caput inclinando, exhibuit, cui magnus Dux quasi congratulans dixit: Salue carissime Tite, salue mi fidelissime serue, dignus es ô Tite, aliquo munere à nobis honorari, accede propius, accedentique caput inclinare iussit, & cultello euaginato auriculã ei manu propria abscidit. Ille verò auricula priuatus, minimè cõtradixit,

Auriculam Palatino abscidit.

tradixit, sed humiliter magno Duci gratias egit, dicens: Saluus tu sis celeberrime Rex, Dux & domine magne, quòd me seruum tuum secundum placitum tuũ castigare digneris. Cui magnus Dux, accipe nunc hoc exiguum munusculum libenter, donec tibi aliud melius offeratur.

SOMNIORVM EGREGIVS INterpres magnus Dux.

QVidam nobilis Moschouitæ in carcere aliquot annis detinebatur, carcerisq; durissimi pertæsus, somnium sibi falsò finxit, quasi regem Poloniæ captum vinctumq; ad magnum Ducem adductum in somniis videret, hocque somnio se liberaturum fore (spe eum fallente) arbitrabatur. Supplicationem igitur ad consiliarios scriptam misit, dicens, se rem quandam magno Duci necessariam & vtilem gratamq; scire. Quem cõsiliarij eductũ magno Duci cõfestim præsentant: cui magnus Dux, dic ea nunc quæ dicenda nobis habuisti. Ille verò, celeberrime Rex & imperator, magne Dux & domine, hac nocte in somniis vidi regem Poloniæ captiuum miserè compedibus vinctum, ad te à tuis militibus adductum. Ad hæc magnus Dux respondit, rectissimè narrasti, statim ego tibi hoc somnium, quid sibi velit, exponam, carnificibus igitur eum confestim examinandum torquendumque tradidit, inquirendo ab eo, qua de caussa hoc somnium sibi finxisset, ille tormentis adactus fassus est, id caussa liberandi ex duro carcere fecisse. Tunc magnus Dux eum in carcerem duriorem pristino intrudere iussit, dicens, expecta hîc somnij tui veram efficaciam tam

diu, donec adimplebitur. Ille miser postea acerbissimo carcere consumptus, miserrimè è vita discessit.

TVRPIS MATRONARVM NOBILIUM, apud magnum Ducem abusus.

HAbet magnus dux supplantatores, adulatores plurimos ad id subordinatos, qui identidem circumambulantes, quid mulieres ciuium, matronæq; nobilium de se loquerentur, subaudiunt, raptaque verba dicto otius ad eum deferunt, qui satellitibus suis ad domum illius matronæ accusatæ destinatis, eam de lectulo à marito proprio violenter abstrahere, & sibi præsentari iubet. Hanc, si sibi complacuerit, per aliquot hebdomadas pro explenda libidine detinet, sin minus, satellitibus eam turpiter stuprandam exponit, & tandem ad maritum suum eam ablegat. Si verò virum illius matronæ occidere è medioque tollere proposuerit, tunc eam non ablegando iugulare, vel aquis obruere iubet, prout hoc pluribus contigit. Præcipuè verò cuidam magni nominis viro Miessoiedo Wyschly dicto (de quo inferius dicetur) supremo notario suo vxorem cum pedissequa violenter abstractam, & per aliquot hebdomadas detētam, in porta domus mariti sui eam vnà cum pedissequa laqueo suspendere iussit, sicque in porta suspensę duabus hebdomadis pendebant, donec iussu principis deponerentur. Maritus verò suus subtus vxorem suspensam per illam portam, quò opus fuerat exire & intrare cogebatur. Hoc quoq; vel atrociori modo cuidam notario suo fecit, cui vxoré abstractam & stupratam postea remisit, eamque in habitatione

Grande facinus.

bitatione propria, vbi solitus erat cibum capere, super mensam, suspendere fecit, in illaque mensa desuper vxore strangulata pendente, tam diu ille notarius cibum amarissimum capere cogebatur, donec iussu principis illud cadauer asportaretur. Cùm autem aliquò magnus Dux proficiscitur, & fortè obuiam sibi (vt fit) aliquam viderit matronam, quamuis magni viri vxor ea esset, sciscitare iubet, cuias sit, vel vnde proficisceretur? Quòd si eam illius viri cui offensus est, vxorem esse intellexerit, tunc eam ex curru descendere, & collo tenus pudenda detegere iubet, & tam diu stare cogitur, donec omnes satellites, equites, & aulici, ipseq; magnus Dux prætereant.

Aliud crudelissimum facinus.

DE INIVRIA EXPOSTVLANTIBUS quid acciderit.

ANno à Christo nato millesimo quingentesimo sexagesimo sexto conuenerunt ad magnū Ducem nobiles, magnates, & consiliarij, quasi trecenti viri expostulātes cum eo de iniuriis, homicidiis, spoliationibus & inaudita crudelitate, his verbis: Celeberrime Rex, magne Dux, & domine noster, quæ caussa est, quòd nos innocenter tantis detrimentis, tantisq; malis & iniuriis affligis, fratres nostros, consanguineos, insontes morti adiudicas, trucidas, aquis obruis, bonis spolias. Insuper satellites tuos in nostrū exitium conuertisti, qui nos intolerabilibus oneribus iniustè affligunt, & an tuo mandato nobis hæc faciant, penitus ignoramus. Nos etenim tibi domino nostro & imperatori legitimo, prout fideles subditos decet, in fide sincera & veritate seruimus, sanguinemq; nostrum tui caussa strenuè profundimus.

His dictis magnus Dux ira excandeſcens in carceres omnes & ſingulos vinctos intruſit: poſtea quinque diebus exactis de carceribus eductis, quibuſdam linguas abſcindere, aliis pedes & manus obtruncare, quinquaginta verò inſigniores viros in foro publicè virgis & baculis cędere iuſſit, reliquos liberos dimiſit, quibus quamuis tunc temporis pepercerit, poſtea tamen in manus eius crudeles & truculentas deuenerunt, prout inferius dicetur.

QVALEM GRATIAM MAGNVS Dux ſocero ſuo exhibuerit.

MIchael Temrucouicz cognomine, claræ familiæ vir, magni Ducis ſocer, tali amore proſequitur, quòd interdum per duas ampliúſve hebdomadas magnus Dux gratiam amicitiamque ei exhibet. Poſtea cùm eidē qualibet leui de cauſſa infenſus fuerit, tunc ad ſingulas portas, ianuasq; curiæ illius, vrſos indomitos horribilesq; tres vel quatuor alligare mādat, qui omnes è curia exire volentes vnguibus confeſtim dilacerarēt. Interdum ergo dominus ſocer in ædibus clauſus ſedet, & ſi quid habet, comedit, bibit, & hi vrſi aliquādo per duas, tréſve hebdomadas à foribus curiæ non abducuntur. Quādo etiam eundem ſocerum ſuum ſupradictum magnus Dux pecuniis abundare intelligit, tunc eum iubet arripere crimine ei falsò obiecto, & in locum vbi debitores ſecundum morem gentis baculis virgisque cæduntur ducere, ibique tam diu iuſſu principis virgis verberatur, donec omnem theſaurum indicare cogatur. Quando autem in eo magnus Dux nihil poteſt verberibus extorquere, tunc ei ipſe ex theſauro ſuo certam ſummam

mam pecuniæ numerare ſolet. Hoc itaq; modo magnus Dux ſocerum ſuum tractat, aliquādo eum theſauro ſpoliat, aliquando ditat. Interdum verò cùm ſe huic ſocero ſuo benigniorem exhibet, tunc ipſi ſoli parcit; ſed præcipuum eius & intimum ſeruum (qui vices domini ſuppleret) arripere, & tam diu verberare iubet, donec theſaurum domini ſui indicaret: aliquando etiam dominus ſeruo innocenter cæſo cōdolens, tantū pecuniæ pro eo numerare ſolet quantum magnus Dux imperauerit. Quadam etiam vice euenit, quòd vector prædicti Michaelis cum vectore magni Ducis in via fortè congreſſus, ibi ambo inter ſe litem excitauerunt, ac inter iurgia ad pugnam deuenerunt. Vector igitur magni Ducis grauius percuſſus ad marſchalcum, ſiue palatij magiſtrum veniens, à vectore ſoceri magni Ducis ſe verberatum cōqueſtus eſt. Magiſter palatij cauſſam ad magnum Ducem detulit, qui continuò re audita, abſque partis accuſatæ purgatione, ſatellites ſuos in curiam prædicti ſoceri ſui miſit, eisq; vt tres ſeruos illius pręcipuos in foribus laqueis ſuſpenderent, mandauit. Sic ergo illi ſerui ſuſpenſi in foribus pendebant, & omnes ex domo exire, & in domum intrare volentes, per illas fores ſubter ſuſpenſos ambulare duabus hebdomadis cogebātur, donec iuſſu principis deponerentur. *Sex pro vero berato vno ſuſpenſi.*

DE CRVDELI MAGNI DVCIS Moſchorum tyrannide, quam in Nouogrodia magna, Pskouia, TWeria, & Nerua ciuitatibus perpetrauit anno Domini 1569.

ANno per Chriſtum ſalutis partæ ſupra milleſimum quingenteſimum ſexageſimo nono, cùm

princeps Moſchouiæ reſciuit Nouogrodenſes, Pskouienſes & ThWerenſes ad regis Poloniæ magniq́ue ducis Lituaniæ partes aliquantulum propenſiores eſſe, ſtatim quomodo id vlciſceretur cogitare cœpit, &, vt inopinatos, & præter ſpem ſecuros opprimeret, hoc modo in primis progreſſus eſt. Omnibus & ſingulis vtriuſque ſexus hominibus, tam viris quàm fœminis, ſenibus & pueris ſub pœna capitali interdixit, ne quiſquam ea via, quæ ex Moſchouia in magnā Nouogrodiam ducit, ire, proficiſcive præſumeret. Deinde cùm iam numeroſo accinctus exercitu de curia Alexandroua Sloboda dicta, ad Nouogrodenſes vlciſcendos, & funditus exterminandos egreſſus eſſet, præſidiariorum ſatellitum ante ſe ſeptingentos præmiſit, totidemq; à tergo, & in omnibus circūquaque locis pręſidiarios ſubordinauit, qui omnes quoſcunque ea via interdicta euntes inuenerunt, ſecuribus membratim cum iumentis, curribus, & id genus aliis rebus, diſſecabant; ita vt nec ex Moſchouia in Nouogrodiam, nec ex Nouogrodia in Moſchouiam quiſquam viuentium tranſire poterit, nemoq; propoſitum principis quò contenderet, excepto vno ſecretario Ophanaſio Wiazimski, ſcire potuit: nā hæc omnia tam cautè & callidè peragebantur, vt inopinati & vndequaque incluſi Nouogrodenſes citius opprimerentur, & nuſquam euadere poſſint. Cumq́ue iam à Nouogrodia magna quaſi per mediū milliaris cum exercitu abeſſet, tum demum miſeri Nouogrodenſes diem iudicij ſibi imminere cognouerunt: etenim ſatellites emiſſarij equiteſq́ue tractum Nouogrodenſem igne & ferro hoſtiliter vaſtabant; omnes homines cuiuſcunque conditionis fuerint, nobiles

Regionem ſuam vaſtat Moſchus.

nobiles & plebeios cædebant, iugulabant, membratimq́ue diſſecabant: inſuper iumenta omnia, vicos & pagos flamma abſumebant, ſatellites etiam præſidiarij, qui viarum tranſitus vbiq, cuſtodiebant, neminem poſt principem tranſire (quāuis ſeruū ipſius proprium) ſinebant, ſed omnes quoſcunque offenderint, membratim diſſecant. Verebatur enim magnus Dux ſubditorum ſuorum, nobilium & magnatum quorundam erga ſe conſpirationem, & inſidias. Tandem in ipſam Nouogrodiam magnam, ſatellitū aliquot millia, cum equitibus Tartaris præmiſit, ad ſpoliandos & deprædandos omnibus bonis ciues, quos ipſe ſtatim cum toto exercitu ſecutus eſt, & omnes obuios trucidare, membratimq́ue diſſecare, equis proterere, lanceis induere iuſſit. Ipſe quoque manu propria cum filio natu maiore plurimos lancea transfigebat. Poſtea duas vaſtas areas ſeptis ligneis circumdare, & trabibus obſtruere, illicq́ue omnes ciues præſtantiores vinctos cogere, & implere fecit, quos ipſe cum filio haſtis tam diu crudeliter, equis calcaribus adactis, magno impetu trāſfigebat, & trucidabat, donec vterque anhelans defatigaretur. Tandem ad ſatellites circumſtantes, frebundus dixit: Irruite in hos perfidos, ſecate, diſſecate, trucidate, neminemq́ue viuum relinquite. Illi confeſtim dicto otius in eam multitudinem ciuiū vinctorum turmatim ſtantem, impetu facto, omnes ad vnum membratim diſſecarunt, & in aquas proiecerunt: deinde aliquot centena hominum in flumen gelu concretum, quod mediam ciuitatem interfluit, implere, glaciemq́ue in circuitu eorum circumcidere iuſſit, qui omnes glacie circumciſa

Manu propria cū filio magnusdux ciues trucidat.

fundum petente, aquis immersi & obruti sunt.

Tantam igitur in Nouogrodia magna ciuitate celebri, & totius Russiæ primaria magnus Dux tyrannidem perpetrauit, vt 2770. ciuium excepto paupere vulgo, sexuque fœmineo trucidati & aquis obruti fuerint. Monasteria quoque in toto Nouogrodiensi tractu 175. spoliare, deprædare, quædam hostiliter flammis comburere, monachosque trucidare & aquis obruere fecit. Vestimenta sericea & id genus ornamentorum ciuilium, satellitibus in prędam concessit, auro & argento (cuius ineffabile pondus de ecclesiis & mercatorum thesauris compilauit) sibi relicto, domos etiam ciuium spoliatas diripere, euertere, & destruere fecit. Tantaque damna mercatoribus, cæterisque ciuibus in hac celebri vrbe edidit, vt nequaquam resarciri, & iusta computatione æstimari possint. Ceræ quoque innumerabiles massas ab annis viginti plúsve apud mercatores repositas in flammas proijcere, & in nihilum conuertere iussit: cera etenim Nouogrodensium, pellesque ferarum præcipuæ merces erant. Cumque prædictam ciuitatem funditus iam deuastasset, & totum ferè tractum eius crudeliter depopulasset, quingentos equites in Neruiam ciuitatem Liuoniæ finitimam, vbi Nouogardenses merces suas deponere solebant, destinauit, & per totam ciuitatem proclamare iussit, ne aliquis merces Nouogrodẽsium sub pœna capitis & omnium bonorum priuatione emere, aut sibi quolibet modo appropriare audeat. Omnes verò ciues Neruienses, qui à Nouogrodensibus aliquid mercium clanculario emerunt, membratim dissecati, & in lacum proiecti: possessiones verò

Numerus occisorum.

Spolia.

Damna.

Neruia populatur.

verò eorum vnà cum domibus igne combustę sunt. Pauperes etiam omnes & mendicos, qui præ nimia fame (tunc temporis grassante) cæsorum cadauera coquebant, & manducabant, illi satellites iussu principis trucidauerunt, trucidatosque in profluentem abiecerunt, & omnes merces Nouogrodensium varij generis, quas illic repositas inuenerunt, in vnum locum congestas succenderunt.

Medici trucidantur.

ARCHIEPISCOPO NOVOGRODENSI QUID CONTIGERIT.

Cvm ita crudeliter Moschorum princeps Nouogrodiam magnam vastaret, ab archiepiscopo eiusdem ciuitatis (qui Ruthenico idiomate *Wladica* dicitur) ad cibum capiendum inuitatus est. Ille nulla excusatione interiecta, hora prandendi statuta in ædes archiepiscopi satellitũ armata manu stipatus venit. Inter prandendum aũt ecclesiam sanctæ Zophię, auri & argenti ditissimam (ad quam omnes ferè ciues thesauros suos, quasi in locum tutissimum comportarant) spoliare & funditus deprædare iussit. Postea prãdio peracto archiepiscopum (à quo ad cibum capiendum inuitatus erat) omnibus ornamentis, vestibusque archiepiscopalibus denudauit, dicens: minimè tibi conuenit archiepiscopum esse, sed potius tibicinem & vtricularium, vrsorumq; ad choreas peritorum, ductorem. Ideo melius tibi est vxorẽ ducere, quam ego tibi delegi. Cæteris autem abbatibus, & monasteriorum prioribus, qui prandio intererant, dixit, vos omnes ad nuptias archiepiscopi vestri celebrandas inuito, sed vt etiam ad huius conuiuij necessaria comparanda singuli symbola daretis, oportet.

Omnes igitur abbates prioresq; imperatam & pręſcriptam ſummam pecuniæ magno Duci numerare coacti ſint, vel ad minimum nummulum omnes penitus ſpoliati & excoriati fuerint, metu etenim tormentorum territi, omne argentum quantum quiſque habebat, principis impulſu exhibuerunt. Cùm igitur ab eis hæc ſymbola exegiſſet, minisque & tormentis extorſiſſet, equam albam prægnantem adducere iuſſit, eamque archiepiſcopo digito indicans, dixit: En vxorem habes tuam, aſcende ſuper illam, & in Moſchouiam proficiſcere, illicq; te in numerum ſiue contubernium tibicinarum & citharœdorum, qui vrſos ſaltatrices ducunt inſcribere da. Ille miſer inuitus ſuper equam prægnantem viloſo panno veſtitus aſcendere compulſus eſt, iamque deſuper ſedenti iuſſu principis pedes ſub ventrem equæ alligati ſunt, deinde ipſe magnus Dux inſtrumenta muſices, videlicet lyram, fiſtulam, tibiam & citharam illi archiepiſcopo iam ſic equæ inſidenti porrexit, dicẽs: En habes artificij tui inſtrumenta, plus enim tibi citharíſtæ, quàm archiepiſcopatus officiũ arridet. Iam igitur hæc inſtrumenta muſices exerce, & ad contubernium citharíſtarum in Moſchouiam proficiſcere, qui per totam ciuitatem in equa pedibus ſubtus alligatis ſedens, vtricularios inflare, ſtridentibusque & diſcrepantibus fiſtulis (nunquam licèt in hoc genere muſices exercitatus) miſerum perſtrepere carmen compulſus eſt. Hoc igitur modo prædictus antiſtes Nouogrodẽſis archiepiſcopatus dignitate ſpoliatus, exutus, omnibusq; bonis priuatus, & nefanda ignominia turpiter affectus extitit.

His peractis monachos, abbatesq; & priores monaſteriorum, cæterosq; eccleſiaſticos omnibus bonis ſpoliatos, vario mortis genere trucidare, ſecuribus diſſecare, lanceisq; induere, & aquis obruere fecit. Poſtea quendam magni nominis virum Theodorum Sirconij dictum captum, ad ſe in caſtra medio milliari à Nouogrodia ſita, adducere iuſſit, eumque fune longo per medium alligare, & in fluuium VolchoW dictũ demergere fecit. Cumq; iam aquis penè obrueretur, rurſus extractus eſt, extractumque ipſe magnus Dux interrogauit, dicens: Dic mihi quid in fundo huius fluuij vidiſti? At ille reſpõdit: Omnes dæmones magne Dux, qui in hoc flumine & in lacubus Ladoga, Sladoga, Warmiaque degunt, ad tuam animam eripiendam, & in tartaro demergendam, congregatos vidi. Ad hæc magnus Dux, rectè inquiſti, ait, ego verò pro huius viſionis declaratione & expoſitione gratiam tibi præſtabo. Confeſtim igitur eum arripere, & pedes in aheno aqua bulliente repleto genua tenus coquere iuſſit, tamdiu donec omnem theſaurũ indicaret: erat enim auri & argenti ditiſſimus, duodecimq; monaſteria ſuo ſumptu fundauerat & erexerat. Cùm verò ſic crudeliter abſque vlla miſericordia concoqueretur, triginta millia florenorum monetæ argenteę indicauit. Tandem cum fratre Alexio, iuſſu principis membratim diſſecatus, & in proximum fluuium iniectus eſt.

Monachi trucidãtur.

Hac inſigni vrbe antiquiſſima, & celeberrima omnium ciuitatũ Ruſſię crudeliter deuaſtata ad Pskouiam ciuitatem ampliſſimã, Nouogrodię haud diſſimilem, eodem modo hoſtiliter depopulandam profectus eſt. Cumque iam ciuitati armato cum exercitu appropinquaſſet, ciues extrema ſibi imminere vi-

In Pskouiã vaſtandam contendit.

dentes, singuli mensas vnusquisq; ante ædes suas adornauerunt, salq; & panẽ superposuerunt. Nam apud Moschos pane gratia, sale verò amor significatur. His itaque dispositis obuiam magno Duci exeuntes, ad panem cum sale comedendũ humiliter eum (vt gẽtis mos est) inuitarunt, dicentes: Magne Rex & Dux celeberrime, domine noster, nos seruuli tui fideles, humilibus & submissis votis, te ad panem cum sale comedendum inuitamus, nobisque omnibus & bonis nostris vniuersis secundum placitum vtere: nam omnia bona quæ possidemus, non nostra, sed tua pariter nobiscũ sunt. Hac igitur humili Pskouiensium oblatione nonnihil sedatus placatusq; extitit, morti destinatis pepercit. Sed ciues mercatoresq; ditiores auro & argẽto deprædauit, monachos etiã quosdam trucidare, membratim dissecare, aquis obruere, & duas Basilicas præcipuas thesauri ditissimas spoliauit, denique campanas de omnibus ecclesiis abduxit.

TWeria vastatur. His in Pskouia exactis in TWeriam ciuitatem insignem olim ducum TWerẽsium sedem profectus, tantam in ea tyrannidem quantam in Nouogrodia magna exercuit, incolas trucidauit, aquis obruit, bonisq; omnibus mobilibus & immobilibus spoliauit, diuorum templa auro & argento deprædauit: Lituanos etiam & Ruthenos, numero quingentos, qui in Poloczka arce capti in carceribus ibidẽ detinebãtur, omnes iugulare trucidareq; fecit. Tartarorum quoque decemnouẽ magnates in bello captos, & in eadem ciuitate carceribus detentos trucidare iussit, adidque exequendum præfectũ satellitum Maluitam ScuratoW dictũ, destinauit. Tartari verò re animaduersa, cùm nihil aliud nisi præsens ante oculos exitiũ, & miserabile mortis genus conspicerent, in desperationem adacti, inter se obstinatè & firmiter statuerunt, sese pariter quoad possint defendere: cultellos itaq; in manicis absconditos singuli habebãt, & cùm prędictus Maluta cum cæteris satellitibus in eos cum impetu irrueret, Tartari vnanimiter vt leones rugientes strenuè sese defendere cœperunt, vnusquisq; eorum ducem satellitum Malutam cultello appetiit, ventremq; ei quamuis lorica induto ad intestinorũ vsque profluxum transfodit. Dum sic res atrociter Tartaris sese obstinatè defendẽtibus agitur, ex satellitibus quatuor desiderati ceciderunt, vicemq; enormiter vulnerati, cæterique fugati, re infecta discesserunt. Cumq; magno Duci processus rei nũciaretur, statim quingentos scloppetarios cum bombardis, & arcubus in subsidium illis satellitibus contra decem nouem Tartaros misit, sicq; vndique circumuenti sagittis bombardarumq; glandibus confecti, & membratim dissecati in profluentem abiecti sunt.

DE TYRANNIDE, QVAM SVPER intimum secretarium consiliariumq; suum magnus Dux exercuerit.

CVm proposuerat magnus Dux has supradictas ciuitates funditus deuastare, tum id tam cautè, callidè & occultè peragebat, vt propositum suũ nemini, nisi cuidam Ophanasio Wiazimski (quem vnicè diligebat) reuelauerit, & aliquando bis per noctẽ de lectulo surgens, ad prædictum Ophanasium consultandi disceptandiq; de progressu rei gratia, ambulare nõ grauabatur, & quamuis etiam Italum Arnolphum doctorem medicinæ singulari gratia prose-

quebatur, attamen nunquã nisi per manus huius Ophanasij medicinas sumebat, eumque pro vnico alumno habebat. Hic aũt Ophanasius Hreorum quendã LoWczik dictum, magno Duci cõmendauerat, & iam in gratia apud magnum Ducem habebatur. Qui beneficij ingratus prædictum Ophanasium benefactorem suum, ad magnum Ducem per cõtumeliam criminaliter detulit, quasi ille arcanum sibi creditum de vastandis Nouogrodésibus & TWerensibus quibusdam reuelasset. Cuius falsis dictis magnus Dux persuasus fidem adhibuit, sed non statim se accusato iratum exhibuit: sub prætextu enim pristinæ gratiæ & amicitiæ, seorsim cum eo arcana consilia, vt solitus erat, variis de rebus conferebat, aliud simulando fingendoque, aliud animo occultando, malumq; & exitium ei sub dolo amoris specie machinando. Postea quadam die magnus Dux cum prædicto Ophanasio simili modo consilia conferens, satellitibus suis seruos eius præcipuos interea trucidare iussit, quod & factũ est, egressusque ille Ophanasius à magno Duce, seruos suos miserè trucidatos videns, quasi non videret oculis auersis, præteriit: deinde iussu principis bonis omnibus spoliatus, & funditus deprædatus, ex familiaque eius decemseptem viri insigniores occisi sunt. Ipsum autem magnus Dux bonis omnibus spoliatum, in locum publicum, vbi debitores baculis cęduntur (prout gentis mos est) ducere iussit, & tam diu crudeliter verberare, donec omne argentum & aurum, quod adhuc secretò reconditum habuit, indicare compulsus fuerit: nihilominus tamen qualibet die bis térve per crura baculis crudeliter verberabatur, iamq; cutis in eo præ duris verberibus perinde

inde vt timpana intumescebat: attamen adhuc eò grauius torquebatur, donec tormentis crudelissimis eò adactus esset, vt cõtumelia aliquot ciues Moschouienses, quos ditiores sciebat, afficeret, quasi sibi magnam summam pecuniarum debiti fuerint; & quantam apud aliquem summam pecuniarum indicauit, tantam illi principi numerare & rependere (quamuis nihil debiti, sed per contumeliam accusati) compulsi sunt. Neque hac quidem effera tyrannide, tantæque summæ argenti à nihil debentibus exactione sibi temperauit, vt explendæ crudelitati satisfecerit, sed ipsum adhuc eò crudelius torquere iussit, crura pedum baculis tondendo, donec præ nimiis verberibus spiritum exhalaret. Postea seruos eius reliquos (quibusdam fuga dilapsis) trucidauit, virgines quoq; vxoris eius pedissequas, quadragenas numero, quæ acu pingere peritissimè, filoque aureo intexere, & opus Phrygianum conficere nouerant: ex quibus forma præstantiores & pulcriores selegit ad suam explendam libidinem.

MAGNVS DVX SEX PRÆSTANtes viros, propter loricam inauratam crudelissimè necari iussit.

Timothei Masalski crudelis fortuna.

CVm Timotheus Masalski, Lituanus nobilis, illustri genere natus, captus in bello, tetro diuturnoq; carcere detineretur à magno Duce, & idem magnus Dux iussisset crudeliter tolli è medio, Palatinus vrbis Moschouię Ioannem Piotrouicium, vt suprà dictum est, tum quidam ex famulis Palatini animaduertens fortunas domini sui, & bona omnia miserè perdi ac diripi, néve omnia perirent, & nihil ha-

beret: occultè accepit elegãtem loricam inauratam, eamq́ue sociis suis seruandam tradidit, qui eodem in carcere erant, vbi & Timotheus Masalski: Postea factum est, vt illi eam oppignorarint Timotheo, qui eam seruandam dedit famulo, is autem liber erat, & suo domino in vinculis seruiebat. Itaque famulus, dum defert loricam in hospitium suum, incidit in vigiles, capitur, & statim offertur præfecto carceris, qui cùm videret esse pretiosam loricam, illam sibi vindicauit & occultauit. Erant autem & in eodem carcere duo ex sagittariis scloppetariisve magni Ducis, qui istud viderant. Quare consiliariis principis hanc rem detegunt, & referunt, præfectum carceris, seu commentariensem, accepisse loricam inauratam à Timotheo Masalski, quæ olim fuerat Ioannis Piotrouicij palatini Moschouiæ, hanc occultasse, penesq́ue se habere: è vestigio consiliarij rem totam deferunt magno Duci, qui confestim iubet extrahi è carceribus Timotheum Masalski, & ante se sisti, sic & Commentariensem, & illos duos Moschouitas, qui pignori illi dederant hanc loricam. At denique illos duos scloppettarios, qui istud detexerãt, tum ibi omnes iussu Ducis immanissimè torquebantur, & tandem enecati sunt, quatuor quidem illorum aquis submersi. Ipse autem Timotheus Masalski & Commentariensis simul vincti in vrbẽ Moschouiam missi sunt, ibiq; die sabbathi, in vigilia festi diei Paschati ambo sunt publicè capite truncati, & in aquas coniecti. Sic ob hanc loricam sex supplicio affecti, & è medio sublati.

Commẽtariensis auaritia punita.

QVID

QVID ACCIDERIT ISTIS, QVI inquirere voluerunt, quidnam ageret magnus Dux.

QVidam secretarius magni Ducis sanguine ipsi iunctus, semel ad epulas inuitarat aliquot aulicos sibi familiares, quos sanè splendidè ac lautè excipiebat: oblitus est autem dum ita hilaris esset inter amicos (sicut sæpius euenire solet) adire principẽ magnum Ducem: misit vnum ex suis pueris in palatium principis, qui prospiceret quid nam ageretur in Basilica apud magnum Ducem. Puer autem cùm ascenderet per gradus palatij, vidit magnum Ducem, alloquentem quendam consiliarium, quo cõspecto famulus reuertitur domum, ad herum id ei relatum. Deinde verò cùm magnus Dux amandasset illum consiliarium cum quo conferebat, interrogauit, cuiusnam famulus venisset in aulam, & quam ob caussam: Euocatur ille famulus ex itinere, & respondet se eò missum, visum quidnam ageretur in palatio magni Ducis: de repente princeps vbi caussam intellexisset, retinuit penes se famulũ, & accersi iubet tam ipsum secretarium, quàm eius conuiuas: qui vbi venissent, variis tormentis discruciari iussit eos, volens ab illis extorquere, cur misissent famulũ in regiam, percunctatum de eo: cúr ve ad tam splendidum conuenissent conuiuium, pariter rescire cupiebat, quos de ipso sermones secretos tenerẽt. Itaque excruciati tam diris tormentis alij expirarunt, alios verò facultatibus exutos omnibus, semimortuos reliquit. Itaque ab illo tempore, & tam atroci ac tristi facinore, nemo ausus est mittere aliquem famulum, visum quid agatur in palatio principis: immo potius hora

Quàm periculosum sit, esse percunctatorẽ apud magnum Ducem.

ſtatuta ipſi cõſiliarij penitus adſunt, & proceres præſentes veniunt.

Wlodimiro commiſeratio noxia.

QVidam etiam Wlodimirus MorozoW cognominatus, vir celebritate famæ inſignis & maturæ ætatis, grauitateq; plenus Palatinus, ſemel quadam miſericordia motus condere fecit humi miſerum hominẽ, qui magni Ducis imperio interfectus fuerat. Is autem homo fuerat famulus ducis Curpiſkij, qui ad regem Poloniæ defecerat. Hanc itaque ob cauſſam magnus Dux arguebat hunc Wlodimirum perfidiæ, ac ſi à partibus fugitiui Curpiſkij ſtaret, & in Lituaniam ad ipſum literas dediſſet. Itaq; ſubitò coniectus eſt in carceres, vbi cùm longiſſimo temporis interuallo hæſiſſet; extractus & oblatus eſt magno Duci, cùm eſſet in ſuo palatio & aula regia, AlexandroWa dicta, diſcruciatusque eſt maximis tormentis: cùm ab eo nihil extorquere potuiſſent, tandem mortuus, & cadauer in aquas coniectum eſt.

Falſa criminatio in Baſilium Dimitrouiciũ.

BAſilius Dimitrouicius, vir ſummus & celebris in re militari, affecerat iniuriis aliquot præfectos tormentorum bellicorum, cùm Moſchouitas, tum & Germanos: quorum duo cùm vellent fuga ſibi conſulere, capti ſunt à viarum cuſtodibus in finibus Lituaniæ, illi ſtatim deducti ſunt ad magnũ Ducem, qui tum erat in arce fortiſſima, vulgò *Wolochada* appellata, & miſeri illi quæſtionibus adhibiti, faſſi ſunt, at falsò, quòd ſcilicet miſſi fuiſſent in Lituaniam à ſuo illo præfecto Baſilio. Itaque magnus Dux Baſilium Dimitrouicium ad ſe accerſit ex ipſa Moſchouia, variiſque tormentorum generibus affligi iuſſit: in mediis illis cruciatibus cõſtanter faſſus eſt, ſe nihil

iſtorum

iſtorum molitum fuiſſe, de quibus accuſabatur, nec iſtud vnquam in animo habuiſſe. At magnus Dux repente iuſſit adduci quandam equam oculis captam, & iungi currui, & tum Baſilius equæ impoſitus eſt, eique alligatus. Deinde ambo conijci iubet in rapidiſſimum fluuium, vtẽs hac oratione: En tibi equam egregiam dedi, inſtitueras abire ad regem Poloniæ cum adito. Hæc itaque equa cęcitate percuſſa, natabat in alto iſtius rapidiſſimi fluminis & velociſſimi: ipſe autem Dux erat ſpectator cum ſuis ſatellitibus ſtans ad ripam fluminis, vt iſtius rei euentum intueretur: ac poſt longam natationem, hæc miſera & cæca equa adnauigabat ripæ. Verùm præfectus ſatellitum regiorum vocabatur Molunta ScuratoW, vt gratificaretur magno Duci: conto abegit equam à ripa & ſeſſorem: ſic vi aquæ rapitur iterũ equa. Tum magnus Dux exultabundus inquit: O facinus egregium, & valde lepidum. Quare hæc miſera equa defatigata vi aquarum rapidiſſimarum, ſubmerſa eſt, vnà cum iſto Baſilio Dimitrouicio.

Phalariſmus magni Ducis in Baſilio è medio tollendo.

Aliquando cùm verſus Nouogrodiam regionem proficiſceretur magnus Dux, accidit quendam equitem, famulum cuiuſdam magni viri fortè præceſſiſſe illum: & Dux ad latus ſiniſtrum iubet deflectere hominem, ira percitus iuſſit iſtum fruſtulatim diſſecari: & ſegmina membrorum luto & altiſſimo cœno miſceri.

QVALI VENATIONE MAGNVS *Dux plurimùm oblectetur.*

QVotieſcunque magnus Dux cum filio, tempore hyemis reſpicit ex ſua arce, videtq; homines

ſ

Barbarus et detestabilis magni Ducis ludus: & inhumana voluptas cũ hominũ interitu coniuncta.

turmatim incedentes in lacubus & fluminibus gelu concretis, ac præcipuè diebus festis, tum iubet, vt in illam confertam hominum multitudinem tres aut quatuor vrsi immanes immittantur, & irruãt ex improuiso. Ibi qui sibi fuga consulere possũt, aufugiũt: alij crudelissimè à feris illis dilaniantur. Sic hoc pulcerrimo spectaculo pater & filius delectantur vehementer, & rident affatim ac si pulcrum esset facinus. Deinde cùm accedit miser pater, lamentatũ se, quòd amiserit filium, & etiam vxor maritum, qui ab vrsis sic mactati sunt, tunc iubet istis numerari aureum nummum, vel duos, quia sic interfecti sint eius subditi. Addit deinde ipse Dux se magno beneficio afficere ipsos, quòd eius permittit instituere querimoniam coram se: at si subijciunt rem esse infamem & nefariam hoc genus crudelitatis exercere. Iterũ respondent consiliarij magni Ducis, magnum Ducem & eius filium magnam ex hac re voluptatem percepisse, & istud vidisse: sic nullum peccatũ esse hîc commissum. Ad extremum si ad ipsum Ducem venit mater miserrima lamentando se de cæde filij, aut ipsa vxor ob amissum sic inhumaniter maritum. Breuiter excipiũt illi: perbene satisfactum esse ipsis, vbi nummos argenteos monetæ Moschouiticæ centum aut ducenti numerati illis fuerint.

Sæpenumero accidit, cùm magnus Dux est in suo palatio AlexandroWa, & cogitat de aliquo summo viro sumere suppliciũ, tum delectationis causa iubet istum obuolui pelle vrsi, & deinde ad spectaculum educi: tunc incitat in ipsum aliquot molossos, & canes Britannicos efferos: Canes putantes hunc indutum pelle vrsina esse vrsum, illum morsibus & vnguibus dilacerant, & crudeliter laniant, eosque quo membratim sic discerptum relinquunt. Ita inhumaniter iste vitam finit.

DE TRVCVLENTO FACINORE, ET crudelitate summa, quam ille summus Dux exercuit in captiuos Lituanos, Ruthenos & Polonos.

ANno Domini 1569. die Ianuarij nono, cùm Lituani copias militum non valde magnas cõscripsissent, quarum dux & imperator erat quidam Polubiensius strenuus vir: ceperunt inopinatò vrbem & arcem vulgò Izborg dictam, quæ sanè natura loci est satis fortis. Hęc vrbs iampridem parebat Moschouitis: at quia non erat bene nec milite, nec annona hæc arx munita, iterum recepta est à Moscho, & à nostris amissa. Magnus itaque Dux cùm videret se amisisse tam munitam arcẽ, statim furore & rabie quadam plenus, iubet vt omnes Lituani, Rutheni ac Poloni, qui erant in vinculis crudeliter mactentur. Verùm quorundam consilio, qui certas caussas ei proferebant, ne id scelus committeret, factum, vt hic eius furor interciderit, nec quod impiè cogitauerit, perfecit. Atque licèt tunc eis pepercerit, tamen postea omnes internecioni dedit, vt suo loco explicabimus. Quamobrem illi captiui, qui in ergastulis in vrbe Moschouia asseruabantur, ad lanienam & macellum ab eo constitutũ: nihilominus tamen, quo suum sanguinolẽtum animum pasceret, sic ipsi placuit, vt eius satellites passim captiuos per arces in vinculis dispositos adducerent, maximè verò eos, qui erãt in carceribus, Pereslauia, Rostouia, Vchlicia, Costroma. Isti aũt omnes erant Poloni, Lituani & Rutheni,

vnà cum vxoribus & liberis, quos ad vnum crudeliter perdidit, aquisque obrui iussit. Sic itaque hoc diro mandato instructi satellites magni Ducis, ad illas attces venerunt, hacq; insidiosa oratione erga illos miseros vinctos vsi sunt. Nūc magno beneficio magnus Dux & imperator vos afficere cupit, & etiā regi Poloniæ hunc fauorem declarabit, quòd vos liberos dimittet in Lituaniam: idcirco vos deducemus ad consiliarios principis, interea vxores & liberi vestri vsq; ad triduum hîc vos expectabunt. Atque cùm à conspectu carissimarum vxorum & liberorum abduxissent illos procul, tum vinctos manibus pedibusque proijciebant in rapidissimum fluuium Volga appellatum. Verùm exacto triduo quidā Moschouita misertus vicem istarum mulierum frustra maritos expectantium, inquit: O miseræ animæ, & infelices mulieres, vos eadē sors manet, quam iam passi sunt mariti vestri, qui sunt proiecti in Volgam fluuium. At cùm affaretur istas mulieres homo ille, satellites interueniunt, quorum manus de cæde maritorum erant adhuc cruentatæ, & spirantes necem, venerunt in carcerem, vnde abducūt gregem illum mulierum captiuarū cum liberis ad submergēdum aquis. Tum illæ calamitosæ fœminæ & infortunatissimæ, sibi proponentes ob oculos vicinam mortem adeò horrendam & terribilem, multis effusis lacrymis petunt ab istis administris principis, vt aliquid temporis concedant, quo sua peccata Deo opt. max. cōfiteri possint, & eius misericordiā implorent, velitque pro sua clementia omnibus eorum erratis clementer ignoscere: id quod à satellitibus eis cōcessum est. Idcirco horas duas versabantur in piis orationibus & deprecationibus

Moschus saeuit in captiuos.

Moschus, Herodis infanticida superat crudelitatem.

tionibus, ardentissimis votis petentes à Deo, vt illis pro sua diuina bonitate ac clemētia parceret, & ad se reciperet: ac cantatis diuinis hymnis, animas suas Christo redemptori, ad supplicium mortis subeundum se pararant, mutuisque osculis sibi datis, mirificè se consolabantur, vt forti patientique animo omnia perferrent. Istis rebus omnibus absolutis, ducuntur ad flumen, quarum aliæ liberos manu trahunt, aliæ verò infantes suos vberibus admouent. Sed cùm iam ad ripam rapidissimi illius fluuij venerūt: tūc pro ingenio & natura muliebri, partim ob inusitatum genus mortis, in tam horrendum eiulatum, fletumque erumpunt, vt & cælum ipsum penetrarint. Satellites autem inhumani, minari eis cœperunt, vrgentes eas, quo illæ sua sponte se aquis traderent. A quo indigno facinore cùm abhorrerent, statim illi satellites in eas impetum faciunt, & eas cum liberis in aquas illius fluuij, cuius glacies confracta erat, abijciunt. Et sanè ob tristissimi & crudelissimi istius facinoris aspectum, vulgus Moschouitarum cùm non possent se continere, in lacrymas effundebatur, commiseratione summa perculsus, quòd tam indignissimè istæ insontes fœminæ cum liberis tam detestanda morte affectæ fuissent, execrātes in vniuersum carnificum istorum immanitatem. Quapropter cùm has voces lugubres populi audirent satellites, quodque ægerrimè ferrent hoc genus supplicij, tunc minis vtentes ac ferientes populum baculis, abigunt, hæcque verba addunt: O rebelles magni Ducis, apertè videmus, quòd propter istos captiuos supplicio affectos, fletis, at propediem credite, vos eadem fata sequentur.

DE FRATRICIDIO PERPETRATO à magno Duce anno Domini 1570.

Cainū imitatur magnus Dux, occidit Abelem.

FRater germanus magni Ducis immeritò ac perfidè delatus fuerat à quodam consiliario, cui nomen erat Trzeciak Wiskonati. Audita hac iniusta accusatione princeps, nullā fecit potestatem fratri falsum crimen diluendi, atque quàm ingentes cruciatus excogitare potest, illos adhiberi iubet ad excarnificandum & torquendum fratrem. Dumque est in mediis cruciatibus, exegit ac extorsit ab eo omnes illius thesauros, & bona omnia tā mobilia, quàm immobilia sibi vendicat, atque cùm præ magnitudine tormentorum vix semiuiuus esset, tum iussu principis securi illum ferit carnifex. Deinde fratriam suam, quæ ante conspectum eius procumbebat in terram, facie demissa, implorans misericordiam, arripi iubet à satellitibus, omnibus vestimentis exui, & turpissimè nudam cōstitui. Ita diutissimè illa miserrima fœmina nuda omnium oculis exposita fuit.

Neroniana crudelitas.

Deinde quidam miles iubente principe eam funi alligat, & conscenso equo, velocissimo cursu sine vlla misericordia, pertrahit illam in flumen, & aquis submergit ac perdit. Sic iste magnus Dux tam ἄστοργος & impius extitit in fratrem & fratriam.

QVO AMORE MVTVO SE PROsequi solent Moschouitæ.

In Moschouia homo homini lupus.

HOc genus hominum Moschouitæ, est adeò barbarum & perfidum, vt nihil sinceri sit apud eos, nec se vnquam vero ac naturali amore prosequuntur, alter alterum impudentissimè & cōfidentissimè, sic

sic sunt perfrictæ frontis, criminis alicuius insimulare non veretur, siue palàm, siue clàm, aut apertè, aut per insidias inuicem perniciem sibi machinātur, mutuisque conuitiis lacessere se soliti sunt. Familiare est apud eos patrem filio insultare, & filium in patrem irruere, ac fratrem perfidè deferre, sic vt nulla apud eos fides, & sanguinis reuerentia sit, etiā in conspectu magni Ducis se proscindunt contumeliosè. Itaque accidit semel ante principem anno 1570. quosdam duos fratres germanos, & nobiles, istius rei luculentum documentum edidisse, horum vnus vocabatur Mikieta Obolinski, qui malo genio præditus familiæ gentisq; nomen patrium suum commutauerat: idq; audiente ipso Duce, excogitauerat aliud cognomen, nēpe PoWrozoWski, ac si diceres funigerum aut furciferum, & patibulo dignum hominem. Alter autē frater suę nobilitatis haud immemor, gentileque nomen retinens, cùm fratrem alloqueretur, cōpellare cœpit nomine gentili Obolinski, qui velut furens, & atroci iniuria à fratre affectus, magnū Ducem adit, & ad eum sic fratrem defert: Princeps serenissime, peto abs te, vt ius mihi administres de fratre, qui infami nomine me contaminauit. Vocor PoWrozoWski, & me contemptim appellauit Obolinski. Idcirco supplex te oro, vt meritas ille luat pœnas, non enim leuem ab eo mihi factam iniuriam censeo. Tum magnus Dux euocat consiliarios, quasi de re maximi ponderis consultandum fuisset, inquiens: Necesse est, vt vos hanc contentionē & grauem controuersiam inter istos duos fratres exortam adhibito summo iudicio, & magna cum æquitate dijudicetis. Frater itaq; ille, qui ita turpiter abnegauerat suam

Nec frater à fratre, nec socer à genero tutus.

nobilitatem, accessit ipsos consiliarios, vt rem totam enarret, & sibi ius reddi postulet aduersus fratrem. Atq; cùm iam venisset frater alter, qui meritò suam nobilitatē intuebatur, en in caput illius inuolat iste perfidus, & obijcit vrso, qui eum vnguibus dilaniare incipit, crudeliterque dilacerat. Et cùm immanis iste frater videret quodam modo feram bestiam lassari, ense ferit alterum fratrem in pede, & statim magna vis sanguinis profluxit, quo ille inunxit os vrsi, qui cùm primùm lambēdo cruorem humanum iterum degustauit: & sic animatus vrsus secundò apprehendit illum miserum nobilē, & horribiliter deformem reddidit. Quare iam iste impius frater, vidēs sibi pro iniuria scilicet esse satisfactum, voluit feram abstrahere & arcere, ne amplius sæuiret, néve fratrem mactaret: at vrsus ita æstuabat, & ad mactandum accensus erat, vt nec ab illo, neque à multis aliis posset difficulter ab illo dilaniando abstrahi, tandem ex faucibus vrsi, & carnificina illa ereptus est ille nobilis.

Crudelis pœna ob nobilitatis defensionem aduersus degenerem.

Simile quoddā facinus huic accidit, cùm magnus Dux Nouogrodiam depopularetur, ferro, inquam, & igne omnia perderet, vt suprà dictum est, ducti sunt captiui aliquot nobiles in Moschouiam vrbem, inter etiam illos fuit quidam cum vxore & liberis, quem nobilis commendauit cuidam aulico regio amico suo. Iste cùm detineretur captiuus diu ab isto aulico, semel conqueri cœpit, idq; grauissimè de inaudita illa tyrannide, qua vsus est magnus Dux in Nouogrodiensibus internecioni dandis, deque iniuriis, quibus ille & tota nobilitas affecta fuerat: & planè iugum istius tyranni esse intolerabile; hisce verbis: Deus qui solus iustus est, haud dubiè suo tempore vindictam sumet de illo sanguine innocentū tam inhumaniter & crudeliter sparso, in ipsum Ducem & totam eius posteritatem: dignis pro meritis pœnis ipsum castigabit. Deinde paucis post diebus, cùm in animo suo volueret, se nimis temere ista effutiuisse, & hunc nobilē, apud quem erat in captiuitate, hæc delaturum ad principem. Itaque fraudulenter excogitare cœpit, nihil esse melius, quàm si potius in hospitem suum hoc crimen transferret. Scribit supplicem libellum ad principem, in quo indicabat magno Duci hunc aulicum principis hæc verba in dedecus ipsius protulisse: tradidit eundem libellum deferendum aulico, qui inscius erat omnium quæ scripta fuerant. Magnus dux quàm primū perlegit supplicem libellum, iubet ad se accersi illum Nouogrodiensem nobilem, qui erat captiuus apud hunc aulicum. Iste oblatus principi, ferrea fronte prēditus, statim confert crimen, quo erat reus in ipsum aulicum impudentissimè, & ita se rem habere asserit, inquiēs: Serenissime domine & magne Dux, tu nos subditos & seruos fideles affligis miris modis, interfici, membratimque dissecari iubes: facultates & fortunas nostras nobis rapis, proditores nos appellas, rebelles & periuros, & alia horrenda nobis obijciuntur, & ob oculos ponuntur, quæ omnia immeritò patimur, nec istorum rei sumus. At si scires quo odio vel plusquam Vatiniano te prosequantur tui domestici, & quanta sit perfidia illorum, quibus plurimum fidis, erga te, quos quotidie maximis accumulas beneficiis: profectò egregiè eos exciperes, ex quorum numero est iste aulicus tuus, cuius carceri me tradidisti. Nam heri vesperi me præsente & audiente, ia-

Nec hospes ab hospite tutus. & ingens ingratitudinis exemplum.

ctabundus hæc verba pronunciabat: O vtinam Deus citiſſimè innocentes vindicet à crudelitate iſtius tyranni magni Ducis, nam ille diris tormentis ſuos afficit, mactat & trucidat inſontes, eorum bona & opes ſibi adſcribit, contra omnem æquitatem. De quibus rebus & iniquitatibus Deus breui ſumet ſuppliciũ, iſtum principem & tyrannum conteret & euertet cum tota eius familia, nec patietur eius ſucceſſorem regnare. Tum magnus Dux irrumpit in iram, & ſic infit ad hunc miſerum aulicum iniuſtè ab ipſo captiuo accuſatum: O perfide percipíſne ea, quæ iſte contra te profert? nec data illi poteſtate reſpondendi & diluendi falſam criminationem, variis quæſtionum generibus torquetur: qui cùm nihil fateretur, & confictum crimen diceret: iuſſit hominem membratim diſſecari, & poſtea in profluentem iaci: ſic ille nobilis ignobilis planè & belluini ingenij falsò detulerat ad principem inſontem, lingua ſua mendaci accerſiuit necem innocenti, & ipſe ex alterius interitu vitam & libertatem ſibi comparauit.

MISERABILIS ET INDIGNISSIMA laniena, cùm duorum procerum Moſchouitarum, tum etiam reliquorum Lituanorum ac Polonorum captiuorum, quibus paulo antè pepercerat magnus Dux.

Dies feſtos Dux Moſchouiæ ſauctia ſanctificare ſolet.

ANno Domini 1570. cùm ex Moſchouia internuncij regis Poloniæ, proceres Poloni & Lituani diſceſſiſſent, die Eliæ prophetæ, qui dies feſtus apud Ruthenos eſt celeberrimus, & magnus Dux accũberet menſæ, & ei apponerentur ſecunda fercula, velut

velut quodam œſtro correptus, ſurgit à menſa, & ſic alloquitur ſibi aſtãtes ſatellites, ſequimini me, quod faciunt ipſi, & mille quingenti catapultarij equites: ille verò princeps perniciſſimo curſu pergit ad arcẽ, ibique omnes ordine ſe collocãt ante palatium Ducis, tum etiam in hac arce cùm habitaret vir ſummus, & ex proceribus non poſtremus, Petrus Serebrinus, & rei bellicæ peritiſſimus, iubet magnus Dux ipſius domum more hoſtili impeti & inuadi ab iſtis militibus, ipſum autem capite diminui & truncari: dicto principis parentes irruunt in domum illam, ſtatim capiunt, & miſerum illum Serebrinum extrahunt ex ædibus, ac offerunt magno Duci, qui ſine alia inquiſitione, nec facta vllius facinoris admiſſi ab eo mentione, cõfeſtim ille ſatellitum præfectus ScWator, arrepta ſecuri caput illi amputat. Ad extremum cùm magnus Dux, quicquid illi viſum fuerat, rapuit & ex fortunis iſtius Petri Serebrini, reliquum permiſit prædæ militum: & ne quid ſupereſſet bonorum illius, iuſſit reliquias flammis & igne perdi. Vbi iſtud perpetraſſet, conuertit ſe ad alium locum arcis: (eſt autem hæc arx ampliſſima, & valde ſpacioſa: vbi complures magnates & nobiles habent ædes ſuas) & iubet magnus Dux cuidam nomine Bulato magiſtro equitum, vt cum nõ parua manu militum ædes adeat clariſſimi & magni nominis viri Miſſoiedi. Huic magno viro princeps vix ante annum rapuerat vxorem elegantis formæ fœminam & ancillam, qua turpiſſimè abuſus, & illas vbi violaſſet, fecerat ſuſpendi ac ſtrangulari in ſuperiori limine ianuæ ędium iſtius viri, vt ſuprà diximus. Iſte præfectus equitum aggreditur illas ędes, & expugnat facillimè,

Petrus Serebrinus inique perit.

Eadem ſors eſt Viri illuſtris Mieſſoiedi.

hunc Mieſſoiedi in medium forum trahunt: & ipſe præfectus caput illi acinace obtruncat: qui cùm iam commiſiſſet iſtud ſceleratum homicidiũ, enſe & manibus cruore madentibus procedit ad magnum Ducem, & velut re maximi momenti præclarè geſta, ait: Sereniſſime domine & magne Dux, iam ſummo cum honore perfeci quod tu mihi in mandatis dederas. Ibi magnus Dux pro ſuo more vociferari cœpit ſuũ *Hoyda, hoyda*, cuius clamorem tota turba ſequuta eſt, eadem felici acclamatione vtentes. Ex arce deinde magnus Dux deflectit ad carceres, vbi erant multi captiui Poloni & Lituani, ſuis ſatellitibus armatis comitatus. Vbi quidam mercator ciuis Moſchouiticus, quid ageretur ignarus, vbi eminus conſpicit magnum Ducem cum tanto ſatellitio, retrogreditur præ metu tyranni, quem ſtatim apprehendi iubet & fruſtulatim diſſecari, inquiens, ne vnquam fugias ante conſpectum tui ſupremi domini. Atque cùm propius ad carcerem veniret, ipſe Commentarieñſis, qui ibat petitum panem pro captiuis, aſpiciendo principem aduentare, præ timore etiã reuerſus eſt, & eundem magnus Dux raptum, minutim ſecari iubet, dicens: alia vice non timebis. Itaq; cùm iam appropinquaret portas primi carceris, dicit cuſtodi, vt citiſſimè fores aperiat, qui metu correptus & tremebundis manibus vix aperuit: Aperto carcere indicit primò educendos nobiles captiuos Polonos & Lituanos, quorum primus fuit Petrus BiekoWski eques Polonus ſtrenuus miles, illius pectus transfodit magnus Dux lancea, at tam generoſi fuit animi ille BiekoWski, vt lanceã arripuerit manibus, & intorquere voluerit in ipſum magnũ Ducem, vt hoc pacto perpetuam

Obuios mactat Dux.

Belluina crudelitas in captiuos.

Magnanimitas BiekoWski in tyrannum Moſchum.

petuam nominis famam ſibi conciliaret, quòd tam infenſum generi humano tyrannum ſuſtuliſſet. At magnus Dux hoc animaduerſo, cœpit exclamare in filium: Iuuan IWan, id eſt Ioannes fili fer opem, qui celeriter accurrit, & iterum illum BiekoWski haſta transfodit, & ſic mortuus in terram cecidit. Secundò productus ad lanienam alter nobilis Polonus Albertus Bugaski, hũc etiã ipſe Dux ſariſſa ſua trãſuerberauit. Tertius fuit Beſus, nobilis & magnæ familię, gente Sileſius, qui eodem mortis genere periit. Quare cùm iſtos ſtrenuos viros & nobiles Polonos manibus ſuis interfeciſſet, cœpit ſuo acclamationis genere vti, velut magnam victoriam adeptus fuiſſet, *Hoyda, Hoyda*, quem ita ouantem omnes clamãtes & vſurpantes hanc vocem perſequuti ſunt. Tum ſic affatur ſuos ſatellites: Mactate mi iuuenes: irruite in carcerem, & obuios quoſq; captiuos ſine diſcrimine & vlla miſericordia membratim diſſecate omnes. Iſti dicto parentes, in primo carcere quinquaginta occidunt vinctos: Poſtea accedit ſecundos carceres, & ſimiliter manibus ſuis occidit tres nobiles, quorum vnus erat Ruthenus, ætatis maturæ, Polocenſis Iacobus Molski, alter erat gener illius, eques Polonus, Iacobus Molski, ſic & tertium ſimiliter nobilem Polonũm, quibus omnibus ita trucidatis erumpit in ſuam vocem lætitiæ ſolitam, & omnes ei accinunt ac reſpondent: & ſtatim reliquos iubet à ſuis ſatellitibus diſſecari, quod factum eſt: erant autem quinquaginta quinque, exceptis multis infantibus, qui vix nati erãt dies ſeptem. Tertiò cùm acceſſiſſet carceres, ibi & manibus ſuis edidit crudelitatis ſuæ exempla, tres mactando nobiles Polonos, alios ferè

Litat Plutoni Moſch⁹, trucidando captiuos, in omnib. carceribus poſitos.

quinquaginta quinque, cum ſecuribus & enſibus ſatellites membratim trucidarunt. Sic perpetrata hac immani ſtrage & inaudita tyrannide, ſic ſparſa diſſectaq; illa corpora iacere permiſit ſupra terram, quæ iam epota & imbuta erat, & molliſſima reddita ex effuſione ſanguinis illius humani. Quamobrem rediit triumphans & ouans in palatium, & totum illum diem in hymnis & tripudiis, & omni ſonitu inſtrumentorum muſicorum conſumpſit: non aliter ac ſi magnam victoriam de hoſtibus adeptus fuiſſet: Sub veſperum præcepit fruſtula membrorum iſtorum occiſorum colligi, & extra vrbem poni: qui in tres cumulos ſunt collocati, & aſperſi arena & terra: ſic mādati ſunt ſepulturæ. Erat inter cadauerum fruſta mulier nobilis vxor illius Molski, quæ cùm fuiſſet grauiter ſauciata, nondum mortua, hæc orabat pollinctores qui foſſam faciebant, vt eam dimitterent liberè & parcerent ipſi: at illi nulla moti miſericordia ſepelierunt eam viuam cum illis fœtidis cadaueribus.

Mezentius iungebat vi ua corpora mortuis, ſic Moſchus facit.

Duo nobiles captiui ex iſta immani laniena remāſerant, quos tamen poſtridie iſte tyrānus capite plecti iuſſit, & extra vrbem proijci, vixq; aliquid terræ illis iniectum. Vbi erant illa cadauera tot nobilium & ſtrenuorum virorum, vix arena ſuperiecta fuerat, id quod haud dubiè ex compoſito fieri iuſſerat magnus Dux ille, vt eſſent alitibus & feris præda. Tertio deinde die, quidam Germanus tormētorum bellicorum præfectus, miſertus hanc proiectionem cadauerum, quibuſdam tres taleros dedit, vt foſſa profunda facta, vel maximè terræ tumulo iniecto, haſce cadauerum reliquias ſepelirent & tumularent.

Bombardarij Germani facinus miſericordiæ plenum.

DE

DE TRVCI CARNIFICINA, QVAM exercuit magnus Dux in clariſſimos quoſque ſuos conſiliarios & optimates.

Die ſancti Iacobi in Iulio anno 1570. in ipſa vrbe Moſchouia, magnus Dux iuſſit affigi octodecim palos grandes, & ſupra illos totidem trabes in tranſuerſum apponi in formam furcarum. Ciues cùm primùm animaduertunt tale theatrum parari & inſtrui, ingenti metu correpti, ſe in fugam protipiunt, etiam mercibus & tabernis meritoriis relictis, prædæq; expoſitis: nemo ſanè præ metu in forum prodire audebat, Nam iſti rumores in vulgus ſparſi fuerāt, ipſum magnum Ducem inſtituiſſe omnes ciues vrbis Moſchouiæ extremo afficere ſupplicio, crucique cōplures affixos iri. Satellites ad maiorem terrorem incutiendum, in medium forum adferebāt varia genera tormentorum & quæſtionum ad homines torquendos, quæ admouebant iſtis trabibus. Deinde excitato luculento igne, vas ingens aheneum apponebant aqua plenum, vt bulliret & ferueret per multas horas. Quibus rebus ita comparatis venit magnus ille tyrannus, ſtipatus ampla & copioſa ſuorū ſatellitum caterua: & ita inſtructus, quaſi vellet in aciem & pugnam exire: ſequebantur eum velut à triariis mille & quingenti catapultarij: Duxque ipſe ſe collocauit penes ahenū, exercitus verò militum in circuli & coronæ formā diſpoſitus. Tum adducti ſunt in proſcenium trecenti nobiles Moſchouitæ, antiquiſſimatum & nobiliſſimarum familiarum homines, qui paulo antè præ nimio quæſtionum cruciatu ita mutilati, & peſſimè tractati fuerant, vt vix ſemiuiuſ

Theatrum luctuoſum, & miſerabile erectū à magno Duce die S. Iacobi.

Deſcriptio noui ſupplicij.

viderentur, vixque pedibus ſtare poterant, ſed à militibus trudebantur turmatim, vt pecudes ante principis conſpectum.

Is cùm perſpiceret omnes præ pauore & ingenti timore ſe abdidiſſe in latebras & domos ſuas, ipſe tūc obequitare cœpit per omnes vrbis plateas, clara voce euocabat ciues, inquiens: venite abſque vllo metu, ſecuri eſtote, prodite ſpectatum, nihil grauius in vos cōſtituam, hoc vobis polliceor, quamuis is meus fuiſſet paulò antè animus, vos omnes funditus delere & perdere, ſed iam mihi hæc mēs mutata eſt, tutò egredi poteſtis, & in forū venire intuitum quid agetur. Tum miſerrimus ille populus egreſſus turmatim & confertim, forū repleuit, imò erat tanta multitudo ſpectatorum, vt multi aſcenderint domorum tecta, quò quis iſtius tragœdiæ futurus eſſet exitus, viderent. Atque poſtea affatur ſic illam promiſcuam hominum multitudinem: An num, ô ſubditi, iuſtiſſimè ago, quòd ita pœnas luāt perfidi & ſcelerati proditores mei? tum populus ſtatim vno ore acclamare cœpit: Viuat diu felix, & incolumis princeps & rex noſter: at improbi & flagitioſi ſuis meritis dent dignas pœnas. Deinde magnus Dux iubet produci centum & octuaginta ex illo damnatorum numero: poſtea ſic alloquitur nobiles, qui ad illud ſpectaculum venerant: En vobis iſtos liberaliter dono, doque eis vitam, accipite illos, liberos à noxa dimitto: eiſque pro mea clementia, gratia ac fauore ignoſco, hoc pacto iſti liberè dimiſſi, & ex præſenti morte diuino beneficio erepti. Tandem prodit magni Ducis primus ſecretarius, qui damnatorum album & catalogum habebat: & tum iubet educi quendam

Malus animus in Duce, & mala mens.

Miſer populus præ timore applaudit Duci.

Præter ſpem multi liberati.

Moſcho-

Moſchouitam antiquiſſimo genere cretum, præcipuus inter eos, qui ab intimis conſiliis Ducis ſunt, erat: appellabatur Ioannes Michaelo Wic Wisko Waty. Ibi ille ſecretarius principis, longa ſerie referre incipit crimina, quibus falsò iſte vir præſtantiſſimus accuſatus fuerat hiſce verbis: Ioannes Michaelo Wic Wisko Waty, cancellarius magni Ducis, perfidiſſimè & impiè ſe geſſit in principem. In primis ſcripſit regi Poloniæ ſe ei velle tradere ciuitatem & arcem munitam, ſui ſupremi domini, quæ eſt in magna Nouogrodia: & hæc eſt prima in te accuſatio: at tum ſcutica illum in caput percuſſit, addendo hæc verba: Perfidus es & ingratus, quòd vſus ſis hac improbitate aduerſus tuum ſupremum dominum. Altera perfidia eſt iſta, quòd literas dederis ad imperatorem Turcarum, vt cum exercitu potentiſſimo veniat occupatum & debellatum regna Scythica, Caſanenſe & Aſtraenſe, vt erat illi in votis: quo dicto ſimiliter flagello cæſus eſt in caput, ſubiecitque, & ſecundò tuum principem fraude doloque prodere voluiſti. Tertium facinus quod admiſiſti eſt, quòd ad Scytharum Cæſarem literas dediſti, quibus ipſum hortatus es, vt cum ſuo copioſiſſimo exercitu irrumperet in Moſchouiam, eamque deuaſtaret & depopularetur, atque occuparet: vnde factum eſt, vt ingens damnum & irreparabile dederint Tartari in Moſchouia: tam ipſius Ducis arces igne perdendo, quàm etiam longè lateque miſerum populum ferro interficiendo, & vinctos multos cathenis in duriſſimam ſeruitutem, innumerabilem inquam vtriuſque ſexus turbam abigendo: quorum cùm ſis author tāntorum malorum, meritò vltimo es afficiendus ſupplicio:

Falſæ accuſationes in cancellariū principis.

t

atque vt antea fecerat, flagro aſperrimè eum cæcidit regis ſecretarius. Tum miſer cancellarius iſtis falſis criminationibus inſimulatus, & cùm ſe innocentem eſſe ſciret, ſic reſpondit: Teſtor Deum optim. max. qui ſolus eſt ſcrutator cordiū & renum, in cuius conſpectu profiteor me eſſe peccatorem, ſed confido eum pro ſua diuina clementia, propter ſanguiné effuſum cariſſimi ſui Filij, mei miſertum iri. Teſtor, inquam, Deum, me ſemper fidum & diligentem fuiſſe in munere publico mihi commiſſo à magno Duce, vt fas eſt: ideo à falſis iſtis accuſatoribus prouoco ad tribunal Dei, quòd iniuſtè ſum accuſatus & traductus apud principem, atque hæc impoſtura detegetur in extremo die iudicij. Princeps, cùm ſtabis ad conſpectum diuinæ maieſtatis, mea innocentia apparebit: nunc verò apud te nulla ratio & æquitas locum habet, nec me à criminibus falsò mihi impoſitis licet purgare. Adeò eſt tua auaritia inexplebilis, & pertinacia vlciſcendique libido, vt ſitias ſanguinem meum: ebibe igitur illum pro lubito, & iam ſatisfacias tuæ improbitati, vt conſtituiſti: nunc quidem tua figmenta & importuna commenta videntur habere ſpeciem veri: quia omnia per vim agis. Itaque ſatellites excipiunt, en videmus te eſſe reum, cùm tam dura oratione inſurgis in principem, turpiter lapſus es, & tuos ſermones optimè expendimus. At ille cancellarius ait: Vos ô infelices homines cum magno Duce, eſtis prædones, & omnis improbitatis illius adminiſtri: effunditis immeritò cruorem innocentem: tyrannicè omnia agitis, per fas & nefas ruitis in cædes mortalium. Hæc omnia quæ mihi obijciuntur, falſiſſima ſunt, nihil vobis facilius, quàm tollere

Grauis apologia cācellarij ad confictas criminationes.

tollere è medio inſontem: at Deus aliquando, & veniet hora, quæ non ſperatur, cùm vos puniet, & pro meritis in vos grauiter animaduertet: quæ cùm tam liberè protuliſſet, conſpuit in faciem illorum. Quare magnus Dux iubet carnificibus hominem rapere: quem ſtatim raptum, exuunt & ligant ad furcas illas ſic diſpoſitas: & ſuſpendunt prono capite & ore in terram. Præfectus ſatellitum ſic affatur ipſum magnum ducem: Quo genere ſupplicij iſtum affici iubes? Tum reſpondet, vos omnes aulici mei ſuo ordine iſtum excarnificare debetis & dilaniare: Quare accingit ſe operi iſte præfectus MolutW dictus, & ex equo deſcendēs, accepto cultro auriculam dextram illi abſcidit, alter aulicus ſiniſtram excidit, tertius labra amputat, & ſic ordine omnes illum membris mutilarunt, vt omnes ſe tam nefando homicidio contaminarent, & cæde iſtius innocentis eſſent rei. Ad extremum quidam ſecretarius principis ne quid deeſſet ad cumulum crudelitatis, cōſcidit illi pudenda, & tum ſtatim exalauit animam miſer cancellarius. Quare magnus Dux videns ob abſciſſum membrum genitale, ſtatim obiiſſe cancellarium, indigniſſimè tulit, atque dira imprecatus huic ſecretario, ſic in eum inuectus eſt: O ſcelerate, expectes paululum, iſtud totum eſt tibi exedendum, quod iſte exedere debuit. Nam penitus credebat, quòd commiſeratione motus, cruentas manus ita illi intuliſſet, vt citò è viuis diſcederet. Cōſtituerat ſanè iſtum ſecretarium morte truculenta punire, ſed Deus anteuertit tyrannidē principis, quia paulo pòſt lue infectus, mortuus eſt. Satellites deinde demortui Ioannis Wiskonati corpus deponunt ex furcis, & ſic ſequire incipiunt

Crudele ſupplicium, quo affectus indignè cancellarius.

in illud cadauer, fruſtulatim illud conſcidendo, prius tamen abſciſſo illi capite. Iſte eſt exitus iſtius præſtantiſſimi ingenio & virtutibus multis, excellentiſſimi viri cācellarij magni Ducis, cui parem nunquam habuit imperium Moſchouiticum.

Theſaurarius magni Ducis eadē bonitate cōſcientiæ fretus, qua cācellarius rapitur ad necem.

Iuſſit ſecundo loco produci in theatrum, ſuū theſaurarium, cui nomen erat Michael FunichoW, vir magni nominis & ingenij acerrimi, ſocius fidusque amicus illius cancellarij. Iſte non longis verborum ambagibus vſus eſt in ſua defenſione, ſed breuiter ſic loquitur: Appello ad Deum, qui omnium rerum eſt conſcius, & cuius oculus omnia intuetur, quia nunquam quicquam in te dominum meum commiſi, ſemper bona fide & ſine fraude in adminiſtratione mei muneris me geſſi: & cùm accuſer abs te, impiè & iniquè iam tibi dicam ſcribo, & anima tua in altero ſeculo ſe ſiſtat coram diuina maieſtate, vt mihi ſatiſfaciat. Hæc verba vbi protuliſſet, iubet magnus Dux arripi miſerum, & exui, atque furcis alligati eo modo quo & cācellarius. Tum poſtea ille Maluta præfectus ſatellitum haurit ex vaſe æneo, vbi erat aqua feruidiſſima, & deinde alter equorum magiſter accepit vas plenum aqua frigidiſſima, iſte primò illa aqua caput abluere cœpit, poſtea calidam & feruidiſſimam aquam infundebat: ſic ille infortunatus vim feruoris & ardoris illius aquæ ſentiens, ob atrocem feruorem vociferabatur mirificè: at ille miniſter tyrannidis Maluta magis ac magis infundebat illam calidiſſimam aquam, ita vt tandem pellis capitis contraheretur in modum ſerpentis, cùm ſe in ſpiras contorquet: ita hoc crudeliſſimo ſupplicij genere confectus, expirauit. Tertiò iubet adduci in medium ſuum

Genus ſupplicij immane.

ſuum cocum, iſte cocus infinitis falſis teſtimoniis reus erat peractus, eoque genere ſupplicij eſt affectus, quo & Ioannes WiskoWaty, nempe membratim eſt diſſectus, amputatis illi pudendis. Deinde iuſſit adduci quendam Georgium Czapkinu cum vxore & liberis, qui inter amanuenſes & ſecretarios non poſtremum locum tenuit, cumque ex equo deſcenderet magnus Dux, Baſilius Themkin iuſſu principis caput illi abſcidit, ſic & vxori ac liberis. Iſte Themkin erat proſcriptus ex Lituania, ob necem Palatini Plocenſis, & in Moſchouiam aufugerat, tanquam ad aſylum, primumque locum ac præcipuum inter aulicos principis tenebat.

Coco ſuo nō parcit magnus Dux.

Georgius Czapkinus cum vxore & liberis occiditur.

Deinde productus eſt alter ſecretarius, cui nomen Ioannes BulhakoW, qui fuit vnà cum vxore, & liberis etiam capite truncatus à Palatino Chirnouienſi, is vocabatur Pietrouicius.

Sic & Ioannes BulhakoW.

Tunc iubet educi & ſecretarium ſuum Baſilium StepanoW, quem & indicta cauſſa aulicus è veſtigio capitali pœna afficit mandato principis.

Idem fatū Baſilij StepanoW.

Ad extremum, vt ad hoc tragicum ac crudele ſpectaculū nihil prætermitteret, præcipit magnus Dux ducentos nobiles captiuos extrahi in arenam, quos nominatim iubens ſiſti ante ſe, damnat morti, & ſinguli aulici ordine eos capite truncant, qua cæde confecta, prodeunt in conſpectum principis manibus & gladiis cruentatis cum hac voce lætitiæ *Hoyda, Hoyda.* Sic ſe turpiſſimè aulici magni Ducis ſanguine innoxio contaminarunt. Tum eodem tempore mandat magnus Dux è vinculis venerandum quendam ſenem adduci, quem ſtatim in equo ille arrepta haſta transfixit: & quamuis ſic transfoſſus miſer ſenex

Crudelis mors ducentorum nobilium.

obierit: vt impleret ſuam crudelitatem illum plus quàm ſedecim vulneribus ſauciauit. Hæc crudelitatis & tyrannidis horrēda facinora perpetrauit intra horas quatuor. Illa cadauera nuda ita iacebant in terra, quorum non paruus erat numerus: & cùm luſtraret illa cadauera quidam ex principis ſatellitibus, caputque Michaelis theſaurarij intueretur, exerto enſe caput in duas diſſecuit partes, hiſce verbis additis: Recorderis quid mecum egeris. Sub veſperum cadauera illa ſunt in vnum cumulum collecta, & extra vrbis portas elata, ibique ingenti foſſa facta, iniecta & terra obruta. Sic crudeliſſimè tot cædibus perpetratis iam in palatium princeps rediens, deflectit ad ædes Michaelis theſaurarij, vbi inuenit vxorem illius, eleganti forma præditam, & verè honeſtam, valde luctu & dolore magno plenam, atque ſuſpirantem, ob mariti necem, ducis Ophanaſi Wiazinski ſoror erat, de quo ſuprà mentionem fecimus. Magnus dux ſpirans ſuam immanitatem, apprehēdi iubet, & extendi funem aſperrimum, qui ab vna parte muri ad alteram extēdebatur, & cum natibus nudis aſſidere huic funi, qui plurimum carnem & cutem excoriabat, vtque detegeret mariti theſauros, ab vna parte vſq; ad alteram extrahebatur cum ſummo cruciatu. Filia eius, quæ erat quindecim annorum, hoc crudele genus tormenti videns, non potuit ſe continere, quin eiulatu teſtaretur dolorem ſuū. Dux iubet illam rapi in medium, at filius Ducis maior natu, commiſeratione motus, accurrit, & veſtem eius tenens ſic affatur patrem: Pater cariſſime, dona me hac puella, ego carceribus illam occludam: tum pater, accipe tu quidem, ſed poſtea matri illam reddas. Deniq; cum iſtis magnis

Impudēs & crudele facinus in vxorem theſaurarij.

In vxores & liberos occiſorum ſuorū procerū ſæuit, & bona omnia diripit.

magnis cruciatibus & tanto dedecore honeſtam illam matronam affeciſſet, & filiam eius in monaſterium relegauit: vbi illa ob magnitudinem vulnerum & cruciatuum quæ paſſa fuerat, dum traheretur per funem, non diu ſuperſtes extitit. Filium etiam iſtius theſaurarij in vincula coniecit, & omnes fortunas eius cuiuſcunque eſſent generis, ei accepit: ſicque diſtribuit, vt meliorem partem ſibi vindicarit & attribuerit, quod erat vilius prædæ ſuorum militum expoſuerit.

Eodem die venit in ędes Ioannis Wisko Waty ſummi olim eius conſiliarij, qui antea truculentè mactatus fuerat, vxorem in quoddam cœnobium deportari iubet: filium autem eius damnat perpetuis carceribus, & relegat in arcem munitiſſimam, quæ Bialeiezioro dicitur, ac ſi dicas lacum album: acceptis omnibus eius bonis. Poſtquam ſic tam horribilem & truculentiſſimam edidiſſet crudelitatem, exactis tribus diebus, iubet produci in forum ex carceribus aliquot egregios nobiles, qui ſtatim capite trūcati ſunt, ab ipſo Maluta præfecto ſatellitum: & ita diu iacuerunt humi, quos ipſe aliquot vulneribus, vt ſuam ſarciaret tyrannidem, feriebat, vtens ſecuri. Cadauera illorum ita nuda in medio foro iacebant, vbi venales proſtant merces, ſeptem dierum ſpacio: vbi tandem à canibus deuorati, oſſa verò hinc inde aſportata ab iiſdem canibus. Poſtridie iubet octuaginta fœminas generoſas iſtorum nobilium, qui ita immaniter trucidati fuerant, ad flumen deduci, ibiq; aquis ſubmergi: illę autem innocentes fruſtra eiulari & lamentari. Satellites enim, crudele hominum genus, ipſas in aquas inijciebant & perdebant.

Denegata ſepultura inhumaniter.

Moschouitæ fame perciti, sæuiũt in corpora mutua.

Anno Domini 1569. missi sunt centum & quinquaginta coloni ad ædificandam arcem, quæ vulgò Orlo dicitur, & cum cibo destituerentur, quia tum in illis locis ingens fames grassabatur: coacti sunt miseri, ob annonæ penuriam, ex suis nouem mactare, & illorum carnibus vesci, & sic diram compescere famem.

Ob vitulum mactatum Moschouitæ combusti.

Eodem anno cùm ipse Dux esset in arce Wolochda, quam extrui & muniri iubebat, ipsi artifices nimis dura fame pressi, emerunt vitulum, & eum mactarunt, famem hoc pacto expleuerunt. Quam rem vbi audiuisset magnus Dux, iussit omnes cõprehendi & flammis tradi: cùm tamen ipsa necessitas durũ telum, eos excusare potuisset. Superstitio enim hæc à multis seculis recepta inter Ruthenos & Moschouitas, vt sit grande nefas, morteq; piandũ, qui vitulum mactarit, & eo vesci ausus fuerit. Inter Moschouitas centum & quinquaginta egregij viri, pertæsi tyrannidem magni Ducis, & ferociam satellitum: constituerant se recipere ad regem Poloniæ. Quam rem vbi accepisset magnus Dux, iussit omnes in quãdam profundam lacunam valde cœnosam inijci, & ibi in modum pontis substerni: quos tam diu calcari fecit, donec profundissimè in luto perirent ac submergerentur, & planè luto æquarentur.

Moschouitæ loco pontis dispositi.

Eadem die venit colonus ad secretarium magni Ducis, ei offerens lucium piscem lepidissimum. Quidam monachus istud animaduerterat, qui simultates alebat cum isto secretario, idcirco statim accedit principem, & hisce verbis illum alloquitur. Secretarius tuus, ô princeps, nunquam minutioribus vescitur piscibus, sed maioribus, quos piscatur in tuis lacubus, &

bus, & solet lautissima suis congerronibus celebrare conuiuia. Itaque magnus Dux iubet ipsum secretarium ad se euocari, & nulla data facultate se defendendi, sic eum damnat: iubet manibus pedibusque vinciri, & in lacum profundissimum conijci, hisce verbis vtens: O nebulo qui tot pisces minores & maiores solebas tibi piscari, abi nunc, & quibuscunque volueris, vescitor.

Secretarius ob piscẽ submersus.

QVO PACTO MAGNVS DVX SVOS *exercet, & instituit in ratione pugnæ aduersus inimicos.*

CVm Lituani ex improuiso cepissent arcẽ munitissimam, vulgò dictam Borsko: ceperat ibi Palatinum & vxorem eius, quos captiuos ad regẽ Poloniæ miserant. At magnus Dux paulo pòst eũ redemerat, dato in eius locum magno viro nobile Polono, qui cùm rediisset in Moschouiam cum aliis duobus nobilibus Moschouitis, tum iussu principis arrepti sunt ad supplicium: nimirum tria ligna sunt affixa in medio foro, vbi funibus per mediã corporis partem appensi, ipse cum filio sagittis eos eiaculabatur, & transfigebat, inquiens: O strenui defensores, sic oportet vos me & meas arces defendere: postea ad exemplum principis, & turba illa satellitum sic sagittis frequentissimis illos impetierunt, vt iam præ multitudine sagittarum non viderentur eorum corpora.

Crudelis ad pugnam institutio.

QVO PREMIO ET MERCEDE *ampla soleat magnus Dux suos adulatores afficere.*

ILlustres ac clari viri, Ozyphas Scerbaty, & Georgius Boratinski, qui munere Palatinatus funge-

bantur, cùm missi fuissent ad defendendam & tuendam arcem Susa, intercepti sunt ab illo bellicoso Lituanicarum copiarum imperatore: à Duce Romano & ab eius exercitu, in quo conflictu magna strages Moschorum est edita, & inter alios illi præcipui viri duo capti, qui postea per permutationem captiuorũ redempti sunt. Qui cùm primùm venerunt in Moschouiam, hilari fronte à magno Duce excepti, & ad eius mensam inuitati. Tandem absoluto prãdio, muneribus lautis & pretiosis eos afficit: nimirum vnicuiq; illorum dedit vestem ex holoserico suffultam Zebellinis pellibus raris & elegantissimis, dedit & singulis preciosos pileos albos. Atque inter alia quæ cum illis conferebat, sciscitatus est ab eis, quid agere tur in Polonia & Lituania. Tum Oziphas ille retulit ea omnia, quæ viderat ac intellexerat candidè & bona fide. At Georgius Boratinski rogatus, contra protulit ea, quæ putabat grata fore magno Duci, ipsi palpum faciendo & adulando: quæ planè absona erant à rei veritate, & absurda. Ac inter alia sic ausus proloqui: Inclyte & inuictissime Moschorum Cęsar, fic tibi persuadeas, cùm rex Poloniæ audit, tuos milites iam adesse in finibus, & ibi grassari, maximo metu perculsus, quærit latebras & loca abdita. Magnus dux statim fucũ sibi fieri intellexit, & subiunxit: Rex Poloniæ igitur me timet? At ille, procul dubio: clarissime & serenissime Dux, ita se res habet, & si copiosus exercitus irruerit in Lituaniam, ille non est tam animosus, vt velit tecum in aciem descendere: aufugiet procul in aliquam munitissimam arcem, neq; etiam viribus par, aut arcibus munitis est tecum conferendus. Deniq; nũquam tui exercitus impetum & vires sustine-

Tyranno etiã aliquando Veritatis oratio grata.

sustinere poterit: succumbet protinus, & terga dabit. Quæ conficta verba, cùm in ipsius gratiam ac fauorem excogitatam & comparatam orationem esse vidisset: detestatus adulatorium & leue hominis ingenium, cœpit nutare caput, inquiens: O rex infelix, ô rex miserrime, tui planè misereor, qui ita me times: adeoque sum tibi terrori, vt ad mei mentionem cogites de fuga, vbi in Lituaniam venero. Hac oratione finita, tam contumeliosa oratione sic istũ Boratinski est allocutus: O perfide & scelerate homo, iam tua perfidia & mendacia mihi optimè sunt perspecta. Quocirca baculo quo vti solet, ferit illi caput, & cædit tergum, ac deniquetotum corpus, nulla ratione habita illius preciosæ vestis, qua eum induerat: At miser Boratinski hinc inde se vertebat: hacq; oratione vtebatur: O princeps serenissime, Deus te diu sospitem seruet, quodq; abs te verberor, gratum est mihi, & sic me planè hominem obscurũ & ignobilem castigare dignaris: nunquam ego potuissem eripi ex captiuitate, nisi tua ope: sed quamprimum liberatus sum ex vinculis Lituanicis, citissimè me ad te contuli. Verùm magnus Dux non desinebat hominem crudelius tractare, sæpius repetens hæc verba: ô perfide & scelerate, te esse turpissimum & mendacem adulatorem noui. Quare sic est ab eo tam diu verberatus, donec suum baculum princeps confregerit in minutissimas partes.

Eidem conficta & mẽdax oratio odiosa.

Iustum premium adulatoris.

QVALIS SIT RELIGIO, ET PIEtas magni Ducis Moschouiæ.

QVando magnus Dux in suum palatiũ Alexandrowa, olim antequã pulcerrimè extrueretur,

Inepta religio vel potius superstitio magni Ducis.

Slobodam dictum, venire ſolet animi recreandi gratia, tum ibi quãdam nouam religionem ſimulare ſolet & effingere. Primũ ſe nouo quodam monachi nigri veſtitu induit, cuius etiam imitatores ſunt omnes eius aulici, ſimul eodem veſtitu iam parato vtentes. Satellites verò illius armati adſunt, qui ad omnia officia promti paratiq; ſunt. Ille aũt magnus Dux ita veſtitus cũ ſuis aulicis ingreditur fanum, ad preces matutinas, & alias ceremonias peragẽdas, quibus vtuntur Rutheni. Sunt aũt ſuccincti loro, cui adiunctus cultellus, manibus tenentes lucernam, in qua eſt accenſa candela: quòd ſi quis aulicorũ refugerit vti hoc veſtitu & ceremonia, grauiſſimè cæditur virgis à ſatellitibus principis. Hoſce omnes vocat princeps fratres, & ſe eodem nomine appellari iubet, hæc eſt ſancta aulicorum Moſchouitarum fraternitas. At cùm iam eſt tempus prandij, porrigitur cibus, magno Duci primùm, quem habet in ſua ciſtella, tanquã primario fratri, & ſic deinceps reliqui fratres ex ſuis ciſtellis accipiunt ſuum cibum: Quod ad potum, ſingulis datur ad certam mẽſuram. Tandem abſoluto prandio, omnes cum ſuis cultellis & ciſtellis ſe recipiũt in ſuas cellulas. Nam hoc palatium eſt ædificatum planè in formam monaſterij. Quare cùm ſecũdum ſuum ritum abſoluit, magnus Dux ſuas preces & horas canonicas: tanquam maior natu frater egreditur ex illo cœnobio, ac iubet aliquot captiuos, iam morti deſtinatos produci ex carceribus, ibi omnes variis mortis generibus afficiuntur: alij ad palum & rotam alligantur, alij ſecuri percutiũtur, alij ſuſpenduntur, alij miſerrimè cruciantur, & fruſtulatim diſſecantur: deniq; multi aquis obruũtur. Ita quandiu ibi degit, ſingulis

Religionem ſuã ſanguine innocentum ſanctificat.

gulis diebus decem aut viginti inſontes ab eo ſuppliciis grauiſſimis tolluntur è medio: ita vt præ fœtore cadauerũ illac nemo incedere poſſit. En fructus religionis magni principis Moſchorum: ſic ſuam religionem ſanctificat. Et quia patrem ſequitur ſua proles, ille magnus Dux filium habet ſibi ſuiſq; truculentiſſimis moribus perſimilem. Nam ille voluptatis gratia ſolet per illa mortua corpora obãbulare, illa calcando, & baculo ſuo capita illorum confringit, vel in illorũ cerebra aciem baculi ferrati infigit, inquiens: vos ô ſcelerati inſurrexeratis in veſtrum imperatorem ac principem, & me etiam.

Quale futurum ſit imperium filij magni Ducis, qui à parente nõ degenerat.

Quotieſcunq; magnus Dux ad illud palatium Alexandro Wa, aliquem ex ſuis inuitat conſiliariis, nemo eſt illorum, qui nõ credat ſe ad præſentem mortem accerſi, nec vnquam inde domum incolumem reuerſurum, idcirco diſceſſurus, primùm domi ſuæ diſponit, & vxori ac liberis valedicit, & amicis ſua committit: ac ita eſt, ni enim Deus ipſe, vel mirabilis fortunæ caſus illum hominem conſeruarit, de illo actum eſt. Quòd ſi impune & liberè ſuos à ſe amandat, tamen poſtea non euadunt manus principis, vel quidpiam deterius eos manet. Sicut ſanè accidit cuidã viro raræ ſanè virtutis, Theodoro illi nomen fuit. Iſte non ita pridem functus erat legatione apud regem Poloniç, & vbi rediiſſet à legatione, inuitatus eſt ad principem vnà cum ſuis nobilibus, ad Alexandrouam arcem. Qui licèt inuitus, tamen ſe ſiſtit ad diem dictam vnà cum ſuis. Sanè lautiſſimè & opiparè ille Theodorus & omnes eius excepti ſunt ac donati ab ipſo principe multis pretioſis veſtibus, ſubductis pellibus Zebellinis. At via qua illi fuit tranſeundum, ſa-

Premium legatis redditum.

tellites per insidias erant collocati. Cùm aũt essent securi & nihil sibi metuerent, en irruunt in eos satellites principis, & illos spoliant nobiles, & potissimum ipsum legatum: eosq; sic nudos reliquunt, vt ex vtero matrum exierunt. Atq; eo tempore maxima erat vis hiemis, quod ad augendam calamitatis eorum grauitatem pertinebat, exuti spoliatiq; sunt currubus & equis. Itaque sic miserè & crudeliter tractati, coacti sunt pedes ire vsq; ad vrbẽ Moschouiam. Vnde factum est, vt alij propter vehementiam frigoris intẽsissimi auriculas amiserint, alij digitos manuum, & articulos pedum, & nasum. Plurimi qui frigus ita horridum ferre non poterant, interierunt in ipsa via. Ipse orator Theodorus fortè fortuna à quodam rustico nactus est vestem pellium caprinarum, qui hac vsus, arcuit à se vim frigoris, vt potuit. Ita iste legatus cum suis splendidè exceptus à magno Duce, & honorificè donatus, postea crudeliter illusus, rediit in vrbem Moschouiam. Pulcerrimum scilicet exemplum istius Neronis, & eius humanitatis, qua erga de se bene meritos vti solitus est.

FINIS.

EPILOGVS OPERIS.

SEd hæc satis sint de immanitate & truculẽtia Moschouitica. Nos autem bona fide & studio recto, iustoq; ordine literarum monumentis mandauimus, posteritatiq; legendum dedimus quæ scitu necessaria sunt de tota Sarmatia, id est, de Polonia, Lituania, Prussia atq; Russia: quæ cùm suo nomine complectatur Moschouiam, & de ea attigimus, quæ putauimus esse cognitu

gnitu

gnitu vtilia. Quoniam autem hodie, is qui imperium Moschouiticum tenet, superat sua crudelitate Neronem, Caligulam, Heliogobalum, Maximinum, Phalarim Agrigentinum: vel etiam Busiridem aut Mezentium: deniq; tyrãnos, qui celebres sunt ac famosi apud historicos, vel etiã apud poetas: ex infinitis nõnulla crudelitatis illius exempla delineauimus. Quod sanè mirum esse non debet, cùm gens ipsa fera sit: Moschi siquidem à Mesech *dicti, ac si dicas, homines arcus extendentes. Sanè Moschis scriptores crudelitatem, morumq; feritatem semper attribuerũt, testis est illa querela psalmi: Heu mihi quod exulo inter Mesech & Cedar, id est inter Moschos & Arabes. Sedes Moschorum vetus fuit in Cappadocia, quæ nõ procul abest à Syria: & ideo illa gens fuit nota Iudæis. Innuit itaq; propheta, ecclesiam Dei extremis istis tẽporibus afflictiones maximas perpessurã, tam à Moschis, quàm ab ipsis Turcis: qui ex Arabia prodierunt. Accepit aũt gens Moschouitica, ritus religionis Græcæ, anno Domini 987. sed successu temporis addiderunt illi multas superstitiones. Grauissimus vir & scriptor nobilissimus Sigismundus ab Herberstein scribit, nunquam populum Moschouiticum publica explicatione doctrinæ & concionibus erudiri: Et quia sunt oppressi tyrannide horribili, opiniones sui principis, etiam in religione solent habere pro lege immutabili: sicut Athenienses degeneres fecerant decretum, quicquid visum esset regi, illud pium & iustum esse. Sed tueatur nos Filius Dei ab impietate & crudelitate Mesech & Cedar. Amen.*

Quæ & qualis sit gens Moschouitica.

TARTARORVM CAMPESTRIVM, IN HORDAS DIVISORVM, MORVMQVE ET CONsuetudinis vitæ eorundem breuissima descriptio.

DE Cazanensibus Tartaris (antequam cæteros in hordas diuisos attingemus) Moschouitico imperio confinibus, dicendum nobis in primis occurrit, quos magnus Moschouiæ dux Basilius, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, ditioni suæ, plurimis diuersisque bellorum euentibus exantlatis, subegit. Hi verò à Campestribus differunt, quòd agros colant domosque inhabitent.

DE REGNO CAZANENSI.

SVra fluuius, imperium Moschouiticum à Cazanensi regno dislimitat, qui ex Meridie fluens viginti octo milliaribus infra Nouogrodiam inferiorem, cursu in Orientem reflexo, in Volgam exoneratur, in quorum confluxu Basilius princeps castrum à suo nomine Basilo WGrod appellatum contra Cazanenses arcendos erexit. Porrò regnum Cazanense sexaginta milliaribus Polonicis infra Nouogrodiam inferiorem (de qua superius) limites suos secundum Volgam fluuium incipit, Orientem & Meridiem versus cãpis desertis, qui ducẽtis milliaribus Polonicis patent, terminatur. Ad Orientẽ verò ęstiualẽ, Tartaros qui Shibanski & Cozaczki appellantur, finitimos habent.

Fines regni Cazanensis.

CAZAN vrbs, totius regni metropolis ad Volgam fluuium & Cazannam, à qua nomen sortitur, in vlteriore ripa condita est. Arcem natura & opportunitate loci munitissimam & inexpugnabilem habet, à Nouogrodia inferiore septuaginta milliaribus distat.

Hij Tartari Cazanenses reliquis ingeniosiores, & aliquantulum humaniores sunt, circa agriculturam, remque domesticam (qua à cæteris maximè differũt) versantur. In domibus non in campestribus degunt, mercimonia, rerumque permutationes varias, cum vicinis Moschouitis, Turcis & cæteris Tartaris exercent. Reges sui iuris ad Basilij vsque Ducis Moschouiæ tempora habebant, neminique tributa persoluebãt, sed prędictus Basilius eos sibi tributarios multis annis cum illis vario Marte bella gerens, effecit, atque pro suo arbitrio reges illis constituebat. Id autem Cazanenses maximè coacti sunt subire, partim propter opportunitatem fluuiorum ex Moschouia in Volgam influentium, partim ob mutua commercia cum Moschouitis consueta, à quibus inimicitiæ tempore arcebantur.

Cazanenses à Moscho subiugati.

Primus itaq; Cazanensium rex fuit Chelealeczk, qui tributarius Basilij feudalisque extitit. Hic relicta vxore Nursultan, absque liberis moritur, cui Abrahamin magni nominis Tartarus, ducta vxore eius vidua, consensu magni Moschouię ducis Basilij, in regno succedit, qui ex priore vxore filium Alegum nomine habuit: ex Chelealeczk autem relicta, duos postea Machmedenim, & Abdelatiph filios suscepit.

Reges Cazani.

Prædicto igitur Abrahamin mortuo, Alega velut primogenitus regno potitur, qui cùm mandatis Moſchorum principis non admodum obtemperaret, à

Alega regis exitus.

proceribus Moſchouiticis, qui ad conſilia eius obſeruanda conſtituti erant, quadam die in conuiuio inebriatus, ac in vehiculo illa nocte, quaſi in domum veheretur, Moſchouiam vſque deductus eſt, ibidemq́; in vinculis aliquandiu detentus, tandem in Volochdam arcem relegatus, vitam terminauit. Alega igitur ita regno deiecto Abdelatiph frater ei ſuccedit, qui etiam perinde vt Alega regno priuatus eſt. Machmedeninq́ue frater in locum eius à Moſchorum principe ſuffectus, quo regnante anno Domini 1504. Cazanenſes iugum Moſchorum excuſſerunt, ab eiſq́ue defecerunt. Hanc defectionem cùm Baſi-

Cazanenſes Moſchos profligant.

lius Moſchorum Princeps didiciſſet, rei indignitate commotus, cum infeſtis armis & tormentis bellicis exercitum copioſum contra Cazanenſes deſtinauit, qui à Cazanenſibus & Ceremiſſis arcu vti peritis dolo circumuenti, impari Marte cęſi & fugati, tormentiſq́; & caſtris ſpoliati, captiuiq́; in Aſtrahanenſe emporium, quod mari Caſpio ſiue Perſico adhæret, relegati Turcis, Tartaris & Perſis venditi ſunt.

Poſtea Cazanenſes Scheale regem hæreditariũ, qui Machmedemini mortuo ſucceſſerat, Moſchorum partibus fauentem expulerunt, Sapiregiumq́ue Mendligeri Tauricæ regis filium, ad regnum ſuſcipiendum vocauerunt, qui coniunctis viribus cum fra-

Tartari crudeliter Moſchouiã vaſtant.

tre Machmetigero Tauricæ rege, Moſchouiæ maximam partem crudeliter deuaſtarunt, ad ipſamq́; vrbem Moſchouiam penetrantes, grauiſſima obſidione eam preſſerunt, ab eaq́ue non diſceſſerunt, donec

Princeps

Princeps Moſchouiæ ſe tributarium prædicto Machmetigero regi Tauricæ perpetuò fore obſtringeret, quod poſtea non præſtitit. Ingentem autem & vix credibilem tunc temporis hominum captiuita-

Numerus captiuorũ.

tem, trecenta videlicet millia Tartari in Moſchouia cepiſſe eduxiſſeq́; dicuntur. Quam cladem irreſarciabilem Moſchorum Princeps vlciſci volens, exercitum copioſiſſimum conſcripſit, Machmetigeriq́ue Tauricæ regem ad certamen prouocabat, dicẽs ſe ſuperiore anno ab eo non indicto bello ex inſidijs furum latronumq́; more oppreſſum fuiſſe. Ad ea Ma-

Tartaricũ reſponſum.

chmetiger reſpondit, ſibi ad inuadendam Moſchouiam ſatis vias multas patere, bella non magis armorum quàm temporum eſſe, proinde ea ſe magis ſuo, quàm alieno arbitrio gerere ſolere. Moſchouiæ autem Princeps videns ſe deluſum fore, vlciſcendi libidine ardens, anno Domini 1523. exercitum ad Cazanenſe regnum expugnandum duxit, in finibuſq́; Cazanenſium, ad Volgæ & Suræ fluuiorum confluxum, munitionem propter infeſtandos Cazanenſes condidit, quam à ſuo nomine Baſilo W Gorod appellauit. Poſtea re infecta exercitum dimiſit.

Anno deinde ſequenti 1524. ad Cazanenſe re-

Moſchouitæ Cazan oppugnant.

gnum occupandum, ingentes numeroſaſq́; copias, cum duce quodam Michaële Georgij deſtinauit, Cazanq́ue arcem quinta decima Auguſti oppugnare cœpit, quam quidam Moſchouitæ ad id ſubornati incenderunt, intuenteq́; Moſchorum exercitu funditus exuſta eſt. Attamen in tam facili occupandi caſtri occaſione, Moſchouitæ ad expugnandum occupandumq́; caſtri combuſti collem ne accedere quidem audebant: Tartaroſq́; id denuo ædificãtes non

Cazan comburitur. impediebant, atque ita postea arx Tartarorum strenua opera, Moschouitarumque negligentia restaurata est. Moschouitæ verò frustra moras trahentes, consumto commeatu fame laborare incipiunt. nam Ceremissis tuentibus partes Cazanensium, hostium itinera diligenter obseruantibus, emissariosque excutientibus, nihil adferri poterat, adeò vt nec princeps de suorum qua premebātur necessitate cognoscere, nec ipsi quicquam illi significare de rerum suarum statu possent, & aliquot millia Moschouitarum à Ceremissis cæsa & fugata, nauesque plurimæ, quibus cōmeatus deferebatur, ademtæ, & aquis obrutæ sunt. Tandem Moschouitæ auxilijs aduenientibus *Cazan iterum oppugnatur.* castrum combustum denuo restauratum obstinatissimè oppugnare cœperunt, tormentis machinisque bellicis admotis, obsessi quoque exoneratis pariter in hostem bombardis strenuè se propugnabant, donec bombardario magistro, quem vnicum in castro habebant, glande scloppetario à Moschouitis icto priuarentur; atque certis sub conditionibus Cazanenses cum ducibus exercitus Moschouitici, induciās pepigere compulsi sunt, tributaque secundum pacta ad mortem vsque Basilij persoluebant. Mortuo tādem Basilio, Ioanni moderni Principi filio eius *Cazan capitur, expugnaturque.* recalcitrare Cazanenses cœperunt, quos ille septem perpetuis annis bello acerrimo, vario tamen Marte pressit, arcemque & ciuitatem Cazaniam regionis metropolim tormentis bellicis, & obstinato impetu militum suorum, pulaerumque bombardariorum suppositione anno Domini 1551. expugnauit, paternumque opus strenuè perfecit, & ab hoc tempore Cazanensium regnum, & vrbs Cazan cum arce, Princi-

Principi Moschorum Ioanni Basilij filio subacta est, titulumque regni prædictus Princeps sibi vsurpat, seque Czar Kazanski, id est regem vel imperatorem appellat. Magna autem pars Tartarorum Cazanensium tunc temporis capta, Principis impulsu baptizata est, multi quoque baptismum respuentes, capite multati, aquisque obruti sunt: nunc tamen communiter omnes Mahometi dogma, erroresque gentiles profitentur, exceptis perpaucis, ijsque insigniorībus, qui Ruthenico ritu, fidei Christianæ præceptis initiati sunt. Atque hæc de Cazanensibus Tartaris breuiter dicta sufficiant, nunc confines Tartaros Nohaycenses, cæterosque campestres in Hordas distributos attingemus.

NOHAICENSIVM TARTArorum Horda.

TArtari Campestres, cateruatim in campis nullis finibus obseruatis degunt, in Hordasque veluti in quasdam prouincias, à quibus & cognominantur, diuiduntur. Horda autem conuentum, & multitudinis congregationem, cœtumq; hominum, in formam ciuitatis coactū significat. Cæterùm vnaquæq; Horda nomine suo peculiari appellatur, quæ multæ ab inuicemque moribus aliquantulum diuersæ sunt, *Horda quid significat.* ex quibus præcipuè Nohaicensis, Zauolensis, Præcopensis, Crimscensis, Cosaczkiensis, Tumenensis, Calmuckiensis, Turcomanensis, & id genus aliæ, quæ omnes Mahometi dogma amplectuntur, profitenturque.

Nohaicensium Tartarorum Horda, post Tartaros Cazanenses Orientem versus procedēdo in pri-

mis occurrit, quæ vltra Volgam fluuium amplissimã circa mare Caspium ad fluuium Iayczk, ex prouincia Sibier decurrentem, sita est. Huius regionis Tartari incolæ non reges, sed duces habent, in tresq; ducatus diuiditur, quorum primus cum ciuitate Scharayczik dicta, vltra fluuium Volgam Orientem versus, cum adiacente ad Iayczk fluuiũ regione extenditur, Scharaycensisque ducatus à ciuitate Scharayczik dicitur. Secundus ducatus in Horda Nohaycensi inter Camam Iayczk, & Volgam fluuios situs est. Tertius eiusdem regionis ducatus Sibieriẽsis prouinciæ partem, (de qua superius) & omnem circumiacentem regionem attingit. Atq; hæ omnes regiones siluosæ sunt, excepta ea quæ ad Scharayczik ciuitatem vergit, quæ tota campestris est.

Scharayczik.

A ducatu Scharaycensi Nohaycẽsis regni Orientem versus procedẽdo, occurrunt populi Iurgenczi, à Moschouitis appellati, quibus frater Magni Cham supremi regis Tartarorum imperat, à Iurgenczijs autem decem dierũ itinere ad regiones Magni Cham, regis de Catagia (qui maximam Tartarorum partem possidet) peruenitur.

Iurgenczi.

Rex de Catagia.

TARTARORVM ZAVOLhensium Horda.

BVlgaria siue Volgaria, vel Zauolhensium Tartarorum Horda, à Cazanensi regno, & Nohaycensi Horda nonnihil in Meridiem reflectendo, occurrit. Traxit autem cognomen à Volga fluuio celeberrimo, qui eam longo tractu interfluit. Ex hac regione Bulgari, Slauones, qui nunc Turcarum imperatori parent, & Volinci, Rutheni, Lituaniæ populi, regi Poloniæ subiecti, oriundi perhibentur, prout latius in deductione Polonorum patet.

Bulgari & Volincij.

Zauolhensis autem Horda præcipua, & quasi princeps cæterarum omnium olim extitit, incolarum videlicet multitudine & rerum gestarum fortitudine, locique affluentia & opportunitate, ex qua cæteri omnes Tartari Campestres ortum genusque duxerunt. Hæc autem Horda Zauolhẽsis inter Volgam & Iayczk fluuios iuxta mare Caspium siue Persicum sita est. Reges sui iuris ad Alexandri vsque regis Poloniæ tempora, moderni regis Poloniæ Sigismundi Augusti patruum habebat, infra annum Domini 1506. Sed tandem Sachmat rex Zauolhensis vltimus, ob iniuriam quandam quam olim Crimscijs Tartaris prædecessores eius fecerant, à Machmatgirey Tauricæ rege, ex Crimsca Horda oriundo regno pulsus fugatusque est. Qui ad Alexandrum prædictũ regem Poloniæ, magnumque Ducem Lituaniæ profugit, auxilij contra Machmatgirey implorandi gratia. Cùm autem Lituani & Poloni auxilia longius differebant, interim Machmetgirey Tauricæ rex, Zauolhensis regis suprà nominati exercitum profligauit, totamque regionem eius occupauit. Et ab hoc tempore Zauolhensis Horda penitus diuexata, & regibus orbata est, quam postea Basilius princeps Moschouiæ imperio suo subegit, cuius titulum Ioannes modernus princeps huius Basilij filius sibi vendicat, seque Bulgariæ, id est Zauolhensem regem appellat.

Zauolhensis Horda occupata.

Tandem vltra Viatcam regionem, & Cazanense regnum Tartarorum tres Hordæ, qui Thumenski, Schibanski, & Cozaczki appellãtur, in campestribus

habitant, cateruatimque viuunt, ac tot quot lubet ducunt vxores. Potum ex lacte equino habent, frugum vsum nesciunt, pecunijsque non vtuntur, exorcismis & incantationibus supra modum dediti, quibus caligines aliasque intempestates cæli sæpius excitant, hocque modo hostes frequenter profligant. Hæc autem omnia herbis, verbis, lapidibus, radicibusq; ab eis miris incantationibus conficiuntur.

Mores Tumensium.

Calmuczkiensis Horda trans Volgam fluuium sita est, Caspio mari confinis, huius incolæ in campestribus vitam ducunt, à crinibusque quos nutriunt Calmuczki Tartari appellantur.

Calmuczkiẽsis Horda.

ASTRACHAN TARTARIÆ regnum.

Astrachan Vrbs.

ASTrachanense regnum, post Tartaros Nohaycenses, & Cazanenses ad mare Caspium situm est, compluresque ciuitates habet, ex quibus Astrachan vrbs opulentissima, in qua emporium celeberrimum est, à qua tota circumiacens regio nomen accepit, ad ostia Volgæ sita est, ibi autem Volga fluuius septuaginta pluribusve ostijs in mare Caspium exoneratur, multas ibidem insulas faciens, tantaque aquarum copia ingreditur, vt procul spectãtibus maris formam præ se ferat. Hoc regnum olim sui iuris erat, regesque hæreditarios habebat, sed anno Domini 1554. à Ioanne Basiliade Moschorum principe vnà cum vrbe subactum occupatumque est, cuius titulum sibi vsurpat.

Ostia Volgæ.

Ad hoc regnum occupandum Sultam Zelim imperator Turcarum, inuidia auaritiaque prolatandi imperij Tartarici ductus anno Domini 1569. 20. Martij

Expeditio Turcarum ad Astrachan.

Martij die, ex Constantinopoli terra & mari exercitum ingentem Turcarum 25000. equitum, & Ianiczarorum 3000. destinauit, naualis classis centum quinquaginta galeris, & multis celocibus constabat. His demum omnes Hordæ Tartarorum Præcopensium, ex mandato Imperatoris adiunctę sunt, 80000. equitum excedentes. Sicque iunctis viribus, longissimo eoque periculosissimo campestri itinere, multis fluuijs & paludibus superatis, ad Azoph peruenerunt, omni commeatu prorsus consumto. Azoph autem in ostijs Tanais fluuij Turcica arx sita est, ad paludes Mæotidis. Postea ad victum necessarijs comparatis, omnis equitatus Turcicus & Tartaricus, per campestria & Hordas Tartarorum Nahaicensium, & Circassorum quinquemontanorum, tædiosissimo itinere sub Astrachan, 5. Septembris venerunt, 24. hebdomadis cum ineffabili famis & sitis angustia in via transactis. Hebdomadam integram sub arce quicquam tentantes consumserunt; aditum enim ad eam vasta Volgæ circumfluẽtis amplitudo prohibet. Interea Moschouitarũ aliquot millia aurora instante, in nauibus & celocibus, Turcas & Tartaros inopinata excursione, magno cũ impetu Duce Serebrny adoriuntur, multitudineque eorum prostrata, spolijs onusti armata manu incolumes in arcem redierunt. Tartarorum quoque aliquot millia ad vnum trucidauerũt, vt nemo ex illis euaserit, qui sub arcem pabuli acquirendi gratia superato fluuio Volga excurrerant. Naualis quoque Turcarum illi exercitus, centum quinquaginta galerarum tormenta magna, pulueres bombardarios, commeatum, & alia belli expugnandique instrumenta vehens, cum aduerso

Astrachan à Turcis obsessa.

Tanai ab Azoph ad montem PereWloka dictũ, duobus ferè mensibus transactis veniret; nauesque siue galeras terra in instrumentis ad id pertinentibus, per illum montem (qui milliaribus septem à Tanai ad Volgam fluuium magnum sub Astrachan fluentem distabat) transferre vellent, Moschouitarum 15000. illos adoriuntur sex millibusque Turcarum prostratis, spolia & instrumenta multa iam in terram exposita abstulerunt, reliqui vix ad naues aufugerunt, huiusmodique insperata clade accepta, ad Asoph redire coacti sunt, vndique eos Moschouitis persequentibus. In Azoph existentibus aliud infortunium accidit: pulueres enim tormentarij quos in arce deposuerant, igne fortè adueniente succensi sunt, cum ingenti Turcarum & arcis damno; cæteri Constantinopolim petentes, in paludibus Mæotidis naufragio perierunt. Sed ad rem intermissam redeo. Tartari & Turcæ Astrachan frustra cum quotidiana diminutione suorum obsidentes, de naualis classis, in qua spes eorum recumbebat, perditione audientes, vndique hostis imminentis, famisque & sitis angustia pressi, coangustati, & ad extrema redacti 21. die Septembris cum ingenti dedecore, damnoque irresarcibili, absque vllo Moschouitarum detrimento, obsidionem soluere coacti sunt. Ad Azoph 23. Octobris die venerunt, quinq; hebdomadis in reditu cum ineffabili periculosissimaque miseria, & intolerabili angustia transactis, per campestria enim desolata illis iter erat, vt nusquam pabulum acquirere, & pro se & pro equis reficiendis poterint. Moschouitæ enim gramina omniá passim succenderant, & aqua interdum quinq; integris diebus carebant, omnesq; ferè

Turci à Moschouitis profligati.

ferè illo exercitu Turcico, cum equis pariter fame & siti coangustati, misetè perierunt: quidam in paludibus Mæotidis Constantinopolim repetentes, aquis submersi sunt, ita vt 225000. equitũ, 3000. Ianiczarorum, & centum quinquaginta galeris amissi, vix 2000. Constantinopolim redierunt.

Turcarum clades.

Est quoque Schamachia vrbs Tartarorum, ad mare Caspium condita, quæ ab Astrachan sex dierum itinere abest, ab ea tota regio siue Horda Schamachia nuncupatur, hanc rex Persarum possidet. Incolæ autem huius regionis texendis sericeis vestibus excellentissimi sunt artifices. Turcomanorum Horda vltra Caspium mare sita est, eius imperium inter quinque fratres partitum est, quorum qui primas tenet Azynchan nominatur, reliqui verò Soltani appellantur, in totoque imperio solummodo quinque oppida reperiuntur. Incolæ Mahometicam hæresin amplexantur, viuuntque iuxta Nahaycensium Tartarorum consuetudinem, & cum Persarum principe, vulgò Zophi nuncupato, frequentissimè bella mouent.

Samachia Vrbs & regio.

Turcomani.

Sarmacandia Orientem versus procedendo, vltra Turcomaniam, vrbs est amplissima, quæ olim totius Tartariæ metropolis extitit, nunc verò ruinis deformis iacet, vnà cum multis antiquitatis vestigijs. In ea sepultus est Tamerlanes ille Tartarorum rex, qui olim Turcarum imperatorem Baiazethem cum exercitu numerosissimo profligatum, captiuum aureis catenis vinctum, in cauea velut auem per totam Asiam circumuehebat. Huius regionis incolæ Mahometani sunt.

Tamerlanes.

KYRGESSORVM HORDA.

Ritus Kirgessorum.

KYrgessi Tartari cateruatim in campis degunt, habentque ritum gentilem huiusmodi. Sacrificus ipsorum quo tempore rem diuinam peragit, tűc sanguinem, lac, & fimum iumentorum, terramque sumit, commixtioneque insimul facta, in vas quoddam infundit, & vnà cum hoc arborem ascendit, ad populumque circumstantem concionatur; concioneque peracta in stultam plebeculam, prædictam commixtionem spargit, populus verò in terram pronus prouoluitur, aspersiunculamque hanc pro Deo colit, firmeque credit nihil esse perinde salutare humano generi, ac terram, pecus, armentaque. Mortuos loco sepulturæ arboribus suspendunt, his finitimi sunt Baschirdi Tartari ab Occidente, & Hieseliti ab Oriente.

Baschirdi. Hieseliti.

Molgomozani, Badaij, ritusq; eorum.

Ab ijs vltra Imaum montem longo tractu procedēdo ad Oceanum Scythicum, Molgomozani, Baydaique Tartari occurrunt, hi Solem vel rubrum pannum stipiti appensum, cultu diuino adorant; in castris cauernisque subterraneis vitam ducunt; omniumque animantium & reptilium serpentum, vermiumque, murium, & id genus aliarum rerum incomestibilium, carne vescuntur. Idioma proprium habent, ijs contermini sunt Macriti, & Samogides, quasi seipsos comedentes populi.

Hijs longè positis & penè ignotis Tartaris, populisque campestribus in Oriente vltra Imaum montem & Oceanum Scythicum degentibus breuiter descriptis ad reliquos Tartaros campestres Moschouitico imperio confines, qui Crimskij, Præcopskij, & Pietiorskij, id est quinquemontani appellantur, reuertemur.

CIRCASSI PIETIORSCZII Tartari.

A Regno Astrachān, quod mari Caspio, vt suprà diximus, adiacet, in Occidentem tandemque in Meridiem reflectendo, circa Mæotidis paludes, & Pontum Euxinum, ad fluuium Cupa, qui in Mæotidem exoneratur, Aphgasi populi in primis occurrunt, vbi etiam vsque ad fluuium Merulam, qui Pontum Euxinū ingreditur, montes eminentissimi sunt, in quibus Tartari Circassi, Pietiorsczij dicti, id est quinquemontani, habitant. Viri sunt strenui, & bellicosi, montium, quibus interclusi sunt, asperitate, & difficili aditu (à quibus & nomen traxerunt) freti, Turcis & Tartaris fortiter sæpissime repugnant, lingua propria vtuntur, & Christianismum cum Ruthenicis siue Græcis ceremonijs conuenientes, profitentur, linguaq; Slauonica, sacra Ruthenorū more peragunt. In castris vt cæteri Tartari viuunt, & in propinquorum funeribus pompas ducunt, magnificasque exequias celebrant, & in memoriam mortis amicorum auriculam integram, partemve eius, testificantes amorem, sibi ipsis amputant. Audacissimi piratæ sunt, nam fluuijs qui ex montibus eorum fluunt in Euxinum Pontum, siue paludes Mæotidis nauibus delapsi, quoscunque reperiunt spoliant, & excutiunt, eos præsertim qui ex Capha Constantinopolim versus nauigant.

Aphgasi.

Circassi Christiani.

Circassorũ funebres exequiæ.

CRIMSCII SIVE PRÆcopsczij Tartari.

INter Cazan & Astrachan regna Tartarorum, quæ nunc Moschorum principi subsunt, longo secundum Volgam fluuium celeberrimum tractu, ducentis videlicet & triginta milliaribus Polonicis, ad Borysthenem vsque fluuium campi deserti sunt, quos Tartari nullis certis sedibus obseruatis incolunt, præter Azoph & Achasz ciuitates, ad Tanais fluuij ostia sitas, Turcis tributarias, quas Tartarorum magna pars incolis, & circumquaq; certis sedibus morantur, remq; familiarem magna ex parte exercent. In his prædictis campis desertis ciuitas Crym olim regum Tauricæ sedes, à qua Crymskij nominabantur, sita est. Postea verò toto Isthmo spacio mille ducentorum passuum, ad insulæ formam perfosso, reges Tauricæ non Crymskij, sed Præcopskij, ab illa nimirum perfossione sumto vocabulo, (*Precop* enim Slauonica lingua fossam, vel aliquid perfossum sonat) appellantur. Hæc autem ciuitas Præcop, nominata, in Taurica chersoneso sita est, quæ ab Azoph ciuitate celebri, vbi est emporium insigne, quinque dierum itinere distat. Tota autem chersonesus Taurica, silua quadam per medium scinditur, eius mediam partem quæ ad Pontum Euxinum vergit, Turcarum imperator possidet, in qua Capha insignis vrbs, olim Theodosia dicta, Genuensium quondam iuris existens condita est. Hanc autem Capham emporium totius Asiæ celeberrimum, Mahometes Turcarum imperator (expugnata Constantinopoli) Genuēsibus quatuordecim annorum spacio obsidione eam

Campi deserti.

Azoph & Achasz.

Crym Vrbs.

Præcopskij Vnde dicti.

Præcop Vrbs.

Taurica chersonesus.

Capha.

eam premens, proditione quorundam Genuensium largitionibus corruptorum ademit.

Alteram peninsulæ partem Tartari Præcopenses tenent. Omnes autem Tartari Præcopenses siue Crymscij (qui nunc Tauricæ regnum incolunt) originem suam ex Zauolhensium Tartarorum Horda ducunt. cùm enim propter intestinam domesticamque seditionem regno pulsi fuissent, nec vsquam in vicinia firmum domicilium habere possent, hanc Europæ partem occupauerunt, veterisque iniuriæ haud immemores cum Zauolhensibus Tartaris, varijs bellorum euentibus belligerabāt, donec eos regno prorsus exuerent, regesq; eorum extinguerent.

OCZAKOW castrum & ciuitas, in ostijs Borysthenis fluuij, ad Pontum Euxinum sita, quam Tauricæ rex ademtam Lituaniæ ducibus tenet, Tartarique Præcopenses eam incolunt. Turcarum verò imperatori nunc tributaria est, à Præcop ciuitate quadraginta milliaribus distat, ab Alba, quæ Moncastro antiquis dicitur, vrbe Valachiæ ad fluuij Tyræ ostia sita totidem, à Circas verò oppido ad Borysthenem condito quadraginta. Porrò ab hac ciuitate OczakoW Tartari Præcopenses, qui eam incolunt, OczakoWsczi Tartari dicuntur, frequenterque varijs excursionibus Podoliam Russiæ regionem sibi in vicinia adhærentem; & aliquando Lituaniam ipsam, cæterasque Russiæ partes infestant, prædasque & spolia cum hominibus abigunt, maximè verò ea de caussa huiusmodi excursiones facere solent, cùm illis stipendia consueta à rege Poloniæ plus iusto retinentur. Solet enim rex Poloniæ huic regi Tauricæ

Tartari OczakoWskij.

stipendia certa quotannis soluere, ea conditione, vt opera illius quauis vrgente necessitate vteretur, qui aduersus quoscunque hostes Polonorum, & Lituanorum, cum certis copijs militare quolibet tempore paratus est. Præcipuè verò Moschouiæ principis regiones ex parte Polonorum infestat, varijsque excursionibus debilitat, vnde & princeps Moschorum missis subinde muneribus aliquando illum sibi deuincere solet. Tartarus verò muneribus interdum vtrinque acceptis, vtrumque etiam vana spe lactat, regi tamen Polonorum impensius fideliusq; & obstinatius militat; ac omnes prouincias Moschouiæ monarchæ subiectas nomine illius deuexat; & frequentibus insultibus igne & ferro vndiquaque peragrat; amplissimaque spolia educit, prout & nuper anno Domini 1571. mense Maio, ipso die ascensionis Dominicæ Moschouiam ipsam vrbem cum arce & totam circumiacentem regionem, ad quinquaginta milliaria in latitudinem & lõgitudinem flamma ferroque protriuit, vastauit, mancipiaque & spolia dictu incredibilia eduxit, exercitum etiam ingentem sibi oppositum cum multis ducibus & insignibus belli præfectis fudit, & ad internitionem profligauit, trucidauitque, adeò vt memoria tantæ crudelitatis Tartaricæ (quamuis antea quoque frequentes eorum excursiones forent) non extaret.

Moschouia à Tartaris exusta.

Hij autem Tartari Præcopenses Christianis infestissimi sunt, Turcarumque imperatori quotannis trecentos Christicolas pro stipendio pendunt. A Septentrione magni Ducis Moschouiæ regionibus, ab Oriente Tartaris Quinquemontanis, ab Occidente & aliquantulumque à Septentrione Russiæ Polono regi

Fines Præcopensium.

regi subiectæ, à Meridie Moldauiæ, Valachiæque contigui sunt. In Campestribus circa Pontum Euxinum & paludes Mæotidis, in totoque Isthmo & chersoneso Tauricæ degunt. Rex eorum frequentius in castris, interdum verò in OczakoW ciuitate (quæ quondam Vitoldi tempore Lituaniæ colonia erat) commorari solet. Horum Tartarorum situm mores, & barbaricam crudelitatem Ouidius Naso ibidem exulans, suis in Elegijs de Ponto latissimè describit, hosq; fluuios in Pontum Euxinum exonerari carmine infrascripto (quod subscribere libuit) Elegia ad Albinouanum decima, recenset.

Adde quòd hic clauso miscentur flumina Ponto,
Vimq; fretum multo perdit ab amne suam.
Huc Lycus, huc Sagaris, Peneusq;, Hipanusq;, Orateſq;,
Influit, & crebro vertice tortus Halis,
Partheniusq; rapax, & voluens saxa Cynapes
Labitur, & nullo tardior amne Tyras.
Et tu fœminea Thermodon cognite turmæ,
Et quondam Graijs Phasi petite viris.
Cumq; Borysthenio liquidissimus amne Dyraspes,
Et tacitè peragens lene Melanthus iter.
Quiq; duas terras, Asiam Cadmiq; sororem
Separat, & cursus inter vtranq; facit:
Innumeriq; alij, quos inter maximus omnes
Credere Danubius se tibi Nile, negat.
Copia tot laticum quos auget, adulterat vndas,
Nec patitur vires æquor habere suas.
Quin etiam stagno similis, pigræq; paludi,
Cæruleus vix est diluiturq; color.
Innatat vnda freto dulcis, leuiorq; marina est,
Quæ proprium misto de sale pondus habet, &c.

Hic Ouidius solummodo præcipuos eosq; capitales fluuios recensuit, reliquos verò complures & absq; numero amnes insignes, qui prædictis immiscentur carminis breuitati consulens omisit.

DE MORIBVS, CONSVETVDINE, vita Tartarorum.

ABsolutis breuiter Tartarorum hordis siue regionibus earumq; situ, nunc de vitæ eorũ moribus, vestimentorumq; vsu & victu pauca subijciemus. Omnes autem Tartari prædicti, Machometi dogma, exceptis Circassis Quinquemontanis amplectuntur, Turcarum ritu. Turcas tamen se appellari molestissimè ferunt, probriq; id loco ducũt, sed Besurmanos, quasi gentem electam se nominari gaudent.

Statura Tartarorũ. Homines sunt statura mediocri, obesa, lataq; facie, distortis & concauis oculis, barba capris simili horridi, capite rasi, exceptis excellentioribus viris, qui crines contortos, eosq; nigerrimos secundum aures protensos nutriunt, corpore valido robustoque, animo audaci, in Venerem eamq; naturæ contrariam lasciui. Victũ ex omnibus animalibus quomodocunque mactatis, maximè autem ex equis habent, exceptis porcis à quibus ex præscripto legis, vt re fœdissima & immunda abhorrent. Famis somnique supramodum patientes, vt ea nonnunquam toto triduo quatriduóve perferant, tandem verò occasionem ad vorandum nacti, supra modum se cibo & potu ingurgitant, eaque crapula priorem inediam resarciunt, sicque cibi & potus superfluitate obruti, biduo triduóve dormiunt, in quos sic somno penè

penè suffocatos, & oppressos Lituani & Rutheni (in quorum frequenter regiones excurrunt) derepente irruentes, incautos profligant, prędasq; repetunt. Cùm autem aliquò proficiscuntur, & si fame sitique cruciantur, equis quibus insident venas incidunt, haustoque eorum sanguine sitim famemq; sedant, equis verò huiusmodi venarum incisioně maximè prodesse putant. Equarum lacte supramodum delectantur, quo robustos pinguesque se fieri arbitrantur. Herbis varijs, maximè autem ijs quæ iuxta fluuium Tanaim crescunt suauiter vescuntur, sale rarissimè vtuntur, ideoq; visum sibi acutiorem inesse dicunt. Quòd si aliquando reges siue duces exercitui suo commeatum distribuunt, quadraginta viris vnum equum dare solent, quibus mactatis milites carnes inter se partiuntur, prętantiores verò intestina tantum vt rem opiparam & suauiorem sumunt, quæ ad ignem parũ calefacta, vt videlicet adhęrentia stercora excuti possint, vnà cum cineribus & carbonibus de igne otius erepta rapaciter vorãt. Non solùm autem digitos pinguedine perunctos, sed etiam cultellum, lignúmve, quo stercora detergunt suauiter lingunt, suguntque. Capita equorum apud eos in delicijs habentur, insignioribusque tantummodo apponuntur. Cibum verò capessituri, locum quo cibus apponitur circumsedent, pedibus subtus transuersim attractis, eodem quoq; modo mensam si adest (præcipuè legationem apud Polonos Lituanósve obeuntes) circumsedent; præstantiores verò super mensam accumbunt, sed suis in regionibus nunquam ferè in mẽsa, nisi super terram comedunt. Insigniores tapetas sibi substernunt.

Arma Tartarorum. Arma quibus in bello vtuntur hæc gestare solent, arcum cum pharetra sagittifera, cestum, securim, frameamq́;. Sagittas autem veneno subtiliter inficiunt, de quibus etiam Ouidius de Ponto, Elegia secunda & tertia ad Maximum libro primo testatur, cùm dicit:

Hostibus in medijs, interq́; pericula versor.
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui mortis sæuo geminent, vt vulnere caussas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
His eques instructus, perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
At semel intentus neruo leuis arcus equino,
Vincula semper habens irresoluta, manet.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq́; vix firma submouet arma sera.

Ad eundem Elegia tertia.

Tartarorũ scilicet. * *Maxima pars hominum * nec te pulcerrima curat*
Roma: nec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenæq́; pharetræ,
Quamq́; libet longis cursibus aptus equus.
Quodq́; sitim didicere diu tolerare, famemq́;,
Quodq́; sequens nullas hostis habebit aquas.

Idem Tristium libro tertio, Elegia decima.

Et vlterius ibidem. *Sauromatæ cingunt, fera gens Bessiq́; Getæq́;,*
Quæ non ingenio nomina digna meo.
Protinus æquato siccis Aquilonibus Istro
Inuehitur celeri barbarus hostis equo.
Hostis equo pollens, longeq́; volante sagitta,
Vicinum latè depopulatur humum.

Diffu-

Diffugiunt alij, nullisq́; tuentibus agros
Incustoditæ diripiuntur opes.
Ruris opes paruæ pecus, & stridentia plaustra,
Et quas diuitias incola pauper habet.
Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis
Respiciens frustra rura, laremq́; suum.
Pars cadit hamatis miserè confixa sagittis,
Nam volucri ferro tinctile virus inest.
Quæ nequeunt secum ferre, aut abducere perdunt,
Et cremat insontes hostica turba casas.
Tum quoq́;, cùm pax est, trepidant formidine belli,
Nec quisquam presso, vomere sulcat humum.
Aut videt, aut metuit locus hic, quẽ non videt hostem
Cessat iners rigido, terra relicta situ.

Equos quorum (genus *Bachmat* vocant) ceruice depressa, pusillosque, sed fortes habent, qui more dominorum suorum, laborem inediamque & cursum longissimum diutissimè sustinent, ramisque & corticibus foliisve arborum radicibusque vngulis è terra excussis, & euulsis pascũtur, his ita ad laborem assuefactis Tartari commodissimè vtuntur. Habent quoque alios eodem nomine appellatos equos generosos, corporulentos, & obesos, qui caput sursum erectum inter currendum gestant. Hos autem omnes equos castratos habent, quibus scilicet in bello vtuntur; tales enim plus laboris & inediæ tolerare posse arbitrantur. Dum autem in regionem aliquam depopulandam, vel ad confligendum cum hostibus proficiscuntur, vnusquisque eorum binos tresve equos secum ducere solet, vt scilicet vno defatigato, in alium ascendere possit: lassatos verò ma- *Equi Tartarorum.*

nuducũt, vel ad comedẽdũ mactãt. In his eqs flumina trãsnatãt, qui forte fugiẽtes insequẽtiũ hostiũ vim extimuerint, sellis, vestibus cæterisq; impedimẽtis à se abiectis, armis tãtùm exceptis effusissimè fugiunt. Equos baiulos qui vitę bellíve necessaria portant, sic assuetos habẽt, vt ipsi absq; ductore vel stimulatore equos cæteros (licèt ipsis fugientibus aquásve tranantibus,) sequantur. Frena autem leuissima & simplicia habent, flagellisq; prę calcaribus vtũtur; cellas quoq; leuissimas, firmissimas tamen habent.

Ornatus equorum.

Conflictum cum hostibus eminus audacissimè ineunt, in quo non diu perseuerantes, hostibus insequendi occasionem dant, fugientes autẽ maximè cauendi sunt: nam in hostes insequentes à tergo tela scitè peritissimeq; retorquent. Tandem conuersis de repente equis in dissipatas hostium insequẽtium ordines, denuo impetum faciunt, pugnamq; redintegrant. In patentibus autem campis cum hostibus confligunt, agmine sinuoso in gyrum ordinato, quo certior & liberior nulla re obstante, hostem iaculandi via pateret, iamque manus conferentes vndiquaque hostium tela extorquẽdo circumferuntur, estque euntium & redeuntium mirus quidam ordo. Ductores verò quos sequuntur harum rerũ peritissimos habent, qui si fortè, vel ab hostibus occisi fuerint, vel metu perculsi in ducendis ordinibus aberrauerint, tanta totius exercitus fit confusio, vt nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hostem torquere possint, hocque genus certaminis à similitudine *Choream* appellant. In angusto autem loco si fortè eis decertandum venerit, nullus huius ordinationis est vsus, atque ideo fugam arripiunt: nam neque

Confligendi cũ hostibus ordo.

neque clypeo, nec lancea, nec galea muniti sunt, vt hostem in stataria pugna sustinere possint. In equitando verò hunc morem seruant, vt contractis in sellam pedibus, breuissimè stapedibus insideant, quo facilius in vtrumque latus se possint conuertere, telaque in hostes identidem contorquere, & si quid fortè in terram delapsum fuerit, id continuò, nulla re obstante stapedibus innixi tollunt. In hoc autem adeò exercitati sunt, vt etiam celerrimè currentibus equis id efficiant, hastis verò lanceisve impediti, in alterum latus subitò se demittunt, altera duntaxat manu pedeque equo adhærentes, & sic frequenter aduersariorum ictus eludunt. Peditatu inter confligendum nunquam vtuntur, arces rarissimè oppugnant, tormentis enim & bombardis vti prorsus ignorant: quòd si fortè aliquas arces dolo occupare, vel igne supposito succẽdere possent, eas funditus exurunt, captiuisque & exuuijs eductis vacuas dimittunt.

Cùm autem incertis & nullis finibus obseruatis sedibus vagantur, inter ducendos exercitus, stellarũ aspectu, maximè verò poli Arctici (qui Slauonica lingua, *Zesesnij Kol*, quasi ferreus stipes dicitur) cursum suum dirigere solent.

Vestibus oblongis ad talos demissis pileisque applicatis communiter tam enim viri quàm fœminæ vtuntur, nec in cultu mulieres à viris quicquam differunt, nisi quod velo lineo caput tegunt. Caligas quoque lineas gestant. Reliqua communis turba quę in campis passim degit, vestes ex ouium pellibus confectas habent, quas non mutant, nisi longo vsu prorsus attritæ laceræque fuerint. Eorum reginæ &

Vestitus Tartarorũ.

magnatum nobiliumq; præcipuorum vxores, dum in publicum procedunt, facies velis lineis obtegere solent.

Mutatio locorum Tartaris dulcis.

Vno in loco non diu commorantur, sed depastis pascuis cum armentis, vxoribus, & liberis, quos in plaustris, & equis secũ circumferunt, aliò cõmigrãt, exceptis ijs qui in oppidis degunt. Grauem autem infelicitatem putant, diu in eodem loco morari, itaque liberis suis sic graue malum imprecantur, dicentes: O vtinam eodem in loco perinde vt Christianus perpetuò hæreres, propriumque fœtorem olfaceres. Si verò bello aliquo grauiore vrgentur, vxores, liberos, senesque in loca tutiora collocant. Quotiescunque in aliquas prouincias excurrunt, eas deprædatas captiuis abductis, igne ferroq; funditus proterunt, & tandem otius fugiunt. Quo verò plures prouincias desolauerint, hoc se regna sua (in campis enim sub dio viuere solẽt) ampliora reddidisse dicunt.

Homines sunt rapacissimi, alienis bonis semper inhiantes, pecora hominesque in captiuitatem, præcipuè Christianos abigunt, prædaque & spolijs victitant, laborem enim remque familiarem prorsus detrectant, inde & panis vsum ('exceptis ijs qui sunt confines Podoliæ, regioni Russiæ Polonis subiectæ) penitus ignorant. Auri argentique apud illos vsus nullus est, extra mercatores, rerumque tãtum permutatione vtuntur. Quod si aliquid pecuniarum ex spolijs rebusque venditis à vicinis adepti fuerint, ea vestes in Russia cæteraque necessaria vitæ comparant. Captiuos in seruitutem quosdam sibi redigũt, cæteros Turcis alijsque quibusuis extraneis negociatoribus aut vendunt, aut redimendos cõcedunt, virginibus reseruatis. Senes autem & infirmos, qui ad perferendos labores inutiles sunt, vel qui magno vendi non possunt, hos illi iuuenibus velut canibus lepores exponunt, quo prima militiæ tirocinia inde addiscant. Eos itaque illi iuuenes aut sagittis velut certum iaculandi signum conficiunt, vel obtruncant, decollant, lapidibus obruunt in aquasque præcipitant.

Panis vsum ignorant.

Mercatores.

Captiuis quomodo vtuntur.

Iusticia Tartarorum.

Iusticia apud eos nulla obseruatur: nam vt quisque re aliqua indiguerit, eam ab altero impunè rapere potest, & si apud iudicem de vi illataque iniuria conqueritur, reus non negat, sed se ea re carere non potuisse dicit. Tum iudex huiusmodi proferre sententiam solet: Si tu vicissim re aliqua indigueris, rape ab alio. Si in contentione aliqua quispiam occidatur, authoresque sceleris capti fuerint, equis, armis vestibusque spoliati dimittuntur: in dimissione verò iudex vilem equum & arcum dat homicidæ dicens, abi, remque tuam cura. Cumq; quietis impatientissimi sint, mutuò tamen se non interimunt, nisi reges inter se diffideant.

Nomina dignitatum apud Tartaros hæc ferè sunt, *Chan* regem sonat, *Soltan* filius regis, *Bij* dux, *Mursa* filius ducis, magni nominis vir, *Olbout* nobilis vel consiliarius, *Olboadulu* alicuius nobilis filius. *Seijd* verò supremus sacerdos dicitur, qui apud Tartaros in tanta authoritate & reuerentia habetur, vt reges ei aduenienti occurrant, stantesque equo insidenti manum porrigant, capiteque inclinato manum illius osculantur, idque ipsis regibus permissum est. Duces verò non manum sed genua, nobiles pedes

Supremus sacerdos Tartarorũ.

deosculant. Plebei autē vestes tantū aut equū manibus attingunt. Homo priuatus *Xi* appellatur. Officiorū verò *Vlan*, horū autem secunda est à rege dignitas. Nam reges Tartarorum quatuor viros pręcipuos iuxta se habere solent, quorum consilio in rebus grauibus vtuntur, ex his primus *Schiryn*, secundus *Baryn*, tertius *Gargyn*, quartus autem *Triptzan* vocatur, & omnes sub hoc nomine Vlan comprehenduntur.

Tartarorū audacia. Fines hij Tartari Campestres nullos habent, sed cateruatim passim in campis degunt, idque à natura inditum habent, vt ab hostibus equis deiecti, vulnerati, armisque omnibus spoliati, semiuiuique relicti, manibus, pedibus, dentibusque, quoad & quacunq; ratione possint, ad extremum vsque spiritum sese defendere solent, & tunc temporis maximè cauendus est, dum eum victum moríque incipientem putas: moriturus enim alium post se trahit. atq; hic finis totius descriptionis Tartarorum esto.

RELI-

RELIGIO MOSCHOVITARVM IOHANNIS FABRI, AD FERDINANDVM REGEM

Romanorum cui à confessionibus erat.

Oschouitæ fidem Christianam sequuntur, quam à sancto Andrea apostolo fratre Simonis Petri, primùm eis prædicatam affirmant. Ea quoque quæ sub Constantino Magno à CCCXVIII. episcopis, in Nicea vrbe Bithyniæ primo Niceno concilio conclusa, ac à Basilio Magno & sancto Chrysostomo tradita & prædicata fuerunt, tam sancta, tam firma, tam sincera esse credunt, vt ab illis hactenus nunquam licuerit transuerso digito (vt aiunt) recedere cuiquam, sicut neq; ab Euangelio Christi. Ea quoq; modestia est eorum, vt quę à sanctis Patribus in suis cōsilijs, semel sunt decisa, nunquam audeat quisquam suæ professionis, in dubium denuo vocare. Verùm si qua vel fidei difficultas, vel ritus religiōis inciderit, vniuersa ad archiepiscopū ac reliquos episcopos, per ipsorum tantùm spiritū definienda refertur: neq; quicquā incōstanti vulgo & incōcordi relinquitur. Sacerdotis enim labia custodiunt legē Dei, & lex ex ore eius requirenda erit. Habent aut archiepiscopum qui in vrbe Moschouia, in eo loco vbi sedem imperator habet cathedram archiepiscopalem obtinet. Sunt & episcopi quamplures in Nouogradia, vnus, in qua & Isidorus extitit, sub Eugenio pontifice Rom. Cardinalis teste Raphaele Volaterrano. In Rosciuia alius,

alius in Suſtali, alius in Otiferi, alius in Smolne, alius in Reſani, Colmum, Volut, & Frotini præficiuntur epiſcopi, qui & ſuas habent diœceſes. Hi quidem omnes epiſcopi, archiepiſcopum velut ſupremum agnoſcunt. Archiepiſcopus autem ille, antequam Patriarcha Conſtantinopolitanus à Machometica tyrannide ſuppreſſus eſſet, ſemper hūc Patriarcham vt ſuperiorem recognouit. Huic tamen Romanum pontificem, veluti Petri ſucceſſorē præceſſiſſe ſemper ac meritò fatentur. Neq; hodie huius rei immemor Ruthenorū imperator, adhuc pietatis eiuſmodi diligens cuſtos: quotannis enim Conſtantinopolitano Patriarchæ in hanc vſq; horam quo viuere & Ægyptiacæ ſeruitutis finem æqua mente expectare poſſit eleemoſynam mittere conſueuit. Apud Moſchouitas ea lex & ſanctio eſt, vt presbyteros & omnes quotquot clerici ſunt ſoli ordinent epiſcopi. Neq; vlli presbytero vnquam quenquam cōfirmare licet. Hoc enim muneris epiſcopo ſoli incumbere aſſerunt, vt poſteaquam tinctus aqua, adultus fiat, per impoſitionē manuum epiſcopi & ſignaculum crucis, adeptæ fidei teſtimonium reddat, firmeturq; per vnctionem quæ in fronte fieri ſolet. Ijdem in cœna Domini chriſma & oleum celebrant, atque conficiunt. Cuius dein vſus ſit in baptizando, confirmando, vngendo infirmos. Soli ſunt qui inſtituūt & deſtituunt presbyteros. Neque vnquam licet laicis in ipſos animaduertere, rectè ob oculos habētes Pauli doctrinam ad Timotheum qua dicit: Accuſationem aduerſus presbyterum ne admiſeris, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Ita nec ſe vnquam Imperator ipſe de pœnis clericorum ingerit. hoc epiſcopalis

palis tantùm animaduerſionis conſtanter affirmāt & prædicant vt eos arguat & caſtiget quos ſibi ſubditos Euangelicus ordo, ac in ſortem Domini vocatio fecerit. Habent & epiſcopi ſuos vicarios & officiales, quemadmodum & noſtri qui iuriſdictionem in ſubditos exercent, & iuſticiam in rebus eccleſiaſticis adminiſtrant. Decimis quemadmodum à Deo decretum eſt quoq; viuunt epiſcopi: dominijs vtuntur iure conceſſis: villas ac caſtra poſſident. Reliqua verò ſacerdotum turba, aliquibus decimis, oblationibus, & alijs quamplurimis tā viuorum quā mortuorum aluntur. Pro ijs enim beneficia habent fundata, quorum patroni ſunt tam ſpirituales quàm laici. Seueriori tamen cura hîc agitur, quàm ſoleat interdum nobiſcum, negligentius ſcilicet. Nemini enim facilè aliquod munus Eccleſiaſticum cōmendatur, neq; cōfertur beneficium, niſi prius huic ipſi ſatisfacere poſſe comprobetur, per eius rei tamen peritos velut epiſcopos aut vicarios. Sunt epiſcopis ſuæ familiæ, tum nobilibus tum alijs conſtitutæ. Hi certè ſunt epiſcopi, per quos ſtatq; caditque vniuerſa Ruthenorum religio. Diuina ſępe, quum cum Imperatore conueniunt peragere ſolent. Pro inſignibus huius muneris, baculis vtuntur & mitris. Perinde atque noſtri ſolent epiſcopi. Ea verò abſtinentia eſt, quæ nunquam ſatis laudari poterit, inſignis admodum & magna, tum archiepiſcopi, tum reliquorum epiſcoporum, cibi atque potus, nec minor ferè quàm monachis eius regionis, quibus ipſa ſolet eſſe refertiſſima, qui quidem ea lege obſtricti ſunt abſtinentiæ, vt nunquam in perpetuum carnibus veſci liceat. Nō procul ab vrbe Moſchouia monaſterium

est amplissimum, in quo trecenti fratres, perpetuò ferè sub regula magni Basilij degunt. in quo etiam sepulcrum sancti Sergij abbatis, quod ab exteris è longissimis etiam agris frequentatur. Multis enim miraculis celebre factum est, Christianorum admiratione non parum dignis. E quibus vel vnicum in medium prolatū sufficiet, omnium illustrissimum, quod paucos ante annos illic contigit, duobus cæcis quidē visus donatus est. Cùm enim abbas ille viueret, tanta vitæ sanctitate extitit, vt facilè sibi persuaserint, atq; credant iam multa ipsum precibus suis apud Deum posse efficere atq; consequi mortalibus. Ideoque monumentum eius, crebrò mira cum deuotione accedunt honorantq;. Vniuersi enim tum monachi tum virgines Vestales, quotquot sunt in monasterijs, vnicæ regulæ vnique habitui obnoxij, nigro scilicet, vsque adeò religiosè viuunt, vt non mirentur solùm, verùm etiam summo honore eos prosequantur. Neque ipsis tam vilis ratio voti habetur velut hodie nobiscum. Verùm cùm quis ingressus fuerit monasterium, nunquam in perpetuum quoquo modo, quáve indulgentia ei licebit exire, aut aliquo votum irritum facere. Vota verò tria sunt quæ exhibent ceu nostri, obedientiæ scilicet, paupertatis, & castitatis. Quæ si quis prætergressus, è monasterio qui prosilijt deprehenditur, perpetuo carcere in pœnā tanti sceleris clauditur. Tanta est votorum sanctitas, vt etiam quamuis multa apud Ruthenos archiepiscopi & episcoporum authoritas sit, in his tamen illis minimè quicquam concessum est. Quod vouendum & reddendum Domino, vtriusque testamenti scriptura edoceat, imò

imò ipsa veritas requirat. Castitatis itaque adeò ratio haberi solet, vt nunquam monachis vxores ducere, neque monialibus nubere liceat. Ita enim à Paulo & tota ecclesia prohibentur. Is autem qui virginem bonæ famæ duxit in sacerdotem ordinatur, in monachum tamen nunquam recipitur. Episcopus autem vel sacerdos, posteaquam cælebs in sortem Domini vocatus atque conscriptus fuerit, coniugio non copulatur, sed perpetuæ castitati adstringitur. Quod si quis concubinatus crimen admiserit (quod tamē apud Ruthenos vitium est rarissimum) acerrima pœna ab episcopo affligitur, suoque beneficio priuatur. Cumque vxor semel mortua fuerit quā primò duxit, in perpetuum quoq; aliam in vxorem nunquam ducit. Non bigamum namque, at vnius vxoris virum episcopum instituit Paulus. Et quod pietati collophonium adferre videtur deuotionis spiritum augere, vt cùm sacerdos diuina celebraturus est, in coniugio constitutus, maximeq; in Missa celebranda obseruari solet, minimè fas esse putant præcedenti nocte cum vxore dormire, periculum enim illic esse verentur, si non cum peccato id fiat. Ideo quoque pro pleniori reuerentia nocte sequenti ab vxoribus quoque abstinent. Ea est in his quidem tanti corporis & sanguinis mysterij reuerentia, is cultus, hæc spiritus persuasio. Videant igitur nunc nostri quàm pollutis manibus hoc sacrosanctum mysterium, pignus omnis redemptionis nostræ tractare soleant. Moueret optarim vel vnicum Dauidis exemplum, qui cum extremo iam ferè ieiunio laboraret, non tamen propositionis panes ab Abimelech obtinuisset, nisi ipse

& serui eius ab heri & nudiustertius ab vxoribus aut alijs mundi fuissent. Cur igitur non mundiciei ille quoq; studeret magis, qui vasa Domini, imò ipsum Dominum administraturus est & manibus contrectaturus? Est & aliud officium sacerdotum praecipuum, vt Euangelium Christi populo annuncient, salutem scilicet & pacem: id quod fieri cõsueuit vbique omnibus diebus dominicis, festis quoque diuae virginis Mariae: Apostolorum item & quorundam confessorum martyrumq;. Verbum autem Domini pari deuotione & praedicatur & auditur. Magna quoq; est illis reuerentia virginis Mariae, crebris quidem orationibus, veluti Christi mater pro intercessione apud filium rogatur. Verè enim ea putatur, cùm θεοτόκος sit, quę pro nobis in terris, plurima possit à Filio consequi. Festa itaq; eius Annunciationis, Purificationis, Natiuitatis, Assumptionis, & quot quot deniq; inciderit, ieiunijs indictis, orationibus, missis tum lectis, tum decãtatis celebrare, pro communi ritu ecclesiae solent Graecorum: quemadmodum & toto anni spatio, excepto quadragesimali

Missa. tempore, quando S. Georgij missam theologi celebrare consueuerunt. Est autem vtraq; missa ter prolixior, quàm sit ea quae apud Latinos communis habetur. Deuotis quidem mentibus accedunt, illam populi audituri, tanquam participes futuri eius. Solet autem hoc differre illorum Missa à nostra, quod Moschouitae in pane fermentato, Graecorum more conficiunt. Calici item tantum aquae quantum vini rubei miscent: quam aquam & calidam esse volunt, quod ex latere Domini non sine mysterio magno, profluxerit sanguis & aqua, quam calidam fuisse credere

dere fas est: alioqui enim miraculum vix censeri posset. Hocque Sacramentum corporis & sanguinis à solo sacerdote consecratur, qui veluti nostri ferè, stola alba indutus, tota mente ad Deum eleuata, id efficere conatur mysterium, quod pro sufficienti pignore omnium promissionum suarum Christus, in vltima Coena reliquit, quemadmodum vniuersus orbis fatetur. Epistolam item & Euangelium aequè in Missis habent. At lecto Euangelio, non mox Nicenum illud Symbolum, sed post angelicũ cantum, qui Sanctus appellatur, primùm fides Nicena decãtari solet, cumque dominicae orationis finis factus fuerit, mox antiphonia de beata virgine Maria sequitur. Consecratio itaque aequè ab ipsis verbis fit à Christo probatis, quibus & eam vim cõcessam credunt, vt prolatis ipsis à sacerdote, mox creatura creatori suo cedat, illudque quasi necessarium esse. Dum verò sic cõficitur, ecce panis iustę magnitudinis hordeaceus apponitur, in cuius medio hostia est, cui crucifixi forma perinde, vt apud nos, impressa cernitur, quam vi benedictionis in corpus Christi cõuersam, sacerdos sibi sumit & manducat, reliquum verò panis per frusta diuisum petentibus distribuit: quem singuli nõ vt corpus Christi, sed veluti benedictum aliquem, & quodammodo sanctum panem, cum summa deuotione suscipiunt. Solent itaq; has Missas celebrare de Trinitate, & beata Virgine, deq; alijs sanctis. Et quoniam illis proculdubio Purgatorij opinio est, assidue pro defunctis orant, Missis subueniunt. In qua quidem re tanta illorum est religio, vt plerique bina pro mortuis anniuersaria, vt vocant, agant. Alterum, qui fatalis quo mortuus est die agi-

tur. Alterum autem, quo ab ecclesia institutum, sancti illius, cuius nomen habuit proprium festum celebratur. Ad hæc fiunt frequentes oblationes & eleemosynæ Christianorum. Hoc quicquid est rituum & potissimum Missarum, omne quidem ex institutione primæuæ ecclesiæ esse affirmant, vti tradunt etiam Chrysostomus, Basilius Magnus, aut Gregorius theologus. Hæc igitur sint breuius dicta quàm vel par sit huic mysterio: Eucharistiæ quidem Sacramentum quantum ipsis in vsu est, populo administrari solet, tempore quo Christus ipse instituit: & dein sequuta ecclesia, paschali scilicet. alia tamen serie forsan quàm Romana ecclesia faciat atq; decreuerit. Baptismum pro Sacramento primo, adeoque præcipuo ducunt. Quapropter hoc si quisquam neglexerit deriseritque, mortis pœna affligitur. Baptisant itaque pueros, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Huic muneri fungendo quæcunque necessitas inciderit, nemo hominum sufficere putatur nisi sacerdos extiterit. Prius verò quàm Baptismus administretur, orationes fiunt frequentes ac deuotę, à sacerdote, à parentibus, à patrinis, à proximis, ab amicis, & quicunq; deniq; adsunt, quo Deus opt. max. sese è cælo per plenitudinē gratiæ suæ puero per vniuersum vitę suæ curriculum assistere dignetur. Quibus certè precib. ad Deum fusis, in ecclesia, ad quod peragendum illic baptisterium ordinatum est, aut tempore brumali molestiam frigoris fugientes, in loco secretiori puer baptizari solet. In cuius rei testimonium adhibētur patrini, pro more etiam nostro quibus ex pollicitis incumbit, vt huius baptismi memores esse velint, vt puerum olim, cùm ætas patitur

Baptismus.

aut

aut expostularit, in fide erudire non negligant, vt Deum pro tanta gratia laudent, ac orent, vt donum hoc diuinissimum fidei datum, indies augere dignetur. Prælictis itaq; orationibus, atque etiam exorcismis, cùm puer fortioribus naturæ viribus apparet, ter totus immergitur, alioquin aqua tingitur, rarò tamen, conspersio enim minus sufficiens indicatur. Oleo & chrismate interim quoq; appositis fronti & scapulis. Sal verò quod à nostris adhibetur, & lutum ex saliua, & puluere, non admodū receptum est Moschouitis, abrenunciationem verò trinam fidei quoque confessionem trinam in vsu retinent. Interrogati dein per nos quantum ipsi Circumcisioni tribuerint, num & ipsi in vsu haberent: Procul quidem ab eis abesse responderunt, vt vel scintillam veteris & aboliti Iudaismi obseruent; imò in detestationem illius nec quisquam Iudæorum per vniuersum Ruthenorum imperium admittitur, etiam si multis millibus aureorum hoc consequi præsumeret. Cùm verò iam adultus est puer, & perfectam ætatem consequutus, ita vt suæ fidei Christianæ testimonia reddere potest, ad episcopum ducitur, vt confirmationis huius modi fidei Sacramētum recipiat, quod & chrismate in fronte per signū crucis confertur. Administratio verò huiusmodi Sacramēti, nulli concessa nisi episcopis: quo conie cturare licet atque argumenti loco haberi, quandoquidem omnē religionē suam per manus traditā habent ab apostolis, impositionem illam manuum vel in cōfirmatione, vel in ordine sacro, soli episcopo traditam esse, sicq; hactenus monumēta omnia tenuerunt, atq; perpetua obseruatiōe custoditū est. De matrimonio si quę

dicenda sunt, hoc certum esse affirmarunt, consanguinitatis simul atq; affinitatis, multum curæ ac solicitudinis esse ipsis, neq; vnquã facilè negligi, adeò quoq;, vt nec vnquam in quarto gradu repertus sit, qui contraxerit, neq; indultum, verùm perpetuò illicitum. Hoc enim à sanctis patribus sancitũ semel, nunquam irritum facere conatur. Et quod plus est, illud quicquid est cognationis quod in baptismate, & confirmatione contrahunt patrini, in vniuersum æquè obseruare solent atque ecclesiæ Romanæ decretis cautum est. Quod si in his decernendis cõcertatio oborta fuerit, lis omnis episcoporum arbitrio dirimitur, ita tamen, vt nequaquam indulgentia caussam leniorem fecerint, quo nulla fraus fiat omnino constitutionibus. Adulterij abominatio fortassis maior illis quàm nobis existit. Illud enim summa execratione detestari & persequi solet. Lex est etiam firma, vt quamdiu vir vixerit, simul alteri nubere vxor non possit. At hoc defuncto primùm etiam lege liberatur, alioqui indiuidua consuetudine vitæ cum marito commorandum est. Sacri ordines quoque apud ipsos suis quibusdam obsecrationibus & cærimonijs sacerdotibus conferuntur. Neque illis clauium potestas tradita creditur, nisi ad imitationem Christi in aures illorum dicatur, Accipite Spiritũ sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Huiusmodi certè Euãgelij forma à Christo nobis præscripta, omni huic qui ab episcopo vocatus, ordinatusque in presbyterum fuerit, authoritas tribuitur, qua vel à peccatis soluere, vel ijs ipsis obnoxios sinere potest. Sacerdotali enim hoc ministerio, Moschouitæ ad pœnitentiam vtuntur.

tur. Quisquis namque ad prouectiorem ætatem, atque eam venerit, quæ ingenij sui viribus vti potest, ac discernere inter bonũ & malũ, rectũ & prauum, leprã, & nõ leprã, per cõtritionẽ sese peccasse agnouerit, rectè spiritus cõtribulati sacrificium reddens, mox ad pedes sacerdotis procidit, & in aurem illi, vt qui sedem Dei teneat, scelera omnia admissa sigillatim, quantum memoria recolligere potest, ex ordine cum planctu aut gemitu declarat, à quo postea beneficium absolutionis, tanquam Christi vicario accipit. Huic rei conficiundæ, tempus quoq; habent constitutum: quotannis enim Paschæ festo pro ecclesiastica ordinatione facere coguntur, plerique tamen deuotiores, ad celebriores festiuitates exomologesin auricularem facere non negligunt. Id si quis constituto tempore Paschatis neglexerit, anathema esse solet omnibus, abominaturq; ipse ab omnium conuersatione, adeoq; ab ecclesiæ ingressu coercetur. Confessus itaque, quò dignè particeps fieri possit tãti mysterij corporis & sanguinis Domini, prius per aliquot dies corpus affligat oportet, & in seruitutem vsque redigat carnem suam, reliquosq; pœnitẽtiæ fructus dignos in testimonium afflictæ conscientiæ peragat. Proin ieiunium illud quadragesimale, à Christo & apostolis nobis institutum prorsus affirmãt, quo quidẽ tempore, quoniam omnium procreantium, Veneri commodissimum est, atque pruritus acerbissimos, animantiũ cunctorum, non est, quod plus prouocet, opus est summè vt veteris illius Adæ insultus, perdomemus carnis abstinẽtia, quæ certè abstinentia, apud hos quidẽ septem hebdomadis summa diligentia perficitur, adeò vt hoc

Confessio.

Præparatio ad sacram synaxim.

tempore in perpetuum nulli ſuorū hominū carnibus, ouis, caſeo, & butyro veſci liceat. Præter hoc etiam à decima die Nouembris, ad feſtum vſque Natiuitatis ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, ieiunant: habent & alias hebdomadas continuas, quibus ieiunant, vt in Iunio ad feſtum Petri & Pauli. Aliquot item hebdomadas in Auguſto ad feſtum aſſumptionis Mariæ, tum diē Veneris per vniuerſum annum, quidam & Mercurij. Votum proin fecerant octo ex peregrinis illis, qui cum ſua ſerenitate fuerunt, vt ſingulis hebdomadis tres dies ab eſu carnium abſtinerent, Lunæ ſcilicet, Mercurij & Veneris, id quod diuina gratia hactenus obſeruatum aiebat interpres. Tanta eſt autem illis harum conſtitutionum obſeruantia, vt quocunque ieiunio piaculum eſſet, aliquem carnibus veſci aut ouis. Narrabant interim quoq; ex ſuis inueniri, qui cùm ieiunia perſoluunt, nihil quod vnquam viſum ſit vita fungi, neq; piſces ipſos ederent. Inueniri & alios qui ieiunio ſtatutis diebus, neque vinum, neq; quicquam aliud potuum bibant. Qua re audita ita moti, vt mente, ἐνθουσιασμῷ correpti, deſtituti videremur, quod admodum iniquam eſſe noſtrorum Chriſtianorum cum illis, in rebus iſtis Chriſti religionem concernentibus comparationem apparebat. Nec magis vnquam quicquam animis noſtris tenacius inhæſit, quod nos qui nobis ipſis multum perſuademus de arbore fidei noſtræ, fructu quidem deteriores illis eſſe contingat. Tuentur & alios pœnitentiæ gradus, quibus Deum nobis reconciliari credunt. Ex quibus & potiſſimus eſt oratio, in qua frequentanda non facilè ſimiles reperiri cenſeo. Omni namq; diluculo cun-

cti eorum, toto corpore in puluere ipſum proſtrati, prolixas orationes, & quotidianas ad Deum fundūt, & ferè abſque omni temporis intercapedine orant precibus. Quarum primum locum obtinet oratio Dominica, dein cum archangelo Gabriele, diua Virgo ſalutatur. Dicunt & fidei profeſſionem ſymbolo, quod apoſtolorum eſſe à veteribus perſuaſi ſumus: & nullus eorum eſt, qui nō ſingulis diebus litaniam perſoluat. Qui verò ditiores ſunt, è quorum facultatibus eſt magnos pro ijs ſumptus poſſe facere Ruthenicis literis imbuti, libros orationum ſibi comparant, earum ſolùm tum quæ ab eccleſia receptæ ſunt, cuiuſmodi apud Oratores vidimus. Imaginum verò non tam leuis cura, aut contemptus apud ipſos viget, veluti apud nos his factionibus huius ſæculi increbruit, præter omnem pietatem: verùm vt monumenta, quò nec vnquam immemores beneficiorum Dei fieri cōtingat, præ oculis habent. Frequentes conueniunt in eccleſijs quas & ipſi magnis ſumptibus extruunt, orationis domos ex Euangelio vocitātes, quasq; imaginibus varijs crucifixi, diuæ Virginis, apoſtolorum, & aliorum quorundam ornant, id quod licere ſibi ex moribus vetuſtiſſimorū Chriſtianorum prædicant. Neq; tam facilè ipſos mouet, quod apud Græcos Conſtantinopoli ante ſeptingentos annos extiterunt, qui imagines idololatris conuenire docuerunt, neque fas eſſe, vt cum verè Chriſtianis reperiantur. Qui certè ſecunda dein Nicena ſynodo damnati fuerunt, quotquot pertinaci animo hanc ſententiam ſunt tutati. Neq; eſt vt vel vnum aut alterum, qui his vt monumentis vtitur, adorare, facilè reperiri queas. Quoniā nemo eſt

qui vel ignoret à lege prohibitum esse ne veneremur lapides. E contra etiam nullibi scripturæ locus est, quo nõ vti liceat ijs monumentis, qui vetet. Imò & in conuiuijs illi ob oculos ponere consueuerunt monumẽta huiusmodi, vt in perpetuum animo obuersentur, quæ præstitit nobis Deus, atq; facilius recordentur vniuersę vitæ nostræ exempli Christi. At quod è cærimonijs est, communẽ habent nobiscum vsum, in sacris cãdelarum. quoniam cera opulentissimi sunt, frugibus verò terræ, & ijs omnibus, quæ ex substantia sunt alicuius, venerandũ ducũt Deum, quæ candelæ tunc potissimum accenduntur, quando totius redemptionis nostræ mysterium corporis & sanguinis Domini, Missa à sacerdote cõtrectatur. In organa verò illa Pipiniana, quæ tamen nobis primò à Græcia sunt missa, nullos omnino sumptus faciunt neq; hactenus vsi.

Neq; illud quidem minori, quàm reliqua quæ egregiè faciunt, loco habendũ erit, quod plurimum commendatos habent pauperes, quibus quisq; pro sua facultate, atq; quãtum Euangelij pietas consulit, exponit eleemosynas, vestit, potat, pascit, hospites colligit, & reliqua agit huiusmodi, quibus filios Dei in vita prouehere potest. Constituunt ad hæc peregrinationes, ad præscripta quædam ac sancta loca, quam rem nunc lubens pretereo. Is quoq; qui morbo aliquo prægrauatus est, cuiusmodi in extremum mortis periculum ducere videtur, non solùm auriculari confessione sua peccata enumerare solet: verùm ad hoc etiam, vt fidem suam testetur in Christum qui hoc modo testamento reliquit se remissurum noxam, sacramento Eucharistiæ prouidetur.

Extremam item vnctionem minimè negligit. Tum pro ægrotante frequenter fiunt orationes, atque litania res agitur. Sicque tãdem exacta exomologesi, pro rituq; communi Christianorum omnibus perpetratis, cõfessus ille à sacerdote absoluitur. Septem igitur numero Sacramenta habent, velut ea quæ sine omni fraude promissionum suarũ eum qui pro Christiana pietate ipsis vtitur, participem, ac compotem faciunt. Præcepta item decem eadem authoritate tenent, qua Mosi primò tradita sunt, quasi nunquam intermoritura, certi per verbum eius, quod venerit vt impleret legem, minimè vt solueret. Indulgentias ab archiepiscopo & episcopis accipiunt, magis tamen castè forsitan ab ipsis agitur in ea re, quàm à nostris. Impijssimum enim esse dicunt, vt quæ ipsi gratis acceperint sibi magnis sumptibus redimenda essent. Neque fas est vlli episcopo dare potestatem vescendi carnibus. Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes, epistolæ Pauli, & reliquæ à nobis receptæ cum Apocalipsi, inter canonicas noui Testamenti scripturas recensentur. De canonicis verò veteris Testamenti idem asserunt, quod decreuit ecclesia catholica. Pontificem Roma. vt Christi vicarium & successorem Petri agnoscunt. Propterea S. Clementis S. Leonis, & diui Gregorij festa apud Moschouitas celebrari consueuerunt. Quod autem ab eo veluti apostatæ ac schismatici damnentur hoc se iudicio iusti iudicis Dei cõmittere, dicebant. Sæpissime certè tentatum est eos persuaderi, quò ad occidentale in ecclesiam redirent. Quæ tamen fuerint, quæ infelicius homini frustrata sint, fortè plus profuerit obticere quàm commemorãdo vel scan-

Extrema Vnctio.

Indulgẽtiæ.

dalum infirmioribus præbere, vel odium quorundam in me cõtrahere. Dissentiunt à nobis in Sacramenti cõsecratione aliquantulum, ac fractione panis. Spiritum sanctum à solo Patre nec à Filio procedere perinde atq; Græci tuentur. Quanquam verò sint apud Grecos plerique qui purgatorium negant, & alij qui purgatorium scripturis probare conẽtur. In hoc tamen se non facilè scissuram pati affirmant, quin id ipsum firmiter cum Romana ecclesia teneant. Missas nostras animo prõptissimo audiunt, neq; aliud magis cruciari aiunt, quàm quod à quibusdam quasi alieni à fide vitentur, quando omnia ferè nostra sacra cum studio obseruent. Festa item quatuor solennia celebrant. Natalis scilicet Domini, Paschæ, & Pentecostes, atq; diei quo mater Domini assumpta est in cælum. Magno loco habẽt apostolos, præcipuè tamen sanctum Nicolaum, quem celebrant, honorant atq; inuocant. Diem Palmarum ad imitationem ecclesię Rom. celebrant, palmas & oliuas, atq; reliquas huiusmodi arbores benedicẽtes. Hácque benedictionem creaturarum, nõ solùm ab ecclesia piè receptam, sed & sacris literis rectè fundatam probant. Ex qua enim quæ est in Numeris cap. quinto & decimonono apertè mõstretur, quid execrationes possint. Et è Paulo ad Timotheum, sanctificari creaturam per verbum & orationem, notissimum est omnibus. Apud ipsos denique per verba incantari serpentes, per verba eijci dæmones, & liberari obsessos cõmune sit. Per ieiunium enim & orationem expelli Dæmonium Christus post se scriptum reliquit. Signum crucis ac imaginẽ crucifixi, etiam contra hostes pugnaturi secum deferunt, inde

inde triumphari desiderantes vnde & Christus, Sanctos verè pro nobis apud Deum intercedere posse credunt, ac quod sedulò faciant sperant, quorum etiam vota facilius exaudiri autumant. Quare & eos inuocant & venerantur. Eos quoq; qui publicè peccant, excommunicatione persequuntur, quam eorum lingua *Obscha* vocant, quam si quis incurrit, è communi omnium hominum consortio, & cõuersatione ecclesiastica eijcitur. Vnicum est quod à nobis sanè probari non potest, & à nostris institutis alienissimum, quod pueris vix dum tres annos natis, Eucharistiæ sacramentum præbent, quodque in pane fermentato cõficiunt, & ex cocleari panem vino intritũ pro corpore & sanguine populo ministrant. Hi sunt itaq; mores Moschouitarum, hæc religio, illa pietas, serenissime princeps, quę in vniuersum inclita tua in rebus diuinis procurandis sedulitas ignorare omnino doluit, ideoq; iussu tuo hæc certè illorum hominum perquisita sunt. Data Tubingæ XVIII. Septembris, anni M. D. XXV.

ELVCIDARIVS ERRORVM RITVS RVTHENICI, IOANNIS SACRANI CRACOVIENSIS ECCLESIÆ CANONICI, *anno Domini 1500. scriptus.*

EX omni gente Christianum gerente titulum, præcisa tamen ab vnione ecclesię, in defensione sui erroris schismatici, nulla pertinacior inuenitur gente Ruthena. Adeò namque in secta & errore

suo, dura & inflexibilis est gẽs, vt nulli scripturarum veritati, nulli Ecclesiasticę determinationi, nulli doctorum Catholicorum, aut conciliorum sententiæ, assensu cedit vnquam, quando potius visæ & agnitę veritati, proh dolor pertinaciter contradicit, & doctos Catholicos, etiam sui ritus viros refugit, sanamque doctrinam eorum odit semper, ac disciplinam salutarem exhorret. Et hæreticorum Valdensium more (quorum temeratissima rusticitas Innocentij secundi temporibus, virus pestiferum admodum in ecclesiam iniecerat, quod necdum est in Bohemia consepultum) ambitionis fastu inflati, se duntaxat veros apostolorum, & ecclesiæ primitiuæ sectatores audent astruere & in eo, quod abscisi ab ecclesia vltro dissident, eius excommunicationem contra se tanquam schismaticos, æternam reputant benedictionem. Multa contra ecclesiæ Catholicæ ritum, ordinem atque authoritatem blasphemantes, quæ sequenti capitulo notabuntur, qui tamen & Græcanico ritu in plurimis abutentes, ab eis semper, & vsque modo pro hæreticis eorum habiti sunt, tenti, & reputati. Hi Christianum sanguinem, non minus hostibus crucis Christi sitiunt assidue, toto nisu conantes, vt è medio fideles quosque exterminent, vt sic nomen Ecclesiasticæ religionis, apud & inter eos abolitione prorsus interiret, nec probatione aut exemplis externis nobis opus est. Misso quidẽ execrabili, nulla tamen obliteratione præteribili sacrilegio, quod in dominũ Isidorum Kyouiensem Metropolitam, de cõcilio Florentino missum cum collega, quodam episcopo ad se venientes, vt iuxta Florentini concilij determinationem cum Græcis, occiden-

Valdenses. Coronatus Innocentius Anno 1130. sedit in templo Dei 13. annos.

tidentali seu ecclesiæ Romanæ concorporarentur & vnirentur, commiserunt, oppugnatione rabida consentientes nequaquam, tum decretæ vnioni recens hoc de anno Domini 1500. facinus admissum vniuersorum obtutibus ante positum innotescat. Diuus ac religiosissimus princeps, dominus Alexander magnus, Lituaniæ Dux modernus, ignitus Catholicæ fidei amore zelotypo, instar Vitoldi incliti aui sui, qui prima fidei ecclesiæ fundamenta in Lituania iecerat, secum deliberans, quemadmodum in amplissimo Ducatu suo honesta quapiam ratione, ad vnitatem ecclesiæ ditionis suæ Ruthenos reduceret. Dum itaque pia, benigna ac paterna adhortatione adoriendos statueret, ipsique præsentirent propositum deuotionis suæ in eius cunctorumque sibi subiectorum, fidelium perniciem, & exterminium, rabido furore coniurari duces, & certi primores eorum, ad magnum Moschouitarum Ducem schismatis & eorum sectæ tutorem, è vestigio defecerunt. Cuius quidem filiam infectam paterno con tagio, idẽ Deo deuotus & innocentissimus princeps suorum optimatum & armigerorum suasu, & instantia coactus, pacis & affuturæ amicitiæ fiducia, paulò antè thoro matrimonialiter sibi constituit. Sanè præfatus Dux Moschouitarum ad iniuriam sibi referens, religiosissimi principis huiusmodi propositum, gaudẽs hac occasione sibi (longè antè prę-conceptam) præbitam licentiam, ad inuadenda, deturbandaque ac populanda eius dominia, & ad pacem vnionemq; Christi fidelium cõuulnerandam, mox neruis Tartaricarum gentium vicinarum obfirmatus, socer genero patentibus indictis insidijs,

Circiter annũ 1386.

non ante cruentum plenè saginauit affectum, donec innumera millia Christianorum, iam per suos ex Lituano dominio, iam per subinductos Tartaros ex dominijs serenissimi Christianissimique domini Iohannis Alberti Poloniæ regis in perpetuam, atque infamem seruitutem abigeret. Hæc enim schismatis huius Ruthenici, vna eademque est voluntas omnium, vt aduersus Romanam ecclesiam, & eius ritum odio fremant, insectenturq; eam maledictis suis, & fideles de obedientia eius, fide, bonis, gloria, vitaque nudare, ac priuare moliuntur semper, nec mirum. Nam cùm non sint de vnitate & societate ecclesiæ, & per consequens nec de regno Christi, aliud agere nequeunt, nisi vt adinuentionibus varijs, molestent Christi fideles, & persequantur, blasphementque sanctam matrem ecclesiam. Non habentes illud in prospectu, quod scribit Hieronymus super epistolam ad Titum 3. & habetur XXIIII. quęstione III. capite. Si igitur quomodo Michael archāgelus, non fuit ausus Diabolo certæ maledictionis dignissimo iudicium inferre blasphemiæ, disputans de corpore Moysi, vt in epistola Iudæ apostoli scribitur, sed dixit imperet tibi Deus. Si igitur Michael nō fuit ausus blasphemiæ iudicium inferre Diabolo per cuius os maledictum blasphemiæ, ipsius exire non debuit, quomodo ipsi Rutheni blasphemare audent seruos Christi, & ecclesiam suam Catholicam, quæ vnica est, & in duo vel plura diuidi non potest, quæ corpus Christi est, qui vnus & indiuisus est, vt habetur 24. quæst. 1. cap. Didicimus c. Schisma & super vnam petram ædificata est, vt habetur 24. quęstione. 1. capite, loquitur Dominus. Cùm & apostolus cuius fingunt

fingunt se imitatores fieri, ad Titum 3. dicat, admone ad omne opus bonum paratos esse. Neminem blasphemare. Et quia dicit, neminem, Ergo non tantùm hominem, sed nullam creaturam Dei, vt exponit Hieronymus ibidem, & per consequens, non ecclesiam Catholicam in qua sola est Christi regnum. Nam dicit beatus Augustinus super Iohannem, quod soli fideles Christiani, sunt regnum Christi, quod non colligitur, sed emitur sanguine Christi. Et in alio loco ibidem, quid est regnum Christi, nisi credentes, quod demonstrat etiam Augustinus in homilia zizaniorum, vbi dicit, hi quos schismaticos communionis direpta societas facit, spicis corruptis comparantur vel paleis aristarum fractis, & ereptis de segete, quæ non similiter cum frumento intrant in promptuaria dominorum, & contra ibidem Gregorius dicit eos esse zizania, nec in vnum concludi sagena ecclesiæ, in qua regnat Christus, & non obstante quod ex eodem semine Euangelij & nomine Christi procreati sunt. Non habent tamen fidei aut ecclesiæ nisi solius Christiani nominis societatem, quamobrem hostes vnionis facti, pacis & veritatis, ac in diuersorum errorum præcipitium lapsi commentis varijs, quæ monstrosa & pestifera hæreticorum ingenia ab initio conflauerunt, statum, auctoritatem ritumque sanctæ matris ecclesiæ deprauare non formidant, & quæ qualiave vomant audiamus.

CAPITVLVM II. DE ERRONEIS articulis Ruthenorum qui in hoc capitulo demonstrantur esse quadraginta, quamuis multò plures sint, quos inserere tædiosum fuit.

I.

NEgant Rutheni ſanctum Petrum, verum Papam & verum Romanæ ſedis antiſtitem & eccleſiæ militantis caput vnicum fuiſſe, nec accepiſſe plenitudinē auctoritatis à Chriſto, quod & de quolibet Romano pontifice ſucceſſore eius tenent, & cōmunem eum cum alijs pontificibus eſſe dicunt.

II.

Negant eccleſiam Romanam caput eſſe eccleſiarum omnium principem rectricē & magiſtram, ſecundum quod ſcribitur diſt. 23. c. Sacroſancta.

III.

Dicunt omnes obedientes eccleſiæ Romanę, veros Chriſtianos non eſſe, neque ſaluandos, eò quòd ab eccleſia primitiua diſcrepent. Se verò ſolos eſſe veros Chriſtianos aſſeuerant, ſectatores Chriſti & apoſtolorum, & ſic eſſe de numero ſaluandorum. Imò dominum papam cum eccleſia Romana dicunt hæreticum eſſe, de hæreſi Arriana, & Catholicos omnes Arrianiſtas vocant, & anathematiſant ipſum tempore cœnæ Domini cum ſuo clero, dicuntque non habere plenam poteſtatem ligandi & ſoluendi, quod ſumpſerunt ex ſectione ſeu diuiſione Græcorum decima ab eccleſia Romana, de qua infrà.

Dicunt

IIII.

Dicunt omnes Latinos eccleſiæ doctores nullius veritatis & efficaciæ eſſe, fuiſſeque, hinc nec alicuius eorum dicta ſuſcipiunt, quantumcumque forent ab eccleſia ſuſcepta & approbata, nec credunt afflatu Spiritus ſancti locutos fuiſſe aut ſcripſiſſe, hinc nec libris aut ſcriptis beatorum Hieronymi, Auguſtini, Gregorij, Ambroſij, & ex conſequenti aliorum doctorum fidem dant, & eorum auctoritatem nullo modo ſuſcipiunt.

V.

Dicta doctorum Græcorum ſuſcipiunt, dummodo nihil aduerſus eorum errorem in eis inuenerint. Si verò quid ex eis quod aduerſus ſectionem & ritum eorum erroneum fieret acceperint, corrupta dicunt & vitiata eſſe ac fidem eis adhibere, non debere aſſeuerant.

VI.

Sanctos ex eccleſia & fide Catholica, Romanæ profeſſionis & obedientiæ blaſphemant, & dānant ſicut infrà patebit in ſeptimo ſchiſmate.

VII.

Imagines operis, & artificij catholicorum horrent, & quārum ex eis eſt, inhonorant, etiam ſi crucifixi, aut eorum Sanctorum fierent. Sui verò artificij venerantur, dummodo in ſynagogis eorum locatæ aut pictæ fuerint, aliàs non.

VIII.

Eccleſias catholicorum ſpernunt, confutant, inhonorant, ac blaſphemant contra canonem Innocentij tertij de Baptiſmo c. Licet Græcos. Nec vllam

z

in eis exhibent reuerentiam ſacerrimo ſacramento niſi coacti, aut metu maiorum offenſæ, aut ſimulata aſſentatione, & ſic de earũdem eccleſiarum conſecratione, nihil tenent. Sic & de conſecratione corporis Chriſti dicentes, in azymis ipſum cõſecrari nõ poſſe. Eorum verò ſynagogas per ſimplices eorum ſacerdotes conſecrari poſſe dicunt, prout de facto conſecrant.

I X.

Statuta Eccleſiæ dictaq; aut ſcripta ſeu Canones, & Conciliorum determinationes, ac decreta, nulla eſſe dicunt, etiam & de primis Concilijs dicũt, quod à ſeptima Synodo omnia concilia nullius efficaciæ fuere, neq; de iure Catholico, quod ſine eorũ conſenſu agebantur & approbatione.

X.

Omnia eccleſię ſacramenta profanãt & blaſphemant, ridentq; & inhonorant, præcipuè ſacramenta Baptiſmi & ſacræ Euchariſtiæ, eò quòd non ſecundum formam ritus eorum fiant.

X I.

Nullum pontificem Catholicũ habere poteſtatem dicunt chriſma cõſecrandi, ſolùm patriarcham, quem ſe habere iactant Conſtantinopoli, per quem ſi ſemel conſecratum fuerit dicunt, ad annos plurimos illud efficaciam habere ad vnctionem.

X I I.

Ordines, benedictiones, pontificia, ſacerdotia, orationes, ieiunia, indulgentias, iubileos, & omnia eccleſiaſtica officia, & ea quæ auctoritate clauium diſpenſat eccleſia damnant, nec vllius efficaciæ dicunt eſſe. Similiter obedientiam eccleſiaſticam auctoritatemq; rident, & ſicut de indulgentijs, ſic & de excommunicationibus eccleſiæ nihil tenent.

X I I I.

Dicunt confirmationis Sacramentum nullum eſſe. Ideo nec illud accipiunt, ſine quo promouent ſacerdotes ſuos, nec habent tempora limitata ad ordines, ſed paſſim & vno die promouẽt, & plures ordines conferunt.

X I I I I.

Dicunt Sacramentum extremæ vnctionis, nullam aduerſus peccati reatũ medelam cõferre poſſe, & B. Iacobum vnctionem intellexiſſe, tamẽ ad medicinam languoris corporalis.

X V.

Sicut quandoq; baptizant in acetabulo, id eſt, in qua acida, expreſſa de ſucco pomorũ, aut fructuum, confecta cum aqua naturali & fermento: dum aqua pro tempore caruerint, diſcretionem in aqua non ponentes: ſic in defectu vini in eodem acetabulo ſacrificant, imò execrant.

X V I.

In præparatione calicis duas aut tres guttas vini aquæ immiſcent calidæ, nec vinum ſentitur in aqua abſumptum, & damnant eccleſiæ ritum quòd aquam frigidam ad calicis præparationem accipiant, & panem fermentatum pro ſacrificio recipientes diuidunt bifariam, ſuperiorem partem in panis medio triangulariter, in profundam excidẽtes, in corpus Chriſti conſecrant. Reliquum panis beatæ Virginis corpus deſignare dicũt, & in veneratione conſeruãt, in cuius panis præparatione farinã recipiunt,

In nomine Patris, fermentum mittunt in nomine Filij, calidam fundunt aquam in nomine Spiritus sancti. Item ad panis sacrificium plures panes associant & apponunt, vnum in nomine Mariæ, alium in nomine præcursoris, alium in nomine Basilij, tandem Leonis, Heliæ, & sic consequenter singulis panibus sanctos singulos inuocatione attribuunt. Vnde & in calicibus ligneis, in locis plurimis sacrificant. Vbi pane ex pluribus, vt tactum est polentis exemplo, offam quandam faciunt, & consecrant, tandem in consumptionem coclearibus ligneis, & sordidis vorant, & micas seu reliquias panniculis detergunt, eijciuntque. Sic quoque communicant, & populum coclearibus, ex calice expromendo, & in esum offerendo.

X V I I.

Sumunt experientiam de calicis consecratione, tanquam dubitantes de consecratione eius. Nam antequam communicant in sacrificio, faciunt eis dari aquam calidam quam infundunt in calicem cōsecratum, vnde si vapor exalauerit, credunt verè illic esse sacramentum, tum primò communicant. Etsi pars in calice relicta fuerit, seruatur, & peractis prandijs à sacerdote redeunte voratur.

X V I I I.

Consecrant pro bellantibus panem similagineum, in corpus Christi, & laicis in bella procedentibus tradunt in manus, qui cùm sunt cum hoste conflicturi & iam manus conserturi, replent vas escarium aut poculariurn, quod in promptu fuerit aliquo liquore, qui tunc occurrerit, & illic pane illo posito, seipsos ordine communicant.

Sacar-

X I X.

Sacramentum Eucharistiæ, quod die cœnæ sacræ consecrant, illud solùm dicunt pro infirmis procurandis valere, & non aliud, quod diebus alijs consecratur, & tale ad anni decursum conseruant in calice præparato, quod vermiculosum & tabidum, infirmiori imprimunt cocleari.

X X.

Ante præparationem calicis incensis cereis, panem consecrandum cum vino, & aqua calida in calicem fusa, velut dictum est, cum reuerentia summa spectandum populo offerunt, & circunferunt, vbi populus pronus cadit veneratur & idololatrat. Et pòst in altari positum, & consecratum nemo veneratur, neque eleuatur.

X X I.

Non solùm in forma Baptismi ab ecclesia discrepant, sed etiam in materia. Quanquam vt suprà in articulo 15. dictum est & sacro Epiphaniarum die, loco fontis ecclesiastici flumina rapidè manantia, dummodo haberi poterunt, pro Baptismate infantium consecrant, instar Iordanis. Et quem puerum in mersione ibidem mori frigore, aut è manibus elabi & mergi contingat, ab Angelo raptum dicunt in cælum, neque mundum eius præsentia fuisse dignum aiunt.

X X I I.

Sacerdotes eorum communiter non orant, nisi quando missæ officium suo more sint habituri, & quæ aut quales horæ eorum sunt Deus videat. Et dicunt presbytero sufficere ad conscientiæ purifica-

tionem, cum vxore cubanti & celebrare volenti, quod se fermentata aqua calida abluat, à vertice capitis ad pedum vestigia. Hanc loturam tantæ dicunt efficaciæ quanta foret confessio.

XXIII.

Si casu quis Catholicorum presbyterorum in altaribus eorum celebrauerit, mox velut execratum violant & effringunt, & dicunt quod in vno altari tantùm missa vna debet in die celebrari.

XXIIII.

Dicunt populum mereri, & magnæ indulgentię fieri, quotiens quis hominem Catholicum obedientiæ Romanæ interemerit.

XXV.

Dicunt suos presbyteros irregularitatem incurrere, cùm passerem, aut aliquod volatile occiderint, qui non prius regularitatem acquirunt, donec idem volatile sub ascellis gestum ab eis, totaliter computrescat. Hæc eorum est pœnitentia, quæ non esset adeò dura si Christianum hominem occiderint.

XXVI.

Falso iurare aduersus inimicum & pręcipuè contra virum Romanæ professionis nō esse peccatum dicunt. Similiter & decipere, danmificare aut fraudare eundem.

XXVII.

Sicut Sabbatum in Quadragesima, nullo modo fore ieiunandum, & peccare eos mortaliter, qui ieiunauerint. Neque Missam celebrandam in tota Quadragesima, nisi Sabbaticis diebus & Dominicis. Vnde damnant ecclesiam Romanam, celebrantem alijs diebus Quadragesimalibus præter Sabbatum & Dominicum. Et simili errore ante ieiunia sua octo diebus solennisant. Similiter & post ieiunia, carnes vorantes quotidie ferijs sextis. Imò & in Vigilijs, si quæ tum occurrerint. Nec piscibus licere vti dicunt nisi eorum intestinis, cum ieiunia Quadragesimalia peragunt.

XXVIII.

Christi fideles peccare mortaliter dicunt, quòd barbas radant, & manducant suffocata. Et similiter damnant Christianos carnes edentes vltima Dominica antè Carnispriuium, & consequenter.

XXIX.

Dicunt licitè vendi posse prælaturas, ac beneficia, aut emi. Similiter & sacros ordines, & quæ beneficia patres tenuere dicunt, filij ad ea ius hæreditarium se habere.

XXX.

Dicunt viuentem hominem, mortaliter peccare non posse.

XXXI.

Dicunt fornicationem simplicem non esse peccatum mortale, similiter & vsuram.

XXXII.

Dicunt furi sufficere rationem furti sui, septem sacerdotibus repræsentari, & fateri crimen, & petere olei vnctionem ab eis. Nulla tamen post hoc pecunia, nec restitutionis debito debere onerari.

XXXIII.

Afferunt non esse purgatorium, solùm esse duo receptacula animarum, cælum & infernum.

XXXIIII.

Dicunt animam ante diem iudicij beatitudinis gloriam non habere, quod & credunt. Corpore in terra manente. Omnia hæc in concilio Florentino cassata sunt, & per Bullam Eugenij correcta.

XXXV.

Dicunt quod viuorum suffragia prosint damnatis in inferno, & non alijs.

XXXVI.

Dicunt Spiritum sanctum non procedere à persona Filij nisi solius Patris. Aliàs duo essent principia, & duæ spirationes, quod tamen sufficienter explanatum est in Concilio Florentino 1439.

XXXVII.

Diuortia faciunt in matrimonijs nulla rationabili caussa interueniente, pro sola auaritia & libitu, quæ laici simplices inter coniuges faciunt. Et dicunt quemlibet qui petit separari licere.

XXXVIII.

Dicunt secundas & tertias nuptias, ac deinceps, esse illegitimas, nec facere verum matrimonium, nec inde sequi prolem legitimam.

XXXIX.

Mortuorum tumulos, peracta sepultura iubentur singuli per sacerdotē, suos osculari, & post ipsam sepulturam conuiuantur, vorantes quasdam polentas ab ipsis presbyteris benedictas.

Dicunt

XL.

Dicunt secularibus dominis eorum præsidibus, licere sine nota excommunicationis maioris verberare & deponere eorum patriarchas episcopos, sacerdotes cuius rei origo cœpit, vt dicetur in 10. diuisione Græcorum ab ecclesia. sunt & aliæ plures leuitates & stultitiæ eorum & errores, quos præsentibus omitto inserere. Satis hinc liquidè patere poterit, quod horrendis erroribus, si veteratores & sectatores prophanam à veritate & salutari ecclesiæ Catholicæ determinatione discrepent, secti ab vnitate fidei orthodoxæ. Vnde in simplicitate & humilitate simulata, venientibus ad apostolicam sedem, an e uestigio credendum dispensandumque sit cum eis de plano, non desimo.

CAPITVLVM TERTIVM DE PERtinacia Ruthenorum, qui nec in obedientia, neque in iurisdictione petenda ab ecclesia, Græcos redeuntes voluerunt vnquam imitari.

ET quia in Græcorum atque Ruthenorum schismate claruit semper, & vsq; modo liquidè cernitur, inobedientiæ pertinacia maior esse in Ruthenis quàm in Græcis, qui non solùm animaduertere volunt potestatem & iurisdictionem omnem, non nisi ab ecclesiæ Catholicæ auctoritate manâre: nec aliunde consequi eam oportere. Quin potius imperium authoritatemque eius omnem nihili ducentes, à tertia Græcorum ab ecclesia sectione, seu ab Ephesina synodo hæretica diuisi cum eis ab ecclesia.

Vbi Dioſcorus Alexandrinus epiſcopus Leonem papam primùm contumelioſis verbis afficere, & excõmunicare primus temere auſus eſt. Pòſt in Chalcedonenſi catholico concilio damnatus, nunquam deinceps vniri eccleſiæ voluerunt.

Græci duodecies defecerunt à Roma. eccleſ.

At verò Græci poſt eandem diuiſionem tertiam, redire nouies perhibentur. De quorum abitione & reditionibus præſens quoque capitulum introducitur incidentaliter. Græcos itaque ſeu Orientales eccleſias à Romana ſeu Occidentali eccleſia omnium eccleſiarum matre & magiſtra, cui ſinguli quique omnium conditionum ſtatuumque ſubeſſe & obedire, eamque ſequi, venerari, ac in credendis audire tenentur, velut habetur Diſtin. 19. cap. in memoriam: duodecies pręcidi legimus per diuerſas hęreſes & ſchiſmata. Ipſam tamen Romanã eccleſiam, ſemper in vna vera & ſolida fide Catholica perſtitiſſe, perſtituramque ad ſæculi conſummationem iuxta illud Lucæ 22. Ego rogaui pro te vt non deficiat fides tua. Secundum quod & beatus Hieronymus ad Damaſum papam dicit, & habentur verba eius 24. Quæſtione. 1. Can. Hæc eſt fides. Sacra Romana eccleſia, quæ ſemper immaculata permanſit, Domino prouidente & beato Petro apoſtolo opem ferente in futuro permanebit ſine vlla hęreticorum inſultatione, ſcilicet præualente, atque firma & immobilis omni tempore perſiſtet.

Vnde huiuſmodi præciſiones eorum, poſt tranſlatam imperij ſedem ab vrbe Romana in Conſtantinopolim per Conſtantinum Imperatorem ſecutas legimus ad illam vltimam, in qua nunc obſtinati perſiſtunt, quę poſt Florentinum cõcilium acceſſit. Qui-

Quibus redeuntibus, tamen minus ſuſceptionis ab eccleſia gratioſe impendebatur ſemper, vt habetur 22. Diſtinctione. Ca. Sacroſancta. Quæ quidem Orientales eccleſiæ, principales & patriarchales fuerant quatuor: Conſtantinopolitana, Alexandrina, Antiochena, & Hieroſolymitana. Quæ iam diuiſim, iam quandoque coniunctim ſe ab obedientia eccleſiæ Romanæ ſubtrahebant. Conſtantinopolitana tamen eccleſia, fiebat ſemper alijs occaſio huiuſmodi abceſſionis.

4. Patriarchales eccleſia.

Vnde prima ſectio fuit anno Domini 355. tempore Iulij papę & Cõſtantini imperatoris, Conſtantini magni filij, Arriana hæreſi plurimum infecti, qui ſeductus per Euſebium Antiochenum, patriarcham, & alterum Euſebium Nicomedienſem epiſcopum, ambos ſectatores Arrij hæretici: qui in Alexandria dogmatizabat. Filium in quantum Deus, minorem eſſe Patre. Imò potius dicebat eum creatum eſſe non Dominum non coæternum, nec eiuſdem ſubſtantiæ cum Patre, & alia nefanda plura: multas & graues perſecutiones intulit omnibus catholicis, tam Orientalibus quã occidentalibus, quoſdam ſuffocans quoſdam in exilium condemnans.

Prima diuiſio Græcorũ à Romanis.

Eius igitur fauoris fiducia, idem Euſebius patriarcha Antiochenus, non quæſita papæ licentia: volens determinationem Niceni concilij in Symbolo damnare de conſubſtantialitate Patris & Filij: Concilium in Antiochia congregauit. Et ad illud cunctos epiſcopos Catholicos citari fecit. Vtpote Anathaſium Alexandrinum epiſcopum, & patriarcham Paulum Conſtantinopolitanum, Marcellum Anchiræ epiſcopum, & Lucianum Andripoli-

tem, qui Orthodoxæ fidei erant veri zelatores.

Illi verò pro eo, quod sine papæ consensu interueniente factum esset: ad tale cõciliabulum venire contempserunt. Quapropter per eum excommunicati ad Iulium papam appellârunt. Eusebius verò literis papę de audacia temera correptus atque citatus ad reddendam de tanta præsumptione rationem, spreto mandato papæ ab obedientia sua & ecclesiæ Romanæ se subtraxit. Mox in exilio Paulum Constantinopolitanum episcopum, eius suggestu imperator clàm sub altari in Ensa ciuitate suffocari præcipiens, Eusebium Nicomediensem hæreticum transtulit in sedem Constantinopolitanam. Quæ ab eo annis duodecim, pòst à Macedonio hæresiarcha Spiritum sanctum creaturam asseuerante occupata anno vno. Tandem à tribus alijs hæreticis Eudosio Demophilo, Euagrio, annis viginti tribus residentibus, vsque ad Felicis papæ, & Theodosij Catholici imperatoris tempora subsessione tenta est & gubernata. Donec à Gregorio Nazianzeno suscepta, ab huiusmodi erroribus & schismate fuerat purgata & reunita ecclesiæ Catholicæ, ac sub obedientia Romani pontificis tenta est. Posthæc annis 45. sub quinque pontificibus Catholicis, videlicet Nectario 16. Chrysostomo 6. Arsacio 2. Achito 20. Sisinio 1.

Secunda diuisio fuit tempore Cælestini papæ & Theodosij imperatoris iunioris, anno Domini 406. Cùm Sisinio episcopo Constantinopolitano mortuo, Nestorius pręsbyter Hæresiarcha occultus, de Antiochia ad illam sedem vocatus esset, qui in concionando dogmatizabat, primò:

Quòd

Quòd nullus audeat beatam Virginem dicere matrem Dei sed Christi, quia non genuit Deum sed hominem, cùm Deus generari nequeat ab homine. Dicebat quoq; duas in Christo personas distinctas vnam Filij Dei, aliam Filij Virginis.

Idem dogmatizabat Spiritum sanctum, nec esse à Filio, nec habere existentiam à Filio, sed à Patre solo procedere. Hunc errorem Phocius maximè plantauit in Græcis, vt infrà patebit de processione Spiritus sancti, quem vsque modo Græci errorem defendunt cum Ruthenis. Hunc Cyrillus Alexandrinus episcopus, vir Catholicus venerationis plurimæ apud Gręcos, plurimis epistolis reprehendit, de tam impio errore. Detulitque eum papæ Cælestino, qui sibi mandauit vt Cyrilli scripta catholica susciperet, & corrigeret errata, & credendis, ecclesiam Romanam sequeretur. Qui tandem mandata papæ respuit, eique contempsit obedire. Et quia nulla alia orientalis ecclesia eum secuta fuerat, sed nec tota Constantinopolitana. Quia multi clerici & laici resistebant suis erratis. Idcirco durare non potuit schisma & ille error. Nam post triennium Synodus vniuersalis per papam Cełestinum in Epheso celebrata est. Vbi congregatione ducentorum episcoporum eadem est hæresis reuocata. Et constitutum vt nullus aliam fidem exponeret vel doceret, quam illam quæ scripta est à sanctis Patribus 328. in Nicena synodo congregatis de qua synodo in. C. Canones. dist. 15.

Concilium Ephesinum anno 430.

Tertia diuisio fuit, generalis omnium ecclesiarũ Orientalium tempore Leonis papæ, primi & pręfati Theodosij iunioris imperatoris, anno Domini

quadringẽtesimo, quadragesimo quarto: dum post mortem Cyrilli Alexandrini episcopi doctoris Catholici, & zelatoris fidei Orthodoxæ, Dioscorus sedem eius accepisset, & ecclesiam Constantinopolitanam Flauianus Catholicus episcopus tenuisset. Monachus quidam Eutyches nomine Archimandrita, id est, plurimorum monasteriorum præses, seu abbas, qui Nestorij hæresim vehementer impugnans, duas in Christo personas asseuerantis in aliam illi oppositam incidit, dogmatisando vnam tantùm in Christo naturam fuisse diuinam, & humanam absumptam esse, & in illam conuersam. Dumque Flauianus Constantinopolitanus, illum hęc palàm concionãtem redargueret, & eius pertinaciam nequiuisset moderari, vt hæreticum de ecclesia eiecit, & abstulit monasteriorum gubernationem. Qui dum appellasset petijssetq; Concilium generale, ac se iudicari super erratis ab Dioscoro Alexandrino episcopo, Leonis papæ dicti auctoritate, synodus congregata est in Epheso, & legati missi qui nomine papæ illi præsiderent, Dioscorus monachis vallatus & militibus, veniens ad synodum, cõtra papæ mandatum violenter synodali præsidentia vsurpata, cogebat omnes vt subscriptione faterẽtur Eutychetis fidem esse Catholicam.

Hæresis Eutychetis.

Quo viso legati papæ fugerunt, ne errori tali & eius temeritati cõsentirent, qui tandem Flauianum episcopum mox detinuit, & pro sententia aduersus Eutychetem lata tanquam iniusta, coniecit in carcerem, appellantemque ad papam noctu fecit iugulari. Quo quidem iugulato, archidiaconum suum nomine Anatolium suę opinionis, in episcopum Constantinopolitanum consecrauit, & Eutychetem restituit officijs & monasterijs. Similiter Antiochenum tunc episcopum restituit, & alios quatuor. Et in eius sedem quendam nomine Maximum, ęquè hæreticum instituit, vt sic contra papam firmaretur. Quo tempore Hierosolymitanam quoque ecclesiam administrabat Iuuenalis episcopus, & pariformiter in omnibus consentiens. Sic itaque ecclesias Orientales omnes sibi concilians, ad inobedientiam papæ prouocauit. Audiens Leo papa & gesta omnia illius synodi irrita faciens, scripsit Imperatori vt annueret aliam synodum fieri intra Italia: vt & error ipse, & Dioscori nequitia corrigeretur, qui ecclesiam perturbauit. Ille verò non solùm non annuit, sed & decreta dictæ synodi potenter defendit. Sic itaque Dioscorus ab obedientia papæ cum ecclesijs Orientalibus se subtrahẽs, omnium primus contra papam non solùm libellum famosum scripsit, caput eum putridum nuncupans; sed etiam temera præsumptione ausus est papam excommunicare. Et ista sectio stetit toto tempore Theodosij & durauit annis septem. Nullũ enim aliud Imperator concilium voluit admittere vt in loco quopiam celebrari potuisset. Verùm dum Imperator Catholicus Martianus, Theodosio mortuo in imperium successisset, papæq; annuisset vbi vellet synodum celebrare & intercessisset pro Anatolio Constantinopolitano episcopo qui timore depositionis ad vnionem accedebat, vt suæ sessioni consentiret, papa tandem & Anatolium suscepit & confirmauit.

Papa excõmunicatur.

Et in Chalcedone ciuitate synodo sexcentorum triginta Patrum congregata, cui & Imperator in-

Synodus Chalcedonensis anno 453.

tererat, vt habetur Dist. 96. C. Nos ad fidē ecclesias ipsas ad vnionem cum eis suscepit, & Eutychetis hæresim damnauit. Et declarauit in vna persona Iesu Christi, duas esse naturas distinctas, & cōstituit beatam Virginem matrem Dei dici debere Græcè θεοτόκος. Toleratisq; tribus episcopis in ecclesijs eorū scilicet Constantinopolitano, Antiocheno, & Hierosolymitano, solùm Dioscorum Alexandrinum condemnauit, ex eo præcipuè, quòd fuerit ausus leuare contra papam excommunicationem, vt habetur Dist. 21. C. In tantum. Et exinde fuit aliqualis turbatio in Alexandrina ecclesia ex parte cleri & populi particularis, qui Dioscori partibus fauebant. Hic Leo epistolam daturus Fabiano Constantinopolitano episcopo, contra hæreses Nestorij & Eutychetis, prius eam posuit supra sepulcrum beati Petri apostoli petens errata corrigi, & quæ deficerent in ea suppleri. Die tandem quadragesima beatus Petrus illi apparens dixit: Legi & emendaui, vnde vidit in ea aliqua manu Apostoli emendata, aliqua suppleta.

Petrus apostolus mortuus scripsit.

Quarta diuisio fuit per Achatium Constantinopolitanū episcopum, in Orientalibus ecclesijs concitata tempore Simplicij papæ & Zenonis imperatoris, anno Domini quadringentesimo, septuagesimo. Cui diuisioni Sectio in Alexandrina ecclesia occasionem præstitit. In qua sede vacante, Catholici suum elegerunt episcopum, nomine Timotheum Fasciolū, & heretici suum etiā nomine Timotheum Elurum, qui dum vix anno vno viueret, substituerūt ei alterum, scilicet Petrum Mongium. Achatius tandem ingratus primùm de Petro Mōgio à papa Simplicio

plicio literis obtinuit, vt nullo modo Petri Mongij sessioni cōsentiret, sed potius authoritatem ei conferret, ad eijciendum eum de sede tanquam hæreticum. Qua concessa vsus suffragio & potestate imperatoris, Petrum Mongium eiecit, & solum Timotheum Fasciolum Catholicum in sede reliquit. Quo breui mortuo, clerus Iohannem Catholicū virum elegit in episcopum. Et quia consuetum fuerat episcopis nouiter confirmatis, papæ & patriarchis ac coepiscopis suis literas synodales mox mittere, & in eis fidem profiteri: Iohannes, facta suorum synodo, ex ea papæ literas synodales misit. Misit insuper Antiocheno & Hierosolymitano episcopis. Miserat non minus & Achacio Constantinopolitano, quæ neglectu nuncij redditæ sibi non fuerunt. Ille verò despectum huiusmodi ad iniuriam sibi referēs, cum Petro Mongio à se deposito, tunc Constantinopoli præsente conuenit: conciliatoque Imperatore voto suo Iohannem ipsum de sede repulit, & Petrū Mongium restituit. Expulit & Antiochenū episcopum & hæreticum quendam Petrum nomine in sua sede constituit, quod & fecit patriarchæ Hierosolymitano. Et sic omnes ecclesias Orientales suis fautoribus occupauit & rebelles fecit Romano pontifici. Et quamuis in tali sectione papa plures illi miserit epistolas corripuitque eum de temeritate & ille nihili duceret omnia, deposuit eum. Ille verò nihilominus Constantinopolitanam sedem imperatoris fauore & præsidio occupabat diutius. Quo deinde mortuo Flauitius in episcopum Constantinopolitanum electus, noluit nisi de approbatione papæ in sede residere. Quo vnico anno sedente Eufemia-

Mos episcoporum nouorum.

Achatius episcopus Cōstant. ecclesias turbat.

Aa

nus electus, cum simili consensu papæ petito sedem accepit, & annis sex in ea sedit, donec ab Anastasio imperatore hæretico, qui Zenoni successerat deponeretur. Cui Macedonium substituit nequitiarum omnium sentinam, scripturarum falsificatorem. Quo deposito post annos tres Timotheus hęreticus surrogatur in sedem, qui diuinam naturam in Christo passam dicebat, & tenuit sedem annis sex. Et sic hæc scissio durauit annis 45. vsq; ad tempora Iustini imperatoris Catholici, qui succedens Anastasio, Iohannem Timotheo mortuo, in Constantinopolitana ecclesia sedere fecit, & sic ecclesiam Orientalem cum Occidentali vniuit. Quæ vnio durauit ad tempora Iustini imperatoris & Agapeti papæ.

Iohānes papa vniuersalis titulum vsurpat.

Quinta diuisio fuit circa annum Domini quingentesimum octogesimum, tempore papæ Pelagij & imperatoris Mauritij, quæ venit ex fastu & superbię tumore cuiusdam Iohannis Constantinopolitani episcopi, qui se pro papa vniuersali gessit, & se papam vniuersalē appellari fecit. Dicebat enim quod ciuitas imperialis debet esse etiam sedes pontificis supremi. Quemadmodum Roma fuerat antè.

Vnde non ex aliqua hæresi, sed sola superbia hæc scissio prouenerat, vnde Pelagius papa corripuit eum epistolis suis, & friuolam eius rationem elisit. Similiter beatus Gregorius primus, qui Pelagio anno Domini 590. successerat, scripsit ei, & imperatori Mauricio suam superbiam redarguens, vt patet in Registro suo, & Dist. 99. ca. Nullus. & ad supprimendam tam temeram superbiam suam, humilitatis titulum sibi apponens, se in literis omnibus seruum seruorū Dei intitulare cœpit. Quem vsq; modo sequuntur

Seruum seruorum Dei.

quuntur omnes Romani pontifices, licèt quidā putent Damasum papam hunc primū titulum assumpsisse, & ab alijs successoribus fuisse prætermissum, donec à beato Gregorio continuaretur. Hæc diuisio pauco tempore durauit, quia mortuo Iohanne successor eius in illa elatione non perstitit, sed ad ecclesiasticam vnionem accessit. Quibus temporibus fuit Artenius hęreticus episcopus Constātinopolitanus, qui dogmatizabat vnam tantum fuisse in Christo voluntatem & operationem. Quem papa Pelagius veniens Constantinopolim eiecit de sede, & sub ijsdem temporibus quinta synodus celebrata est auctoritate papæ Vigilij, imperante Iustiniano. *Quinta synodus.*

Sexta diuisio fuit, & cœpta est Sergij papæ & Heraclij imperatoris temporibus, anno Domini sexingentesimo octogesimo, & durauit annis 65. ferè vsque ad tempora Agapeti papæ & Constantini quarti imperatoris Catholici, filij Constantini tertij omnium imperatorum pessimi ex Heraclio geniti, qui papam Martinum ab vrbe Constantinopolim tractum, damnauit exilio in Cersonam, vbi loci & beatus Clemens exulabat. Quam diuisionem & scissionem fecit Sergius episcopus Cōstantinopolitanus hæreticus, qui similiter vt Artenius tenuit vnam voluntatem & operationem fuisse in Christo & pertinaciter stetit sub inobedientia cum alijs sex episcopis, videlicet Piro, Paulo, Petro, Thoma, Piro, Theodoro se sequētibus hæreticis fiducia Heraclij, qui Heraclius post multa facta egregia, de quibus mētio fit in Legēda exaltationis sanctę crucis, quæ pro fide & ecclesia fecerat, lapsus erat in eundē errorē Artenij, suggestu Sergij seductus, do-

nec tempore Agapiti papæ Theodoro, in Constantinopolitana sede, Georgius vir Catholicus successerat, & Constantino tertio imperatori, filio Heraclij deteriore patre in hæresi. Constantinus quartus filius eius princeps Catholicus succedens gessit imperium, sub quibus ecclesia iterum vnita fuit. Et sexta Synodus vniuersalis de qua distinctione sedecima capitulo sexto Synodus, per Agathonem papam celebrata. durauit vnio quasi annis viginti tribus ad tempora Iohannis papæ sexti, tenentibus sedē Constantinopolitanam successiue quatuor episcopis Catholicis, Georgio, Theodoro, Paulo, Calonico. donec Titus successerat eidem Calonico hæreticus de errore Arteni.

Sexta Synodus.

Septima sectio cœpit à Tito Constantinopolitano episcopo hæretico, ferè totidem annis durans vt præcedens. Incipiens tempore Iohannis Papæ sexti, qui Græcus fuit, durauit ad tempora Adriani papæ primi, & Constantini imperatoris quinti, qui cum Hirene matre tūc tenuit imperium. Qui Titus, cum duobus successoribus Iohanne & Germano sedit, sedi Romanæ inobediens annis 24. hæresim tenens Artenij. Quæ quidem hæresis in successore Germani finem accepit. tamen alia consurrexit scilicet sub Anastasio, qui annis 24. sedit in sede Constantinopolitana ecclesiæ Romanæ inobediens, cum successoribus duobus, Constantio & Niceta. Vnde hæresis Iconomachorum consurrexit in destruentium & persequentium imagines. Contra quos est capitulum de Consecratione dist. 3. Venerabiles imagines. De qua hæresi fuit Anastasius cum duobus sequentibus.

Iconomachi.

Terasio

Terasio tandem episcopo Catholico Nicetæ succedenti in eccles. Constantinopolitana, qui in ea sedit An. 12. Et Imp. Constantino V. cum Hirene matre sua imperium gubernante, viro Catholico, synodus per Adrianum papam primum, in Nicea ciuitate Asiæ celebrata est, anno Domini septingentesimo septuagesimo quinto, & vnita ecclesia. Ibidem fuerat synodus illa quam tempore Constantini imperatoris Syluester papa congregarat. Et durauit vnio ad tempora Leonis imperatoris, qui fuit Armenus genere, & Baro Michaelis imperatoris: & occiso Michaele, qui post Constantinū V. & Hirenē imperauerat, quæ filium Cōstantinū eundē exoculatū, in carcerē cōiecerat, quòd eam priuarat imperio. Imperiū tyrānicè inuasit & occupauit, ac sopitā hæresim Iconomachicā à cōcilio septimo re accēdit, tēporibus Nicephori patriarchę Cōstantinopolitani, qui Terasio successerat, & sedit annis nouem.

Nicena synodus. *Hirene imperatrix regina.*

Octaua diuisio circa annum Domini octingentesimum trigesimum, tempore dicti Leonis imperatoris fuit, sub tribus Patriarchis Constantinopolitanis hæreticis, Iconomachicis, scilicet Theodoro, qui sedit annis sex, & Antonio, qui sedit annis tredecim, & Iohanne, qui annis nouem.

Octaua synodus.

Qui tres nominatim anathematizati sunt, per octauam synodum, & durauit annis quasi 27. Donec Methodius vir Christianissimus in sede Constantinopolitana sedit. Sub quo totaliter defecit hæresis Iconomachica, qui annis quatuor residens ecclesiam iniuit. Cui Methodio cùm Ignatius vir sanctus, & constans, miraculis successisset, & cùm iam sedisset annis 11. per imperatoris Michaelis, qui Leoni

in imperium successerat, auunculum, Vardam nomine, cognomento Ebriosum, de sede pulsus est.

Qui excõmunicabat eum, quòd spretà legitima vxore nurũ suã superduxerat, nec absoluere voluit, nisi rediret ad pristinũ cõiugium: & per violentiam fecit eligi quendãPhocium laicum scelestum hominem in patriarcham Constantinopolitanum.

Phocius S. sanctũ à solo Patre procedere docuit.

Nona diuisio cœpit à prænominato Phocio Nicolai papæ primi, & Michaelis imperatoris temporibus, circa annum octingentesimum quinquagesimum octauum.

Nam petẽte dicto Michaele imperatore vt papa Nicolaus Phocium ad sedẽ Constantinopolitanam cõfirmaret, papaq; hortaretur, è cõtra pluribus eum literis vt Ignatium iniustè à suis inferioribus, contra Canones depositum restitueret sedi suę, vt habetur 21. Dist. C. Inferior sedes, cum 5. capitulis sequẽtibus. Dumq; cerneret ea in re obstinatiorem imperatorem, Phocium deposuit, & multas contra eum excommunicationum sententias promulgauit.

Ipse verò fauore & præsidio imperatoris sedem occupabat violenter, modum & viam quærens conatu toto, quo se ab obedientia papæ eximeret. Et quia veteres hæreses sensit ea in re nõ fore sibi profuturas, nouam conflauit.

Nam versuta calliditate constituit quasi generale Concilium comportare, vt pertinaciter de processione Spiritus sancti Nestorij dogma defenderet. Quod quia sine papę auctoritate & consensu facere nequiuerat: subduxit ignotos viros, eos esse legatos simulans, nõ solùm Romanæ ecclesiæ, sed etiã principalium sedium aliarum, scilicet Alexandrinæ, Antiochenæ, Hierosolymitanæ. Et congregans metropolitas & episcopos per se agebat omnia. Nicolaum papam, multis criminibus accusando, maximè quòd excommunicatus esset, eò quòd ad Symbolum addiderat Spiritum sanctum & à Filio procedere, & esse depositum gestis tertij Concilij cõtra cuius decreta fecerat. Qua pertinacia magis imbuit Græcos in hoc errore, & eos irritauit contra Latinos, qui & plures ac varios accusatores cum testibus subduxit, vt coram Concilio contra papam acclamarent: & sic adiudicauit contra papam vt petebatur. Et hæc scissio stetit annis nouem durante eodem Phocio & imperatore Michaele. Quo deinde Michaele occiso, per Basiliũ collegã suum, qui veritus ne in ebrietate furens eum aliquãdo occideret, qui etiã carissimos suos in hoc furore solitus fuerat occidere, eũ occidere maluit, & possesso imperio, voto papę Nicolai parens, Phocium de Cõstantinopolitana sede expulit, & Ignatium reuocatum in ea collocauit. Iste ergo Phocius procurauit diuisionem plus alijs inter Græcam, & Latinã ecclesiam occasione processionis Spiritus sancti tantùm à Patre, & Græcos in eo seduxit, cum eorum sequacibus Ruthenis. Interim papa Nicolaus moritur, & Adrianus secundus eligitur in papam, qui similiter omnia facta contra Phocium per Nicolaum cõfirmauit. Et missis nihilominus legatis tribus in Græciam, Donato, Stephano episcopis & maximo Diacono, discernere cõmisit eis inter Ignatium & Phocium. Illi cõuocato Cõcilio inuenerunt detectas fraudes, falsitates, & varias fictiões Phocij. Vnde cùm nollet fateri crimina, neque pœnitere pro tot reatibus, anathematizauerũt eum cum tota

Ebrietatis mala.

Synodo duodecim anathematibus, & expulerunt à Synodo, vnde vnita fuit ecclesia. Qui Phocius nihilominus clàm varias machinationes instruens, dolo cuiusdā à se cōfectæ, & tanquā veteris prophetiæ in vulgus emissæ, & velut sibi diuinitus reuelatæ ad intelligendum, gratiam Cæsaris adquisiuit. Sic quod post mortem Ignatij, vi quadam eum in sedem Constantinopolitanam reposuit. Ipse verò falsitate solita literas Iohannis papæ octaui super sua confirmatione, tanquam ad petita imperatoris cōfinxit & sedem occupauit, donec Stephanus papa Iohannis octaui successor eum palàm deiecit & expulit.

Decima diuisio fuit tempore Constantini sexti filij Basilij, qui Monachus dictus est. Et Leonis papæ noni, qui fuit anno millesimo quinquagesimo, quo tempore quoque fuit Michael quidam illiteratus homo & ambitiosus, patriarcha Constantinopolitanus. Cui Constantino dum Sicilia fuisset subiecta, veniensq; ad eam cum thesauris multis & gemmis, & vrbem & ecclesias eius spoliasset, misissetq; Constantinopolim ad constructionem monasterij sancti Gregorij, mox in eius egressu rebellarunt, & regem sibi constituerunt, Leoni papæ querela super tyrannica Constantini expoliatione exposita. Quo cognito Imperator dum apud papam instaret, vt eos à defectione per excommunicationem retraheret ab vna ipse quoq;, ab altera parte armis huiusmodi rebellionem se frenaturum disponeret: Papa rescribente quod id facere sibi non liceret, eò quòd iuxta querelam Siculorum occasionem solus præstitit rebellandi.

Indi-

Indignatus Imperator iudicauit papam eorum defectionis esse authorem. Et non valens se de papa quouis alio modo vindicare cum Græcia tota ab eius obedientia se subtraxit. Ad quod facinus parati semper Græci extiterunt.

Græcia deficit à papa Romano.

Constituens igitur patriarcham Constantinopolitanum vniuersalem papam facere tractatu super ea re cum Michaele patriarcha Constantinopolitano habito: ipsoque homine ambitiosissimo annuente voto suo, conuocato concilio, episcoporum omnium Orientalium, coram eis dictum Michaelem vniuersalem patriarcham orbis totius pronuntiauit, & dextrauit eum super equum insidentem per hypodronium palatij, prout imperator facere papæ solitus est, ducens frenum equi sui aliaque omnia insignia papalia ei contulit.

Imperator papa equiso.

Mox miser stulta elatione inflatus, Romanum Papam in illo conciliabulo cum omnibus occidentalis ecclesiæ episcopis ac clero vniuerso denunciauit esse depositos & excommunicatos. Quia contra Niceni concilij determinationem addiderunt symbolo, Spiritum sanctum à Filio procedere; quod Nicena eadem synodus non posuerat. Et in sequente synodo iterū decretū fuerat: omnē qui aliam fidem teneret vel doceret si foret clericus deponi: Si laici excommunicari debere. Quo facto dixit ad se iure pertinere regimē vniuersalis ecclesiæ cùm esset patriarcha primus post Romanū pontificē nec depositus nec excōmunicatus. Itaq; stulta præsidentia eius proceres milites & populus quisq; cœperunt in omnibus occurrentibus ad eū velut ad papā recurrere, & honorem ac reuerentiam exhibere tanquam

papæ. Audiens hoc Leo papa duriter literis exprobrabat Michaeli, redarguẽs eum, & ostendens quomodo in prima synodo Nicena, cui Syluester papa & Constantinus magnus intererant, decretum fuit cum subscriptione totius synodi & Constantini, quòd summa sedes Romana à nemine iudicaretur, & vt Romano pontifici omnes sacerdotes totius orbis subditi essent vt capiti. Quod decretum synodi seu cõcilia plura approbarunt. Primò synodus Constantinopolitana prima, cui Theodosius senior intererat: Ephesina prima cui Theodosius iunior filius Arcadij aderat: Chalcedonensis quæ præsentia Marciani imperatoris acta est: Constantinopolitana tertia, quæ tẽpore Constantini iunioris fuit. Omnes hę cõcordi voto & subscriptione cõfirmarũt sanctã Romanã ecclesiam, & apostolicam sedẽ post Dominũ Iesum Christum caput esse omniũ ecclesiarũ, hęc & alia plura illi obijciẽs. Ille tamen velut temerarius nullis decretis attentus in sua pertinacia permansit, ꝓpter quod iusto Dei iudicio breui vindictã accepit.

Nam Constantinus imperator videns tantùm ei deferri honorem ab omnibus, vehemẽter eum exaltationis suæ pœnituit. Timens quoq; ne sumpta aliqua occasione leui excommunicaret eum, & ne proceres in eius defectionem ceu excõmunicati aliquando cogeret, cùm præsertim habeatur pro papa vniuersali: arguebatq; intra se, quod si papa remotus Romanus hoc facere potuit, quid non faciet papa præsens? Vocato ergo ipso patriarcha Michaele, & alijs episcopis, sicut coram eis eum instituerat: sic & coram omnibus à cunctis dignitatibus eum deiecit, & spoliauit non solùm insignibus papalibus, & collatis

Papa sunt terrori imperatoribus.

latis priuilegijs: sed & alijs quæ dudum antè patriarcha Constantinopolitanus habebat, ab alijs imperatoribus cõcessa, quo sibi audaciam omnem agendi contra se amputauit, libertates omnes adimendo.

Iustè igitur Dei iudicio factum est, vt careret proprijs, qui aliena iura contra fas & ius vsurpatione inuaserat. Et exinde Græci imperatores similiter ius cœperũt, vti patriarchas & clericos omnes teneant subiugatos, quos, & quando volunt instituunt, & etiam destituunt.

Similiter Rutheni principes faciunt, & idem pessimus hominum Constãtinus, volens Græcos cum Latinis in perpetuo ponere dissidio, & separatione sempiterna: fecit publicè proclamare, vt quisq; contra ecclesiam Romanam scriberet mala quę sciret & abominabilia, præmia scriptoribus pollicendo, vt sic populo Romanam ecclesiam contemptibilem redderet. Sic itaq; multi multa scripserunt fatua, ficta & nephanda, & quanto abominabiliora, tantò misero imperatori gratiora. Et sic apud eos, ac Ruthenos magis velut aduersus ecclesiam Romanam blasphemia. Vnde etiam ecclesiæ cõsuetudines omnes, quas habet Romana ecclesia, quæ non sunt apud eos, tenent pro hęresi. Sicut cõficere in azymis, comedere carnes feria secunda & tertia Carnispriuij, radere barbas & alia plura. Exinde fama in vulgus dispersa fuit, quòd Latini nonaginta nouem articulos erroneos haberent. Hinc Græci obstinatissimi fiebant, & cõtra Romanam ecclesiam sæuiebant. Quorum pertinaciam sequẽtes Rutheni aduersus Christicolas omnes, maledictiones, blasphemias calumniosè & mendaciter conflant, & latratibus ructuant. Et

Græci cum Rom. eccles. concitãtur.

ſciſſi ſemel ac diuiſi ab eccleſia Romana, nunquam redire, nec de eccleſia aliter, niſi impiè ſentire voluerunt. Et huius mali occaſio non minus etiam ſumpta eſt, poſtquam Carolus magnus, orientale imperium in occidentem tranſtulit circa annos Domini octingentos. Et hæc nephanda ſciſſio durauit, quousque Latini imperium orientale ſuſceperant circa annos Domini milleſimum ducenteſimum temporibus Innocentij tertij, Alexio filio Iſaurij Græcorum imperatoris cum patre occiſo. Quos Latinus quidam cum claſſe maxima Gallorũ & Venetorum à Venetis impetrata, promiſſione affuturæ vnionis eccleſiaſticæ procurandæ, dum Alexius Conſtantinopolim verſus educeret imperium recuperaturus, & captiuo patri auxilium prębiturus ac dimicaturus, contra germanum patris, qui eodem patre ſuo rapto & exoculato ac coniecto in carcerem imperiũ vi occupauerat. Cum quibus cõſerto bello cum occupatore imperij eum in fugam conuerrit imperio reſtitutus. Vnde pro gratia Latinis reddenda homo peſtifer nitebatur primo claſſem eorum exuere: vbi præpeditus, cõſerto cum eis aperto prælio vnà cum patre occiſus eſt. Et Græcis hincinde diſperſis, imperio Conſtantinopolitano potiti ſunt Latini annis 50. & vnio facta eſt, de qua vnione habetur. Extra de bap. Licet Græcos.

Imperium ex oriente in occidentem redit.

Et creatus Imperator primus comes Gallicus nomine Balduinus & patriarcha Cõſtantinopolitanus quidam Venetus. Poſt annos tandem quinquaginta Græci recuperauerũt imperium Genuenſium adiutorio de manibus Latinorum. Factusq; eſt imperator Græcus Michael Palæologus, qui miſit ad concilium

Græci victi à Gallis & Venetis, imperiũ amittunt, anno 1200.

cilium Lugdunenſe per Gregorium decimum celebratum, offerens ſe velle concordare & vnire cum eccleſia Latina. De proceſſione tamen Spiritus ſancti cupiuit erudiri, ſi procedens à Filio non procedat à duobus principijs, eo quòd omnia ab vno procedunt principio.

Vnde in eodem Concilio declaratum eſt, & decretum Spiritum ſanctum procedere à Patre & Filio non ſicut à duobus principijs, ſed ſicut ab vno principio & non duabus Spirationibus, ſed vna, vt habetur de ſum. Trin. & fide Ca. lib. 6. cap. 1. Et hanc confeſſionem fecerunt legati Michaelis imperatoris Græcorum, & receperunt, ac reuerſi publicarunt in populis decantantes Symbolum Latinum ſcilicet in Spiritum ſanctum qui ex Patre Filioque procedit. Vnde ex hoc Symbolo Niceno nihil additur, ſed potius fit declaratio veritatis.

Symbolum Latinum accipiunt.

Et ſic quamuis eccleſia Orientalis in vnione permanebat, tamen deerant qui contradicerent vnioni, alij palàm, alij occultè. Tamen imperator multos hæreticos obſtinatos tales abbates & monachos occidi fecit, alios mergi, qui nec rationibus nec autoritatibus ſanctorum valebant à ſua pertinacia reuocari, qui etiam Ioſeph patriarcham Conſtantinopolitanum hæreticum depoſitum eiecit & priuauit ſede illa, & Iohannem dictum Vechum, hominem Catholicum in ſede collocauit, & ſub eius vita tota, durauit vnio.

Vndecima diuiſio cœpit per Andronicum filium Michaelis imperatoris, qui vnà cum patre in imperium coronatus fuit, vbi Gregorio decimo iurauerat de fidelitate fidei & obedientię Romana: patre tan-

Coronatus hic Gregorius anno 1272.

dem mortuo solus gubernauit imperium, homo pusillanimis, timidus & peruersus, qui fratrem anhelantem ad imperium & Græcorum à se defectionem ad eum, metuens, eum incarcerauit.

Et animaduertens Græcos in vnione fidei & Romanę obedientię vacillantes ac ad defectionem paratos, congregatis omnibus in ecclesia maiori sanctę Sophię Constantinopoli cōtra iuramentū factū ecclesiæ Romanæ palam dixit: Vobiscū tenui semper, teneboq; fidē antecessorum nostrorum profitēdo de processione Spiritus sancti à solo patre, patriq; suo defuncto maledixit voce alta, & anathematisauit eū cū omnib. qui fide sibi adhęrebāt. Cuius incitatione Græci reuersi ad visitatum vomitum diuisi sunt ab ecclesia Romana, sed vindice Deo quod miser & ignarus metuebat, euenit. Namq; vecordia sua imperium penè totum amisit. Turci namq; totam sub eo minorem Asiam rapuerunt. Et citra maria dominia vastarunt, alijs quoq; ciuitatibus iam à Tartaris, iam etiam à varijs tyrannis direptis, Constantinopolim cum paucis ciuitatibus possedit. Qui nihilominus factus obstinatior, & vt aduersus Romanam ecclesiam Græcos concitatiores & pertinaciores efficeret, Iohannem Vechum patriarcham Constantinopolitanum virū Catholicum, de sede turpiter eiecit & vnà cum alijs quos ad errorē suum deflectere nequiuerat cōiectum in carcerē fame necauit. Et Ioseph perfidum antè depositū hæreticum in sedē eius substituit, quem ex eo quod pertinacissimè veritati fidei ecclesiæ Romanæ resisteret, magnam calumniam fidei appellauit. Finaliter tamen per nepotem suum constrictus, & imperio priuatus vitam mise-

Turcæ Asiā minorem vastant.

rabiliter finiuit. Durauit hæc iterum diuisio ad annum Domini millesimum quadringentesimum trigesimum ad Florentinum concilium, & à tempore Phocij sc. ab anno octingentesimo quinquagesimo octauo. Schisma hoc ad idem concilium stetit annis 581. vel citra, quo tempore venit ad concilium Florentinum per Eugenium papam celebratum Iohannes Palæologus, imperator Græcorum cum germano suo, & patriarcha Constantinopolitano Ioseph nomine, & multo clero ac proceribus. Qui auditis terminationibus luculentis ex varijs scripturis & præsertim doctorum eorum, Anastasij, Basilij, Cyrilli, Maximi, Dydimi, Chrysostomi quod procedat Spiritus sanctus à Patre & Filio, adquieuerunt & tandem confessionem susceperunt cum ecclesia Latina. Et sic denuo fuit vnita ecclesia Græca ad Latinam.

Schisma Græcum durat annos 581. & sq. ad annū 1439.

Duodecima & vltima diuisio. Nam quamuis Imperator cum suis domum redijsset vnitus ecclesię, & eius dogma professus, cùm inde paucis profectus accessit. Nam etsi ordinati fuerunt doctores & prædicatores, qui hæc populo differerent: clerici tamen eorū & præsertim monachi à quibus populi informabantur in doctrina credendi & viuendi, pro maiori parte pertinaces existentes in errore & perfidia, aliud dogmatisabant & indurabant populum. Quapropter Dominus Deus malum hoc amplius non tolerans & ecclesiam Catholicam irrideri toties nō sinens, post annos quatuordecim permisit in eos exterminium, vt capta Costantinopoli à Turcis, miseri impio tyranno & inimico crucis Christi curuarent, ceruices suas, qui Christi vicario

Constātinopolis capta anno 1453.

Romano pontifici ſubeſſe voluerunt & qui Chriſtianis Occidentalis eccleſiæ commiſceri & conuiuere, mutua vnione fuerant dedignati, iuſtè cōmeruerunt, vt qui miſerabilem mortem euaſerūt cum Iudæis & infidelibus in ignominioſa ſeruitute vniti permaneant.

Qui Turcus nunc eccleſias Orientales omnes veraciter ſeparauit. Sed proh dolor, homines miſeri tam horrendo exterminio ferè imperterriti vſque modo permanent in ſua pertinaci obſtinatione; maluntq; calamitatem omnē perpeti, quàm eccleſiaſticæ concorporari veritati, ſapientia ſuorum maiorum prorſus fatuati, non attendentes quantam eis reuerentiam eccleſia Catholica exhibuerit, & vſq; modo exhibet.

Fides à Græcis ad Romanos deriuata.

Itaque eorum ſapientiæ dans honorem, & cultui iuſtitię ab eis exortę, ac recognoſcens, quod Græci fidem ſalutarem, primùm à Paulo & Barnaba ſuſceperunt, vt ſcribitur Actorum 13. à quibus ad eccleſiam Romanam deriuata eſt Petro & Paulo ex Græcia Romam venientibus, traditiones Græcorum certas in Miſſæ certis concentibus continet vſque modo. Et non mirum eſt, quod adeò fremant aduerſus eccleſiam, deſæuiantq́ue in omnes quos ſub eius obedientia cernunt conſiſtere, quoniam à iuſtitia, caritate, & humilitate prorſus ſunt alieni, cum omnibus ſui ritus ſchiſmaticis Ruthenis. A iuſtitia inquam: dicit enim beatus Auguſtinus, & habentur verba in Canone vigeſima quarta quęſt. 1. cap. vbi. Quod vbi ſana fides non eſt, non poteſt eſſe iuſtitia quæ ſcribitur Abacuc ſecundo, & ad Rom. 1. Iuſtus ex fide viuit, vbi ſubditur, neq; ſchiſmatici aliquid ſibi ex iſta mercede promittant. Et quod magis

eſt de

eſt de quo conſtat, quod caret virtute verę fidei. pręſumitur quod non caret omni vitio, & præſertim fidei oppoſito, ſcilicet perfidia. Huic eccleſiæ veram fidem profitendi, moleſti ſunt, & infenſi & aduerſi verę pietati religionis Catholicę, quę prima & ſumma iuſticia eſt. Quod autem caritate careant, ſola diuiſione ab vnione eccleſiaſtica demonſtratur, quæ ex odio caritati contrario procedit. Caritas namque imperat cōcordē fraternā vnitatē, quia dilectio proximi, malū non operatur Rom. 13. & inclinat in actus omnes virtutū omnium, quę vbi defuerit, irę & odij remanet incēdium, nec nō contētiones rixę, diſcordiæ, detractiones, contumeliæ, blaſphemiæ, & cæteri quiq; actus vicioſi meritò ſuccedunt, dicitur enim in quæſt. & cap. quo ſupra.

In hæreticis non eſt caritas.

Quod ſi hæretici aut ſchiſmatici caritatem haberent, non dilaniarent corpus Chriſti, quod eſt eccleſia Catholica. Ex eadem tandem radice liquet, eos humilitate carere, quæ eſt ornamentum pręcipuum hominis Chriſtiani, quia eccleſiæ ſuaue iugum abijciunt, & fortè detrectant, contra quos queritur Dominus in perſona eccleſiæ Ierem. 2. Confregiſti iugum meum, rupiſti vincula mea, dixiſti non ſeruiam, ſcilicet conſtitutionibus & ordinationibus, ritui & ſacramentis tuis, arguant te malitia tua, & auerſio tua increpabit te. Hæc ibi, & 24. 9. c. Audiuimus. Dicitur Chriſtus non habitare in cordibus eorum qui ſuperbię ſingularitatem ſecuti, à corporis Chriſti compage ſemetipſos abrumpunt. hinc præciſione ſua laborantes, ad eccleſiæ Catholicæ detrimentum, famæ gloriæq; confuſcationem, ſemetipſos infames reddiderunt, iuxta illud Dioniſij papæ 29. 7. cap. Alieni. vbi dicitur: Infames eſſe o-

mnes cēſemus, qui Chriſtianam legem præuaricantur, aut apoſtolicam vel regularem poſtponunt auctoritatem, & ambientes ſuperioritatis & prioritatis titulum in eccleſia, ſe tanquam primitiuæ eccleſię ſectatores, primos & veros Chriſtianos exiſtimantes infimi facti ſunt Chriſtianorum omnium, iuxta illud Alexandri 2. 24. 9. 1. cap. Audiuimus. Item cùm Dominus. circa finem, liquido conſtat eum, qui ab integritate Catholicæ fidei recedit, maledicendi & benedicendi poteſtatem minimè habere. Catholicum nanque, vtpote ſe ſuperiorem maledicere non valet, id eſt excommunicare.

APPENDIX DE ERRORIBVS MOSCHORVM.

PLura eiuſmodi, quæ Sacranus Ruſſica refutans, ex ſcholaſtica profert Theologia, exiſtimaui per parum emolumenti, ſi hîc ponerentur Lectori allatura eſſe. Sunt enim meræ argutiæ humanæ, vel ratiis, vel nullis firmatæ teſtimonijs diuinis, quibus ſolis omnis redarguitur in fide error. Quamobrem ijs omiſſis, Petrum quoque Scargam Ieſuitam Vilnenſem, ſimilia recenſentem audiamus. Poſitis tamen in primis Græcorum rationibus, quibus ſuam à Romana eccleſia defectionem excuſare conantur. Primùm inquit, octo capita, deinde nouem, poſtea ſex & viginti, Gręci Ruſſis aduerſus eccleſiam Romanam edidere. Photius patriarcha Conſtantinopolitanus, octo conſcripſit, quę Nicolaus papa ad Ignatium archimyſtam Renenſem ſcripto recenſet. Primò

Primò quia Romani ſabbatho ieiunant.
2. Spiritum S. à Filio quoque procedere aſſerunt.
3. A matrimonio abhorrent.
4. Sacerdotes confirmationem Baptiſmi facere non permittunt.
5. Interuallum temporis ante Quadrageſimam producunt.
6. Agnum Paſchalem vnà cum corpore Chriſti, in altari conſecrant.
7. Sacerdotes illorum barbas radunt.
8. Diaconos abſq; ſacerdotio, epiſcopos faciunt. *Errores Latinorum.*

Poſthæc ducentis fermè interiectis annis, papæ Leonis IX. tempore, hoc etiam nouum caput addidere. Quia ijdē Romani, pane azymo in Sacramento corporis Domini vtuntur. Plura deinceps alia, ita inuidiaque flagrantes commenti ſunt & hæreſes vocarunt. quo, eò magis Ruſſos, gentem ſimplicem, è quorum monumentis hæc producimus deciperent.

10. Quòd Romani pontifices in bella prodeunt.
11. Ieiunij tempore pueros, lacticinijs veſci ſinūt.
12. Non contenti pictis imaginibus, ſculptis etiam vtuntur.
13. Crucem digito humi factam pedibus terant.
14. Virginem Mariam Dei genitricem non vocant.
15. Ad altare mulieres admittunt.
16. Suffocatis auibus, alijsq; cum ſanguine, item ranis & vrſis veſcuntur.
17. Ori baptizati, ſal ingerunt, & luto ex ſputo facto, aures illinunt.
18. Aqua ſe quotidie, ritu Iudaico aſpergunt.

19. Tota manu benedicunt, signum autem crucis vno digito exprimunt.
20. Ab tempore ieiunij, vsq; ad Pascha, Halleluia non canunt.
21. Cadauera mortuorum episcoporum, aliquot hebdomadas insepulta seruant, nec illorum manus transuersim, figura crucis componunt.
22. Sacerdotes eorum, tres vno die Missas celebrant.
23. Consanguineas in matrimonium ducunt.
24. Monachi ipsorum carnes comedunt.
25. Tempore quadragesimæ sanctã crucem abscondunt, neq; flexu poplitum adorant.
26. Loco participationis Cœnæ Domini, sacerdotem sacrificantem osculantur.

Hæc Scarga cap. 12. libri 2. Polonici, anno 1577. Vilnæ excusi de vno pastore, vnitate ecclesiæ, & Græcorum ab illa secessione. Capite verò 2. partis 3. hosce errores tam Græcorum quàm Russorum enumerat.

Errata Russorum.

1. De processione Spiritus S. perperam sentiunt, æqualitati Filij cum Patre hac ratione detrahentes.
2. Datam esse à Deo ecclesiæ Rom. eam auctoritatem, vt totius mundi ecclesijs præsit, negant.
3. Nondum esse sanctos in cælis, nec dum frui faciei aspectu Dei, propterea quòd nondum resurrexerint, credunt.
4. Nullum esse purgatorium aiunt, nihilominus tamen pro mortuis orant.
5. Matrimonium voce diuina indissolubile pronuntiatum, posse per hominem solui putant. Vnus illorum aliquot vxores simul habet, Popæ, id est, sacerdotes atque episcopi, vota Deo nuncupata, ac id ipsum sacramentum disiungunt dissoluuntq;. Potentiores autẽ, tonsas monachas in matrimonium sumunt.

6. Septem tantùm Concilia esse debere, si verò vel octauum vel nonum foret, id pro anathemate habendum dicunt.
7. Corpus Christi, in pane infermentato consecrari, nefas habent.
8. In Missa, panem nondum consecratum, genibus flexis adorant: cùm autem consecratus fuerit, nullum honorem sanctiss. Christi corpori exhibẽt.
9. Et corpus & sanguinem Christi in ara, non solo Dei verbo, sed sacerdotis etiam precationibus fieri existimant.
10. Idem sacramentum, feria quarta tantùm ante Pascha consecratum, propter ægrotos, totũ annum conseruant, negantes alijs diebus idem consecrare, dariq; ijsdem licere, cùm tamdiu haud possit panis species, salua durare.
11. Popæ, id quod reliquum est corporis Christi, à fidelibus non absumti, peracto prandio templum ingressi interdum semipoti, vel nulla vel parua cum reuerentia comedunt.
12. Parui id pendunt, si vino, accedentiũ frequentia exhausto, tantum aquæ post consecrationem affundatur, vt nullus eius sapor supersit, quod vbi fit, nec sacrari, nec esse sanguis Christi potest.
13. Nec pluris faciunt cõfessionem peccatorum, nam Popæ peccatis contaminati, nulla alia confessione facta præter eam, quæ vulgo fit ab omnibus semel in anno, ad Liturgiam obeundam accedunt:

quo pacto non id solùm quod sacramento absque pœnitentia sumpto iniuria fiat, verumetiam communicantes sibi exitium attrahunt.

14. Confirmatio Baptismi nō est illis Sacramentum, quæ etsi ad solùm pertinent apostolorum successorem episcopum, tamen eam vulgaris sacerdos peragit.

15. Extremam olei vnctionem, errore intolerando, homini mortuo adhibent, quasi soli corpori anima destituto, accommodanda sint Sacramenta.

16. Neminem, vxore carentem ad sacerdotium admittunt, nec vllam Popam, cui Popadia non sit habent. quo facto castitatem excelsam noui Testamenti virtutem contemnunt, donum Dei corrumpunt, quodque idem Deus largè nonnullis dare potest, id omnibus detrahunt, & à sacerdotali dignitate reijciunt.

17. Cleri apud eos consecratio, non fit sine pecunia. Dare enim consecrandum episcopo consecranti, aliquot florenos oportet, quod tamē minimè dicitur esse peccatum.

18. Negant chrysma, episcopo siue metropolitæ, præter solum patriarcham consecrare fas esse. At verò tam longè petitum, aut in itinere perit, aut adulteratur, vel ætate consumitur. Id autem apud Catholicos, episcopus quotannis renouat, sacramentis quibusdam adhibendum.

19. Cærimonijs ritibusq; plus quàm par est confidunt. Ad hoc in imaginibus, sanctis inuocandis, alijsque ecclesiasticis rebus, multa iniquè committunt. Hæc sunt Scargæ verba paucis comprehensa, qui capite tertio ait Moschos, adeò abominati detestatique

statique ecclesiæ Romanæ homines, vt illos pro Ethnicis habeant, & si occidant, obsequium se Deo præstare, sibi persuadeant. Addit idem allegatum superioribus annis ad Lituanos, à patriarcha Constantinopolitano, quendam sacrati ordinis virum, perduci eò non potuisse, vt Valerianum episcopum Vilnensem salutaret, negans sibi suisque quidquam commercij in rebus fidei, cum hominibus Latinæ ecclesiæ, qui ipsis hæretici essent, habere licere.

Et Scarga quidem ecclesiastes, doctissimi Andreę Volani Euangelici aduersarius, ista de odio Græcorum Russorumque aduersum Romanenses, suum in Euangelicos egregiè dissimulans. quod tum re ipsa declarauit, cùm anno 1580. Lutheranos, ita esse omnibus exosos debere, suos Vilnæ doceret, vt & obuios conspuerent. Cuius rei, cùm ipsemet obuius concionatori Euangelico factus, exemplum edit alijs imitandum, (audita refero) contusum os, ex quo sputum exierat, manu cuiusdam, id spectantis pij nobilis, homo maledicus domum retulit.

DE RVSSORVM RELIGIONE, RITIBVS NVPTIARVM, FVNERVM, VICTV, VESTITV &c.

ET

DE TARTARORVM RELIGIONE AC MORIBVS vera & luculenta narratio,

AD

D. Dauidem Chytræum recens scripta.

IN epistola mea, XVII. Kal. Maij ad te missa, pollicitus sum, de Russorum religione & ritibus pauca me tibi perscripturum, accipe igitur erecta fronte quod mittimus, & hoc tibi persuade, fieri posse, vt verba quidem nō satis Romana scribam. Res autem ipsas mendacij & vanitatis penitus fore expertes. Nihil enim ex alijs auditum, nihil ex aliorum libris haustum, nihilque incognitum commemorabimus, sed quidquid oculis vidimus nostris, de illo contestabimur.

Polocia deditione recuperata, Soccoliæ, Czussa, Turobla & alijs Albæ Russiæ oppidis ferro & flamma funditus euersis, Germani omnes, qui sub Christophoro Bomlstorffio militabant, dimissi sunt. solis Borussis, in Russia manendum fuit, vt aliquo tamen

men præsidio istarum terrarum incolæ defenderentur, si quam fortè eruptionem facere vicini vellent Moschi.

Ego itaque media in barbarie hærens, amaras animi molestias ista ferè ratione semper excussi: Flamines Ruthenicos adij, cumq; illis per interpretem de fide & religione collocutus sum. Si verò interrogantur, an in sanctam Trinitatem credant, constantissimè quidem hocipsum adfirmant, si testimonia sacrarum literarum tibi dari petis, illi in libris suis quos per manus à maioribus acceperint, ita scriptū esse aiunt. porrò si LIBROS istos videre quis auet, Psalterium prophetæ & regis Dauidis, quod ipsorū lingua apud Ostorocenses impressum Excel. tuæ mitto, ostendunt. Nouum præterea Testamentum, apostolorum res gestas. D. Pauli epistolas omnes: Item Homilias Chrysostomi, Basilij, Gregorij Nazianzeni ex Græco conuersas & manu scriptas habent, cum preculis quibusdam ad beatam Dei genitricem & S. Nicolaum dicentis, neque tamen quare hos libros possideant, scire possum, cum diebus Dominicis puras solūmodo fabulas populo prælegant. Ista enim feria qua nos legimus Euangelion de renato ex mortuis filio viduæ Nainicæ, hospes meus, consul Deisnensis, Alexius Cæsarinus Ruthenus in suo se templo hanc lectionem audiuisse dicebat: Christum matri Mariæ obuiam factam suppliciter ab ea vnum rogasse numum. Matrem verò cùm & ipsa nihil haberet argenti filium Christum cum dolore suo dimisisse è conspectu. Vides qualibus nugis decipiant miseram plebeculam, sed nec ipsi doctores meliora sciunt, & si audiunt, cachinno quo-

Religio Russorum.

Doctrina.

dam explodunt, ſoli namque ſuam admirantur barbariem.

Archiepiſcopus. Papæ Romani nomen ægrè in aures dimittunt ſuas, ſeq; Græcorũ ſocios in religione, & pontificis Byzantini maieſtatem venerari clamant, qui quidem ſuum metropolitam in vrbe Moſchouia habet, virum apud Ioannem Baſiliadem ſummæ auctoritatis & exiſtimationis, quod ex Chriſtiano Boccornio, magni Ducis concionatore, qui triennium in aula Moſchorum cum ſuo principe vixit, intellexi.

Rutheni verò, qui regis noſtri imperio parent, metropolitam ſuum Vilnæ habent, cui nomen eſt Anicephoro. Hunc magnifico & ſplendidiſſimo habitu indutum, ſenioq; & cana barba venerabilem, 20. Iunij Vilnæ ſacra peragentem vidi.

Templa. Ruſſi delubra habẽt plerumq; lignea, tecto ſcandulari, in ſummitate templi ſignũ Chriſti in crucem ſublati cõſpicitur. Horologijs ſcioterícis planè deſtituuntur: & tamen die Solis circiter quartam matutinam πικροθάλπη eorum tintinnabulis pulſans populum ad ſacra vocat. Tum verò matres atq; viri, pueri innuptæq; puellę lecto valedicentes, veſtem ſumũt, & ad eccleſiam ſumma cum feſtinatione properát.

Verùm enimuero pedem domo non efferunt, niſi prius genium ſuum dictis precibus mitigauerint. Habent autem tabellam quiſque ligneam, in qua capita aliquot depicta conſpiciuntur, ad hanc cum tota familia accedentes, cum gemitu & lacrymis S. Nicolaum, eiusq; in cælo commilitones pro ſalute domus ſuæ ſupplices deprecantur, atq; interim tanta cum deuotione pectus tundunt, vt cuiuis aſtanti facilè cordolium excitent.

Iamq;

Iamq; penatibus placatis ad ſacram ædem diſcedunt, cuius limina quamprimum tetigerunt, magna cum reuerentia caput telluri illidunt. Et ſanè, ſi frons animi ianua rectè dicitur, non video quali ſub ſidere homines Dei numen religioſius adoraturi ſint, quàm hi de quibus loquimur, ſi modò pro vanis fabulis verbi cæleſtis veritatem aliquando cognoſcant. Dolendum autem magnopere eſt, lucem clariſſimam Euangelij illis nondum pœnitus illuxiſſe.

Locum templi ſecretiorem Flamines bini occupant, hîc ara ſancto Nicolao dedicata videtur cum eiuſdem imagine. Auditores & populus in ambitu templi ſeſe continet. Fœminæ verò quæ præterita nocte Veneri militârunt in penetralia ſanctæ ædis non veniunt, ne locum profanent. Cæterę accedentes propius candelas cereas inflammant, & ſacrificulo offerunt. Ille candida veſte bombycina indutus eſt, caluitio & pallida facie deformis, crucem ſanguinei coloris à tergo penſilem habens.

Tandem è ſacrario egreditur, & thuribulum dextra tenens, tam forti odore Diabolos ex loco ſancto abigit. Mox rituales libros promit, & aliquam fabellam de S. Nicolao recitat, quem illi tanquam Deum tutelarem ſemper colunt. Euangelij lectionem vnam nunquam hîc audiui. Interea adytũ clauditur. Sacerdos ſi inter legendum aut erret, aut lingua titubet, aut vocem aliquam depreſſius enũciet, grauiſſimè propterea ab auditoribus obiurgatur qui eum & ſacro loco indignum, & libros alij tradendos vnanimi voce proclamant. *Conciones.*

Lectione finita ad anticum ſacrarij in quo ima-

go Nicolai asseruatur, sese conuertit, Deumque patrium multis suspirijs rogat, vt commoda Russorum & gentem sibi deditam contra hostes incolumē seruare dignetur. Orantem lamentabili vociferatione & quiritatu excipiunt non tantùm scholastici, sed omnes quotquot isto videntur in fano: subinde iterantes hanc vocem, *Hospody pomyloy*, hoc est, propitiare nobis ô Domine. Dum hæc aguntur, anticum sacrarij non aperitur.

Cœnæ Verba

Mysta autem per pseudothyrum in illud ingreditur daduchis tribus præcedētibus. Cùm in aditum ventum est sacram Cœnam verbis ab ipso Christo expressis consecrat, sed lingua tantùm patria. atque hæc fiunt in ara Nicolao sacrata.

Mox fores patent, populus verò quia certum numen in isto loco habitare existimat, egredienti sacrifico magno eiulatu occurrit, sexcenties hanc vocem decantans, *Hospody pomyloy*. Hunc clamorem & cymbalorum tinnitus mirum in modum auget.

Vt verò in toto iam facta silentia templo, sacerdos pedetentim procedens, arcana sacra toti populo commonstrat, calicemq; plumbeum, cum operculo serico in dextra, & scutellam ex eodem metallo in sinistra tenens, dum in genua procidunt auditores, ille lingua Ruthenica hæc verba proloquitur: *Hoc est corpus, & hic est sanguis Domini Iesu Christi, quem Iudæi innocentem morte mulctarunt.* Tum denuo inter gemitus & suspiria muliebriter lamentantur, & tundunt pectora palmis.

Flamen illico in sacrarium regressus, in ara Nicolai sacramentum deponit, donec veniant qui eo vtantur, quod interdum fit sequenti die. Calicem, si vinum

vinum non habent, ex calido Medone consecrant. Panem verò azymum domi suæ pinsunt ciues, & deinde quoties cæleste illud conuiuium accedere gaudent, sacerdoti offerunt vt consecret, & cum calice distribuat.

Peractis sacris, libro ad manum resumpto Psalmum vnum vel plures demurmurat sacrificulus, crucemque ex argento puro factam omnibus exhibet osculandam, postea suam quisq; domum discedunt, & admodum rari ad vespertinas preces reuertuntur.

Polociæ autem & Vilnæ, maiori pompa & splendore rebus diuinis vacāt. Vbi supellectilem ex auro & argento copiosam habent in ecclesijs, Vilnæ triginta templa habent, omnia ferè opere lateritio structa.

Statuas nullas in templis venerantur, sed D. Nicolai & Mariæ virginis imaginibus scrupos quosdā argenteos, coralia & alias exuuias dono dederunt. Has quoque picturas, tanquam numinis aliquid habentes religiosè colunt, & quotannis in Duna fluuio bis abluunt, atq; tādem magna cum pompa pristinum reducunt ad locum.

Baptismus.

Præterea mysticæ ablutionis sacramentum in suo cœtu retinent, ita tamē vt in hoc negocio per omnia ferè quàm proximè ad Romanenses accedant. Multum hîc perditur olei, operæ & vnguenti. Post longas tandem ceremonias Flamen toto congio perfundere solet infantem, ita inquiens: Baptizo te per nomen Patris, & Filij, & sancti Spiritus. A patrinis deinde more patrio vrnis aliquot tenellus pusio humectatur: & licèt hîc aspera hiems crudelissimè

ſæuiat,tamen tanta gelidarum copia aquarum ſuam ſobolem abluunt. Si quis cauſſam quærit, reſpõdent illi, à teneris aſſueſcere multum eſt. Poſtremò Flamen infantulum iterum comprehenſum blandè exoſculatur, illiusque caput ad crucem, quæ templi foribus inciſa eſt, magno impetu ter vibrat, & niſi teſtes baptiſmi ictus audiant, indignãtur propterea, neq; puerum rectè ſacris initiatum credunt. Sacro finito Flamini tres panes (quos à forma pyramidali *Piracno* vocant) porriguntur cum numis aliquot argenteis, templumq; clauditur.

Sacerdotes. Sacerdotes Ruthenici proprias vxores habent, & ſunt coniuges. Si quis dicit à papa matrimonium clericorum improbari, excandeſcũt vti rapidis cum ferrea flammis lamina Cyclopum excoquitur flagrante camino. Reditus certos & certa ſtipendia non accipiunt, & tamen auditorum beneficentia liberaliter aluntur. Cucullos prorſus ignorant. Cærulei coloris tunicam plerumq; duplicem habent, capillis ad humeros & pectus dependentibus apprimè gaudẽt: & quo quiſq; eſt nigrior, & adſpectu inamabilior, tantò maiori apud populum eſt indignatione. Raſo præterea vertice & immiſſa barba grauitatem præ ſe ferunt ſingularem. Vitę alioqui adeò impuræ & execrabilis, vt non delubris deorum, ſed piſtrinis molitorũ dignos adfirmare poſſis. Si quoties enorme aliquod flagitium perpetrarunt, ad populum ſe ſatis arrogãter excuſant, ſeq; deorum fratres & vicarios eſſe aiunt, ita quidem, vt quicquid egerint, id cæli Quiritibus gratum extitiſſe minimè dubitent. In tabernis publicis vinum aduſtum totos dies potant. Cumque iam nec mens nec pedes officium

cium faciunt, ſæpe velut emortui in medijs plateis concidunt, & obdormiſcunt. Germani certè milites non ſemel iacentes perminxerunt. Poſtero die cùm ad peragenda ſacra in templum redeunt, non aliter coluntur à populo & amantur, quàm ſi nuper ex concilio immortalium deorum miſſi veniſſent legati.

Scholas ſemper templis adiunctas habent, in illis triginta annorum iuuenis prima literarum rudimenta pueritiam docet. Literę ipſorum alphabeticę veteribus Græcis quàm ſimilimæ ſunt. Catecheſi nulla vtuntur: ſed preculas ad beatam Virginem & D. Nicolaum in libris deſcriptas pueris proponunt. Symbolũ tamen apoſtolorũ verbis quibuſdã immutatis addiſcunt. huic adduntur Hymni Dauidis, quos illi nocturna verſantq; manu, verſantq; diurna. Pueri annorum trium & quatuor, ſi fortè inualetudine aliqua corripiuntur, ſtatim Flamen aduolat, & ſacramentum ſub vtraque ſpecie illis etiam diſtribuit. Tum verò iuſſu ſacerdotis ſeriò prouidendum eſt parẽtibus ne iſte puer, ſacra qui vſus eſt cœna, toto biduo oris excrementa in terram exſpuat. *Schola.*

Ferijs eſurialibus plebs miſerè obnoxia eſt. Cũq; totus iam præterijt annus vix paucis diebus illis carnes comedere licuit.

Matrimonij contrahendi ratio talis eſt. Iuuenis ſi cui fauet puellæ propinquos treis quatuórve ablegat, qui parẽtes dè elocanda virgine interpellent. hi verò vt vehementius animũ proci irritent, nihil iſto de negotio cõfieri poſſe adfirmant, & quandã apud internuncios ſimulant grauitatem. Sponſus tali ſpe fruſtratus, alia rẽ via aggreditur, tempusq; & occa- *Matrimonium.*

sionem venandæ virginis diligentissimè obseruat. Illa verò si fortè domo paterna egreditur, ministri in insidijs collocati incautam, & nihil tale timẽtem in casses sponsi venatoris coniÿciunt: quæ simul atque deflorata fuerit, mittũtur alij ad parentes legati, qui partim culpam deprecentur; partim amoris vehementiam accusent. Tum demum parentum impetrato consensu, nuptijs dies dicitur: neque enim illis cohabitare licet nisi solennitate publica copulentur. Igitur circa horã noctis vndecimam, sponsi cum fidibus, facibus & fistulis ad delubrum deducuntur. Ante illorum aduentum, aliquot vascula, sicera, melicrato & cereuisia plena huc aduecta sunt. Conuiuę itaque vtriusque sexus saltando, ludendo, clamando & ridendo bonam noctis obscurę partem consumunt. Interea mittuntur certi homines, qui Flaminem accersant, hi plerunque re infecta semel atque iterum discedunt, idque fit propter temulentiam deplorati sacrificuli, qui vino & somno sepultus iacet. Vulgus interim ducendis choreis occupatur. Postea moræ & absentiæ impatientes illi qui sponsum adfinitate attingunt, Flaminis poti domum effringunt, & vi abreptum ad peragẽda sacra eundem pertrahunt. Ille, dum solito vult fungi officio, nec tamen rectis pedibus consistere potest, sæpe concidit in medio templo. Exoritur igitur damnabilis risus & barbaries, vt vix opiner, Ethnicos Veneris sacra scurrilius peregisse. Accurrunt illico qui lurconem teneant, ne collabatur. Tum primò panes sibi debitos adferri iubet.

Deinde libro aperto stentorea voce aliquem Hymnum Dauidicum cantat. Postea intortam sponsi cæsa-

Mos copulandi neonymphos

cæsariem manu cõprehendens in hanc sententiam eundem affatur: Dic mihi, ô sponse, ô frater, ô amice, numquid tu huic teneræ vir esse potes? numquid eam fustibus aliquando mulctabis? numquid ægrotam, scabiosam & decrepitam derelinques? Hic sanctè iurat sponsus, se facturum viri boni officium. Ad sponsam igitur sermonem conuertens, eam quoq; interrogat, An viro ferendo sufficiat? (nam puellæ decem & vndecim annorum hîc nubunt) an rei familiaris curã agere? an cæco, curuo & decrepito marito fida velit esse comes? adfirmat illa. Mox Flamen serto ligneo viridi vtriusque caput coronat. In circumferentia coronarum descripta sunt Ruthenicè hæc verba: *Crescite & multiplicamini.* Ille dum hæc agit, inflammantur ab omnibus cereæ candelæ, & Patera medone spumãs sacrificulo traditur, eam nouis sponsis vno propinat haustu, illi simili alacritate euacuant, & viro religioso reddunt. Abiecto iam ligneo cassiculo & pedibus cõtrito, nouas instituunt choreas, hîc Flamen choragus est, cæteri longo ordine eundem insequũtur. Fœminæ etiam lupulum in templo spargunt, & linum, cum tali acclamatione: Dij nostri tutelares faciant, ne noui coniuges vllo vnquam destituantur bono. Sic tandem tumultuum finis est. Sacrificulus domum reducitur: conuiuæ sponsos comitantur, & in tali conuentione egregiè potant, & mœchantur. Viri autem qui ex coniuge fato functa masculam sobolem susceperũt, persæpe impuberi filio sponsam quærunt, cum qua tamen illi dormiunt & liberos procreant. Nato deinde ex ephebis egresso, nouã nuptam à se cõstupratam & sobolem vnà adducit pater, ita inquiens: Vi-

des fili tuam coniugem & tuos liberos? Patris scortum, si filio placet, accipit illud, sin secus, prædam aspernatur, & de alia ducenda cogitat.

Funerum ritus. Iam de Sepultura mortuorum quædam annotabimus. Homines rebus humanis exemptos in mensam nudos deponunt, & calidis vndis per integram horam abluunt, idque tantùm faciunt noctu. Sordibus ita absterfis, in sella mediæ domus constituunt eosdem, propterea nimirum, vt patremfamilias etiam mortuum venerentur, & metuant quotquot ista degunt in habitatione. Vidi semel atque iterum, sed obstupui, steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit. Funus tandem tertio die effertur, præcedunt in ordine scholastici, hi lamentabile carmen ingeminant, cuius sensus est: *Aspicite ô ciues hoc cadauer, & vobis cauete.* Nam nos omnes sic ibimus, ibitis, ibũt. Sandapilarios tres insequuntur Flamines, medius thuribulo circũ circà fumat. Existimant enim hunc odorem malis genijs ita contrarium esse vt perinde eum fugiant, ac sanctæ crucis signum. Cùm iam ventum est ad sepulturæ locum, Orciniana ista sponda deponitur. Fœminæ verò, quæ vt flerent, oculos erudiêre suos, magna cum lamentatione ad vrnam feralem, quę hîc aperitur accurrũt, & cadaueri osculâ figunt, ita interrogãtes: Cur nostro abijsti è cõspectu ô carissime? numquid cibi & potus inopia te occidit? numquid infelicis coniugij capistro caput subtrahere voluisti? Fatere nobis, quæ te res mouere potuit, vt non tantùm suauissimam thalami consortem, & liberos dulcissimos tuos desereres, sed etiam delitijs pulcerrimi huius mundi, tuis præterea fortunis & familiaribus omnibus abrenuntiares? Sed hîc

hîc verum est illud, Surdo narratur fabula. Accedens igitur sacrificus, plorantes fœminas arcet à feretro, Deoq; manium imperat, vt ne vlla re mortuum impediat hominem, sed liberè eum abire permittat ad locum istum beatarum mẽtium, ad quem maiores ipsius iam olim præcesserint. vtque expeditius, tam longum nec satis tutum iter conficere possit, quidquid in omni vita preciosæ supellectilis habuit, illud in vrnam feralem inserunt, iamque antea domi suæ recentibus ocreis & veste noua abeuntem herum induerunt. Mortuo etiam ceruical substernunt, siccaterra refertum. Cumque iam ferale murmur Flamines absoluerunt, defuncti coniunx iterum accurrens cum eiulatu & clamore maritum ad vitam reuocat. Huius gemitum ipsi sacrifici cum cantoribus excipiunt, & sesquihoram vociferãdo perdunt: adfertur deinde & argẽtea crux, eam capulo superimponunt, & demortuum monẽt, vt ne suam patriam in consuetudine cęlestium animorum obliuiscatur, sed pro ea apud cælites assiduè deprecetur. Rogant etiam vt ante omnes D. Nicolaum sibi cõciliet, hũc namq; Deum esse tutelarem omnium Russorum. Tandem cadauer in fossam demittitur, Flamen verò sicci pulueris tantum vrnæ superinijcit, quantũ manu tenere potest. Cæteri deinde mortuum sepeliunt. Atque ita piacularia sacra suum sortiuntur finem.

Conuiuia funebria. Eodem die cęnam satis opiparè & apparatè instruunt, ad hanc Christiani (ita mendicos appellant) vocantur, vt nimirum tanquam ociosi pro mortuo Deos inclament. Flamines item & omnes consanguinitate propinquos inuitant. Cumq; & mihi hũc

haberent honorem lubenter ecaſtor eos adij, ea potiſſimum de cauſſa, vt mores eorum rectius cõtemplari & obſeruare poſſem.

Hoſpites oſculo blandiſſimè excipiũt, & quemq;, vt dignior eſt, ad menſam collocant. Sed hic tibi illud ad mentem reuoces velim, Ruſſos omnes S. Nicolaum tanquam Deum adorare, eiusq; imaginem in domibus omnium videri. Accumbentibus cõuiuis ardentem ſtatim adferunt candelam, eamq; Nicolao conſecrant, deprecantes ſedulò pro ſalute & beatitudine amici demortui. Poſtea in ſcutella argentea triticum cum ſuperinfuſo melicrato apponunt.

Singuli ligulam ſumentes, manibus defuncti rerum abundantiam, & nepotibus ſupellectilem copioſam vno optant ore. Mox calix vino aduſto plenus obambulat, & hunc liquorem nõ aliter potant, quàm vaccæ algentes vndas, vt in prouerbio dicitur. Neq; tamen hoc ipſorum factũ certa ratione caret. Vix enim illos ob ciborum cruditatem viuere poſſe arbitror, ſi tam forti potu ſtomachi frigiditatẽ non propulſarẽt. Ferculis demum appoſitis ſenior inter Flamines iterum pinguia thura adolet, & lemures eijcit foràs, poſtea ſcripto crucis ſigno, cibo benedicit. Peregrinis hominibus elephantem honoris gratia præbibunt, illosq; ſi alicuius ſunt dignationis & præeminentiæ, muneribus adficiunt liberaliter. Dumque omnes pro ſalute ſui regis, pro beatitudine amici mortui, pro felicitate adfinium & cognatorum, plenis cantharis bibunt: fit ferè, vt vix duorum, vel tres iſtis ab exequijs ſobrij domum diſcedant. Eleemoſynas illi qui lautioris fortunæ ſunt, die Veneris

ris diſtribuunt, ſed exiguam tantùm gregarij panis particulam.

Aliæ ſuperſtitiones.

Porrò de vanis ſuperſtitionibus, quibus hæ gentes deditæ ſunt, quid attinet dicere? Multi, ſerpentes in domibus familiares habent & alunt.

Dæmonem quoque meridianum metuunt & colunt. Ille enim cùm iam maturæ reſecãtur fruges, habitu viduæ lugentis ruri obambulat, operarijsq; vni vel pluribus, niſi protinus viſo ſpectro in terram proni concidant, brachia frangit & crura. neque tamen cõtra hanc quoq; plagam remedio deſtituuntur. Habent enim in vicina ſylua arbores religione patrum cultas, harum cortice vulneri ſuper impoſito, illud non tantùm ſanant facilè, ſed & dolorem loripedi eximunt.

Luem caſtrenſem, quam noſtri milites huc aduexerant, tali modo eos propulſare vidi. Funem accipiunt, eumque per foramen ſcamni in domo vetuſtioris tantiſper trahunt & retrahunt, donec ignis ſcintillam ex arido aſſere eliceant: flamma conſpecta, cereum in delubro vndis luſtralibus perfuſum accendunt. Omnes deinde qui ex hac fauilla prunas vel torrem domi conſeruant, tutos fore credunt à peſtifera contagione, & fit nonnunquam, vt euentus fidei reſpondeat.

Doloribus dorſi talem adhibẽt medicinam. Pueros illegitimos, quorum hîc ingẽs eſt numerus, certo ære conducunt, illorumque tergum pedibus ſexcenties premũt & conculcant. Hoc medicamentum anodynum maioribus profuiſſe aſſerunt.

Leges & indicta.

Magiſtratum de voluntate regis accipiunt. Oppidis Staroſtæ, hoc eſt, Capitanei imperãt, hi pro ſuo

arbitrio leges figunt, & in plebeculam securi dominantur. Caussæ criminales ad iudicia rarò deferuntur. Qui se conuicia dixisse negat, absoluitur. Nam palinodiam pro pœna irrogata reputant. Iuris Romani scrupulosa volumina, Bartolos & Baldos frustra euoluisti, si hîc esse voles. Statutis enim, id est, legibus scriptis vtuntur. In illis & hoc sancitum est: Homicidam, nisi in ipso facto deprehensus sit, quinque florenis vitam redimere posse. Homini autem qui alterius canem cæciderit, mulctam decem florenorum irrogandam esse. Fustuarij pœna ipsis inter præcipua tormenta est. Nobiles enim, suos agricolas, heri mancipia sua si quando peccarunt, horrendum in modum fustibus dolant. Qui verò grauius deliquerunt, virgis ferreis lacerantur.

Gens est natura ad arma propensior. Machæris, frameis, & falcatis ensibus pugnant: persæpe etiam claua lignea, quam semper ad manum habent. Si rus abeunt, Costram in dextra tenent, arcum autem Tartaricum cum pharetra & arũdinibus venenatis lateri alligant.

Ludi. In commessationibus non tantùm rubri chartacea symbola regis lubenter tractant, sed & ludo tesserario gaudent. Summa autem solertia prælia latronum ludunt. Vt gemini inter se reges albusque nigerq; pro laude oppositi certent bicoloribus armis. In hac profectò arte ita excellunt, vt haud sciam an vlla gens cum illis comparari debeat.

Merces. Cùm pax est, ferarum pelles ex Moschouia in Poloniam & Liuoniam venales asportant. Mel, ceram, & corium magna copia peregrinis vendunt. Cæteri venando & latrocinia exercendo victum quęritant.

Vndi-

Ferarum venatio. Vndique enim densissimis & inuijs nemoribus septi sunt. Lupos, linces, & martes sæpe intra ipsa oppidorum mœnia venantur. Martes quidem in summitatibus arborum plerumque manent, & mel ab apibus congestum auidissimè lingunt. Rustici igitur canes alunt vestigatores, odoratu produnt animal inter arborum frondes absconditum. Tum venator magno ictu arborem percutiens, martem de summo vertice deijcit, quem illicò ἰχνευτὴς ille dentium morsu necat. *Castores.* Κάστορες quoq; in locis paludosis habitantes simili ratione decipiũt. Hoc animal, quia in extremis amnium oris commoratur, nõ capitur, nisi Nouẽbri & Decembri mensibus, cùm terra durissimo frigore riget. Fluuio igitur glacie constricto aduolat rusticus cum cane odorisequo. Κάστωρ aduenientis animũ minimè ignorans effossos, in ripa cuniculos deserit, & sub glacie in algentibus vndis natat. Canis autem naribus locum supra caput natantis exactè prodit. Sequitur igitur venator, qui iam antè à glacie perfossa ad fauces fluminis rete de lino triplici factum disposuit. Ad hoc cùm iam deuenit Castor, perrupturum se sperans, occiditur fustibus, & extrahitur. Pellis eius apud hos populos summo est in pretio. Hanc quoq; venationẽ impune nunquam vidi: nam penè cæli intemperies me occidit.

Moribus Russi erga hospites sunt tolerabilibus: nisi fortè eorum trullas ames. Nam inter pocula homines esse desinunt.

Vestitus. Viri & fœminæ, si à fortunæ bonis firmiores sunt, eodem ferè habitu vestiuntur. Tunicam talarem varij coloris ex panno Britannico habent: limbis vestium tænias sericas, & globulos deauratos in-

tertexunt: vterque ocreis calceatus. Fœminæ vittis & mitra caput tegunt, viri cudone pileóve coloris diuersissimi. Rusticorũ filiæ ex capitibus serpentum torquem collo circumdant. Vulgus autem ex pellibus ferinis tunicas, ex cortice arborum calceos parat: Et tot hic sunt sutores quot rustici.

Forma corporum. Natura profectò sub aspero cælo homines etiam elegantes producit. Corpora plerunque solida habent & succi plena. Neque adeò informis est sexus muliebris, si quis formarum velit esse spectator. Omnem autem decorem suum vnico potandi vitio mulieres obfuscant. In hac enim re si maritos non vincunt, certè non sunt illis inferiores.

Musica. Musicæ subtilioris ignari sunt. Panduras nulla arte tractant & tantùm tibias vtriculares in delitijs habent. In nuptijs & alijs solennitatibus persæpe ad manuum complosarum fragorem choreas ducunt.

Libri. Libros Latinos & Græcos nunquam viderunt, & tamen de religione Græcorum multa gloriantur. Ego cùm semel nouum Testamentum Tiguri Græcè impressum mecum haberem, rogaremque Flamines vt aliquam periodum legerent, illi hoc sese facturos pernegabant: sanctè adfirmantes, eiusmodi typos nunquam sibi antè visos esse.

Victus. Mensæ elegantiam non magnopere curant, sed crudos cibos Deos Ægyptiorum, porrũ & cæpe auidissimè ingurgitant. Ditiores vinum & medonem, vulgus *Quastum*, hoc est, aquam bibit admixto sale vulgari, & pane mucido squarosoq; vescitur.

Ædificia. Domus Ruthenicæ ligneæ sunt, & quidem malè materiatæ. Ita tamen desipiunt, vt existiment parietem

tem

tem cratitium lateritio præferendum esse. Cementi apud eos nullus ferè vsus est. Polociæ tantùm tria templa sunt, opere lateritio exstructa. Ex his tertiũ more Italico pulcerrimè expolitum nunc ibidem conspicitur. Cætera Moschorum Dux Ioannes Basilides deuastauit, cùm ante annos octodecim Polotiam deditione in suam accepit potestatem.

Victus. Pacis tempore ópimos accipiunt ex agris prouentus: nec vllis ferè frugibus hominũ vtilitati seruientibus carẽt. Aues omnis generis, perdices putà, phasianos, attagenes erythrotaones summa solertia per insidias capiunt, & leui ære diuendunt. Piscium lautissimorum admirabilem copiam perennia illis suppeditant flumina, Borysthenes, Duna, Drisna, Drissa, Polotta, ex quibus innumeri lacus & ἰχθυοτροφεῖα sese effundunt. Ex cocto sale Iberico cibos condiunt.

Moneta. Metallum quidem patrio in solo non effodiunt, & tamen auri obryci signatiq; argenti maximo desiderio tenentur, atq; hoc vitium cum cæteris mortalibus commune habent. Nummos eorum argenteos ouali forma procusos ad tuam Excell. mitto: ij vno in latere Cataphracto signantur: in altero descripta sunt Ruthenicè hęc verba: Κνς βελίπι Ι'ϐάν hoc est, princeps magnus Ioannes.

Hæc ferè ea sunt, Dauid Chytræe, quæ in Orientaliori Russia obseruatione digna putaui, quæ quidem, vt tuæ cupiditati satisfacerem, libenter in has paginas conieci. Nec tamẽ omnia attigi, sed tantùm summa sequutus sum fastigia rerum, Apes vt tenero studens liquori libat summa thymi, aut crocum rubentem.

Armenij. De Armenijs quoque antea ad te perſcripſi, neque dubito literas tibi redditas eſſe. Hos frequentes habitare Leopoli, atq; ibidem pulcerrima templa habere, Tidemannus Giſius 7. Iunij Caunæ mihi dixit. Ego quidem, ſi aliquando officij ratione hoc ipſum licebit, Leopolim excurram, & vicinam Armeniam perluſtrabo, fuſiusque deinde omnia literis tractabo.

Tartari. Reſtat nunc vt de Tartaris perpauca ſubijciamus. Cùm verò epiſtolam ad te ſcribere decreuerim, nō eſt quod hiſtoriam expectes. Nolim namq; γλαῦκας εἰς Ἀθήνας. Tartarorum quidē copias minimè contemnendas regijs in caſtris perſæpe vidi, atque hi ex Præcopienſium Horda aduenerunt, ex qua nunc quoq; militem conſcripſit Stephanus Victor. Cæteri Polonis notiores ſunt Tauricenſes, Aſturcenſes, Naianenſes, Rezihorenſes, & Circaſſii. Principem Hordæ ſua lingua *Czar*, hoc eſt, Imperatorem appellant. Nobiles autem, quibus res mediocriter ſunt ſecundæ, *Cneſi*, id eſt, Principes vocantur. Tantus nimirum barbaræ gentis faſtus eſt, vt etiam titulos & magna miſeri aucupentur nomina. Religio eorum ſine dubio diuerſiſſima eſt.

Ego illorum ritus, qui regis noſtri ſceptrū agnoſcunt, breuiter attingam. Bellici ſanè tumultus eos à numinis cultu nō auocant. Nam Veneris die, cùm vix ſol ipſe nitētes ſpargere iam cœpit radios, in medio camporum æquore frequentes conuolant. Hic

Religio Tartarorum. Papa nudo vertice & pedibus complicatis humi ſedens, ſchedulam ſiniſtra in manu tenet, in hanc deſcripta ex Alcorano paradoxa aliquot congeſſit, quæ voce clara ad circumſtantes recitat: illi ſi quando no-

do nomen Dei & Mahometis audiunt, gemitu & capitis inflexione reuerentiam ſuam declarant. Lectione finita, in ſtationem quiſque ſuam reuertuntur. Cæteri tamen, qui pacem bello, œconomiam militiæ præferunt, alijs quoq; ceremonijs occupantur. Hi vno à Vilna miliari, ad fluminis Veliæ ripas, gurguſtia aliquot & pagū amœniſſimo loco ſitum habent. Huc ego XII. Kal. Iul. cum Ioanne Gamrato Stralſundino, mercatore & ciue Vilnenſi exſpaciatus, delubrum eorum intraui. In illo certè, nec alicuius Diui, nec atri Dæmonis ſimulacrum vllum videtur. Nudi vbiq; parietes. Area tamen pictis tapetis inſtrata eſt. Die Veneri dicata ſemper ad ſacra conueniunt, ea, vti opinor, de cauſſa, vt ſignificent neq; Iudæorum ſuperſtitiones, neq; Chriſtianorum nomen & religionem ſibi probari. Delubrum nulli niſi diſcalceato ingredi licet. Campanarum boatum minimè tolerant. Papa autem, exorto ſole, in ſummitate templi exedræ inſiſtens, ſtentorea voce populum ad conciones vocat. Cumq; iam frequentes adſunt, ſumto ad manum Alcorano quem Arabicis literis ſcriptum mihi monſtrarunt, numinis colendi rationē illis exponit. Poſtea de apotheoſi Mahometis, deque illius maieſtate & præcellentia carmen agreſte decantant, & tunc comitiorum finis eſt. Si Alcoranum, vel alium quemuis librum typis editum hic videre licuiſſet, eum certè, magno vel pretio comparatum, ad te miſiſſem. In tanto autem librorum defectu nihil ſe vendere poſſe dicebant. De Deo Ieſu Chriſto & Spiritu ſancto fruſtra eos interrogabis. Veram enim pietatē ita curant, vt numerū lupus aut torrentia flumina ripas. Non ſemel igitur

Infra pag: 437

admiratus sum cùm inter Christianos habitent, cur adeò duri sint & Christianam religionẽ aspernentur, & video sanè Iesuitarum nugas, qui de conuertendis ad Romanam ecclesiam gentibus multa & grandia fabulantur, cùm nequaquam hos, qui vicinis in parietibus commorantur, à vana superstitione abducere possint. neq; tamen & hoc negare ausim esse in Scythia homines Iesu nomen adorantes, cùm dictum sit per Dauidem de voce Euangelij per Apostolos in gentes spargenda, in omnem terram exiuit amussis eorum, & in finem orbis oratio eorum. Porrò non fugit excellentiam tuam dogma Mahometarum magna ex parte Iudæorum superstitionibus & somnijs esse refertum. Tartari igitur Circumcisionem quoque retinent, sed diuersa ab Hebræis ratione. Secundo enim & tertio annis à natiuitate, prout papæ visum est, circumciduntur.

Lingua eorum à Polono idiomate tam longè abest, vt in Scythiam, illi in Sarmatiam cõmigrantes, ranæ Seriphiæ non iniuria dici queant. Qui tamen in Polonia, & Lituania, & vtraq; Russia longè lateq; dispersi sunt, plerumq; hominũ, quibuscum degunt, linguam addiscunt & callent.

Præterea illorum papa hoc mihi in sermone dixit: In multis suæ gentis regionibus, solem, ignem, malos item genios, tanquam Deos coli. Moribus feris sunt, & duri laboris patientissimi: nec etiam vna vxore cõtenti. Nam plurimas ducunt, quarum penè miranda domi est concordia. Sed prior cæteris gratior habetur & acceptabilior.

Mortuos hîc non cremant, sed defodiunt. Sponsos etiam fato functos addita dote & rebus œconomiæ

necessarijs, matrimonio iungunt, ridiculis mehercle ceremonijs, quos alio in orbe & reuicturos, & vnà semper futuros autumant. De animabus demortuorũ ita sentiunt, eas videlicet ex vno corpore in aliud tantisper demigrare, donec præcellentem aliquam & diu quæsitam inueniant habitationem, atq; hinc magna ista mundi lumina Cæsares & viros principes enatos esse.

Victus illorum miserrimus & Cyclopicus. Nam prandentes aliquoties cum horrore aspexi. Carnes certè equinas ac semicoctas auidissimè deuorant. nullus illis mensarum & sediliorum est vsus. Cutes equorum iam tum fumantes, & recèns bestiæ detractas pro scamnis consessuri consternunt. Lac equarum tanquam vinum Cretense admirantur & epotant. Hi bellis, acynacibus, arcu & sagittis pugnant, bellatorum præstantia equorum omnibus facilè anteponendi.

Præcopiensium legatus XIX. Iunij Vilnam aduenìens regi euangelion adferebat, de re à suis contra Moschos animosè & fortiter gesta. Quod videlicet non tantùm maximas hostis prouincias ferro flammaq; feliciter peruagati sint: sed & ad ipsa metropolis Moschouiæ mœnia penetrarint. Horũ studium voce sua rex collaudans, magnam se ipsis aliquando gratiã habiturum dicebat, si deinceps quoque magnanimo conatu in aduersam gentem arma & bellum inferant.

Iam de rebus Polonicis quales eæ nunc sunt, scribendum aliquid erit. Quia nihil enim abs te literarum tribus penè mensibus accepi, meas epistolas, quas Maio & Iulio exaraui, intercidisse video. Rex

Stephanus Victor, 29. Aprilis ex comitijs Warsauiensibus Vilnam reuersus est. VIII. autem Kal. Iun. Bogdanus Bielscius, Moschus nobilissimus, à suo principe profugus ad regem venit Vilnam, qui non tantùm humanissimè nouum & insperatum hospitem excepit, sed & muneribus adfecit liberaliter. Sunt homines qui ominis loco illius aduentum excipiant, & fore confidant, vt ex solius consilio rex plurimis in rebus adiuuetur.

Sequenti die, qui erat 26. Maij, legatos Moschicos aduentare vidimus, comitatum habentes satis splendidum. Cum illis aliquot diebus de pace tractatum est, effectum verò nihil. Conditiones à rege propositæ tales sunt: Moschus Liuoniam tradat. Impedimenta bellica & commeatum in arcibus deditis relinquat. Sumptus etiam duabus expeditionibus factos persoluat. Pacem perpetuam sanciat. Danorum & Suecorũ reges hoc fœdere comprehendantur. Captiui λύτρῳ vel permutatione redimãtur. Ipse princeps in finibus vtriusq; regni ad colloquiũ se sistat. Internuncij cùm dicerent nihil horum suis in mandatis annotatũ esse, intercessione procerum, decem dierum spacium impetrarunt, vt interea per veredarium principis sui mentem explorarent. Ille, quia die dicto reuersus non est, rex quidem legatos dimisit.

Conditiones pacis:

Ipse verò 19. Iunij, equum in gyros tortũ conscendens, Vilna egressus est circiter decimam diei horam, cælo ita sereno & tam faustis hominum acclamationibus, vt dubitare nemo possit, hunc principem diuinitus Polonorum genti datum, ex hydra ista Lernæa feliciter debellata, famã reportaturum esse immortalem. Equitabant in agmine variarum gentium proceres, inter quos non postremus erat legatus pontificius Ioannes Andreas Caligarius, episcopus Brittonoriẽsis, qui pro confirmatione regni pecuniam papæ debitam deposcens, indulgentias simul & peccatorum remissionẽ largissimam attulit. Proximum ab illo locum tenebat generosus vir, Leuinus Bulouius, ab illustrissimo Marchione Brãdeburgensi & Borussorũ duce in legatione huc missus, qui postea Caunam reuersus, cùm ad prandium me inuitasset, amãter hoc à me petijt, vt suo nomine salutẽ tibi plurimã adscriberem, addens & illud: In Borussiam quidem te hoc tempore non venturũ, id quod ego summo cum dolore audiui: Statueram enim salutandi gratia Regiomontẽ ad te excurrere.

Tidemannus quoque Gisius, I. V. D. & regis intimus Secretarius, homo omnium hominum humanissimus, & optimis literis egregiè excultus. 21. Iunij, historiam Augustanæ Confessionis tuam, ab Rittero Latina ciuitate donatam, Vilnæ mihi monstrauit. Cumque sumpto semel iterumque calamo scribere tibi vellet, neque tamen tanta & indicibili negotiorum mole oppressus, sibi ipsi satisfacere posset, inuitus quidem hoc tempore officium tuæ excellentiæ debitum intermisit, meque per Apollinem rogauit, vt hanc candidissimæ mentis suæ affectionem per epistolam tibi significarem, id quod me facturum, vti debui, ita lubenter promisi. De omnibus tamen rebus, quæ hactenus gestæ sunt, & quæ deinceps numinis auspicio gerentur, faciet te paulò pòst certiorem.

Regis nostri frater, Transyluaniæ princeps, nu-

per deceſſit, cuius obitum rex grauiter tulit, vt par eſt. metuit fortaſſis aliquam in iſtis locis mutationem, quanquam filius demortui, decem annorum puer, à ſubditis patris ſucceſſor nominatus eſt. Eodem die quo Tranſyluanorum dominus extinctus eſt, generoſiſſimus regis equus exanimis concidit & perijt, qui non procul ab arce Vilnenſi defoſſus eſt, & columnam habet ligneam.

Belli ſuſcepti moles hac æſtate Pleſcouiam tanget. Milites vndiq; huc confluunt, ille ex Germania, alter ex Calydonia, tertius ex Britannia, vt nimirum venales animas tantò citius Plutoni propinēt. Nam vndiq; ad inferos tantundem viæ eſt.

Rex dum foris hoſtem quærit, nos domi pro pietate bellum gerimus. Proceres quidem Polonici, qui purioris doctrinæ profeſſoribus fauent, & partim Zuinglianos defendunt, partim Auguſtanam Confeſſionem ſequuntur: ante abitum ſuum de ineunda concordia ſuaſerunt, certum eſſe adfirmantes, quod N. Romę nuper creatus in perniciem Lutheranorum iuramentum præſtiterit Pont. Max. Huius verò tyrannidem non adeò metuendam eſſe, ſi nos piè in religione conſentiamus. Maio igitur menſe conuenimus Vilnæ, effecimus nihil. Summam actionis adiunctæ continent paginæ. Ipſe Dei filius, vtinam glorioſiſſimo aduentu ſuo vulnera eccleſiæ citò ſanet, & beatitudinem nobis donet ſempiternam. In hoc quidem ſeculo ſinceram ſperare pacem non licet. Anabaptiſtas vicinos per occaſionem erroris admonui. Horum ſuperintendentes Laurens Criſcouius, hæreſin ſe defenſurum ſcribit. cùm prodierint chartæ, habebimus ſanè quod

quod aut contemnamus, aut etiam quod auctoritate ſanctarum ſcripturarū refutemus. Literas ipſius Criſcouij ad tuam Excellentiam tranſmitto. Iamq; Colophonis vice etiam atq; etiam vehementer te rogo, vt haſce paginas tuo iudicio emendes, ac vel legas, vel diuulges, vel abijcias, quidquid horum feceris, meo facies conſenſu. Summum Pontificem eccleſiæ, Ieſum Chriſtum, Dei ac Virginis filium, qui ſolus eſt longitudo dierum noſtrorum, toto pectore precor, vt tuam Excellentiam ſpiritu ſanctiſſimo ſuo gubernet, & diutiſſimè incolumem conſeruet, meque tuæ beneuolentiæ & amori totum trado. VIII. Kalend. Auguſt. anno. M. D. LXXXI.

EPISTOLA
DE RELIGIONE ET SACRIFICIIS VETERVM BORVSSORVM, IO. MELETII
Ad
GEORGIVM SABINVM.

CVm elegiam illam tuā, quam ad Petrum Bembum Cardinalem ſcripſiſti, mihi legendam exhibuiſſet Hieronymus filius meus, qui tuis ſcriptis plurimùm delectari ſolet, in qua de ſacrificio capri, & anguium cultu, quæ nonnullæ Sarmaticæ gentes faciunt, commemoras: continere me non potui, quin ea quæ de vano cultu earum gentium comperi, ad te ſcriberem, tibi vtique non ingratum fore ſperans, ſi earum gentiū, ad quas fato quodam vocatus es, & in quarum vicinia vitam agis, mores &

idololatriam plenius cognoſceres. Multi enim ſuperſtitioſi ritus, idololatriciíque cultus paſſim in his regionibus adhuc occultè ſeruantur, qui tibi aduenæ nondum fortè cogniti ſunt. Itaque viſum eſt communicare tecum, quicquid de illis compertum habeo. Ac ne longiore vtar proœmio, referam primò ſacrificia, quibus olim Boruſſi, Samogitæ, Lituani, Rutheni & Liuones, coluerũt dęmonia pro dijs, atque etiam nunc multis in locis colunt occultè: deinde ſuperſtitioſos quoſdam ritus, quibus nuptiæ, funera & parentalia apud eaſdem gentes celebrantur.

Pergrúbriũs

Die Georgij ſacrificium facere ſolent Pergrubrio qui florum, plãtarum, omniumq; germinum Deus creditur. Huic Pergrubrio ſacrificant hoc modo. Sacrificulus, quem *Vurſchayten* appellant, tenet dextra obbam cereuiſiæ plenam, inuocatóque dæmonij nomine, decantat illius laudes: Tu (inquit) abigis hyemem, tu reducis amœnitatem veris: per te agri & horti virent, per te nemora & ſyluæ frondēt. Hac cantilena finita, dentibus apprehendens obbam, ebibit cereuiſiam nulla adhibita manu: ipſamque obbam ita mordicus epotam retro ſupra caput iacit. Quæ cùm è terra ſublata, iterumq; impleta eſt, omnes quotquot adſunt ex ea bibunt ordine, atque in laudem Pergrubrij hymnum canunt. Poſtea epulantur tota die, & choreas ducunt.

Similiter quando iam ſegetes ſunt maturæ, ruſtici in agris ad ſacrificium congregantur, quod lingua Ruthenica *Zazinck* vocatur, id eſt, initium meſſis. Hoc ſacro peracto, vnus è multitudine electus, meſſem auſpicatur, manipulo demeſſo quem domum

mum adfert. Poſtridie omnes, primò illius domeſtici, deinde cæteri quicunq; volunt, meſſem faciunt.

Facta autem meſſe, ſolenne ſacrificium pro gratiarum actione conficiunt, quod Ruthenica lingua *Ozinck*, id eſt, conſummatio meſſis dicitur. in hoc ſacrificio, Sudini Boruſſiæ populi, apud quos ſuccinum colligitur, capro litant, ſicut in elegia tua ad Bembum ſcribis.

Litandi verò ritus eſt talis. Congregato populi cœtu in horreo, adducitur caper, quem *Vurſchaytes* illorum ſacrificulus mactaturus, imponit victimæ vtranq; manum, inuocatque ordine dæmones, quos ipſi Deos eſſe credunt: videlicet, Occopirnum, deum cæli & terræ. Antrimpum, deum maris: Gardoæten, deum nautarum, qualis olim apud Romanos fuit Portunus. Potrympum, deum fluuiorum ac fontium. Piluitum, deum diuitiarum, quem Latini Plutum vocant. Pergrubrium, deum veris. Pargnum, deum tonitruum ac tempeſtatũ. Pocclum, deum inferni & tenebrarum. Poccollum Deum aëriorum ſpirituum. Putſcætum, deum qui ſacros lucos tuetur. Auſceutum, deum incolumitatis & ægritudinis: Marcoppolum, deum magnatum & nobilium: Barſtuccas quos Germani *Erdmenlen*, hoc eſt, ſubterraneos vocant.

His dæmonibus inuocatis, quotquot adſunt in horreo, omnes ſimul extollunt caprum, ſublimemque tenent, donec canatur hymnus, quo finito, rurſus demittunt ac ſiſtunt caprum in terram. Tum ſacrificulus admonet populum, vt ſolenne hoc ſacrificium à maioribus piè inſtitutum, ſumma cum veneratione faciant, eiusque memoriam religioſè ad

posteros conseruent. Hac conciuncula ad populum habita, ipse mactat victimam, sanguinemque patina exceptum dispergit. Carnem verò tradit mulieribus eodem in horreo coquendam. Hæ interea dum caro coquitur, parant è farina siliginea placentas, quas non imponunt in furnum, sed viri focum circumstantes, hinc illinc per ignem iaciunt absque cessatione, tâdiu quoad illæ indurescant, & coquantur. His peractis epulantur atq; helluantur tota die ac nocte vsque ad vomitum. Ebrij deinde summo mane extra villam progrediũtur, vbi reliquias epularum quæ remanserunt, certo in loco terra operiunt, ne vel à volatilibus vel à feris diripiantur. Postea dimisso cœtu, suam quisque domum repetit.

Cæterum, ex omnibus Sarmatiæ gentibus suprà nominatis, multi adhuc singulari veneratione colunt Putscætum, qui sacris arboribus & lucis præest. Is sub arbore Sambuco domicilium habere creditur. Huic passim homines superstitiosi litant pane, cereuisia, alijsque cibis sub arbore sambuco positis, precantes à Putscæto vt placatum efficiat Marcopolum, deum magnatum & nobilium, ne grauiore seruitute à dominis ipsi premantur: vtque sibi mittantur Barstuccæ, qui (vt suprà dictum est) subterranei vocantur. His enim dæmonibus in domo versantibus se fieri credunt fortunatiores: eisque collocant vesperi in horreo super mensam mappa stratam panes, caseos, butyrum, & cereuisiam: nec dubitant de fortunarum accessione, si manè reperiant cibos illic assumtos. Et si quando intactus cibus in mensa remanet, tunc magna anguntur cura nihil non aduersi metuentes.

Eædem

Eædem gentes colunt spiritus quosdam visibiles, qui lingua Ruthenica *Colky*, Græca Coboli, Germanica *Coboldi*, vocantur. Hos spiritus credunt habitare in occultis ædium locis, vel in congerie lignorum: nutriuntque eos lautè omni ciborum genere, eò quòd afferre soleant nutritoribus suis frumentum ex alienis horreis furto ablatum. Kobboltt

Cùm verò hi spiritus alicubi habitare ac nutriri cupiunt, hoc modo suam erga patremfamilias voluntatem declarant. In domo congerunt noctu segmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animalium stercora. Quod vbi paterfamilias animaduerterit, nec dissipauerit segmenta, nec stercora è mulctris eiecerit sed de inquinato lacte cum omni familia sua comederit, tunc illi apparere & permanere dicuntur.

Præterea Lituani & Samogitæ in domibus sub fornace, vel in angulo vaporarij vbi mensa stat, serpentes fouent, quos numinis instar colentes, certo anni tempore precibus sacrificuli euocant ad mensam. Hi verò exeuntes, per mundũ linteolum conscendunt, & super mensam assident. Vbi postquam singula fercula delibarunt, rursus descendunt, seque abdunt in cauernis. Serpentibus digressis, homines læti fercula illa prægustata comedunt, ac sperant illo anno omnia prosperè sibi euentura. Quod si ad preces sacrificuli non exierint serpentes aut fercula super mensam posita non delibauerint, tum credunt se anno illo subituros magnam calamitatem. Serpentes domestici.

Ad hæc eædem gentes habent inter se sortilegos, qui lingua Ruthenica *Burty* vocantur, qui Potrimpum inuocantes, ceram in aquam fundunt, atque Burty.

ex ſignis ſiue imaginibus inter fundendum figuratis, pronunciant ac vaticinantur de quibuſcunque rebus interrogati fuerint. Noui ipſe mulierculam, quæ cùm diu reditum abſentis filij fruſtra expectaſſet: erat enim filius ex Boruſſia in Daniá profectus: conſulit ſortilegum, à quo edocta eſt, illum naufragio perijſſe. Cera enim in aquam fuſa, expreſſit formam fractæ nauis, & effigiem reſupini hominis, iuxta nauim fluitantis.

Apud Samogitas eſt mons ad fluuium Nauuaſſam ſitus, in cuius vertice olim perpetuus ignis à ſacerdote conſeruabatur, in honorem ipſius Pargni, qui tonitruum & tempeſtatum potens à ſuperſtitioſa gente adhuc creditur. Hactenus de ſacrificijs.

Nuptiæ.

Nunc de ritibus Nuptiarum, funerum, & parentalium, narrabo non minus ridicula quàm ſuperſtitioſa. Apud Sudinos, Curonenſes, Samogitas, & Lituanos, nobiles puellę multis in locis geſtant tintinnabulum, quod funiculo alligatum è cingulo dependet vſque ad genua. nec ducuntur, ſed rapiuntur in matrimonium, veteri Lacedæmoniorum more à Lycurgo inſtituto. Rapiuntur autem non ab ipſo ſponſo, ſed à duobus ſponſi cognatis. Ac poſtquam raptæ ſunt, tunc primùm requiſito parentum conſenſu matrimonium contrahitur.

Cùm nuptiæ iam celebrantur, ſponſa ducitur ter circa focũ. Deinde in ſellam ibi collocatur. Sedenti ſuper ſellã, pedes lauantur. Ea verò aqua, qua ſponſæ lauantur pedes, conſpergitur lectus nuptialis ac tota ſupellex domeſtica: Conſperguntur item hoſpites, qui ad nuptias inuitati ſunt. Poſtea ſponſę os oblinitur melle, & oculi teguntur velamine, velatis oculis

oculis ipſa ducitur ad omnes ædium fores, quas iubetur contingere ac pulſare dextro pede. Ad ſingulas fores circumſpergitur tritico, ſiligine, auena, hordeo, piſis, fabis & papauere. Qui enim ſequitur ſponſam, geſtat ſaccum plenum omni genere frugum: cumque illam circumſpergit, ait, nihil horum defuturum ſponſæ, ſi religionem piè coluerit, remque domeſticam curauerit ea diligentia, qua debet. His actis, aufertur ſponſæ velamẽ ab oculis, & conuiuium celebratur.

Veſperi cùm ſponſa ad lectũ deducenda eſt, inter ſaltandum ei abſcinduntur crines, quibus abſciſſis, mulieres imponunt ei ſertum, niueo linteolo adornatũ, quod vxoribus geſtare licet, donec filiũ peperint. Tãdiu enim vxores pro virginibus ſe gerunt. Ad extremũ introducitur in cubiculũ, vbi pulſata & verberata, cõijcitur in lectũ, ſponſoq; traditur. Tum probellarijs afferuntur teſticuli caprini, vel vrſini, quibus ipſo nuptiarum die commanducatis, coniuges creduntur fieri fœcundi. Hac de cauſſa nullum quoq; animal caſtratum illic ad nuptias mactatur.

Funera.

In Funeribus hic ſeruatur ritus à ruſticanis, defunctorum cadauera veſtibus & calceis induuntur, & erecta locantur ſuper ſellam, cui aſſidentes illorum propinqui, perpotant ac helluantur, epota cereuiſia, fit lamentatio funebris, quæ in lingua Ruthenica ſic ſonat *Ha le le, le le, y procz ty mene vmarl? ij za tij nie miel ſto yeſty albo pity? y procz tij vmarl? Ha le le, le le ij za tij nie miel kras ije mlodzice? ij procz tij vmarl?* Id eſt, Hei, hei mihi. Quare mortuus es? Num tibi deerat eſca aut potus? Quare ergo mortuus es? Hei hei mihi: An non habuiſti

formoſam coniugem? Quare ergo mortuus es?&c. Hoc modo lamentantes enumerant ordine omnia externa illius bona, cuius mortem deplorant: nempe, liberos, oues, boues, equos, anſeres, gallinas, &c. Ad quæ ſingula reſpondentes, occinunt hanc Næniam, Cur ergo mortuus es, qui hæc habebas?

Poſt lamentationem dantur cadaueri munuſcula, nempe, mulieri fila cum acu: viro linteolum, idq; eius collo implicatur. Cùm ad ſepulturam effertur cadauer, pleriq; in equis funus proſequũtur, & currum obequitant quo cadauer vehitur: eductiſque gladijs, verberant auras, vociferantes, *Geygeythe begaythe peckelle*, id eſt, aufugite vos dæmones in infernum. Qui funus mortuo faciunt, nummos proijciunt in ſepulcrum, tanquam viatico mortuũ proſequentes. Collocant quoque panem, & lagenam cereuiſiæ plenam ad caput cadaueris in ſepulcrum illati, ne anima vel ſitiat vel eſuriat. Vxor mane & veſperi, oriente & occidente ſole, ſuper extincti coniugis ſepulcrum ſedens vel iacens, lamentatur diebus triginta. Cognati verò ineunt conuiuia die tertio, ſexto, nono, & quadrageſimo à funere. Ad quæ conuiuia animam defuncti inuitant, precantes ante ianuam. In his conuiuijs, quibus mortuo parentant, tacitè aſſident menſæ tanquam muti, nec vtuntur cultris. Ad menſam verò miniſtrant duæ mulieres, quæ hoſpitibus cibum apponunt, nullo etiam cultello vtentes. Singuli de vnoquoque ferculo aliquid ſub menſam iaciunt, quo animam paſci credunt, eiſque potum effundunt. Si quid fortè deciderit de menſa in terram, id non tollunt, ſed deſertis (vt ipſi loquuntur) animabus relinquũt manducandum, quæ nullos habent vel cognatos vel amicos viuentes, à quibus excipiantur conuiuio. Peracto prandio, ſacrificulus ſurgit de menſa, ac ſcopis domum purgat, animasque mortuorum cum puluere eijcit, tanquam pulices, atque his precatur verbis, vt è domo recedant. *Iely, Pily ducisse: nu Wen; nu Wen*: hoc eſt, ediſtis ac bibiſtis animæ dilectæ, ite foras, ite foras. Poſt hæc incipiunt conuiuæ inter ſe colloqui & certare poculis. Mulieres viris præbibunt & viri viciſſim mulieribus, ſeque mutuo oſculantur.

De hac oblatione ciborum ſuper tumulos defunctorum meminit etiam Auguſtinus ſermone 15. de Sanctis, cuius verba hæc ſunt: Miror cur apud quoſdam infideles hodie tam pernicioſus error increuerit, vt ſuper tumulos defunctorũ cibos & vina conferant, quaſi egreſſæ de corporibus animæ, carnales cibos requirant. Epulas enim & refectiones caro tantùm requirit: Spiritus autem & anima ijs nõ indigent. Parare aliquis ſuis caris dicit quod ipſe deuorat. Quod præſtat ventri, imputat pietati, &c. Hactenus Auguſtinus.

Hæc, quæ de ſuperſtitioſis ritibus, & ceremonijs illarum gentium narraui, partim ipſe vidi, partim ab hominibus fide dignis audiui. Tu verò, præſtantiſſime vir, qui variarum rerum cognitione delectari ſolitus es, pro ea qua excellis humanitate, meum hoc qualecunque ſcriptum ab homine tui amantiſſimo profectum, boni conſulas, oro.

FINIS II. TOMI
Rerum Polonicarum.

TOMVS III.

RERVM POLONICARVM, IN QVO RES PARTICVLARITER gestæ à Polonis comprehenduntur.

ILLVSTRIBVS ET MAGNIFICIS VIRIS, DN. NICOLAO Mieleczki, Voiuodę Podolię, Grodensi, & Nico. Sieniauuski, Striensi præfecto, atque copiarum regni in Russia primario ductori,

IOANNES LASICIVS S.

NISI nos certa merces laborum, Christianorum caussa susceptorum, in cælis maneret: nihil vobis, illustres viri, cæterisq; istic pacis publicæ conseruatoribus, foret infelicius. Tanta sunt vestra in Rempub. Christianam merita, me latet an iam remunerata. Hæc verò est illa maxima caritas, de qua sic inquit noster Seruator: Maiorem hac caritatem nemo habet, quàm si animā suam ponat pro amicis suis: hoc illud quod Sirachus faciendum suadet, ne fratris & amici caussa pecuniæ parcamus, hoc quod Paulus scribit: Caritas non quærit quæ sua sunt: & omnia sustinet. Quæ, quanta sint, quis nō videt? Testis rei huius est, inter alia, hæc quam ad vos mitto, VALACHICA HISTORIA: nam quid vos aliud in Valachia, tanto cum discrimine vitæ, nec absque impensis, & domesticis rebus postpositis, anno 1572. egistis, quàm vt Bogdano, gentis nostræ amantissimo, in illam reducto, tutum ab illa parte à Turcis regnum Polonicum, firmissimum Germaniæ murum, redderetis? quo beneficio quod aliud maius à vobis in Rempub. proficisci potuit? Itaq; ne dubitate, veniet aliquando illud tempus, cum, vt omnium Christo fidentium virtutes, ita vestra quoq; hæc de populo Dei merita, magnis præmijs afficientur. Nec ego valde miror, optatis, conatibusq; vestris fortunā non respondisse: cum nemo sit hominum, cui semper secunda sint omnia. In magnis (*ait Poeta*) & voluisse sat est. *Satis vos patriæ, satis amico dedistis afflicto. Si Deo, mundi, quem creauit, admirādo rectori, secus visum: quid dolemus? voluntati illius quis resistet? is vt dat, ita aufert, reges, regna mutat, excitat & immittit hostes, non tamen absq; caussa: sed propter impunita scelera, idololatriam, superstitionem, pauperum oppressionem, iniurias fraudes, furta, cædes, luxus, libidines, ebrietates. Ductus est in captiuitatem populus meus, ait vates Esaias, propterea quòd non fuerit præditus scientia: tympanum, tibia & vinum in conuiuijs illorum: opus autem Dei non respiciunt. Neq; verò vos tunc solùm præclaram patriæ operam nauastis: magna semper ab illo tempore, ex quo vos in Russia diuina cōstituit prouidentia vtriusq; vestrum, maiorumq; vestrorum, in repellenda vi Barbarorum, vigilantia, in-*

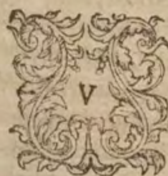
dustria, fortitudo enituit: si modò alij conatus adiuuissent vestros, vel si plura perficere per iram diuinam licuisset. Vtinam autem nostri, tam crebris Scytharũ incursionibus exciti, qui mihi nihil nisi prodromi Turcarum esse videntur, de locis, quà illis accessus ad nos patet, muniendis tandem aliquando cogitarent. Vidisti tu, sapientissime Mieleci, in tua illa cum Comite Tarnouio & Stanislao Latalscio peregrinatione, vidisti inquam iuuenis, vt Itali Turcis, Hispani Mauris, Galli Anglis, Dani Suecis, Zelandi & Hollandi quibusuis, cum bellum est, nauibus ad se aditum prohibeant: vt ijs in locis, quibus commodus est ad eos accessus, arces, præsidiaq; habeant: collapsa instaurent, dies & noctes excubent. Cuius rei documenta si nunc hac tua & ætate, & authoritate ad tuum Nestrum atq; Neprum, quà ferus Scytha incurrit, ederes: certè hoc inter tot tuos, quos in arcendis hostibus suscipis labores, præcipuum, idemq; immortale opus esset futurum. Ni verò id, hoste iam nobis propinquo, & incuria nostra nimium audaci facto, maturè feceritis, quis mirabitur sequutam possessionis direptionẽ: quæ, proh dolor, iam magna est, vbi nulla sepes fuit? Cui ducendæ non dubito quin post tot calamitates, & Turcarum in Valachiam ingressum, manus sitis celeriter admoturi. Opto vobis Gedeonis fortitudinem, Samsonis vires, Dauidis felicitatem. Barcini, Kal. Octobr. 1 5 7 7.

IOANNIS

IOANNIS LASICII HISTORIA DE INGRESSV POLONORVM IN VALACHIAM,

cum Bogdano Voiuoda, (cui successit Iuonia) & cæde Turcarum: ducibus Mielezkio & Sieniawskio: an. M. D. LXXII.

VARIA esse gentis cuiusuis, vt virtutes, ita vitia, nemo est qui ignoret. Valachorum sanè ea est leuitas animi, & perfidia, vt maior esse nequeat. Ii paucis antè annis, ne superiora commemorem, Alexandro principe suo eiecto, quendam Iacobum Despotem, qui Rostochij Mathemata docebat, nostris quibusdam suo cum dispendio eum adiuuantibus, receperunt: quo occiso, rursus Alexandrum, postea Bogdanum admiserunt. Hoc fastidito, Iuoniæ se subiecerunt, isto Turcis prodito, ad Petrum defecerunt, quem quis diutius his regnaturum credat? Ita illud à Salomone verè dictum, vt omnia, propter improbitatem terræ, multos principes eius esse. Quamobrem haud mirũ est, proposuisse id in concilio Lucensi, anno Christi 1429. Sigismundum Hungarorum, Romanorumq; regem, (vt testis est lib. 4. Chronicorum Polonicorum noster Miecho-

Valachorum perfidia.

uienſis) vt gens Valachica, vnà cum ſuis Voiuodis exterminaretur: quod nemini fida foret, furto ac præda viueret, ſed Wladislaum regem Poloniæ, Vitoudo duce Lituaniæ, fratre ſuo, præſente, reſpondiſſe: non eſſe æquum vt Valachi, regni Poloniæ ſubiecti, exterminarentur: quorum ſi aliqui furto viuerent, id tamen nõ poſſe de omnibus dici. Licèt autem hoc tum diſcordia regum non fuerit factum: at noſtra ætate, magnis eos cladibus affligi: tandẽ etiam diuino permiſſu, Turcarũ iugo ſubijci vidimus. Sic enim propheta Amoſus, Dei nomine: Ecce, inquit, oculi Domini Iehouæ in regnum quod peccauit: diſperdamq́; illud è terra. Sic & apud Ieremiam Deus ait: Ego feci terram, & dedi eã illi cui mihi viſum eſt: dedi omnes has terras Nebuchadneſaro Babylonio ſeruo meo. Quis igitur miretur tot gentes, quarũ fides lubrica, iam in prouerbium abierat, in Turcicam deueniſſe poteſtatem? nam quid Deo magis exoſum, bilingui, perfido, fraudulento? Sed nos iam hiſtoriã aggrediamur, Paprocium ſequuti.

Valachi, qui olim Getæ & Daci, poſt ab colonia Italorum, quos Wlochos vocamus, Valachi cognominati, gens miſti ſeminis, ideoq; ingenij varij & inquieti: cõcepto odio contra Bogdanum, ſuũ Voiuodam, (vox ea lingua noſtra exercitus ducẽ ſignificat) quòd Polonorum magna conſuetudine ſua in aula vteretur, his plurimum fidei haberet, horum beneuolentiam liberalitate demereretur, vni illorũ ſororẽ ſuam nuptũ dediſſet, ipſe quoq; vxorẽ genere Polonã ducturus eſſet: clàm ineunt conſiliũ de alio in locum illius ſublegendo. Erat tum apud Imperatorem Turcarum Iuonia, (ſic illi Ioãnem appellant) filius

filius

filius Stephani, Voiuodæ illorũ, è cõcubina prognatus: qui anno ſalutiferi partus 1561. rege Sigiſmundo Auguſto comitia Lublini agente, Ioannis Fierlei, Voiuodę Lublinẽſis, Marſchalciq; regni Poloniæ, ſenatoris grauiſſimi, miniſter fuit. Is Valachis viſus eſt ad ſuſcipiendum imperium ſatis idoneus. Ad hunc ergo de nouo principatu ſcribunt: quæ & quanta à Bogdano & Polonis perferãt mala, ſignificãt: ſi citò cum aliqua Turcarũ manu veniret, prodituros ſe ei obuiam pollicentur: Polonoſq; vnà cum Bogdano, & Petro fratre ipſius, vinctos viuos in poteſtatem eius tradituros. Iuonia iamdudum cupidine dominandi flagrans, accepto tali nũtio, protinus colligit Cæſaris ſui permiſſu, circiter viginti millia Turcarũ, Græcorum & Serborũ. Porrò Bogdanus, factus de his conſilijs à quodam Valacho certior, ſimulq; monitus vt profectus in Poloniam ad amicos, maturè pararet auxilia, quibus ſe ab iniuria tueretur, vitaret inſidias: illo ipſo quo hæc accepit die, (qui fuit Dominicus præcedẽs Bacchanalia anni 1572.) Valachia excedit: vbi primùm Polonis, ſuis familiaribus, perfidiam, inſidiasq; ſubiectorum ſuorũ aperit. Egreſſo è Valachia Bogdano, ingreſſus in eã eſt Ioannes, ipſius æmulus, magnis Turcarum copijs ſtipatus: cui obuiã primates profecti, Gabriel Logofet, Dinga dux exercitus, Craczonus eremita, Viſternicus Iaſus, Lupulus Stroiz, cæteriq; proditores: ſalutatũq; reuerenter, Iaſum, vbi ſedes Voiuodarũ eſt, deducunt. Tum verò cognouère periuri Valachi, quàm leuia fuerint priora incommoda illis, quæ à Turcis patiebantur: nam noſtri milites nihil aliud quàm pabulum in vſum equorum, ex agris, horreisque incola-

rum auferebant: at Turcæ, præter id, vxores quoq; illorum, virgines, pueros constuprabant: parentes, propinquos flagitia prohibentes pulsabant: omniaque alia arbitratu suo agebant: adeò licenter, vt illos tum pluribus incommodis vnus Turca affecerit, quàm antea triginta Poloni: nec dissimilis eorũ conditio Iuonia imperante, illi Israelitarum, Abimelecho rerum potiente, fuerit: quæ sors communis est ijs omnibus, qui excusso dominatu à Deo accepto, alium sibi pro sua libidine, nefariè accersunt. Nam & ipse Iuonia, vel ob leuissimum delictum, pœnam capitis insontes statuebat, viuos excoriabat, palis infigebat, oculis priuabat, (quæ pœna apud Valachos familiaris est) naso & auribus præcisis deformes homines reddebat: breuiter, si quis illo inuito seu racemum suæ vineæ, seu quidpiam aliud, ex quo censùs penditur, vendidisset: hunc ille aut occidebat, aut hamo per nares illius traducto, manibusque post tergum colligatis, tortoribus, vel, si isti non essent, Nigritis (quos Ziganos vocant) per plateas immisericorditer flagellandum obijciebat: & (quod immanius est) cæsorum cadauera, insepulta esse in foro sinebat, vt canes esu illorum saturarentur, homines aspectu obedientiores redderentur. Hac tali feritate, tantum sui metum, amoremq; (si modò in metu esse potest amor) plebi incussit, vt illum postea non modò honorarint, horruerintq;, verùm etiam fortiter pro eo depugnauerint. Tale in illis locis, & ad Septentrionem, vulgi hominum ingenium est, vt castigatum promptiùs, quàm sua sponte officium faciat. Est in Russia nobilissimæ prosapiæ Casparus PanieWskius, præfecti Zidaczouiensis

uiensis forma conspicua filius: huic Bogdanus suam sororem, matre id volente, bona cum dote locauit. Ipse etiam Bogdanus, Ioãnis Tarlonis, signiferi Leopoliensis, pudoris, pulcritudinisq; eximiæ filiam, ducturus in matrimonium erat: cui filiæ, matriq; eius, viro mortuo, rex Augustus tutores dedit senatores illustres, Georgium Iaslouiecium Russiæ, Nicolaum Mielecium Podoliæ Voiuodas: qui puellam sponso, nõ secus quàm si regia filia foret, tradituri erant. Ad hos ergo Bogdanus vbi venit, opem illorum contra infidos Valachos implorat: suum honorem tuẽdum vt suscipiãt, omnibus precibus rogat: idem petit & à militibus, finium regni custodibus. Hi itaq; omnes, rei indignitate commoti, & illud Sirachi consilium sequuti: Iniuriam (inquit) patientẽ eripe è manu iniuriam inferentis: neq; vindicando animũ paruum habeas: & eritis tanquam filij altissimi: quod & Dauid, Salomon, Ieremias, homines diuini, faciendum censuerunt: operas illi suas, ad vindicãdum ius amissum, obtulêre: miserat & ad Augustum regẽ certos homines, qui idem abs eo flagitarẽt: sed fœdus cum Turcis antiquum, auxilia ferre non siuit: tamẽ quod præstare potuit, fecit: misso ad Turcam nobili legationib. viro, Andrea TaranoWskio, Bogdano vt reconciliaretur, si modò offensus ab illo esset, vtq; eiectũ in patrium principatũ restitueret, orauit. Egresso è Valachia absq; omni operæpretio legato, cõfestim Bogdanus cum bis mille ferè, voluntarijs militibus è nobilitate conflatis, in patriam irrumpit: quos traducto Nestro flumine, voluntate omnium, Nicolao Mielecio, propter prudẽtiam & rei bellicæ sciẽtiam inter omnes summo, ducendos, regendosq; cõmit-

tit. Is ſibi laboris ſocium & adiutorem adiungit Ni-
colaum SieniaWskium, Palatini Ruſſiæ filium, Stri-
enſem præfectum, non minùs quàm ipſe, rei milita-
ris ſcientia clarum : cui breui pòſt, omnis orę illius
militiæ cura à rege commiſſa eſt. Horum ductu in-
greſſi in Valachiam, rei frumentarię paulò licentiùs
ſtudere cœperunt: qua re cognita, Mielecius furcam
medijs in caſtris erigit, pœna capitis raptoribus ſta-
tuta: quòd non ad hoſtes, ſed ad ſuos veniſſent, qui-
bus dominũ reſtituere conarẽtur expulſum. Habi-
tus eſt ibidẽ delectus militũ, ſeptingẽti, bello gerẽdo
parũ idonei, domũ reuerti iuſſi, mille trecẽti relicti:
pauci numero, ſed animi, corporiſq; virib. prę ſtãtes.
Poſtero die iter ingreſſi per ſyluã faginã (quæ quon-
dã ab incolis callidè ſucciſa, noſtris pernicioſa fuit) ad
Prutũ amnẽ peruenêre: vnde miſſo PilaWskio cen-
turione cũ Bogdani famulis, vt Chocimo tormenta
bellica adueherẽt : ad StepanoWczum (qui locus ad
eundẽ fluuiũ eſt) ꝓceſsêre: vbi facti de vicinis hoſtib.
certiores: viſum imperatorib. eſt, quò ad illos ſuis cũ
cẽturijs ꝓficiſcerẽtur inſignis fortitudinis audacięq;
viri, Staniſlaus Lanczcoronskius Scalenſis, Michael
Iaſlouiecius Chmielnicẽſis præfecti: Nicolaus Her-
burtus, Staniſlaus Volskius, Cruſſielniczkius, Tem-
rucus Pietichorenſis cũ ſuis, & triginta Croatis. Hos
Valachi cõſpicati, quorũ ductor Dãbroua, Pruto ce-
leriter traiecto, terga dedêre: ibãt ergo noſtri ſecun-
dum vnã ripam, hoſtes ex aduerſo ſecundũ alteram:
eius animi, vt ſex millia virorũ quadringentos Polo-
nos nõ fuerint adoriri auſi. Noſtri, nulla re memo-
rabili patrata, in caſtra reuerſi, ire rurſus ad excubias
agendas iuſſi ſunt: profecti, incidunt in Turcicos &
Vala-

Valachicos excubitores: q multis in locis ignes exci-
tarant, vt hac ratione, quãuis mille capita nõ ſupera-
rent, plures eſſe viderẽtur. His noſtri cęlo iam albẽte
viſis, etſi impares, tamẽ ſe tenere nõ potuerunt. quin
ſublato clamore in illos irruerẽt: ac Turcæ, armis ꝓ-
tinus correptis, cõclamant & ipſi: Volſcianoſq; atq;
Croatas, qui eos inuaſerãt priores, abs ſe propellunt.
ſed poſteaquã Herburtus, Lanczcorõskius, Iaſlouie-
cius, Cruſielnizkius cũ tympanis excelsêre, illico pe-
dibus ſalutẽ quæſierũt: noſtris fugiẽtes, veluti peco-
ra cędẽtibus, viginti quatuor viui capti: noſtri omnes
ſalui. Croatę ſolùm vnius, cui effrenatus equus erat,
Turca fugiens, caput acynace abſtulit. Hîc cùm qui-
dã Temrukianus Scytha, Volskij cohortẽ repulſam
eſſe ab hoſte vidiſſet, inſcijs omnibus, ad imperatorẽ
cũ nuncio cæſorũ Polonorũ aduolat: cui præmij lo-
co, catenæ iniectæ, quòd vano rumore animos mili-
tũ frãgeret. Subiecti quęſtionib. captiui, in proximo
eſſe magnas ſuorũ copias cõfeſſi ſunt. Quapropter
centuriones, ſuos quiſq; protinus inſtruunt ac ordi-
nãt: imperatorẽ de victoria, & hoſte vltra montẽ ab-
dito, edocẽt, maioraq; auxilia rogãt Voiuoda, inter-
rogato iuuene an nobili genere ortus eſſet: eoq; id
aiẽte, Leſciniũq; dici, & Herburti famulũ eſſe, reſpõ-
det: Ergo (inq̄t) ea quę refers, vera ſunt: nã nihil ma-
gis nobili, quam vt ſemper vera & cõperta dicat, curę
eſt: accipe, ingenue adoleſcẽs, hoc lęti nũtij pręmiũ,
quo ſeruus Scytha minimè dignus fuit. Leſcinio mu-
nerib. affecto, & ſuorũ animis recreatis, præmiſſiſq;
ad illos q opẽ implorabãt, Ioãne Iordano & Coſiel-
skio: ipſe itẽ eos Voiuoda cũ reliqua manu ſequitur:
vbi cõuenerũt, primũ Deo, authori ſalutis omnium,

cædis verò hostiũ: pòst ipsis etiã, pro opera primo aggressu bene nauata, gratias egit. Interim PilaWskius cum tormẽtis venit: quę Iacobi Iordani fidei tradita sunt. Progressi omnes ad Iasum, animaduertũt, magna Turcarũ, Valachorũq; agmina tumulos StepanoWcios insedisse: adhęc, Valachos cõspectis nostris, acies suas ostẽtare. Hic Mielecius, quid hostes auderent, periclitaturus: Herburtũ, Iaslouiczkium, Temrucum, eos ad præludiũ pugnæ elicere iubet. Verùm ij, animaduersis insidijs, (posuerat enim dux in occulto Czeremissios præstãtes iaculatores) prodire in aciem noluẽre. Mielecius quoq;, cõsideratis hostium viribus, nec ignarus aliud resistẽdi, aliud cedẽdi tempus esse: regredi potiùs quàm temere cum paucis in Valachiam progredi, cõsilium capit: quare iubet per speciem quęri vada Pruthi, quasi Iasum iter flexurus, cùm (opinor) reditus Chocimum versus esset in animo: cur enim infinitis hostibus exiguum suorũ numerum, nulla habens certa auxilia, opponeret? Dies Iouis prima à Paschate fuit, cùm conuersi Chocimũ, sequẽtes se propè magnis agminibus habuerunt hostes. Quorũ audaciam minimè ferendã esse Voiuoda existimans, monet Herburtũ, Lanczcorõskium, & aliquot alios, vt illos suis à ceruicibus reijcerent: quod hi propter loci iniquitatẽ, & quia sol ad occasum vergebat, facere tũ detrectarũt, operã suã loco æquiore, temporeq; magis opportuno ipsi polliciti. Proin nostri procedebãt vlteriùs, hoste in cassum è decliui loco tela tormẽtis in eos iaciente, donec inter Pruth & alium fluuiolũ peruenerunt. Nocte sub armis vigilãter trãsacta, cernũt prima luce hostes id vnũ conari, quò ipsos circũuenirent, & in angustias redige-

redigerent. Sed Herburtus sua cũ centuria, quę semper extremum agmen claudebat, multitudinẽ hostium falcatã aggressus, in aquas compellit. Quibus actis effudit se quidam è suorũ grege Turca hastatus, more militari aliquẽ è nostris ad monomachiã prouocãs. Vix hęc effatus, aduolat à latere cũ venabulo Stanislaus Vistẽpus, exigui quidẽ corporis, sed (vt tales sunt) pectoris impauidi: quo venabulo Turcã vno ictu trãsuerberat. Accurrũt Turcę subsidio prouocatori animam agẽti: nostri itẽ Vistempo triumphanti. Fit mediocre certamẽ: in quo Zebro, Polonus centuriæ Lanczcoronskianæ, occubuit. Turcæ tali viro amisso, ibãt quieti die illo, qui Veneris fuit: illis ideo sacer, vel quòd Mahometes creatus ab illis hoc ipso die rex foret: vel quia, vt à Christianis superstitione diuersi sunt, ita etiam aliud colendi Dei tempus, aliumq; modum habẽt. Nos enim ad orientem solem, patriæ orientalis, è qua Adam eiectus est, memores: illi, ad meridiẽ cõuersi, Deum hac die adorãt. Postera luce, nostros Chocimũ tendẽtes magna phalanx Turcarũ insequuta est: vbi rursùm alius Stanislaum Ciolcum, armis habituq;, qui luteus erat, inter cæteros fulgẽtem, ad singularem pugnam euocat. His auditis, currit ad Voiuodã Ciolcus, ac vt ipsum in sui honorem, tãto cum viro hasta certare permittat, etiam atq; etiã orat, obsecrat. Cui is: Ego verò (inquit) nõ sinam vt quisquam vestrum, qui diuitiores habemini, tali barbarico certamine, periculo se exponat. E re magis vestra futurũ, si iunctis animis, dextrisq; hostẽ, vbi necesse erit, aggrediamini. Dolenter hæc Ciolcus tulit: Hoste in prouocatione perstãte, & lingua Sclauonica, veste, pennisq; nitentẽ prouocante,

Monomachia prima

XB Cur sa cer sit Turcis Dies Veneris supra pag: 411.

Monomachia 2da

obſecrat prouocatus,vt,ſi hoc ſibi nō liceret, ſaltem quiſpiam ſuorum famulorum cum barbaro in arenam deſcenderet: ne impune Chriſtianis inſultare videretur. Data facultate, ſtatim contra illum cum haſta proruit Paulus ChauzoWkius: nec id ſegniùs Turca fecit:ſed vterq; curſu irrito. Tum Paulus,manu promptus iuuenis, diſtrictum ſubitò enſem frōti hoſtis infigit: adhæc vulneratum, ferrum hærens extrahentem, brachijs corripit. Viſa longiuſcula luctatione, decurrunt ad commilitonem Staniſlaus Viſga,&Staniſlaus Niegoczkius:hic,BaWoroWskij, ille Herburti miniſter. Turca manib. Pauli elapſus, recipit ſe ad ſuos:qui ſubitò,lethali cognito vulnere, cōplures adorti illos tres, egregiè ſe à vi magna defendentes, vndiq; petunt. Laborantib. ſubueniunt ſuis cum turmis Herburtus &Volskius:fit cędes magno ſtrepitu, ſoſpitat Chriſtus prælium Chriſtianis, barbari in fugam vertuntur:quos ij cedentes acriter perſequuntur. Exclamant imperatores, fine perſequendi facto,pedem referrent,& ad ſigna redirent: clamitant & centuriones, inhibentq; fruſtra: adeò iam animi victorū incaluerant, vt reuocari ab incepto nō potuerint.Quod cernentes alij centuriones, nō multis in caſtris relictis, pugnātibus animos ſuo aduētu addidēre.Tum verò omnes ſimul multo feruētius hoſti numeroſo inſtare, cæſim pūctim ferire, donec illos ad ipſa ſtatiua Valachica cōpulerūt. Prouecti calore pugnādi vltra tubicines & tympanotribas, animaduertūt ſe nimiū procul à ſuis abſceſſiſſe: quāpropter coacti in vnū ad eos redeūt.Res mira,nec alij quā Deo, ſuorū pilos numeratos habēti,adſcribēda,quòd eouſq; pugnādo progreſſi,nec circūdati ab hoſti-

hoſtibus eſſent,nec in cōflictu acerrimo plures vnico,qui fuit Volskij, ceciderint. Reuerſos palàm obiurgabat imperator Mielecius,tacitè laudabat fortitudinem,quod præter ſuum iuſſum,rem ſummi periculi pauci tentaſſent.Nos verò,reſpōdent,collegæ tui permiſſu id fecimus: quidni enim, Deo conatus ſecundāte noſtros, hoſtē fugientē perſequeremur? Loco quodā cœnoſo ſuperato,qui haud procul Chocimo aberat, Turcæ noſtros ea cum vociferatione aſſequuntur,vt viuos deuoraturi viderētur.Staniſlai verò Czureli centuria maximè petebatur: ad quos conuertente ſe Czurelo, procurrit cū malleo acuto Mielecij miniſter Radeczkius, bellandi cum Turcis gnarus:quē capiti vnius vbi impegiſſet,eximere non quiuit:hūc imitatus Czurelo, cum centū ſuis equitibus,tantum hoſtium numerū aggreſſus eſt,vt noſtri inter illos diſperſi, nō iam apparerent:at imperator extemplo mādauit OſſoWskio, vt cum ſuorū equitū manu perturbatis ſuccurreret. Cæterùm Turcæ, viſis pluribus noſtrûm ad ſe,tāquā irritatis feris,currentibus e veſtigio retroceſſerunt: vt enim Scythas, ita etiam Turcas,fortitudo ſtatim deficit,vbi quis illis viriliter reſiſtit:imbellem ſi videant,magno cum impetu inuadunt. Sex tantùm è Czurelianis deſiderati:at verò Turcæ atq; Valachi conciſi, cōtritiq; paſſim iacebant.Tendentibus noſtris Neſtrum verſus, Turcę ſuo incurſu nouiſſimos penè attingebāt.Moleſtè id ferebat reſpectās animoſus Herburtus: nihil tamē iniuſſu ſui ducis tentare auſus. Triginta Czeremiſſij ab tergo conſtituti,glandibus tormentorū incurſantes repellebant.Fuit ibidem quidam paluſtris locus,noſtris tranſeundus:ad quem hoſtes celeriter

Ee iiij

concurrerunt, aditu eos prohibituri: verum iussu vicarij imperatoris, exonerata contra illos à Stephano Garnissio, Herburti sub centurione, 12. minora tormenta, vnum maius ab ipsomet Ciolco, conturbatos vltra montem reiecerunt. Exantlatis tot aduersis, tandem ad Chocimensem arcem, concubia nocte venerunt: quam arcem Dobrossolouius Polonus, paruo præsidio tenebat, & fide bona (cuius gens nostra natura seruans est) Bogdano tamdiu seruabat: vbi Turcæ nostros, iam securiores, & ordinis negligentes, facilè oppressissent, ni Temrucus centurio, tamdiu illos sustinuisset, dum singuli suis sub signis consisterent. Godzisse Wskius prior è centuria Goraiskij hostes sensit, deinde alij: qui celeriter à Siena Wskio ordinati, productis ante aciem tormentis, hostem opperiebantur: nec res, tametsi copijs nostri multo forêt inferiores, certamini moram fecit. Vetuerat autem Mielecius, ne quid ipse Bogdanus attentaret: sed contentus ijs quæ alij pro eo subirent, in castris, vbi erant præstantiores, maneret. Ibi prima contentio inter nostrum exiguum peditatum, & Valachos de sepe quadam orta. Dehinc Turcæ nostros inuadere, premereque. Rogante Ciemerinskio auxilia, Temrukus & Herburtus, à Sienia Wskio ferre iussi, respondent, minimè committi debere velites loricatos, venabulis vtentes, cum Turcis hastatis & scutatis (nam facilè ab illis dispergerentur) sed hastatos cum hastatis, vt sit pugna æquior: se verò præsto fore, vt hostem alia ex parte inuadant. Tali excusatione vsis successit Sienia Wskij mandato, Iacobus Iordanus: cuius centuria hastata ex imberbibus cōstabat, sed quibus erant animi

propria laus

mi Herculei, in hac quatuor fratres ipsius germani fuêre. Hi omnes, diuina ope implorata, eo impetu in hostem incurrunt, vt nullius hasta ab aduersario aberrauerit: pugnantibus subueniunt à latere Herburtus & Sigismundus Rozenus: sed protinus resilierunt saucij Turcæ: quos hi verberando, vsque ad ipsorum castra varijs tramitibus fugarunt. Callidè autem, dum fugerent, arma, pileos, cæteraque impedimenta abijciebant, dummodo se insequentes ad ea colligenda pertraherent: sed quia de vita & gloria certamen fuit, spreta hæc omnia à victore. Porrò Garnissius, vbi illos plus satis excurrisse vidit, alta inclamauit voce, vt seruato ordine retrocederent. Fecit hoc vnum Lanczcoronskio Herburtus: redigunt paucos in ordinem à cæde retractos, & reducunt: Iordanianis nihilominus, varijs in sylua locis, hostem dispalatum persequentibus. Inest enim nostris quidam pugnandi ardor, vt cessare nesciant antè quàm vel vincantur vel vincant: ferrum nihil ducunt, modò ad illum qui ferit, perueniant, & cædendo cupiditatem expleant suam. Postquam Turcæ nostros longè digressos, & omnibus destitutos auxilijs vident: de integro circiter sexcenti integri, quadraginta defessos aggrediuntur, & magno concursu multi paucos premunt: opportunè autem tūc ad illos forte fortuna delati fuêre, Rozenus & Io. Radeczkius, generosi pugnatores. Tum Herburtus paucis socios cohortatur, ne ipsorū animi multitudine hostium labescerent: quos, Deo freti, non secus quàm prius disiecturi forent, modò honesti & famæ memores, quæ bona fortes sequitur, dimicarent viriliter. Quibus dictis, seq; sequi iussis, inci-

& propria laus.

rat equum in hostes appropinquantes. Inuadunt in eos,etiam reliqui.Instauratur acris pugna,si quę vnquam alia. Qua crudescente, auulsum ab alijs Herburtum permulti impetunt. Et ipse quidē singulari fato patriæ seruatus est: verùm socij eius quatuor, Dobruczkius,Golinskius,Vodziraczkius, Conarskius,interemti sunt. Vagabatur aliquādiu inter hostes Herburtus,pro Valacho ab illis propter vestem habitus:ita oculi illorū diuinitus obcæcati erant,vt, cuius conspectū toties fugissent, eum nequaquam agnoscerent. Sic ne in bello quidē, diuina homines probos destituit prouidentia. Verùm enimuero ne illinc quoq; sine damno dato discederet nactus opportunū tempus & locum cōmodum, vni è Turcis graue infligit vulnus,seq; subitò fugę mādat:fossam quandā mirè latam &profundā equo adacto transilit. Tollitur clamor Turcicè: *Gaur,gaur,vur,vur.* Valachicè autē: *Ocide,ocide*, hoc est, Occide Ethnicū.Ad quæ verba prosiliunt duo Turcę:quorū vnus à dextro latere ipsum,ita sarissa petit, vt ex ephippio penè iā excuteret:alter,ab sinistro,momento eodē, (admirandam Dei prouidentiā) conatus trāsuerberare,in equū subleuat. Accepto tali beneficio,equo addit calcar. Fugienti,capite humerisq; gladio protectis, obuius fit Slesinskius,armiger Lanczkorōskij:hūc agnitū,sibi vt opituletur,si quid possit,orat. Facit hoc non impigrè armiger.Sed Turcę,viso pręsenti auxilio,destitere cursu.Auxiliator benignè remuneratus,& magnā apud omnes,quòd tantū virū seruasset,inijt gratiā. Famuli mœsti, viso reduce hero,maiorē in modū refocillati sunt,perijsse illū iam opinati. In tā impari pugna, præter hos quos cōmemoraui,

moraui, haud plures vel octo, vel decem interiēre, qui erant Lanczkoronskij & Ioannis Iordani: quos inter nobilior fuit Stanislaus Gosdzikouuskius,Iordani collega,quo cū sui famuli occumbere,quā illo deserto,vitæ suæ fuga cōsulere maluerūt. Vulnerati non pauci. Cæteri ictus hostium incurrentiū armis auertentes, incolumes ad castra reuenēre. Venientes Cosielskius cēturio,Turcas esse opinatus,hastis excipere voluit, ni sermo Polonos esse prodidisset. Non desiēre Turcæ in Cosielskianam centuriā,quę primā aciē tuebatur,impressionē facere, donec eos Iacobus Iordanus, tormētis & peditatui præfectus, abegit. Fuit autē vnus ex illis, præ cæteris audacior, magni (vt videbatur)inter suos nominis:nam,quocunq; iter intendebat,semper illū turmatim cæteri sequebātur, is identidē nostros ad pugnam lacessebat, nimiùm gestientē Mlodeczkius, Kosielskij socius globo petit tormentario: labentemq; ex equo hisce verbis alloquitur:Itáne verò hîc iam iaces bacchanal? Fuit enim pennis struthiocameli,&exuuijs leopardinis,instar persone,cùm Bacchi festū agitur, perbellè ornatus:hunc asseclę correptū ad suos cursim deferunt. Post hęc Mielecius,rebus hostiū bene cōsideratis,monitusq; à Pencoslauuskio,Iac.Iordani vicario,castra illinc aliò mouit,ab hostibus ita infestata,vt cassidem Gabrielis Remboskij,assidui spectatoris Mielecij,glans ferrea attigerit. Tū autē Cosielskius, & mādato ducis,& successu hortāte priore,castra adortus hostilia, cōplures in eis interfecit: insuper tormēta aliquot parua,& signū militare rubrū,illis eripuit: tā audaci incursu hostes haud mediocriter perturbati:frequentissimi paucis cedebāt,

quibus eo modo repulsis, castra locata sunt ad Chocimum. Primarij in arcem ingressi: cæteri, stationes suas foris seruabant. Hinc Bogdanus ad Iuoniam mittit Radeczkium, nobilem Mielecij famulum, orans eum ne sibi patrium dominatum, in quem ius haberet nullum, vi eriperet: alioquin non futurum diuturnum, iniquè acquisitum imperium, cogitaret, nihil esse grauius quàm de statu pristinæ dignitatis, propter vim alicuius, demigrare. Ideo expectaret ab alio paria ijs quæ faceret alteri. Deum enim hac ratione solere vlcisci omnem iniuriam. Auxit rē eam verbis pluribus. Quibus minimè motus Iuonia, legatum custodiæ Pyriczausi tradit: dehinc, cùm nulla alia ratione quenquam è Polonis nancisci viuum potuerit, iure gentium violato, Selymo imperatori, domino suo, mittit. Perductum ad Mehmet Bassam, ait Pyrus captum in prælio esse: negat id Radeczkius, sed tamen non fit ideo liber. Fuerunt tunc temporis Constantinopoli nobiles Poloni, Andreas Taranouuskius, & Christophorus Dzierkius: hic interpres, ille nuncius regius. Ii nonnihil tentauêre, ne quid grauius in insontem Radeczkium statueretur: verùm Bassa, postquam de strage suæ gentis hominum in Valachia, intellexit, non solùm tulit hoc acerbissimè, sed etiam captiuum, more aliorum remigum, toto corpore rasum, ad triremes damnauit: multa hi tum aduersa à Turcis experti. Non prętereundum hîc esse videtur huius Dzierscij, dum Constantinopoli disceret sermonem Turcicum, singulare in gentem Polonam studium: multos enim captiuos, varijs artibus, dura seruitute liberauit: sæpe hostium de nobis cōsilia, præsertim

sertim interregni tempore, Senatui aperuit: pericula hoc nomine adijt: impensis non pepercit. Huius opera Mielecius (cuius is munificentiam erga se maximè sensit) vsus apud Bassam primarium est, in liberando Radeczkio: qui Bassa, cùm & ex alijs Czaussis, (aulicos illi, qui huc atque illuc cum mandatis mittuntur, sic vocant) & ex Petro Bogdani fratre, qui pòst ibidem decessit è viuis, cognouisset, Radeczkium non in prælio, sed legatione ad Iuoniam fungentem, captum fuisse: diu perquisitum (iam enim triremes in pelago erant) reddi Dzierskio iussit: verùm (vt isti mali solent) clàm ei porrecto veneno: quod ipsi mortem attulisset, ni ibidem liberator, dato maturè remedio, succurrisset. Liberatus, redijt, pòst in patriam cum Martino BronieWskio, ad petendas inducias, dum in locum demortui Augusti, alius rex substitutus esset, misso. Mielecius, videns indies copias augeri Iuonianas, suas verò magis ac magis inedia confici, (nam dies aliquot equis nostrum, nullum aliud pabulum quàm frondes & frutices erant) adhæc memor illius oraculi, Dei voluntate dari populis, abrogarique reges, quamobrem, ne cum Deo pugnare videretur, neve quos induxit, perderet, de reditu in patriam cogitare cœpit. Interim Iaslouiecius, copiarum regni Poloniæ ductor, cognito Valachiæ turbulento statu, iamiam erat Nestrum traiecturus cum equitatu octingentorum ferè virorum, ni id prudens Mielecius dissuasisset: opinor, ne magis irritatis barbaris, suos in discrimen adduceret. Ne verò nihil ageret, mittit quosdam è suis ad præfectum Bialogrodensem, qui hæc illi dicerent. Hi (inquit) Poloni, quos Bogdanus,

neq; rege, neq; me sciẽte, dominatum recuperaturus auitũ, è Polonia eduxit, amici mei sunt: quibus Cæsaris tui volũtas à Bogdano alienata, & in Iuoniã propensa, minimè nota fuit. At verò, vbi ita se rẽ habere, ex Cæsarianis quotidie crescentib. copijs perceperunt: reuerti illò vnde exierant, voluerunt, sed à tuis impediti sunt: quare, si lubet, ita tuos cõpesce, ne quod nostris abijciatur impedimentũ. Quod ni feceris, necesse me erit cũ his paucis, quibuscum ad terminos regni nostri & tui Cęsaris veni, breui plures, habiturus, meos amicos ab omni iniuria tueri atq; vindicare. Quodsi factũ erit, vereor ne te cõsilij tui pœniteat. Præfectus (Sendziacũ illi vocãt) simulatq; hæc audiuit, cõtinuò Turcas atq; Valachos à ripa Nestri abscedere iussit. Traijcientibus nostris angustis nauigijs quinq; diebus flumen, multi equi ex eis præcipitati, vi fluminis abrepti ac suffocati sunt. Non discesserant verò à ripa omnes Valachi: qui extremum agmẽ carpere conati, & à peditatu in tergo collocato cum tormentis, & ex ipsa arce Chocimensi, iaculis repressi fuêre. Nostri, traducto Nestro, Deo in primis, deinde ductorib. suis gratias egêre: hi contrà illis, quòd obedientes, quòd fortes in prælijs se præbuissent. Vulgò creditum, Mielecium suis vitam à Deo deprecatum esse: non rarò enim pernox supplicare Deo visus. Quamobrem magnã hinc ille laudem suo cum collega tulit. Ibant autem omnes seruato ordine vsq; ad Cameneciam arcem, diuina manu munitam. Vbi Bogdanus, indignè patrimonio spoliatus, actis omnibus gratijs, qui se ipsius causa innumeris periculis exposuerant, cuius quidem eorum beneuolentiæ, quoad viueret, qualicunq;

licunq; fortuna, memor esse vellet: diuersum ab illis iter cum aliquot Polonis suscepit. Porrò relictus in arce Chocimensi Dobrossolouius, cum septuaginta iaculandi peritis peditibus, fortissimè illam à vi Turcica aliquot hebdomadas, factis interdũ eruptionibus, defendit. Hũc Iuonia, cùm nec precibus, nec minis eò adducere posset vt arce excederet: scribit ad Iaslouiecium litteras, quibus illam tradi sibi petit: se tale iusiurandum daturum suis cum proceribus promittens, quale rex Augustus dari mandaret: (nondum enim mors ipsius diuulgata erat) annuit Iaslouiecius, quòd hæc mandata abs rege accepisset. Igitur in hæc verba iurat: Nos (inquit) Iohan Voiuoda, terrarũ Moldauiæ & Valachiæ dominus, atq; hæres: iuro per Deum omnipotentem, ac ritu feudali promitto, nos successoresq; nostros, vnà cũ senatu & subditis nostris, fideles, constantes, obedientes fore sereniss. Poloniæ regi Sigismundo Augusto, successoribus, senatoribusq; eius, ac ipsi reipublicæ. Idem Senatus iurauit. Fuerunt autem isti præcipui: Isaias episcopus Radziouiensis, Ioannes, Golofelt Moldauiæ, Bogdanus. Post hæc Dobrossolouius, ab imperatore Iaslouiecio verbis regijs iussus, cum milite ex arce descendit. His ita transactis, Turcæ, Valachi, Scythæ, numero circiter centũ millia virũm, accepto de obitu, regis Augusti nũcio, (erat autẽ septimus Iulij dies, quo vita functus est Sigismũdus Augustus) intẽti in Russiã, non priùs à Nestro secedere voluerũt, quàm ea de re Cæsarẽ cõsuluissent, & precibus Iuoniæ à proposito reuocati essent. Parci fœderatis Cæsar Selymus iussit: nisi fortè talẽ sibi ipsi cõstituerent regẽ, qui ipsius hostis esset.

(quo in numero & Moſchum & familiam Auſtriacam habebat) Lectus rex Henricus, dux Andium, Henrici 2. regis Gallorũ filius: vbi regnum largitione quæſitum, & 4. ſolùm menſes adminiſtratum, patrio poſtpoſuiſſet: hos eoſdẽ Scythas diſceſſu ſuo, anno Chriſti 1574. in Ruſſiam, menſe Octobre attraxit: quo anno Iuonia, iniquè parti dominatus: Valachi, perfidiæ pœnas dederunt.

ILLVSTRI AC MAGNIFICO VIRO, DN. ANDREÆ, COMITI GORCANO, CASTELLANO

Miedirecenſi, Capitaneo Gneſnenſi, Valcenſiq́ѕ, Leonhardus Gorecius, Eques Polonus, & ſe, & officia ſua commendat, patrono ac mæcenati clementiſſ.

ATTVLIT mihi magnifice Comes, Craſſouius, puer fratris Rochi, à te ex caſtris literas: quibus mihi & gratias agis pro oratione ad te miſſa, qua Gedanenſes ad deponenda arma, contra principem ſuum inſolenter ſuſcepta, hortatus ſum: & ad maiora ſcribenda me excitas, eaque in parte operam mihi tuam polliceris. Agnoſco, illuſtris comes, præſtantem ac eximiam voluntatem tuam, ad iuuandos viros doctos promptam & alacrem: qui perſonam patris tui, olim in Repub. noſtra florentiſſimi, & opibus, authoritate, acumine, iudicio facilè principis, nõ ſolùm nomine, ſed re ipſa repræſentas. Quare, vt me gratum eſſe tuæ huius beneuolentiæ declarem: hãc meam hiſtoriam Valachicam, in qua ſcribenda Barthol.

thol. Paprocium ſequutus ſum, ad te mitto: quã non dubito quin ſis eodem animo quo tibi offertur, accepturus: mihiq́, commẽtaria rerum geſtarum, non ſolùm de hoc Gedanenſi bello, ſed & quæcunq; de rebus maiorum noſtrorum habes, ſuppeditaturus. Quibus ego habitis, & iſtud Gedanenſe bellum abſoluam, & hiſtoriam meam ad hæc tempora in quibus verſamur, pertraham: vbi ſe mihi præclarus locus mentionem honorificam Stephani, regis noſtri potentiſſ. faciendi offeret: qui mihi & omni conformatione membrorum, & magnitudine rerum geſtarum, illos priſcos reges Poloniæ, Boleſlaos & Caſimiros, repræſentare videtur, qui non ſolùm Pruſſos cum vrbe Gedanenſi, ſed & vicinas gentes perdomuerunt. Singulare certè beneficium diuinum in nos Polonos extitit, quòd poſt occaſum Sigiſmũdi Auguſti, talem regem habeamus, qualem hoc regnum hac in perturbatione rerum omnium, poſcebat flagitabatq;. Cuius quæ & quantæ virtutes ſint, initium regni demonſtrauit, exitus pòſt declaraturus eſt: qui de ſe viuentibus materiam præclarã ſcribendi relinquet, & apud Deum immortalem æternum præmium conſequetur. Quid enim hac in vita prodeſt alios laudare, eos ad ſumma ſidera euehere, ſi diuinum iudicium non acceſſerit? Sed ego regem Stephanum vtrunq; habiturum & ſpero & confido: quem & cõſenſus totius populi laudabit, (quod iam nunc faciunt principum Germaniæ ad eum miſſi legati) & præclaris eximijsq́ue virtutibus ſuis habita in Chriſtum fide, æternam immortalitatem conſequetur. Cæterùm Chriſtiani monarchæ cogitent quàm longè lateq́ue virus acerbitatis ſuę Mahome-

tes propagarit ob hæc intestina eorum dissidia: quæ vtinã inter eos conquiescant, omnesq; simul iunctis armis, eadẽ huic teterrimo hosti nominis Christiani inferãt: quibus vt Deus successus det, ex animo precor. Sed iam lege, si placet, hanc historiam, ex qua & cognosces nõ tã validas esse Turcarum vires, vt consensu Christianorum ac cõcordia debellari nõ possint: & preclaras virtutes Polonicorũ equitum recognosces, quorum opera Iuonia vsus Turcas ad internecionẽ persequutus est: à quibus minimè degenerasse tui quoque tunc visi, cùm pauci cum multis ad Dantiscũ 12. Augusti dimicarẽt, Sdrouusciusq; tuus insignem quendã Hessum cepisset, ex quo permulta rebellium contra regẽ suum cõsilia cognita sunt: ad verò id 17. Aprilis maximè apparuit, cùm duo millia nostrûm, Hungarorumq;, duodecim Gedanensium millia ita profligarunt, vt quater mille & quingenti hostes in acie ceciderint, mille viui capti fuerint, è nostris solùm duodesexaginta cæsis: quã historiam Lasicius noster, vt verè, ita breuiter, historico stylo descripsit. Vale illustris Comes, Gorecij tui memor. E Saniki, 15. Octob. anno 1577.

CASPAR LINDENERVS, MEDICVS ET philosophus Posnaniensis.

Historiam vitæ veteres dixère magistram:
Historiæ quando multa docemur ope.
Tam bene quis Romam, doctas quis nosset Athenas,
Liuius æternum ni fabricasset opus?
Non multi legerent Valachûm, vel gesta Polonûm,
Nobile Gorecij si latuisset opus.
Hinc potes effectus bellorum, & discere caussas,
Et quam Turcarum sit male tuta fides.

LEON-

LEONHARDI GORECII, EQVITIS POLONI, DESCRIPTIO BELLI IVONIÆ, PALATINI *Valachiæ, quod is cum Selymo Turcarum imperatore, magno cum successu gessit ab initio, demum à Ieremia Czarna Wieczio Valacho proditus, & à Turcis contra fidem datam ac sacramento confirmatam occisus.*

Ellvm scripturus, quod ab initio magno cum successu Iuonia regulus Valachiæ, cum Selymo Turcarum Cæsare gessit, operæpretium me facturum puto, vt de situ Valachiæ, incrementis gentis, feracitate soli, moribus, & de alijs ad eam rem pertinentibus, ex secunda decade historiæ gentis nostræ Polonicę, quã viginti libris, vsq; ad exitũ Sigismũdi I. regis Poloniæ persecuti sumus, dicã. Valachia, quæ olim Mysia & Dacia dicta fuit, habet ab ortu Euxinum, à meridie Istrum, seu Danubiũ: ab occasu Transyluaniæ, ad Boream Russiæ, seu Roxolanis, contermina. Tota regio in partes duas diuiditur, in Valachiam Trãsalpinam, ac Moldauiam. Transalpina quidẽ, ab oriente habet piscosum lacum, quem Hirassus amnis, ab accolis Pruthes vocatus, efficit, suis deniq; aquis adauctum, ac latè stagnãtem relinquẽs, in Istrum euoluitur: ad meridiem vergit terminata Danubio, atq; item ab occasu Transyluanię fines attingens, ad oppidum Seuerinum, vbi Traiani pontis admirabiles pilæ triginta quatuor, nequaquam totas obruente *Situs Valachiæ.*

Danubio,visuntur. Ad Septẽtrionem autem finitur
Hoina,ignobili flumine, & directis terrestribus ter-
minis ad Istrũ, curuata admodũ regionis frõte con-
tra Paucem insulam,spargente sese primò in ingẽtes
ramos profluẽte Istro,antiquis scriptoribus notam,
quã hodie Barillanã dicũt. Oritur autẽ Danubius in
iugis Arbonę mõtis Germanię, ex aduerso Rot Wilę
oppidi Sueuiæ, in Nigra sylua apud pagum Dones-
sing. Vbi primùm Illyricum alluit, Ister appellatus,
sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero
eorum nauigabili, in Pontum vastis sex fluminibus
euoluitur. Altera pars Valachię agrorũ & pastionũ
multitudine maior, armẽtisq; & militarib. eqs opu-
lẽtior, ab amne Moldaua, qui mediã intersecat, Mol-
dauia dicitur. Is ortũ habet paulò infra Hirassi fontes
è Transyluaniæ montibus, quibus antiqua Dacia ad
ingentis theatri similitudinem, obuersa in occasum
scena præcingitur, delapsusq; Soczauiam, quod op-
pidum est sedes Palatinorum, præterfluit. Atq; inde
violentus Hoinam, Dobenisam, Argiamq;, paruos,
sed perennes amnes secum trahens in Oltã effun-
ditur. Olta verò, qui antiquitus Allutus fuit, nõ Trã-
syluaniæ modò, cuius partẽ ab aduersis mõtibus de-
scendẽs rigat, sed Moldauiæ & Transalpinæ minora
flumina, in orientem reflexus, ad Nicopolim in Da-
nubium rapit. Omnium verò amplissimus Tyaras,
qui ab incolis vocatur Nester, ad Aquilonẽ Moldauiã
terminat. Ortus enim à Carpatho monte Sarmatię,
& rectà in Euxinũ contendens, Russię & Podolię fi-
nes tandem attingit. Qui primi loca Valachiæ tene-
bant, nihil potest certi ex tãta vetustate scriptorum
erui, quã variæ gentes, vt Vngariam, obtinebãt. Ho-
diernæ

Danubij descriptio.

dierne gentis Valachicę originẽ quidam referunt ad
Flaccum præsidem Romanum, à quo nomine leni-
ter deflexo, & ipsa Valachia nuncupata esse videtur.
Ab eo enim tẽpore quo Flaccus cum imperio Mysiæ
siue Daciæ præfuit, quæ vltra Istrum ad Scythicam
gentẽ extenditur, Flacciam appellari constat: quam
demum corrupta voce, sensim in Valachiam abijsse
perspicimus. Apud Valachos enim nõ modò Roma-
nę disciplinę mores certi, legesq; vigẽt: sed ipsa quo-
que Latinę linguę vocabula permulta seruãtur. Vn-
de Vulochorũ & Valachorum nomẽ idem quidam
esse volunt, quos *Wlochos*, id est, Italos, etiã Germa-
ni lingua sua *Welschen* vocant, vtraq; gens Itala: ideo
cõmune nomen. Qua ratione autẽ eam regionem
Flaccus occupauit, Æneas Syluius, qui pòst Roma.
pontifex fuit, sic tradit. Tempore Traiani imperato-
ris, Daci, seu Gothi, detrectãtes Romani iugum im-
perij, missus est eò Flaccus cũ triginta millib. homi-
num: quibus in coloniam deductis, ibidem ararent,
cõmeatum Romano exercitui, qui ibidẽ semper in
armis cõtra Scythas ac Sarmatas fuit, pręberent. Vn-
de pòst interiecto tẽporis pulsis Gothis, illa tota re-
gio, quæ Valachia à Flacco est appellata, Romanis
cessit: cuius sententiæ haud pœnitet me esse. Sed di-
uersum alios scripsisse videmus, qui Syluium, in lau-
dem suorũ propẽsum, falsa tradidisse affirmãt. Post
quẽ qui scripsère historiam, eadẽ quidẽ de gentis o-
rigine, sed diuersa ratione scribunt, qui hodiernorũ
Valachorum stirpẽ ad Romanos quidẽ referunt, sed
ad exules, qui eò relegati erãt. Quorũ cùm tãtus nu-
merus fuisset, vt non tantùm cõtra incolas potentes
fuerint, sed & Gothis inde eiectis, fidelem operã po-

Hodierni Valachi ad quẽ stirpẽ suam referunt.

Flaccus qua ratione Valachiam occupat.

Aliorum de Valachiæ incolis sententia.

pularibus suis nauandam rati: pōte Danubio imposito, eadem loca obtinuêre: qui in partes duas diuisi, vti à nobis dictum est, Valachos Transalpinos, ac Moldauos: vtraque pars regulos suos habuit. Nam Transalpina Valachia, quæ à Turcis Carabogdania minor, eò quòd nigrum frumentum ferat, vocatur, præcipuam ciuitatē Tarnouizam habet: quæ est regia regulorum Transalpinæ Valachiæ, qui continuò parēdi obsequio, Turcarum amicitiam tuentur, aureumq; nummûm myriadē, tributi nomine quotānis pendent: eaque vel indecora pace perfruuntur, quòd impunè fidē mutare nequeant, cùm in opposita Danubij ripa, Seruiæ, Bulgariæq; præsidia in antiquis Triballorū sedibus spectentur. illa quoq; pars Valachiæ, quam Nester à Podolia disiungit, à Turcis duce Mahomete Cæsare, qui Constantinopolim: olim Byzantium dictam, ceperat, subacta, eisdem tributum pendebat: sed superiori anno, Iuonia à Turcis per fraudem capto, ac crudeliter occiso, vtraq; Valachia Turcarum ditionis facta est. Modicum tum ab initio tributū Turcicis imperatoribus Palatini Moldauiæ pendebāt: eò quòd Casimirus, pater Sigismūdi primi regis Poloniæ, occupatus bello Crucifero, Petrum iuuare cōtra Mahometē non potuit: cui Mahometes nomine tributi, solùm duo millia nūmûm aureûm, anno à Christi regis ortu, supra millesimū quadringētesimum quinquagesimoquinto imposuit. Demū interiecto tempore, imperatorib. Turcicis Asiatico, Persico, Ismaelitico, Ægyptiaco bello distentis, Valachi partim imperio Vngarico, partim Polonico subiecti fuêre. Qui pòst in tātas vires creuere, vt nostris exercitibus aliquoties deletis, Vngarorum

Nigrū frumentū

Moldauia quādo à Turcis occupata.

Valachia Vngaris Polonisq; subiecta.

rorum

rorum iugo excusso, demū ad imperium Turcarum pertracti sint. Iurabant & in verba regum Poloniæ, se cum eis pacem habituros: quibus semper vectigales fuêre. Ac si maior vigilātia demortui Augusti regis fuisset, etiamnū Valachia vectigalis Polonorum esset: cuius oppido Chocimo Albertus Lascius, vir consilio, manuq; promptus, aliquandiu obtento, regem Augustum obtestabatur vt sibi daret auxilia: nam se Valachiam totam facilè eius adiecturum imperio: per eumq; Iacobus Despotes, perq; Lassociū, Philippouium, ac cæteros (qui genus suum ad antiquos regulos Valachiæ eodē nomine appellatos referebat) superioribus annis in Valachiam restitutus fuit. Eiectoq; Alexandro, tanti motus bellorū in Valachia excitati fuêre, vt à Valachis Despota crudeliter occiso, ac Visnieuiecio insigni bellatore capto, & in Turciam misso, (de quo ibidē supplicium sumtum est) Lascius Chocimum nōnullo tēporis spatio retētum, pòst Alexandro restituere coactus fuerit. Alexandro filius Bogdanus successit, Bogdano Iuonia, (Ioānem ea vox significat) de quo hîc historiam scribēdam sumpsimus. Is armis Turcicis adiutus, exercitu Bogdani profligato, aliquandiu Valachis præfuit. Habuit Valachia insignes ac bello egregios ante hęc tempora regulos: in primis verò illum Stephanum, qui sępissime tot exercitibus Moschorum & Scytharum deletis, ex eis præclarissimas victorias reportauit omnibusq; terrori ac formidini fuit, pręcipuè autē Turcis, quorū numerosos exercitus profligauit, ad internecionemq; dedit: deinde Draculam, quem vt Matthias rex Vngarorum in officio retineret, proamisso Moncastro ad Turcas Czizouiam & Cechil-

Lascius Despotā in Valachiam restituit.

Reguli Valachiæ insignes.

Dracula.

lum oppida, dono ei dedit. Ea ſunt in extrema Tranſyluaniæ partæ, qua per ſaltum Moldauiæ iungitur. *Petrus.* Quibus virtute bellica ille Petrus haud inferior fuit, violento indomitoq; ingenio præditus, ob idq; Selymo Turcarũ imperatori minùs carus: ex quo Sigiſmundus memorabilem victoriam, authore Ioanne Tarnouio, viro omnibus Imperatorijs virtutibus inſtructo, ad Obertinum reportauit. *Mores Valachorum.* Mores, religio, ſacra Valachorum, ad Græcas, Armeniacasque eccleſias accedũt: apud quos ſacerdotes vxores ducunt. Gens equitatu pollet. Nam quiuis, vel egẽtiſſimus, domi equum alit, quo prędatur ac militat. Scuto, haſta, galea, quẽadmodum Vngari vti ſolent: nõnunquã lancea miſſili atq; arcubus rẽ gerunt. Equi eorum pectoroſi, robuſtiq;, nõ pernicitate quidem in curſu, ſed perſeuerãtia & viribus maximè probantur. Proinde mos eſt, tenellis, cùm caſtrantur, nares præſcindere, ne anguſta reſpiratione fatigẽtur, quãdo nec mediocris equi laus ſit triduo, vel per æſtiuos ſoles, bellicæ agitationis laborem pertuliſſe. Tanta *Perfidia Valachorum.* perfidia gentis eſt, inconſtantiaq; in regulos ſuos, vt facta in eoſdem conſpiratione, leui de cauſſa eos interimãt, nullaq; claritudinis & ſtirpis ratione habita, pecuarios, vel ſordidiſſimos quosq; in locum regulorum aſciſcant. Regio adeò ferax, tãtaq; multitudo boum in illa eſt, vt & in Ruſſiã, pòſt in Germaniam quoque, ij adducantur, qui inter alios maximi ſunt. Habet copiam vini & hordei, nec tritici indiga. Maluaticum vinum ex Turcia, & id genus alia in Poloniam Armenij per Valachiam aduehunt: piper, item crocum, pretioſa aromata, periſtromata, quæ ſunt inſtrumenta luxuriæ. Atq; hæc obiter de Valachia:

chia: nos ad inſtitutam hiſtoriam reuertamur. Bogdanus igitur, Valachia poſt mortem Alexandri obtẽta, adeò Turcarum imperium aſpernari viſus eſt, vt cum Auguſto rege Poloniæ, anno milleſimo, quingenteſimo, ſeptuageſimo ſecundo, mortuo, *Inchoat hiſtoriam.* fœdere perpetuo percuſſo, legatis miſſis impetrauerit, vt ſibi ex Valachia in Ruſſiam, quando vellet, commeare, domos magnatum vetuſtæ ſtirpis inuiſere liceret, vt cuius virgo ſibi pudore, formaque præſtans placeret, eam vxorem duceret, ac vt ex fœdere belli tempore Auguſto regi viginti quatuor millia equorum armis, virisque inſtructa mitteret. Omnium de eo vulgatior fama fuit, eum bona ſibi in Ruſſia emere voluiſſe, ac Valachica gente perfidiſſima, ſi quis ita caſus tuliſſet, vel ſi à ſuis pelleretur, relicta, in Ruſſia manſurum fuiſſe. Auguſtus Turcicam fidem ſuſpectum habens, (quorum Turcarum ſi non inſtinctu, at ſaltem conniuente Selymano, patre Selymi, Scythæ, gens bello inuicta, illam partem Ruſſiæ quæ Neſtrum attingit, ſæpe ingenti clade belli affecerunt, oppida, villas, vicos exuſſerunt, maximam multitudinem pecorum, pariter cum hominibus, abduxerunt) vt Bogdano in fide retento, ſi quando bellum contra Turcas ſuſcipiendum foret, habita Valachia fœderata, (quæ inter ditionem regum Poloniæ, ac Turcicum imperium, tanquam firmiſſimus murus, propugnaculumque quoddam, eſt interpoſita) omnem barbarorum impetum faciliùs ſuſtinere poſſet: adhæc, non ignorãs, maiores ſuos ſæpe cum Valachis religioſiſſimè fœdus conſeruaſſe, quibus ſæpe periculoſiſſimis ac difficillimis temporibus contra vim Turcarum auxilio

fuêre: id facilè Bogdano concedit. Bogdanus igitur, hac tali amicitia tanti regis fretus, sæpius in Russiam venit, summorum domos obit, eos muneribus explet. Quæ cùm ad aures Selymi Turcarum imperatoris, qui iam Selymano patri in imperio successerat, perlata fuissent: in primis verò illa re offensus, quòd tãtum equitatum Augusto ex fœdere in subsidium belli dare debuit: tacitis cõsilijs agitat, vt abdicato imperio Valachiæ Bogdano, illud ad quempiam alium deferret, cogitans, si quando sibi cum Polonis, gente ad arma nata, belligerandum foret, eis Bogdani arma, ac totius Valachię, maximo adiumento fore. Iamq; Bogdanus ingenti inuidia apud suos populares flagrabat, eò quòd nõ solùm totum se ad amicitiam Polonorum contulerat, sed eisdem militari stipendio constituto, eos apud se liberaliter fouebat, Sborouioque Christophoro, fratri Petri, Palatini Cracouiẽsis, sororem se suam in matrimonium daturum pollicetur, quoniam antè Casparo Panieuio Russo alteram dederat. Sborouius ea ex re lætus, quoniam ingens æs alienum contraxerat, vt ex eodem sese euolueret, ad Bogdanum magno comitatu, pulcerrimo habitu exornato, in Valachiam venit: à quo pòst elusus, vindictam animo spirans, re infecta in Russiam, vbi amplas possessiones habebat, redit: ac si quando occasio daretur, vt Bogdanum vlcisci posset, animo intentus erat. Bogdanus igitur adornata profectione in Russiam ad Ioannem Tarlonem, cuius filiam, virginem specie ac pudicitia insignem, in matrimonium ducere statuit, transmisso Nestro in cisijs, quoniam tum glacie obduratus erat, vno atque altero ministro comi-

Consilium Selymi de abdicando imperio Valachiæ Bogdano.

Aduentus Sborouij in Valachiam.

Aduentus Bogdani in Russiam.

comitatus, longeque à suorum agmine seiunctus, in Sborouij puerum, quem ille cum literis peregrè miserat, incidit: qui à Bogdano cuius esset percunctatus, dolenter lamentatur se literas cum sarcinula amisisse, quas herus suus sibi perferendas commiserit. Quare subditis equo calcaribus, ad herum redit: vbi Bogdanum nullo comitatu septum viderit, narrat. Ibi Sborouius cum aliquot ministris, conscensis pernicibus equis, ad Bogdanum aduolat: cui à Secignieuio, non impigro iuuene, secundum aurem vulnus infligitur: dehinc eum Sborouius secum abducit, & in custodiam dat: nec aliter dimittere vult, quàm sibi satisfaciat pro impensis & damnis, quæ subierat cùm ab ipso in Valachiam venire iussus esset. Bogdanus tam inopinato periculo circumuentus, sex millia nummûm aureûm Sborouio dat: reliquam pecuniam se ad certum tempus dissoluturum pollicetur: pro quo Panieuius fidem interponit. Constat id factum Sborouij Augustum regem iniquo animo tulisse. Valachi igitur, siue fidem Bogdani suspectam habentes, siue eum in Polonia interijsse rati, Selymum sollicitabant vt ipsis alium, in locum Bogdani, daret. Erat Iuonia (quem quidam Polonum fuisse, in Masouia natum, dicunt) stirpis Valachicæ, qui se antiquis prognatũ regulis Valachiæ aiebat, vir proceræ staturæ, facie decora, oculis gracilibus, quodammodoque minacibus, toto corpore lacertosus, viribus pollens. Is igitur post mortẽ Alexandri, viuo adhuc Selymano, Palatinus Valachiæ fieri voluit: cui ille Bogdanum, filiũ Alexandri, prętulit. Aliquandiu

Bogdanus se Sborouio redemit.

Origo Iuoniæ stirpis.

post hæc in Russia ac Turcia vnà cum Ieremia Czarnieuieczio Valacho, cuius in eum hoc in bello insignis perfidia extitit, versatus: vt sibi animos Turcarum magis atq; magis conciliaret, suscepta circumcisione ac religione Mahometana, animum ad amplam, copiosamque mercaturam exercendam adiecit. Cuius magnitudine ac splendore, non solùm in purpuratorum, qui Bassæ (id est capita) vocantur, notitiam peruenit, sed & ipsius Selymi. Is igitur ex purpuratis cognito consilio Selymi de imperio Valachiæ alteri demandando, eos largitionibus corrumpit, oratque authoritatem suam apud Selymũ ita interponant, vt ipsum Voiuodam Valachiæ renunciet. Ostendit fidem Bogdani esse suspectam, qui se totum ad amicitiam regis Poloniæ cõtulerit: fieri posse vt Polonorum auxilio adiutus, pòst Turcarum imperium excutiat, abijciatque. Selymus, propensa purpuratorum voluntate cognita, nactus absentiam Bogdani, qui in Russia degens ex vulneribus nondum conualuerat, Palatinatum (id est, dominatum) Valachiæ ad Iuoniam defert, eumq; per speciem mercaturæ exercendæ, in Valachiam, addito ei numeroso equitatu, vt omnes in verba ipsius, iussu Selymi, iurent, mittit. Dicitur ea de re Augustus rex cum Selymo expostulasse. At ille respondit, Iuoniam in Valachiam caussa mercaturæ exercendæ profectum esse. Iuonia in Valachiã veniens, facilè ab omnibus iuramentum accipit. Est arx in Valachia Chocimum, natura loci munita, quam firmo præsidio Bogdanus firmauerat: hanc præsidiarij milites Turcis dedere nolunt, sed eam contra vim ipsorum strenuè defendunt. Bogdanus de rebus dome-

Iuonia sollicitat purpuratos.

Selymus Valachiam ad Iuoniam defert.

domesticis turbulentis certior factus, vt se contra vim Turcarum tueretur, ac defenderet, auxilium sibi ex fœdere ab Augusto dari postulat: cui quatuor millia equorum, plus minus, dantur, ductore Nicolao Mieliecio, Palatino Podoliæ vigilantissimo, sapientissimoque, vt ipsum in Valachiam reduceret: sed incassum. Nam adeò vires Turcarum in Valachia inualuerant, vt ille totus exercitus cum Bogdano in Valachiam missus, collocato Chocimi Bogdano, in Russiam incolumis regressus sit, non tamen sine cæde Turcarum: qua in expeditione, præclara virtus cùm aliorum, tum verò Nicolai Herburti, nobilis ac egregij viri, belloq; clari, enituit: qui vndique ab equitatu Turcico septus, eorum acie perfracta, multis occisis, ad suos nullo lethifero vulnere accepto, saluus redijt. Bogdanus verò, aliquandiu Chocimæ moratus, eam arcem, quàm firmissimo præsidio potest, munit: qua Dobrosolouio, stirpis Polonicæ viro egregio, commissa, ipsemet in Moschouiam fugit, illicq; degere dicitur. At Dobrosolouius, nonnullo temporis spatio Chocimensi arce retenta, eam pòst Iuoniæ tradere, ita iubente Iasloniecio, magistro equitum campestri, cùm id Augustum velle (cuius tum mors nondũ diuulgata erat) dictaret, coactus fuit. Iam Iuonia omni turbulento statu Valachiæ composito, eum pacatè obtinebat, tributum solitum Selymo pendens: ex his quoque supplicium, quos sibi aduersari videt, sumit: præsertim ex propinquis Bogdani, summo loco ortos, opibusque florentes, crudeliter contrucidat, fortunæ suæ impendentis immemor, paulò insolentiùs victoriam exercet. Erat Palatinus Transalpinæ Va-

Augustus iuuat Bogdanum.

Iuoniæ Chocimum traditur.

Consilium Palatini Valachiæ Trāsalpinæ. lachiæ, quem non mediocriter fortuna Petri fratris sollicitabat. Quare de eo anxius, Selymi purpuratos in regia prensabat, vt, quemadmodum Bogdanum Iuonia, fultus auxilio Selymi, ex Valachia eiecerat: sic Petrus adiutus auxilio eiusdem, posset Iuoniam eijcere. Quare eadē via purpuratos, qua olim Iuonia, aggreditur: & si Palatinatum Valachię apud Selymum fratri Petro impetret, se duplo maius tributum, hoc est, centum viginti millia nummûm aureûm, daturum pollicetur. Iuoniæ fidem esse suspectam, qui religione Mahometana spreta, iterum Christianam susceperit, ideoque Christianis apprime faueat: foreque breui vt Bogdanum secutus, pòst ad amicitiam Polonorum se conferat, quorum auxilio adiutus, Turcicum imperium abijciat. *Purpurati assentiūtur Selymo.* Purpurati, magnitudine tributi pellecti, ac hisce verbis moti, Selymo suadent, vt missa legatione ad Iuoniam, ipsummet ad se venire iubeat, illique quem eò mitteret, Valachia cedere. Quòd si dicto ipsius minùs pareat, id se armis consecuturum. Selymus, qui ingenti cupiditate pecuniæ flagrabat, post profusum ærarium in classem quæ in Ionio mari à Venetis, post captam ab ipso Cyprum, in alto depres-
1571. sa fuit, ad id se facilè pertrahi patitur. Quare legatum ad Iuoniam mittit: quem sic verba fecisse, quæ dies erat vigesima prima Februarij, cùm Henrico *Oratio legati Selymi ad Iuoniam.* Gallo à nostris Cracouię diadema imponeretur, accepimus: Selymus Turcarū Cæsar, Iuonia, Palatini Valachiæ, me ad te tributarium suū, cum hisce mādatis, quibus te quàm primùm, nulla mora interposita, satisfacere vult, mittit, vt sibi tributum, nō quale olim, sed duplo maius, nimirum centum viginti mil-

millium nummûm aureûm, mittas. Ni feceris, est alius qui idem se tributum ipsi sua cum posteritate daturum pollicetur. Sed Selymus, memor constantię, virtutis, fidei tuæ, non vult tibi in imperio Valachiæ molestus, si id tributum quamprimū mittas, esse. Quòd si id detrectas, cede alteri, ac è vestigio simul mecum ipsemet, ad dicendam caussam, Constantinopolim proficiscere. Si tibi id molestum est facere, Selymus me tibi denuntiare iussit, se cum firmissimo equitatu, alium ad occupandam Valachiam missurum: cuius voluntati si tu aduersaberis, te ad extrema quæque adducet: tibique non solùm de regno, sed de vita periclitandum erit. Hæc legati verba in animum Iuoniæ, altiùs quàm quisquam existimare potuit, ascenderunt. *Perturbatio Ioannis.* Quare dissimulata animi ægritudine, legatum suos in hospitium deducere iubet: rem esse maioris deliberationis, quàm vt eadem die legato possit responderi: ac, cùm ad totum Senatum pertineat, eum se extemplò conuocaturum dicit, ac ea de re, tam ardua & difficili, consulturū, quidq; omnes animi habeant, se ei statim dicturū. Deducto legato in hospitium, omnia postulata Selymi animo pēsat: gentem vniuersam Turcicam esse perfidissimam, quæ Christianis regibus fidē iuramento cōfirmatam (quamuis ipsemet Christiana fide abiurata, nescio quo pacto iterum Christianus fuerit) nō seruet, sed capta occasione eos in fraudem inductos fallat, decipiatq;. *Consultatio Ioannis.* Si id tributum, tam amplum, in tāta inopia regni, quod ciuilibus bellis exhaustum sit, cōcedat, eo Selymū minimè contentū fore, sed illud insequenti anno aucturū esse, taleq; demum exacturū, qua-

le cum vniuersa gente non possit dissoluere: nec se iam tutum fore, exorto alio qui hæc imperata sit facturus. Quare vniuerso Senatu ad se conuocato, in hunc modum ad eum verba fecit: Si vnquam de re ardua ac difficili vobis consulendum, deliberandumque fuit, hoc certè tempore est. Nam Selymus incredibili auaritia æstuans, nescio cuius instinctu, non contentus eo tributo quod ei pendere soliti sumus, duplo maius à nobis extorquet. Si concesseritis, mea nihil refert: vtpote cùm non mihi, domino, sed vobis, liberisque vestris pendendum sit. Quòd si id negamus, extemplò vim, bellum, direptionem oppidorum, incendia, rapinas denuntiat. In hac igitur inopia regni nostri, quod est vniuersum ciuilibus bellis exhaustum, quomodo ei illud dissoluere poterimus? Proinde quid omnes animi habeatis, exponite. Ego quidem illud animo prouideo, si tam amplum ac immensum tributum Selymo iam concesseritis, minimè eum fore contentum, sed singulis annis maius exacturum, donec opes nostræ planè exhaurientur. Præstat igitur vitam pariter cum vxoribus, paruisque natis amittere, quàm tantum dedecus pati. Nec fortuna mea adeò angor: cùm sciam illud vobis esse pendendum, non mihi. Quare si hanc indecoram, flagitiosamq; seruitutem non vultis pati, omnes absque vlla cunctatione dicite. Ego certè diligenter prouidebo atque curabo, vt huic Ethnico cani, non solùm hoc nouum, tamq; amplum tributũ dem, sed ne vllum planè deinceps pendam, dummodo vos mihi non defueritis. Scio, collegæ carissimi, quid ego vobis debeam, quid Reipub. vestræ: pro quorum salute ac incolu-

Oratio Iuonia ad Senatum.

incolumitate vitam meã profundere paratus sum. Hæc vbi dixit, tacitus mœror, ac insolitũ silentium, vniuersum Senatum cœpit: tandem tanquam graui somno expergefacti, fremunt. Seruitutem sibi à Turcis imperatoribus multiplicari. Iuoniam non tam luculenter quàm verè de tributo loqui. Mori se malle, quàm tantum dedecus, summa cum turpitudine coniunctum, pati. Proinde, vxores, liberos, ac quicquid preciosioris supellectilis habeãt, in arcem Chocimensem, cuius munitioni fidant, se importaturos, ac ibi omnia se collocaturos, pollicentur, seq; Iuoniæ proprijs sumptibus militaturos, hostique ad Danubiũ, qua parte ad se delendos veniat, vnà cum illo occursuros, cum eoque ad vltimam dimicationem congressuros: quæ omnia se iureiurando facturos confirmant. Iuonia, omnium constanti voluntate cognita, paucisque verbis collaudata, fidem ac iusiurandum omnes inter se dare iubet, vt simul secum iunctis armis, Turcas ad internecionem persequantur: se verò etiam atque etiam diligenter curaturum, vt non solùm influentes copias Turcarũ, à ceruicibus Valachiæ reijciat: sed longè, lateque eorum regno euastato, honestam pacem ac quietem vnà cum eis sibi comparet. Accepto ab omnibus iuramento, legatum ad se Selymi accire iubet: cui tale responsum audiente Senatu dat: Equidem pro veteri fide mea, quàm datam Selymo domino meo conseruare solitus sum, de dando tributo libenter parerem, ni voluntatem meorum ab eo abhorrere scirem: qui quæque acerbissima ac durissima ferre malint, quàm eam indecoram seruitutem, nulla ratione ferendam. Quare, cùm id à meis nullo pacto

Mœror Senatus Valachia.

Iuonia legato respõdet.

extorquere queam, Selymum me, ne in malam partem accipiat, vehementer precari: cuius amicitiam mihi ornamento & præsidio, non detrimento esse velim: ideoq; me ea spe Palatinatum Valachiæ ab illo & petijsse, & ob meam singularē fidem in ipsum, obtinuisse. Quę spes ne me fallat, etiam atque etiam oro. Hisce dictis legatum, nulla mora interposita, è finibus Valachiæ excedere, cumque nullis muneribus, vti alios legatos solitus erat, ornatum, equites Valachicos ad ripam Danubij deducere iubet. Quæ res ipsi haud mediocrem suspicionem attulit, Iuoniæ animum esse à Selymo alienum. Iuonia, responso dato legato, ad comparandum exercitum continuò animum adiecit: vbi illico omnes pedites stipendio militari inautorati: quiq; equo stipēdia merere soliti erant, ad Iuoniam cōueniunt: qui iuramēto se iterum atq; iterum obstringunt, se contra Selymum, tam crudelem dominum, ad internecionem, supremamque dimicationem, pugnaturos, omniaq; potius, patriam, vitam, vxores, carissima pignora liberos, amissuros, quàm Palatinum suum deserturos. Tributum autem se statim exacturos, in idque collaturos, vt Iuonia equitibus Polonicis, quorum tum maxima opinio virtutis esset, militari stipendio inautoratis, expedita opera eorum in bello contra Selymum vtatur. Quo consilio Iuonia auidè arrepto, credidit illos fideles erga se fore. Itaque legatū suum Cracouiam ad Henricum, & vniuersum Senatum, eum de statu rerum Valachicarū certiorem faciens, mittit, in quo periculo constitutæ sint demōstrans, auxiliumque ab ipso petens: sibi enim cum Selymo acerrimum bellum fore. Reges Poloniæ cum Palatinis

Iuonia legatum ex Valachia excedere iubet.

Iuonia exercitum comparat.

Legatio Iuoniæ ad Henricū regem Poloniæ.

tinis Valachiæ semper fœdus religiosissimè conseruasse, ac eos contra Turcicos imperatores defendisse, semperque hos regum Polonię clientes fuisse: ob eamque caussam tanto temporis spatio regnum Poloniæ saluum ac incolume stetisse: alioquin, Valachia armis Turcicis occupata, statim regnum Poloniæ in summo discrimine futurum. Nunc se regem maximopere orare, non vt aliquo conductitio milite se iuuet, sed vt Camienieciæ, Leopoli, passimque in reliquis oppidis, per præconem proclamare iubeat, quicunque in Valachiam ad accipiendum stipendium militare proficisci velit, Palatinum tantum ei stipendium numeraturum, quantum ipse poscat: plus enim apud se omnium incolumitatem, quàm impensas valere. Hisce Henricus auditis, se Iuoniam nullo auxilio posse iuuare respondet, nec cuiquam, vt ad promerendum stipendium in Valachiam proficiscatur, permissurum: idque ideo, quòd supra centum annos antiqua fœdera regibus Poloniæ cum Turcicis imperatoribus sint. Iuonia tristi nuntio ab Henrico de denegatis auxilijs perturbatus, fit à suis certior, leuem armaturam equitum Polonicorum, qui ad Borysthenem & Ponti ostia, caussa prædæ acquirendę degunt, esse: gentem tot bellis induratam, vt eis ad vincendum nihil ardui sit: iam eos domum nulla præda consecuta redire velle: ad eos igitur subitò internuntios mittendos censent, vt ad ipsum in Valachiam veniant, qui eis paratum stipendium, quantum velint, dissoluturus sit, modò opera eorum contra Turcas, quos ipsi etiam oderint, vtatur: vim totam belli in eo equitatu sitam esse. Iuonia consilio suorum ar-

Henricus Palatino respondet.

Velites.

repto, subitò vnum atque alterum internuntium ad illos ipsos equites (qui velites optimo iure nominari possent, eò quòd nusquam in loco certo consistunt, solùm abacta hostili præda, huc illuc per loca hostium auia, abdita, occulta, vastamque eorum regionem euagantur) mittit, vt ad se quamprimum veniant: esse quod cum eis de rebus eorum loqui velit. Quòd si quas occultas insidias pertimescant, eis apertè denuntiare iubet, Palatino graue bellum cum Selymo Turcarum imperatore imminere: quod cùm gerendum susceperit, si stipendio militari inautorari velint, Palatinum velle eis, non solùm in vnam partem anni, aut semestre, sed & singulis diebus tantum constituere quantum ipsi poscant. Quæ cùm ad aures Kosacorum (sic enim ij velites à nostris vocantur) ab internuntijs perlata fuissent, nihil de Henrico rege cogitantes, id iter suũ in Valachiam voluntati ipsius aduersari, ex illis ipsis patentibus campis ad Palatinum in Valachiam proficiscuntur: qui de more, gloriæ ac prædæ, tam sibi quàm heris suis acquirendæ caussa, in illos vastissimos campos, permissu suorum herorũ excurrunt, vt aliquo numero Scytharum vel Turcarum comprehenso, quid in solo eorum agatur, vel quæ consilia hostium sint, scire possint. Nam quamuis Turcæ ac Scythæ pacem cum regibus Poloniæ seruare videntur, eiusdemque volunt cupidi videri: tamen ingẽti manu suorum coadunata, solum Podolicum ac Russicum effusè depopulari, magnaque damna inferre solent, ni subitò velites eis occurrãt, ac nonnulla manu suorum subnixi, numerosas eorum copias fugant. Erant autem ij præcipui ductores velitum.

Velites in Valachiam proficiscuntur.

tum. Suierceuius habuit sub signis ducentos equites, vir omnibus artibus, pariter militaribus, instructus, viribusque pollens. Barsanus ducentos duxit. Braslauiensium quoque erant ducenti. Hi sese omnes Suierceuij imperio commisère, nec sine ipsius voluntate cum hoste cõgredi ausi. Coslouius quoque ducentos duxit: Stusenius itidem: Iancius centum: Socolouius totidem. Qui omnes in Valachiã simul ad Palatinum omni metu deposito, profecti fuère. Postquam igitur velites fines Valachiæ attigere, de his Iuonia edoctus, extemplò, qui eos honorificè nomine suo, ac liberaliter exciperẽt, commeatumque ac rerum omnium copiam, quęque ad victum necessaria essent, liberaliter suppeditarent, mittit. Cùm ad secundum lapidem à castris Iuoniæ velites cum ductoribus Valachicis abessent, de eis Iuonia certior factus, ipsemet cũ pulcerrimo equitatu, adiunctus sibi aliquot ex Senatu, obuiam eis proficiscitur: vt se exhibito, animique sui in eos voluntate declarata, illos pòst obsequentiores haberet, ac ad quæuis pericula adeunda alacriores: vbi in conspectum eorum venit, præ nimio gaudio, paucis verbis salutatos, singultus vi lacrymarum impediente, ne verbum quidem proloqui potuit, sed secum ductoribus illorum acceptis, eos sese in castra comitari iubet: vt militari conuiuio exceptis, pòst cum eis de periculis imminentibus suis, de belloq; sibi Selymi ingruente, liberiùs loqui possit, reliquis se sequi iussis. Vbi in castra ventum est, bombardarum maiorum artifices ingentem boatum edere iubet, sic vt cælum sonitu resonare, terra strepere visa fuerit. Postquam satis concentui datum fuit, tot

Ductores exercitus Kosacorum.

Iuonia ad Velites proficiscitur.

pedites è numero ſuorum, quot equites velitum erant, egredi iubet, vt ſingulorum equis acceptis, quod ſatis pabuli eſſet, darent, eosque curarent. Hiſce ita imperatis, Koſacos non certè militari prandio, ſed magnifico ac copioſo conuiuio excipit. Ductores illorum, ſuosque proceres, ſecum in tabernaculum, quod in patenti campo erectum erat, ducit, eosque ſecum epulari, vbi & ſenatus erat, cogit. Reliquos Koſacos in aliqua tabernacula ductos ſimili ratione tractare iubet. Poſtquam epulę remotæ fuêre, iubet aliquot argenteas patinas nummis aureis onuſtas afferri, ac ex eis tantum ductoribus Koſacorum, eorumq; miniſtris apponi, quantũ ſatis eſſet: dictitans, id eis eo nomine ſe largiri, vt longinquitate itineris fatigati in balneis lauent, corporaq; curent. Illi pariter pudore ac quadã admiratione defixi, ſe accepturos negant. Sed vi coacti, ac precibus non ſolùm Iuoniæ, ſed & procerum Valachicorum fracti, accepêre, gratijsque actis pro tanta in ſe munificentia Iuoniæ, omnes aſſurgentes, in conſpectu eius ſtetêre. Ille dextra eis ad læuam partem caſtrorum ſuorum, quę in proximo erant, vt ibi ſtationem haberent, innuit. Deinde mittit eis ſex grandia vaſa vini generoſiſſimi, ſexcentosque thaleros, vt illud in memoriam nominis ſui exhauriant. Nam alioquin illi militi aqua ſolùm in illis vaſtis ſolitudinibus perpetuus potus eſt. Ad hæc parochos ijſdem, ne quid omnino tam ipſis quàm ipſorum iumentis deſit, addit. Appropinquante luce, ipſemet ad ductores velitum venit: quos, vt in tabernaculum ſuum veniant vnà cum comitatu ſuo, orat: eſſe quod ad eos de ſumma rei referat, & quid eos facere velit, omnibus exponat.

Iuonia velites tractat.

Iuonia ad ſe Koſacos acerſit.

Qui vbi alacres venêre, talem orationem ad eos lingua Polonica habuiſſe dicitur. Si de veſtra fide, virtute, conſtantia, fortiſſimi equites, certò mihi non perſuaſiſſem, nunquam hoc difficili ac periculoſo tempore, vos procul è patria veſtra euocaſſem. Sed cùm hæc omnium conſtanti ore celebrata fuiſſet, vos huc euocaui, vt mihi operam veſtram & induſtriam, in hoc bello gerendo contra Selymum, infenſiſſimum hoſtem, præbeatis: pro qua nauata ſi vobis certum ſtipendium militare conſtituere velim: non mediocriter pertimeſco ne meritis veſtris minùs dignum præmium detur: ſed, quicunque ſucceſſus noſtri contra hunc teterrimum hoſtem erunt, omnia vobis, milites, à me largè ſuppeditabuntur, commeatus, pecunia, equis pabulum, ac id genus alia ad eam rem pertinentia. Ego vos, priſtinæ virtutis memores, ita vos geſturos eſſe hoc in bello arbitror, prout de vobis omnium opinio eſt, ac eam in animo meo excitaſtis. Vobis autem ſummas, perpetuasque gratias, & ago, & habeo, quòd ad me, hominem Chriſtianum, ipſi etiam Chriſtiani veneritis: quorum voluntatis erga me, ſemper gratum ac memorem me fore polliceor. Qui etſi pro magnitudine periculi mei pauci eſtis: tamen non minùs mihi gratus eſt conſpectus veſter, quàm ſi duodecim millia mihi in auxiliũ aliunde miſſa fuiſſent. Quare qualecunq; ſtipendium volueritis, id me vobis diſſoluturum recipio. Nec vos vires Turcarum ita animo penſare velim, quaſi à nobis vinci non poſſint. Fateor eos hactenus miro ſucceſſu vſos fuiſſe, qui à ſordidiſſimo initio orti, in tãtam amplitudinẽ peruenêre: ſed quæ ab eorũ per-

Oratio Iuoniæ ad Koſacos.

fidia, non virtute profecta, summo cum scelere cōiuncta sit. Fateor item Deum immortalem cōsuesse, quò grauiùs homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum vlcisci velit, his secundiores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere. Sic Turcæ si hactenus felici successu vsi sunt, id ita volente ac permittente Deo factum est, vt quantò altiùs ascenderunt, tantò grauiùs corruant. Plura loqui me vis lacrymarum non patitur. Qui sit animus erga vos meus, vos optimè & perspicere, & intelligere posse video. Quemcunque casum fortuna inuexerit, hūc vobiscum communē ducam. Hæc proloquuto Suierceuius pauca pro omnibus militari ac rudi sermone sic respondisse, dicitur: Non stipendium tuum, Iuonia, vt ad te veniremus, nos pellexit: quod nos semper pro minimo duximus: sed potiùs virtus nostra singularis, vt cōtra hunc fœdissimum ac acerrimum Christianorum hostem pro incolumitate tua dimicemus. Stipendium non curamus: qualis tandem fortuna nostra futura est, exitus belli declarabit: satis à te remunerati videbimur, si hoste tuo intra fines regni hisce nostris dextris represso, honestam pacem cum eo habueris. Tu verò quid postea nobis præstare debebis, fortuna nostra id te docebit. Nec vires Turcarum horremus: quorū successus quales tandem adhuc erunt, eos diuinæ prouidentiæ iam cōmittendos censemus: nos in hostem intenti erimus, vt eum à iugulis tuorum auertere possimus. Oratione Suierceuij Iuonia confirmatus, ductores Kosacorum secum prandere iubet, quibus epulum dat: alteram mensam Logafetus, Veremias magister

Suierceuius pro omnibus Iuoniæ respondit.

ster equitum, cum reliquis Senatoribus occupat. Hæc acta sunt vigesima die Martij. Cæterùm Selymus audito responso Iuoniæ, simul ira, indignatione que accensus, (quam legatus amarulentis verbis, eò quòd nulla munera à Iuonia acceperat, auxit) sine mora Palatino Transalpinæ Valachiæ triginta millia Turcarum, duo Vngarorum mittit, vt coadunata suorum manu, Iuoniam capiat, eoque ad se misso, ipse totam Moldauiam occupet, in eaque Petrum fratrem suum, Palatinum constituat. Is mandato Selymi alacriter suscepto, suisq; ad arma conuocatis, simul cum Turcis ac Vngaris flumen Moldauam tranat. Erant ferè omnium centum duo millia fortissimorum virorum. Qui non solùm Iuoniam è Valachia eijcere poterant, sed & quemque fortissimum regem bello lacessere ac vincere. Hinc nocturno, diurnoque itinere fatigati, vt tàm sua quàm equorum corpora reficerent, nil de Iuoniæ inopinato aduentu suspicati, in loca herbida, quæ supra flumen latè patent, equos effusè euagari patiuntur. Interea speculatores ad Iuoniam prandentem veniunt: flumen Moldauam maximam vim hostium tranasse, quibus Turcæ simul cum Vngaris intermixti sint: nec eorum certum numerum sciri posse, sed supra centum millia esse suspicari: nunc omnes equis in pascua læta missis, se quieti dedisse. Quos si Iuonia cū parata suorum manu aggrediatur, facilè ad vnum deleri, vincique posse. Hæc tanta alacritate animi à Iuonia audita fuēre, vt Suierceuium cum suis confestim præcurrere, datis ei sex millibus Valachorum, qui linguæ Turcicæ gnari, omnia certiùs cognoscerent, iusserit: ipsemet verò

Indignatio Selymi in Iuoniam.

Exercitus Palatini Trāsalpinæ Valachiæ contra Iuoniam.

Iuonia fit de hostibus certior.

cum ſuis, quoniam paulò onuſtiores armis erant, ſubſequitur. Suierceuius omnes orat, vt, ſi læta ex hoſte victoria potiri velint, quanto ſilentio poſſint, ad hoſtiũ caſtra nullo clamore diſſono, aut tumultu edito perueniant. Hiſce ita inter ſe compoſitis, in ſpeculatores Moldauorum, qui ſupra caſtra ſuorum ſtationes, ne quis impetus in quietos fieret, agebãt, incidit. Erant verò hi quadringẽti: qui omnes à Koſacis circumuenti capiuntur. Quos primò benignè, demum minaciter alloquuntur, quid cõſilij hoſtes habeant, vbi ſint, quid agant: ſi indigna nolint pati, vt exponant, cogunt. Illi ſuppliciter & ingenuè, præſentis periculi metu perterriti, fatentur, Valachos Tranſalpinos pariter cum Turcis, quibus intermixti Vngari ſint, non tam longinquitate ac difficultate itineris fatigatos, quieti ſe dediſſe, ac corpora curare, quàm vt Iuoniam vegetiores inopinatum aggrediãtur. Quos ſi iam ſecuros ac omni cura diſſolutos inuadat, eum facilè compotem victoriæ futurum. Valachorum Tranſalpinorum non eſſe ampliùs ſeptuaginta millia, Turcarum triginta, Vngarorum tria. Hiſce Koſaci cognitis, ſubitò ad Ioannem nuntios mittunt, in quo ſtatu res hoſtium ſint, eum certiorem faciunt: vt cum ſuis maturè (in manu enim victoriam eſſe) approperet. Ipſi verò non procul ab hoſtium caſtris, duabus horis ſtationes, vigiliasque taciti agunt, ne vſquam hoſtis commoueatur, aut quicquam incipiat. Quæ vbi celeriter ad Iuoniam perlata fuiſſent, ſtatim ipſemet adeſt, Suierceuiumque ſuos diſponere, ac quamprimum cum hoſte confligere iubet. Ipſe verò, quoniam multitudine abundabat, ſua acie in longitudinem extenſa, tribus

Capiuntur ſpeculatores.

Iuonia de ſtatu hoſtiũ cognoſcit.

ex partibus hoſtium caſtra, omni præſidio nudata, aggreditur. Suierceuius parte ab altera cum ſuis citatiſſimè ad hoſtem, antequã Iuonia acceſſiſſet, peruenit: ibiq; ſublato clamore, caſtra hoſtium inuadit. Hoſtes, ignoto & horribili ſonitu repente exciti, neque fugere, neq; arma capere, neq; omnino facere, aut prouidere quidquam poterãt. Ita cunctos ſtrepitu, clamore, & nullo ſubueniente, Koſacis inſtãtibus, tumultu, terrore, formidine, quaſi vecordia ceperat. Ecce tibi in tanta ſtrage hoſtium ſubitò Iuonia cum ſuis adeſt: qui & ipſe ſtratos ac perturbatos egregiè cædit. Fugæ nuſquam locus eſt. Nam Moldaui procul equos à ſe in paſcua abegerant, nec quomodo fugerent habebant: omnes nudi, inermesq; hoſti, ad primos ſucceſſus victoriæ exultanti, iugulũ præbent. Fit totis caſtris plãctus. gemitusq;. Ex tanto numero hoſtiũ nemo, præter Palatinum Tranſalpinæ Valachiæ, vnà cum Petro fratre, quem in Valachiam fretus tãtis copijs deducebat, fugit. Hi igitur, conſcenſis equis, qui in tanto periculo vix eis oblati erãt, pernicibus, per lacũ qui ex Danubio oritur, tranant, perueneréq; ad arcẽ Brailouienſem ad præfectum Selymi: reliqui omnes ad vnum cæſi, alitibusq; obiecti. Tum ſpectaculum fuit horribile, in cãpis patẽtibus omnes viri afflicti: ac multi vulneribus acceptis, neq; fugere poſſe, neq; quietẽ pati, nici modò, & ſtatim cõcidere. Poſtremò, omnia quà viſus erat, cõſtrata telis, armis, cadaueribus: & humus infecta ſanguine. In caſtris multũ opulẽtiæ repertũ fuit: quæ Iuoniæ omnis ceſſit: quam ille militibus, in primis verò Koſacis dat, qua plurimùm ditati fuêre. Iuonia in iiſdem caſtris quatriduum moratus, vt

Stratagema Iuoniæ.

Prima cædes hoſtiũ.

Fuga Palatini cũ fratre Petro.

Caſtra capiuntur.

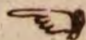
suorum corpora cæde hostium defatigata, viribusq; exhausta reficeret, cadauer Palatini ac fratris Petri summa cura requirit. Quo haud reperto, rectà exercitum in regionem Palatini Valachiæ Transalpinæ inducit: castella, oppidaq;, & natura, & viris parum munita, adgreditur: quosque obuios nulla fœminei sexus ratione habita, necare, puberes interficere, villas & vicos pariter cum oppidis igne succendere imperat. Triste ac miserum ibi spectaculum fuit, cùm illam partem Valachiæ Transalpinæ omnes fumantem, ac flamma relucentem aspiciebant. Trahebantur senes ad cædem, rapiebantur parui pueri ad necem, matronæ pariter cum virginibus stuprabantur: quæque crudelissima & acerbissima perpetrabantur. Iuonia vniuersos laudat, atque agit gratias: hortatur ad cætera quæ leuia sunt, parem animum pro victoria gerant: satis iam pugnatum: reliquos labores pro præda fore. Hac tali populatione victor exercitus ad Transyluaniam, siue Sedmigrodensem regionem peruenit: visaque Brailouiensi arce, iter ad inferiorem Danubij ripam deflexit. Ibi cognoscit Palatinum Transalpinæ Valachiæ vnà cum Petro fratre esse in arce: itaque protinus aduersum illud oppidum suos ducit. Est ciuitas Brailouiensis supra Danubium sita: quæ arcem percommodam habet, & natura loci & firmo præsidio bene munitam. Ibi Iuonia non procul ab oppido Brailouia, arceque, nactus locum percommodum communiendis castris, sic vt ex arce tormentis muralibus nulla ratione infestari posset, aberat. Hinc scribit literas ad præfectum arcis, easque duobus captiuis Moldauis perferendas committit: quibus illum orat

Iuonia Palatini ditionē vastat.

Castra Iuoniæ ad Brailouiam.

orat vt Palatinum Transalpinæ Valachiæ, perennē hostem suum, vnà cum Petro fratre, qui ob nullum ipsius maleficium bellum ipsi intulerint, ac post infeliciter tentatū prælium ad eum ex acie fugerint, extemplo sibi tradat: alioquin se exercitum ab oppido non remoturum, donec vi adactus eos dedat. Ad has literas sic præfectus arcis, per quatuor Turcici sanguinis, (quorum duo oppidani erant, duo ex arce domestici) respondet, ac simul Iuoniæ decem globos grandes tormentarios, totidem minores cū duabus sagittis mittit. Audio te (inquit) ministrum esse Selymi: ideo rationem tui habeo: eos minimè apud me esse, quos petis, nego: sed cùm ad aures meas perlatum fuisset, te ingentem multitudinem exercitus Cæsaris cecidisse, qui mandatis ipsius parentes, in Valachiam Petrum fratrē Palatini Transalpinæ Valachiæ deducebant: edico tibi, nisi hinc obsidionem quamprimum solueris, huiusmodi ferculis cum tuis pascēris: quibus vnà cum exercitu tuo satiatus, pòst ructabis. Hoc tale responsum tantam Iuonię indignationem mouit, vt illis ipsis internuntijs quatuor comprehensis, naribusq; eorum simul cum labijs ac auribus præcisis, pedes singulorū sursum versos longissimæ trabi ferreis clauis affigere iusserit, eosque terram capitibus attingentes ante oppidum sclopetarios ferre, abijcereque imperarit. Horrendum id omnibus spectaculum fuit: quo Iuonia præfecto arcis demōstrare voluit, eum similem exitum vnà cum profugis manere. Hoc tali tristi exemplo edito, nulla mora interposita, pedites scalis in eum vsum paratis, admotis, mœnia vrbis clamore sublato conscendere iubet. Nec consilium euentus

Responsum præfecti arcis.

Iuoniæ indignatio in internuntios.

Nouum genus crudelitatis.

Celeritas peditum. moratus est. Nam pedites tanta celeritate sese sub mœnia oppidi insinuauêre, vt priusquam oppidani sese ad resistendum opponerent, euaderent in murum: quo diruto, totus exercitus in oppidū irrupit. *Capitur oppidum, ac cædes ingēs.* Ibi ingens cædes Turcarū facta fuit, nemini parsum: vbi ex cæsorū cadaueribus sanguis instar riui in Danubium profluxit: parui pueri ac vberibus matrum abrepti, vagientes occisi. Quatriduum ibi in cędibus perseueratum est: in locis abditis ac occultis latitantes homines quæsiti, ex latebrisq; ad cædem tracti: tota vrbs direpta, ac per iram incensa, nullo hominum, ac ne canū quidem inter incendia, ruinasq; relicto. Plurimum ibi auri, argenti, pecuniæ signatę, vnionum, margaritarum, repertum est: quæ omnia prædæ militum cesśere. Erat ea ciuitas in illis locis omnium opulentissima, eò quòd post occupatam à Turcis Græciam, multū diuq; in pace vixit: qua parta, nullo motu belli conquassata, supremā dum cladem adijt. *Funditus delétur Vrbs.* Nam à victore hoste ne vna quidem domus integra relicta fuit: omnia euersa ac solo adæquata fuêre, præter arcem, quæ omni præsidio vrbis nudata, sola relicta fuit. Ad quam capiendam Iuonia suos admouere voluit, ni à præsidio, quo arx validè firmata fuit, clades pœnitēda subeūda foret. Interea Iuonia in direptione vrbis occupato, speculatores adsunt, qui ipsum certiorē faciunt, quindecim millia Turcarum magnis itineribus in subsidium arci Brailouiensi venire. Quibus ille cognitis, ac nihil tāta multitudine hostiūm territus, confestim Suierceuium cum Kosacis, additis ei octo millib. equitū Valachicorum, contra illos mittit. Ad quos vbi is præproperè aduolasset, nullo illis spatio ad recolligēdas vires

vires dato, cum eis alacriter prælium init. Omnes occisi ac perempti, præter mille equites, quos fuga subtraxit. *Victoria Suierceuij.* Quibus Suierceuius insecutis, multos pellat & cædit. Qui cædi supererāt, fuga ad arcē Teinensem, quæ ditionis Turcarum erat, delati sunt. Erant in proximo, nō procul ab illa ipsa arce, Turcarū copiæ, quibus agmina Scytharū intermixta erāt. *Aliæ copiæ Turcarum.* Subitò Suierceuius ad Iuoniam cum læto victoriæ nuntio mittit, certissimam ex hoste victoriam pollicēs, modò omissa oppugnatione arcis Brailouiēsis, cum omnibus copijs absq; mora adsit. *Iuonia ad Suierceuium venit.* Ille, tam lęto nuntio accepto, arce Brailouiensi neglecta, cuius expugnationē & sibi difficilem, & periculosam esse sciebat, ad Suierceuium celeriter venit. Quo cum consilijs cōmunicatis, simul illas ipsas copias aggressi delent, & ad internetionem dant. Hinc ad oppidum Teinense exercitus admotus. Quò facilè, sine vllo oppugnationis labore, & expugnato & capto, omnes oppidanos, pariter cum fœminis, crudeliter, ne vno quidem ex tanta multitudine relicto, necat. *Oppidum à Iuonia capitur.* Hosce Iuoniæ successus Suierceuius cum suis Kosacis adiuuabat. Nam primus semper cum Turcis hastatis prælium inibat: in prima frōte equites cum tormentis manuarijs locabat: quorum horrēdo sonitu, crebrisq; ictibus globorum, semper Turcarum aciem nō mediocriter turbabat. A dextro cornu eis sagittarios opponebat: qui grandine sagittarum immissa Turcicas acies vulnerabant. A lęua parte erant locati, qui erectis breuioribus lanceis, in omnē occasionē intenti, Turcas eis cōfodiebant. Quos Suierceuius ab his cōturbatos, cędi Valachorū obijciebat. *Stratagema Suierceuij.* Interea sexcētiKosaci oppidū Bialodrogense versus,

quod est ditionis Turcarum, citato agmine proficiscuntur: quo direpto ac succẽso, dimidiata pars ipsius fœdo incendio conflagrauit. Plurimum ibi prædæ nõ ignobilis repertum fuit: qua militi obiecta, multum ea ditatus fuit. Iuonia verò cæde Turcarum fatigatus, læta quiete, non procul ab arce Teinicensi, quam nudum in patentibus campis reliquerat, per octiduum suos reficiebat. Vbi iterum repẽte fit certior, Turcarum simul cum Scythis aliquot agmina, ab oppido Bialogrodensi proficisci, qui in proximo Iuoniam cum exercitu adesse ignorantes, dispalati huc illuc, reperto vado tranabant. Quos procul Kosaci conspicati, orant Iuoniam vt ipsis potestatem illos inuadendi, pellendique det. Ad quos sic Iuoniam verba fecisse, vt author est Barholomeus Paprocius, intelleximus. Vestra incredibilis, Poloni fortissimi, virtus facit, hicq; ardor pugnandi, ij vestri successus, vt vobis nolim quicquam à me denegatum esse. Ite Deo comite, proficiscimini felices: hostiumq; exercitus, vt vsu edocti estis, cædite. Tibi autem, Suierceui, hic totus exercitus curæ sit: quos ita contra hostem instrues, prout occasio rerum gerẽdarum postulabit. Hæc vbi dixit, Suierceuio tria millia Valachorum, vt eorum opera contra hostem vtatur, addit. Quibus ille acceptis, ei gratias agit, quòd de se tantam opinionem habeat: quam ne fallat, se etiam atque etiam diligenter curaturum. Acceptos igitur Valachos cũ Kosacis non miscet, sed ab agmine suorum remotos, ex eis nouam aciem quandam post terga Kosacorum instruit. Suos verò illos ducentos mille Kosacos, in tria agmina disponit. Quadringentos in prima fronte scutis rotundis tectos locat, ac hastatis

Iuonia exercitum quiete reficit.

Iuonia oratio ad Kosacos.

Suierceuius Iuoniæ respondet.

hastatis Turcis obijcit. Ipsemet sibi dextrum cornu cum sagittarijs quadringentis sumit. In læuo totidẽ cum lanceis missilibus locat. Turci eorum paucitatem conspicati, eamque præ se contemnentes, prælio sese expediunt. Qua visa re Suierceuius equites, quos in prima acie collocauerat, tormenta in eos displodere iubet. Quibus turbatis nimbo sagittarũ, in eorum agema suis immissis ex læuo latere, eos hastis vrgere iubet. Sic illi ancipiti prælio distenti, (nam in vnicum tantùm agmen coadunati erant) egregiè à Kosacis cæduntur: quibus, qua vi possunt, Turcæ simul conglobati resistunt. Ab initio ferè horam anceps prælium stetit: donec Valachi, post velites à Suierceuio dispositi, intenti in pugnam, vegetes animo ac corporibus, haud secus quàm diu retentæ feræ concitati, cum ingenti clamore ad velites aduolant: qui maxima vi in agema Turcarum turbatum incurrunt, eosque omnibus ex partibus, quibus pedites intermixti erant, aggrediuntur. Pedites nunc equis crura succidunt, nunc ilia suffodiunt: qui in fugam dissipati, omnes ferme terga vertunt, à velitibusque cæduntur. Ex quibus solùm tres desiderati, ex Valachicis centũ: sic Polonis paruorum insignis victoria stetit. Iuonia ex longinquo tam inclytæ victoriæ spectator fuit. Hostium castra cum impedimentis & capta, & direpta fuêre: plurimum ibi prædę inuentum: quæ viritim militi distributa. Capti erãt hostiũ ducenti: qui omnes ad Iuoniam tãquam pecudes adducti fuêre. Quos is inter pedites sclopetarios pellere iubet: qui omnes ad vnum, falcibus maioribus, quibus fœnum secari solet, in frusta conciduntur. Dux illius victi exercitus,

Committitur pugna.

Victoria velitum.

Opulentia ducis. in potestatem Polonorum venit: homo tantæ opulentiæ, vt sexies se liberari atq; redimere, modò ne Palatino viuus traderetur, voluerit, bis auro in altera statera posito, ter argento, semel margaritis. Fuit egregię ac procerę staturæ, ad promerendamq; gratiam habilis. Sed apud Polonos plus fides quam luotiam habilis. Sed apud Polonos plus fides quam luoniæ dederant valuit. Nam antè ex tot spolijs Turcarum, auro & argento satiati, omnes pollicitationes eius flocci pendentes, eum viuum in potestatem Iuoniæ tradunt. Quo cum ille per aliquot dies colloquium de rebus Turcicis habuit: posthac eum pedibus membratim dissecandum obijcit. Hinc ad Vissam oppidū suum copias mouit: vbi tot pręlijs fracti exercitus vires refocillauit. *Selymi terror.* Interea Selymus, Constantinopoli tot Iuonię victorijs perturbatus, ac territus ne plane Valachia exueretur, ac è Græcia (quod illi, opinor, contigisset, ni defectio Czarnieuiecij ad Turcas obstitisset) pelleretur: cum suis Deo more suo supplicat. Nam Turcæ peculiarem religionem, à Muamede, seu Mahomete, hinc ab anno Christi millesimo supra vigesimum, quam Mahometes Saracenis anno Christi sexcentesimo vigesimo tertio obtruserat, acceptam habent. *Proponit se de origine Saracenorū ac Turcarū dicturum.* Ne verò quis Saracenos & Turcas eiusdem stirpis aut originis esse existimet, nonnulla mihi de origine vtriusq; gentis esse dicenda videntur. *Saracenorū descriptio.* Saraceni longè sunt vetustiores Turcis. Ij sedes suas, regnante tum Lechone apud Polonos, in ea parte Arabiæ, quæ Petræa dicitur, habuère, vocabanturq; ab incolatu loci Arabes: stipendiumque sub Heraclio, tum bellum cum Costrea rege Persarum gerente, merebant. A quo stipendio militari exautorati, vt ignominiam nomini suo inustam vlcisce-

scerentur, Mahometo se adiungunt: qui Meccæ, in vrbe opulenta, in tanto dissidio Christianorum de religione, adiutus à Sergio, monacho factionis Nestorianæ, à Christianis diuersa docere cœpit. Arabes enim vana opinione ducti, se vnicos mortalium esse à Sara, vxore Abrahę, genitos, regniq; cælestis legitimos hæredes, opinati sunt: *Opinio Arabum de sua stirpe.* quorum opinioni Muamedes assentiendo, eos ad se pellexit. Vtq; militarem disciplinam inter eos constitueret, multitudini decem duces, ex nobilioribus, potentioribus, ac sibi affinitate iunctis præfecit, eamq; in cohortes ac centurias distribuit: cuius viribus adiutus, Meccā, vrbem in Arabia opulentam, demū aliquot oppida capit, ditionisq; suę facit. Hinc facilè tota Arabia potitus, venerabilem se tot populis pręstitit. Post cuius mortem, apud Saracenos, pontifices ad Caliphum, seu Mustacenum, in Perside potentes fuère. *Potētia Saracenorum.* Hinc Africa potiti, pariter cum magna parte Hispanię, sæpe Siciliam, quondā populi Romani, victoris tot gētium, Prouinciam, Italiā, Galliam, infestarunt. Quorum audaciam Carolus Magnus armis vix repressit. Pòst, anno Christi nongentesimo supra octogesimū primum, vel paulò plus, minúsve, Scytharū multitudo, qui prę cęteris ad orientē vergūt, circaq; Tanaim sedes suas habent, domo profecta, sine duce, sine legibus, vagi, dispalatiq;, ex raptu, prædaq; aliquandiu vixerunt: donec Persas, qui tum Saracenis subiecti erant, bello adorti, eorum vrbem magnam & opulentam, Turcem nominatam, occuparunt: à qua se pòst eodem nomine Turcas, seu Turcos, dici voluerunt. XB. De Turcarum origine alios diuersa tradidisse video: quos aiunt ex Caucasi portis egres-

Asia à Turcis occupatur anno Christi 844

Sententia Curionis de origine Turcarum.

Trãgolipix primus rex Turcarum.

sos, primùm finitimas gentes, & in his Armenios, inuasisse: inde minorem Asiam, abhinc anno Christi 844. ab eis occupatam fuisse. Queq; ipsi de se memorant, nõ omnino diuersa à superioribus esse videtur, quorum hæc sententia est. Gentis authores suæ, ex Caspijs montibus ac finitimis pulsos, in Persidem & minorem Asiam descendisse: nec prius apud eos regiam familiam cœpisse, quàm sint è Scythia profecti, cùm antea sine duce, sine legibus viuerent. Inde (vt sunt humanarũ rerum vices) ex cuiusdã Othomani successu, celebrari vnam familiam cõtigisse: ex qua reges, demum Cæsares creare cõsueuerint, & hodie creent: idq; ita accidisse memorant, vt tres numero fratres, in ampla & regia fortuna à patre relicti, cùm vicissim imperitare cœpissent, siue pudore impediente, siue metu, quum parum tutum esset nõ cedere ætati: duo minores natu, Aleus & Othomanus, regno maiori fratri relicto, domo vterq; cum manu sua profecti, hic Cappadociam, Galatiam & Bithyniam occuparit: ille Carmaniam, Lycaoniam, & eas terras quę Tauro adiacẽt. Et hæc Turci de se memorant: quibus perbellè se Scythas esse fatentur. Cælius Curio, qui Saracenicam historiam scripsit, de origine gẽtis, eorumq; regibus prorsus diuersa tradit: qui vult Turcas originem stirpis ab Hunnis sumere, nec apud eos tum primùm Othomanum regnasse, sed longè antè, ante Trangolipicem Mucaletum. Etenim Saraceni, in aliquot factiones principũ, qui tum totam Persidem pariter cum Africa obtinebant, diuisi, inter se domestica bella gerebãt, seseq; ciuili ferro cõfodiebãt: orto igitur bello inter Muhumetum, qui tum in Perside regnabat, & Babyloniũ Calyfam, Muhu-

Muhumetes ad se Trãgolipicem, qui è Caucasi mõtis angustijs cum Turcica multitudine egressus, circa fines Persarum vagabundus degebat, accersit. A quo adiutus, Calyfam facilè vincit, superatque. Turcæ igitur ex Perside cum duce suo regredi volentes, transitumque sibi tutum per pontem qui Araxi flumini impositus erat, concedi à Muhumeto postulantes, (quos ille apud se retinere cupiuit, vt opera eorum contra Indos vteretur) id se facturum detrectat. Illi, simul ira, indignationeq; accensi, (quorum solùm tria millia erant) veritiq; grauius periculum, in Curbãtidem solitudinem sese subtrahunt, indeq; crebris excursionibus agros Saracenorum depopulantur. Quorum ferociam Muhumetes reprimendam ratus, triginta millia Saracenorum cum certis ducibus ad eos delendos mittit. Sed Turcæ, audito aduentu eorum ad se, in densiores solitudines sese subducũt, vt captata occasione Saracenos opprimere possint. Nec consilium euẽtus moratus est. Nam exercitus Muhumetis, Turcas metu cessisse ratus, nullis stationibus habitis, ab eis per insidias contrucidatur. Hac tam insigni clade suorum Muhumetes irritatus, comparata ingenti manu suorum, ipsemet cõtra Turcas, quorum iam exercitus ex colluuie tot gentium creuerat, proficiscitur. Quibuscũ non meliori euentu collatis signis acriter dimicat. Nam Turcæ, assueti Saracenos vincere, Muhumeto occiso, qui equo lapso ceruices, cùm suos ad acriter prelium ineundum adhortaretur, fregerat, ex Saracenis facilè victoria potiuntur. Cuius admiratione Saraceni defixi, illũ ipsum ducẽ Turcarum, Trangolipicẽ, regem apud se creant: qui accepta pariter cum suis religio-

ne Mahometana, vnà cum Saracenis in vnum corpus Reip. coaluit. Trangolipix igitur à Saracenis in Persíde rex factus, omnes magistratus, dignitatesq; à Persis in suos transfert, indigenisq; Persis, quorum reliquiæ adhuc supererant, oppressis, inter suos ac Saracenos vniuersam Persidem diuidit. Quoq; finitimis terribilior esset, à suis nouo nomine Sultanus (quod nomē linguæ Latina summum imperatorem sonat) appellatur. Qui pòst per manus posteritati suæ regnum tradidit. Ac ne qua inter Saracenos ac suos discordia esset, omnes Turcas, à ciuitate quę in Perside diues opum fuit, appellat. Turcæ, tanta potentia aucti, illos ipsos Saracenos qui in Africa potentes erant, adorti, cum eis societatē ineunt, simulq; armis iunctis, Constantinopolitanis imperatoribus, reliquoq; Romano imperio, terrori, formidiniq;, quod ad Germanos trāslatum fuit, fuēre. Durauit potentia Sultanorū Turcarum vsq, ad bellum Scythicum, seu Tartaricum, quod Scythæ Turcis illis qui Persidem obtinebant, anno Christi 1240. intulerūt. Quibus deletis, (quo etiam tempore vniuersa Polonia, viuo rege Pudico, ab eisdem Scythis magnā cladem acceperat) vix ex tam numerosa multitudine pauci eorum relicti fuēre: qui infima plebe sibi ascita, nil secum præter arcum ac pharetram gestātes, latrocinari cœperunt, nec vllo rege vsi sunt. Nihilominus nomen Sultanorum mansit penes illos Saracenos qui in Africa erant: qui se antiquo nomine Saracenico quàm Turcico appellare maluerunt. Turcæ igitur latrocinijs assueti, angustias montiū insident, ex eisque finitimos agros, & Romani imperij vrbes crebris incursionibus vexant. Non tamen viribus Scy-

Origo nominis Sultani.

Turcæ à Scythis in Perside deleti, anno Christi 1240.

Turcæ vires recuperant.

Scytharum, quibus finitimi erāt, pares esse poterāt: quos illi ad finitima Græcię pellebant: & quàm infirmi contra Scythas erant, tam fortes contra Græcos existebant: adeò vt tandem etiam cum Græcis Cæsaribus ad aperta bella deuenerint: quorum copijs sępe deletis, Romanas prouincias depopulabātur, ad Sangariumq; amnē vsq; populatione peruenerunt. Hinc à mari Pōtico atq; à Galatia ad Lycium atq; Carium mare, & Eurymedontem fluuium, omnia ditionis suæ fecēre: veterisque nominis sui memores, quod fortassis in gēte non abolitū fuit, Turcas se appellant. Quoniam verò se cōmodè sine ducibus viuere nō posse vident, sex potissimùm è numero suo legūt: inter quos omnes prouincias, quas breui temporis spatio consecuti sunt, partiuntur, eorumq; imperio se subijciunt. Caramanū Alisurium: cui Phrygiam mediterraneam, Philadelphiam vsq; & prope Antiochiam ad Mæandrum fluuium sitam, (à cuius nomine pòst illa tota regio Caramania appellata est) concedunt. Saraconem: cui quicquid est Smyrnam vsq; ad interiorem Ioniæ oram, dant. Sasanum: cui Magnesiā, Prienen, Ephesum largiuntur. Calanum, eiusq; filium Cerasum: cui Lydiam, Ætoliam, Mysiam quę est ad Hellespōtum sita, impertiuntur. Armarij filios: quibus eas terras quæ à flumine Sangario ad Paphlagoniam vsque extenduntur, fruendas permittunt. Atmanum, seu Othomanum: quem omnibus regionibus quę circa Olympum sunt, pręficiunt. A quo Othomano hodierni Turcici Cæsares hinc ab Christi regis ortu 1301. originem sumunt: à quo tam Italici quàm Germanici scriptores historiam suam inchoant. Atque hæc quidem

Turcæ inter suos duces imperium partiuntur.

Caramani regnum.

Saraconis.

Sasani.

Calani.

Armarij filij.

Othomani.

Othomanus regnare cœpit an. Christi 1301.

origo Turcarum, eorumque regum successus mihi verior, vt Cælius tradit, esse videtur, quàm quòd primò ad Othomanũ referatur: siquidem illi longè ante Turcicis Sultanis, quemadmodũ ex superioribus liquere puto, hinc ferè à sexcentesimo anno vsi sunt. Othomanus igitur præ illis reliquis, inter quos Turcicum imperium diuisum fuit, longè gloria rerum gestarum superior fuit: quibus non multò pòst bello illato, eisdem iugum imposuit. Nec hic successus ipsius solùm cõtra Turcicos imperatores fuit, sed & cõtra Christianos: inter quos cùm discordia glisceret, Bithyniam & omnes circa Pontum prouincias, decem annorũ spatio (tandiu enim rex fuit) ditionis suæ fecit. Filius huius Orchanes, paternæ virtutis æmulus, bellum per manus acceptũ strenuè est executus: miraq; felicitate Mysiam, Lycaoniam, Phrygiam, Cariam, subegit: armaq; sua in Hellespontum vsque ad Euxini littora promouit. Post hunc alij qui regnarunt, celeri cursu victoriæ, vsi mira felicitate, tot populos vsque ad Baiazethem subegerunt: cuius Tamberlanes, Scytharũ rex, obscuro loco ortus, imperium adeò labefactauerat, vt eodẽ capto, caueæq; incluso, eum in ludibrium per totam Asiam secum duceret: cui si quando equus conscendendus erat, tergo ipsius pro scabello vsus fuit. Pòst Amurathes exercitũ in Europam deportauit. Mahometes verò secundus, Cõstantinopolim, toties armis Saracenorum oppugnatam, (quæ olim Byzantium dicta fuit) occupato regno Trapezuntis, nomineq; Cæsaris occidentalis assumpto, Græciam omnem, Thraciam & Mysiã, seu Valachiam, cũ Illyrici parte, & ad Istrum latè omnia per Pontum occupauit. Tam insolenter Maho-

Othomani imperium ac felicitas.

Orchanes Othomano succedit.

Baiazethes à Tamberlane captus, anno Christi 1392.

Amurathes.

Mahometes 2.

Mahometes ac crudeliter, capta Constantinopoli, victoriam exercuit, vt omnibus Christianis gladio dissectis, Constantinum eius vrbis Cæsarem interfecerit, eiusque caput ludibrij caussa pilo affixum in castris circumferri iusserit. Pòst sæuitia sua in nobilitatem conuersa, omnes inter cõuiuia per ludibrium contrucidauit. Magna iam tum potentia, post imperium occidentis à Turcis occupatum, Cæsarum Turcarum fuit: quam duo potentissimi reges non mediocriter infringebant: quorum alter Asimbæus, quem Vsancassanum, quasi heroa magnum, Persæ appellabant, fuit: qui in Parthia & Perside regnabat: cuius regnum ibidem initium à Mutare sumsit: quem Iozedus, filius Muabiæ, qui post Mahometem Saracenis præfuit, præfecit. Sed Mutaris regnũ in Perside apud Saracenos propemodũ extinctum fuit: quod post longam seriem annorum à quodam Sopho, qui in Perside Ardenolim oppidum tenuit, ab anno Christi 1480. qui Mahometanæ religionis erat, renouatum fuit. De Sophi pietate ac sanctitate, tanta opinio apud vulgum fuit, vt magno numero mortalium ad se perttacto, ab eo tẽpore in Perside reges qui Sophini appellantur, regnent. Ibiq; stirps Saracenica, quę à Turcis extincta erat, renouata fuit: acerrimaq; bella vsq; hactenus cũ Turcicis imperatoribus gerunt: quorum vires non mediocriter, si quando bella eis hîc in Europa cum Christianis gerenda sint, distinentur. Alter, Sultanus in Ægypto: quorum Sultanorum nomen ab illis Turcarũ regibus, qui idẽ nomẽ à primo rege Trangoliplice sumpserunt, desumptum est. Obtinebant nõnulo tempore Ægyptum Hierosolymitani reges: quæ eis

Constãtinopolim cepit, anno Christi 1453.

Duo reges potentiam Turcarum infringunt.

Asimbæus Turcarum hostis.

Initium regni Asimbæi.

Sophi origo.

Sophianorũ regnum in Perside, anno Christi 1480.

Secũdus rex Sultanus Turcarum hostis.

à Saladino hinc ab anno Christi 1105. qui stirpis Turcicę fuit, erepta erat. Qui, incolarum mollitiem pertæsus, Calysfaq; (fuit id nomen pontificis summi apud Saracenos) vnà cũ vniuersa stirpe deleto, siue à nepote ipsius, nouum genus militiæ ibidem instituit. Nam cùm populos, qui magis ad septentrionẽ vergunt, australibus ad belli vsum aptiores esse videret, subitò cum populis quibusdam circa Męotim & Pontum sedes habentibus, qui à veteribus Zigi, à nostris Circassi appellãtur, fœdus init: à quibus emptis pueris, adolescentulis, eos in Ægyptum perducit: quos ab ineunte ætate in militari disciplina erudit: armorumque vsum edocti, adeò hic in Ægypto ordo creuit, vt penes eos solos armorũ vsus, ac belli potestas, omniumq; dignitatum, fuerit: qui Mamaluchi, id est, serui, sunt appellati. Pòst, Saladini stirpe in Ægypto, anno à nato Iesu Christo 1400. extincta, ad eos Mamaluchos regnum Ægypti trãslatum est: qui è numero suo rege creato, terribiles ac formidolosi Turcicis imperatoribus fuêre. Atque eo tempore in oriente tria regna solùm potentissima, certis limitibus terminata fuêre: Sophianorum, qui in Perside, Media, Mesopotamia atq; Assyria regnabant: Sultanorum Ægypti, qui à Cyrenæis Africæ, per oram maritimam Issicum sinum, qui Ciliciam à Syria disiungit, & introrsus hinc ad Euphratem & desertæ Arabiæ terminos, illinc aduerso vsq; ad arenarum solitudines, læua, dextraque per Arabicum sinum ad Erythræas angustias extendebatur. Turcarum Cæsarum, quicquid Euphrate, & Amano monte, Cilicioq; mari ac Euxino continetur, erat: hisce adde Græciam omnem, Thraciam & Mysiam, quæ

Saladinus regnum Ægypti occupauit, anno Christi 1105.

Stirps Saladini in Ægypto extincta, anno Christi 1400.

Regnum Sophianorum. Sultanorũ. Turcarum Cæsarum.

quęVałachia vocatur, cum Illyrici parte, & ad Istrum latè omnia per Pontum, vsq; ad Theodosiam, Thraciç Chersonnesi emporium. Siq; ea concordia Christianorũ regum fuisset, vt omnibus ex partibus Turcas aggressi essent, facilè eos non solùm è Gręcia, sed & ex Asia vltra Caucasum montem, vnde primò egressi fuerant, pellere potuissent: cùm & Scanderbechus, Epirotarum regulus, cõtra eos feliciter belligerabat: quorum tum supra trecenta millia ad internecionem dedit, ipseq; Amurathes sub mœnibus Croiæ Turcarum imperator expirare coactus fuit. Sed illi successus Scanderbechi contra Mahometem non profuerunt. Post cuius mortem, ab eo capta Epiro, exercituq; Persarum regum deleto, Turcicæ vires à Sultanis Ægyptiacis haud sustineri poterant. Nam Selymus, Baiazethis filius, gloriæ & imperij auidus, bello Campsoni Sultano Ægypti illato, eum interemit. Post cuius interitum Tomumbeium à Mamaluchis constitutum, non solùm regno, sed & vita, omnibus Mamaluchis deletis, spoliauit. Hinc ferro in promiscuam multitudinem conuerso, vniuersum nomen Sultanorum funditus sustulit, vniuersa Ægypto potitus, illaque parte Mesopotamiæ in qua Hierosolyma fuit, quæ tum deserta, incultaq; erat, nec à Iudęis, veteribus incolis, qui tum toto orbe extorres, in admissi sceleris pœnã, nec sedem, nec patriã habebant, habitabatur. Huius filius Solymannus, memor virtutis paternę, Rhodum imperio suo memoria patrum adiunxit: Vngariæque bello illato, cùm antè Vladislaus, patruus Sigismundi, qui tum & rex Vngariæ & Poloniæ fuit, ab Amurathe, omni exercitu ipsius profligato, interemptus

Scanderbegus

Selymi bellum contra Cãpsonem.

Successus Solymanni.

fuerit,cum Ludouico,nepote Sigiſmundi primi,regis Poloniæ,collatis ſignis, fortiter dimicauit:in qua pugna triſti,Ludouicus, omnium cũ acerbo deſiderio,interijt, ſuiq; in animis omniũ triſte deſiderium reliquit.Hinc per ſpeciem ferendi opem Iſabellæ,ac Ioanni filiolo,in cunis vagienti, cõtra Ferdinandum tum regem Vngariæ, Budam cum adiacẽtibus locis occupauit,Selymoq; filio amplum ac florens imperium, Caroli Cæſaris in Africa ſæpius claſſe in alto, Venetorumque depreſſa,reliquit. Qui Veneris crepta Cypro, ſupremã cladem Iuoniæ, perfidia Czarnieuiecij adiutus,attulit. Vnde quiuis facilè iudicare poteſt,impiam Turcicam gentem,à tenui principio ortam, ad tantam amplitudinem imperij nulla alia re,ſolùm per ſcelus ac per fraudem, Chriſtianorum diſcordia ſubnixam,occupato regno Ægypti,omnibusq; prouincijs quę Sultanorum erant,perueniſſe: quod Alexandri Magni, Romanorumq; potentiæ comparari poteſt,ne dicam anteferri. Quod nõ tam facilè vnius gẽtis viribus infringi poteſt, ſolùm conſenſu omnium Chriſtianorum: qui in tanta eorum diſcordia nunquã opinor, futurus eſt: imò inter eos magis diſcordiam gliſcere videmus, quę eos ad ciuile ferrum, domeſticumq; ſanguinem effundendum adducit. Sed nos cœptam hiſtoriam cõtinuemus, ad Iuoniamq;,vnde digreſſi ſumus,reuertamur.

Selymi imperium.

Redit ad hiſtoriam.

Iuonia poſt tot ex Turcis partas victorias,ad ſe Ieremiam Czarnieuiecium Barcabalum, præfectum arcis Chocimenſis (eo enim nomine præfecti arciũ lingua Valachica appellantur) accerſit,ſicq; verba feciſſe in cõſpectu omniũ dicitur: Cùm optatis noſtris fortuna,Czarnieuieci,ſucceſſibusq;, quibus contra Turcas, crudeliſſimos hoſtes, hactenus vſi ſumus, reſpondeat: eſt quòd gratis animis id proſequamur, ipſiq; Deo Opt. Max. perpetuas ac ſempiternas gratias & agamus, & habeamus, quòd res noſtras contra hoſce teterrimos hoſtes ſecundat,nobiſq; ex eis tot,tantarumq; victoriarum author eſt. Nunc quid aliud reſtat, niſi vt exercitum tot laboribus fatigatũ domum remittam, proficiſcique patiar, vt, cùm ad noſtras aures de aduentu Turcarum peruenerit, illico ad primum ſignum, quod claſſico dabitur, recreati adſint. Tu verò, cuius fides erga me conſtans fuit, hunc exercitum à me (erant autem Valachorũ tredecim millia, armis, viriſque inſtructa, qui cuiq; validiſſimo hoſti opponi poterant) cape: quocum ad Danubij ripam proficiſcere, tranſituque, ſi eum Turcæ tentare velint, arce. Eſt ibi in proximo ex altera parte ſuper Danubium, oppidum Oblacienſe, Turcarum ditionis: in quod tu intentus eris, (ne alibi vado Turcæ reperto, Danubium traijciant) meq; de eorum aduentu quamprimum certiorem facies. Poſtquam hæc Iuonia dixit, multis tum hæc verba lacrymas excuſſerunt. Demum oſculo Czarnieuiecium excipit, vt eum maiore obſequio ſibi deuinciret, obſequẽtioremq; redderet. Ille poplite flexo, fidem, operamq; ei ſuam pollicetur. Iuonia cõmiſſo exercitu Czarnieuiecio, alijs nonnullo temporis ſpatio vacationem militiæ concedit, eoſque domos reuiſere iubet, vt refectis corporibus labore fatigatis, & obſonijs acceptis, quamprimum ſignum daretur, omnes equis, armiſq; inſtructi, ad perſequẽdum hoſtem conuenirent. Czarnieuiecius, accepto exercitu, ita vt iuſſus erat, Danubium verſus profi-

Oratio Iuoniæ ad Czarnieuieciũ.

Omnium lacrymæ prænuntiæ fraudis Czarnieuiecij.

ciſcitur, ſtationes intentiſſimè agit, ne quis Turcarum Danubiũ traijciat. Adfuit eorum infinitus numerus, qui non auſi Danubium tranare erant. Quo viſo, Baſſæ certos internuntios ad Czarnieuiecium mittunt: eisque triginta millia nummûm aureûm Vngaricorum dant, vt quoquo modo animo Czarnieuiecij tentato, ad ipſos colloquendi gratia occultus veniat. Ille, magnitudine pecuniæ illectus, fidem dat ſe venturum, pecuniamq; miſſam accipit: Hinc occultè, ſuis inſcijs, in colloquium cum Petro Palatini de Valachiæ Tranſalpinæ, qui trans Danubium cum magnis Turcarum cópijs erat, venit. Coram quo Petrus, in quo & quanto periculo Iuoniæ res conſtitutæ ſint, commemorat. Oſtendit quàm in eum Selymus animo offenſo, exacerbatoque ſit, quòd ipſius tributarius tantos exercitus deleuerit: eum Selymo aliter nõ poſſe ſatisfacere, ſolùm pœna capitis: nec ampliùs dominatum Valachiæ obtinere poſſe: ſe certo certiùs genti illi imperaturum. Proinde (inquit) ſi ſapis, cùm adhuc integrę res ſunt, animum Selymi nouo ac recenti aliquo beneficio tibi cõcilia. Omne bellũ ſumi facilè, cæterùm ægerrimè deſinere: non in eiuſdem poteſtate initium eius ac finem eſſe: incipere cuiuis, etiam ignauo, licere: non deponi niſi cùm victores velint. Habere illum magnam opportunitatem & copiam societatis, atq; amicitiæ ſecum coniungendæ, quæ bello potior ſit. Et quamuis Iuoniæ opibus confideret, tamen nõ debere incerta pro certis ponere. Nunc accepiſti triginta millia nummûm aureûm: pòſt plura accipies. Proinde ſi tibi conſulere vis, ne florentes res tuas cum Iuoniæ perditis miſceas: verùm liberè Turcas

Baſſæ Czarnieuiecium ad defectionem ſollicitant.

Colloquiũ Petri cum Czarnieuiecio.

Turcas omnes per Danubium tranſire permittas. Se enim cum ingenti exercitu ad occupandam Valachiam à Selymo, capiendumq; Iuoniam mitti. Vbi, cõſecuto Palatinatu Valachiæ, tu quæq; ſumma adepturus vnà cum tuis es. Opus igitur eſſe vt aduectum Turcarum coram Iuonia tantiſper occultet, & à Danubio abſcedat, dum per ipſum vniuerſo exercitu traiecto pòſt Iuoniam facilè capere, ipſiusq; vniuerſum exercitũ opprimere, cladesq; acceptas ſuperiores vna hora vlciſci poſſint. His tot, talibusq; precibus & blanditijs, lacrymas addit, oratq; Czarnieuiecium, vt quamprimùm agmine ſuorum à Danubio remoto, tutò cum Turcis flumen vorticoſum tranſire poſſit. Czarnieuiecius, Petri promiſſis ineſcatus ac infatuatus, accipit conditionem, quamq; iureiurando fidem confirmatã Iuoniæ dederat, eam frangit. Hinc ab ea parte Danubij vbi ſtationes diligenter ſuorum agebat, agmine ſeducto, liberum per flumen tranſitum Turcis permittit. Erant Turcarum tum ducenta millia, qui cum tormentis muralibus, omniq; apparatu oppugnandarum arcium, Danubium tranauêre. Tranſmiſſo Danubio, iubent vt Czarnieuiecius Iuoniam eade re certiorem faciat. Hic celeriter ad Iuoniã veniens, narrat qua ratione Turcę multitudine ſuorũ ſubnixi, Danubium trãſierint, quib. ille nulla ratione obſiſtere potuerit: quare Iuonia bene rebus ſuis conſuleret, ſi quãprimùm cum exercitu adeſſet, eorũq; conatibus primis obuiam iret, ſuasq; infirmas copias iuuaret. Non ſine lætitia hæc Iuonia audiuit. Quare plenus bonæ ſpei, Czarnieuiecium quis & quantus hoſtium numerus ſit, percũctatur. Sunt (inquit) decẽ: nec amplius duo-

Lacryma Petri.

Dolus Czarnieuiecij.

decim millia. Sed antequam tu cum copijs aderis, in horas numerus eorum augebitur, & ad quindecim millia excreſcet. Erat Iuonia vnà cum ſuis Koſacis ad arcem Teinicenſem, quam expugnare voluit. Demum conuocato ſenatu, qui tũ cogi potuit, omnes, quid ſibi faciendum eſſet, conſulit, an arcem priùs expugnare deberet, vel hoſti tot cruentis prælijs irritato occurrere, eiusq; copias in fugam conuertere. Ibi omnium vna ac eadem ſententia erat, vt priùs hoſtilem exercitum diſpalaret, deleretq;: quo deleto, pòſt arces expugnaret. Quorum conſilium ille ſecutus, habita peditum ratione, quarta demum die, ad caſtra hoſtium, quæ à ſuis duodecim milliaribus aberant, cum cantu cornicinum, tubicinumq; peruenit. Nona die Iunij, eiuſdem anni, caſtra ab hoſte ad tertium lapidem Iuonia ponit: ibi velites ſimul conueniunt, de ſumma rei conſultaturi. Se quidem paratis animis contra acerrimum hoſtem, tot prælijs irritatum, proficiſci: verùm ſe neminem habere qui linguæ hoſtium gnarus eſſet, Iuoniam neſcio quo cõſilio fretum, totam rationem belli certis hominibus crediditſſe, in primis verò Czarnieuiecio, cui nos omnino fidere nolimus. Quare in tã rebus noſtris dubijs ac plenis periculi, vt ipſimet cum Iuonia colloquamur, neceſſe eſt. Igitur ad eum citato greſſu veniunt, factaq; poteſtate dicẽdi, ſic Suierceuius pro omnib. verba feciſſe dicitur: Illuſtris Palatine, nos hactenus fidem tuam ſecuti, tecum contra hunc crudeliſſimum hoſtem, ſocia arma iunximus: in quibus ferendis quę & quãta opera noſtra extitit, optimè noſti. Huc iterũ à te contra eũ educti, ad internetionẽ cũ eo dimicare parati ſumus: nec illi iter in

Conſultatio Koſacorum.

in Valachiam patet, ſolùm per ſtragem cadauerum noſtrûm: ſolùm nobis neceſſariò prouidendum ac cogitandum eſt, ne temere in prælium ruẽtes, nullo conſilio hoſtium cognito, quantus eorum numerus ſit, quis caſtrorum tractus, in inſidias præcipitati, ab eis inſtar belluarum mactemur. Quare quod tibi conſilium belligerandi cum eis ſit, effare, proloquereq;. Iuonia oratione Suierceuij commotus, alta ſuſpiria ex intimis præcordijs ducens, paucis ac breuibus reſpondet. Et virtus mihi veſtra, equites fortiſſimi, vita mea mihi cariores, nota, perſpectaque eſt, (cuius ſpectator fui) & totius belli omnia conſilia nota. Non igitur obiectos vos temere cædi hoſtium velim, ſed conſilijs eorum priùs exploratis, nos cum eis dimicare velim. In proximo Czarnieuiecius cum exercitu meo eſt: qui in hoſtem intentus, omnia conſilia eorum cognita habet. Nec ego tantam rem cuiuis commiſi, ſed huic, cuius mihi fides ſemper in dubijs ac difficillimis rebus perſpecta eſt: quem comitem tot peregrinationum mearum, propemodumque exilij habui. Ipſemet modò ad me retulit, Turcarum non eſſe ampliùs quàm quindecim millia. Qui etiãſi triginta eſſent, eos nos diuino auxilio freti ad ſatietatem cædemus. Hæc vbi reſpondit, vt in eo loco ſeſe cum vniuerſo exercitu contineret, Iuoniam Suierceuius orat: ſe cum ſuis aduerſum hoſtem profecturum, vt aliquẽ ex caſtris ipſorum capere poſſit, certioraq; de conſilio hoſtiũ explorare, cognoſcereq;. Iuonia prompto, alacrique animo concedit: cui Veremiam cum ſex millibus Valachorum, magiſtrum equitum adiungit. Qui ſimul profecti, in ſpeculatores Turci-

Reſponſum Iuoniæ.

Iuonia Suierceuiũ contra hoſtes mittit.

cos, quorum agmen sex milliū fortissimorum equitum erat, incidunt. Subito cum eis prælio inito, eos pallant, in fugamque conuertunt: è quorum numero vnum capiunt: qui tot, tantisque vulneribus affectus, cùm sese subito moriturum præsentit, simuláter narrat paucos Turcas esse in armis. Sed velites, ficta eum narrare animaduertentes, nec contemnendum numerum esse hostium conijcientes, qui in tantam multitudinem speculatorum inciderint: subitò de hisce Iuoniam certiorem faciunt, vt rebus suis consulat, quidque fidendum Czarnieuiecio sit, etiam atq; etiam cogitet, videatque. Qui nil aliud respondisse dicitur, solum illud: Iam non est vt perturbemur, aut horrescamus. Ego scio cui fidam: breui numerum hostium ipsi cognoscemus. Ego enim eo animo huc processi, vt patriam meam contra hanc crudelitatem hostium, ad vltimum exitum vitæ tuear, defendamque. Atque ita communitis castris suorū ad lacum qui ex Danubio profluit, vt opportunam aquationē haberet, iubet equos trecentos adducere, vt velites eis cum Valachis conscensis, qui superiore nocte Turcas pallauerant, omnes simul contra hostem proficiscantur. Erat prope hostium castra collis arduus ac sublimis: quo conscenso cum socijs, Iuonia hostiū castra contemplari voluit. Sed ea nulla ratione conspicari potuit, eò quòd in decliui loco posita erant, nec à quoquam è longinquo loco conspici, nisi quis ad ea propè accederet, poterant: solùm in diuersis locis quatuor inter se disiunctis, speculatores hostium animaduertit: qui, conspectum Valachorum declinantes, sese in quendam tumulum per diuersos tramites, qui non procul

Iuonia responsum.

Profectio Iuonia contra hostem.

Iuonia hostium castra contemplatur.

cul à suorum castris erant, abdunt. Iuonia, propè hostem adesse suspicatus, totum exercitum suum, (erat autem triginta millium) quoniā multitudine abundabat, in triginta turmas, per interualla disponit. Ante singulas turmas tormenta muralia miræ magnitudinis collocat. Erant autem octoginta, quæ ex sese globos igniferos euomebant. Pedites simili ratione ab equitibus semotos, quorum magnus numerus erat, disponit: qui Iuoniam apud se retentum, ad equites haud patiuntur progredi, non mediocriter de vita ipsius, ne à primoribus deceptus, viuus in potestatem Turcarum veniret, pertimescentes: solùm ad Kosacos Polonos eum interdum eum commeare patiuntur. Nam pedites, gens rustica, singulari fide ac animo in Iuoniam fuere: quorum arma, falces, arcus, gladij reflexi, Turcicorum similes, ac fustes erant. Instructa acie, firmissimisq; subsidijs firmata, Iuonia, antequam signa canerentur, iterum collem ardûum, vt ex proximo loco castra hostium contemplaretur, conscendit: quorum multitudine præter spem ac opinionē visa, cognoscit, se esse à Czarnieuiecio in fraudem inductum: quare eum ad se accire iubet, qui respondet: sibi iam facultatem ad ipsum veniendi non dari, se statim cum Turcis certamen pro incolumitate ipsius initurum. Habuit autem Czarnieuiecius fortissimorum equitum, quibus præfuit, tredecim millia, optimè armis instructa. Cùm igitur signa canerentur, Turcæque acie suorum optimè disposita, prælio sese expedirēt, ibi proditor Czarnieuiecius, primus prælium init. Cumque illi dimicandum, congrediendumque cum hoste esset, vti cum Turcis constitue-

Stratagema Iuonia.

Peditum singularis in Iuoniam fides.

Iuonia fraudem Czarnieuiecij cognoscit.

rat, iubet suos vexillum demittere, & pileos hastis ensibusque impositos, eleuare, ac capita flectere. Ibi Turcæ, animaduersa voluntaria deditione, in sublime hastis suis erectis, eos ad se trãsire iubet. Hac tali defectione Czarnieuiecij, exercitus Iuoniæ cõsternatus, omnes retrocedentes, properè ad Iuoniam accurrunt: rem esse perditam narrant. Quorum ille vocibus minimè consternatus, (vt erat in rebus dubijs, subitisque intrepido animo) eos id pro nihilo ducere, ac contra Turcas sese expedire iubet. Sed Turcæ, postquam turmas Valachicas trepidare vident, agema suorum contra eos mouent: ante se illos ipsos Valachos propellunt, ac tergiuersantes cædunt. Quibus Iuonia visis, ira percitus, in eos vim tormentorum exonerare iubet. Sic illi partim à suis, partim à Turcis in medio cæsi fuère. Turcæ verò proditorum terga secuti, eisque tecti, per stragem cadauerum ad exercitum Iuoniæ, sanguine eis iter, qui instar riui ex cęsis Valachis fluebat, intercludente, peruenêre. Quos Kosaci, more solito, à lateribus aggressi dissipant, non mediocriterque turbant. Adsunt alij Valachi, animo, armis, vigore, ac viribus corporis, Turcis longè superiores: qui sibi aditu patefacto, Turcas egregiè cędunt. Hinc clamor permistus hortatione, lætitia, gemitu oritur: item strepitus armorum ad cælum ferri, sagittæ vtrinque volare cœperunt. Non sustinuêre vim Valachicam Turcæ: subitò terga, seu timore perculsi, seu data opera, dant: ac quingentos passus, vt Valachos ad locum insidiarum pertraherent, vbi vim tormentorũ inabditis locis condiderant, retrocedunt. Sensit eum dolum Suierceuius hostium. Quare sublato clamore, monet

Iuoniæ pugna cum Turcis.

Magnitudo animi Iuoniæ.

Exitus proditorum.

monet turmas tam Polonicas quàm Valachicas, vt pedem referant. His illi adhortationibus concitati, imminente se periculo manu armata subtrahunt. In hos Turcæ recentes impetum faciunt: sed Valachi eos egregiè sustinent, nullaque memorabili clade accepta, ad castra suorum incolumes reuertuntur. Iuonia ex suorum successu lætus, tam Valachorum quàm Polonorum, iuxta tormẽta aciem dispo-nit: vbi singuli impletis pharetris pluribus sagittis, lanceis alijs acceptis, intenti in hostem erant. Turcæ recentibus viribus feroces facti, subitò in Valachos irruunt. Quibuscum fortiter congressi, nullius imminentis periculi ratione habita, displosis tormentis in Valachos, eorum aciem non mediocriter turbant. Quorum conatibus Valachi obuiam euntes, fit atrox pugna, eademque propemodum par. Cadebant precipites tam Turcęquàm Valachi ex equis: iam vires viris, iam ferro sua vis deerat. Tantus puluis è tormentis, è quibus crebri, violentiq; globi emittebantur, excitatus fuit, vt ipsius densitas solem obscurauerit: nec vlla vox hominum in tanta multitudine exaudiri potuit, nec quisquam à quoquam videri: nec magistri tormentorum, in quam partem eis globi emittendi essent, scire.. Nec in tam aspero negotio Iuonia territus, suisque succurrendum ratus, sublata voce proclamat, vt retro post tormenta cedant, vexillaque sequantur. Turcæ quoque retro cessêre. Oppidani Oblacienses, tantam atrocitatem pugnæ ex oppido spectantes, cernentesque copias Turcarum à Valachis prægrauari, fugam parant. Est id oppidum trans Danubium, ditionis Turcarum: ex quo effusa multitudo, in remotiora Turcię fugit.

Pugna Valachorum cum Turcis.

Stratagema Iuoniæ.

Iuonia suas reuocat.

Vis imbris.

Postquam quasi ex composito, ab vtraque parte ab armis discessum fuit, repente ingentibus procellis fusus imber: quo vniuersa agmina tam Valachorum quàm Turcarum perfusa fuere: illeque totus puluis, ingenti boatu tormentorum, & pedibus dimicantium excitatus, in terram delapsus, discussus fuit: sed maximo detrimento Valachica tormenta affecit, quæ eis magno adiumento contra omnem vim Turcicam fuere. Nam ea cælesti aqua perfusa, globos emittere nequibant. Hodiernorum tam muralium, tam eorum quibus, tam equites quàm pedites vtuntur, apud veteres nullus vsus fuit. Non ita pridem hæc sunt, circiter annum millesimum, trecentesimum, supra septuagesimum sextum, inuenta. Quæ accepta primò Veneti à Germanis, hisce in eo bello vsi sunt, quod contra Genuenses ad Clodiam fossam gessere. Primi tormenti inuentor fuit quidam Germanus, cuius nomen à scriptoribus non proditur: cui casu in mentem venit tale quid in perniciem hominum inuenire. Fertur enim seruasse domi in mortario puluerem sulphureum, cuiusdam medicinæ caussa faciendæ, illumque texisse lapide: ac inde contigisse, vt cùm ignem propè ex silice excuteret, scintilla nitro inciderit, subitoque flamma concepta, eadem eruperit, atque lapidem in altum tulerit. Quam ille rem penitus considerans, postea ferrea facta fistula, & puluere confecto, machinam reperit: in quam immisso priùs puluere, demum globo igne admoto, ex eo sonitum terribilem, eundemque violentum edidit. Huius vsus est apud omnes gentes: formæ sunt variæ, ad expugnandasque vrbes aptissimæ, vt in eis omnis

Tormentorũ vsus cœpit an. Christi 1378.

Germanus inuẽtor primi tormenti.

Dictus ille fuit Bartholomeus Schwarz Professus Monachus

Bombardarũ vtilitas.

omnis vis peditum, omnis equestris splẽdor, omnis deniq; bellica virtus constet. Cùm violentia pulueris globus excutitur, quicquid obuiũ offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit: adeò vt nullus locus sit, quamuis natura munitus, qui nõ facilè expugnetur. Is igitur machinę huiusmodi repertor, pro mercede (vt opinor) accepit vt nomen eius silentio perpetuo premeretur, ne omni tẽpore à cunctis mortalibus diris deuoueretur: dignus scilicet qui prior ipse vice Salmonei, fulmine flagrasset: (Salmoneus enim, Æoli filius, cùm Iouem vellet in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus, detruditur) quando hæc fulmini, odore, luce, sonitu, impetu simillima est. Sed nos ad institutam historiam reuertamur. Irritatis tam Valachicis quàm Turcicis animis certamine, etiã acrius concursum est. Nam Turcæ, eductis suorum viginti millibus in aciem, in læuam partẽ, vbi tormenta Valachica disposita erant, prosiliunt. Ibi Valachi in eos tormẽta displodere nequeunt. Nam iam à cælesti aqua corrupta fuerant. Nihilominus mutuò sese cohortãtes, in Turcas magnum impetum faciunt, cum eisq; ad vltimam defatigationẽ dimicant. Subitò adsunt Scythæ, cũ recentibus copijs Turcarũ: qui, cùm sese nullo à tormentis detrimẽto affici vident, ex inferiore loco per diuersos tramites in quibus latitabant, egrediũtur. Ibi dissono clamore perterrefaciunt Valachos, & à tormẽtis remouent, in fugamq; cõuertunt: qui per Valachicos patentes cãpos dispalati, instar pecudum à Turcis cæduntur. Nec iam plures ad hoc vsq; tempus, quàm ducenti quinquaginta velites, seu Kosaci, supererant. Sic mutata fortunã belli, vnius perfi-

Nota de Salmonee.

Redit ad historiam.

Pugna Valachorum cum Turcis.

Victoria Turcarum.

dia Czarnieuiecij: quæ non multo pòst supremam cladem Iuoniæ attulit. Nam Iuonia accurrens, ad reliquum peditatum, & illos ducentos quinquaginta velites (quos Turcæ fatigati cæde Valachorum, aggredi non ausi erant) conuersa oratione sic dixisse fertur: Video, fortissimi viri, nos vnius Czarnieuiecij perfidia in extremum periculum adductos esse: sed vbicunque corpora vestra ferro hostili interfecta iacuerint, ibi & meum inter vestra erit: anima cælum petat. Ad quem ita Suierceuius: Hæc præsens mors, Iuonia, vti fortes viros decet, nos minimè mouet, modò summa vi innixi, hosce canes, hostes nomini Christiano infensissimos, ad satietatem, antequam nobis intereundum erit, cædamus. Hæc effatus, subitò velites ex equis descendunt, seseque cum peditibus coniungunt: quibuscum simul conglobati, sexaginta tormenta muralia Turcis subtraxere: solus Iuonia vno arrepto, quod vix duodecim equi trahere poterant (tantæ vires illi fuere) illud trahit. Quo Poloni viso, illud ipsi ademere, leuiori dato. Hinc compositis pedestribus copijs, quorum adhuc erant viginti millia, Iuonia retrocedit. Quoniam verò tormenta eis maximo impedimento erant, ea abijciunt: sed ita vt Turcis pòst nulli vsui fuerint. Nā maxima vi pulueris in ea imposita, cùm ea Turcæ disploderent, omnia disrupta fuere. Interea Iuonia, qui iam & animo & corpore deficiebat, cum omnibus pedestribus copijs, & nonnullis tormentis, vestigia cæsi exercitus sequitur: nec plus vna die, ob ingentem stragem cumulumq; cadauerum, quæ passim cæsa in vijs insepulta iacebant, mille passus progredi poterant. Qui cum vniuerso peditatu in locum

Verba Iuoniæ ad Polonos.

Kosaci sese cum peditibus coniungunt.

Iuonia retrocedit.

cum vbi antè villa incensa fuerat, quædamq; recentia rudera extabant, cùm venisset, castra sua ibi communit, eaque fossa, ne subitò à Turcis occupati possint, cingit. Ea in parte (sed fatis obsistere difficile erat) consilium Iuoniæ dignum reprehensione fuit, quòd ibi suos vallo cinxisset, vbi nulla commoda aquatio fuit. Nam siti homines enecti moriebantur, seseque Turcis non multo pòst dedidere. Sole iam iam occidente, eadem die decima mensis Iunij, Turcæ à fuga Valachorum, quos persequebantur, reuersi, subitò castra Iuoniæ circumdant, atque coarctant: quorum tanta multitudo fuisse dicitur, vt oculis terminari nequierit. Quibus circumdatis, neminem ex exercitu Iuoniæ egredi patiuntur: vtque spe omnem ei commeatus præciderent, villas castris Iuoniæ proximas, in quibus ampla prædia erant, tota nocte incendio graui cosumunt: idque ideo, ne quis obsessorum effugeret: néve extra vallum obscura nocte egressi, ipsos inuaderent. Appropinquante luce, (quæ fuit vndecima Iunij) Turcæ in castra Iuoniæ multitudinem globorum è machinis muralibus emittũt: sed illa nullo detrimento affecta fuere, eò quòd alto aggere obuallata erant, vnde sese Valachi, pariter cum Polonis, contra Turcas egregiè defendebant, in eisque ingentem stragem toto triduo faciebant. Turcæ, difficilem expugnationem castrorum Iuoniæ animo cernentes, per internuntios cum eo colloquia ferunt, vt ille omni cunctatione omissa sese dedat: spem ei maiorem debere esse in misericordia Turcarum, quàm in suis vllis viribus: præsertim cùm omni ope, auxilioque destitutus, pòst se dedere cogatur. Quare spontanea hac deditione præoccu-

Iuonia castra munit.

11. Iunij dies extrema Iuoniæ fuit.

Turcæ castra Iuoniæ infestant.

Colloquium Turcarum cum Iuonia.

paret animos ipsorum, nec in tam anceps periculũ & suas copias, & Turcicas inijceret. Ad ea sic respondet Iuonia: Video ac animo cerno, in quam aduersam necessitatem adductus sim: sed, cùm penes me firmissimas copias pedestres habeam, possim certè non sine vestra clade cadere. Quare, cum fortunæ hoc tempore cedendum, ac necessitati arbitrer, nõ renuo deditionem: solùm ductores vestri me à vobis conseruatum iri, ac quascunq; vobis cõditiones proposuero, vos eas integras conseruaturos iurent: nec id semel, sed quiuis septies. Hisce dictis, internuntios extra munimenta castrorum excedere iubet: quibus se quamprimùm responsum daturũ pollicetur. Hisce ita compositis, omnes ad se Polonos, pariterq; Valachos conuocat, ad quos sic verba fecisse memoratur: Hodierna dies hæc tristis ac misera à nobis, fortissimi viri, aut deditionem extorquet, aut hîc inter hæc septa enectos mori iubet. Quare vtrum consultius rebus nostris sit, an sese huic truci hosti dedere, vel portis castrorũ patefactis in indubitatam mortem ruere, ac non sine cęde hostiũ gloriose cadere, in medium consulite. Mors certè sola finem omnium malorum afferet, quæ corpus à cruciatu, oculos ab indignis rebus auertet, nosq; diuino conspectu frui efficiet. Plura loqui volentem ac cupientem vis lacrymarũ orta præpediuit. Ad quæ sic Poloni: Mors nobis, Iuonia, nunquã acerba ac atrox, & est, & erit. Quare, si ita animo destinasti, hunc crudelem hostem inuadamus, potiusq; gloriose cadamus, quàm ab ea capti, per ludibrium, per dedecus, per varios cruciatus, non sine cõtumelia vitam finiamus, præsertim cùm nulli Christianorum fidem

Iuoniæ responsum.

Oratio Iuoniæ ad suos.

Polonorum responsum.

dem datam conseruet. At contrà Valachi, quorum tantus animus in mortem non fuit. Deditionem quidem nõ ab se abnuere, si pro certo Iuonia sciret, Turcisq; fidere, quòd ipsum incolumem conseruaturi essent, posset. Si de fide eorum dubitaret, se cum Polonis ad vltimam internetionem, fidei semel ipsi datæ memores, cõtra Turcas malle dimicare, quàm per fraudem illorum omnibus esset pereundum. Iuonia huc illuc animo fluctuans, quid sibi faciendum esset, animi dubius, in diuersum curis trahebatur. Mouebatur indigna calamitate suorũ, eò quòd multi siti enecti, in dies magis atque magis moriebantur, ac breui pòst omnibus pereundum erat: serò culpans consilium suum, quòd in tam iniquo loco castra posuisset. Quare summo cum gemitu, & lacrymis sanguinolentis ita exclamat: Malo me hosti dedere, quodque aduersa sors attulerit, pati, quàm vt mea caussa tot millia hominum siti pereant. Percunctabor nihilominus legatos ad me missos, an in hasce conditiones quas eis proposuero, iurare velint: Si iurauerint, tum me eis dedam. Quare legatos Turcarum, qui extra munimenta castrorum responsum expectabant, acciri iubet, eosq; ita affatur: Ite, vestrisque imperatoribus hæc nunciate. Quamuis firmissimas copias, quas ipsi cernitis, habeam: quorum fideli subsidio subnixus, hasce vestras vires sustinere possim: tamen necessitati hoc tempore cedendum arbitror: Quare si omnes imperatores & prefecti vestri, singuli septies, in has cõditiones mihi iurabũt, tum primùm me dedam. Primò, vt vniuersum equitatum Polonicum, singulari fide ac virtute præditũ, vnà cum suis equis ac impe-

Valachorũ responsum.

Iuoniæ verba luctuosa.

Iuoniæ legatis respõdet.

Prima conditio.

dimentis, à quauis gente magnificiendum, qui ad postulata mea venêre, sine vllo impediméto saluum reuerti patiantur, liberumque eis trãsitum per Nestrum flumen dent. Secundò, vt me ad Selymum, Turcarum imperatorem, dominum meum, viuum ac incolumẽ deducant. De Valachis nihil dico: quos æquum est, cùm Cæsaris dedititij sint, conseruare: quos si vos violaueritis, vel trucidaueritis, ingẽs detrimentum Cæsari, vel ei quem ille pòst Valachiæ præficiet, estis allaturi. Hæc legati vbi purpuratis, & arcium præfectis exposuissent, omnes pedibus in conditiones eas eunt: septiesq; singuli omnia postulata iuramento militari, etiam suorum militum nomine, confirmant. Tandem ipsemet ad purpuratos Turcarum, omni metu deposito, impendentisque periculi nescius, è castris egreditur, coramq; sic pro equitatu Polonico verba facit: Cùm ita Deo Opt. Max. visum sit, vt potestatis vestræ factus sim: vos ego per fidem vestram, quam mihi sacramento militari sanxistis, oro ac obtestor, vt equitatum Polonicum, liberè in equis ad suos cum omnibus impedimentis reuerti patiamini. Digni etenim sunt ij viri, vt eos omnes mortales colant, suspiciant, magnificiant. Si quod vestrum odium est in eos, illud in me conuertite: quod ego pro eis ferre, sustinereq; paratus sum. Demum suis paulisper à castris remotis, ad Polonos, quos educebat, illa verba nouissima dixisse fertur: Nunc grauis ac acerba fortuna, viri fortissimi, me à vobis disiungit: quare hanc dextram vobis singulis porrigo, testorque, quoad vsque spiritus meus hoc in mortali corpore supererit, nomen vestrum grata animi memoria me prosequuturum.

Secunda.

Tertia.

Oratio Iuoniæ ad purpuratos.

Nouissima oratio ad Polonos.

Non sine lacrymis hæc Poloni audiuêre: cuius dextram cum flebili vlulatu amplexi exosculabantur. Qui cùm iam ad tertium teli ictum à castris abfuissent, Valachos quoque pari ratione è castris educit: quibus non sine lacrymis valedicit. Recordatus auri ac vnionum, quos penes se habebat, iterum ad Polonos reuersus, gladio accinctus vtrinque acuto, omnia eis largitur, tandemque flens sic inquit: O si mihi iam ad manus vestræ copiæ quàm priores illę duplo maiores essent, vel saltem eæ integræ: efficerem profectò, Deo adiuuante, ne quis istorũ canum ad occasum solis in hac regione, quam mihi Deus propter magnitudinem scelerum meorum adimit, superstes foret. Sed frustra vos, viri fortissimi, volubilitate verborũ inani detineo: id ferre cogor, quicquid mihi Deus imponet. Vos ita à me discedere velim, & opto, vt vos Deus Opt. Max. incolumes ad patrios lares deducat. Me quoque si Deus è manibus cruentis horum teterrimorum hostium conseruabit, meque Turcici Bassæ, vti polliciti sunt, viuum & incolumem Selymo sistent, iureiurando mihi pro re certa polliceor, me pòst beneficio Selymi, cuius sensus omnes calleo, Valachiam iterum habiturum. Vos interim oro, vt dulcissima recordatione semper memoriam mei colatis. Quicquid opum & diuitiarum mihi pòst erit, id in vos conferam, vestræque stirpis Polonicæ homines ad summos gradus honoris, quoniam fides, fortitudo, cõstantia vestra, in rebus dubijs est mihi perspecta ac cognita, eueham. Hęc effatus, quicquid residui, vnionum aureorum habuit, id Polonis largitur, inquiens: Nolo vt id in manus horum immanissimorum hostium per-

Valachi à Iuonia educuntur.

Iuoniæ verba ad Polonos.

ueniat. Proinde considerans fortitudinem vestram, & fidelem operam, quam mihi adhuc nauastis, & eum affectum sanè mirum, quo me prosequuti estis: omnia vobis dono: animi grati beneuolentiam erga vos, ac omnem gẽtem vestram, penes me relinquo: quam semper ad extremum spiritum retinebo: cuius rei testem Deum, huius vniuersitatis creatorem, inuoco: cui vos commendo. Huiusmodi precatio ac obtestatio Iuoniæ, omnibus Polonis lacrymas excussit: cui gratias egêre. Qui armis à se abiectis, more supplicum, ad castra Turcarum, sumpto secum Polono Osmolio, peruenit: quibuscum integras quatuor horas colloquium habet. Ibi Bassa Capucius, fortassis oratione eius offensus, immemor fidei sacramento militari confirmatæ, quam Iuoniæ dederat, stricto gladio, ventrem, faciemque eius discidit. Ita vulneratum Ianczari corripiunt, & semiuiuo caput amputant: deinde truncum, pedibus duorum camelorum alligatum, discerpendum obijciunt: quod belluæ in diuersum concitatæ discerpunt. Caput hastæ infixum: cadauer discerptum, in frustaque minutissima concisum: cuius ossibus inter se partitis, cruore cadaueris recentis gladios perungebant, sanguinemque equis suis bibendum porrigebant, Deo supplicantes quò in ipsis quoque idem vi-rilis animus, & eadem belligerandi ratio esset. Eum exitum Iuonia, vir memorabilis, habuit: qui perfidia Turcarum tam crudeliter ac nefariè, omnium cum tristi desiderio, è medio sublatus fuit. Quod ei, reor, non accidisset, si in religione Christiana constantior fuisset, & imperata fecisset. Dolendus ipsius casus, in exemplum est, documentumque inconstantiæ

Miserabilis exitus Iuoniæ.

Exemplum Iuoniæ in-

stantiæ rerum humanarum. Nam sicut antè secunda fortuna rebus supra vota fluentibus, tot, tamque inclytas victorias ex Turcis attraxerat: ita nunc aduersa, quæ ei indulgebat, velut in ostentationem fragilitatis humanæ, destruens quæ cumulauerat, exitum miserabilem, horrendam ruinam, fœdamque mortem Iuoniæ adiecit. Turcæ miserabiliter Iuonia occiso, subitò in Valachos, quos Iuonia è castris eduxerat, impetum faciunt, eosque instar pecudum crudeliter interficiunt. Poloni velites, visa perfidia Turcarum, nec sibi tutum reditum in Poloniam esse cernentes, in castra iterum, ex quibus excesserant, regredi volebant. Sed ea à Turcis occupata iam erãt. Demum, sese mutuò cohortati, in agmina densa Turcarum, pleni animi, speique summa vi incurrunt: quibus disruptis, disiectisq;, omnes fortiter occubuêre: pauci grauiter vulnerati: qui pòst Turcis admirationi fuêre, quòd paucissimi in numerosos proruissent, pugnarentq; viriliter: quodq;, lethaliter saucij, per media castra ambulassent, nec ob id mortui essent. Illi autem præcipui capti è Polonis fuerunt: Suierceuius, cuius præcipua virtus, industriaq; singularis in eo bello extitit: Cosłouius, Sadorscius, Iancius, Zalescius, Copitscius, Rescouius, Socolouius, Libisouius, Cisouius, Sucinius, Bogscius: qui omnes pòst ab heris suis grandi ære redempti fuêre. Sollicitabant autem eos Turcæ, vt religione Mahometi amplexa, in verba eorum iurarent: pollicentes, fore vt amplissimis bonis à Selymo acceptis apud eos vitã tranquillam, beatamq; ducerent. Sed illi omnibus Turcarũ pollicitationibus spretis, maluerunt apud suos vitam inopem agere, quàm in

Inconstantia rerum humanarum.

Extremus conatus Velitum.

Capti Polonorum præcipui.

Constantia Polonorum.

opulentia ac omnium rerum affluentia, cum animę iactura, apud Turcas: magnæ admirationis virtus eorum fuit: qui Turcæ, quamuis in suorum laudem propensi sunt, tamen vulgo sermonibus iactitarunt, in toto regno Poloniæ, viribus, industria, belligerâdi promptitudine, eis minimè pares esse. Illi, hisce auditis, imò nos omnium (inquiunt) sumus infimi: qui ob inopiam apud nostros nullo loco habito, in hasce oras venimus, vel vt honestè patriam defendentes, mortem oppeteremus, vel præda nacta, ea onusti, ad nostros reuerteremur. Quibus vt crederent, haud id in animum suum inducere poterant.

Turcæ capti nos Polonos laudant.

Propria laus.

Captiui virtutem suam eleuant.

Post tam ignobilem cædem Iuoniæ, Selymus totam Moldauiam occupat: omnes ferè stirpis Valachicæ, tam summos quàm infimos, crudeliter è medio tollit. Totaque Valachia occupata, arcibusque ipsius firmo præsidio munitis, alia multitudine alibi in colonias deducta, in Russiam intentus est. Quę sibi vnà cum vniuersa Polonia, à tam potenti, perfido & immanissimo hoste caueat. Nam optimè, solerti animo Turcæ cernunt, occupata à se Valachia, ac deinde Pocucensi oræ, (quæ est regio inter Hirassum & Tyram, vltra Camenecium versus Haliciam, Podoliæ emporium, in vlteriore Polonicæ ditionis ripa, contra Zuthannam Tyræ impositum) pro qua Poloni cum Valachis ad internecionem pugnabât, bello illato, omnia in Podolia ipsorum aperta fore libidini, quæ se in Poloniam quoque extendere posit. Nam id est Turcicis imperatoribus in more positum, vt, si finitimi alicui genti sint, aucupata occasione, ac iniectis factionibus inter principes illius gentis, eam pòst facilè bello aggressum vincant, eique

Selymus totam Moldauiam occupat.

Pocucensis oræ situs.

que perpetuum iugum imponant: vt memoria patrum Græcis fecêre, nostra Vngaris, non ita pridem Valachis. Polonia est eis vndique præsidio tot gentium nudata: quæ hactenus viros eorum, Scythicasque, in tanto dissidio Christianorũ, qui sese cum applausu Mahometi, ciuili ferro confodiunt, sustinuit. De qua occupanda, non mediocris ea cura stimulat, vt per illam vniuersæ Germaniæ bellum inferre possint: cùm ipsis ad Germaniam vastandam difficilis aditus per Austriam, ob munitiones Viennenses, pateat. Non diu pòst captam Valachiam Selymus superstes fuit: qui ferè 4. anno pòst quàm à patre Solymano regnare cœpisset, fatalem horam anno Christi 1574. quindecima die Decembris, obiuit: in cuius locum filius, stirpis maximus, Sultanus Amuratha, tanto silentio à Bassis occupandum imperium accitus successit, vt priùs ad Constantinopolim veniret antequã adesse ab omnibus suspicaretur. Qui imperium suum à cæde quinque fratrum, duarumque matrum, (quarum vna grauida erat) & multorum procerum, secutus morem veterum Turcarum Cæsarum, inchoatus, omnibus terrori ac formidini studet esse. Hic, vt Ianczaros frementes placaret, quòd ipsis inscijs à Bassis accitus imperium inuasisset, hæc eis postulata concessit. Largitus est singulis à summo ad minimum septuaginta quinque thaleros: stipendium illorum auxit: filios ipsorum, vbi adolescerent, Ianczaris ascribendos statuit. Numerum Ianczarorum duobus millibus maiorem fecit: ita vt iam sint sedecim millia. Postremò, in prælio mutilatos, immunes à bello fecit, & omnẽ victum ad vitam transigendam eis dari iussit. His ita

Mors Selymi, anno Christi 1574.

Post Selymũ regnat Sultanus Amuratha.

Kk

compositis, memor cladis quam Iuonia cum Polonis Kosacis, ditionibus Turcicis intulerat, vt aliquando Polonos vlcisceretur, immissis mense Octobri, anni 1575. centum & vndecim millibus Scytharum Præcopiensium, regiones Russicas quaqua versus, ad quadraginta milliaria peruastauit. Ducentas domos equestris ordinis, ac pagos permultos, flamma iniecta ij immites hostes exusserunt: senes è plebe, puerulosq; plorantes contrucidarunt. Nobiles tamen haud plures triginta vel in prælijs occiderunt, vel pariter cum vxoribus, liberisque in Valachiam, miseris modis colligatos abduxerunt: multi greges boum, ouiumque, multa equorum armenta, ab illis abacta sunt. Lassis crura succidebant: viuis coria ad vincendos homines detrahebant. In traiectu Nestri fluminis, magnus captiuorum planctus auditus est, quòd se iam planè in acerbissimi hostis potestatem venisse viderent. Quos nostri liberaturi fuissent, ni confisi vanis promissis Petri Palatini Valachiæ, qui se Scythis reditũ in patriam, per Valachiam permissurum negabat, nostrisq; id sanctè promittebat, ad Kiouiam, quâ hostis venerat, eâdem sperantes rediturum, conuersi, paulò tardiùs ad Nestrum cõcurrissent. Multi quidem tum Scythæ occisi: plures tamen Russi abacti ab illis sunt: qui passim grassante tam numeroso hoste, cõuenire ad Mieliecium Palatinum Podoliæ, haud potuerunt. Interemptus quidam Scytha à Iacobo Niezabitouio, cum septingentis, quos ducebat: cuius frons viginti quatuor digitos lata fuit: manus & pedes, adeoque totum corpus stupendæ magnitudinis: humi iacens cadauer, vmbilicum viri stantis attingebat. Dum verò isti

Scythæ Russiam vastãt.

Gigas Scythicus.

isti prædam in Valachia cum Palatino partiuntur, Kosaci, Borysthenis accolæ, milites generosissimi, ductore Bogdano Rosinskio, in Scythiam irruunt, flamma & cædibus omnia complent, fœminarum vbera abscindunt, alias excæcant, liberos illarum collidunt, veteres captiuos liberant. Sed iam placet historiæ finem imponere. Ex qua id inter alia discimus, Turcas vinci à Christianis posse, si sint fideles & impauidi milites, firma auxilia: ac (quod primum est) si sit fortis & gnarus militiæ imperator.

EPISTOLA PISONIS AD IOANNEM CORITIVM DE CONFLICTV POLONO-*rum, & Lituanorum cum Moschouitis.*

PISO CORITIO S.

SCio ego ambiguum tibi esse, Coriti mi carissime, in humanis ne sim, an verò minus, qui totum iam ferme annum, quo Roma absum, tam pertinaciter tecum sileam. Par item de te quoq; cogitatio me suspẽdit, qui nihil omnino scripseris: nisi fortè tuæ mihi reddi non potuerint, in certissimis hucusq; vagato sedibus. Quæ etiam caussa fecit, vt cessator & ipse fierem, cùm alioqui ad scribendũ nemo me sit minùs piger. Nosti quam non spontè obierim hanc prouinciam, vt ad serenissimum Poloniæ regem, ac deinceps ad Moschouiæ ducem, quò pacem inter ipsos põtificis, & legati nomine firmarem proficiscerer. Sed non erat integrũ reluctari diutiùs mihi, veni

tandem Iulio mense Vilnam, quæ caput est Lituaniæ, vbi à principe, præterquam, quod pro sedis apostolicæ reuerentia amplissimè acceptus fui, habitus sum pro singulari sua in me vetere aliqui clientem beneuolentia, admodum gratiosè: nam humaniter dicere regiæ celsitudinis dignitas vetat. Data deinde diebus duob. sequētibus bis audientia, post tertium aduentus mei diem, rex hinc in castra mouit, quo antè dies aliquot, nisi me operiri dignum duxisset, omnino ire statuerat. Iam enim vtrinque ad bellum, & quidem atrocissimum, inclinata erant omnia. Pacis nomine ob interpositas pontificis partes auditum nō ingratè. Cæterùm inter tubas, inter tympanas, inter alios armorum strepitus facilè oppressum. Iā enim & hostis arce Smolensko supra Borysthenē sita per proditionem potitus, factus erat insolétior. Et rex exercitum validissimum ex equitatu, peditatuque stipendio conduxerat, pugnæ auidum in primis. Erant in ijs Cataphracti duo millia, quibus nihil esse possit, neque ornatum, neq; armatum, magis: peditū plus paulò, duo itē millia, in quibus belli postea moles stetit. Fuêre deinde alia sexdecim equitum millia fortissimorum virorum. Id enim credas volo, neque vidisse me vnquam maiorem equitatum, quàm constituere hic princeps possit, neque crediturum fuisse, si non vidissem, vt certè, si velit, valeat centum millium equitatum armare. Iam verò maior fide quadrigarum numerus est commeatum ferentium. Neq; enim ipse crederem cuicunq; ita narranti, nisi meos ipse oculos testes habuissem. Quis enim crederet viginti quadrigarum millia cōduci posse? tantùm iam abest, vt scribere hæc auderem.

rem. Scribit hæc tibi Piso, Piso iam non poëtarum, sed annalium scriptoris æmulus: nisi fortè, ne oculato quidem testi adhuc credis. Fit id non voluptatis, sed necessitatis caussa, homini, iumento victus ferendus est, propter loca sola solitudine nobilia, qui tamdiu duret, quàm sit manere necesse diu. Centū milliaribus Lituanicis, quæ Germanica centum viginti faciūt (tantū enim viæ est à Vilna ad Smolensko) præter lustra, eadēq; palustria nihil ferme videtur: sterilia & inhospita omnia. Æstima nunc tecum, quanto sit commeatu opus. Adde quod vbi etiam in locum venerimus destinatum, nō minore sis frumenti, aliarumque rerum necessariarum laboraturus inopia, cùm ob soli sterilitatem, tum quòd hostiliter vastata sint omnia. Eum itaque exercitum vbi rex ipse recensuisset proficisci in hostes iubet: interea præfectus arcis, & domini Poloczka, alia quadam via, terras Moschi inuadit, ibique populatus omnia, ingenti onustus præda reuertitur. Dum itaq; exercitus discessui se parat, videntur in loco quodam exploratores hostium. Nostri cognito illorum numero (erant enim viri bellatores mille trecenti) lectis ad hoc sexcentis equitibus illos obruêre, armaque capientes maiore ex parte trucidauêre, duce eorum, cum nonnullis nobilibus capto. Idem fecêre postridie in alijs mille ducentis pari euentu. Moschus re cognita exercitum omnem, qui octoginta millibus constabat, loco quodam ad hæc electo, vltra Borysthenem collocat, ratus nostros pugnæ auiditate, amnem non formidaturos. Verùm id non sine periculo, cùm vadum ipsi tam bombardis, quàm milite muniuissent, eumque vnicum: nam alibi Borysthe-

nes,vtpore & altus,& vorticoſus, neutriq;, & vadabilis. Noſtri, relictis aliquot millibus, qui ſe citra amnem hoſti circum equitantes oſtenderent, reliqui interim percontato alibi flumine, pôticulum ex ratibus, lintribusq; nectunt, quo peditatum cum machinis trâſmittant. Equites acie, vt erant, inſtructa omnes ſe vno impetu, ſed ex ordine conijciunt in amnem, feliciterq; tranant, credo dijs freti, haud plus vno deſiderato. Nô erat hoc incognitum hoſtibus, & poterant, vel amnem ingredi volentes cohibere, vel iam partim egreſſos opprimere. Verùm cùm & ipſi multitudini nimium fiderent, & noſtros præ paucitate contemnerent, loco ſe tantiſper, vtpote opportuno, mouere diſtulerunt, dum noſtri iam non modò amnem tranſirent, verùm etiam & pugnæ locum caperent, & ordines vel reficerent, vel mutarent: tantumq; fuit temporis medij, & tribus ferme horis manuum conſertione vtrinq; abſtinerent. Vbi ad manus deinde ventum fuit, hoſtes arte vſi, circûuenire noſtros à tergo per vallem, vbi non apparebant, (nam & collis dumetis conſitus impediebat aſpectum) magno impetu nitebantur. Noſtri re explorata derepente, vt in ſubitis fit caſibus, mutant conſilium. Et ea ex parte in iuſſu pugnam committunt. Nâ aliò belli dux acies inclinarat, vbi & ipſe tunc ferebatur. Quod cùm ex noſtris nonnulli bello aliàs probè exerciti côſpicerent, neq; aut conſultandi, aut ducem conueniendi tempus, locúſve daretur, in hoſtem conclamant, fortiterq; pugnando reprimunt. Hæc à leuo cornu acta, mox à dextro, & omni ex parte conſertæ manus: tubarum clangor, vt ex ijs, qui interfuêre, accepi ſupra vſitatû modum.

Fuêre

Fuêre enim tubicines in hoſtili exercitu plus multò quingentis: atq; ita fortiſſimè dimicatum vtrinq; inclinante iam ad veſperâ ſole, timor hoſtes, mox deſperatio occupat. Iam neq; noſtrorum impetû ferre diutius, qui proximi erât, neq; fugę viam à tergo reperire valebant, prementibus vltimis, qui & ipſi ordines facilè explicare nequibant. In ea trepidatione clades facta ingens: fugientes deinde tumultuatim omnes noſtri in longam noctem ſecuti quoſcunque cedere, niſi qui vel nemorum denſitate latere, vel noctis beneficio elabi poterant. Ibi direpta caſtra, in prædam verſa omnia: cecidêre ex hoſtibus millia circiter quadraginta: capta quatuor millia, & in ijs præfecti exercitus omnes, qui octo fuerant, inter quos primi à duce Moſchorum, dux Michaël Golycza cum trecentis nobilibus, inter quos ſunt Barones multi. Hos ſecum rex nudiuſtertius quaſi in triumpho Vilnam vexit, conſpicuos omnino viros. Mihi certè in omni vita nihil videre circa pompas bellicas, obtigit glorioſius. Reliqui captiui partim per municipia diſtributi ſunt, partim apud victores: vbi adhuc & ſigna tenentur, quæ & ipſa ablata fuêre ad vnum omnia. Rex enim cum domeſticis tantùm, paucis admodum redijt, miſſo, quem ſecum in præſidijs habebat, ad belli duces exercitu recenti millium quatuor, vti victoriam ſequerentur, maximè verò, vti arcem Smolensko recuperarent. Moſchus enim mox ſuorum accepta clade, paucis admodum ſtipatus tam præcipiti ad propria curſu feſtinârat, vt die atque nocte 300. paſſuum millia ſuperaret: ſiue, vt nouum repente exercitum ſcriberet: ſiue quod vero

esse similius creditum est, vt famam rei malè gestæ pręuerteret, quò minùs fratres rebus nouis moliendis, ansam antè caperent, malæ tractationis memores, vtpote, qui seruitutem apud tyrannum fratrem seruire coguntur. Parum enim ad recuperandum exercitum superesse spei fatentur & captiui, populo Moschum asserentes adhuc plurimo abundare, verùm rustico, & bellis inepto, cùm in hanc expeditionem omnem ferme nobilitatem duxerit. Sic ille, qui paulò antè capta dolo superbus arce, Polonis omnibus necem: Lituanis verò compedes minitatus fuerat, turpissimam coactus inire fugam est, vt seipsum tam neci, quàm vinculis eriperet. Nam ita certam demens ipse sibi victoriam spopõderat, vt postea apud duces belli captos repertæ cum mandatis atque stratagematis epistolæ fuerint, quibus quid facto cuilibet post victoriam opus esset, commiserat, vt scilicet regem in præsidijs positum vno agmine adorirentur: eo vtcunq; potiti, in tres sese vias diuiso exercitu diffunderent, Vilnamque direptum festinarent. Sed nesciebat homo, & priuatim, & publicè periurus Deum violatæ sine caussa fidei vindicem, aliter longè cõstitutũ ire. Dij enim immortales ob periurium (vt ait pro Roscio Cicero) hominibus irasci, & succensere consueuerunt. Dedit condignas perfidiæ suæ pœnas: cùm ex nostris ne vnus quidem captus sit, vulnerati multi, & ij aduerso corpore omnes. Mortui vix supra quadringentos, & in ijs Barones quatuor elegantissimi, idemq; fortissimi iuuenes, quorum corpora huc relata sunt, & tumulata honestissimè, duobus sub infusa episcopis cum vniuerso clero ad ciuitatis portas progressis: quorũ

tamen

tamen mors immẽsa hostium clade piata est, vt certè fateri necesse sit, hæc sine diuûm numine nõ euenisse: cùm alioqui rex ipse re quidem vera Christianissimus sit, semperque fuerit. Assiduis enim pro victoria supplicationibus: ea deinde parta, gratiarum actionibus templa omnia sonabant, quin & publicè ad Deum omnia princeps refert, maximè cum Tartari, qui sub idem tempus iuxta pactum cõuentum adesse maiestati suæ debuissent, fraude se subduxerint. Iam verò & illud non omiserim, esse apud Moschum ducem Michaëlem Glyusky, virum animi & corporis dotibus egregiè insignem. Is olim non leuibus ex caussis regẽ Poloniæ fugiens ad Moschum cum suis migrauit, qui & priorum, & horum caussa motuum fuit. Hunc rex ad serenissimi Vngariæ regis instantiam, in gratiam secretò admiserat, & iam tacitò redire parantem, sui, quibus nimium fiebat, Moscho detulêre, qui hominem e uestigiò vinctum, domum sub custodia remisit, incertum, quid de eo velit statuere. Is si fortè transfugisset (vt cõuenerat) ad nostros, magnam sibi huius victorię partem vendicare contendisset. Nam id circiter Calendas Septembris contigerat: prælium verò octaua Septembris ipso die natali Virginis factum est. In summa Dei omnino munera sunt hæc præcipuè: deinde principis Deo gratissimi, cuius fortunam vtiq; prælustrem non ex ariolorum nugis, sed ex summa vitæ sanctimonia, prudentia, fortitudine, temperantia atque iustitia, metior. In quo illud pulcrum est, vt si clementiam ipsam velis effingere, nullo certè alio neque ore, neque colore, quàm huius principis id præstare possis efficatiùs. Mihi profectò post exãtla-

tos tot viarum labores, ex hac victoria tantum accessit lætitiæ, vt nihil asperum, siue tetra, siue mari tulisse videar, siue quia principis huius sim, fuerimque semper studiosissimus, siue quod hac factũ præsente victoria, vt ire ad Moschum nõ sit necesse mihi: quæ mea profectò summa est expectatio. Nam præter viarum cùm longitudinem, tum difficultatem valde me terret hominis etiam iurati perfidia. Satis mihi est cõfessori esse, superbam martyrij palmam non ambio. Misi ad illum Calend. adhuc Augustis famulum cum literis pro saluo conductu, scio peruenisse, sed neque responsum, neque famulum vidi. Audio in amnem conijci fuisse iussum. Non libenter bibo tam largo cantharo, sed iocor verbis: re tamen vera serium est, quod scribo. Scilicet mihi seruabit, si etiam dederit fidem, quam neque regibus, ac ne Deo quidem ipsi seruare solet?

I nunc Schismatico vitam committe tyranno,
Vt te per Scythicas sub Styga mittat aquas.

Nollem in ijs sinistrũ mihi omen præcinere, qui initio certè inuitus feci, vt hanc experirer molestiam. Tolerabilia fuêre hactenus omnia, quamuis aspera, in reliquis quoq; superanda omnis fortuna, ferendo est. Nondum satis intelligo, quid firmũ de me sit, cùm omnis adhuc exercitus, arcis recuperationi studeat; eam breui futuram speramus: quod nisi & viarum sub hæc tẽpora difficultas, & anni ratio nostris obstaret, victorẽ omnino exercitũ in ipsa Moschici dominij viscera transferrent, ibidẽ hybernaturi: qua illorum sententia facilè residuo itinere absolueret. Sed durare tamdiu vix poterunt, commeatus penuria, præsertim pro iumentis. Habent enim præter suum equitatum prædatitios equos circiter viginti millia, quos saluare si possent, plurimùm vellẽt. Habere enim dicitur Moschouia equos laborib. ferendis admodum idoneos: res diu extrahi non poterit, quicquid erit, non patiar te nescire: tuum erit interea literas has nullo constantes ordine boni consulere. Vt enim sparsim relata mihi sunt omnia, ita variè congesta, vt licet vix vnius esse corporis videantur. Mitto nummos argẽteos sex Moschicos, ex præda ad me missos. Hos tibi cum amicis communes esse volo. Inuenies in illis inscriptiones Græcas partim, partim Ruthenas. Symbolum habent Ruthenæ cum Græcis literis: deinde par etiam est Religio: sunt vtique Christiani, sed Schismatici. Templa habent, hîc præsertim Vilnæ, auro, argento, & gemmis opulenta: paucis etiam hinc annis ex lapide ædificari cœpta, & quidem sumptuosè, cùm lignea tantùm priùs habuerint, non culta admodum. Sunt autem Rutheni (vt illud quoque auctarium addam) ingenio Lituanis promptiore, quò fit, vt operibus non mediocriter excellant. Multi ex ijs peculiare proditionis vitium habent, quod ad Principum, siue Ducum aliquorum domos irrepsit. Quin & hoc nuper bello Dux quidam Ruthenius ab omnibus suis Moscho se dedidit, quamuis egregium adolescentem filium in regis aula reliquisset. Sentiunt multi ex ijs secretò (vt creditur) pro Moscho, nulla alia magis, quàm religionis caussa. Eam enim per omnia communem habent, transfugerentq; passim multi, nisi exploratam Moschi tyrannidem formidarẽt. Is enim sæuissimis subditos legibus coërcet. Omnia illi nascuntur, omnia crescunt,

omnia adducuntur. Si qui sunt, qui vel genere, vel dignitate magni sunt, in illius nihilominus manu sunt, neq; diutius diuites, quàm ipse velit. Commercia eorum terra, marique plurima. Aurum, argentum, pro pellibus inferre soliti mercatores, nihil aliud referunt: ea omnia Principi accedunt. Hinc opes istæ tantæ, quantas neminem vnum in Europa Principem habere, fama est. Populo miris artificijs insigni potẽs. Italos habet domesticos multos, & honeste, & vtiliter. Cæterùm circa fidẽ partes coactos sequi. Hæc ab ijs, qui istic versati sunt, didici. Si quando (quod maximè deprecor) eò iero, redieroque quod precor, vel per literas, vel coràm de omnibus affatim: interea autem adhuc & hinc erit, quod scribam. Restat enim nonnihil militibus nostris circa arcis recuperationem, quod negocium extrahi diu non poterit. Si enim deditionem facere obsessi noluerint, aliud nostri pro rei, & temporis qualitate, consilium sunt apprehensuri. Sunt enim adhuc in exercitu præfecti, & tribuni militum omnes veterani, qui vel sub manu captare consilium non ignorant: ante omnes autem, Illustrissime Dux Constantinus, inter nostri temporis Imperatores in re bellica facilè Princeps, qui signis collatis ter, & trigesies dimicando victor fuit. Idem iunior tamen apud Moschum septennio manicis, pedicisq; constrictus fuerat, bello captus. Vir est domi Numa religiosior, foris Romulo non inferior, quo duce, & hoc bellũ gestum est. In quo nihil esse vno omnes ore aiunt, quod probari nequeat, nisi quia Ruthenus, idemq; Schismaticus sit, ita à parentibus errore, quasi per manus accepto. Neque enim parùm refert, quam quisque

quisque à maioribus religionem acceperit. Cæterùm ita maiorum suorum traditiones omnes sanctè obseruat, vt ne latum quidem ab ijs vnguem recedat: qui si ad S. matris Ecclesiæ obedientiam reduci posset, innumeris dubiò procul ad idem agẽdum præluceret. Tanti est apud suos momenti, Principi autem ob eximias virtutes facilè carissimus. Sed de ijs tandem plus satis: veniam tamen mihi dederis (vt spero) non grauatim, culpam ingenuè fasso, qui non epistolam, sed libellum ex bello fecisse me haudquaquam negauerim. Leges aliquando nõ pauciora ijs, de itineris mei ratione, quod vtinam non tentassem, parùm à Septentrionali disto Oceano, & longiùs adhuc progredi cogor. Iam hic September initium est brumæ: quæ tã sæua solet ingruere, vt multis sine naso contingat esse. Noctes æstate breuissimæ, hyeme diei parum. Sub diuo Iulio pontifice laudatissimæ memoriæ, minus mense, annũ Roma ad duos missus reges, absui, nõ paruo certè labore. Sed nihil ad hæc, quæ hactenus mihi æquali temporis, sed diuerso laborum calculo incidere, & tamen difficiliora adhuc restant. Leuius fit patientia, quicquid corrigere est nefas. Mihi certè satis erit pontificis, legatiq; expectationi respondere. Quod vt facere gratè valeam, pro sanctitatis suæ ac sedis Apostolicæ nomine gloria, amplitudine, ne glacialẽ quidem (vel sub bruma) sum reformidaturus Oceanũ. Sed iam vale, & Volumen hoc boni consule. Ad neminem enim diffusius scripsi: cùm sciam mea tibi omnia, vtpote mei semper amantissimo, non displicere. Ego valeo, & Principis munificentia bene habeo. Vilnæ, 26. Septemb. anno M. D. XIIII.

EPISTOLA SERENISS. AC INVICTISS. D. SIGISMVNDI REGIS POLONIÆ, MAGNI DVcis Lituaniæ, Russiæ, Prussiaq; domini, & hæredis ad sanctiss. D. Leonem X. Pont. Max. de Victoria contra SCHISMATICOS, MOSCHOVIOS, apud Aras Alexandri Magni parta, &c.

BEatissime pater & domine clementissime, post pedum oscula beatorum: cùm non ignorem V. sanctitatem, tum ex pastorali suo debito, tum etiam ex genuina pietate in religionis sacrosanctæ incrementum, magna cum voluptate audire solere, quando aliquis Catholicorum regum, aduersus infideles, aut schismaticos inconsutilem Saluatoris nostri tunicam scindentes, ac dilacerantes, Dei virtute adiutus aliquid feliciter gerat. Hinc conuenit, vt ego qui Turcam infestum, communemque Christiani nominis hostem vicinum habeã, Tartaros etiam, aliasque Transtanaitanas Scythicas gentes, numerosas, feroces, ac infideles, humeris meis à nullo Christianorum Principum adiutus, solus sustineam. Et præter hos omnes magnum Moschouiæ Ducem, cum quo nunc atrocia bella gero, Sarmatiæ, Asiaticæ tyrannum, opibus, armis, equis, virisque potentem, ac multis contra alios vicinos suos victorijs tumẽtem: blasphemũ tamen ac schismaticum, sanctę Romanę ecclesiæ infestissimum, hostẽ insolentissimum habeam. Huius belli motus, & præstitam mihi à Deo victoriam contra ipsum perfidũ Moschouitam, Sanctitati vestræ perscribam. Anno etenim exacto, fractis inter nos antea pactis, iuramẽtoq; firmatis fœderibus, immemor præstitæ fidei, & spreta iuramẽti religione, quæ modica, aut nulla in blasphemo, & schismatico esse potest, dominia mea in magno Lituaniæ Ducatu consistentia, exercitu multorum millium equitum bellatorum comparato, magna vi machinarum bellicarum, tormentorumque æneorum subsequẽte, hostiliter inuasit, dumq; arces aliquas graui obsidione premeret, nec propter valida præsidia mea, quæ illic erant, proficeret multis, sicut anno præterito Sanctitati vestræ significaueram, ex suis, in oppugnationibus munitorum locorum, & tumultuarijs prælijs amissis, domum re malè gesta non absque grauissimo dolore regressus erat, qui tamen iam aliàs sibi persuasisset, armis, opibus, & potentiæ suæ cuncta esse peruia, nec aliquid conatibus suis (in quo tamẽ deceptus erat) obstare potuisse. Æstate demum proximè exacta, tanquam ignominiam susceptam, damnaque prioris expeditionis, & bellum non satis prosperè anno præterito cœptum & gestum vindicaturus, iterum validissimum exercitum comparauit, in quo plures grauis armaturæ equites inerant, nixusque est, me certis castris exuere, & præcipuè castro Smolensko nuncupato: vt subinde tantò facilius totum magnũ Ducatum Lituaniæ, aliaque mea dominia bello atrociori vrgere, & totam Rubeorum Russiam sui schismatici ritus, quæ ditionis meæ est mihi eripere posset.

Potitus tandē ex adminiculo fraudis arce ipsa Smolensko est, de suis plurimis amissis. Subinde verò insolentior factus, exercitum auxit, ita vt excederet octuaginta millia hominum equestrium, ausùsque est sibi polliceri, quod iam facilè reliqua dominia mea opprimere posset. Progredi itaq; aduersus me suum exercitum vsque ad fluuium Beresinam mandauit. At ego qui in Domino Deo rectè sperauerim, eundem fluuium exercitum meum equitatu, & peditatu, tormentisque bellicis bene instructum, magna celeritate traijcere imperaui, hostisque exercitum pedem referre, ita vt retrocedere coactus est, compuli. Et dum exercitus hostilis per meum arceretur, vigesimaseptima Augusti particulari prælio à meis militibus pulcerrima clades eidem hosti inflicta est. Alia iterum Calendis Septembris, & ex vtroque prælio plures ac insignes captiui mihi adducti sunt, & multi ex hostibus cæsi. Miles autem meus eiusmodi victorijs, quasi auspicatis præludijs accensus, vltro in pugnam ruebat. Equidem verò in præsentissima clementia Dei, & in iusticia, caussæ meæ confidens, maximam iam de orta victoria securitatem mihi pollicebar, & feci magno animo meum exercitum procedere, & stationibus hostis appropinquare, dumq; hostis sentiret, meum exercitum sibi imminere, Borysthenem tunc solito magis exuberantem nando traiecit. Meus verò exercitus insegniter animis ad pugnam præparatis, hostem retrocedentem sequutus est, & similiter Borysthenē, dum in re tam subita, & potis faciendi potestas, & nauigia ad transportandum militem deessent, ad eā ripę partem, in qua iam hostis ordinatis aciebus, tormen-

mentisque dispositis, conflictum præstolabatur, natando intrepidè transmisit. Et tandem Deo auspice, qui in se sperantes non deserit, & confundit manus filiorum alienorum, die Natali beatissimæ Virginis, quæ erat octaua Septembris, cum hostibus eisdem feliciter pugnauit, totumq; eundem validissimum hostis exercitum, qui (vt præmissum est) ex octuaginta millibus hominum fuit, comparatus, vna acie fudit, fugauitque, & tanquam vilissima pecora totis campis cum fœda strage, & multa cæde vltra quadraginta millia passuum ante se egit, itaq; supra triginta millia hostium, & cæsa, & submersa sunt. Castra hostilia plena, opulenta pręda, direpta, & decem præcipui Duces, & Satrapæ, & triginta septem Barones, Consiliarij, primores: officiales autem & armigeri nobiles supra duo millia capti, cum signis sui exercitus mihi adducti sunt. De meis verò, Deo auspice, pauci desiderantur. Quamobrem hanc tam insignem, & longo tempore memorandam, sed nec minùs mirandam (quoniam dextera Excelsi facta est) victoriam vestræ Sanctitati, pro mea in ipsam summa, & eximia deuotione cognitam esse volui, vt Sanctitas vestra ex eadem iucundum, atque alacrem animum concipiat, mihique suo deuotissimo filio gratuletur. Quandoquidem pro sacrosancta religione, proque sede Apostolica, & Sanctitas vestra decorè ad ea, quæ factu sunt possibilia, semper sum paratus. Collocaui namque magnam spem, & cōfidentiam in vestra Sanctitate erga me, regnumque meum clementia. Quoniam verò hostis ipse adeò superbus, & obstinatus existit, necesse est, vt tātò studiosius ipsum sine intermissione persequar,

& bello vrgeam, ne tam citò vires recuperet, ac reparet, quandoquidem non priuatam meam, & regni mei rem nunc ago, sed totius Christianę Reipublicæ, ne tam validus hostis sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ inimicus, quandoque aduersus sanctam Ecclesiam pro ritu suo, falso, blasphemo, & schismatico inualescat. Et vt hæc mea gesta, quæ mihi ex misericordia Dei feliciter euenerunt, audacter vestrę Sanctitati scribo, sic etiam semper audire cupio, vt sacro sancta Rom. eccl. vniuersalis status omni felicitate præfulgeat, atque vt vestra sanctitas incolumem, & longæuam, felicemque vitam cum reuerendissimis patribus sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus ducat. Oratorem autem meum, & res meas vnà mecum vestræ sanctitati commendo, qui quidem orator meus V. Sanct. tam ea, quæ gesta sunt, quoniam & gens, & loca, in quibus gesta sunt hæc, sibi cognita existunt, quàm alia è mente mea, planius exponet. Datum in castris circa Borisouo, decima octaua Septembris, anno Domini, millesimo, quingentesimo, quartodecimo.

Vicesimo quinto Ianuarij die, M. D. XV. a Leone Papa X. ob eam ipsam victoriam Deo opt. maxi. εὐχαριςία habita est in Sixti sacello.

ORATIO

ORATIO PER REV. PATREM DOMINVM ERASMVM VITELLIVM, EPISCOPVM PLOCEN.

in celeberrimo August. conuentu ad Cæsarem Maximilianum, nomine victoriosissimi regis Poloniæ Sigismundi, habita coram omnibus sacri Imperij Electoribus, plurimisq́ Germaniæ Principibus, die Veneris XX. Augusti, anno Domini 1518.

ILLVSTRI DOMINO ERASMO ROterodamo vtriusq; Literaturæ principi, & Theologorum duci, Iacobus Spiegel Selestadien. Imperialis Secretarius, S. P. D.

PRO inuictissimo Poloniæ rege Sigismundo, qui non multos ante annos, & menses, maxima victoria in Hamaxobitas (quos ipsi Moschos appellant) & Schytas (quos Tartaros dicunt) potitus est. Reuerendiss. Dn. Erasmus Vitellius episcopus Plocēsis, singulari integritate vitæ, raraq́ doctrina, Romanaq́ facūdia insignis, vel eo mihi nomine præcipuè colendus, quia cognominis, de te perquam egregiam frequenter facit mentionem. Primam (vt aulicus, aulico vtar verbo) audientiam coram Cæsare, sacri Imperij Electoribus omnibus, & cæteris Germaniarum principibus, proceribusq́ obtinuit. Sic ornatè, sic grauiter orauit, vt ad intima vsque præcordia auditorum, vehementia sententiarum penetrauerit, pluresq́ ad fletum concitauit, ei

vero docto simul & facundo, omnes docti, & eloquentes palmam tribuunt. Aderant enim viri non pauci, tum exquisitè docti, tum in iudicando nares emunctissimè. Antistes Tergestinus, Peutingerus, Huttenus, Bartholinus, Spalatinus, & Stabius ille in nullo doctrinæ genere non versatus. Henricus Stromer medicus, & Laurentius Zochus iurisconsultus, Cardinalis Maguntini florentissimi principis Cancellarius. Igitur facta mihi primum præ cæteris elegantissimè huius orationis copia. Quia digna multorum lectione visa fuit eruditorum calculo, & ab omnibus desiderata, imprimendam curaui, sub augusto tuo nomine, quòd omnia pietate sacra iure sibi vendicat, quam haud subducto supercilio accipere digneris. Non dubito quin vt audientibus lacrymas commouit, ita hæc eadem legentibus magis copiosas excutiet, & in rem Christianam propensiores eorum animos reddet. Valere tecum bene Rhenanum verè beatum cupio, quem animo mecum circumfero, vtriq; fila vitæ, quem maximè longæua excepto, vt indies magis ac magis felicibus auspicijs bonæ literæ, & maximè sacræ refloreant. Huttenus, quia nihil est visus cæcutientibus popularis literationis admiratorib. nominis nihil pepererit. Quem te Frobenio nostro publicandum iterum, si tibi visum fuerit, tradere velim. Mittam eius de vita aulica Dialogum quamprimum prodierit in lucem.

Vale iterum ex Augusta Vindeliciæ, pridie Calend. Septembris, anno post partum Virginis matris, 1518.

ORA-

ORATIO.

VENIMVS à rege nostro, sacratiss. Imperator, ad hunc celeberrimum conuentum, quem solita vigilantia tua pro salute Christiani status æquè commendatè, vt opportunè, hoc loco, & tempore instituere curasti, acturi, maiestatis regiæ, & amplissimorum eius dominiorum nomine, quæ ad sanctam expeditionem generalem, contra immanissimos Turcas, totiens propositam commodè attinebunt. Quantum verò necessariç sint, simulq; cum vita omnium nostrûm desideratissimæ præparationes istæ: Christianorum coadunatis viribus, hostis aucta potentia testatur, iã annos circiter septuaginta post infelicem, & calamitosam Bysantij captionem, quæ patulam ad nos hostibus ianuam præbuit, nihil aliud audimus, quàm clades atque excidia continua Christianorum à Turcis. Et dum omnes ad resistendum (vt par esset) consurgere negligimus, tot principes cum subditis suis, tot reges cum eorum populis: tot deniq; ditissima, cum magna iniuria religionis nostræ, & maxima indignitate Christiani imperij miserabiliter deleta sunt, quæ singillatim enumerare, dolor profectò mœrore plenus prohibet. Quandoquidem neque ea me referre, neque vos audire, siccis oculis liceret, capita vtcunque decerptam. Nónne videmus Asiam vniuersam, quæ è tribus orbis triangulis maior est, his & alijs infidelibus occupatam? Aphricam verò totam, impijs ac sceleratis eorum manibus desolatam? Europę magnam partem,

tot incendijs, & assiduis vastationibus debilitatam? & hucusque dormitauimus. Sed neque his contentus hostis, vt fortior fieret Ægypti, & Syriæ regem, quem Soltanum dicunt, aggressus superauit, totiusque Syriæ, & Ægypti, ea victoria (sed & Hierosolymæ matris nostræ, vbi salus orta est) vnicum se dominum constituit. Et altero verè imperio longè ante formidabilem potentiam suam auxit. Nos verò torpemus, & bellis intestinis, plus insolenter, quàm necessariò exagitati gladijs nostris, domesticos fidei, aut potiùs nos ipsos, dètestanda malignitate confodimus: nec Prophetæ sapientis verba, quæ aduersus nos, tanquam Ethnicos clamitant, attenduntur, dignaque, facinori supplicia annunciant. Ipsi (inquit) contra sanguinem suum insidiantur, & infrà. Ego verò dum eis repentina ingruerit calamitas, non exaudiam. Parat nunc in Christianos, terra, marique arma sua, instat Turcarum framea, capiti & collis nostris, & adhuc oscitamus, vixque ad pacem mutuò amplectendam, tanta periculi magnitudine vrgente, mẽtes componere volumus Leone sanctissimo, id dies, noctesq; curante, hortatur nos hostis, excitat à somno: commonefacit desides: torpẽtes terret, dum iampridem ad ostia Tiberina: nũc verò ante paucos menses, circum Rachanati mœnia, & hisce iam diebus, dum hic agimus, iterũ ad Ostiæ portus, ferro, & sanguine debacchatus sit. Nos tamen fatis sic volentibus omnia hęc, quæ vltimum omnibus exitium minantur, ridiculum putamus, vt iam illud diui Petri naufragantis, dum sibi in fluctibus dexteram dari poposcit, & meruit, dicere libeat: Salua nos Domine, perimus.

Colle-

Collegerat similem conuentum feli. re. carissimus genitor tuus, post insperatam Carniolæ suæ depopulationem. Multa illic in eam sententiam à viris doctissimis declamata sunt: multa etiam prophetico quodam spiritu prædicta, nisi tunc instantibus, & euidentissimis periculis aliter prouisum fuisset. Quæ omnia flebilis tandem effectus compleuit, cùm nulla consulta inuicem, & constituta nulla, suo ordine, vt necessitas postulabat, debitæ executioni mandarẽtur, & omnis rei bene gerendæ commoditas, simul cum tempore amissa fuit turpiter, aut neglecta. Nunc iterum Cæsar inuictissime, pro dignitate & debito tuo, conuentum hunc bono cœptum omine, diligenter prosequeris, vt labenti Reipubl. Christianæ efficaci opera subuenire possis, & iustè quidem: sic enim Christianorum Imperator, re pariter constabis & nomine, dum hi, qui tuo subsunt imperio, à Cæsare suo adiuti fuerint, & defensi. Quam equidem deliberationem multo iam tempore pro connata animi tui magnitudine concœperas, qui annis his proximis tres Christianos reges potentissimos, in Austriæ tuæ vrbe primaria, tum splendidè, tum honorificè tecum habueris, fœdereque simul immaculata fide percusso, plura cum eis in rem Christianam mutuis tractasti consilijs. Quod reuera pro singulari gloria tua, omnium ora passim prædicare non desistent, pluresque Adamantinis scriptis perpetuare curabunt. Neque enim parens tuus, neque Cæsares alij tantum actum, triumphis Octauij meritò æquandum, pro suo vnquam desiderio efficere poterant. Omitto nunc cateruam immensam victoriarum tuarum, quæ ti-

bi ſemper optatis vbique ſucceſſibus reſpondebant, vt quilibet bonæ mentis metiri ex his poſſit, quæ & quanta in arbitrio & moderatione tua conſiſtant, quin & luce ſit clarius, plus ornamenti imperio tua prudentia, & felicitate allatum eſſe, quàm tibi Imperij maieſtate: atque ideo pater patriæ à tota Germanica natione, quę ſub cælo maior eſt, meritò appellaris, quibus immorari, vt volui, tẽporis vetat anguſtia, dum iſta vulgata iam ſint, & toti mundo notiſſima. Tu deinde tua ſponte & virtute, regumque illorum hortamentis incitatus, non modò in optimum propoſitum, & tua amplitudine dignum deueniſſe perhiberis: ſed vltro etiam totius belli gerendi progreſſum, rationes, ordinem, & modum cõcinnè deſcribere curaſti. Tanta peritia rei militaris, tantoque ſtudio, & omnium digna conſideratione, vt facilè appareat, inuentione hac tua, necdum Imperatoris ſummi, ſed excellentiſſimi quoque armorum ducis, & animum fortem, & conſilium circumſpectiſſimum non deeſſe. Habet rem hanc cordi, æqua lance, ſedes ſancta, religionis noſtræ caput & magiſtra, quæ tot annorum concilium feliciter continuans, ſingulares, & vrgentiſſimas admonitiones qualibet ſeſſione, ad hunc effectum inſtituere ſolebat: vbi etiam Turcarum tela pectoribus ſuis infixa. Epiſcopi declamantes, oſtendere viſi ſunt, vt non verbis tantùm, ſed rebus, & ſanguine ipſo pungerent ſegnitiem noſtram, & deiectos Chriſtianorum animos, quantum poſſent, erigerent: cuius nauiculæ gubernator, verum ſe Leonem in his præſtat, quippe qui ſalutiferos rugitus, & vigilantiſſimas cogitationes ſuas, ſummoque

& vero

& vero paſtore dignas, ad hoc vnum conuertit, vt communi potẽtia tantis periculis vltimum iam interitum ſecum ferentibus, quantotius ſuccurratur. Quæ omnia digniſſimi hi legati ſanctitatis ſuæ magis abunde explicarunt. Rectè gubernabant populum Dei Moyſes & Aaron, Dauid & Nathan, pluresq́, Romani pontifices, cum imperatoribus Chriſtianis, iuncta ſimul gratia, vtraque poteſtas. Binum nobis reliquit gladium, tranſiturus ad Patrem, Saluator noſter: bina coluerunt elemẽta Perſæ, Ignem, & Aquam: duobus & nos ſaluamur, Fide, & Opere. Curabis & tu, Cæſar inclyte, cum Leone ſanctiſſimo, vtroque iuncto gladio, eripere de faucibus inimicorum, & tot calamitatibus, oues Chriſti. Inconſutilem enim tunicam ſuam repręſentatis, quæ ſub hoc tempore veſtro, non abs re profectò inuenta eſt: adhibebit ignem orationis, & ſpiritum fortitudinis benedictum ſacerdotium, neque impenſa deerit. Tu aquam non gelidam, ſed feruentiſſimæ defenſionis, cum regibus Chriſtianis, indefeſſè ſuggeres, fidemque noſtram & ſpem omnium opere adimplebis, vt à ferocitate Turcæ ſalui ſimus, vnica namque eſt gloria, penates noſtros, & religionem, in qua nati ſumus, tueri & defendere, pro qua iam omnes maiores tui, tot reges & Cæſares ſanctorum nonnulli Cathalogo aſſcripti, felices & candidiſſimæ animæ plura bella in Europa, & Aſia glorioſè ſuſceperunt, qui ſemper magnanimitate ingenita, aliena quærere, non ſua amittere didicerant. Gignit nos natura miſerè, viuimus demum tot onuſti curis, & tanquam flos citò areſcimus: decidimus tandem, & morimur, ſolus is diu viuere perhibetur, qui dum

vita excesserit, perpetuam sui nominis, bene gestis, aut factis, memoriam propagauerit, quò fit, vt adsimus absentes, mortuique viuamus. Tritum fuit Adagium apud veteres: Pulcrum mori, decorat vitam. Quod plurimi, vt patriam conseruassent, corpus simul & animam deuouentes, viuis effectibus comprobarunt. Tu itidem sacratissime Imperator, vt tui secretiores referunt priora de Christiano statu secum repetens, & futura ante oculos ponens, mente vt sit liberiore, dicere soles, nullum mortis genus te gratius excipere velle, quàm quod in castris militaribus contra infideles, ad virentes campos feliciter eueniret. O virtus animi commendatissima: sic corporis robori tanti principis insita & coniuncta. Non hominis profectò deliberatio ista est, sed numinis vox quædam, & solo digna Cæsare, dum non lectum eburneum: non sericeum puluinar: non auratum cubiculum, sed prata virentia, & fœnum rusticum pro delicijs regalibus exposcas, vt debito Imperiali, quo toti Christianitati teneris, ingenuè satisfacias, pro quo tibi omnes, mentem sanam in corpore sano, vitæque diuturnitatem precabuntur. Et vt in hoc tam gloriosissimo proposito, animo incõcusso persistas, erectis in cælum palmis, attentiùs orabunt.

Sed iam factis res aggredienda foret; constantique pectore, sine omni vlteriore cunctatione prosequenda, post tot consilia, & decreta multa: post tot conuentus, & exhortationes varias, post tot instructiones, & tractatus plurimos: armis tandem, non argumentis opus est. Iam enim de his tam crebris, sed vanis, aut nullis consultationibus, & præparamen-

tamentis nostris (vt quidam Mediolanensis ex Turcia profugus nuper in cõspectu regis nostri retulit) sępiùs dicit Turca, admodum subsanantis, consulant Christiani, consulant, & ego faciam, quod re ipsa, & stupendis indies victorijs demonstrat. Nos si veri Christiani sumus, quemadmodũ Turca in dedecus potiùs nostrũ affirmat, Christi fidem, ad sanguinem vsq;, mente intrepida, non ostentatione solùm, sed affectibus synceris obseruare, tueri, & quantum in nobis est, manu tenere debemus. Quoadusque vita nostra, Christiano aduersabitur nomini? vt qui Christũ imitari, pro Christo nos opponere, religionis vinculo arctamur, contra eius legem: cõtra oues suas: contra ipsum Christum, ignauia, arrogantia, & excessibus nostris, in cælum vsque cum Gigantibus, lethiferas sagittas, impudenter dirigimus, de locis certamus, publica negligentes: hostis verò nos, & nostra omnia, ac loca simul, deglutire contendit. Vnum hoc conclamatum est, Turcas consilijs quibuscunque non conuertemus, si armis non vincemus, quæ diuini verbi Concionatoribus elucidanda relinquo, quandoquidem multa nunc est messis, & operarij pauci.

Neq; id deterreat, quod tam longo tempore, Orientali imperio, hostis crudelitas potita sit, & desidia nostra, eius potentia sic increuerit, vt firmata esse videatur. Ad Occasum intueri volenti, possibilia omnia, & facillima comperiet, cùm Sarracenorum immanitas Granatam, & magnam Hispaniæ partem, supra septingentos annos hæreditario admodum iure possederit. At Ferdinandi regis victoriosissimi constantia, reginæque Elizabeth deuotione,

&suorum fortitudine, paucis annis, nedum recuperata sunt omnia, sed tota infidelium potentia, nō à regni solùm finibus abacta est. Verùm adusq; inferiora Mauritaniæ littora, cum perenni illius regis gloria eiecta. Ille verò proprijs tantùm viribus, & vnica suorum manu, strenuè hęc gessit. Tu cōmune bellum paras, & generalem (vt aiunt) expeditionem, tua opera, consilio, & auspicijs, regumque omnium assensu, & horum prudentissimorum principum consilio (qui tuo lateri tanquam validissimæ columnæ adhærent) instituere debes. Quis oro, tot regibus, & principibus, tanquam numerosæ multitudini resistere poterit? Dum & pacem exulantem, multisque ante seculis, inter Christianos desideratam, nūc iam commodissimè pro tui, & Leonis animi satisfactione, restitutam vides, & nouo quodā quinquennali fœdere, cum omnium, qui bonę voluntatis sunt gratitudine, firmatam intueris, vt nihil est amplius, quod ad rem propositam feliciter gerendam desit, aut quod impedire possit.

Non deerit votis tuis, & Leonis sanctissimi, serenissimus rex noster cum omnibus dominijs suis, & tota illa Septentrionis ora, modò bellis, alijs, quibus continuò impetitur, finem optatum imponere possit. Quos verò hostes regnum nostrum habeat, & quib. difficultatibus, rex ille bellicosissimus detinetur, paucissimis explicabo, ne pijs auribus fastidij præbeam offendiculum. Notum est hac ætate nostra, Sigismundi nomen celebre, longè, lateque plurimis victorijs, fama refertissima peruolante. Nolo nunc genealogiam & ortum clarissimi regis texere, quæ tuæ celsitudini, & his omnibus satis cognita esse

esse debet, Casimirea domus est, quæ regnare semper didicit, & vincere, præsentiam matura pulcritudine, & aspectu iucundissimo decoram, tu nosti, ita ex omni parte compositam, proceræque grauitati coniunctam, vt ad Maiestatem ipsam, natam esse videatur. Hic auito, paternoque & fratrum regno, senatu vocante succedens, bello fortissimum, pace verò splendidissimum se præstitit, & reddit. Quippe qui incomparabili iustitia, clementia, & liberalitate, sic apud suos omnes carus est: sic eorum affectus, æquitate, & mansuetudine, ac modestissimis legibus in se deuinxit, vt inter tot bellorum tumultus, non quod ex veteri instituto solitum est, sed quod rex ipse præcipit, aut nutu solo designat, illico à suis omnibus cum summa animi alacritate perficitur. Quæ profectò suprema laus regum est, dum quisq; subiectionis suæ debitum, amore illectus, non timore perculsus, serena fronte, & libera exequitur, idque efficit, vt dum Scythæ fugaces (quos nostri Tartaros vocant) subitò interdum & insperate, fines nostros irruant, mox nobilitas è centro regni primaria, benignitati principis satisfaciens, vitam propriam, & salutem, mera ipsorum virtute defouere, & in media vsq; hostium agmina obijcere non metuat, spem reponens firmissimam, in optima regis munificentia, qui benemerita cuiusque dignis præmijs excitare consueuit.

Vrgetur namque multis hostibus: regnum illud amplissimū, tribus à parte vna: Scytharum ducibus potentissimis, multa centena millia bellatorum in statione campestri secum ducentibus, qui se etiam Cæsares dicunt, vno Theodosiæ propinquo, post

Borysthenem ad latus maris Pontici, in Taurica residente, alter circa Tanaim, & paludem Mæotidem loca tenet, & is in manibus regis est: tertij sunt remotiores. Asiatici vastissimam incolentes solitudinem, & latissimos tenentes campos: hi omnes repetinis incursionibus regnum deprædari, & continuè defatigare non cessant, famem, sitim, æstum & algorem, & omnem inediam contemnentes. Sæpius etiā Turcis iuncti, qui Monocaustum, & Licostomum occuparunt, maiora & horrenda damna nostris inferunt. Turcarum enim Scythæ omnes dependent, dum eadē secta sit, Mahometicis simul erroribus implicata: è quibus planè deprehendi potest, facilius catulos à maternis vberibus, quàm Tartaros à Turcarum assistentia diuelli posse, qui nunc etiam contra regem Persarum optatas viginti millium equitum suppetias tulerunt. De his rex noster multas & insignes reportauit victorias, vt arces, & loca regni munitissima ostendunt, quæ pacis tempore pro sui nominis immortalitate ornatissimè restaurat: vbi Scytharum catenatæ acies, latericio in muris erigendis certamine quotidie congredi videntur. Est & alter hostis non minor ad rigentem Arcton, citra mare glaciale cōsistens, Roxolanorū dux, quem nos Moschum dicimus, sola perfidia, & detestando schismate famosus. Is partem regni Lituanorum videlicet prouinciam, magno etiam bellorum motu turbat indies. Sed & hunc rex noster, patrocinante iustitia, fudit sæpius, eiusq; potentiam triginta millibus in loco cæsis, profligauit, quàm plurimis primoribus ad vincula coniectis, qui in omnibus Lituaniæ castris arctissima detinentur custodia.

stodia. Multis etiam alijs captiuorum millibus per vniuersum ferè orbem, varijs Christianorum principibus, mancipiorum loco dono datis.

Iamq; cruentum hoc bellum decennium superauit, dum sint, qui eas discordias seminent, concitent, & turpiter alere non verentur. Sed, proh dolor, non pudet etiam religionis professores tantorum malorum auctores, & faces esse, qui literis, & nuncijs ad eam rem fouendam, magisq; irritandam, terra & mari sursum ac deorsum cursitant, vt reges & principes alioquin fortè quieturos, ad pugnā inflamment. Salutis insigne, & candidam innocentiæ vestem deferunt, tanquam pacis amatores, & fratrum perniciem sitiunt, bellorumq; fomitem, & totam caussam præstant, hi sunt, qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autē in cordibus eorum, sed reuera, Deus fucis nō illuditur. Breui nāq; eis secundum nequitiam adinuentionum ipsorū retribuet. Tuę verò sacratissimę integritatis studium erga se, & statum suum pacandum cognitū habet rex noster, pro qua beneuolentia, te vt parentem alterum obseruat, veneratur, & colit, velleq; vicissim eius maiestatem omni opera, & facultate eniti, vt quacunque occasione, & modis, tuę celsitudini mutuò gratificari, & æquè fraternum officium præstare possit.

Et vt finem dictis imponam, his hostibus & quidem assiduis regnum nostrum à trecentis penè annis premitur. Verùm suo ære tantum, suo milite, & maximis laboribus, totam hanc belli molem sustinuit, nemine Christianorū principum suffragante: spe alebamur cōtinua, & nudis semper pollicitationibus detinebamur, sumptibus & humeris nostris

vicina hucusque ocia fouebamus, vt iam tanquam defessi & imbecilles, à maioribus impensis continere non possemus, & deberemus meritò. Nunc tamen vt priuatos effectus publica vincat vtilitas. Expeditionem hanc generalem commendat summopere, & approbat, serenissimus rex noster: laudat modum de colligendo neruo bellico, & exercitu congregando. Quem sanctiss. dominus noster, & tuæ celsitudinis prouidentia constituit. Alijq; reges & principes Christiani proponunt. Sed neque de eo pro nunc Maiestatem regiam cum senatu, & subditis suis, quicquam decernere potuisse, inter domesticas difficultates, & bellicam occupationem cum ea, quem nemini hostilitate, quibus aliqua ex parte, vtcunq; compositis, & deliberatione huius dignissimi cõuentus procedente, mox maiestatem suam, & de colligendo nummo, & describendo milite, in regno & dominijs suis itidem cõstituere velle. Nec prætermissurum quicquam, quæ vires eius, ac regni, & dominiorum suorum ferre potuerint. Et quæ ad tam sanctum, diuque desideratum opus pertinebunt, dũmodo aliquando cum effectu aliquo Christianæ saluti consulatur, pro qua (vt verbis vtar regijs) & thesauros omnes, & sanguinem ipsum cum vita effundere parata est.

Perge igitur, quo cœpisti, sacratissime Imperator, & tot ac tãtis gloriosissimis triumphis tuis, vnicum hunc, qui cunctos alios superabit, apponere contende, vt vtriusque Imperij habenas, Christiani omnes, te moderantem aspiciant, & lætentur. Vinces proculdubio in signo crucis hostes deterrimos, profligabis cum tanto apparatu, & omnium potentia.

tia. Turcas impios exterminabis cum Leone sanctissimo, & tot regibus spurcissimos, infideles, & ad vltimos vsque fines terræ, tanquam Christo alienos propulsabis, vt qui te Augustum in Augusta tua, & mense hoc Augusti, augustè comperimus, post multas de infidelibus partas victorias, Mahometiq; deleto nomine, Augustissimum tãdem videamus. Iter autem parabit, & diriget Dominus, cuius res agitur, carmine prophetico attestante, Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.

VICTORIA SERENISS. PRINCIPIS, ET D. D. SIGISMVNDI EIVS NOMINIS PRIMI REGIS

Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, ac Massouiæ, &c. domini, hæredis contra Vayuodam Muldauiæ, olim Daciæ, Turcæ tributarium, & subditum: cui subest Valachia, Mysiæ inferioris pars ad flumen Tyram influens Pontum Euxinum, quæ à Deo data fuit terna in Mense Augusto præterito, & consummata XXII. die eiusdem mensis, anno Domini

M. D. XXXI.

Vayevoda Muldaniæ, & prædecessores eius, vt perfidorum mos est, nihil vnquam longo iam tempore regibus, & regno Poloniæ, quod tenebantur, præstiterunt, cui ipse Vayeuoda innixus, hyeme præterita, præter omnem expectationem fœderibus, & iuramentis, quæ fece-

rat, neglectis: nullaque hostilitatis denunciatione præmissa, prouinciam regni Poloniæ Pokucziæ nuncupatam fide, & honore posthabito, occupauit. Quam iniuriã, quum sereniſſimus Poloniæ rex diutius ferre non posset, exercitum selectorum mercenariorum militum ex regno suo cõparauit, & conscribi iussit, opera magnifici Domini Ioannis Comitis de Tharnouu, Palatini Russiæ, & exercituum regni Poloniæ capitanei generalis, viri in militaribus, clarisq; alijs in rebus præstantissimi, quem ille varijs in locis, ne hostis certum numerum scire posset, collegerat, & disposuerat, & non multò ante festum sancti Iacobi ad loca, quæ præsidijs hostis firmata erant, admoueri iusserat. Constabatq; totus ille exercitus equitibus, præter trecẽtos pedites, qui machinis, & bombardis erant addicti. Ex his equitibus ipse capitaneus generalis præmisit duo millia, & aliquot centum equites, qui præter Valachorum spem, & scientiam varijs in locis prouinciam illam Pokucziæ adorirentur. Valachorum ibidem in præsidijs erant fortassis 1400. bello apti, præter aliam colluuiem. Poloni milites mãdata capitanei strenuè exequentes, non vna ex parte eam prouinciam inuaserunt, confligentes cum hostibus multos trucidarunt, & non paucos viuos ceperunt, inter quos erant pleriq; ipsius Valachi familiares, & aulici, atq; in duobus diebus totam illam prouinciam recuperarunt, præter castrum quoddã Guuosdziecz, quod cuidam nobili Polono Thuuorouuski nuncupato fuerat ademptum. Hoc tamen etiam paulò pòst obsidentes, in potestatẽ suam redegerunt, & illi quendam præfectum militum Vlodek nomine præfecerunt,

runt: pauci ex illa Polonorum irruptione, Valachorum, qui superfuerant, euasère in Valachiam. Huic victoriæ capitaneus generalis Comes de Tharnouu nõ interfuit, sed cum potiore exercitus parte rerum euentum non procul præstolabatur. Victoriæ verò nuncium cum quibusdam captiuis, nobilis quidam iuuenis Spitek de Tharnouu sereniſſimo Poloniæ regi Cracouiam apportauit. Paulò pòst appulit etiã ad sereniſſ. Maiest. regiam generosus dominus Hieronymus Schaffranyecz, qui plurimos ex ea victoria captiuos attulit, hiq; hinc inde per castra regia habentur distributi. Post hanc acceptam cladẽ Vayeuoda Valachus percitus, omnes quas potuit suorũ copias cõgessit, & in tres exercitus diuisit, eratq; numerus omniũ supra viginti millia. Cum his in prouinciam Pokucziæ perueniens, sex millia equitũ ad recuperandum castrum Guuosdziecz transmisit. De quo certior factus comes de Tharnouu, capitaneus generalis, maturè cum toto suo exercitu, & his qui vltro se adiunxerant, ad succurrendum obsessis, & castro affuit. Hoc videntes Valachi, 19. Augusti præteriti cum exercitu Polono manus conseruerunt. In eo conflictu, cum Dei adiutorio, Poloni superiores facti, Valachorum illa sex millia profligarunt, & in fugam verterunt: multi illorum cæsi, capti quàm plurimi, & præsertim de illis, qui ipsius Vayeuodæ curiæ inseruiunt. Hanc suorum stragem, quũ à duobus suis capitaneis, qui ex prælio profugerant, Vayeuoda audiuisset, commotus, iussit illis amputari capita, sed aliorum precibus victus, catenis ferreis vinctos custodiæ mandauit. Hæc est Valachorum consuetudo, vt eos omnes, qui ex pugna euadentes do-

mum reuertuntur, supplicijs grauioribus, quàm si in bello cecidissent, afficiant. Hinc fit, vt in cõfligendo multis alijs nationibus sint ferociores. Accẽsus itaq; Valachus ira pariter, & pudore, ipse in persona cum suis omnibus, Polonos septos castris, vt eorum mos est, curribus, & vallis factis, cum multis magnis bellicis tormentis, quæ secum duxerat, aggressus est. Quumq; Poloni sic cincti, non excedentes sextam partem numeri militum, quem secum habuit Valachus, vim globorum vlteriùs ferre nõ possent, prioribus victorijs animati, & ope diuina adiuti, extra vallum in ordinibus suis prosilientes prælium commiserũt, & cum hostibus de perfidia expostulantes, & certantes ad quinq; horas, sine intermissione cõseruerunt manus, illosq; ad internecionem vsque prostrarunt. Namq; præter multa alia millia cæsorum Vayeuoda ipse fugiens duobus vulneribus est affectus. Tormenta bellica magna quinquaginta cum pulueribus, globis, curribus onerarijs, & toto commeatu capta, inter quæ fuerant quædam ante 34. annos Polonis, & superioribus annis ipsis Trãsyluanis Vngaris adempta. Item duo vexilla maiora & principaliora, tympana, & multa alia bellica apparamenta. Quæ omnia facta sunt 22. Augusti præteriti. Poloni prosequentes victoriam, insequuti sunt fugientes Valachos per milliare Germanicum vnum & dimidiatum, trucidantes, & plerosque de nobilioribus viuos capientes. Fuit cæsorum ingens numerus, & inter eos multi de primoribus Valachi reperti. Hunc lætum victoriæ nuncium attulit serenis. Poloniæ regi quidam præfectus militum, nomine Szuuienziciki 29. Augusti Cracouiam. Postero die

ro die missus à comite de Tharnouu capitaneo generali quidam iuuenis nobilis nomine Sbigneus Szienyenski, quosdam sereniss. Maiest. regiæ etiam captiuos attulit. Et inde alius præfectus militum Iaslouuiecki duxit secum magnum captiuorum numerum, inter quos est, qui dicitur sermone Valacho Glogofer, quod est apud illos supremi cancellarij nomen. Item & pocillator, seu pincerna, & structor mensæ, cum plerisq; alijs ipsius Valachi officialibus. In summa nihil aliud ex eo conflictu secum, quàm duobus vulneribus saucium corpus asportauit Valachus, qui non immeritò perfidiæ suæ sic dedit pœnas. Hinc tantus timor suos in Valachia inuasit, vt multi in Vngariam, & Moldauiam quotidie cum bonis suis profugerent. Christo Domino sit honor, & gloria, atq; omnis gratiarum actio, qui sereniss. Poloniæ regem quàm diutissimè contra crucis suæ hostes viuere, & triumphare concedat, Amen.

EXCERPTA est hæc victoriæ historia ex ipsis sereniss. Poloniæ regis literis, & quorundam, qui omnia magis peculiariter scripserunt.

Datum Bruxellis, in curia Cæsareæ Maiestatis, 24. Septembris, anno Domini M. D. XXXI.

Per R. D. Ioannem Dantiscum, C. Episcopum Culmensem, oratorem ipsius serenissimi regis.

FRAGMENTVM EX LIBERO BARONE DE HERBERSTAIN NEYPERG, ET GVETTENhag, &c. de bello Poloni, & Moschi.

ERat Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collocauit Alexandro Magno duci Lituaniæ, qui postea rex Poloniæ declaratus est. Sperabant Lituani iam grauissimas vtriusq; principis discordias eo matrimonio sopitas fore: at longè grauiores inde exortæ sunt. In sponsalibus namq; conclusum erat, vt templum Ruthenico ritu in castro Vilnensi, destinato loco exædificaretur, eiq; certæ matronæ ac virgines eiusdem ritus iungerentur, quæ cùm aliquanto tẽpore fieri negligerentur, sumit socer caussam belli contra Alexandrum: & triplici exercitu instructo, contra eum progreditur. Primum versus prouinciam SeWeram in Meridiem: secundum verò in Occidentem contra Toropecz, & Biela instituit, tertium in medio versus Drogobusch, & Smolenczko collocat: ab ijs exercitum in subsidijs retinet, quò ei maximè, contra quem Lituanos pugnatores animaduerteret, succurrere posset. Postquam autem ad fluuium quendam Wedrasch vterq; exercitus venisset, Lituani duce Constantino Ostroski maxima procerum, & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis numerum hostium ac ducum quoq; cùm cognouissent, magnam spem profligandi hostium concipiunt. Porrò cùm fluuiolus cõflictum impediret, ab vtrisq; transitus seu vadum quæritur. Primi autem Moschi aliquot, superata ripa, Lituanos ad pugnam lacessunt: atq; illi haud timidi resistunt, eosq; insequuntur, fugant, vltraque fluuiolum pellunt: mox vtrinq, acies cõmittuntur, præliumq; atrox oritur. Interea dum vtrinq; eodem ardore animorum acriter certarent, exercitus in insidijs collocatus, quem paucissimi Rutheni adfuturum sciebant, ex latere in medios hostes inducitur. Lituani metu perculsi, dilabuntur: Imperator exercitus vnà cum plerisque nobilibus capitur: reliqui, perterriti, castra hosti concedunt: se & arces, Drogobusch, Toropecz, & Biela pariter dedunt. Exercitus verò, qui meridiem versus processerat, cui præerat dux Machmethemin Tartarus rex Casani, fortè Brensko ciuitatis præfectum, quem vernacula lingua Waiuodam vocant, comprehendit, Brenskoque ciuitate potitur. Duo pòst germani fratres, Basilij patrueles, alter de Staradub: alter verò Semeczitz dicti, bonam partem prouinciæ Seueræ possidentes, alioqui Lituaniæ ducibus obedientes, imperij Moschi se tradunt. Sic vnico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moschus, quæ Vitoldus magnus dux Lituaniæ multis annis, maximisque laboribus obtinuerat. Porrò cum hisce captiuis Lituanis, Moschus crudelius egit, grauissimis catenis vinctos detinuit: egitque cum Constantino Duce, vt relicto domino naturali, sibi seruiret, qui cùm aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit, obstrictusque grauissimo iuramento, liberatus est. Huic porrò quamuis prædia, possessio-

nesq; pro status sui conditione attributæ essent: ijs tamen placari ac detineri adeò non poterat, vt ad primam occasionem, per inuias syluas redierit. Alexander rex Poloniæ, magnus dux Lituaniæ, qui perpetuò magis pace, quàm bello gaudebat, relictis omnibus prouincijs, & castris à Moscho occupatis, liberatione suorum contentus, pacem cum socero fecit.

Moritur autem Ioannes ille magnus, anno mundi 7014. cui filius Gabriel, postea Basilius dictus, magnus dux successit, habens in captiuitate Demetrium nepotem ex fratre, qui auo adhuc viuente iuxta gentis cōsuetudinem legitimus monarcha creatus erat: & ob id viuo adhuc, atq; etiam mortuo pòst nepote, solenniter Basilius creari monarcha noluit. Patrem multis rebus imitatus est: ea quæ sibi reliquerat pater, integra custodiuit: ad hæc multas prouincias non tam bello, in quo erat infelicior, quàm industria, imperio suo adiecit, quemadmodū pater Nouogardiam magnam in seruitutem suam redegerat, ita & ipse Plescouiam, sociam vrbem: item insignem principatum Smolenzko, qui plus quàm centum annis sub ditione Lituanorum fuerat, adeptus est. Mortuo etenim Alexandro rege Poloniæ, etsi belli caussam contra Sigismundum regem Poloniæ, & magnum ducem Lituaniæ nullam haberet, tamen quia regem ad pacem magis, quàm bellū inclinatum: Lituanos verò bellum pariter abhorrentes videret, occasionem belli inuenit. Sororem videlicet suam, Alexandri relictam, dicebat ab eis minimè pro dignitate tractari: regem præterea Sigismundum insimulabat, Tartaros contra se concitauisse.

Quare bellum indicit, Smolenczko obsidet, admotis tormentis: nequicquam tamen oppugnat. Interea Michaël Lynczky, ex principum Ruthenorum nobili stemmate, & familia ortus, qui quondam summam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moschouiæ profugit, quemadmodum infrà patebit: mox Basilium ad arma hortatur, eiq; promittit, se Smolenczko, si iam denuo obsideretur, expugnaturum: ea tamen lege, vt sibi hunc principatum Moschus concedat. Pòst cùm ad conditiones à Michaële propositas assensus esset Basilius, atque Smolenczko graui iam denuo premeret obsidione, Lynczky pactionibus, seu largitione verius vrbe potitus, militiæq; præfectos omnes secum in Moschouiam duxit: vno duntaxat excepto, qui ad dominum suum, nullo proditionis crimine sibi conscius, redierat: reliqui verò centuriones corrupti pecunia, & muneribus, redire in Lituaniam nō audebant: & vt culpæ suæ patrocinium prætenderent, iniecerunt metum militibus, dicentes: Si Lituaniam versus iter arripiemus, passim aut spoliabimur, aut occidemur: quo malo perculsi milites, omnes in Moschouiam profecti sunt, stipendioq; principis aluntur.

Hac victoria elatus Basilius, exercitum suum cōtinuò in Lituaniam progredi iubet: ipse verò in Smolenczko manet. Dein cùm aliquot propinquiora castra, & oppida deditione capta essent, tum primùm Sigismundus rex Poloniæ obsessis in Smolenczko, coacto exercitu auxilium, sed tardius, misit: mox occupato Smolenzko, vbi Lituaniam versus Moschi exercitum ire animaduertit, ipse Bori-

sou iuxta fluuium Beresina situm aduolat, atq; inde exercitum suũ Cõstãtino Ostroskij duce, dimittit: qui cùm attigisset Borysthenem, circa Orsam oppidum, quod à Smolenczko 24. mill. German. distat, aderat tum iam exercitus Moschi circiter 80. millia: Lituanicis autẽ non excedebat triginta quinq; millia hominum, adiunctis tamẽ aliquot bellicis tormentis. Constantinus mense Septemb. die 8. anni 1514. strato ponte, peditem vltra Borysthenem, iuxta Orsam oppidum transfert: equitatus autem angustum vadum sub ipso castro Orsæ superat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borysthenem transisset, nunciatur Ioanni Andreæ Czeladin, cui summa rerum à Moscho erat commissa, vt hãc exercitus partem inuaderet, contereretque. At ille respondit: Si partem hanc exercitus oppresserimus, supererit altera pars, cui fortè aliæ iungi copiæ possent, atq; ita nobis maius periculum immineret: expectemus tantisper, dum totus exercitus transferatur: tantæ enim sunt nostræ vires, vt sine dubio, nec magno labore, hunc exercitum aut opprimere, aut circumuentum Moschouiam vsque, veluti iumenta agere possimus. Tandem, quod vnicum restat, totam occupemus Lituaniam. Interim appropinquabat exercitus Lituanicus, Polonis & externo milite mixtus: & cum quatuor millibus passuum ab Orsa processisset, vterque subsistit. Moschorum duæ alæ longius ab exercitu recesserant, vt hostem à tergo circumuenirent: acies autem instructa in medio stabat, subductis quibusdam in fronte, qui hostem ad pugnam lacesserent. Ex aduerso Lituanus diuersas copias, ordine longo collocabat: singuli etenim principatus,

suæ

suæ gentis copias, & ducem miserant, atque ita singulis suus in acie dabatur locus. Tandem cohortibus in fronte constitutis, Moschi classicum canentes, primi in Lituanos impetum faciunt: illi haud timidi resistunt, eosque repellunt: quibus mox alij in auxilium missi, vicissim Lituanos in fugam conuertunt: sic aliquoties vtraque pars nouis subsidijs aucta, alteram repellebat. Postremò maxima vi certatur. Lituani studio cedentes ad locum, vbi tormenta bellica collocauerant, ea in Moschos insequentes conuertunt: extremamque aciem eorum in subsidijs arctius collocatam feriunt, turbant, dirimuntque. Hoc nouo belli genere Moschi, qui primos duntaxat in acie cum hoste confligentes, in periculo esse putabant, terrentur, turbatique primam aciem iamiam fusam putantes, fugam capessunt, quos Lituani conuersi, omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, cæduntque. Hanc cædem sola nox ac syluæ diremerunt. Est inter Orsam, & Dobrounam (quæ quatuor mill. German. distant) fluuius CropiWna dictus: in cuius dubijs, & altis ripis fugientes, tot Moschi submersi sunt, vt cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo conflictu omnes militiæ præfecti ac consiliarij: quorum præstantiores, Constantinus sequenti die lautissimè accepit: dein ad regem misit, qui per castra Lituanica sunt distributi. Ioannes Czeladin cum alijs duobus præcipuis ingrauescentis iam ætatis ducibus, habebatur, in ferreis compedibus Vilnæ: hos ego, cùm à Cæsare Maximiliano legatus in Moschouiam missus essem, permittẽte rege Sigismundo, accessi, eosque consolabar: aureos præterea aliquot, obsecran-

tibus mutuò dederam. Princeps porrò accepta suorum clade, Smolenczko continuò relinquens, in Moschouiam fugit: & ne castrum Drogobusch Lituani occuparent, incendi iubet. Lituanicus exercitus rectà Smolenczko ciuitatem contendit, sed capere eam non potuit: quòd præsidijs impositis, Moschus eam bene firmatã reliquerat: & quòd hyems impendens obsidionẽ impediebat: tum quod plurimi post conflictum prædæ onusti, satis se effecisse rati, domum repetebant: denique, quòd neque Lituani, neque Moschi expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, præter recuperata citra Smolensko tria castra, rex nihil reportauerat. Anno post hunc conflictum quarto, misit in Lituaniam exercitus Moschus, atque intra meatus Duuinæ fluuij, & Poloczko castrum consedit: ac inde bonam exercitus partem, quæ Lituaniam abacta præda, cæde, & incendijs depopularetur, dimisit. Albertus Gastold Poloczkij Vuayuoda vna noctium egressus, flumine superato, aceruum fœni, quod ad longam obsidionem congesserant Moschi, incendit, hostem inuadit: quorum alij cæsi ferro, alij fugiendo submersi, alij capti, pauci euaserunt: cæteri, qui palantes Lituaniam vastabant, pars in locis diuersis deuicti, alij in syluis errantes à colonis trucidati sunt.

MARTINI

MARTINI CROMERI ORATIO IN FVNERE OPTIMI ET MAXIMI PRINCIPIS, SIGISMVNdi, *eius nominis primi, Polonorum, Lituanorum, Russorum, Prussorum, & Masouiorum regis, &c. an.* M. D. XLVIII. *Calend. April. defuncti.*

SERENISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, Domino Sigismundo Augusto Dei gratia regi Poloniæ, magno duci Lituaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masouiæ, Samogitiæ, &c. Domino & hæredi, Domino suo clementissimo, MARTINVS CROMERVS.

N publico & acerbissimo omnium nostrûm luctu, quem tecum pariter, Sigismũde Auguste rex inclyte, morte sanctissimi regis nostri SIGISMVNDI, patris tui, nuper hausimus, nulla est (mea quidem sententia) maior, & efficacior doloris leuatio, quàm honestissimè, & laudabiliter in primis ab eo acta, & religiosè exactæ atq; positæ vitæ: beneq; & feliciter, sapienter & cum approbatione omnium bonorum administrati regni huius recordatio. Qua in parte cùm ego pro meo de multis bene merendi studio, opis aliquid nõ tibi, neq; maioribus natu (qui multos annos in Repub. hac nostra, & in aula eius regis versati, exactius omnia norunt, & memoria tenent) sed minoribus & imperitis afferre cuperem, priùs quàm abs te orator

ad Pont. max. Paulum eius nominis tertium proficisceret, scripsi ei funebrem orationem, siue laudationem: qua vitam eius pene omnem, resq; gestas illustriores, nudè & succinctè, quoad fieri potuit, exponendo, non verbis amplificando (quod perlongum, & non mearum sanè virium opus futurum erat) complexus sum, vt esset commentarij vice interim, dum siue à nobis ipsis in instituta historia gentis nostræ, siue quod malim à doctiori atq; disertiori quopiam diligentius omnia pertractentur. Nec sanè desunt in hoc tuo regno, quod multò florentius, & belli, & pacis artibus pater tuus reddidit, quàm acceperat: qui, si tua benignitas accesserit, & libenter id opus suscepturi sint, & cum dignitate persecuturi. Equidem si nihil aliud hoc labore meo assequar, certè doctiorum cessantium adhuc studia excitabo, & persequi hæc accuratè, & ornatè volentibus materiam subministrabo. Tibi verò inprimis, inclyte rex, orationem hanc dicare volui, cui meipsum non ita pridem addixi, & ad quem hæreditas paternæ gloriæ maximè pertinet: vt siquidem placebit, nonnulla, si non cum voluptate, certè cum leuatione desiderij paterni, domestica decora recognoscas: & nostri siue ocij, siue negocij fructum, & quasi primitias quasdam delibes: sin displicebit (quod magis credo) melioribus des id negocium, vt ne cum eorum, qui nunc viuunt, mortalium memoria, sapientissimi, & optimi patris tui laudes intermoriantur.

Historia Polonica ab autore conscripta.

Quanquam viuent eæ (nisi me vanum fallit augurium) æuo sempiterno, easq; posteri nostri longè etiam, quam nos gratiore, & iucundiore memoria prosequentur. Quod reliquum est, Deum precor, vt fausta tibi, nobisq; omnibus regni tui initia esse velit, & lætioribus indies successibus id cumulet, ac diutissimè incolume, fortunatumq; præstet. Cracouiæ 9. Calend. Aug. M. D. XLVIII.

SANCTI POLONIÆ, &c. REGIS SIGISMVNDI PRIMI Epitaphium.

Sigismundus in hoc iacet sepulcro,
Quod viuens sibi prouidè parauit.
Primus Sarmatiæ potens feracis
Hoc rex nomine, quem Iagellianæ
Ex magnis Ducibus vetus propago,
Gestis, iustitia, fideq; clarum,
Produxit: quibus & diu Polonos
Rexit magnanimos, eosq; multis
Auxit diuitijs, honoribusq;,
Et tot magnificis vbique passim
Structuris, vt in hac patescit arce,
In templis, & item Deo dicatis.

Armis atque toga probè per omnes
Insignis procul inde nationes,
Veri cultor erat, tenax honesti,
Et prudens, sapiens, pius, modestus,
In cunctis ratione semper vsus,
Non præceps, neque concitus notatus.

Tandem transijt hinc, bis octo lustris
Ex hoc pondere corporis peractis:
Sanctè sicut in hoc agebat, hoc sic
Est iam tempore, mortuusq́; sanctè,
Christus, quo tumulum die reliquit,
Coniunctus superûm beatitati.

Natus anno Domini 1467. prima Ianuarij. Electus 1506. octaua Decembris. Coronatus 1507. vigesima quarta Ianuarij. Mortuus 1548. prima Aprilis.

Ioannes Dantiscus episcopus Varmiensis, domino suo bene merenti non sine lacrymis posuit.

SIGISMVNDVS REX IPSE DE SE.

Ciuibus, externisq́; mea est clementia nota,
Consilium, grauitas, relligio, atq́; fides.
Pax mihi cara fuit: tamen haud me impune lacessit
Teutho, Liuo, Moschus, Turca, Scytha atq́; Getes.

ORATIO.

INTEMPERANTIVS fortasse, Sigismunde Auguste rex inclyte, & vos Patres amplissimi, ac cæteri viri vndequaq; ornatissimi, abuti facilitate, & patientia vestra videor, qui locum hunc augustum, apud vos hoc tempore dicturus, conscenderim: nihil neque conspectum, consessumq; istum vestrum amplissimum, grauissimumq; reueritus: neque rei, de qua dicendū est, magnitudine deterritus. Neq; ego ita sum hebes, vt non intelligam, quid & quantum sit, quod nunc à vobis expectetur: neque ita mihi ipse placeo, vt nō perspiciam, quid à me præstari possit. Quod si Alexander ille Magnus, rex Macedonum, qui res maximas mira celeritate, & rara felicitate gessit, neque pingi se, nisi ab Apelle, neque fingi, nisi à Lysippo, præstātissimis suæ ætatis artificibus, passus est: quanto acumine, quàm varia doctrina, quàm solido iudicio, qua memoria, quàm vbere denique, & illustri eloquentia esse oportet eum, qui de optimi, fortissimi, sapientissimi, clementissimi, & pientissimi regis SIGISMVNDI, cuius nunc exequias Polonia, Lituania, Russia, Prussia, Samagitia, & Massouia omnis, mœsta & pullata celebrat, laudibus, & vita omni, verè, & pro meritis eius dicere velit? Et effigiem quidem cuiusquam aptè, seu pingere, seu fingere, non maximi est ingenij, neque laboris, ac ne operæpretij quidem. Patent omnium obtutibus corporis lineamenta: neque magnopere cuiusquam refert, quo colore, qua figura oris, quo corporis totius habitu, quáve statura quisque fuerit, qui inter homines esse desijt: animorum habitudines, vitamque omnem, non cuiusuis est neq; exactè perspicere, neq; dicendo aptè, & ad viuum exprimere. Magnorum autem virorum, & excellenti virtute præditorum laudes celebrare, apprime vtile est vitæ hominum, & necessarium: vt & illis, quoad fieri potest, pro meritis suis gratia referatur: & cęteri habeant, vnde virtutis, & laudis exempla petant, & quò ad benè merendum de suis incitentur. Tantæ sunt autem huius

Alexandri Magni delectus pictorū, & sculptorum.

Propositio.

Animorum habitudines exprimere difficile.

Vtilitas ex laude bonorum.

Sigismundi regis virtutes.

optimi regis virtutes, vt summis pariter ac imis ab-
undè exemplorũ, ad vitã rectè, & honestè instituen-
dam suppeditent: tanta in nos & in patriam hãc no-
stram cõmunẽ merita, & beneficia, vt ea sempiterna
immortalitatis laude consecrari à nobis oporteat.

Authoris modestia.

Neque tamen is ego sum, qui id me rectissimè, &
cum excellentibus sanctissimi illius regis virtutibus,
tum perpurgatis vestris auribus, dignè facere posse
cõfidam. Absit hæc à me arrogãtia: nõ adeò effrons,
demensq; sum: intelligo nullam in me esse doctri-
nam, nullum dicendi vsum, & exercitationem, nul-
lum excellens ingenium, nullam deniq; memori-
am. Quænam verò tanta est cuiusquam eloquentia?
in quo tantum flumen lectissimorum verborum?
in quo tanta vis, & (vt ita dicam, flumen sententia-
rum? in quo deniq; tanta memoria, & pronuncian-
di dignitas, vt clarissimis optimi regis virtutibus atq;
meritis par esse possit? Sed si lautis & delicatis epulis
deficimur, anne cibarium quidem panem hospiti-
bus apponemus? Et, si auro, gemmis, preciosaq; ve-
ste caremus, ne malo quidem cotoneo, vel scypho
aquæ ex præterlabenti amne haustæ, gratitudinem
animorum nostrorum sanctissimæ huius regis ani-
mę ostẽdemus? Vetus est prouerbium, Eos; qui thu-
ra nõ habent, mola salsa litare. Certè vel cum peri-
culo priuatæ temeritatis, & impudentię, nõ est pro-
denda caussa publica: neq; committendum est, vt
dum singuli pudori nostro consulimus, cuncti hoc
extremo laudationis officio in funere talis ac tam
bene meriti regis prætermisso, ingratitudinis (ne di-
cam impietatis) reprehensionem apud hos ornatis-
simos magnorũ principũ oratores, & apud omnes
gentes

Excusatio insufficientia.

Iusta laudãdi caussa.

gentes, quę humanitatẽ colũt, meritò incurramus.
Audendum est igitur, & eo quidem maiore fiducia,
quod ijs de rebus dicendum est, quæ vobis plerisq;
omnibus æquè ac mihi notæ, nonnullis etiam no-
tiores sunt: nempe quas vidistis ipsi ferè, & memini-
stis, & quarum (vt ait Poëta quidam) pars magna fui-
stis. Ita enim futurum est, vt me rudi, & inculto, sed
plano tamẽ sermone, capita modò rerum attingen-
te, cætera vos ipsi diligentius mecum recognoscatis,
& grata, iucundaq; (vt par est) memoria recolatis. Ac
de tribus bonorum generibus, quæ sola sunt lauda-
bilia: primùm externa: deinde de corporis: postre-
mò animi eius bona succinctè persequar. Quod
dum facio, vos mihi quæso, viri præstantissimi, beni-
gnos vos, & attentos præbeatis.

Virgil.

Partitio.

GEnus paternum Sigismundi à Cazimiro est, Vla-
dislai Iagellonis filio. Nemo est autem sic hospes
in Polonia, ac in toto ferme Septentrione, cui non
sit auditum de Iagellonum familia, quæ iam su-
pra centum, & quinquaginta annos apud nos re-
gnat, à vetustis Lituanorum ducens originem. Cu-
ius princeps Iagello, cui Vladislao nomen, bono,
veroque omine, quasi qui gloria potens essèt, maio-
res nostri indiderunt. Huius auus, tuus autem Sigi-
smunde Auguste, proauus, cum Lituaniæ, & magnæ
partis Russiæ dominatu potiretur, expetitus à Po-
lonis, & ad regnum vnà cum coniugio religiosissi-
mę virginis Heduigis, demortui Ludouici regis Vn-
garorum & Polonorum filiæ, repudiatis quibus-
dam alijs procis, accitus: religioni Christianæ sese,
& cunctam simul Lituaniam addixit, ditionesque
suas omnes Poloniæ fœdere sempiterno adiunxit

Iagellonum Vetus stirps.

Vladislaus Iagello.

Vladislai etymon.

Heduigis regina Ludouici filia.

Lituanorũ ad Christũ conuersio.

in curanda & prodigiosis dæmonũ superstitionibus ad veri Dei cultum conuertendo gente sua agresti, & barbara, per multum laboris, operæ, sumptuumque impendit. Nec indecorũ sibi duxit præpotens rex, doctoris, & apostoli munere fungi apud rudé, & vilem plebeculam, cùm nostri sacerdotes eius linguæ penitus essent imperiti. In Bohemis quoq; ad sanitatem, priscamq; religionem à multiplici errore, quo se authore Ioanne Husso implicarant, reuocandis, non parum operæ sumpsit: cumq; pertinaciores eos esse animaduertisset, regnum ab eis delatum repudiauit. Silesios quosdam, & Russos duces domuit. Cruciferos Germanos non modò Lituaniæ inhiantes, verùm etiam Poloniam ipsam, parentem & nutricem suam crudeliter, & impiè laniantes, clarissimis aliquot victorijs repressit: victis, fractisq; pacem æquis cõditionibus dedit. Erat enim singulari lenitate, & mansuetudine, ad remittendas offensas perfacilis, & supra modum credulus: quippe qui fallere neminem ipse consueuisset. Quò magis obnoxius, & opportunus fuit dolis, & iniurijs cum Sigismundi Cæsaris, tum Vitoudi, & Suitrigellonis proximorum suorum, de quibus erat bene meritus: per quos factum est, vt in administrando regno plusculum haberet negocij. Huic decrepita valde ætate, cùm duodequinquaginta annos regnasset, vita defuncto, de duobus filijs impuberibus, quos è quarta vxore Sophia Russa Kiouiẽsium ducis filia susceperat, maior natu Vladislaus in regno successit: is qui Vngarorũ quoq; regno suscepto, & profligatis summa cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cùm priùs ad Macedoniæ, deinde ad Thraciæ fines, hosti

Iagellonis studium in propaganda religione.

Bohemi.

Vladislai regis gesta.

Iagello crudelus, & cãdidus.

Suitrigellonis.

Iagellonis filij.

Vladislaus rex Vngar. & Pol. apud Varnam à Turcis occisus.

pacem

pacem petẽti formidabilis, cum animosiore, quàm validiore exercitu penetrasset, apud Varnam inter confertissimos hostes incautiùs dimicans, certam propemodum victoriam cũ vita pariter amisit: cum vndecim ferme apud nos: apud Vngaros verò non totos quinq; annos regnasset.

Post hunc Cazimirus natu minor frater, tuus Sigismunde Auguste, auus, regnum hoc suscepit: cui peruastata à Tattaris (tametsi profligatis semel atque iterum) Podolia & Russia, & amissus per defectionem ad Moschos dominatus Seueriensis, ac domestici motus, seu veriùs offensæ voluntates multorum, propterea quòd Lituanis plusculum indulgeret, malisq; consultoribus vteretur, non parũ de æterna felicitate detraxêre. Prussiam tamen, & Pomeraniam per deditionem recepit. Cruciferis fœderum non tenacibus post tredecim annorum bellum supplicibus, & iureiurando in verba sua, & posterorum suorum regum Poloniæ adactis, relicta parte Prussiæ pacem dedit. Valachorum palatinum bellicosissimum Stephanum, in clientelam accepit, & in cõsilio suo locum ei dedit, ac magno ei ad profligendos Turcas adiumento fuit: cum Vngaris & Bohemis vario Marte bella gessit. Filios sex, & septẽ filias ex Elizabetha Alberti Cæsaris filia, Ladislai Vngarorum, & Bohemorum regis sorore, fœmina honestissima, & religiosissima, suscepit. Ex his viuens Vladislaum natu maximum Bohemis Cazimirum, ac deinde Ioannem Albertum Vngaris reges dedit. Sed vtroque hoc dissensione partium deserto, Vngariam quoque Vladislaus obtinuit. De quo nati Ludouicus quidem filius, bimulus viuẽte patre co-

Cazimirus rex.

Prussia per deditionem Polonis adiuncta.

Cruciferi iurarunt in verba regis Polon.

Valachus cliens Polon.

Vxor & filij eius sex, & filiæ septem.

Vladislaus Vnga. & Bohem. rex.

Ludouicus rex.

ronatus, cùm ei exacta ætate mortuo, in vtroque regno succeßisset, iuuenis admodum, Turcico bello ante vnum & viginti annos apud Mohatium miserabiliter perijt. Anna verò filia cum Ferdinando Cæsare, qui post Ludouicum apud Vngaros, & Bohemos regnat, nupta, tribus filijs præclaræ indolis, & nouem filiabus superstitibus relictis, anno abhinc altero parturiens, diem clausit extremum. De suprà memoratis verò duobus filijs Cazimiri regis, Cazimirus quidem iuuenis castißimus atque religiosißimus, in Lituania immaturam mortem obijt, non sine celebri sanctimoniæ fama, quam complura miracula ad sepulcrum eius edita confirmarunt. Ioannes Albertus post patrem octo, & amplius: deinde hunc secutus Alexander quinq; annos regnarunt: ille quidem maximi animi, sed ante susceptum regnum, quàm regnans, felicior: hic à Moschis apud Vedrusios victus, eosdem apud Oposcam: Tartaros verò Tauricos apud Clecicum paucis ante mortem diebus insignibus prælijs profligauit: vterque extincti properè, credo vt digniori cederent: post hos Sigismundus hic noster natus est. Hunc secutus Fridericus, sacris initiatus, Archiepiscopus Gensnen. simulq; episcopus Cracouiensis, & S. Rom. Ecclesiæ presbyter cardinalis fuit.

Anna soror eius, & vxor. Ferdinandi regis Rom. &c. Ferdin. Cas. liberi. Cazimirus filius Cazimiri sanctus. Ioan. Albertus rex Polon. Alexander rex Polon. Fridericus cardinalis.

Porrò filiarum Cazimiri duæ immaturè mortuæ: Heduigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgensi, Anna Boguslao Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum: Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legnicensium, & Bregensium ducibus matrimonio iunctæ fuêre: & omnem penè Germaniam affinitatibus, & propinquitatibus illustrium virorũ, & mulierũ, quas enumerare perlongum esset, nobis deuinxêre. Sed ad institutũ nostrum reuertamur. Hoc igitur Sigismundi genus cõpluribus, quẽadmodũ videtis, preclaris principibus ac regibus fœcundum fuit. Atque is ab ineunte primùm pueritia, vna cũ alijs fratribus, ab honestißima, & religiosißima matre, sanctè ac temperãter educatus, & à preceptoribus, viris eruditis, bonis, grauibus, & pijs ad virtutẽ in primis, & pietatem, cultumq; diuinum institutus, in literis quoq; non cõtemnendos progressus fecit: ita, vt Latinè scribentes, & loquentes sine interprete intelligeret, nec incõmodè ipse ea lingua vteretur. Germanicã verò, cuius propter finitimos atq; etiã incolas Germanos, non exiguus est vsus apud nos, exactiùs didicit. Porrò in diuinis Scripturis ita fuit exercitatus, vt multa inde senior meminisset: ac sæpe eas in ore haberet, nõ ad scurrilem iocum, aut ad curiosam disceptationem, vt nunc improbus, ne dicã impius, mos inoleuit, sed seriò, & ad moderandas actiones, vitamq; omnẽ: eoq; timorẽ Dei, iustitiam, & virtutẽ maximè semper pre oculis habuit. Permultùm .n. refert, quib. rebus quis ab ineunte etate assuefactus fuerit. Nec scio, an ad vitam sic vel sic degendã lõngè plus faciat, quo modo quis à puero eductus, & institutus, quàm quo modo natus sit. Solent enim plerunque etiam bonæ, & generosæ indoles, praua, atque adeò negligentiore quoque educatione deprauari: vitiosam verò naturam sepe bona educatio corrigit. Sic igitur educatis Sigismundus, adolescẽs singulari indole, modestia, comitate, grauitate, & industria, quæ res maximè ætatem illam cõmen-

Filiarũ Cazimiri desponsatio. Educatio Sigismũdi. Linguarum peritia. Pius vsus sacrarum literarum. Educationis bonæ vtilitas. Adolescẽtia Sigismundi.

dant, magnam sibi non modò nostrorũ hominum, sed etiam externorum, Vngarorũ, inquam, Bohemorum, Silesiorum, & Germanorum, cum quibus vixit, beneuolentiam adiunxit. Nam cùm regnante Ioanne Alberto fratre post patrem, iuuenis in Vngariam ad Vuladislaum alterum fratrem se contulisset, ibi ea dignatione fuit, vt Vngari, & Bohemi magis eum propemodum, quàm regem suum reuererentur: per eum, quæ cuperent, publicè & priuatim à rege peterent: eius autoritati, & iudicio libenter starent. Vsque adeò maiorem vim habet ad tenendos in officio etiam feroces homines, equitatis, grauitatis, constantiæ, & sapientiæ opinio, quàm regium sceptrum, quàm etiam carcer, bonorũ confiscatio, proscriptio, virgæ deniq; & secures. Itaque magno omnium fauore, Glogouiensem, & Opauiensem dominatum, & summam vtriusque Silesiæ præfecturam à Vuladislao fratre obtinuit: adeoque carus ac venerandus fuit Silesijs, vt hodie etiam eius imperium grata, & iucunda memoria prosequantur. Quid illud, nónne ingens est bonæ existimationis, & beneuolentiæ hominum erga eũ documentum? quòd cùm regnaret iam in Polonia, à Suetijs, post eiectum Christiernum regem, & item ab Vngaris atq; Bohemis, post miserabilem Ludouici fratris filij interitum, vt illa quoq; regna susciperet, expetitus est? Neq; deterrebat Suetios tanta terre, marisq; intercapedo, quanta à nobis disiunguntur: ac ne Vngaros quidem, & Bohemos pacta conuenta cum Maximiliani Cæsaris liberis, aut Caroli, & Ferdinandi maximorum principum potentia, si Sigismundus delatum sibi regnum suscipere voluisset.

Fauor Sigismũdi apud Vngaros, & Bohemos.

Glogouiẽsis & Opauiensis dominatus, & supremapræfectura Silesia.

Regna ei oblata, sed non acceptata.

Apud

Apud suos verò quàm gratiosus fuerit, vel illud permagno argumento est, quòd Ioanne Alberto rege mortuo, prælatus fuisset proculdubio in regno, maiori natu fratri Alexandro cunctorum suffragijs, nisi plus publica quies atq; tranquillitas, & vetusta cum Lituanis, quos iam Alexander ditione tenebat, fœdera valuissent. Iam verò quantum ei honorẽ summi quiq; Principes habuerint, redite quæso mecum paulisper in memoriam. Primum enim Maximilianus Cæsar, nõ minoris animi, quàm prudentię princeps, dudum hostis accerrimus, post celebrẽ illum congressum Viennensem, eo ipsum honore prosequutus, ea caritate complexus est, vt in loco fratris deinceps eum haberet: eius gratia fœdus cum Basilio magno Moschorum duce ictum respueret, ac non modò defenderet contra Sigismundum Cruciferos in Prussia, quos defendendos susceperat, verùm etiam auxilia ei contra illos, si quid noui molirentur suo, nepotumq; suorum nomine promitteret. Qua de re extat apud nos diploma eius.

Gratiosus apud Polonos.

Amicitia, & fœdus cũ Maximilian. Imp.

Viennensis cum Cæsare congressus.

Huius verò nepos Carolus, qui nunc latè & feliciter imperat, nónne hunc Sigismundo honorem habuit, vt inclytæ huic reginæ Bonæ, vxori eius coniunctissimæ, Barẽsem principatum, quem post obitum matris eius in potestatem suam redegerat, redderet? ipsum societate sua, & aureo vellere vltro dignaretur? sæpe honorificentissimam eius mentionẽ faceret? neq; vnquam Cruciferis, & alijs Germanis bellum contra eum flagitantibus indulgeret? Adest hic vir clarissimus Stanislaus Lascius palatinus Siradiensis, haud ita pridem apud illum potentissimum Imperatorem legatione functus. Adsunt item viri

Amicitia cum Carolo V. Imper.

Stan. Lascius.

Petrus Opalenius. *Stan. Borgius.* *Nicol. Myscouius.* *Ioan. Dantiscus episcopus.* *Amicitia cum Ferdinando rege, & Cæsare.*

præstantes, Petrus Opalenius castellanus Gnesnen. Stanislaus Borgius Decanus Cracouiensis, Nicolaus Myscouius regiæ mensæ structor. Vellem adesset etiam vir eruditissimus Ioannes Dantiscus, episcopus Varmiensis: qui omnes idem munus apud eundem imperatorem cum laude superioribus temporibus obierunt. Ex his cuique licet discere, quantopere ille princeps maximus, & grauissimus Sigismundum regem obseruârit. Quid frater eius Ferdinandus Cæsar & Rex potentissimus? nónne plurimum eum & amauit, & coluit? Nónne eius arbitrio controuersiam suam cum Ioanne rege regno Vngarorum permisit? Non dico, quibus verbis, & rebus præterea sæpenumero idem rex quanti Sigismundum faceret declarauit. Possem autem non vano rumore accepta referre, sed quæ cùm de grauibus viris accepi, tum ipse explorata habeo, cùm nuper ad illum à te, rex Sigismunde Auguste, cum Nicolao Radiuilo, viro illustri, & acuto, Lituaniæ summo Marschalco missus essem. Ne illud quidem commemoro, quanto animi dolore idem nuper Sigismundi nostri mortem prosequutus, quantoque studio pariter, & apparatu exequias ei in maxima principum Germaniæ celebritate fecisse dicitur. Vt autem & Gallorum regem Franciscum, qui anno superiore decessit, Iulium secundum, Leonem decimum, Clementem septimum: & hunc qui nunc præsidet, sapientissimum Paulum tertium, pontifices maximos prætercam, quorum illustria habiti huic regi honoris documenta commemorare possem: vt magnorum item & grauium quorundam Germaniæ principum perhonorifica de ipso

Nicol. Radiuilus, & Mar. Crom. oratores ad Ferdinand.

Amicitia cū maximis regibus, & pontificibus Rom.

de ipso elogia, quæ ipse his auribus audiui nuper, omittam. Barbari nónne eum præ cæteris regibus, & monarchis reueriti sunt? Quo enim rege cultior, & populosior fuit Russia, & Podolia? hoc est, quo rege quietiores fuêre Tartari, prædis & acpto alioqui viuere soliti? Quid ego dicam de Turcis, qui felicitate sua elati, omnes homines atq; Gentes præ se contemnunt? Annón Solimannus bellicosissimus, & felicissimus eorum imperator, cum eo perpetuum fœdus percussit, & religiosè coluit? negare id alijs postulantibus, aut ad tempus modò concedere, nec admodum superstitiosè seruare solitus. Annón Valachis ac Tartaris vectigalibus suis, ne Sigismundi regis ditiones infestarent, edixit? Annón idem, huic etiam eius filio Sigismundo Augusto, per Petrum Opalenium, & Ioannem Ocessium castellanum Biecensem, viros ornatos, pacem, & amicitiam in gratiam patris promisit? Annón eiusdem intuitu, filiam eius Isabellam reginam viduam, nepotemque, hactenus incolumes esse barbarus tyrannus passus est? qui ne ad Valachiam quidem adspirasset, nisi eum intempestiuè, ne quid aliud dicam, dissensiones nostræ animassent. Quid Selimus Solimanni huius pater, ferox, & in patrem etiam suum impius, annón Sigismundi amicitiam splendida legatione olim expetiuit? Nimirum admirabantur in eo cuncti virtutem, grauitatem, & constantiam singularem: reuerebantur etiam nonnihil eius felicitatem. Quis enim tot annorum spacio in tāta orbis terrarum perturbatione felicius eo regnauit? quis regnum, superiorum regum infelicitate diuexatum ac deformatū, aut pacatius admini-

Barbari Sigismundum reueriti.

Cum Solimanno.

Ioan. Ocessius orator ad Solimānum Turc. imper.

Isabella regina Vngar.

Regnū florens & pacatum.

ſtrauit,& retinuit,aut florentius, & opulentius reliquit? Quis tot ac tam difficilia bella, tam ſecunda fortuna, tantaq; celeritate confecit? Commemorantur à veteribus ſcriptoribus,Cyrus Perſarũ, Alexander Macedonum,Mithridates Põti,Carolus Magnus Germanorum, maximi & fortunatiſſimi reges. Celebrantur Alcibiades,Conon,Themiſtocles atq; Timotheus Athenienſium: Ageſilaus, Pauſanias,Lyſander Lacedæmoniorum: Pelopidas, & Epaminondas Thebanorum:Hannibal, & Aſdrubal Carthaginenſiũ:Romanorũ verò (vt multos omittam)Fabij,Scipiones,L.Lucullus, Gn. Pompeius,& C. Cæſar, clariſſimi Duces, & Imperatores. Ne noſtrorum quidem Boleslaorum , & Wladislaorum obſcura eſt gloria. Verùm illi omnes partim cum imbellibus populis rem habuerunt:partim bello felices, cæteris rebus infortunati fuerunt: partim cladibus victorias propemodum adæquarunt: partim etiã aliquouſq; à fortuna euecti, in medio curſu deſtituti, & ad extremum ſæuis eiuſdem procellis obruti ſunt. At Sigiſmundum noſtrum ab initio ad finẽ vſq; ſecũdo flatu fortuna proſecuta eſt. Cum quibus verò bella is geſſit? Nempe cum potentiſſimis Moſchis,ferociſſimis Tartaris, acerrimis Valachis, fortiſſimis Germanis,cum Turcis deniq;,vel ipſa victoriarum perpetuitate formidabilibus. Quarum gentium validos exercitus,vel inſignibus pręlijs vicit,& profligauit,atq; adeò deleuit etiam,vel caſtris exuit, vel deniq; regiones earum impune vaſtauit: quaſdã etiam domuit. Atque,vt à Tartaris,perpetuis noſtris hoſtibus incipiam: horum quidem nõ contemnendos tres exercitus apud Sluſcum tribus prælijs duce Con-

Reges,& duces inclyti.

Comparatio Sigiſmundi cum clariſſ. principib.

Bella Sigiſmundi.

Victi ab eo Tartari diuerſis prælijs.

Conſtantino Oſtrogio, principe omnium ſeculorum memoria digniſſimo, ad internecionem penè cæcîdit. Deinde apud Viſnoueciam vigintiquatuor millia,cùm ſe per Ruſſiã populabunda diffudiſſent, ſexies fuſa leuibus, & particularibus prælijs, ad extremum tota acie in abeuntes facto impetu, Nicolao Camenecio palatino Cracouienſi, & eodem Conſtãtino,ducibus profligauit,cùm noſtri ſex millium equitum numerum nõ excederent, de quibus vix centum eo prælio deſiderati ſunt. Hoſtium verò multò minor pars pernici fuga euaſit. In Valachia quoq; ante multos annos à Bogdano Palatino, huius regis auſpicijs,& armis ijdem hoſtes graui pręlio victi ſunt. Ne illæ quidem victoriæ ſunt, quæ apud Voronouiam Ioanne Camenecio, apud Buſcũ Stanislao Lanſcoronio,apud Zincouiam arcem Iacobo Sencignouio,atq; iterum palatino Kiouienſi,in Volinia Conſtantino, & Oſtaphæo ter, apud Oſſacouiam hoſtilem arcem eodem Oſtaphæo, & Prædislao Lanſcoronio Ducibus,& quæ in Podolia Trebinij,quæque apud Camenecia,& Vereſtatincium pagum , & compluribus alijs in locis Nicolai Senauij viri fortis, & magnanimi, qui nunc palatinus Belſenſis eſt, ductu, & fratrum eius Alexandri, & Procopij, ac Bernardi Prætificij Sileſij opera partæ ſunt. Nam leuiora cum his apud Trebouliam, Podhaiciam, Medibozum, & multis alijs in locis proſperè item geſta certamina, ſciens, volensque prætereo, ne ſim longior. Tot enim ferè ſunt, quot excurſiones ea gens rapaciſſima, & famelica, & vel è flamma, quod dicitur cibum petere ſolita, in ditiones eius ipſo regnante fecit: perrarò enim impune id

Conſtantinus Oſtrogius dux.

Nicolaus Camenecius.

Valachi victi.

Ioannes Camenecius.

Stan. Lanſcoronius.

Iacobus Sencignouius.

Oſtaphæus.

Prædislaus Lanſcoronius.

Nicolaus Senauius.

Bernard. Prætificius.

abstulit. Quid illa apud Caniouiam in Lituania ante vnum & viginti annos, nónne omnibus seculis est memorabilis victoria, qua viginti sex millia Tartarorum eodem illo Constantino duce parua manu profligata sunt?

Bella cum Turcu gesta.

Cum Turcis nullum hic rex apertè bellum gessit: sed tamen aduersus eos, cùm vel Tartaris intermixti è Podolia prædas agerent, vel Valachis opem ferrent, vel denique nostros circum Bialogrodum, quod & Moncastrum vocant, populabundos insequerentur, cùm ab alijs, tum à Prædislao Lanscoroniæ regis huius auspicijs prosperè dimicatum est. *Præd. Lãsc.* Bis contra eosdem in Vngariam Ludouico regi missa auxilia. quo quidem vtroq; tempore, vtinam priùs quidem viro illustri, & incomparabili Ioanni Tarnouio, earum copiarum ductori: posterius verò Gnoinio obtemperatum esset. *Ioann. Tarnouius comes.* *Tarnouij laus.* Vterque Turcica arma, viresque periclitatus erat in Podolia: cùm illi inde, irritati à nostris, aliquoties prædas egissent. Sed magis comes Tarnouius, cuius præclara virtus enituit, quo tempore Turcæ ad tredecim millia, Podoliam, & Russiam ad Leopolim vsque & fines Vngariæ ferro, ignique vastantes, tria millia, plus minùs de suis, particularibus aliquot prælijs fusi, amisére. Quod si idem robur animi fuisset in eo, penes, quem tunc erat militare imperium, potuerat exercitus ille cunctus deleri. Taceo duodecim millia Turcarum in Austria, ante quindecim (nisi fallor) annos, nostratium trium millium opera, & virtute in primis penè ad internecionem deleta. Nam ij tunc, quamuis Sigismundo regnante, tamen non publicè, neque Sigismundi auspicijs, sed

sed Caroli Cæsaris, & Germanorum stipendijs militarunt. Iam Valachos dolis atque artibus vsitatis fretos, & clade nostrorum Ioanne Alberto regnante apud Bucophinam siluam accepta, Turcarumque ac Tartarorum auxilijs tumentes, quanta non modò felicitate, verùm etiam celeritate vicit, ac domuit: cæsisque eorum copijs, vastatis longè, lateque agris, senatu penè omni capto, Bogdanum regulum gentis, quem Voieuodam, & Palatinum vocant, restituentem prædam, quam paulò antè in Russia cœperat, in verba sua iurare coëgit: *Bogdanus Valachus victus.* & amissam maiorum suorum culpa Pocutiam ab eo recepit. Nostra verò memoria, cùm Petrus palatinus rebellasset, Pocutiamque rursus inuasisset, *Petrus Valachus ductu Tarnouij victus.* primùm sex millia hostium apud Guosdeciam arcem, ac mox viginti duo millia apud Obertinum pagum vix à quatuor millibus nostrorum, duce hoc Ioanne comite Tarnouio viro clarissimo, & primario bellatore, insigni, & inopinata clade profligata sunt, erepta cum bombardis cætera impedimenta, Palatinus ipse saucius vix fuga euasit. Nec tamen ad officium redijt, donec postea in arce Chocimensi obsessus, & ad extrema redactus, solenne vnà cum proceribus, & cuncta nobilitate sua regi iusiurandum dedit. Porrò cum Germanis Prussiam sibi vendicantibus, quo tempore tu Sigismunde Auguste natus es, bellatum quidem variè, sed nunquam, nisi prosperè à nostris dimicatum est. *Bella cum Cruciferis Teuthonicu gesta in Prussia.* Népe apud Prusmarcũ, Zeburgã, Gutestadiam, Brunsbergam, Ressam, & Rastemburgum, à Iacobo Sencignouio: apud Pissiam à Stanislao Massouio- *Iacobus Sencignouius.*

rum duce: in sinu Varmiensi, siue Habo lacu nauali prælio à Gedanensibus, bis apud Bartensteinam, sæpiùs à Prædislao Lanscoronio, & Ioanne Zaremba palatino Calissiensi multis in locis: apud Heilisbergam ab Alexandro Ilouio, Gdani, & Elbinge, cùm eas vrbes adorti essent, à ciuibus fusi, & profligati: ad extremum tot cladibus, & inedia, vigilijs, & iugi nostrorum equitum vexatione fracti, & ad paucos redacti, Prussia excessêre.

Lanscoron. Ioan. Zaremba. Alexander Ilouius.

Quid ego de Moschis loquar? qui vel præcipuam gloriæ, & victoriarum materiam huic regi præbuêre? Apud Poloscum, olim quidem septem millia hostium à Ioanne Boratinio, viro acri, & animoso, interfecta: deinde verò tredecimo abhinc anno, cùm ij Lituaniam non ampliùs decem & octo milliarijs à Vilna metropoli, hyberna excursione depopulati, reuerterentur, mille extremi agminis, quos solos Lituana nobilitas cum aulico regis comitatu, tumultuariè accurrens, assequi potuit, trucidati. Superiori etiam quodam tempore in interiore Lituania prædabundi, magnum suorum numerum, & prædam, quam abigebant, Lituanis insequentibus, amisêre. Iam apud Starodubum Radogostiam, & apud Smolenscum aliquoties ante tredecim annos, ductu Georgij Radiuili castellani Vilnensis, non sine magnis cladibus profligati: apud Orsam verò cùm primum Sigismũdus regnare cœpisset, ne expectare quidem nostros, dum Borysthenem tranarent, sustinuêre, experti vim eorum in vna, & altera turma, quæ primo impetu incredibili audacia traiecerant: verùm dilapsi, cùm vastari sua vltra Vesmam etiam atque Drohobusum cernerent, denuo coadunati ad centum millia, ne adoriri quidẽ ter mille nostros mercenarios milites cum paucis Lituanis longiùs à castris regijs ad Smolenskum positis progressos, ausi sunt. Magnis verò incommodis affecti, Mosiro, Turouio, & alijs quibusdã munitionibus, quas dudum Michael Glinscius ad eos perfugiens interceperat, redditis, commutatisque captiuis quinquaginta nobilioribus ac senatorij ordinis, quos de Lituanis Alexandro rege victo apud Vedrusios ceperant, pacem accepêre. Nec maiore ij fuêre fiducia longè pòst, cùm Radogostiam, ac deinde Ioanne Tarnouio nostros ducente, Homiam & Starodubum arces à nostris partim vi captã, partim in deditionem acceptas amisêre. Et Starodubum quidem, cùm ampliùs quindecim millibus armatorum, qui fuerunt in eius arcis præsidio: qui soli nostrorum numerum longè superabant, virtute perpaucorum militum nostrorum, & sulphurati pulueris, ignisque adiumento expugnatum, & euersum. Neq; verò ij tanto temporis, hoc est, plus quàm viginti annorum interuallo, quantum inter Orsensem pugnam, de qua iam dicam, & hoc extremum Starodubense bellum intercessit, abiectos semel spiritus recipere potuêre. Orsensem verò illam celeberrimam, & cum omnibus ferè omnium gentium atq; seculorum victorijs comparandam victoriam, quid hîc pluribus commemorare attinet? Eadem opera soli lumen addere. Quis enim est, qui nesciat, illo prælio, Constantino Ostrogio principe, & Ioanne Suirzouio ducibus, octoginta millia Moschorum bellatorum, qui omnem nostrum exercitum nõ modò proterere posse videbãtur, verùm etiam Borysthenem tra-

Victoria de Moschis parta. Ioannes Boratinius.

Georgius Radiuilus.

Orsensis de Moschis memorabilis victoria.

Ioannes Suirzouius

nare paſſi, pecudum in modum flagris abigere in Moſchouiam deſtinarant, ingenti ſtrage interfecta eſſe: ita vt deſideratorum numerus ad quadraginta ferè millia perueniſſe, vel certè duo & triginta millia ſuperaſſe dicatur? Ductores eius exercitus, viros illuſtres, omnemque ſenatum gentis, & ſupra quater mille captiuos viuos in poteſtatem veniſſe, direpta caſtra opulentiſſima: ducẽ ipſum Baſilium bellatorem exercitatum, & contra Tartaros, & alias gentes finitimas victorioſum vſque ad regiam ſuam Moſquam profugiſſe: atq; ibi ampliùs centum, & viginti milliaribus bene longis à loco conflictus, tamen vix tutò ſe ſubſiſtere poſſe crediſſe. Tantus verò tunc pauor Moſchorum animos occuparat, vt Smolenſcum, Seueriénſe Nouogrodum, & complures alias munitiones, quæ ferè fraude, & perfidia Ruſſorum, partim hoc ipſo rege regnante, partim ſuperioribus temporibus in poteſtatem hoſtium venerant, deſertas tunc ac vacuas defenſoribus, nullo negocio recuperare noſtri potuerint, ſi proſequi ſtatim victoriam per tempus anni quieuiſſent. Atque hæc quidem ſunt bellica huius regis decora præcipua (nam leuiora multa prætereo, ne anxiè & minutatim cuncta exquirere, & perſequi videar) quæ quidem hoc ſunt admirabiliora, quò magis inopinata: vtpote in ſumma ærarij inopia, & pleraque omnia lõgè imparibus viribus geſta: ita, vt bene cum noſtris agi videretur, quoties non plus duplo hoſtium multitudo excederet. Has tot ac tantas victorias, tanta imparitate copiarum quæſitas, nihil mirum eſt (vt eſt rerum humanarum conditio varia, & inſtabilis) ſi quæ clades interpolarunt. Sed quot-

Baſilius Moſchouitarum princeps.

Clades paucæ & paruæ in tot bellis.

nám,

nám, & quantulæ ſunt eæ? Vna apud Socalum à Tartaris, temeritate Ruſſicæ nobilitatis accepta, vbi quatuor fortaſſe millia noſtrorum à quadraginta millibus Tartarorum loci opportunitate vſorum, defatigata veriùs, quàm ſuperata, non incruentam hoſtibus victoriam conceſsêre. Noſtri mille ducenti deſiderati, barbarorum verò cæſa quatuor millia. Itaque raptim ij cum præda, quamuis victores retroceſsêre. Altera apud Serethum amnem, cùm perpauci noſtri in hoſtico palantes, à Valachis circumfuſis oppreſſi ſunt: vbi tamen non plures, ducentis noſtris periêre. Nam cum peruaſtata longe, lateque circum Peſcouiam, ſiue Pleſcouiam Moſchouia, ab oppugnatione Opoſcę à valido hoſtium præſidio reiecti ſumus, ignominia illa veriùs, quàm clades fuit, ductorum inſcitia, & incuria (nolo dicere ignauia) accepta. Amiſſa verò magna pars Albæ Ruſſiæ Michaelis Glinſcij, hominis ambitioſi, & Alexandri regis gratia inflati, proditioni, & Ruſſorum atque præſidiariorum militum perfidiæ imputanda eſt. Porrò apud Ozaconiam, cùm vir in primis ſtrenuus, Nicolaus Senauius eò vſque cum mille (opinor) equitibus priuato conſilio populabundus excurriſſet, priuata illa, non publica clades fuit, crudelitate eius, & perfidia Tartarorum contracta. Hæ ſunt vniuerſæ clades, quas Sigiſmundo regnante accepimus, quæ omnes vna aliqua ex his, quas ſuperiùs percurrimus, victorijs abũdè expiatę & compenſatæ ſunt: nec ſcio, an quaſi næuuli quidam formoſum corpus, vel nubeculæ meridianum ſolem, tot illas clariſſimas victorias illuſtriores reddidêre. Bellóne autem tantùm clarus, an etiam pace Sigiſ-

Michael Glinſcius.

Nicolaus Senauius.

Pacis ſtudia.

mundus fuit ? imò verò pace, quam semper experi- uit, clarissimus. Testantur id tantæ opes & faculta- tes hominum nostrorum, tam opulenta cùm ex- ternis commercia, tantus splendor, ne dicam luxus, tanta elegantia cùm in ædificijs, & victu, cultuque corporis, tum in sermone, & moribus, quanta nun- quam ante hunc regem in Polonia fuit. Loquuntur leges diligentiùs aliquanto conscriptæ, clamant tot arces instauratę, tot exornata templa Dei Opt. Max. tam splendidè, & magnificè exædificata publicis iu- xta ac priuatis ædificijs Cracouia, Posnania, Leopo- lis Varsouia, Lublinum, Gdanum & aliæ quędam vr- bes atque emporia: tam denique culta, & habitata Russia, Prussia, Lituania, & Podolia, quæ regiones antea syluestres, & incultæ, aut superiorum tempo- rum conditione desertæ magna ex parte iacuerant. Quid ego priuatos Sigismundi thesauros, & ærari- um sine vlla cuiusquam iniuria, in extremos Reip. vsus asseruatum? quid tot ac tantas possessiones à maioribus eius oppigneratas, ab hoc verò redem- ptas, commemorem? Hæc eo sunt maiora, & magis honorifica, quò fœdius fuit ac deformius, quosdam ante eum reges quotidianis quoque sumptibus in- terdum defectos esse. Iam verò non minima est & illa felicitatis accessio, quòd eo regnante Zatorien- sis ditio, & Massouia post quadringentesimum ferè annum ad corpus, & compagem Poloniæ rediue- runt: Prussia recusatum diu, & aliquoties excussum iugum accepit: Pomerani Stolpenses ad intermis- sam aliquandiu huius regni societatem, & cliente- lam, iureiurando adacti, reuenêre: in qua tamẽ no- stra conniuentia nõ diu permansêre. Porrò in com- memo-

Splẽdor, & elegantia Polonorum.

Leges.

Arces instaurata, & templa.

Vrbes opulenta sub Sigismundo.

Thesauri regis.

Zatoria, & Massouia recuperata.

Prussia, & Pomerani in clientelã accepti.

memorandis coniugijs, & liberis, quæ non exigua felicitatis humanæ pars est, diutiùs me immorari necesse nõ est. Permulti sunt in hoc cœtu, qui prio- rem eius vxorem, Barbaram, Stephani comitis Sce- pusiensis, ac Transyluaniensium palatini, cuius du- ctu nonnunquam cum Turcis Vngari fortiter di- micarunt, filiam, Ioannis postea regis Vngarorum sororem, fœminam sanctissimam, & pientissimam, nouerunt: quæ quidem maximam illam Orsensem de Moschis victoriam assiduis diurnis ac nocturnis precibus, cum lacrymis, & profusa in egenos bene- ficentia, asperioreq́, cultu corporis, & ieiunio con- iunctis, à Deo impetrasse existimata est. Quæ quàm coniunctè cum viro vixerit, magno & longo mœ- rore, & vberi fletu, ac penè muliebri eiulatu post mortem eius indulgentissimus rex testatus est. Hac inmaturè intra tertium annum amissa, alteram sua- su Maximiliani Cæsaris duxit, Bonam Sphortiam, Ioannis Galeatij Sphortiæ Mediolanensium ducis & Isabellæ Arragoniæ filiam: cuius auus maternus, Alphonsus eius nominis secundus, Neapolitano- rum rex, & stirpis Arragoniorum ac Siculorum re- gum, de qua Carolus quoque, & Ferdinandus sum- mi monarchæ maternum genus ducunt, antiqui- tate, & sua virtute fuit clarissimus. Paternus verò proauus Franciscus Sphortia, Sportiæ, qui primus eam familiam rebus magnis gestis fundauit, filius, cum plurima, & grauissima bella cũ maximis prin- cipibus, potentissimis populis, & præstãtissimis bel- latoribus per omnem Italiam prosperè gessisset, nominisque sui ac terrore eam impleisset, à Philip- po Maria Mediolanensium duce, Blancæ Mariæ fi-

Coniugia.

Barbara Vxor relis. sis.

Altera Vxor Bona Sphortia.

Alphonsus rex Arragonum.

Franciscus Sphortia dux Mediolani.

liæ coniugio, dotalique Mediolanensium principatu dignatus est. Hoc igitur tali genere prognatam Bonam, alteram vxorem Sigismundus rex accepit. De qua, quoniam præsens adest, graui dolore, & mœrore amissi dulcissimi mariti, quemadmodum cernitis prostrata, nihil dicam ampliùs, nisi quòd triginta fermè annos cum eo nupta, tanti ea fecit maritum regem, vt his extremis aliquot annis ægrotantem, & viribus planè destitutum, non coniugali caritate, sed ancillari planè ministerio sine omni fastidio curaret. Quo factum est, vt plurimùm ei vicissim rex amantissimus indulgeret.

Bonæ reginæ fides & obsequium. Sigismundus plurimum indulsit Bonæ.

Harum verò duarum vxorum è Barbara quidem Heduigim filiam susceptam, fœminam lectissimam, Ioachimo Marchioni Brandenburgensi, Electori Roman. imperij, matrimonio iunxit, & nepotibus ex ea viuens adhuc auctus est. E Bona verò maximã natu filiam Isabellam, fœminam excelso & regio animo præditam, Ioanni regi Vngarorum affini iam priùs suo nuptui tradidit: nepotemque ex ea, quemadmodum fertur, indole puerum suscepit: quæ mulier complures iam annos post mariti mortem in præcipua laceri, & afflicti regni parte regnat. Reliquas verò tres, Sophiam, Annam, & Catharinam, virgines spectatissimas, magnorumque regum connubijs dignas, quas hic dolore immaturè amissi patris miserabiliter lamentantes, & humi abiectas videtis, elocari ipsi, ita vt optabat, datum non est.

Hedwigis filia. Quatuor filiæ Sigism. è Bona. Isabella regina Vngariæ.

Filius verò vnicus hic Sigismundus Augustus, puer etiam dum decimum agens annum paterno regno, ipsius opera, studioque ante decem & octo annos inauguratus, pòst iuuenis factus, vxorem accepit

Filius Sig. Augustus puer coronatus.

cepit voluntate patris, Elizabetham, Ferdinãdi Cæsaris, & Vngarorum, ac Bohemorum regis filiam natu maximam. In qua muliere genus cum forma, forma cum comitate, & mansuetudine, hæc cum probitate: probitas denique cum pietate (quæ ipsi patria virtus fuit) certabat, ita vt nescires, quid in ea potissimùm admirareris. Quæ vtinam vixisset diutiùs, & editis socero optatis ac sui similibus nepotibus, felicitatem eius perfecisset, tranquillitatemq; huius regni stabiliuisset. Sed non merebantur hæc, opinor, nostra scelera.

Elizabeth prima Sigis. Aug. Vxor. Elizabetha laus.

Nunc ad Sigismundũ redeo. Nónne igitur hoc singularis cuiusdam felicitatis fuit, rege patre, patruo, auoque: matre verò Cæsaris filia, & magni regis sorore ortum esse: tres fratres, & vnius ex his filium, reges vidisse: regem & ipsum supra vnum & quadraginta annos tranquille, feliciterque regnasse? Summis principibus venerabilem, hostibus formidabilem, cęteris admirabilem fuisse? regnum legibus, opibus, ædificijs, humanitate, elegantia, & gloria longè florentius, quàm acceperat, reliquisse? Filiam reginam, alteram verò regina non inferiorem, & ex his nepotes & neptes habuisse? Filium denique regem secum, & post se fecisse? morientem, permagnum sui desiderium bonis omnibus reliquisse? Nonne hæc (inquam) ei præclarissima, & longæ posteritati memorabilia in hac vita contigerunt? Atque hæc tamen pleraque omnia externa sunt bona, in quibus fortuna plurimùm sibi vendicat: sed ab eo tamen ratione & consilio moderata sunt. Quid ego nunc formam, & staturam eius, robur cuiusuis honesti laboris patiens, dignitatem oris, dignamque, vt ait Poëta summus

Nobilitas Sig. regis & felicitas. Bona corporis forma.

Imperio faciem, depingam? Quod si facere maximè velim, non possim. Priùs enim ferè hæc in eo ætate ingrauescente marcescere cœperunt, quàm ego in hanc lucem prodij: sed tamen permanserunt in eo etiam affecta iam ætate, non obscura earum rerum vestigia.

Robur, & Vires.

Roboris verò, & virium eius argumenta, fractæ inter manus nõ semel florentiore ætate ferreæ equorum soleæ, rupti funes canapei crassiores, intentęq; manu balistæ, discerpti lusoriarũ chartarum fasciculi, à maioribus natu, qui hæc fieri ab eo viderunt, prædicãtur. Atq; hæc leuiora fortasse cuiquam videantur. Illa quidem nõ in postrema bonorũ parte numeranda sunt,

Sanitas.

sanitas, quæ ipsi perpetua ferè ante extremam senectutem fuit: integritas, & solida compago membrorum, quæ afflictas morbo vires facilè recuperabat: vigor sensuum, qui ad extremum vsque eum non destituit: firma, melioribus præsertim annis, memoria:

Ingenium.

denique acumen ingenij, quo fratres, maioresq; suos longo interuallo anteiuit. Sed & hæc omnia, vt sint magis propria hominis, quàm illa superiora, tamen ad corpus ferè, quæ deterior pars hominis est, pertinẽt, nec magna laude, & admiratione digna sunt, quippe cum quibus nascamur, quæque in potestate nostra non sint, & ingenuo cum seruis, vrbano cum rusticis, nobili cum plebeis, regi cum mediastinis, & baiulis: denique bono viro cum improbis sint communia.

Vigor sensuum in quibusdam pecudibus.

Tametsi ne mutæ quidem pecudes, penitus horum bonorum expertes sunt, quin pleraque in illis, quàm in nobis, maiora, & illustriora spectantur. Viribus quidem ab vrsis & leonibus, agilitate à ceruis, & bisontibus, longæuitate ab ijsdem ceruis, specie fortas-

fortassis ab equis & pauonibus, sanitate à piscibus, sensuum vigore à lyncibus, aquilis, canibus, vulturibus: industria, & ingenio quodãmodo ab elephantis, vulpibus, & apibus: sic alijs rebus ab alijs fortasse superamur.

Bona animi.

Laus propria hominis est in bonis animi.

Cæterùm in animo vera hominis, & propria laus est. Corpus enim partim instrumentum, partim domicilium, partim etiam carcerem, & ergastulum animi, sapientissimi homines esse voluerũt: animum ferè hominis appellatione dignati sunt. Qui verò mollissimè senserunt, partem quidem hominis, sed longè deteriorẽ corpus dixerunt: in animo omnem hominis excellentiam, & principatum collocarunt. Quocirca his, quę externa, quęque corporis bona dicuntur, ita obiter transcursis, ad eas, quæ sunt propriæ hominis, atq; adeò magni & excellentis principis laudes, transeamus. Quas dum, quanta maximè breuitate poterimus, persequemur, quæso, vt benignè, & attente, quod fecistis adhuc audiatis.

Virtus, & eius partes.

Laus Sigis. à virtutib.

Virtutem, summam animi, atq; adeò hominis perfectionem, quicunq; rectè philosophati sunt, dixerunt, eiusque virtutis prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iustitiam, quatuor partes, & quasi fontes quosdam, vnde officium, & omnis honesta & laude digna actio manaret, esse voluerunt. Quænam ergo ex his in hoc pręstantissimo rege desiderata est?

Prudentia.

Prudentiane? quæ ex præteritis & præsentibus, ea quæ deinceps euẽtura sint, colligit: caussas rerum videt, rectè de rebus iudicat, sibi, suisq; in longum prospicit, impendentia mala sapienter auertit: at ea summa & admirabilis in eo fuit. Argumento est, bene & cum approbatione cunctorum, quoad ei per ætatem, atq; morbũ licuit,

administrata,& inter tot vndique imminentes hostes per tot annos incolumis conseruata Respublica. Nam quis sapientius eo, siue ex legibus,& morib. nostris, siue ex æquo & bono ius dixit? Nihil eum varietas legũ atq; morum, quibus alijs equestris ordo, alijs oppidani, alijs agrestes, deinde diuersis Poloni, Lituani, Massouij, Prussi, Silesijq; vtuntur: nihil diuersa, & pugnantia nonnunquam senatorum iudicia, quò minùs ius suum cuiq; tribueret, perturbarunt. Accidit interdum, vt post dictas à senatu sententias, vltima ipsius, ab omnibus diuersa, & tamen omnium esset æquissima. Porrò in consilijs de Republ. nihil temerè, & inconsultè faciebat, cuncta ad publicam, non partis, aut ordinis huius, vel illius, sed omnium vtilitatem referens, fortunę quàm minimum sese, suaque permittens: ac tuta consilia lubentiùs, quàm callida, & periculosa semper secutus. Bella, in quibus fortuna plurimùm dominatur, nunquam appetiuit: nec nisi necessariò, & graui iniuria prouocatus, suscepit, & ita quidem, vt ab illa comici Poëtæ sententia non discederet: Omnia priùs experiri, quàm armis, sapientem decet. Itaque à quietis consilijs nunquàm, ne inter media quidem arma, & rebus ad nutum fluentibus, abhorruit. Regna à Suetijs, Vngaris, & Bohemis (quemadmodum superiùs dixi) delata recusauit, ne se, patriamq; suam nouis, & periculosis bellis implicaret. Valachos subiugare, siue adeò exterminare, obrupta crebrò fœdera cùm posset, noluit: ne vel illi desperatione adducti, Turcis sese dederent, vel redacta in prouincię formam Valachia, & amoto quasi obice, ipse difficillimum cum potentissimis Turcarum tyrannis bellum de finibus gerere cogeretur. Non quòd à pia contra barbaros ac deuotos Christiani nominis hostes expeditione penitus abhorreret: sed quòd suas, illorumque vires iusta lance metiretur. Sic enim iudicabat, neque suum esse, neque vnius planè cuiusquam principis, tam validum hostem, qui Asiæ, Aphricæ, Europæque magnam partem ditione teneret, florentissimum Græciæ imperium euertisset, Caramannos, Cilicas, Syros, Ægyptios, & nescio quas pręterea gentes vnà æstate subiugasset, demq; latissimè dominanti Persarum regi grauis esset, debellare. Coniungenda esse Christianis principibus arma, si hostem illum à ceruicibus suis vellent depellere.

Gentes & leges variæ.

Consilia quieta.

Regna oblata repudiata.

Valachi cur non subacti.

Bellum contra Turcas cur deuitauit.

Cùm ergo animaduerteret, cæteros principes feralibus odijs inter se digladiari, ac totum penè orbem Christianum plus, quàm ciuilibus bellis ardere, omni honesta ratione semper Turcicum bellum declinauit: & Ludouico, fratris filio, Vngarorum, & Bohemorum regi sedulò idem suasit: qui iuuenis si patrui, quàm ferociorum quorundam consiliariorum suorum, consilijs obtemperare maluisset, oblatamq; à Turcis pacem accepisset, seu verius ipsis expetitam dedisset, viueret fortassis adhuc, neq; munitissimum Christianorum regnorum propugnaculum Vngariam secum vnà perdidisset. Hæc sanè fuit caussa, cur apud pientissimum, & Christianissimum regem Sigismundum nihil valuerunt Iulij secundi, Leonis decimi, Adriani sexti, & Clementis septimi pontificum maximorum preces, & exhortationes, ad suscipiendum contra Turcas bellum incitantium.

Dissuasor belli Turcici.

Consilium Sigismundi à Ludouico rege Vngar. neglectum.

Pontificum exhortationes ad bellũ Turcicum.

Bellum Turcis cõmuni regum conſilio, & ope inferẽdum.

Baiazetes pacem petiuit à Sigiſmundo.

Optabat quidem ſapientiſſimus rex tempus illud, cùm Chriſtiani principes reſtinctis inteſtinis bellis, reconciliatisq; inter ſe animis, ad inferẽdum Turcis bellum conſpirarent: plurimumq; in id operæ, laboris, & ſumptuum impendit, ſiue quãdo cum Maximiliano Cæſare congreſſus eſt: ſiue cum miſſis non ſemel ad diſſidentes principes, & ad Pontifices maximos, veluti præſides, & moderatores Reip. Chriſtianæ legationibus, accuratè ac diligenter ea de re egit. Et cùm initio nonnulla eius rei ſpes ei affulſiſſet, non niſi annuas inducias Baiazeti, Solimanni huius auo, petenti dare voluit. Ea verò ſpe fruſtratus, ſæpe diuinauit, nũquam id ſe viuente euenturum eſſe, vt Chriſtiani principes aduerſus communem illum hoſtem vires coniungerent. Intelligebat enim, quouſq; nonnullarum nationũ mutua inter ipſas odia proceſſiſſent: nec defore Turcis, quos à cæterorum conſenſu, ad impediendos pios conatus, auellerent. Quid illud? cum principes Chriſtiani complures, quos nominare neceſſe non eſt, ſub Clemente Pontifice, in ſuum fœdus, contra Carolum Cæſarem, partim inuidentia felicitatis eius, partim potentię metu initum, pertrahere eum non potuerunt? Aut cũ nuper primarij Germaniæ principes, affines ferè ipſius, & præpotens illa tot opulentorum populorum contra eundem Imperatorẽ, & fratrem eius conſpiratio, pellicere eum in ſocietatem ſuam nequiuit? ne eatenus quidem, vt vel pecuniæ non nihil mutuò daret affinibus, & cognatis, vel conatus illos tacitè approbaret, vel denique, ne ſuos homines ſtipendijs eorum militare prohiberet? Cuius tamen rei non leuem ei excuſationem dabant

Bellum contra Carolũ Imp. ſemper diſſuaſum.

Smalcaldẽſe fœdus.

dabãt apud Cęſares, libertas & inſtituta noſtra. Non modò autẽ nihil eorũ fecit, ſed etiam diſſuadere conatus illos, & pacificatorem ſeſe interponere conatus eſt. Atque vtinam ei obſecundatum eſſet: non tam vaſta quibuſdam locis, neque tam exhauſta paſſim eſſet pecunijs iuxtà ac viris Germania: & liberi adhuc principes quidam retinerent dominatus ſuos ampliſſimos. Sed fortaſſe ſic Deo viſum, vt faſtum, & contumaciam, prætextu libertatis Euangelicæ, contra ſanctiſſimas leges, & inſtituta maiorum, contra antiquiſſimum vniuerſi Chriſtiani orbis conſenſum, & cõtra legitimos magiſtratus ſuos impie ſeſe efferentem, retunderet. Cùm igitur hæc vel faceret, vel recuſaret optimus rex Sigiſmundus, nónne magna fuit illa eius prudentia, cum fide amicitiæ, & conſtantia coniuncta? Quid? cum Ioanni regi, bis affini ſuo, ne regnum Vngarorum Ferdinando Maximiliani nepoti iam priùs deſtinatum, ſuſciperet, diſſuadere fruſtra ſtuduit? aut cũ ei profugo exilij quidem locũ apud ſe indulſit, vt aliquid neceſſitudini, & calamitati eius tamen daret: auxilia verò contra eundem Ferdinandum negauit? aut cùm pacem inter eos componere magna cura inſtituit? Cernebat nimirum ſapientiſſimus princeps à longè, quantum mali intempeſtiua illa Ioannis ambitio Vngaris aduectura, quantisque malis, & calamitatibus non modò florentiſſimum illud regnum, verùm etiam finitimas ei regiones inuoluturum eſſet bellum illud inter duos de regno conflatum. Iam in reuocandis ad officium Gdanenſibus quodam furore multitudinis ad rebellionem concitatis, & in eijciendis è Pruſſia Cruciferis Marianis

Clades Ligæ Smalcaldicæ.

Germanorum contumacia prætextu libertatis Euangelicæ.

Erga Ioann. regem Vng. quomodo ſe geſſerit.

Intempeſtiua Ioannis ambitio ad regnum.

Gdanum pacatum.

Cruciferi eiecti è Pruſsia.

tam cupidis, tamque contumacibus, vt nunquam ab eis Polonia, & Lituania quietè eſſe poſſent, annon magno & exquiſito conſilio vſus eſt? Ne illud quidem eius conſilium ſapientia vacauit, quo, cùm hincà Moſchis graui bello diſtineretur, inde Cruciferi non leuius bellum ei oſtentarent: Maximilianus verò Cæſar, infenſus ipſi adhuc, & hos, & omnes, quoſcunque poſſet, in eum, & in perniciem Polonorum concitaret: Tartaris donatiuum, ſiue ſtipendium conſtituit, non modò vt ab aſſiduis eorum incurſionibus ditiones ſuas, alijs quemadmodum dixi, bellis impeditas, liberaret, verùm etiam, vt eorum opera in vexandis ac diſtinendis Moſchis, & alijs hoſtibus ſuis, paruo redempta vteretur. Qua re tantum profecit, vt & Moſchos ad petendam pacem adigeret: & tam culta & habitata ſit, quàm nunquàm ſub fratribus, patre & patruo eius fuit, Podolia. Quàm ſolidum verò fuit eius iudicium in mandandis honoribus, & magiſtratibus, & in allegendis in ſenatum viris idoneis, quoties id ei arbitrio ſuo facere per quoſdam importuniores, quibus impenſius indulgebat, licuit? Atque hoc id admirabilius eſt, quod difficile eſt non peccare in hac parte maximis quibuſque regibus, & principibus, propterea quòd alienis ferè & oculis cernunt, & auribus audiunt. Iam peculiaris illa eius in omnibus dictis & factis cunctatio, ne ipſa quidem ſua commendatione caret. Nimirum ſapientis eſt, nihil temerè, nihil præcipitanter, ſed omnia conſultè ac deliberatè agere. Sic enim cauemus, ne cuius nos dicti aut facti vnquam pœniteat. Itaq; celebratur etiamnum literarum monumentis,

Stipendium Tartaris ſapienter datum.

Iudicium in diſtribuendis honoribus, & magiſtratibus.

tis,

tis, non ignobilis populi Roma. Imperator, Fabius Maximus, de quo vulgatus ille Poëtæ cuiuſdam verſiculus:

Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem.

Atque hactenus quidem de prudentia Sigiſmundi regis nobis dictum ſit modò. Cuius quidem ipſi cauſſa fuit timor Dei, cum lacte nutricis, vt ita dicam, imbibitus. Initium enim ſapientiæ, quemadmodum ſapientiſſimi reges, Dauid & Salomon inquiunt, eſt timor Domini. Fortitudine verò & magnitudine animi, quanta hic rex præditus fuerit, quàm impiger ad propulſanda, & ſuſcipienda pro ſalute, & incolumitate ſuorum bella, quàm contemnens earum rerum, quæ maximè in hac vita expetendæ eſſe videantur (qualia ſunt, regna & imperia) ſatis iam, opinor, intellexiſtis ex his, quæ ſuperiùs diximus. Quin ex illo quoque magnitudinem animi eius intelligere licet, quòd Pruſſico bello, cum terrore non modico aduentantium è Germania auxiliorum, meliore rurſus loco res Cruciferorum eſſe cœpiſſent, nihil de conditionibus pacis, hoſti priùs à ſe oblatis, mutare voluit: aut quòd cùm ipſi Lituaniæ poſſeſſionem poſt mortem Alexandri fratres adeunti, ne nouis quorundam Lituanorum motibus renunciaretur, non eſt deterritus, quò minùs inſtitutum cum pauco comitatu aulico iter proſequeretur. Et cùm deinde Michaëlem Glinſſium, ducem Ruſſium, qui ad dominatum adſpirare, dicebatur, cum valido equitatu aduentare, in balneo tunc fortè ſeſe abluens, cognouiſſet, neutiquā turbatus eſt animo. Venientē cum tranquillo vultu, & comiter accepiſſet, cuncta ei ſcele-

Timor Dei principium ſapientiæ.

Fortitudo, & magnitudo animi.

Conſtātia.

Michael Glinſcius,

rata consilia (quod Michael ipse postea fassus esse fertur) è pectore excussit. Tantum eius animi magnitudo, in graui & cõstanti aspectu relucens, apud hominem Alexandri regis nimia gratia insolescentem, ac dominandi cupiditate incensum valuit. Sic feroces alioqui canes ad molossorum aspectũ proijcere sese, & adulari cauda solent. Quid illud? quòd Vngaris, & Bohemis, cum suis regibus Viennam ad Maximilianum Cæsarem proficisci, fideique eius, quem Posonij in constituto cõgressus loco diu frustra expectarant, credere sese ob non leues suspiciones dubitantibus: ipse, non sanè amicũ ad eam diem expertus Cæsarem, permagna fiducia ire ad eum perrexit, ac cæteris idem faciendi, data fide pro Cæsare, author fuit?

Fiducia.

Porrò æquabilitate animi in vtraq; fortuna, tanta fuit, vt neque secundis rebus difflueret, neq; aduersis frangeretur: à superbia, & fastu semper alienus, aditu & affatu facilis fuit. Æstus, frigoris, inediç, & laboris patientissimus: quippe qui ab ineunte ætate mollicici, delicijsque minimè assuefactus esset: crassioribus cibis, & pannis, & caprinis pellibus, quod iactitare ipse solitus erat, innutritus. Morbos, & aliç vitç incõmoda admodum æquo animo ferebat. Quodã tempore ad sectionẽ digiti pedis, sacro (vt medici dicunt) igne inflammati, nihil est planè commotus. Porrò cùm arx hæc conflagrasset, illa de re tãtum angebatur animi, quod dubitaret, tantisper se deinceps victurum esse, donec eam instauraret. Publica suorum incommoda depellere, damnaque vindicare non libenter neglexit. Priuatas verò suas iniurias, obtrectationes, conuitia, & maledicta

Animus in lætis & aduersis constans.

Tolerantia.

Educatio minus delicata.

Iniuriarũ obliuio.

ledicta insolentiorum hominum ita contempsit, vt nunquam vindicaret, nec esset ob id deinceps ad beneficentiam in huiusmodi homines restrictior. Iam verò temperantia, & moderatione non modò cum laudatissimis omnium gentium regibus, & principibus, verùm etiam cum priscis philosophis, quorum seuerior & accuratius instituta fuit vita, certare potuit. Nihil ab eo leuius, nihil cupidius, nihil insolentius, nihil dissolutius, & flagitiosius vnquam dictum aut factum. Fuit in eo vultus æquabilis, & ad seueritatem compositus, incessus lenis, sermo perpaucus & grauis, sale tamen & lepore non inurbano, neque petulanti nõnunquam temperatus: à sordibus semper abhorruit: sed frugali tamen victu, & cultu corporis elegantiore, quàm splendidiore vsus est, nisi quando externos homines & legatos ad se admissurus erat: nam tunc augustiore habitu commendare maiestatem suam studebat: eademque de caussa splendidius, quàm quisquam maiorum suorum habitare instituit. Cuius exemplo, & imitatione eliminata magna ex parte è vita nostrorum hominum pristina barbarie, ciuilitatem, munditiem, elegantiam, & splendorem cum dignitate consectari passim cœpimus. Itaq; longè alia nunc est facies rerum in Polonia, quàm ante hũc regem fuit. Sobrietatem verò rex idem magni fecit, & ab infantia quidem ad senectutem vsq; patris, auique instituto, planè abstemius, & aquç potor fuit: ingrauescente verò ætate, medicorum suasu vinum bibere didicit, sed ita tamen, vt nunquam eum quisquam ebrium viderit. Edacior quidem, & libidinosior natura fuit, verùm in vtroq; tamen magnopere

Temperantia.

Ciuilitas Polonorum.

Sobrietas.

Abstemius Sigismũdus.

Edacitas.

sibi imperabat: cùm prægrauatum se sentiret, ipse sibi cibum subducere solitus. Quod verò ad Venerem attinet, cælebs quidē viridiore ætate laxius aliquanto vixit, & liberiùs: nec tamen alienos thoros contaminauit, nec vim cuiquam honestæ, & pudicæ intulit: neque fœdius quicquam, quod honestæ aures abhorreant, admisit: & veros illos lubricæ ætatis lapsus multis clarissimis virtutibus compensauit atque contexit. Maritus verò, coniugij fidem sanctè seruauit. Verecundia summa, & penè virginali, quoad vixit, fuit. Nudū se, aut necessitati naturæ satisfacientem, nonnisi à perpaucis interioris cubiculi ministris, conspici passus. Obiurgare & admonere officij eos, qui aliqua dignatione essent, non sine rubore solitus. A probris, maledictis, & acerbioribus verbis, quamuis iratus, omnino sibi temperauit. Quanta verò fuit huius optimi regis modestia? qui cum acri & solido esset cùm in iudicando, tum in consultando iudicio: & neq; gratia, neque odio facilè deduci se ab æquo, & bono pateretur, tamen nihil ferè maius vnquam sine consilio senatus fecit, aut statuit: ac nonnunquam de recta sententia sua consensu senatus adductus decessit, ne pertinax esse videretur: quod ingens est, & perniciosum plerunq; in principe vitium. Fiunt enim multa interdum iniustè, & inutiliter, atq; etiam temerè, & cum multorum exitio, ab ijs, qui sibi plus, quàm cæteri sapere videntur, dum iudicio suo freti, aliena consilia aspernantur. Iam illud, nonne magnæ fuit modestię simul & grauitatis, quod aduersantē sæpe desiderijs suis, vel vtilibus, vel certè non perniciosis Reipub. nobilitatem, ęquo, & moderato animo pertulit: neque

Pudicitia.

Verecundia

Modestia.

Confidētia caruit.

Moderatio ergà nobilitatem.

que vi quicquam inuitis extorquere aggressus est, neq; intemperantiorem cuiusquam in se petulantiam acerbiùs vltus est: ne tum quidem, cùm apud Leopolim cōcitatæ multitudinis conatus prodigiosa tempestate diuinitus disturbati, ferociorem eum facere potuerunt? Ac ne eblandiri quidem præter dignitatem aliquid, quod extorquere nollet voluit. Non pauca tamē aliquando extra ordinem, & præter debitum huic eius modestiæ consensu, & obsequio multitudinis atq; consiliariorum cōcessa sunt. Ita nimirum sæpe eius impetrat modestia, quàm exprimit imperium & violentia, præsertim ab hominibus, ab humanitate & libertate non alienissimis. Ab eo verò, quē sibi in omni vita proposuerat, modo, neq; cupiditate vlla, aut metu, neq; ira aut odio, neq; aduersitate & ægritudine animi, neque lætitia, deniq; & voluptate (quę res transuersos ferè rapiunt homines) facilè vnquam auocatus est, & abstractus. Porrò si quando animum grauibus, & cōtinentibus Reip. occupationibus lassum, & quasi fatiscentem recreare, & relaxare voluisset, equitationib. ac ceruorum, onagrorum, aprorum, vrsorum, & bisontium venationibus (quod studium ipsi gentilicium atq; hæreditarium fuit) non sine vtili & salubri corpori & virium, atq; etiam industrię exercitatione id facere solitus est: interdum etiam equestrium certaminum atq; ludorum spectaculis. Scurrilibus quidem iocis, & leuioribus, sordidísve lusibus, mimis item, & histrionibus, & morionibus nō libēter, præsertim integrioribus adhuc viribus vacauit. Nec plura nunc de regis huius temperantia, & modestia dicam. Reliqua est nobis vna maxima, & præclarissi-

Leopolienses turba.

Studium nobilitatis erga eum.

Constātia.

Quales animi recreationes.

Iustitia.

ma virtus eius, quæ eiusmodi est, vt neq; vesperugo, neq; aurora sit magis admirabilis, quemadmodum inquit Sapiens quidam: Iustitia, inquam, qua firmantur solia, vt ait sapientissimus rex Salomon, stabiliunturq; regna: quæ quidem vel maximè in hoc rege resplenduit. Itaque ergo iure optimo firmatum est solium eius, regnumq; stabilitum. Nam siue æquabilitatem, & æquitatem eius in dicendo iure, tā diuerso & vario, quàm est in hoc regno, spectes, siue grauitatem, & constantiam inter diuersas plerunq; senatorum, & nonnunquam pugnātes inter se sententias, studiaq; ad gratiam, vel odium (vt fit) inclinantium, siue laborem & patientiam in exercendis iudicijs, quoad ei per valetudinem licuit, & audiendis etiam infimorum hominum querimonijs, est quòd admireris, nedum laudes. Admiranda est, & illa eius cōtinentia, quòd nemini vnquam, eo regnante, quamuis luculentas, quāuis amœnas possessiones regijs vicinas habere obfuit: quin illum vicinum, quàm proceres quosdam, cuncti maluistis. Quid ego fidem eius cùm in promissis, tum in fœderibus, & amicitijs, inimicis iuxtà ac amicis spectatam, prædicem? Commemoraui nōnulla superiùs, quæ ad hanc rem pertinent, nempe quòd ad dissoluendam cum Cæsaribus, Carolo & Ferdinando amicitiam adduci se nūquam passus est, ne à necessarijs quidem & affinibus. Promissi verò, quàm tenax fuerit, possem hic, si necesse esset, locupletissimos eius rei testes citare, nōnullos viros amplissimos, qui partim hìc adsunt, & hæc taciti audiunt, partim iam è viuis excesserunt: quibus quò minus præstaret semel promissa, neq; gratia, neq; odio, neq; precibus, neq;

Iustitia.

Prouerb. 16.

Æquitas in iuredicēdo.

Labor.

Continentia Sigis.

Fides eius in promissis, & fœderib.

neq; conuitijs, neque lacrymis cuiusquam flecti potuit. Nihil in eo fallax, aut multiplex: aperti verò & simplices fuēre mores, pariter & oratio. Et quoniam ea, quę Respub. continet, tuetur, & florentes facit, iustitia pœna, & præmio, seueritate, & clementia maximè constat, de his quoq; pauca dicamus. Vtrunque ille quidem coluit: nec dum alterum sequitur, neglexit alterum: sed cùm intelligeret, liberis, & minimè malitiosis populis se imperare, & satis magnam pœnam sceleri & ignauiæ, institutis maiorum nostrorum esse propositam, infamiam inquam, & odium bonorum virorum: ad seueritatem quidem, & expetendas de sontibus pœnas fuit remissior: nec nisi necessariò, quemadmodum ad secandum, vrendumq; medici, ad hoc descendebat. Vt, cùm Cazimirienses aliquot decuriones ob cædem nobilium quorundam, tumultu cōcitatę multitudinis patratam, supplicio capitali affecit, ne quod maius malum inde existeret, & vt illi exemplo essent in posterum magistratibus, multitudinem temerè concitantibus, concitatámve non refrenantibus: vel, cùm Gdani de capitibus seditionis vrbanę supplicium sumpsit. Vel denique cùm dux adhuc Silesiæ, regionem illam omnem latrocinijs, quibus infamis erat, iam inde ex quo tempore bella ibi à Bohemis & Vngaris, Matthia, & Georgio, ac mox Vladislao regnantibus, gesta sunt, penitus repurgauit. Quod factum eius cùm finitimi omnes laudant, tum Silesij quoq; etiamnum grata memoria prosequuntur. Ad clementiam verò fuit propensior, ita vt cùm aliquando eam ob rem, nescio à quo viro senatorio reprehēderetur, vrbaniori respōso repres-

Synceritas.

Seueritas & lenitas.

Cazimirienses puniti.

Gdanenses seditiosi puniti.

Purgata à latrocinijs Silesia.

Clementia Sigismundi.

fiſſe illam eius acerbitatē feratur: Qui ſcis, inquiēs, à quónam ſæueritatem iſtam exordiret? Illud opinor innuens, neque illum culpę exortem eſſe, & ad multa nonnunquam conniuendum eſſe Remp. adminiſtranti. Proinde multos capitis reos vita donauit, nōnullis iniuſtam iure infamiam ſuſtulit: nullius propemodum bona confiſcauit: cōfiſcata etiam ijs, quorum fuerant, reddidit. Exules & proſcriptos reuocauit, ſine accuſatore quidem & indicta cauſſa neminem damnauit. Gdanenſibus vilis plebeculæ impetu ab officio diſcedentibus, nihil ferè de priſtina libertate & immunitate, nihil de commodis, quę perampla ſunt ciuitati illi publicè, & priuatim, detraxit, autores modò ſeditionis paucos inuitus partim interfecit, partim exilio mulctauit. Hoſtibus ſupplicibus libentiſſimè veniam dedit, ita, vt vel de medio victoriarum curſu non grauatè retrahi ſe ad veniam, reconciliationemq́; pateretur. De Valachis quidem iam diximus. In Cruciferos verò debellatos iam ferè, quàm clementer ſe geſſit? Quod niſi fidem eorum ſuſpectam habuiſſet, non modò ſiuiſſet eos retinere, quæ habebāt adhuc, ſed ablata quoq;, ni fallor, eis reddidiſſet. Magiſtrum quidem eorum, Albertum Marchionem Brandenburgenſem, ſororis ſuæ filium, expectatione, & aduentu auxiliorum è Germania, variè tunc, vt quàm leuiſſimo verbo vtar, ſecum agētem (dabit mihi veniam princeps ampliſſimus, vulnus ſuum neceſſariò refricanti, & beneficentiſſimi in ſe auunculi memoriæ hoc non inuitus, vti ſpero, donabit) retinere ea, quæ ante bellū illud habuerat, & partim iure belli amiſerat, partim amiſſurus eſſe videbatur, omnia iuſſit: & honore auxit,

Clementia erga Gdanenſes.

In Cruciferos clemētia

Albertus Marchio Brandēburgen. dux in Pruſsia factus.

auxit, Magiſtri appellatione in ducis nomen, quo omnem deinceps rebellandi occaſionem tolleret, cōmutata: deniq; hęreditarium ei, fratribusque eius Cazimiro, & Georgio, in mares duntaxat liberos, principatum illum conſtituit. Hæc annón maxima ſunt documēta clementię, hoſtem, quē minimè eſſe decuerat, & hoſtē pertinacem, penè deuictū & fortunis ſpoliatum, meliore quàm fuiſſet dudum, conditione, in ſocietatem, & amicitiam recipere? Quid illud eodem bello, quòd Germanos milites cōtra ſe militantes, velitationibus, & leuibus noſtrorum prælijs exagitatos, & labore, inopia, inedia, vigilijs, vulneribusq́; confectos, delere, cum poſſet, noluit? Captiuos, quorum plenæ erant turres, & ergaſtula in maiore Polonia, & Cuiauia, ſine vllo precio liberos, atq; adeò veſte & viatico donatos, dimiſit? Cuius clemētiæ, benignitatisq́; ſuę maximū, niſi fallor, fructū cepit: nempe, quòd per tot annos deinceps eo regnāte, in Pruſſiam Germani, & cōtra Polonos, quamuis ſedulo ſollicitātibus Cruciferis, arma non ſumpſerunt: non tam viribus, & fortuna regis, vt equidem credo, deterriti, quàm beneficentia victi. Sæpenumero enim ij, qui aliquando victi, fractique ſunt, cōtra victores ſeſe recolligunt. At quos victos ſeruaris ac iuueris, eos beneficij pariter & fortunæ ſuæ recordatio, priſtinos ſpiritus recipere non tam facilè ſinit. Neque illud minus eſt, nec ſcio an longè maius clementiæ Sigiſmundi argumentum, quòd cum permagna libertate, cui reges atque monarchæ plerique omnes infenſi, & infeſti ſunt, Reſpub. noſtra conſtituta ſit, nunquam eam infringere conatus eſt: quamuis impellentibus ad id quibuſdam,

Pruſsia in feudum conceſſum Marchionibus.

Clementia in victos Germaniæ milites.

Libertas in Republ.

& maiore nonnullorum licentia aliquando prouocante. Verũ cedere furori paucorum, quum detrahere aliquid propter eos de cõmuni libertate, rex optimus maluit. Quòd si qui reprehendunt, iidem sanè reprehendant, quòd amari à suis, quàm timeri: & patrem se, quàm dominum haberi maluit. Huc & illud pertinet, quòd procerum simultates atque dissensiones semper sedauit, quoad potuit: quas alere tyranni, & qui priuata cõmoda sua, quàm Remp. pluris faciunt, solent. Nec eæ tantum (proh dolor) his extremis eius temporibus inter quosdam inualuissent, magno iustitiæ, & iuris dicũdi impedimento, scelerum impunitate, & periculo, maloq; Reip. dum ea quasi plausum disparibus ac diuersis iumentis, auriga cessante, aut nec quicquam laborante, distrahitur ac discerpitur: non inualuissent, inquam, dissensiones tam pestilentes, si senium, & perpetuus ferè morbus cõsuetudinem, & autoritatẽ pristinam retinere eum siuisset. Quò fit, vt ipsi iure quodã suo venia danda sit, si nõ per omnia eum, quem debuit, quemq; florentiore ipsius ætate tenuerat, cursum Respub. pristino illo sensuum, animi, & memoriæ vigore in eo deficiente, tenuit. Ætatis hæc, viri Poloni, & Lituani, non illius culpa est. Ille quidem præclaris virtutibus suis, atq; superioris temporis administratione, & felicitate hæc, si qua fuerunt, extremi corporis incõmoda, penitus (si modò vos æquiores, & gratiores, quàm maligniores haberi mauultis) obscurauit. Neminem vnquam mortalem inuenietis, qui omnes numeros felicitatis absoluat. In carissimis quoq; parẽtibus, suauissimis vxoribus, dulcissimis liberis, atq; adeò in seruis quoq; vestris multa quo-

Simultatũ sedator.

Simultates procerum.

Senium Sigismundi.

ta quotidie vos ferre necesse est, nisi humanitatem exuere prorsus velitis. Quę enim ista esset iniustitia, & immanitas, atq; adeò impietas, si liberi parentem suum, à quo progeniti, liberaliter educati, & instituti, semper indulgenter habiti, & omni ratione adiuti, & ornati, summa deniq; omnia cõsecuti essent, ad extremum propter olẽtem animam, mucidasq; nares: addo etiam, si libet, propter neglectam rem familiarem, abominarentur, aut etiam grauius incusarent, superiorum omnium beneficiorum obliti? Non est hoc vestri moris, neq; ingenij, viri Poloni: qui nõ penitus malos reges, nedum bonos, & benemeritos, grata memoria prosequi soletis. Verùm ad institutum nostrum reuertamur: fuit igitur in Sigismũdo, quemadmodũ videris, singularis clementia, & priuatim, & publicè. At fuit is restrictior in bene merentes de se ac Repub. Fuerit sanè ita. Sed quis hoc ei vitio vertat? si bene secum reputet, inane ante eum regem ærarium: oppigneratas à maiorib. eius possessiones plerasq; & bona regia: egentes quosdã reges, ne in quotidianos quidem sumptus pecunia suppetente: nõ solutas à patre: ab ipso verò exactas omnium, nisi fallor, sororum dotes: dotatas duas filias, tres etiam reliquas dotandas, & pro dignitate sua, regnique elocandas: persoluta militibus suis, & externis supra ducenta millia florenorum, emeriti apud Ioannem Albertum, & Alexandrum fratres stipẽdij nomine debita: deniq; complura bella non sine magnis impendijs gesta, & alia pręterea impendentia. Hęc quisquis rectè secum perpendit, simulq; cogitat, quò indignitatis illa ærarij inopia, patrem, fratresq;, atq; etiam maiores eius nõnunquam im-

Senio cõdonandum aliquid.

Cur minus largus fuit.

Sumptus.

Magnificentia Sigis.

pulerit, æquior multo in hac parte Sigismundo erit. Et tamen nihil is prætermisit, quod ad splendorem regni, & patriæ, dignitatemq; suam, & magnificentiam pertinere existimauit. Vt enim illa, quæ modò attigi, non repetam, vt redemptos à barbaris captiuos: restitutas res, ne belli caussa essent, potēti hosti à nostris prædabundis ablatas: senas nuptias magnificentissimo apparatu factas: cōstructas aliquot locis, & pro veteribus tugurijs regali magnificentia exornatas domos. Vt hæc, inquam, præteream, arces quidem, Camenecensis in Podolia, Leopoliensis, Sendomiriensis, Corcinēsis, Vilnensis, Cracouiensis, & hæc quidem bis, & aliæ quædam instauratæ, & munitæ: comparatæ, & instructæ permultæ, & magnæ bombardæ: frequentes legationes ad externos principes missæ, & ab eis vicissim veniētes splēdide ac liberaliter acceptæ atq; dimissæ, permagno ei constiterunt. Sumptuosus verò & ille fuit, splendidissimusq; cum Cæsare Maximiliano, & Vladislao ac Ludouico regibus apud Viennam cōgressus, quo Polonorum & Lituanorum nomen, obscuriùs antehac, & inopiæ, inertiæ, barbarieique opinione contemptibile apud externas gentes, illustrius & admirabilius esse cœpit. Post hos tot, tantosque sumptus, nō in luxum, delicias, & voluptates priuatas profusos, sed ad vtilitatem, salutem, decus & ornamentū Reip. factos, non est sanè reprehendendum, nec scio an valde laudandum, quòd ærarium nō inane reliquit, filij hæredis necessitati, & futuris Reip. vsibus, vt filiarum dotes taceam, vtiliter seruiturū: belliq;, si quod alicunde nobis inferretur, neruum futurum. Et tamen cū hoc sibi proposuisset, ne in

Arces ab eo extructæ, aut instauratæ.

Bombardæ.

Legationes.

Regum conuentus Viennæ.

Ærarium inane.

Beneficētia.

in priuatos quidem benignitatem, & munificentiam suam clausit: & fortes, doctos, ac sapientes viros, aut quauis alia ratione vtiles Reip. cum donis, tum honorib. & alijs beneficijs prosequutus est. Vt enim literatos homines, nostrates pariter & externos, quorum vel opera honorificè in rebus magnis vti se posse existimabat, vel scriptis & præconijs suum, populorumq; suorum nomen illustratum iri sperabat, vt eos igitur omittā, ac de fortibus viris aliquot modò insigniores cōmemorem, nónne Constantinum Ostrogiensem ducem peramplis beneficijs auxit? nónne Ostapheio plebeio, aut obscuro duntaxat homini, sed in Tartaricis bellis exercitatissimo, & vigilantissimo, cùm aliàs, tum post obsessam aliquandiu, & oppugnatam à Turcis atque Tartaris: ab eo verò strenuè defensam arcem Cercassiam, permagnum honorem habuit, & multa largitus est: multa sæpe delinquenti indulsit? Quid Nicolaum Senauium, scientia, & vsu rei militaris præstantem, excellētis virtutis ergo collocupletatum, & ad eum, in quo nunc est, honoris gradum euectum? Quídve virū omni laude cumulatissimum, Ioānem comitem Tarnouium, cùm alijs non obscuris beneficijs ornatum, tum ad summum dignitatis fastigium euectum, euidentibusq; grati animi indicijs, & præclaris elogijs, cum siue à Moschico bello, & Starodubo euerso, siue à deuictis apud Obertinum Valachis reuerteretur, ab ipso ornatū, & honorario munere, publico totius Poloniæ cōsensu binis grossis collatis, cohonestatum, cōmemorem? Viuunt hi duo, & adsunt, & hæc mea dicta nutibus renidentes approbant. Tametsi longè maximum hi virtutis

Constantinus dux.

Ostapheius.

Senauius.

Tarnouius.

Honorariū publicè decretum Tarnouio.

præmium sempiternam rerum à se gestarũ gloriam, quæ eos nunquã destituet, arbitrantur. Taceo Bielscium & Lacium Moschos transfugas perhonorificè ab eo acceptos, & luculentis possessionibus donatos, ingenij, fidei, & scientię rei militaris ergo. Nõ fuit ergo Sigismundus, nę in hac quidem parte restrictior. Aut si quando tandem fuit, non sua voluntate, sed necessitate, idque ingrauescente maximè ætate fuit. Quoniam autem illa quoq; vel potissima pars est iustitiæ, quæ cum cælitibus hominum, quasi societatem quandam tuetur, pietas, inquam, & religio, de hac quoq; iam tandem postremo loco mihi dicendũ est. Consulto autem in hunc eam locum seruaui, vt quæ reliquas omnes virtutes in se continet, & quasi germina quædam ex se emittit, hominisq; felicitatem perficit, eadem nobis huius optimi regis perficiat laudationem. Absq; hac enim cæteræ virtutes, imagines virtutum, & vmbræ sunt verius, quàm virtutes: neq; omnino laudabiliter, & beatè, quamuis rebus ad vota fluentibus, viuitur. Qua autem pietate fuerit, quamq; sanctè, & religiosè Deum optimũ maximũ Sigismundus hic rex coluerit, si alia nulla essent, ea quæ hactenus persecuti sumus, satis magno essent argumento: neque enim ita se ille tum in administrando regno, tum in omni vita gessisset, neq; tantus euasisset, neq; tot bonis, & felicitatibus, quot percurrere obiter vix potuimus, aut ipse, aut ditiones eius cumulatæ fuissent, nisi Deum propitium habuisset. Verissimum enim illud est, quod est in epistola diui Iacobi Apostoli: Omne munus bonum, & omne donum perfectum superne descendere, à patre luminum. Eum verò nemo pro-

Bielscius & Lacius Moschi transfugæ.

Pietas, & religio Sigis.

Regni felicitas ex cultu Dei.

propitium habere potest, nisi qui agnoscit, reueretur & colit, omnemq; fiduciam suam in eo collocat. Sic enim canit Dauid rex & propheta: Inquirentes Dominum, non deficientur vllo bono. Et alibi: Qui confidunt in Domino, erunt sicut mons Sion, qui non commouetur in æternum. Cùm igitur Sigismundo tot illa, tantaq; bona in omni vita suppetierint, quis negabit eum Deo curæ fuisse? Vt enim non fallitur, ita neque fallit Spiritus sanctus, qui per Dauidem olim locutus est: Quoniam rex sperat in Domino, & in misericordia altissimi, non commouebitur, & quæ præcedunt: Desiderium cordis eius tribuisti ei: præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Et alibi: Propè est Dominus omnibus inuocantibus se in veritate: voluntatem timentium se faciet, & preces eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Custodit Dominus omnes diligentes se. Sed quoniam impijs quoq; nonnunquam prosperè multa in hac vita cadunt, elucetque in eis etiam aliquando nonnulla imago virtutis atque probitatis, age videamus, num qua alia ratione pietatem huius regis ostendere possimus. Et ecce occurrunt nobis templa Dei Opt. Max. partim instaurata, partim à fundamentis excitata, & multis, magnisque donarijs, & preciosis vtensilibus, ad splendorem simul, & vsum cultus diuini, regali munificentia exornata. Atque vt Vilnensem basilicam, & Rupense, siue Scalcense fanum, & quædam alia, quæ nunc in mentem non veniunt, prætereeam: hoc quidem certè delubrum pulcerrimum, & sumptuosissimum basilicæ huic adiunctum, quod sepulcrum, & monumentum suum ille esse voluit, cum instituto iu-

Psal. 33.
Psal. 124.
Psal. 20.
Psal. 144.
Impiorum prosperitas.
Templa magnificè culta, extructa, & ornata.

giter & concinnè Deum colentium sacerdotũ collegio, ferit oculos nostros, & quodã augusto splendore perstringit. Huic verò basilicæ quàm multa & ampla donaria contulit? Iam quis nescit, quàm sedulo is, dum per ætatem, & morbum potuit, & quàm religiosè sacris, cultuique diuino operam dederit, nulla neque temporis, neque loci incommoditate, neque occupationibus retractus? Quid ego precum eius assiduitatem, quid festorum dierum, ieiuniorumq; intemeratam obseruãtiam commemorem? in quibus omittendis vix valetudinis gratia atque id extremis demum aliquot annis, medicorum suasu, & episcoporum permissu, ne dicam hortatu, sibi indulsit. Quæ enim à teneris annis cum lacte quodammodo materno imbiberat, ad extremũ vsque halitum constanter & mordicus ea retinebat. Externi hi sunt cultus, ritusque, fateor, neque in his cardo religionis nostrę vertitur: vera & interior pietas in mentibus, & voluntatibus nostris penitus inclusa est. Ita sanè. Sed cùm ea soli Deo perspecta & explorata sit, tamẽ his externis sese nobis prodit, & exerit: vt sic luceat, secundum authorem salutis nostræ Christum, lux nostra hominibus, vt ij videntes opera nostra bona, celebrent, & glorificent patrem nostrum cælestem. Bona est enim, ait angelus ad Tobiam, oratio cum ieiunio, & eleemosyna. Ipse quoque CHRISTVS IESVS apud Matthæum magnopere hæc tria commendat, dum quomodo fieri debeant, præcipit. Quid verò prolixam Sigismũdi in egenos, quorum victus, vestitusque parandi rationes vel morbus, ætas, vel calamitas aliqua, vel denique arctioris, & addictioris Deo vitæ professio impedi-

Sedulitas in templis.

Obseruãtia institutorũ ecclesiasticorum.

Externus cultus Dei.

Tob. 12.

Matth. 6.

Eleemosyna Sigismũdi.

pediuisset, beneficentiam, & liberalitatem persequar? Eadem opera lucem hanc diurnam accensa lucerna illustrare coner. Cernitis en ipsorum turmas, non modò templum hoc, verùm etiam vias, & plateas complentium, & orbitatem suam, tam benefico rege amisso, miserabiliter deplorantium. Illa verò eius in receptis antiquitus Dei placandi ritibus, & cerimonijs, sacrosanctè retinendis ac defendendis, & in propugnandis Dei ministrorum commodis, præclara voluntas, & constantia, in ista præsertim nostri temporis licentia, & isto nouarum rerum, quo nunc leuissimi quique homines flagrant, studio, seu verius pruritu, nónne maximum est singularis pietatis argumentum? Vidit enim sapientissimus rex, in religione nostra nihil melius, nihil exactius hoc tempore à quoquã inueniri posse, quàm ab ipsis Christi seruatoris nostri discipulis, eorumq; successoribus proximis, sanctissimisque patrũ Concilijs cõstitutum, & publico Christiani orbis cõsensu tot seculis retentum esset. Didicerat non hîc, aut illic, & in angulis omnino Christum quærendũ esse: neque vnuscuiusque esse, arbitratu suo verba, & instituta Dei interpretari: sed ecclesiam, ecclesiam, inquam, in qua certa esset ac perpetua, vt inquiunt vetustissimi, sanctissimi, & grauissimi doctores, Irenęus, Cyprianus, & Augustinus, tot seculis continuata, verorum episcoporum successio, columnam esse, quemadmodum ait diuus Paulus, & firmamentum veritatis. In ea sola dari spiritum veritatis, qui vt author, ita interpres quoque sit sacræ Scripturæ: non dissensionis, verùm pacis Deus. Quo quidem illis carere necesse esset, quibus inter ipsos

Constantia in fide & religione catholica.

Ecclesia, & doctores antiqui.

Matth. 24.

1. Tim. 3.

1. Cor. 14.

non conueniret: & qui ne ipsi quidem singuli sibi constarent, sed omni vento doctrinæ, quasi nebulæ turbine exagitatæ, circumferrentur: Iam verò illa, quòd moribundus sacra Christi mysteria ritu Christiano expetiuit, & venerabundus accepit, quòd se totum Deo religiosis verbis, & suspirijs commendabat, quòd in eius clementia, & misericordia fiduciam suam omnem collocabat, quæ & isti euidentissima, nisi fallor, veræ pietatis indicia iudicans, nónne certa sunt piè, & religiosè exactæ vitæ testimonia? Cùm igitur tanta pietate, quanta genere illo inclyto, & educatione optima digna fuit, præditus fuerit Sigismundus, nihil mirum, si iustus quoq;, clemens, magnificus & benignus: si temperás, moderatus, pudicus, & modestus: si fortis, constans, patiens, & excelso animo: si præteritorũ memor, præsentium sagax indagator, futurorum acutus coniector, & vtilium publicè, priuatimq; diligens & sapiens prouisor fuit. Non mirum, si in hac breuitate vitæ humanæ, magnisq; laboribus viuendo octogesimum secundum annum attigit, si viribus & valetudine plerunq; firma fuit, si sensuum, ingenijque vigorem ad extremum penè retinuit. Non mirum, si gratia, & authoritate apud suos pariter, & exteros, summos iuxta ac infimos valuit: si amplissimũ regnum, elatis post patrem duobus fratribus, maturè adeptus, bellis felix, & victoriosus, pace multa beatus, vxoribus & liberis non infortunatus, ditionum aliquot accessionib. locupletior, tã bene, tam quietè, tam feliciter, tantoq; bonorum omnium fauore vno & quadraginta annis id administrauit: & florentius multò, quàm acceperat, nõ degeneri, vti confi-

Ritus Christiani in moriente.

Virtutes Sig. in speculum principibus posita.

Ætas 82. annorum.

confidimus, filio reliquit. Non mirũdeniq;, si sempiternum optimi, & fortunati principis, & patris patriæ nomen atque gloriam, nisi me vanũ fallit augurium, apud longam posteritatem celebris, inclytusque rex retinebit: quippe, qui superiores omnes principes, & reges nostros non modico interuallo post se reliquisset. Nam quæ in singulis illis singula laudabilia fuerunt, ea hic vnus omnia complexus est. Boleslai Chrobri, vt ab hoc potissimùm ordiar, solertiam & magnificentiam: Cazimiri monachi, pacis & instaurandæ patriæ superiorum temporum iniuria afflictę studium: Vladislai eius filij mansuetudinem, Boleslai Criuousti victorias, Crispi prouidentiam, Miezislai senis grauitatem, Cazimiri horum duorũ fratris iustitiam, Lesci albi excelsum animum, Boleslai pudici religionem ac temperantiam, Lesci nigri moderationem animi: Vladislai Loctici fortitudinem, & in tolerandis aduersis patientiam: Cazimiri magni, in ornando, & muniendo regno studium atque diligentiam: Iagellonis aui, si non propagando, certè in amplificando cultu diuino, pietatem, laborem, & munificentiam: Vladislai patrui magnanimitatem, & clementiam: Cazimiri patris facilitatem, & offensarum perbreuem memoriam: denique Ioannis Alberti fratris ad res magnas gerendas, quanquam meliore fortuna, alacritatem. Has, inquam, omnes omnium, illorum virtutes solus Sigismundus non modò æquauit, sed superauit etiam: ita: vt nulla cuiusquam eloquentia, nedũ infantia nostra, satis dignè, & pro meritis eum laudare possit. Sed iam ipsum ex augusto illo mausoleo, in quo heri recõditus est, nos, quibus præfuit,

Pater patriæ Sigism.

Poloniæ regũ virtutes.

Sigismund. omnibus excellentior.

alloquentem audiamus. Quàm iustè, quamq; moderatè, vobis viri Poloni (liceat enim mihi vos omnes, imperio coniunctos, vno nomine appellare) imperauerim, & quanta felicitate regnum hoc auxerim, ornauerim, & cumulauerim, vos ipsi probè nostis: aut si qui per ætatem intelligere, & iudicare adhuc non potuistis, è maioribus natu, bonis & grauibus viris, discere potestis. Pro his meritis meis, iure meo illud à vobis postulo, vt si quid vnquam imprudens offendi, id vel humanæ imbecillitati, vel ætati meæ condonetis: quam verò mihi debetis gratiam, eam liberis meis dulcissimis referatis, morte mea pupillis. Filium hunc meum vnicum, quem ipsi vobis regem, mihi successorem, me volente, & postulante, iam pridem designasti, eodem quo me, aut maiore etiam, si potestis, studio prosequamini, consilijs adiuuetis, consentientibus animis atq; viribus protegatis, ætati eius nonihil etiam indulgeatis. Ne audiatis eos, qui dum suam rem agunt, vestram agere videri volunt: & tamen aliud alibi præ se ferūt, vtrinque vt gratiam ineant, & opes, potentiamque suam augeant, & stabiliant. Cernitis qualia nūc sint tempora, quousque domi progressa sit multorum audacia, quanta huic regno, & communi patriæ pericula à barbaris impendeant. Maturè vobis prouidendum est, ne non modò imperium vestrum, & Respub. verùm etiam libertas, & vita vestra, vestrorumq; in extremum discrimen veniat. Id verò ita demum rectè prouidebitis, si sublatis omnino quorūdam factionibus, dissidijs, & simultatibus mutuis, amore, & officio erga vos inuicem: erga regem verò vestrum studio, & beneuolentia certabitis. Sic enim

Pathetica filij cōmendatio.

Consilium regis.

enim fiet, mihi credite, vt qui nūc formidolosi nonnullis videmini, formidabiles vicinis vestris, hostibusque sitis. Ad te verò, fili carissime, hæc mea est oratio. Illo autem habitu, illoque vigore, hæc tu, Sigismunde Auguste, patrem tecum loqui existimato, quo fuit, cùm tibi huius regni habenas, sceptrūq; traderet. Nihil est, quòd te vnà cum matre, & sororibus tuis, puellis lectissimis, propter mortem meam tantopere excrucies. Mihi quidē ego meo tempore, annorum, vitæ, gloriaq; satur, non dico mortuus sum, sed ad beatiorem vitam, regnumque melius migraui. Vt autem vestro quoque & horum omnium tempore id factum esse videatur, secundum Deum in te, fili, maximè situm est. Tibi, mi fili, deinceps, & mater, & sorores, & verò Resp. maximè curę esse debebunt. In te spes omnes omnium, quas frustrari te ęquum, non est, sitę sunt. Nonnihil quidem nobis debet Polonia, quemadmodum audisti, sed nos illi multò plus. Quippe quæ nos sibi, maioresq; nostros, posthabitis quibusdam illustrioribus, & elegantioribus, atque etiam potentioribus fortasse, reges assumpsit, & summa fide, studio obsequioque coluit. Te, quemadmodum ipse nosti, puerulum etiam tum, regio diademate insigniuit. Ad eius igitur salutem atq; dignitatem, vicissim te voluntatem tuam, studia & conatus omnes adiungere in primis æquum est. Id verò ita demum rectè facies, si omnib. te ęquabilem, familiarem verò non nisi grauissimis, & sapientissimis quibusq; præbebis: si nullius ius, & innocentiam, neq; gratia, neq; odio cuiusquam opprimi sines: & in iudicijs exercendis, non cuius cognatus, necessarius aut cliens quisque sit, sed quàm

Verba Sigis. ad filium.

Aurea pij patris monita.

iustam caussam habeat, attendes: si tenuiores à vi & iniurijs potentiorum vindicabis: si honestatem voluptati, publica commoda tuis priuatis antepones: si nulla in re leuior, aut præceps eris, neque de maioribus rebus absq; consilio senatus quicquam statues: cum iuuenibus verò, & iuuenili ardore præditis, consilia non temerè communicabis: si assentatoribus aures non accommodabis (blandum enim est malum, sed pestilens in primis regnis atque regibus, assentatio) si dissensiones ordinum, & simultates procerum, inter ipsos authoritate tua penitus extirpabis: si denique pietatem atq; religionem sanctissimam sedulò & ex animo coles: neque ab institutis maiorum, & iam inde ab exoriente religione Christiana apud omnes gẽtes recepto, & ad nostra vsque tempora transmisso, retentoq; cultu Dei optimi maximi, venerandisque cæremonijs atque dogmatibus, te cuiusquam, vel insidiosis blanditijs, assentationibus, & illecebris auocari, vel importunitate auelli sustinebis. Harum rerum omnium exempla domestica habes, satis, nisi fallor, illustria. Non ignoras, fili, quo successu, qua felicitate, quantaque gloria nos tam diu regnauimus: id nos totum Deo Opt. Max. quem sedulò, riteque coluimus, acceptum referimus. Existimare autem debes, neque regnum, neque quicquam omninò sanctum & inuiolabile esse posse, vbi religio labefactatur. His tibi vijs, fili suauissime, ad laudem, ad beneuolentiam hominum, ad salutem, tranquillitatemque ditionum tuarum, denique ad decus, & immortalitatem grassandum est. Hac certus est, & exploratus pijs principibus ad cælum aditus. Hæc tecum

tecum Sigismunde Auguste, pater: illa rex vester vobiscum, viri Poloni. Reliquum est, vtrique vt sanctissimis, & saluberrimis monitis eius obtemperetis, eiusque præclara erga vos merita, assidua pietate, & grata memoria semper prosequamini: omnesque pariter eum, vti debemus, viuorum, & mortuorum Deo, apud quem nemo satis iustus & insons est, assiduis precibus commendemus. Vicissim ille in cælis, vti speramus, pro nobis orabit: & quorum saluti, & incolumitati omni ratione, quoad vixit, consuluit, ijs ne nunc quidem, omni iam rerum terrenarum cura, & molestia solutus, studium suum in placando Deo Opt. Max. deesse patietur.

IN FVNERE SIGISMVNDI IAGELLONIS, POLONIÆ REGIS, STANISLAI ORICKOVII RVTHENI ORATIO.

REx noster mortuus est, si tamen ille mori potuit, quem sua præstans atque regia virtus immortalem ante obitum reddiderat: quã ille cùm cõstanter in omni vita coleret, quid tandem est, cùr hunc mortuum dicamus esse potiùs, quàm hoc mortali corpore exutum, ad illam immortalem vitam abijsse, ad quam sibi iter sobriè, iustè, ac piè viuendo parauerat? Abijt ergo hinc, nos flenteis ac dolenteis reliquit in hoc squalore ac sordibus, quibus obsiti, in funere ipsius comparemus, nobis cum illo periêre omnia, Equi-

tes: illi verò nihil præter hoc mortale corpus decessit: pro quo tamen ipso, cumulatur nunc ipsius acta vitę æternitate, atq; immortalitate sempiterna. Nostra autem hæc mors veriùs, quàm vita illius à nobis discessu, quàm afflicta, exinanitaque sit, testes sunt mœror hic vester, ac vestræ piæ lacrymę, quibus deflemus non interitum regis nostri, qui nullus illi est, sed orbitatem nostram. Amisimus enim, equites non dominum: nihil enim ille minùs nobis fuit, sed iustissimum regem, atq; indulgentissimum patrem, qui cùm vnum, & †quadragesimum annum regnaret apud nos, quod exemplum regnans non dedit iusti ac moderati Imper. aut quod monimentum post se non reliquit in hoc regno, humanitatis, mansuetudinis atque beneficentiæ erga vos singularis? Quocunq; te animo atq; oculis conuerteris, plena omnia exemplorum illius sapientiæ, iustitiæ, fortitudinis, temperantię ac virtutum omnium reliquarum reperies: siue Eccles. Dei videas, quam ille integram atq; incorruptam in Polonia præstitit: siue ipsam Rempublicam, quam ille tanquam bonus pater vnicam filiam in sinu suo complexus, tam domi, quàm foris, tam pace, quàm bello, fouit, auxit, ac omnibus ornamentis cumulauit, in qua quidem Republica talem se ille regem gessit, vt & omnes ante se reges facilè vinceret, & cæteris post se spem imitandi adimeret. Cedant huic omnes reges: soli etiam scientiam regnandi concedant. Non Cyrus ille, non Agesilaus partem laudis æqualem ac gloriæ cum hoc petant, qui non tam rebus ipsis, quam scribentium ingenijs magni fuerunt: de ijs enim non ad veritatem historiæ, vt videtur, sed imitationis

† quadragintaannos regnaret.

nis exemplum Græci homines multa fictè scripserunt. At hic noster Sigismundus regum rex, non solùm bene viuendo ac sapienter regnando Cyrum atque Agesilaum superauit, aut si quid in regum genere maius hisce fuit, sed etiam illorum ipsorũ scripta, qui de illis regibus eloquentiss. copiosissimeq; scripserunt. Meliùs hic vixit, quàm illi dixerunt, meliùs regnauit, quàm præceperunt. Ita Sigismundus rex noster non fictum, neq; stylo adumbratum, sed viuum exemplum, atque rebus ipsis expressum. Cæteris regibus à Deo fuit propositum, vt in hoc rege, ceu in quodam illustri monumento, essent repositæ omnes regiæ virtutes, vnde sumi posset, quò humanum genus seruari, quò regna administrari, quò iura, mores, instituta, leges in hominum vita sanctè ac quietè possint retineri. Quid? solúsne regibus ille exemplum viuendi fuit? minimè verò, equites. Nemo enim etiam sortis infimæ reperietur, qui ad bene, beateque viuendum ex hoc rege exemplum non possit sibi sumere: siue enim religionem ipsam spectes, quem anachoritam sanctimonia vitæ non vicit? siue etiam has virtutes vitæ communis consideres, nempe patientiam, obsequium, modestiam ac temperantiam: quis non dico in summo Imper. rex, sed homo ipse priuatus, quem angusta res coërcet, hac ista commendatione Sigis. par fuit? Pauci equites, & haud scio, an aliquis omnino fuerit. Ita ille summã vitę absoluit, vt sapiẽtia reges: priuatos verò moderatione vitæ antecelleret, talemq; se in omni vita priuatim ac publicè præberet, vt id nulla orationis copia, vt par est, explicari possit, ne illius quidem Xenophontis

Græci, cuius ore Mufas tum loquutas ferunt, cùm Cyrum illum atque Agefilaum verbis magnos faceret. At ne me quis ad Græcorum morem, temporis ac luctus veftri, cauffa magna hæc facere exiftimet: oftendam, equites, talem regem nos amififfe, qualis in Polonia ante Sigifmundum nemo, extra Poloniam verò pauci omnino apud omnes gẽtes fuerunt, fiue bona ipfius propria fpectes, fiue quæ illi natura, aut fortuna largita fuit, confideres, vt meritò mors huius optimi regis dolorem huic fenatui, mœrorem equeftri ordini, fqualorem Poloniæ, luctum ac gemitum omnibus attulerit: &, vt hæc ex iufto dolore profecta effe, ac amore intimo omnes intelligant, breuiter mihi dicendum eft, quod genus viri fuerit, qui in regnando mores, quæ fides erga illum, & voluntas veftra. Vtilis erit & grata hæc oratio non folùm nobis in malis noftris, fed etiam his, qui cum laude viuere, aut gloriosè regnare concupiuerint. Sic enim de Sigifmundo rege loquar, vt nihil nifi fingulare, nifi regium, nifi diuinum, de hoc rege à me fitis audituri: idque quod dicam, non facultate orationis meæ, à qua longiffimè abfum, illuftrabo, fed rebus ipfius geftis atque exemplis, cùm fua fponte clariffimis, tum verò nobis notiffimis. Non abutar enim confcientia veftta, equites: falfam enim gratiam ab illo mortuo quid inire ftudeam, quę tota morte ipfius fublata eft? Sola illius virtus manfit immortalis, de qua fine inuidia audiendum eft: vt illius clariffimi viri recordatione ac defiderio vota faciamus, quo Deus nofter fimiles Sigifmundo regnare in Polonia velit, fi non omnes, (nam id fperare ferè iam fas non eft) at faltem aliquos,

quos, hoc nos certè animo effe in hoc exequiarum munere conuenit, vt Deus non huic tantùm mortuo, fed etiam ipfi Poloniæ regno, nobifque fit propitius, noftrasque res afflictas, atque in defperationem propemodum adductas, benignus adfpiciat me etiam, vt attentè audiatis, etfi rogandi non eftis, mœror enim hic vefter vos fatis attentos facit, tamen vt confuetudinem feruem, rogo.

Sigifmundus rex, auum habuit Vladiflaum Iagellonem, qui ex Lituana gẽte in Polonia regnauit primus: virum omnibus tam bellicis, quàm religionis laudibus cumulatum: qui cùm octo & quadraginta annos in Polonia regnaffet, multa trophæa de hoftibus omnis generis conftituit, inter quos Germanos memorabili pugna ad Dumbrouunum in Pruffia deuicit: &, quod nulli vnquam regum *, neque nationum de Germanis licuit, hic folus eft inuentus, qui, cęfis in acie vno die Germanorum quinquaginta millibus, Germanos à Polonis vinci docuerit. Prætereo alias victorias atque triumphos ipfius varios atque infinitos, quod illi nunc nihil ad nos, & fi ad nos, nihil ad hoc tempus, de quibus tamẽ eruditi homines multa fcripferunt. Hoc tamen dicam, id quod à patribus traditum meminiffe debetis, magnum hunc, & excellentem regem, ac admirabili regnandi fapientia in Polonia fuiffe, qui nõ fatis fe functum officio ad munere regio putabat, fi tantùm res humanas adminiftraret, nifi etiam res diuinas fummo ftudio curaret. Itaque Luthuanam fine Deo gentem ac impiam antehac, ad ouile Chrifti primus adduxit, in Ecclefiamque dicauit: deinde, cùm literas ipfe nullas fciret, tamen hic omne li-

terarum genus ac Musas ipsas, tam Latinas, quàm Græcas, in Poloniam introduxit, nullum regnum esse ratus absque literis, nihilque sancti ac iusti, neque honesti ibi posse esse, vbi Philosophiæ non versaretur nomen: quod illa ex agrestibus ciuiles, ex inmanibus mites, ex barbaris doctos, ex hominibus postremò Deos faceret. Huic ergo tam excellenti, siue arti, siue virtuti, siue diuinitati potiùs cuidam Vladislaus Iagello domicilium in ea vrbe collocauit, quæ caput ipsius regni fuit. Cracouiæ enim gymnasium condidit, quod omni virtutis, ingenij ac doctrinæ laude ad hanc diem floret, vt inde, tanquam ex equo Troiano innumerabiles viri prodierint, sapientia, & doctrina præstantes. In hoc enim gymnasio Iagellonis opera, non seposita aliqua Philosophiæ, seu sapientiæ pars tractatur, sed tota ipsa omnibus suis partibus perfecta atque absoluta. Summa hæc laus est, equites, ingens Iagellonis gloria, immortale etiam in vos, liberosque vestros meritum huius optimi & diuini regis, quo ille tanquam luce quadam, atque splendore mirifico, obruit omnes victorias, laudesque non solùm suas, sed etiam aliorũ, qui Sarmatiam illam feram, & indomitam hac ista humanitate literarum expoliuit: vt, cùm ferocius gẽte Polona antea, fuerit nihil, nũc contrà beneficio doctrinæ hac eadem nihil videatur esse mansuetius, neque humanius. Hanc ego humanitatem, quam in tẽplis, quam in foro, quam in regno ac in moribus nostris versari videtis, Iagelloni regi omnem debemus: qui accersitis in Poloniam literis, adhibitisque earum Doctoribus, nos ab agresti vita ad ciuilem vocauit, nobisque persuasit,

suasit,

suasit, humanitate, & doctrina nihil esse melius: contra verò, feritate ac inhumanitate nihil esse homine indignius, qua vna re atque sola immortalem gloriam ille est adeptus. Nam vincere bello Germanos magnum quidem illi fuit: sed quod victoriæ non bonorum virorum sunt tantum, sed interdum etiam malorum, ideo vera carent laude: at curare, vt piè, castè ac religiosè viuatur ab his, quibus præsis solius est (mihi credite) hominis pij, casti atque religiosi. Iam verò, nisi diuino aliquo animi motu Iagello rex maiora concupijsset, & nisi fuisset † natura philosophia in huius viri mente quædam, quomodo ille, aut de literis ipsis, aut de illorum Doctoribus, ac de gymnasio condendo cogitare potuisset, præsertim cùm literam ipse legeret nullam? Quàm autem cara fuerit Deo optimo maximo, hæc Iagellonis mens atq; voluntas, inde apparet, quod ipsius genus longè, lateque regnare, non in Sarmatia solùm, sed in Hungaria, Bohemia, Silesia atque Morauia longæuum ac gloriosum voluit: vt Iagellana progenies singulari Dei beneficio edita in hanc lucem esse videatur ad retinendos homines in hac ciuili societate ad erudiendam vitam illorum communem, ad cõstituenda regna, ad vnienda imperia: denique ad proferendos fines humanitatis atque religionis. Iam videtis, equites, quæ vestra est sapientia, è quo fonte profluxerit Sigismundus rex ad hominum vitam gubernandam atque conseruandam, quàm puro, quàm sancto, quamq; repleto omni militiæ atq; sapientiæ laude immortali. Sed antequam de Sigismundo dicam, audite per quos vitos hæc auita virtus ad Sigismundum peruenerit;

† natiua

Iagellone è viuis sublato Vladislaus eius filius maior natu, huius autem Sigism. patruus, regnum paternum suscepit dignifs. filius illo patre, ac successor, in tuendo paterno regno omnium acerrimus: qui extrema pueritia à Polonis rex est factus: ineunte verò adolescentia, rex est ab Hungaris absens expetitus, bello Turcico maximo atque acerrimis hostibus. Tanta opinio de illo animos omnium persuaserat, vt in illius indole salus omnium gentium reposita putaretur, ita vt & Polonis dare salutẽ, & Hungaros liberare periclis posse videretur. Tanta virtus huius regis fuit, tantus ad virtutem impetus, vt præter ætatem periculosissimis temporibus maximis vndique septus hostibus duo regna maxima Sarmatiæ atq; Hungariæ, summa atque incredibili virtute conseruârit. Scythas in Russiam irruentes sæpe vicit, Valachos Polonis adiunxit, Amurathem ipsum spe atque cupiditate Hungariæ imminentem cum vniuersa Asia ex Hungaria victum, fugatumque expulit atque eiecit: cui quidem regi, veluti Aaronem quendam sanctissimum atq; fortissimum virum Ioannem Capistranum de familia Francisci, Eugenius Quartus in societatem Turcici belli miserat: quo ille administro atque comite non solùm Hungariam, sed omnes Christianorum prouincias ab æterno interitu conseruauit. Nam quandiu vita incolumis Vladislao fuit, tandiu Turcarum genus minus potens, ac minus formidabile prouincijs nostris fuit. Illo verò Varnensi prælio victo, quot ille virtuti ac rebus secundis cõfisus, impari militum manu cum Amurathe conflixerat, tantùm Turcarum tyranni postea sunt adepti, quãtum nunquam eo

eo viuo optare sunt ausi, in quo tamen prælio enituit illa Iagellonis excellens atque inuicta in hoc rege virtus: cùm enim inclinaret iam victoriæ, spesq; in sola restaret fuga, & cùm cæteri exceptis Polonis, fugerent omnes, ille veluti Cæsar alter, sui oblitus, in confertissimas hostium cohortes, opem laturus suis, cum magna hostium strage se immisit: & cùm quidam vi ex prælio reuocare iuuenem conarentur, ferox monitoribus respondit, Non esse sui sanguinis vincere velle, & fugere: ô generosam mentem, & magno rege dignam. Non ego te eo prælio periisse dicam, Vladislae, neq; immaturam mortem hoc loco deflebo tuam. Viuis enim rerum gestarum gloria, & quandiu hic Sol terras adspiciet, viues. Nam quod tibi aut puerilis ætas negauit, aut immatura mors ademit, id tu suppleuisti virtute tibi: quam ad hanc diem, nõ Hungari solùm, pro quibus sanguinem fudisti, neque Poloni, quorum cum patribus illo in prælio occubuisti, sed illi ipsi Turcę, gentesque omnes barbaræ à te deuictę venerantur, fatalemque tuum sanguinem ad delendum Ottomannicum nomen sibi esse arbitrantur. Sed me longiùs prouexit, equites, recordatio huius regis cum grato quodam desiderio cõiuncta, & quod hoc intuens corpus, de illis quoque recordor, qui ex eodem sanguine erant creati, vnde & hoc erat sumptum. Nunc ergo relinquam patruum Sigismundi, tanti ac tam inuicti spiritus regem, & ad parentes ipsius iam vobis breuiter ostendendos, descendam. Vos quæso, quod adhuc fecistis, me diligenter audiatis: Vladislao Varnensi prælio extincto, Casimirus frater, huius autem Sigismundi pater, regnum

suscepit fraternum, atque paternum, & quinque, & quadraginta annos in Polonia regnauit: quo in spacio res ille tantas gessit, vt, si de singulis mihi dicendum sit, abuterer tempore, & auribus vestris, equites, ipse etiam me ignorare viderer, si ad res magnas huius excellentis regis orationem nequaquam parem adhiberem, præsertim cùm ad ipsum Sigismundum tota properet oratio. Hinc tamen Casimirus quantus rex fuerit, inde scire potest, quòd contra potentissimos reges atque summos Imperatores, non solùm suæ ætatis, qua ille regnauit, sed omnis ante illum memoriæ, Poloniæ regnum incredibili virtute defendit. Nam cum Matthia rege Hungariæ fortissimo atque bellicosissimo, bellum in Silesia acerrimum gessit, & Stephanum Valachiæ Palatinum, bellatorem inclytum parere Polonorum imperio coëgit, & Mahometem Turcarum tyrannum ex Valachia expulit, pacemque petere compulit, Prussiam maximo bello perdomuit: Moschouiam deuicit: Scythiam sæpe repressit: pacem, ocium ac tranquillitatem, armis atque legibus in suo regno diligenter custodiuit: quibus ille rebus cùm esset apud omnes clarissimus, facilè obtinuit, vt externis etiam auxilijs regnum Poloniæ muniret, quod sciret regna, nisi finitimorum opibus ac beneuolentia iuuarentur, firma non esse. Itaque quod armis atque bello assequi non potuit, vt pax illi tum Germanis de Prussia esset, id vxore ex Germanis ducta est assequutus. Nam de domo Austriæ clarissima, atque totius Germaniæ potentissima, eaque imperiali, vxorem duxit Elisabetham, huius istius Sigismundi matrem: filiam autem Alberti ducis, qui idem Romanis, Hungaris, atque Bohemis rex fuit * cuius * Quæ nuptiæ, cùm essent plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, ac regiæ cuiusdam maiestatis, ita tamen fœcunditate atque prole beatæ fuerunt, vt vix è veteri regum memoria vllius nuptiæ cum his Casimiri conferri queant: nati enim sunt inde filij sex, omnes patri superstites: quorum serie quadam mirabili atque diuina, Vladislaus natu maior, in Hungaria regnauit viuo patre: Ioannes Albertus autem in Polonia patri successit: illi Alexander, huic verò Sigismundus hic rex: restabant duo, quòd illis credo meliora regna hisce terrenis debebantur, Casimirus, & Fridericus, quorum alter in Diuos relatus est: alter verò vrbis Romanæ cardinalis fuit: filias quoque septem numero, ex hoc eodem matrimonio susceptas, omnes Germanis principibus in matrimonium dedit, atq; ita genere ac sanguine suo cunctam Germaniam Casimirus compleuit, vt pauci sint ex omnibus Germanis principibus, qui consanguinei non sint Polonis. Felix Casimirus hac ista Deo grata, ac tam illustri apud omneis gentes sobole, ex quo tot ac tanti orbis terræ conseruatores prodierunt: qui felicior, ne in suscipiendis liberis, an diligentior in educandis fuerit, non facilè dixerim. Nam vt filias prætermittam, quæ summa pudicitia, & digna illo loco ac genere cura à matre sanctissima atque diligentissima fœmina educabantur: filij certè ea disciplina fuerunt instituti, vt non regis filij, sed priuati cuiusdã viderentur esse. Nullus in ijs educandis regius sumptus, luxus nullus, sed summa moderatio in victu, amictu, atque cultu adhibita fuit.

Norat siquidem ille sapientissimus rex atque idem pater optimus, fundamentum esse omnis reliquæ vitæ cùm priuatę, tum publicę institutionem ipsam educationemque puerilem. Hinc enim petuntur primùm rudimenta illa ad laudem, & ad gloriam disposita, nempe quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid expetendum, quid fugiendum sit, quid Deo, quid parentibus, quid amicis, quid ciuibus, quid legibus, quid ipsi deniq; Reipublicæ debeas, quæ nisi tu ineunte ætate, in angusta ac seuera vita cognoueris, inutilis homo, perniciosus rex tuis futurus sis, necesse est. Quid enim per Deos immortales ab eo expectes, qui sine vllis honestis præceptis ex puellarum cœtu emersus, à cantu, à tibia, à luxu, à tripudijs, à vino, à somno, à stupro, ad summum imperium accesserit? Iactabit se, mihi crede, illius intemperantia in illa copia insolentiùs, neque quomodo prosit, sed quomodo obsit rebus communibus cogitabit. Nam cùm voluptas ipsa per se virtuti sit inimica, tum verò si ad illam potestas aliqua maior, aut imperium accedat, in furorē agitur, de statuque omni mentem exturbat humanam. Ex hac tali ratione illæ humani generis pestes prodiêre partim crudeles, partim verò effœminati tyranni. Hinc enim Busiris atque Phalaris illi veteres: hinc Nerones isti recentiores ac crudeles tyranni: hinc etiā effœminati Sardanapali sunt orti: quorum vitam si inspicias, facilè reperies ineuntem ætatem illorum, non parsimoniæ, neque disciplinæ radicibus, sed ipsius voluptatis atque licentiæ illecebris nixam fuisse. Horum exemplis admonitus Casimirus rex, nihil priùs habebat, quàm vt illam primam

mam

mam filiorum suorum ætatem certis legibus pudoris, verecundiæ, modestiæ, atq; ipsius religionis adstringeret, certò sibi persuadens, taleis filios suos in regnando futuros, qualis illorum educatio præcederet, & meritò quidem: institutio enim puerilis regum ipsorum, primùm proculdubiò medium atq; postremum illis in regnando est. Hinc enim omnis ornatus vitæ, regibus est petendus: hinc contra fortunæ tela præsidium sumendum: hinc consilium, hinc authoritas ac grauitas petenda: deniq; id, quod caput est, quid sit regē esse, quid deceat illum, quod officium regis, qui vultus, incessus, victus, habitus: hæc sola recta institutio regi demonstrat. Non capit hæc, mihi credite, angusta ac nulla bona institutione erecta mens, sed vacillat ac titubat in omni regio officio ac munere. Qui enim rex hæc puer non didicit, is vitam miseram, desertam, contemptam, infamem, ac obtrectationibus expositam agat necesse est. His ergo malis atque his incommodis omnibus ab initio Casimirus statuit occurrere, præposterè se facturū ratus, si regnum ipsum filijs post se relinqueret: filios autem ipsos, quibus illud seruaret, negligeret: quare ne videretur (vt dicitur) plus curare calceum, quàm pedem: summa ope requisiuit, cuínam instituendos filios suos traderet. Erat illis temporibus vir doctus, & bonus Ioannes Longus, Olugos à Polonis vocitatus: cuius vita proba-ta, ac inculpati mores, cùm illius cōmendarent doctrinam, facilè Casimiro fuit persuasum, qui hunc filijs suis Doctorem accersierit: vt ex eius viri præceptis, atque institutis, veluti ex fonte quodam, atque totius honestatis radice flueret illa regia disciplina,

Rr

quam docti homines summam esse rerum omnium voluerunt: quæ mentem, linguam ac rationem futurorum regum, ad Reipublicæ gubernationem cum summa laude dirigeret: sic Casimirus non aliquem externum, aut alienigenam, ac ignotæ virtutis hominem, filijs suis præceptorem delegerat, sed Sarmatam ac Polonum, eundemque spectatæ doctrinæ ac integerrimæ vitæ virũ. Ita ille non in externa institutione, neq; in peregrina adolescere mentem liberorum suorum voluit, sed in Polona atque domestica: nec iniuria. Vt enim semina, si in peregrinam mandentur terram, amittunt vim suam, sæpeque in diuersum genus abeunt: sic puerorum ingenia institutione degenerant à patria virtute, vt ex duro Scytha mollis fiat Arabs, ex Latino Græcus, ex Polono Italus. Quare Casimirus, cùm se sciret genuisse reges, non Italis, non Græcis, neque Indis, sed solis Polonis: cauit diligenter, ne quis primam illam indolem, nisi Polonus fingeret. Adhibuit itaq; Ioannem Longum, vt Polona institutione, Polonus ipse bonos reges Polonis eò diligentiùs efficeret, quantò in illorum institutione salutem non solùm regni, sed suam etiam inclusam esse videret. Hoc ergo munere Longus non minùs difficili, quàm operoso suscepto, statim ab initio amouit è conspectu illius teneræ ætatis pestem ac perniciem iuuentutis libidines omnes, & illarum authores. Non erant auditi in Longi ludo versus impudici, non cantus, neque symphonia turpis, quæ aculeis nequitiæ incendunt ad vitium iuuenum menteis, nunquam ibi sunt visi turpiloqui, nunquam ebriosi, nunquam mimi, nunquam amore ac vino, & mendacio corrupti

rupti histriones: denique nunquam illa dijs irata, quam Itali appellant, mascara in ludo illo fuit: nihilque earum rerum omnium, quarum imitatione atque consuetudine in vitium labitur iuuenilis ætas, talisq; fit, quales sunt ij, quorum cõuictu lætatur: cum claudo enim (vt dicitur) claudus eris. Quare aures illorũ regum ab auditu oculos à conspectu talium flagitiorum diligenter fidelis magister continebat. Libri apud illum à regibus illis pro mascaris tractabantur: viri boni ac moderati, pro histrionibus cum regibus illis versabantur: parsimonia vitæ, morum reprehensio, malorum irrisio, virgæ mediusfidius ipse, atque plagæ, administræ illius institutionis erant, atque comites: meminique me audire de nostris senibus, Casimirum dicere solitum, nullum se acroama audire suauius, quàm eiulantem, ac virga cæsum ab illo magistro filium: ô regem Sparta dignum, qui in illis lacrymis, ac in illius vitæ angustijs fundaméta bene ac sapienter regnandi filijs suis reposita esse arbitrabatur. Itaque cum magnarum rerum cupiditate, monitore Ioãne Longo, incenderetur assiduè præclara illa ad virtutem indoles, videtis quos fructus maturitate sua postea tulerit. Quid enim aliud caussæ putatis esse, quòd omnes vicinæ gentes, atq; nationes, ad Casimiri domum, quasi ad Philosophi scholam cõcurrerent, vnde nõ solùm reges regnandi, sed etiam magistros bene viuendi peterent? Nulla fuit alia, equites, nisi ipsius institutionis opinio. Hac enim impulsi sunt Hungari, vt ab illo Vladislaum regem sibi peterent: hac eadem Bohemi adducti Ioannem Albertum expetiuerunt, ita Alexandrum Lituani, ita

Sigiſmundum Sileſij: ô felicem tali prole Caſimirum: ô ter, quaterque beatam Poloniam, quæ tantæ indolis primùm, deinde virtutis parens atque altrix extitit: quæ quanta fuerit, teſtes ſunt omnes gentes atque terrarum oræ vltimæ, quæ ab hac iſta virtute, aut ſeruatæ, aut deuictæ, aut cum Poloniæ regno ſunt coniunctę. Nec mirum, nacta enim fuit hęc virtus naturam imperio aptam: ad quam cùm acceſſiſſet vſus, confirmatioque doctrinæ, ad tantam laudem, dignitatemque peruenit: & cùm omnes iſti optimi atque omni laude digniſſimi fratres florerent ingenij gloria: ſic tamen inter hos Sigiſmundus excelluit, vt tantum ipſe vinceret omnium teſtimonio fratres, quantum illi vincebāt reliquos omnes. Nam quæ veſtra opinio, quāta etiam ſpes omnium de hoc iſto iuuene fuerit, teſtes ſunt comitia illa Caſimiro mortuo Pitrokouiæ habita, vbi cùm de rege deligendo deliberaretis, hunc natu minimum, fratribus maioribus Ioanne Alberto, ac ipſi Alexādro, anteferre ad imperium voluiſtis: & niſi partim Eliſabeth mater, partim verò Sigiſmundi ipſius continentia, fratri maiori concedentis, obſtitiſſet, antetuliſſetis. Vos hoc loco appello huius regni robur atque firmamentum, Thenciſci, quæ iudicia de hoc iſto rege tum feciſtis? quanta contentione animorum atque armorum veſtrorum hunc regem ſufficere patri voluiſtis? Quid tanto motu rerum ſpectaſtis aliud, niſi ſpeciem quandam atq; opinionem excellentis virtutis, quæ cùm ipſa ſumma eſſet in Sigiſmundi fratribus, in hoc tamen ita excelleret, vt quantum ætate ſuperaretur à fratribus, tantum ille ſplendore virtutis ac nominis ſui, fratres ipſos ſuperaret? quod autem ille tum ſe non extulerit, & quod à præſenti iam regno ac oblato abſtinuerit, nónne hanc abſtinentiæ illius laudem cuiuis regno anteponendam putabimus? niſi enim inſediſſet in huius viri mente conſtans ac æquabilis ratio quædam vitæ, nunquam ille, mihi credite, abſtinuiſſet ab eo, quod illi tum ſumma voluntate ac incredibili veſtra conſpiratione datum, oblatumque fuit. Nam non volitare cupiditate gloriæ, non inflāmari ambitione ad rapienda regna, præſertim cùm rex eſſe poſſis, hoc omnium difficillimum opus eſt, equites: hoc ſolius ſapientis, ac huius hominis eſt proprium: qui tamen hoc ipſum, quod fratribus ante ſe conceſſerat, quàm cumulatè poſtea à vobis ſit adeptus, res ipſa docuit. Mortuo enim Ioanne Alberto, deinde Alexandro fratribus, vniuerſi hunc ex Sileſia ad regnum paternum vocauiſtis, in ſummo ipſius regni diſcrimine, ſummoque periculo: ita in eo ſolo reſtare ſpem regni, atq; ſalutis veſtræ tum putaſtis: quo quidem regno ſuſcepto, ita illud vnum & quadraginta annos adminiſtrauit, vt omnibus opibus florentiſſimum vobis poſt ſe reliquerit. In quo quidem regno, qualem ſe regem ille geſſerit, quibúſve artibus illud adminiſtrârit, res ipſa iam poſcere videtur, vt dicam: fuit enim hoc ſecundum è tribus, quæ de hoc ipſo rege dicenda ab initio propoſuimus. Vtinam, equites, ea in nobis eſſet orationis facultas, qua, vt par eſt, dicendo explicare poſſemus, quínam huius regis in regnando mores, quæ artes, qui modus fuerit. Nunc verò cùm virtuti Sigiſmundi regis non tantùm mea, quæ nulla eſt, ſed nullius omnino poſſit par oratio inueniri: date mi-

hi hanc veniam, vt non tam orationem à meipsam, quàm rerum ipsarum, quas is gessit, commemorationem expectetis: quarum recordatione ac memoria, & hoc mœstum illius funus celebremus, & alijs præscribamus, quales reges in regnando esse conueniat. Ego enim sic existimo, in summo rege quatuor has res inesse oportere, sapientiam, iustitiam, fortitudinem, atque clementiam. Quis igitur hoc homine sapientior rex vnquam fuit? qui mox suscepto regno, non vnam aliquam partem regni, sed omnes illius partes animo complexus est: quæ cùm laborare viderentur, præsentem medicinam omnibus summo cum præsidio attulit. Nam cùm Poloniæ regnum maximis bellis, quæ pater ac fratres ante illum gesserant, exinanitum, ac omni consilio, & auxilio destitutum accepisset, ineundam sibi ante omnia rationem putauit, quo & auxilijs iuuare, & consilijs firmare, & opibus reficere regnum posset. Multa illi ad ea expedienda, quæ animo conceperat, obstabant inopia primùm ærarij assiduis bellis exhausti: deinde desertum ab amicis regnum. Nullo enim tempore Poloniæ regnum maiori motu rerum fuit, quàm eo, quo à Sigismundo est susceptum: hinc enim influebat tota in Russiam Scythia: hinc bello affecta imminebat Valachia: hinc Asia, Turca duce, minabatur nobis tota: cum Germanis etiam non satis certa nobis propter Prussiam pax fuit. Hic Sigismundus solus in medio relictus, ac magnis vndique periculis circumuentus, ostendit patriæ illud speratum lumen animi, ingenij, consilijque sui. Omneis enim finitimos partim societate sibi adiunxit, partim fœdere reconciliauit, partim vero bello deuicit. Nam Valachiam insperata victoria de Ioanne Alberto elatam, fregit ac domuit. Scythiam quoque multis prælijs secundis deuictam, ad extremum tandem munificentia, liberalitateque sua in fide habuit: perfecitque vt Scythæ genus hominum ferum ac indomitum, liberalitatem ipsius potiùs, quàm arma experirentur: quem illi honorem, ante Sigismundum, nulli regum, ne illi quidem Alexandro domitori Asiæ habuerunt: cum Turcarum etiam tyranno, cùm ab omnibus derelictus, solus periculosissimum bellum gereret, fœdus ad extremum fecit, magis ex suorum tempore, quàm vt id vtile rebus communibus arbitraretur: de quo quidem fœdere dicam alio loco, equites: & ita dicam, vt hoc ipsum fœdus, quod nonnulli reprehendunt, magna necessitate factum fuisse ostendam. Nunc dico, in his fœdetibus atque bellis Sigismundum aliud spectasse nihil, quàm pacem, & ocium suorum: vt videlicet Polonia tot iactata casibus, tot afflicta cladibus, tot denique oppressa malis, requiesceret aliquando, & se ex diuturno labore pace ac quiete reficeret: quæ eo miseriarum iam venerat, vt neque priuatis, neque publicis opibus, posset contra vim hostium subsistere. Ita enim Iagello Germanico bello, & Vladislaus Turcico, & Casimirus Prutenico atq; Hungarico, & Ioannes Albertus Valachico Poloniã atttriuerãt, vt in media victoria victa esse propemodum ipsa Polonia videretur. Quare cùm spes restituendi regni nusquam, nisi in pace, Sigismundo restaret: propterea hanc ipsam pacem omnib. bellis,

fœderibus, societatibus atque affinitatibus quæsiuit. Nam sorores, quas habebat, in Germaniam nuptum dedit: qua affinitate ille Germaniam cum Polonia non solùm coniunxit, sed etiam Germanorum opibus illam contra omnem vim muniuit: nobilissimis enim ac potētissimis ex ea gente illos collocauit: qua sanè re perfecit, vt illi primò omnium Poloniæ regū pax cum Germanis firma esset. Nam quod is cum Prutenis bellum gessit, priuatum illud bellum Prutenorum fuit, nulla publica ipsius Germaniæ authoritatem susceptum: & ne quid fortè, quod ad pacem spectaret, prætermittere videretur, cùm iam Scythas liberalitate, Valachos deditione, Moschos victoria, Germanos affinitate sibi ac suis obligatos haberet: restabant Hungari, quos etsi illis temporibus Vladislaus frater cum Polonis coniungebat, tamen Sigismundus longiùs prospiciens animo, Hungaros in perpetuum Polonis volebat deuinctos esse. Itaq; cùm Scepusia domus princeps in Hungaria esset, Stephanusque Transyluaniæ Palatinus, rerum post regem primus in Hungaria poteretur, eius filiam Barbaram in matrimonium duxit, consentiente senatu, ac approbantibus bonis omnibus. Læta hoc matrimonio Polonia fuit, non tam quod societatem illi nouam attulerat, quàm quòd talem reginam ex Hungaria acceperat, quæ ob sanctissimos mores, castissimam vitam, ac ob admirabilem pudoris atq; verecundiæ famam Hester fuit vulgo appellata. Sed hæc voluptas huius lætitiæ nō diuturna Polonis fuit: nam Barbara anno quarto, postquam in Poloniam venerat, vita est functa magno cum mœrore ipsius regis, dolore autem omnium

omnium vestrûm incredibili: quæ tamen ipsa moriens, reliquit vobis pignus initæ societatis cum Hungaris: filiam enim ex ea Heduigim Sigismundus susceperat: qua Ioachimo Marchioni Brandeburgensi in matrimonium data, pacem Polonis cum Marchia fecit. Ita ille hisce artibus in omneis partes intentus, pace parta, Poloniam assiduis bellis afflictam exinanitam atque proiectam erexit, refecit, ac planè denuò constituit. Quanta hæc fuerit illius sapientia, ex alijs quoque potestis suspicari, equites. Alij enim pace bella quærunt: hic verò nihil bellis, nisi pacem quæsiuit. Alij regna suscipiunt: vt finitimos bello vexent: hic regnū absq; finitimorū beneuolentia infirmum esse duxit. Alij fœdera ineunt, vt ad euertendā pacē spacium habeant: hic omnia fœdera quę cum Turcis, cū Scythis, cum Moschis, cū Valachis habuit, pace terminauit. Quis hunc regem non ad euertendos homines, sed ad seruandos, non ad bello inter se cōmittendos, sed ad pace coniungendos, natum fuisse neget? cùm enim pacem omni regno suo compararet, non tantùm suis, sed etiam alijs gentibus atque nationibus pacis author fuit: & quod inter omnes constat, pacem mutuam Christianis prouincijs stabiliorem nūquam fuisse, quàm Sigismūdo rege fuerit: sic ille non tantùm quod sibi soli vtile esset, spectabat: sed cōplectabatur ad suam, & ad communem omnium salutem, omnes finitimos reges atq; nationes. Pacis enim author omnibus fuit: ad pacem inuitabat, hortabatur, ac monebat omnes. Valuissetq; vtinam illius diuina vox atque sententia apud Ferdinandum ac Ioannem reges: staret nunc, mihi credite, Hungaria neque Tur-

cis per illam ad nos, ac ad omnes pateret via. Verùm cùm illi reges belli, quàm pacis, essent cupidiores, Sigismūdumq; nō audirent, ab Hungaria ambo exciderunt: cuius motu atque casu ea quoque dudum antè habebant, cum magno communium rerum detrimento, partim afflixerunt, partim amiserunt: & meritò quidem: pace enim de medio sublata, quid vtrique salue esse potuit? Pax enim est parens atq; fons omnium rerum bonarū, equites: sine hac nihil hominibus iucundū in vita, nihil stabile potest esse: quā qui oderunt, feri & indomiti ac crudeles tyrāni sunt habiti. Contra verò, qui huius patroni atq; authores fuerūt soli homines, soli sapiētes: ac generis humani cōseruatores sunt dicti: & iure quidem: pace enim viuunt leges, excoluntur mores, tractantur artes: victus postremò ipse, ad vitam degendam necessarius, ipsius pacis est fructus: quo etiam fit, vt difficilius sit pacificum regem esse, quàm bellicosum. Quanto enim quisque ratione magis * deficitur, tanta est ferocior, & ad bellandum procliuior: at pacis author, atque custos nemo potest esse, nisi idem vir sapiens fuerit. Eædem enim partes sunt pacis, quæ sunt ipsius sapientis. Nam pacis hic finis est, vt in ea conuenienter naturæ ac legibus viuatur: qui finis idem profectò est, & ipsius sapientis. Hoc enim solùm ille curat, ne quid à natura ac legibus aberret. Quare nihil tam cum sapientia pugnat, vt videtis, quàm odium, discordiæ, ac bellum. Hinc enim existunt regnorum mutationes, hominumque ipsorum ac legum interitus: quæ conseruare ac constabilire est ipsius sapientis. Quod in Hungaria ne esset tanquam ex aliqua specula denunciabat Sigi-

Pacis encomia.

* *deficit,*

Sigismundus Ferdinando atque Ioanni tempestatem futuram: quam cùm illi non prospicerent animo, demonstrantemque Sigismundum non audirent, repente illa tempestas inuoluit ac corripuit omnia. Hungariamque sine legibus, iudicijs, sine rege, sine fide exposuit direptionibus, & incendijs. At Sigismundus interea cùm conscientia consiliorum suorum niteretur, nunquam facere, agere, ac moliri omnia destitit, quo si minùs pacem inter illos reges conciliaret, regnum tamen suum ab illorum contentione abduceret. Qua in re tanta sapientia, tantaq; moderatione fuit, vt in summa illorum contentione vtrique carus esset, vtriq; socius, atq; amicus: cum quibus vt pacem, & amicitiam firmaret, alteri hoc est, Ioanni filiam suam Elisabetham, è secunda vxore, hac ista grauissima atque clarissima Bona Sphorria, de qua dicam alio loco, in matrimonium dedit: alterius verò filiam huic Augusto regi nostro, filio autem suo carissimo atq; vnico, quem nobis ex eadē regina reliquit, collocauerat: quę nuper magno omnium cum dolore, ac mœrore decessit. Ita ille, nō arma tantùm, opesq; omnes suas, sed etiam sanguinem ipsum, genusque suum vniuersum in pacis rationes conferebat: sanguineq; suo quàm plurimas gentes atque nationes sibi, regnoq; suo obstrictas esse volebat, & cum bellicosissimis nationibus, victoriosissimisque populis præesset, tamen hanc tantam copiam, non bellorum opes ac neruos, sed pacis instrumenta esse putabat. Quę pax, inquam, in regno cōstituta, quanta bona effecerit, quas artes excitauerit, quas opes huic regno tam priuatim, quàm publicè pepererit,

attendite equites: mentesque vestras paulisper ab hoc mœrore vestro ad res vestras abducite, quarum status, ante Sigismundum, qui fuerit: hęc vestra pręsens testatur copia: quam si conferre volueritis cum opibus illis vestris prioribus, inopia summa atq; egestas illæ videbuntur esse præ hisce, quæ nũc sunt. An vos illas opes putabitis esse equite Polono dignas? quæ tam modicè fuerunt, ac penè nullæ, vt legibus etiam vestris cautum fuerit, ne triginta marcas dos equitis filiæ superaret. Non moderationis, mihi credite, sed postremæ inopiæ hæc ista lex fuit, cuius cùm nos (ita me Dij ament) subpuderet, legem hanc dotalem tulimus, vt id, quod inopia fiebat, lege fieri putaretur: cum interim bene se illis res haberet, qui locupletes videri volebant, si illorum sanctius ærarium ipsas triginta marcas haberet. Neque verò hæc inopia tantùm in ordine equestri fuit, sed ipsi etiam medius fidius senatores, ne plus centum marcis dotis nomine filiæ nubenti darent, lege, hoc est, egestate prohibebantur. Sed quid ego dotem huius inopiæ signum fuisse commemoro? cùm capita occisorum equitum tanquam pecudum, non ipsius interfectoris capite ac sanguine, sed precio ac centum marcis, contra omnia diuina sic humana iura, soluerentur? vt non mulcta, nõ pœna, non supplicio, sed tam vili ære capita vestra æstimarentur, cædesque expiarentur. Ex hac tanta, ac tam infami, tamque impia æstimatione apparet, egestas illi regni quanta fuerit: quæ tanta fuisse videtur, vt animam quis pro capite faciliùs daret, quàm hanc pecuniam solueret: quam vtique illis temporibus grandẽ fuisse cõstat, quæ nunc authore Sigismundo nulla

nulla est. Quid verò illa macula atq; labes nominis ac generis vestri, parúmne indicat, quã inops à pecunia fuerit hoc regnũ? Nã si quis fur pecuniã furto à quopiã vestrũ abstulerit, capite plectitur atq; suspẽdio: si quispiam autẽ eum cuius hæc pecunia fuerit, occiderit, pecunia occisi caput soluit: ô cõmemorãdas leges, & dignas, quæ in hac Rep. versentur, quib. nos, tanquam pecudes, precio ac mercede sicarijs, & interfectoribus addicti sumus: quam nos nõ legem, sed perniciem atque pestem vestram, primo quoq; tempore de medio tollite, equites, si salui esse, & boni viri haberi vultis, de quo quidem ipso erit fortasse nobis apud vos † alius dicendi locus. Nunc vos † *Aliàs.*
iam perspicitis, quanta hæc inopia fuerit, cui omnes leges diuinæ ac humanę in Polonia cesserant. Quid? in priuatis ne tantùm rebus hæc tanta inopia fuit? imò verò multò etiam maior in publicis: Recordamini enim per Deos immortales, illas angustias ærarij amissa vectigalia, bona, villas, vrbes, atque prouincias regias pecunia obligatas priuatis hominibus: tum demum statuetis, quantum Sigismũdo regi debeatis, qui hæc omnia redemit, recuperauit, ac libera Reipublicæ restituit: quarum rerum inopia erat factum, vt homines historici literis mãdarent, Polono rege miserius esse nihil, & ita profectò res est, si tempora illa respicias, quibus illi scripserunt. An vobis tum regnum hoc diues fuisse videbatur, cùm subsidia belli ac ornamenta pacis mendicato penè reges vestri quęrerent? cum pignoribus, obligationibus, ac mutuationibus, non solùm bella administrarent, sed etiam domi viuerent? cùm ita exinanitum erat ærarium, diminuta vectigalia, o-

mnes villæ, possessiones, salinæ, prouinciæ pignori opposita, ac à regio vsu auersæ, vt rex ipse neruis prorsus careret, quibus Rempubli. gereret? Quis vnquam non dico rex, sed priuatus homo aliquid sepositum ad vsus necessarios non habuit? soli ex omnibus regis vestri sunt inuenti sine vllo sanctiore ærario. Nihil fingo, equites: memoria in medio est res ipsa. Legite priuilegia bonorū obligatorum, facilè reperietis eò inopiæ redactos fuisse illos superiores reges, vt, si non dico bellum aliquod ab illis esset gerendum, aut filia elocanda, sed equus ipse emendus, non priùs haberent, quàm aliquid adderent ad priuilegij summam. Quare cùm maximus nodus in Republica sit inopia rei pecuniariæ, sæpe fiebat, vt perniciosa consilia regis nostri inirent auferendorum è templis vasorum, ac nouorum imperandorum vobis tributorum, res etiam ipsas ad summam Reipublicæ pertinentes, inchoatas atque affectas, cum magno ipsius Reipublicæ detrimento intermittebāt. Difficile enim est efficere aliquid magni, cùm egeas: quod pecuniæ nerui sint omnium benegerendarum rerum. Ex his tantis, tam diuturnis, tam postremis difficultatibus, angustijsque, quibus omnes res nostræ priuatæ atq; publicæ premebantur, Sigismundus rex summa sapientia atque incredibili celeritate hoc regnum expediuit: comparatis enim pecunijs, vndiq; collectis Ioannis Boneri opera, viri præclari atque industrij, salinas primùm, deinde præfecturas, postremò villas, vrbes, possessiones omnes redemit: æreque grandi persoluto, vectigalia constituit: fructus prouinciarum auxit: ærarium collapsum antè atque effusum, in-

genti

genti pecunia cumulatum atque refertum: vobis reique vestræ publicè reliquit. Quid verò hoc eodem principe atque duce, res vestræ priuatæ, ex illa Reipublicæ nocte à Sigismundo productæ, quanta luce, & quo splendore nunc fulgeant, quis poterit, vt par est, dicere? Agri mediusfidius ipsi, syluæ item ac nemora, ruraque ac coloniæ vestræ, quæ in pacis sinu à Sigismundo collocatæ, medio (vt sic dicam) ocij gremio nunc continentur: gestire mihi videntur, atque huic authori, parenti, ac conseruatori suo gratias agere, quæ situ antea squallebant omnia: nunc verò hac noua luce opum & copiæ ab hoc illustrata, fulgent, mouentur, seseque ad summam vtilitatem vestram, reiq; publicæ dignitatem efferunt. Eos enim fructus iam vobis subministrāt, vt hos nullum bellum, quamuis atrox atq; diuturnum, exhaurire possit. Mandate hoc memoriæ, equites: spero multa vos, liberosque vestros, ac maiora indies bona visuros, in hisque semper ita existimabitis, sine Sigismundo rege nihil horum vos fuisse visuros. Nam ante illum quid sperare potuimus, in illis præsertim tantis angustijs? cùm mentes, animique vestri debilitarentur inopia, ipsasq; egestas nobis ad omnia, quæ concupieramus, magna atque præclara obstaret, quæ nunc sublata de medio atque remota, res nostras secundas ornauit, aduersus præsidium attulit bello subsidia: paci verò ornamenta suppeditauit, auctæ iam sunt vestræ dotes, quarū modus in lege, vt antea, sed in voluntate vestra pēdet: viluit aurum, cuius vsus nimius iam fastidium vobis parit argentum etiam ipsum, nō priuatorum hominum videtur esse, sed illorum regum

ſuperiorum. Nihil de ære ipſo loquar, quod auro, argentoque veſtro obrutum, vix iam comparet. Ita Sigiſmūdus, quaſi alter ex Hieroſolymis Salomon, non copiam auri atque argenti, ſed vtilitatem Polonis attulit, & quod in primis laudatur in Salomone rege, quod ille diuturna pace aurum atq; argentum lapide vilius Hieroſolymis reddiderat, hac certè laude Sigiſmundus non ſolùm illi par, ſed etiam ſuperior fuit. Salomonem enim illa copia dementauerat, ac à Deo ſuo patrio auerterat: hic verò in vberrimis copijs, religioſiſſimus: in ſummis verò opibus temperātiſſimus ad extremum fuit, nihilque ad vltimum ſpiritum curauit magis, quàm vt ipſius regnum in pace vigeret ingenijs, valeret doctrinis, ac omni humanitatis, & religionis laude floreret. Quando, equites, hoc regnum, quando vberius ingenijs, aut cultius vnquam doctrinis fuit? Nunquam, equites: omnia ſe ſimul hoc rege in Polonia profuderunt pax, opes, literæ. Rarum fuit antea ac penè inauditum in Polonia Græcarum literarum nomen, quæ ita erant hominibus noſtris incognitæ, vt id quod quis non intelligeret, Grecum eſſe diceret. Iam verò Latina ipſa oratio, quàm abſona fuerit atque barbara, Biga, & Baraletus ſunt teſtes, boni quidem illi viri, ſed tamen inepti magiſtri ac ruſtici. Conferte nunc cum his ea, quæ & ipſi didiciſtis, & in quibus liberi exercentur veſtri: non barbariam, ſed Græciam, non Sarmatiam, ſed Italiam dicetis factam eſſe Poloniam. Vt iam non Muſæ Græcæ, neque Latinæ, ſed vrbes mediusfidius ipſæ, Roma atque Athenæ, honore, præmio, ac fauore Sigiſmundi inuitatæ commigraſſe in Poloniam videantur. Ita

Ita mens, ſonus ac ſubtilitas vtriuſq; orationis non externa, ſed vernacula: non peregrina, ſed domeſtica, in ore noſtrorum hominū verſari mihi videtur. Circumſpicite, equites, quàm vndiq; circumferantur verſus optimi: audite quibus laudibus ſolutę ac iunctæ orationis ſuauiſſimi huius regis à Polonis celebretur memoria. Nihil dico de me, cuius oratio, quantulacunq; eſt, aut ſi quæ omnino eſt, huius regis beneficio creuit. Voluimus quidem & nos de hoc rege aliquid dignum ex hoc loco veſtris afferre auribus: ſed tamē id aſſequi, tarditate, vt par fuit, nō potuimus: ſtudio tamen certè, & voluntate proximi illis ſumus, qui literas ſuas, arteiſq; optimas huic regi acceptas ferunt: & qui hūc quaſi quendā mortalem Deum, alto cælo demiſſum, mirantur: ac harum ipſarum literarum opera: quas illius beneficio didicerunt, cupiunt eum eſſe immortalem. Viues ergò, ô diuine rex, laudibus, carminibusque noſtris: noſq; è cælo benignius adſpicies, tuoq; numine ac munere hæc bona propria nobis velis eſſe, quæ hinc abiens reliquiſti. Commouit lacrymas, fletusq; interpellauit orationem meam.

Sed tamen quod inſtitueram dicere, par hic pacis artibus Salomoni regi fuit: conſtantia verò recti propoſiti, longè illi ſuperior: quod vt æquabiliter in omni vita tueretur, diffiſus ingenio, quæſiuit in ſuo regno ſocios tantarum rerum tuendarum optimos ac probatiſſimos. Habuit enim ex delectis viris ſumma authoritate ſenatum, ita vt hoc conſtet, in Polonia ſimili ſplendore * conſilium nullius regis vnquam fuiſſe: tria autem præcipuè in deligendis ſenatorib. ſpectare ſolebat: genus primò ipſum, quod

*Concilium

maior authoritas apud homines, neſcio quomodo
ſpectatę nobilitatis ſit, quàm incognitæ: deinde ſa-
pientia præſtantes: poſtremò, ſententia & lingua li-
beros. Quòd ſi quãdo in his legendis remiſſior fuit,
in his magiſtratibus mandãdis certè fuit, quib. ſum-
ma nõ continetur regni, & in quibus homines non
gerunt Rempublicam, ſed gerere diſcunt. In ſum-
mis autem regni magiſtratibus quàm diligens fue-
rit, vt non repetam vetera, teſtes ſunt hæc lumina
regni. Recenſete viros hos, & illorum familias, non
vt illos laudemus, ſed vt in illis diligendis iudicium
ac ſapientiam Sigiſmundi incredibilem admire-
mur, adeſt princeps regni Tharnouia domus: quid
ex hac eadem domo maius? quid rebus geſtis clari-
us? quid Dijs, hominibusque carius hoc iſto Ioanne
Tharnouio Caſtellano Cracouienſi hoc in regno
vnquam fuit? cuius tot extant victoriæ, quot ſunt
huius regni inimici: tot trophæa, quot deuictæ pro-
uinciæ: tot triumphi, quot ab illo ſub iugum miſſi
hoſtes: quo homine Sigiſmundus rex cuſtode peri-
tiſſimo, Imperatore acerrimo ac feliciſſimo, pericu-
loſiſſimis temporibus, maximiſq; hoſtibus, hoc re-
gnum defendit, Scythiamq;, Valachiam, ac Moſcho-
uiam deuicit: omneſq; hoſtes veſtros hoc duce, aut
parere vobis, aut certè cedere coëgit. Prætermitto
Turciam ipſam, quam in Hungaria Ludouico regi
infeſtam, ac inimicam, ne capta Alba Græca, omnia
ſimul euerteret, hoc eodem Ioanne Tharnouio
duce prohibuit atque repreſſit. Quid verò hic, qui
hunc ordine conſequitur, Petrus Cmita, lumen at-
que ornamentum huius regni? non ſplendore Wi-
ſnicenſis familiæ, non ſapientia, non authoritate,
non

non iuſtitia, non rebus geſtis à Sigiſmundo impe-
trauit, vt ad hunc vnum ſummos magiſtratus huius
regni deferret, Palatinatumque Cracouienſem,
Marſchalcatum, (vtamur enim verbis noſtris) pręfe-
cturas item magnas ac illuſtres illi mandaret? Quid
hic Ioannes Lathalicius Poſnanienſis Palatinus? ho-
mo quidem equeſtri loco ortus, tanta tamen virtu-
te, tantaq; ſententiæ libertate præditus, vt ipſe ſuis
ſubnixus opibus in Sigiſmundi ſenatum aſcenderit?
Quid vos decus huius regni atque præſidium Then-
cinſci? quæ ornamenta? Quæ inſignia ſummæ atque
excellentiſſimæ virtutis veſtræ à Sigiſmundo non
eſtis adepti: Vidiſtis enim Andream ex veſtro or-
tum loco, paruum quidem illum corpore, ſed inge-
nio ac eloquentia ſummum Caſtellanum Craco-
uienſem. Vidiſtis etiam Ioannem fratrẽ Palatinum
Sendomirienſem nuper defunctum. Sed quid ego
mortuos commemoro? cùm tu ipſe, Ioãnes Sendo-
mirienſis Palatine, coram hic pręſens adſis, qui cùm
ob ampliſſimam, & haud ſcio, an maximam in hoc
regno familię tuę dignitatem, tum verò ob pruden-
tiam ſapientiſſimo ſene dignam, à Sigiſmundo di-
gnus es habitus loco iſto, & ordine. Iam verò quo-
modo, te, Staniſlae Laski, prætereàm? cuius genus,
& induſtria, ſpiritusq; illi ſenatorij, domi ac foris co-
gniti, apud Sigiſmundum tibi ſunt ſuffragati, vt Si-
radienſis Palatinus eſſes. Verecũdius de te dicerem,
Nicolae Brudzoui, ſi meo nunc iudicio vterer, nõ a-
lieno. Quanto enim tua erga me beneuolentia ma-
ior eſt, tantò ego minùs poſſem de tuo genere, vir-
tute, ac doctrina dicere. Nunc verò quoniam ſena-
tum Sigiſmundi, non priuatos amicos cõmemoro,

dico Sigismundum in te fuisse secutum, vt Lancici-
ensis illi Palatinus esses, cùm genus ipsum, virtutem-
que egregiam, tum verò vel in primis literas, studia-
que doctrinæ, quibus instructus atque paratus, vo-
catu Sigismundi in illius senatum veneras, vt essetis
cum hoc Petro Firlegio Russię Palatino, quasi quæ-
dam in Sigismundi senatu duo sydera, splendentia
omni Philosophiæ laude atque doctrinæ. Vestræ
quidem, senatores, succrescit laudi hic Ioannes Co-
scielecius, in Nouuladislauiensi Palatinus clarissima
atque munificentissima ortus familia, cuius maio-
res tantùm inopia publica, de qua paulò antè dixi,
commouebantur, vt pergrandem pecuniam, qua
obligata bona regia habebant, regibus remitterent,

† Mariæbur-go.

†Marigeburgoque, ac alijs amplissimis possessioni-
bus vltro Casimiro regi concederent: cùm numum
nullum ex illa infinita obligatione acciperent: tan-
ta fides Coscieleciæ gentis erga vestros reges fuit, vt
in summa sua copia inopes se arbitrarentur esse, ve-
stro egeno rege. Sed quid ago? aut quo progredior?
Incidi in numerum vestri, senatores clarissimi, in
quo difficile est ex vobis non aliquem, nefas quen-
quam præterire. Sed dabitis mihi profectò hanc ve-
niam: & quòd in ipso cursu orationis tam multos
prætereo: quosdam autem attingo, partim id tem-
pori, ac auribus vestris seruiens facio, partim verò,
quòd me vox, lingua, latera priùs in dicendo defici-
ent, quàm vt par est, explicem, quid in vnoquoq; ve-
strum deligendo Sigismūdus fuerit secutus. Quan-
ta tamen sit authoritas omnium vestrum cum sum-
ma beneuolentia equitum Polonorum coniuncta,
cùm ex his, de quibus iam diximus, sciri potest, tum
verò

verò vel maximè ex hoc isto Andrea Gorcano co-
mite Posnaniensi castellano, ac superioris Poloniæ
præfecto: qui adolescens ac penè puer ita cōmenda-
tione excellentis virtutis Sigismūdo regi carus fuit,
vt dignus ab illo, & summis honoribus haberetur,
& qui patri Lucæ clarissimo viro in amplissima præ-
fectura, ordineque succederet. Cuius ea est autho-
ritas apud omnes, ea dignitas, is vitæ splēdor, vt nul-
lius opes in hoc regno maiores vnquam fuerint: in
quo quidem homine illud, quod Platoni illi Philo-
sophorum Deo difficile videbatur, vt summæ opes
cum summa virtute in eodem homine possent esse:
ita vtrumque cum summa laude excelluit, vt nihil
in Polonia illo sit ditius, nihil etiam melius. Nam
bonarum rerum, & literarum, ac ipsius doctrinæ ita
studiosus est, vt aliud cupere videatur nihil: opes et-
iam ipsius non libidinum, neque cupiditatum sunt
instrumenta, sed humanitatis, virtutis, atq; digni-
tatis singularis. Hoc homine, equites, quoniam ve-
hemēter nituntur res vestræ, salutem illi ac incolu-
mitatem, quod facitis, velle & optare debetis. Ex his
tot & tantis, ac talibus viris apparet, qualis rex iste
fuerit, & haud scio, an aliud signum boni sit regis,
quàm ipse senatus, apud eum regem præsertim, qui
non sua, sed conseruandorum hominum caussa se
factum esse regem nouit. Quemadmodum enim
est in ipsis artibus, in quibus, quales ipsi artifices sint,
instrumenta illorum declarant: sic etiam, cùm ars
artium omnium scientia sit administrandi regni,
nusquam ratio ipsius regis magis apparet, quàm in
ipso senatu, qui instrumentum quoddam bene ge-
rendę ciuitatis suo regi est: qui si nequam, si iniustus,

ſi helluo, ſi rapax ac ſceleratus fuerit: certò ſcito conſimilem quoque illi eſſe regem. Quid ita? quia mens ipſa infelix, non iam regis, ſed tyranni, cum ſpe atque cupiditate omnia ſuorum ciuium deuorârit, nihil agit, nihil aliud dies atque noctes molitur, quàm vt ne quis illi omnino ad ea obſtet, quæ concupiuit. Quare tyrannus omnis veluti quædam immanis bellua, in formam humanam inſuta, antequam ſternat ciues, vaſtet leges, ac ſolus deuoret omnia, ſenatum omnem tollit funditus, ſi quem habet: aut curat, ne quis in ſenatu illius ſit genere, ſententia atq; lingua liber. Ita tyrānus aut ſenatu caret, aut ſi quem habet, ex obſcuriſſimis quibuſq;, atque nequiſſimis, linguaque ac mente ſeruis, collectum ſenatum habet: ſi tamen ſenatus dicendus eſt cœtus ille infelix, ex teterrimis quibuſque hominibus ideo conflatus, vt cum his tyrannus ſcortetur, potet, leges mutet, Rempublicam vexet, ac quorum aſſentatione, quaſi œſtro quodam, plenus perturbatione atque pœnitentia, agatur in furorem, atq; in amentiam: vt ita viuat ſine fide, ſine pace, ſine certo fœdere, ac in concurſu plorantium atque tempeſtate querelarum perpetuò verſetur, plenus turbarum atq; tumultus. Cogitate hoc loco per Deos immortales, equites, & veſtros illos veteres tyrannos, & hos etiam aliorum nouos: vt hæc, quæ dico, magis ex aliorum contentione, quàm ex oratione mea intelligere poſſitis: quàm æquus Sigiſmundi ſenatus fuerit, quàm iuſtus, ſobrius, continens atque ſanctus: vt facilè appareat, hunc regem, non ſuæ cupiditatis gratia, ſed veſtræ ſalutis cauſſa, ſenatum ex his viris delectum habuiſſe. Quem ille ordinem tanta

tanta cura coluit, vt ab initio ſuſcepi regni plenum ſenatum ſemper habuerit optimorum Pontificum ac fortiſſimorum virorum, quod ſine illo adiumento atque præſidio, neque ipſum ſe, neque regnum ſuum putaret eſſe diuturnum. Quam etiam ob rem tanta veneratione ſenatus apud illum fuit, vt Pontifices, dominos ſuos: ſenatores verò ſincerè dilectos in literis appellaret, ô mentem non mortali aliquo regno, ſed ipſa immortalitate dignam. Cùm enim penes †ſolum regni ſumma eſſet, tamen & regni ſocios ſenatores, & Pontifices dominos habere volebat, vt regnum cum ſocijs certius adminiſtraret, & dominos ſua ſpōte ſibi præponens in ſumma poteſtate nō inſoleſceret: & cùm ſolus omnia in regno poſſet, nihil tamen ſeorſim ab ſenatu præter regium nomen haberet: quod tamē ipſum ſumma moderatione ipſius ſenatus temperabat, à cuius authoritate nūquam diſſenſit: nunquam ille, ſuadente ſenatu pacem bellum geſſit nūquam contra, ſenatu ad bellum hortāte, ille pacem fecit. Ita in cōſilio ipſius partes nullæ, diſſenſio nulla fuerunt: ſed mirificus illo gubernante atq; prouidente ad cōmunem ſalutem conſenſus. Nō ſenatus illi Reipub. clauum in ſummis tempeſtatibus gubernanti è manibus præripiebat, non ille viciſſim ſenatus quaſi nautarum remigationem impediebat. Sed cùm in ſenatu alij venientem tempeſtatem denunciarent, alij pericula Reipublicæ tanquam nauis oſtenderent, alij velis atque remis incumberent: ille tanquam ſapiens nauclerus ad gubernacula Reipublicæ immotus ſedebat ſingulaque momenta

† Eum ſolū.

temporum, locorum, hominum ac periculorum expendens, eò quo ſpes ſalutis oſtendebatur, conſilia ſuorum, curaſque regni dirigebat. Hæc ratio ſenatus, hæc illius optimi atque ſapientiſſimi regis fuit in hac Republica prouidentia: vt mirum iam videri non debeat, ſi vna ex omnibus prouincijs atque terris, in tanto rerum omnium motu, Polonia ſalua atque integra ſteterit. Non caſu aliquo, mihi credite, id eſt factum, neque fato. Rationi enim homines ſubiecti ſunt, non caſibus, conſilijs, non fatis, apud quos ſi quid non rectè neque ordine geritur, ſcito ibi non fatum neque caſum, ſed rationem rectam defuiſſe, quæ cùm à conſilijs noſtris abeſt, res noſtræ cadunt, ſtare non poſſunt. Quare, ſi vos, regnumq; veſtrum ſapientia regis veſtri, fide verò, & authoritate ſenatus ad hanc diem ſtetit: illos, qui iam conciderunt, reſq; ſuas amiſerunt: ſtultitia, non caſu, amentia, non fato perijſſe dicemus. An tu ſi quam in nauim ita moratam conſcenderes, in qua aut nautę nauclero remoto, aut nauclerus ipſe reiecto clauo, cæliq; ac ſyderum, ventorumque ratione poſthabita, vellet ipſe remigare, ſalutē nę tu vllam ibi ſperares? aut ſi quid naufragij accideret, fato cuidam potiùs, quàm illis, qui permutatis officijs nauim euerterunt, naufragium illud tribueres? Ad eum modum, equites, omnes prouinciæ, quas aut ipſi vidiſtis, aut de quib. ab alijs audiuiſtis, perierunt, dum rex pro ſenatu ipſe ſibi eſſet, aut dum ſenatus officium regis obire vellet: prouidere enim ac monere officium eſt boni ſenatus: regis verò, gubernare ac ſeruare. Quæ ratio adminiſtrandi regni atque moderatio, cùm ſemper conſtans, æquabiliſque in

ſenatu

ſenatu Sigiſmundi fuerit mirum non eſt, ſi ſoli propemodum ex omnibus gentibus ad hanc diem integri ſumus, & ſi hac iſta felicitatis parte Polonia, cæteras omnes prouincias antecellat, quarum nulla illi hac iſta parte eſt par: non Italia, quę varijs ſeditionibus regum cum plebe libertatem amiſit: nō Gallia, quæ ſæpiùs fuſa atque cæſa, regē ſuum captiuum vidit: non Germania, quæ nunc ſtudio nouarum rerum, de libertate omni periclitatur, non Hungaria, miſera atq; afflicta: quàm diſcors à rege ſenatus, puer verò rex funditus euertit, non iam omnes oræ atq; exteræ gentes ac nationes ſe hac parte vobiſcū conferant: quas omnes, aut bellum euertit, aut ſeditio afflixit. Sola Polonia Dei ſummo beneficio, atq; huius optimi regis ſapientia, ac conſilio conſentientis ſenatus cunctis nunc floret opibus, viuit ſuis legibus, moribus etiam ac inſtitutis antiquis veterem ſuam retinet dignitatem, nec propter aliam cauſſam (vt iam dixi) niſi quod in ea, & ſapiens ipſe regnabat rex, & reges ipſi (hoc eſt, ſenatores) erant ſapientes: qui cùm omnia diligenter proſpicerent animo, rege in ipſa puppi Reipublicæ ſedente, ac clauum dirigente, nihil fortuna, neque caſus in rebus noſtris valuit: quæ ſi quid in rebus humanis valent, ibi certè valent, vbi non recto conſilio, ſed pręcipiti temeritate aguntur ac feruntur omnia. Quare ſoli ex omnibus nunquam accuſarent hoc rege fortunam, Poloni nūquam de caſu ſunt queſti. Omnia enim ſecundum Deum, & illius prouidentiam in Sigiſmundi ac illius ſenatus ſapientia, tā domi, quàm foris, tam pace, quàm bello erant nobis repoſita. Subegimus hoc rege gētes antea inimiciſſimas no-

bis atq; inuictas: nonnullas nobis adiunximus: eaq; omnia incolumi regno, saluis legibus, ac integra libertate, hoc duce gessimus: domi etiam illo authore atq; principe conuenientissimè in summa beneuolētia publicè viuimus: subsidia belli ac ornamenta pacis parta ab illo, relictaque habemus, vt quocunque oculi nostri inciderint, nihil desiderent ex rebus omnibus, quæ ad vitam tutò ac tranquillè degendam pertineant. Est enim pax à Sigismundo constituta nobis: sunt opes, vigent literæ, est fortis atque sapiens senatus. Restat etiam hic Augustus filius spes vnica regni, atque tantæ laudis atq; gloriæ paternæ hæres: qui vt ea tueatur, quæ illi pater amplissima reliquit, hanc istam sapientiam patris assiduè intuebitur: res ipsius gestas, consilia item, atque rationes omnes administrandi regni sibi proponet: quæ nullam rem esse declarant, in munere regio positam, quæ sapientia Sigismundi regis non comprehendatur. Verùm hæc ista sapientia, quam summam fuisse in Sigismundo rege multis argumentis perspicitis, & si per se ipsa summa sit, (est enim oculus quidam mentis, quo à magnis atq; excellentibus viris caussæ rerum expetendarum, fugiendarumq; cernuntur) tamē hæc ista sapientia, nisi habeat iustitiam in administrando regno adiunctam, infirmata est, rebus etiam humanis nō multùm sanè proficua. Neque enim satis est, vt caussam videas, qua stent, cadantq; regni res, nisi etiam caussis illis, aut retentis, aut remotis, æquabiliter, iustè ac legitimè in ipsa Republica versère, vtque in primis cures, vt in tanta varietate, rerumque humanarum conuersione, quàm minimi motus in Republica existant: quòd si qui

qui acciderint, vt sine detrimento communi accidant: quod cùm sine maximarum rerum vsu vario atq; diuturno teneri non possit, quis hac ista laude Sigismundo excellentior rex fuit? qui cùm beneficio lōgissimæ ætatis (vnum enim & octuagesimum annum agens, decessit) tum etiam prudentia singulari atq; diuina ad eam iustitiæ laudem peruenerat, vt in sua Republica nihil earum rerū esset omnium, è quib. discordiæ, seditiones ac bella ciuilia existunt, quæ tum fiunt, cùm virtus exęquatur vitio: cùm boni præmio, mali verò sua carent pœna: deniq; cùm non pro dignitate ac meritis cuiusq;, sed pro regnantis libidine, alij plus, alij minùs vtuntur rebus communibus. Ex hac enim inęqualitate ac intemperantia quadam oriuntur in Republica morbi illi insanabiles, quasi in corpore sano atque integro. Hinc enim existunt discordiæ, seditiones, ac bella ciuilia, cum ipsarum legum atque hominum interitu: & meritò quidē. Quid enim in ea Republica salui aut diurni futurum speres, vbi vitium præcurrit virtuti, vbi algent boni, lętantur improbi: vbi dignitas cedit pecuniæ, virtus generi, ingenium socordiæ atq; negligentiæ? Postremò vbi indignissimus quisque amatur, colitur, ornatur, ac ad amplissima quæque promouetur, summa cum desperatione bonorum? Ruant necesse est in tali Republica, ac intereant omnia, quamuis illa magna sint atque præclara. Non agam pluribus, equites: neq; exemplis vtar Græcorum ac Latinorum, & ipsorum etiam Barbarorum, qui Respubli. suas potentes ac florentes amiserunt, dum in illis nullus habetur virtuti honos, nulla pœna vitio. Ex ipso enim Sigismundo omnium i-

ſtarum rerum exempla ſumi poſſunt: qui cùm ſapientia illa magnæ atque incredibilitatem ipſam videret peſtem ac perniciem eſſe ciuitatis, ad eum finem dirigebat omnia, vt neminem eius Reipublicæ, cuius hic rex fuit, pœniteret: qua cum æquabiliter illo rege vterentur omnes, nõ metuebat, ne qui vir bonus atq; fortis, contemptus ab illo neglectus, aut res nouas in regno moliretur, aut ſeditionem, bellúmve ciuile ſpectaret: quod ibi neceſſariò fit, (vt iam diximus) vbi non æqualiter, neque iuſtè viuitur: quare vt remoueret à ſuo regno omnia hæc mala atq; incommoda, Rempublicam ipſam omnibus ex ęquo vtendam, ac fruendam propoſuerat: ita tamen, vt ratione, & boni ad illã admiſſi, & mali inde pulſi eſſe viderentur. Neq; enim in Polonia improbitas atq; indignitas deſperatione frangebatur vnquam magis, quàm Sigiſmundo rege: cõtra verò, virtus, probitas atq; dignitas hunc locum honoris, & gratiæ apud Sigiſmundum habuit, vt cùm genus ipſum illuſtre in claris viris adamaſſet, tamẽ ipſa virtute ſæpe poſterius clarum duxit genus: gradumq; ad honores ampliſſimos in ſua Republica virtutem volebat eſſe, non genus. Dabis mihi hoc loco hanc veniam, Nicolae Wolſci, vt tuo potiſſimùm exemplo me vera dicere probem: cùm enim equeſtri ortus eſſes patre, Sigiſmũdoq; nõ generis, neq; opum, ſed virtutis commendatione eſſes cognitus: hunc tibi honorẽ ille habuit, vt te, & gynecæo clariſſimę atq; pudiciſſimę huius reginæ vxoris ſuæ pręficeret: & ad te Sendomirienſem Caſtellanatum cum multis prouincijs deferret. Hoc ille diuino facto ſuo docuit, quàm iuſtus rex eſſet, cùm tantùm tuæ excellenti virtuti, fidei, ac integritati tribueret, vt, quo genere ortus eſſes, quærendum ſibi non putaret. Quid verò tu, Martine Sborouuski? parúmne es tum expertus, quàm iuſtus hic rex erga te fuerit, cùm tuæ ſpectatiſſimæ virtutis durior aliquando conditio eſſet? cùm enim virtute, conſtantia, ac magnitudine animi inuidiam, calumniamq; ſuperares, & ſalutem Reipublicæ, libertatemq; communem, tuæ oblitus, maximo animo defenderes: tantùm apud Sigiſmundum ad extremum dignitate valuiſti, vt tua nimia (vt quidam putabant) in cauſſa cõmuni libertas, tibi ad hunc honoris, & dignitatis gradum non obſtaret, quem nunc in Republica tenes: quin verò etiam hæc iſta bona, & animi, & ingenij tui in Caliſienſi hoc iſto Caſtellanatu tibi ſunt apud Sigiſmundum ſuffragata. Sed quid ego hos cõmemoro? cùm externi homines ipſi, atq; aliunde orti, tantùm apud illum virtute valerent, vt illis non in regno tantum ipſo, ſed etiam in Sigiſmundi ſenatu locus eſſet. Adeſt enim Seuerinus Bonerus, vir Wiſemburgo quidem profectus, ita tamen ob virtutem, ingenium, induſtriamq; Sigiſmundo regi probatus, vt nihil illi obſtaret ad honores huius regni externum genus. Cùm enim fides ac induſtria ipſius in omnibus officijs ac muneribus regni ampliſſimis fuiſſet cognita, illum Sigiſmundus, & ſalinatorem fecit, & præfecturas mandauit, ac in ſenatum introduxit, in quo ille maieſtatem Reip. veſtrę cum his ſeruaret, qui in hoc regno è vobis ſunt orti: & tamen apud Sigiſmundum caruit inuidia propterea Bonerus, quòd alienigena eſſet, ac Germanus, non ciues neque Polonus: cum illo enim Sigiſmundus

ob virtutem ipsius præstantem ac singularem communicauit hoc regnum, in quo nunc ille omnibus opibus fortunæ, ingenii, ac dignitatis summa vestra voluntate floret. Ad hunc modum Sigismundus præmijs in Republica propositis, optimi cuiusque virtutem ad ipsam Rempublicam tuendam excitabat: qua sanè ratione tantum profecit, vt nullum tempus in hac Republica ferocius fuerit virtutum omnium. Pro se enim quisque tam pace, quàm bello nitebatur, vt sub optimo rege bonus ipse ciuis esset: & ne quis, amplissimis præmijs virtuti propositis, ipse sibi ad laudem deesset. Quare tanto studio ad virtutem, & ad gloriam exarserāt omnes, vt summi, medij ac infimi, ad summa contenderent. Testis enim hic est, Ioannes Tharnouius, qui etsi genere clarissimo sit ortus, tamen ad res maximas pro salute huius regni gerendas, honoribus amplissimis ab hoc rege inuitatus, tantùm virtute profecit, vt non solùm nostros Imperatores omnes, sed etiam illos veteres externos Scipiones, Marios, ac Maximos, bellica laude adæquaret. Quid verò hic Nicolaus Sieniauuski Belsensis Palatinus? qui præmijs à Sigismundo excitatus cum Alexandro ac Procopio fratribus, sic rem militarem in Russia hoc rege administrabat, vt eorum opera Russia illa afflicta, ac anniuersario hoste penè deleta, requiescat nunc, ac nouis colonijs solitudines suas compleat atque instauret: ita vt post hominum memoriam cultior Russia nunquam fuerit, quàm est nunc Sieniauiorum, & aliorum fortium virorum opera, quorum virtute ad hanc rem Russia stetit: quæ cùm assiduis hostibus esset exposita, fortissimorum virorum

rum præsidio eam Sigismundus muniendam sibi putabat: eiusque prouinciæ magistratus his potissimùm mandabat, quorum animo ac virtute confidebat: veluti nuper paulò antè quàm esset mortuus Podoliæ Palatinatum ad Ioannem Mielecium detulit virum fortem, ac genere, ingenio, opibusque præstantem. Prætereo alios multos fortes ac claros viros, quorum virtutem Sigismundus ad res maximas iustitia sua excitauit, beneficijs auxit, præmijs verò confirmauit. Est hæc diuina summi illius viri ac iustissimi laus, qui cū amplissimo ac copiosissimo regno potiretur, illius omnes copias atq; opes, non suæ priuatæ libidinis, neque compendij sui putauit esse, sed eius Reipublicæ, cuius rex fuit. Quare quicquid positum erat, aut in honoribus Reipublicæ, aut in vectigalibus ipsius regis, earum rerum omnium dispensatorem ille se esse putabat, non possessorem neque dominum. Quò etiam fiebat, vt hæc communicaret omnia cum viris fortibus, ac de Republica bene meritis, ita vt cuiusque dignitas ac meritū postulabat: summas opes regum esse ratus copiam bonorum virorum atq; fortium, quorum virtus ibi iaceret semper, vbi nullus ei haberetur honos. Quare cùm Sigismundus gratus esset erga optimi cuiusq; virtutem, commouit præmijs propositis studia hominum, non solùm summorum, sed etiam mediocrium atq; infimorum. Pro se enim quisque hoc rege excellere in Polonia studebat: nemo erat, qui aliquid non afferret in medium, quo regi suo operā ac industriam probaret. Artifices ipsi mediusfidius, ac omne genus mechanicum commotis studijs, artes suas diligentius hoc rege coluerunt,

cùm viderent operas quoque suas placere regi. Itaque tanta copia optimorum opificum atque artificum hoc rege fuit: vt Phidiæ illi veteres atque Polycleti, & Apelles reuixisse in Polonia viderentur: qui pingendi, fingendi, ac dolandi arte, illorũ veterum artificum gloriam adæquarent: quorum cùm multa extent in hoc regno opera pulcra atque visenda, tamen huius vnius arcis opus vincit, ac superat omnia, quam ille præstantissimorum artificum opera à fundamentis extruxit, ac Cracouiam hoc isto præsidio muniuit tanto sumptu ac opere: vt nõ hominum, sed Deorum immortalium sedes arx ista esse videatur. Quid verò Basilica huic templo adiuncta, paruúmne accessione sui, huic ædi Venceslai decorem, dignitatemque attulit? in qua & pictorum operæ, & sculptorum ac fabrorum singularia, & magnifica visuntur: quam Basilicam ille, & religioni summi Dei cõsecrauit, & omnibus ornamentis (vt videtis) illustrauit, corporique suo tabernaculum hanc esse voluit: in qua illud, quasi quodam regio itinere defessum, non minùs longo, quàm molesto, postremum requiesceret, ac supremam mundi diem exspectaret. Quanta hæc Sigismundi iustitia fuit, quàm potens, quàm magnifica, quàm clara apud Deum, quàm nota, & probata apud homines? qui distribuendis æqualiter præmijs, ac muneribus regni, mutua pace, ac beneuolentia suos tenuit: & ad virtutem bonos viros cupiditate rerum optimarum incendit, ac in cõtrario genere hominum hoc ipso modo firmabat rationes bonorũ. Nihil enim apud illum contemptius, nihil neglectius, nihil vilius improbis fuit, vt ex hac ista ratione, boni præmia

mia suæ virtuti seruari à bono rege scirent: mali verò nihil præter contemptum ferrent, atq; pœnam. Ita illi honores omnes solis bonis ac fortibus viris debere se putabat: quibus cum improbis etiã communicatis boni in officio dolore redderentur remissiores: improbi verò nihilo illis ipsis honoribus fierent meliores. Quare cùm præmium, & pœnam æquabiliter dispartiret, seseq; ipse sanctissimè gereret: virtutes præmijs, vitia contra pœnis affecit: cuius rei etsi multa extent exempla, tamen haud scio, an aliud sit clarius illo, & ad sanciendum cùm in re militari, tum in omni vita fidem accommodatius, cùm Raduankouium centurionem ob Ornetæ Prussico bello proditionẽ infamia publico iudicio notauit: milites q; nostros huius calamitate ac ignominia docuit, vt pugnare potiùs, quàm fugere: mori, quàm fallere vellent. Hisce artibus Sigismundus cùm suos ciues, bene viuere, ac iustè agere docuisset, facilè illam quoq; iustitiæ partem, quæ legibus traditur, absoluit: cuius hæc summa apud Sigismũdum fuit, vt conuenienter in hac societate nostra viueremus: ad hunc ille finem omnes leges suas retulit, quibus pax inter nos cum summa beneuolentia constaret: quas leges si inspicias, tanquam in aliquo speculo omnes sensus Sigismundi ac rationes expressas videbis. Nullam in his tyrannicam mentem, nullam vtilitatem ipsius propriam reperies. Vestræ libertatis, equites, vestræ dignitatis, vestræ maiestatis sunt illæ leges, quæ in Polonia solę regnant, ac ex æquo vobis, & Sigismundo regi vestro imperant. Neque enim solutus est rex legibus apud vos: non quod illi vtile, id iustum vobis: non quod lubet, id il-

li licet, Romanæ seruitutis sunt ista carmina, quæ laudat nemo, nisi seruus sit, aut Italus: qui quidem, vt certiùs seruiret, scholas etiam sibi (si Dijs placet) condidit: Doctoresque legum fecit, à quibus nil nisi seruire disceret, qui Doctores, inquam, legum istarum seruilium transcensis Alpibus, venerunt etiam cum talibus præceptis ad vos: quos hîc passim iam vagari videtis, cum hoc isto Dijs irato supercilio, ac pessimo libertatis vestræ exemplo: quos vos, id quod facitis, contemnere debetis, equites: & tanquam contagionem quandam hanc istam Neronianam scholam fugere, regnoque vestro pellere: ne istæ immundæ pecudes inficiant puros iustitiæ vestræ fonteis, è quibus Sigismundus hauriebat leges vestras, quibus communiter vobiscum viueret, quarum legum ille lingua, non rex: interpres, non author: patronus, non Dominus fuit: quas etiam ferebat, authore senatu, volentibus ac iubentibus vobis. In qua sanè ratione cum summa moderatione æquitate animi fuisset, omnes illos veteres Solonas, Licurgos, atque Cretas Legumlatores vicisse mihi videtur: nam illi seorsim à populo leges ferebant: hic verò nullam absque senatus authoritate, ac scito vestro communi, legem tulit. Illorum leges libidini populari sæpe seruiebant: Sigismundi verò nulli rei seruiunt, nisi vtilitati communi ac vestræ libertati. Illorum legum nimia licentia tyrannidem in ciuitatibus pariebat: nostra verò legum disciplina, nulli rei magis, quàm tyrannidi, est aduersa. Quid ita? quia apud leges nostras rerũ, & criminum, non personarum, neque dignitatum, ratio est. Non quærebatur in Sigismundi iudicio, Archiepiscopúsne, an Pala-

Palatinus: Episcopus, an Castellanus: nobilis, an ignobilis: peregrinus, an ciuis reus esset? sed remota dignitate omni reorum ipsorum, de re ipsa iudicium fiebat: in quo nocentes pœna legitima afficiebantur: innocentes verò ex lege absoluebantur. Iam, quanta ipsius Sigismundi maiestas in iudicijs publicis fuerit, quæ animi æquitas, qui modus, recordamini, equites, & illam personam illius regis in iudicio præsidentis vobiscum cogitate: in qua expressa facies Reipublicæ vestræ cernebatur: status erectus, ac celsus, lati ac patentes humeri, facies rotunda, rubentes genæ, oculi grandes, ac stabiles: minax supercilium, nasus ipse gryphus ac aquilinus, summo rege dignus: vt non Casimiri regis, sed Iouis filius videretur iudicio præsidere: sic omnia ad imperium erant in illo rege nata, vultus, intuitus, vox, latera, silentiũ postremò ipsum. In iudicio nunquam audiebatur, nisi cùm oportebat: minùs etiam nonnunquam, quàm oportebat. Nutu plura, verbis pauca conficiebat: tantaq; moderatione linguæ ac continentiæ sermonis fuit, vt illius, in summo imperio, nemo vnquam verbũ vllum asperius audierit. Quare cùm tanta iustitia, ac tanta moderatione in cõtrouersijs dijudicãdis fuisset, æquos, placatosq; reos à se dimittebat, nõ solùm eos, secundum quos iudicabat, sed etiam eos, quos contra statuebat: & cùm gratiæ caussa in iudicio nihil faceret, grata tamen erant omnia, quæ faciebat. Ita seueritati illius, res maximè distans, miscebatur comitas, sed ita tamẽ, vt neq; comitas impediretur seueritate, neq; seueritas comitate leuior fieret. Hac fama admirabili virtutũ incredibiliũ, cùm solus ille rex, solus iustus,

ſolus ſapiens, non domi tantùm, ſed etiam foris videretur: tanta veneratione propter ſummam iuſtitiam apud omnes gentes fuit, vt iuſtitiæ illius fama impulſi Bohemi primùm: deinde Hungari, Ludouico rege apud Mohacium à Turcis interfecto, huic vltro duo maxima regna offerrent, quæ ille tamen non accepit, cum reprehẽſione multorum, eorum præſertim, qui non perſpiciunt, ac multò etiam minùs intelligunt, quãtum ipſius regni ſit opus. Quod cùm alta ſapientia Sigiſmundus cognitum, perſpectumq; haberet, regna illa remiſit Hungaris, ac Bohemis: ipſe Sarmatia cõtentus fuit, ſufficere ſibi hãc materiam ratus, in qua omnem vim ingenij, ac virtutis ſuæ oſtenderet: tanta fuit opinio ipſius excellentis iuſtitiæ apud omnes, tanta etiam illius moderatio. Quid verò illud, cùm Ioannes, & Ferdinandus reges, ſummis inimicitijs incenſi, arbitrum hunc de Hungariæ regno ceperunt? parúmne ex eo liquet, quanta exiſtimatione hic rex apud omnes fuerit? quam ſanctiſſimam eſſe reges illi putabant, ita vt arbitrio illius, non ſolùm regna ipſa, de quibus ambigebant: ſed etiam dignitatem ſuam regiam committerent, id iuſtiſſimum fore rati, quod à Sigiſmundo probatum, decretumq; fuiſſet. Prætereo alia infinita domi, & foris ipſius excellentis virtutis, atque iuſtitiæ documenta, quæ ille viuus conſtituit, ad memoriam regni ſui ſempiternam. Et quoniã pręcipua pars iuſticię eſt pietas ipſa, parúmne hac quoq; iuſtitiæ parte excelluit? cùm religionem illam patriam atq; auitam, cærimonias item omnes ſanctiſſimas, tanta veneratione coleret, vt nihil illis melius, nihil religioſius eſſet, ne in monaſterijs ipſis quidem, non in

in his, quæ nunc ſunt, ſed in illis, quæ olim fuerunt: fide enim in Deum erat ſumma, hominem peccatorem ſe confitebatur eſſe palàm: nuſquam ſpem veniæ, niſi in ſolo Chriſto habebat: benignus in omnes, pius, clemẽs, ac munificus fuit: in eccleſia verò, ne quid nouaretur, néve ipſius religionis vlla in re fieret commutatio, tanto ſtudio curauit, vt in minimis etiam rebus, quæ vix cenſeas, diligentiſſimus fuerit. Vos hoc loco appello ſanctiſſimi ſacerdotes, qui mœſti nunc pro illo ſacrificium facitis: ecquis veſtrum diligentior omnibus religionibus atq; cærimonijs conſeruandis hóc rege fuit? Quoties ille vos admonuit, ſi quid à vobis non ritè factum, aut ſi quid de ſtatuto ſacrificio fuerat à vobis pretermiſſum? Candelam ipſam ceream mediusfidius, vt maiora prætermittã, non ſuo loco ſtantem aduertebat: aut ſi ea ſacro deeſſet, vos admonebat. Neque verò id ille faciebat curioſus in veſtro munere: ſed quod minimis hiſce rebus, aut ſublatis, aut intermiſſis, religionem ipſam intermitti, ac ſenſim tolli putabat: de qua ne vlla diminutio fieret: non ſolùm præmijs, ſed etiam pœnis in ſeditioſos editis prouidit. Gedanenſes enim ciues res nouas atq; pernicioſas non in Rempublicam tantùm, ſed etiam in religionẽ molientes, ſupplicio affecit: ſumma tamen moderatione ac æquitate: paucorum enim pœna cõtentus fuit, ad ſalutem reliquorum. Ita ille cùm fundamentum omnis Reipublicæ religionem ipſam ſciret eſſe, & cùm ſibi multorum exemplis ac literis ſuaderet, mutata religione, mutari regna: ſumma religione ipſe fuit, & vt cæteri quoque eſſent, curauit: ad quam colendam ac retinẽdam, vt expeditior ipſe eſſet, mul-

tis exercitationibus se comparabat: summa enim abstinentia ieiunabat: dies festos celebrabat: nunquam publicè quicquã agebat, priusquã sacrificasset, sacroque interfuisset. Verbum Dei diligenter in concionibus audiebat, ac iuxta illud viuebat: sobrius in omni vita rex fuit: nunquam ebrius est visus: nunquam vino aut amore insolens ac intemperans. Ad hunc modum ille cum summa moderatione victus fuisset, paratus semper erat ad regium illud opus atque munus, in quo exercendo carebat furore illo, qui ex intemperantia cibi atque vini ducitur: quo remoto, summa fuit humanitate ac incredibili religione ad vltimum vsque spiritum, ita vt etiam animam ipsam agens, hunc istum Vitum Monachum de Dominici familia, sacrificantem diligenter audiret, ad singula verba passionis Christi Dei nostri suspirando, ingemiscendo, ac flebiliter precando, quò Deus ipse peccatorum ipsius immemor: beneficio autẽ Christi in illum, & in omnes memor, clemens ac propicius, illum ad illas beatorum sedes reciperet, ad quas Iesus Christus Dominus, & Deus noster ante illum præcesserat: ô fidem veram, & dignam, cui isti ignes luceant, qui quidem signa sunt atq; notæ illius ignis intimi, quo fides ipsius ardebat in Deũ: caritas autem ipsa sese effundebat in proximum. Hoc ergo isto diuino igne atq; recondito semel in baptismo suscepto, cùm ille arderet in omni vita, nullaq; perfidia illum violaret: rectè hęc ista lumina atque ignes, incensæq; faces præferuntur nunc illi mortuo, quòd fidem Deo seruaret integram, caritatem autem proximo ad vltimum spiritũ, quem cùm iam reddiderit Deo ex hac turba, & colluuione tanquam

quam ex hospitio, non tanquam ex domo, in illud animorum concilium, cœtumque profectus est, vbi nunc cum fideli Abraham, Isaac, atq; Iacob accumbit: colloquitur cum Dauid: viuit cum Iosia iustissimo atq; religiosissimo rege: auos suos, fratres, ac parentes, reges vestros recognoscit: hunc totum iam complectitur cælum: hunc obuijs vlnis excipiunt omnes beatorum animæ, ac illius conspectu lætantur, ab Aquilonisque partibus aduenisse gaudent regẽ iustitia ac pietate insignem, socium felicitatis suæ, atq; immortalitatis participem: quo nemo vir melior apud nos natus est, nemo pietate præstantior: nũc ille vos ex alto intuens, equites, à Deo Opt. Max. precatur, vt nos felices ac saluos velit esse, vestrumq; hoc regnum conseruet, quod ille summa sapientia, ac singulari iusticia viuus rexit, ac omnibus legibus, præsidijsque ornauit, atque instruxit: summaque in illo tuendo, conseruandoque animi magnitudine, fortitudineque fuit: de qua ego breuiter dicam: fuit enim hoc tertium, quod in summo rege inesse oportere diximus. Neque enim satis est, sapientem ac iustum domi esse regem, nisi etiam is regnum saluum præstet, & ab omni externa vi defendat. Qualis vtiq; Sigismundus fuerit, constat: qui quo die rex à vobis est factus, motus domestici in illum, deinde externi cum maximo nouarum rerum metu exceperũt. Recordamini enim, equites, qui motus ille in Lituania, qui timor fuerit, cùm Michael Glinski homo eius gentis potentissimus, atq; seditiosissimus, mortuo Alexãdro rege, principatũ Lituaniæ peteret, ad quam illi rem cùm & animus non deesset & copia, tamen is Sigismundi primùm

nomine, deinde conſpectu fractus, debilitatusque arma poſuit, pacemque ſupplex petijt, ad poſtremò in illius fide fuit. Manſiſſet autem vtinam in ſententia: nunquam tantis cladibus, tantoq; hominum interitu Lituaniam cum Moſchouia commiſiſſet: cùm enim Michael Glinski moliri multa occultè in Lituania nunquam deſijſſet, à Ioanneque Zabreſinskio Marſcalco Lituaniæ, appetiti principatus reus fieret: non cogitabat, quomodo ſe regi purgaret, de quo arguebatur, ſed quomodo accuſatorem ſuum primo quoq; tempore è vita tolleret. Itaq; oblitus clementiæ regiæ, quam primò ſtatim Sigiſmundi in Lituaniam aduentu, incredibilem erat expertus: Iuſtitiæ etiam huius ipſius regis immemor, in qua etiam nocenti perfugium eſſe poterat: nullaq; ratione harum rerum omnium habita, multa nocte Ioannem Zabresſinskium aggreditur, & quieſcêtem iam, ac nihil tale cogitantem inuaſit, ac domi ſuæ hominem nobiliſſimum occidit, magnum crimen, ſcelus ingens, vis non ferenda, cuius ille magnitudine perterritus, vt ſcelus ſcelere cumularet, ad Baſilium Moſchum profugit, illumque ad inferendum bellum patriæ ſolicitare cœpit: facileque ſua ſponte ad id iam parato Baſilio perſuaſit, vt cum Maximiliano Cæſare fœdus faceret, ab eoq; futuri belli ſubſidium contra Sigiſmundum peteret. Nihil propius eſt factum, quam vt Maximilianus immemor tum nominis ac generis ſui, omnibus ſuis copijs ad inferendum bellum Sigiſmũdo Baſilium iuuaret: quod tanto apparatu rerum omnium à Baſilio erat geſtum, vt neq; maiori contentione, neq; maioribus copijs inter Lituanos, & Moſchos vnquã certatum fuiſſet:

fuiſſet: Hic Sigiſmundus, & ſi eodem tempore alijs quoq; bellis Scythicis, Valachicis, atq; Turcicis deſtrictus eſſet, tanta tũ animi magnitudine in bello Moſchico ſuſcipiendo fuit, vt nullum aliud bellum gerere videretur: non terruit illum Maximiliani Cæſaris inſperatum cum Moſcho fœdus, non copiæ ab illo ſuppeditatæ gerendi belli, non ipſius Baſilij exercitus ante hanc diem inuictus. Incredibili enim celeritate exercitu ex Lituania collecto, militibus etiam ex Polonia accerſitis, magno animo aduerſus hoſtem contendit, ac Boryſthene amne ſuperato, cum hoſte acerrimè conflixit, quem memorabili pugna deuicit, non in præſens tantùm ſed etiam in poſterum: nam eo prælio videntur omnes vires concidiſſe Moſchorum, quæ antè hac graues Lituaniæ ac inuictæ videbantur eſſe: & quæ ante illam cladem tantæ fuerunt, vt Moſchi præ ſe cæteros mortales omnes contemnerent, quibus deuictis, tãta gratulatio omnium eſt ſubſecuta, vt etiam Romæ à Leone Decimo ſupplicatio Sigiſmundi nomine decerneretur, ſingulari genere verborum & numero dierum. Cùm enim in Leonis ſenatu Nicolaus Wolski legatus, hic Sendomirienſis Caſtellanus, expoſuiſſet & genus hoſtium & victoriæ modum, res digna patribus illis eſt viſa, publica ipſius vrbis Romæ gratulatione, ac ſupplicatione ſingulari. Supplicatum itaq; fuit, totaq; vrbe dies feſti, atq; ludi eius victoriæ nomine fuerant inſtituti, dolente ac mœrente Maximiliano Cæſare, qui captiuos etiam ipſos, per hunc iſtum Nicolaum Wolski Leoni miſſos, intercepit, in Moſchouiamq; contra ius gentium remiſit. His victorijs atq; triumphis initia re-

gni sui Sigismundus consecrauit, docuitque se eum regem esse, qui & domi regnum legibus tenere & foris armis tueri posset. Neque verò hoc bello tantùm illius animi vis extitit incredibilis, sed multis etiam alijs bellis grauibus ac difficilibus. Nam cùm vix à Moschico bello respirasset, Scythiam magnis copijs, Russiam prouinciam ferro atq; igne vastantem incredibili virtute ad WisnioWicium superauit: illaq; pugna, primus regum omnium, Scythas docuit, pacem bello meliorem esse. Quid autem Valachia ipsa, Turcicis exercitibus contra Sigismundum munita atq; instructa, cùm huic regno periculosissimè immineret, nónne ad Obertinum postremo ab hoc rege deuicta, pœnas temeritatis suæ dedit, vestroq; imperio, hoc isto Ioanne Tharnouio duce, parere est coacta? Iam verò Moschouia, cùm iterum fractas illas vires suas ac desperatas repeteret, bellumque maximum pararet, non ab hoc Sigismundo iterum deuicta bello maximo funditus corruit? Ad quod bellum gerendum Sigismundus, hunc istum Tarnouium Imperatorem, ad conseruandum hoc regnum natum, miserat: qui capto atq; euerso Starodobo, ingenti hominum strage, Moschos in perpetuum deuicisse iam videtur. Prætereo alia bella varia atque infinita, quæ Sigismundus gessit, non libidine regnandi, neque studio gloriæ incensus, sed amore religionis Christianæ conseruandæ. Cùm enim Poloniæ regnum Aquilonem versus vltimum sit regnorum omnium: gens ista regiones finitimas habet inimicissimas, partim Christiano, partim verò Romano nomini. Quare Sigismundus cum his assiduè bellum gessit, nō vt finitimarum rerum potiretur, sed vt religionem Christianam contra Scythas atque Turcas: Romanæ verò sedis nomen contra Moschos atque Walachos tueretur: quod hæ gentes huic sedi, hoc isto dissidio Græcorum cum Latinis, sint omnium inimicissimę. Solus ergo Christianorum regum omnium Sigismundus non pro augendo, sed pro retinendo regno: non pro sua libidine, sed pro Christiana religione bellum cum tota Asia gessit, cuius Asiæ opes cùm magnis ac insperatis victorijs crescere indies videret, seque præ cæteris periculis illis proximum esse sciret, Christianos autē principes mutuis bellis dissidere videret, prouidendum sibi, regnoque suo putauit. Quapropter summa ope est conatus Christianos principes in mutuam gratiam reducere, illorum concordia ac conspiratione suas opes atq; rationes contra Turcarum tyrannum firmare, vt minùs potens, minusq; formidabilis tyrannus ille vobis esset. Quapropter & Maximilianum Cæsarem reconciliata iam gratia Viennā adierat: cuius etiam hortatu Vladislaus frater Hungariæ rex, cum Ludouico filio, eò quoq; venerat, quo in conuentu summorū regum ille ostendit, docuit, monuit, Turcarū opes tantas esse, vt ab vno Christiano rege superari non possint, in cōcordia ac mutua pace spē esse, sine qua nihil esset Christianis salui. Itaq; Sigismundo authore atq; duce, iacta erant Viennæ fundamenta communis auxilij: quæ tamē sorte quadam rebus nostris aduersa non diu manserunt. Nam & Maximil. & Vladislaus vita functi, ambo spem Sigismūdi fefellerunt. Non cessauit tamen Sigismundus agere, & facere omnia, quo potentiæ Turcarum occurreret. Quare auxilia

vndique contrahebat: cum finitimis fœdus & amicitias iungebat, neque verò his solis contentus fuit, sed etiam cùm sciret Neapolim atq; omnem illam oram Apuliæ, societate Turcici belli cum Polonia coniungi, amicitiam Italiæ expetiuit, hancq; Bonam reginam ex Sphortia familia clarissima atque totius Italiæ nobilissima, ducem Bari in matrimonium accepit: vt hoc ceu quodam illustri ac sancto pignore, socium se belli ac periculorum omnium Italis profiteretur esse. Verùm cum hac ista spe finitimorum ac externorum auxiliorum frustra pēderet, solusq; sæpiùs cum summo rerum suarum discrimine cum Turcarum ducibus confligeret, de regnoq; suo iam planè dimicaret, fœdus ad extremum cum Solimāno fecit. Quid verò illi aliud faciendum fuit? solus erat: opem ferebat nemo, spes ipsa restabat nusquā: regnum porrò suum videbat omnibus Turcicis bellis ac periculis esse propositum. Quid tandem quęso est, quod quis Sigismundum huius ipsius fœderis nomine reprehendat? cùm videat vnum è duobus illi fuisse necesse, vt aut regnū suum in postremum discrimen adduceret, aut fœdus cum Turca faceret, quod tamen ille non fœdus potiùs, quàm inducias sibi putabat datas esse parandi belli. Nouerat enim ille à Turcarum tyranno non fide, neque religione: sed occasione atq; tempore fœdera pōderari. Quare etsi ille fœdus illud sanctissimum esse ducebat, tamen quod nihil huic hosti crederet, inter fœdus illud, rationes suas summo studio futuro bello parabat, vt si quando illi necessariò cum Turca belligerandum esset, eò paratior, instructiorque in aciem contra illum prodiret. Meminerat, sæpiùs se conflixisse

xisse cum hoste summo cum periculo, Ludouicum etiam regem, nepotem ex fratre suum, viderat vitam, & regnum profudisse, cùm incertorū auxiliorum spe bellum Turcicum mallet, quàm fœdus: cuius consilia nunquam probabat Sigismundus, summoq; studio à bello illum reuocabat, ostentabat illi Rhodum atq; Coum nobilissimas insulas consimili spe perijsse: docebat Carolum Cęsarem impeditum esse bello Gallico atque Italico, Ferdinādum autem Rusticano: Germaniam etiam totam, religionis cōtrouersia dissidentem, commemorabat: nusquam spem superesse: pręstare fœdus facere, quàm bellum incertum gerere, cuius fidelissimis consilijs cùm Ludouicus non obediret, vitam simul cum regno amisit. Qua in re Sigismundus, quàm sapiens rex atque fortis fuerit, ostendit, qui Rempublicam tanquam in alto nauim pro ratione tempestatū, & locorum, & temporum dirigēdam esse ducebat, vt quid tempus Reipublicæ poscat, aut quid vetet in primis sapienti regi sit prouidendū. Interea tamen Sigismundus quoad vixit, cum bellis mutuis Christianorum arderent res, ille non quieuit, sed assiduis bellis pacem regno suo quęsiuit. Nunquam quenquam bello lacessiuit, nunquam nisi lacessitus bellum gessit, propterea etiam (credo) victor semper extitit: singularisq; illa huic vni concessa erat gloria, quòd hic solus regum omnium in Polonia nunquā victus fuit, nisi fortè quis illam acceptam calamitatem apud Socalium bello Scythico huic adnumeret: quæ, temeritate ducum, absente rege bello commisso, à Scythis accepta fuit, quam tamen calamitatem ille postea infinita hostium cæde compensauit: sic ille

cùm nihil temerè, nihil abiectè, neq; demissè, sed summo consilio, magno, & inuicto animo cuncta gereret, facilè fuit inuictus. Res etiam nostras, cùm armis vix posset, fœdere à Solimanno vindicauit, quas ille aut perpetua pace cum hoc hoste sanciuit, aut si belligerandum nobis erit, paratiores, instructioresq; aduersus Turcarum opes reddidit.

Reliquum est, vt de clementia ipsius pauca dicamus, sine qua & sapientia nihil prodest regibus, & iustitia etiam obest, & fortitudo ipsa nocentior fit suis, quàm alienis, nisi ipsius clementiæ moderatione temperetur. Hæc enim ferocem animum regis, ferum & indomitum contra regni hostes emollit, suis mansuetumq; ac benignum reddit: vt hac ipsa virtute rex hostem ab amico, peregrinum à ciue, innocentem à reo secernat: reis etiam ipsis, fragilitatis ac imprudentiæ in hac eadem virtute apud regem perfugium est, hæc ista virtus in consilijs, in iudicijs, in bellis regũ versetur necesse est, si reges non Tyranni illi volunt perhiberi, hic enim regiæ Celsitudinis ornatus est: hæc illorũ cõmendatio est summa: hæc sola atq; vnica ad immortalitatem illis restat via, deniq; ex hac ipsa excellenti & planè regia virtute nascitur suauissima regum ipsorũ memoria: gratumq; ac iucundum illorum versatur apud suos desiderium. Vnde enim sunt vestræ istæ lacrymæ? vnde hæc est misericordia, quam nunc vos præstatis mortuo? eblandita credo hæc sunt à vobis spe vllà cõmodorum vestrorum, & non potiùs expressa vestigia mœroris vestri, recordatione illius optimi atq; clemẽtissimi viri, qui benignus in bonos, mitis in reos, indulgens in omnes fuit? nunquã ille arrisit vitio,

vitio, nunquam detraxit virtuti, nunquã blandiens parti se dedit alicui: sed cùm rem ipsam sequeretur, hoc vnũ propositum illi fuit, ne qua in re aberraret à vero: tanta æquitate ac clementia, vt rerũ ipsarum ac criminum magnitudinem, cum rerum infirmitate conferret: virtutem etiam ipsam atque innocentiam, ne approbatione insolesceret, aut dissimulatione, aut leui reprehensione, tẽperabat. Iam verò ipsas parteis magnis sæpe odijs incensas, summa grauitate ac æquabili erga vtranq; voluntate audiebat. Possem hoc loco magnas inimicitias clarissimorum virorum commemorare ex Reipublicæ caussa susceptas, nisi & vos meminisse scirem, & ipse præterire hanc ignominiam vellem, ne commemorando notare videar authores ipsos. Dabo hoc ergo illorum authoritati: ab hisq; vobiscum vnà petam, vt cõmunis salutis caussa remittant animos, æquosque ac placatos retineãt huius istius exemplo regis: qui, cùm rex esset, possetq; delinquentem coërcere, æquus tamen vtriq; fuit, monereq; ac hortari, interdum etiam rogare ad pacem suos maluit, quàm lege, vi aut minis impellere: ferebat enim æquo animo omnes, in liberaq; Rep. non solùm animum, sed etiam odium liberũ esse debere duxit. Hãc libertatem ille liberorũ populorum cùm summã esse sciret, vt videlicet, & amoris, & odij par sit apud ciues ratio, ipse quoq; odia multorum in Rep. pertulit, si tamen odium est dicẽda libera expostulatio subditi cum rege. Cùm enim benignitas ipsius atq; clementia nimia quibusdam, aut etiam nonnullis in rebus remissior videretur: reprehendi, se palàm in senatu patiebatur: sententias in se dictas patienter fe-

rebat, & eas æquissimo animo refellebat, aut illis cedebat, & secundum illas, quod admittebat, corrigebat. Iam verò in comitijs ipsis, nullius regis in Polonia aures vobis ac vestris legatis benigniùs vnquam patebant. Attente perorantes vestros legatos audiebat: postulata vestra cleméter accipiebat: stultitiam multorum sæpe ac intemperantiam perferebat. Nunquã ille aspero verbo, aut immodestius *misso excanduit: nunquã iracundia exiluit: quam ille cum omnib. virtutibus continentiæ, grauitatis, iustitiæ ac humanitatis, à se remouisset, facilis in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis, admittendisq; fuit. Quanto enim motu, quanta contentione illa ad Leopolim Valachico bello pro vestra libertate cum hoc rege egistis? cùm quædam non legitimè fieri: quædam etiam negligi ab illo vobis videntur: quæ tum grauitas, quæ animi æquitas, qui modus, quæ patientia huius regis, quæ vestra libertas actionis tum fuit? & tamen cùm iustè fortasse nonnullis irasci posset, neminem vestrum ne asperiori quidem verbo propterea appellauit, ita, vt etiam illius ipsius actionis authores atq; duces, maximis affecerit propterea præmijs, veluti hos duos fortissimos ac coniunctissimos fratres, Petrum ac Martinum Sborouios, quorum in Republica singularem fidem, obseruãtiam verò erga se summam cùm esset expertus, vtrunque honore senatorio affecit, quorum exemplo ille ad tuendam Rempublicam, caussamq; communem agendam, multos fortes viros ac industrios ex ordine vestro excitauit, veluti hos duos summa spe ac virtute in caussa communi cognitos, Petrum Boratinki Ruthenum, & hunc

*Emisso.

& hũc Stanislaum PodlodoWski ex Sendomiriensi municipio equitẽ, qui cũ in comitijs nuper Pitrakouiæ habitis, quæ postrema Sigismundo fuerunt, grauiorem caussam Reipublicæ suscepissent, quàm vt vtriusque ætas pati videretur: sic tamen à Sigismundo auditi sunt, vt etiam Stanislaum PodlodoWski de libertate vestra liberius differentem, lacrymans audiret, & cùm hic Sigismundum in Polonia non imperatorem, sed regem esse diceret, legibusque illum certis regnare oportere, summa cum libertate orationis dissereret: annuit ille: ipsoque vultu ac intuitu significauit, se quoque non Imperatorem velle esse, sed regem. O virum omnium literis, sermonibus ac monumentis celebrandum, & dignum, qui non dico homines, sed Deos ipsos regeret, nõ illius tum maiestatis auertit illi à dicẽte Podlodouio oculos: non aures illi clausit regiæ potestatis conscientia. Imò verò vidit, audiuit, ac summo studio audienda sibi ea putauit, quæ liberè de Republica à Podlodouio dicebantur. Dixisses hæc in Neronis senatu Podlodoui? aut alicuius regis Italiæ aures hac istà libertatis voce appetisses? Postremum illo in loco (mihi crede) constitisses, ac vltima vox tibi illa fuisset, quæ tamen ipsa grata Sigismundo fuit, iucunda nobis, gloriosa verò nunc est ipsi tibi. Summa hæc est clementię laus, equites, Sigismundi regis, & haud scio, an omnium maxima, in libera Republica liberas velle versari hominum voces, liberas sententias: denique liberas expostulationes, monitiones ac reprehensiones ferre. Quę qui rex non fert, aut in Republica nõ probat, non rex, sed immanis est tyrannus, qui vt homines liberos in ciuitate non fert: ita

neq; linguas liberas ferre poteſt, nec iniuria. Tyrannus.n. ipſe viuit cũ omniũ inuidia, iniuſtè ac impiè, ſine fide, ſine amore, ſine vllo beneuolétię vinculo, vt meritò fidat nulli, credat nemini, nulli religioni, nulli legi pareat. At Sigiſmũdus cõtra, omnium, qui vnquã fuerunt, rex mitiſſimus atq; clementiſſimus cùm meminiſſet liberi populi regẽ ſe eſſe, certa religione ac certa fide regnãtem vobiſcũ non vt cum ſeruis, ſed cum liberis, nõ cum ſubditis, ſed cũ ſocijs atq; amicis, ſumma beneuolentia in hac Repub. viuendum ſibi eſſe duxit: vt ex æquo & audiret ſuos, & audiretur à ſuis. Quare ita ille vobiſcum vixit, vt nõ tantùm aures illius, ſed ipſius etiam vitę priuatæ receſſus nobis paterent. Aperta ſtabant illius cubicula, patebant atria, peruia erant nobis illius penetralia, nũquam excludebamur, niſi cùm erat neceſſe. Admittebamur, adſtabamus, audiebamur: liberè querimoniæ de aliorum iniuriis apud eum nobis erant, ac qualibet de re facilis aditus, ac penè aſſiduus cum illo conuictus nobis fuit, vt nõ ſolùm mens, ſed oculi etiam noſtri liberè in vita ac in omnibus cubiculis ipſius verſarẽtur: in quib. nullos mores tyrannicos, nullas contra libertatem noſtram machinationes, nullum regni dedecus, nullam turpitudinẽ, nullam deniq; intẽperantiam cernebamus. Omnia erant in illius integerrima vita, honeſta: in cubiculis verò, decora, ac cum ſumma regia dignitate, atq; veſtra libertate coniuncta. Iam verò quoties progrediebatur è thalamo, in publicumque ſe ac in turbam dabat, quanta tum, Dij immortales, oris illius dignitas? quæ maieſtas? qui hominis illius habitus? qui inceſſus? qui comitatus fuit? quàm aptus? quàm concinnus? quàm grauis? quàm cultus? quamq; ſummo rege dignus? quib. rebus cùm in animos hominum flueret, ac mentes omnium hac tanta maieſtate occuparet: non timuit venena, non inſidias, non conſpirationes vllas verebatur, propterea etiam carebat prægustatoribus, quibus tamẽ ipſis interdum ad ſpeciem vtebatur magis, quàm ad aliquã neceſſitatem. Senatorum turmis ac equitum incedentis latus claudebatur, non doryphoris hiſce, neq; ſeruis mercenarijs: indignum enim bono rege putabat eſſe, metum, in ſuo regno præ ſe ferri armis, ac in cœtu ſuorum hoſtem vereri, ac propterea ab armatis ſeruari. Tyrannorum ſunt iſta præſidia, equites, & malè cogitantium hominum de rebus communibus. Fide Sigiſmundus ac beneuolentia veſtra ſatis ſe munitum putabat eſſe: neminem etiam è ſuis metuebat, cùm æqualiter omnes diligeret, omnibusq; ex æquo ſe amabilem præberet. Tantumque hac iſta fiducia veſtri profecit, vt quietè primùm ac tranquillè vitam vobiſcum degeret: deinde ſtudijs veſtris incredibiles huic regno felicitates atq; opes afferret. Qua enim fide ac voluntate erga hunc regem vos fueritis, teſtantur multa atq; præclara facinora, huic regi virtute veſtra parta, qui cùm talem ſe regem gereret in omni officio ſuo ac munere, vt ad ſummam nihil à vobis in eo deſideraretur, meritò tales vos quoq; erga illum geſſiſtis, vt ob ſumma atque ampliſſima illius in vos ac Rempublicam veſtram beneficia, patrẽ patriæ vna voce hunc appellaretis: qui honos poſt conditã Poloniam huic ſoli à vobis eſt habitus: & cùm eum, quem natura mortalem genuerat, vos immortalem eſſe cuperetis, hunc

Sigiſmundum Auguſtum filium, pignus eſſe voluiſtis fidei ac voluntatis veſtræ erga Sigiſmundū ſempiternum. Nam cùm hic Auguſtus admodum puer eſſet, ſoloque illo omnes patris ſpes niterentur, & cùm id vobis per leges liberum eſſet, hunc vos honorem patri habuiſtis, vt hunc alium ipſius, tum autem puerum, nec tum ad imperium ætate maturum, magna tamen ſpe præditum: regem viuo patre omnibus veſtris ſuffragijs ſalutaretis, hancque incredibilē voluptatē patri de filio daretis, vt is veſtro beneficio filium ſucceſſorem ſibi paratum videret, cui nomen Iagellanæ gentis ac familiæ ampliſſimæ dignitatem, regnumque patrium atq; auitum traderet. Magna hæc veſtra erga Sigiſmundum voluntas, ſummum etiam ſtudium veſtrū fuit. Hanc mentem vt retineatis, mortuoq; illi conſeruetis, veſtræ fidei, veſtræ conſtantiæ eſt, equites: tum verò, vt parem animi voluntatem retineatis in ipſius progeniem totam, quam reliquit, vos ille orat atq; obteſtatur. Aſpicite, equites, hanc lugubrem turbam, hæc fletu deformata corpora, hic filius ipſius cariſſimus, rex veſter eſt: hæc verò illius eſt fidiſſima ac ſanctiſſima coniunx. illæ autem mœſtæ ac dolentes tres filiæ. Hūc cœtum atq; ſobolem clariſſimam regis veſtri colite, equites, ac ſumma veneratione, ſummaq; obſeruātia habeatis. Tu etiam, Sigiſmunde Auguſte, ſuſcipe hunc ordinem, cuius virtute pater tuus fuit inuictus. Vides in quę pericula regnum incidit: quos hoſtes habeas, quos etiam metuas conſidera. Circumſtant te vndique pericula: aut auxilijs deſtitutos nos vides eſſe: nuſquam in finitimis, nuſquam in alienis præſidijs ſpes eſſe, vndique circumfuſa premit te Aſia, hinc ex Hungaria imminet tibi Turcia, hinc Scythia, hinc bellum renouat Moſchouia. Germania poſtremò ipſa referta genere ac ſanguine tuo, non ſatis tuta tibi denunciat. Vides quàm in medio relictus ſis ſolus, vt ſecundum Deum, ſpes tibi nuſquam reſtet, niſi in hoc ordine ac in paterno imitationis exemplo: quod ſi tibi propoſueris, & ſi dies atque noctes in eo recognoſcēdo fueris, inuenies profectò, quomodo hæc, quæ tibi ampliſſima pater reliquit conſerues. Nihil enim tibi poterit accidere noui, quod in regnando pater tuus non viderit aut non fuerit expertus: tu modò ſapientiæ ipſius ingrediare veſtigijs, ad exemplumque paternum mentem tuam in rebus optimis exerceas, ſenatui pareas, iuſticiam colas, æquus omnibus, addictus nulli fias, religionem Chriſti comiter conſerues, rem militarem augeas, benignius in omnes: pius ac clemens in tuos fias, & breuiter ijſdem itineribus ad virtutem eas, quibus pater tuus peruenit. Suſtines eius rei non mediocrem ſpem. Eſt in te præſtans vtroque genere natura, eſt etiam quod adoleſcentia tua fert, vſus rerum magnarum, omnium ora atq; oculos vides eſſe in te vnum conuerſos, cùm te intuemur, tum de Sigiſmundo patre tuo, tum de maioribus cogitamus. Veniunt enim nobis in mentem, veniunt, te intuentibus, Iagellones illi veteres: Vladiſlai item, Caſimiri atque patrui tui, clari viri: quorum virtute, dignitate atq; exiſtimatione, apud omnes gentes fuimus illuſtres: qui ſi quis mortuis ſenſus eſt, memoriam nominis ſui, dignitatem huius regni, ac omnium noſtrum ſalutem tibi commendant: à te petunt, vt ſuſcipias cauſ-

ſam noſtram, vtque hanc Rempublicam, & pro illorum dignitate, & pro tua gloria, ac pro noſtra ſalute adminiſtres. Idem moriens tibi mandat pater, atque hoc in loco iacens à te poſtulat. Adeſt enim profectò, adeſt illa vis hîc, coram qua hoc mortale vigebat corpus, & qua hoc iſto corpore ad noſtram ſalutem vſa eſt: hæc inquam vis diuina aq; immortalis patris tui, hîc coram adſtans, te intuetur, tuam fidem implorat, hæc abs te petit, vt ea omnia, quæ in templis, quæ in foro, quę in regno hinc decedens reliquit tibi pater, virtute, fide atq; conſtantia tua conſerues ac defendas: vtque memor ſis, te Polonię regem eſſe: in tua perſona huius Reipublicæ faciem expreſſam eſſe, vtque ob id non publica tantùm, ſed etiam tua priuata (ſi tamen quid tui priuati hoc in regno eſt) vt ea, inquam, omnia ad ſummam ac ampliſſimam regiam dignitatem tuam referas. Quòd ſi tu qua in re titubaueris, aut ab officio tuo deflexeris, cadet hoc regnum, ſtare diu non poterit. Tua enim ſapientia illud nitatur, tua iuſtitia ſtet, tua virtute defendatur, denique tua clementia floreat, neceſſe eſt: hoc magnopere abs te flagitat pater, hoc nos ſperamus, hocque debitum munus abs te expectamus. Vos etiam Patres conſcripti, quos diuina ſors quædam huic regi fecit ſuperſtites, manete in hac cuſtodia Reipublicæ, in qua vos ille viuus collocauit, vigilate, multæ ſunt inſidiæ nobis, multæ inimicitię, hoſtes infiniti: pericula verò tanta, quanta poſt conditum hoc regnum non fuerunt. Nuſquam ſalutis ſpes oſtenditur, niſi in veſtra concordia. Erigite vos, per Deos immortales, ac odia, ſi quæ nobis inſunt, Reipublicæ cauſſa ponite, vt commune officium ſenatorium, communi animo ac voluntate defendatis. Quid enim ſalui in hoc regno fore putabitis, diſtracto in partes ſenatu, variatis veſtris ſententijs, equitibus poſtremò ipſis, veſtris inimicitijs diuiſis atque incenſis? Iam verò metus externi hoſtis ac imminentis periculi, vos in mutua pace atque beneuolentia contineat: quæ res ſemper apud optimos ac pręſtantiſſimos ciues plurimùm potuit, vt, quo die Magiſtratum inirent, eodem in gratiam redirent, turpe ſibi fore rati, cùm in Repub. eadem ſocietate coniungerentur, nõ eadem eos fide coniungi: quę ibi eſſe nequit, vbi concordia eſt nulla. Fecerunt hoc illi veteres ſine Deo homines Gręci, Scipiones, Lepidi, Metelli. Vos qui certo ac vero Deo viuitis, non facietis? præſertim cùm finem legis veſtræ, caritatem ſciatis eſſe: quam ſi ex ordine veſtro tollitis, & Remp. amittetis, & voſipſi peribitis. Non eſt enim, quod quis ſperet rectis conſilijs ibi locum eſſe, vbi caritas eſt nulla, & vbi in locum huius ſucceſſit odium & iracundia. Ira enim viri, Apoſtolo teſte, iuſticiam Dei non operatur. Quid dicam odium ipſum? quod cùm inueterauerit, animi lumen extinguit, denſaſq; menti tenebras offundit. Veniant vobis in mentem, Patres conſcripti, quanta odia illa Græcorum, quanta Romanorum, quãta etiam hæc iſta recentia Hungarorum fuerunt: quibus odijs potentiſſimæ nationes ac florentiſſima imperia corruerunt: ſenatorũ (mihi credite) culpa illa fuit. Dum enim ſe quiſque in Republica oſtentat, dum potentiam ſuam iactat, dum operam venditat, poſtremò dum ſe magnum vult videri, calamitate communi, & ſenatus, & plebs vna petit. Ne hoc ſinat Deus *Iacob. I.*

optimus maximus in cuius cura ſumus, vt hoc inclytum regnum, hic inuictus populus, veſtras diſcordias publico luat interitu. Quare vincite per Deos *Veſtros immortales animos*, Patres conſcripti, ac illos retinete in officio, plus apud vos valeat malum publicum odio priuato veſtro. Date hoc Reipublicæ, Patres conſcripti, date nobis, date ſaluti communi, date vobiſipſis, coniugibus, liberiſque veſtris, quorum ſupplicio ac interitu expiabuntur, mihi credite, diſcordiæ veſtræ, niſi prouidetis. Reijcite controuerſias priuatarum rerum: ſit Reſpublica ſeges & materia veſtræ gloriæ. Hanc exercete per Deos immortales, Patres conſcripti, quæ multis circumſepta hoſtibus, ac magnis vndiq; cincta periculis, vobis ſupplices manus tendit, vos orat atq; obteſtatur, vt reconciliatis veſtris animis, ſaluam atque incolumem illam velitis eſſe, & certè talem, qualis Sigiſmundo regi fuit. Hoc res ipſa publica, hoc etiam Sigiſmudus à vobis ipſe poſtulat: qui hunc filium ſuum clariſſimum atque optimũ reſpectans, vos ex alto intuetur, à vobiſque petit, per Deum ipſum, quem caſtè, religioſeque in Polonia coluit, per Rempublicam, quam ampliſſimam vobis reliquit, per ſalutem veſtram, quæ illi vita propria carior viuẽdi fuit, vt cum hoc Auguſto rege, filio autẽ ſuo cõiuncti inter vos fideliſſima gratia, & religionem Dei Opti. Maxi. & dignitatẽ Reipublicæ, & ſalutem omnium conſeruetis. Non eſt, non eſt tergiuerſandi locus: mouent omnia, vrgent omnia atque inſtant. Quantum tandem huius morte hoſtium animos creuiſſe putatis? Num Moſchouiam? num Scythiam? num Turciam, atque Valachiam, parum huius morte ſperare cœpiſſe

cœpiſſe exiſtimatis? Occaſionem, mihi credite, huius morte, ad occupandam Poloniam ſibi oblatam eſſe nationes illæ arbitrantur: quæ quidem omnes nullis vobiſcum neq; legibus, neq; certo pacis iure ſunt coniunctæ. In concordia ergo veſtra, ac in mutua beneuolentia ſpes omnis ſita eſt ſalutis communis, atque huius Reipublicæ retinendæ. Quæ nunc morte regis ſui exanimata, ac propè conuulſa ſedibus ſuis, ad complectendum conſeruatorem ſuum gemens ac mœſta venit: illi gratias agit mortuo, tibiq; in primis, ſumme Deus, qui hunc hominem ad genus humanum cõſeruandum, & ad hoc regnum conſtituendum in terras miſeris: cuius beneficio ad hanc diem ſtant res noſtræ, ac cuius opera hoc regnũ floret ingenijs, valet opibus, pace ac ocio fruitur, ac legibus optimis viuit: huius poſtremò monumenta multa ac præclara æternitate ipſa conſecrata aſſiduè intuetur. Tibi nos, Sigiſmunde, hæc omnia debemus, tibi hęc accepta ferimus, tua munera ſunt iſta, tua ſumma beneficia. Per te nos illuſtrati ſumus, per te exteris gentibus cogniti: te authore atq; duce, Polonum venerabantur nomen omnes gentes, Græcæ, Latinæ, ac Barbaræ: tuis victorijs hoſtes noſtri debilitabantur: tuo fœdere ac ſocietate amici noſtri lætabantur. Tu iudex regum, tu pacificator gentium, tu moderator nationum ac conſeruator omnium fuiſti. Tu hanc Rempublicam affinitatibus primò, deinde cõiugijs cum exteris nationibus coniunxiſti: tu author legum noſtrarum, tu magiſter morum ac diſciplinæ fuiſti: hem noſtra lux, noſtrum deſiderium, Sigiſmunde iaces. Ad quem nunc confugiemus? à quo opem petemus? quem hoſti-

bus nostris opponemus? qua pace, quo bello, quo fœdere nitemur? ô acerbã mihi, equites memoriam harum rerum omnium: ô flebiles exequias: ô vitam infelicem, quę orbata es hoc isto rege atq; patre. Tibi enim morte huius ornamenta sunt detracta, tibi præsidia adempta, tibi solatia sublata: solus hic restat tibi dolor, mœror ac gemitus: in quo tamen ipso luctu ac mœrore nostro, Sigismunde Auguste rex, ad te venimus: tibi nos penitus tradimus: tu spes nostras, patris tui morte fractas, restituas: tu salutẽ conserues: tu libertatem nostrã legib. atq; armis defendas. Vos etiam, equites, atq; vos Patres conscripti, memoriam regis vestri piè, inuiolateque seruabitis. Plura ne dicã tuæ me, Auguste, lacrymæ, impediunt, vestræque equites, non solùm meæ: quibus mouemur, vt à Deo precemur, quo Deus huic mortuo propitius, nobis verò benignus velit esse.

TERTII BELLI DESCRIPTIO, QVOD MAGNVS RVTHENORVM IMPERATOR CONtra Liuones gessit, an. 1558. quo ciuitas & prouincia Torpatensis a principe Moschouitarum expugnata, victa, & subiugata est.

Atrox & memorabile prælium gesserunt Liuones contra Ruthenos anno Domini 1500. sub ordinis Teuthonici Magistro D. Waltero à Plettemburg, excelsi animi, & magnæ industriæ viro. Nondum vana doctrina, aut vlla hæresis eos à Catholicismo transuersos egerat, sed priscam, auitamque religionem summa pietate & fide colebant. Igitur cùm Teuthonicus Magister cum Ruthenis confligere statuisset, publica seruitia, & solennes Litanias triduo seruandas indicit paulò post Natalem Virginis matris, vt communibus votis diuinam opem, & prosperum prælij euentum obtinerent. Conscribit deinde Magister Præfectos, & Commendatores vniuersos cum nobilibus totius Prouinciæ, quibus copias, & auxilia sua coniungunt quatuor Liuoniæ episcopi, Rigensis, Torpatensis, Riualiensis, & Habselensis. Rigensis mille Germanos equites adducit. Torpatensis, quingentos. Riualiensis & Habselensis, itidem quingentos simul, ita vt Magister Teuthonicus septem haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curonum, qui populi sunt Liuoniæ. Hoc exercitu Magister Ruthenorum fines inuadit, arcesq; & oppida quædam expugnat. Inde ipso exaltationis Crucis die ad vrbem Plescouiam tendunt. Iuxta hanc sita est planiceis duorum milliariorum amplitudine in quam vbi deuenere, obuiam illis procedit Ruthenorum imperator, cum centenis millibus armatorum, qui in duodecim acies distributi erant. His adiuncta erat ingens Tartarorum manus triginta millia conficiens. Itaq; Teuthonicus Magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo aduersus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem, procedendum videt, nequicquam de victoriæ spe remittens, fortunã belli tentare statuit, & paucis suorum animos cõfirmat. Præclaram sanè victoriam, inquit,

ô milites hodie nobis obuenturam de numinis benignitate,& veſtra omnium fortitudine facilè mihi promitto, In cauſſa iuſtiſſima, Dij non poſſunt non eſſe propitij. Vos tantummodo priſtinæ ſtrenuitatis & cōſtantię memores, exiſtimate vos, decus, gloriam, patriam, libertatem, & religionem, in dextris veſtris portare. Alios fortaſſe ingens barbarę gentis multitudo animo deijceret. Vos verò milites dum cōſidero,& cùm veſtra facta æſtimo, quibus parentes, patriam, aras, & focos, auitamq; aduerſus hæreditarios Catholicæ pietatis hoſtes, fidem ſæpenumero tutati eſtis, eandemque ad extremum vitæ, armis, & ſanguine veſtro vindicare cupitis, magna me ſpes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus veſtra hortantur. Hæc vbi dixit non multò pòſt vtrinq; ſigna canuntur, Teuthonicus Magiſter glandes ferreas,& globos tormentarios, velut crebra, cōtinuaque tonitrua in Tartaros contorquet, inde maximo clamore infeſtis ſignis vtrique concurrunt, gladijs, lanceis, omniq; telorum genere res geritur. Tartari, & Moſchouij arcubus,& ſagittis aſſueti, denſiſſimo, creberrimoque telorum iactu æthera obumbrant, quæ tamen vniuerſa penè irrita aërem verberant, donec vltro in terram decidunt. Ingens ibi ſonitus, ad cælum attollitur, bombardarum fulmina, armorum fragor, vulneratorum gemitus, pereuntium clamor, tympanorum ſonitus, equorum hinnitus, omnia & Martem,& mortem referebant. Tartari vbi prælio fuſi, fugatiq;, ſuccedunt duodecim Moſchouiorum acies, animis, & virtute recentes. Teuthonici cæſis, Tartaris vbi bellum recrudeſcere ſentiunt, quantò maiorem hoſtium vim prioribus ſuccedere

cedere conſpiciunt, tantò maioribus animis in hoſtes irruere,& velut ab integro noua virtute reſumpta, ingenti cum fremitu cæſim, punctimq; confligere, vergente iam adveſperam die, qui ex Moſchouijs ſupererant, furtim ſe Pleſcouiam ſubducunt. Prælio ita dirempto, compertum eſt ex Teuthonicorum agmine vnum duntaxat interemptum: Moſchouiorum verò & Tartarorum circiter centena millia trucidatos, vt duobus milliaribus cadauera paſſim diſperſa iacerent. Memorabilis hic erat triumphus & ſingulare virtutis, & fortitudinis exemplum, ac dignum, quod ſempiterna memoria donatum, nunquam aboleatur. Moſchouiorum Imperator, (qui ipſe in aciem non prodierat) cum ſummo ſtupore admiratur tantum exercitum, tam exigua manu, tam turpiter cæſum & proſtratum, atq; illico pacē quinquaginta annis cum Teuthonibus firmat. Qua inita, omniq; bellico tumultu cōpoſito, legatū magnus Moſchouię dux ad ordinis Magiſtrū ablegat, rogans, vti vnumquempiam ex ferreis illis militib. (Rutheni Teuthones ferreos vocabāt) qui tantā Moſchouiorum multitudinem fuderant, ad ſe mittat, ſe vnà cum legato obſidem mittere, ferreum illum virum non inhonoratum, indonatumque ad ſuos reuerſurum. Magiſter Teuthonicus haud inuitè vnum è militibus cataphractum equitē Moſchouiam verſus deſtinat, quem vbi Moſchouię princeps aduentare accipit, confeſtim vniuerſis ducibus, nobilibus, & Præfectis ſuis denunciant, vti præſcripto die Moſchouiam conueniant, nouum, viſuque dignum ſpectaculum eos habituros. Deſtinato die cataphractus in apertam planiciem iuxta aulam prin-

cipis,numerosa(vt fit)populi corona, circumstante, procedit,& huc,illucq; obequitans,petasum è capite cuiuspiam circumstantis abripit, eumq; in hippodromi centrum proijcit.Illico pleno cursu lanceam in petasum dirigit, eumq; dicto citius cuspide arreptum terra subleuat. Moschouius Imperator eam equitis agilitatem cõspiciens, vrsi in morem (solent id facere Moschouij admirantes)barrit. Rursum cataphractus demissa paululum lancea, in oppositum parietem pernicissimo cursu fertur. Ac tametsi parietem inuasurus videretur, ille tamen protinus intacto muro hastam reducit,& equum retrahit.Illud spectaculum denuo principis, omniumq; circumstantium admiratio subsequitur. Resumpta iterato lancea plenissimo impetu in parietẽ fertur, hastáq; circumuolitantibus vndiq; fragmentis, confringit, Hæc vbi omni dexteritate expedite gessit cataphractus, vocatur ad principem, & accepto insigni munere ad Teutonicum Magistrum remittitur.

Vbi iam quinquagesimus à pace firmata ageretur annus, videlicet anno 1 5 5 0. vt pactæ induciæ propediem essent expiraturæ. Reuerendissimus princeps D. Iodocus à Reck, episcopus Torpatensis magnæ virtutis,& pietatis vir,magnis impendijs, & sumptibus denuo quinquennales inducias à Ruthenorum Imperatore impetrat, talibus conditionibus, si templa Moschouiorum Rigæ, Riualiæ, & Torpati diruta, restaurarentur. Præterea si è prouincia Torpatensi, tributa, quæ exigebat, penderentur, & alijs, si quæ essent, querelis, satisfieret. Quæ omnia si præstarent, pollicetur, Moschouius quindecim annorum pacem deinde concessurum.

surum.Igitur anno 1555. hac quinquennali pace iterum expirante, Teuthonicus Magister, & episcopus Torpatensis Hermannus rursum legatos ad Moschouiæ principem ablegant, pacis expetendæ caussa. Quibus Moschouius dux respondet, nullam se pacem Germanis indulturum,quãdoquidem basilicas suas non reædificassent,nec tributum persoluissent. Cæterùm intercedentibus Moschouij ducis consiliarijs, triennales inducias promittit, modò spondeant, proximo triennio euersa fana restauraturos,&ex prouincia Torpatensi,singulos homines quotãnis singulas marcas tributi loco persoluturos exceptis Catholicæ religionis sacerdotibus,quos ab hac præstatione eximebat. Hæc si facturos se promitterent,& sigillo restaurẽtur, triennalem pacem in gratiam consiliariorum ac ducum suorum cõcessurum pollicetur. Subsignant legati, maximè quoniam episcopus Torpatensis mandârat,vt saltẽ quouis modo pacem referrent. Erat autem consuetudinis, vt & Moschouiæ princeps legatũ ad episcopum mitteret, qui firmandæ & stabiliendæ pacis caussa crucem quandam osculabatur. Legatus vbi Torpatum venit, recusat crucis osculum, nisi episcopus & ciuitas Torpatensis idem, quod legati Torpatenses subsignauerant, suo quoq; sigillo cõmunirent. Habebat id temporis episcopus Torpatensis cancellarium Lutheranis dogmatibus impense fauentem, qui & postea anno 1558. expugnata ciuitate Torpatensi, Habseliæ in carcerem cõiectus, tandem vt facinorosus ignominiosa morte vitã clausit. Is episcopo suadet, vt securè quod petebatur, subsignaret, ac postea spem Moschouiorum eluderet, Liuones eius

esse roboris & potentiæ, vt Moschouius princeps haud facilè eos bello esset appetiturus. His ita peractis, Moschouij legatus ad principem suum reuertitur. Interea nihil eorum, quæ postulata & pacta erant, præstant Liuones. Elapso igitur triennio, bellum hunc in modum exoritur, anno 1558. circa Epiphaniam.

Habebat id temporis Teuthonicus Magister sex militum Germanorum vexilla, quos aduersus regem Polonię in aciem produxerat. Igitur anno 1557. circa ferias Michaëlis veredarium ablegat Teuthonicus Magister ad magnum Moschouiæ ducem, sciscitatur, an legatos ad se mittere debeat pacis diuturnioris firmandę caussa, an verò pace recusata bellum eligat. Respondet Moschouius, Magistrum adhuc sex militum habere vexilla, quos si seruare proponat, nihil opus esse legatis, nolle se ad inducias cōpelli: sin eos dimittere paratus sit, mittendos esse legatos, & de pace sancienda tractādum. Hoc responso accepto, omnes Liuonię proceres congregantur, & quid faciundum consultant. Quidam ætate grandiores suadent retinendum esse militem, facilè animaduerti, Moschouium principem bellum meditari, quandoquidem conuentiones initas Liuones non præstitissent: nequaquam igitur dimittendum exercitum, sed totidem signa denuo conscribenda, eaque in finibus Ruthenorum collocanda. Teuthonicus verò Magister cum alijs quibusdam respondent, non esse dandam Moschouio belli occasionem, dimittendos esse milites. Si quid deinde moliatur Moschouius, superesse adhuc viros & vires, quibus illi aduersum iri possit. Hæc sententia præ-

præualuit, & illico exercitu dimisso paulò post Martini ferias Teuthonicus Magister legatos cum centum equitibus, magno cum fastu, splendore & apparatu ad Moschouium mittit, quibus Satrapam suam coniungit episcopus Torpatensis. Vbi ad magnum Moschouiæ principem ventum, princeps atrium suum auro vndique resplendens ingreditur, aureum solium occupat, corona regia & sceptro insignitus. Apponitur mensa deaurata, seniores consiliarij numero duodecim lateri sinistro assidēt, qui vniuersi ac recepto more, quoties consilium agitari contingit, vestes Leuiticas aureas induti: Magnus verò dux palla chorali seu sacerdotali circumdatus. Assumit pręterea magnus dux duos interpretes, qui Germanicam simul & Ruthenicam linguam callebant. Interrogat Moschouius, an pacem expeterēt? Afferunt illud Liuones, simulque scyphos deauratos à Torpatensi episcopo & ordinis Teuthonici Magistro principi Moschouio missos offerunt. Recipit eos Moschouius, & in proximum triclinium deferri iubet. Moschouius principio recenset eorum perfidiam, qui toties pactas conuentiones elusissent, nec quicquam eorum, quæ spoponderant, & sigillis confirmauerant, præstitissent. Maiorum præterea pietatē, fidem & heroicas virtutes refert, à qua ipsos planè degenerasse ait, cultum diuinum à maioribus acceptū abrogasse, basilicas euertisse, sacerdotes & monachos profligasse: denique nullum pristinæ pietatis & virtutis vestigium retinuisse, nō illos esse ecclesiasticos principes, sed quouis barbaro magis profanos, qui tam in omne vitiorum, flagitiorumque genus propendeant, eoque pacē nul-

Xx

lo pacto illis concedendam. Ad hæc Teutonici respondent: Se ex maiorum dationibus & computu bene subductis, deprehendere nullum tributum Moschouio deberi, quòd autem pacem deneget, id Romano Imperatori se questuros. Respondet Moschouius, quas illi querelas imperatori offerre instituant, qui mandatis eius imperialibus, quibus præceperat, ne templa aut monasteria demolirentur, tam procaciter & obstrepere derogassent? His ita peractis, legati discedunt ad pandochium, equos instruunt, Moschouium principem rogant, ducem itineris concedat, qui in Liuoniam eos reducat. Cæterùm dati à Moschouio duces, per ambages ac deuia legatos fraudulenter circumducunt, ita vt in patriam terram non reuerterentur ante principium Quadragesimæ. Interea magnus Moschouiæ dux missa ad Liuones epistola, bellum indicit, cuius tenor hic erat:

WILHELME LIVONVM MAGISTER, archiepiscope Rigensis, episcope Torpatensis, cæterique episcopi, & vniuersi Liuones. Misistis ad nos legatos vestros, viros bonos, Iuanum Bockhorst, Othonem Grothuiss, & Volmarium Wrangel, cum reliquis adiunctis, vt capite coram nobis inclinato, peterent Teuthonico Magistro, archiepiscopo Rigensi, episcopo Torpatensi, cunctisq; Liuoniæ populis, hanc à nobis gratiam fieri, vt dato ad Præfectos nostros Naugardiæ & Pleskouiæ mandato, pax cum Liuonibus iuxta veterem morem sanciretur. Nos verò Præfectis nostris mandauimus, nullam vobiscum propter vestrā iniusticiam vindicare. Cæterùm legati vestri Iuanus Bockhorst cum suis collegis eam pacem

pacem à nobis exorarunt, ijs conditionibus: Vt Magister Teuthonicus, archiepiscopus Rigensis, & episcopus Torpatensis, cunctique Liuones, quicquid iniustè contra nos moliti sunt, id restituant, & resarciant. Prętere illico nostris negociatoribus concedant, cum suis negociari mercatoribus, omnisque mercium generibus, vtpote cerę, seui, loricarum, & armorū mutationes facere. Item vt episcopus Torpatensis cōquirat tributum omnium præteritorum annorum, & vniuersa debita ex tota diœcesi Torpatensi, de vno quoq; capite marcā Germanicam, tertio pacis firmatæ anno mittendam. Atque hoc nostrum tributum deinceps singulis annis dare debeat episcopus sine dilatione omnibus quoque seruitium, aut ministerium præstare volentibus, ex quacunque natione veniant, citra vllum impedimentum liberum in nostras regiones accessum & commeatum concedant. Regi quoque Poloniæ, & magni Duci Lithuaniæ, aut si alius quis in regem Poloniæ, aut magnum Ducem Lituaniæ surrogetur, nullas suppetias, & auxilia vlla in re ferant. Quicquid præterea literæ super pace firmata confectæ, quæ multoties descriptę sunt, & quarū nomine crucem coram omnibus vobis osculati sunt, continent, ea omnia ritè, legitimeq; præsteris. Insuper & præfecti nostri magnæ Naugardiæ, & Plescouiæ has de pace inita literas, ad vos per nuncium suum Melardum Torpico miserunt: Teuthonicus quoq; Magister, archiepiscopus Rigensis, episcopus Torpatensis, cęteriq; episcopi loco & vice omnium Liuonum super his literis, crucem exosculati sunt, & dextras porrexerunt: octo etiam sigillis easdem coram Melardo

Torpico communiuerunt, & per eundem Melardum nuncium ad nostros præfectos ita communitas transmiserunt: eum in finem, quòd iuxta literarum tenorē omnia nos, & præfectos nostros concernentia, iustè & legitimè exequi velletis, prout in literis scriptum cōtinetur, in hunc vsque diem. Horum omnium nihil adhuc pręstitistis. Interea nos ne Christianus sanguis temerè effunderetur, sæpenumero per literas vos monuimus, vt hæc pacta iuxta contextum, literarum de pace conscriptarum iustè & rectè exequeremini. Similiter per legatū vestrum Gerhardum Flemmingk, & nuncium Valentinum, item per Melchiorem cum suis adiunctis, itemque per Henricum Winter vobis nunciauimus, vt à verbis iniustis, & minimè veracibus temperaretis, vtq; probos & integros vos pręstaretis in omnibus caussis, iuxta literas pacis & crucis osculum, vestramque culpam agnosceretis, ne sanguis innoxius effunderetur. Vos verò nostram clementiam spreuistis, & literas liberi commeatus à nobis postulastis, ea solùm de caussa, vt res longius protelaretur. Et quoniam legem diuinam, omnemque veritatem postposuistis, nec de crucis osculo quicquam cogitatis, nostramque gratiam & clementiam aspernamini, ea propter meditamur inuocato diuino auxilio, iustitiæ nostræ ergo, & vestræ iniustitiæ, quam in crucem Altissimi designastis, vos vlcisci, & vestram pręuaricationem vindicare. Deo igitur nobis auxilium pręstante, & alterutrorum sanguinem profundente, certum erit eum, non nostram ob culpam, sed vestram iniustitiam profundi. Hoc scitote, nos non minùs ac vos esse Christianum principem, nec vnquam

quam gratum nobis fore spectaculum, si vllius sanguinem innocentem à nobis profundi videamus, siue Christianus ille sit, siue gentilis. Vt autem iniustitiam vestram agnoscatis, decreuimus nunc magnificam & præpotentem nostram virtutem hac epistola, qua bellum vobis indicimus, ad effectum deducere, quam epistolam per hunc nostrum ministrum ad vos destinamus, iubentes, ne inuitum illum detineatis, sed liberum ad nos regressum concedatis. Datum in nostro dominio, aula & vrbe nostra Mosko, anno 1557. Mense Nouembri.

Nec multò post Epiphaniam, anno 1558. trecentena millia militū conscribit, atq; in Liuoniam mittit, vt ferro & incendio vniuersam prouinciam Torpatensem hostiliter vastent.

Moschouius ingentem exercitum longo tempore sustentare potest. Neque enim militibus suis stipendia largitur, sed agros exiguo illis precio elocat, quo beneficio operam ipsorū demeretur. Conscripti autem milites coram magno principe comparent, & nummum, quem vocant *eyndenninck*, æstimationis vnius stuferi Brabantici principi numerant. Reuersi ex bello eundem nummum repetūt. Occisorum autem numismata retinet princeps, atque ita cognoscit interfectorum numerum. Hic igitur tam vastus & barbarus exercitus, octauo post Epiphaniam die Torpatensem diœcesin inuadit, duorumque milliarium latitudine incedentes omnia vastant, diripiunt, despoliant, deprædantur ædes, & pagos, & cuncta obuia incendio, homines & pecudes gladio sustollere, iugulare, trucidare, euertere, sursum, deorsumque omnia iactare, non ætati, non

ſexui parcere,non gemitu,non luctu,non clamore, & vlulatu pereuntium emolliri, omnia ibi cædibus, ſanguine & incendio inundare, confligere, conflagrare. Pueros infra annum decimum necant, qui intra decimum & vigeſimum annum cõſtituti, Tartaris velut mancipia venduntur: qui vigeſimum ſuperabant, vniuerſi nulla miſeratione trucidantur. Greges, armenta & iumenta, quæ nec aſſumi, nec abduci in Moſchouiam poterant, vniuerſa mactantur: pagos, vicos ac domos priuſquam incendio vaſtant, prædatoria manu deſpoliant, omniaq; vſibus ſuis accommoda diripiunt, ita vt ingentem frumentorum, pecorum, aliarumq; rerum prædam aueherent. Quadraginta dies hanc tam immanem truculentiam barbarus ille populus exercet, vniuerſam Torpatenſem prouinciam miſerè & crudeliter fœdans, diripiens ac deuaſtans, paucis arcibus, & vna Torpatenſi ciuitate exceptis, in qua quotquot erant vndique nihil præter flammam & fumum conſpiciunt, luctu, clamore, & eiulatu campi, & ſiluæ reboant. Ac tantum aberat, vt Moſchouij Liuones reſtituros metuerent, vt iuxta ipſam ciuitatem Torpatenſem ædificia penè contigua ſuccenderent.

Maximè autem Moſchouius exercitus in Germanos ſæuiebat, quos vbi deprehendiſſent miſerè & immaniter afflictabant. Viros brachijs truncant: mulieribus vbera abſcindunt, alios in fruſta diſſecant, & membra trementia huc, illucq; diſſeminant. Crudele profectò, & pluſquam belluinum ſpectaculum. Heu cadit in quenquam tantũ ſcelus? Igitur Moſchouijs tam inhumaniter & ſupra omnem modum deſæuientibus, & cuncta obuia depopulantibus,

tibus, immenſa nobilium, & plebeiorum multitudo in ciuitatem Torpatenſem cum vxoribus, liberis, & quas habebant facultatulis, veluti ad aſylum confugiunt: non è vicinis duntaxat pagis, ſed qui vltra decem, & viginti milliaria degebant, quorum omnium numerus exiguo temporis momẽto in tantam excreuit multitudinem, vt plateę, cœmiteria, & pomœria vndiq;, & vbique ſcaterent. Et cùm ciuitas tam immenſam hominum copiam ambitu ſuo capere non poſſet, vltra decem millia cum mulieribus, & liberis in foſſas ciuitatis confugiunt. Magna ibi calamitas & miſeria conſpicitur, inopes, nudi, & inermes ſub dio paſſim ſternuntur, cum gelu, glacie, frigore & niuibus omnia horrerẽt, aſperrima erat hyems, & frigus intenſiſſimum, vt plurimi intoleranda frigoris aſperitate, & horrore ſtupentes enecarentur. Alij fame, ſiti & inedia conſumpti, vix oſſibus hærentes, afflictam animam exhalant: alij frigoris, & inediæ paulò patientiores, omni miſeriarum genere cooperti, omnibusq; vitæ adminiculis deſtituti, quoad poſſunt, ęgrè vitam protrahunt: ſed nec tantis ærumnis ac doloribus ſuperatis, ſperato potiuntur effugio. Superueniens enim Moſchouiorum exercitus, in ipſas foſſas, vbi infelix hæc plebecula duriter, & miſerè latitabat, præcipites ruunt, gladijs, lanceis, ſagittis, omniq; armorũ genere eos inuadũt, ſauciant, iugulant, cõfodiunt, plagis, & vulneribus opplent, ibi noua calamitas, luctus, clamor, vlulatus, miſerię miſerijs accumulantur. Oppidani tantã hoſtium vim ac truculẽtiam cõſpicientes, metu, & formidine præſentanei diſcriminis anxij, nullas ijs, qui foris erant ſuppetias ferre audent, ſed

intra vallum, & mœnia se continent. Quando igitur prodire, & cominus cum hoste confligere formidant, tormentis, & machinis bellicis instructis, glandes, & globos tormentarios in hostes iaculantur, ita vt Moschouij tandem à ciuitate recederent. Igitur prouincia Torpatensi funditus deuastata, in ditionem Teuthonici Magistri per territorium Leidense proficiscuntur, ibidemq; vti antea fecerant, vniuersa depopulantur, vt ne tugurium quidem vnum incolume permaneret. Inde in ditionem Neruiensem, Teuthonici quoq; Magistri dominio subiectam, progrediuntur, itidem omnia deprędantes, & euertentes, vt res non belli, sed rapinæ potiùs, & latrocinij speciem haberet. Ingressus erat exercitus Liuoniam ea parte, qua episcopus Torpatensis arcem habet Nyenhusen, rursumq; circa Quadragesimæ principium per territorium Neruiense ingentibus spolijs in Rutheniam regrediuntur, quę ab inuicem plusquam quadraginta milliaribus distant. Interea per vniuersam illam Liuoniæ prouinciam grassantes, sedecim milliarium latitudinem, peragrarunt, nihil saluum, & incolume relinquentes. Prima hæc fuit id temporis Moschouiorum in Liuoniam irruptio, in qua nec Teuthonicus Magister, nec episcoporum vllus, hostilibus illorum vastationibus, rapinis, & incendijs quicquam restiterunt.

Tanta clade accepta, vniuersi Liuoniæ proceres circa Dominicam Oculi, in Quadragesima, in ciuitatem Wendensem conueniunt, quid in rebus tam deploratis consilij captandum sit, cōsultant. Eodem tempore Torpati ingens ac terribilis cometa conspicitur, oblongo, & formidabili radio vniuersis suspi-

suspicientibus horrorem incutiens. Proceres dum consilia inter se conferunt, principio discordare, alij conscribendum militem suadent, & post ferias Paschales finitima quæque Moschouiorum, ferro & incendio depopulanda, suorumque innoxium sanguinem pari crudelitate vindicandum, toties barbarum illum tyrannum, fusum, fugatumque à maioribus, non tantum virium, aut roboris illi accessisse, quin & nunc vinci, superarique possit. Alij bellicas impensas, & hostis potentiam considerantes, cōsulunt, sexaginta aut septuaginta thalerorum millia ad magnum Moschouiæ ducem mittenda, pacemq; redimendam, iniustam, emptamque pacem legitimo bello, hac tempestate præferendam, pecuniam eam haud multis, magnisve stipendijs erogandis sufficere, qua non difficulter pacem sint impetraturi. Qua sententia tandem omnibus suffragijs recepta, Teuthonicus Magister illico circa mediū Quadragesimę veredarium ad Moschouium principem ablegat, petens quadrimestres inducias, & liberum accessum in Moschouiam pro firmanda pace. Moschouius petitas inducias, cæteraque omnia concedit. Igitur circa octauam Paschæ diem Teuthonicus Magister quosdam deligit, qui legationem ad Moschouiæ principem obeant. Itidem episcopus Torpatensis suos legatos adornat. Et quoniam compertum habebat Moschouium nonnullis, propter cognitam eorum in rebus nouis moliendis audaciam, plus satis infestum, destinat legationi perferendæ D. Wolffgangum Zager, Metropolitanæ ecclesiæ Torpatensis Decanum virum antiqua pietate, doctrina, & virtute præstantem, qui & nouennio, pu-

blico ecclesiastæ munere perfunctus erat, priusquã D. Philippus Olmen huius historiæ spectator ad idem munus ascisceretur. Erat strenuus catholicæ religionis vindex, & collegium cui præerat pro sua virili penè 20. annis optimè gubernârat, ita vt nouæ factionis sectatores eum Liuoniæ Papam appellitarent. Verùm quinquaginta Ruthenicæ ditionis miliaribus emensis, morbo correptus, vitam morte commutat. Erat præterea duobus à Torpato milliaribus quidam equestris ordinis vir, primæ apud Liuones nobilitatis, qui itidem cum familia & subditis in catholica religione perstabat. Hic Decano in legatione perferenda adiungitur. Legati postquam ad magnum Moschouiæ ducem perueniunt, pecuniam paci redimendæ destinatam adferentes, perturbatum infestumq; ducis animum comperiunt, nec vllam pacem, vllasve inducias impetrant. Caussa hęc fuit. Habebat Teutonicus Magister oppidum in Ruthenorum confinio situm, cui nomen Neruio, atq; ibi arcem. Habebat quoq; Moschouius dux iuxta Neruiam illàm oppidum, itidẽ Neruia appellatum, & castro insigni munitum. Hæc duo oppida adeò erant confinia, vt vno tantum fluuiolo interlabente distinguerentur. Magistri ciuitas Germanica Neruia, Moschouij Ruthenica Neruia vocabatur. Ordinis Teutonici Magister in sua Neruia præter quendam ordinis Commendatorem, qui ciuitatis præfectum agebat, trecentos milites, & centum quinquaginta equites præsidij loco aduersum Ruthenos collocarat. Rebus ecclesiasticis tum in templo, tum in arce Lutheranum cõcionatorẽ pręfecerat. Moschouius dux in sua Neruia tria millia Ruthe-

Ruthenorum constituerat. Vbi quadrimestrium illarum induciarum, de quibus paulò antè dictũ est, vnus mensis præterijsset, & legati iam compluribus diebus in itinere fuissent, (distat enim Moschus ciuitas à Torpato centum quinquaginta militaria Germanica) contigit, vt commendatoris ministri è turribus prospicientes, viderent ingentem Ruthenorum turbam in Ruthenica Neruia obambulantem. Illi confestim seu proteruia seu largiore potu stimulante, duos colubros puluere tormentario grauant, in Ruthenos dirigunt, & ferreas glandes in mediam turbam iaculantur. Cæteri Cõmendatoris ministri, & milites qui in vicinis propugnaculis & turribus præsidium agebant, pactas cum Ruthenis inducias expirasse putabant, nec mora grauatis nitro, instructisq; tormẽtis certatim eosdẽ Ruthenos creberrimis globis ac telis inuadunt, vt plurimi eorum occumberent. Ruthenis religio erat violare inducias, eoq; nullum in hostes telum retorquent, sed cõfestim emissarium ad magnum Moschouię principem ablegant, nuntiantes quàm perfidè, & iniquè Liuones pactas inducias rupissent, plurimosq; Ruthenorum nullo bello legitimè denunciato præter omnium opinionem telis & globis tormentarijs hostiliter inuasissent, & miserè traiecissent. Hoc nuncium eodem tempore quo Liuonũ legati Moschum peruenerant, ad magnum ducem perfertur. Legati huius tẽpestatis ignari ad principẽ accedunt de pace tractaturi. Princeps recẽti suorum clade, & Liuonum scelere nũciato commotus, indignabundus exprobrat legatis, quàm perfidè Neruienses inducias violauerint, Ruthenos contra ius & fas ex

inopinato oppetiuerint, obruerint, interfecerint, impiam esse doctrinam, quam paucis ab annis susceperint, priori religione profligata, omnẽ illos virtutem, fidem, constantiam, pudorem simul exuisse. Minatur insuper se tam insignem perfidiam ferro & flamma seuerè vindicaturum, frustra cum illis de pace tractari, quorum animus rapinis, libidinibus, omnibusque flagitiorum generibus turpissimè sit delibutus. Ad suos redeant, pecuniam Magistro referant, se paulò pòst secuturum.

Legatis in Liuoniam reuersis, magnus Moschouiæ dux ingentem exercitum cum prægrandibus bombardis & machinis Neruiam Germanicam versus mittit, ciuitatem obsidet, armato milite & tormentis muros inuadit. Octauo obsidionis die, ignem in ciuitatem iaculantur. Ignis nutrimentum nactus, continuò inualescens, totam per vrbẽ grassatur, ipsasque portas comburens, hostibus ingressum patefacit. Rutheni patefacto aditu, in ciuitatem irruunt, omnia depopulantes, Oppidani cum auxiliarijs in arcem confugiunt, sed paulò pòst commeatu destituti Præfectus, seu Commendator deditionem facit, hac cõditione, vt ipsi cum omnibus Germanis militibus liberũ abitum concedant. Hoc impetrato, castrum Ruthenis deditur. Commendator cum suis militibus omnibus, quas auferre sperauerant, facultatibus exuti, dimittuntur. Ciues in ius & imperium magni ducis concedunt, eique sacramento se obstringunt. Expugnata Neruia, Moschouiorum exercitus arces, pagos, vicos, domos ac villas vndiq; quindecim milliarium latitudine circumiacentes diripit, & vastat. Noua ibi calamitas, noua

noua ærumna, & lamentatio exoritur, factumque ita, vt quotquot ibi agricolæ Teuthonico Magistro antea parebant, nunc ab eo desciscentes, in Moschouij ducis iurisdictionem, & imperium cõcederent. Direpto igitur, & vastato Neruiensi territorio, circa natalem Baptistæ Ruthenicus exercitus in prouinciam Torpatensem progreditur, ac tertio, post Baptistæ natalem, die primariam episcopi Torpatensis arcem, cui nomen Nienhusijs, octodecim à Torpato milliaribus distantem, obsidet. Ruthenorum nõ pauciores erant octoginta millibus. His adiuncta erant ænea tormenta plurima & maxima. Priusquam huius arcis expugnationem referamus, memorabile facinus, quod olim in ea contigisse ferunt, interponemus, vt animus ab his bellicis tumultibus, cædibus, & incendijs paulisper respiret. Oppugnauit olim hoc castrum magnus Moschouiç dux, anno 1381. cui oppugnationi ipse intererat, vnà cum trecentenis militum millibus. Ac tandem post diutinam, & pertinacẽ obsidionem, & crebras irruptiones, mœnia, & propugnacula labefacere inœptant, obsessi cùm hostium assultum diu sustinuissent, tandem solis viribus humanis diffisi, diuini numinis clementiam, & auxilium quotidianis, ardentibusque votis exposcunt. Præfectus vt in bellicis rebus reliquis præstabat, ita hoc quoque in negocio cæteris feruentior erat. Igitur quadam nocte Veneris diem proximè antecedente in somnis peruigilat, ante arã quandã prosternitur, orat, vt in tam deplorato rerũ statu Deus apparere dignetur, felicemque tam grauis obsidionis liberationem elargiri. Exorto Sole, cùm Rutheni certa iam arcis ex-

pugnationem sibi promitterent, exurgit è precibus suis præfectus, acceptoq; arcu, telum ferrea, acuminataq; cuspide in Dei nomine in medium Ruthenorum exercitum è fenestra emittit. Fauent conatibus superi, volat missile ferrum, & ipsius Moschouij principis cor trãsfigit. Concurrunt trepidi comites, dominumque ruentem suscipiunt. Ille manu moriens, telum trahit, ossa sed inter ferreus ad costas alto stat vulnere mucro. Rutheni magno cum vlulatu principis, & imperatoris sui tam funestum, & luctuosum casum deplorant, arreptumq; funus in Moschouiam perferunt. Liuones hoc mirabili, memorabiliq; modo liberati, arcum perpetui trophæi loco in Basilica, quæ ibidem in castro extructa erat, ad altare suspendunt. Solebat in eo templo cultus diuinus quõdam magna pietate, ac deuotione peragi: nũc verò peruersis dogmatibus receptis, nullum pristinæ pietatis vestigium conspiciebatur. Arcum ibidẽ suspensum, vidit venerandus vir D. P. Olmen, quondã Metropolitanę ecclesię Torpatensis stipendiarius Canonicus, nunc ecclesiastes Ressensis.

Teuthonicus Magister cognita arcis Nienhusen obsidione, duo Germanorum equitum millia adducit, & vnà cum episcopo Torpatensi, qui trecentos habebat equites (equester enim ordo Ruthenica depopulatione opibus, fortunisq; omnibus exutus erat) obsessis auxilia ferre meditatur. Vbi sex adhuc milliarib. à Ruthenico exercitu abessent, prope castrũ episcopi Torpatensis, cui nomẽ Kieriepe, sua tentoria figunt, ibidemque ad dies viginti quatuor morantes, omne tempus quieti & luxuriæ cõcedũt. Obsessi, quum præter paucos accolas, qui in arcem con-

confluxerant, & sexaginta præsidiarios milites, nulla haberent auxilia, diutina obsidione fatigati, nullaque suppetiarum spe affulgente, & rebus accisis deditionem faciunt, ea conditione, vt ipsi cum fœmineo comitatu securi abscedant. Cæterùm duo milliaria progressi, in aliud Ruthenorum agmen incidunt, qui raptis virginibus, & fœminis, illos nudos, omniq; argento spoliatos dimittunt. Teuthonicus Magister deditionem factam intelligens, ira simul ac dolore exacerbatus, castrum episcopi Torpatẽsis Kieriepe igne succendit. Præclarum hoc fuisset, & gloria dignum, si facinus istud in hostem designasset. Expugnata igitur arce Nyenhusen, & presidio munita: dux exercitus Ruthenici cum vniuerso agmine ad Teuthonicum Magistrum pergit, prælium cum eo committere constituens. Magister re intellecta, ocyus fuga arrepta, desertoque episcopo, è Torpatensi prouincia penè ad vigintiquinq; milliaria secedit.

Rutheni equites numero triginta millia pergunt in Torpatẽsem prouinciam, obuios quosq; Germanos trucidant, alios plebei ordinis homines, quotquot parati erant, magno Moschouię duci subijci, illi parere, & iureiurando obstringi, hos in gratiam recipiunt. Imperator Ruthenorum, quoniam ipse bello non intererat, præfecerat exercitui ducem quendam Moschouium, cui nomẽ Petro Sisegaleider, à septem triremibus Galeaceis, quibus in mari præfuerat, & piraticã exercuerat, ita appellatus. Hic cũ vniuerso exercitu, videlicet, quatuor agminibus Ruthenorũ, seu Moschouiorũ, vno Tartarorũ quorũ erãt triginta millia, & altero tormẽtariorum, seu

ſclopetariorum,qui duodecim millia cōſtituebant, machinis quoq;, & tormentis æreis prægrandibus, tanto, inquam, cum exercitu, ad obſidendum Torpatum progreditur. Interea quoſdam Germanos deprehendis, viros brachijs truncat, fœminis vbera, & nares abſcidit: hos tam miſerè & crudeliter deformatos, Torpatum præmittit, denunciat, vt ciuitatē dedant, in Moſchouij principis imperium concedant, ni faciant, omnes eadem, & grauiori pœna plectendos. Ruthenicus exercitus ſex milliaribus à Torpato caſtrametatur. Vniuerſus militū numerus, vt ferebatur, trecenta millia conſtituebat. Ciues Torpatēſes & reliqui equeſtris ordinis, cognita obſidione, Cathedralē eccleſiam claudunt, præcipientes ne quiſquā Miſſę ſacrū in ea peragat, pręuaricantibus extremum ſupplicium interminantur. Ingens ſanè & horrenda populi cæcitas, dicámne an impietas in tam præſentaneo diſcrimine, rebus ita nutantibus hoſtico exercitu muris imminente, nec vlla humana ope vllam ſalutis ſpem promittente, diuina præſidia tam prophanè aſpernari, ridere & execrari.

Interea dum hoſtes ſex miliarium interuallo caſtramętantur, quotidie ſex aut ſeptē Ruthenorum vexilla ad vrbem emicant. Cancellarius Torpatenſis, cum quibuſdam conſiliarijs & nobilibus, epiſcopum accedunt, ſimulant ſe vrbe egreſſuros, & cominus cum hoſte cōflicturos. Illi portis emiſſi, deſerto epiſcopo, derelicta ciuitate, perfidi & profugi Rigam omni celeritate ſe recipiunt. Ciuium quoq; bona pars, opes merces ſuas Rigam & Riualiam miſerant, & paulatim ex vrbe ſeceſſerant. Morbo etiam

iam à paſcha ad Pentecoſten graſſante, plurimi ſublati erant, vt pauci admodum, qui vrbem defenſitarent, ſupereſſent. Hi erant Cathedralis eccleſiæ Canonici & ſacerdotes, cum epiſcopo & paucis nobilibus, & pleriſque qui in catholica religione perſeuerantes, intra immunitatem (vt vocant) eccleſiæ Cathedralis habitabant: neque enim ſenatus, aut ciues vllum in ciuitate tolerabant, qui religionem catholicam non abiurabat. Septima menſis Iulij centurio quidam Groningenſis cum ſexaginta militibus Torpatum venit, ab epiſcopo in præſidium ſuſcipitur, inde ex opificibus & plebeis adhuc cētum alleguntur. Vndecimo Iulij Ruthenicus exercitus, Torpatum ad obſidendam vrbem pergit. Tunc omnium Torpatenſium animos ingens metus & formido inuadit, vt quid incœptare, quid moliri deberent, dubij, anxij & trepidi rerum, haud ſatis definire poſſent. Canonici aſſumpto duce Groningenſi, & pleriſque nobilibus, in ciuitatem ad forum deſcendunt, hortantur & obſecrant ciues, vt reſumptis animis, viriliter hoſtium impetū ſuſtineant, ſe, vxores, liberos, & patriam, aduerſus hęreditarium Chriſtiani nominis hoſtem fortiter & fideliter tutentur, facilè hoſtes poſſe propulſari, ſi vnanimes, concordibus animis & armis, pro aris & focis dimicent. Ad hæc conſul. Si epiſcopus Hermannus & canonici Romano. Pontifici renuncient, Euangelium amplectantur, velle ipſos ciuitatem ſeriò & viriliter tueri. Reſpondent canonici graue hoc & exitioſum tum ſibi, tum ipſis futurum, quādoquidem animaduertant poſt aſſumptam illam nouam doctrinam omnia illis aduerſa fuiſſe, nunquam tantam

à Moschouio cladem accepisse, quantam post religionis mutationem pertulerint. Tandem Satrapa pronuntiat, vt quilibet sua in fide ac religione permaneat, nunc non de fide, sed pro patria, parentibus, & liberis decertandum. Illud consilium cùm omnibus probaretur, sacramentũ præstant, nũquam se Ruthenis vrbem dedituros, sed ad extremum vsque halitum pro communi omnium salute fortiter dimicaturos. Confestim tres ciuitatis portas muro obstruunt, ænea tormẽta in turribus & propugnaculis collocant, ipsi vndequaque in mœnibus & speculis præsidia & excubias agitare. Vndecima Iulij die quæ in feriam secundam incidit, mane ante solis exortum, speculatores vniuersum Moschouiorum & Tartarorum agmen vrbem obsidere comperiunt. Castra ante portam S. Andreæ ad Orientem fecerunt, eaque vallo muniuerant. Densissimæ erant ea nocte tenebræ, ac tametsi sol tertia hora matutina exoriretur, tamen propter nebulam mirè spissam parum, aut nihil prospici poterant. Torpatenses obsidione cognita, æneas glandes & tormẽtarios globos ea parte qua strepitum audiebant, eiaculantur, sed neque in quenquam collimare, aut quid proficerent, scire dabatur. Sclopetarij seu sagittarij sexaginta quotidie bis ex vrbe emicant, vt leui pugna Ruthenos adoriantur: sed quoniam rari erant, parum efficiebant. Nebulæ densitas per Lunæ, & Martis, & Mercurij diem cõtinenter durabat, vt vix paucis passibus prospicerent, certoque pateret, obsidionem illam à Deo ex certo vindicandi proposito permissam. Mercurij die equites Torpatenses omnes, hi erũt circiter sexaginta, denuò ad Ruthenos procedunt,

dũt, & leui prælio cõfligũt, multos æneis & plũbeis glandibus traijciunt. Speculatores quoque, & qui in turribus præsidium agebant, tormentarios globos in Ruthenicum agmen iaculantur, tanta vi & copia, vt velut flammis & incendio ciuitas septa videretur. Equites cùm ad horas duas acriter cum Ruthenis dimicassent, & hostibus vndiq; accurentibus nimis essent impares, in vrbem se recipiunt, vno duntaxat suorum amisso, equis verò sagittis ac telis Ruthenicis grauiter vulneratis. Ferebatur tunc in vrbe, aliquot Moschouiorum millia grauioribus tormentis interfecta, conspiciebantur quoq; passim equi deiectis sessoribus circumquaque procurrentes. Feria quinta Moschouij machinas ac tormenta sua instruunt, non tamen in mœnia ipsa dirigunt, sed in altum leuant, vt globi, (quos vix duo lecti viri eleuassent) in ædium tecta prociderent, quorum pondere parietes, tecta ac ligna collisa ac diruta, pueros, fœminas, passimq; omnes inquilinos repente præter expectationem opprimebant. Tantus erat ea die ac nocte intus & foris bellicarum machinarum fragor ac sonitus, vt vix alterius sermonem exaudiret.

Rutheni proxima nocte quæ Veneris die antecedebat, ad portam D. Andreæ, fossam ingẽtem sub mœnibus fodiunt, & sex vasa pulueris tormentarij substituunt, vt vi pulueris eam mœniorum partem disrumperent, & subuerterent. Sequenti die circa horam nonam matutinam, denuo Rutheni terribili tormentorum fragore oppidanos inuadunt. Fœminæ tum natura, tum præsentaneo discrimine pauidæ, luctu lacrymis & eiulatu omnia complent.

Quam tam miſerabilem miſeriam, conſules vndique cõſpicientes, ad Cathedralem eccleſiam aſcendunt, deploratum ciuitatis ſtatum epiſcopo exponunt, deditionem ſe facturos aiunt, quoniam tantam ſuorum calamitatem, luctum & ærumnam vlterius corã videre ac ſuſtinere nullo modo queant. Epiſcopus monet, vt meminerint deditionem ſempiternæ ipſis turpitudini & ignominiæ futuram, deinde perſpectam illos habere Moſchouiorum, & barbariem, & tyrannidem, fidemque ac religionem in Deum ac Diuos blaſphemam, tum ab vniuerſa eccleſia, totoque terrarum orbe diſſentaneam. Expendant, ne pecudes quidem à Chriſtianis tam immaniter tractari, vt homines à Moſchouijs. Conſiderent quantam truculentiam & pluſquam ferinam barbariem in virgines & fœminas Chriſtianas exercuerint. Eadem & grauiora, fortaſſis ipſis imminere, ſi ſponte tam crudelis domini iugum intolerabile ſubeant. In hanc ſententiam cùm ad perſeuerantiam hortaretur epiſcopus, nihilo ſecius pertinaciter deditionem vrget ſenatus, quo factum, vt ingens diſſentio in vrbe exoriretur. Nec multo pòſt eodem die circa horam duodecimam legatum ad Moſchouij exercitus ducem mittunt, ſupplices rogant, vt ab obſidione deſiſtat, paratos ſe fore, ſi vitam & facultates ſaluas ipſis promittat, pontifici & imperio Romano renuntiare, & præſtito Sacramẽto in ius & imperium magni Moſchouiæ ducis concedere, ac deditionem facere. Exercitus Ruthenici dux accepta legatione, certam pacem illis promittit, ſi propoſitas conditiones inire velint. Hoc reſponſo ſolide gauiſus ſenatus, duos ex ſenatoribus ad

ad ducem ablegat, qui omnium nomine iuſiurandum præſtent. Ea fama vbi per vrbem diuulgatur, ingens tumultus & ſeditio exoritur. Militum præfectus cum ſua cohorte, & Cathedralibus canonicis, reliquiſque catholicis, nullo pacto ad ſacramentum Moſchouio principi præſtandum induci ſuſtinent, ſed nec deditionem facere, verùm armis, vita & ſanguine auitam religionem, libertatem, & patriam vindicare parati ſunt, impiamq; & nefariam ſenatus defectionem grauiter redarguunt, ſalua eſſe adhuc mœnia, commeatum prælargum ac ſufficientem, præſidiarios tametſi non ita multos, tot tamen ac tales, qui & vrbem protegere ac defenſitare poſſint, eaque fortitudine, animiq; præſtantia præditos, vt vitam prius & ſpiritum quam vrbem & libertatem amittere velint. Senatus nihil à propoſito declinans, & fidem, & religionem, cunctaque vitæ poſthabenda arbitratur. Atq; vt culpæ, ac defectionis ſocium haberet, Epiſcopum cuius inſtãtiam exploratam habebat, accedit, ipſumque ad arcis cuiuſdam & abbatiæ Valkena deditionem inducit. Milites, qui centum ſexaginta erant, & quadraginta Cathedralis eccleſiæ cãtores, & canonici, hac defectione nequicquam à priſtina conſtantia dimouentur, ſed mutuam fidem ac tutelam inuicem ſtipulantur & promittunt, ſanguinem priùs profundere, quàm patriam prodere, auitamque religionem abiurare, ſtatuunt. Hæc feria ſexta contingebant. Poſtero die Moſchouij exercitus dux, cognita oppidanorum diſſentione, vt vrbe potiretur & obſidionem conficeret, nuntiat obſeſſis, neminem ſe coacturum vt abnegato imperio Romano, in magni Moſchouiæ

ducis ius & imperium sese dedat. Vrbe se vel volentibus, vel inuitis oppidanis omninò potiri velle. Qui Moschouio duci sese dedere ac iusiurandum præstare detrectent, illis liberum fore, vt per vniuersum Ruthenorum exercitum securè in Germaniam secedāt. Qui verò parati sint in Moschouij principis imperium concedere, illis vitam & facultates saluas fore. Cæteris qui neutrum horū faciant, extrema minatur. Ad sequentē Lunę diem circa septimā matutinam portas apertas fore, interea deliberent, & quid facturi sint, constituant. Milites præsidiarij cum Cathedralibus nihilo secius armati duas subsequentes noctes peruigiles ducunt, quandoquidem & senatum cum ciuibus & Moschouios aduersos habebant. Interea plærique nobiles, ciues, & fœminæ catholicismi reliquis paulò obseruantiores, ad Cathedrales concedunt, & voluntarium exilium vnà cum ipsis eligunt, atque ita numerus secedentiū excreuit in 200. armatos, & 200. fœminas ac virgines. Die Lunę portis adapertis, egrediuntur catholici, quos Ruthenici exercitus dux, per vniuersum agmen iuxta datā fidem, dimittit. Ingens ibi luctus & eiulatus exoritur, maritus ab vxore diuellitur, fratrem soror deserit, liberi à parentibus, cognati à propinquis secedunt. Alij senio, morbo, alióve incōmodo grauati tam longinquum, ignotum, plenumq; discriminis iter suscipere nequeunt, alij bonorum, facultatumq; appetētiores, pontifici & imperio Romano renunciant, & Moschouij principis iugum subeunt, catholici vrbe, patria, ac domo profugi, omnibus derelictis, plurimæ etiam matres prolibus onustæ Riualiam contendunt. Dum per Ruthe-

Ruthenicum exercitum gradiuntur, Tartari quorum erant triginta millia, Liuones inuadere parant, eos in prędam sibi datos asserentes, arcus instruunt, & nouo eos, insperatoque prælio appetere instituunt. Fœmineus cœtus præsentaneum periculum conspiciens, protinus in clamorem & eiulatum, vt fit, soluitur. Cæterum Deus mirificè eos tutatur. Clarum erat & serenum cælum, nec à viginti diebus pluerat, nec octiduo post pluebat. Nihilo secius in tanta serenitate, ingens ac formidabile tonitru in medium Tartarorum agmen quinquies immittitur, tanto fragore ac sonitu, vt terra cōmoueretur. Tartari quoq; instar pulueris huc, illucq; dispergebantur. Nec multo pòst Moschouij exercitus dux lituo quem gerebat, designat, vt liberè dimittant Liuones: indicat præterea per interpretem, deducendos eos securè per media castra & vniuersum exercitū, ingentēq; equitū cohortem ipsis adiungit, quò securius euadāt. In ipso progressu plęriq; ob æstus vehementiam, & pulueris, quem equitatus ille cōcitabat, densitatem, languidi & emortui miserabiliter cōcidebant. Moschouii agminis dux præsens huic ductui cum aliquot equitū millibus intererat, vinctumq; habebat episcopum, quem ad abbatiam Valkenadensem ducebat, ibidemq; carcerari mancipabat. Eò vbi ventum, dimittit Liuones. Illi paululum progressi noui discriminis, triste nuntium accipiunt. Monētur enim ab agricolis, latēre à duobus milliaribus octo Tartarorum millia, quibus Liuones vniuersi prædæ ac direptioni dediti sint, vitæ quoq; ac necis potestatem in ipsos habeāt. Idem secreto præmonuerant eos quidam Torpatensium,

qui præstito iureiurando in Moschouij ducis imperium concesserant. Liuones principio conflictum meditantur, postea re penitus considerata, duos agricolas conducunt, qui eos ambitu quodam per nemorosa & palustria loca, quo Tartarorũ equitatus penetrare nequibat, triduo circumducunt, inde post quintiduum Riualiam perueniunt, vbi singuli nauibus conscensis, salutem ac prosperitatem sibi inuicem precantes, quo animus, voluntas & consilium ferebat, contendunt.

SIMON SCHARDIVS DE VITA ET OBITV SIGISMVNDI AVGVSTI REGIS POLONIÆ, *qui obijt anno* 1572. *Kalendis Iulij.*

NNO 1572. Kalendis Iulij Sigismundus Augustus rex Poloniæ, qui superiore mense ægrotare incipiens, medicis de ipsius salute desperantibus, in Lituaniam concesserat, ibidem extremum vitæ diem claudit, ne quicquam eum proceribus regni subsequentibus, vt in præsentia viui de nouo rege deliberarent, ætatis suę rex potentissimus, ac in orbe Christiano celebratissimus. Natus anno 1520. Augusti die 2. minutis 38. ante tertiam horam matutinam, patre Sigismundo, & matre Bona Sphortia, Ioannis Geleatij Sphortiæ Mediolanensium ducis, & Isabellæ Arragonię filia, puer vix decimum annum agens, pater-

terno regno, patris opera, studioq; inauguratus est, cumque eo annos octodecim regnauit, pòst iuuenis factus vxorem accepit voluntate patris Elizabetham Ferdinandi Cæsaris, & Hungarorum ac Bohemorum regis filiam natu maximam, in qua muliere genus cum forma, forma cũ comitate & mansuetudine, hæc cum probitate, probitas deniq; cum pietate certabat, ita vt nescires, quid in ea potissimũ admirareris. Ea verò biennio post nuptias celebratas, magno multorum luctu extincta, atque regni habenis post patris octogenarij obitum, anno quadragesimo nono, ad solum Sigismundum deuolutis, Barbaram Radziuilliam Lituanicam inuitis regni proceribus vxorem duxit. Cæterùm & ea statim post coronationem vita functa, ipse triennio in viduitate transacto, alteram Ferdinandi Cæsaris filiam Catharinam, quæ prius Francisco prima Mantuæ duci elocata fuerat, pontifice legibus cum saluente, matrimonio sibi iunxit. Id quòd tale fuit, vt plus molestiarum, quàm iucũditatis, vel voluptatis coniugalis habuerit. Cùm autem hucusque tranquillitatis studiosissimus bella à suis auertisset, atq; pacem cum finitimis initam firmiter coluisset, tandem intestina Liuoniensium dissensione, ex otio in bellum pertractus, de regni incremento & amplificatione cogitationes suscepit. Nam cum anno 1559. inter archiepiscopum Rigensem Wilhelmum ex Brandenburgica familia natum, & ordinis Teuthonici Magistrum dissensione, cùm ob Euangelij prædicationem in ecclesia Rigẽsi, tum ius comitiorum indicendorum exorta, res eò deuenisset, vt archiepiscopus vtrumque impediturus, post varias velita-

tiones in arce Kokenhusen conclusus, fame atq; penuria rerum omnium coactus, se Magistro vnà cum commilitonibus dedere cogeretur, & toto penè anno, non vt prouinciæ, ac ciuitatis consors, vel præsul, vel Brandenburgicæ familiæ princeps, vinctus detineretur, sed veluti barbarus hostis tractaretur. Sigismundus nepotis seruili captiuitate cognita, legatum ad ordinis Magistrum Wendam ablegauit cum mandatis, vt quandoquidem in bello, nepos Wilhelmus captus esset, hic indignissimo carcere liberaretur, & omne dissidium inter archiepiscop. & ordinem Teuthonicum amanter componeretur. Cæterùm Teuthonici ordinis Magistro legatum in Poloniam re infecta dimittente, Sigismundus, qui operam suam sperni molestè ferret, ordinis Magistro, omnibusq; eius auxiliarijs bellum denunciat. Cuius exitus is fuit, vt etsi ordinis Magister aliquot vexilla peditũ, & equitũ Germanorum, cum copijs trium episcoporũ, Torpatensis, Riualiensis, & Gapsilensis cõtra Polonos educeret, tamẽ cũ se à Polonis exercitus multitudine superari videret, pacẽ à Sigismundo petendam censuerit, eamq; hisce conditionibus impetrarit, vt ordinis Magister archiepisc. in pristinum statum restitueret, omneq; damnum ac detrimentum eidem illatum rependeret, præterea Polono stipendia in milites erogata refunderet. Videbatur harum conditionum acceptione Liuonia pacata, quantumuis Liuonibus clanculum mussitantibus, ab ordinis Magistro omnem prouinciæ thesaurum, & nullo cum fructu, aut ciuium vtilitate cõsumptũ: sed ecce Moschus suę occasioni intẽtus, quod & induciarũ antea cũ Liuoniẽsibus pactarum

ctarum finis esset, & Liuonienses inter se alienatos sciret, Torpatensem episcopatum Liuoniæ ingenti exercitu, nimirum trecentorũ millium hominum, duce Petro Sisegaleider strenuo olim pirata inuadit, eumq; ferro & igni vastat, & per multa milliaria, omnia cęde, rapinis, fœdissima barbarie & immanitate complet, pueros infra annum decimum necãs, intra decimũ & vigesimũ cõstitutos, Tartaris hominibus feris vendens, supra viginti trucidans omnes, pecus omne quod in Moschouiam abduci non posset mactans, Germanos mares deprehẽsos brachijs truncans, fœminas sectis vberibus diu crucians, plerasq; in frusta discindens, & membra palpitãtia hac illac dispergens, in summa nihil crudelitatis prætermittens non tantum in ditione Torpatensi, sed & Neruiensi, quę Magistro Teuthonico paret, minimè etiam ditioni Rigensis Archiepiscopi parcens. Ideo Liuonici, maximè Rigenses se in tanta necessitate cõstitutos, cõspicientes, & tardis auxilijs imperij, cuius superioritatem, vt vocãt, hactenus coluerãt, diffidentes, à Sigismundo defensionẽ petière, quã ipse potentia, fertilitate, ac cõmoditate vicinæ prouincię perpensa Liuoniensibus nõ grauatim præstitit, Moschis in Liuoniam à cæde sex millium Tartarorum redeuntib. fortiter sese opponẽs, & quo Liuonię cõcordię prospiceret, ordinis Teuthonici authoritate in Liuonia sublata Gothardũ Ketlerũ ex nobili familia in Westphalia natum, ex Magistro Teuthonico, ducem Curlãdię faciens. Verùm enimuero dum Sigismundus Liuoniensibus cõtra Moschos succurrere cogitaret, factum est, vt horũ arma in suos Lituanos conuerteret. Nam in mense Februario anni

1563. Moschus defensione Liuoniensium, à Sigigismundo suscepta irritatus, Lituaniam omnibus nobilibus & præfectis hostiliter inuadit, vt sic immanitatem & plus quàm beluinam crudelitatem toti orbi notiorem redderet. Ingressus itaque Lituaniam maximis copijs, arcem munitissimam Poloczkovicepit, multis millibus hominum occisis, & alijs in seruitutem abductis. Fuit hæc clades Polonis perquam grauis, cùm ob alia, tum verò arcem Polentzko amissam. Quare Sigismundus, neutiquam sibi conquiescendum putauit, quoad suos barbarica Moschi tyrannide liberaret: ideo inducijs sibi à Moscho denegatis anno subsequenti, qui erat 64. Moschos in Lituaniam redeuntes, ad Vlium oppidum, virtute Nicolai Ratziuilij profligatos, Lituania eijcit. Intereaverò cùm graue ac diuturnum bellum inter regem Daniæ, sociosq; Lubecenses, contra Ericum SchWediæ regem exortum esset, atque hunc id moliri cognouisset, vt toto mari Baltico occupato, & latronibus atque piratis infestato, mare ipsum suæ potestatis faceret, Polonicasque ditiones oppugnaret, ipse, quo conatus Erici infringeret, veteremq; maris & cõmerciorũ libertatẽ & securitatẽ tueretur, societatẽ cum principib. Prussiæ, Pomeraniæ, & Megapoliæ, dictisq; cõfœderatis inijt. Eaq; durãte, Christophorũ ducẽ Megalopolensem electum coadiutorem Rigensis Archiepiscopatus, quod in suspicionem venisset, quasi cum hostibus regni Polonici consilia agitasset, cepit, eumq; Wildæ clementer exceptum, per aliquot annos in custodia habuit. His rebus ita gestis publico consensu Lituaniam, cæterasque regiones Poloniæ coniunxit,

xit, ac tandem inducijs cum Moschouita factis, vt exitiale bellum SchWedi cum inter sororium Ioannem SchWeciæ & Daniæ reges adhuc durans, æquis conditionibus componeretur, vnà cum alijs regibus ac principibus intercessit. De alijs eius priuatis virtutibus à nobis hic plura commemorari necesse non esse, id alijs facturis quibus eæ notiores sunt quàm nobis. Beneuolentia verò, qua illustrissimam familiam Brandenburgicam ob agnitionem amplexus est, ad omnem posteritatem prædicanda est. Siquidem vt liberationem Wilhelmi archiepiscopi Rigensis taceamus, & fratrem eius Albertum primum Prussiæ ducem ab imperatore proscriptum clementissimè protexit, & protectum adamauit ac coluit: filij præterea adolescentis Alberti Friderici patre defuncto, tutelam clementer suscepit, vtque propensionem erga cognatam familiam Brandenburgicam ad omnem posteritatem declararet, eam totã, casu quo proximiores absq; liberis atque legitimis hæredibus decederent, successionis Borussiaci ducatus capacem esse voluit. Decessit nullo ex tribus vxoribus hærede relicto, vltimus regum Polonicorum ex stirpe Iagellonea Lituanica, quæ ab anno 1386. in hunc vsque diem quo Sigismundum mortuum diximus, magna cum laude res Polonicas rexit: Iagello siquidẽ, siue Iagula magnus Lituaniæ dux, qui cum matrimonio Heduigis demortui Ludouici regis Vngarorum & Polonorum filiæ, regnoque, fide Christiana recepta Vladislaus secundus est dictus, quasi qui gloria potens futurus esset, decrepita admodum ætate, ex quarta vxore Sophia Russa Kiouiensium ducis filia, duobus

filijs, Vladiſlao tertio, & Caſimiro, ſuſceptis, poſt mortem regnum ad Vladiſlaum filium tranſmiſit, eum, qui Vngarorum quoq; regno ſuſcepto, & profligatis cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cùm prius ad Macedoniæ, deinde ad Thraciæ fines magis animoſiore quàm validiore exercitu penetraſſet, apud Varnam inter cõfortiſſimos hoſtes dimicans, certam propemodũ victoriam cum vita pariter amiſit. Poſt hũc autem ſine liberis decedẽtem, cũ Polonis vndecim, Vngaris quinq; annis præfuiſſet, Caſimirus natu minor frater regnũ ſuſcepit, qui Elizabetha filia Alberti Romanorũ, Vngariæ & Bohemiæ regis, & archiducis Auſtriæ, & Ladiſlai Vngarorum & Bohemorum regis, ſorore in regni ſociam aſcita, ex illa filios ſex, & filias ſeptem ſuſtulit. Ex his Vladiſlaum natu maximum viuens Bohemis, Caſimirum ac deinde Ioãnem Albertum Vngaris reges dedit: Sed vtroq; hoc diſſentione partium deſerto Vngariam quoq; cũ Bohemia Vladiſlaus obtinuit. Ex quo & Anna Galla, filia domini de Candalla Vaſconis nati. Ludouicus filius, qui bimulus viuẽte patre coronatus, cùm ei exacta ætate mortuo in vtroque regno ſucceſſiſſet iuuenis admodum Turcico bello, anno 1526. apud Mohatiũ miſerabiliter perijt, & Anna filia, quæ nupta Ferdinando Cæſari eum quindecim liberis beauit: filijs quatuor, Maximiliano, Ferdinãdo, Ioanne & Carolo: filiabus vndecim, Elizabetha, Anna, Maria, Magdalena, Catharina, Leonora, Margareta, Barbara, Vrſula, Helena, Iohãna, de ſupra memoratis verò duob. filijs Caſimiri regis, Caſimirus qdẽ iuuenis caſtiſſimus & religioſiſſimus, in Lituania immaturã mortẽ obijt, non ſine celebri

lebri ſanctimoniæ fama. Ioannes Albertus poſt patrem octo & amplius, deinde hũc ſecutus Alexander quinq; annos regnarunt: ille quidem maximi animi, ſed ante ſuſceptum regnum, quàm regnans felicior: Hic à Moſchis apud Vedruſios victus eoſdem apud Opaſcam, Tartaros verò Tauricos apud Cleſcum paucis ante mortem diebus, inſignibus prælijs profligauit. Poſt hos natus eſt Sigiſmundus, Sigiſmundi de quo loquimur pater. Hunc ſecutus Fridericus ſacris initiatus, archiepiſcopus Gneſnenſis, ſimulq; epiſcopus Cracouienſis, & Romanæ eccleſiæ diaconus cardinalis S. Luciæ in ſeptem Solijs. Porrò filiarum Caſimiri duæ immaturè mortuæ, Hedwigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgenſi, Anna Bugiſlao Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum, Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legnicenſium & Bregenſium ducibus matrimonio iunctæ fuère. Cæterùm Ioanni Alberto, & Alexandro fratribus ſine ſobole decedentibus, in regno Poloniæ ſucceſſis Sigiſmundus amborum frater, bellis cum potentiſſimis Moſchis, ferociſſimis Tartaris, acerrimis Valachis, & fortiſſimis Germanis, feliciter geſtis clariſſimus, qui initiò in matrimonium ducta Barbara Stephani comitis Scepuſienſis, ac Tranſyluanienſiũ Palatini filia, fœmina ſanctiſſima & pientiſſima, ex ea filiam Heduigiam ſuſcepit, fœminã lectiſſimam iunctam matrimonio Ioachimo Marchioni Brandenburgenſi, Electori Romani Imperij. Deinde verò ea defuncta ex altera Bona Sphortia, Ioannis Galeazij Sphortiæ Mediolanenſium ducis, & Iſabellæ Arragoniæ filia maximam natu filiam Iſabellam

Ioanni regi Vngarorum affini iam prius suo nuptui tradidit: reliquarum verò trium, post mortem Sophia nupsit Henrico iunior duci Brunsuicensi, Catharina Ioanni duci Finlandiæ, iam SWedorum regi potentissimo, Anna adhuc virgo dignas suo genere nuptias expectat. Ad extremum filius Sigismundus Augustus, cùm eo quo diximus modo regnasset, sine liberis decedens, obitu suo non tantum exteris compluribus, regni vacantis ambiendi occasionem præbuit, sed & inter regni proceres diuersa studia, grauesq; contentiones excitauit, quibusdam hunc, alijs alterum regem eligi postulantibus.

FINIS TOMI III. RERVM POLON.

1584.

FRANCOFVRTI EXCVDEBAT IOANN. Wechelus, impensis Sigis. Feyerabendij.

Sum sterilis, sum tetra tibi, sumque obruta brumis.
Sim, quod nulla sim, certe hoc tua Gallia certet,
Parta mihi, similem genui mihi; perfice, nunquam
Ast hypocausta calent semper mihi: pectora semper
Ipsa fidesque tibi frigent, nivibus glacieque
Frigidiora mea: tua cum conditio bellis
Miseros, tunc tibi mens imbelles servit in iras
Sunt mihi communes sedes, cum coniuge nata
Virgo puerque cubant. Quid vos nisi separat illa
Gallicaque illa lues, fidei sum nescia vera
Mons Lapitharum atque instructa Lycaonis arte?
Aurea ais, vestris redierunt saecula ~~vestris terris~~.
Aurea, crede mihi, quod si tua ferrea spectes,
Illa fuisse neget quis Saturnalia nostri
Regni, cum profugus moderamina Gallus haberet!
Falcifer ille senex natos demisit in alvum:
Gallus caede suos cives petit, enecat: ille
Dente suos, hic ense suos, crudelis uterque
Tollit. ut ille fugit patriis depulsus ab oris
Exul: & hic exul, si quid pia numina possunt,
Errabit pulsus regno, quod turbat adito.
Barbara sum quia iure tibi? cum sanguine ~~[illegible]~~
Jamdudum purgata ferar: si barbaries est
Impietatis opus, tua quid sunt furta? rapinae?
Quid cruor & caedes? quid bella immania fraudes
Periuria, totiesque fides violata per artes?
Et quas non possum scelerum comprendere formas?
Quis tibi dissimiles Gallos pietatis amantes
Infestos, cum Marte urges, tum fraude fatigas.
Gallica si virtus talis, si gloria talis,
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt,
Atque tuam patris virtutem extendere factis.

A ~~Non~~ Non secus ac ille exustis qui Palladis arvis
Olim clara sibi diuturnaque nomina fecit,
Cogis in angustum mendax, mea robora linguam
Cognosce annales nostros, et consona verbis
Invenies tu facta meis Mavortia bella
Robur ubi, virtusque tua est? forte inter amicas
Fortis ubi tibi par, nulli virtute secundus,
Sardanapalus erat, semper fortissima Galli
Gens apud oviparas, cristas ibi tollere, laudes
~~[illegible]~~ Egregias iactare solent, ibi fortiter audent.
Nobis membra calent, ut ais, madefacta Lyaeo,
Nos mensis si vera refers instertimus. At tu
Conditas; (heu dictu horrendum) inter pocula sternis
Ense fero, mensas conspergis sanguine multo.
Si nec dira premit paupertas, nec mihi cultus,
Nec mare nec fons est, nec prata recentia rivis,
Sumque hosti vilis. Quis te malus impulit error?
Ut sancti genus tibi scripta fuerunt
Iurare, casitura fide, casituraque veri
Pondere, quem falso iactas virtute relicta
Cum modo prisca fame & glacialia regna teneres.
Hec ego crediderim sic te scripsisse, dotis es
Cum tua tersa fuga, canes velut ille catellus
Umbram in maiorem rapidus cum pandere ora
Gutture dum rapido captat (quod non tibi) illud
Non sedat quod habet: dum stulti tentat utrumque
Perdit utrumque canis. Similes portendere casus
Nam tua fata vides: id enim tua Gallia sensit
Quod modo ne sentit, sed te maliora sequantur
Scilicet Imperium, Germanaque Caesaris arma.
Germanis agitum prima documenta sciunta
Sic placuere tibi, tua cum convivia multo

Sanguine inunctares, non hoste sed hospite caeso.
Armenias potius Tygres, torvosque Leones
In sua regna potant, quam fortem fraude Tyrannum.
Postremo sua vota facis, ut tempora nulla
Te faciant reticere. Precor o date postera votis
Dii deaeque bonis, & si contendere fas est
Votis hanc quoque nobis adhibete postrem:
Votique illi nec Ponti iter, nec terra recursum.
Sic cecinit Gallus: Sic terra Polona vicissim
Respondet, charosque monet tibi semper alumnos
Sint vigiles memores ad cantum surgere Galli
Ne forsan capti mulcenti postera somno
Omnia ferrent [illegible] turpi commista pudore.

Hist. Polon.
c. gener.

